COMMENTARIVS
R. P. CORNELII CORNELII
A LAPIDE
SOCIETATIS IESV
IN
ESDRAM, NEHEMIAM, TOBIAM, IVDITH, ESTHER, ET MACHABÆOS.

COMMENTARIVS
IN
ESDRAM, NEHEMIAM, TOBIAM, IVDITH, ESTHER, ET MACHABÆOS,

AVCTORE

R. P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE IESV,

Sacræ Scripturæ olim Louanij, postea Romæ Professore.

Cum triplici Indice.

ANTVERPIÆ.
Apud IACOBVM MEVRSIVM,
ANNO M. DC. LXIX.

TYPOGRAPHVS LECTORI,

Ostremus hic R. P. CORNELII A LAPIDE *fœtus fuit, post ipsius mortem Auctoris, è Parentis mei* IOANNIS MEVRSII *typographio, anno* MDCXLV, *emissus in lucem. Ita nimirùm arcano quodam Diuinæ Prouidentiæ nutu euenisse videtur*; vt cuius studio prima *eruditissimi piissimiq. illius Interpretis* in S. Pauli epistolas lucubratio prodierat, eius quoque typis prostrema hæc & posthuma lucem aspiceret, *vt ipsemet scripsit in nuncupatoriâ tomi huius epistolâ ad Præpositum Prouincialem ceterosq. Societatis* IESV *in prouinciâ Flandro-belgica Patres. Nam* solebat *libenter ac verè* commemorare, *(vt ibidem expressit, & ego de eo audire me frequenter commemini)* amplissimæ laudis, quæ à CORNELII operibus *in Societatem* IESV redundauit, atque vberrimi fructus, qui ad reliquos est mortales deriuatus, aliquam à se partem fluxisse. Retulerat *quippe ipsi* olim Antonius Ferreyra V. CL. qui in hanc vrbem, negotiorum suorum caussâ, Louanio aduenerat, esse illic è Societate IESV sacrarum litterarum publicum Interpretem, virum profundæ eruditionis, modestiæ singularis, piæ & efficacis in dicendo facundiæ, qui commentarios præclaros in S. Pauli Epistolas elaborasset, & pararet in reliquas Scripturæ partes; at quo vti statuisset, nequaquàm tanto operi parem videri typographum, propterea quòd licet satis idoneis typis instructus, nec nullâ præditus industriâ, facultatibus tamen, & diuendendorum eiusmodi operum opportunitate careret. Interesse verò haud parùm, quâ celeritate ac fortunâ primæ Scriptorum lucubrationes distrahantur, ad ipsosmet animandos Auctores, Lectores verò inuitandos. Hæc cùm ex Ferreyra *Parens meus* didicisset, iteratò Louanium excurrit, primumque illud fœcundissimi Auctoris opus excudendum suscepit suo, Martinique Nutij, sororij sui, hæredum nomine ac sumptu: nam cùm hi per ætatem moderari typographion parentis iam vitâ functi atque officinam non possent, erat ipse, tutorum voluntate, in societatem operæ negotiationisque adscitus. Cum iisdem Commentarios *eiusdem Cornelij à Lapide* in Pentateuchum Moysis biennio pòst excudit. Vbi verò Martinus Nutius fratrum natu maximus adoleuit, vt rem ipse regere librariam suo iudicio posset, rescidit *Parens meus* (quod vtrisque opportunum erat) coalitam plures per annos societatem, & cetera illi CORNELII, quæ deinceps prodirent, opera reliquit, cùm alia nequaquàm ipsi, quæ cuderet, deessent. At postquàm illum mors præmatura & rei litterariæ intempestiua rapuit,

puit, cùm liberi eius partim nollent rem typographicam profequi, fanctiora agitantes confilia, partim per ætatem necdum poffent, *ad ipfum Parentem meum* CORNELII opera *rediêre: quorum poftremum hoc fuit, quod ipfe tunc primùm, ego nunc denuò recudo.*

Optâuerant fanè plerique eruditi *(quemadmodum ibidem Parens meus refert)* vt eâdem commentandi ratione omnes diuinæ Scripturæ libros CORNELIVS illuftraret: fperabatque ipfe id fe breui perfecturum. *Cum enim didiciffet in noftra officina Acta Sanctorum, dudum expetita, cudi,* vehementer cupere fe fcripfit, vt breui ea publici iuris fierent, quò decerpere ex iis noua virtutum exempla & documenta poffet, quibus quæ fibi elucubranda fupereffent opera locupletaret. Sed vires cùm tam diuturno ftudiorum labore, tamque acri pietatis & pœnitentiarum exercitatione fractæ, ipfaque defecit vita, aut potiùs illum Deus ad coràm contuenda, quæ ita ftudiosè mortalibus explanârat, cæleftia myfteria & oracula euocauit.

Sperauerat autem tunc idem Pater meus, è religiofiffimis doctiffimifq; huius prouinciæ Flandro-belgicæ Patribus, quorum multi erant magifterio CORNELII A LAPIDE *facrarum litterarum fcientiam affecuti, futurum tandem aliquem, qui, quæ ille imperfecta reliquerat in librum Iobi, ac Dauidis Pfalmos Commentaria perpoliret & abfolueret. Quæ me quoque fpes alebat tunc, cùm idem Parens meus, negotiatione librariâ dimiffâ, ac in me typographij fui cura reiecta, auctoritate Regis publicoq; iudicio Senator eft huius Vrbis conftitutus. Sed quod fpe non dubia ambo expectauimus, adhuc factum non eft. Nempe vt antiqui nefcio cuius artificis tabulæ aut figno, quod ille moriens affectum reliquerat, neminem extitiffe narrant, qui extremam adhibere manum auderet, ità eruditiffimos hofce Patres arbitror, noluiffe hactenùs quæ ab illo inchoata tantùm effent, pertexenda fufcipere opera, fiue metuentes ne non æquarent piam illam ac fuauem commentandi rationem; feu fola fancti viri reuerentiâ adductos, ne fe illi quoquo modo vicarios, quafiq; collegas fubrogaffe viderentur. Ergo his faltem, quæ Auctor perfecit, fruere Lector, & vale.*

FA-

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS
PER FLANDRO-BELGIVM.

EGo infrascriptus Societatis IESV per Flandro-belgium Præpositus Prouincialis, potestate ad hoc mihi factâ ab Admodùm R. P. nostro Mutio Vitellesco Societatis eiusdem Præposito Generali, do facultatem Iacobo Meursio Typographo Antuerpiensi typis mandandi Commentarium *R. P. Cornelij à Lapide* eiusdem Societatis Sacerdotis, in Esdram, Nehemiam, Tobiam, Iudith, Esther, & Machabæos. In quorum fidem has manu meâ subscriptas, & sigillo officij mei munitas dedi Louanij 10 Ianuarij 1645.

ANDREAS IVDOCI.

APPROBATIO CENSORIS ORDINARII.

TOmus secundus Historialium sacræ Scripturæ Commentariis illustratorum à R.P. Cornelio à Lapide *è Societate* IESV, *eiusdem sacræ Scripturæ Professore, in quibus fideles omnis ætatis, conditionis, & status, quomodo in prosperis & aduersis se gerere, & ad Deum confugere debeant, præclaris exemplis instruuntur: dignus est, vt, sicut reliqua eiusdem Auctoris opera, ad bonum Reipublicæ Christianæ, ac Concionatorum & sacræ Scripturæ studiosorum commodum euulgetur. Ita censeo.*

P. COENS S. T. Licent.
Cant. & Lib. Cens. Ant.

COPIA PRIVILEGII SOCIETATIS IESV

PRO SACRO ROMANO IMPERIO.

C*Vm ex mandato Sacræ Cæsareæ Maiestatis omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, atque aliis quibuscumque librariam negotiationem exercentibus seriò strictéq; inhibeatur, ne quis libros vllos à Societatis nostræ Patribus hactenus editos, aut edendos in posterum, intra Sacri Rom. Imperij, regnorumq; & dominiorum Sacræ Cæsareæ Maiestatis hereditariorum fines, simili alioue charactere aut formâ, siue in toto, siue in parte excudere, vel recudere, vel aliò recudendos mittere, aut alibi etiam impressos inuehere, vendere aut distrahere clàm, seu palàm citra supradictorum Patrum consensum ac testimonium audeat vel præsumat, ego* Andreas Iudoci *Societatis* IESV, *per Prouinciam Flandro-belgicam Præpositus Prouincialis, concedo* Iacobo Meursio *Typographo Antuerpiensi facultatem excudendi* R. P. Cornelij Cornelij à Lapide *Societatis nostræ Theologi Commentarium in Esdram, Nehemiam, Tobiam, Iudith, Esther, & Machabæos, ab eiusdem Societatis Theologis examinatum & approbatum. In cuius rei fidem litteras manu mea subscriptas, & sigillo officij mei munitas dedi Louanij* 10 *Ianuarij* 1645.

ANDREAS IVDOCI.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS *Dei gratia Hispaniarum, Indiarumq; &c. Rex Catholicus, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Serenissimus Belgarum Princeps, diplomate suo sanxit, ne quis Commentaria in Esdram, Nehemiam, Tobiam, Iudith, Esther, & Machabæos, Auctore* R.P. Cornelio Cornelij à Lapide, *Societatis* IESV, *in Collegio Romano Sacrarum litterarum Professore, præter* Iacobi Meursij *Typographi Antuerpiensis voluntatem, vllo modo in Belgio intra decem annos proximos imprimat, aut alibi terrarum impressa in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaliáve habeat. Qui secùs faxit, confiscatione librorum, & pro singulis exemplaribus peregrinis huc illatis triginta florenorum pensione mulctabitur: vt latiùs patet in litteris datis Bruxellæ anno* M. DC. LXI. *die* XVIII. *Octobris.*

Signat

LOYENS.

PROOEMIVM
IN SECVNDVM
HISTORIALIVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ TOMVM.

Post libros Iosue, Iudicum, Ruth, Regum, & Paralipomenon priore opere expositos, Pergo ad alterum Historialium Sacræ Scripturæ Codicum Tomum, qui complectitur libros Esdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Iudith, Esther & Machabæorum.

SDRAS sacerdos, Propheta, scriba & doctor, totiusq́. Scripturæ sacræ vel deperditæ in vastitate Babylonica ex memoria dictator & restaurator, vt multi sentiunt; vel vt veriùs alij, vitiatæ corrector, & elegantiori charactere Hebræo, quo nunc vtimur, descriptor, cum Nehemiâ sacerdote, Helciæ filio, & Artaxerxis Persarum regis pincerna, reducem è captiuitate populum numerans, & templi & murorum restaurationem consignans & perficiens; Omnisque illa turba populi redeuntis in patriam (*ait S. Hieron.*) & descriptio sacerdotum, Leuitarum Israëlis, Proselytorum aliud in cortice proferunt, aliud in medullâ retinent. *scilicet Alleg. significant institutionem Ecclesiæ nouæ, veteri Synagoga abolita. Tropol. mystica Ecclesiæ, & templi in animâ per peccatum violati & disiecti, per gratiam, pœnitentiam, omnisq́. virtutis officia, reparationem. Anagog. constructionem nouæ illius & cælestis Ierusalem, quam viuis coloribus depingit S. Ioannes Apoc. 15.*

Tobias vitæ coniugalis speculum, maritum, coniugem, filium, sui quemque muneris admonet & erudit. Ad hæc quomodo in exilio & aduersis retinenda sit pietas & charitas, quæ Angelorum natura, quæ species, quæ partes, quæ vita & sollicita custodia edocet.

Iudith viduarum typus, viduis castitatis poculum propinat, quæ sapientissimâ fortitudine pudicitiæ gratiam, & ab hostibus victoriam velut abstinentiæ præmium tulit: quæ, vt ait Ambr. de viduis, nec cibo maculata, nec adulterio, non minus seruatæ continentiæ ex hostibus reuexit trophæum, quàm patriæ liberatæ: & ex sobrietate casta, manu quidem solùm Holophernem vicit, sed consilio omnium aliorum ebriorum eius strauit exercitum. Tanti dux femina facti.

Esther vxoris castæ, modestæ, religiosæ & sapientis erga infidelem maritũ & regem; piæ verò & industriæ in suos ciues omnes numeros explet, & in Ecclesiæ typo (verbis vtor S. Hier.) populũ liberat de periculo, &

 inter-

interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuij, & diem celebrem mittit in posteros.

Machabæi fortitudine bellicâ, æquè ac pietate & zelo excellunt, atque pauci numero ardenti prece Deum inuocantes, ingentes hostium profligant exercitus, & diuinæ victoriæ trophæa figunt æternitati.

Hæc singulorum argumenta in principio obiter quasi in Synopsi collecta, ô lector, accipe, quæ fusiùs suis quibusq; locis explicabo.

Porrò ex hisce libris protocanonici sunt Esdras & Nehemias, vtpote qui semper tam ab Hebræis quàm à Christianis habiti sint Canonici: Tobias verò, Iudith, Esther & Machabæorum libri duo sunt Deutero-canonici, siue secundi ordinis & gradus, vtpote de quorum auctoritate olim à nonnullis fuit dubitatum, posteà tamen ab Ecclesiâ in Canonem librorum S. Scrip. sunt relati.

PROLO-

PROLOGVS ET ARGVMENTVM IN ESDRAM ET NEHEMIAM.

E*Sdras & Nehemias*, ait S.Hieron. Epist. ad Paulinum, quæ Bibliis præfigitur, *adiutor videlicet & consolator à Domino in vnũ volumen coarctatur; instaurant templum, muros extruunt ciuitatis: omnisq́ illa turba populi redeuntis in patriam, & descriptio sacerdotũ, Leuitarum Israëlis, Proselytorũ, ac per singulas familias murorum ac turriũ opera diuisa aliud in cortice præferunt, aliud retinent in medullâ.*

VB i nota: duplex fuit captiuitas Hebræorum. Prior Israëlis siue decem tribuum, quę à Salmanasar abductæ sunt in Assyriam, fuitq́; perpetua, de quâ 4.Reg.17. & Tobiæ 1.v.1. Altera, quæ priore fuit posterior annis 134. quâ reliquæ duæ tribus Iuda & Beniamin, à Nabuchodonosor ductæ sunt in Babylonem, 4.Reg. vlt. de huius secundæ ex Babylone post 70. captiuitatis annos in Ierusalem reductione hîc agitur, vt ita pertexatur continuo quasi filo historia gentis Iudaicæ æquè ac Synagogę, siue Ecclesiæ Dei.

Primus & secundus Esdræ sunt Scriptura Canonica, nec de eorum fide dubitauit quisquam. Extant enim Hebraicè, suntque in canone Hebræorum: tertius verò & quartus sunt apocryphi, vt suo loco dicam.

Auctor libri primi est Esdras, secundi Nehemias, vt patet ex vtriusque titulo æquè ac narrationis decursu: Dicitur tamen Liber Nehemiæ, Esdræ secundus; partim quòd contineat ea, quæ simul ab Esdrâ & Nehemiâ gesta sunt; partim quòd olim apud Hebræos & Græcos Nehemias & Esdras vnus tantùm erant liber. ita Sixtus Senensis & Bellarm. de Script. Eccles. in Nehemiâ, & S.Hier. Ep. citata; Lyran. Dion. & alij; licet S. Athanas. in Synopsi, & Isidor. l.6. Etymol. c.2. tam secundum, quàm primum librum censeant scriptum ab Esdrâ.

Quæres primò, quis fuit Esdras? Resp. fuisse filium Saraiæ summi Pontificis, qui in excidio Ierusalem cum alijs primoribus occisus est à Nabuchodonosor, anno vndecimo Sedeciæ, 4.Reg.25. 18. & 21. Id ita esse patet ex c.7.v.1. vbi Esdras suam Genealogiam recensens ait: *Esdras filius Saraiæ, filij Azariæ* (qui fuit Pontifex sub Ozia rege Iuda, vt patet 2.Paral.26.20.) *filij Helciæ, filij Sellum, filij Sadoc* &c. Qui omnes recensentur in catalogo Pontificum 1.Paral.6.v.12. & 14. vbi & additur: *Saraias genuit Iosedec. Porrò Iosedec egressus est, quando transtulit Dominus Iudam & Ierusalem per manus Nabuchodonosor.* Vnde sequitur Esdram, ex eodem patre Saraia genitum fuisse fratrem Iosedec, qui fuit Pontifex in captiuitate; cui successit filius Iesus Pontifex pariter; qui cum Zorobabel Duce Iudæos è Babylone reduxit in Ierusalem. Imò Hebræi apud S.Hier. in Tradit. in lib. Paralip. & Sixtus l.1. Biblioth. in Esdra, putant Esdram eundem esse cum Iosedec (habuisse enim duo nomina) ideoq́ue fuisse Pontificem. Vnde & l.3. Esdræ c.vlt. pleno & absoluto iure Pontificio in dirimẽdis matrimonijs Israëlitarum, etiam Sacerdotum, cum vxoribus alienigenis vti videtur. Verùm hoc dici nequit; nam si Esdras fuit Iosedec Pontifex, ergo Iesus filius Iosedec in Babylone non fuit Pontifex: viuebat enim tum Esdras. Dicendum ergo Iosedec fuisse fratrem seniorem Esdræ, ideoq́ue Pontificem, cui in Babylone mortuo successit filius Iesus, qui proinde quasi Pontifex cum Zorobabel populum è Babylone reduxit. Hoc enim non fecisset Iesus, sed Esdras, si ipse fuisset Iosedec Pontifex.

Esdras non fuit Malachias.

Rupertus & alij opinantur Esdram fuisse Malachiam Prophetam, quorum rationes fusè recensui & confutaui procemio in Malachiam. Vixit tamen Esdras cum Malachiâ, & idem penè cum eo argumentum tractat; quæ fuit occasio suspicandi fuisse vnum eundemque.

Quæres secundò, An Esdras fuerit propheta? Videtur negare S.Aug. l.18. de ciuit. c.36. dicens: *Esdras magis rerum gestarum scriptor est habitus, quàm Propheta.*

Fuit Propheta.

Verùm dico Esdram non tantùm fuisse Historiographum, æquè ac scribam siue legis Doctorẽ, sed & Prophetam. Patet, quia instinctu diuino scripsit hunc librum quasi canonicam scripturam, ac, vt multi volunt, libros Paralipomenon, & caput 36. Genesεos, ac caput vltimum Deuterono-

Cornel. in Esdram & Nehem.

mij; hoc enim continet mortem Mosis, quam ipse Moses, vtpote iam mortuus, scribere non potuit; imò S. Aug. l. 18. de Ciuit. c. 36. &c. S. Isidor. l. 6. Etym. c. 2. censent Esdram quoque auctorem esse libri Esther. Porrò non minus, imò maius Prophetiæ donum est, libros sacros ex Deo conscribere, quàm futura prædicere. Denique Esdras toto hoc libro narrat Iudæos iussu Cyri è Babylone in Ierusalem redeuntes, cœpisse restaurare vrbem cum templo, sed aduersariorum calumnijs impeditos, coactos desistere. A

An Esdras S. Script. restaurarit? Asserunt multi.

Quæres tertiò, an Esdras restaurarit S. Scripturam? Multi censent libros omnes veteris Testamenti à Chaldæis cum templo fuisse exustos, ac ab Esdrâ ex memoriâ potius diuinâ, quàm humanâ restauratos. Id enim fusè narrari videtur l. 4. Esdræ c. 14. qui liber à S. Aug. Cypriano, Athanasio, Clemente Alexand. & alijs subinde citatur B quasi canonicus. Vnde ex libro hoc hanc sententiam hausere Tertul. l. de habitu muliebri c. 8: *Ierosolymis*, inquit, *Babylonicâ expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ litteraturæ per Esdram constat restauratum*. D. Iren. l. 3. c. 25. vbi de miraculoso consensu Sept. interpretum: *Non est mirabile*, inquit, *Deum hoc in eis operatum, quando in eâ captiuitate populi, quæ facta est à Nabuchodonosor, corruptis scripturis, & post 70 annos Iudæis descendentibus in regionem suã, deinde temporibus Artaxerxis regis Persarum inspirauit Esdræ sacerdoti tribus Leui præteritorum Prophetarum omnes rememorare sermones, & restituere populo eam legem, quæ data esset per Moysem.* Idem ijsdem verbis asserit Euseb. l. 5. Histor. c. 8. S. Hier. contra Heluidium: *Siue*, inquit, *Moysem dicere volueris auctorem Pentateuchi, siue Esdram eiusdem instauratorem operis, non recuso.* Clemens Alex. l. 1. Strom. *Zorobabel*, ait, C *tum aduersarios vicisset sapientiâ, emit à Dario renouationem Ierusalem, & cum Esdra rediit in patriam, per quem facta est populi redemptio, & diuinitus inspiratorum eloquiorum recensio & renouatio.*

S. Basil. Ep. ad Chilonem: *Esdras, ait, omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit.* Idem habet Theodor. præfat. in Psalmos, Isidor. l. 6. Etymol. c. 3. Rabanus l. de instit. Cleric. c. 54. Leontius, qui clariùs id narrat l. contra sectas Actione 2. in fine (extat tom. 4. Biblioth. SS. Patrum.) *Hunc reditum*, inquit, *descripsit Esdras, qui cùm Ierosolymam venisset, omnesq; libros id temporis, quo in captiuitatem abducti fuerant, reperisset exustos; ex memoriâ depromptos illos 22. libros, quos suprà recensuimus, in litteras retulisse perhibetur.*

Idem probat Leo Castrius præfat. in Isaiam c. D 4. scilicet Esdram libros legis ex memoriâ restaurasse. Nec hoc mirum. Mirabilius est quod de S. Antonio Patauino legimus, eum totam S. Scripturam calluisse, adeò vt à Pontifice *Arca Testamenti* fit cognominatus: *Ita enim vtriusq; instrumenti paginas memoriæ planè affixas habebat, vt instar Esdræ potuerit, si sic res postulasset, omnes integras diuinas litteras in integrum de suâ memoriâ, etiam codicibus omnibus prorsus abolitis, restituere*, ait Auctor vitæ eius.

Negant plures.

Verùm etsi hæc sententia ob tantam Patrum auctoritatem videatur probabilis, longè tamen probabilior, & ex ratione certa est sententia contraria, scilicet nec libros omnes sacros à Chaldæis exustos, nec ab Esdrâ ex memoriâ restitutos.

Prob. 1.

Probatur primò, quia Chaldæos exussisse hos libros nusquam legimus: & esto exussissent omnes, qui erant Ierosolymæ (quod est incredibile) tamen exurere non potuerunt eos, qui per totam Iudæam, imò per totum orbem manibus Iudæorum, præsertim scribarum & Rabbinorum, assiduè terebantur, ac in Synagogis legebantur.

2\. Secundò, quia Daniel c. 9. ait se anno primo Darij intellexisse numerum septuaginta annorũ, de quibus scripserat Ieremias Propheta. Habebat ergo Prophetiam Ieremiæ ac cæterorum Prophetarum, eamque lectitabat.

3\. Tertiò, quia Prophetiam Isaiæ c. 45. de Cyro, ipsi Cyro ostensam fuisse à Iudæis, ideoque illum sibi beneuolum reddidisse, testis est Iosephus l. 11. c. 1. *Hoc*, inquit, *Cyrus cognouit ex lectione libri, qui Isaiæ Prophetias continet, ducentis & decem annis ante ipsius ætatem conscriptas.*

Ad librum 4. Esdræ respondeo illum esse apocryphum. Adde, quòd illo libro nihil dicitur de sacris libris Moysis aut Prophetarum restauratis, sed tantùm per 40. dies à quinque viris ducentos & quatuor libros fuisse descriptos, quorum septuaginta seruandi essent & tradendi sapientibus, reliqui autem palàm proponendi, vt à dignis & indignis legerentur; quæ cum libris de quibus agimus nihil habent commune. Plura vide apud Bellarm. to. 1. l. 2. c. 1. & Pererium Præfat. in Genesim. c. 7.

Esdras digessit & correxit S. Script.

Ad Patres respondeo, plerosque non aliud voluisse, quàm Esdram libros sacros indigestos in rectum ordinem digessisse, & in lectiones (quas Hebr. פָּרָשִׁיּוֹת *Perasioth* vocant, & successiuè in Synagogis legunt) diuisisse: Ad hæc, errata quæ vitio descriptorum multa irrepserant, correxisse, librosque pristinæ puritati & nitori restituisse, idque scientiâ non tam acquisitâ, quàm cælitùs infusâ. Vnde Esdræ 8. 8. Septuag. aiunt Esdram legisse ea, quæ in illis libris scripta erant, *in scientiâ Domini*, id est, per scientiam à Deo infusam.

Denique Esdras, quæ in libris singulis deerant, suppleuit. Vnde multi censent eum assistente Spiritu S. Mosi addidisse caput 34. Deut. eoq; Mosis mortem, & sepulturam descripsisse. Idem fecisse Iosue c. vltim. ac Ieremiæ c. vlt. vbi regnum Euilmerodach & exaltatio Iechoniæ narratur: hanc enim scribere nequiuit Ieremias, vtpote iam mortuus. Simili modo videtur suppleuisse finem Tobiæ & Iudith: liber enim Iudith scriptus putatur à Ioacim Pont. qui ante Iudith vitâ functus est. Sic Esdras addidisse videtur, *Tò vsque in præsentem diem*, vbicumque id dicitur, quod toties inseritur & iteratur, ita Salianus anno mundi 3921. n. 10. & Beda l. 2. Alleg. in Esdram.

Addunt S. Hieron. in Prologo Galeato, & Euseb. in Chron. anno mundi. 4740. Esdram inuenisse nouas litteras Hebraicas, quibus etiamnum vtimur, & priscas reliquisse Samaritanis, vt Iudæi nullum cum eis, ne litterarum quidem, haberent commercium.

Addunt alij puncta (quæ Hebræis sunt loco vocalium) ab Esdra fuisse inuenta, sed errant: hæc enim non fuere tempore Septuag. interpretum, qui Esdrâ ducentis annis fuere posteriores, nec tempore S. Hier. qui nongentis; sed paullò post eum à Rabbinis adinuenta sunt in Tiberiade vrbe Galilææ, post Christum natum anno 476. vt ex Eliâ in Massareth docet Genebrar. sub annum mundi 4573.

Quæres quartò, quo tempore historia Esdræ & Nehemiæ contigerit? Resp. eo tempore, quo finitis

nitis 70. annis captiuitatis, Iudæi è Babylone per Cyrum liberati fuêre. Liber Esdræ ergo continet ea; quæ circa hanc liberationem contigere ab anno primo monarchiæ Cyri vsque ad annum septimum Artaxerxis regis, quo Esdras è Babylone cum alijs Sacerdotibus & Leuitis rediјt in Ierusalem, vt patet c.7. quod est spatium 73. annorum. Liber verò Nehemiæ reædificationem vrbis Ierosolymę ab anno 7. vsque ad annum 32. eiusdem Artaxerxis, vt patet c.13.6. quod est spatium 25. annorum. Hinc duo hi libri scripti sunt Hebraicè, sed immixtis multis vocibus Chaldaicis. Hebræi enim in Babylone linguam Hebraicam corruperunt, & eum Chaldæâ commiscuerunt. Epistolas quoq; Regum Babylonis eâdē linguâ, quâ ab eis scriptæ fuere, scilicet Chaldæâ, recenset c.4.5.6.7. quâ de causâ Daniel quoq; suum librum partim Hebraicè, partim Chaldaicè conscripsit.

Hinc liquet Esdram valdè longæuum fuisse, & vitam prorogasse ad 132. annos. Vixit enim vsq; ad annum septimum Artaxerxis, vt patet c. 7. 8. Nam cùm pater eius Saraias occisus sit anno vndecimo Sedeciæ, necesse est vt ipse eodem saltem anno iam fuerit natus, vel posthumus. Porrò ab vndecimo Sedeciæ ad primum Cyri, fluxêre 60. anni. His adde tres annos Cyri, sex Cambysis, 36. Darij Hystaspis, 27. Artaxerxis, habebis annos 132. quot necesse est vixisse Esdram, ac fortè pluribus vixit. Nescimus enim quousque postea vitam prorogarit, nescimus etiam quoto anno ante mortem patris sit natus.

Esdræ & Nehemiæ Synchroni & coæui fuere è Prophetis Ieremias, Baruch, Daniel, Aggæus, Zacharias, Malachias; è stirpe regiâ, Iechonias, Salatiel, & Zorobabel; è Pontificibus Saraias pater Esdræ, Iosedec eiusdem frater, & Iesus nepos. Hoc tempore collecta fuit Synagoga siue Synodus magna, in quâ editus fuit Canon librorum sacræ Scripturæ, cui præsederunt Esdras, Nehemias, Daniel, Mardochæus, Zorobabel & Iesus filius Iosedec, in quâ pariter actum est de libris sacræ Scripturæ emendandis, ac in suas sectiones & capita diuidendis, cuius rei cura data fuit Esdræ. ita tradunt Hebræi.

Tempore Esdræ floruit monarchia Chaldæorum sub Nabuchodonosor, Euilmerodach, Baltassar: in Mediâ regnarunt Cyriaxares & Astyages, in Perside Cyrus, Cambyses, Darius, Xerxes & Artaxerxes, Romæ expulsis regibus surrogati sunt primi consules, Iunius Brutus & Lucius Collatinus. In Græciâ floruere Historici, Poëtæ & Philosophi Herodotus, Pindarus, Simonides, Anacreon, Aristoxenes, Archilocus, Alcæus, Sappho, Arion, Sophocles, Euripides, Parmenides, Empedocles, Socrates, atque è Sybillis Cumæa, & Hellespontica. ita Euseb. Torniel. Geneb. Salianus & alij.

Porrò quia crebra in hisce libris, æquè ac in li. Iudith & Esther, mentio facienda est regum Persarum, ad quos monarchia à Cyro, captâ Babylone, translata fuit; hinc eorum seriē & annos hic subiungam, magnam enim lucem libris his affert.

Series priscorum Regum Persarum.

PRimus fuit Cyrus, Astyagis regis Medorum ex filiâ Mandane nepos, ac filius Cambysis regis Persarum, ait Xenophon: qui triginta annos regnauit, sed tribus vltimis tantùm fuit Monarcha, quibus Iudęos Babylone liberauit, vt monarcha ergo regnauit 3. annis.

Secundus Cambyses Cyri filius, qui patre Cyro contra Scythas (vbi & perijt) proficiscente, in Perside imperauit per biennium, mortuo verò patre regnauit 6. annis.

Hunc Esdras c.4. vocat Assuerum, ac v.7.& 8. Artaxerxem. Hic fabricam templi à Cyro permissam impediuit, c.4.23.

Tertius, Smerdes magus regnauit 7. mensibus.

Quartus, Darius filius Hystaspis, hinnitu equi creatus rex regnauit 36. annis.

Hic dedit Iudæis facultatem perficiendi templi Esdræ.6.v.7. Nonnulli putant Darium hunc fuisse maritum Esther; quare historiam Mardochæi & Aman suspensi sub eo contigisse; sed in procemio Esther idipsum examinabo.

Quintus fuit Xerxes, filius Darij, qui regnauit 20. annis.

Sub hoc multi putant contigisse historiam Iudith, de quo ibidem agam.

Sextus fuit Artaxerxes manu vnâ longiore cognominatus longimanus, filius Xerxis, qui anno septimo regni Esdram, & anno 20. Nehemiam remisit ad restaurandam Ierusalem, vnde ab eo incipiunt 70. hebdomades Danielis c. 9. quæ finiuntur in Christo. hic regnauit 40. annis.

Septimus fuit Darius filius Nothus Artaxerxis iam dicti. Hic regnauit 19. annis.

Octauus, Xerxes secundus, qui regnauit 2. mensibus.

Nonus, Logdianus, qui regnauit 8. mensibus.

Decimus, Artaxerxes, cognomento Mnemon, id est memor, à memoriæ præstantiâ. Fuit hic Darij Nothi filius, & regnauit 43. annis.

Vndecimus, Artaxerxes Ochus 23. annis.

Duodecimus, Arses vel Arsames Ochi filius 3. annis.

Decimustertius, Darius Arsis filius, cognomento Codomannus. 6. annis.

Septimo enim anno regno & vitâ spoliatus fuit ab Alexandro Magno, qui monarchiam à Persis ad Græcos transtulit.

Regnarunt ergo hi reges in Perside per 227. annos, sed à Monarchiâ Cyri ducentos dumtaxat. Cyrus enim factus est monarcha anno 27. regni sui.

Allegor. in hâc Iudæorum liberatione per Cyrum, significata fuit liberatio humani generis è captiuitate diaboli facta per Christum. Tropologicè liberatio Christianorum ab Ethnicis oppressorum facta à Constantino, Theodosio, Carolo Magno, &c. item liberatio animæ fidelis & pœnitentis, quæ indies fit à viris Apostolicis. Vide Bedam tomo tertio, qui allegoriam tam in Esdram quàm in Nehemiam conscripsit.

Accipe nunc Seriem Pontificum Iudæorum, qui regibus iam dictis fuere coæui & Synchroni.

Series Pontificum Iudæorum à captiuitate Babylonica ad Alexandrum Magnum & Ptolomæum Philadelphum.

1. SAraias, vel vt Iosephus, Sareas filius Azariæ Pontificis. Hunc captâ Ierosolymâ Nabuchodonosor occidit cum 70. Primoribus. 4. Reg. vlt. 18.
2. Iosedec Saralæ filius translatus in Babylonem illic Pontificem egit toto tempore captiuitatis vsque ad Cyrum. 1. Paral. 6. 15.
3. Iosue vel Iesus filius Iosedec. Hic cum Zorobabele Iudæos è Babylone in Ierusalem sub Cyro reduxit, & templum reædificauit. Esdræ 3. 2.
4. Ioacim filius Iosue Pontificatum gessit sub Dario Hystaspis & Xerxe, Nehem. 12. 10.
5. Eliasib filius Ioacim Pontifex fuit sub Artaxerxe Longimano, Nehem. 3. 1. & c. vlt. v. 4. & 6.
6. Ioiada filius Eliasib Pontifex sub Dario Notho Longimani filio, Nehem. 12. 10.
7. Ionathan filius Ioadę Pontifex sub Artaxerxe A Mnemone Darij Nothi filio, Nehem. 12. 11.
8. Ieddoa vel Iaddo filius Ionathan, Nehem. 12. 11. Hic occurrit Alexandro Magno, eumque Iudæis offensum reconciliauit, teste Iosepho l. 11. Antiq. in fine. Iaddi frater fuit Manasses, primus Pontifex Samaritanorum in monte Garizim. Vide Iosephum l. 11. Antiq. c. 7.
9. Onias primus, filius Iaddi, Pontifex sub Ptolomæo Lagi, primo post Alexandrũ Rege Ægypti, teste Iosepho, Euseb. & alijs.
10. Simon Oniæ filius, cognomento iustus, cuius elogia describit Ecclesiast. c. 50.
11. Eleazarus Simonis frater & Oniæ filius. Hic misit 70. Interpretes ad Ptolomæum Philadelphum secundum Ægypti regem, qui sacram Scripturam ex Hebræo in Græcum conuerterunt, teste Iosepho, Aristæa, Eusebio & alijs.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CYrus Deum Israëlis agnoscit, ideoq; Iudæis è Babylone in Iudæam remigrandi dat facultatem, ac Præfectis mandat, vt eos in reædificandâ vrbe & templo, suâ ope & opibus adiuuent; sacra vasa è templo à Chaldæis ablata restituit. Quare Iudæi læti cum Leuitis in patriam redeunt.

1. IN anno primo Cyri Regis Persarum, vt compleretur verbum Domini ex ore Jeremiæ, suscitauit Dominus spiritum Cyri Regis Persarum: & traduxit vocem in omni regno suo, etiam per scripturam, dicens: 2. Hæc dicit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipse præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Ierusalem, quæ est in Iudæâ. 3. Quis est in vobis de vniuerso populo eius? Sit Deus illius cum ipso. Ascendat in Ierusalem, quæ est in Iudæâ, & ædificet domum Domini Dei Israel, ipse est Deus, qui est in Ierusalem. 4. Et omnes reliqui in cunctis locis vbicumque habitant, adiuuent eum viri de loco suo, argento & auro, & substantiâ, & pecoribus, excepto quod voluntariè offerunt templo Dei, quod est in Hierusalem. 5. Et surrexerunt principes patrum de Iudâ & Beniamin, & Sacerdotes, & Leuitæ, & omnis cuius Deus suscitauit spiritum, vt ascenderent ad ædificandum templum Domini, quod erat in Ierusalem. 6. Vniuersiq; qui erant in circuitu, adiuuerunt manus eorum in vasis argenteis & aureis, in substantiâ et iumentis, in supellectili; exceptis his, quæ sponte obtulerant. 7. Rex quoque Cyrus protulit vasa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonosor de Ierusalem, et posuerat ea in templo Dei sui. 8. Protulit autem ea Cyrus Rex Persarum per manum Mithridatis filij Gazabat, et annumerauit ea Sassabasar principi Iuda. 9. Et hîc est numerus eorum: Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri viginti nouem, scyphi aurei triginta. 10. Scyphi argentei secundi quadringenti decem: vasa alia mille. 11. Omnia vasa aurea et argentea, quinque millia quadringenta: vniuersa tulit Sassabasar, cum his qui ascendebant de transmigratione Babylonis in Ierusalem.

VERS. 1. IN ANNO PRIMO CYRI REGIS PERSARVM] quo scilicet Cyrus monarchiam à Chaldæis ad Persas transtulit. Fuit ergo hic Cyri annus primus non regni Persici, siue quo ipse primò creatus rex cœpit regnare in Perside, indeque triginta totos annos regnauit, vti volunt Euseb. & Africanus in Chronico, S. Hieron. in c. 1. Zachar. Pererius in Daniel. c. 5. & alij; sed fuit annus hic Cyri primus Monarchiæ & regni Babylonici, quo scilicet ipse superato Baltasare, & captâ euersaque Babylone, B Monarchiam à Chaldæis ad se & Persas transtulit. Non potuit enim Iudæos eripere è Babylone & Chaldæorum manibus, nisi ijs superatis & victis. Patet id clarè ex verbis Cyri v. 2. dicentis: *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus.* Vnde l. 3. Esdræ c. 6. v. 17. dicitur: *In primo anno regnante Cyro rege Babyloniæ, scripsit Cyrus rex; domũ hanc ædificare &c.* licet enim Darius Medus Cyri auunculus dicatur capta Babylone successisse in eius regnum, Daniel. 5. v. vlt. tamen Darius, vtpote senex totum regimen

regimen concessit nepoti suo Cyro, iuueni animoso, ac eodem anno vitâ functus eidem totum cessit imperium. Quare Cyrus eodem anno primo Monarchiæ suæ, qui fuit septuagesimus & vltimus captiuitatis Iudæorum in Babylone, inde eosdem liberauit.

Nota ex Herodoto, Iustino, Eusebio, Iosepho, & alijs, Cyrum cœpisse regnare in Perside sola, Olympiade 55. & inde vniuersi regni eius anni numerantur triginta. Sensim verò vltra Persidem propagasse imperium, tandemq; Babylonem expugnasse, & Chaldæorum Monarchiam euertisse, seque fecisse Monarcham; ac tum soluit captiuitatem Iudæorum in Babylone; cùm iam expleti essent 70. anni captiuitatis, de quibus vaticinatus erat Ierem. c. 25. & 29. fecit hoc autem Cyrus anno 27. Persici sui regni, adeoque verisimiliùs est; eum deinceps tres dumtaxat annos captâ Babylone Monarcham regnasse, id enim docet Seder-Olem, siue Chronicon Hebræorum, ac passim Hebræi ac Lyran. in Daniel. Vatab. in cap. 1. Daniel. & alij; quin & Iosephus l. 11. Antiq. c. 2. Vnde Daniel summatim annos Cyri per eius gesta pertexens, vltra tertium non progreditur.

Nec obstat Xenophon l. 8. Cyropædiæ, vbi septem annos tribuit principatui Cyri. Vnde Bellarm. Torniellus, Salianus & Ribera in Zach. 1. n. 33. putant Cyrum septem annos regnasse vt monarchã, quia illi libri à Xenophonte scripti sunt, non tam ad fidem historiæ, quàm ad efformandam in Cyro veri principis effigiem. Rursum ille principatus Cyri septennis accipi posset à subiugata per eum non Babylone, sed Asia. Deniq; magis credendum est l. 3. Esdræ 5. v. vlt. quàm Xenophonti. Ibi enim sat expressè dicitur Cyrum per biennium tantùm regnasse à cœptâ reædificatione templi, quæ, vt patet hoc capite, facta est statim à solutâ captiuitate, scilicet anno secundo monarchiæ Cyri; hoc enim secundo anno cœpisse Iudæos reædificare templũ, disertè docet Esdras hic c. 3. v. 8. Ac c. 4. v. 6. narrat templi fabricam illicò à Cuthæis fuisse impeditã omnibus diebus Cyri. Idẽ clariùs docet Iosephus l. 11. c. 2. vbi ait Cuthæos eam impediuisse, Cyro nesciente, vtpote in alijs negotijs occupato, ac præsertim bello Massagetico, in quo & interijt. Vnde & c. 3. narrat Esdras templi fabricam à Cyro primo suæ monarchiæ anno concessam, per nouem annos fuisse suspensam, scilicet per duos annos reliquos Cyri, & per sex quibus regnauit Cambyses eius filius, cui successit Darius Hystaspis, qui anno secundo regni sui eandem redintegrauit. Non ergo septem annis superuixit Cyrus, vti opinantur nonnulli. Quomodo enim Cyrus Iudæis ita beneuolus, per septem annos Cuthæorum obiecta in templi fabrica impedimenta nescisset, aut tulisset? Quomodo Iudæi, ac præsertim Daniel, Cyrum per se aut per legatos de totâ re non informassent? Denique Herodotus, Iustinus, Berosus, & alij scribunt Cyrum post captam Babylonem postremum bellum contra Lydos, qui rebellauerant, gessisse, ac demum Massagetico prælio occubuisse. Quæ omnia triennio fecisse Cyrum credibile est: erat enim ipse bellicosissimus, & quietis impatiens.

Cyri etyma. Quæres, vnde nomen suum accepit Cyrus,
1. quidque significet? Primò, Strabo l. 15. Cyrum
2. nomen accepisse putat à flumine *Cyro*. Secundò, Vilalpando par. 1. Appatar. l. 3. c. 2. pag. 137. censet

A Cyrum dictum à *Cyno*, id est cane, qui eum fingitur nutriuisse, vt Cyrus sit quasi κύνιος id est *caninus*. Nam vt narrat Herod. in Clio, Astyages Cyri auus Cyrum infantem tradidit Harpago, vt eum exponeret & perderet, eò quòd ex oraculo audijsset ab eo sibi auferendũ regnum. Harpagus tradidit eum Mithridati bubulco Astyagis, cuius vxor vocabatur Græcâ linguâ *Cyno* (κύων) id est canis, Medicâ, *Spaco*. Nam canem Medi spaca appellant. Vnde Cyrus crescens commemorabat se ab vxore bubulci fuisse educatum, semper eã laudibus prosequens, ita vt in omni eius sermone esset Cyno. Quod nomen accipientes eius parentes, vt diuinitus videretur Persis filius fuisse seruatus, diuulgarunt, à cane Cyrum, cùm esset expositus, fuisse educatum. Vnde hæc fabula emanauit. Hæc Herodot. Hinc & Trogus Cyrum à cane educatũ tradit. Verùm non ait Herod. à *Cyno* dictum esse
B Cyrum: Et *Cyrus* Persicum videtur nomen, non Græcum. Vnde Iustin. l. 1. *Nutrici*, inquit, *Sparcos posteà nomen fuit, quia canem Persæ sic vocant* (eò quòd in syluis Cyrum à cane lactatum alendum sibi assumpsisset.) *Puer deinde cùm esset, inter Pastores Cyri nomen accepit*: vbi nullam Cyno, quasi inde dictus sit Cyrus, mentionem facit. Tertiò, Suidas in voce 3.
Cyrus: *Cyrus*, ait, *Græcè est* κῦρος, *id est Princeps, Rex, quòd per lusum inter adolescentes regni auctoritatẽ (quod Græcis est* κῦρος *) adeptus est. Darium Persæ vocarunt cauponem, ob tributa imposita; Cambysen, dominum; Cyrum, patrem. Nam ille quidem vendebat omnia: Cambyses sæuus erat & temerarius; Cyrus clemens & populi commodorum studiosus.* Hæc Suidas, sed rursùs ipse Græcum Cyro dat Etymon, non Persicum. Quartò ergo & veriùs Plutar. in vitâ Artaxerxis Mnemonis: *Cyrus*, inquit, *Persicè idem est quod sol*: hunc enim vt numen colebant Persæ; æquè ac Cyrum monarcham suum: vnde Ieremias Cyrum
C vocat liberatorem quasi solem Iudæorum.

Cur Cyrus siue rex comparetur soli, appositè per octodecim analogias, ostendi Isaiæ 41. v. 2. Hinc ferunt Cyrum in somnis vidisse solem apud pedes suos astantem, cumque eum Cyrus vellet apprehendere, solem aufugisse, idque tertiò rogati diuini, quidnam hoc portenderet? Responderunt, portendi Cyrum per triginta annos regnaturum. Cyrus ergo inter reges gentium interque Persas effulsit quasi sol, tum sapientia, tum iustitia, tum temperantia, tum magnanimitate, tum liberalitate, adeoque *omnium regiarum virtutum fuit exemplum*, inquit Xenophon. Audi Ciceronem l. 1. de Diuinat. ex Dionysio Persico: *Cum dormienti ei* (Cyro) *sol ad pedes visus esset, ter eum scribit frustrà appetiuisse manibus, cùm se conuoluens sol elaberetur & abiret, ei mages dixisse (quod genus sapientum & docto-*
D *rum habebatur in Persis) ex triplici appetitione solis, triginta annos Cyrum regnaturum esse, portendi; quod ita contigit, nam ad septuagesimum peruenit, cùm quadraginta natus annos regnare cœpisset.*

Porrò Cyrus Hebraicè idem est quod *tamquam* Hebr.
hæres regnorum & opum Babylonis & mundi, à rad. ירש *iaras*, id est *hæreditauit*. *Caph* enim initiale est nota similitudinis, significans, *sicut, tanquam*. Aut Cyrus idẽ est, quod, *quasi pauper*, à rad. רש *ras*, id est *pauper*, quia ex se erat pauper, sed à Deo factus est diues. Rursùm in morte occisus à Tomyri, factus est pauper. Tunc enim Cyrus factus est Irus, imò Iro pauperior. ita Pagnin. in nomin. Hebr.

Græcum. Græcè verò *Cyrus* idem est quod *auctoritate pollens, Dominus imperans, legislator: κῦρος* enim est *auctoritas, principatus, potestas, arbitrium, dominium*: & *κυρόω* est *authentico, ratum facio, firmo, confirmo, obtineo, vim & pondus addo, constituo, decerno.*

Denique, Cyrus ducentis annis prior fuit Alexandro Magno, Socrate, Platone, Aristotele: Nam *sub Cyro floruit Thales præceptor Anaximandri, hic Anaximenis, hic Anaxagoræ, hic Periclis. Anaxagoræ verò temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerunt*, ait Euseb. l. 10. de Præpar. in fine.

4. *Genuinum.* Genuinum ergo Cyri Etymon est Persicum, significans solem, ait Brissonus l. 1. de regno Persarum, quem alij sequuntur.

Idem asserit Ctesias; scribens enim de vxore Darij Nothi: *peperit*, inquit, *ei alterum filium regina, & impositum est ei nomen à sole Cyrus.* Refellit hoc Scaliger l. 6. de Emend. temp. quia, ait, *Cyrus*, Heb. scribitur *Cores*: ac sol Persicè vocatur *Coresed. Cores* verò Persicè significat cibum & alimoniam. Verùm magis credendum est priscis Plutarcho & Ctesiæ, qui à primis Persis id acceperunt, quàm vni moderno Scaligero, præsertim quia *Cores* Persicum videtur acceptum ab Hebræo *Cheres*, id est, *sol*. Adde, *Cores* idem est quod *Coresed*, demptâ vltimâ litterâ D. Adde quoque quod *κῦρος* idem est quod princeps, caput *ros*, enim Hebr. & Chald. est *caput*, *ku* Persicè est *princeps*, vnde vocatur *κυαξάρης Cyaxares*, q. d. *princeps Ares.* ita Scaliger. li. 6. sic *Mithri* (vnde *Mithridates*) dicitur à *Mither*, comparatiuo gradu, hoc est *μείζων*, siue *maior* (Hebr. enim יתר *iatar* significat superesse, excellere, *esse maiorem*) & sumitur pro Dynastâ siue Domino. Hinc solem vocarunt *Mithra*, id est, *Dominum, principem.* ita Scaliger ibidem.

Alleg. Allegoricè Cyrus fuit typus Christi, qui est sol iustitiæ. Tropologicè Cyrus est rex, Antistes, doctor, & quilibet sapiens & sanctus, qui quasi sol sapientiæ & virtutis toto orbe resplendet.

SVSCITAVIT DOMINVS SPIRITVM (id est cor, mentem, voluntatem) CYRI REGIS, ET TRADVXIT (Cyrus) VOCEM (præconis) IN OMNI REGNO SVO ETIAM PER SCRIPTVRAM] puta per Epistolas scriptas quaquauersum missas; q. d. excitauit Deus affectum & voluntatem Cyri ad Iudæorũ liberationem, ac Ierusalem & templi restaurationem, obijciendo eius menti regna & beneficia sibi à Deo Hebræorum collata, oracula de eo pronunciata, aliaque diuinitatis signa, è quibus Cyrus agnouit verum Deum Hebræorum, ac immittendo eius voluntati pias affectiones ad opus hoc fabricæ moraliter bonum & pium reipsa exequẽdum, vt hâc ratione per eum vera Dei Ecclesia in Israele conseruaretur, & iuxta morem pristinũ publico Dei in templo eius cultu coalesceret. Hæc Deus operatus est interiùs in mente Cyri, sed exteriùs valdè eum excitauit per oraculum ab Isaiâ de Cyro editum c. 44. vlt. & c. 45. 1. vbi & Cyri nomen enuntiat, & eum vocat suum Christum, eidemque promittit se subiugaturum gentes, ac diuitem potentemque effecturum. Audi

Isaia de Cyro oraculum. Isaiam: *Qui dico Cyro: Pastor meus es, & voluntatem meã complebis. Qui dico Ierusalem: Ædificaberis, & templo fundaberis.* Et rursum cap. 45. 1. *Hæc dici Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam. Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. Et dabo thesauros tibi absconditos &c. vt scias, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel, propter seruum meum Iacob, & Israel electum meum*, vt scilicet tu ô Cyre Iudæis & Israelitis posteris Iacobi meis fidelibus benefacias, & templum ædifices. Hanc prophetiam Iudæi, præsertim Daniel Propheta, qui familiaris, imò conuiua fuit tam Cyro, quàm Dario Medo, ostendit Cyro; itaque eundem ad Deum Israelis agnoscendum venerandumque, ac ad Israeli benefaciendũ allexit, vti docet Iosephus l. 11. c. 1. & Theodor. in c. 1. Danielis, præsertim quia Isaias hæc de Cyro prædixerat ducentos annis ante Cyri ortum. Id ipsum esse patet ex Epistolâ Cyri, quam subdit hîc Esdras. *Daniel Cyri conuiua.* *Cyrus Deum verũ agnouit.*

OMNIA REGNA TERRÆ DEDIT MIHI DOMINVS] Cyrus hac Epistola confitetur se agnoscere Deum verum Israelis, eique omnia sua regna accepta refert. Ad hæc asserit eundem Deum sibi mandasse, vt templum Ierosolymæ reædificet: quare id reædificari præcipit, cunctosq; tam Israelitas quàm alios sibi subditos, ad eius fabricam promouendam exhortatur & impellit. Vide hîc in Cyro impleri illud Prou. 21. 1. *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud.* VERS. 2.

OMNIA REGNA] intellige accommodè, *omnia*, id est pleraque omnia, plurima; aut *omnia*, scilicet quæ subiecta fuere Monarchiæ Chaldæorum. q. d. Deus me fecit Monarcham, ideoque omnia regna subiecta Chaldæis cum Monarchiâ ad me transtulit. Sic Lucæ 2. 1. dicitur: *Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*, nimirum Augusto & Romano imperio subiectus. Nã Indi multique alij non subiecti, non fuere descripti. Porrò Xenophon l. 1. ait Cyrum subiugasse Syros, Assyrios, Arabes, Cappadoces, Phryges, Lydos, Cares, Phœnices, Babylonios, Bactrianos, Cilices, Indos, Paphlagones, Sacos, Mariaodynos, Cyprios, Ægyptios, & alias plurimas gentes, quas formidine nominis sui & terrore concutiebat, & simul beneuolentia sapientiaque alliciebat, vt ab eo gubernari optarent. Audi Cyrum ducibus & militibus præcipientem apud Xenophontem l. 1. *Dux*, ait, *nunquàm cesset aut prodesse sibi, aut nocere hostibus: difficile est enim vel vnum hominem alere otiosum, difficilius totam domum, sed omnium difficillimum vniuersum exercitum otiosum alere: itaque exercitum cessare nunquàm decet. Imperator sedulus & non cessator efficiet, vt & milites commeatu abundent, & eorum corpora valetudine sint firmissima.* Hinc & Cyrus cibum non sumebat, nisi priùs corpus exercuisset & sudasset. Aiebat enim tum cibum suauissimè sapere ac corpus exercitio roborari, & ad labores quosuis assuefieri. ita Xenophon. *Cyrus labore suadet.*

IPSE PRÆCEPIT MIHI VT ÆDIFICAREM EI DOMVM (templum) IN IERVSALEM] *Præcepit*, id est præordinauit, decreuit, & hoc ipso tacitè *præcepit* per Isaiam cap. 44. vlt. cuius verba paulò antè recitaui. Inde enim Cyrus intellexit voluntatem Dei esse, vt ipse restauraret templum à Chaldæis combustum, quam voluntatem ipse hîc vocat præceptum.

QVIS EST IN VOBIS DE VNIVERSO POPVLO EIVS? (qui scilicet cupit è Babylone redire in Ierusalem) SIT DEVS ILLIVS CVM IPSO. ASCENDAT IN IERVSALEM, ET ÆDIFICET DOMVM DOMINI DEI] q. d. quicumque Iudæi vel Israelitæ sunt in regno meo, qui cupiunt remigrare in suam Iudæam, age, congregentur in vnum, vt simul è captiuitate in patriam redeant: ego enim VERS. 3.

eis

eis plenam do facultatem redeundi, vrbemque & templum reædificandi : imò eis apprecor Dei sui fauorem & opem ad id perficiendum. Nam IPSE EST DEVS, QVI EST IN IERVSALEM, Vatab. *qui est verus ille ac solus Deus.* q. d. non est alius Deus verus, quam Deus, quem Israelitæ coluerunt & colunt in Ierusalem. Cyrus ergo hic profitetur se agnoscere Deum Iudæorum esse verum Deum, cæteros Gentium Deos non esse veros, vel certè esse minoris dignitatis & potestatis, ac Deo Hebręorum subiectos, quos Plato & Philosophi vocabant semideos. Vnde Xenophon l.8. Cyrip. asserit Cyrum quoque Deos gentium coluisse, ac iam moriturum habuisse somnium, quo inuitabatur, vt ad Deos ascenderet : quare eum adorasse inuocasséque Iouem & Solem, ac multa de animi immortalitate, quòd post mortem ad Deos esset transiturus, locutum expirasse.

Cyri somnium.

Vers.4. ET OMNES RELIQVI IN CVNCTIS LOCIS VBICVMQVE HABITANT, ADIVVENT EVM VIRI DE LOCO SVO, ARGENTO ET AVRO] q.d. reliqui Iudæorum, qui in Babylone alijsue locis sedes fixerunt, vxores duxerunt, liberos procrearunt, agros coëmerunt, vt non possint vel nolint illis dimissis redire in Ierusalem, hi adiuuent eos, qui redire cupiunt argento & auro, tum ad viaticum tam longi itineris, tum ad vrbis templique restaurationem.

VIRI DE LOCO SVO] id est quisque in loco & de loco suo, puta de agris & domibus suis suppeditet id quod habet. Cyrus ergo hic Iudæos in Babylone remanentes, redeuntibus in Ierusalem quasi vectigales constituit. Rursum, *omnes reliqui* non solùm Iudæi, sed & cæteri populi meæ ditioni subiecti similiter adiuuent redeuntes in Ierusalem, præsertim præfecti Prouinciarum, quos Iosephus *amicos regios* vocat. Vnde hi ex hoc Cyri edicto iuuerunt Iudæos regredientes, vt patet v. 6. & c.3. v.7.

EXCEPTO QVOD VOLVNTARIE OFFERVNT TEMPLO DEI.] *To excepto*, vox est augentis & confirmantis q. d. Scio multos iam mente designasse, & animo destinasse certa dona, quæ ipsi cupiunt offerre templo : illa ergo non veto, sed laudo & confirmo, cupioque offerri; sed præter hoc volo vt quisque insuper alia adiungat, quæ redeuntibus seruiant pro viatico, & vrbis domorúmque reædificatione, atque ad alias multiplices necessitates & vsus. Vnde nonnulli censent Cyrum taxasse pretium, quod quisq; ad eos conferre deberet, sicut posteà fecere Darius & Artaxerxes Cyri successores; imò Cyrum decreuisse, vt templum ex regio ærario suoq; sumptu ædificaretur, patet c.6.4. Vnde pro, *excepto quod voluntariè offerunt*, Heb. est *cum munere spontaneo.* q. d. cum oblatione quam sponte offerunt templo, dabunt etiam alia pro viatico &c. ita Vatab. Pagnin. & alij.

Vers.5. ET SVRREXERVNT PRINCIPES PATRVM DE IVDA ET BENIAMIN] *Principes patrum* sunt principes familiarum, quæque enim familia suum habebat caput & patrem : sed diuersæ familiæ ab vno capite descendentes, suum habebant principem, & quasi Patriarcham.

Vers.7. REX QVOQVE CYRVS PROTVLIT VASA TEMPLI DOMINI, QVÆ TVLERAT NABVCHODONOSOR] Fuere ea numero 5400. vt dicitur v. 11. quæ omnia à Chaldæis sacrilegè ablata, & dicata suo idolo Belo, Cyrus restituit Deo & templo.

PER MANVM MITHRIDATIS FILII GAZABAR] *To filij*, non est in Hebræo nec in Græco. Vnde Vatab. Pagnin. Marinus, Caiet. & alij vertunt : *Per manum Mithridatis thesauri.* Ioseph. *Per Mithridatem ærarij regij præfectum.* A gazâ enim dicitur *gasabar*, id est *thesaurarius*, vt patet c.7.21. vbi noster vertit *arcæ custodibus.* Nisi dicas Nostrum subaudisse בן *ben*, id est *filij*, & *To Gazabar* fuisse nomen commune, sed officio propriũ, sicut vulgò eum, qui gazæ principis præest, vocamus thesaurarium, quasi hoc nomen sit ei non ex baptismo, sed ex officio proprium, in quo sæpè filij parentibus succedunt. Porrò *Mithridates* componitur ex *Mthri*, id est *maior*, dynasta, princeps, & דת *dat*, id est *legis*, q. d. dynasta legem ferens, & ius dictans. Vers.8.

Gasabar est thesaurarius.

ET ANNVMERAVIT EA SASSABAR PRINCIPI IVDA.] Hoc est Zorobabeli, nepoti Iechoniæ Regis ex patre Salathiel. Ita Iosephus, Lyran. Dion. Vatab. Mariana, Torniellus, Salianus, & alij. Quare tam pater Salathiel, quàm auus Iechonias hoc anno primo Cyri videntur vitâ fuisse functi : nam deinceps eorum nulla fit mentio, sed semper Zorobabelis, quasi Ducis Iuda. Porrò Salathiel filio nascenti indidit nomen *Zorobabel*, id est *peregrinus in Babylone*, eò quòd in Babylonica captiuitate eum genuerit; sed cùm Euilmerodach è carcere eduxit auum eius Iechoniam, eumq; mensæ suæ regiæ conuiuam effecit, Zorobabeli mutatum est nomen, vt vocaretur, *Sassabasar*, id est *gaudens in tribulatione*: ita Euseb. l. 11. de Præpar. c.3. & 4. *sas* enim est *gaudens*, *ba* significat *in*, *shar* significat *tribulatione*. Rursum Pagnin. in Nomin. Hebr. *Sessabasar*, interpretatur *sex in tribulatione*, *ses* enim significat *sex*, vel *byssum*. Hebręi enim tradunt eum sic appellatum, quòd in sex tribulationibus steterit fortis & constans, vt in eo impletum sit illud Iob 5.19. *In sex tribulationibus liberabit te, & in septimâ non tanget te malum.*

Sassabar est Zorobabel. Cur?

Vbi nota, olim Hebręis, Chaldæis, Persis, Phęnicibus alijsque gentibus Orientalibus familiare fuisse peregrinis mutare nomina, illisque dare patria & propria gentis suæ cui inserebantur; patria, inquam, certum quid & personæ appositum significantia, vti fecit Adam indens rebus nomina naturæ earum apposita, Gen.2.19. vt nomina essent quasi omnia rei naturam, virtutem aut proprietatem aliquam præsentem aut futuram significantia. Sic Daniel c.1. Hebræa nomina Ananias, Azarias, Misael, in Babylone à Chaldæis commutata sunt in Chaldæa Sidrach, Misach, Abdenago. Sic c. 2.63. Hebræus Nehemias, à Chaldæis Chaldaicè nuncupatus est Athersata. Idem de Græcis docet Plato in Cratylo. Quocirca Euseb. l.11. de Præpar. c.3 & 4. ex hoc argumentum sumit pro exquisitâ Hebræorum sapientia, quod scilicet sacra Scrip. nominum propriorum significatione & vi vtatur.

SCYPHI ARGENTEI SECVNDI] *Secundi* scilicet ordinis & generis; qui nimirum censebantur secundo loco, tam pretio quàm pulchritudine. Primi enim ordinis erant scyphi aurei, secundi verò argentei. Vers.10.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Catalogus redeuntium cum Zorobabel in Ierusalem, item munerum & donorum ad templi fabricam oblatorum.

1. HI sunt autem prouinciæ filij, qui ascenderunt de captiuitate, quam transtule-
rat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem, & reuersi sunt in Ierusalē
& Iudam, vnusquisque in ciuitatem suam. 2. Qui venerunt cum Zorobabel, Iosue,
Nehemia, Saraia, & Rahelaia, Mardochai, Belsan, Mesphar, Beguai, Rehum, Baana.
Numerus virorum populi Israel. 3. Filij Pharos, duo millia centum septuaginta duo.
4. Filij Sephatia, trecenti septuaginta duo. 5. Filij Area, septingenti septuaginta
quinque. 6. Filij Phaharh Moab, filiorum Iosue: Ioab, duo millia octingenti duo-
decim. 7. Filij Ælam, mille ducenti quinquaginta quatuor. 8. Filij Zerhua, non-
genti quadraginta quinque. 9. Filij Zachai, septingenri sexaginta. 10. Filij Bani,
sexcenti quadraginta duo. 11. Filij Bebai sexcenti viginti tres. 12. Filij Azgad,
mille ducenti viginti duo. 13. Filij Adonicam, sexcenti sexaginta sex. 14 Filij
Beguai, duo millia quinquaginta sex. 15. Filij Adin quadringenri quinquaginta qua-
tuor. 16. Filij Ather, qui erant ex Ezechia, nonaginta octo. 17. Filij Besai, trecen-
ti viginri tres. 18. Filij Iora, centum duodecim. 19. Filij Hatum, ducenti viginti
tres, 20. Filij Gebbar, nonaginta quinque. 21. Filij Bethlehem. centum viginti
tres. 22. Viri Netupha, quinquaginta sex 23 Viri Anathoth, centum viginti
octo. 24 Filij Azmaueth, quadraginta duo. 25 Filij Cariathiarim, Cephira,
& Beroth, septingenti quadraginta tres. 26. Filij Rama & Gabaa, sexcenti viginti
vnus. 27. Viri Machmas, centum viginti duo. 28. Viri Berhel & Hai, ducen-
ti viginti tres, 29. Filij Nebo, quinquaginta duo. 30. Filij Megbis, centum quin-
quaginta sex. 31. Filij Ælam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. 32. Fi-
lij Harim, trecenti viginti. 33 Filij Lod Hadid, & Ono, septingenti viginti quin-
que. 34. Filij Iericho, trecenti quadraginta quinque. 35. Filij Senaa, tria millia
sexcenti triginta. 36. Sacerdotes: Filij Iadaia in domo Iosue, nongenti septuaginta
tres. 37. Filij Emmer, mille quinquaginta duo. 38 Filij Pheshur, mille ducenti
quadraginta septem. 39. Filij Harim, mille decem & septem. 40 Leuitæ: Filij
Iosue & Cedmihel filiorum Odouiæ, septuaginta quatuor. 41. Cantores: Filij Asaph,
centum viginti octo. 42. Filij Ianitorum: filij Sellum, filij Ater, filij Telmon filij
Accub, filij Hatita, filii Sobai: vniuersi centum triginta nouem. 43. Nathinæi:
filii Siha, filii Hasupha, filii Tabbaoth. 44. filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon. 45.
filii Lebana, filii Hagaba, filii Accub. 46. filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan. 47.
filii Gaddel, filii Gaher filii Raia. 48. filii Rasin, filii Necoda, filii Gazam. 49. filii
Aza, filii Phasea, filii Besee. 50. filii Asena. filii Munim. filii Nephusim. 51. filii
Bacbuc, filii Hacupha, filii Harhur. 52. filii Besluth, filii Mahida, filii Harsa. 53. filij
Bercos filii Sisara, filii Thema. 54. filii Nasia, filii Hatipha. 55. filii seruorum Sa-
lomonis, filii Sotai, filii Sopheret, filii Pharuda. 56. filii Iala, filii Dercon, filii Geddel.
57. filij Saphatia, filii Hatil, filii Phochereth, qui erant de Asebaim, filii Ami. 58.
omnes Nathinæi, & filij seruorum Salomonis, trecenti nonaginta duo. 59. Et hi
qui ascenderunt de Thelma, Thelharsa. Cherub, & Adon, & Emer: & non potue-
runt indicare domum patrum suorum & semen suum, vtrùm ex Israel essent. 60.
Filii Dalaia, filii Tobia filii Necoda, sexcenti quinquaginta duo. 61. Et de filiis Sa-
cerdotum, filii Hobia, filii Accos, filii Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Ga-
laaditis, vxorem, & vocatus est nomine eorum. 62. hi quæsierunt scripturam ge-
nealogiæ suæ, & non inuenerunt, & eiecti sunt de sacerdotio. 63. Et dixit Athersa-
tha eis, vt non comederent de Sancto sanctorum, donec surgeret sacerdos doctus
atque perfectus. 64. Omnis multitudo quasi vnus quadraginta duo millia trecenti
sexaginta. 65. Exceptis seruis eorum, & ancillis, qui erant septem millia trecenti
triginta septem: & in ipsis cantores atq; cantatrices ducenti. 66. Equi eorum septin-
genti triginta sex, muli eorum, ducenti quadraginta quinque. 67. cameli eorum qua-
dringenri triginta quinque, asini eorum, sex millia septingenti viginti. 68. Et de prin-
cipibus patrum, cum ingrederentut templum Domini, quod est in Ierusalem, sponte
obtulerunt

obtulerunt in domum Dei ad extruendam eam in loco suo. 69. Secundum vires suas dederunt impensas operis, auri solidos sexaginta millia, & mille, argenti mnas quinque millia, & vestes sacerdotales centum. 70. Habitauerunt ergo Sacerdotes, & Leuitæ, & de populo, & cantores & ianitores, & Nathinæi, in vrbibus suis, vniuersusque Israël in ciuitatibus suis.

VERS. 1. HI SVNT AVTEM PROVINCIÆ FILII] q.d. hi sunt Iudæi, qui in Prouinciâ Babylonis nati vel educati, ex eâ remigrarunt in pristinam patrum sedem, puta in Ierusalem. Filij enim Prouinciæ vocantur, qui in eâ ex aduenis nati vel educati diu habitauere. Hæc enim phrasis significat natiuitatem vel incolatum, ait Vatab. Vnde alij per filios intelligunt incolas. Sic vocantur *filij Sion, filij Orientis, filiæ Ierusalem &c. filij*, id est, *incolæ*. Porrò *Prouincia* intelligitur Babylonia tũ potens & dominans, sicut per Vrbem nunc omnes intelligunt Romam: licet Beda per *Prouinciam* hîc intelligat Iudæam: ad hanc enim pertinebant, inquit, Iudæi è Babylone in eá redeuntes, quasi filij Ecclesiæ.

ET REVERSI SVNT IN IERVSALEM] ita tamen vt manerent Cyro, & Persis quasi serui dominis subditi, & tributarij, vt liquet c.4.13. & 2. Esdræ 9. 36. Vnde Reges Persarum eis constituebant Principes, vti Zorobabelem hîc v.2. & c.5.14. ac Esdram, & Nehemiam c.7.14. & l.2.c.5.14.

VERS. 2. QVI VENERVNT CVM ZOROBABEL] Duce & IOSVE Pontifice, qui alio nomine dictus est *Iesus filius Iosedec*, vt patet Zachar. 3.

MARDOCHÆI.] Multi censent hunc esse Mardochæum patruum Esther, qui redierit in Iudæam, vt possessiones paternas recuperaret, ac deinde reuersus sit in Persidem, vbi sedem figere destinârat.

NVMERVS VIRORVM POPVLI ISRAEL] scilicet reuertentis è Babylone in Ierusalem est iste quẽ subjicio. Israël hîc ponitur pro Iudâ & Beniamin, soli enim Iudæi & Beniaminitæ redeuntes hîc numerantur. Alibi cùm Israel opponitur Iudæ, significat decem tribus, quæ à Iudâ & Beniamin schisma facientes, regem sibi crearunt Ieroboam; C illis enim abductis in Assyriam, ibique planè dispersis, & quasi euersis, Israelis nomen & decus redijt & remansit in Iudâ; hæc enim duodecim tribuum fuit nobilissima, imò regia. Sic dicitur Ps. 113. 2. *Facta est Iudæa sanctificatio eius: Israel potestas eius. Israel*, id est *Iudæa*; in Psalmis enim crebrò posterius hemistichium explicat ac cõfirmat prius, vt cùm dicitur; *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina*. Et Isaiæ 48. *Audite*, ait, *hæc domus Iacob, qui vocamini nomine Israel, & de aquis Iuda existis*, id est, qui de fonte ac stirpe Iuda propagati estis.

VERS. 6. FILII PHAHATH MOAB] Est nomen propriũ viri. Vatab. vertit: *filij Ducis* (Chald. enim פחת *pachat* significat *ducem*) *Moab*. Ita cognominatus est, quòd in Moab victoriam aliquam sit adeptus, aut D quid præclarè gesserit. FILIORVM IOSVE, IOAB, *&c.* q.d. hi filij Phahat Moab, descendentes & progeniti ex filijs Iosue & Ioab (hi enim duo erant viri illo æuo celebres & clarissimi) fuere 2812. Vnde Vatab. vertit: *filiorum Ducis Moab de filijs Iesua & Ioab* 2812.

VERS. 20. FILII GEBBAR NONAGINTA QVINQVE] ita legendum cum Hebr. Septuag. & Rom. malè ergo nonnulli legunt, *nongenti*.

VERS. 21. FILII BETHLEHEM 123. FILII] id est ciues & A incolæ, vt dixi v.1. siue ex ciuibus & incolis *Bethlehem* oriundi. Hucusque enim per patres-familias distinxit capita; deinceps verò vsque ad v.31. per vrbes distinguit, fortè quia patres erant ignoti vel obscuri.

Dices, Iudæi iam per 70. annos fuerant in Babylone, vnde plerique qui ex Bethlehem alijsque vrbibus erant abducti, iam erant mortui. filij verò eorum erant nati in Babylone, &c. Resp. ita esse, sed tamen ijdem vocantur filij Bethlehem, quia à Bethlehemitis, qui ex Bethlehẽ venerant, erant progeniti. Aut certè Iudæi in Babylone in suos vicos & pagos distributi, eis nomina Bethlehem aliarumque Iudææ vrbium indiderunt, vt se in exilio memoriâ patriæ suæ solarentur, vt iam Hispani in Peru & Mexico vrbibus suis indunt B nomina vrbium Hispaniæ, vt vocantur Granata, Corduba, Vallisoletum, &c. Simili modo Helenus Priami filius, Troiâ euersâ fugiens, vrbem nouam condens, nuncupauit eam Troiam. Audi Virg. 3. Æneid.

Procedo, & paruam Troiam simulataq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, scææq; amplector limina portæ. ita Sanch.

VERS. 31. FILII ÆLAM] Alius est hîc Ælam ab illo v.7. sed mirum, vtrumque pares numerasse filios nepotes; scilicet 1254.

VERS. 36. SACERDOTES] Hucusque laicos è tribu Iuda & Beniamin recensuit, nunc recenset Sacerdotes, & v.40. Leuitas, & v.43. Nathinæos templi seruos. Ait ergo: SACERDOTES: FILII IADAIA IN DOMO IOSVE] id est, qui erant de domo & familia Iosue, puta filij, & nepotes Iesu filij Iosedec Pontificis, erant num. 973. *Iadaia* enim fuit ex posteris Iesu & Iosedec, vt patet 1. Paral. 9. 10.

VERS. 43. NATHINÆI] id est *donati*, scilicet templi ministerio à Iosue, erant enim hi Gabaonitæ (ideoq; Chananæi, non Iudæi) qui ob fraudem suam ad hoc opus damnati fuere. Vide dicta Iosue 9.

VERS. 58. OMNES NATHINÆI, ET FILII SERVORVM SALOMONIS] sicut Iosue Gabaonitas, sic Salomon alios bello captos vel proselytos templo donauit. Hi vocantur *serui Salomonis*: vnde ex eis multi ab eo addicti fuere fabricæ templi. 2. Paral. 2. 17.

VERS. 59. HI QVI ASCENDERVNT DE THELMALA, THELHARSA, CHERVB, ET ADON, ET EMER.] Nomina sunt vrbium Chaldææ, è quibus multi emigrarunt in Iudæam. Hi non potuerunt probare se oriundos esse ex Iudæis, vt sequitur.

VERS. 61. FILII BERZELLAI; QVI (Berzellai) ACCEPIT DE FILIABVS BERZELLAI GALAADITIS (Sacerdotis) VXOREM, ET VOCATVS EST NOMINE EORVM (scilicet Sacerdotum] q. d. hic Berzellai duxit vxorem filiam Berzellai sacerdotis, & per illam vocatus est *Sacerdos*, id est ortus ea genere sacerdotali, sed cùm id ex publicis Genealogiarum libris probare non posset, tam ipse, quàm filij eius à sacerdotio reiecti fuere, donec Deus consuleretur.

VERS. 63. ET DIXIT ATHERSATHA.] Hic est Nehemias, inquit Lyran. Caiet. & Vatab. idq; liquet ex Nehem.

hem. 7. 64. Vbi idem narratur, quod hîc. Vnde videtur hæc historia contigisse posteriùs sub Nehemia, & Nehem. 8. 9 vbi dicitur: *Dixit autem Nehemias (ipse est Athersata)* id est *pincerna Regis*, ita à Chaldæis vocatus à verbo Chaldæo *tersa*, id est *aluit*, & *scata*, id est *bibit*, q. d. *alens potu* regem, hoc est pincerna regis. loquitur hîc Nehemias de se in tertiâ personâ, æquè ac c. 12. 26. sed in libro Nehemię ipse de se loquitur semper in primâ personâ: Vnde nonnulli putarunt alium esse Nehemiam, qui fuit Esdræ socius, à Nehemiâ, qui inducitur lib. 2. Esdræ eiusq; est Auctor. De Athersata rursùm dicam Nehemiæ 8. 9.

VT NON COMEDERENT DE SANCTO (cibo) SANCTORVM] id est victimarum Deo sanctificatarum, id est oblatarum & sacrificatarum, hoc est vt non comederent de sacrificijs pro peccato oblatis, aut armum dextrum è victimis pacificis: hæ enim cedebant solis sacerdotibus; quales se esse hi probare non poterant.

DONEC SVRGERET SACERDOS DOCTVS ATQVE PERFECTVS] Hebr. *Sacerdos cum vrim & Tummim*. q. d. donec sacerdos aliquis summus vestibus Pontificalibus, in quibus erant Vrim & Tummim, indutus, consulens Deum, ab eo perfectè doceretur, an hi essent ex genere sacerdotali, an non. Est ergo Metonymia.

Nota. *Vrim & Tummim* inscripta vel intexta erant Rationali Pontificis. *Vrim* Hebr. significat illuminationes, *Tummim* perfectiones: quia sacerdos summus Pontificalibus indutus perfectè illuminabatur à Deo circa ea, de quibus eum cõsulebat, vt patet nu. 27. 21. Allegoricè significabatur Christus Pontifex, per quem lux & veritas facta est Ioan. 1. Tropol. per hæc duo admonebatur tum Pontifex, tum populus, studere veritati doctrinæ, & perfectioni vitæ: atque per hæc duo Anagog. aspirare ad lumen gloriæ, & perfectam Dei fruitionem & amorem.

VERS. 64. OMNIS MVLTITVDO QVASI VNVS 42360.] Hæc est summa eorum, qui cum Iesu & Zorobabel in Iudæam redierunt, quam tamen non inuenies, si sigillatim numeros singularum familiarum hîc assignatos per additionẽ computes: inuenies enim dumtaxat 29818. quare vt summam hîc positam expleas, addendi sunt 12542. quem cõflant illi, qui ex decem tribubus cum tribu Iuda & Bẽjamin redierunt in Ierusalem, sed hîc non recensentur. Porrò hi ipsi eodem ferè modo demptis pauculis numerantur Nehem. c. 7. v. 6. & seq.

ET IN IPSIS CANTORES ATQVE CANTATRICES DVCENTI.] *Cantores* templo adhibebantur ad canendos Psalmos, *cantatrices* ad laicas cantiones, v. g. ad canendum in funeribus, nuptijs, conuiuijs &c. significatur lætissimus fuisse Hebræorum è Babylone reditus, vt præ gaudio canerent & iubilarent; iuxta oraculum Isaiæ c. 66. *Adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis ad montem sanctum Ierusalem.* Et Psal. 125. *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.* (Hebr. *sicut somniantes*, id est ita exultantes, vt videremur somniare reditum, non autem verè redire in patriam.) *Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.* VERS. 65.

EQVI EORVM 736.] ita Hebr. & Roman. malè ergo aliqui legunt, *sexcenti*. VERS. 66.

CVM INGREDERENTVR TEMPLVM DOMINI.] Templum iam erat à Chaldæis exustum. Templum ergo hîc vocatur locus, in quo steterat templum, quia is sacer erat, ac sacrificijs & diuino cultui à Deo destinatus. Vnde Iudæi mox in eo altare erexerunt, in eoque sacrificarunt, vt patet Ierem. c. 41. 5. & Baruch. 1. 10. VERS. 68.

AVRI SOLIDOS SEXAGINTA MILLIA ET MILLE] hoc est, sexaginta & vnum millia: ita legunt Hebr. & Rom. Alij pro *sexaginta millia*, legunt: *quadraginta millia*: tot enim numerantur Nehem. 7. 5. de quo ibidẽ plura. Diuersitas hæc orta videtur ex transpositione ciphratum obuia & facili: nam lx. sunt 60. xl. verò sunt 40. vide Franc. Lucam fusè hâc de re differentem in notat. 79. VERS. 69.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEsus Pontifex, & Zorobabel Dux cum populo redeuntes in Ierusalem extruunt altare, in eo sacrificant, celebrant festum Tabernaculorum, & noui templi fundamenta iaciunt.

1. IAmque venerat mensis septimus, & erant filij Israël in ciuitatibus suis: congregatus est ergo populus quasi vir vnus in Ierusalem. 2. Et surrexit Iosue filius Iosedec, & fratres eius sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius, & ædificauerunt altare Dei Israël, vt offerrent in eo holocautomata, sicut scriptum est in lege Moysi viri Dei. 3. Collocauerunt autem altare Dei super bases suas, deterrentibus eos per circuitum populis terrarum, & obtulerunt super illud holocaustum Domino manè & vesperè. 4. Feceruntque solemnitatem tabernaculorum, sicut scriptũ est: & holocaustum diebus singulis per ordinem secundùm præceptum, opus diei in die suo. 5. Et post hæc holocaustũ iuge, tam in Calendis quàm in vniuersis solemnitatibus Domini, quæ erant consecratæ, & in omnibus in quibus vltrò offerebatur munus Domino. 6. A primo die mensis septimi cœperunt offerre holocaustum Domino: porrò templum Dei nondum fundatum erat. 7. Dederunt autem pecunias latomis & cæmentarijs: cibum quoque, & potum, & oleum, Sidonijs Tyrijsque, vt deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppe, iuxta quod præceperat Cyrus Rex Persarum eis. 8. Anno autem secundo aduentus eorum ad templum Dei in Ierusalem,

lem mense secundo, cœperunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosuë filius Iosedec, & reliqui de fratribus eorum Sacerdotes, & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuitate in Ierusalem, & cõstituerunt Leuitas à viginti annis & supra, vt vrgerent opus Domini. 9. Stetitque Iosue & filij eius, & fratres eius, Cedmiel & filij eius, & filij Iuda, quasi vir vnus, vt instarent super eos qui faciebant opus in templo, Dei filij Henadad, & filij eorum, & fratres eorum Leuitæ. 10 Fundato igitur à cæmentarijs templo Domino, steterunt sacerdotes in ornatu suo cum tubis: & Leuitæ filij Asaph in cymbalis, vt laudarent Deum per manus Dauid regis Israël. 11. Et concinebant in hymnis & confessione Domino: Quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius super Israel. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando Dominum, eò quòd fundatum esset templum Domini. 12. plurimi etiam de Sacerdotibus & Leuitis, & principes patrum, & Seniores, qui viderant templum priùs cum fundatum esset, & hoc templum in oculis eorum, flebant voce magna: & multi vociferantes in lætitia, cleuabant vocem. 13. Nec poterat quisquam agnoscere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi: commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul.

VERS. 1. IAMQVE VENERAT MENSIS SEPTIMVS] Hebr. vocatur *Tisri*, qui nostro partim Septembri, partim Octobri respondet. Hebræi enim vtebantur mensibus lunaribus, quos singulæ Lunæ lunationes efficiunt. Hinc videtur quod Iudæi Babylone discesserint initio veris, anno primo Cyri, & post quatuor menses itineris peruenerint in Ierusalem mense Iulio, ac mox erexerint altare; seque præparauit ad festum Tabernaculorum; cæteraque mense septimo celebranda. Simili modo Esdras septimo anno Artaxerxis primo die mensis primi discessit Babylone, & primo die mensis quinti peruenit in Ierusalem, vt audiemus capite 7. 1.

VERS. 2. ET SVRREXIT IOSVE (siue Iesus) FILIVS IOSEDEC] qui mortuo patre Iosedec, ei in Pontificatu successerat, eratque Esdræ ex fratre nepos, Esdras enim erat frater Iosedec. ET ZOROBABEL FILIVS SALATHIEL, filij Ieconiæ, qui mortuo auo & patre, successit in ducatum populi. Hi duo ergo duces fuere populi reducis in Ierusalem, Iesus in Ecclesiasticis, Zorobabel in Politicis.

VERS. 4. FECERVNTQVE SOLEMNITATEM (id est celebrarunt festum *Tabernaculorum*, siue Scenopegiæ, die 15. mensis septimi per septem dies) ET HOLOCAVSTVM DIEBVS SINGVLIS PER ORDINEM SECVNDVM PRÆCEPTVM, OPVS DIEI IN DIE SVO] q. d. obtulerunt tot quotidie per totam festi octauam victimas, quot & quales, qualique ritu eas offerri præceperat Deus Numer. 29.

VERS. 5. ET POST HÆC HOLOCAVSTVM IVGE] de quo dixi Numer. 28 3.

VERS. 8. ANNO AVTEM SECVNDO ADVENTVS EORVM AD TEMPLVM, (ad locum in quo steterat templum iam à Chaldæis exustum) DEI IN IERVSALEM MENSE SECVNDO COEPERVNT readificare templum.

VERS. 10. FVNDATO IGITVR A CEMENTARIIS TEMPLO, id est iactis iam templi fundamentis, VT LAVDARENT DEVM PER MANVS DAVID] id est per opera Dauidis, puta per Psalmos à Dauide compositos, & per musica instrumenta ab eo concinnè instituta ad Dei laudes in templo concinendas.

VERS. 11. EÒ QVÒD FVNDATVM ESSET TEMPLVM] id est eò quòd fundamenta templi iam essent iacta, sed necdum parietes erecti, vt patet ex sequent.

VERS. 12. FLEBANT VOCE MAGNA] quod templi noui fundamenta non responderent magnitudini & maiestati prioris templi, quodque eius ruinas circumquaque conspicerent: vicissim tamen gaudebant de noui templi reædificatione, deque suo in patriam reditu ac Cyri beneuolentia, sed præsertim de Deo priùs irato iam sibi reconciliato, quare fletus hic gaudio miscebatur, ac voces flentium & exultantium commistæ harmoniam efficiebant mistam planctu & iubilo.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Samaritani per præfectos Persarum impetrato à Cambyse Cyri successore rescripto, impediunt fabricam vrbis & templi.

1. AVdierunt autem hostes Iudæ & Beniamin, quia filij captiuitatis ædificarent templum Domino Deo Israel. 2. & accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum, dixerunt eis, Ædificemus vobiscum, quia ita vt vos, quærimus Deum vestrum: ecce nos immolauimus victimas à diebus Asor Haddan regis Assur, qui adduxit nos huc. 3. Et dixit eis Zorobabel, & Iosue, & reliqui principes patrum Israel: Non est vobis & nobis vt ædificemus domum Deo nostro, sed nosipsi soli ædificabimus domino Deo nostro, sicut præcepit nobis Cyrus Rex Persarum. 4. Factum est igitur, vt populus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando. 5. Conduxerunt autem aduersus eos consiliatores, vt destruerent consilium eorum omnibus

nibus diebus Cyri regis Persarum,& vsque ad regnum Darij regis Persarum. 6. In
regno autem Assueri,in principio regni eius, scripserunt accusationem aduersus ha-
bitatores Iudæ & Ierusalem. 7. Et in diebus Artaxerxis scripsit Beselam Mithrida-
tes,& Thabeel, & reliqui, qui erant in consilio eorum, ad Artaxerxem regem Persa-
rum: epistola autem accusationis scripta erat Syriacè, & legebatur sermone Syro,
8. Reum Beelteem,& Samsai scriba, scripserunt epistolam vnam de Ierusalem Arta-
xerxi regi,huiuscemodi: 9. Reum Beelteem, & Samsai scriba,& reliqui consiliato-
res eorum, Dinæi,& Apharsathachæi,Terphalæi,Apharsæi, Erchuæi, Babilonij, Susa-
nechæi,Dieui,& Ælamitæ, 10. & ceteri de Gentibus,quas transtulit Asenaphar ma-
gnus & gloriosus; & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regioni-
bus trans Flumen in pace, (11. Hoc est exemplar epistolæ, quam miserunt ad eum)
Artaxerxi regi,serui tui,viri,qui sunt trans Fluuium,salutem dicunt. 12. Notum sit
regi,quia Iudæi, qui ascenderunt à te ad nos, venerunt in Ierusalem ciuitatem rebel-
lem & pessimam, quam ædificant, extruentes muros eius, & parietes componentes,
13 Nunc igitur notum sit regi,quia si ciuitas illa ædificata fuerit,& muri eius instau-
rati,tributum & vectigal, & annuos reditus non dabunt, & vsque ad reges hæc noxa
perueniet. 14. Nos autem memores salis,quod in palatio comedimus,& quia læsio-
nes regis videre nefas ducimus,idcirco misimus & nuntiauimus regi, 15. vt recen-
seas in libris historiarum patrum tuorum,& inuenies scriptum in commētarijs:& scies
quoniam vrbs illa,vrbs rebellis est, & nocens regibus & prouincijs,& bella concitan-
tur in ea ex diebus antiquis: quam ob rem & ciuitas ipsa destructa est. 16. Nun-
tiamus nos regi,quoniam si ciuitas illa ædificata fuerit,& muri ipsius instaurati,posses-
sionem trans Fluuium non habebis, 17. Verbum misit rex ad Reum Beeltem, &
Samsai scribam, & ad reliquos qui erant in concilio eorum habitatores Samariæ, &
ceteris trans Fluuium salutem dicens & pacem. 18. Accusatio, quam misistis ad
nos,manifestè lecta est coram me. 19.& à me præceptum est: & recenserunt, inue-
neruntque, quoniam ciuitas illa à diebus antiquis aduersum reges rebellat, & seditio-
nes, & prælia concitantur in ea: 20. nam & reges fortissimi fuerunt in Ierusalem,
qui & dominati sunt omni regioni, quæ trans Fluuium est: tributum quoque & vecti-
gal,& reditus accipiebant. 21. Nunc ergo audite sententiam: Prohibeatis viros illos,
vt vrbs illa non ædificetur,donec si fortè à me iussum fuerit. 22. Videte ne negli-
genter hoc impleatis,& paulatim crescat malum contra reges. 23. Itaque exem-
plum edicti Artaxerxis regis lectum est coram Reum Beelteem, & Samsai scriba, &
consiliarijs eorum: & abierunt festini in Ierusalem ad Iudæos,& prohibuerunt eos in
brachio & robore. 24. Tunc intermissum est opus domus Domini in Ierusalem,&
non fiebat vsque ad annum secundum regni Darij regis Persarum.

Vers. 1. HOSTES IVDÆ] scilicet Samaritani, siue incolæ Samariæ perpetui Iudæorum inimici, vt patet v.2.& 10. De his dixi 4.Reg.17.24.

Vers. 2. FILII CAPTIVITATIS] id est Iudæi nuper captiui,& iam ex captiuitate reuersi.

ASOR HADDAN.] Hic est Asar Haddan filius Sennacherib vltimus rex Assyriorum, de quo 4. Reg.10.v.vlt.

Vers. 3. NON EST VOBIS ET NOBIS (societas & communio in hac templi fabrica) VT vobiscum coniuncti ÆDIFICEMVS DOMVM DEO NOSTRO: quia vos estis schismatici, imò hæretici & idololatræ: nam

Noluit Iudas cum Samaritis fabricare. cum Deo nostro & vero colitis idola, quæ coluistis in Assyria, ex qua traducti estis in Samariam. Noluerunt ergo Iudæi Samaritas habere in fabrica socios.

1. Primò, quia ipsi erant hæretici: vnde disce quam communionem cum hæreticis fugere debeamus, præsertim in rebus sacris & Sacramentis.

2. Secundò, quia ipsi erant hostes Iudæorum; vnde fraudem in fabrica committere potuissent, vt

3. pro templo idolum fabricarent. Tertiò, ne Samaritæ templum quasi à se fabricatum sibi vindicarent, aut certè eius partem habere vellent, in eoque suas superstitiones & idolorum cultus celebrarent.

4. Quartò, ne malo dolo arenam pro calce, ac terram pro lapidibus fabricæ immiscerent, itaque fabrica templi ruinas ageret, ac tandem rueret.

POPVLVS TERRÆ] Samaritani iam dicti, accolæ & incolæ terræ vicinæ, puta Samariæ. Vers. 4.

CONDVXERVNT (pretio & donis) CONSILIATORES] id est consiliarios, puta Persarum in Samaria, Syria & Iudæa præfectos ac quæstores, vt viuente Cyro, quem sciebant fauere fabricæ vrbis & templi, tardè & parcè suppeditarent sumptus, alijsque dolis & malis artibus opus impedirent. Mortuo autem anno sequente Cyro, Cambysem eius filium aggressi, ad eum scripserunt literas quibus Iudæos vt pacis turbatores, & seditiosos accusabant; itaque ab eo rescriptum impetrarunt, quo iubebantur Iudæi à fabrica supersedere. vbi nota epistolas tam Regum, quàm præfectorum hoc c.& c.seq.v.6.& 7.in textu Hebræo, proprio ipsorum idiomate scilicet Chaldæo scribi, nō Hebræo. Idem fit in Daniele. Præsertim quia Hebræi nuper in Babylone captiui ibidem linguam Chaldæam didicerant, ac inde redeuntes, in illam declinarunt, atque auitam linguam Hebræam cum Chaldæa commiscuerunt: ex qua commistione orta est lingua Syro-Hebræa, vel Chaldæo-Hebræa, quam alij Ierosolymitanam vocant. Sic lingua latina Vers. 5.

tina à Gothis cum Gothica commista peperit nobis linguam Hispanicam, Italicam, Franciçam.

Dices, cur Iudæi non recurrerunt ad Cyrum sibi fauentem, eique fraudes & dolos Samaritarum & Præfectorum detexerunt? Resp. quia teste Iosepho Cyrus domo abierat, profectus in bellum contra Lydos rebellantes, ac deinde contra Schytas, vbi & anno sequenti interijt. Cyro ergo absente, domi regebat Cambyses, cuius consiliarios muneribus corruperunt Samaritæ, vt templi fabricam impedirent: fuit autem hoc per biennium, vt habet liber 3. Esdrę c. 5. v. vlt. ex quo liquet, octo annos, qui vulgò dantur regno Cambysis, inchoandos esse ab eo tempore, quo patre Cyro apud Lydos & Massagetas occupato, ipse rebus imperij domi præerat. Nam post biennium occiso Cyro, B solus Cambyses regnauit sex annos dumtaxat. Vide Iosephum.

Vers. 6. *Assuerus nomen commune regũ.*

IN REGNO AVTEM ASSVERI] id est Cambysis. ita Iosephus, & patet ex præced. hic enim patri Cyro in regno successit. Nota, Assuerus Chaldaicè, Persicè Artaxerxes, erat commune nomen regum Persarum & Babyloniorum, sicut Ægyptiorũ regum commune nomẽ erat Pharao, & posteà Ptolomæus, ac Romanorum Cęsar. Id ita esse patet ex hoc capite, ac ex Esther 1. v. 1. collato cum c. 13. 1. & c. 16. 1. Assuerus, vel vt Chaldaicè dicitur, Achasueros deducitur ab *achas*, id est *magnus*, & *ros*, id est *caput*, hoc est *magnum caput*, scilicet magnus rex & Princeps. Vnde iisdem ferè litteris in aliam linguam transumptis, mutatis tamen vocalibus Græcè vocatur Οξυάρης *Oxyares*, id est *acer Mars*, martius, bellicosus: & Xerxes quæ vox Græcè, ait Herodot. lib. 6. significat bellatorem; *Artaxerxes* autem C *magnum bellatorem*. Vnde Scaliger sect. 6. p. 2. aliique linguarum periti asserunt hæc nomina fere idem esse, idemque significare, *scilicet Oxyares, Ochosuaeries, Ochsuaerses, Xerxes, Assuerus, Arxares, Artaxerxes*, vel vt Persæ pronunriant *Xesles, Artaxesles*, vel, *Artaxatat* ita enim hic est in Hebræo v. 3.

Vers 7.

IN DIEBVS ARTAXERXIS] Est idem Cambyses, qui Chaldaicè dictus est *Assuerus*. Persicè *Artaxerxes* vti iam dixi ex Septuaginta. Vnde *Tò Artaxerxes*, non est in Hebræo. Id ita esse patet ex Septuag. Quæ enim hic dicuntur scripta ad Assuerum, ibi leguntur ad Artaxerxem data; imò nonnulli Codices hic v. 6. sic habent: *In regno autem Assueri, ipse est Artaxerxes* (ita Complut. idque patet ex fine capitis vlt.) *vsque ad Darium*, solus enim Cambyses post Cyrũ legitimus Rex vsque ad Darium intercessit. Idem patet ex Iosepho: Esdras enim descripturus, ait Caiet. modum quo Præfecti D ad regem scripserunt, more Hebræo resumit tempus quo scripserunt, nominando eundem alio nomine, scilicet Persico, quod ipse epistolis suis præfigere solebat. Videtur enim Esdras ex publicis chronicis & Diariis Persarum, epistolam Samaritanorum descripsisse cum suo titulo qui erat: *Et in diebus Artaxerxis*, ita vt quem Esdras vocat *Assuerũ*, chronica Persica vocarent nomine Persico *Artaxerxem*. Alter Christ. à Castro in c. 1. Aggæi sub initium, qui censet Assuerum esse Cambysem, Artaxerxem verò esse Smerdem magum, qui Cambysi successit, & se per fraudem in regnum intrusit. Peiùs Scaliger censet Assuerum esse Xerxem; Artaxerxem verò esse Longimanum Xerxis filiũ, de quo plura v. 24. Similis resumptio sermonis est Marci 15. v. 8. & 9 & sæpè alibi.

A Cambyses fuit Iudæorum hostis, vnde ab eis vocabatur secundus Nabuchodonosor, teste Eusebio in Chronico: erat enim Cambyses Deorum contemptor, sacrilegus & parricida: nam fratrem proprium interfecit, ait Iustinus; sororem verò duxit in vxorem, quam deinde interemit. Vnde iustâ numinis vindictâ seipsum occidit: insilienti enim in equum vagina gladij excidit, vnde nudatus gladius in eius femur infixus est, ex quo vulnere paullo pòst obiit, ait Hierodotus & Iustinus.

Cambyses Iudæorum hostis.

& parricida.

Notat Caiet. quòd licet Samaritæ sub Cyro per consiliarios impedierint ædificationem templi ex sumptibus publicis & regiis, non tamen Iudæos à fabrica cessasse; sed in illa perrexisse ex priuatis propriisque sumptibus; vnde hoc quoque impediuerunt litteris ad Cambysem datis.

Vers. 8.

B BEELTEEM] Est nomen officij significans *præfectum rationis*, vel *magistrum sapientiæ*, ait Lyran. Arias verò vult esse nomen proprium, & significare *possessorem saporis* vel *gustus*, vel *rationis* vel *eloquij*: טעם *taam* enim Hebr. & Chald. *teem* est *sapor, gustus*, & metaphoricè *sapientia*; Hebr. *Baal* & Chald. *beel*, est *Dominus, præfectus, præses*; igitur *Beelteem*, vel vt Hebræi pronunciant *Baaltaam*, idem est quod *præses rationis & consilij*, quod agitabatur in Senatu & concilio, hoc est *Cancellarius*: huius enim erat ad regem facta omnia referre, eaque scripto tabulis publicis consignare, & sua manu sigilloque obsignare. ita Iosephus.

Vers. 10.

ASENAPHAR.] Hic est Asarhaddon, vel Sennacherib, vel quis alius ex eius cognatis, vel agnatis.

Vers. 13.

SI MVRI (ciuitatis Ierusalem, quam Iudæi ædi-C ficant) INSTAVRATI FVERINT, TRIBVTVM &c. NON DABVNT] quia consisi suis muris rebellabunt & in libertatem (cuius sunt auidissimi) se asserent. Hinc patet Iudęos, licet è Babylone liberos, mãsisse tamen Cyro & Persis vectigales & tributarios. Rursum Cyrum Iudæis facultatem dedisse non tantùm templi, sed & vrbis reædificandæ.

Vers. 14.

NOS AVTEM MEMORES SALIS, QVOD IN PALATIO COMEDIMVS] q. d. nos memores sumus alimoniæ & *Salarij* (hoc enim à *Sale* est dictum) quod nobis in aula dedisti, vt gratum ergà te nos alentem animum ostendamus, monemus te de periculo, quod tibi à fabrica vrbis Ierusalem imminet, vt eam impedias. Sic Pythagoras hoc Symbolo: *Salem & mensam ne prætereas*, suos gratitudinis admonebat q. d. in rebus prosperis ne memoriâ excidat gratitudo debita amicis, qui tui salis & mensæ participem te fecerunt. Sal enim notat cõ-D uiuium, quia in eo omnia sale condiuntur, vt sapiant. Hebr. est *Quoniam sale palatij saliti sumus*. Ita Septuag. id est quoniam in palatio tuo educati sumus. Potest quoque verti: *Sale templum saliuimus*, id est, omnino illud destruximus; olim enim cum locum aliquem desolare vellent, seminabant in eo sal.

Sal notat conuiuium.

Vers. 24.

TVNC INTERMISSVM EST OPVS DOMVS DOMINI (fabrica templi) IN IERVSALEM, ET NON FIEBAT VSQVE AD ANNVM SECVNDVM REGNI DARII REGIS PERSARVM.

Quis hic Darius.

Quæres quis fuit hic Darius? Scaliger & Seuerus Sulpit. lib. 2. histor. censent esse Darium Nothum, qui fuit filius nothus siue spurius Artaxerxis Longimani, ac post eum regnauit 19. annis. Contendit enim Scaliger Assuerum, cuius mentio facta est v. 6. esse Xerxem; Artaxerxem verò de quo

Resp. Scaliger fuisse Nothum.

quo v.7. esse Longimanum Xerxis filium; Dariũ de quo hoc v. esse Nothum; Artaxerxem, qui c.7. 1. misit Esdram & Nehemiam in Ierusalem, esse Artaxerxem cognomento Mnemonem Darij Nothi filium & successorẽ. Quare sub Dario Notho ædificatum fuisse templum, vrbem verò Ierusalem sub Artaxerxe Mnemone, atque ab anno secundo Darij Nothi inchoãdas esse 70. hebdomades, quæ fluxere vsque ad ortum Christi, de quib. Daniel c. 9. ita Scaliger, qui dum vnus ipse acrem omnium Chronologorum agit Aristarchum, omnes vicissim in se acriores prouocat Aristarchos. Nam sub Dario nõ Notho, sed Hystaspis filio, qui Cambysi successit, ædificatum esse templum & vrbem, patet ex communi Chronologorum, Interpretum & Doctorum consensu. Secundò, ex Iosepho, qui id expressè docet. Tertiò, ex lib. 3. Esdræ c. 4. 43. vbi

Refutatur.

B Darius hic vouit ædificare templum, si rex fieret, de quo mox plura. Quartò, quia iuxta Scaligerum à Cyro, & à soluta captiuitate Babilonica vsque ad instaurata mœnia Ierusalem, fluxissent anni 144. tot enim sunt à Cyro vsque ad Darium Nothum: quod licet admittat Scaliger, repugnat tamen Aggæus c. 2. 4. vbi illi qui primitùs è Ierusalem in Babylonem captiui abducti fuerant, adhuc superstites, videntes nouam noui Zorobabelis templi fabricam, eam præ templo priori Salomonis, quasi parui vel nullius pretij habuerunt. A combusto autem templo Salomonis per Chaldæos, vsque ad Darium Nothum fluxere anni 176. ait ipse Scaliger. Quis quæso illo æuo vitam prorogabat ad annum 176. Rursùm, si Esdras missus fuit ab Artaxerxe Mnemone in Ierusalem: ergo Esdras vixit ducentos ferè annos: genitus est enim à Saraia C Pontifice, qui occisus est à Chaldæis anno primo captiuitatis Babylonicę. Insuper Zorobabel, & Iesus filius Iosedec, qui sub Cyro præfuerunt reductioni captiuitatis, & posteà interfuerunt huic reędificationi tẽpli sub Dario, fuissent 130. aut 140. annorum, cùm tamen libro 3. Esdræ c. 3. v. 4. Zorobabel vocetur *adolescẽs vnus è custodibus Darij*. Fuit ergo hic Darius nõ Nothus, sed Hystaspis. Ita Iosephus lib. 11. Antiq. c. 4. Euseb. in Chron. S. Hier. in c. 9. Daniel. Bellarm. Genebr. Torniellus, Salianus, & passim Recentiores. Argumenta Scaligeri soluam Nehemiæ c. 12. 10. & c. 13. 28. vult enim ipse Sanaballat, de quo ibi agitur, fuisse coæuũ Iaddo Pontifici & Alexandro Magno, sed falsò. Anno ergo secundo Darij Hystaspis resumpta est tẽpli fabrica per annos nouem intermissa, ac sexto eiusdem anno fuit absoluta, scilicet fabrica sancti & sancti-sanctorum; nam atrium siue exterior pars D templi, & per consequens totum templum quoad omnia consummatum fuit anno 6. Darij, vt habet Ioseph lib. 11. c. 4. 46. Porrò, causa quæ Darium mouit ad reædificandum templum, fuit Zoroba-

Fuit Darius Hystaspis.

A bel, qui Dario fuit aulicus gratissimus & in delicijs, eique adhuc principi suggessit, vt votum faceret de ædificando templo si crearetur rex: creatus propositâ quæstione, *Quid esset omnium fortissimũ?* cùm vnus dixisset esse vinum, alius esse mulieres, tertius esse regem, Zorobabel dixit esse veritatem & eaque re tam sapienter & eleganter disseruit, vt Darius iusserit eum petere quicquid vellet: quo audito Zorobabel ita orsus est lib. 3. Esdræ c. 4. 43. *Memor esto voti tui, quod vouisti, ædificare Ierusalem in die qua regnum accepisti, & omnia vasa quæ accepta sunt ex Ierusalem remittere, quæ separauit Cyrus, quando mactauit Babyloniam, & voluit remittere ea ibi. Et tu vouisti ædificare templũ quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Iudæa à Chaldæis. Et nunc hoc est quod postulo Domine, & quod peto: hoc est, maiestas, quod* B *à te postulo, vt facias votum quod vouisti regi cæli ex ore tuo. Tunc surgens Darius rex osculatus est illum, & scripsit epistolas ad omnes dispensatores & præfectos & purpuratos, vt deducerent eum, & eos qui cum illo erant omnes ascendentes ædificare Ierusalem. Et omnibus Præfectis qui erant in Syria, & Phœnice & Libano scripsit epistolas, vt traherent ligna cedrina à Libano in Ierusalem, vt ædificarent cum eis Ciuitatem.*

Darius vouit fabricare templum.

Denique *Darius* Persicè significat φρόνιμον, id est *Prudentẽ*, ait Hesychius. Prudẽtia enim & prouidentia est prima dos regis ad ritè gubernandum; vnde Herodotus lib. 1. sub finem hoc de eo Cyri contra Scythas (vbi & perijt) tendentis somnium recenset; *Videbatur Cyrus in somnijs cernere maximum natu filiorum Hystaspis habentem in humeris alas, quarũ altera Asiam, altera Europam inumbraret. Erat ex Hystaspi Achæmenidæ Arsamenis filio, ex liberis natu maxi-* C *mus Darius tunc fermè vigesimum ætatis annum agens, in Perside relictus, quòd non maturus militiæ esset. Experrectus Cyrus visum suum intra se retractabat: Quod cùm ei magni momenti videretur, vocato Hystaspi, remotis arbitris, inquit: filius tuus Hystaspes, mihi atque regno meo insidiari deprehensus est.*

Cyri somnium de Dario.

Addidit deinde se id resciuisse ex somnio iam dicto, quod Hystaspi enarrauit.

Quapropter tu, ait, *celerrimè in Persidem reuertere, facitoq́, vt cùm ego subactis Massagetis illuc rediero, filium tuum mihi sistas, ad causam dicendam.*

Sed occisus Cyrus successorem reliquit Cambysem, cui successit Darius. Hinc *Darius* Græcè idem est quod *coërcitor*, ait Herodot. lib. 6. δαρήσεται enim idem est quod *vapulabit*, à δέρω, id est *cædo, verbero, excorio*. Hebr. verò *Darius* idem est quod *inuestigator* à rad. דָּרַשׁ *daras*, id est *quæsiuit, inuestigauit*: hoc enim est opus prudentis, qualis erat *Darius* D qui Persicè idem est quod *Prudens*: Aut *Darius* idem est quod *generatio & duratio*. דּוֹר enim est *generatio & duratio*. Aptè: Darij enim stirps durauit in imperio Persico vsque ad Darium Ochum.

Darij etymon.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

AGgæus & Zacharias prophetæ hortantur Iudæos, vt fabricam templi resumant; qua de re Darium regem consulunt eius præfecti, an id ei placeat.

1. PRophetauerunt autem Aggæus Propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes
ad Iudæos, qui erant in Iudæa & Ierusalem, in nomine Dei Israel. 2. Tunc sur-
rexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec, & cœperunt ædificare tem-
plum Dei in Ierusalem, & cum eis prophetæ Dei adiuuantes eos. 3. In ipso autem
tempore venit ad eos Thathanai, qui erat dux trans Flumen, & Stharbuzanai, & consi-
liarij eorum: sicque dixerunt eis: Quis dedit vobis consilium vt domum hanc ædifi-
caretis, & muros eius instauraretis? 4. Ad quod respondimus eis, quæ essent nomina
hominum auctorum ædificationis illius, 5. Oculus autem Dei eorum factus est super
senes Iudæorum, & non potuerunt inhibere eos. Placuitque vt res ad Darium referre-
tur, & tunc satisfacerent aduersus accusationem illam. 6. Exemplar epistolæ, quam
misit Thathanai dux regionis trans Flumen, & Stharbuzanai, & consiliatores eius Ar-
phasachæi, qui erant trans Flumen, ad Darium regem. 7. Sermo, quem miserant ei,
sic scriptus erat, Dario regi pax omnis. 8. Notum sit regi, isse nos ad Iudæam pro-
uinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito, & ligna ponuntur in
parietibus: opusque illud diligenter extruitur, & crescit in manibus eorum. 9. Inter-
rogauimus ergo senes illos, & ita diximus eis: Quis dedit vobis potestatem vt domum
hanc ædificaretis, & muros hos instauraretis? 10. Sed & nomina eorum quæsiuimus
ab eis, vt nunciaremus tibi: scripsimusque nomina eorum virorum, qui sunt principes
in eis. 11. Huiuscemodi autem sermonem responderunt nobis, dicentes: Nos su-
mus serui Dei cæli & terræ: & ædificamus templum quod erat extructum ante hos an-
nos multos, quodque rex Israel magnus ædificauerat, & extruxerat. 12. Postquam au-
tem ad iracundiam prouocauerunt patres nostri Deum cæli, tradidit eos in manus Na-
buchodonosor regis Babylonis Chaldæi, domum quoque hanc destruxit, & populum
eius transtulit in Babylonem. 13. Anno autem primo Cyri regis Babylonis, Cyrus
rex proposuit edictum vt domus Dei hæc ædificaretur. 14. Nam & vasa templi Dei
aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo, quod erat in Ierusalem,
& asportauerat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de templo Babylonis, &
data sunt Sassabasar vocabulo, quem & principem constituit. 15. dixitque ei: Hæc
vasa tolle: & vade, & pone ea in templo, quod est in Ierusalem, & domus Dei ædifice-
tur in loco suo. 16. Tunc itaque Sassabasar ille venit & posuit fundamenta templi
Dei in Ierusalem, & ex eo tempore usque nunc ædificatur, & necdum completum est.
17. Nunc ergo, si videtur regi bonum, recenseat in bibliotheca regis, quæ est in Ba-
bylone, vtrumnam à Cyro rege iussum fuerit vt ædificaretur domus Dei in Ierusalem,
& voluntatem regis super hac re mittat ad nos.

VERS. 1. ZACHARIAS FILIVS ADDO] *filius* id est nepos, vt patet Zachar. 1. v. 1. Hebræi enim nepotes quoslibet vocāt filios, vt patet Matth. 1. 1. Iudith. 8. 1. & alibi.

VERS. 5. OCVLVS AVTEM DEI] q. d. diuinæ prouidentiæ, gratiæ & fauoris (huius enim signum & symbolū est oculus benignus, quo Deus Iudæos respexit) erga Iudæos opus fuit, quod ipse Thathanai Præfecto hanc mentem iniecerit, vt non impediret tēpli vrbisque fabricam, licèt needum consuluisset Darium, imò vt scriberet appositè Dario ad vtilitatem Iudæorum, ac Darius lectis eius litteris cōcesserit templum restaurari. Nullus enim hostium Iudæis se opponebat, ac Darius in Iudæos fuit beneuolus, operâ Zorobabelis, qui erat aulicus Darij, vt dixi. Similis phrasis est c. 7. v. 6. & Exodi. 12. 36. & Numer. 6. 25.

Nota S. Script. Deo dat oculos, aures, brachia, A pedes, non verè & propriè, vt voluerunt Anthropomorphitæ censentes Deū habere corpus (quod etiam sensisse videtur Tertul. licet eum excuset Pamelius) teste S. Epiphan. & S. Aug. in eorum hæresi, sed metaphoricè, vt humano captui se accommodet, ac per humanas actiones & membra Dei attributa significet, scilicet per oculos, quòd omnia videat; per aures, quod omnia audiat: per brachia, quod omnia possit: per pedes, quòd sit summè stabilis, constans & æternus. ita S. Eucher. de formulis spirital. c. 2.

REX ISRAEL MAGNVS] Sapientia, opibus, imperio, fama & gloria, puta Salomon. VERS. 11.

HÆC VASA TOLLE ET VADE, ET PONE EA IN TEMPLO, QVOD EST IN IERVSALEM, ET DOMVS DEI ÆDIFICETVR.] Est Hysteronproteron siue ordo præposterus: priùs enim erat ædificanda domus Dei siue templum, antequàm in ea VERS. 15.

vasa à Chaldæis ablata reponi possent: ita Caiet. A aut certè per templum intellige locum, & Gazophylacium vicinum templo iam exusto: in hoc enim inferebantur & seruabantur vasa & dona templi.

In Bibliotheca regis] Chald. בְּבֵית גִּנְזַיָּא *bebet gunzaia*, id est, vt Septuag. *in domo thesaurorum* vel gazæ regiæ, vbi erat Bibliotheca non philosophorum, sed librorum, & scripturarum archiuum, maximè ad opes, expensas (v.g. quas Cyrus fecerat in templum c.6.8.) census & ad rem nummariam pertinentium. ita Vatab. ita pariter seruabantur authentica exemplaria legum & decretorum regiorum.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DArius suis sumptibus iuxta decretum Cyri perficit templum, quod anno sexto magna populi lætitia, multis victimis consecratur: mox celebratur Phase per septem dies.

1. TVnc Darius rex præcepit: & recensuerunt in bibliotheca librorum, qui erant repositi in Babylone. 2. & inuentum est in Ecbatanis, quod est castrum in Medena prouincia, volumen vnum, talisque scriptus erat in eo commentarius: 3. Anno primo Cyri regis: Cyrus rex decreuit vt domus Dei ædificaretur, quæ est in Ierusalem, in loco vbi immolent hostias, & vt ponant fundamenta supportantia altitudinem cubitorum sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta, 4. ordines de lapidibus impolitis tres, & sic ordines de lignis nouis: sumptus autem de domo regis dabuntur. 5. Sed & vasa templi Dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Ierusalem, & attulerat ea in Babylonem, reddantur, & referantur in templum in Ierusalem in locum suum, quæ & posita sunt in templo Dei. 6. Nunc ergo Thathanai dux regionis, quæ est trans flumen, Stharbuzanai, & consiliarij vestri Apharsachæi, qui estis trans Flumen, procul recedite ab illis, 7. & dimitte fieri templum Dei illud à duce Iudæorum, & à senioribus eorum, vt domum Dei illam ædificent in loco suo. 8. Sed & à me præceptum est, quid oporteat fieri à presbyteris Iudæorum illis, vt ædificetur domus Dei, scilicet vt de arca regis, id est, de tributis, quæ dantur de regione trans Flumen, studiosè sumptus dentur viris illis, ne impediatur opus. 9. Quod si necesse fuerit, & vitulos, & agnos, & hœdos in holocaustum Deo cæli, frumentum, sal, vinum, & oleum, secundùm ritum Sacerdotum, qui sunt in Ierusalem, detur eis per singulos dies, ne sit in aliquo querimonia. 10. Et offerant oblationes Deo cæli, orentque pro vita regis, & filiorum eius. 11. A me ergo positum est decretum: Vt omnis homo qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo: domus autem eius publicetur. 12. Deus autem, qui habitare fecit nomen suum ibi, dissipet omnia regna, & populum qui extenderit manum suam, vt repugnet, & dissipet domum Dei illam, quæ est in Ierusalem. Ego Darius statui decretum, quod studiosè impleri volo. 13. Igitur Thathanai dux regionis trans Flumen, & Stharbuzanai, & consiliarij eius, secundùm quod præceperat Darius rex, sic diligenter executi sunt, 14. Seniores autem Iudæorum ædificabant, & prosperabantur iuxta prophetiam Aggæi prophetæ & Zachariæ filij Addo, & ædificauerunt & construxerunt, iubente Deo Israel, & iubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe, regibus Persarum. 15. & compleuerunt domum Dei istam, vsque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darij regis. 16. Fecerunt autem filij Israel, Sacerdotes & Leuitæ, & reliqui filiorum transmigrationis dedicationem domus Dei in gaudio. 17. Et obtulerunt in dedicationem domus Dei, vitulos centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel duodecim, iuxta numerum tribuum Israel. 18. Et statuerunt Sacerdotes in ordinibus suis, & Leuitas in vicibus suis, super opera Dei in Ierusalem, sicut scriptum est in libro Moysi. 19. Fecerunt autem filij Israel transmigrationis Pascha, quartadecimâ die mensis primi, 20. Purificati enim fuerant Sacerdotes & Leuitæ quasi vnus: omnes mundi ad immolandum pascha vniuersis filijs transmigrationis, & fratribus suis Sacerdotibus, & sibi. 21. Et comederunt filij Israel, qui reuersi fuerant de transmigratione, & omnes qui se separauerât à coinquinatione Gentium terræ ad eos, vt quærerent Dominum Deum Israel. 22. Et fecerunt solemnitatem azymorum septem diebus in lætitia, quoniam lætificauerat eos Dominus, & conuerterat cor regis Assur ad eos, vt adiuuaret manus eorum in opere domus Domini Dei Israel.

In

VERS.2. IN ECBATANIS.] Hebr. *in Achmata*, litteræ enim *beth* & *mem* sunt labiales, ideoque sæpè commutantur, & vna pro alia substituitur.

VERS.3. IN MEDENA.] Hebr. *Madal*, id est, *Media* siue regno Medorum, quod à Persis iam erat subiugatum, & in Prouinciam redactum.

ALTITVDINEM CVBITORVM SEXAGINTA,] Prius templum Salomonis erat duplo altius: erat enim altum 120. cubitis, sed noluit Cyrus nouum hoc tam altè extrui, ne Iudæi ex eo arcem facerent, & rebellarent.

ET LATITVDINEM CVBITORVM 60.] Per latitudinem hic accipit extensionem, siue ea fiat in longum siue in latum. ita Chald. vetat enim templum extédi quaquauersum vltra 60. cubitos. Vnde Lyran. *latitudinem* inquit, hoc est *longitudinem*: longitudo enim templi, id est sancti & sancti-sanctorum, erat cubitorum 60. latitudo verò viginti. ita Ribera lib. primo de templo c. 27.

VERS.5. POSITA SVNT IN TEMPLO] id est ponenda sunt in templo ædificando. Sept. *vt ponantur*. Melius, propriè, *posita sunt in templo*, id est in gazophylacio templi, vt dixi c. 5. 15. Narrat enim Darius edictum Cyri iam esse expletum. Cyrus enim præceperat vasa reponi in templo: Darius iam narrat esse reposita, iuxta eius præceptum.

VERS.14. ÆDIFICAVERVNT &C. IVBENTE CYRO ET DARIO ET ARTAXERXE.] Hoc refer non ad ædificationé templi in se, puta sancti & sancti-sanctorum: hæc enim perfecta est anno sexto Darij v. 15. sed ad consummationem atriorum & ornamentorum templi, & ad prosperitatem oblationum, donorum, & celebritatem templi: hæc enim perfecta est sub Artaxerxe. Rursum templi fabrica consummata fuit sub Dario, vrbis verò Ierusalem sub Artaxerxe.

Artaxerxes quis. Quæres, quis fuit hic Artaxerxes, de quo hic & cap. 7. & seq. Nonnulli putant esse Xerxem; hic enim fuit Darij Hystaspis filius, eiqı in regno successit. Neque enim apparet ratio, cur Esdras omiserit Xerxem, & per saltum à Dario auo transiliat ad nepotem Artaxerxem Longimanum: præsertim cùm celeberrimus fuerit hic Xerxes, vtpote qui vndecies centena millia militum duxit in aciē contra Græcos, ac copijs suis terras, classibus maria strauit, ideoque prius fuit terror Græciæ, sed mox ludibrium, cùm victus penè solus fugere coactus est. Vnde Xerxem speciatim describit Daniel c. 11. 2. Adde, Xerxes optimè in Iudæos fuit affectus, vt narrat Iosephus lib. 11. Antiq. c. 5. quare videtur ipse fabricam templi promouisse. Denique Esdras iam planè grandæuus & senex, non videtur post tempora Xerxis idoneus fuisse tàm arduæ legationi in Ierusalem de qua c. 7. v. 6. Vnde Iosephus, ait Esdram senem sub Xerxe vitâ functū non multò post reformatam Rempubl. Quocirca in hac reformatione clauditur hic liber gestorum Esdræ.

Verùm alij passim probabiliùs censent Artaxerxem hunc esse Longimanum Xerxis filium: primò, quia non Xerxes, sed Longimanus propriè ab omnibus historicis vocatur Artaxerxes. Secundò idem liquet ex continuatione huius historiæ cum historia Nehemiæ, quæ olim vnus erat liber cum hoc Esdræ. Nam qui hic dicitur Artaxerxes, & qui c. 7. anno septimo regni sui misit Esdram in Ierusalem; idem Nehemiæ c. 2. v. 5. dicitur eodē misisse Nehemiam anno regni sui vigesimo: ille autem qui misit Nehemiam, fuit Longimanus, vt ibi patebit. Causa cur Esdras Xerxem omiserit, est quòd ille totus occupatus bello Græco, nō cogitarit de Iudæis & templo, nec quid opis ad hoc eis contulerit. Porrò Iosephus confundit Xerxem cum Artaxerxe, nam Xerxi dat 28. annos, cùm cōstet eum non nisi viginti annos regnasse: quare cæteri octo anni dandi sunt Artaxerxi. De nomine *Artaxerxis* dixi c. 2. 6. quibus adde, quod *Artaxerxes*, Hebr. & Chald. dicitur *Artachsasta*, quòd Hebr. idem est quod *feruor gaudij*, ait Pagnin. à רתח *ratach*, id est *feruere* & *bullire*, & שוש *sus*, quod est *gaudere*. Aut idē est quod *lumen festinans ponere*, & sic deriuatur ab אור *or*, id est *lux*, & *chas* id est *festinare*, & שת *sath*, id est *ponere*. Denique causa, cur Artaxerxes tam beneuolus fuerit Iudæis, fuit Esther, quam multi putant eius fuisse vxorem, ideoque ab eo suspensus fuit Aman, Mardochæus verò exaltatus. Sed hoc examinabo procemio in Esther. *Ios. Longimanus.*

MENSIS ADAR.] Hic est mensis duodecimus & vltimus Hebræorum, qui nostro partim Februario partim Martio respondet. VERS.15.

QVI EST ANNVS SEXTVS DARII REGIS.] Igitur anno sexto Darij pars interior templi, quæ propriè vocabatur *templum*, in quod solis sacerdotibus ingredi fas erat, perfecta est; sed anno nono Darij omnes templi partes tam interiores, quàm exteriores, puta atria, porticus, aliaque templi ornamenta perfecta fuere. ita Iosephus, Ribera, Pet. & alij.

QVASI VNVS] scilicet vnanimi consensu, quasi omnes fuissent vir vnus, vnum idemque habentes cor & animum. VERS.20.

QVI SE SEPARAVERANT A COINQVINATIONE GENTIVM] qui relicto Gentilismo facti proselyti, per circumcisionem initiati erant Iudaismo. VERS.21.

ET CONVERTERAT COR REGIS ASSVR AD EOS.] Hic est Darius rex Persarum, qui dicitur *rex Assur*, quia Assyrij olim rerum Domini & monarchæ, æquè ac Babylonij à Cyro subacti, iam subierant monarchiæ Persarum ac Dario. VERS.22.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ARtaxerxes mittit Esdram in Ierusalem, vt Iudæos visitet, instruat, dirigat, & regat.

1. POsthæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Persarum, Esdras filius Saraiæ, filij Azariæ, filij Helciæ, 2. filij Sellum, filij Sadoc, filij Achitob, 3. filij Amariæ, filij Azariæ filii Maraioth, 4. filij Zarahiæ, filij Ozi, filij Bocci, 5. filij Abisue, filij Phinees, filij Eleazar, filij Aaron sacerdotis ab initio. 6. Ipse Esdras ascendit

dit de Babylone,& ipse scriba velox in lege Moysi, quam Dominus Deus dedit Israel
& dedit ei rex, secundùm manum Domini Dei eius super eum, omnem petitionem
eius. 7. Et ascenderunt de filijs Israel,& de filijs Sacerdotum, & de filijs Leuita-
rum,& de cantoribus, & de ianitoribus, & de Nathinæis,in Ierusalem, anno septimo
Artaxerxis regis. 8. Et venerunt in Ierusalem mense quinto,ipse est annus septimus
regis. 9. Quia in primo die mensis primi cœpit ascendere de Babylone, & in pri-
mo die mensis quinti venit in Ierusalem,iuxta manum Dei sui bonam super se. 10. Es-
dras enim parauit cor suum,vt inuestigaret legem Domini,& faceret & doceret in Is-
rael præceptum & iudicium. 11. Hoc est autem exemplar epistolæ edicti,quod dedit
rex Artaxerxes Esdræ sacerdoti,scribæ erudito in sermonibus & præceptis Domini &
ceremonijs eius in Israel. 12. Artaxerxes rex regum Esdræ,sacerdoti,scribæ legis Dei
cæli doctissimo salutem. 13. A me decretum est,vt cuicumq; placuerit in regno meo
de populo Israel, & de Sacerdotibus eius,& de Leuitis,ire in Ierusalem, tecum vadat.
14. A facie enim regis,& septem consiliatorum eius,missus es, vt visites Iudæam &
Ierusalem in lege Dei tui,quæ est in manu tua: 15. & vt feras argentum & aurum,
quod rex & consiliatores eius sponte obtulerunt Deo Israel, cuius in Ierusalem taber-
naculum est. 16. Et omne argentum & aurum quodcumque inueneris in vniuersa
prouincia Babylonis,& populus offerre voluerit,& de Sacerdotibus quæ sponte obtu-
lerint domui Dei sui,quæ est in Ierusalem, 17. liberè accipe,& studiosè eme de hac
pecunia vitulos,arietes,agnos, & sacrificia,& libamina eorum,& offer ea super altare
templi Dei vestri,quod est in Ierusalem. 18. Sed & si quid tibi & fratribus tuis pla-
cuerit, de reliquo argento & auro vt faciatis iuxta voluntatem Dei vestri, facite.
19. Vasa quoque,quæ dantur tibi in ministerium domus Dei tui, trade in conspectu
Dei in Ierusalem. 20. Sed & cetera, quibus opus fuerit in domum Dei tui,quantum-
cumque necesse est vt expendas,dabitur de thesauro,& de fisco regis, 21. & à me.
Ego Artaxerxes rex, statui atque decreui omnibus custodibus arcæ publicæ, qui sunt
trans Flumen,vt quodcumque petierit à vobis Esdras sacerdos, scriba legis Dei cæli,
absque mora detis, 22. vsque ad argenti talenta centum,& vsque ad frumenti coros
centum,& vsque ad vini batos centum,& vsque ad batos olei centum,sal vero absque
mensura. 23. Omne,quod ad ritum Dei cæli pertinet,tribuatur diligenter in domo
Dei cæli: ne fortè irascatur contra regnum regis,& filiorum eius. 24. Vobis quoque
notum facimus de vniuersis Sacerdotibus,& Leuitis,& cantoribus,& ianitoribus,Na-
thinæis, & ministris domus Dei huius,vt vectigal,& tributum,& annonas,non habea-
tis potestatem imponendi super eos. 25. Tu autem Esdra, secundùm sapientiam
Dei tui, quæ est in manu tua,constitue iudices & præsides, vt iudicent omni populo
qui est trans Flumen,his videlicet qui nouerunt legem Dei tui, sed & imperitos doce-
re liberè. 26. Et omnis qui non fecerit legem Dei tui,& legem regis diligenter, iu-
dicium erit de eo, siue in mortem, siue in exilium, siue in condemnationem sub-
stantiæ eius,vel certè in carcerem. 27. Benedictus Dominus Deus patrum nostro-
rum, qui dedit hoc in corde regis, vt glorificaret domum Domini,quæ est in Ierusa-
lem, 28. & in me inclinauit misericordiam suam coram rege & consiliatoribus eius,
& vniuersis principibus regis potentibus: & ego confortatus manu Domini Dei mei,
quæ erat in me,congregaui de Israel principes qui ascenderent mecum.

VERS. 1. POST HÆC VERBA] post hæc acta & gesta. ESDRAS (scriptor huius libri) FILIVS SARAIÆ] Pontificis occisi à Chaldæis & frater Iosedec,ac patruus Iesu Pontificis.

VERS. 6. IPSE SCRIBA VELOX IN LEGE MOYSI] q. d. Esdras legis Mosaicæ erat peritissimus, in eaque docenda & explicanda promptissimus. *scriba* ergo idem est,quod *legis peritus*,vel *legis doctor*. Nota,sicut Græci olim suos sapientes vocabant Philosophos,Chaldæi Magos,Galli Druydas, Indi Brachmanes,Gymnosophistas;ita Iudæi suos Doctores vocabant סופרים *Sopherim*, quòd Septuag.vertunt *γραμματεῖς*,Noster *scribas* à ספר *Sepher*,id est *littera* vel *scriptura*,q.d. *litterati*,aut *scribæ*,eò quòd circa S. Litteras describendas, docendas, explicandas versarentur. Scribarum enim officiū erat S.Scripturam incorruptam seruare,correctæ eius descrip- A tioni inuigilare,illam interpretari tum scripto,tum viua voce: inde responsa conscribere, tractatus conficere,varijs modis eam enarrare &c. ita S. Epiphan. Hæresi 15. Vnde *Sepher* id est *scriba*,deriuari potest à ספר *Saphar*,id est,*enarrare*,*recensere*,vt *sopher* sit idem,quod *enarrator legis*:*sed* Noster & Septuag. ad etymon *sepher* respexerunt, vt dixi: sic Grammatici olim nuncupati sunt qui *γράμματα*, id est litteras versabant, & obscuras dubiasq; poëtarum sententias explicabant. Omne enim Iudæorum studium erat in sacris litteris: nam prophanas, & gētiles vix norant. ita Iansen. Toletus, Maldon. & alij,vbi agunt de legisperitis cum quibus Christus crebrò disseruit. Inter hos scribas eminuit Esdras, vt dixi in Procemio. Hinc Elias Germ. in Thisbi: scribæ,ait,sunt sapientes,qui alio nomine vocantur magistri: *sopher* ergo idem est,quod *Rabbi*,

li, Rab, Rabban. Idem innuit S. Hier. Epist. 152.

ASCENDIT DE BABYLONE] in Ierusalem.

ET DEDIT EI REX (Artaxerxes,) SECVNDVM MANVM DOMINI DEI EIVS SVPER EVM, OMNEM PETITIONEM EIVS] *Manus* significat fauorem & operationem, qua Deus faciebat Esdram gratiosum regi, ait Caiet. vt rex ei cōcederet quicquid peteret. Non dubium autē Esdram petiisse à rege, vt Ierusalem restauraretur, & muris cingeretur, ideoque illud impetrasse. Vnde ab hoc anno septimo Artaxerxis, & ab hac regis concessione, multi inchoant septuaginta hebdomades, vsque ad Christum, vt dixi Daniel. 9.

VERS. 7. ANNO SEPTIMO ARTAXERXIS] A sexto anno Darij, quo absolutum & dedicatum fuit templum, vsque ad annum septimum Artaxerxis, qui Darij ex filio Xerxe fuit nepos, fluxere anni 57. Quare Esdras tunc erat grandæuus & plusquam centenarius, sed fortis adhuc & vegetus, Deo eum sustentante ad commodum populi, vt eum in lege Domini erudiret & expoliret. Vnde sequitur,

VERS. 9. ESDRAS ENIM PRÆPARAVIT COR SVVM, VT INVESTIGARET LEGEM DOMINI] vt scilicet eam cognosceret, & planè perspectam haberet, ET DEINDE FACERET, id est opere adimpleret, ET DENIQUE, DOCERET IN ISRAEL PRÆCEPTVM ET IVDICIVM] quid scilicet lex fieri vel non fieri præcipiat, quidque per eam sit iustum, vel iniustum (hoc enim discernere, est *iudicium*) licitum, vel illicitum. Disce hic ab Esdra ordinem docendi esse hunc, primò vt plenè discas, secundò, vt quod didicisti, prior ipse facias & opere impleas, tertiò, vt idem alios doceas. Sic Christus *cœpit* primò *facere*, deinde *docere*, Act. 1. 1.

VERS. 13. A FACIE (id est iussu & auctoritate) REGIS ET SEPTEM CONSILIATORVM EIVS] Persarum enim reges habebant septem summos principes & con-

A siliarios. Vnde congruè ad hunc numerum deinceps in Script. similiter nominantur septem Angeli primarij quasi principes Dei, *Septem viri aulæ cælestis.* Nam vt ait Aristot (vel quisquis est Auctor libr. de mundo post medium) *Maiestas & gubernatio regum Persarum fuit imago diuinæ maiestatis & prouidentiæ.* Vide dicta Apoc. 1. 4. ad illa: *& à septem Spiritibus.*

VT VISITES IVDÆAM IN LEGE DEI TVI] Rex ergo hic constituit Esdram visitatorem Iudæorum sibi subiectorum, vt videat an ipsi obseruent legem Dei, & sicubi ab ea aberrent, eos erudiat, corrigat & castiget.

B VERS. 20. DABITVR DE THESAVRO REGIS.] Vide hic pietatem regum Gentilium, scilicet Artaxerxis, qui æquè vt Cyrus & Darius, ex suo ærario præstitit sumptus necessarios ad templi ministeria.

VERS. 24. VT VECTIGAL &c. NON HABEATIS POTESTATEM IMPONENDI SVPER EOS.] Hinc patet Iudæos fuisse seruos & tributarios Persarum; sed rex eorum hic ab omni tributo similive onere publico immunes facit sacerdotes, Leuitas, ceterosq; templi ministros. Quod notent Principes Christiani.

C VERS. 25. TV AVTEM ESDRA &c. CONSTITVE IVDICES ET PRÆSIDES VT IVDICENT OMNI POPVLO.] Vt lites dissidentium in populo iuridicè definiant, & iudicialiter decidant.

VERS. 26. ET OMNIS QVI NON FECERIT LEGEM, &c. IVDICIVM ERIT DE EO SIVE IN MORTEM] Ecce hic rex dat Esdræ, & iudicibus ab eo è populo constituendis, potestatem necis in præuaricatores, quam Iudæis negarunt Romani; illam enim dumtaxat Pilato, cæterisque suis præsidibus concesserunt. Vnde Iudæi dicente Pilato, vt ipsi Christum secūdùm legem iudicarent, responderunt: *Nobis non licet interficere quemquam.* Matth. 27.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RECensentur per familias Iudæi, qui cum Esdra è Babylone redierunt in Iudæam. Item vasa, munera, hostiæ quas Deo obtulerunt.

1 HI sunt ergo principes familiarum, & genealogia eorum, qui ascenderunt mecum in regno Artaxerxis regis de Babylone, 2. De filijs Phinees, Gersom. De filijs Ithamar, Daniel. De filijs Dauid, Hattus. 3. De filijs Secheniæ, filiis Pharos, Zacharias: & cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta. 4. De filijs Phahath Moab, Elioënai filius Zarehe, & cum eo ducenti viri. 5. De filijs Secheniæ, filius Ezechiel, & cum eo trecenti viri. 6. De filijs Adan, Abed filius Ionathan, & cum eo quinquaginta viri. 7. De filijs Alam, Isaias filius Athaliæ, & cum eo septuaginta viri. 8. De filijs Saphatiæ, Zebedia filius Michael, & cum eo octoginta viri. 9. De filijs Ioab, Obedia filius Iahiel, & cum eo ducenti decem & octo viri. 10. De filijs Selomith, filius Iosphiæ, & cum eo centum sexaginta viri, 11. De filijs Bebai, Zacharias filius Bebai, & cum eo viginti octo viri. 12. De filiis Azgad, Iohanan filius Eccetan, & cum eo centum & decem viri. 13. De filijs Adonicam, qui erant nouissimi: & hæc nomina eorum: Elipheleth, & Iehiel, & Samaias, & cum eis sexaginta viri, 14. De filijs Begui, Vthai & Zachur, & cum eis septuaginta viri. 15. Congregaui autem eos ad fluuium, qui decurrit ad Ahaua, & mansimus ibi tribus diebus, quæsiuique in populo, & in sacerdotibus de filijs Leui, & non inueni ibi. 16. Itaque misi Eliezer, & Ariel, & Semeian, & Elnathan, & Iarib, & alterum Elnathā, & Nathan, & Zachariam, & Mosollam principes: & Ioiarib, & Elnathan sapientes. 17. Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Chasphiæ loco, & posui in ore eorum verba, quæ loquerentur

querentur ad Eddo, & fratres eius Nathineos, in loco Chasphiæ, vt adducerent nobus ministros domus Dei nostri. 18. Et adduxerunt nobis per manum Dei nostri bonam super nos virum doctissimum de filiis Moholi, filiis Leui filij Israel, & Sarabiam & filij eius & fratres eius decem & octo. 19. & Hasabiam, & cum eo Isaiam de filiis Merari, fratresque eius & filios eius viginti: 20. & de Nathinæis, quos dederat Dauid & principes ad ministeria Leuitarum, Nathinæos ducentos viginti: omnes hi suis nominibus vocabantur. 21. Et prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur coram Domino Deo nostro, & peteremus ab eo viam rectam nobis & filiis nostris, vniuersæque substantiæ nostræ. 22. Erubui enim petere à rege auxilium & equites, qui defenderent nos ab inimico in via: quia dixeramus regi: Manus Dei nostri est super omnes, qui quærunt eum in bonitate: & imperium eius, & fortitudo eius, & furor super omnes, qui derelinquunt eum. 23. Ieiunauimus autem, & rogauimus Deum nostrum per hoc: & euenit nobis prosperè. 24. Et separaui de principibus Sacerdotum duodecim, Sarabiam & Hasabiam, & cum eis de fratribus eorum decem. 25. Appendique eis argentum, & aurum, & vasa consecrata domus Dei nostri, quæ obtulerat rex & consiliatores eius, & principes eius, vniuersusque Israel eorum qui inuenti fuerant: 26. & appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, & vasa argentea centum, auri centum talenta: 27. & crateres aureos viginti, qui habebant solidos millenos, & vasa æris fulgentis optimi duo, pulchra vt aurum. 28. Et dixi eis: Vos sancti Domini, & vasa sancta, & argentum & aurum quod sponte oblatum est Domino Deo patrum nostrorum. 29. vigilate & custodite, donec appendatis coram principibus Sacerdotum, & Leuitarum, & ducibus familiarum Israel in Ierusalem, in thesaurum domus Domini. 30. Susceperunt autem Sacerdotes & Leuitæ pondus argenti, & auri, & vasorum, vt deferrent Ierusalem in domum Dei nostri. 31. Promouimus ergo à flumine Ahaua, duodecimo die mensis primi, vt pergeremus Ierusalem: & manus Dei nostri fuit super nos, & liberauit nos de manu inimici; & insidiatoris in via. 32. Et venimus Ierusalem, & mansimus ibi tribus diebus. 33. Die autem quarta appensum est argentum, & aurum, & vasa in domo Dei nostri, per manum Meremoth filij Vriæ Sacerdotis, & cum eo Eleazar filius Phinees, cumque eis Iozabed filius Iosue, & Noadaia filius Bennoi Leuitæ, 34. iuxta numerum & pondus omnium: descriptumque est omne pondus in tẽpore illo. 35. Sed & qui venerant de captiuitate filij transmigrationis, obtulerunt holocautomata Deo Israel vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes nonaginta sex, agnos septuaginta septem, hircos pro peccato duodecim: omnia in holocaustum Domino. 36. Dederunt autem edicta regis satrapis, qui erant de conspectu regis, & ducibus trans Flumen, & eleuarunt populum & domum Dei.

VERS. 1. QVI ASCENDERVNT MECVM.] Hinc patet Esdram hunc catalogum scripsisse, ipsumque esse huius libri Auctorem.

VERS. 13. QVI ERANT NOVISSIMI] id est qui vltimo loco Esdræ se associarunt, vt cum eo redirent in Ierusalem.

VERS. 17. ET MISIT EOS AD EDDO, QVI EST PRIMVS (princeps) IN CHASPIÆ LOCO] *Chesphia* erat pagus, vel vicus in Babylone, in quo habitabant Iudæi separati à Chaldæis, cuius pagi vel vici princeps erat *Eddo*.

VERS. 21. ET PRÆDICAVI, id est indixi, & promulgaui commune IEIVNIVM &c. VT PETEREMVS AB EO VIAM RECTAM] vt scilicet Deus via recta nos saluos & incolumes per tot hostes, pericula & anfractus deduceret in Ierusalem; omniaque nostra prosperaret.

VERS. 23. ROGAVIMVS DEVM NOSTRVM PER HOC.] Hebr. & Sept. *Pro hoc*, vel *propter hoc*, vt scilicet A propter hoc ieiunium dirigeret & prosperaret iter nostrum: quod & fecit: nam EVENIT NOBIS PROSPERE] Vide hic quàm apud Deum potens sit oratio armata ieiunio, vt videatur Deo vim inferre ad concedendum id quod petitur.

ET CRATERES AVREOS 20. QVI HABEBANT (pondus, id est ponderabant) SOLIDOS MILLENOS] Hebr. & Sept. *drachmas mille*. VERS. 27.

OBTVLERVNT HOLOCAVTOMATA] Holocaustum propriè erat sacrificium, quo tota victima in honorem Dei cremabatur, sed hic latiùs sumitur pro qualibet hostia, etiam pro peccato oblata, vt sequitur. Vide dicta Leuit. 1. & seq. VERS. 35.

ET ELEVAVERVNT POPVLVM] q. d. satrapæ & præfecti Persarum *exaltarunt* Iudæos suo patrocinio, fauore, ope & opibus, promouendo fabricã templi, animando, adiuuando, annonam præbendo, munera offerendo, vti eis præceperat Artaxerxes c. præcedenti. VERS. 36.

CAPVT

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Esdras delictum populi (quod Gentilitias duxissent vxores) vestes lacerando, & crines vellendo deplorat: Deumq́ obsecrat, vt iram à populo auertat.

1. POstquam autem hæc completa sunt, accesserunt ad me principes, dicentes: Non
est separatus populus Israel, Sacerdotes & Leuitæ, à populis terrarum, & abomi-
nationibus eorum, Chananæi videlicet, & Hethæi, & Pherezæi, & Iebuzæi, & Ammo-
nitarum, & Moabitarum, & Ægyptiorum, & Amorrhæorum: 2. tulerunt enim de
filiabus eorum sibi & filijs suis, & commiscuerunt semen sanctum cum populis terra-
rum: manus etiam principum & magistratuum fuit in transgressione hac prima.
3. Cumque audissem sermonem istum, scidi pallium meum & tunicam, & euelli ca-
pillos capitis mei & barbæ, & sedi mœrens. 4. Conuenerunt autem ad me omnes,
qui timebant verbum Dei Israel, pro transgressione eorum qui de captiuitate venerant
& ego sedebam tristis vsque ad sacrificium vespertinum: 5. & in sacrificio vesper-
tino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio & tunicâ, curuaui genua mea, & expandi
manus meas ad Dominum Deum meum. 6. & dixi: Deus meus, confundor & eru-
besco leuare faciem meam ad te: quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super
caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad cælum. 7. à diebus patrum no-
strorum: sed & nos ipsi peccauimus grauiter vsque ad diem hanc, & in iniquitatibus
nostris traditi sumus ipsi, & reges nostri, & Sacerdotes nostri, in manum regum terra-
rum, & in gladium, & in captiuitatem, & in rapinam, & in confusionem vultus sicut &
die hac. 8. Et nunc quasi parum & ad momentum facta est deprecatio nostra apud
Dominum Deum nostrum, vt dimitterentur nobis reliquiæ, & daretur nobis paxillus
in loco sancto eius, & illuminaret oculos nostros Deus noster, & daret nobis vitam mo-
dicam in seruitute nostra. 9. quia serui sumus, & in seruitute nostra non dereliquit
nos Deus noster, sed inclinauit super nos misericordiam coram rege Persarum, vt da-
ret nobis vitam & sublimaret domum Dei nostri, & extrueret solitudines eius, & daret
nobis sepem in Iuda & Ierusalem. 10. Et nunc quid dicemus Deus noster post hæc?
quia dereliquimus mandata tua. 11. quæ præcepisti in manu seruorum tuorum pro-
phetarum, dicens: Terra, ad quam vos ingredimini vt possideatis eam, terra immunda
est, iuxta immunditiam populorum, ceterarumque terrarum, abominationibus eorum
qui repleuerunt eam ab ore vsque ad os in coinquinatione sua. 12. Nunc ergo filias
vestras ne detis filijs eorum, & filias eorum ne accipiatis filijs vestris, & non quæratis
pacem eorum, & prosperitatem eorum, vsque in æternum: vt confortemini, & come-
datis quæ bona sunt terræ, & heredes habeatis filios vestros vsque in sæculum. 13. Et
post omnia quæ venerũt super nos in operibus nostris pessimis, & in delicto nostro ma-
gno, quia tu Deus noster liberasti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutẽ sicut
est hodie, 14. vt non cõuerteremur, & irrita faceremus mandata tua, neque matrimo-
nia iungeremus cum populis abominationum istarum. Numquid iratus es nobis vsque
ad consummationem, ne dimitteres nobis reliquias ad salutem? 15 Domine Deus
Israel iustus es tu: quoniam derelicti sumus, qui saluaremur sicut die hac. Ecce coram te
sumus in delicto nostro: non enim stari potest coram te super hoc.

Vers. 2. TVLERVNT ENIM DE FILIABVS EORVM SIBI] vxores. Nota, Deus Exodi 34, & Deuter. 7. 3. præceperat Iudæis ne vxores ducerent Chananæas, quæ incolebant terram sanctam à Iudæis occupandam, idque ob periculum peruersionis, ne scilicet ab idololatris vxoribus pellicerẽtur ad colendum idola, vt insinuat Nehemias c. vlt. v. 24. & 26. Idem iudicium erat de Ammonitis, Moabitis, Ægyptiis &c. intellige, nisi vxores priùs abiectis idolis ad Deum verum & Iudaismum se conuerterent: tunc enim licebat eas ducere, vti Salmon duxit Rahab, & Booz duxit Ruth.

Causam peccati Lyran. & Glossa assignant hanc, quòd Iudæi venientes in Ierusalem, videntes A vxores suas ex labore & ærumnis itineris macilentas, rugosas & deformes, eas contempserint, ideoque duxerint è vicinis gentibus iuuenculas, vegetas & speciosas.

MANVS ETIAM PRINCIPVM ET MAGISTRATVVM FVIT IN TRANSGRESSIONE HAC PRIMA] q. d. In hoc opere ducendi vxores gentiles, primi fuere principes, qui alios ab hoc scelere auertere & compescere debuissent. Manus enim adhibetur operi vt illud operemur; atque manu iuncta manui solet dari fides mutua mariti & vxoris.

SICVT ET DIE HAC] cernimus, experimur & sentimus plagas iam dictas, quibus Deus dorsa Vers. 7.

nostra

nostra assiduè verberat, & peccata nostra flagellat.

VERS. 8. ET NVNC QVASI PARVM ET AD MOMENTVM FACTA EST, (grata & exaudita) DEPRECATIO NOSTRA APVD DOMINVM] q.d. paruum quiddam & paruo, vt verendum est, tempore duraturum deprecatione nostra obtinuimus à Deo, vt scilicet liceret nobis è Babylone redire in patriam. Vnde Septuag. vertunt: *Et nunc vt parum mansuefactus est nobis Dominus.* Timebat enim Esdras ne ob connubia hæc cum Gentilibus inita, Deus rursum iratus reditum in Ierusalem reuocaret, impediret, & alijs ærumnis inuolueret.

ET DARETVR NOBIS PAXILLVS IN LOCO SANCTO EIVS] ita lege cum Hebr. Septuaginta, Roman. non, *paxillus*, q.d. *Et daretur nobis paxillus*, id est modica firmitas (*paxillis* enim & clauis figebant tabernacula, trabes & ligna, vt firma consisterent) habitationis nostræ in Ierusalem. Vnde Septuaginta pro *paxillus*, vertunt firmamentum, ita Caietan. Vatab. & alij. Symbolicè, *paxillus* significat Principes & magistratus è gente Iudaica: ab his enim pendebat populus, sicut vas vel trabs pẽdet à paxillo, vt dixi Isaiæ 22. 23. ad illa Dei de Eliacim Pont. *Et figam illum paxillum in loco fideli, & erunt in solio gloriæ domui patris eius.* Esdras ergo pro magno beneficio computat, quòd Artaxerxes Iudæis dederit è gente sua principes & magistratus, qui eos secundùm leges & instituta patria regerent, & in vero Dei cultu promouerent: si enim Persas dedisset, parum illi Dei cultum conseruare curassent. Et hoc beneficio, ILLVMINARET, id est recrearet, lætificaret (sicut enim tenebræ tristitiæ, sic lux lætitiæ est symbolum & causa) OCVLOS NOSTROS DEVS NOSTER: ET DARET NOBIS VITAM MODICAM IN SERVITVTE NOSTRA] *Vitam*, intellige iucundam, liberam & lætam: nam viuere in mœrore & seruitute, mors potiùs est quã vita. Adde quod tradit Xenophon lib. 7. Cyropædiæ, Cyrum, cùm capta Babylone Persæ sæuirent in ciues, præcepisse vt parcerent & vitam darent eis, qui loquerentur linguâ Syriacâ, id est Iudaicè: hanc enim mentem ei indidit Deus in gratiam Iudæorum.

VERS. 9. ET EXTRVERET SOLITVDINES] ita vocat ruinas & domos desolatas in Ierusalem quæ iam restaurabantur; ET DARET NOBIS SEPEM, (ita lege cum Roman. non *spem*, vt legunt alij) id est munimen, tutelam & securitatem à Samaritis, alijsque hostibus, qui nunc sub Cambyse fabricam vrbis & templi impediuerant; idque factum est per fauorem Artaxerxis, tam beneuoli tamque potentis monarchæ.

VERS. 11. QVI REPLEVERVNT EAM AB ORE VSQVE AD OS IN COINQVINATIONE SVA] id est impleuerunt eam ab omni parte, sicut vas impletur ab ore ad os, id est ab vna extremitate vsque ad aliam aceto, aliòue liquore. Addit Sanchez, *os*, ait, mensuram denotat, quia mensura omnis maximè liquidorum orificium habet, quod est in vase summum, & vbi magna est alicuius liquoris abundantia, ex vno vase iam pleno in aliud per canalem transfunditur, & inde rursùs in aliud, donec omnia vasa ad summum expleantur. Quo dicendi modo multæ prouinciæ significantur plenæ abominatione gentilitia.

VERS. 12. NVNC ERGO] sunt verba Dei prohibentis, ne quis ducat vxorem gentilem,

ET NON QVÆRATIS PACEM EORVM ET PROSPERITATEM EORVM] q.d. ne curetis, ametis, quæratis prosperitatem Gentium vicinarum; quæ pace fruentes abundant opibus & deliciis, vt propterea cupiatis cum eis fœdus & matrimonia inire; sed potiùs Deo vestro seruire in terra vestra, ab eoque prospera omnia petite & expectate. Secundò q.d. non sitis solliciti de Gentium vicinarum pace & prosperitate, vt de ea gaudeatis: & si illa eis auferatur, doleatis: nolo enim vos cum eis amicitiam inire, & matrimonia iungere, sed potiùs cupio vos ab eis esse auersos & inimicos, vt eos conculcetis, euertatis & exscindatis, vt iussit Deus, Exodi 23. 32.

VERS. 13. ET POST OMNIA QVÆ VENERVNT SVPER NOS IN OPERIBVS (id est propter opera: est enim כי pretij, siue meriti) NOSTRIS PESSIMIS, ET IN DELICTO NOSTRO] magno idololatriæ, quo sub Salomone, Manasse, Iechonia &c. relicto Deo, coluimus idola gentium; QVIA TV DEVS NOSTER LIBERASTI NOS, è captiuitate Babylonica, in quam ob peccata nostra incideramus, ET DEDISTI NOBIS SALVTEM (libertatem, vt salui rediremus in Ierusalem) SICVT EST HODIE, id est sicut hodie factum cernimus, gaudemus & gratulamur; idque, Domine, fecisti hoc fine, vt tanto beneficio tuo illecti

VERS. 14. NON CONVERTEREMVR ad pristina idola & vitia. Nota, τὸ *Ki*, id est *quia*, hic non sumitur propriè vt significet causam, sed impropriè idque dupliciter. Primò vt sit particula nil significans, sed per pleonasmum redundans, & ornatus causâ dumtaxat addita: Sic enim Hebræi sæpè vsurpant τὸ כי *Ki*, præsertim cùm rem grauem vel eximiam, vel valdè desideratam aut gratam significare volunt, vt Ioan. 4. vbi Christus ait Samaritanæ: *Bene dixisti, quia non habeo virum*, id est me non habere virum. Et Osee c. 10. 5. *Quia luxit super eũ populus*. Et ca. eodem v. 3. *Quia nunc dicent, non est rex nobis*. Et psal. 17. quater particula כי *Ki* Hebr. ad ornatum ponitur, & *quoniam* latinè, quia illi respondet, quæ idem valet quod *quia*, v. 31. 32. 33. 35. Quare sensus erit: Post hæc omnia quæ propter nostra opera scelerata pertulimus, tu Deus noster liberasti nos. Ita Sanchez. *Quia aliquando sumitur vt sit particula redundans.*

Secundò, magis neruosè Vatab. pro *quia* vertit *tamen*. Hebr. enim *Ki*, id est *quia*, sæpe est aduersatarium & sumitur pro *sed, tamen, verumtamen*, vt Isaiæ 36. *nũquid parturiet terra in vna die? quia parturiuit & peperit Sion*, id est nõ poterit parere vno die terra; verumtamẽ poterit Sion. Psal. 36. cùm dixisset Dauid de iustis: *Non confundentur in tempore malo*: subijcit de impijs, *quia peccatores peribunt*, id est, verumtamen peccatores peribunt. Et psal. 13. cùm dixisset de peccatoribus: *Trepidauerunt timore, vbi non erat timor*; de iustis statim subijcit: *Quoniam Dominus in generatione iusta est*: id est verumtamen Deus cum iustis erit & ideò non timebunt. *Quia pro tamen.*

Sic & hic: vnde Vatab. vertit: *Posteaquam verò omnia hæc venerunt super nos propter opera nostra mala & propter ingentia delicta nostra: tu tamen, ô Deus noster, pepercisti, ne nos deprimeres ob iniquitates nostras.* Admiratur enim Esdras immensam Dei in Iudæos clementiam, quod eos ob tanta scelera in Babylone non dereliquerit, nec planè disperdiderit, sed pepercerit, quin & nouis magnisque donis auxerit, nimirum libertate, reditu in patriam, restauratione vrbis & templi; adeò vt beneficijs suis cum ipsorum ingratitudine & maleficijs certasse videatur.

tur Hæc est diuina clementia omnem humanam superans, & Deo soli propria.

NVMQVID IRATVS ES NOBIS VSQVE AD CONSVMMATIONEM (vt nos planè disperderes & consumeres) NE DIMITTERES NOBIS RELIQVIAS AD SALVTEM?] ne scilicet ex tot millibus Iudæorum saluares paucos aliquos, quasi populi reliquias? q.d. minimè gentium; licèt enim tu id optimo iure nobis facere potuisses ob nostra scelera, tamen noluisti. Vicit enim tua clementia tuam iustitiam, vt non tantùm paucas reliquias, sed multa millia Iudæorum tam in Iudæa, quàm in Babylone saluaris, & in vita conseruaris, quæ pristinum Israelis ac Reipublicæ, & Ecclesiæ tuæ decus & splendorem quasi emortuum suscitabunt, & rediuiuum gloriosumque exhibebunt.

Ver. 15. DOMINVS DEVS ISRAEL IVSTVS ES TV: QVONIAM DERELICTI SVMVS QVI SALVAREMVR SICVT DIE HAC apparet, & ab omnibus cernitur q. d. multi quidem è nobis perierunt ob peccata, quia iusto tuo iudicio eos condemnasti; non pauci tamen in vita superstites derelicti sunt qui saluaren-

A tur; qua in re excessum quemdam iustitiæ fecisti, vt iustissimus sis & dicaris eò quòd non omnes perdideris, vti iustè poteras, sed multos saluaris, vt iustitiam tuam clementiâ magnâ temperares; imò iustitia tua sineret se vinci à tua clementia, aut potiùs ipsa se conuerteret in clementiam, faceretque vt clementia iustitiæ locum occuparet. Hic enim est excessus iustitiæ, cùm iustitia locum suum cedit clementiæ, imò in eam se commutat, & transformat.

ECCE CORAM TE SVMVS IN DELICTO NOSTRO] q.d. Reos nos tibi sistimus, grauissimi delicti scilicet quod vxores gentilitias duxerimus.

NON ENIM STARI POTEST CORAM TE SVPER HOC] q.d. Non potest hoc vlla ratione negari, excusari, velari, vel defendi. Hebr. *Non enim est stare coram te super hoc*, quin in iudicio causâ cadamus iudicemurque peccatores, ingrati, & rei læsæ diuinæ maiestatis. Quare præ pudore vultum velamus, imò in terram proiicimus, flagitantes gratiam & misericordiam tuam. Talis debet esse pœnitentium sensus & oratio, pudor & contritio.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Esdras mandat dimitti vxores gentilitias; designantur præfecti, qui hoc mandatum exequantur: recensentur ij, qui gentilitias duxerant.

1. Sic ergo orante Esdra, & implorante eo, & flente, & iacente ante templum Dei, collectus est ad eum de Israel cœtus grandis nimis virorum, & mulierum, & puerorum, & fleuit populus fletu multo. 2. Et respondit Sechenias filius Iehiel de filijs Ælam, & dixit Esdræ: Nos præuaricati sumus in Deum nostrum, & duximus vxores alienigenas de populis terræ; & nunc, si est pœnitentia in Israel super hoc, 3. percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, vt proiiciamus vniuersas vxores, & eos qui de his nati sunt, iuxta voluntatem Domini, & eorum qui timent præceptum Domini Dei nostri: secundùm legem fiat. 4. Surge, tuum est decernere, nosque erimus tecum: confortare, & fac. 5. Surrexit ergo Esdras, & adiurauit principes Sacerdotum & Leuitarum, & omnem Israel, vt facerent secundùm verbum hoc, & iurauerunt. 6. Et surrexit Esdras ante domum Dei, & abijt ad cubiculum Iohanan filij Eliasib, & ingressus est illuc, panem non comedit, & aquam non bibit; lugebat enim transgressionem eorum, qui venerant de captiuitate: 7. & missa est vox in Iuda & in Ierusalem omnibus filiis transmigrationis, vt congregarentur in Ierusalem: 8. & omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta consilium principum & seniorum, auferetur vniuersa substantia eius, & ipse abiicietur de cœtu transmigrationis. 9. Conuenerunt igitur omnes viri Iuda & Benjamin in Ierusalem tribus diebus, ipse est mensis nonus, vigesimo die mensis: & sedit omnis populus in platea domus Dei, trementes pro peccato, & pluuiis. 10. Et surrexit Esdras sacerdos, & dixit ad eos: Vos transgressi estis, & duxistis vxores alienigenas, vt adderetis super delictum Israel. 11. Et nunc date confessionem Domino Deo patrum vestrorum & facite placitum eius, & separamini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis. 12. Et respondit vniuersa multitudo, dixitque voce magna: Iuxta verbum tuum ad nos sic fiat. 13. Verumtamē quia populus multus est, & tempus pluuiæ, & non sustinemus stare foris, & opus non est diei vnius vel duorum (vehementer quippe peccauimus in sermone isto) 14. constituantur principes in vniuersa multitudine: & omnes in ciuitatibus nostris qui duxerunt vxores alienigenas, veniant in temporibus statutis, & cum his seniores per ciuitatē & ciuitatē, & iudices eius, donec auertatur ira Dei nostri à nobis super peccato hoc. 15. Igitur Ionathan filius Azahel, & Iaasia filius Thecue, steterunt super hoc, & Mesollam, & Sebethai Leuites adiuuerunt eos. 16. Feceruntq; sic filii trāsmigrationis. Et abierunt Esdras Sacerdos, & viri principes familiarum in domos pa-

trum suorum, & omnes per nomina sua, & sederunt in die primo mensis decimi vt quærerent rem. 17. Et consummati sunt omnes viri, qui duxerant vxores alienigenas, vsque ad diem primam mensis primi. 18. Et inuenti sunt de filiis sacerdotum qui duxerant vxores alienigenas. De filiis Iosue filij Iosedec, & fratres eius, Maasia, & Eliezer, & Iarib, & Godolia. 19. Et dederunt manus suas vt eiicerent vxores suas, & pro delicto suo arietem de ouibus offerrent. 20. Et de filiis Emmer, Hanani, & Zebedia, 21. Et de filiis Harim, Maasia, & Elia, & Semeia, & Iehiel, & Ozias. 22. Et de filiis Pheshur, Elioenai, Maasia, Ismael, Nathanael, Iozabed, Elasa. 23. Et de filiis Leuitarum, Iasabed, & Semei, & Celaia. ipse est Calita, Phataia, Iuda, & Eliezer. 24. Et de cantoribus, Eliasib. Et de ianitoribus, Sellum, & Telem, & Vri. 25. Et ex Israel, de filiis Pharos, Remeia, & Iezia, & Melchia, & Miamin, & Eliezer, & Melchia, & Banea. 26. Et de filiis Ælam, Mathania, Zacharias, & Iehiel, & Abdi, & Ierimoth, & Elia. 27. Et de filiis Zethua; Elioenai; Eliasib. Mathania, & Ierimuth, & Zabad. & Aziza. 28. Et de filiis Bebai, Iohanan, Hanania, Zabbai, Athalai. 29. Et de filiis Bani, Mosollam, & Melluch, & Adaia, Iasub, & Saal, & Ramoth. 30. Et de filiis Phahath. Moab, Edna, & Chalal, Banaias, & Maasias, Mathanias, Beseleel, Bennui, & Manasse, 31. Et de filiis Herem, Eliezer, Iosue, Melchias, Semeias, Simeon, 32. Beniamin, Maloch, Samarias. 33. Et de filiis Hasom, Mathanai, Mathatha, Zabad, Eliphelet, Iermai, Menasse, Semei. 34. De filiis Bani, Maaddi, Amram, & Vel, 35. Baneas, & Badaias, Cheliau. 36. Vania, Marimuth, & Eliasib, 37. Mathanias, Mathanai, & Iasi. 38. & Bani, & Bennui, Semei, 39. & Salmias, & Nathan, & Adaias, 40. & Mechnedebai, Sisai, Sarai, 41. Ezrel, & Selemian, Seremia, 42. Sellum, Amaria, Ioseph. 43. De filiis Nebo, Iehiel, Mathathias, Zabad, Zabina, Ieddu, & Ioel, & Banai. 44. Omnes hi acceperant vxores alienigenas; & fuerunt ex eis mulieres quæ pepererant filios.

Vers. 1. SIC ERGO ORANTE ESDRA ET IMPLORANTE (Dei misericordiam) ET FLENTE, ET IACENTE ANTE TEMPLVM] Fecit hoc Esdras, vt populum ad pœnitentiam inueterati abusus ducendi alienigenas, sua oratione & fletu impelleret; ipse enim confitetur & deflet hic peccatum non suum sed populi, eiusque personam & peccatum in se suscipit (æquè ac fecit Christus, cuius Esdras hic est typus) ideoque publicam orationem instituit, cum gemitu & lachrymis prostratus in terram, & iacens ante templum, quasi indignum se existimans qui templum ingrederetur, ibique oraret; vtque ante templum orans & plorans, vt habent Septuag. à toto populo circumfuso audiretur.

Vers. 2. ET NVNC SI EST POENITENTIA IN ISRAEL SVPER HOC.] Hebr. & Septuag. *Si est spes*, scilicet Deum per pœnitentiam placandi. *Pœnitentia* enim est dolor de peccatis cum spe veniæ impetrandæ. Qui enim non habet spem veniæ, non pœnitet, sed desperat instar Iudæ. Quare pœnitentia includit spem remissionis peccati.

Vers. 3. PERCVTIAMVS FOEDVS CVM DOMINO DEO NOSTRO, VT PROIICIAMVS VNIVERSAS VXORES (alienigenas) ET EOS QVI DE HIS NATI (ne natorum intuitus & amor nos sollicitet ad reuocandas eorum matres alienigenas. Verùm cùm hi sint filij nostri, impium & inhumanum foret eos omnino abiicere: quare abiiciamus eos non planè & absolutè, sed) IVXTA VOLVNTATEM DOMINI, ET PRÆCEPTVM EORVM QVI TIMENT DOMINVM] vt scilicet modum abiiciendi, quem viri sapientes & timentes Deum nobis præscripserint, exequamur.

Vers. 5. ET IVRAVERVNT] se vxores alienigenas absolutè, & omnino dimissuros; filios verò ex eis procreatos nō absolutè, sed iuxta consilium Esdræ & sapientum Deum timentium à se ablegaturos. Sa- A pientes autem hunc modum præscripserunt; vt filios à se & domo sua amandarent ad Collegia & pædagogia ad hoc instituta & instituenda, vt in iis à viris prudentibus erudirentur in vera Dei fide, timore & cultu, ac in bonis moribus. ita Caiet.

Magna fuit hæc resolutio Iudæorum, planè seria pœnitentia, & iuramentum valdè arduum. Iurant enim se vxores suas, quibus ardore magno tot annos agglutinati fuerant, quasque amabant vt viscera sua, abiecturos, vt Dei voluntati legique satisfaciant. Idem facturos de prolibus quos vt sua membra, imò vt viuas sui imagines, ac vt alteros se, vtpote in quibus post mortem superstites futuri, & in hominum memoria continuè victuri erant, abiecturos, & spem posteritatis quasi succisuros; q.d. malumus placere Deo, quàm vxoribus & filiis nostris; malumus gratiam Dei, quàm vxorum: Deum enim amamus supra omne amabi- B le. Quare vt eius amori, religioni & legi obsequamur, illos à Deo nobis dilectos abdicabimus. & quasi membra nostra à nobis dissecabimus. Imitabimur Abraham patrem nostrum, qui vnicum suum Isaac Deo immolare voluit.

Matrimonia Iudæorum cum alienigenis irrita.

Nota. Nonnulli cum Bellarmino lib. 1. de Matrim. cap. 23. censent hæc matrimonia Iudæorum cum alienigenis fuisse irrita & nulla, eò quòd lex Exod. 23. & Deut. 7. vetans illa, videatur eadem pariter irritare & annullare. Probabilius Caiet. & alij censent illa lege fuisse dumtaxat vetita, non autem irrita. Lex enim nil tale exprimit, quo significet illa esse nulla. Dissoluit tamen ea Esdras, quia in lege connubia solui poterant per libellum repudij Iudæis permissum, ac proinde hoc casu debebant solui, vtpote contra legem inita, & vetita ob periculum idololatriæ.

ET SVRREXIT ESDRAS ANTE DOMVM DEI, ET ABIIT AD CVBICVLVM IOHANNAN FILII ELIASIB.] Hic *Eliasib* fuit pontifex, ac filius Vers. 6.

Ioacin,

Ioacim. Hæc enim fuit series Pōtificum illius æui: Saraia occiso à Chaldæis successit filius Iosedec, huic Iesus, huic Ioacim, huic Eliasib, vt patet Nehem. c. 12. v. 22. videtur ergo Ioacim iam fuisse mortuus, vt ei successerit Eliasib, vt asserit Iosephus l. 12. c. 5. & Euseb. in Chron. Certè anno Artaxerxis vigesimo Eliasib fuisse Pontificem, liquet Nehem. 3. v. 1.

Vers. 7. Et missa est vox in Ivda] q. d. missus est præco, qui suâ voce omnes Iudæos citaret, & cōuocaret in Ierusalem sub pœna excommunicationis & confiscationis bonorum, vt audirent mandatum Esdræ & principum de dimittendis vxoribus gentilitijs. Porrò sub Iuda & Beniamin intellige cæteros Israelitas, qui se tribui Iudæ aggregarant sub Duce Zorobabele & Iesu Pontifice.

Vers. 9. Ipse est mensis nonvs, vigesimo die mensis] Nota, Hebræi vtebantur mensibus non solaribus vt nos, sed lunaribus. Vna enim lunatio siue vnius lunæ per Zodiacum cursus, vnum constituebat mensem. Porrò primus mensis erat is cuius nouiluniū proximius erat æquinoctiō verno, quod modò incidit sub diem 21. Martij: tunc enim liberati fuerunt Hebræi ex Ægypto per primam celebrationem Paschæ, & Agni Paschalis in mense primo. Primus hic mensis vocabatur *Nisan*, qui respondebat nostro partim Martio, partim Aprili. Vide dicta Exodi 12. Nonus ergo mensis de quo hîc, vocabatur *Casleu*, qui respondebat nostro partim Nouembri, partim Decembri. Ordo enim mensium Hebræorum est hic: Nisan, Iiar, Siuan, Tammuz, Ab, Elul, Tisri, Mercheſuan, Casleu, Teuet, Sabat, Adar. ita Geneb. in Calendario Hebræorum.

Et sedit omnis popvlvs in platea domvs Dei trementes pro peccato et plvviis] q. d. tremebant interiùs ex conscientia sceleris eos exagitante, quòd scilicet vxores gentilitias duxissent, contra legem Dei; tremebant pariter exteriùs ob pluuias & frigora: erat enim Nouember.

Vers. 11. Et nvnc date confessionem Domino Deo] Hebr. *date* תודה *todhah*, id est *confessionem, laudem, gloriam*, q. d. pœniteat vos, ac confitemini Domino reatum peccati vestri, cum serio & efficaci satisfactionis & emendationis proposito, repudiandi scilicet vxores alienigenas. Hæc enim confessio & pœnitentia vestra valdè Deum laudabit & glorificabit. Nam primò testabitur ipsum esse iustum, vos verò peccatores. Secundò, subdet vos Deo Deique voluntati & legi. Tertiò abdicabit à vobis periculum idololatriæ. Quartò, separabit vos quasi fideles & sanctos à contactu & contaminatione infidelium & immundorum. Vide dicta Iosue 7. 19. vbi Iosue ait ad Achan: *fili da gloriam Deo.*

Vers. 14. Constitvantvr principes] qui exequantur edictum iam editum, ac curent, vt singuli qui vxores alienigenas duxerunt, eas dimittant. Hinc videtur edictum hoc executioni mandatum fuisse, ac singulos partim sponte, partim coactos à principibus dimisisse vxores gentilitias: id enim factum esse, expressè narrat Iosephus l. 11. c. 5. ac l. 3. Esdræ c. 9. 36. Negat tamen hoc Caiet. atque Esdram non præualuisse, vt id posset exequi ob multitudinem resistentium, qui vxoribus suis agglutinati erant, sed id perfecisse post decem annos Nehemiā, c. 13. 23. *In diebus*, inquit, *illis vidi Iudæos ducentes vxores Azotidas, Ammonitidas, Moabitidas: & filij eorum ex media parte loquebantur Azoticè, & nesciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi & populi.*

Verùm hic locus non conuincit. Dici enim potest, estque valdè probabile, Iudæos post tot promissiones, iuramenta, lachrymas & gemitus rediisse ad vomitum, ac easdem vxores alienigenas reuocasse, vel alias similes duxisse. Nam disertè totus populus hoc loco consensit Esdræ in alienigenarum repudium, vt patet v. 12. vbi dicitur: *Et respondit vniuersa populi multitudo, dixitque voce magna: iuxta verbum tuum ad nos* (sicut locutus es & edixisti nobis) *sic fiat.*

Vers. 17. Et consvmmati svnt (planè & plenè numerati, annotati, & in catalogum redacti sunt) omnes viri, qvi dvxervnt vxores alienigenas] Vnde eorum nomina deinceps hîc recensentur etiam sacerdotum: quæ res indicat magnam fuisse tunc morum corruptionem, vt sacerdotes quoque peruaserit. Porrò, *fiet populus, sicut sacerdos*, sit Isaias c. 24. 2.

Vers. 44. Omnes hi accepervnt vxores alienigenas, et fvervnt ex illis mvlieres, qvæ pepererant filios] Pro *pepererant*, Hebr. est ישימו *iasimu*, id est, *posuerunt*, quod nonnulli sic explicant, q. d. mulieres nonnullæ alienigenæ filios suos, quos ex Iudæis conceperant, exposuerunt arbitrio & voluntati iudicum, vt eijcerent eos, aut retinerent. Verùm hæc res non spectabat ad mulieres, sed ad maritos, & ad iudices, qui hîc cum viris, non cum vxoribus, rem & causam egerunt. Igitur *mulieres ponere filios*, idem est quod *parere filios*, vt vertit Noster, Septuag. Vatab. alij.

LIBER NEHEMIÆ.

ARGVMENTVM.

NEHEMIAS primitùs, vt patet Esdræ 1.63. ante Esdram (qui sub Artaxerxe rediit) sub Cyro cum Zorobabele & populo, Babylone reuersus fuerat in Ierusalem, vt eam cum templo reædificaret. Vnde eum ibi inuenit Esdras, vt patet Esdræ 1.c. 8.9. verùm cum Samaritani sub Cambyse Cyri filio fabricam vrbis & templi impedirent per nouem annos, Nehemias regressus est cum Zorobabele Babylonem, fuitq; pincerna Artaxerxis: vnde anno eius vigesimo facultate ab eo impetratâ restaurandæ vrbis, rediit secundò in Ierusalem, eamque instaurauit, & muris vndique cinxit, spatio duodecim annorum, scilicet ab anno 20. Artaxerxis vsque ad annum 32. eiusdem, vt patet ca. 13.6. Quo facto, tertiò rediit Babylonem, indeque tertiò reuersus est in Ierusalem, ibique paulo pòst mortuus. Audi Iosephum l. 11.c. 5. in fine: *Post hæc, inquit, & alia multa honesta & laude digna opera, Nehemias iam senex defunctus est. Vir ad virtutem & iustitiam natus, & in populares suos* B *beneficentissimus, relicto sempiterno sui monumento in Hierosolymitanis mœnibus.*

Zorobabel autem in Babylone mansit, ibique mortuus est, vt tradunt Hebræi in Seder Olam, & l. 3. Esdræ c. 3.4. & 6.

Nehemias quis. Quæres, quis & qualis fuit Nehemias? Seuerus Sulpitius, S. Isidorus & Sixtus Senensis in Nehemia censent eum fuisse de tribu Iuda. Verùm sacerdotem eum fuisse, ideoque oriundum ex tribu Leui, liquet 2. Machab. 2.21. Porrò fuit ipse aulicus Artaxerxis, imò pincerna, vnde ab eo obtinuit facultatem vrbem reædificandi, idque fecit magno labore, magnaque fortitudine assiduè certādo cum hostibus fabricam impedientibus. Artaxerxes hic fuit Longimanus Xerxis filius, sub quo Pontifex Iudæorum erat Eliasib filius Ioacim, nepos Iesu Nehemiæ familiaris & adiutor. Porrò, Nehemias pater hunc librum scripsit alium de rebus quæ Iudæis post reditum in Ierusalem contigerunt, C cuius fit mentio 2. Machab. 2. 13. *Inferebantur autem in descriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem: & vt construens Bibliothecam congregauit de regionibus libros & Prophetarum, & Dauid, & Epistolas Regum, & de donariis.*

An vnus Nehemias. Quæres secundò an hic Nehemias sit idem cum Nehemia, cuius meminit Esdras c. 2. & seq. Nonnulli censent esse diuersum: probant primò, quia ille Esdras fuit vnus è ducibus redeuntiū è captiuitate sub Cyro: quare tunc erat viginti annorum vt minimùm. A primo autem anno Cyri vsque ad annum 32. Artaxerxis Longimani, ad quem Nehemias hic noster peruenit, vt patebit c. 13. 6. fluxere anni 96. Quare tunc Nehemias erat vt minimùm centum & sedecim annorum, ac proinde ineptus ad officium pincernæ Artaxerxis, multò ineptior ad laboriosam istam legationem, & pro- A fectionem è Ierusalem in Persidem ad Artaxerxem, de qua c. 13.6. Secundò, quia Nehemias hic passim de se loquitur in prima persona: de Nehemia autem Esdræ socio loquitur Script. in tertia persona, vt patet cap. 7. v. 65. & cap. 8. v. 9. Tertiò, quia Nehemias hic vidit Iaddum qui fuit Pontifex, & occurrit Alexandro Magno, vt innuitur c. 12. 11. debuisset ergo Nehemias esse ducentorum annorum (tot enim sunt ab Esdra & Cyro vsque ad Alexandrum) & ampliùs.

Resp. esse eundem. Prob. 1. Verùm plures censent vnum eundemque esse Nehemiam, non duos, idque videtur verius. Nam Nehemias tam in hoc libro, quàm in libro Esdræ vocatur Athersata. Audi l. 1. c. 8. 9. *Dixit autem Nehemias (ipse est Athersata) & Esdras sacerdos.* 2. Secundò, quia quod de Athersata, id est Nehemia dicitur 1. Esdræ ca. 2. v. 63. scilicet eum præcepisse, vt sacerdotes incerti & dubii non comederent de victimis sanctificatis, donec oraculo pontificis constaret ipsos esse veros sacerdotes, idem prorsus de B eodem dicitur Nehem. c. 7. v. 65. 3. Tertiò, quia hic Nehemias cap. 7. 7. dicitur cum Zorobabel & Iosue, siue Iesu filio Iosedec, sub Cyro, venisse in Ierusalem. 4. Quartò, quia c. 8. 9. Nehemias cum Esdra interpretatus est legem populo. Ergo vnus fuit Nehemias idemque Esdræ socius, eo tamen iunior. ita Salianus, Sanchez & alii.

Ad primum resp. Nehemiam fuisse longæuū, adeoque fortem & vegetum à Deo in multam senectam conseruatum, in commodum populi, vt Ierusalem reædificaret, & ciuium causam apud Artaxerxem ageret. Sic & Esdras fuit 132. annorum & ampliùs, vt in prooemio Esdræ ostendi.

Ad secundum resp. Nehemias huius libri est auctor, ideoque hic subinde loquitur de se in prima persona, & non semper, nam in tertia persona de se loquitur c. 7. v. 7. & v. 70. ac c. 8. v. 9.

Ad tertium respondebo c. 12. v. 11.

Nehemias Typus Christi. C Allegor. Nehemias fuit typus Christi tam nomine quàm re: Nehemias enim Hebr. idem est quod consolator Dei. quia ipse à Deo missus est ad solatium populi, vt eum roboraret in reædificanda Ierusalem. Sic Christus à Patre missus est in carnem, vt consolaretur lugentes in Sion, ait Isaias cap. 61. vtque Ecclesiam veterem labentem restauraret, & in nouam sanctamque transformaret, adeoque vt singulorum Christianorum animas faceret vrbes, imò templa Dei: ita Beda, Glossa, alii, atque S. Hieron. Epist. ad Paulinum, cuius verba recitaui prooemio in Esdram.

Rursum Nehemias fuit vti genere & stirpe, sic & vitæ sanctitate magnifique animi dotibus illustris, ideoque Artaxerxi percarus, imò pincerna: sic & Christus ex Dauide, Salomone, cæterisque regibus Iudæ, oriundus fuit sanctus sanctorum & sapiens sapientium, imò *plenus gratia & veritate*, Ioan. 1. Lucæ 2.

Tertiò,

Tertiò, Nehemias ingenti labore & zelo Ierusalem reædificauit, ac Rempub. fidelium optimis legibus communiuit, atque pro ea contra Samaritanos assiduè certauit, nec vllum pro ea periculum defugit, nullam fatigationem recusauit, adeoque ter Babylonem vel Persidem adiit, ter in Ierusalé rediit, licet iam grandæuus & senex. Sic Christus diuino zelo accensus ædificauit Ecclesiam tam militantem, quàm triumphantem; eamque sanctissimis præceptis & consiliis Euangelicis ornauit & stabiliuit; ac pro ea & animarum salute nullum laborem aut periculum detrectauit, sed totam vitam omnesque vires pro eius salute impendit, ac tandem infamem & atrocem crucis mortem subiit. Idem imitentur Prælati. Principes, Pastores, Sacerdotes, Religiosi & fideles zeloti. Simili modo Esdras pro Israelis bono bis Babylonem adiit, bis in Ierusalem rediit. Carolus Magnus quater,

Carolus Magnus quater adiit Romam.

A ait Eginhardus in eius vita, Romam venit, vt Pontifici & Ecclesiæ Romanæ contra Longobardos aliosque hostes auxiliaretur Vode Imperator, anno Domini 800. creari, & à Leone III. Pontifice coronari meruit Romæ in basilica S. Petri ipso festo natiuitatis Christi, ait Anastasius Biblioth. & ex eo Baronius anno Christi 800. S. Ludouicus bis expeditionem in terram sanctam suscepit; ac licet in priore captus maleque acceptus fuisset, secundò tamen reuersus peste exercitum inuadente vitam in eadem posuit, ac moriens filiis posterisque vltimum hoc dedit monitum, vt pro Dei gloria & Ecclesiæ salute ac tutela nullum discrimen reformidarent, nullum laborem detrectarent; sed, si opus sit, sanguinem vitamque in tam glorioso opere profunderent, ideoque se eis exemplo præiuisse, ac lætum alacremque in causa tam pia mori. Lege eius Vitam.

S. Ludouicus bis castra mouit in terram sanctam.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NEhemias auditis Iudæorum in Iudæa ærumnis, luget, & gemit, ac ieiuniis & precibus Dei opem implorat.

VERS. 1 1 VErba Nehemiæ filij Helchiæ. Et factum est in mense Casleu, anno vigesimo,
& ego eram in Susis castro. 2. Et venit Hanani vnus de fratribus meis, ipse
& viri ex Iuda: & interrogaui eos de Iudæis, qui remanserant & supererant de cap-
tiuitate, & Ierusalem. 3. Et dixerunt mihi: Qui remanserunt, & relicti sunt de cap-
tiuitate ibi in prouincia, in afflictione magna sunt, & in opprobrio: & murus Ierusa-
lem dissipatus est. & portæ eius combustæ sunt igni. 4. Cumque audissem verba hu-
iuscemodi, sedi, & fleui, & luxi diebus multis: ieiunabam, & orabam ante faciem Dei
cæli. 5. Et dixi: Quæso Domine Deus cæli fortis, magne atque terribilis; qui cu-
stodis pactum & misericordiam cum his qui te diligunt, & custodiunt mandata tua:
6. fiant aures tuæ auscultantes, & oculi tui aperti, vt audias orationem serui tui, quam
ego oro coram te hodie, nocte & die pro filiis Israel seruis tuis: & confiteor pro pec-
catis filiorum Israel, quibus peccauerunt tibi: ego & domus patris mei peccauimus,
7. vanitate seducti sumus, & non custodiuimus mandatum tuum, & ceremonias &
iudicia, quæ præcepisti Moysi famulo tuo. 8. Memento verbi, quod mandasti Moy-
si seruo tuo, dicens: Cùm transgressi fueritis, ego dispergam vos in populos: 9. & si
reuertamini ad me, & custodiatis præcepta mea, & faciatis ea; etiamsi abducti fue-
ritis ad extrema cæli, inde congregabo vos, & reducam in locum, quem elegi vt ha-
bitaret nomen meum ibi. 10. Et ipsi serui tui, & populus tuus: quos redemisti in for-
titudine tua magna, & in manu tua valida. 11. Obsecro Domine, sit auris tua at-
tendens ad orationem serui tui, & ad orationem seruorum tuorum, qui volunt time-
re nomen tuum; & dirige seruum tuum hodie, & da ei misericordiam ante virum
hunc, ego enim eram pincerna regis.

VERS. 1. VERBA NEHEMIÆ.] Loquitur enim hîc Nehemias, suaque facta pro Iudæis enarrat & enarrando conscribit. Vnde liquet eum huius libri esse auctorem. Nota. Nehemias sub Cyro cū Zorobabele Iudæos è Babylone reduxerat in Ierusalem: mox cum Cambyses Cyri filius vrbis templique fabricam impediret, rediit in Babylonem, ac sua industria, sanctitate & obsequio Artaxerxem regem sibi & Iudæis deuinxit.

IN MENSE CASLEV (qui nostro partim Nouembri partim Decēbri respondet) ANNO VIGESIMO] Artaxerxis, non Mnemonis, vt vult Scaliger & Peter. sed Longimani, vt passim docent Interpretes.

ET EGO ERAM IN SVSIS CASTRO] Susa erant

B sedes & regia Artaxerxis regumque Persarum, ita dicta à liliis, & liliorum fertilitate. *Susan* enim est lilium. Vide dicta Daniel 8.2. Hæc vrbs erat munitissima, ideoque vocatur castrum.

VERS. 2. ET VENIT HANANI VNVS DE FRATRIBVS MEIS] id est contribulibus meis, puta oriundus ex tribu Leui, è qua ego descendo.

VERS. 3. ET MVRVS IERVSALEM DISSIPATVS EST, ET PORTÆ EIVS COMBVSTÆ SVNT IGNI] à Chaldæis 4. Reg. vlt. 10. Verùm hoc iam pridem sciebat, imò viderat Nehemias, cùm sub Cyro rediit in Ierusalem. Quare videntur Iudæi sub Dario Hystaspis ædificantes templum, simul vrbem, muros & portas leui opere instaurasse. Vbi enim habitassent

bitassent tuta & secura tot millia Leuitarum, & sacerdotum templo seruientium, & ciuium è Babylone reducum, nisi in Ierusalem muris cincta & portis clausa? Hic apparet, quòd post reditum Nehemiæ è Ierusalem in Babylonem, Samaritæ alijque hostes Iudæorum Ierusalem inuaserint; muros dissiparint, & portas combusserint, idque Hanani hic nunciat Nehemiæ, quod id audiens ingemuit, & patriæ suæ, cuius erat amantissimus, calamitatem deplorauit. Videntur enim multi Iudæorum, qui è Babylone in Ierusalem redierant, cùm viderent vrbis desolationem & hostium crebros insultus, rediisse in Babylonem, ideoque hostibus facile fuit muros vrbis dissipare, & portas comburere; templum non item, quia hoc erat instar arcis & à paucis Iudæis pro aris & focis pugnantibus strenuè defendebatur.

VERS. 9. EXTREMA CÆLI] Id est extremas terræ regiones: quæ enim in horizonte nostro extremæ sunt, videntur contingere cæli curui & rotundi extremitatem, ita iudicat vulgi oculus, cuius sensui subinde S. Scriptura se conformat. Septuaginta vertunt: *In summitate fundamenti cæli*, id est ab ea parte, vbi videtur cælum fundari, ac quasi inniti & incumbere extremitati terræ. Sic dicitur Deuter. 30. 4. *Si ad cardines cæli*, id est, ad extrema terræ, quæ videntur esse quasi cardines sustinentes cælum, *fueris dissipatus, inde te retrahet.*

QVOS REDEMISTI] ex Ægyptia seruitute, ac deinceps sæpè è iugo Philisthinorum, Ammonitarum, Madianitarum &c. vt patet ex libro Iudicum & Regum. VERS. 10.

ET DA EI (mihi Nehemiæ) MISERICORDIAM ANTE VIRVM HVNC] Artaxerxem regem, cuius ego pincerna sum, vt ab eo impetrem, quod data occasione postulare desidero, scilicet restaurationem Ierosolymæ. VERS. 11.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NEhemias ab Artaxerxe impetrat facultatem redeundi in Ierusalem, eiusque muros instaurandi: cui rei strenuè insistit, frustra hostibus eum impedire conantibus.

1. FActum est autem in mense Nisan, anno vigesimo Artaxerxis regis: & vinum e-
rat ante eum, & leuaui vinum, & dedi regi: & eram quasi languidus ante facie
eius. 2. Dixitque mihi rex: Quare vultus tuus tristis est, cùm te ægrotum non vi-
deam? non est hoc frustra, sed malum nescio quod in corde tuo est. Et timui valdè,
ac nimis: 3. & dixi regi: Rex in æternum viue: quare non mœreat vultus meus, quia
ciuitas domus sepulchrorum patris mei deserta est, & portæ eius combustæ sunt ig-
ni? 4. Et ait mihi rex: Pro qua re postulas? Et oraui Deum cæli. 5. & dixi ad regem: Si
videtur regi bonum, & si placet seruus tuus ante faciem tuã, vt mittas me in Judæam,
ad ciuitatem sepulchri patris mei, & ædificabo eam. 6. Dixitque mihi rex, & regina
quæ sedebat iuxta eum; Vsque ad quod tempus erit iter tuum, & quando reuerteris?
Et placuit ante vultum regis, & misit me: & constitui ei tempus. 7. Et dixi regi: Si
regi videtur bonum, epistolas det mihi ad duces regionis trans Flumen, vt traducat
me, donec veniam in Judæam: 8. & epistolam ad Asaph custodem saltus regis, vt det
mihi ligna, vt tegere possim portas turris domus, & muros ciuitatis, & domum, quam
ingressus fuero. Et dedit mihi rex iuxta manum Dei mei bonam mecum. 9. Et veni
ad duces regionis trans Flumen, dedique eis epistolas regis. Miserat autem rex me-
cum principes militum, & equites. 10. Et audierunt, Sanaballat Horonites, & To-
bias seruus Ammanites: & contristati sunt afflictione magna, quòd venisset homo,
qui quæreret prosperitatem filiorum Israel. 11. Et veni Jerusalem, & eram ibi tribus
diebus, 12. & surrexi nocte ego, & viri pauci mecum, & non indicaui cuiquam quid
Deus dedisset in corde meo vt facerem in Jerusalem, & iumentum non erat mecum,
nisi animal, cui sedebam. 13. Et egressus sum per portam vallis nocte, & ante fontem
draconis, & ad portam stercoris, & considerabam murum Jerusalem dissipatum, &
portas eius consumptas igni. 14. Et transiui ad portam fontis, & ad aquæductum
regis, & non erat locus iumento, cui sedebam, vt transiret. 15. Et ascendi per torren-
tem nocte, & considerabam murum, & reuersus veni ad portam-vallis, & redij.
16. Magistratus autem nesciebant quò abijssem, aut quid ego facerem: sed & judæis
& sacerdotibus, & optimatibus, & magistratibus, & reliquis qui faciebant opus, vs-
que ad id loci nihil indicaueram. 17. Et dixi eis: Vos nostis afflictionem in qua su-
mus; quia Jerusalem deserta est, & portæ eius consumptæ sunt igni: venite, & ædifi-
cemus muros Jerusalem, & non simus vltrà opprobrium. 18. Et indicaui eis manum
Dei mei quod esset bona mecum, & verba regis, quæ locutus esset mihi, & aio: Sur-
gamus, & ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono. 19. Audierunt au-
tem Sanaballat Honorites, & Tobias seruus Ammanites, & Gosem Arabs, & subsan-
nauerunt

nauerunt nos, & despexerunt, dixeruntque: Quæ est hæc res quam facitis? numquid contra regem vos rebellatis? 20. Et reddidi eis sermonem, dixique ad eos: Deus cæli ipse nos iuuat, & nos serui eius sumus: surgamus & ædificemus: vobis autem non est pars, & iustitia, & memoria in Jerusalem.

VERS. 1. FACTVM EST AVTEM IN MENSE NISAN ANNO VIGESIMO ARTAXERXIS] Longimani: hic enim (non verò Xerxes pater eius, cui proinde perperam hoc ascribit Iosephus) 32. annis & amplius regnauit, vt dicitur c. 13.6. ita Iulius Africanus, S. Hieron. Aug. Euseb. Chrysost. Theod. Beda, Rupert. & alij quos citat Perer. l. 11. in Daniel, qui proinde passim ab hoc anno vigesimo Artaxerxis, quo ipse Nehemiæ facultatem dedit Ierosolymæ reædificandæ, inchoant 70. hebdomades Danielis c. 9. 25. vide ibi dicta. Fusè enim ibidem hunc locũ pertractaui. Quare ea hic non repetam.

Causa cur Nehemias regi charus. ET LEVAVI VINVM (de mensa) ET DEDI REGI] in manus, vt biberet quasi eius pincerna. Quæres, quomodo Nehemias adeo euectus est, vt Artaxerxi monarchæ fuerit familiaris, imò à poculis, quod officium in aula est primarium, nec nisi

1. magnis & fidelissimis committitur? Resp. prima causa fuit sapientia, virtus & gratia Nehemiæ, vt dixi, qua se insinuabat in animos Principum, vt eos sibi suæque genti Iudaicæ conciliaret.

2. Secunda causa fuit, quòd multi censeant Esther fuisse vxorem huius Artaxerxis, quæ illum sibi, Nehemiæ & Iudæis astrinxit. Sed hoc examinandum in lib. Esther.

3. Tertia causa magis particularis extitit, quòd reges Persarum biberent vinum Syriacum, siue è Syria aduectum, teste Suida l. 15. & Athenæo; Syriæ autem pars vel appendix est Iudæa. Quare Nehemiã Iudæum voluit Artaxerxes esse suum pincernam, vt is velut vinorum patriæ suæ apprimè peritus, meliora vina è Iudæa vel Syria sibi aduehi curaret, eaque accuratè conseruaret & regeret eâ arte & modo, quo in Syria conseruari & regi solebant, ne acorem aliudve vitium contraheret.

Regi Persarum bibebant vinum è Syria. Audi Athenæum l. 1. c. 26. *Persarum reges*, inquit, *vinum Chalibonium tantùm bibebant. Posidonius in Damasco Syriæ gigni tradit, illicq; satas à Persis vites.* Porrò de eorum aqua, quam potabant, ita scribit idẽ Atheo. l. 2. c. 6. *Herodotus*, ait, *li. 1. scribit Regi Persarũ aquam vehi ex Choaspe fluuio Susa præterlabente, ex quo tantùm & alio nullo bibit.* Fuit hæc mira regum superstitio, vt dignitate regiâ indignum ducerent aliam aquam bibere. Audi Ælianum l. 12. *Cùm alij comitientes magnificentia & ostentatione pleni sequebantur Xerxem, tum etiam aqua ex Choaspe simul vehebatur. Cùm verò in loco deserto sitirent, neque siti remedium vllum inueniretur: proclamatum in exercitu est, si quis aquam ex Choaspe haberet, vt regi eam daret bibendam, & inuentus est quidam qui pauxillum haberet, idq; putridum. Bibit igitur illam Xerxes, & eum qui dederat in benefactoris loco habuit, quoniam nisi illa fuisset inuenta, periisset.*

ET ERAM QVASI LANGVIDVS ANTE FACIEM EIVS.] Hebr. *& antea non fueram malus* (hoc est *tristis*) *coram eo.* Ita Vatabl. & Pag. Verùm noster pro לא *lo* per א, id est *non*, legit לו *lo* per ו, id est *ei*. vnde vertit: *& eram quasi malus*, id est tristis, macilentus, exhaustus, languidus *coram eo*: nimirum mœror, vigiliæ, ieiunia faciem eius pallentem, macilentam & languidam effecerant. Porrò Sept. pro רע *ra*; id est malus, legentes alijs punctis

A רע *rea*, id est socius vertunt: *& non erat alter* (id est socius) *coram eo*; q.d. ego solus eram cum rege.

VERS. 2. DIXITQVE MIHI REX: QVARE VVLTVS TVVS TRISTIS EST CVM TE ÆGROTVM NON VIDEAM? NON EST HOC FRVSTRA, SED MALVM NESCIO QVOD EST IN CORDE TVO.] Suspicatus est rex ex vultu deiecto Nehemiæ, illum habere aliquid quod eum valdè affligeret, aut certè eum facinus aliquod machinari; & fortè insidias aliquas contra se moliri. Vnde causam tristitiæ ab eo exquirit, & ambiguè loquitur, vt Nehemias causam sincerè expromat, aitque: *malum nescio quod est in corde tuo: malum*, id est afflictio, dolor, mœror, q.d. mœstus est vultus tuus, ergo mœstitia aliqua est in corde tuo, hæc enim mœsto vultu se ostendit & pandit: aut *malum*, id est malitia, maligna machinatio, vt fortè contra me, quid mali mediteris:

B vnde Septuag. vertunt: *non est hoc nisi πονηρία*, id est *prauitas cordis*. Hebr. enim רע *ra*, id est *malum* tam prauitatem & malitiam, quàm tristitiam & afflictionem significat, vt Matth. 6. *sufficit diei malitia*, id est afflictio *sua*; sicut ex aduerso *bonum* significat tam bonitatem & honestatem virtutis, quàm iucunditatem & felicitatem, iuxta illud: *Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum.* Psal. 13. 2. videtur metuisse rex ne Nehemias sibi in vino venenum propinaret. Reges enim, qui sibi suoque apici formidant multosque habent æmulos, omnia tuta timent, ac præsertim venena in cibo & potu: nam vt ait Seneca in Thyeste: *venenum in auro bibitur*; præsertim si Nehemias idipsum à rege oblatum ex mœrore bibere noluit, quod non est incredibile.

VERS. 3. REX IN ÆTERNVM VIVE] q.d. opto vt diutissi-

C mè & in æternum, si fieri potest, viuas. Dicit hoc vt timorem regi eximat, sciatque se nihil contra eius vitam moliri.

QVIA CIVITAS DOMVS SEPVLCHRORVM PATRIS MEI DESERTA EST] q. d. ego mœstus sum, quia Ierusalem, in qua sepulti sunt patres mei, extantque eorum sepulchra, deserta est. Sepulchra vocat domus, quia domus Hebræis significat quemuis locum, antrum, thecam, loculum, qui aliquod corpus ambit & continet: sic nidi vocantur domus auium; flumen & mare vocantur domus piscium.

Porrò magna fuit priscis cura & religio sepulchri patrum & auorum, ne ossa eorum exhumarentur, & abijcerentur, aut prophanarentur, & rebus prophanis vel immundis miscerentur. Vnde Baruch c. 2. 24. idipsum à Chaldæis factum luget

D & deplorat dicens: *Statuisti verba tua quæ locutus es in manibus puerorum tuorum Prophetarum, vt trãsferrentur ossa regum nostrorum & ossa patrum nostrorum de loco suo; & ecce proiecta sunt in calore solis & in gelu noctis* Hoc enim eis comminatus erat Deus per Ieremiam c. 8. 1. *Eijcient*, inquit, *ossa regum Iuda, & ossa sacerdotum, & ossa prophetarum, & ossa eorum qui habitauerunt Ierusalem de sepulchris suis.* Apud omnes gentes enim valdè grauis iniuria & infamia habita fuit violatio sepulchrorum. Vnde Horatius in Epodo Ode 16. id metuens ita luget;

Barbarus heu cineres insistet victor, & vrbem
Eques sonante verberauit vngulâ,
Quæq; carent ventis, & solibus ossa Quirini
(Nefas videre) dissipabit insolens.

Quocirca Artaxerxes hanc iustam grauemq; Nehemiæ querelam æquis auribus accepit, memor, quid Scythæ Dario auo suo respondissent. Rem gestam narrat Valer. Max. lib. 5. c. 4. *Dario*, inquit, *totius regni sui viribus in eorum regiones subinde impetum facienti; paulatim cedentes ad vltimas Asiæ solitudines peruenerat. Interrogati deinde ab eo per legatos quē fugiendi finem, aut quod initiū pugnandi facturi essent? responderunt se neque vrbes vllas, neque agros cultos pro quibus dimicarent, habere. Cæterùm cùm ad parentum suorum monumenta venisset, sciturum quemadmodum Scythæ præliari solerent.*

Sic etiamnum Arabes, licèt feri & barbari, sepulchra suorum ducum & patrum tuentur, pro ijsque quasi pro aris & focis depugnant, vti mihi Romæ narrarunt eorum vicini Maronitæ.

VERS. 4. ORAVI DEVM] breui oratione iaculatoria, sed ardenti, vt sicut ipse cœperat regem mihi meisq; facere beneuolum, sic & pergeret, vt postulationi meæ quam ei propositurus eram de reædificanda Ierusalem, annueret.

VERS. 6. DIXITQVE MIHI REX ET REGINA] scilicet Esther, inquit Torniellus, Gordonus, Serarius, Salianus, Sanchez & Bellarm. to. 1. l. 1. c. 7. de quo plura in procemio Esther: VSQVE AD QVOD TEMPVS ERIT ITER TVVM. q. d. quantum temporis initum & reditum insumes? optamus enim te quàm citissimè redire, vt in tuo pincernæ officio, quo tam egregiè perfungeris, nobis inseruire pergas: nolumus enim diu tua tam grata nobis carere præsentia. Quid ad hæc responderit Nehemias non narrat; certum tamen est ipsum respondisse & tempus aliquod assignasse, idque breue, quamuis fortè postea dicto & opinione sua diutius detentus fuerit Ierosolymæ; illi enim vt dux præfuit per duodecim annos, scilicet ab anno 20. Artaxerxis vsque ad 32. vt patet ca. 6. v. 1, & c. 13. 6. Vnde nonnulli putant eum toto hoc tempore abfuisse à rege per 12. annos, sed regis & reginæ desiderium non videtur tulisse tam longam absentiam; quare verisimile est Nehemiam paulò post 52. dies, quibus murorum fabricam perfecit, ad regem rediisse. vt patebit c. 6. 14.

VERS. 7. TRANS FLVMEN (Euphraten) VT TRADVCANT ME DONEC VENIAM IN IVDÆAM] Cis Euphraten enim omnes ferè gentes vsque ad Iudæam erant æmulæ & inimicæ Iudæorum, vt nollent Ierusalem vrbem olim tam potentem & celebrem sibique formidabilem restaurari. Deus enim omnes regiones à Ierusalem vsque ad Euphratem dederat Iudæis, & Euphratem eis dederat limitem. Vnde & Dauid victricia sua arma protulit vsque ad Euphratem. Hinc & Iosephus lib. 11. c. 5 ait has gentes tempore Nehemiæ diu noctuque grassatas fuisse in agros Iudæorum, omnia cædibus, rapinis & cladibus miscendo. Quare id sciens Nehemias meritò à rege petiit, vt curaret saluum se conduci vsque in Ierusalem: rex verò hoc & amplius ei indulsit; addidit enim ei ad tutelam militum præsidium.

VERS. 8. ET EPISTOLAM AD ASAPH CVSTODEM SALTVS REGIS] qui erat in monte Libano, vt inde darentur mihi ligna, ac per mare in Ioppen mitterentur ad fabricam vrbis Ierusalem: ita Sanchez & Vilalpand. tom. 3. lib. 3.

VT TEGERE POSSIM PORTAS TVRRIS DOMVS] Dei, puta templi, vt habent Complut. licet enim templum iam esset extructum, appendices tamen templi necdum erant extructæ. ita Vatab. Vnde Hebr. est: *Vt tegere possim portas palatij* regij, quod erat domui, scilicet Dei, id est templo annexum.

VERS. 12. ET ERAM IBI TRIBVS DIEBVS] latens & absconditus, vt noctu lustrarem ruinas vrbis, viderémque quid statim resarciri oporteret, ne Sanaballat & socij consilia mea rescirent & impedirēt.

ET IVMENTVM NON ERAT MECVM, NISI ANIMAL, CVI SEDEBAM] q. d. ego solus ob senium & fatigationem vehebar equo vel asino: socij verò mei pedites incedebant, ne ex equorum equitumque numero & strepitu hostes nostri excitarentur ad nos infestandum.

VERS. 13. EGRESSVS SVM PER PORTAM VALLIS] Porta hæc non erat illa Orientalis, quæ ducebat in vallem Iosaphat, sed altera Occidentalis, quæ respiciebat valles cadauerum & Caluariæ. ita Septuaginta. ET ANTE FRONTEM DRACONIS] ex quo scilicet aquæ saliebant & vomebantur per os ænei vel lapidei draconis: ET PORTAM STERCORIS, per quam stercora euehebantur. ita Borchar. Vilalpand. Adrichom. Salianus.

ET CONSIDERABAM MVRVM IERVSALEM DISSIPATVM. Hebr. הַמְפְּרוּצִים *hem parutsim*, id est *ipsi*, scilicet muri, *dissipati*. vbi in *hem* mem finale, quod solet esse clausum, est apertum, vt indicetur murus vrbis fuisse hians & apertus, quia disiectus & dissipatus.

VERS. 14. ET TRANSIVI AD PORTAM FONTIS (Siloë) ET AD AQVÆDVCTVM REGIS] Ezechiæ: Ezechias enim aquas fontis Siloë per aquæ-ductum, perfossâ rupe, deriuauit in puteos vrbis Ierusalem, vt ciues obsessi à Sennacherib haberent aquam ad potum, & Assyrij obsidentes, aquarum inopiâ laborantes siti conficerentur. Id patet ex libro 2. Paral. c. 32. v. 30. *Ipse est Ezechias, qui obturauit superiorem portam aquarum Gihon, & auertit eas subter ab occidente vrbis Dauid.* Et clariùs Eccles. c. 48. v. 19. *Ezechias muniuit ciuitatem suam, & induxit in medium ipsius aquam, & fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquam puteum.* Vide ibi dicta.

VERS. 15. ET NON ERAT LOCVS IVMENTO VT TRANSIRET] quia hinc erant rupes præruptæ, inde rudera murorum disiectorum, atque aquæ omnia oplentes, quare iter reflectere coactus sum.

ET ASCENDI PER TORRENTEM (Cedron) NOCTE, ET CONSIDERABAM MVRVM] vt viderem quid primò in eo restaurandum foret, & cui parti statim manus adhibere deberem. ET REVERSVS VENI AD PORTAM VALLIS cadauerum & Caluariæ, de qua v. 12.

VERS. 16. ET RELIQVIS QVI FACIEBANT OPVS] id est opificibus & præfectis operum, qui scilicet destinati erant ad fabricam murorum, sed ob hostium incursus & vexationes opus intermiserant, vel tardè & remissè illud exercebant.

VERS. 18. ET INDICAVI EIS MANVM DEI MEI, QVÒD ESSET BONA MECVM] Manus symbolum est opis & auxilij, item directionis & protectionis: hanc enim à Deo senserat Nehemias, tum quod regem Artaxerxem tam sibi beneuolum & liberalem effecisset; tum quod suum iter per tot hostes & difficultates, ijs superatis, prosperasset. Igitur

tur Nehemias significans Iudæis partim Dei, partim regis erga se & ipsos beneuolentiam, animauit eos vt fabricam murorum vrbis ob Samaritarum insultus omissam, vel negligenter curatam, generosè & feruienter insumerent.

Ver. 19. AVDIERVNT AVTEM SANABALLAT HORONITES.] Alius est hic à Sanaballat socero Manassis, primi Pontificis Samaritanorum in monte Garizim. Ille enim Horonites hunc Manassis socerum antecessit 109. annis, ait Salianus, de quo plura inferiùs.

ET TOBIAS SERVVS AMMONITES] qui ex seruo & mancipio euectus, ac Ammonitidis Præfectus à rege Persarum erat constitutus, æquè ac Sanaballat Samariæ, & Gosem Arabiæ. Hi ergo tres Præfecti vicinarum regionum Nehemiæ & Iudæis fuere infensi & in fabrica aduersarij.

VOBIS AVTEM NON EST PARS ET IVSTITIA, Ver. 20.
ET MEMORIA IN IERVSALEM] *Iustitia*, id est ius, q. d. vos quasi Samaritani estis (olim ab Assyrijs traducti ad incolendam Samariam 3. Reg. 17.) Ammonitæ & Arabes, à Persis ius accepistis ad administrandam Samariam, Ammonitidem, & Arabiam, non autem ad Iudæam & Ierusalem, nec hactenus in Ierusalem habitastis: nulla enim in ea vestri est memoria. Quare agite res vestras apud vestros vobis commissos, nostris autem rebus nolite vos immiscere: ego enim à Rege Persarum potestatem reædificandæ Ierusalem pleno iure accepi: quare cauete, ne vos mihi opponatis, alioquin enim regi Persarum vos opponetis, eumque vindicem experiemini. ita Caiet. Sanch. & alij.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NEhemias recenset, quam quisque muri partem, quas turres & portas reædificarit.

1. ET surrexit Eliasib sacerdos magnus, & fratres eius sacerdotes & ædificauerũt
portam gregis: ipsi sanctificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & vsque ad
turrim centum cubitorum sanctificauerunt eam vsque ad turrim Hananeel. 2. Et
iuxta eum ædificauerunt viri Iericho: & iuxta eum ædificauit Zachur filius Amri.
3. Portam autem piscium ædificauerunt filij Asnaa: ipsi texerunt eam, & statuerunt
valuas eius, & seras, & vectes. Et iuxta eos ædificauit Marimuth filius Vriæ, filij Ac-
cus. 4. Et iuxta eum ædificauit Mosellam filius Barachiæ, filij Meseзebel: & iuxta eos
ædificauit Sadoc filius Baana: 5. Et iuxta eos ædificauerunt Thecueni: optimates
autem eorum non supposuerunt colla sua in opere Domini sui. 6. Et portam vete-
rem ædificauerunt, Ioiada filius Phasea, & Mosollam filius Besodia: ipsi texerunt eã,
& statuerunt valuas eius, & seras, & vectes: 7. & iuxta eos ædificauerunt, Meltias
Gabaonites; & Iadon Meronathites, viri de Gabaon & Maspha, pro duce qui erat in
regione trans Flumen. 8. Et iuxta eum ædificauit Eziel filius Araia aurifex: & iux-
ta eum ædificauit Ananias filius pigmentarij: & dimiserunt Ierusalem vsque ad mu-
rum plateæ latioris. 9. Et iuxta eum ædificauit Raphaia filius Hur, princeps vici Ie-
rusalem. 10. Et iuxta eum ædificauit Iedaia filius Haromaph contra domum suam:
& iuxta eum ædificauit Hattus filius Haseboniæ. 11. Mediam partem vici ædificauit
Melchias filius Herem, & Hasub filius Phahath Moab, & turrim furnorum. 12. Et
iuxta eum ædificauit Sellum filius Alohes princeps mediæ partis vici Ierusalem, ip-
se & filiæ eius. 13. Et portam vallis ædificauit Hanun, & habitatores Zanoe: ipsi ædi-
ficauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras, & vectes, & mille cubitos in mu-
ro vsque ad portam sterquilinij. 14. Et portam sterquilinij ædificauit Melchias filius
Rechab, princeps vici Bethacharam: ipse ædificauit eam, & statuit valuas eius, & se-
ras, & vectes. 15. Et portam fontis ædificauit Sellum filius Cholhoza, princeps pagi
Maspha: ipse ædificauit eam, & texit, & statuit valuas eius, & seras, & vectes, & mu-
ros piscinæ Siloë in hortum regis, & vsque ad gradus, qui descendunt in ciuitate Da-
uid. 16. Post eum ædificauit Nehemias filius Azboc, princeps dimidiæ partis vi-
ci Bethsur, vsque contra sepulchrum Dauid, & vsque ad piscinam, quæ grandi ope-
re constructa est. & vsque ad domum fortium. 17. Post eum ædificauerunt Leui-
tæ, Rehum filius Benni: post eum ædificauit Hasebias princeps dimidiæ partis vici
Ceilæ in vico suo. 18. Post eum ædificauerunt fratres eorum, Bauai, filius Enadad,
princeps dimidiæ partis Ceilæ. 19. Et ædificauit iuxta eum Azer filius Iosue, princeps
Maspha, mensuram secundam, contra ascensum firmissimi anguli. 20. Post eum in
monte ædificauit Baruch filius Zachai mensuram secundam ab angulo vsq; ad por-
tam domus Eliasib sacerdotis magni. 21. Post eum ædificauit Merimuth filius Uriæ
filij Haccus, mensuram secundam, à porta domus Eliasib, donec extenderetur do-

mus

mus Eliasib. 22. Et post eum ædificauerunt sacerdotes, viri de campestribus Iorda-
nis. 23. Post eum ædificauit Beniamin & Hasub contra domum suam: & post eum
ædificauit Azarias filius Maasiæ filij Ananiæ contra domum suam. 24. Post eum æ-
dificauit Bennui filius Henadab mensuram secundam, à domo Azariæ vsque ad fle-
xuram, & vsque ad angulum. 25. Phael filius Ozi contra flexuram & turrim, quæ e-
minet de domo regis excelsa, id est, in atrio carceris: post eum Phadaia filius Phatos.
26. Nathinæi autem habitabant in Ophel vsque contra portam aquarum ad Orien-
tem, & turrim, quæ prominebat. 27. Post eum ædificauerunt Thecueni mensuram
secundam è regione, a turre magna & eminente vsque ad murum templi. 28. Sur-
sum autem à porta equorum ædificauerunt sacerdotes, vnusquisque contra domum
suam. 29. Post eos ædificauit Sadoc filius Emmer contra domum suam. Et post
eum ædificauit Semaia filius Secheniæ custos portæ Orientalis. 30. post eum ædi-
ficauit Hanania filius Selemiæ, & Hanun filius Seleph sextus mensuram secundam:
post eum ædificauit Mosollam filius Barachiæ, contra gazophylacium suum. Post
eum ædificauit Melchias filius aurificis vsque ad domum Nathinæorum, & scruta
vendentium contra portam iudicialem, & vsque ad cœnaculum anguli. 31. Et in-
ter cœnaculum anguli in porta gregis ædificauerunt aurifices & negotiatores.

VERS. 1 A ELIASIB SACERDOS MAGNVS] hoc est Pontifex. Erat hic filius & successor Ioacim, filij Iosedec. Philo Annianus tradit Iesum pontificatu & vitâ defunctum anno 20. Darij Hystaspis, eique successisse Ioacim vsque ad annum 12. Artaxerxis: quo mortuus Ioacim successorem reliquit filium Eliasib, qui pontificatu functus est vsque ad annum 33. Artaxerxis. Hæc Philo ille, penes quem sit fides.

ÆDIFICAVERVNT PORTAM GREGIS] per quam oues & boues immolandi inducebantur in vrbem vt abluti in probatica piscina, inferrentur in templum.

IPSI SANCTIFICAVERVNT EAM] hoc est mundarunt portam gregis, à ruinis, ruderibus & profanatione incendij, erigendo illam vti fuerat priùs, ac pristino decori eam restituendo, ait Vatablus, B Caiet. & Vilalpandus. Sic Exodi 19. Deus ait Mosi, *Sanctifica populum*, id est iube vt se purificet & mundet lauando vestes, & abstinendo ab vxoribus. Secundò *sanctificauerunt eam*, id est dedicarunt eam Domino, quia hæc erat porta gregis, per quam victimæ Deo sanctificandæ & per immolationem consecrandæ inducebantur in templum, ideòque portam hanc ipse pontifex & sacerdotes ædificarunt & consecrarunt Deo ac per eam reliquas portas, totamque vrbem. Erat enim & vocabatur Ierusalem, vrbs sancta, vtpote separata à profano Gentilium ritu, Deique veri cultui dicata, Deique quasi speculum, maximè per templum à Salomone Deo tam magnificè erectum. Vnde Mariana, Salianus, Emmanuel Sà, & Sanchez censent Eliasib pontificem hanc portam C gregis vrbemque totam solemni prece, vel sacrificio, vel aquâ lustrali similiue benedictione Deo (cui propria erit) dedicasse & consecrasse; idque satis colligitur ex eo, quod de eis dicunt Samaritæ c. seq. v. 2. *Non sacrificabunt & complebunt in vna die?* Et c. 12. v. 27. vbi dicitur: *In dedicatione autem muri Ierusalem requisierunt Leuitas.* Et v. 30. *Et mundati sunt sacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum, & portas, & murum.* Idem imitati sunt Gentiles: Vnde Seruius in lib. 3. Æneid. tradit eos in fundatione vrbis sacrificasse Libero patri, vt libera esset ciuitas. Audi Æneam è Troia profugum in Thracia nouam molientem vrbem Æneid. 3. paulò post initium.

Benedictio propria vrbium.

A *Mœnia prima loco fatis ingressus iniquis,*
Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri diuisque ferebam
Auspicibus cœptorum operum, superoque nitentem
Cælicolum regni mactabam in littore taurum.

Porrò apud Gentiles portæ & muri sacri erant, vti docet Alexander ab Alex. l. 6. Genial. c. 14. & ibi Tiraquellus.

VSQVE AD TVRRIM CENTVM CVBITORVM] Hebr. *vsque ad Turrim Meah*, quæ scilicet vocabatur *Meah*, id est *centum*, eò quòd centum esset cubitorum.

VERS. 6. ET PORTAM VETEREM ÆDIFICAVERVNT IOIADA &c. Nota ex Vilalpando tom. 3. l. 3. cap. 26. præcipuas Ierosolymæ portas fuisse duodecim, quæ sitæ erant ad tria vrbis latera, tres mundi par- B tes respicientia; quodlibet enim latus habebat quatuor portas; nam quartum latus respiciens meridiem, in quo præruptæ rupes montis Sion vrbem claudebant exitumque & introitum negabant, nulla erat porta. Orientale latus ergo habebat primò portam *gregis* iam dictam; secundò portam *equorum*, per quam equi ducebantur aquatum ad torrentem Cedron; tertiò portam *aquarum*, ita dictam à collectione aquarum fontis Siloë, quam ibidem fecit Ezechias: quartò *fictilem*, eò quòd iuxta eam figuli suam figulinam artem exercerent, & fictilia vasa formarent.

Ierusalem 12 habebat portas.

Ad Orientem 4.

Septentrionale vrbis latus habebat primò portam *Beniamin*, quia per eam ibatur in sortem tribus Beniamin; secundò portam *piscium*, per quam pisces in vrbem & forum piscium inuehebatur; ter- C tiò portam *iudicariam*, in qua sedebant indices, & iudicia tam aduenarum quam ciuium exercebant, quæ erat vicina templo & portæ *gregis*. Eadem hoc v. vocatur *vetus*, eo quòd in ea veteris fabricæ Iebusæorum & Melchisedec vestigia extarent; quartò portam *Ephraim*, per quam scilicet ibatur ad tribum Ephraim. Quarta hæc, æquè ac sequens porta *anguli* hic non nominantur, eo quòd restauratione non indigerent, vt insinuatur v. 8.

Ad Aquilonem 4.

Occidentale latus habebat primo portam *anguli*, ita dictam, quòd in angulo vrbis occidentali & aquilonari consisteret; secundò portam *vallis* cadauerum & Caluariæ; tertiò portam *sterquilinij*, quartò portam *fontis*; de quibus dixi c. præced. v. 13.

Ad Occid. 4.

Ad

Ad has duodecim portas Ierusalem allusit S. Ioannes Apocal. 21. v. 12. vbi totidem Ierusalem cælestis portas recenset. A

Vers. 8. DIMISERVNT IERVSALEM VSQVE AD MVRVM PLATEÆ LATIORIS,] id est intermiserunt ædificationem muri per spatium 400. cubitorum; quod erat inter portam Ephraim & portam anguli iam dictas; eò quòd non ita pridem Azarias rex hoc latus egregiè repararat & munierat, ut à Chaldæis dirui non potuerit.

Vers. 16. VSQVE AD DOMVM FORTIVM,] in qua habitant triginta fortissimi heroes Dauidis ac postea eorum successores. Videtur enim hæc domus fuisse quasi seminarium vel collegiũ virorum fortium, qui arma tractarent & bellis præessent doceréntque milites prœliari. Vide dicta 2. Reg. 23. 8. & seq.

POST EVM ÆDIFICAVIT HASEBIAS PRINCEPS DIMIDIÆ PARTIS VICI CEILÆ IN VICO SVO.] Vers. 17 Erat Ierusalem in suos vicos distributa, & cuique vico suus præerat dux & præfectus, qui hîc vocatur princeps. Idem etiamnum fit Romæ. Roma enim ab olim in suos vicos siue regiones distributa fuit, quorum quisque suum habebat præfectum, qui Italicè vocantur *Caporioni*, id est capita regionum vrbis, quorum sede vacante, magna est auctoritas; ipsorum enim est vrbem tueri, & tumultus compescere, ideoque reos plectere.

VSQVE AD DOMVM NATHINÆORVM.] Hi erant Vers. 30. Gabaonitæ, de quibus dixi Iosue 9.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdæi vna manu fabricant, altera gladium tenent, vt Samaritas incursantes repellant; quare Nehemia instante & orante, fabrica murorum & portarum absoluitur.

FActum est autem, cùm audisset Sanaballat quòd ædificaremus murum, iratus est valde: & motus nimis subsannauit Iudæos. 2. & dixit coram fratribus suis, & frequentiâ Samaritanorum: Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes? Num sacrificabunt, & complebunt in vna die? Numquid ædificare poterunt lapides de aceruis pulueris, qui combusti sunt? 3. Sed & Tobias Ammanites proximus eius, ait: Ædificent: si ascenderit vulpes, transiliet murum eorũ lapideum. 4. Audi Deus noster, quia facti sumus despectui: conuerte opprobrium super caput eorum & da eos in despectionem in terra captiuitatis. 5. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt ædificantes. 6. Itaque ædificauimus murum, & coniunximus totum vsque ad partem dimidiam: & prouocatum est cor populi ad operandum. 7. Factum est autem, cùm audisset Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammonitæ, & Azotij, quòd obducta esset cicatrix muri Ierusalem, & quòd cœpissent interrupta concludi, irati sunt nimis. 8. Et Congregati sunt omnes pariter, vt venirent, & pugnarent contra Ierusalem, & molirentur insidias. 9 Et orauimus Deum nostrum, & posuimus custodes super murum die ac nocte contra eos. 10. Dixit autem Iudas: Debilitata est fortitudo portantis, & humus nimia est, & nos non poterimus ædificare murum. 11. Et dixerunt hostes nostri: Nesciant, & ignorent, donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & cessare faciamus opus. 12. Factum est autem, venientibus Iudæis, qui habitabant iuxta eos, & dicentibus nobis per decem vices, ex omnibus locis quibus venerant ad nos, 13. statui in loco post murum per circuitum populum in ordinem cum gladijs suis, & lanceis, & arcubus. 14. Et perspexi atque surrexi: & aio ad optimates & magistratus, & ad reliquam partem vulgi: Nolite timere à facie eorum: Domini magni & terribilis mementote, & pugnate pro fratribus vestris, filiis vestris, & filiabus vestris, & vxoribus vestris, & domibus vestris. 15. Factum est autem, cùm audissent inimici nostri nunciatum esse nobis, dissipauit Deus consilium eorum. Et reuersi sumus omnes ad muros, vnusquisque ad opus suum. 16. Et factum est à die illa, media pars iuuenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellum, & lanceæ, & scuta, & arcus, & loricæ, & principes post eos in omni domo Iuda. 17. ædificantium in muro, & portantium onera, & imponentium; vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium. 18. ædificantium enim vnusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clangebant buccina iuxta me. 19. Et dixi ad optimates, & ad magistratus, & ad reliquam partem vulgi: Opus grande est & latum, & nos separati sumus in muro procul alter ab altero. 20. in loco quocumque audieritis clangorẽ tubæ, illuc concurrite ad nos: Deus noster pugnabit pro nobis. 21. Et nosipsi faciamus opus: & media pars nostrum teneat lanceas: ab ascensu auroræ donec egrediantur astra. 22. In tempore quoque illo dixi populo: Vnusquisque cum puero suo maneat

in

in medio Ierusalem,& fiat nobis vices per noctem,& diem, ad operandum. 23. Ego autem & fratres mei,& pueri mei,& custodes,qui erant post me,non deponebamus vestimenta nostra: vnusquisque tantùm nudabatur ad baptismum.

VERS. 2. NVM DEMITTENT EOS GENTES?] q. d. Num nos Iudæorum vicini, qui sumus gentes tot & tam validæ,sinemus, vt Iudæi suam Ierusalem ædificent, ex qua deinde nos inuadant & vexent vti olim fecerunt? q.d. minimè gentium: nullo modo id nos permittere oportet, vt arcem hanc condant & nostris humeris imponant. A

NVM SACRIFICABVNT ET COMPLEBVNT VNA DIE?] q.d. Putantne,se vna die,id est breuissimo tempore posse inchoare fabricam tantæ vrbis (quod fiebat sacrificando & muros dedicando, indeque lætè epulando) & simul complere? q. d. neutiquam, nam tempestiuè occurremus, eósque interturbabimus & per vim à fabrica cessare cogemus.

NVMQVID ÆDIFICARE POTERVNT LAPIDES DE ACERVIS PVLVERIS QVI COMBVSTI SVNT?] B Hebr. pro *ædificare* est *viuificare*, Septuag. *sanare* q.d. Numquid lateres & lapides à Chaldæis combustos,& in cinerem redactos Iudæi poterunt reformare, & in pristinam lapidum laterumque soliditatem robur & vsum restituere, vt ex illis muros reædificent? q.d. Iudæi tentant rem perdifficilem,imò fabricam impossibilem.

VERS. 3. SI ASCENDERIT VVLPES, TRANSILIET MVRVM EORVM.] Hebr. *Vulpes ascēdet & dirumpet murum lapideum eorum*. Est Sarcasmus siue hostilis irrisio, q.d.agant,laborent, sudent Iudæi quantum volunt, tam fragilis & humilis erit murus quem erigunt, vt à vulpe transiliri, imò dirui possit: ita Caiet.

VERS. 5. NE OPERIAS INIQVITATEM EORVM] obliuione & impunitate.q.d.Recordare Domine harum iniuriarum & sannarum quibus nos iniustè exagitant hostes nostri eosque compesce & puni, C Nā Deus cùm parcit,dicitur tegere peccata, cùm non parcit,sed punit, ea aperire, aspicere & ante oculos suos statuere. Vnde S.Stephanus orās pro Iudæis, *Domine*,ait,*ne statuas illis hoc peccatum*. Act.7 Igitur Nehemias non supplicat vt Deus non ignōscat culpā pœnitentibus: hoc enim petere esset impium & diabolicum, sed ne pœnam impœnitentibus & in culpa persistentibus condonet.

VERS. 10. DIXIT AVTEM IVDAS] id est dixere Iudæi, qui fessi labore & territi minis hostium cœperunt in opere languere,& obmurmurare Nehemiæ opus fabricamque vrgenti.

DEBILITATA EST FORTITVDO PORTANTIS,] D id est operariorum & baiulorum lapides, ligna, aquam, calcemque portantium humeri manusque tanto, tamque assiduo,longoque labore debilitati sunt,vt ampliùs vix ea portare queant.

ET HVMVS NIMIA EST] q.d.opus est nimiâ calce,humo,vel vt Heb. & Græcè est,*puluere*, intrita & commista. Aut simplicius q.d. *humus*,id est in effodienda humo ac iaciendis murorum fundamentis, rudera terræ & lapidum nimis multa exhaurienda restant,quā vt à paucis operarijs baiulisque eruderari & exportari queant. Vicit tamen hanc quoque suorum querelam Nehemiæ in patiendo lenitas,& in animando eos constantia.

VERS. 12. DICENTIBVS NOBIS PER DECEM VICES,] id est pluries dicebant & indicabant nobis hostium insidias,& instantes occultos eorum insultus: EX OMNIBVS LOCIS] q.d. vndique veniebant indices idem indicantes, scilicet hostes cogitare per insidias nos aggredi. Quocirca Nehemias suos armans & in acie collocans hostium insidias præuertit,discussit auertit.

ÆDIFICANTIVM &c. (subaudi vnusquisque) VERS. 17. VNA MANV SVA FACIEBAT OPVS ET ALTERA TENEBAT GLADIVM,] vt hostes repente ex insidijs incurrentes repelleret. Nota hic prudentiam æquè ac constantiam & ardorem populi in fabricando. Sic olim Hispani assiduè cùm Saracenis Hispaniam occupantibus confligentes, cùm orarent, aut quid aliud agerent, gladium ad manus habebant, vt eos incursanter propellerent: vnde mos adhuc viget, vt nunc quoque rustici in Hispania gladiati incedant,imò non arent nisi gladio accincti. Sic etiamnum Hungari ab aratro prosiliunt ad arma,cùm vicini Turcæ repente eos inuadunt.

Allegoriam & Tropol. vide apud,Bedam,qui ait: *Ædificantes namq; gladio accinguntur renes, cùm hi qui bonis insistunt operibus, & commissos sibi regulari curant ratione disponere,(hoc enim est viuos lapides in ædificio Ecclesiæ ordine competenti locare) fluxo in se luxuriæ acumine verbi Dei restringere satagunt*. Igitur dū orationi,operi charitatis, prædicationi,alijsq; pijs virtutum actibus,quibus fabricam spiritalem meritorum in anima construimus, insistimus; altera manu teneamus gladiū mortificationis,quo carnis tentationes & diaboli mundiq; suggestiones vanæ gloriæ, superbiæ, inuidiæ, gulæ,libidinis &c. fortiter repellamus,imò à nobis amputemus. Hę C sunt *arma iustitiæ*,quibus quemlibet fidelē *à dextris & sinistris* communit Apostolus 2.Cor.6.7. Et fusiùs Ephes.6.13. *Induite*,inquit,*armaturam Dei,vt possitis resistere in die malo,& in omnibus perfecti stare*. Deinde Panopliam, qua militem Christi à capite ad talos obarmat,assignat,nimirum cingulum veritatis,loricam iustitiæ, calceum præparationis Euangelij, scutum fidei, galeam salutis & gladium spiritus, quod est verbum Dei. Vide ibi dicta.

DONEC EGREDIANTVR ASTRA?] scilicet vs- VERS. 21. que ad noctem,quando astra videntur quasi prodire è suis antris vel thalamis, in quibus tota die fulgente sole latuerunt, vt nocturnas agant excubias. Loquitur Scriptura ad sensum vulgi,quod censet astra per diem in suis latibulis abscondi, è D quibus per noctem prodeant, vt stationem suam quasi castrensem peragant vsque ad aurorā, cùm suas latebras repetunt, & lucifer *statione nouissimus exit*. ita Vatab.

VNVSQVISQVE CVM PVERO (puta cum famulo VERS. 22. suo) MANEAT (noctu quoque) IN MEDIO IERVSALEM, nec aliò abeat, vt si noctu hostes nos inuadant, omnes simul iuncti eis occurramus & resistamus.

ET SINT NOBIS VICES PER NOCTEM ET DIEM AD OPERANDVM.] Hebr.& Septuag. *& sit nobis nox custodia & dies opus*. Clarè Vatab. *Quisque cū puero suo pernoctet in medio Ierusalyma,vt noctu sint nobis excubiæ,interdiu autem in opus*,vt scilicet noctu custodiant nos, & interdiu operentur in muro. Iubet ergo Nehemias, vt omnes in vrbe pernoctent

noctem cum famulis, atque ex eis aliqui designentur, qui noctu per vices excubent, cæteri verò dormiant, sed ferè vestiti, vt si excubitores signum aduentantis hostis dederint, illicò armis correptis ijs occurrant: per diem verò ita munia partiantur, vt pars vna operetur, altera cum lanceis armata operantibus ad tutelam assistat.

Vers. 23. EGO AVTEM ET FRATRES MEI, ET PVERI MEI, ET CVSTODES QVI ERANT POST ME NON DEPONEBAMVS VESTIMENTA] vt ego quasi dux cæteros ciues & milites idem facere docerem, non tam verbo & iussu, quàm facto & exemplo, vt scilicet vestes & arma noctu non deponerent, iuxta illud ducis illius apud Liuium li. 7. *Facta non dicta mea vos milites sequi volo: nec disciplinam modò, sed exemplum etiam à me petere.* Quod fecit Cato, de quo Lucanus libro 9.

Ipse manu sua pila gerens præcedit anheli
Militis ora pedes: monstrat tolerare labores,
Non docet.

Simili modò cùm in Belgio degerem, Marchio A Spinola biennio obsidens Ostendam, per septem integros menses dormiens vestes nunquam exuit, atque hac sua vigilantia tandem vrbem in maris faucibus sitam, ideoque quasi inexpugnabilem cepit, magnaque nominis sui gloria, de eâ triumphauit.

VNVSQVISQVE TANTVM NVDABATVR AD BAPTISMVM] Hebr. *Cuiusque dimissio* vel *depositio eius* (τὸ *eius* redundat, more Hebræo) intellige *vestium* de quibus sermo præcessit, *ad aquas*, scilicet baptismales, id est purificatorias, cum nimirum vellet corpus abluere, seque mundare. Iudæi enim tum ob immunditiem legalem, quam contractu rei legaliter immundæ, v. g. ex conuersatione cum Gentilibus facilè contrahebant; tum ob calorem indeque sudorem & fœtorem, tum ob sordes aliunde contractos (vnde Ammianus libro 2. & Martial. libro 4. Epigram. 4. Iudæos appellant fœtentes) crebrò totum corpus abluebant, imò vestes quoque & lectos. vide dicta Marci. 7. 3.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IN pauperum copiâ & clamore Nehemias opulentos auaros obiurgat, vsuras vetat, sua in pauperes effundit.

1. ET factus est clamor populi & vxorum eius magnus, aduersus fratres suos Iu-
dæos. 2. Et erant qui dicerent: Filij nostri, & filiæ nostræ multæ sunt ni-
mis: accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus, & viuamus. 3. Et
erant qui dicerent: Agros nostros, & vineas, & domos nostras opponamus, & acci-
piamus frumentum in fame. 4. Et alij dicebant: Mutuò sumamus pecunias in tri-
buta regis, demusque agros nostros & vineas: 5. & nunc sicut carnes fratrum no-
strorum, sic carnes nostræ sunt: & sicut filij eorum ita & filij nostri. Ecce nos subiu-
gamus filios nostros & filias nostras in seruiturem, & de filiabus nostris sunt famulæ,
nec habemus vnde possint redimi. & agros nostros. & vineas nostras alij possident.
6. Et iratus sum nimis, cùm audissem clamorem eorum secundùm verba hæc: 7.
Cogitauitque cor meum mecum: & increpaui optimates & magistratus, & dixi eis:
Vsurasne singuli à fratribus vestris exigitis? Et congregaui aduersum eos concio-
nem magnam, 8. & dixi eis: Nos, vt scitis, redemimus fratres nostros Iudæos, qui
venditi fuerant gentibus, secundùm possibilitatem nostram: & vos igitur venderis
fratres vestros, & redimemus eos? Et siluerunt, nec inuenerunt quid responderent.
9. Dixique ad eos: Non est bona res, quam facitis: quare non in timore Dei nostri
ambulatis, ne exprobretur nobis à gentibus inimicis nostris? 10. Et ego & fratres
mei, & pueri mei, commodauimus plurimis pecuniam & frumentum: non repe-
tamus in commune istud; æs alienum concedamus quod debetur nobis. 11. Red-
dite eis hodie agros suos, & vineas suas, & olíueta sua, & domos suas: quin potiùs &
centesimam pecuniæ, frumenti, vini, & olei, quam exigere soletis ab eis, date pro
illis. 12. Et dixerunt: Reddemus, & ab eis nihil quæremus: sicque faciemus vt
loqueris. Et vocaui Sacerdotes, & adiuraui eos, vt facerent iuxta quod dixeram.
13. Insuper excussi sinum meum, & dixi: Sic excutiat Deus omnem virum, qui
non compleuerit verbum istud, de domo suâ, & de laboribus suis: sic excutiatur,
& vacuus fiat. Et dixit vniuersa multitudo: Amen. Et laudauerunt Deum. Fecit er-
go populus, sicut erat dictum. 14. A die autem illa, qua præceperat rex mihi vt
essem dux in terrâ Iudâ, ab anno vigesimo vsque ad annum trigesimum secundum
Artaxerxis regis, per annos duodecim, ego & fratres mei annonas, quæ ducibus de-
bebantur, non comedimus: 15. Duces autem primi, qui fuerant ante me, graua-
uerunt populum, & acceperunt ab eis, in pane, & vino, & pecunia, quotidie siclos
quadraginta: sed & ministri eorum depresserunt populum. Ego autem non feci ita

propter timorem Dei : 16. quin potius in opere muri ædificaui, & agrum non emi,
& omnes pueri mei congregati ad opus erant. 17. Iudæi quoque & magistratus,
centumquinquaginta viri, & qui veniebant ad nos de gentibus, quæ in circuitu no-
stro sunt, in mensâ meâ erant. 18. Parabatur autem mihi per dies singulos bos
vnus, arietes sex electi, exceptis volatilibus, & inter dies decem vina diuersa, & alia
multa tribuebam : insuper & annonas ducatus mei non quæsiui : valde enim atte-
nuatus erat populus. 19. Memento mei Deus meus in bonum ; secundum omnia,
quæ feci populo huic.

Vers.3. DOMOS NOSTRAS OPPONAMVS] id est oppignoremus fœneratoribus. Recenter enim redierant Babylone, omniaque sua in viatico & in fabricâ vrbis consumpserant. Quare magnâ paupertate laborabant, ad quam leuandam sua oppignorare, imò filios & filias suas vendere v.2. cogebant.

Vers.4. IN TRIBVTA REGIS] vt scilicet comparemus id quod loco tributi regi Persarum quotannis soluere debemus.

Vers.5. ET NVNC (subaudi, valdè durè & iniquè à ditioribus exhaurimur) nam SICVT CARNES FRATRVM NOSTRORVM, SIC CARNES NOSTRÆ SVNT, ET SICVT FILII EORVM, ITA ET FILII NOSTRI] q. d. nos & filij nostri hîc duram seruimus seruitutem similem illi, quam seruiunt fratres, id est contribules nostri, qui in Babylone & Perside remanserunt, idque ditiorum Iudæorum iniquitate & iniuriâ, qui nos fratres suos pauperes vsuris, & filiorum emptione opprimunt, vt sequitur. Quare peiori loco sumus quam fratres nostri in Perside : illi enim à Persis exteris & idololatris; nos verò à contribulibus nostris, qui sanguine & religione fratres nostri sunt, affligimur. Acerbiùs enim est ab amico & fratre, quàm ab inimico & extero cruciari. Nam cùm lex Deuter. 23.19. iubeat vt fratribus mutuum detur gratis, ipsi à nobis pro mutuo magnas vsuras exigunt, quare cogimur filios & filias nostras vendere vel tradere in seruitutem, vt vsuras has soluamus : ita Caiet. Vatab. & alij.

Vers.7. CONGREGAVI ADVERSVM EOS (diuites vsurarios) CONCIONEM MAGNAM] id est cœtum magnum totius populi, vt coram eo à me reprehensi & confusi vsuras suas dimitterent.

Vers.11. *Centesima vsura quæ?* CENTESIMAM PECVNIÆ, FRVMENTI, VINI ET OLEI] *Centesimam*, scilicet vsuram, qua nimirum singulis mensibus pro vsu mutui sine vsura exigebant vnum pro centum, hoc est annuatim duodecim pro centum. Hinc patet hanc vsuram frequentem fuisse apud Iudæos, vti postea fuit apud Romanos, eratque grauis, vtpote in quâ singulis annis: octaua pars summæ capitalis mutuò acceptæ solueretur; nam duodecim v.g. aurei sunt octaua pars centum aureorum, quia octies duodecim faciunt 96. quibus adde quatuor, habebis centum. Quare octauo anno, vsura æquabat penè ipsum capitale, ideoque illud duplicabat, vt pro mutuo centum aureorum soluendi essent penè ducenti aurei, scilicet præcisè 196. ac post alios octo annos idem triplicabat, & post alios octo quadruplicabat. Cùm verò dimidium huius vsuræ, scilicet sex pro centum quotannis soluerentur, vocabantur *vsuræ semisses*, siue dimidiatæ : cùm quatuor pro centum penderentur, dicebantur *trientariæ* : cùm vnum dumtaxat, nominabantur *vnciales*, quæ erat vsura minima, sicut illa duodenariæ erat maxima. *Semisses vsuræ. Trientaria.*

A DATE PRO ILLIS] id est illis condonate, quia & acceptam reddite, & restituite, vti præcessit : vnde hæc non extant in Hebræo, quia ex præcedenti repetenda subintelliguntur. Vsura enim cùm sit contra iustitiam commutatiuam, non transit in dominium vsurarij; vnde ab eo restituenda est illi, qui eandem pro mutuo dedit.

ET DIXERVNT] partim pudore, partim auctoritate & exemplo Nehemiæ, partim boni publici amore, partim pauperum commiseratione permoti : REDDEMVS agros, vineas & oliueta, quæ pauperes pro mutuo accepto nobis oppignerarunt, & quasi pignora tradiderunt, donec mutuum redderent : ET AB EIS (deinceps) NIHIL QVÆREMVS, id est, nihil pro vsurâ exigemus. Vers.12.

ET VOCAVI SACERDOTES (huius vsuræ reos,) ET (secretò ob reuerentiam sacerdotij, ne eos coram populo pudefacerem) ADIVRAVI EOS, vt vsuras remitterent, hacque in re laicis, vsurarijsq; exemplo iustitiæ & charitatis præirent.

SIC EXCVTIAT DEVS OMNEM VIRVM, QVI NON COMPLEVERIT VERBVM ISTVD DE DOMO SVA (vt domo sua spoliatus, exul & vagus oberrare cogatur) ET DE LABORIBVS SVIS] vt fructu & mercede laborum suorum priuetur, vti ego sinum meum excussi. Qui enim alios per vsuras excutiunt, merentur & ipsi à domibus & opibus suis excuti, exulare & depauperari, vti sæpè iusto Dei iudicio fit. Vers.13.

A DIE AVTEM ILLA, QVA PRÆCEPERAT MIHI REX, VT ESSEM DVX IN TERRA IVDA, AB ANNO VIGESIMO VSQVE AD ANNVM 32. ARTAXERXIS, EGO ET FRATRES MEI ANNONAS QVÆ DVCIBVS DEBEBANTVR NON COMEDIMVS.] Solebant duces à ciuibus Ierosolymæ, quibus præerant, accipere annonas, id est, necessaria ad victum, verbi gratia, certam mensuram frumenti, vini, olei, pecuniæ, &c. sed Nehemias noluit ea accipere, tum ne populum pauperem hâc contributione grauaret, tum vt diuitibus daret exemplum remittendi vsurâs; idque fecit per duodecim annos, quibus præfuit Ierosolymæ quasi dux : vnde multi putant eum continuè per duodecim annos commoratum fuisse Ierosolymæ. Verùm hoc non satis respondet desiderio regis & reginæ optantium, vt illicò Nehemias ad se rediret, ac tempore modico ab eo constituto, vt dictum est cap. 2. vers. 6. Quamobrem videtur Nehemias paullò post fabricam murorum absolutam, puta post 52. dies, vt dicitur cap. 6. 1. 15. ad regem rediisse, ac vicarium loco sui, siue vice-ducem Ierosolymæ reliquisse, qui populo præesset. Artaxerxes enim eum Ierosolymæ ducem constituerat per 12. annos, siue absens foret siue præsens. Quare absens iure suo poterat has annonas, quasi stipendia ducatus sui à populo exigere, præsertim qui absens erat ob euocationem & obsequium regis; sed noluit *Annonæ quæ?*

ea accipere ob caussas iam dictas: ita Salianus, & Sanchez. Hæc magis patebunt vers. 17. & c. 13. v. 6. vbi Nehemias anno. 32. Artaxerxis rediens in Ierusalem correxit multos abusus, qui per duodecim annos, quibus ipse abfuerat, in Ierusalem irrepserant.

Vers. 15. DVCES AVTEM PRIMI QVI FVERANT ANTE ME, (ab Esdrâ iussu regis constituti, vt dictum est Esdræ 7. 25.) GRAVAVERVNT POPVLVM, ET ACCEPERVNT AB EIS IN PANE ET VINO (certam mensuram panis & vini) ET PECVNIA QVOTIDIE SICLOS 40.] Ex Hebræo liquet, eos præter panem & vinum, in pecuniâ accepisse siclos 40. sic enim habet: *Aggrauauerunt populum in pane & vino post argenti siclos* 40. qui faciunt quadraginta florenos Brabanticos, siue 40. Francos Gallicos, quæ immanis erat summa & plebi adeò pauperi insolubilis.

Vers. 16. QVIN POTIVS IN OPERE MVRI ÆDIFICAVI.] Cap. 3. nullum audiuimus locum particularem Nehemiæ ad fabricandum assignatum, sed ipse quasi dux omnibus in loco sibi determinato fabricantibus aderat, & præerat omnes dirigendo, incitando, ope & opera per se & suos adiuuando. ET AGRVM NON EMI] q. d. rem meam & prædia non auxi, sed potiùs me, meaque omnia expendi pro vrbis & ciuium commodis. Fuit hæc mira continentia Nehemiæ æquè ac charitas & liberalitas in ciues suos. Multi enim duces & præsides subditos expilant, vt se ditent: vnde paucis præfecturæ suæ annis opibus onusti, domum redeunt. Non ita fecit Nehemias, cuius proinde memoria in benedictione est. Idem fecit Thomas Morus, qui cùm plures annos Cancellarium Angliæ egisset, rem tamen suam & annuum censum non auxit ad aureos ducentos, vti narrat Staplet. in eius Vitâ.

Nehemiæ charitas.

Vers. 17. IVDÆI QVOQVE ET MAGISTRATVS (quos per Iudæam iussu regis constitueram) 150. VIRI. ET QVI VENIEBANT AD NOS DE GENTIBVS, (legati gentium vicinarum) QVÆ IN CIRCVITV NOSTRO SVNT, IN MENSA MEA ERANT] q. d. omnes hos alebam sumptu meo siue ex meis opibus, quas mihi rex donauerat. Hinc liquet Nehemiam non mansisse duodecim annos in Ierusalem. Nam tantos sumptus quotidie tot conuiuis per tot annos præstare non potuisset, imò regias opes exhausisset.

Liberalitas.

INTER DIES DECEM VINA DIVERSA.] Locus hic obscurus est: vnde primò Pagnin. sic vertit & explicat, q. d. tantùm vini absumebant hi conuiuæ vno die, quantùm mihi, meæque familiæ suffecisset ad decem dies. Secundò Vatab. aptiùs ad Hebr. & Græca vertit: decimo quoque die dabatur omnibus vinum affatim; cæteris verò nouem diebus dabatur certa mensura. Tertiò Sanchez: Porrigebantur, inquit, decem vinorum genera, singula diebus singulis, ita vt exacto decem dierum curriculo, decem illa vina iam essent propinata, & iterum atque iterum idem vinorum genus & series eodem ordine recurreret. Vers. 18.

Varia versiones.

Hæc sententia vulgatę versioni conformior est, si τὸ *decem* non, ad vina, (inusitatum enim est & insolens; in vno conuiuio decem generum vina cōuiuis propinare, quod ne reges quidem summiq; gulones fecerunt) sed ad dies referas, q. d. singulis diebus dabantur varia vina, idque per decem dies, quibus exactis exhauriebantur dolia, ac alia vina pariter diuersi generis suggerere oportebat. Magnus ergo & magnificus dux fuit Nehemias, ac in omnibus se eximium ostendit. Verè Bias: *Magistratus*, inquit, *virum ostendit*. Et Cicero lib. de senectute, de magno illo Catone Censorio ait: *Bonus est senator, bonus orator, bonus imperator, bonus agricola*. Idem & plura dicas de Nehemiâ.

MEMENTO MEI &c.] q. d. Præsta mihi ô Domine talia, qualia ego præstiti populo tuo & meo, vt tam sis liberalis in me, quàm ego fui in eum. Vers. 19.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hostes Judæorum Nehemiæ tendunt insidias, mox minantur accusationem affectati ab eo regni: tertiò pseudo-prophetas contra eum submittunt: quartò proditores subornant; sed omnia hæc dissipauit Nehemiæ prudentia & animi magnitudo.

1. FActum est autem, cùm audisset Sanaballat, & Tobias, & Gossem Arabs, & cæ-
teri inimici nostri, quòd ædificassem ego murum, & non esset in ipso residua
interruptio (vsque ad tempus autem illud valuas non posueram in portis.) 2. Mise-
runt Sanaballat & Gossem ad me, dicentes: Veni, & percutiamus fœdus pariter in
viculis in Campo Ono. Ipsi autem cogitabant vt facerent mihi malum. 3. Misi ergò
ad eos nuncios, dicens: Opus grande ego facio, & non possum descendere: ne fortè
negligatur, cùm venero & descendero ad vos. 4. Miserunt autem ad me secundùm
verbum hoc per quatuor vices: & respondi eis iuxta sermonem priorem. 5. Et mi-
sit ad me Sanaballat iuxta verbum prius quintâ vice puerum suum, & epistolam ha-
bebat in manu suâ scriptam hoc modo: 6. IN GENTIBVS auditum est, & Gossem
dixit quòd tu & Iudæi cogitetis rebellare, & propterea ædifices murum, & leuare te
velis super eos regem: propter quam causam, 7. & prophetas posueris, qui prædicent
de te in Ierusalem, dicentes: Rex in Iudæâ est. Auditurus est Rex verba hæc: idcircò
nunc veni, vt ineamus consilium pariter. 8. Et misi ad eos, dicens: Non est factum
secundùm verba hæc, quæ tu loqueris: de corde enim tuo tu componis hæc. 9. Om-

nes enim hi terrebant nos, cogitaotes quod cessarent manus nostræ ab opere, & qui-
esceremus. Quam ob causam magis confortaui manus meas. 10. Et ingressus sum
domum Semaiæ filij Delaiæ, filij Metabeel secretò. Qui ait: Tractemus nobiscum in
domo Dei in medio templi, & claudamus portas ædis: quia venturi sunt vt interfi-
ciant te, & nocte veoturi sunt ad occidendũ te. 11. Et dixi: Num quisquam similis
mei fugit? Et quis vt ego ingredietur templum, & viuet: Non ingrediar. 12. Et in-
tellexi quòd Deus non misisset eũ, sed quasi vaticinans locutus esset ad me, et Tobias
et Sanaballat conduxissent eum. 13. Acceperat enim pretium, vt territus facerem, et
peccarem, et haberent malum, quod exprobrarent mihi. 14. Memento mei Domine
pro Tobia et Sanaballat, iuxta opera eorum talia; sed et Noadiæ prophetæ, et cæte-
rorum prophetarum, qui terrebant me. 15. Completus est autem murus vigesimo-
quinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus. 16. Factum est ergo cùm au-
dissent omnes inimici nostri, vt timereot vniuersę gentes, quæ erant in circuitu nostro,
& considerent intra semetipsos, & scirent quod à Deo factum esset opus hoc. 17. Sed
& in diebus illis, multæ optimatum Iudæorum epistolæ mittebaotur ad Tobiam, & à
Tobiâ veniebant ad eos. 18. Multi enim erant in Iudæâ habentes iuramentum eius,
quia geoer erat Secheniæ filij Aiea, et Iohanan filius eius acceperat filiam Mosol-
lam filij Barachiæ. 19. Sed et laudabant eum coram me, et verba mea nunciabant
ei: & Tobias mittebat epistolas vt terreret me.

Vers. 2. PERCVTIAMVS FOEDVS PARITER IN VICVLIS.] Sic & Septuag. & Vatab. Verùm Pagnin. retinet nomen Hebræum quasi proprium, vertitque *in Kephirim*. Vtrumque verum, quia *Kephirim* erat nomen loci ita dicti, à copiâ villarum & viculorum.

IN CAMPO ONO] Campus hic erat iuxta Iordanem in tribu Beniamin, vulgoque dicebatur *Vallis artificum*. ita Adrichom. idque sat liquet ex c. 11. v. 31. & 35.

VT FACERENT MIHI MALVM] vt me caperent, vel occiderent.

Vers. 6. ET LEVARE TE VELIS SVPER EOS REGEM] scilicet quod tu ô Nehemia velis te super eos exaltare & regem constituere. Hæc erat eorum accusatio & calumnia.

Vers. 7. ET PROPHETAS POSVERIS QVI PRÆDICENT DE TE IN IERVSALEM, DICENTES: REX IN IVDÆA EST.] Prophetas propriè accipe. Criminantur enim Nehemiam, quòd is se velit regem facere, ideoq; prophetas subornet, qui populo vaticinentur idipsum velle Deum, vt scilicet Iudææ, quæ tot annis regibus caruit, iam suus rex restituatur. ita Sanchez. Alij tamen per *prophetas* intelligunt præcones, qui per plateas Nehemiam Regem proclament.

Vers. 10. ET EGRESSVS SVM DOMVM SEMAIÆ FILII DALAIÆ, FILII METABEEL SECRETÒ] Semaia erat Sacerdos de vico Dalaiæ, quæ ordine erat vigesima tertia, vt liquet 1. Paral. 24. 18. atque domi manebat quasi studio & orationi deditus. Vnde Sanaballat eum pecuniâ corripuit, vt quasi vir religiosus, imò propheta, vt patet v. 12. Nehemiam ad se euocaret, eique quasi vaticinans metum hostium iniiceret, ideoq; fugam suaderet, idque hoc fine vt Nehemiam probro timiditatis afficeret; & populo contemptibilem redderet, imò vt Nehemia timente & fugiente, timeret pariter & fugeret populus. Patet ex seqq.

Vers. 11. *Nehemiæ magnanimitas.* ET DIXI: NVM QVISQVAM SIMILIS MEI (magni animi & dux populi) FVGIT?] q. d. non decet meam magnanimitatem nec dignitatem turpis hæc fuga. Duce enim fugiente, fugiet totus populus.

ET QVIS VT EGO (mei similis, magnanimus & princeps) INGREDIETVR TEMPLVM ET VIVET?]

A Vatab. *vt viuat*? q. d. Ne quidem vitæ seruandæ causâ me ad templum fugere decet; satius enim est generosè mori quàm turpiter fugere, & inferre crimen gloriæ suæ, vt aiebat Iudas Machabæus. Aut *& viuat*, q. d. si fugiam ad templum, non viuam, sed occidar à populo quasi timidus & fugitiuus, qui eos in hoc periculum hostium temerè coniecerim, & quasi sceleris alicuius conscius. ita Sanchez.

ET INTELLEXI] vel Deo reuelante, vel solertiâ & sagacitate ingenij mei ex verbis & gestibus Semaiæ, ipsum venditare se esse Prophetam, ac vt talem vaticinare minas hostium, cùm reuera esset pseudo-propheta pretio subornatus à Sanaballat, vt me terrendo, populo redderet vilē & exosum. Vers. 12.

VT TERRITVS (oraculo ficto periculi instantis) Vers. 13.
B FACEREM quod ipse suadebat, scilicet fugerem in templum quasi timidus; aut quasi sceleris alicuius conscius confugerem ad templũ quasi ad asylum: ET PECCAREM, tum in Deum per diffidentiam, tum in me per pusillanimem fugam, tum in populum, eum meâ fugâ percellendo & in fugam agendo.

MEMENTO MEI. DOMINE PRO TOBIA ET Vers. 14.
SANABALLAT IVXTA OPERA EORVM TALIA] vt me ab eis liberes ac illos castiges, vt vel ipsi, vel alij ipsorum exemplo & castigatione sapiant, discantq; viros probos non vexare, nec eis insidiari.

SED ET NOADIÆ PROPHETÆ] Hebr. *prophetissæ* (erat enim femina) hoc est pseudo-prophetissę pretio corruptæ à Sanaballat, quæ similes minas
C & metus mihi iniiciebat. Repetet *memento Domine*, vt eam pro meritis castiges & castigando emendes, vel ipsam vel alios ipsius exemplo. Dixit hæc Nehemias ex iusto dolore & zelo non vindictæ priuatæ, sed iustitiæ publicæ.

COMPLETVS EST AVTEM MVRVS 25. DIE Vers. 15.
MENSIS ELVL (sexti, qui nostro partim Augusto, partim Septembri respondet) 52. DIEBVS.] Nonnulli hos 52. dies inchoant non ab initio fabricæ, sed à minis & insidijs hisce Sanaballat Nehemiæ intentatis: vnde Iosephus asserit murorũ fabricam perfectam fuisse duobus annis & tribus mensibus, an. 28. Xerxis, id est Artaxerxis. Iosephũ sequuntur Histor. Scholast. Caiet. Vatab. & Mariana. Verius est hos 52. dies inchoandos ab initio fabricę, vt

censent

A senſent Lyran. Dion. Vilalpandus, & Sanchez. Si enim fabrica murorum per biennium durasset, vtique Sanaballat ſolicitando vicinas gentes, conflato exercitu eum impediuiſſet. Inſtabat ergo Nehemias, vrgebatq; opus vt illicò abſolueretur. Idq; fieri potuit 52. diebus; tum quia omnes operi ſtrenuè & ardenter incumbebant, & opus in ſingulos, nemine excepto, ordinatè erat diſtributum: tum quia fundamenta murorum, quę Chaldęi diruere non potuerant, ſupererant, imò multis in locis muri integri. Chaldæi enim muros dumtaxat varijs in locis deſtruxerant, hoc eſt, interrupetant, vt patet. 4. Regum vlt. 4. & 10. Portæ quoque non erant dirutæ, ſed eorum valuæ combuſtæ, vt patet Eſdræ. 1. 3. valuas ergo tantùm reſtaurari oportuit. Ad hæc fabricabant ex lapide non cæſo & pollito, ſed rudi & impolito, imò ex lapidibus, B quos inueniebant in ruinis & ruderibus veterum murorum. Deniq; Deus eos ſecundauit, vt ſpatio 52. dierum muros perficerent. Sic Alexander Magnus muros nouæ-Alexandriæ ad Tanaim per longitudinem ſtadiorum ſexaginta erexit ſpatio 17. dierum, vt vult Q. Curtius, vel viginti, vt narrat Arianus. Sic hodie Hollandi vrbes vaſtas obſidentes, eaſdem ſpatio viginti dierum circumquaq; ita vallo cingunt, vt eis ſuccurri nequeat. Nam more Romano milites ſinguli cum armis ligones vel trullas deferunt ad fodiendum vel fabricandum. Tot autem manus iunctæ illicò opus ingens perficiunt.

Vers. 16. VT TIMERENT VNIVERSÆ GENTES] nos, noſtramque fabricam, quam iam citò videbant eſſe perfectam, vt ipſæ faterentur hoc eſſe opus Dei potius quàm hominum.

MVLTÆ OPTIMATVM IVDÆORVM EPISTOLÆ MITTEBANTVR AD TOBIAM.] Erant hi patriæ proditores, qui contra Nehemiam cum hoſtibus conſpirarant, eiſq; geſta & conſilia Nehemiæ perſcribebant, vt ea diſturbarent. Cauſam ſubdit: Vers. 17.

MVLTI ENIM ERANT IN IVDÆA HABENTES IVRAMENTVM EIVS] q. d. multi Iudæorum iurarant Tobiæ, eique per iuramentum fidem ſuam addixerant, ſe ſcilicet illi fore amicos & fideles & proinde cum eo contra me & patriam ſuam coniurarant:

QVIA (Tobias) GENER ERAT SECHENIÆ] Vers. 18. q. d. cauſa cur multi Iudæorum fauerent Tobiæ hoſti Iudæorum erat, quod cum eo eiuſq; fœderatis affinitatem per matrimonia mutua contraxerant. Nam & IOHANAN FILIVS EIVS (Tobiæ) ACCEPERAT FILIAM MOSOLLAM FILII BARACHIÆ, qui erant Iudæi & Iudæorum optimates.

SED ET LAVDABANT EVM (Tobiam) CORAM ME] Vers. 19. Hebr. *quin & bonitatem* (vel benefacta ſiue munificentias) *eius prædicabant coram me.* Alludunt ad nomen *Tobiæ*, quod Hebraicè ſignificat *bonitatem Dei*, q. d. Ipſe verè eſt Tobias iuxta nomen ſuum, quia in omnes exiſtit & bonus & beneficus. ita Vatab. Hæc fuit ſumma Iudæorum iniquitas, & ſumma Nehemiæ iniuria & afflictio, ſcilicet ciuium ſuorum proditio, quam tamen ipſe diſſimulando, patientiâ, conſilio & conſtantia ſuperauit.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEroſolymæ iam muris cincta Nehemias cuſtodes apponit. Inde v. 6. numerantur ij qui cum Zorobabele Babylone redierant, ac v. 70. dona auri & vaſorum in fabricam ſpontè à varijs oblata.

1. POſtquam autem ædificatus eſt murus, & poſui valuas, & recenſui ianitores, &
cantores, & Leuitas: 2. Præcepi Hanani fratri meo, & Hananiæ principi do-
mus de Ieruſalem (ipſe enim quaſi vir verax & timens Deum plus ceteris videbatur)
3. & dixi eis: Non aperiantur portæ Ieruſalem vſque ad calorem ſolis. Cumq; adhuc
aſſiſterent, clauſæ portæ ſunt, & oppilatæ: & poſui cuſtodes de habitatoribus Ieruſa-
lem, ſingulos per vices ſuas, & vnumquemque contra domum ſuam. 4. Ciuitas au-
tem erat lata nimis & grandis, & populus paruus in medio eius, & non erant domus
ædificatæ. 5. Deus autem dedit in corde meo, & congregaui optimates, & magi-
ſtratus, & vulgus, vt recenſerem eos, & inueni librum cenſus eorum, qui aſcenderant
primùm, & inuentum eſt ſcriptum in eo. 6. Iſti filij prouinciæ, qui aſcenderunt de
captiuitate migrantium, quos tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis, & re-
uerſi ſunt in Ieruſalem, & in Iudæam, vnuſquiſque in ciuitatem ſuam. 7. Qui ve-
nerunt cum Zorobabel, Ioſue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani, Mardo-
chæus, Belſam, Meſpharath, Begoai, Nohum, Baana. Numerus virorum populi Iſrael:
8. Filij Pharos, duo millia centum ſeptuaginta duo: 9. Filij Saphatia, trecenti ſep-
tuaginta duo: 10. Filij Area, ſexcenti quinquaginta duo: 11. Filij Phahathmoab
filiorum Ioſue & Ioab, duo millia octingenti decem & octo: 12. Filij Ælam, mille
ducenti quinquaginta quatuor: 13. Filij Zethua, octingenti quadragintaquinque:
14. Filij Zachai, ſeptingenti ſexaginta: 15. Filij Bannui, ſexcenti quadraginta
octo: 16. Filij Bebai, ſexcenti viginti octo: 17. Filij Azgad, duo millia trecenti
viginti duo: 18. Filij Adonicam, ſexcenti ſexaginta ſeptem: 19. Filij Beguai,
duo millia ſexaginta ſeptem: 20. Filij Adin, ſexcenti quinquagintaquinque: 21.

Filij Ater, filij Hezeciæ, nonagintaocto: 22. Filij Hasem, trecenti vigintiocto.
23. Filij Besai, trecenti vigintiquatuor: 24. Filij Hareph, centum duodecim. 25.
Filij Gabaon, nonagintaquinque: 26. Filij Bethlehem & Netupha, centum octo-
ginta octo. 27. Viri Anathoth, centum vigintiocto 28. Viri Bethazmoth, quadra-
gintaduo. 29. Viri Cariathiarim, Cephira, & Beroth, septingenti quadraginta tres.
30. Viri Rama, & Geba, sexcenti vigintiunus. 31. Viri Machmas, centum viginti-
duo. 32. Viri Bethel, & Hai, centum vigintitres. 33. Viri Nebo alterius, quinqua-
gintaduo. 34. Viri Ælam alterius, mille ducenti quinquagintaquatuor. 35. Filij
Harem, trecenti viginti. 36. Filij Jericho, trecenti quadragintaquinque. 37. Filij
Lod, Hadid & Ono, septingenti viginti vnus. 38. Filij Senaa, tria millia nongenti-
triginta. 39. Sacerdotes: Filij Idaia in domo Iosue, nongenti septuagintatres. 40.
Filij Emmer, mille quinquaginta duo. 41. Filij Phashur, mille ducenti quadraginta-
septem. 42. Filij Arem, mille decem & septem. Leuitæ: 43. Filij Iosue & Ced-
mihel filiorum. 44. Oduiæ, septuagintaquatuor, Cantores: 45. Filij Asaph, cen-
tum quadragintaocto. 46. Ianitores: Filij Sellum, filij Ater, filij Telmon, filij Ac-
cub, filij Hatira, filij Sobai: centum trigintaocto. 47. Nathinæi: filij Soha, filij Ha-
supha, filij Thebbaoth. 48. Filij Ceros, filij Siaa, filij Phadon, filij Lebana, filij Ha-
gaba, filij Selmai, 49. filij Hanan, filij Geddel, filij Gaher, 50. filij Raaia, filij Ra-
sin, filij Necoda, 51. filij Gezem, filij Aza, filij Phasea, 52. filij Besai, filij Munim,
filij Nephussim, 53. filij Bacbuc, filij Hacupha, filij Harhur, 54. filij Besloth, filij
Mahida, filij Harsa, 55. filij Bercos, filij Sisara, filij Thema, 56. filij Nasia, filij Ha-
tipha, 57. filij seruorum Salomonis, filij Sothai, filij Sophereth, filij Pharida, 58.
filij Iahala, filij Darcon, filij Ieddel, 59. filij Saphatia, filij Hatil, filij Pochereth,
qui erat ortus ex Sabaim, filio Amon. 60. Omnes Nathinæi, & filij seruorum Salo-
monis, trecenti nonagintaduo. 61. Hi sunt antem, qui ascenderunt de Thelmela,
Thelharsa, Cherub, Addon, & Emmer: & non potuerunt indicare domum patrum
suorum, & semen suum, vtrùm ex Israel essent. 62. Filij Dalaia, filij Tobia, filij Ne-
coda, sexcenti quadragintaduo. 63. Et de Sacerdotibus, filij Habaia, filij Accos, fi-
lij Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorem: & vocatus est nomi-
ne eorum. 64. Hi quæsierunt scripturam suam in censu, & non inuenerunt: & eie-
cti sunt de sacerdotio 65. Dixitque Athersata eis, vt non manducarent de Sanctis
sanctorum, donec staret Sacerdos doctus & eruditus. 66. Omnis multitudo quasi
vir vnus, quadragintaduo millia trecenti sexaginta, 67. absque seruis & ancillis eo-
rum, qui erant septem millia trecenti trigintaseptem, & inter eos cantores, & canta-
trices, ducenti quadragintaquinque. 68. Equi eorum, septingenti trigintasex: muli
eorum, ducenti quadragintaquinque: 69. cameli eorum quadringenti triginta
quinque: asini, sex millia septingenti viginti.

Hucusque refertur quid in commentario scriptum fuerit, exin Nehemiæ historia texitur.

70. Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Athersatha dedit
in thesaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quin-
gentas triginta. 71. Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis,
auri drachmas viginti millia, & argenti mnas duo millia ducentas. 72. Et quod de-
dit reliquus populus, auri drachmas viginti millia, & argenti mnas duo millia, & tu-
nicas sacerdotales sexaginta septem. 73. Habitauerunt autem Sacerdotes, & Leui-
tæ & ianitores, & cantores, & reliquum vulgus, & Nathinæi, & omnis Israel, in ciui-
tatibus suis.

Vers. 2. PRÆCEPI HANANI FRATRI (cognato) MEO.] Hic est ille Hanani, qui nuntium desolationis Ierusalem ad Nehemiam in Persidem detulit cap. 1. v. 2. ET HANANIÆ PRINCIPI (id est præfecto) DOMVS, scilicet palatij regij, vt habent Hebr. in monte-Sion. Hos duos, vtpote præ cæteris viros veraces, id est sinceros & integros, ac timentes Deum Nehemias posuit custodes vrbis Ierusalem.

Vers. 3. CVMQVE ADHVC ASSISTERENT] q. d. Non nisi his duobus custodibus, scilicet Hanani & Hanania præsentibus & assistentibus, vespere claudebantur portæ, ne qua fieret fraus ex hostium insidijs. Rursum manè non aperiebantur *ante calorem* A *solis*, id est ante clarum diem, cùm omnes vigilant.

ET POPVLVS PARVVS] qui pauci Babylone redierant, & ex his paucis nonnulli videntes desolationem vrbis & hostium minas, ad alias Iudææ vrbes & vicos se contulerant, alij in Babylonem vel Persidem reuersi erant, inter quos fuit Dux Zorobabel. Vers. 4.

DEVS AVTEM DEDIT IN CORDE MEO] q. d. Deus mihi suggessit consilium, modumque supplendi paucitatem incolarum Ierosolymæ, nimirum recensendo catalogum eorum, qui primitùs cum Esdrâ è Babylone redierant, ac iuxta eum, illos inuitando & euocando ad incolendam Ierusalem: Vers. 5.

quod

quod re ipsâ per sortem factum esse audiemus c. 11. Vnde mox catalogum continentem censum populi, qui redierat, recenset.

VERS. 6. ISTI (sunt) FILII PROVINCIÆ, QVI ASCENDERVNT DE CAPTIVITATE MIGRANTIVM,] id est, qui redierunt è transmigratione Babylonis, puta è Babylone in Ierusalem cum Zorobabel sub Cyro. Hic est catalogus, siue census populi, quem recensuit Esdras c. 2. sed alijs subinde verbis & numeris ferè diuersis, præsertim in medio; nam initium & finis vtrobique est idem. Ratio est, quòd census hic populi, siue catalogus sæpiùs sit initus & descriptus; scilicet primò in Babylone, cùm inde egressi sunt Iudæi: secundò in Ierusalem, cùm primùm eò appulerunt. Tertiò cùm templo reædificato, illud solenni populi concursu dedicatũ fuit. Hi autem censu inter se euariabant, quia alijs morientibus alij nascebantur, alijs abeuntibus alij aduentabant. Quare ex vno censu catalogum suum descripsit Esdras, ex alio Nehemias; ideoq; euariant. Vide Franc. Lucam in notat. 79.

VERS. 65. DIXITQVE ATHERSATA,] hoc est Nehemias, vt patet c. 8. v. 9.

A Huc vsque catalogus. Annotatio hæc sequestris non extat in Hebræo, Græco & quibusdam Latinis. Vnde Græcus Epanorthotes, alijq; eam omittendam censent, imò reiiciunt, vt Lyran. & Carth. Sanè diuersus character sat arguit, hæc inserta verba, neque de textu esse, neque de fide, ait Sanchez. Habent tamen annotationem hanc Biblia Romæ correcta. Videtur ergo addita ab Interprete, vti multa similia addita sunt in libro Esther, vel à paraphraste, aut commentatore aliquo: ita Franc. Lucas notat. 79.

NONNVLLI AVTEM DE PRINCIPIBVS.] Hic est catalogus donariorum ad fabricam oblatorum, VERS. 70.
estque idem cum eo, quem recensuit Esdras c. 2. sed vt dixi, in numeris diuersus; fortè, quòd Esdras plurium dona complexus sit, nempè eorum etiam omnium, qui ex regno Cyri, siue Iudæi siue Persæ, hortante Cyro, de opibus suis aliquid ad fabricam contulerunt aut posteà in Ierusalem submiserunt: Nehemias autem Iudæorum tantùm è captiuitate redeuntium dona, eaque præcipua duntaxat; ideoque pauciora quàm Esdras recenseat, ait Franc. Lucas loco citato.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Esdras conuocato omni populo, die primâ mensis septimi, illi legem Dei prælegit explicatq; Idem facit die 15. mensis per octo dies festi Tabernaculorum, quod ab omnibus magna solemnitate celebratur.

1. ET venerat mensis septimus: filij autem Israël erant in ciuitatibus suis. Congre-
gatusque est omnis populus quasi vir vnus, ad plateam quæ est ante portam
aquarum: & dixerunt Esdræ scribæ vt afferret librum legis Moysi, quam præceperat
Dominus Israeli. 2. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum
& mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die primâ mensis septimi. 3. Et
legit in eo apertè in plateâ, quæ erat ante portam aquarum, de mane vsque ad mediam
diem, in conspectu virorum & mulierum & sapientium, & aures omnis populi erant
erectæ ad Librum. 4. Stetit autem Esdras scriba super gradum ligneum, quem fe-
cerat ad loquendum: & steterunt iuxta eum, Mathathias, & Semeia, & Ania, & Uria,
& Helcia, & Maasia, ad dexteram eius & ad sinistram, Phadaia, Misael, & Melchia,
& Hasum, & Hasbadana, Zacharia, & Mosollam. 5. Et aperuit Esdras librum coram
omni populo: super vniuersum quippe populũ eminebat: & cùm aperuisset eum, ste-
tit omnis populus. 6. Et benedixit Esdras Domino Deo magno: & respondit omnis
populus: Amen, Amen; eleuans manus suas, & incuruati sunt, & adorauerunt Deum
proni in terram. 7. Porrò Iosue, & Bani, & Serebeia, Iamin, Accub, Septhai, Odia,
Maasia, Celita, Azarias, Iozabed, Hanan, Phalaia, Leuitæ, silentium faciebant in po-
pulo ad audiendam legem: populus autem stabat in gradu suo. 8. Et legerunt in
Libro legis Dei distinctè, & apertè ad intelligendum: & intellexerunt cùm legere-
tur. 9. Dixit autem Nehemias (ipse est Athersatha) & Esdras sacerdos & scriba, &
Leuitæ interpretantes vniuerso populo: Dies sanctificatus est Domino Deo nostro,
nolite lugere, & nolite flere. Flebat enim omnis populus cùm audiret verba legis.
10. Et dixit eis: Ite, comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes his, qui non
præparauerunt sibi: quia sanctus dies Domini est, & nolite contristari: gaudium etenim
Domini est fortitudo nostra. 11. Leuitæ autem silentium faciebant in omni populo,
dicentes: Tacete, quia dies sanctus est, & nolite dolere. 12. Abiit itaque omnis po-
pulus, vt comederet & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiam magnam; quia
intellexerant verba, quæ docuerat eos. 13. Et in die secundo congregati sunt prin-
cipes familiarum vniuersi populi, Sacerdotes & Leuitæ, ad Esdram scribam, vt inter-
pretaretur eis verba Legis. 14. Et inuenerunt scriptum in Lege, præcepisse Domi-
num in manu Moysi, vt habitent filij Israel in tabernaculis, in die solenni mense septi-

mo? 15. & vt prædicent, & diuulgent vocem in vniuersis vrbibus suis, & in Ierusalem, dicentes: Egredimini in montem, & afferte frondes oliuæ & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, vt fiant tabernacula, sicut scriptum est. 16. Et egressus est populus, & attulerunt, feceruntque sibi tabernacula vnusquisque in domate suo, & in atrijs suis, & in atrijs domus Dei, & in plateâ portæ aquarum, & in plateâ portæ Ephraim. 17. Fecit ergo vniuersa Ecclesia eorum qui redierant de captiuitate, tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis: non enim fecerant à diebus Iosue filij Nun taliter filij Israel vsque ad diem illum, Et fuit lætitia magna nimis. 18. Legit autem in Libro legis Dei per dies singulos, à die primo vsque ad diem nouissimum, & fecerunt solennitatem septem diebus, & in die octauo collectam iuxta ritum.

VERS. 1. ET VENERAT MENSIS SEPTIMVS.] Videntur hæc gesta anno septimo Artaxerxis sub Esdrâ, qui ab eo missus rediit in Ierusalem. Vnde sicut catalogus cap. præcedentis Nehemiæ idem est cum catalogo Esdræ cap. 2. sic & quæ hoc c. 8. dicuntur, videntur esse eadem cum ijs, quæ narrauit Esdras cap. 3. vt patet vtrumque conferenti. Vtrobique enim nominatur mensis septimus, Esdras, festum Tabernaculorum, &c. Nec dubium est Esdram scribam officio & zelo suo perfunctũ, mox vt anno septimo Artaxerxis rediit in Ierusalem, vt populum in captiuitate legis oblitum, legẽ doceret. Ad hoc enim ipse missus erat ab Artaxerxe dicente, *vt liberè doceas imperitos* Esdræ 7. v. 15. sicut Zorobabel & Iesus missi sunt ad reædificandum templum, Nehemias verò ad restaurandos muros & vrbem. Adde: non videtur Esdras vixisse vsque ad annum vigesimum Artaxerxis, quo Nehemias muros instaurauit; sic enim fuisset annorũ 147. (quod illo æuo erat insolens) tot enim fluxere ab anno vltimo Sedeciæ, quo occisus est Saraias pater Esdræ, vsque ad annũ vigesimum Artaxerxis. Verùm hæc ratio non est solida: nam Esdram anno 20. Artaxerxis vixisse patet c. 12. vers. 33. & 35. vbi dicitur interfuisse Esdras scriba dedicationi vrbis factæ à Nehemiâ; licet Caiet. putet ibi alium esse Esdram ab hoc nostro diuersum. Quocirca nonnulli censent hæc cõtigisse sub Nehemia anno 20. Artaxerxis, vt Esdras cum eo tertiò redierit in Ierusalem, fueritque grandæuus, nimirum 147. annorum.

VERS. 4. STETIT ESDRAS SVPER GRADVM LIGNEVM.] Hebr. *super turrim ligneam*, id est super suggestum, quod instar turriculæ è terrâ assurgebat in altum.

VERS. 5. STETIT OMNIS POPVLVS,] tum vt reuerentiam Dei legi stando deferret, tum vt arrectis auribus stans faciliùs lectionem Esdræ perciperet. Hinc & Christiani ad Euangelium assurgunt, reuerentiæ causa.

VERS. 8. ET LEGERVNT (tum Esdras; tum eius socij, qui Esdræ seni & fesso in lectione succedebant, sed vbi quid difficultatis occurrebat, explicabat illud Esdras) IN LIBRO LEGIS (in Pentateucho, ac præsertim in Deuteronomio, vbi lex tota repetitur & iteratur) DISTINCTE] vt omnes singula perfectè audire possent. Septuag. vertunt: *Et distinxit in scientiâ Domini*, id est distinctè legem legit & explicuit, per scientiam à Domino acceptam. Perperam ergo nonnulli hoc torquent ad restaurationem librorum à Chaldæis combustorum, quasi illos Esdras restaurarit ex memoriâ per scientiam à Deo infusam: ET APERTE AD INTELLIGENDVM. Hebr. *ponendo* (id est dando) *intellectum*: q.d. Esdras inter legendum explicabat, vbi opus erat

A Syriacè vel Chaldaicè, quæ Hebraicè scripta ex Deuteronomio legebantur; atque insuper sententias, quæ occurrebant paraphrasticè interpretabatur, vt dicitur v. 13. populus enim in Babylone linguam suam Hebræam corruperat, & cum Chaldæa miscuerat: quare purè Hebræam non satis capiebat. Esdras ergo Hebraicè dicta interpretabatur linguâ Syriacâ, quæ populo redeunti erat iam propria & natiua.

DIXIT AVTEM NEHEMIAS (IPSE EST ATHERSATA) Nehemias dictus est *Athersata* à rad. יָרַשׁ *iaras* id est hæreditauit, q.d. Athersata, id est אַתָּה יָרַשְׁתָּ *atta irrafta*, hoc est secundò à תירוש *hæreditasti tu*, quia tu solus præ omnibus hæreditatem patrum possedisti, qui vrbem destructam restaurasti, muris cinxisti, tutamque posteris tuis possidendam tradidisti. ita Vilalpando: vel *tiros*, id est mustum, & VERS. 9. *Athersata est Nehemias. Vinh.*
B שָׁתָה *siata*, id est bibit; q.d. prælibator vini regis; erat enim eius pincerna: ita Marinus in Lexico. Tertiò, *Athersata* valdè conuenit cum *Artaſtata*, id est Artaxerxe. Videtur enim rex sui nominis potestatem Nehemiæ fecisse, aut certè ipse, vtpote regi charissimus, ipsius regis nomine compellatus fuit ab aulicis. ita Vilalpando par. 1. de templo lib. 3. cap. 4.

Porrò fabulosum videtur quod Lyranus ait, *Athersata* Hebr. idem esse quod *relaxatus*: sicque Nehemiã vocari, eò quòd per sapientes Hebræorum relaxatus sit, eum eoque dispensatum, vt biberet vinum regis Gentilis, puta Artaxerxis, cuius pincerna erat Athersata, quia Athersata non est nomen Hebræum, sed Chaldæum & à Chaldæis inditum.

FLEBAT ENIM OMNIS POPVLVS CVM AVDIRET VERBA LEGIS,] quia videbat legis minas, puta clades omnis generis sibi accidisse ob eius præua-
C ricationem in ijsque adhuc se magnâ ex parte perdurare ab initio captiuitatis Babylonicæ vsque ad annum 20. Artaxerxis, quod erat spatium 147. annorum.

ITE COMEDITE PINGVIA. Sic Christiana lex vetat ieiunium in Dominicâ, ob Festi lætitiam. ita S. Thom. 2. 2. q. 147. ar. 5. ad 3. VERS. 10.

NOLITE CONTRISTARI] quia licet iure lugeatur, & fleatur, tamen hoc die festo Neomeniæ, quo recolimus beneficia Dei tum antiqua, tum noua & continua in nos collata, gaudendum est, non lugendum.

GAVDIVM ETENIM DOMINI EST FORTITVDO NOSTRA.] Gaudium Domini dupliciter accipi potest. Primò actiuè, quod est gaudium, quo gaudet Dominus, cùm videt nos in aduersis esse forti magnoq; animo, non paruo & abiecto. Hic enim stimulus valdè pungit animos pios, vt in *Gaudium Domini duplex.*

quan-

A quantalibet aduersitate & tribulatione animum non demittant, sed roborent, vt in eâ gaudeant & exultent, si cogiteot id Deo gratum esse Deumq; gaudere & delectari oostrâ fortitudine & gaudio in aduersis. ita Sanchez. Secundò passiuè gaudium Domini est, quod de Domino vel ex Domini amore, reuerentia, imitatione & obedientia concipitur, q. d. gaudet Deus diebus festis, eò quòd illis à fidelibus magis colatur, adoretur, inuocetur: quare ipse pariter cupit, vt fideles hoc suum gaudiũ imitentur & induant, gaudeantq; die festo, at gaudentes illi sacrificent victimas pacificas ex quibus hilariter cõmedant, ac cum Deo ipso quasi epulentur. Hoc enim gaudio acquiritur fortitudo meotis & corporis; tum ad legem Dei implendã; tum ad aduersa (quibus iam opprimimur) quęlibet fortiter ferenda; imò per gaudium hoc lenienda & discutienda, ac per Deum amouenda. Deus enim B si nos lætos & gaudentes, indeque fortes & constantes viderit in lege festorumque suorum cultu, amouebit à nobis plagas, quas ob tristē & pusillanimem eorum oeglectum oobis immisit: sicut enim tristitia facit mœstos, pusillanimes, tardos: ita lætitia ex aduerso facit hilares, magnanimos & celeres Dei cultores legisq; custodes, vnde Vatab. vertit: *Gaudium Domini est robur vestrum*, seque explicat: diuino gaudio efficiemini fortiores animis & alacriores. Gaudium enim spiritus vitales & animales multiplicat, excitat, acuit & per totum corpus diffundit, vt illud vegetent, excitent & ad opus alacres efficiant; tristitia verò eosdē attenuat, arctat, grauat, auocat, vt totus homo sit mœstus, grauis, contractus & ineptus ad omne bonom. Quocirca Apostolus ad hoc gaudium perenne fideles adhortatur, dicens: *Gaudete in Domino semper: iterum dico gaudete.* Philip. 4. vide ibi dicta. Adde quod Deus in se & de se gaudentibus nouam gratiam, nouas vires, nouũ robur assiduè suggerat, quibus

A ad omnia, licet tristitia & ardua, fiant generosi, fortes & alacres. Deus enim cùm sit summus & liberalissimus lætissimusq; Dominus, vult à nobis famulis suis sibi seruiri in lætitiâ, exultatione & iubilo: iuxta illud: *seruite Domino in lætitiâ.* Et illud: *lætamini in Domino & exultate iusti.* Psal. 31. 11.

VT INTERPRETARETVR (Esdras) EIS VERBA LEGIS,] vt solueret dubia, quæ ex pridianâ legis lectione eis suborta erant, præsertim circa ritus celebrandi instans festum Scenopegię, siue Tabernaculorum, quos lex præscribit Leuit. 23. vbi de ijs fusè egi. Vers. 13.

DIVVLGENT VOCEM,] id est voce præconis vbique promulgent, vt omnes conueoiant in Ierusalem ad festum Tabernaculorum imminens, iuxta legem per octo dies celebrandum. Vers. 15.

AFFERTE FRONDES LIGNI PVLCHERRIMI.] Hebr. *ligni olei*, id est pinguis & oleati, quod Septuag. ioterpretantur *cypressum*, Pagnin. *pinum*. B Meliùs alij *cedrum*. Vide dicta Leuit. 23. 36.

FECERVNTQVE TABERNACVLA IN DOMATE SVO,] id est in tecto domus suæ. ita Hebr. tecta enim apud Hebræos erant plana, vt in illis sub dio ambulare, stare, sedere, pernoctare, dormire possent. Clima enim Iudææ est calidum & siccum; vnde eius Incolæ noctu in tectis frigidum aërem sudumque captant. Vers. 16.

A DIEBVS IOSVE, (id est ab ingressu Hebræorum in Chananæam eis a Deo promissam) NON FECERVNT TALITER FILII ISRAEL,] non celebrarant tale festum Tabernaculorũ tanta lætitia, tantâ deuotione legendo legem publicè, eiusque explicationem faciendo tanto populi vndique cõfluentis concursu, vt etiam in tectis Tabernacula construere debuerint: ita Caiet. & alij. Vers. 17.

ET IN DIE OCTAVO COLLECTAM,] id est festum cœtus populi, quod quale fuerit, explicui Leuit. 23. 40. Vers. 18.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudæi in ieiunio & sacco confitentur peccata Deo. Leuitæ celebrant prisca beneficia, quibus Deus cum malefactis populi certauit: ac fœdus inter Deum & populum renouant,

1. IN die autem vigesimoquarto mensis huius, conuenerunt filij Israël in ieiunio &
in saccis, & humus super eos. 2. Et separatum est semen filiorum Israël ab
omni filio alienigena: & steterunt, & confitebantur peccata sua, & iniquitates patrum
suorum. 3. Et consurrexerunt ad standum: & legerunt in volumine legis Domini
Dei sui, quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum suum.
4. Surrexerunt autem super gradum Leuitarum, Iosue, & Bani, & Cedmihel, Sa-
bania, Bonni, Sarebias, Bani, & Chanani: & clamauerunt voce magnâ ad Dominum
Deum suum. 5. Et dixerunt Leuitæ, Iosue, & Cedmihel, Bonni, Hasebnia, Sere-
bia, Odaia, Sebnia, Pathahia: Surgite, benedicite Domino Deo vestro ab æterno
vsque in æternum: & benedicant nomini gloriæ tuæ excelso in omni benedictione
& laude. 6. Tu ipse Domine, solus, tu fecisti cælum, et cælum cælorum, et omnem
exercitum eorum: terram, et vniuersa quæ in eâ sunt: maria, et omnia, quæ in eis
sunt: et tu viuificas omnia hæc, et exercitus cæli te adorat. 7. Tu ipse, Domine Deus,
qui elegisti Abram, et eduxisti eum de igne Chaldæorum, et posuisti nomen eius
Abraham. 8. Et inuenisti cor eius fidele coram te; et percussisti cum eo fœdus, vt
dares ei Terram Chananæi, Hethæi, et Amorrhæi, et Pherezæi, et Iebusæi, et Gergesæi,
vt dares semini eius: et implesti verba tua, quoniã iustus es. 9. Et vidisti afflictionē
patrum nostrorum in Ægypto: clamoremque eorum audisti super mare rubrum.

10. Et

10. Et dedisti signa atque portenta in Pharaone, & in vniuersis seruis eius, & in omni populo terræ illius: cognouisti enim quia superbè egerant contra eos: & fecisti tibi nomen, sicut & in hâc die. 11. Et mare diuisisti ante eos, & transierunt per medium maris in sicco: persecutores autem eorum proiecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas. 12. Et in columnâ nubis ductor eorum fuisti per diem, & in columnâ ignis per noctem, vt appareret eis via, per quam ingrediebantur. 13. Ad montem quoque Sinai descendisti, & locutus es cum eis de cælo, & dedisti eis iudicia recta, & legem veritatis, ceremonias, & præcepta bona. 14. Et Sabbatum sanctificatum tuum ostendisti eis, & mandata, & ceremonias, & legem præcepisti eis in manu Moysi serui tui. 15. Panem quoque de cælo dedisti eis in fame eorum, & aquam de petrâ eduxisti eis sitientibus, & dixisti eis vt ingrederentur & possiderent terram, super quam leuasti manum tuam, vt traderes eis. 16. Ipsi verò & patres nostri superbè egerunt, & indurauerunt ceruices suas, & non audierunt mandata tua. 17. Et noluerunt audire, & non sunt recordati mirabilium tuorum, quæ feceras eis. Et indurauerunt ceruices suas, & dederunt caput vt conuerterentur ad seruitutem suam, quasi per contentionem. Tu autem Deus propitius, clemens & misericors, longanimis & multæ miserationis, non dereliquisti eos. 18. Et quidem cùm fecissent sibi vitulum conflatilem, & dixissent: Iste est Deus tuus, qui eduxit te de Ægypto: feceruntque blasphemias magnas. 19. Tu autem in misericordijs tuis multis non dimisisti eos in deserto: columna nubis non recessit ab eis per diem, vt duceret eos in viam: & columna ignis per noctem, vt ostenderet eis iter per quod ingrederentur. 20. Et spiritum tuum bonum dedisti, qui doceret eos, & manna tuum non prohibuisti ab ore eorum, & aquam dedisti eis in siti. 21. Quadraginta annis pauisti eos in deserto, nihilque eis defuit: vestimenta eorum non inueterauerunt, & pedes eorum non sunt attriti. 22. Et dedisti eis regna, & populos, & partitus es eis sortes: & possederunt terram Sehon, & terram Regis Hesebon, & terram Og Regis Basam. 23. Et multiplicasti filios eorum sicut stellas cæli, & adduxisti eos ad terram, de quâ dixeras patribus eorum vt ingrederentur & possiderent. 24. Et venerunt filij, & possederunt terram, & humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, & dedisti eos in manu eorum, & reges eorum & populos terræ, vt facerent eis sicut placebat illis. 25. Ceperunt itaque vrbes munitas, & humum pinguem, & possederunt domos plenas cunctis bonis: cisternas ab alijs fabricatas, vineas & oliueta, & ligna pomifera multa: & comederunt, & saturati sunt, & impinguati sunt & abundauerunt delicijs in bonitate tua magna. 26. Prouocauerunt autem te ad iracundiam, et recesserunt à te, et proiecerunt legem tuam post terga sua: et prophetas tuos occiderunt, qui contestabantur eos vt reuerterentur ad te: feceruntque blasphemias grandes. 27. Et dedisti eos in manu hostium suorum, et afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis suæ clamauerunt ad te, et tu de cælo audisti, et secundum miserationes tuas multas dedisti eis saluatores, qui saluarent eos de manu hostium suorum. 28. Cùmque requieuissent, reuersi sunt vt facerent malum in conspectu tuo: et dereliquisti eos in manu inimicorum suorum, et possederunt eos. Conuersique sunt, et clamauerunt ad te: tu autem de cælo exaudisti, et liberasti eos in misericordijs tuis, multis temporibus. 29. Et contestatus es eos vt reuerterentur ad Legem tuam. Ipsi verò superbè egerunt, et non audierunt et mandata tua, & in iudicijs tuis peccauerunt, quæ faciet homo, et viuet in eis: et dederunt humerum recedentem, et ceruicem suam indurauerunt, nec audierunt. 30. Et protraxisti super eos annos multos, et contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuorum: et non audierunt, et tradidisti eos in manu populorum terrarum. 31. In misericordijs autem tuis plurimis non fecisti eos in consumptionem, nec dereliquisti eos: quoniam Deus miserationum, et clemens es tu. 32. Nunc itaque Deus noster magne, fortis, et terribilis, custodiens pactum et misericordiam, ne auertas à facie tuâ omnem laborem, qui inuenit nos reges nostros, et principes nostros, et sacerdotes nostros, et prophetas nostros, et patres nostros, et omnem populum tuum, à diebus regis Assur vsque in diem hanc. 33. Et tu iustus es in omnibus, quæ venerunt super nos: quia veritatem fecisti, nos autem impiè egimus. 34. Reges nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, & patres nostri, non fecerunt legem tuam, & non attenderunt mandata tua, & testimonia tua, quæ testificatus es in eis. 35. Et ipsi in regnis suis, & in bonitate tuâ multâ, quam dederas eis, & in terrâ latissimâ & pingui, quam tradideras in conspectu eorum, non seruierunt tibi, nec reuersi sunt à

studijs

studijs suis pessimis. 36. Ecce nosipsi hodie serui sumus: & terra, quam dedisti
patribus nostris vt comederent panem eius, & quæ bona sunt eius, & nosipsi serui
sumus in eâ. 37. Et fruges eius multiplicantur regibus, quos posuisti super nos
propter peccata nostra, & corporibus nostris dominantur, & iumentis secundùm
voluntatem suam, & in tribulatione magnâ sumus. 38. Super omnibus ergo his
nosipsi percutimus fœdus, & scribimus, & signant Principes nostri, Leuitæ nostri, &
Sacerdotes nostri.

Vers. 1. Pœnitentiæ tria Symbola. ET HVMVS (id est puluis & cinis) SVPER EOS] A Nota hic tria pœnitentiæ officia, æquè ac Symbola. Primũ est, caput aspergere cinere, quasi confitendo quod viles & cinerei sumus, vtpote ex cinere formati & in cinerem redituri: iuxta illud Genes. 3. 19. *Puluis es & in puluerem reuerteris.* Secundum est, publicum & solenne ieiunium. Tertium, saccus, siue cilicium.

Vers. 2. SEPARATVM EST SEMEN FILIORVM ISRAEL AB OMNI FILIO ALIENIGENA.] q. d. separarunt se ab vxoribus gentilitijs, ac filios, quos ex eis procrearant, separarunt à filijs, quos ex vxoribus Israeliticis genuerant eo modo, quem dixi 1. Esdræ 10. 3.

Vers. 3. ET CONSVRREXERVNT (Leuitæ) AD STANDVM] in loco editiore, è quo à populo videri & audiri possent.

ET QVATER CONFITEBANTVR,] q. d. ad singulas lectiones canebant Deo psalmos & hymnos, quibus Dei beneficentiam celebrarent, ac populi ingrati malefacta confitebantur, supplicesq; veniam eorum à Deo postulabant. B

Vers. 6. CÆLVM CÆLORVM] id est cælum altissimum, vastissimum & præstantissimum, scilicet empyreũ; ET OMNEM EXERCITVM EORVM, puta omnes Angelos & omnia astra.

Vers. 7. ELEGISTI ABRAHAM, ET EDVXISTI EVM DE IGNE CHALDÆORVM.] Dices, Hebr. & Septuag. habent *de Vr Chaldæorum*, & sic vertit Noster Genes. 11. 31. & alibi.

Resp. *Vr* siue *Vra*, vt habet Iosephus, est nomen proprium vrbis Chaldæorum, ex quâ Deus eduxit Abraham, quam Eupolemus apud Euseb. l. 9. Præpar. cap. 4. vocat Camirinem. Dicta videtur à cultu agri (hunc enim Hebr. significat *vr*) quem teste S. Hier. quæst. in Genesim vt Deum coluerunt Chaldæi. sicut Heliopolis in Ægypto dicta est a cultu solis: *Heliopolis* enim idem est quod, ἡλίου πόλις, id est, *solis vrbs*; ideoque Noster vt interpretetur nomen Hebr. *vr*, vertit *ignis*. Vnde & quædam Biblia τὸ *ignis* hoc loco scribunt per maiusculum I, quasi nomen proprium vrbis; omninò enim hic alluditur ad Genes. 11. 31. vbi dicitur: *Eduxi eos de Vr Chaldæorum*: sic enim & alibi sæpè Noster interpretatur etyma nominum propriorum Hebræorum, quia in eis latet aliquod mysterium, aut vis & energia, vt Iudic. 15. 19. Genes. 26. 20. & 22. C

Hinc secundò τὸ *vr* potest accipi quasi nomen non proprium, sed appellatiuum, vt significet ignem, id est pressuram & afflictionem: sicut & Ps. 16. 3. & Psal. 65. 12. multas enim afflictiones passum esse Abraham à Chaldæis, eò quòd nollet adorare ignem, quem ipsi æquè ac Persę vt Deum colebant, testatur Iosephus lib. 1. Antiq. 8. & S. August. lib. 16. ciuit. 13. imò Hebræorum traditio est, hâc de causâ Abrahamum in ignem fuisse cõiectum, sed à Deo miraculosè liberatum, quam approbat S. Hier. quæst. in Genesim. Nec mirum huius rei non meminisse Iosephum, nec Philonẽ, nec S. Paulum Hebr. 11. (quod obijcit Pererius) quia illi ferè ea tantùm referunt, quæ extant in Script. vt sæpè de se profitetur Iosephus. Vide dicta Genes. 11. 31.

ET DEDISTI SIGNA ATQVE PORTENTA IN PHARAONE] puta decem plagas, quibus Deus percussit Pharaonem, vt cogeret eum dimittere Hebræos in Chanaan. Celebrant hic Leuitæ magnificentiam & beneficentiam Dei recensendo omnia, quæ Deus pro Hebræis gessit in Ægypto & Chanaan; scilicet quòd pro eis afflixerit Ægyptum decem plagis, quòd dederit eis columnam ignis quasi ducem viæ, item manna, Legem, aquam de petrâ, terram Chanaan. Vnde confitentur pariter ingratitudinem populi Deo inobedientis. Itaque hæc eorum confessio & oratio est quasi compendium libr. Pentateuchi, Iudicum & Regum. Vers. 10.

PANEM QVOQVE DE CÆLO DEDISTI EIS] scilicet manna, de quo Exodi 16. Vers. 15.

LEVASTI MANVM TVAM,] id est iurasti. Iuramus enim manu eleuata, quasi Deum inuocantes in testem.

ET DEDERVNT CAPVT.] Vatab. *Et elegerunt*, id est eligere voluerunt, *ducem*, qui eos reduceret in Ægyptum ad pristinam seruitutem. Num 14. Secundò simpliciùs, *Dederunt caput vt conuerterentur*, id est obfirmata ceruice, vt præcessit, ac obdurato capite resolutè voluerunt reuerti in Ægyptũ. Sic v. 29. dicitur: *Dederunt humerum recedentem & ceruicem suam indurauerunt.* Vers. 17.

NE AVERTAS A FACIE TVA (sed assiduè aspice benignis oculis, vt nobis compatiaris & miserearis) OMNEM LABOREM (omnes ærumnas nostras) A DIEBVS REGIS ASSVR] qui decem tribus anno sexto Ezechiæ, captiuas abduxit in Assyriam. Vers. 32.

VERITATEM FECISTI] id est verè implesti, verè exhibuisti pręmia quæ promiseras, & pœnas quas transgressoribus comminatus fueras. Vers. 33.

FRVGES MVLTIPLICANTVR REGIBVS] q. d. Iudæa multas quidem profert fruges, at non nobis, sed regibus Persarum, quibus eas pro tributo soluere cogimur. Vers. 37.

SVPER OMNIBVS ERGO HIS] q. d. propter omnia ergo hæc, vt nostri miserearis, ecce noua promissione & fœdere pollicemur, nos abdicatis idolis & sceleribus deinceps tibi soli fideliter & constanter perpetim seruituros. Vers. 38.

ET SCRIBIMVS] litteras huius fœderis, quod tecum inimus, illudq; nomine omnium subscribi & obsignari faciemus à Principibus nostris, quorum nomina sequenti capite referuntur.

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ENumerantur ij qui fœdus populi cum Deo initum subsignarunt, qui pollicentur 52. mandata Dei vniuersa seruaturos, ac nominatim Sabbathum, annumque septimum: item decimas; ac primitias à lege statutas persoluturos, vtpote in quibus huc vsque negligentes & præuaricatores extiterant.

1. SIgnatores autem fuerunt, Nehemias, Athemias, Athersata filius Hachelai, & Sedecias. 2. Saraias, Azarias, Ieremias, 3. Phefhur, Amarias, Melchias, 4. Hattus, Sebenia, Melluch, 5. Hatem, Merimuth, Obdias, 6. Daniel, Genthon, Baruch, 7. Mosollam, Abia, Maimin, 8. Maasia, Belgai, Semeia: hi Sacerdotes. 9. Porrò Leuitæ, Iosue filius Azaniæ, Bennui de filijs Henadad, Cedmihel. 10. & fratres eorum, Sebenia, Odaia, Celita. Hanan, 11. Micha, Rohob, Hasebia, 12. Zachur, Serebia, Sabania, 13. Odaia, Bani, Baninu. 14. Capita populi, Pharos, Phahathmoab, Ælam, Zethu, Bani, 15. Bonni, Azgad, Bebai, 16. Adonia, Bergoai, Adin, 17. Ater, Hezecia, Azur, 18. Odaia, Hasum, Besai, 19. Hareph, Anathoth, Nebai, 20. Megphias, Mosollam, Hazir, 21. Mesizabel, Sadoc, Ieddua, 22. Pheltia, Hanan, Anaia, 23. Osee, Hanania, Hasub, 24. Alohes, Phalea, Sobec, 25. Rehum, Hasebna, Maasia, 26. Echaia, Hanan, Anan, 27. Melluch, Haran, Baana: 28. & reliqui de populo, Sacerdotes, Leuitæ, ianitores, & cantores, Nathinæi, & omnes qui se separauerunt de populis terrarum ad legem Dei, vxores eorum, filij eorum, & filiæ eorum, 29. omnes qui poterant sapere spondentes pro fratribus suis, optimates eorum, & qui veniebant ad pollicendum, & iurandum vt ambularent in lege Dei, quam dederat in manu Moysi serui Dei, vt facerent & custodirent vniuersa mandata Domini Dei nostri, & iudicia eius, & ceremonias eius, 30. & vt non daremus filias nostras populo terræ, & filias eorum non acciperemus filijs nostris. 31. Populi quoque terræ, qui important venalia, & omnia ad vsum, per diem sabbathi vt vendant, non accipiemus ab eis in sabbatho, & in die sanctificato. Et dimittemus annum septimum, & exactionem vniuersæ manus 32. Et statuemus super nos præcepta vt demus tertiam partem sicli per annum ad opus domus Dei nostri. 33. Ad panes propositionis, & ad sacrificium sempiternum in sabbathis, in calendis, in solemnitatibus, & in sanctificatis, & pro peccato: vt exoretur pro Israel, & in omnem vsum domus Dei nostri. 34. Sortes ergo misimus super oblationem lignorum, inter Sacerdotes, & Leuitas, & populum, vt inferrentur in domum Dei nostri per domos patrum nostrorum, per tempora, à temporibus anni vsque ad annum: vt arderent super altare Domini Dei nostri, sicut scriptum est in lege Moysi: 35. & vt afferemus primogenita terræ nostræ, & primitiua vniuersi fructus omnis ligni, ab anno in annum in domo Domini. 36. & primitiua filiorum nostrorum, et pecorum nostrorum, sicut scriptum est in lege, et primitiua boum nostrorum, et ouium nostrarum, vt offerrentur in domo Dei nostri, Sacerdotibus qui ministrant in domo Dei nostri: 37. & primitias ciborum nostrorum, et libaminum nostrorum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque et olei, afferemus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei nostri, et decimam partem terræ nostræ Leuitis. Ipsi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum nostrorum. 38. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum Leuitis in decimis Leuitarum, et Leuitæ offerent decimam partem decimæ suæ in domo Dei nostri, ad gazophylacium in domum thesauri. 39. Ad gazophylacium enim deportabant filij Israel, et filij Leui, primitias frumenti, vini, et olei: et ibi erunt vasa sanctificata, et Sacerdotes, et cantores, et ianitores, et ministri, et non dimittemus domum Dei nostri.

Vers. 1. SIGNATORES (fœderis populi cum Deo initi) FVERVNT NEHEMIAS (quasi dux) ATHERSATA, FILIVS HACHELAI.] Alius est hic à Nehemiâ, qui Athersata quoque nuncupabatur.

Vers. 28. ET OMNES QVI SE SEPARAVERVNT DE POPVLIS TERRARVM AD LEGEM DEI] qui scilicet A à gentilismo conuersi sunt ad Iudaismum, factique proselyti.

OMNES QVI POTERANT SAPERE.] Refer ad Vers. 29.
filij; q.d. omnes filij proselytorum, qui non erant infantes, sed adulti & rationis compotes signarunt quoque hoc fœdus.

Spon-

SPONDENTES (erant) PRO FRATRIBVS SVIS OPTIMATES EORVM] q. d. in tanto numero non poterant omnes hoc fœdus signare: quare optimates soli iurarunt & obsignarunt pro cæteris contribulibus suis.

ET QVI (similes optimatibus erant in populo præcipui) VENIEBANT AD POLLICENDVM ET IVRANDVM] Hebr. additur *cum exetratione*, dicentes: Deus nos puniat; si non seruauerimus eius mandata.

Vers. 31. DIMITTEMVS ANNVM SEPTIMVM] siue Sabbathicum, q. d. sinemus terram anno septimo Sabbathisare, vt agros non colamus, sed sponte in eis nata pauperibus relinquamus, iuxta legem Exodi 23. 11.

ET EXACTIONEM VNIVERSÆ MANVS] q. d. dimittemus pariter debitoribus ea, quæ per syngrapham manus eorũ nobis sunt debita, ita scilicet vt anno septimo ea non exigamus. Hoc enim lex pariter iubebat, vt cum terra non coleretur anno septimo: eodem quoque debita ex fructibus terræ soluenda non soluerentur.

Vers. 33. ET IN SANCTIFICATIS] id est, in hostijs pacificis, quæ Deo offeruntur; has enim distinguit à victimis pro peccato, de quibus proximè sequitur.

Vers. 34. A TEMPORIBVS ANNI VSQVE AD ANNVM] id est quotannis, siue singulis annis.

Vers. 37. DECIMAM PARTEM TERRÆ] id est, decimas fructuum terræ. Nec enim Leuitæ terram possidere poterant, sed tantùm ex ea fructuum decimas accipere.

A

OPERVM NOSTRORVM.] Hinc patet, Iudæos decimas soluisse non tantùm agrorum, sed & laborum & operum suorum, vt ex lucro inde eis proueniente decimam partem darent Leuitis.

ERIT AVTEM SACERDOS FILIVS AARON CVM LEVITIS IN DECIMIS LEVITARVM.] Id est sacerdotes filij Aaronis habebunt partem decimarum cum Leuitis, nimirùm decimam decimæ. Nam vt sequitur: LEVITÆ OFFERENT DECIMAM PARTEM DECIMÆ SVÆ IN DOMO DEI. Igitur decimam decimarum suarum partem Leuitæ dabant sacerdotibus, sacerdotes vicissim decimam decimæ suæ dabant pontifici, qui proinde erat diues valdè & opulentus, vt dixi Numer. 18. Vers. 38. *Decima laborum solvenda.*

ET IBI ERVNT VASA SANCTIFICATA, ET SACERDOTES, ET CANTORES, ET IANITORES, ET MINISTRI] dum tempore vicis suæ in templo ministrant. Hi enim habitabant in cubiculis templo annexis, quæ exedræ & gazophylacia dicebãtur, ibique alebantur: nam sumptu colonorum & Leuitarum ad hæc gazophylacia deferri debebant primitiæ, quæ sacerdotibus cedebant. Spondent ergo Hebræi se omnia hæc diligenter curaturos, quæ antea neglexerant. Vers. 39.

B

ET NON DIMITTEMVS DOMVM DEI] q. d. curabimus omnia quæ ad templi vsus & sacerdotum ac Leuitarum sustentationem pertinent. Hæc ergo se facturos iurant, quia ipsis huc vsque negligentiores extiterant.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ierusalem iam muris cincta, è plebe decima pars per sortem deligitur, quæ eam incolat & ædificet, cæteri vero ad alias Iudææ vrbes & pagos excolendos mittuntur, vnde mox tam Ierusalem, quàm cæterarum vrbium incolæ nominantur & numerantur.

1. HAbitauerunt autem principes populi in Ierusalem, reliqua verò plebs misit sortem, vt tollerent vnam partem de decem, qui habitaturi essent in Ierusalem ciuitate sancta, nouem verò partes in ciuitatibus. 2. Benedixit autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant vt habitarent in Ierusalem. 3. Hi sunt itaque principes prouinciæ, qui habitauerunt in Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda. Habitauit autem vnusquisque in possessione sua, in vrbibus suis, Israel, Sacerdotes, Leuitæ, Nathinæi, & filij seruorum Salomonis. 4. Et in Ierusalem habitauerunt de filijs Iuda, & de filijs Beniamin: de filijs Iuda; Athaias filius Asiam, filii Zachariæ, filij Amariæ, filii Saphariæ, filii Malaleel: de filijs Phares, 5. Maasia filius Baruch, filius Chalhoza, filius Hazia, filius Adaia, filius Ioiarib, filius Zachariæ, filius Sinonitis: 6. omnes hi filij Phares, qui habitauerunt in Ierusalem, quadringenti sexaginta octo viri fortes. 7. Hi sunt autem filij Beniamin: Sellum filius Mosollam, filius Ioed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Masia, filius Etheel filius Isaia, 8. & post eum Gebbai, Sellai, nongenti vigintiocto. 9. & Ioel filius Zechri præpositus eorum, & Iudas filius Senua super ciuitatem secundus. 10. Et de sacerdotibus, Idaia filius Ioarib, Iachin, 11. Saraia filius Helciæ, filius Mosollam, filius Sadoc, filius Meraioth, filius Achitob princeps domus Dei. 12. & fratres eorum facientes opera templi: octingenti vigintiduo. Et Adaia filius Ieroham, filius Phelelia, filius Amsi, filius Zachariæ, filius Pheshur, filius Melchiæ. 13. & fratres eius principes patrum: ducenti quadragintaduo. Et Amassai filius Azreel, filius Ahazi, filius Mosollamoth, filius Emmer, 14. & fratres eorum potentes nimis: centum vigintiocto, & præpositus eorum Zabdiel filius potentium. 15. Et de Leuitis Semeia filius Hasub filius Azaricam, filius Hasabia, filius Boni, 16. & Sabathai, & Iosabed, super omnia opera, quæ erant forinsecus in domo Dei, à principibus Leuitarum,

17. Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Asaph, princeps ad laudandum
& ad confitendum in oratione, & Becbecia secundus de fratribus eius, & Abda fi-
lius Samua, filius Galal, filius Idithum: 18. omnes Leuitæ in ciuitate sancta du-
centi octogintaquatuor. 19. Et ianitores, Accub, Telmon, & fratres eorum, qui
custodiebant ostia: centum septuaginta duo. 20. Et reliqui ex Israel Sacerdotes
& Leuitæ in vniuersis ciuitatibus Iuda, vnusquisque in possessione sua. 21. Et
Nathinæi, qui habitabant in Ophel, & Siaha, & Gaspha de Nathinæis. 22. Et e-
piscopus Leuitarum in Ierusalem, Azzi filius Bani, filius Hasabiæ, filius Mathaniæ,
filius Michæ. De filijs Asaph, cantores in ministerio domus Dei. 23. Præceptum
quippe regis super eos erat, & ordo in cantoribus per dies singulos. 24. & Pha-
thania filius Mesezebel, de filijs Zara filij Iuda in manu regis, iuxta omne verbum
populi, 25. & in domibus per omnes regiones eorum. De filijs Iuda habitauerunt
in Cariatharbe & filiabus eius: & in Dibon, & in filiabus eius: & in Cabseel, & in
viculis eius, 26. & in Iesue, & in Molada, & in Bethphaleth, 27. & in Haser-
sual, & in Bersabee, & in filiabus eius, 28. & in Siceleg, & in Mochona, & in fi-
liabus eius. 29. & in Remmon, & in Saraa, & in Ierimuth, 30. Zonoa, Odol-
lam, & in villis earum, Lachis, & regionibus eius, & Azeca, & filiabus eius. Et man-
serunt in Bersabee vsque ad vallem Ennom. 31. Filij autem Beniamin, à Geba
Mechmas, & Hai, &, Bethel, & filiabus eius: 32. Anathoth, Nob, Anania, 33.
Asor, Rama, Gethaim, 34. Hadid, Seboim, & Neballat, Lod. 35. & Ono valle
artificum: 36. Et de Leuitis portiones Iudæ & Beniamin.

Vers. 1. HABITAVERVNT AVTEM PRINCIPES POPVLI IN IERVSALEM] tamquam in metropoli, ac ciuitate sancta, & à Deo electa ad templum æquè ac ad regnum, vel regimen. A

RELIQVA VERO PLEBS MISIT SORTEM, VT TOLLERENT VNAM PARTEM DE DECEM, QVI HABITATVRI ESSENT IN IERVSALEM CIVITATE SANCTA, NOVEM VERO PARTES IN CIVITATIBVS] cæteris Iudææ. Erat enim Ierusalem tam incolis quàm domibus destituta: quare decima pars plebis sorte delecta est ad eam incolendam, ac ad domos, fora, plateas in ea ædificandum, quod duobus annis incolę sorte delecti perfecerunt, teste Beda & Iosepho 12. Ant. c. 5. sorte delectis accessere ij qui spontè se obtulerunt ad habitandum in Ierusalem, vt dicitur v. 2.

Vers. 3. ET FILII SERVORVM SALOMONIS.] Quinam fuerint hi dixi 1. Esdræ 2. 43. & 1. Paral. 9. 2.

Vers. 9. ET IVDAS FILIVS SENVA SVPER CIVITATEM SECVNDVS] q. d. primus ciuitatis Ierusalem præfectus siue præpositus erat Ioel, qui præcessit: secundus verò erat Iudas. B

Vers. 11. SARAIA &c. PRINCEPS DOMVS DEI] Princeps, id est procurator: nam eum non fuisse Pontificem liquet ex c. sequenti v. 10. vbi inter pontifices non nominatur.

Vers. 14. FILIVS POTENTIVM] id est vnius è potentibus & primoribus.

Vers. 15. SEMEIA FILIVS HASVB, (qui Hasub erat) FILIVS AZARICAM, (qui Azaricam erat) FILIVS HAZABIA (qui Hasabia erat) FILIVS BONI.] Vnde Vatab. & alij vertunt: *Semeia filius Hasub, filij Azaricam, filij Hasabia, filij Boni.* Simili modo *vi filius* exponendum est v. 7. 9. 10. & omnibus sequentibus subaudiendo *qui erat.* Vnde clariùs vbique pro *filius* cum Pagnin. & Vatab. vertas *filij.*

Vers. 16. IOZABED SVPER OMNIA OPERA, QVÆ ERANT FORINSECVS IN DOMO DEI A PRINCIPIBVS LEVITARVM] q. d. Iozabed præerat culturæ agrorum, item curæ vasorum ad templum pertinentium, quorum adaptatio à principibus Leuitarum facienda erat.

Vers. 17. MATHANIA &c. PRINCIPES AD LAVDANDVM] hoc est, præerat cantoribus & instrumentis musicis.

ET EPISCOPVS LEVITARVM] id est præfectus Leuitarum: Episcopus enim Græcè idem est quod *superintendens.* Vnde Cicero l. 7. Epist. ad Atticum Campaniæ Præfectum vocat Episcopum. Vers. 22.

PRÆCEPTVM QVIPPE REGIS SVPER EOS ERAT, ET ORDO IN CANTORIBVS PER SINGVLOS DIES] q. d. Artaxerxes præcepit vt Leuitæ quotidie per vices iuxta ordinem à Dauide & Salomone institutum Deo in templo psalmos, & hymnos concinerent. Vers. 23.

ET PHATHANIA &c. IN MANV REGIS IVXTA OMNE VERBVM POPVLI] Hebr. *Phathahia erat ad manum regis ad omne negotium populi*; q. d. Phathahias Iurisperitus constitutus erat ab Artaxerxe, vt nomine eius cum Nehemia Duce omnes populi causas, litesque decideret, sic etiamnum Prætoribus & Iudicibus adiungi solet Assessor iuris, legumque peritus. Vers. 24.

ET IN DOMIBVS PER OMNES REGIONES EORVM.] Hebr. *Et in villis*, scilicet extra Ierusalem; q. d. Huc vsque recensui incolas Ierusalem, iam recensebo incolas villarum & vrbium extra Ierusalem sitarum, per omnes Iudææ & Iudæorum regiones. Vers. 25.

ET ONO VALLE ARTIFICVM] quis fuerit hic locus dixi c. 6. 2. Vers. 35.

ET DE LEVITIS PORTIONES IVDÆ ET BENIAMIN] q. d. Leuitæ nō habitabant simul omnes in Ierusalem, sed sparsi erant per omnes vrbes: quare portiones eorum erant distributæ per omnes regiones Iudæ & Beniamin vt quæque ex eis suum haberent numerum, qui incolas ea quæ ad Dei legem & cultum spectabant, doceret. Hoc enim sanxerat Deus per Mosen. Vnde Vatab. clarè vertit: *Leuitæ verò possessionem habebant tam in Iuda quàm in Beniamin*; Alij, *in confinio Iuda & Beniamin.* Hebr. est *Ex Leuitis diuisiones vel partitiones erant Iudæ & Beniamin*; q. d. Leuitæ diuidebantur per Iuda & Beniamin. Septuag. *Ex Leuitis partes in Iuda & Beniamin.* Vers. 36.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RECensentur sacerdotes & Leuitæ tempore Nehemiæ. Vnde v. 27. ipse eosdem conuocat ad murorum dedicationem, quæ v. 31. facta narratur eorumdem per muros solemni processione cum duobus choris canentium, populi plausu, & immolatione hostiarum. Denique v. 43. statuuntur qui præsint gazophylacijs, & templi sumptibus, ac sacerdotibus & Leuitis de alimentis prospiciant.

1. HI sunt autem Sacerdotes & Leuitæ; qui ascenderunt cum Zorobabel filio Sa-
lathiel, & Iosue: Saraia, Ieremias, Esdras, 2. Amaria, Mulluch, Hattus,
3. Sebenias, Rheum, Merimuth, 4. Addo, Genthon, Abia, 5. Miamin, Madia;
Belga, 6. Semeia, & Ioiarib, Idaia, Sellum, Amoc, Helcias. 7. Idaia. Isti prin-
cipes Sacerdotum, & fratres eorum, in diebus Iosue. 8. Porrò Leuitæ, Iesua, Ben-
nui, Cedmihel, Sarebia, Iuda, Mathanias, super hymos ipsi & fratres eorum: 9.
& Becbecia atque Hanni, & fratres eorum vnusquisque in officio suo. 10. Iosue
autem genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada, 11. & Io-
iada genuit Ionathan, & Ionathan genuit Ieddoa. 12. In diebus autem Ioacim e-
rant Sacerdotes & principes familiarum: Saraiæ, Maraia: Ieremiæ, Hanania: 13.
Esdræ, Mosollam, Amariæ, Iohanan: 14. Milicho, Ionathan: Sebeniæ, Ioseph: 15.
Haram, Edna: Maraioth, Helci: 16. Adaiæ, Zacharia: Genton, Mosollam: 17. A-
biæ: Zechri: Miamin & Moadiæ, Phelti: 18. Belgæ, Sammua: Semaiæ, Ionathan;
19. Ioiarib, Mathanai: Iodai, Azzi: 20. Sellai, Celai: Amoc, Herber; 21.
Helciæ, Hasebia: Idaiæ, Nathanael. 22. Leuitæ in diebus Eliasib, & Ioiada, &
Iohanan, & Ieddoa, scripti principes familiarum, & Sacerdotes in regno Darij Per-
sæ. 23. Filij Leui principes familiarum, scripti in Libro verborum dierum, & vs-
que ad dies Jonatham, filij Eliasib. 24. Et principes Leuitarum, Hasebia, Sere-
bia, & Iosue filius Cedmihel: & fratres eorum per vices suas, vt laudarent & confi-
terentur iuxta præceptum Dauid viri Dei, & obseruarent æquè per ordinem. 25.
Mathania, & Becbecia, Obedia, Mosollam, Telmon, Accub, custodes portarum &
vestibulorum ante portas. 26. Hi in diebus Joacim filij Josue, filij Josedec, & in
diebus Nehemiæ ducis, & Esdræ sacerdotis scribæque, 27. In dedicatione au-
tem muri Jerusalem, requisierunt Leuitas de omnibus locis suis, vt adducerent eos
in Jerusalem, & facerent dedicationem, & lætitiam in actione gratiarum, & cantico,
& in cymbalis, psalterijs, & citharis. 28. Congregati sunt autem filii cantorum de
campestribus circa Jerusalem, & de villis Nethuphati. 29. de domo Galgal, &
de regionibus Geba & Azmaueth: quoniam villas ædificauerunt sibi cantores in
circuitu Jerusalem. 30, Et mundati sunt Sacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt
populum, & portas, & murum. 31. Ascendere autem feci principes Iuda super
murum, & statui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dexteram super
murum ad portam sterquilinij. 32. Et iuit post eos Osaias, & media pars princi-
pum Juda, 33. & Azarias, Esdras, & Mosollam, Judas, & Beniamin, & Semeia: &
Jeremias. 34. Et de filiis sacerdotum in tubis, Zacharias filius Jonathan, filius Se-
meiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Asaph, 35. & fratres
eius, Semeia, & Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & Judas, & Hanani, in
vasis cantici Dauid viri Dei: & Esdras scriba ante eos in porta Fontis. 36. Et
contra eos ascenderunt in gradibus Ciuitatis Dauid, in ascensu muri super domum
Dauid; & vsque ad portam Aquarum ad Orientem. 37, Et chorus secundus gra-
tias referentium ibat ex aduerso, & ego post eum, & media pars populi super mu-
rum & super turrim furnorum, & vsque ad murum latissimum. 38. & super por-
tam Ephraim, & super portam antiquam, & super portam piscium, & turrim Hana-
neel, & turrim Emath, & vsque ad portam gregis: & steterunt in porta custodiæ.
39. steteruntque duo chori laudantium in domo Dei, & ego, & dimidia pars ma-
gistratuum mecum. 40. Et Sacerdotes, Eliachim, Maasia, Miamin, Michea,
Elioenai, Zacharia, Hanania, in tubis. 41. & Maasia, & Semeia, & Eleazar, &
Azzi, & Johanan, & Melchia, & Aelam, & Ezer. Et clarè cecinerunt cantores, &

Iezraia præpositus. 42. & immolauerunt in die illa victimas magnas, & lætati
sunt: Deus enim lætificauerat eos lætitia magna: sed & vxores eorum & liberi ga-
uisi sunt, & audita est lætitia Ierusalem procul. 43. Recensuerunt quoque in die
illa viros super gazophylacia thesauri ad libamina, & ad primitias, & ad decimas, vt
introferrent per eos principes ciuitatis in decore gratiarum actionis, Sacerdotes &
Leuitas: quia lætificatus est Iuda in Sacerdotibus & Leuitis astantibus, 44. Et
custodierunt obseruationem Dei sui, & obseruationem expiationis, & cantores, &
ianitores iuxta præceptum Dauid, & Salomonis filij eius, 45. quia in diebus Da-
uid & Asaph ab exordio erant principes constituti cantorum, in carmine laudan-
tium, & confitentium Deo. 46. Et omnis Israel, in diebus Zorobabel, & in diebus
Nehemiæ, dabant partes cantoribus & ianitoribus per dies singulos, & sanctifica-
bant Leuitas, & Leuitæ sanctificabant filios Aaron.

Vers. 1. *Esdras vnus non duo.* ESDRAS] Caiet. putat hunc Esdram esse diuersum ab Esdra de quo lib. 1. quem ipse cōscripsit. Probat, quia hic simpliciter vocatur Esdras, ille verò lib. 1. vocatur Sacerdos & scriba. Verùm Sanchez & alij censent esse vnum eundemque. Nam hic quoque v. 35. vocatur *Esdras scriba*, diciturque præfuisse vni choro cantorum. Quare Esdras hoc anno 20. Artaxerxis superstes, iam erat 147. annorum, vt superiùs dixi. Addit Historia Scholast. in Iudith c. 10. *Dedicatis iam mænibus defunctus est Esdras & Ierosolymæ sepultus.*

Vers. 7. ISTI PRINCIPES SACERDOTVM &c. IN DIEBVS IOSVE] hoc est Iesu filij Iosedec Pontificis, qui anno primo Cyri cum Zorobabel Iudæos è Babylone reduxit, & templum reædificauit.

Vers. 10. IOSVE AVTEM GENVIT IOACIM. ET IOACIM GENVIT ELIASIB, ET ELIASIB GENVIT IOIADA.

Vers. 11. ET IOIADA GENVIT IONATHAN. ET IONATHAN GENVIT IEDDOA.] Ieddoa est Iaddo, qui pontificalibus indutus occurrit Alexandro Magno, cumque Iudæis offensum (eo quòd ipsi Dario Codomanno regi Persarum, cui erant subditi, fauissent, non sibi eum inuadenti) placauit. Vnde eum supplex veneratus est Alexander, teste Iosepho l. 11. Antiq. c. 8.

An Nehemias viderit Iaddum. Resp. Dices: Nehemias non potuit Iaddum videre pontificem: sic enim debuisset viuere ducētos annos: tot enim fluxere à Cyro ad Alexandrum, totque annis stetit Monarchia Persarum, quam victo Dario Alexander transtulit ad Græcos. vixit enim & gessit hæc Nehemias sub Artaxerxe Longimano, qui Alexandrum antecessit centum annis & ampliùs: quare non potuit ipse Iaddum sub Alexandro videre pontificem. Hoc argumento cōuictus Scaliger de Emendat. Temp. contendit Artaxerxem, qui misit Nehemiam in Iudæam, non fuisse Longimanum; sed Mnemonem, qui paulò ante Alexandrum regnauit in Perside. Verùm Resp. hæc omnia in argumento obiecta vera esse; ideoque hunc vers. 11. æquè ac vers. 22. non esse scriptum à Nehemia, sed post eius mortem huic libro hoc loco insertum à Synagoga Iudæorum, quæ tum regebatur à Spiritu sancto, vel ab aliquo scriptore Hagiographo, ad ostendendam continuā Pontificum successionem toto tempore regni Persarum vsque ad Alexandrum, à cuius gestis incipiunt libri Machabæorum, vt continuam Israelis, hoc est Reipubl. & Ecclesiæ Dei historiam pertexant per Machabæos Pontifices & Principes vsque ad Christum. Primus enim Iosue siue Iesus, qui hic nominatur, fuit pontifex sub Cyro: vltimus verò Ieddoa siue Iaddo fuit Pontifex sub Dario Codomanno & Alexandro: intermedij verò fuere Pontifices successiuè sub Dario, Xerxe, Artaxerxe, alijsque regibus Persarum] pariter intermedijs, vti ostendi in catalogo & serie horum Pontificum, quam præfixi Esdræ. Id ita esse colligitur ex vers. 23. & 26. vbi dicitur, tempore Nehemiæ fuisse Pontifices Ioacim & Eliasib, *vsque ad dies Ionathan filij Eliasib*: Ionathan autem fuit pater Ieddoæ siue Iaddi: quare eum Nehemias non vidit pontificem. Simili modo libris Mosis ac Iosue & aliorū, ab Esdra addita sunt vltima capita, quibus eorum mors describitur, vt dixi procemio in Esdram.

Resp. secundò, Nehemiam vidisse Iaddum puerum, sed non pontificem. Id liquet ex c. 13. v. 28. vbi dicitur aliquis filiorum Ioiadæ Pontificis dedisse filiam suam vxorem Sanaballat Horonitæ: itaque eum sibi fecisse generum, *quem*, inquit Nehemias, *fugaui à me*. Nam hic filius Ioiadæ fuit Ionathan pater Iaddi, vel certè fuit frater, Ionathan. Quare si tunc Ionathan vel frater eius habebat filiam nubilem, vtique poterat & filium habere Iaddum: sicut ergo Esdras, Deo dante, fuit longæuus, vixitq; 147. annos, sic & longæuus fuit Nehemias Esdræ coæuus, æquè ac longæui fuere Iesus filius Iosedec, Daniel & similes illo æuo, idque hoc fine, vt Synagogam in captiuitate ex parte prolapsam in fide, lege & cultu veri Dei instaurarent, nimirùm, vt ille ait: *senium non sentit charitas.* Quare Iaddo pontifex tempore Alexandri Magni videtur fuisse grandæuus; scilicet 94. circiter annorum, ita vt natus sit sub Artaxerxe vel Dario Notho eius filio, visusque à Nehemia puer vel iuuenis existens; nam ab vltimo anno Artaxerxis ad Alexandrum fluxere 94. anni. Et hac de causa Ieddoa hic non vocatur pontifex, sed simpliciter nominatur dumtaxat, diciturque genitus à Ionathan.

IN DIEBVS AVTEM IOACIM ERANT SACERDOTES ET PRINCIPES FAMILIARVM: (sacerdotalium tùm recentium & præ cæteris florentium) SARAIÆ, MARAIA: IEREMIÆ, HANANIA: ESDRÆ, MOSOLLAN &c.] q. d. In familia Saraiæ, quæ tempore Iosue siue Iesu Pontificis inter sacerdotales familias erat celebris & prima, vt dictum est vers. 1. iam tempore Ioacim filij Iesu Pontificis primarius & princeps erat Maraia: in familia verò Ieremiæ primus & princeps erat Hanania: in familia verò Esdræ caput & princeps erat Mosollan; & ita de cæteris qui sequuntur. Ver

LEVITÆ IN DIEBVS ELIASIB ET IOIADA, ET IOHANAN ET IEDDOA, SCRIPTI PRINCI- Ver

PES

PES FAMILIARVM ET SACERDOTES (supple, erant ij quos subiungo vers. 24. hucusque enim recensuit principes Leuitarum familiarum sacerdotalium: nunc simili modo recenset principes familiarum Leuiticarum) IN REGNO (Hebr. *vsque ad regnum*, vt vertunt Pagnin. & Vatab.) DARII PERSÆ] scilicet Darij Codomanni vltimi Persarum regis, quem anno septimo regni vicit Alexander, itaque Monarchiam à Persis ad Græcos trãstulit. Hic versus videtur insertus Nehemiæ ab aliquo posteriore, vt dixi v. 11. nam Nehemias non vidit Darium Codomannum, nec Iaddum sub eo Pontificem: sic enim debuisset viuere annos ducẽtos. Nisi dicas Darium hîc accipi non Codomãnum, sed Nothum, qui fuit filius spurius Artaxerxis Lõgimani, illique in regno successit. Hunc enim videre potuit Nehemias, adeoque si Iaddus natus est initio regni Darij Nothi, tempore Alexandri magni erat 94. circiter annorum.

Vers. 23. IN LIBRO VERBORVM DIERVM.] Id est, in annalibus siue diariis & chronicis Pontificũ Iudæorum. Hos enim annales exactè conscripsisse Iudæos, liquet ex libro Paralip. & ex Iosepho, idque per seriem annorum Pontificum, vtpote regibus iam extinctis. Vnde pariter patet annales hos diuersos esse à libro Paralip. nam ab eo citantur.

Vers. 27. IN DEDICATIONE AVTEM MVRI IERVSALEM.] Hinc patet solemnem hanc dedicationem fuisse muri Ierusalem; ideoque paulò post 52. dies, quibus murus perfectus fuit, esse peractam, vt censent Salianus, Sanchez & alij: licet nonnulli putẽt hanc dedicationẽ fuisse non muri dumtaxat, sed totius vrbis, postquam in illa domus, fora, vici & plateæ fuere ædificatæ & perfectæ per spatium biennij, teste Iosepho. quare hanc dedicationẽ totius vrbis factam aiunt anno 22. Artaxerxis. Vnde ipsi ab hoc anno 22. quo dedicata est vrbs, inchoãt 70. hebdomades Danielis vsque ad Christum.

Porrò ritus huius dedicationis describitur v. 30 & sequentibus. Hinc cœpit vsus pius dedicandi nouas vrbes & domos, quem proinde etiamnum religiosiores studiosè obseruant. Idẽ fecere Gentiles, vt dixi superiùs. Hinc Iustin. Imper. l. *sacra loca 9. §. sancta. ff. de rerum diuisione: Sanctæ quoque res* inquit, *velut muri & portæ ciuitatis quodammodo diuini iuris sunt, & ideo nullius in bonis sunt.* sacros esse muros apud Romanos multis docet Seruius ad illud Virgilij lib. 5. Æneid.

Interea Æneas vrbem designat aratro.

Vbi certos ostendit ritus & sacrificia, quæ in murorum designationem & fabricam adhibebantur.

Vers. 39. MVNDAVERVNT POPVLVM, ET PORTAS, ET MVRVM] nimirum aspergendo ea aquâ lustrali: item orando & sacrificando pro eorum incolumitate. Rursum iisdem ritibus mundarunt muros & populum ab omni immunditie & irregularitate, quam in illa lege facilè, & multis modis contrahebant.

Vers. 31. ASCENDERE AVTEM FECI PRINCIPES IVDA SVPER MVRVM.] Muri enim exiguam habebant latitudinem, vnde paucos capiebant. Iussi ergo fuere soli Principes, non omnes, sed aliqui eos conscendere, vtpote quorum erat eos contra hostes tueri. Porrò hinc inde ad latus principum erant duo chori sacerdotum & Leuitarum pari cum eis passu procedentium, & Dei laudes canentium.

Cornel. in Esdram & Nehem.

A Vni choro præerant Esdras, vt patet v. 35. alteri Nehemias cum suis asseclis, qui partim sacerdotes erant, partim laici, præsertim è principum numero, vt patet v. 37. & 39.

ET IMMOLAVERVNT IN ILLA DIE VICTIMAS MAGNAS] quas Deus sibi gratas ostendit, dum aquas quibus perfusæ erant victimæ, conuertit in ignem qui victimas concremauit, qua de causa Hebræi vt tantum miraculum quotannis recolerent, instituerunt festum dati à Deo ignis, vt patet 2. Machab. 1. 18. Vers. 42.

RECENSVERVNT QVOQVE IN DIE ILLA VIROS SVPER GAZOPHYLACIA THESAVRI AD LIBAMINA, ET AD PRIMITIAS, ET AD DECIMAS, VT INTROFERRENT PER EOS PRINCIPES CIVITATIS IN DECORE GRATIARVM ACTIONIS (in decoram B gratiarum actionem, pro eorum meritis) SACERDOTES ET LEVITAS] vt scilicet per viros gazophylaciis præfectos inducerent Sacerdotes & Leuitas ad ipsa gazophylacia, vt ex eis acciperent decimas, libamina, & primitias sibi ex lege debitas; vt scilicet ex eis darent partes sacerdotibus & Leuitis, vt habent Hebr. Septuaginta Sixtini, Vatabl. & alij, idque *in decore gratiarum actionis*, vt scilicet per has oblationes decoras agerent gratias Sacerdotibus & Leuitis, quòd in hac dedicatione & processione concinnè canendo, & religiosè sacrificando egregiè munere suo perfuncti forent: hoc est enim quod subdit: QVIA LÆTIFICATVS EST IVDA IN SACERDOTIBVS, ET LEVITIS ASTANTIBVS] eò quòd officium suum in dedicatione murorum tam præclarè obiuissent, vt dixi Vers. 43.

C SANCTIFICABANT LEVITAS] id est *Leuitis*, vt habent Hebr. & Septuag. q. d. rem sanctam, puta decimas personis sacris, puta Leuitis ex lege debitas deferebat. Et in his decimis LEVITÆ SANCTIFICABANT FILIOS AARON, id est deferebant sacerdotibus suam decimam, de qua Num. 18. 8. Sanctificare ergo hîc idem est, quòd rem sanctã, puta decimam, offerre. Ex re sancta enim videtur quasi sanctificari persona, cui res sancta lege illi debita offertur: ita Caiet. Vatabl. & alij. Sic vir infidelis dicitur sanctificari (per denominationem extrinsecam) à muliere fideli, ac vicissim mulier infidelis per virum fidelem 1. Corinth. 7. 14. Vers. 46. *Sanctificare pro rem sanctam offerre.*

Rursum sanctificare, ait Sanchez, est ostendere aliqua actione religiosa & sanctâ aliquid esse sanctum. Quomodo dicimus sanctificare Sabbathum, aut templum, aut etiam Deum, non quia à nobis aliquid sanctitatis accipiant: sed quia, dum D illa veneramur & colimus, eorum sanctitatis hominibus argumenta præbemus. Est autem non leuis alicuius sanctitatis argumentum, si publicis aliquem Ordinem sumptibus alamus, maximè si illius obsequij, cùm impenditur, causa reddatur, qualis hîc à populo redditur liberali & grato. *Vel ut sanctum ostendere.*

Sic ergo populus sanctificabat Leuitas; dando enim eis decimas ostendebat eos se esse maiores, quasi Dei ministros publicis decimis alendos; vicissim Leuitæ decimarum suarum decimam dando sacerdotibus, ostendebant eos esse se maiores & sanctiores. Vnde Apostolus Hebr. 7. vers. 4. ex eo quod Abraham dedit decimas Melchisedecho, probat eum maiorem fuisse Abrahamo. Decimæ enim à laicis dantur sacerdotibus quasi Dei ministris, vt pro ipsis Deo seruiant & sacrificent.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NEhemias anno 32. Artaxerxis rediens in Ierusalem corrigit varios abusus qui se absente & mortuo iam Esdra irrepserant, nimirum primò admissionem Moabitarum & Ammonitarum in officia Magistratus Israelis vers. 1. secundo Tobiæ Gazophylacium vsibus templi restituit vers. 4. tertio Leuitas profugos ob stipendia negata, iis datis reuocat vers. 10. quarto profanationem Sabbathi per opera seruilia resecat vers. 15. quinto coniugia cum alienigenis, indeque filios Azoticè loquentes tollit vers. 23.

1. IN die autem illo lectum est in volumine Moysi audiente populo : & inuentum
est scriptum in eo, quòd non debeant introire Ammonites & Moabites in eccle-
siam Dei vsque in æternum: 2. eò quod non occurrerint filiis Israel cum pane &
aqua: & conduxerint aduersum eos Balaam, ad maledicendum eis: & conuertit Deus
noster maledictionem in benedictionem. 3. Factum est autem, cùm audissent le-
gem, separauerunt omnem alienigenam ab Israel. 4. Et super hoc erat Eliasib sa-
cerdos, qui fuerat præpositus in gazophylacio domus Dei nostri, & proximus To-
biæ. 5. Fecit ergo sibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes
munera: & thus, & vasa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Leuitarum, & can-
torum, & ianitorum, & primitias sacerdotales. 6. In omnibus autem his non fui in
Ierusalem, quia anno trigesimo secundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regem,
& in fine dierum rogaui regem. 7. Et veni in Ierusalem, & intellexi malum, quod
fecerat Eliasib Tobiæ, vt faceret ei thesaurum in vestibulis domus Dei. 8. Et ma-
lum mihi visum est valde. Et proieci vasa domus Tobiæ foras de gazophylacio:
9. præcepique & emundauerunt gazophylacia: & retuli ibi vasa domus Dei, sacri-
ficium, & thus. 10. Et cognoui quòd partes Leuitarum non fuissent datæ: & fu-
gisset vnusquisque in regionem suam de Leuitis, & cantoribus, & de his qui mini-
strabant: 11. & egi causam aduersus magistratus, & dixi: Quare dereliquimus do-
mum Dei: Et congregaui eos, & feci stare in stationibus suis. 12. Et omnis Iuda
apportabat decimam frumenti, vini, & olei, in horrea, 13. Et constituimus super
horrea Selemiam Sacerdotem, & Sadoc scribam, & Phadaiam de Leuitis, & iuxta
eos Hanan filium Zachur, filium Mathaniæ: quoniam fideles comprobati sunt, & ip-
sis creditæ sunt partes fratrum suorum. 14. Memento mei Deus meus pro hoc, &
ne deleas miserationes meas, quas feci in domo Dei mei, & in ceremoniis eius. 15. In
diebus illis vidi in Iuda calcantes torcularia in sabbato, portantes aceruos, & oneran-
tes super asinos vinum, & vuas, & ficus, & omne onus, & inferentes in Ierusalem
die sabbathi. Et contestatus sum : vt in die qua vendere liceret, venderent. 16. Et
Tyrij habitauerunt in ea, inferentes pisces, & omnia venalia : & vendebant in sab-
batis filiis Iuda in Ierusalem: 17. & obiurgaui optimates Iuda, & dixi eis : Quæ est
hæc res mala, quam vos facitis, & profanatis diem Sabbati? 18. Numquid non hæc
fecerunt patres nostri, & adduxit Deus noster super nos omne malum hoc, & super
ciuitatem hanc? Et vos additis iracundiam super Israel, violando Sabbatum. 19. Fa-
ctum est autem, cùm quieuissent portæ Ierusalem in die Sabbati, dixi : & clauserunt
ianuas, & præcepi vt non aperirent eas vsque post Sabbatum: & de pueris meis consti-
tui super portas, vt nullus inferret onus in die Sabbati. 20. Et manserunt negotia-
tores, & vendentes vniuersa venalia, foris Ierusalem semel & bis. 21. Et contestatus
sum eos, & dixi eis: Quare manetis ex aduerso muri: si secundò hoc feceritis, manum
mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbato. 22. Dixi quoque
Leuitis vt mundarentur, & venirent ad custodiendas portas, & sanctificandam diem
Sabbati: & pro hoc ergo memento mei Deus meus, & parce mihi secundùm multitu-
dinem miserationum tuarum. 23. Sed in diebus illis vidi Iudæos ducentes vxores
Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas. 24. Et filij eorum ex media parte loque-
bantur Azoticè, & nesciebant loqui Iudaice, & loquebantur iuxta linguam populi &
populi. 25. Et obiurgaui eas, & maledixi. Et cecidi ex eis viros, & decaluaui eos, &
adiuraui in Deo, vt non darent filias suas filiis eorum, & non acciperent de filiabus
eorũ filiis suis, & sibimetipsis, dicens- 26. Numquid non in huiuscemodi re peccauit
Salomon

Salomon rex Israel? & certè in gentibus multis non erat rex similis ei, & dilectus Deo
suo erat, & posuit eum Deus regem super omnem Israel: & ipsum ergo duxerunt ad
peccatum mulieres alienigenæ. 27. Numquid & nos inobedientes faciemus om-
ne malum grande hoc, vt præuaricemur in Deo nostro, et ducamus vxores peregri-
nas? 28. De filiis autem Ioiada filij Eliasib sacerdotis magni, gener erat Sanaballat
Horonites, quem fugaui à me. 29. Recordare Domine Deus meus, aduersum eos
qui polluunt sacerdotium, iusque Sacerdotale et Leuiticum. 30. Igitur mundaui
eos ab omnibus alienigenis, et constitui ordines Sacerdotum & Leuitarum, vnum-
quemque in ministerio suo: 31. & in oblatione lignorum in temporibus constitu-
tis, & in primitiuis: memento mei Deus meus in bonum. Amen.

Vers. 1. SCRIPTVM IN EO, QVÒD NON DEBEANT INTROIRE AMMONITES ET MOABITES IN ECCLESIAM DEI.] Scripta est hæc lex Deuter. 23. v. 3. vbi eam explicui docuique, quid per Ecclesiam Dei intelligatur, nimirùm intellige dignitatem, eminentiam & magistratum in cœtu populi Israelitici: ad hanc enim admitti non poterãt Ammonitæ & Moabitæ; iidem tamen fieri poterant proselyti; itaque cum Iudæis ingredi templum & sacris interesse, vti Ruth Moabitis fecit nupsitque Booz Israelitæ. Sic & apud Hispanos Mauri possunt fieri Christiani, sed ad magistratus non admittuntur.

Vers. 4. ET SVPER HOC ERAT ELIASIB SACERDOS.] q. d. super custodiam legis iam citatæ v. 1. constitutus erat Eliasib Pontifex, cuius erat curare, ne quis Ammonites ad officia publica in Israele admitteretur: sed ipse adeo id nõ curauit, vt Tobiam Ammonitam sibi affinem fecerit, ideóque Gazophylacio præposuerit. Vnde sequitur: QVI (Eliasib) FVERAT PRÆPOSITVS IN GAZOPHYLACIO DOMVS DEI NOSTRI, ET PROXIMVS TOBIÆ, &c.] Tobias hic erat *seruus Ammonites*, vt dictum est c. 2. v. 10. ideóque infensus Iudæorum hostis, sed diues & potens, ideóque cum eo affinitatem per connubium contraxerat Eliasib Pontifex: qua de causa eum vt sibi affinem præfecerat Gazophylacio templi, quæ erat magna Tobiæ dignitas æquè ac vtilitas, sed maior Israelis indignitas & noxa, quòd scilicet seruus Ammonita ad tantam dignitatem in Israel eueheretur contra legem Deuter. 23. 3. citatam v. 1. Erat & noxa, quia Tobias Gazophylacium non ad vsus sacerdotum & templi, ad quod institutũ erat, sed ad sua commoda auertebat, reponens in eo omnem suã suppellectilem. Quod indignissimum ratus Nehemias eum è Gazophylacio expulit, illudque Israeli restituit.

Vers. 5. FECIT ERGO SIBI (Hebr. & Septuag. *fecit ei*, scilicet Tobiæ, vt patet vers. 7.) GAZOPHYLACIVM GRANDE, ET ERANT IBI ANTE EVM REPONENTES MVNERA, ET THVS, ET VASA &c.] q. d. Eliasib præfecit Tobiam Ammonitem toti gazæ templi, puta primitiis & decimis, cæterisque, quæ Leuitis & sacerdotibus afferebantur.

Vers. 7. VT FACERET EI THESAVRVM.] scilicet Gazophylacium iam dictum, vt habent Septuag. in quo thesauri templi asseruabantur. Patet ex Hebr.

Vers. 8. PROIECI VASA] id est supellectilem Tobiæ.

Vers. 9. ET RETVLI IBI VASA DOMVS DEI ET SACRIFICIVM] id est res ad sacrificium pertinentes, puta oleum, vinum, similam, sal &c.

Vers. 11. FECI STARE IN STATIONIBVS SVIS] q. d. suis locis & officiis restitui Leuitas & cantores.

Vers. 16. CVM QVIEVISSENT PORTÆ IERVSALEM IN A DIE SABBATHI.] A suo officio emittendi & admittendi ingredientes. Hebr. *Cùm obumbratæ essent portæ*, id est cùm adesset vespera feriæ sextæ: tunc enim inchoabant Sabbathum, vti iam dixi. Vnde Septuag. vertunt, *ante diem*, scilicet artificialem, *Sabbathi*. Iussit ergo Nehemias claudi portas tota die naturali Sabbathi per 24. horas, ne quis per illas onera portando violaret Sabbathum.

VT NVLLVS INFERRET ONVS,] per portas. Hinc porta dicta est, quod per eam onera importentur & exportentur, ait Cato, & ex eo Isidorus lib. 15. Etymol. c. 2. licet Donatus portam dici velit ab aratri portatione, quia inquit, in designatione vrbium, subiunctis vaccâ & tauro, qui vrbem designabat in porta, aratrum manu suspendebat, ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquendi.

C MANVM MITTAM IN VOS,] id est vos comprehendam, & puniam, & onera mercium quas inferetis confiscabo. Vers. 21.

ET FILII EORVM EX MEDIA PARTE (Hebr. *medietas siue media pars filiorum*) LOQVEBANTVR AZOTICE, (lingua autem Azotica olebat religionem exoticam & Azoticam) Alia enim medietas loquebatur Moabiticè, vel Ammoniticè, vel Madianiticè, IVXTA LINGVAM POPVLI, ET POPVLI, id est singulorum populorum, ex quibus matres erant oriundæ, filij enim à matribus educati, earum linguam cum lacte imbibebant. Vers. 24.

ET MALEDIXI,] id est anathematizaui & excommunicaui talium filiorum parentes, imò eos CECIDI (flagellis) ET DECALVAVI (perperam Complut. habent *decalcaui*) id est depilaui, & capillos euulsi, quod magnę est ignominiæ. Inter quos pręcipuus erat filius Ioiadæ Pontificis, de quo v. 28. Vers. 25.

DE FILIIS AVTEM IOIADE FILII ELIASIB SA- Vers. 28.
B CERDOTIS MAGNI (pontificis) GENER ERAT SANABALLAT HORONITES.] Ita Roman. licet Complut. & prisca Biblia habeant *Horonitis* in genitiuo; itaque legendum videtur; nam sic habent Hebr. Septuag. Vatabl. Pagnin. & alij, vt sensus sit: vnus è filiis Ioiadæ duxerat filiam Sanaballat Horonitis, ideóque erat eius gener.

QVEM FVGAVI A ME] & à cœtu Israel, indignũ ratus Sanaballat Samaritam & infidelem connubia miscere cum Israele, imò cum Pontifice.

Porrò alius est hic Sanaballat à Sanaballat Præfecto Samariæ, qui teste Iosepho l. 11. cap. 7. & 8. filiam suam dedit vxorem Manassi fratri Iaddi pontificis sub Alexandro Magno, ideoq; Manassen pontificem templi schismatici à schismaticis constructi in Samaria, in monte Garizim de quo templo perpetua fuit lis inter Iudæos & Samaritanos, etiã tempore Christi, vt patet Ioan. 4. v. 24. Alium fuisse liquet ex eo, quòd hic Sanaballat

Horonites socer erat filij Ioiadæ: ille verò Ioseph A socer erat Manassis fratris Iaddi Pontificis: ergo hic ille non fuit: Ioiada enim fuit auus Iaddi: Ioiada enim genuit Ionathan; Ionathen verò genuit Iaddum: Iaddi autem frater Manassis, fuit gener huius posterioris Sanaballat. Fortè hic posterior prioris fuit filius vel nepos.

QVEM FVGAVI A ME.] Per *quem* accipe non tam Sanaballat, quàm generum Sanaballat: filium scilicet Ioiadæ pontificis, qui filiam Sanaballat vxorem duxerat: hunc enim Nehemias expulit, & sacerdotio priuauit, ob ductam alienigenam, ita Sanchez. Nec enim Sanaballat aderat, multò minus subiectus erat Nehemiæ, sed ipsi aderat, & subiectus erat filius Ioiadæ: vnde & expulit eum.

DE LIBRO III. ET IV.

ESDRÆ,

QVÆ ET QVANTA SIT EORVM

AVCTORITAS.

NOta duos hos Esdræ libros non B esse canonicos, vt Genebrardus in Chronol. pag. 90. sed esse apocryphos, id est occultæ auctoritatis, quia ecclesiæ certum non est, eos esse canonicos & partes S. Scripturæ, ac proinde eos extra catalogũ sacrorum librorum reiecit, locatq; inter apocryphos: vnde hi duo libri nõ extant in textu Hebræo, nec Græco Septuag. Citãt tamen eos multi veterum, vel vt sacros vel vt probos: in multis enim Græcis codicibus liber tertius Esdræ ipse est primus Esdræ, quia liber hic tertius Incipit à gestis Iosiæ regis, qui Esdram antecessit: qui verò in Latinis Bibliis vocatur primus & secundus Esdræ; hi græcis nominantur secundus Esdræ. ita citant hunc librum tertium Esdræ, Origen. hom. 9. in Iosue sub finem, S. Athan. oratione C tertia contra Arrianos, Clemens lib. 1. Strom. p. 64. Cypr. Epist. ad Pomp. Auctor operis imperfecti hom. 1. in Matth. Sulpit. lib. 2. hist. vbi eadẽ ferè habet quæ apud nos Esdras, demptâ illâ insigni c. 3. trium regiorum iuuenum historiâ & disputatione de re fortissima, in qua primus dicit forte est vinum, secundus fortior est rex, sed tertius Zorobabel, fortiores ait mulieres, sed fortissima est veritas: quã tamẽ citat Ioseph. l. 11. Antiq. 4. & S. Aug. l. 18. Ciu. 36. mysticè adaptat Christo, qui est veritas vincens omnia. Nec habet hic liber quippiam de fabulis suspectum; itaque maioris est auctoritatis quàm historia Liuij, Salustij, Curtij & aliorum scriptorum non hagiographorum. Denique hic liber tertius Esdræ narrat eadem, quæ narrata sunt libro primo & secundo, sed quæ ibi D breuiter dicta sunt, fusiùs hîc recensentur, ac nõnulla ibi omissa addit & supplet. Quare illis idem est, quod libri Paralipomenon sunt ad libros Regũ.

Dices: hic liber cap. 1. v. vlt. numerat. 77. annos seruitutis, cùm tamen Ierem. c. 25. tantùm numerantur 70. Resp. vtrumque esse verum. nam 70. sunt vsque ad annũ primum Cyri: 77. sunt si post Cyrum addas annos regni Cambysis hostis Iudæorum vsque ad Darium Hystaspis, qui plenam & stabilem eis libertatem cum templi facrica concessit. Quocirca Bellarm. lib. 1. de verbo Dei c. 20. librum tertium Esdræ asserit esse canonicum tertij ordinis, cuius sunt liber tertius & quartus Machabæorũ, ac liber Hermetis siue pastoris. Quartus verò liber Esdræ plus habet difficultatis. Nam S. Hieron. Præfat. in Esdram ait, eum continere somnia: atque à Sixto Senensi l. 1. Biblioth. Pererio in Danielem pag. 897. Bellar. loco iam citato, hic liber vocatur fabulosus, ac falsitatis & mendacij arguitur, videturque olere fabulas, maximè Thalmudicorum: sed reuera nihil in eo reperi quod apertæ falsitatis conuinci possit, quodque non commodum & verum admittat sensum, si pressè verba capias.

Obiicitur Primò. Nam quod primò obiiciunt c. 4. v. 35. 36. 41. dici animas sanctorũ detineri in inferno in promptuariis, donec impleatur numerus electorũ Dei, qui est error Vigilantij & Caluini: *Resp.* Resp. falsò id ei impingi: nam v. 35. & 36. tantùm dicit animas esse in promptuariis, & expectare mercedem, scilicet plenam & perfectam, quæ eis obtinget in resurrectione communi, completo electorum numero. Rursum v. 41. dicit eas esse in prõptuariis in inferno, scilicet limbo patrum vel purgatorio, quorum vtrumque verum est: non enim dicit eas in inferno detinendas, donec compleatur electorum numerus. Quare locus hic citatur & probatur à S. Ambr. lib. de bono mortis c. 10. nec maiorem habet difficultatem, quàm ille Apoc. 6. de animabus sub altari; imò S. Ioannes ibi huc & ad c. 15. 8. allusisse videtur.

Secundò. Obiicitur secundò & maximè quod c. 6. 49. & seq. dicitur Deus die quinto geneseos mundi conseruasse duas animas, nomine vni Henoch, alteri Leuiatan; & quia aquæ nõ poterãt vtrumque capere, ideò Deum dedisse Henoch aridam, quæ videtur fabula Thalmudica. *Resp.* Resp. hinc quidẽ Thalmudicos fabulæ suæ de piscibus, mare & femina, & boue immẽsæ magnitudinis mactãdis in aduentu Messiæ ad epulum omniũ Iudæorũ, occasionẽ sumere & detorquere potuisse, sed nil tale habet ille locus; & perinde reiiciendus esset psalmus 103. nã eius v. 26. ad candẽ fabellã abutuntur, vt & passim alias Script. nugis suis contaminant. Posseteque sic explicari verè hic locus, dicendo Deum die quinta

ta

ra mundi conseruasse duas animas, quas illo die crearat: genericas scilicet, id est duo genera animarum siue animalium, aues nimirum & pisces: aut si determinatam mauis speciem, struthionem aut gryphem auium maximam, & balænam maximam piscium: vni,auibus scilicet, dedit nomen Henoch, id est dedicatus vel initiatus, quia aues fuerunt primum viuens animal creatum à Deo, earumque creatione ex aquis quasi dedicatæ sunt aquæ: & quia aqua piscium & auium matrix vtralque capere non poterat, ob disparem vtrorumque complexionem: ideo Deus Henoch,id est auibus & grypho terram assignauit. Deinde potest responderi aliud hic latere secretum aut mysterium nobis occultum. Similia enim multa symbolica sunt in Daniele & Apocal. & similis lis moueri posset de Behemoth & Leuiatan, Iob.40.

Tertiò. Obijcies tertiò: cap.7.v.28. dicere videtur post annos 400. venturum Christum, & occidendum, cùm tamen ab Esdra ad Christū sint ferè 500. anni. Resp. verum dicere eum, qui post 400. annos aliquid futurum dicit, licet post 500. futurum sit: sæpè enim præcisè tempus determinare nolumus; & fortè alludit ad 70. hebdomadas Danielis (hæ enim cœperunt sub Artaxerxe, qui Esdram remisit in Iudæam)id est 490.annos voluntq; solos centenarios, vtpote plenos & perfectos, exprimere.

Quartò. Obijcies quartò: cap.13.40.& seqq. videtur fabulari de decem tribubus inter montes Caspios à Deo conclusis,eorumq; locis inaccessis. Resp. cum ne verbum quidem habere de montibus Caspijs, sed tantùm dicere tribus illas à Deo deductas sicco pede trans Euphratem: *statuet ait, venas fluminis* (id est stare faciet,ita vt sicco pede transeantur)*vt proficisceretur in vlteriorem regionem,vbi numquam inhabitauit genus humanum, vt ibi seruarent legitima sua.* Quod ante tempora Esdræ verum esse potuit,indeque eas miraculo reductas,quod forte factum post tempora Esdræ, quando aliqui in Iudæam redierunt, aut futurum est in fine mundi. Certè ex Isaia c.9. colligitur multos in Iudæa tuisse ex tribu Zabulon & Nepthalim,videlicet Apostolos, & alios tempore Christi. Similis difficultas moueri posset de loco paradisi, de transitu Iordanis, & maris rubri.

Quintò. Obijc. quintò: cap.14. partitus omne mundi sæculum in duodecim partes, atque decem cum dimidia præterijsse, & tantum vnam cum dimidia restare: hoc autem falsum est, nam mundus ante Esdram non stetit 4000.annis,& tamen post eum iam stetit bis mille annis, quod dimidium est sæculi prioris. Resp. has partes non esse tempore æquali mensurandas sed diuidi ab eo,alio respectu, quomodo nos sex aut septem mundi ætates diuidimus: quò autem respiciat nos latet, fortè ad reges 12.de quibus c.12.14. item Apocal.17.10.

Similis quæstio & lis moueri posset de 70.hebdomadibus Danielis, & mille annis qui post resurrectionem assignantur Apocal. 20.4. qua de causa olim nonnullis etiam orthodoxis suspecta fuit Apocalypsis; quam tamen iam constat esse Scripturam canonicam.

Sextò. Obijc. sextò:cap.4.v.1.& 36.habet peregrina angelorum nomina, Vriel & Ieremiel:cùm tamen Concilium Roman. sub Zacharia, vt refert Surius in vi[ta] S.Bonifacij mense Iunio.p.494.dicat le nō nisi tria Angelorū nomina agnoscere, scilicet Michael, Gabriel, Raphael: reliqua, vt Vriel, potius

A esse nomina dæmonum quàm Angelorum. Resp. Ecclesiam hæc tria Angelorū nomina sola agnoscere ex diuina Scriptura, vt addit Concil. eaque sola publicè celebrare & inuocare,alia tamen non damnare,nisi ab hæreticis vel Magis sint commēta, vel commentis inserta: qualia & quales erant contra quos agit ibi Concil. Quis enim neget angelos,sicuti plurimi sunt,ita & plurima habere nomina, perinde ac dæmones? Aptè autem dicitur Vriel,id est ignis aut lux Dei, Ieremiel,id est magnitudo Dei,ijsque veteres vsus patet ex Aretha in c.9. Apoc.

Septimò. Obijc. vltimò, librum hunc miras proferre visiones & somnia, quæ videntur Iudicra & fabulosa. Resp. quia de ijs eorumque sensu non constat, miras nobis videri, ideoque & S. Hieron. prol. in Esdram,has dicit reijciendas, scilicet extra canonem S. Script. sed tamen persimiles sunt eodem

B tempore olim Ezechieli,ac postea S.Ioanni in Apocalyp.imò multò magis stupendæ,quin etiam Apocal. ad hasce sæpè alludere videtur, vt statim patebit; & tamen constat hæc non esse ludicra. Habet quidem hic liber prophetias quasdā & historias, quarum nemo alius meminit: verùm in hisce,si quis ea credere nolit, saltem suspēdat cum Ecclesia iudicium suum. Non enim sequitur: Nemo alius hoc scribit, ergo verum non est. sic enim sacræ Scripturæ, Iosepho, Liuio, alijsque historicis in multis fides deroganda foret.

Liber 4. non est Thalmudicus. Dico ergo, hunc librum non esse commentum Thalmudicorum. Patet primò, quia Hebraicè non extat, imò nec Græcè, neque eius meminit Iosephus, nec Philo, nec Rabbini & Thalmudici. Secundò, quia hic liber longè ætatem Thalmudicorum, qui S. Hieron. secuti sunt, vt patet ex Genebrar. Chronologia, antecessit. Citatur enim & probatur à S. Ambros. libro secundo in Lucam, &

C libro de bono mortis c.10. & Epist. 21. ad Horontianum, vbi ex hoc libro probat animæ immortalitatem. Item à S. Cyprian. Epist. ad Demetr. Tertull. ex hoc libro cap.14.v.20.& seq. S. Basil. Epist. ad Chilonem, S. Hieron. contra Heluid. Iren.l.3.c.25. Tertull. de habitu mulierum, Isidor. l.6.Etymol. & alij docent Esdram spiritu Dei afflatum vetus testamentum à Chaldæis combustum, idem vt prius erat restituisse, & de nouo dictasse, huius enim sententiæ nullum alibi est inuenire initium. Quæ sententia probabilis est, neque ex ea sequitur, omnes libros sacros per totum orbem cum incendio vrbis & templi perijsse, sed tantùm perijsse in Iudæa & Ierosolymis. Esdras enim in captiuitate hæc scripsit, vbi difficile putabat ex alijs orbis partibus exemplaria reliqua se posse nancisci: itaque ad Iudæorum in captiuitate consolationem

D spiritu Dei plenus eadem ad verbum dictauit, vel opinantur Patres iam citati. Sed tamen nil cogit locum illum de libris sacris accipere: imò copia librorum & distinctio satis indicat eum de alijs loqui. Rursum ex c.4.28.& passim alibi patet hunc librum longè ante Christum, scilicet in captiuitate Babylonica scriptum. Tertiò quia S.Ioannes in Apocal. sæpè ad hunc alludere videtur, vt patet conferenti c.6.cum c.4.hic v.35.36.& cum c.15 8.Item caput 12. Apoc.cum ca.9.hic v.38. & sequentibus. Ad hæc Apocal.cap.7.cum c.2.hic v. 38.& 42. Denique c.18. Apoc.cum cap.5.& 16. hic.

Dico secundò, cùm hic liber à tot veteribus videatur

deatur receptus, & Ecclesia illo vtatur in introitu Missæ feria tertia Pentecostes: *Accipite*, inquit, *iucunditatem gloriæ vestræ, gratias agentes Deo qui vos ad cælestia regna vocauit.* Et: *Modo coronantur & accipiunt palmam*, in Officio de Martyr. quæ habentur hic cap. 2. cumque Ecclesia hactenus illum in sacris Biblijs excuderit, ac liber ipse habeat documenta docta, pia, grauia & illustria: denique nusquam non legentibus peccati horrorem, decrescentis mundi increscentem vanitatem & malitiam, iudiciorum Dei terrorem & futuri sæculi memoriam incutiat; nihilque habeat quod non commodè accipi possit: hisce; inquam, de causis, sua etiam illi concedenda videtur auctoritas. Neque mirum hanc hactenus latuisse, & etiamnum latere, an sacra sit. Id enim Deus permisit olim in omnibus libris Deuterocanonicis; imò permisit multos libros prophetarum intercidere, qui citantur in libris Regum. Sanè Esdras, vel quisquis est libri Auctor, vir fuit doctus & pius, vt patet librum legenti. Vnde noster Alcazar in cap. 7. Apocalypſ. pag. 489. littera A. Suspicor, inquit, librum quartum Esdræ scriptum post Apocalypsim, eiusque auctorem alludere voluisse ad Apocalypsim, sed ipsius seriem & contextum non probè tenuisse. Verùm ex dictis liquet librum hunc scriptum ante Apocalypsim, ideoque S. Ioannem in Apoca-

A lypsi ad eum alludere. Audi elegantem piamque Esdræ visionem, quam ipse recenset hoc libro cap. 2. atque persimilem illi, quam narrat S. Ioannes Apocal. cap. 7. *Ego Esdras vidi in monte Sion turbam, quam numerare nō potui, & omnes canticis collaudabant Dominum. Et in medio eorum erat iuuenis staturâ celsus, eminentior omnibus illis, & singulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur: ego autem miraculo tenebar. Tunc interrogaui Angelum & dixi. Qui sunt hi, Domine? Qui respondens dixit mihi: Hi sunt qui mortalem tunicam deposuerunt, & immortalē sumpserūt, & confessi sunt nomen Dei: Modò coronantur & accipiunt palmas. Et dixi Angelo: Ille iuuenis quis est, qui eis coronas imponit, & palmas in manus tradit? Et respondens dixit mihi: Ipse est filius Dei, quem in seculo confessi sunt: ego autem magnificare eos cœpi, qui fortiter pro nomine Domini steterunt.*

Denique Auctor huius libri quarti cap. 1. v. 1. significat se eundem esse cum Esdra scriba & sacerdote, qui auctor fuit libri primi; nam vocat se filium Saraiæ Pontificis, eosdemque auos & atauos recenset, quos recensuit Esdras lib. 1. cap. 7. sed Esdras ibi quindecim dūtaxat auos numerat, hic verò nouemdecim. Vnde liquet aliquos ex eis ab Esdra omissos cap. 7. Auctor ergo huius libri vel fuit Esdras, vel certè Esdræ personam assumit: semper enim in Esdræ persona loquitur.

COM-

COMMENTARIA IN TOBIAM.

ARGVMENTVM.

Libri auctoritas.

QVÆRITVR primò, an hic Liber sit canonicus, vt infallibilis,& diuinæ sit veritatis? Resp. olim nonnullos Patres eum non habuisse pro canonico, eò quòd non extat in canone Hebræorum. Idem censent de libro Iudith, Sapientiæ, Ecclesiastici, & Machabæorum. ita S. Hieron. in Prologo Galiato, S. Athanasius in Synopsi, Nazian. in carm. de libris Sacris, Lyranus & Abul.

Verùm iam de fide est, eum æquè ac cæteros iam nominatos, esse canonicum; ita enim definiuit Conc. Carthag. 4. can. 47. Conc. Florent. & Trident. Sess. 4. & Gelasius primus in decreto de diuinis libris, ac talem eum habuere S. Irenæus, S. Chrys. S. August. Cypr. Ambr. Basilius, Clemens Alexand. Rabanus, Cassiodorus, Isidorus & alij, quos citat Bellarm. l. 1. de verb. Dei cap. 11. Serarius hic, & Sixtus Senens. l. 8. Biblioth. Hæresi 51.

Materia.

B Quæritur secundò, quodnam sit eius Argumẽtum? Resp. describere vitam, gesta, & mores Tobiæ vtriusque, patris scilicet, & filij, qui fuere speculum probitatis, ideoquè à coniugibus omnibus imitandi. Liber hic enim totus est moralis & pius, ac exemplar vitæ honestæ, & sanctæ exhibet adolescentibus, præsertim sponsis, item viuum exemplum custodiæ Angelorum. Docet insuper quanta sit vis, & virtus orationis, quis debeat esse vsus, & finis coniugij, ac qualis vita coniugatorum. Tobias ergo œconomicus est, ac longè superat œconomicos Aristotelis & Xenophontis. Denique quanta sit Dei erga suos fideles prouidentia, quã tamque eorum curam gerat, vt per omnia eos dirigat ad optatum finem.

Est historia, non comœdia.

C Cauendus est hic error Pauli Fagij, qui in sua versione Latina Tobiæ ex textu Hebræo in præfatione asserit, librum hunc non esse historiam, sed comœdiã comica ratione conscriptam, vt auctor boni patrisfamilias in eo typum ob oculos poneret, ideoque aptè ei Tobiæ nomen dederit. Tobias enim bonitatem, & probitatem significat: vnde alius Tobias filius patri similis editur, & progignitur. Sic Xenophon scripsit Cyripædiam, vt in Cyro daret idæam boni principis, & œconomicum, vt in eo verum patremfamilias describeret. Verùm certum est, hanc veram esse historiam, vti omnes orthodoxi censent: nam in ea nominantur tempora, personæ, anni, & acta, tam Tobiæ vtriusque, quàm Angeli Raphaelis, Saræ &c. quasi veræ historiæ: si enim essent hæc omnia comica, & ficta, non vera, & facta, liber hic excusari non posset à fuco, sed nec à mendacio.

Chaldaicè conscripta.

Quæritur tertiò, qua lingua hic liber sit conscriptus? Paulus Fagius natione Germanus, secta Lutheranus, suum Lutherum secutus, putat primitùs Hebraicè conscriptum, esseque illum, quem Cõstantinopoli ad se allatum asserit, quemque ipse ex Hebræo in Latinum traduxit, & typis vulgauit, idque arguere styli sinceritatem, soliditatem, & correspondentiam cum aliis libris Hebraicis; ex Hebræo deinde translatum esse in idioma Græcum, & ex Græco in Chaldæum, ex Chaldæo denique à S. Hieron. traductum in Latinum.

Verùm Hebræus ille primogenius Tobiæ textus, editus è Fagio suppositititius videtur. Mirum enim est, eum non fuisse à S. Hieron. visum, qui expressè testatur hic in præfatione hunc librum non Hebræo, sed Chaldæo sermone conscriptũ. Porrò phrasis textus Hebræi à Fagio editi planè videtur esse alicuius mimi Rabbini, qui pueriliter ad verbum ex Græco Tobiam in Hebræum traduxerit. Græco enim sæpe ad verbum respondet: vnde ex eo traductus videtur, resectis nonnullis, quæ Fagio, vel traductori displicebant. Addit nõnulla ridicula, vt quòd Tobias cùm curari non posset, iuerit in Alemaniam, siue Germaniã, quòd dederit tertias decimas pro restauranda domo, secundùm legem Domini. Harum enim decimarum nulla in lege est mentio.

Fixum ergo sit ex S. Hieronymo, librum hunc primitùs sermone non Hebræo, sed Chaldæo fuisse conscriptum, ex quo deinde, ceu fonte variæ translationes, tam Græcæ, quàm Hebraicæ, & Syriacæ emanarunt, de quibus Serarius hîc prolegom. 4.

In Assyria.

Hinc videtur liber hic in captiuitate Assyriaca conscriptus: ibi enim vsus erat linguæ Chaldaicæ, in Iudæa verò Hebraicæ. Addit Serarius, quòd præter Hebræam, & Græcam illam, quæ nostræ huic Latinæ versioni respõdet, alia extat Hebræa, & Græca paulò amplior, & fusior, in qua Tobias semper αὐτοπροσώπως, seu in prima persona loquitur; vnde meritò putãt aliqui, Tobiam bis eandem historiã conscripsisse, semel succinctè, quam hîc habemus; iterumq; fusiùs, quæ Græcè etiamnũ extat, vt dixi. Hæc posterior extat apud S. Ambrosium & in Bibliis Compl. Porrò hæ versiones sæpe inter se dissentiũt. Nobis ex decreto Cõcilij Trid. Sess. 4. sequenda est Latina vulgata potiùs, quàm Hebræa, & Græca, cùm ab ea dissentit.

Auctor Tobias vterque.

Quæritur quartò, quis sit auctor libri? Resp. Sixtus Senensis, & Serarius censent, esse Tobiam vtrumque: priorem enim partem scripsisse Tobiam patrem, posteriorem verò Tobiam filium; narrat enim ea, quæ post mortẽ patris contigerunt. Probant ex c. 12. v. 25. vbi pro *narrate omnia*, Hebræa

&

A & Græca habent: *Scribite omnia hæc, quæ contigerunt in libro*: videtur ergo Tobias pater librum hunc iussu Raphaelis Archangeli vsque ad cap. 13. scripsisse. filius verò id caput ad indicatum iam versum 16. perduxisse. Nam & in illius principio Hebraicè ita scriptum: *in isto tempore scripsit Tobias vltima verba hæc in gaudio*. Tobias, inquam, filius, nam patrem, vt supra dictum, vocare solet Hebræus ille Textus non Tobiam, sed Tobi, quemadmodum & statim, dum subiungit: *Et dixi Tobi: Benedictus Dominus Deus*. Quis verò sit ille tertius, qui extremos duos versus addidit, mihi haud compertum, quemadmodum neque constat, manum Deuteronomio vltimam quis imposuerit, etsi de Iosue quorundam est opinio.

B Alij censent aliquem istius æui scribam, ac fortè Esdram, vt opinatur Sanchez, librum Tobiæ scripsisse; nam in codice Græco citatur Ieremias, quem ætate diu antecessit Tobias vterque, nisi quis dicat Ieremiæ nomen è margine in textum irrepsisse.

Quæritur quintò, quis, & qualis fuit Tobias? Resp. fuisse Galilæum oriundum, ex tribu, & ciuitate Nephtali, vt patet c. 1. vers. 1. Fuisse Prophetam liquet ex c. 14. v. 6. & seq. vbi prophetat instans Niniues excidium, ac Ierosolymæ felicitatem, & gloriam: vnde Beda in c. 13. *Repletus*, inquit, *Tobias spiritu Prophetico de superna Ierusalem multa decantat*.

Idem docet S. Iren. l. 1. vers. 34. Hugo, Lyran. Dion. Vatab. & alij. Porrò fuit vir eximiæ patientiæ, charitatis, & zeli: vnde aptè Tobias vocatur.

Tobias idem est quod bonum meũ Deus.

C Tobias enim Hebraicè idem est, quod *bonus Deus*, vel *bonus Dei*, vel *bonitas Dei*, ait Serarius: aut pressè, *bonum meum Deus*, ait Pagnin. in nomin. Hebr. Tobias enim omnes res, & spes omnes, suasque opes in vno Deo reposuit, vt diceret cum Psalmista: *quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*. Psalm. 72. v. 25. & cum S. Francisco: *Deus meus, amor meus, & omnia*.

Tropologicè scripsit S. Amb. librum de Tobia contra fœneratores, & auaritiam. Rursum documenta ad bonos mores spectantia. Ex hoc libro collegit Petrus Bertorius Pictauiensis lib. 17. Moralitatum. Allegoriam in Tobiam tradidit Beda tom. 4.

CHRONOTAXIS.

Series annorum Tobiæ patris.

Tobias senior è Chaldæa captiuus ductus est in Assyriam à Salmanasar, rege, agens annum ætatis 39. vt ex textu Hebræo Serarius, & Salianus colligunt: vixit in captiuitate annos 63. vixit ergo vniuersim annos 102. Excæcatus fuit anno ætatis 56. vixit cæcus annos quatuor, visum recuperauit anno 60. deinde vixit adhuc annos 42. Hæc iuxta textum Latinum vulgatæ editionis cap. 14. 1. quæ nobis sequenda est. Nam iuxta textum Græcum, Tobias venit in captiuitatem anno ætatis 37. vixit in ea annos 125. mortuus est anno 158. Excæcatus est anno ætatis 58. vixit cæcus annos octo, visum recepit anno 66. deinde vixit adhuc annos 92.

Esth.

Tobias iunior, ait Serarius, sub finem libri, cùm esset duorum annorum, cum patre ductus est in Assyriam. Iuit in Mediam, ibique Saram duxit vxorem, anno ætatis 23. vel 24. vixit cum viuo parente annos 65. vel 66. vixit post parentis mortem annos 99. hoc est vniuersim annos 164. vel 165. Hæc tria vltima vera sunt, iuxta textum Græcum, quem sequitur S. Ambr. non Latinum vulgatum, qui nobis sequendus est, vti mox dicam.

Rursum Tobias vterque ductus est in Assyriam anno sexto Ezechiæ regis Iuda: illo enim Salmanasar, expugnatâ Samariâ, decem tribus abduxit in Assyriam; vbi ob virtutem, & probitatem charus fuit regi Salmanasar, sed à filio eius Sennacherib post cladem in Iudæa acceptam Iudæos prosequente quæsitus ad necem, fugiens sese abscondit, donec post 45. dies Sennacherib à filiis occideretur, vt patet cap. 1. 24.

Pater natus anno 51. Oziæ.

Cùm ergo Tobias senior, anno sexto Ezechiæ, quo ductus est in Assyriam, fuerit 39. annorum, vt dictum est, hinc necessariò sequitur, eum natum esse anno 51. Oziæ regis Iuda, cùm anno sequente, Isaias c. 6. vidit visionem illam augustam S. Trinitatis, & Seraphinorum, illi acclamantium: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus Sabaoth*. Sub idem tempus cœpere Olympiades, ac nati sunt Romulus & Remus Romæ conditores. Mortuus verò est Tobias senior, anno 40. Manassis; nam si à 51. anno Oziæ numeres 192. annos, (quot vixit Tobias) peruenies ad annum 40. Manassis. ita Salianus, Serarius, & Sanchez.

mortuus 40 Manassis.

Filius natus anno 4 Ezechiæ mortuus 16. Iosiæ.

Tobias verò iunior natus est anno 4. Ezechiæ regis Iuda, sub initia vrbis Romæ; mortuus verò anno 16. Iosiæ regis Iuda, cùm esset 99. annorum, tot enim annos ei dat vulgata editio Latina c. 14. v. 16. nam ab anno 4. Ezechiæ ad 16. Iosiæ fluxere 99. anni. ita Salian. & Sanchez. At verò iuxta editionem Græcam Tobias iunior mortuus est anno ætatis 127. quare hoc computu, mortuus est initio regis Sedeciæ vltimi regis Iuda, paulò ante excidium Ierusalem, & templi patratum à Chaldæis. ita Serarius. Verùm nobis sequenda est Latina vulgata editio ex decreto Concilij Trid.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur Tobiæ prosapia, patria, virtutes tam pueri, & iuuenis, quàm viri, ac ob eas gratum fuisse Salmanasar, sed à filio eius Sennacherib fugere compulsum.

1. TObias ex tribu & ciuitate Nephthali (quæ est in superioribus Galilææ supra
Naasson, post viam quæ ducit ad Occidentem, in sinistro habens ciuitatem Se-
phet) 2. cùm captus esset in diebus Salmanasar regis Assyriorum, in captiuitate ta-
men positus, viam veritatis non deseruit. 3. ita vt omnia, quæ habere poterat, quoti-
die concaptiuis fratribus, qui erant ex eius genere, impertiret. 4. Cumque esset iunior
omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile gessit in opere. 5. Denique cùm
irent omnes ad vitulos aureos quos Ieroboam fecerat rex Israel, hic solus fugiebat cō-
sortia omnium, 6. sed pergebat in Ierusalem ad templum Domini, & ibi adorabat
Dominum Deum Israel, omnia primitiua sua, & decimas suas fideliter offerens 7. ita
vt tertio anno proselytis & aduenis ministraret omnem decimationem. 8. Hæc &
his similia secundùm legem Dei puerulus obseruabat. 9. Cùm verò factus esset vir,
accepit vxorem Annam de tribu sua, genuitque ex ea filium, nomen suum imponens
ei, 10. quem ab infantia timere Deum docuit, & abstinere ab omni peccato. 11. Igi-
tur cùm per captiuitatem deuenisset cum vxore sua & filio, in ciuitatem Niniuen cum
omni tribu sua, . (12. cùm omnes ederent ex cibis Gentilium) iste custodiuit ani-
mam suam, & numquam contaminatus est in escis eorum. 13. Et quoniam memor
fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis,
14. Et dedit illi potestatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcumque
facere voluisset. 15. Pergebat ergo ad omnes qui erant in captiuitate, & monita sa-
lutis dabat eis. 16. Cùm autem venisset in Rages ciuitatem Medorum, & ex his, qui-
bus honoratus fuerat à rege, habuisset decem talenta argenti: 17. & cùm in multa
turba generis sui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu eius, sub chirographo
dedit illi memoratum pondus argenti. 18. Post multum verò temporis, mortuo Sal-
manasar rege, cùm regnaret Sennacherib filius eius pro eo, & filios Israel exosos habe-
ret in conspectu suo: 19. Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem suam,
& cōsolabatur eos, diuidebatque vnicuique, prout poterat, de facultatibus suis. 20. esu-
rientes alebat, nudisque vestimenta præbebat, & mortuis atque occisis sepulturam sol-
licitus exhibebat. 21. Denique cùm reuersus esset rex Sennacherib, fugiens à Iudæa
plagam, quam circa eum fecerat Deus propter blasphemiam suam, & iratus multos oc-
cideret ex filijs Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum, 22 At vbi nuntiatum est
regi, iussit eum occidi, & tulit omnem substantiam eius. 23. Tobias verò cum filio
suo & cum vxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eum. 24. Post dies ve-
rò quadragintaquinque occiderunt regem filij ipsius, 25. & reuersus est Tobias in
domum suam, omnisque facultas eius restituta est ei.

VERS. 1. TOBIAS EX TRIBV, ET CIVITATE NEPHTHALI] In Græco additur Tobiæ genealogia hoe modo: *Liber sermonum Tobiæ, filij Tobiel: filij Ananiel, filij Adiel, filij Gabael de semine Asiel*, addit Hebræus *filij Nenathiel*. ergo *Tobiæ* pater fuit *Tobiel*, auus *Ananiel*, proauus *Aduel*, vel fortè *Adiel*, abauus *Gabael*, tritauus *Asiel*, tetartauus *Nenathiel*: Auia paterna fuit Debbora, sic enim v. 8. in Hebræo & Græco legitur: *Sicut mandauerat mihi Debbora mater patris mei, propterea quòd à patre meo relictus sum orphanus*. Hæc ergo auia probè, & piè educauit Tobiam, vt ipse suam probitatem illi debeat. Sic Macrina discipula S. Gregorij Thaumaturgi, auia S. Basilij, eum cum fratribus, & sorore Macrina educans in omni virtute insignem efformauit, magnumque effecit. Simili modo Ludmilla enutriēs S. Wencessaum ducem Bohemiæ, eum sanctum, & martyrem reddidit.

Aui Tobiæ.

Cornel. in Tobiam.

A Porrò Tobias fratrem habuit Anaelem, cuius filij duo Achiacharus, & Nasbas, vel Nabac nominantur in Græco v. 8. de quo plura v. vlt. Denique ex τὸ *liber sermonum Tobiæ*, liquet Tobiam huius libri esse auctorem, ideoque Tobias hic in Græco, & Hebræo, deinceps semper loquitur in prima persona dicens: *ego Tobias in viis veritatis ambulaui, &c.* Rursum hinc patet, librum hunc ab eodem his fuisse cōscriptum, primò Chaldaicè, sed breuiter, ex quo S. Hier. nostrā vulgatā latinam traduxit: secundò etiam Chaldaicè (licet Serarius malit Hebraicè, idque bis scilicet semel à patre Tobia, & secundò ab eius filio) sed fusius, ex quo traducta est versio Græca, nisi malis initio fusiùs conscriptum, deinde ab ipso auctore, vel alio quopiam fuisse nonnihil abbreuiatum,

Frater & nepotes.

EX TRIBV, ET CIVITATE (quæ à tribu idem nomen accepit, ideoque κυρίως, vt habent Græ-

ca Com.(licet Romani habeant *κυδῖνος*, quæ vox quid significet, ignoratur) id est propriè, vocetur *Nephtali*, ex qua proguati fuere plures Christi discipuli, & Apostoli, vt patet Isaiæ 9. 1. quorum typus, & fortè parens fuit noster Tobias.

In svperioribvs (regionibus) Galilææ, è quibus scilicet Iordanis exoritur, quasi è superiore loco in inferiorem defluit, ideoque vna Galilæa superior, altera inferior dicitur. Sicut Germania superior dicitur ea, quæ adiacet Rheno nascenti, indeque quasi è superiori in inferiorem locum, (qui exinde Germania inferior dicitur) defluenti, ait Serarius.

Galilæa superior quæ. Galilæa superior dicitur quoque Galilæa gentium, quia pars eius à Salomone data fuit gentili regi Tyri Hiram, indeque à Tyrijs, & alijs gentibus incolebatur. Eadem dicitur quoque Samaria, quia reges Israel dominâtes in Samaria, quasi metropoli, Galilæam sibi habebât subiectam, alioqui Samaria, propriè non erat Galilæa, sed inter Galilæam, & Iudæam erat interiecta.

Thesbe patria Tobiæ & Eliæ. Porrò vrbs hæc Nephtali, in qua natus est Tobias, in Græco vocatur Thesbe, in qua natus est Elias indeque dictus Thesbites. ita Salianus, Serarius, & alij, licet Adrichom. Thesbe collocet in tribu Gad, non Nephtali.

Vers. 2. Cvm captvs esset in diebvs Salmanasar] Græce corruptè vocatur *Enemassar*. Captus est ergo Tobias anno sexto Ezechiæ regis Iuda, qui fuit nonus, & vltimus Osee regis Israel, quo Salmanasar decem tribus, ac inter eos Tobiam abduxit in Assyriam. 4. Reg. 17. & 18 licet enim præter Salmanasaris, puta Teglatphalasar multos ex decem tribubus iam antè abduxisset, tamen multos pariter in Samaria, & Nephtali reliquit, quos omnes tandem abduxit Salmanasar.

Viam veritatis (scilicet viam veræ fidei & religionis æquè, ac charitatis, & virtutis) non deservit] q. d. inter idololatras solus ferè Tobias mansit verus, piusque Dei cultor. Magnæ hoc fuit constantiæ, & virtutis, quam iam imitantur Catholici in Anglia, Scotia, Saxonia &c. ideoque laureâ cælesti digni, vtpote nobiles, illustresque fidei athletæ, *Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit*, ait Seneca. Epist. 44. Hebræorum est prouerbium: *Myrtus semper est myrtus, etiamsi inter vrticas sit.* Vide S. Gregor. 1. Mor. c. 1. *sicut*, ait, *grauioris culpæ inter bonos bonum non esse, ita immensi est præconij, bonum etiam inter malos extitisse.* D. Bernardus sermone 48. in Cantica: *Non mediocris*, ait, *titulus perfectæ virtutis, inter prauos viuere bonum, & inter malignantes innocentiæ retinere candorem.* Exempla sunt in Machabæis, Iob, Loth, quem idcirco laudat S. Petrus secundæ Epistolæ cap. secundo, in Noë & Abraham, & in Philippensibus cap. 2. in Pergamenis Apoc. 2.

Myrtus est Myrtus inter vrticas.

Vers. 3. Ita vt omnia, quæ habere poterat, quotidie concaptivis fratribvs (Israelitis) qvi erant ex eivs genere, impertiret] tum vt eorum captiuitatem solaretur, tum vt eorum fami, & paupertati succurreret, tum vt eos in vera fide, & religione conseruaret, ne illi desciscerent ad idola Assyriorum, vt ab eis vitæ subsidia impetrarent. Laudatur hic Tobias ante coniugium à septem virtutibus: Primò à constantia in fide. Secundò à charitate in suos ciues & contribules v. 3. Tertiò quòd fugerit malorû consortia v. 5. Quartò ab obseruantia legis diuinæ v. 6. Quintò à pietate in Deum ibid. Sextò quòd fideliter Deo offerret omnes decimas, & primitias ibidem. Septimò quòd à puero cetera legis præcepta seruaret v. 8.

Virtutes 7. Tobiæ ante coniugium.

Cvmqve esset ivnior omnibvs (omnium) &c. nihil tamen pverile gessit in opere.] Idem fecit S. Malachias Hiberniæ Episcopus, nam, vt in eius vita scribit S. Bern. *Agebat senem moribus, annis puer, expers lasciuiæ puerilis.* Et vnum quoddam subiungit, *quod non modò bonæ, sed & magnæ cuiusdam insigne spei in puero dedisse indicat. Cùm enim excitus opinione magistri cuiusdam, ad eum literarum discendarum causa venisset, eumq; fabula ludentem, & sulcos, nescio, quos in pariete facientem vidisset, eo* inquit, *solo visu offensus puer serius, quod leuitatem redoleret, resiluit ab eo.* Talem etiam describit Nazianzenus Oratione 20. S. Basilium.

Aureum est dogma S. Aug. in Ps. 112. *Sit* inquit, *senectus vestra puerilis, & sit pueritia senilis, id est, vt nec sapientia vestra sit cum superbia, nec humilitas sine sapientia, vt laudetis Dominum ex hoc nunc, & vsque in seculum.* Nam vt de nonnullis queritur Seneca epist. 4. *Auctoritatem habemus senum, vitia puerorum, nec puerorum tantum sed infantium. illi leuia, hi falsa formidant, nos vtraque.*

Senectus puerilis.

Cvm irent omnes ad vitvlos avreos (à Ieroboâ primo rege Israelis Deos erectos, & cultos 3. Reg. 12. 28.) hic solvs fvgiebat consortia omnivm, sed pergebat in Ierusalem] ad Deum verum adorandum in templo. *Solus*, hoc est penè solus, nam Heb. & Græca adducunt cum eo fuisse Ananiam, & Ionathan. Tobias ergo fuit quasi sol Israelis: sol enim dictus est, eo quòd solus luceat. S. Epiphanius hæresi 30. Iosephum à Constantino Magno comitem creatum dilaudat, quòd Scytopoli *solus ipse orthodoxus esset*, cæteri verò omnes Arriani. S. Greg. Nazian. orat. 20. laudat S. Basilium, quod secum corruptos Atheniēsis Academiæ mores deuitarit. *Si quis*, ait, *fluuius per salsum mare dulcis fluere creditur, si quod in igne, quæ omnia consumuntur, animal saltitare, id nos inter omnes adolescentes, prauos scilicet, & corruptos eramus.* Et quia multorum risus, & conuitia sunt audienda, audiatur Epictetus Enchrid. c. 19. *Sapientia*, inquit, *studium suscipere cupis? Ad hoc teipsum statim para, vt deridearis, quasi te subsannaturi sint multi, & quasi dicturi: Ille nobis repente philosophus aduenit: & vnde nobis hoc supercilium?* Addit loco citato Nazianzenus: *Cum sodalibus versabantur, non petulantissimis, sed temperatissimis: non pugnantissimis, sed maximè pacificis, & quibuscum agere vtilissimum, scientes facilius esse, malitiā à socijs accipere, quàm virtutem eis dare, cùm & procliuius sit morbi participem fieri, quàm sanitatem largiri.*

Vitia puerorum.

Pergebat in Iervsalem] addit Græcus *in festis.* scilicet tribus anni præcipuis, nimirum Paschæ, & Pentecostes & Tabernaculorum, vti iubet lex, Exodi 23. 24.

In tertio anno] Erat hoc tertium decimarum genus à lege præscriptum Deuter. 14. 22. vide quæ ibidem de tribus decimis annotaui.

Hæ fuere septem illustres Tobiæ virtutes ante coniugium, sequuntur totidem post coniugium, nimirû Prima, pia filij institutio v. 9. Secûda, abstinentia à cibis gentilium v. 12. Tertia, quòd memor fuerit Dei in toto corde suo v. 13. Quarta, quòd côcaptiuis monita salutis daret v. 15. Quinta quòd Gabelo egeti magnum argenti pondus mutuarit v. 17. Sexta, quòd in persecutione Sennacherib

Tobiæ virtutes.

ehcrib suos animarit, omnique ope,& opera adiuuerit,v.19.septima quòd esurientes aluerit, nudos vestiuerit,& mortuos sepeliuerit, v.20.

VERS.9. *Virili ætati congruus cõiugium.* CVM VERO FACTVS ESSET VIR, ACCEPIT VXOREM ANNAM] virilem enim ætatem, & fortitudinem exigit coniugium, tum ad prolem validam generandam, tum ad labores, & onera coniugij,& familiæ fortiter subeunda. Sapienter Pindarus,& ex eo Athen.lib.11.de canis Sapientum: *Ne*, inquit, *actionem aliquam prosequaris animi maturiorem numero annorum tuorum*,hoc est,ne ante iustam ætatem connubium ineas. Audi Aristot.li.7. Polit.c.16. *Est autem adolescentum coniunctio improba ad filiorum procreationem , in cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti sunt, & feminæ crebrius, quã mares, & parua corporis forma gignuntur: quocirca necesse est, hoc idem in hominibus prouenire. Huius autem coniectura fuerit, quòd in quibuscumq; ciuitatibus consuetudo est adolescentes mares, puellasque coniugari, in eisdem inutilia, ac pusilla hominum corpora existunt, in partu quoque laborant magis puellæ, ac pereunt plures.* Et paulò post: *Ad continentiam quoque vtile est, nuptias fieri seriores; intemperatiores enim esse videntur, cùm puellæ Veneri assuescunt. At masculorum corpora crescere impediuntur, si adhuc augescente semine, consuetudinem ineant.* Verùm ob ardores iuuentutis, & periculum incontinentiæ multis salutarius est tantam ætatem non expectare, sed citiùs vxorem ducere.

VERS.10. FILIVM (suum) AB INFANTIA DEVM TIMERE DOCVIT, ET ABSTINERE AB OMNI PECCATO] Idem filios suos docuit Dauid Psalm.33. 12.& Salomon Prouer.4.4 & Eccles. c.30. 1. & seq.Sic S.Blanca filio suo S.Ludouico Franciæ règi hoc crebrò inculcabat: *Fuge peccatum: Malo te videre agentẽ animam, quàm peccatum lethale in Deum tuum admittentem.*

VERS.12. CVM OMNES EDERENT EX CIBIS GENTILIVM (puta idolothytis, id est ijs,quæ idolis fuerant immolata,vel lege Mosaica vetitis, vti erat caro porcina,&c.) ISTE NVNQVAM CONTAMINATVS EST.] Idem fecit Daniel c.1. Eleazarus,& Machabæi 2. Machab.6.& 7. qui maluerunt ab Antiocho excarnificari, & in sartagine frigi, quàm suillam lege vetitam edere.

VERS.13. ET QVONIAM MEMOR FVIT DOMINI (& omnium præceptorum eius) IN TOTO CORDE SVO] vt totum cor applicaret,& daret ad cognoscenda, & exequendam in omnibus Dei legem, & voluntatem: hinc Deus ei vicem,& gratiam rependit; nã vt sequitur,

Tria Tobiæ priuilegia. DEDIT ILLI DEVS GRATIAM IN CONSPECTV SALMANAZAR REGIS.] Ex hac gratia regis tria ab eo insignia accepit beneficia. Primum exprimitur v.14. *Et dedit*, inquit, *illi potestatem quocumq; vellet ire, habens libertatem, quæcumque facere voluisset.* qua libertate optimè vsus est Tobias, obeundo domos Hebræorum, eisque monita salutis dando, vt sequitur.

Secundum fuere ampla dona, & munera, adeò vt ex eis decem talenta tradiderit Gabelo, ac copiosas in egentes Hebræos eleẽmosynas fecerit, vt patet v.19. & 20. Fuit ergo Tobias ex regijs donis,& officio,de quo mox,diues,& opulentus.

Tertium addunt Græca quæ habent; *Et fuit emptor Regis*, Græcè ἀγοραστὴς, id est omnium, quæ ad regem spectarent, emptor,& procurator, siue esset annona, siue vestes, siue equi, siue arma, siue præ-

A dia &c. fuit ergo Tobias dispensator domus regię, vti fuit Ioseph Pharaonis Genes.45.vnde Hebræa habent: *Constitutus fuit super omnia, quæ habuit Salmanasar.* Fuit igitur Tobias œconomus regis, quæ prima est in aula regia dignitas; ideoque honorata, & magni stipendij lucrique: ex quo proinde Tobias euasit locuples, vt omnibus Hebr. egentibus sua libertate succurreret.

ET EX HIS QVIBVS HONORATVS (id est muneratus, & ditatus) FVERAT A REGE, HABVISSET DECEM TALENTA ARGENTI] Nonnulli, ait Serarius, decem hæc talenta cõfecisse putant 3072. coronatos Francicos. Alij sexies mille, eò quòd vni talento dent coronatos sexcẽtos. Alij, vt Cardanus lib. de libris suis, vni talẽto dant ducatos quingentos, vnde decem talenta facerent quinque millia ducatorum. Nil enim certi hîc assignari post, eo B quòd ignoremus, an talentum hoc fuerit Babylonicum, an Persicum, an Hebræum; sed certum est, ingentem fuisse summam plurium millium aureorum; vnde patet Tobiæ opulentia, æquè ac charitas, & liberalitas in Gabelum, aliosque Hebræos inopes. VERS.16.

ET CVM MVLTA TVRBA GENERIS SVI (gentis suæ) GABELVM EGENTEM VIDERET, QVI ERAT EX TRIBV EIVS (Nepthali) SVB CHIROGRAPHO (prudenter, vt sibi cautum foret de debito) DEDIT ILLI MEMORATVM PONDVS ARGENTI.] Pro *dedit* Græcè est παρέθηκε, id est *deposuit*, quasi hęc pecunia fuerit depositum datum Gabelo vt illud seruaret, donec Tobias illud repeteret, & in egenos Iudæos, in Rages & Media degentes distribueret, ita tamen, vt Gabelo potestatem faceret C eo vtendi pro vrgenti necessitate sua: quare depositum hoc fuit simul; & mutuum; sed nullam mutui vsuram exegit Tobias, imò nec quippiam petijt pro lucro sibi cessante, & damno emergente, ait S. Ambr. libr. de Tobia, c.24. *non pignus quæsiuit, non fideiussorem poposcit.* Et cap.2. *plus honestati, quàm necessitati consulens cui sua deerant, alimoniam commodauerat proximo suo, quam toto vitæ suæ tempore in tanta indigentia non reposcit. Vbi se fessum vidit, vt depositum senectute, insinuauit filio: non tam cupiens commodatum reposcere, quam sollicitus ne fraudaret heredem.* Vide hîc charitatem, & liberalitatem Tobiæ. VERS.17.

POST MVLTVM VERÒ TEMPORIS, MORTVO SALMANASARE, CVM REGNARET SENNACHERIB FILIVS EIVS PRO EO, ET FILIOS ISRAEL EXOSOS HABERET] ab initio regni sui, D sed maximè post acceptam cladem 185. millium cæsorum ab Angelo in Iudæa, anno 14. Ezechiæ regis Iuda. VERS.18.

TOBIAS QVOTIDIE PERGEBAT PER OMNEM COGNATIONEM SVAM, ET CONSOLABATVR EOS, DIVIDEBATQVE VNICVIQVE PROVT POTERAT, DE FACVLTATIBVS SVIS. VERS.19.

ESVRIENTES ALEBAT, NVDISQVE VESTIMENTA PRÆBEBAT, ATQVE OCCISIS SEPVLTVRAM SOLLICITVS EXHIBEBAT.] Ecce hæc sunt opera pietatis,& misericordiæ tam corporalis, quàm spiritualis, in quibus opes, & vires suas piè, sanctèque exhausit Tobias, ob quæ martyrij spem, vt penè rem,& lauream consecutus est, vti S.Ianuarius, S. Marius & Martha cum filijs, pluresque alij visitãtes, alentes & sepelientes martyrum corpora, martyrij coronam adepti sunt. VERS.20.

Tobiæ æmulator fuit S. Malachias Episcopus

Hiberniæ, de quo ita scribit S. Bern. in eius vita post initium: *Denique cura erat ei maxima in sepeliendis defunctis pauperibus, quod hoc sibi non minus humilitatem saperet quàm humanitatem. Nec defuit nouo nostro Tobiæ rediuiua à muliere tentatio, imò à serpente per mulierem. Germana eius indignationem (vt sibi videbatur) officij exhorrens, quid facis (inquit) ò insane? Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Et hoc illi quotidie exprobrans ingerebat, sed respondebatur mulieri stultæ, iuxta stultitiam suam. Misera tu eloquij casti vocem tenes, sed virtutem ignoras. Ita ministerium ad quod coactus accesserat, deuotus tenuit, indefessus exercuit.*

Vers.22. At vbi nvnciatvm est regi (Sennacherib) ivssit evm occidi, et tvlit omnem svbstantiam eivs.] Tobias ergo spolium bonorum omnium, ac fugam, & exilium, quin & sententiã mortis pro fide, & charitate sua libens accepit: fuit igitur ipse confessor, & voto martyr. Audi S. Ambr. lib. de Tobia c. 1. *Ob virtutes scilicet agendas quibus præditus fuerat, subijt ærumnam captiuitatis, quam ferebat humiliter, ac patienter, communem magis iniuriam, quàm priuatam dolens; nec sibi virtutum suffragia nihil prodesse deplorans, sed magis eam contumeliam minorem suorum peccatorum pretio arbitratus.*

Pie, & sapienter S. Bern. in senten. *Martyrium sine sanguine, ait, triplex est. Parcitas in vbertate, quam habuit Dauid, & Iob: Largitas in paupertate, quam exercuit Tobias, & vidua in Euang. Castitas in iuuentute, qua vsus est Ioseph in Ægypto.*

Vers.23. Tobias verò cvm filio svo, et cvm A vxore sva fvgiens nvdvs latvit.] Hebræa habent Tobiam delituisse per dies nouemdecim.

Post dies verò 45. (à clade accepta, & fugâ ex Iudæa) occiderunt regem filii ipsivs] Vers.24.
Vide dicta 4. Reg. 32. 21.

Et reversvs est Tobias in domvm svam omnisqve facvltas (opum) restitvta est ei] quæ nimirum adhuc supererat. Vers.25.
Nam multa fuisse ab officialibus regiis, satellitibus & militibus consumpta, direpta, distracta, dissipata, liquet ex eo quòd Anna vxor Tobiæ texendo quæsierit victum, vt dicitur c. 2. v. 19. Vnde S. Ambros. c. 1. *vix tandem*, inquit, *per amicum potuit, direpto patrimonio, egenus, & exul restitui suis.* Vbi nota τὸ *per amicum*; nam Hebræa & Græca addunt, Tobiam bonis suis restitutum fuisse per Achiacha- B rum, siue Akiakarum, nepotem suum, qui in magna erat gratia, & honore apud Asarhaddon (quem Græca vocant Sarchedon) filium, & successorem Sennacherib. Achiacharus enim (quem *Achior quis.*
Noster c. 11. v. 20. vocat Achior) erat filius Anaëlis, qui erat frater Tobiæ, quem Asarhaddon constituit primò suum pincernam; secundò ab annulo regio, vt quasi sigillifer eo litteras regias obsignaret, qualis fuit Mardochæus apud Assuerum, Esther cap. 3. tertiò totius imperij Assyriorum *διοικητὴν*, id est gubernatorem: quartò rationibus omnibus præfectum, seu Rationalem: quintò secundum à se siue vicarium suum, vt habent Hebræa & Græca. *Quinque Tobiæ honores.*

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias ex sepultura fessus, & obdormiens stercore hirundinum excæcatur: vnde ab vxore, & amicis affectus, omnia, quasi alter Iob, mira excipit patientia.

1. POst hæc verò, cùm esset dies festus Domini, & factum esset prandium bonum
in domo Tobiæ, 2. dixit filio suo: Vade, & adduc aliquos de tribu nostra,
timentes Deum, vt epulemur nobiscum. 3. Cumque abijsset, reuersus nunciauit
ei, vnum ex filijs Israel iugulatum iacere in platea. Statimque exiliens de accubitu
suo, relinquens prandium, ieiunus peruenit ad corpus: 4. tollensque illud portauit
ad domum suam occultè, vt dum sol occubuisset, cautè sepeliret eum, 5. Cumque
occultasset corpus, manducauit panem cum luctu & tremore, 6. memorans illum
sermonem, quem dixit Dominus per Amos prophetam: Dies festi vestri conuertentur
in lamentationem & luctum. 7. Cum verò sol occubuisset, abijt & sepeliuit
eum. 8. Arguebant autem eum omnes proximi eius, dicentes: Iam huius
rei causa interfici iussus es, & vix effugisti mortis imperium, & iterum sepelis mortuos?
9. Sed Tobias plus timens Deum, quàm regem, rapiebat corpora occisorum,
& occultabat in domo sua, & medijs noctibus sepeliebat ea. 10. Contigit
autem vt quadam die fatigatus à sepultura, veniens in domum suam, iactasset se iuxta
parietem, & obdormisset, 11. & ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora
inciderent super oculos eius, fieretque cæcus. 12. Hanc autem tentationem
ideò permisit Dominus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius,
sicut & sancti Iob. 13. Nam cùm ab infantia sua semper Deum timuerit, & mandata
eius custodierit, non est contristatus contra Deum quòd plaga cæcitatis euenerit
ei, 14. sed immobilitas in Dei timore permansit, agens gratias Deo omnibus
diebus vitæ suæ. 15. Nam sicut beato Iob insultabant reges, ita isti parentes &
cognati eius irridebant vitam eius, dicentes: 16. Vbi est spes tua, pro qua eleemosynas
& sepulturas faciebas? 17. Tobias verò increpabat eos dicens: Nolite ita
loqui: 18. quoniam filij sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam

Deus daturus est his qui fidem suam numquam mutant ab eo. 19. Anna verò vxor eius ibat ad opus textrinum quotidie, & de labore manuum suarum victum quem consequi poterat, deferebat. 20. Vnde factum est, vt hœdum caprarum accipiens detulisset domi: 21. Cuius cùm vocem balantis vir eius audisset, dixit: Videte, ne fortè furtiuus sit, reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. 22. Ad hæc vxor eius irata respondit: Manifestè vana facta est spes tua, & eleëmosynæ tuæ modo apparuerunt. 23. Atque his & alijs huiusmodi verbis exprobrabat ei.

VERS. 1. CVM ESSET DIES FESTVS] Pentecostes; vt habet Hebræa, & Græca, Hoc enim die præcipuè est vacandum operibus charitatis. Hæc enim sunt opera Spiritus S. cuius festum celebratur in Pentecoste Actor. 2. v. 1. & seqq.

VERS. 4. VT DVM SOL OCCVBVISSET CAVTE (occultè ne quis eum apud regem accusaret, itaque vitæ periculum adiret, vti fecerat c. 1. 22.) SEPELIRET EVM.] *Interdicto*, ait S. Ambr. c. 1. *non reuocabatur magis, quàm incitabatur, ne deserere officium pietatis mortis metu videretur: erat misericordiæ pretium mortis pœna.* Idem libr. 1. officior. c. 4. *Tobias*, ait, *formam pietatis expressit euidentius, cùm relicto conuiuio mortuos sepeliret, & ad cibos pauperis mensæ inuitaret inopes.* Et S. August. lib. de cura pro mortuis, c. 1. & seqq. *Tobias, ait sepeliendo mortuos Deum promeruisse, teste Angelo, commendatur.* Sepultura enim est vltimum misericordiæ officium, naturæ debitum, quasi honor defuncti, & cognatorum solatium, ac naturæ desiderium. Audi S. Ambr. hic cap. 1. & 2. *Magnum hoc opus. Si viuentes operire nudos præcipimur, quanto magis debemus operire defunctorum corpora? Si viantes ad longiora deducere solemus, quantò magis in illam æternam domum profectos, vnde iam non reuertentur? Nihil hoc officio præstantius, ei conferre, qui tibi iam non potuit reddere, vindicare à volatilibus, vindicare à bestijs consortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus dedisse produntur, homines negabunt?*

Adde fidelibus sanctis sepelienda esse corpora, vt per hoc protestemur fidem, & spem resurrectionis, scilicet ea non obijci, vt cadauera equorum, & canum, quorum animæ cum corpore intereunt, sed sepeliri, & resurrectura in anima, & corpore ad vitam immortalem. Rursùm per sepulturam virtuti sanctorum, & martyrum magnus defertur honos: vnde tanta Pontificibus primis sepeliendi martyres cura extitit; imò S. Nicomedes sepeliendo corpus S. Feliculæ Martyris, & S. Iustinus presbyter S. Laurentij, alijque plures per sepulturam martyrum, martyrij lauream adepti sunt.

Sic Marcianus, postea cùm in corpus recens occisi incidisset, illudque sepelire vellet, captus est quasi ille eum occidisset, ideoque damnatus ad mortem; sed Dei prouidentiâ factum, vt deprehenderetur cædis auctor, itaque Marcianus liberaretur, inquit Euagrius lib. 2, c. 1. Atq; hoc opere meruit Marcianus euehi ad imperium, fierique maritus S. Pulcheriæ sororis Theodosij Imp. quo proinde nullus melior, nullus fortior, nullus pientior fuit Imperator: ita Baron. anno Christi 450.

VERS 10. CONTIGIT AVTEM, VT QVADAM DIE (Græcè; *eadem illa nocte*, quæ scilicet diem Pentecostes, de qua v. 1. subsecuta est) IACTASSET SE IVXTA PARIETEM] Hebræus addit: *nec statim ingressus sum domum meam, eo quòd pollutus essem super mortuo* (ex contactu mortui, quem sepelierat iuxta legem

A Numer. 19. vers. 11. & 16.) *sed dormiui apertis oculis extra atrium iuxta parietem* sub dio, vbi hirundines nidificant, & stercora in humum egerunt, ijsque omnia commaculant.

ET EX NIDO HIRVNDINVM DORMIENTI ILLI CALIDA STERCORA INCIDERENT SVPER OCVLOS EIVS, FIERETQVE CÆCVS] *Hirundinum*, Græca habent στρουθία, id est, *passeres*, sed Sept. στρουθία vertunt pro Hebr. שיפורים *sipporim*, id est aues, vt vertit Vatab. has autem aues ex circumstantijs loci optimè Noster intellexit fuisse hirundines; harum enim stercora oculos excæcant, vnde & alter textus Hebræus hic habet דְרוֹר *deror*, id est auis libera, puta hirundo, quæ liberè volat & liberè cum hominibus conuersatur, & in tectis nidulatur, ait R. Dauid, vnde illud Pythagoræ symbolum, *Hirundines sub eodem tecto ne habeas*, hoc est, caue à commercio garrulorum, & susurronum, vti, ex Aristot. explicat S. Hier. in Apol. contra Rufinum, & Clemens Alex. lib. 5. Strom. cap. 3. Sic & à Latinis subinde quælibet aues nominantur passeres, vti ostendit hic Serarius. VERS. 11.

B

FIERETQVE CÆCVS] quia hirundinum stercus est siccum, calidum, & vrens, ideoque humorem oculorum siccat, itaque naturaliter excæcat. ita Fran. Valesius sacræ philos. cap. 42. minùs rectè ergo Lyranus hanc excæcandi vim negat stercori hirundinis. Probabiliùs Dion. & Valesius censent, Tobiam non fuisse excæcatum, sed albuginem, & membranam dumtaxat oculis eius obductam fuisse: quam subinde chirurgi acu deducentes, oculos suæ libertati, visuique restituunt, de qua re plura cap. 6. v. 9. Porrò hac de causa pulli hirundinum inter parentum stercora versantes excæcantur, sed à parentibus rursum visus eis redditur per herbam, quæ dicitur chelidonia. Audi Tertul. lib. de pœnitentia c. 12. *Hirundo si excæcauerit pullos, nouit illos oculare rursum de sua chelidonia.* Et Plinium l. 8. c. 27. *Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis illâ medentes.* Et lib. 25. c. 8. *Hac* (chelidonia) *hirundines oculis pullorum in nido restituerunt visum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis.* *Pulli hirundinum oculantur chelidonia.*

C

Mirum hoc est, æquè ac illud, quod idem scribit Plinius lib. 10. c. 37. hirundinum oculos erutos renasci. Idem asserit Ælianus lib. 2 c 3. citatque Arist. sed mutilè, verba enim Arist. lib. 6. hist. anim. cap. 5. sunt: *Pullorum hirundinis recentium oculi, si quis stimulo vexauerit, resanescunt, & cernendi vim postea planè recipiunt.* Iam aliud profectò, ait Aldrouandus in Hirundine pag. 663. est, visum vexatum recipere, aliud oculos erutos renasci, quod asserit Ælianus, & Plinius. Idem verò Aldrouandus p. 689. cinerem pulli hirundinis cum melle oculis inspersum earum caliginem allata claritate dispellere, ex Dioscoride & Auicenna asseuerat, imò ad idem valere fel, & stercus frigidum (calidum enim acre est, & adurens, vnde *Mira de hirundine.*

Tobiam excæcauit)hirundinũ ex Alberto Magno A
contendit.

Tropol. B. Petrus Damianus lib. 2. epistolarũ, epistola 12. & in ordine 33. *Quid*, inquit, *leuiter volitantes hirundines, nisi leues adulantium & blanda loquentium significant mores? qui dum blandiloquiy sui suauitate demulcent, dum adulationis oleo caput audientis impinguant, interiores oculos, ne solita luce perfruantur, excæcant.*

Rursum Dion. Carthus. dormienti, ait, Ecclesiæ incidere nonnumquam ab hæreticarum hirundinum nidis stercora, & multos excæcari videmus. Porrò l. 2. c. 56. Thomas Cantipratensis explicat, quemadmodum apibus hirundines, & aues infestæ sint, id est pijs, castisque animis dæmones. *Potest*, ait, *& aliud tentationum genus hirundinum, quarum stercore Tobias cæcatus est, vel aliarum auium vexatio de-* B
signare, vt sub virtutum specie, vitiorum tenebris inuoluamur: verbi gratia, captat quis diues fieri, & congregare diuitias, vt in fine condat vberius testamentum, faciatq; hæredem Christum, qui copiarum suarum dereliquit, vel dominos terræ, vel parentes, aut clientulos suos, vel raptores quoslibet nequissimos possessores. Hoc maximè in clericis videmus, quorum tamen bona pauperum esse deberent, & quæ eis omni die superfluunt, non in marsupio, vel in arca, sed indigo ori famelici, & in ventribus esurientium deberent liberaliter erogari.

VERS. 12. HANC AVTEM TENTATIONEM IDEO PERMISIT DOMINVS EVENIRE ILLI, VT POSTERIS DARETVR EXEMPLVM PATIENTIÆ EIVS, SICVT ET S. IOB.] Tobias ergo & Iob sunt duo patientiæ exempla, & specula omnibus cæcis, & afflictis assiduè intuenda, & imitanda: nil enim mali cuipiam fideli obuenit, nisi ex certa Dei præ- C
scientia & voluntate, ad eum, vel à vitijs purgandum, vel in virtute, & patientia perficiendum, itaque eius merita, & præmia in cælo augendum. Sic permisit Deus iustum Abel impietate fraternâ necari: Abrahamum charissimi filij holocausto tentari: Iosephum a fratribus impiè vendi: Mosen cum toto populo Israelitico crudeli Pharaonis tyrannide opprimi: Dauidem implacabili Regis Saulis odio subijci: Susannam impudicorum calumnijs exponi: Prophetam Isaiam medium serrâ serrari: Danielem obijci leonibus. Vide decem rationes, ob quas Deus permittit Sanctos affligi recensentem S. Chrys. hom. 1. ad populum. Verè S. August. Serm. 226. de Temp. qui est de Tobia: *Ad hoc*, ait, *cæcitatis incurrit exitium, vt Angelum susciperet medicum.*

VERS. 13. NON EST CONTRISTATVS CONTRA DEVM] vt murmuraret, vel quereretur, diceretque, Domi- D
ne cur permisisti me in opere tuo, ob sepulturam scilicet mortuorum, ab hirundine stercorari, & excæcari? Audi S. Ambros. lib. de Tobia, c. 2. *Tam sancto fessus officio propheta, dum requiescit iuxta parietem aulæ, cadente de passerum nido stercore, albugine cæcitatem incidit, nec conquestus ingemuit, nec dixit: Hæc merces laborum meorum? Fraudari magis se doluit obsequiorum, quàm oculorum munere: nec cæcitatem pœnã, sed impedimentum putabat.*

Porrò Græca, & ex ijs S. Ambr. addunt: *Et factæ sunt albugines in oculis meis. Et abij ad Medicos, & non profuerunt mihi: Achiatharus* (meus de fratre nepos) *autem nutriebat me quousque profectus sum in Elymaida*, periculi vitandi causa, de quo in fine cap. vltim. Videtur enim Tobias post cæcitatem rursum ab aliquo apud regem accusatus & bonis spoliatus, sed vt habet Græcus, & Hebræus; ab Archiacharo altus & sustentatus. Achiachar verò, eam ob causam, videtur & ipse calumniam passus, prout Græcè cap. vltimo dicitur, tumque Tobias, vel relegatus esse, vel profugisse in Elymaidem, vt in Græco legimus. ita Serarius, & alij.

SED IMMOBILIS IN DEI TIMORE PERMANSIT, AGENS GRATIAS DEO OMNIBVS DIEBVS VITÆ SVÆ.] Hic est actus heroicæ patientiæ, hic status viri sancti, & perfecti, qui terrena cuncta, tam aduersa, quàm prospera despiciens, mente in cælis versatur, & iam inchoat prægustatque cælestem felicitatem. Ita Iob vndique afflictus dicebat c. 1. 21 *Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictũ.* In aduersis ergo omnibus Deo gratias age, & sanctus, imò beatus eris. Porrò Auctor quæst. ex vtroque testamento apud S. August. qu. 119. *Quam laudabilis*, inquit, *sit sanctus Tobias scripturâ docemur, cuius deuotionem, nec captiuitas minuit, nec oculorum amissio, quominus Deo benediceret, persuasit; neque exhausta substantia à via iustitiæ, & veritatis auertit. Necessitas enim probat iustum. In egestate æquitatem seruare, vera, & perfecta iustitia est. Vnde enim quorumdam deuotio minuitur, inde augmentum facit laude dignus Tobias.* Et paulò pòst: *Sancti Tobiæ erectus ad Deum animus, nec captiuitate fractus, nec inopiâ humiliatus.* VERS. 14. *Perfectus est, qui in aduersis Deo gratias agit.*

Exempla cæcorum Deum laudantium. Ita Sancti in cæcitate Deo gratias cum Tobia egerunt, imò cæcitatem amarũt. Cæcus fuit S. Pigmenius Martyr, cui cùm Iulianus Apostat. 1. cæcitatem exprobraret: *Ego verò*, inquit Pigmenius, *Deo optimo Maximo æternas ago grates, quòd non videã Iulianum.* Tandem ob egregiam Christianæ legi operam nauatam, & paganorum euersa idolorum monstra, in Tiberim proiectus, ex illo in cælum migrauit; plus hic vnus vidit cæcus, quàm omnes laruarum cultores oculati. Cæcus fuit Didymus S. Hieronymi præceptor, quem ipse suum videntem vocat. Cæcus per 4. annos fuit Spes Abbas, cuius morientis anima specie columbę euolauit in cælum, teste S. Gregor. libr. 4. Dialog. cap. 10. Plura vide apud nostrum Matthæum Raderum parte 3. viridarij, cap. 3. Cæcus fuit S. Audomarus Teruani Episcopus anno Domini 658. qui cùm per S. Vedastum vsum videndi dudum amissum recuperasset, fertur ægro id animo tulisse, & votis impetrasse vt reserata lumina rursum obortâ cæcitate velarentur, quam in laborem suam, à Deo immissam sibi dictitabat. Hic vidit, quid commodi cæcitas afferret, quantocumque malorum occasiones præcideret. Sanctimonialis illa apud Ioannem Moschum in prato spir. c. 96. oculos sibi erutos misit ad adolescentem specie oculorum suorum captum, itaque eum compunxit, vt monachum probatissimum effecerit. S. Aquilinus tempore Clodouæi, Pontifex Ebroicensis creatus petiuit ab æterna luce, vt sibi mortalia oculorum lumina clauderet, vt cœlestem contemplari firmioribus mentis oculis lucem posset: impetrauit, nihilominùs munere Pontificatus egregiè concionando perfunctus. ita habet vita eius apud Surium die 19. Ob.

NAM SICVT BEATO IOB INSVLTABANT REGES.] VERS. 15
Hinc paret, amicos Iob, scilicet Eliphaz, Baldad, & Sophar fuisse reges, id est regulos, & principes aliquot oppidorum, de quo plura Iob capite 2. & vltim. Hi venerant consolaturi Iob, sed pro consola-

consolatione ingesserunt desolationem: arguerunt enim eum scelerum grauium, quasi ob ea à Deo tam dirè castigaretur: vnde insultasse eos Iob liquet. Nonne c.6. v.25. referuntur, *detraxisse sermonibus veritatis?* vers.26. *ad increpandum tantùm eloquia concinnasse, & in ventum verba protulisse, super pupillum irruisse, & amicum subuertere voluisse?* Nonne c.13. vers.4. vocâtur *Fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatum?* c.16 v.9. *Falsiloqui?* & c.19. v.2. *vsquequo*, ait Iob, *affligitis animam meam, & atteritis me sermonibus? En decies confunditis me, & non erubescitis opprimentes me. Vos contra me erigimini, & arguitis me in opprobriis meis.* Tandem verò quis contra eos, Deo ipso vel testis vel iudex grauior? eorū certè vni c.42. v.7. Deus cælites occlamat: *Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos; quoniam non estis locuti contra me rectum, sicut seruus meus Iob*, ita Serarius.

Porro Iob adhuc viuens vocatur beatus, quia, vt ait S. Iacobus c.1. v.12. *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ. Beatus fuit Iob*, ait Epistola 2. c.9. S. Fulgêtius, *cùm in diuitijs iustè viueret; sed beatior, cùm in paupertate iustior extitisset. Beatus fuit, cùm decem circumdaretur filijs: sed beatior, cùm vna cunctorum simul orbitate percussus, in Dei dilectione permansit immobilis. Beatus etiā fuit in corporis sospitate; sed beatior est factus in vulnere. Beatior etiam in aceruo squaloribus pleno, quàm in palatio marmoribus adornato.*

Vers.16. VBI EST SPES TVA?] q.d. spes tua te fefellit; fuitq; falsa, & fallax; sperabas enim per eleemosynas obtinere à Deo prospera omnia, & ecce Deus per sepulturam mortuorum te cæcauit & oculis priuauit. Quid enim infelicius, & miserius oculis orbato & cæco?

Vers.18. FILII SANCTORVM SVMVS,] puta Abrahæ, Isaac, & Iacob, &c. eorum ergo fidem, spem, patientiam, & constantiam in aduersis imitemur. Idem dicat Christianus afflictus: Filius sum Christi, eius ergo passionem & crucem iugiter intuebor ac pro parte iam imitabor. Filius sum SS. Apostolorum & Martyrum, vt S. Pauli, S. Laurentij, S. Stephani, S. Vincentij, &c. qui tot, & tanta pro Christo pertulerunt? ergo eos sequar, & vel modicum meum malum Christi amore libenter & fortiter sustinebo. Sum enim filius Sanctorum, ideoque ipse sum sanctus, id est, fidelis, Deo dicatus, & ab eo vocatus ad perfectam sanctitatem, quæ in patientia consistit. *Patientia enim opus perfectum habet.* Iacobi 1.4.

ET VITAM ILLAM EXSPECTAMVS, QVAM DEVS DATVRVS EST IIS, QVI FIDEM SVAM NVNQVAM MVTANT AB EO.] Respondet appositè Tobias insultantibus sibi: *vbi est spes tua?* q.d. spes mea non refertur ad bona præsentia, sed futura. Spero enim post hanc, aliam vitam beatam & æternam, quam Deus dabit ijs, qui in fide & spe illius constanter in quibusuis aduersis persistunt. Hæc spes alterius, & felicis vitæ excitauit septem fratres Machabæos, vt sartagines, tympana, equuleos, & omnia tormenta superarent, imò contemnerent, vnde ad Antiochum tyrannum intrepidè dicebant: *Tu quidem scelestissime, in præsenti vita nos perdis, sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit.* 2. Mach.7. Idem senserunt & dixerunt cæteri martyres ferè ad vnū omnes, qui, vt ait Apost. Heb.11.37. *lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt*, &c.

Spes gloriæ est stimulus ad virtutem.

A *non suscipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent resurrectionem*, quia & Christus ipse, vt ait idem ibidem c.12. 2. *proposito sibi gaudio* (mox futuræ resurrectionis & ascensionis gloriosæ) *sustinuit crucem confusione contempta.* Quem imitatur S. Franciscus. *Tanta*, ait, *est gloria, quam exspecto, vt omnis me pœna delectet.*

Vers.20. VNDE FACTVM EST, VT HOEDVM CAPRARVM ACCIPIENS DETVLISSET DOMI,] in domum. Græca addunt hœdum hunc dono additum Annæ supra mercedem textrucæ suæ, cumque Annæ hoc dicenti non crederet Tobias planè, illa irata eum ieeisit dicens: *Vana facta est spes tua, &c.* Habebat Tobias occasionem dubitandi de furto, tum quia numquam hœdus talis domi suæ B comparuerat, nec talis dari solet pro mercede textricibus, nec talem vnquam acceperat, & attulerat Anna; tum quia Anna erat pauper: timebat ergo, ne paupertas eam coëgisset ad hœdum errantem, & perditum in domum inducendum: tum quia ipse erat iustitiæ amantissimus, & furti osor acerrimus, æquè ac tenerrimæ & delicatissimæ conscientiæ; *Bonarum autem mentium est timere culpam, vbi non est culpa*, ait S. Bern. Simili modo in summa rerum inopia, & fame oblatum diuinitùs panem, *timens, ne fortè alienus esset, & culpam velut ex pietate perpetraret*, suis apponere mercenarijs formidabat S. Sanctulus apud D. Gregorium Dialogorum l.3. cap.37.

Tobia metuit de hœdo furtiuo iniuste.

Vers.22. AD HÆC VXOR EIVS IRATA RESPONDIT: MANIFESTE VANA FACTA EST SPES TVA, ET ELEEMOSYNÆ TVÆ MODÒ APPARVERVNT ESSE VANÆ] cùm per eas te & me; totamque fami- C liam in tantam egestatem, & cæcitatem, & angustiam adduxeris. Disce hîc à Tobia pro benefactis maledicta, imò maleficia etiam ab intimis amicis recipere, & constanter ferre. Hoc est præmium patientiæ, hæc eius coronis, vt ipsa nouam passionem prouocet, in eaque noua maioriq; patientia coronetur. Audi S. Aug. Serm.18. in Matth, *Quāta putatur infelicitas hominum, qui lucem istam corpoream non vident! Extraneus est aliquis? continuò dicitur: Iratum Deum habuit. aliquid mali commisit. Hoc vxor Tobiæ dicebat viro. Clamabat ille propter hœdum, ne de furto esset: nolebat sonum furti audire in domo sua. Illa defendens factum suum, opprobrio percutiebat maritum: & cùm ille diceret: Reddite, si de furto est illa, respondebat exsultans, vbi sunt iustitiæ tuæ? Quàm cæca erat, quæ furtum defendebat! & quàm lucem videbat, qui furtum reddi im-* D *perabat! illa erat foris in luce solis, ille erat intus in luce iustitiæ. Quis eorum erat in luce meliore?* Et S. Cyprian. lib. de mortalitate: *& Tobias post opera magnifica, post misericordiæ suæ multa & gloriosa præconia, cæcitatem luminum passus, timens, & benedicens in aduersis Deū, per ipsam corporis sui cladem, creuit ad laudem, quem & ipsum vxor sua deprauare tentauit dicens: vbi sunt iustitiæ tuæ? ecce quæ pateris. At ille circa timorem Dei stabilis & firmus, & ad omnem tolerantiam passionis, fide religionis armatus, tentationi vxoris inualidæ in dolore non cessit, sed magis Deum patientia maiore promeruit, quem postmodum Raphael Angelus collaudat.*

Sancti pro beneficiis maleficia recipiunt ab amicis.

Simili modo S. Saturus procurator domus Hunerici regis Arriani, cùm ab eo maximis minis, indeque ab vxore propria multis lachrymis sollicitaretur ad Arianismum, intrepidè cum S. Iob respondit: *tāquam vna ex insipientibus mulieribus loqueris. Formidarē, mulier, si sola esset huius vitæ amara dulcedo, artificio cōiux diaboli ministraris. Si diligeres mari-*

tum; numquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent uxorem, auferãt substantiam mei Domini, ego securus de promissis, verba tenebo: Si quis non dimiserit vxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit esse discipulus. Quid vltra è discedeute muliere cum filijs refutataq, confortatur Saturus, ad coronam discutitur, expoliatur, pœnis conteritur, mendicus dimittitur. ita Victor Vtlcensis lib. 1. persecutionis Wandalicæ sub finem.

Antistrophæ virtutes Iob & Tobiæ.

Iob & Tobias in multis fuere persimiles, primò in profusis eleemosynis, & cuiuslibet misericordiæ officijs qualia de se deprędicat Iob. c. 31. & Tobias hic c. 1. — *Iob & Tobias similes.*

2. Secundò, in constanti rerum aduersarum, præ-

A sertim paupertatis, cœcitatis, & morborum tolerantia, imò gratiarum actione. Sunt enim ipsa Dei magna beneficia, vtpotè magnę virtutis magnique præmij materia. Dicebat ergo Iob patiens: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini Benedictum*, Idem dicebat Tobias.

Tertiò, Tobias hæc omnia sustinuit ob spem futuræ vitæ beatæ, v. 18. sic & Iob c. 19. v. 25. *scio*, ait, *quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. Et rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum, &c. reposita est hæc spes mea in sinu meo.* 3.

Quartò, Iob irrisus fuit ab vxore, & amicis, sed irridentes irrisit: sic & Tobias. 4.

Quintò, Deus Tobiæ opes ablatas visumque restituit, sic & Iobo c. vlt. omnia reddidit duplicia. 5.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias irrisus ab vxore, Sara ab ancilla, gementes & orantes à Deo exaudiuntur, qui proinde mittit S. Raphaelem, vt vtrumque curet.

1. TVnc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lachrymis. 2. dicens: Iustus es Do-
mine, & omnia iudicia tua iusta sunt, & omnes viæ tuæ, misericordia, & veri-
tas, & iudicium, 3. Et nunc Domine memor esto mei, & ne vindictam sumas de
peccatis meis; neque reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum: 4. Quoniam
non obediuimus præceptis tuis, ideo traditi sumus in direptionem, & captiuitatem, &
mortem, & in fabulam, & improperium omnibus nationibus, in quibus dispersisti
nos, 5. Et nunc, Domine, magna iudicia tua, quia non egimus secundùm præcep-
ta tua, & non ambulauimus sinceriter coram te. 9. Et nunc, Domine, secundùm
voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi spiritum meum: expedit
enim mihi mori magis quàm viuere. 7. Eadem itaque die contigit, vt Sara fi-
lia Raguelis in Rages ciuitate Medorum, & ipsa audiret improperium ab vna ex an-
cillis patris sui, 8 quoniam tradita fuerat septem viris, & dæmonium nominè As-
modæus occiderat eos; mox vt ingressi fuissent ad eam. 9. Ergo cùm pro culpa
sua increparet puellam, respondit ei, dicens: Ampliùs ex te non videamus filium
aut filiam super terram, interfectrix virorum tuorum. 10. Numquid & occidere
me vis, sicut iam occidisti septem viros? Ad hanc vocem perrexit in superius cubi-
culum domus suæ: & tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neque bibit:
11. sed in oratione persistens, cum lacrymis deprecabatur Deum, vt ab isto impro-
perio liberaret eam. 12. Factum est autem die tertia, dum compleret orationem,
benedicens Dominum, 13. dixit: Benedictum est nomen tuum, Deus patrum
nostrorum: qui cùm iratus fueris, misericordiam facies, & in tempore tribulationis
peccata dimittis his, qui inuocant te. 14. Ad te Domine faciem meam conuerto,
ad te oculos meos dirigo. 15. Peto Domine, vt de vinculo improperij huius absol-
uas me, aut certè desuper terram eripias me. 16. Tu scis, Domine, quia numquam
concupiui virum, & mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia. 17. Nũ-
quam cum ludentibus miscui me: neque cum his, qui in leuitate ambulant, par-
ticipem me præbui. 18. Virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea
consensi suscipere. 13. Et, aut ego indigna fui illis, aut illi forsitan me non fuerunt
digni; quia forsitan viro alij conseruasti me. 20. Non est enim in hominis pote-
state consilium tuum. 21. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit, quòd
vita eius, si in probatione fuerit, coronabitur: si autem in tribulatione fuerit, liberabi-
tur: & si in correptione fuerit, ad misericordiam tuam venire licebit. 22. Non
enim delectaris in perditionibus nostris: quia post tempestatem, tranquillum fa-
cis: & post lacrymationem & fletum, exultationem infundis. 23. Sit nomen
tuum Deus Israel benedictum in sæcula. 24. In illo tempore exauditæ sunt pre-
ces amborum in conspectu gloriæ summi Dei: 25. & missus est Angelus Domini

sanctus

ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore ſunt orationes in conſpectu Domini recitatæ.

Vers. 1. TVNC TOBIAS INGEMVIT, ET COEPIT ORARE CVM LACRYMIS.] Græce *cum gemitu & lachrymis*. Hebr. *cum ſuſcepto dolore magno, & quadam etiã corporis ægritudine*. Dolor enim animi creat dolorem corporis, & ægritudo mentis ægritudinem parit carnis. Paſſio enim, & affectio animi per ſympathiam in corpus ſeſe diffundit. Vide hic quàm verum ſit illud Eccleſ. c. 7. v. 8. *Calumnia conturbat ſapientem*. En tibi cæcitas non turbauit Tobiam, ſed conturbauit eum calumnia vxoris. Cæcitatem enim ſciebat ſibi immiſſam à Deo ex ratione iuſta; at calumniam ſentiebat ſibi ab vxore fieri non ex ratione, ſed ex paſſione iniuſta, quæ idcirco graue erat peccatum, quod proinde ipſum valde affligebat. Magis enim offenſa Dei creatoris ſui, quã iniuria propria eum cruciabat.

Tobias turbatur vxoris ſermone, non cæcitate, cur?

COEPIT ORARE CVM LACHRYMIS] ex intimo cordis ſenſu, deuotione, & compunctione; ideoque quaſi vim intulit Deo, vt eum exaudiret, & conſolaretur. Audi S. Auguſtinum Sermone ducenteſimo vigeſimo ſexto de Tempore qui eſt de Tobia: *Oratio iuſti clauis eſt cæli. Aſcendit precatio, & deſcendit Dei miſeratio. Licet alta ſit terra, altum cælum, audit tamen Deus hominis linguam, ſi mundam habeat conſcientiam. Cum ſenſibus loquitur, ſi ſit ſolus noſter gemitus. Sufficit auribus imber oculorum, fletus citius audit, quàm voces.* Audi & S. Bern. de modo bene viuendi c. 10. *Anna mater Samuelis per compunctionem, & lachrymas meruit habere filium, inſuper obtinuit apud Deũ prophetiæ donum. Dauid per compunctionem, & lachrymas obtinuit veniam perpetrati homicidij, atque adulterij. Sic enim audiuit per Prophetam: Non morieris, quia Dominus tranſtulit peccatum tuum. Pater Tobiæ per compunctionem & lachrymas meruit accipere curationẽ cæcitatis, & conſolationem paupertatis. Sic enim dixit ei Raphael angelus: Gaudium tibi ſemper ſit & adiecit; Forti animo eſto, in proximo eſt, vt à Deo cureris. Etiam Maria Magdalena per compunctionem, & lachrymas meruit à Domino audire: Remittuntur tibi peccata tua.*

Oratio iuſti clauis eſt cæli.

Vers. 2. ET OMNES VIÆ TVÆ MISERICORDIA, ET VERITAS, ET IVDICIVM.] Viæ Dei ſunt Dei ordinationes, conſilia, decreta, gubernationes, actiones, opera. Hiſce enim quaſi vijs vtitur, & ad creaturas, hominesque regendos deſcendit; q. d. omnia Dei opera ſunt miſericordia, vera, & iuſta: miſericordia, quia mille noſtris miſerijs, mille miſerationibus ſuccurrit. Rurſum quia cùm peccata noſtra punit, punit citra condignum, & iuſtitiam miſericordiâ temperat. Item punit leuibus pœnis in hac vita, vt per eas metientes, & metuentes atrociſſima gehennæ ſupplicia, declinando à peccatis caueamus. Denique punit vnum, vel paucos, vt cæteri omnes eorum exemplo ſapiant. Eadem ſunt vera, quia ſapientiæ, & veritati primæ cõformia; & quia veriſſimè quod promiſit, quodq; minatus eſt, præſtat. Eſt enim ipſe in dictis, factiſque veriſſimus & cõſtantiſſimus. Eadem ſunt iudicium, quia manant ab æterna lege, quæ eſt in mẽte Dei, & à prima iuſtitia, iudicioq; diuino, ideoque iuſtiſſimo.

Viæ Dei quæ?

Tropol.

Tropol. Deus vult, vt in hiſce tribus ipſum imitemur. Cupit ergo in omnibus actionibus noſtris *miſericordiam* quandam ineſſe, vt vel alijs ſubueniamus, vel certè nobis ipſis: *veritatem*, vt conuenienter naturæ, ac rationi, conuenienter etiam fini noſtro; & ſi quid vlli dixerimus, dictis ipſis conuenienter agamus: *iudicium*, vt cuilibet, quod ſuum eſt, Deo, proximo, nobis ipſis tribuamus, prudenterque viuamus. ita Serarius.

PRÆCIPE IN PACE RECIPI SPIRITVM MEVM.] Vers 6.
Græca addunt, *quia audiui exprobrationes immeritas*; vndè patet, quàm grauiter probra vxoris & aliorũ pupugerint animum Tobiæ, vt optauerit mori. Ait enim: *Expedit enim mihi mori magis, quàm viuere*. Vita enim in aſſiduo, magnoque mœrore non eſt vita, ſed mors, imò peior morte: quare recta ratio dictat, tunc ſatiùs eſſe mori, quàm viuere, ſi nimirum ita placeret Deo. Sic Iob c. 7. 15. *Suſpendium*, ait, *elegit anima mea, & mortem oſſa mea*. Et Elias 3. Reg. 19. 4. perſecutiones ſuſtinens à Iezabel, *petiuit animæ ſuæ, vt moreretur, & ait: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam*. Et S. Paulus 2. Cor. 1. 8. *ſupra modum*, ait, *grauati ſumus, ſupra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere*. Fortioris tamen & generoſioris animi eſt mortem non optare, ſed aduerſa quælibet inuicto animo tolerare & ſuperare. Vnde S. Aug. à Wandalis Hippone obſeſſus: *Noueritis*, inquit, *me hoc tempore noſtræ calamitatis, id Deum rogare, vt aut hanc ciuitatem ab hoſtibus circũdatam liberare dignetur, aut, ſi aliud ei videtur, ſuos ſeruos ad perferendam ſuam voluntatem fortes faciat, aut certè, vt me de hoc ſæculo ad ſe accipiat*. Et hoc tertium obtinuit. Nam tribus menſibus antequàm vrbs caperetur, vitâ functus eſt.

Vita in mœrore eſt mors.

EADEM ITAQVE DIE CONTIGIT, VT SARA] Vers. 7.
Nota hic miram Dei erga ſuos fideles prouidentiam. Combinauit enim calumniam Tobiæ cum calumnia Saræ, ac orationem & compunctionem Tobię cum oratione & compunctione Saræ, vt vtrumque conſolaretur per mutuum coniugium. Et hoc ſignificat τὸ *itaque*, quod reſpuit futuram coniugij narrationem. Hoc eſt quod ait Salomon Prou. 19. 14. *Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem propriè vxor prudens.*

Vxor prudens datur à Deo.

Similia ſunt in vitis Sanctorum. Ioannes Moſchus in prato ſpirituali c. 201. narrat filium cuiuſdam Conſtantinopolitani viri clariſſimi, qui omnia erogarat in pauperes ac moriens nõ niſi Chriſtum filio curatorem reliquerat, cùm filius iam depauperatus templum ingreſſus, deuotè Deum inuocaret, viſum à Patritio quodam ditiſſimo, qui pro hac pietate filiam ſuam cum ampla dote illi deſpondit.

Exemplum.

IN RAGES CIVITATE MEDORVM,] Græca habent *in Ecbatanis*: nam Rages ciuitas ſita erat in monte Ecbatanis, vt dicitur c. 5. v. 9. eratque metropolis & regia Medorum.

QVONIAM TRADITA FVERAT (ſucceſſiuè) SEPTEM VIRIS, ET DÆMONIVM NOMINE ASMODÆVS OCCIDERAT EOS, MOX VT INGRESSI FVISSENT AD EAM.] Vers. 8.
Cauſam necis à Raphaele audiemus c. 6. v. 17. *Dæmonium*, Græcè additur τὸ πονηρὸν. id eſt *illud malum, & nequam*, ſcilicet, peſſimum & *nequiſſimum*, vt ait S. Proſper parte 2. Promiſ. c. 39.

Dæmonis etymon.

Plato in Chratylo ait dæmones dici, quaſi δαήμονες, id eſt, ſcientes, quòd plenam habeant naturæ, & rerum naturalium cognitionẽ, idque probat Lactant. lib. 2. diuin. inſt. c. 14. & S. Auguſt. l. 9.

de

de ciuit. c. 20. Secundò, alij dæmonis etymon deriuant à δαίνασθαι, id est regere, quòd dæmones sint hominum gubernatores; vnde Plutar. scripsit librum de genio Socratis, qui eum dirigebat. Tertiò, Euseb. l. 4. de præpar. Euang. Dæmon, inquit, dicitur à δειμαίνειν, id est, terrere, quod homines terrefaciat. Nā, *Si quod*, ait apud S. Athan. S. Anton. *dæmones in pectoribus malæ mentis, & pauoris semē inuenerint, quasi latrones qui deserta obtinent loca, cæptos cumulant timores, & crudeliter imminentes infelicem puniunt animam.* Addit S. Athan. ad S. Antonium adductus est adolescentulus, *principalem habens dæmonem*, quem ad discipulum suum ablegans dicebat: *Non est hoc meum opus. Nam contra hunc dæmonum ordinem*, principilem scilicet, *nondum sum donatus gratia, sed hæc est Pauli gratia simplicis*, prout Palladius c. 28. narrat.

Quartò Eugubin. lib. de perenni phil. cap. 19. græcum δαιμων, deriuat ab Hebr. שדים *sedim*, vel per crasim *sdaim*, id est, perditores, vastatores; tales enim sunt & talis maximè est Asmodæus.

Asmodæus quis? Quæres quisnam sit Asmodæus? Rabbini apud Eliam in Thisbi, asserunt primò, Asmodæum natū è Noēma, quæ fuit soror Tubalcain, & Schimronis vxor. Genes. 4. v. 22. Quatuor enim dęmonū esse matres, scilicet, Noēmia, siue vt ipsi nominant, Nahema, Lilith, Ogereth, & Machlath. Secundò, Asmodæum esse eum, qui in paraphrasi Chaldaica Iob 28. vocatur Sammael, qui Euam tētauit & superauit, ac coniuges exagitat, auctorque est omnium rixarum. Cum illo Saræ certamē fuisse, quæ ab Angelo Dei adiuta victrix abijt: vnde ipsa à vincendo & præualendo nomen accepit. Sara enim Hebr. idem est, quòd dominans & Domina. hoc posterius aptum verumque est. Tertiò, Eccles. c. 1. *Ego Ecclesiastes fui Rex*; Chaldæus vertit: *Aschmedai malca deschedim*, id est, *Asmodæus rex dæmonum*. Addit Zohar, Salomonem regno eiectum ab Asmodæo in deserto fuisse detentum, ipsumque Asmodæum interim speciem Salomonis assumpsisse, ac ius Hebræis in Ierusalem dixisse. Verùm hæc Rabbinorum sunt commenta, ideoque figmenta.

Resp. Dico ergo Asmodæum esse dæmonem, qui homines ad libidinem exagitat, ac superatos à se plectit, maleque mulctat, vti malè mulctauit septem Saræ sponsos ob impudicitiam. Id ita esse colligitur ex ea, quæ Asmodæo c. 6. v. 17. cōcessa potestas est: *Hi namq; qui cōiugium ita suscipiunt, vt Deum à se, & sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus, quibus nō est intellectus, habet dæmoniū potestatem super eos.* Solent verò dæmones eorū ipsorum, quos deceperint, esse carnifices. *A quo enim quis superatus est, huius & seruus est.* 2. Pet. 2. 19. In eos ergo, quasi reos & mancipia sua supplicijs suis grassatur Asmodæus. Vnde Asmodæus, vel Asmodæi socius, aut subditus fuit dæmon ille, quem Cyprianus primùm magus, sed posteà fidelis, & martyr suis incantationibus exciuit, vt S. Iustinam Virginem & martyrem in adolescentis, qui eam ambiebat, amorem inflecteret, sed frustra. Vicit enim eum signo crucis, oratione & constantia S. Iustina. Talis quoque fuit dæmon ille, qui puellam ab adolescente mago incantatam obsidens, à S. Hilarione rogatus, cur ipsum adolescentem magum potiùs non obsedisset, respondit: *Vt quid in eum intrarem, qui habebat collegam meum amoris dæmonem?* vti refert S. Hiero. in vita S. Hilarionis. Denique audi S. Athan. in vita S. Antonij: *Dæmon ille ad An-*
A *tonij se genua prouoluens, humana voce flebat, dicens: Multos reduxi, plurimos decepi: nunc autem, vt à cæteris Sanctis, ita & tuo sum labore superatus. Quem cum interrogaret Antonius, quisnam esset qui talia loqueretur, ait: Ego sum fornicationis amicus, ego multimoda aduersùm omnes adolescentes turpitudinis arma suscepi, hinc & spiritus fornicationis vocor. Quantos pudicè viuere disponentes fefelli! quot tenuiter incipientes, ad sordes pristinas redire persuasi! Ego sum propter quem propheta lapsos increpat dicens: spiritu fornicationis seducti estis: & reuera per me illi fuerant supplantati. Ego sum, qui te ipsum sæpe tentaui, & semper repulsus sum.*

Quæres secundò, cur vocetur Asmodæus? *Asmodæi etymon.*
Resp. primò Serarius. Asmodæus dicitur quasi אש *es*, id est, Ignis Medai, id est Mediæ, quòd esset rex 1.
dæmonum omnium, qui tum Mediam (in qua erat Rages, vbi agebat Sara, eiusque septem sponsi
B occisi ab Asmodæo) vicinasque prouincias incolebant. Cùm enim in Media versaretur, vbi regem nisi in ea ipsa regione ageret? ipse ergo omnes Medos ad libidinem suscitabat, ac superatos à se affligebat. Sunt enim dæmones Persici, Medici, Africi, Australes, Meridionales, sepulchrales, aërij, ignei, aquei, terrei, vti docet Rhodiginus lib. 2. c. 4. & 5. Chaldæus Cant. 4. 6. & Thomas Cantiprat. lib. 2. Apum c. 57. n. 9.

Secundò Asmodæus, vel vt Hebr. dicitur, *Asmodai* significat peccati abundantiā; אשם *ascam* enim 2.
est peccatum, די *dai* est abundantia; vbi enim ardet libido, ibi abundant peccata. Nam vt ait S. Greg. in 1. Reg. c. 15. *More ignis libido succenditur, & si negligenter extinguitur, adiacens stipula velociter inflammatur.*

C Tertiò, Asmodæus idem est, quod אש *es*, id est, 3.
ignē, vel אשם *ascam*, id est peccatum, מודד *moded*, id est, metiens & mensurans, vt quanta sit concupiscentia exploret, tantamque pœnam culpæ commensam irroget.

Quartò, Asmodæus idem est quòd disperditor, 4.
desolator, ab אשם *ascam*, id est, desolauit, vel à שמד *scamad*, id est, disperdidit.

Quintò & aptissimè, Asmodæus dicitur quasi 5.
es, id est ignis, vel *ascam*, id est peccan, שומד *scomed* id est disperditor. Ipse enim inducitur hic, vt libidinis vltor, & sponsorum impudicorum occisor.

MOX VT INGRESSI FVISSENT AD EAM] Græcè, *Antequam essent ipsi cum ea, vt in vxoribus*, id est, antequàm cōgrederentur. Non enim permisit Deus Saram tam castam à tam incestis tangi, sed ante tactum eos per Asmodæum occidit, eo quòd
D vellent eam effræni libidine inuadere.

AMPLIVS (deinceps: nam nullum hucusque genuerat filium) EX TE NON VIDEAMVS FILIVM, AVT FILIAM SVPER TERRAM, INTERFECTRIX VIRORVM TVORVM] Grauis fuit hæc contumelia iactata ab ancilla, vel vt græcè est ab ancillis in Sarā. Græca magis eam exaggerant. Sic enim habent: *& dixerunt ad eam: Non intelligis suffocans tu viros tuos? iam septē habuisti: & vnius eorum non es nominata. Quid nos flagellas? Si mortui sunt, vade cum eis: non videamus tuū filium, vel filiam in sæculum.*

Vbi nota tria conuitia ab ancilla Saræ fuisse obiecta; Primò, quòd septem sponsos occidisset, imò suffocasset, cùm id nō fecisset ipsa, sed Asmodæus. Quid enim turpius, quid atrocius sponsæ, quàm dicere, tu occidisti tuum sponsum? Secundò: quòd nomen eius deprauet: pro *Sara*, enim, id est, domina, vocat eam צרם *tsaram*, id est tribulatam

&

& miserám. Tertiò, sterilitatem ei perpetuam imprecatur. Sic S. Monica ab ancilla vocata meri-bibula, valdè fuit afflicta, vt refert S. Aug. lib. 9. Confess. c. 8. Sic & Sara hîc adeo fuit excruciata, vt v. 15. oret; *Peto, Domine, vt de vinculo improperij huius absoluas me, aut certè desuper terram eripias me.*

Vers. 10. Ad hanc vocem perrexit in svperivs cvbicvlvm] Græcè est: *Tristata est, ὥστε ἀπάγξασθαι*, quod Vatab. vertit *vt præfocare se cogitaret*, sed resiliens, seséque corrigens dixit: *vnica patri meo sum, illud si faciam, ipsi dedecus sempiternum erit, & præsentissima mortis occasio, quia eius senectutem cum mœrore ad inferos deducam*, id est, ad mortem, seu sepulchrum, vt capite 6. v. 7. ita & Hebr. qui habet: *in tantum affligebatur, vt strangulare se cuperet: quod etiam fecisset, nisi cogitasset iterum, sic deducam canos patris & matris cum dolore ad sepulchrum.* Melius interpres Græcorum Bibliorum Regiorum vertit: *Tristata est, vt suffocaretur*, scilicet, præ angustia doloris & mœroris.

Vers. 11. Et in tribvs diebvs, et tribvs noctibvs non mandvcavit neqve bibit; sed in oratione persistens] Vide hic fructum contumeliæ, ipsa enim peperit compunctionē; hæc ieiunium & orationem triduanam. Nam, vt ait Lyran, *Feruor orationis, & prolixitas inducit obliuionem cibi & potus*, & Glossa, *sola*, inquit, *oratione pinguescit, quem macies corporis pascit.*

Vers. 13. Benedictvm est nomen tvvm, Devs.] Græca vberiùs habent: *Benedictus es Domine Deus meus, & benedictum nomē tuum, sanctum, & gloriosum in sæcula. Benedicant te omnia opera tua in sæculum.* Hac oratione triduanâ impetrauit Sara à Deo resignationem, & tranquillitatem animi cum magna in Deum confidentiâ, vt nouam orationem ordiens prorumperet in Dei benedictionem & laudem: nam vt ait S. Ambr. cap. 2. Inst. Virg. *Bona oratio, quæ ordinem seruat, vt primò à diuinis inchoemus laudibus. Si enim cùm apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere: quanto magis cùm dominum nostrum precamur? Primò ergo immolemus Deo sacrificium laudis,*

Et in tempore tribvlationis peccata (ob quæ tribulantur, & consequenter tribulationem ipsam: dimissa enim culpâ sæpè dimittitur & pœna) dimittis his, qvi invocant te] nam vt ait Eccles. c. 2. 13. *pius & misericors est Deus, & remittet in die tribulationis peccata.* Rursúmque c. 3. 17. *In die tribulationis commemorabitur tui, & sicut in sereno glacies soluentur peccata tua.*

Vers. 16. Tv scis, Domine, qvia nvnqvam concvpivi virvm] vt cum ambirem ex concupiscentia & libidine, sed tantùm eum accepi prolis causa, vt parentibus obtemperarem, eísque nepotes & hæredes procrearem.

Mvndam servavi animam meam ab omni concvpiscentia,] non tantùm libidinis, sed & gulæ, superbiæ, auaritiæ, cæterarúmque illecebrarum. Magna fuit hæc puritas & continentia Saræ, ob quam meruit à Deo exaudiri, & beari.

Vers. 17. Nvnqvam cvm lvdentibvs miscvi me.] Primò Rabbini ludum impudicum accipiunt, qualem ludunt obscœni fornicarij. Sicque explicant illud Exodi 32. 6. *Sedit populus mãducare & bibere, & surrexerunt ludere*, id est fornicati. Meliùs Hugo, & alij ludum quemlibet accipiunt puellis familiarem, præsertim saltationem, & choream, ait Hugo,

A quam vir sapiens & probus apud Cæsarium lib. 4. cap. 11. vocat *ludum diaboli*, & Matth. Clingius in locis commun. cap. de tripudio & chorea: *Quid*, ait, *est chorea? Est circulus cuius centrum est diabolus, & circumferentia omnes Angeli eius.* Quocirca B. Virgo teste S. Greg 4. Dial. c. 17. monebat Musam virginem, *vt nihil vltra leue, aut puellare ageret, iocis, ludisq́; abstineret.* Vnde etiam Ieremias c. 15. 17. *Non sedi*, ait, *in consilio ludentium.* Quem in locum B. Hieronymus: *Vtinam*, ait, *Dominus præstet & nobis non sedere in consilio ludentium, & eorum, qui futura non cogitant.* Sic etiam Ps. 25. Dauid: *non sedi cum concilio vanitatis.*

Hoc avtem pro certo habet omnis, qvi te colit, qvod vita eivs si in probatione fverit, coronabitvr.] si nimirum in tentatione & probatione manserit Deo fidelis B & constans. Nam, vt ait S. Iacobus c. 1. v. 12. *Beatus homo, qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.* Vers. 21.

Et si in correptione (ita legendum cum Rom. & Græcis, non *corruptione*, vti legunt nōnulli) ad misericordiam tvam venire licebit.] q. d. si tuus cultor, ô Domine, à te ob aliquod delictum corripiatur, & castigetur per pœnitentiam, veniam postulans, illam à te impetrabit. Hoc fine enim corripuisti & castigasti, vt eum ad delicti pœnitentiam impelleres, & pœnitenti parceres, téque reconciliares.

Qvia post tempestatem tranqvillvm facis: et post lacrymationem et fletvm exvltationem infvndis] nimirùm post C nubila Phœbus, post noctem aurora, post hyemem æstas, post morbum sanitas, post desolationē consolatiò, post crucem gloria, post mortem resurrectio, & vt ait Tertul. in Apol. Christus post fel, fauos, & mella gustauit. Verè Salomon Prou. 14. 10. *Cor, ait, quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus.* Vide ibi dicta. Et Psaltes Psal. 93. 19. *Secundum multitudinem dolorum meorū in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam,* Vers. 22.

Et missvs est Angelvs Domini S. Raphael, vt cvraret eos ambos, qvorvm vno tempore svnt orationes in conspectv Domini recitatæ, id est, præsentatæ & oblatæ per Angelos vtriusque custodes, imò per S. Raphaelem, vti ipse Tobiæ asserit c. 12. 12. *Quando*, inquit, *orabas cum lacrymis, ego obtuli orationem* D *tuam Domino.* Hinc Apoc. 8. 3. dicitur Angelus stetisse cum thuribulo aureo, eoque obtulisse Deo incēsum, id est, orationes sanctorum. *Raphael* Heb. dicitur quasi רְפָא אֵל *rophe el*; id est, *medicus Dei*, aut *medicina & curatio Dei.* ita S. Greg. hom. 34. in Euang. & S. Hieron. in c. 8. Danielis. Sic Deus ipse vocatur *rophe*, id est, medicus, curator, & saluator tuus. Græcè ὁ ἰώμενός σε, id est, *medens tibi, & sanās te.* Exodi 15. 26. 4. Reg. 24. Ps. 39. v. 5. & alibi sæpè. Raphael ergo est Dei medentis vicarius, executor & operator sanitatis. Vnde Ecclesia in officio Michaelis orat Christum. Vers. 25. *Raphael quis & qualis.*

Angelum nobis medicum salutis
Mitte de cælis Raphael, vt omnes
Sanet ægrotos, pariterq́; nostros
Dirigat actus.

Apud S. Augustinum, serm. 226. ait ipse Raphael: *Ego sum minister curationis, Deus est auctor sanitatis.*

D. Hie-

A D.Hieronymus loco citato: *Vbicumq; ait, medicina & curatio necessaria est, Raphael mittitur, cui interpretatur curatio vel medicina Dei, hoc videlicet nominis interpretatione significante, quòd in Deo sit medicina vera.* Hebr. textus paulò infra, *Misit, ait, Dominus Angelũ Raphaelem, Principem curationibus præpositũ, siue qui sanitatum præses est.* Vnde in Romano Missali, quod anno 1520. Parisijs editum Missa est de S. Raphaele, pro ægrotantibus, & peregrinantibus.

Porro Hebr. hoc loco sic habet; *In tempore illo exaudita est oratio amborum in conspectu ipsius Secenah, & in conspectu throni gloriæ Iehoueh: oratio quidẽ Tobiæ pro cæcitate oculorum suorum: oratio verò Saræ pro humiliatione parentum suorum. Secena* est Spiritus S. ait R. Elias. ita dictus, quòd habitet in sanctis: שכן *sachan* enim est *habitare.*

B Græca Romana habent. *Exaudita est oratio amborũ in conspectu gloriæ magni Raphaelis,* id est, magni Dei, qui summus est Raphael, id est, medicus & curator, vti iam dixi. Aut q.d. exaudita est oratio in conspectu Dei, vt vertit Noster, qui est gloria magni Raphaelis. Deus enim omnium Angelorum & hominum est decus & gloria, iuxta illud Psal. 3.4. *Tu Domine susceptor meus es gloria mea, & exaltans caput meum.* Aut tertiò & optimè, q.d. Exaudita est oratio amborum à Deo, in conspectu gloriosi, magnique Raphaelis qui eandem diuinæ maiestati obtulerat. Esto enim Raphael Tobiæ esset præsens, ideoque à Sara absens, tamen absentis preces ipse videbat, & audiebat, imò poterat in ictu oculi à Tobia auolare ad Saram, indeque reuolare ad Tobiam, adeoque ad Deum in cælum empyreum. Angeli enim sunt celerrimi, & instar fulguris è cælo in terram dilabuntur.

Alleg. est Iesus Christus.

C Alleg. Glossa: *Mysticè, ait, per Raphaelem intelligi potest Dominus noster Iesus Christus, qui dicitur magni consilij Angelus secundum translationem 70. Isaiæ 9. & venit in mundum ad curandũ in vtroque sexu genus humanum.* In Græcis porro dicuntur paulò signatiùs nõnulla: *Missus est Raphael, vt ambobus mederetur, ipsius Tobit albugines abstergeret, & Saram Raguelis filiam daret Tobiæ, filio Tobit vxorem, & vinciret Asmodæum, malum dæmonium; quia ad Tobiam pertineret hæreditate illã accipere,* id est Saram, quæ illi velut optima hæreditas debebatur, idque quia, vt ait Hebræus; *Tobiæ ius erat propinquitatis,* id est, propinquitatis iure illam sibi vendicare poterat.

Raphael ex quo Angel. ordine.
Resp. 1.

Quæres, ex qua hierarchia sit Raphael? Dominicus Bannes in 1.p.qu.112.ar.4. putat esse ex infimo ordine Angelorum, quia ipse videtur fuisse Angelus custos Tobiæ; Angeli autem custodes sunt ex infimo ordine. Vnde S. Thom. 1.p.quæst. 113.art.3. ait. Michaelem esse ex ordine Principatuum, Gabrielem ex ordine Archangelorum, Raphaelem ex ordine Angelorum.

2. Secundò, Serarius hic q.2. putat esse ex ordine penultimo, quæ est Archangelorum. Nam S. Isidorus lib.7.Orig.c.5. Prosper p.2.promis.c.29. & alij Raphaelem vocant Archangelum.

3. Tertiò, alij apud Ioannem Eckium hom.5. in festo S. Michaelis, censent Raphaelem esse ex ordine Potestatum. Hi enim potestatis suæ imperiũ in dæmones exercent, vti fecit hîc Raphael, ligando Asmodæum. Alij opinantur eum esse ex ordine Virtutum.

Quartò & optimè, plures censent Raphaelem esse ex primo ordine Seraphinorum, adeoque esse vnum è septem primis Seraphinis. Hi enim proximè assistunt Deo, vti astare se ait Raphael c.12.15. ita Greg. de Valentia 1.p.in q.112. D. Thomæ, q.6. Viegas comment.2.sect.18. in c. 12. Apoc. Nazian. & Cyril. quos citat, & sequitur noster Ribadeneira in festo S. Michaelis. Hinc & Missa Æthyopica tam Raphaelem, quàm Michaelem, & Gabrielem vnum è præstantioribus Angelis constituit. Vndè Sept. Rom. hoc v. *Raphaelem* vocant *magnum: coram gloria,* inquiunt, *magni Raphaelis.*

Hebræi, vt est apud Lyran. c.18. Gen. tres Angelos sub virili forma Abrahamo visos, Michaelem, Gabrielem, Raphaelem appellant, Primum ad nunciandum Isaac filij generationem; secundum ad impuras vrbes flammis diruendas; tertium ad curandum Abraham à vulnere circumcisionis missos dixerunt: at refelluntur Hebræi à Tostato cap. 18. Genes. Porrò Raphael bonæ valetudini præsidet; & ideò missus est ad pellendam Tobiæ cæcitatem; hinc nomen eius sonat, medicina Dei: Michael precibus, oblationibusque fidelium; Gabriel hominum prælijs præfecti sunt. Toletus in cap.1. Luc. Annot. 46. agit de Gabriele bellis præfecto, vt D. Hier. in cap. 8. Dan. ac Rupert. in c. 8. Apoc.

Raphael est præses ægrotorum.

Rursus Raphael est præses itinerum, duxque proficiscentium, vnde in Itinerario Ecclesiæ ab ijs inuocatur. Qua de re insigne exemplum cuiusdam Aurelianensis peregrini ab hostibus inuasi inuocantis S. Raphaelem, & ab eo liberati recenset Petrus de Natal. Episcopus Aquil. libr. 4. cap. 41.

Et itinerantium.

Quæres secundò, An Raphael propriè fuerit Angelus custos Tobiæ? affirmat Domin. Bannes loco citat. Prob. quia Angeli custodis munus est preces offerre Deo; hoc autem fecit Raphael. Rursum ipse Tobiam per totum iter comitatus custodiuit, ac omnibus periculis eripuit. Fuit ergo eius custos. Verùm dico cum Serario & Greg. de Valentia, eum non fuisse propriè custodem Tobiæ, Primò, quia hic custos est ex nono & infimo ordine Angelorum, Raphael autem est ex primo ordine Seraphinorum. Secundò, tutelares Angeli ab exordio vitæ à Deo hominibus tribuuntur, vel (vt placet nõnullis) à conceptu: at Raphael missus cælitus fuit, cùm Tobias adolescentiæ ageret annos. Tertiò, non fuit præcipuè missus ad iuniorem Tobiam regendum, tuendumque; sed ad Tobiam patrem sanandum, Saramque à dæmone liberandam, vt patet cap. 12. Hinc patet responsio ad argumẽtum: D nam non solùm Angeli, sed & Seraphini nostras preces Deo offerunt; *omnes enim sunt administratorij spiritus in ministerium missi,* vt ait Apost. Hebr. 1. v. vlt.

An Raphael custos Tobiæ.
Resp. negatiuè.

Denique sicut Asmodæus est rex dæmonum, & præses luxuriæ, sic eius Antagonista S. Raphael & rex Angelorum est præses castitatis & castorum tutelaris, vti fuit hîc Tobiæ & Saræ. Vnde ipse, vel eius asseclæ S. Thomam Aquinatem cingulo castitatis cinxerunt, vt habet eius vita, ac S. Equitium quasi castrando, castitatis dono præmiarunt, vti refert S. Greg. 1. Dial. c. 4.

Tropol. disce hîc, quanta sit animæ dignitas quantaque Dei & Angelorum, etiam Seraphinorum (qualis est Raphael, dignatio, qua dignantur hominum peccatorum, vilium & miserorum tantam,

tantam, tamq; particularem, & prouidam curam A gerere, quantam hic gessit Raphael Tobiæ & Saræ. Lege S. Bern. in Psal. 90. serm. 17. vbi inter cętera obstupescens ait: *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis. Confiteantur Domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum. Confiteantur, & dicant inter gentes, quoniam magnificauit Dominus facere cum eis. Domine, quid est homo, quia innotuisti ei, aut quid apponis erga eum cor tuum? Apponis cor erga eum, geris pro eo solicitudinem, curam illius habes. Denique et mittis vnigenitum tuum, immittis spiritum tuum, promittis etiā vultum tuum. Et ne quid in cælestibus vacet ab opera solicitudinis nostræ, beatos illos spiritus propter nos mittis, in ministerium custodiæ nostræ deputas, nostros iubes fieri Pædagogos.* Et nonnullis interiectis: *Mira dignatio, & verè magna dilectio charitatis &c. Summa ergo maiestas mandauit Angelis, & Angelis suis mandauit illis vtique sublimibus, tam beatis, tam proximis sibi cohærentibus, tam familiariter adhærentibus, & verè domesticis Dei. Mandauit de te. Tu quis es? Domine, quid est homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quoniam reputas eum, quasi verò non sit homo putredo, & filius hominis vermis? Sed quid putas mandauit de te?* &c.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias moriturus, vti putabat, filio dat vltima virtutis salutisque monita.

1. Igitur cùm Tobias putaret orationem suam exaudiri, vt mori potuisset, vocauit ad se Tobiam filium suum, 2. dixitque ei: Audi, fili mi, verba oris mei, & ea in corde tuo, quasi fundamentum construe. 3. Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum sepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius: 4. memor enim esse debes, quæ & quanta pericula passa sit propter te in vtero suo. 5. Cùm autem & ipsa compleuerit tempus vitæ suæ, sepelias eam circa me. 6. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: & caue ne aliquando peccato consentias, & prætermittas præcepta Domini Dei nostri. 7. Ex substantiâ tuâ fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini. 8. Quo modo potueris, ita esto misericors. 9. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. 10. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. 11. Quoniam eleemosyna ab omni peccato & morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. 12. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam. 13. Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam numquam patiaris crimen scire. 14. Superbiam numquam in tuo sensu, aut in tuo verbo, dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio. 15. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarij tui apud te omnino non remaneat. 16. Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. 17. Panem tuum cum esurientibus & egenis comede, & de vestimentis tuis nudos tege. 18. Panem tuum & vinum tuum, super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus. 19. Consilium semper à sapiente perquire. 20. Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo, vt vias tuas dirigat, & omnia consilia tua in ipso permaneant. 21. Indico etiam tibi, fili mi, dedisse me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus esses, Gabelo, in Rages ciuitate Medorum, & chirographum eius apud me habeo: 22. & ideo perquiro quomodo ad eum peruenias, & recipias ab eo suprà memoratum pondus argenti, & restituas ei chirographum suum. 23. Noli timere, fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum, & recesserimus ab omni peccato, & fecerimus bene.

Monita Tobiæ duodecim.

Svnt ea numero duodecim. Primum est de pietate patri & matri tam in vitâ, quàm post mortem exhibenda v. 3. 4. & 5. Secundum de religione erga Deum v. 6. & 20. Tertium de eleemosynâ v. 7. & 17. Quartum de fugâ fornicationis, & castitate v. 13. Quintum de fugâ superbię & humilitatę v. 14. Sextum de iustitiâ & mercede operarijs iustè statim persoluenda v. 15. Septimum de talione, vt nemini faciat id, quod sibi fieri nolit v. 16. Octauum de curâ pro mortuis v. 18. Nonum de prudentiâ, vt nil faciat sine consilio viri sapientis v. 19. B Decimum de assiduâ Dei memoriâ, laude & inuocatione v. 20. Vndecimum de prouidentiâ alendæ familiæ, repetendo pecuniam Gabelo mutuo datam v. 22. Duodecimum vt paupertatem suam soletur spe in Deum, qui sperantes in se ditat. Similia aurea monita, & documenta virtutum viri sancti morituri filiis, & posteris suis tradidere, vt S. Ludouicus filio suo Philippo: lege ea in vitâ S. Ludouici apud Surium die 25. Augusti; S. Ephrem. vt patet ex eius testamento, S. Theodorus Studita, S. Dominicus, S. Franciscus, cuius testamentum

extat in fine tom. 4. Biblioth. S. Patrum.

A

VERS. 3. HONOREM HABEBIS MATRI TVÆ] iuxta illud Dei in decalogo: *Honora patrem & matrem, vt sis longæuus super terram.* Deuter. 5. 16. vide ibi dicta. Mirare hîc Tobiæ æquanimitatem, qui acri probro exceptus ab vxore, eius tamen honorem & curam filio demandat, vtque ipse memor sit dolorum, fastidiorum, & periculorum, quę ipsa pro eo passa est in vtero, & deinceps. Audi Ecclesi. c. 3. v. 8. & 18. *Qui timet Dominum, honorat parentes: & quasi Dominis seruiet his qui se genuerunt. Quàm malæ famæ est, qui derelinquit Patrem: & est maledictus à Deo, qui exasperat matrem!*

VERS. 5. SEPELIAS EAM IVXTA ME] Hebr. & Græca: *sepeli eam iuxta me honorificè in eodem sepulchro.* Vir enim & vxor sunt quasi vna caro, id est, vna persona ciuilis. Genes. 2. 24. Sic Abraham cum Sarâ, Isaac cum Rebeccâ, Iacob cum Liâ eodem sepulchro sepeliri voluere. Gen. 49. 29. Memorabile est, quod scribit S. Greg. Turon. de gloriâ Cõfess. c. 32. de duobus amantibus, viro scilicet & vxore, in continentiâ & castitate mutuo consensu viuentibus. Cùm enim vxor iam defuncta ferretur ad sepulturam, vir eius expansis in cælum manibus ait: *Gratias tibi rerum omnium artifex ago, quòd sicut mihi eã commendare dignatus es, ita tibi reddidi ab omni voluptatis contagio impollutam. At illa subridens ait. Sile, sile vir Dei, quia non est necesse proloqui nostrum, nemine interrogante, secretum. Posthac obtecta opertorio recessit. Non post multum verò tempus & ipse migrauit à sæculo, sepultusq; est in loco suo. Erat autem in vnâ quidem basilica, sed è diuersis parietibus vtrumque sepulchrum habebatur. Et vnum quidem ad meridiem, alterum ad aquilonem. Manè autem facto inuenta sunt pariter (id est coniuncta) esse sepulchra, quæ vsque hodie sic perdurant: idcirco nunc incolæ duos amantes vocitant, & summo venerantur honore.*

Exemplum duorum amantium.

B

C

VERS. 6. OMNIBVS AVTEM DIEBVS VITÆ TVÆ IN MENTE HABETO DEVM] puta in memoriâ, vt illius semper sis memor in intellectu, & de illo crebrò cogites & mediteris, in voluntate, vt illum iugiter reuerearis, ames, laudes, inuoces, obedias, glorifices, ideoque caueas ab omni eius offensa, & peccato, vt sequitur, studiosè: iuxta illud Prou. 3. 6. *In omnibus vijs tuis cogita Dominum, & ipse diriget gressus tuos.* Sic Enoch ambulauit cum Deo æquè, ac Noë Gen. 5. & 6. Sic Abraham audiuit à Deo: *Ambula coram me, & esto perfectus.* Genes. 17. 1. Sic Elias: *viuit*, ait, *Dominus, in cuius conspectu sto.* 3. Reg. 17. 1. & Elisæus: *viuit Dominus exercituum, in cuius conspectu sto.* 4. Reg. 3. 14. Quin & Seneca Epist. 10. *sic viue*, ait, *cum hominibus, tanquàm Deus videat.*

VERS. 7. FAC ELEEMOSYNAM, ET NOLI AVERTERE FACIEM TVAM, (Hebr. *ne extutias oculos tuos*) AB VLLO PAVPERE.] Sex hic eleemosynæ fructus, & stimulos Tobias dat filio, primus est; *ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini*, q. d. talionem tibi reddet Deus, quia ipse est curator pauperum. Quare si ab eis faciem tuam auerteris, negando eleemosynam, aut consolationem, quam eis dare potes, auertet pariter faciem suam à te Deus, negando gratiam, & opem, quam postulas.

D

Sex eleemosynæ fructus Primus.

VERS. 8. QVO MODO POTVERIS, ITA ESTO MISERICORS] vt si habeas aurum, panem, cibum, illa des; si non habeas, des consilium, verbo soleris pauperem, eique benè preceris, ostendens commiserationis affectum, commiseratio enim leuat misero miseriam, eiusque partem in se suscipit.

A PRÆMIVM ENIM BONVM TIBI THESAVRIZAS IN DIE NECESSITATIS] ac præsertim in hora mortis: quod illi dabit Deus, vtpotè à se misericordibus promissum. Pro *præmium*, Græcè est, *depositum*, quia quæ in pauperes conferuntur, non pereunt danti, sed quasi in sinum Dei custodienda deponuntur, vt is ea danti suo tempore reddat, tum in hâc vitâ simplicia, tum duplicia, imò centuplicia in cælo. Hebr. hic addunt: *Possidebis autem diuitias & thesauros argenti & auri in iustitiâ. Nam thesauri nihil proderunt, & eleemosyna liberabit à morte. Et quicumque facit eleemosynam, is videbit faciem Dei, sicut scriptum est: ego in iustitiâ contemplabor faciem tuam, & qui occupantur eâ, de cælis sunt.* VERS. 10. *Secundus.*

Est hic secundus eleemosynæ fructus & stimulus. Sequitur tertius.

QVONIAM ELEEMOSYNA AB OMNI PECCATO ET A MORTE, (æterna, & sæpè à præsenti) LIBERAT.] Quâ ratione? Primò dispositiuè, quia eleemosyna impetrat gratiam maiorem, qua sensim eleemosynarij prouehuntur ad remissionem culpæ, etiam mortalis, & ad illam disponit, si nimirum fiat ex gratia Dei præueniente, vti ad eandem disponunt fides, spes, timor, maximè si ipsa fiat ob motiuum aliquod supernaturale, v. g. vt peccati veniam adipiscaris, vt Deo placeas, vt eius gratiam impetres. Secundò, quia si culpa iam sit remissa, eleemosyna meretur remissionem pœnæ restantis. Tertiò, quia Deus ob eleemosynam, pœnam præsentis vitæ aufert, vel differt etiam non remissâ culpâ. Vnde eleemosynarij etiam aliàs impij, rarò in hac vitâ à Deo castigantur. Quocirca Daniel c. 4. Nabuchodonosori sæuo, & impio suasit, dicens: *Peccata tua eleemosynis redime*: imò S. Aug. l. 21. de ciuit. c. 27. ait, quosdam sine eleemosynâ non posse saluari. Vnde S. Ambr. serm. 30. & 31. eleemosynam comparat baptismo. *Ita*, inquit, *eleemosyna extinguit peccata, sicut aqua baptismi gehennæ extinguit incendium. Ergo eleemosyna quodammodo animarum aliud est lauacrum, vt si quis fortè post baptismũ humana fragilitate deliquerit, supersit ei, vt iterum eleemosynâ mundetur.* Et S. Cypr. lib. de oratione & eleemosynâ: *sicut lauacro aquæ salutaris gehennæ ignis extinguitur: ita eleemosynis, atque operibus iustis, delictorum flamma sopitur.* B. Bernardus serm. 1. post Epiphaniam, hydriam tertiam, qua peccatorum ablutio fiat, statuit eleemosynam. Sic & eandem baptismo comparat D. Leo hom. 2. de Collectis, & serm. 5. *Eleemosynæ*, inquit, *peccata delent, mortem periment, & pœnam perpetui ignis extinguunt*, huncque Tobiæ locum subiungit. Vide dicta Ecclesi. 3. v. 33. ad illa: *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis.* VERS. 11. *Tertium.* *Eleemosyna est quasi Baptismus.*

ET NON PATIETVR ANIMAM IRE IN TENEBRAS] gehennæ, quia ipsa, quasi claudit, & oppilat os gehennæ. Obijcit S. Aug. serm. 18. de verbis Domini secundùm Matth. c. 16. ac simul respondet: *Si*, inquit, *si filius responderet miratus: quid ergo pater, tu eleemosynas non fecisti, vt modo cæcus loqueris? tu nunc nonne in tenebris es, qui mihi dicis, eleemosynæ non sinunt ire in tenebras? Nouerat ille, de quâ luce doceret filium, nouerat in interiore homine, quod videbat. Filius patri porrigebat manum, vt ambularet per terram; & pater filio, vt habitaret in cælo.* Idem hom. 47. inter 50. *Patrocinatur*, ait, *eleemosyna in die iudicij homini, vt flammas æternas non timeat.* Hic est quartus eleemosynæ fructus, sequitur quintus & sextus. *Quartum.*

FIDVCIA MAGNA ERIT CORAM SVMMO VERS. 12.

DEO

Quintus & Sextus. DEO ELEEMOSYNA OMNIBVS FACIENTIBVS EAM] Hebr. *munus amplum, & bonum rependetur coram sancto.* Vatab. *merces optima reddetur.* Hâc de causâ eleemosyna habitu Reginæ Virginis coronam in capite gestans ex ramis oliuarum, in somnis apparuit S. Ioanni Eleemosynario Archiep. Alexan. eique dixit: *Ego sum prima filiarum regis; si me possederis amicam, ego te ducam in conspectum imperatoris. Etenim nemo habet partē apud eum, sicut ego. Ego quippe feci eum in terris hominem fieri, & saluare homines.* Quâ visione excitatus sanctus Ioannes omnia sua dabat pauperibus, & quò plura erogabat, eò plura à Deo recipiebat, adeoque stannum in argentum conuenebat: ita Leontius Episcopus Neapolis in Cypro, in eius Vitâ.

VERS. 13. ATTENDE TIBI FILI MI, AB OMNI FORNICATIONE] quam multi gentilium putarunt esse licitam, ideoque ab Apostolis nominatim fuit vetita gentibus ad Christum conuersis. Actor. 15.29. & Paulus scribens ad gentes identidem eam vetat sub pœnâ gehennæ, vt 1. Cor. 6. Galat. 5. Eph. 5. Heb. 13. Et S. Ioan. Apoc. 21.8. *fornicantium*, ait, *pars erit in stagno ardenti, igne & sulphure, quod est mors secunda.*

ET PRÆTER VXOREM TVAM NVNQVAM PATIARIS CRIMEN SCIRE] q. d. præter vxorem nullā feminam cognoscas, vt cum eâ crimen fornicationis admittas. Idem ex Mose didicit Plato, sanxitque lib. 7. de legibus: *Nemo*, inquit, *audeat vllam attingere, præter legitimam suam vxorem.*

VERS. 14. SVPERBIAM NVNQVAM IN TVO SENSV (in tuâ mente, in tuâ cogitatione, æstimatione, iudicio, & voluntate) AVT IN TVO VERBO DOMINARI PERMITTAS] vt licet tentationes superbiæ sentias, tamen eis non consentias, vt ipsa tibi dominetur, sed tu generosè eam reprime, eique dominare: IN IPSA ENIM INITIVM SVMPSIT OMNIS PERDITIO] tam Luciferi & Angelorum, quàm Adami & hominum, imò vt ait S. Prosp. lib. de vitâ contem. c. 25. *nullum peccatum sine superbiâ potest, vel potuit esse, aut poterit*, quia omnis qui peccat, præponit se, suumque appetitum Deo, eiusque legi, quod vtique est superbia. Audi S. Bern. serm. 1. de aduentu: *Si superbientibus Angelis Deus non pepercit, quantò minùs tibi, putredo & vermis? Nihil ille fecit: nihil operatus est: tantùm cogitauit superbiam: & in momento, in ictu oculi, irreparabiliter præcipitatus est, quia in veritate non stetit. Fugite superbiam, fratres mei, quæso multùm fugite. Initium omnis peccati superbia, quæ tam velociter ipsum quoque sideribus cunctis clariùs micantem æterna caligine obtenebrauit Luciferum; quæ non modò Angelum, sed Angelorum primum in diabolum commutauit.* Deniq; serm. 54. in Cant. *Superbo Angelo horrenda & formidolosa maledictio intorquetur; quoniam in veritate non stetit. Si sic actum est cum Angelo, quid de te fiet terra & cinere? Ille in cælo intumuit: ego in sterquilinio. Quis non tolerabiliorem in diuite superbiam, quàm in paupere ducat? væ mihi, si tā durè in potente illo animaduersum est, pro eo quòd eleuatum est cor illius: nec profuit, quod cognata potentibus superbia esse cognoscitur, quid de me exigendū & misero & superbo?* Et S. Chrysostom. homil. 4. ad popul. *Sicut est principium molestiæ ieiunium, id est, fundamentum & constitutio: sic etiam peccati superbia, & ab eâ omne peccatum inchoatur. Ex superbiâ nascitur pauperum despectus, pecuniarū concupiscentia, amor principatus, multa desiderium gloriæ. Elatus etiam neque à maioribus, nedum ab inferioribus contumeliam pati sustinet, &c.* Greg. lib. 34. mor. c. 17. *Sicut interiùs radix tegitur, sed ab illâ rami extrinsecus expanduntur, ita se superbia intrinsecus celat, sed ab illâ protinus aperta vitia pullulant. Nulla quippe mala ad publicum prodirent, nisi hæc mentem in occulto constringeret.* Denique superbia hominem indecorum reddit, & ignobilem. Prou. 11. v. 2. *vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia*, & c. 29. v. 23. *superbum sequitur humilitas, & humilem spiritum suscipiet gloria.*

QVICVNQVE TIBI ALIQVID OPERATVS FVERIT, STATIM EI MERCEDEM RESTITVE] scil. *ante solis occasum*, si pauper sit, vt præcipitur Deut. 24. & Leuit. 13. *Non morabitur*, ait, *opus mercenarij tui apud te vsque mane.* VERS. 15.

QVOD AB ALIO ODERIS FIERI TIBI, VIDE, NE TV ALIQVANDO ALTERI FACIAS.] Hoc est primum principium, ex quo omnes virtutes proximum concernentes, quasi conclusiones educuntur, omniaque vitia proximum lædentia resecantur. Audi S. Chrys. hom. 13. ad popul. *non opus est multis sermonibus, neque prolixis legibus, nec varia doctrina. Voluntas tua sit lex. Vis beneficia capere? confer beneficium alteri. Vis misericordiam consequi? miserere proximi. Vis laudari? lauda alium. Vis amari? ama. Vis primis partibus potiri? cede prius alteri. Tu sis iudex. Tu sis vitæ tuæ legislator.* Et rursum: *quod odisti, alijs ne facias. Per hoc quidem fugam à malo inducit, per illud autem, virtutis operationem. Odisti contumeliam pati? neque tu alteri inuideas. Odio habes falli? neque tu fallas alium. Et in omnibus generaliter, si duo hæc verba retineamus, alterius disciplinæ non indigebimus.* VERS. 16.

Idem docet S. Aug. l. 2. de ordine vitę c. 8. & l. 3. de doctr. Christ. c. 14. quin & Alex. Imp. gentilis licet, teste Lampridio, *clamabat sæpiùs, quòd à quibusdam, siue Iudæis, siue Christianis audierat & tenebat, idq; per præconem, cùm aliquem emendabat, dici iubebat: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris:* quin & Christus ipse hanc virtutis normam sanxit, Matth. 7. 12. *Omnia*, inquit, *quæcumque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis.* Græca hîc addunt: *vinum ad ebrietatem ne bibas, & ne ambulet ebrietas tecum in viâ tuâ*, quia faciet te cespitare & ruere in fossas & præcipitia, indeque in gehennam. Hebr. *Caue tibi ipsi ab ebrietate, & nulla vnquam vanitas tibi arrideat.*

PANEM TVVM ET VINVM TVVM SVPER SEPVLTVRAM IVSTI CONSTITVE] Heb. & Græcè: *Effunde panes tuos & vinum tuum super sepulchra iustorum.* Munsterus per sepulchra accipit ora. q. d. accipe vinum tuum, & panem pone in ore iustorum, vt non moriantur fame; sed nemo non videt hoc esse ineptum, alienum & contortum. Nota ergo olim apud Christianos (Romæ præsertim & in Africâ) moris fuisse, vt fideles epulas ferrent ad sepulchra, & memorias martyrum, quas per martyres hoc quasi contactu sanctificatas, prælibabant ipsi & amici eorum, deinde eas erogabant in pauperes, qui in Ecclesiâ ad agapen in martyrum natalitijs conuocabantur, idque in honorem martyrum, atque hoc solitam facere S. Monicam matrem suam narrat S. Aug. l. 6. Confess. c. 2. VERS. 18. *Veteres imponebant panes sepulchris cur?*

Nota secundò, idem eos fecisse in sepultura defunctorum suorum, quorum dubia erat salus, vel gloria, scilicet, eleemosynas, aut conuiuium, seu agapen hanc instruxisse in cœmeterijs, aut templis; tum ad luctus solatium, tum vt animam defuncti, si pœnis purgatorij detineretur, eleemosyna hac & precibus pauperū expiarent. Verùm quia ritus hic parentalis referebat mores gentilium, qui manibus suis (ita animas defunctorum, earumq; genios, siue Deos præsides vocabant) hoc modo parentabant,

rentabant, quasi animæ defunctorum illis epulis vescerentur, vt patet ex Virg. 6. Æneid. Plinio l. 8. c. 12. Macrobio, Cicerone & alijs, quæ proinde à Festo feralia & inferiæ, à Poetis Hecatis cœna, à Liuio viscerationes, à Plauto pollincturæ, à Nonio silicernia appellantur; qoibus etiamnum vtuntur Iapones & Peruani, vt liquet ex epist. Indicis. Similiter propter abusus comessationum & compotationum S. Ambr. Mediolani hunc ritum epulandi è templis sustulit, cuius exemplum, docente posteà S. Augustino, Africana Ecclesia secuta est, ac eleemosynæ pro defunctis domi distribui cœperunt, vti etiamnum fit, etsi nonnullis in locis, vti in Hispaniâ, panes in sepulturâ adhuc offerantur, qui sacerdotibus cedunt, vt orent pro animâ defuncti, ait Sanchez. Hæc omnia patent ex S. Aug. l. 6. Conf. c. 2. & Epist. 64. & S. Paulino Epist. ad Alethium, & S. Chrys. hom. 32. in Matth. Idem ergo innuit hic Tobias factitatum apud Iudæos, & fortè ab eis Christiani hunc ritum, vti & plures alios mutuati sunt. Sensus ergo est, q. d. panem & vinum tuum distribue fidelibus pauperibus, vt ipsi orent pro defuncto iam sepulto. Hinc addit: ET NOLI EX EO MANDVCARE ET BIBERE CVM PECCATORIBVS,] scilicet, cum infidelibus, peruersisque hominibus, tum quia eorum preces parum valent apud Deum pro liberandâ è pœnis anima defuncti, tum ne ab eis discas potare & impiè agere. Nam, vt ait Epictetus: *Qui cum contaminatis versatur, contaminatus euadet:* & Theognis:

——— Ne te coniungito prauis.
Sed coniunge bonis & ab his bona plurima disces:
Cum prauis viuens, tu quoque prauus eris.

Qui tetigerit picem, ait noster Siracides c. 13. vers. 1. *inquinabitur ab eâ: & qui communicauerit superbo, induet superbiam.* Paulò antè verò dixerat c. 12. v. 13. *Quis miserebitur incantatori à serpente percusso, & omnibus, qui appropiant bestijs? Sic & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in peccatis eius.* Porrò S. Greg. 3. p. past. 25. sic explicat: *Panem suum & vinũ peccatoribus præbet, qui iniquis subsidia, pro eo quòd iniqui sunt, impendit. Vnde & nonnulli huius mundi diuites, cùm fame cruciantur Christi pauperes, effusis largitatibus nutriunt histriones.*

Hinc ergo liquet esse Purgatorium, ac piorum eleemosynas & suffragia animabus in eo detentis prodesse. Vide Bellarm. l. 1. de Purgat. c. 3. Plura hâc de re dixi Eccles. 30. v. 18. ad illa: *Appositiones epularum circumposita sepulchra.*

Vers. 19. CONSILIVM SEMPER A SAPIENTE PERQVIRE] tum quia in proprijs etiam sapientes cæcutiunt: affectus enim excæcat rationem. Vnde Prouerb. 3. 5. dicitur: *Ne innitaris prudentiæ tuæ*; tum quia sapientes sapientia dant consilia, & à sapientibus sapientiam disces; vndè Græcus hîc habet: *Consilium ab omni prudente quæras, neque vllum vtile consilium asperneris.* Hebr. *Audi & accipe à quolibet, qui tibi dederit consilium bonum.* Idem suadet Hesiodus,

Sine consilio nil facito.

cuius versus citat, laudatq; Aristot. 1. Et hîc. c. 4.

Is rursum bonus est, paret qui recta monenti.
At qui ex se nescit, cuiquam nec porrigit aures,
Vt bona percipiat, demens & inutilis ille est.

Fili, ait Ecclesiasticus c. 32. 24. *sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis.* Et Salomon c. 19. 20. *Audi consilium & suscipe disciplinam, vt sis sapiens in nouissimis tuis.*

Vers. 20. OMNI TEMPORE BENEDIC DEVM, ET PETE AB EO, VT VIAS TVAS DIRIGAT,] dicens cum Psalmistâ, psal. 118. 5. *Vtinam* (Domine) *dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas.* Et: *vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me.* Hebr. vberiùs hoc loco habent: *Omni tempore pete à Domino, vt ipse dirigat gressus tuos, atq; consilium tuũ: quoniam non est in hominis manu consilium aliquod, sed in manibus Dei, qui est benedictus: quia omnia, quæ volet, faciet, infimumque humiliabit.* Græcus verò: *Dominum Deum benedic omni tempore, & ab ipso pete, vt rectæ fiant viæ tuæ, omnesq; semitæ, & consilia tua benè procedant, seu secundentur. Neque enim est vlla gens, quæ consiliũ habeat: sed ipse Dominus bona omnia dat, & quemcumque voluerit, humiliat, prout vult.* Quin & Isocrates ad Dæmoniacum: *Bona*, ait, *deliberatio ab hominibus est, eius prosperitas* (prospera executio, prosper effectus) *à Dijs.*

Semper benedic Deum

Vers. 23. NOLI TIMERE, FILI MI: PAVPEREM QVIDEM VITAM GERIMVS, (Græcè ἐπτωχεύσαμεν, id est, mendicamus, vel mendici sumus) SED MVLTA BONA HABEBIMVS, SI TIMVERIMVS DEVM.] *Habebimus*, non solùm in futurâ vitâ, sed etiam in præsenti, ac præsertim decus, meritumque virtutis & pietatis. Vidit hoc per vmbrã Cicero, qui Tuscul. 1. & vlt. ait: *Quis dubitet, quin in virtute diuitiæ positæ sint, quoniam nulla possessio, nulla vis auri & argenti pluris æstimanda, quàm virtus est. Etenim si callidi rerum æstimatores, prata & areas quasdam magni æstimant, quod ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quanti est æstimanda virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest vnquàm, neque naufragio, neque incendio amittitur; nec temporum, nec tempestatum permutatione mutatur? Qua qui præditi sunt, soli sunt diuites; soli enim possident res & fructuosas & sempiternas.*

Hebræus habet: *viriliter age, & esto robustus, quia Dominus erit tecum vt te adiuuet, & prosperum faciat, si requisieris eum in toto corde tuo, & tota anima tua.* Et posteà. *Si timueris Dominũ, & custodieris temetipsum ab omni peccato, ipse dabit tibi diuitias magnas. Vobis dico*, ait S. Aug. serm. 7. de tempore, *pauperes, qui mendicatis, qui de eleemosynâ Christianorum viuitis: Consolamini, consolamini, tribulatio vestra conuertetur in gaudium, & dolor vester in lætitiam. Non vobis sit ingratũ, quòd mendicatis, nec ideò in corde vestro aliquid contra Deum dicatis: quia ille iustus & pius est in omnibus operibus suis. Et te ideò fecit pauperem, vt sufferendo breuem inopiam, æternam vitã acquireres. Et diuitem ideò fecit, vt dum superflua daret, remedium peccatis suis acquireret. Et ideò patientes estote, & exspectate Dominum.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RAphael Angelus se Tobiæ ducem offert in Rages, spondetq; Patri se eum incolumem ducturum & reducturum.

1. Tunc

1. TUnc respondit Tobias patri suo, & dixit: Omnia quæcumque præcepisti mihi
faciam pater. 2. Quomodo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. Ille
me nescit, & ego eum ignoro: quod signum dabo ei? Sed neque viam, per quam per-
gatur illuc, aliquando cognoui. 3. Tunc pater suus respondit illi, & dixit: Chiro-
graphum quidem illius penes me habeo: quod dum illi ostenderis, statim restituet.
4. Sed perge nunc, & inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum, salua mer-
cede sua: vt, dum adhuc viuo, recipias eam. 5. Tunc egressus Tobias, inuenit iu-
uenem splendidum, stantem præcinctum, & quasi paratum ad ambulandum. 6. Et
ignorans quòd Angelus Dei esset, salutauit eum, & dixit: Unde te habemus, bone
iuuenis? 7. At ille respondit: Ex filijs Israel. Et Tobias dixit ei. Nosti viam, quæ
ducit in regionem Medorum? 8. Cui respondit: Noui, & omnia itinera eius fre-
quenter ambulaui, & mansi apud Gabelum fratrem nostrum: qui moratur in Rages
ciuitate Medorum, quæ posita est in monte Ecbatanis. 9. Cui Tobias ait: Sustine
me obsecro, donec hæc ipsa nuntiem patri meo. 10. Tunc egressus Tobias, indica-
uit vniuersa hæc patri suo, super quæ admiratus pater, rogauit vt introiret ad eum.
11. Ingressus itaque salutauit eum, & dixit: Gaudium tibi sit semper. 12. Et ait
Tobias: Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video?
13. Cui ait iuuenis: Forti animo esto, in proximo est vt à Deo cureris. 14. Dixit
itaque illi Tobias: Numquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages
ciuitatem Medorum? & cùm redieris, restituam tibi mercedem tuam. 15. Et dixit
ei Angelus: Ego ducam & reducam eum ad te. 16. Cui Tobias respondit: Rogo te,
indica mihi, de quâ domo aut de quâ tribu es tu? 17. Cui Raphael angelus dixit:
Genus quæris mercenarij, an ipsum mercenarium, qui cum filio tuo eat? 18. Sed
ne fortè sollicitum te reddam, ego sum Azarias Ananiæ magni filius. 19. Et Tobias
respondit: Ex magno genere es tu. Sed peto ne irascaris quòd voluerim cognoscere
genus tuum. 20. Dixit autem illi Angelus: Ego sanum ducam, & sanum tibi re-
ducam filium tuum. 21. Respondens autem Tobias, ait: Bene ambuletis, & sit
Deus in itinere vestro, & Angelus eius comitetur vobiscum. 22. Tunc paratis
omnibus, quæ erant in viâ portanda, fecit Tobias vale patri suo & matri suæ, & am-
bulauerunt ambo simul. 23. Cumque profecti essent, cœpit mater eius flere, & di-
cere: Baculum senectutis nostræ tulisti, & transmisisti à nobis. 24. Numquàm
fuisset ipsa pecunia, pro quâ misisti eum. 25. Sufficiebat enim nobis paupertas
nostra, vt diuitias computaremus hoc, quòd videbamus filium nostrum. 26. Dixit-
que ei Tobias: Noli flere, saluus perueniet filius noster, & saluus reuertetur ad nos,
& oculi tui videbunt illum. 27. Credo enim quod Angelus Dei bonus comitetur
ei, & benè disponat omnia, quæ circa eum geruntur, ita vt cum gaudio reuertatur ad
nos. 28. Ad hanc vocem cessauit mater eius flere, & tacuit.

Vers. 5.

TUNC EGRESSUS TOBIAS INVENIT IUVENEM SPLENDIDUM, STANTEM PRÆCINCTUM, ET QUASI PARATUM AD AMBULANDUM.] Erat hic Raphael Angelus, qui apparuit Tobiæ, vt *iuuenis*, ob vigorem & robur, vtpotè immortalis, æternus, immutabilis, ideóque nunquàm senescens, aut deficiens; vt *splendidus*, ob splendorem, tum naturæ Angelicæ, quæ purus & lucidissimus est spiritus, tum gloriæ beatificæ; vt *stans præcinctus*, quasi dux viæ. Est enim Raphael præses viarum & viatorum. Quocirca ipse Vasco Gamæ, misso ab Emmanuele rege Lusitaniæ ad aperiendam viam in Indiam orientalem, eandem ipsi & fidei Christianę aperuit Anno Domini 1497. Audi nostrum Maffæum l. 1. hist. Indicæ: *Prætoriæ* (naui) *inditum est nomen à S. Gabriele, vt quæ ex orbe nostro ad antipodes viã Euangelio muniebat, sub tutela, præsidioq; esseret Archangeli, potissimùm eius, qui primus è cælo, terris olim attulit Euangeliũ secundam Archangelo Raphaeli, viatorum duci ac tutori dicarunt.* Deinde superato bonæ spei promontorio appulerunt ad locum, cui, vt ait Maffæus, *Bona signa nomen impositum, & amicitia cum barbaris inita, subductæ naues, & multis in locis refectæ: ibidem columna cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa.* Sic Theodosij Imp.

Raphael dux viatorum.

Exempla.

exercitus ab Angelo (Raphaele, vel eius asseclа pastoris personâ induto) per paludes, viasque inuias ductus, Rauennam se recepit, & Ioannem tyrannum profligauit, Anno Domini 425. vt narrat Socrates l. 7. c. 73. & ex eo Baron. tom. 5.

Simili prorsus viatoris specie Raphael Angelus, ducem viæ se obtulit S. Macario Romano, ijsdemque penè verbis, quibus hîc Tobiam cum compellauit, imò eum deduxit ad loca tormentorum, in quibus torquentur impij, & gaudiorum in quibus exultant iusti. ita habet vita S. Macarij in vitis Pat. apud nostrum P. Herib. Rosweydum.

Vers. 7.

EX FILIJS ISRAEL.] Verum dicit Raphael: tum quia ipse veniebat ex vrbibus filiorum Israel, vtpotè fidelium, quorum sanitatis & salutis causâ sibi erat à Deo demãdata. Vnde Lyran. & Dion. Carth. inquiũt: *quæ ab Angelis inter homines dicuntur, & fiunt, sunt figuratiua: & locutio, qua dicit Raphael se ex Israëlis filijs esse, significat esse charitatis coniunctionem, qua S. Angeli deuotis fidelibus coniunguntur:* tum quia *Israël* Hebr. idem est, quòd *dominabitur Deus*, siue *dominans Deus*, cuius ipse ęquè vt cęteri Angeli sunt creaturæ, & quasi filij, iuxta illud Iob. c. 38. *Vbi eras cùm me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* puta S. Angeli. Aliter Sanchez: *Israel,* inquit,

Raphael est Israelita quo sensu ?

inquit, Hebr. idem est, quod *vir videns Deum*. Raphael ergo est Israel & Israelita, quia videt Deum facie ad faciem, & hac visione beatur.

Vers. 8. QVÆ (Rages ciuitas) POSITA EST IN MONTE ECBATANIS.] Ecbatana, siue Ecbatanis est nomen indeclinabile vrbis Medorum, quæ deinde toti monti & planitiei adiacenti, vbi sita erat Rages, nomē dedit suum. Vnde Hebr. habent: *est iter duorum dierum ab Ecbatanis vsque Rages, & Rages quidem est in montanis, Ecbatanis autem in planitie campi.*

Vers. 12. ET AIT TOBIAS: QVALE GAVDIVM MIHI ERIT, QVI IN TENEBRIS SEDEO, ET LVMEN CÆLI NON VIDEO?] Primò, Hugo sic explicat. q. d. Apprecatus es mihi gaudium: videris ergo scire modum, quo visum recipere, ideoque gaudere queam, dic illum si nosti. Secundò Dion. q. d. non cupio in hac vitâ gaudium, cùm cæcus nunc viuam, & propediem moriturus sim, futura gaudia desidero. Tertiò & genuinè, q. d. eheu quâ ratione gaudere queam, qui omni luce destitutus, in tenebris cæcitatis obscuratam, miseram & mœstam vitam ago?

Vers. 17. GENVS QVÆRIS MERCENARII.] Vide hîc miram dignationem & demissionem magni S. Raphaelis, qui se vocat, facitque quasi seruum mercenarium Tobiæ; vnde & serui formam, speciemq; induerat. Causam dat S. Aug. serm. 226. de temp. qui est de Tobiâ: *Quid*, inquit, *meruistis pater Tobit* (sic enim Græca vocant patrem Tobit) *filiusq; Tobia, mercenarium habere cælestem, & tamquam operarium locare terrestrem? Celauit vobis Angelus nomen, Azarias sum, inquit, Ananiæ magni filius: & non dixit, Ego sum Raphael Angelus: Celauit in primo nomine dignitatem, ne faceret locatori terrorē. Si enim diceret, Ego sum Angelus, non esset Tobiæ mercenarius. Seruata dignitas nominis, vt postremò magnitudo clareceret dignitatis. Vnde rectè hoc documentū morale colligit & subiungit: Videte charissimi, quantum sit eleemosynæ meritum. Angelum meruit habere operarium. Videtis quantum proficit mortuos sepelire; vt oblatio eius per Angelum Raphaelem ad cælestem ascenderet maiestatem. Videtis quia eleemosyna à morte liberat, & ipsa purgat peccata, facit purgationem oculorum, liberat à tenebris peccatorum.*

Disce ergo hîc, quod tantum viæ ducem, puta S. Raphaelem meruerit eleemosyna, & pietas vtriusque Tobiæ, patris scilicet, & filij.

Vers. 18. *Raphael vocat se Ananiam.* EGO SVM AZARIAS ANANIÆ MAGNI FILIVS.] Nittekerus scribens contra P. Edmundum Campianum p. 77. ait Raphaelem hîc mentiri. sed apage impudens blasphemia. Dico ergo Angelum dicere verum.

1. Primò, quia vt ait S. Athan. in synopsi, Raphael Tobiam comitatus assumpsit effigiem & formam Azariæ, eiusque personam præ se ferebat: sic imaginem S. Petri per Metonymiam verè vocamus S. Petrū. Sic Genes. 31. 13. Angelus verè ait: *Ego sum Deus Bethel*, quia loquebatur in personâ Dei, quasi eius legatus. Sic Exodi 20. Angelus vice Dei promulgans Decalogū, ait: *Ego sum Deus*, quia loquitur in personâ Dei. Addunt aliqui ex S. Tho. 1. p. q. 51. art. 2. Raphaelem dici Azariam, quia corpus Azariæ iam vita functi ex sepulchro assumpserat & induerat. Verùm hoc indecens fuisset, nec sufficeret, quia corpus Azariæ non est Azarias. Denique, malè id colligunt ex S. Thomâ, qui Angelis tribuit corpus aëreum.

2. Secundò, quia, vt ait S. Greg. hom. 34. Angeli in se non habent nomina, cùm inuicem videant & colloquantur facie ad faciem, sed ea sortiuntur & assumunt, ratione ministerij, quod apud homines obeunt. Sic Michael pugnans pro fidelibus cum dracone superbo assumit nomen humilitatis, seq; vocat Michael, id est, *quis vt Deus?* Apoc. 12. Gabriel verò idem est quod *fortitudo Dei*, quia præest prælijs Dei. Raphael, idē est quod *curatio Dei*, quia ipse cæcitatē Tobiæ curauit. Idē hîc se vocat *Azariam*, id est, auxilium vel adiutorium Dei, quia ipse æquè ac omnes Angeli sunt *Administratorij spiritus*, vt ait Apost. Hebr. 1. v. vlt. hoc est ministri & adiutores Dei. Porrò Græca habent: *Ego sum de genere Azariæ & Ananiæ magni & fratris tui*. q. d. Ego sum iunior siue minor Azarias filius senioris Azariæ, qui fuit filius magni Ananiæ, siue parētis Ananiæ, vt habet Hebræus; Raphael enim, cæteriq; Angeli sunt filij Azariæ senioris, id est, filij Dei, qui est cōpar & adiutor magni Ananiæ, id est, Dei patris.

Posset quoque Azarias significare *prohibitio*, vel *retentio Dei*, à rad. עצר *atsar*, id est prohibuit, cohibuit, clausit, quia Raphael cohibuit Asmodæum, eumque in deserto conclusit.

Posset rursum *Azarias* significare *diuitem* vel *diuitias Dei* à rad. עשר *ascar*, id est, diues fuit: aut thesaurus Dei à rad. אצר *arsar*, id est thesaurus: ipse etenim thesauros sapientiæ & benificentiæ Dei in se continet, eorumq; est minister & dispensator.

Posset denique *Azarias* verti *beatus*, vel *beatitudo* Dei à rad. אשרו *asro*, id est beatitudo.

ANANIÆ MAGNI FILIVS] Ananias si per ח *chet* scribatur, vt Hebr. dicatur Chananias, idem est quod *gratia Dei*, ait Beda. siue vt Pagnin. *donum, miseratio, & gratificatio Dei*, siue *Deus donans, miserans & gratificans*; huius enim filij sunt Angeli, ipseque Raphael, quia gratis ab eo acceperunt angelicam suam naturam, gratiam & gloriam, idque, vt vult Franc. Suarez, & alij, per merita Christi, qui proinde per Ananiam hîc accipi potest, vt ipse sit pater, princeps & Dominus Raphaelis, omniumq; Angelorum, vt docet Apost. Ephes. 1. & Hebr. 1.

Si autem *Ananias* scribatur per *Ain* ע, idem est quod ענניה *anan ia*, id est, nubes Dei, quia scilicet, Raphael & Angeli sunt filij Dei, qui est inuisibilis & per gloriam incomprehensibilis, cuius rei symbolum est nubes. Vnde nubes in Script. dicitur latibulum, & quasi vestimentum Dei, quia Deus in nube se abscondebat & loquebatur, responsa dans ex propitiatorio. Leuit. 16. 2. ac per nubem passim apparebat Mosi & filijs Israel. Idē Dei imitatione fecit hîc Raphael, qui per naturam suam Tobiæ erat inuisibilis, ideoq; corpore quasi nube se texit, & idcirco Tobiæ incognitus fuit in viâ. Hinc patet nomen Azariæ & Ananiæ hîc magis esse appellatiuum, quàm proprium, de quo mox plura.

Alleg. Raphael fuit hîc typus Christi. Ipse enim est *Azarias*, id est, *adiutor Dei* ad illuminandum, redimendum & saluandum homines cæcos, ac magni Ananiæ, id est Dei patris, eiusq; gratiæ & misericordiæ filius, quia in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & gratiæ Dei absconditi, in eoq; *inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*. ad Coloss. 2. 9. ideoque ipse iure Ananiæ, id est, charitum & gratiarū filius est, & appellatur. Hoc est, quod ait Christus Isaiæ 50. 7. *Dominus Deus auxiliator meus*. & c. 63. 7. *Miserationum Domini recordabor*. Tropol. Azarias fuit S. Paulus & Apostoli, viriq; Apostolici, hi enim sunt Dei adiutores in salute hominū procuranda. Vnde ipse ait. 2. Corin. 5. 19. *Dedit nobis ministerium reconciliationis: pro Christo ergo legatione fungimur,*

fungimur, tanquam Deo exhortante per nos obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.

Azarias nomen magnorum. Porrò Azariæ nomen apud Hebræos fuit illustre, ideoq; magnorum Regum, Principum, Pontificum, Prophetarũ, Cantorum. Rex enim Ozias filius Amasiæ dictus est Azarias; ac Pontifex, qui animosè restitit Oziæ Regi volenti offerre incensum, pariter dictus est Azarias, vt patet 2. Paral. 26. Fuitq; filius Iohanan Pontificis, vt patet 1. Paral. 6. 10. Iohanan autem, idem est quod Ananias: huic coæuus fuit Tobias. Fuit rursum alius Azarias Pontifex filius Sadoc Pontificis tempore Salomonis, de quo 3. Reg. 4. 2. & 1. Paral. 6. 9. Fuit & tertius Azarias filius Helciç & pater Saraiç Pontificum, auusq; Esdrç, qui Ezechiç regis pietatem adiuuit. 2. Paral. 31. 10. & 1. Esdræ 7. 1. Fuit insuper Azarias filius Nathan præfectus aulicorum Salomonis 3. Reg. 4. 5. Fuit Azarias filius Ethã, nepos Phares & abnepos Iudæ Patriarchæ. 1. Paral. 2. 8. & v. 38. alius nominatur Azarias filius Iesus. Ad hæc fuit Azarias Propheta, qui vaticinando animauit Aza regẽ Iuda ad destruendũ idola. 2. Paral. 15. v. 1. & seq. Rursùm filius Iosaphat regis Iuda vocatus fuit Azarias. 2. Paral. 21. 2. Fuit & Azarias Princeps Israelis, qui Israelitas prædã ex Iudâ abactam restituere generosè coëgit. 2. Paral. 28. 12. tempore Achaz Regis Iuda, cui pariter coæuus fuit Tobias. Ac vt plures alios taceã, Ananias, Azarias, & Misael fuerunt tres adolescentes regij, socij Danielis Prophetæ, qui ob Dei cultum in fornacem ardentem coniecti, in eâ illæsi permanserunt. Daniel. 3. atq; ex Azariâ Leuita prognatus est Samuel Propheta, eiusq; nepos Heman Cantor in tẽplo, tempore Dauidis 1. Paral. 6. 36. *Ad quem alludit Raphael.* Ad omnes hos alludit hîc Raphael, sed præsertim ad Azariã Pontificem filium Iohanan, siue Ananiæ. Est enim Raphael rex Angelorũ, sicut Asmodæus dæmonum, vt dixi. Idẽ quasi Pontifex obtulit incensum Deo, scilicet preces Tobiæ c. 12. 12. Idem vt cantor assiduè canit Deo: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Isaiæ 6. 3. Ipse enim est ex Seraphinis. Idẽ est Propheta, quia hîc Tobiæ curationem cæcitatis prædicit, imò præstitit. Quocirca rectè notat Salianus to. 4. anno mundi 3226. n. 3. Azariç nomen non tam esse proprium, quàm appellatiuum; vtpotè quod sibi honoris causa multi Pontifices, quasi agnomen asciuerunt, quasi eo postulantes & sperantes auxilium Dei (hoc enim significat Azarias.) Nam Sept. Sixtini filium Ioiadæ, non Zachariam, sed Azariam vocant. 2. Paral. 24. Et Rex ipse Ozias in libris Regum dicitur Azarias, & quidem cognomento, vt ait S. Hier. c. 1. Amos. Et Pontifex, qui tempore Ezechiæ floruit, à Iosepho & Chronologis Hebræis vocatur Nerias, 2. Paral. 31. 10. & 13. Azarias nominatur.

Et Tobias respondit: Ex magno genere es tv.] Addunt Græca eum subiunxisse: *Ananiam & Ionatham magni illius Samia* (Heb. *Semolth*, id est pacifici, vel retribuentis) *filios ego noui iam tum, cùm Ierosolymam vnà adorandi & primogenita, decimasque fructuum consecrandi causâ proficisceremur; non enim in errorem cognatorum nostrorum adducti fuerunt*, vt adorarent vitulos aureos à Ieroboã in Israel erectos Ex hisce verbis liquet. Primò; verè æuo Tobiæ fuisse Azariam filium Ananiæ. Secundò, Ananiam fuisse Israelitam, non Iudæum. Tertiò, fuisse virum fidelem & pium. Quartò, Tobiæ cognitum & amicum, ideoq; Azariæ eius filij speciem & nomen assumpsit Raphael. Vers. 19.

Angelvs eivs comitetvr vobiscvm.] Hinc patet illo æuo, Tobiam & fideles credidisse Angelos custodes singulis hominibus à Deo deputatos, eos comitari, dirigere, instruere, defendere, &c. Græca addunt, Tobiam Angelo pro mercede sui ducatus promisisse drachmam per diem, & necessaria ad vitam & victum, atque si sani rediissent, additurum se honorarium super mercedem. Drachma auri est coronatus Francicus, qui nimium erat Tobiæ pauperi pretiũ; quare drachma argenti, quç valet Regalem Hispanicum quinque stuferorum, siue decem baiocorum hîc accipienda videtur. Vers. 21.

Cvmqve profecti essent] addunt Græca, *& canis pueri cum eis*, quod habet c. seq. v. 1. Vers. 22.

Comitetvr ei] id est eum vel cum eo. Nec putes esse solœcismum; sic enim loquitur Cicero Tuscul. 5. & sic latinè dicimus: Ipse mihi est comes; comitari enim est esse comitem. Vers. 27.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Raphael monet Tobiam vt piscem inuadentem, branchia ex aquis extrahat, exenteret, ac cor, fel, iecur ad pharmaca reseruet. deinde, vt Saram sibi postulet vxorẽ à Raguele patre.

1. Profectus est autem Tobias, & canis sequutus est eum, & mansit primâ mansione iuxta fluuium Tigris. 2. Et exiuit vt lauaret pedes suos, & ecce piscis immanis exiuit ad deuorandum eum. 3. Quem expauescens Tobias clamauit voce magnã, dicens: Domine, inuadit me. 4. Et dixit ei Angelus: Apprehende branchiam eius, & trahe eum ad te. Quod cùm fecisset, attraxit eum in siccum, & palpitare cœpit ante pedes eius. 5. Tunc dixit ei Angelus: Exentera hunc piscem, & cor eius, & fel, & iecur repone tibi: sunt enim hæc necessaria ad medicamenta vtiliter. 6. Quod cùm fecisset, assauit carnes eius, & secum tulerunt in viã: cætera salierunt, quæ sufficerent eis, quousque peruenirent in Rages ciuitatem Medorum. 7. Tunc interrogauit Tobias Angelum, & dixit ei: Obsecro te Azaria frater, vt dicas mihi, quod remedium habebunt ista, quæ de pisce seruare iussisti? 8. Et respondens Angelus, dixit ei: Cordis eius particulam si super carbones ponas, fumus eius

eius extricat omne genus dæmoniorum, siue à viro, siue à muliere, ita vt vltrà non
accedat ad eos. 9. Et fel valet ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & sa-
nabuntur. 10. Et dixit ei Tobias: Vbi vis vt maneamus? 11. Respondensque
Angelus, ait: Est hic Raguel nomine, vir propinquus de tribu tuâ, & hic habet filiam
nomine Saram, sed neque masculum, neque feminam vllam habet aliam præter eam.
12. Tibi debetur omnis substantia eius, & oportet eam te accipere coniugem. 13.
Pete ergo eam à patre eius & dabit tibi eam in vxorem. 14. Tunc respondit Tobias,
& dixit: Audio quia tradita est septem viris, & mortui sunt: sed & hoc audiui, quia
dæmonium occidit illos. 15. Timeo ergo ne fortè & mihi hæc eueniant: & cùm
sim vnicus parentibus meis, deponam senectutem illorum cum tristitiâ ad inferos.
16. Tunc Angelus Raphael dixit ei: Audi me, & ostendam tibi quæ sunt, quibus
præualere potest dæmonium. 17. Hi namque, qui coniugium ita suscipiunt, vt
Deum à se & à suâ mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus,
quibus non est intellectus: habet potestatem dæmonium super eos. 18. Tu autem
cùm acceperis eam, ingressus cubiculum, per tres dies continens esto ab eâ, & nihil
aliud, nisi orationibus vacabis cum eâ. 19. Ipsâ autem nocte, incenso iecore piscis,
fugabitur dæmonium. 20. Secundâ verò nocte, in copulatione sanctorum patriar-
charum admitteris. 21. Tertiâ autem nocte, benedictionem consequeris, vt filij ex
vobis procreentur incolumes. 22. Transacta autem tertiâ nocte, accipies virginem
cum timore Domini, amore filiorum magis quàm libidine ductus, vt in semine
Abrahæ benedictionem in filijs consequatis.

VERS. 1. ET CANIS SECVTVS EST EVM,] vti canes familiares sequuntur heros, à quibus nutriuntur. Dicit hoc ad nexum historiæ: nam mœsti parentes ex præcurrente cane cognouerunt reditum Tobiæ. c. 11. v. 9.

ET MANSIT PRIMA MANSIONE IVXTA FLVVIVM TIGRIS,] puta in domo vel hospitio Tigri adiacente. Exierat enim illo die è Niniue, quę Tigri adiacet.

VERS. 2. ET EXIVIT (ex hospitio ad flumen Tigrim.) VT LAVARET PEDES SVOS] ex itinere fatigatos, ac puluere & sudore sordidos & olidos.

ET ECCE PISCIS IMMANIS EXIVIT AD DEVORANDVM EVM.] Quæres, quisnam fuit hic piscis? Primò aliqui censent, fuisse cetum, siue balænam: hæc enim homines vorat & glutit. Verùm balænas, vtpotè vastissimas, non capit Tigris fluuius, sed vastum mare. Rursum balænam solus Tobias extrahere nequiuisset.

Piscis Tobiæ quis? Resp. 1.

2. Secundò Dion. Carth. putat fuisse crocodilum: hic enim ex Nilo egreditur & homines in terrâ insequitur, necat & deuorat. Est enim amphibius, tamque in terrâ, quàm in aquis degit & pascitur. Verùm crocodilū extrahere nequiuisset Tobias. Adde: crocodilus in terrâ viuit, hic autem piscis extractus in terram à Tobiâ cœpit *ante pedes eius palpitare*, deficere & mori, vti solent pisces extra aquam.

3. Tertiò Rabbini, quos sequitur Georgius Venetus tom. 6. Problem. 185. censent esse lucium piscem, qui vorax est, adeoque cæteros pisces deuorat, ideoque dicitur lucius, Græcè λύκιος, id est lupinus, quasi lupus pisciū. Verùm lucij non sunt tam grandes & audaces, vt hominem inuadere audeant.

4. verius. *Callionymi piscis descriptio.*

Quartò ergò verisimiliùs Franc. Valesius sacræ Philos. c. 42. ex Plinio, Menandro & alijs censet, hunc piscem fuisse callionymū, id est pulcherinominis, qui maximus est, carniuorus, & voracissimus, dentes habens serratos, ac oculos in vertice capitis fixos, vnde & vranoscupos, id est cælum spectans vocatur, & os inter oculos situm, ideoque ab Italis vocatur *bocca in capo*, vnde eius aspe- A ctu territus fuit Tobias. Abundat felle, quod valet ad albugines ex oculis extergendas, ita Dioscor. lib. 1. cap. 96. Galenus & Plinius l. 32. c. 7. sub initium, quem audi: *Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas consumit: nulli hoc piscium copiosius. Idem piscis & vranoscopos vocatur ab oculo, quem in capite habet.* Hic ergo *exiuit* non in terram, sed extra aquam, caput & guttur erigens & extēdens *ad deuorandum eum*, scilicet Tobiam. Adde, Oppianus lib. 2. callionymum vocat ἡμερακοίτην, eò quòd interdiu indormiat, noctu vigilet prædæ quærendæ causa, vti fures interdiu dormiunt, noctu vigilant, vt furentur. Igitur potuit hic piscis è Tigri egredi in arenam vicinam, ibique Tobiam inuadere. Subiungit Oppianus adeò voracem esse hunc piscem, vt ciborū copiâ nimis distento ventre B disrumpatur & emoriatur, quo tristi exitu homines à luxu, crapulaque deterret. Piscem hunc graphicè per omnia membra describit Guil. Rondeletius lib. 10. de piscibus c. vlt. vbi & addit eum callionymum, id est pulchri-nominis dici, eò quòd licet in se sit fœdus & turpis, oculos tamen habeat in vertice, vt semper in cęlum suspiciat, quę forma dignior est homine, quàm pisce. Hominis enim proprium est sursum aspicere, & mente cælū contemplari; fragilia & caduca, quæque falsò in bonis à vulgo habentur, contemnere, & infrà se posita despicere: ergo hominis mens, æquè ac nomeo, sit vranoscopos iuxta illud Ouidij.

Os homini sublime dedit, cælumque tueri
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.

Dices, callionymus, teste Plinio & Oppiano, est piscis marinus: hic autem erat ex Tigri fluuio. Resp. pisces marini sæpè in magnis fluuijs reperiuntur, præsertim in maris refluxu, quando fluuij exundant. Pisces enim amant aquā dulcem, qualis est in fluuijs; sed mirum est callionymum, qui duorū pedum mensuram non excedit, teste Rondeletio, & Aldrouando, ausum fuisse Tobiam inuadere: verùm piscis hic vorax est æquè ac stolidus, ideoque Tobiam inuasit.

CORDIS EIVS PARTICVLAM SI SVPER CARBONES PONAS (asses) FVMVS EIVS EXTRICAT VER

Cor piscis fugat dæmones, quâ vi? Resp. 1.

CAT OMNE GENVS DÆMONIORVM.] Quæres, quâ vi, ac virtute piscis huius cor æquè ac fel v. 19. fuget dæmones? Valesius sacræ Philos. cap. 28. dicit pisci huic virtutē supernaturalem à Deo fuisse tributam ad fugandū dæmones, sicut igni inferni eadem tributa est ad eos torquendos, atq; aquæ benedictæ data est vis eosdem fugandi, & animam à culpis abluendi. Innuitur hęc virtus verbo *extricat*. Fauent Guliel. Paris. l. de vniuerso, Dion. Carth. Petrus Greg. Tolosanus, Syntag. iuris l. 34. c. 22. Hier. Mengus in flagello dæmonum, dicentes dęmones ob superbiam à Deo subijci certis corporibus, ac herbis. Verùm hæc virtus in hoc pisce est inaudita, nec vnica eius suffumigatio potuit habere vim perpetuò arcendi dæmonem, *ita vt vltra non accedat*, vt hîc dicitur.

2. Secundò, noster Sanchez censet dæmonem fugari fumo cordis piscis huius, ex eo, quòd hæc suffumigatio rei tam vilis fiat in dæmonis ignominiam & contemptum, quem ipse, vtpotè superbissimus non ferens, abit & refugit. Hinc exorcistæ energumenis colaphos impingunt, ridicula simulacra rerum turpissimarum è collo suspendunt, & probrosis verbis dęmonem exagitant, quæ ille ex superbiâ sustinere nequit, ideoq; non rarò abscedit, vti experientia constat: vnde & in libro qui inscribitur *flagellum dæmonum*, asseritur suffitus hosce adbibendos energumeno, & ignominiosa verba in dæmonem iacienda. Vnde in eo exorcismo quarto ita ab exorcista appellatur dæmon: *Spiritus immunde, miserrime, tentator, fallax, pater mendacij, hæretice, fatue, bestialis, furiose, tui Creatoris inimice, luxuriose, insipiens, crudelis, inique, prædo, bestia, serpens & sus macra famelica, & immundissima, bestia scabiosa, bestia truculentissima, bestia omnium bestiarū bestialissima, eiecte de paradiso, de gratiâ Dei, de loco inenarrabili, de consortio & societate Angelorum, creatura damnata, reprobata, & maledicta à Deo in æternum ob superbiam, & nequitiam tuam, scelerate & nefande, maledicte & excommunicate, blasphheme, damnate atque damnande.* Prisciique huius moris index est etiam Prudentius contra Symmachum:

Intonat Antistes Domini, fuge callide serpens,
Exue te membris, & spiras solue latentes:
Mancipium Christi, fur corruptissime, vexas.

3. planius. Tertiò planiùs & pleniùs Lyran. Serar. & Abul. in 1. Reg. 16. q. 46. & Pererius in Daniel. p. 272. censent fumum cordis piscis callionymi expulisse dęmonem incboatè vi naturali, vt insinuat hîc Raphael, sed completè vi Angelicâ & cælesti. Naturali, nimirum impediendo actionē dæmonis, per dispositionem contrariam, quomodo Musica Dauidis impediebat agitationem Saulis per dæmonem. Dæmon enim agit per naturales causas & humores maximè melancholicos: quæ ergo humores hosce tollunt vel minuunt, dæmonis actionem, & vexationem infringunt. Hinc idipsum dicitur facere ruta, hypericon, cornua caprina, artemisia, cameleontis iecur, lapis Sandius, & Chrysolitus, &c. Quia (si tamen id verum est) nimirū discutiunt melancholiam, exhilarant animam; itaque mœrorem, perturbationem & anxietatem, ac desperationē, quam suggerit dæmon, dissipant. Vide Serar. & Delrio in Magic. l. 2. q. 27. sect. 2. Completa tamen causa abigens dęmonem, fuit Raphael Angelus, qui ad suffitum iecoris propter merita & orationem Tobię fugabat dæmonem. Hoc autem tacuit Raphael, & suffitum prætexit, ne se patefaceret, néue Tobias sciret eum esse Angelū, quem quasi hominem habebat viæ comitem & ducem; sicut eadem de causâ vocauit se Azariam, ac cum Tobiâ, comedit, & bibit. Id ita esse indicant Gręca, quę hanc vim non tribuunt cordi piscis, sed sic habent: *Fac fumigare cor & iecur coram viro, & non perturbabitur ampliùs*; quia, scilicet, ad hoc signum ego ex condicto & promisso meo pellam, & fugabo dæmonem perturbationis auctorem. Vnde & c. 8. 2. dicitur: *Protulit* (Tobias) *de cassidili suo partem iecoris, posuitq; eam super carbones viuos; Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto*: non ergo iecur piscis, sed Raphael apprehendit & fugauit dæmonem, non tantùm ex domo Raguelis, sed ex totâ Mediâ. Simili modo Magi, & Sagę per certas herbas & signa maleficij nocēt, bestiasque, & pueros occidunt, cùm tamen illa per se ad hoc inefficacia sint, nullamque habeant vim physicam, sed tantùm moralem, scilicet, ex pacto dæmonis. Dæmon enim posito signo à se dato, damna hæc per se bestijs, & infantibus infert.

Mysticè Beda: *Piscis*, inquit, *qui Tobiam deuorare cupiens, Angelo docente, occisus est, Diabolum significat, qui dum in Redemptore nostro carnem appetijt, captus est potentia diuinitatis.* Ex aduerso S. Aug. ser. 4. de Petro & Paulo: *Est*, inquit, *Christus piscis ille, qui ad Tobiā ascendit de flumine viuus: cuius iecore per passionem assato, fugatus est diabolus: & per amaritudinem fellis afflatus est cæcus, & illuminatus est mundus.* Sic Optatus Mileuit. in 3. contra Parmen. per piscem Tigris accipit Christum.

EXTRICAT.] Nota: proprium est dæmonis Intricare, Raphaelis verò & Angelorū, extricare: sicut enim piscator pisces hamo, & venator feras laqueo, aues verò visco & reti implicare satagit, vt capiat; sic dęmon corpus, & animam varijs doloribus, maioribus curis, angoribus, difficultatibus, scrupulis, litibus, rixis, concupiscentijs, intricare contendit, vt se expedire nequeat, sed fiat eius & gehennę pręda. Vide S. Greg. 32. Moral. c. 17. ad illa Iob. 40. 12. *Nerui testiculorum eius perplexi sunt. Suggestionum*, inquit, *illius* (dæmonis) *argumenta implicatis inuentionibus illigantur, vt plerosq; ita peccare faciat, quatenùs si fortè peccatum fugere appetant, hoc sine alio peccato non euadant, & culpā faciunt, dum vitant*; idq; varijs exemplis demonstrat, & tandem viam ex hoc labyrintho se extrincandi, ostēdit per hanc regulam, quasi per filum Ariadnes: *Dum mens inter minora & maiora peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato euadendi aditus patet, minora semper eligantur, quia & qui murorum vndique ambitu, ne fugiat, clauditur, ibi se in fugam præcipitat, vbi breuior murus inuenitur.*

ET FEL VALET AD VNGENDOS OCVLOS, IN QVIBVS FVERIT ALBVGO, ET SANABVNTVR.] Quęres, an Tobias per fel huius piscis naturali eius vi & virtute visum receperit? Resp. affirmatiuè, Deo tamen, vel Raphaele cooperante & supplente, quod causæ illi naturali, puta felli piscis deerat, si videlicet stercus illud calidum hirundinum humorem crystallinum, & vim visiuam internam Tobiæ non extinxerat, sed tantùm albuginem & pelliculam oculis eius obduxerat; hanc enim erosit fel piscis, vti indicatur c. 11. 13. sic enim ibi dicitur: *Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui. Et sustinuit quasi dimidiam ferè horā: & cœpit albugo ex oculis eius, quasi membrana oui, egredi. Quā apprehendens Tobias, traxit ab oculis eius, statimq; visū recepit.* VERS. 9. *An fel illuminarit oculos Tobiæ.*

Quid

Quid clariùs? clariora tamen ibidem sunt Græca, quę sic habēt: *Inspersit fel super oculos patris sui, dicens: Confide pater. Vt autem erosi sunt, detriuit oculos suos, & disquamatæ sunt ab angulis oculorū albugines. Et videns filium suum, procidit super collum eius, & plorauit, & dixit: Benedictus es Deus.*

Secundò, quia hanc virtutem felli callionymi tribuit Plinius l. 32. c. 7. Et Franc. Valesius S. Philos. c. 47. quem audi: *quia cùm ad extergendas albugines nihil magis à medicis omnibus celebratum sit, quàm fel, inter omnia eius genera, omniū maximè commendatur fel callionymi piscis, & mox Hienæ.* Galenus quoque libro decimo de Simplicium medicamentorum facultatibus, c. 12. *Porrò*, inquit, *quorumdam animalium bilis singulariter à medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & suffusionum initia digerat, veluti piscis, quem vocant Callionymum, Hienæ, & Scorpij marini, tum Galli, & Perdicis.* Sic ille. Idem docet Ælian. l. 13. c. 14. cæterique Medici. Ita censent Lyranus, Dionysius, Serarius, & alij.

Dices: Tobias erat excæcatus, planeq; cæcus: ergo à felle piscis visum recipere nō potuit. Resp. erat cæcus exteriùs ob pellem oculis obductam, non interiùs, vt vis visiua fuerit extincta, ideoque erat cæcus actu, ac potentiam proximam videndi amiserat, non remotam, & radicalem: si quis contendat eum omnino fuisse cæcum, & vim visiuam amisisse, necesse est, vt consequenter dicat eum non felle piscis, sed sola virtute diuinâ supernaturali illuminatū fuisse, vti dixi de fugatione Asmodæi per cor piscis. Alleg. Tobias per fel illuminans patrem, fuit typus Christi, qui cæcum à natiuitate illuminauit suâ saliuâ, & luto, Ioan. 9. v. 6.

Tropol. Fel est amarities peruersitatis & tribulationis, quę oculos mentis melle voluptatis terrenæ excæcatos, eo discusso aperit, vt videat peccati turpitudinem, gehennæ atrocitatem, virtutis pulchritudinem, Dei bonitatem, cæli gaudia, &c.

Mysticè S. Prosper p. 2. promis. c. 29. *Mysticū*, ait, *actionis huius hoc est, quod ex interioribus piscis, & dæmon fugatus est, & Tobias illuminatus. Hoc agit piscis magnus ex passione suâ Christus, purgans Mariā, ex quâ expulit septē dæmonia.* Et posteà: *ἰχθὺν namq; Latinè piscem, sacris litteris, maiores nostri hoc interpretati sunt ex Sybillinis versibus colligentes, quod est Iesus Christus filius Dei saluator, piscis in suâ passione decoctus, cuius ex interioribus remedijs, quotidie illuminamur, & pascimur.*

Vers. 14. & 15. AVDIO, QVIA TRADITA EST SEPTEM VIRIS, ET MORTVI SVNT: SED ET HOC AVDIVI, QVIA DÆMONIVM OCCIDIT ILLOS. TIMEO ERGO, NE FORTE ET MIHI HÆC EVENIANT. Græca addunt: *Quoniam dæmonium amat ipsam, quod iniuria non afficit quemquam præter accedentes ad eam.* q. d. ipsa habet dæmonem incubum, qui amans ipsam, cæteros eius procos occidit. Nam dæmones in corpore assumpto excipere semen alicuius viri, illudque in feminam infundere, ac per illud prolem generare, vti aiunt Merlinum ac Arcturum esse progenitos, asserunt D. Thomas, Abul. Victoria, Molina, Cantiprat. Cæsarius, Camperius, Hector, Boethus & alij, quos citat & sequitur Serar. cap. 8. 4. Audi S. August. 15. ciuit. cap. 23. *Creberrima fama est, multiq; se expertos, vel ab eis qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse affirmant, Syluanos & Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos extitisse mulieribus, & earum appetisse ac peregisse concubitum, & quosdam dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assiduè immunditiā & tentare, & efficere: plures, talesq; asseuerant, vt hoc negare, impudentia videatur.* Audi & exemplum, quod refert auctor vitæ S. Bern. l. 2. v. 6. *Mulier quædam in regione Nannesi, à quodam petulante dæmone, sex annis, habito eius consensu, incredibili libidine vexata est. Apparuerat ei in specie pulchri militis, & sæpè abutebatur ea inuisibiliter, marito eius in eodem lecto cubante, lasciuus ille spiritus. Quæ anno septimo, timore correpta, veniente in prædictam ciuitatem S. Bernardo Claræuallis abbate, misera mulier ad pedes eius corruit, passionem horribilem, & ludificationem diabolicam, multis cum lachrymis confessa, succurri sibi flagitauit: à quo consolata, & quid facere deberet edocta, post confessionem, diabolus ad illam accedere non potuit.*

An Sara habuerit Asmodæum incubum.

Verùm dæmon propriè non amat feminas libidinis suæ causa, cùm carne careat, ideoque nullum habeat libidinis sensum, sed amorem simulat, vt feminas in sui amorem & peccatum infandum pelliciat. Porrò non est verisimile Asmodęum hîc fuisse amasium & incubum Saræ, tum quia sciebat illam esse castissimam, ideoque ei generosè restituram. Quare Tobias dicens Asmodæum amare Saram, id dixit non ex suo, sed ex vulgi sensu & fama. *Audio*, inquit: vulgus enim videns septē sponsos Saræ esse occisos à dæmonio, suspicabatur id fieri ex eius riuali amore & zelotypia; sic enim proci eandē ambientes sponsam, sæpè se mutuo interimunt. Nam v. 17. Raphael Angelus non hanc, sed prorsus aliam, & quasi contrariam occisionis eorū affert causam, scilicet eos cęsos ab Asmodęo, ob scelera & effrænem libidinem. ita Serarius.

ET SVÆ LIBIDINI ITA VACENT, SICVT EQVVS ET MVLVS] nam vt ait Arist. lib. 6. hist. anim. c. 22. *Salacissimus omnium tam feminarum, quàm marium equus est.* Vnde illud Ierem. 5. v. 7. & 8. *In domo meretricis luxuriabantur, Equi amatores & admissarij facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat.* Mulus quoque licet sterilis ardet libidine. vnde veteres luxuriosum designabant pingendo mulum, aut mulam, teste Pierio Hierogl. 12. Adde certum genus mulorum à cæteris diuersum esse in Cappadociâ & Syriâ, quod parit & procreat instar equorum, teste Arist. lib. 5. hist. anim. c. 6. & lib. 6. c. 24. Vers. 17.

INCENSO IECORE PISCIS FVGABITVR DÆMONIVM,] non tam vi iecoris, quàm meâ, hoc est angelica & diuina ob tuas, ô Tobia, preces & merita, virtute. Vide dicta vers. 8. Mysticè S. Aug. loco citato: *Christus*, inquit, *est piscis iste, qui ad Tobiā ascendit, huius iecore per passionem* (in arâ crucis) *assato fugatus est diabolus.* Aptè id fit per iecur, quia in iecore est sedes amoris & concupiscentiæ; quæ hîc Christi passione extinguitur. Vers. 19.

SECVNDA VERÒ NOCTE IN COPVLATIONE SANCTORVM PATRIARCHARVM ADMITTERIS] q. d. eris particeps meritorum, seu sanctitatis S. Patriarcharum, puta Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph &c. vt sicut ipsi castè vtētes suis vxoribus insignes, sanctosq; genuere filios, sic & tu facias ex Sarâ, vt sequitur v. 21. Iubet ergo Raphael Tobiæ, vt per tres primas à coniugio noctes vacet orationi cum Sarâ, antequàm illud consummet: sic enim fugandum Asmodæum, qui libidinosos occidit, ac coniugium sanctè initurum, ac sanctos à Deo adepturum filios. Vtinam coniuges Christiani consilium hoc Raphaelis, & Tobię ei obedientis, exemplum sequantur. In Trident. Conc. sess. 24. ita legitur de Refor. Matrim. c. 1. *Sancta synodus coniuges hortatur,* Vers. 20.

vt

vt antequam contrahant, vel saltem triduo ante matrimony consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, & ad SS. Eucharistiæ Sacramentũ piè accedant.

VERS. 22. AMORE FILIORVM MAGIS, QVAM LIBIDINE DVCTVS.] Finis enim copulæ debet esse desiderium prolium fidelium. *Hæc enim sunt tria matrimony bona, fides* (coniugalis) *proles, sacramentum,* vt ex S. Aug. docent Theologi.

Audi S. Aug. lib. de bono coniug. cap. 6. *Coniugalis, ait, concubitus generandi gratia non habet culpam: concupiscentiæ verò satiandæ, sed tamen cum coniuge, propter fidem thori, venialem habet culpam, adulterium verò, siue fornicatio lethalem habet culpam: at, per hoc, melior est quidem ab omni concubitu continentia, quàm vel ipse matrimonialis concubitus, qui fit causa gignendi.* Et S. Fulgent. Epist. 1. c. 3. *Coniugalis potestatis,* ait, *inculpabilis est vsus, officio gignendi diuinitus attributus, si iustitiæ terminum transgredi libidinosus non permittatur excessus. Iustitia verò vtendi coniugy hæc est, vt non explendæ libidinis, sed substituendæ prolis obtentu, sibi coniuges congruo tempore misceantur. Sic ergo quari debet ex nuptiis fructus, vt cohibendus sit lubricæ voluptatis excessus.*

Quin & Philosophi idem sensere, vt Plato libro sexto de legibus: *Oportet*, inquit, *parentes gignere, & educare liberos, qui vitam tanquam lampadem posteris tradant, vt sint semper aliqui Deum colentes, iuxta ipsius legem.*

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias Saram vxorem à patre Raguele postulat & impetrat, coniugij tabulæ scribuntur & nuptiæ celebrantur.

1. INgressi sunt autem ad Raguelem, & suscepit eos Raguel cum gaudio. 2. Intuenique Tobiam Raguel, dixit Annæ vxori suæ: Quàm similis est iuuenis iste
consobrino meo! 3. Et cùm hæc dixisset, ait: Vnde estis iuuenes nostri? At illi
dixerunt: Ex tribu Nephthali sumus, ex captiuitate Niniue. 4. Dixitque illis
Raguel: Nostis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt: Nouimus. 5. Cùmque
multa bona loqueretur de eo, dixit Angelus ad Raguelem: Tobias, de quo interrogas, pater istius est. 6. Et misit se Raguel, & cum lacrymis osculatus est eum, &
plorans supra collum eius, dixit: Benedictio sit tibi, fili mi, quia boni & optimi viri
filius es. 8. Et Anna vxor eius, & Sara ipsorum filia, lacrymatæ sunt. 9. Postquam autem locuti sunt, præcepit Raguel occidi arietem, & parari conuiuium.
Cùmque hortaretur eos discumbere ad prandium. 10. Tobias dixit: Hîc ego hodie non manducabo neque bibam, nisi priùs petitionem meam confirmes, & promittas mihi dare Saram filiam tuam. 11. Quo audito verbo Raguel expauit, sciens
quid euenerit illis septem viris, qui ingressi sunt ad eam: & timere cœpit ne fortè &
huic similiter contingeret: & cùm nutaret, & non daret petenti vllum responsum.
12. Dixit ei Angelus: Noli timere dare eam isti, quoniam huic timenti Deum debetur coniux filia tua: propterea alius non potuit habere illam. 13. Tunc dixit Raguel: Non dubito quòd Deus preces & lacrymas meas in conspectu suo admiserit.
14. Et credo quoniam ideò fecit vos venire ad me, vt ista coniungeretur cognationi suæ secundùm legem Moysi: & nunc noli dubium gerere quòd tibi eam tradam.
15. Et apprehendens dexteram filiæ suæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus
Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob vobiscum sit, & ipse coniungat vos, impleatque benedictionem suam in vobis. 16. Et accepta charta, fecerunt conscriptionem coniugij. 17. Et post hæc epulati sunt, benedicentes Deum. 18. Vocauitque Raguel ad se Annam vxorem suam, & præcepit ei vt præpararet alterum
cubiculum. 19. Et introduxit illuc Saram filiam suam, & lacrymata est. 20. Dixitque ei: Forti animo esto filia mea, Dominus cæli det tibi gaudium pro tædio
quod perpessa es.

VERS. 2. QVAM SIMILIS EST IVVENIS ISTE CONSOBRINO MEO!] puta Tobiæ seniori, qui Raguelis erat patruelis. Tobias enim iunior similis erat patri suo, vti sæpè accidit.

VERS. 3. EX TRIBV NEPHTHALI SVMVS.] Nota, Tobiam hoc dixisse, non Angelum Raphaelem. Tobias autem putabat Raphaelem non esse Angelũ, sed contribulem suum: *Dixerunt* ergo, hoc est, dixit vnus Tobias respondens pro vtroque scilicet tam pro Angelo comite suo, quàm pro se ipso: si tamen quis contendat hæc vtriusque esse verba, ac Raphaelem asserere se esse tribûs Nephthali non filium, sed Angelũ custodem, vel tutelarem, quomodo Daniel. 10. vocatur Angelus Persarum, Græcorum, Hebræorum. Atque hoc sensu Angeli nobis conciues & contribules dici queunt. Ita Angelus Ioannis Apostoli se conseruum vocat Apoc. 19. 10. Deniq; Raphael hîc sumpserat formam, personam & nomen Azariæ, ideoq; rectè se Nephthalitam vocare poterat: talis enim erat Azarias, vide dicta cap. 5. vers. 18.

NOSTIS TOBIAM FRATREM MEVM?] *Fratrem,* id est patruelem & cognatum, vti iam dixi. VERS. 4.

ET MISIT SE RAGVEL,] in collum Tobiæ, VERS. 6.
eum

eum amplexans & osculans: Græcè est: *Exilijt Raguel* præ lætitia.

VERS. 8. LACHRYMATÆ SVNT] addunt Græca, id fecisse postquam audierunt Tobiam amisisse visum oculorum.

VERS. 11. QVID EVENERIT SEPTEM VIRIS, QVI INGRESSI SVNT AD EAM,] scilicet in thalamum nuptialẽ ante complexum maritalem. Nam Græca & Hebr. addunt: *Dæmonium occidit eos, antequam cum eâ ipsi fuissent vt in vxoribus*, id est antequam vxoriam copulam cum eâ habuissent.

Quæres, cur tot sponsi ambierunt Saram, præsertim cùm posteriores vidissent priorum necem? Resp. prima illecebra fuit singularis Saræ forma & pulchritudo. Secunda, quòd vnica esset hæres ingentium opum Raguelis patris sui. Tertia, quòd existimauerint fortasse iure propinquitatis sibi debitam: cùm non adesset Tobias, cui, vt habetur vers. 14. debebatur tamquam propinquiori. Quarta, quia amor dementabat eos. Nam vt ait S. Aug. *Nimiùm præceps est, qui transire contenderit, vbi alium conspexerit cecidisse.*

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Et vt ait Plin. l. 28. c. 5. *Optimũ est aliena insania frui.*

Rursum disce hic, quàm omnis voluptas etiam coniugij sit anceps & instabilis. En tibi hi sponsi in ipsis sponsæ nuptijs occiduntur, vt pluribus similibus contigit, & sæpè contingit: vnde prouerbium est Ben-Sira: *sponsa ascendit in thalamum, neque quid sibi euenturũ sit, nouit*. Nam vt ait Seneca Epist. 26. *Incertum est, quo loco te mors exspectet. Itaque tu illam omni loco exspecta.*

Rursum discant hic coniuges castè vti cõiugio, cæterique castè viuere, ne ab Asmodæo, æquè ac A impudici hi sponsi occidantur. Ante paucos annos in Belgio existenti mihi narrauit sacerdos grauis è Soc. nostra, & missione castrensi, se militem quendam ob concubinatũ infamem sæpiùs monuisse, vt vitam corrigeret, sed frustrà. quare tandem zelo & enthousiasmo actum minatum ei fuisse, edixisséque nisi citò sese emendaret, experturum acrem Dei vindictam: Ita factum, nam paulò pòst, Deus tempestatem, tonitrua, ac fulmina cum horrendo fragore, omniumque terrore emisit, ac vnicum illum in turpi concubinæ complexu vnà cum illâ, fulgure afflauit & siderauit, itaque in flagranti delicto corpus fulguri, animam gehennæ tradidit; omnibus succlamantibus: *Iustus es, Domine, & rectum iudicium tuum!*

TIMERE COEPIT, NE ET HVIC FORTE SIMILITER CONTINGERET.] Laudat Raguelem S. Ambr. lib. 3. Offic. cap. 14. *Raguel*, inquit, *præcipuè* B *formam honestatis expressit, qui contemplatione honestatis, cùm rogaretur, vt filiam suam in coniugium daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circumuenire petitorem tacendo videretur.* Et paulò pòst: *Iustus vir, plus alienis timebat, & malebat sibi innuptam manere filiam, quam propter nuptias eius, extraneos periclitari.*

FECERVNT CONSCRIPTIONEM CONIVGII.] VERS. 16. Fecerunt instrumentũ authenticum, in quo conscripserunt conditiones & pacta coniugij, scilicet, promissa tam sponsi, quàm sponsæ, eiusq; parentũ. Non dubitarunt parentes, licet territi nece septem sponsorum, dare Saram filiam Tobiæ, tum quia Raphael vultus, verborumque grauitate, imò maiestate id suadebat, & securitatem spondebat: tum quia Deus eos interiùs ad connubium hoc peragendum incitabat: ita Dionys. Serar. & alij.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias suffitu cordis & iecoris piscis fugat Asmodæum quem Raphael in deserto alligat. Tobiam, consummato matrimonio, Raguel omnium bonorum hæredem facit.

1. POstquam verò cœnauerunt, introduxerunt iuuenem ad eam. 2. Recorda-
tus itaque Tobias sermonum Angeli, protulit de cassidili suo partem iecoris,
posuitque eam super carbones viuos. 3. Tunc Raphael Angelus apprehendit dæ-
monium, & religauit illud in deserto superioris Ægypti. 4. Tunc hortatus est vir-
ginem Tobias, dixitque ei: Sara, exurge, & deprecemur Deum hodie, & cras, & se-
cundum cras: quia his tribus noctibus Deo iungimur: tertia autem transacta nocte,
in nostro erimus coniugio. 5. Filij quippe sanctorum sumus, & non possumus ita
coniungi, sicut gentes, quæ ignorant Deum. 6. Surgentes autem pariter, instanter
orabant ambo simul, vt sanitas daretur eis. 7. Dixitque Tobias: Domine Deus pa-
trum nostrorum, benedicant te cæli & terræ, mareque, & fontes, & flumina, & om-
nes creaturæ tuæ, quæ in eis sunt. 8. Tu fecisti Adam de limo terræ, dedistique
ei adiutorium Heuam. 9. Et nunc Domine tu scis, quia non luxuriæ causa accipio
sororem meam coniugem, sed sola posteritatis dilectione, in quâ benedicatur nomen
tuum in sæcula sæculorum. 10. Dixit quoque Sara: Miserere nobis Domine,
miserere nobis, & consenescamus ambo pariter sani. 11. Et factum est circa pul-
lorum cantum, accersiri iussit Raguel seruos suos, & abierunt cum eo pariter vt fo-
derent sepulchrum. 12. Dicebat enim: Ne fortè simili modo eueniret ei, quo &
cæteris illis septem viris, qui sunt ingressi ad eam. 13. Cumque parassent fossam,
reuersus Raguel ad vxorem suam, dixit ei: 14. Mitte vnam ex ancillis tuis, & vi-
deat si mortuus est, vt sepeliam eum antequam illucescat dies. 15. At illa misit
vnam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculum, reperit eos saluos & incolumes, se-

cum

cum pariter dormientes. 16. Et reuersa nunciauit bonum nuncium: & benedixerunt Dominum, Raguel videlicet & Anna vxor eius, 17. & dixerunt: Benedicimus te Domine Deus Israel, quia nòn contigit quemadmodum putabamus. 18. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, & exclusisti à nobis inimicum persequentem nos. 19. Misertus es autem duobus vnicis. Fac eos Domine pleniùs benedicere te, & sacrificium tibi laudis tuæ & suæ sanitatis offerre, vt cognoscat vniuersitas gentium, quia tu es Deus solus in vniuersa terra. 20. Statimque præcepit seruis suis Raguel, vt replerent fossam, quam fecerant, priùs quàm elucesceret, 21. Vxori autem suæ dixit, vt instrueret conuiuium, & præpararet omnia, quæ in cibos erant iter agentibus necessaria. 22. Duas quoque pingues vaccas, quatuor arietes occidi fecit, & parari epulas omnibus vicinis suis, cunctisque amicis. 23. Et adiurauit Raguel Tobiam vt duas hebdomadas moraretur apud se. 24. De omnibus autem, quæ possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ, & fecit scripturam, vt pars dimidia, quæ superat, post obitum operum eorum, Tobiæ domino deueniret.

Vers. 2. PROTVLIT DE CASSIDILI,] id est, de pera viatorum, instar cassis, siue retis cōfecta, quali aucupes & piscatores vtuntur. Cassidilis enim est nomen diminutiuum à cassis. q.d. parua cassis, vel paruum rete, puta sacculus reticulatus, in qua viatores suas reculas & alimenta reponunt. Ita Lyran. Dion. & Budæus. Aut cassidula dicitur à casside, id est galea, quòd galeæ similitudinem referat. Ita Sanchez.

PARTEM IECORIS, POSVITQVE EAM SVPER CARBONES VIVOS.] Id est ardentes & flammantes; ignis enim per flammam sese agitans & quasi respirans videtur viuere. Græca vberiùs sic habent: Tobias *accepit cinerem, siue prunam thymiamatum, & imposuit cor piscis, & hepar, fumumq; fecit, & quando odoratus est dæmon odores, fugit ad Ægypti suprema.* Hebr. autem *percepit Asmodæus odorem & fugit.* Ergo fumus hic iecoris & cordis aliquid physicè efficiebat, quo fugabatur dæmon: quidnam hoc fuerit, dixi c. 6. 8. Quibus adde sanctitatem, merita, benedictionem, & preces tàm Raphaelis, quàm Tobiæ, iuncta fumo illi energiam dedisse ad abigendum Asmodæum: sicut pulsu campanarum ab Ecclesia benedictarum fugatur dæmon excitans procellas & tempestates, non vi pulsus, sed vi orationis Ecclesiæ, per quam benedictæ sunt. Idem fit per aquam lustralem, per agnos & cereos benedictos, perque alias res consecratas. Sic olim S. Hier. S. Antonius, aliique Anachoretæ dantes energumeno panem, vel oleum à se benedictum, expellebant dæmonem.

Simile prorsus recenset Ioseph l. 8. Antiquitatū c. 2. de radice, dicta Baaras à Salomone ostensâ, cuius odoratu fugabatur dæmon: *Vidi*, inquit, *ex popularibus meis quendam Eleasarū in præsentia Vespasiani, & filiorum, & tribunorum, reliquorumq; militum multos arreptitios percurantem. Modus verò curationis erat hic: Admoto naribus dæmoniaci annulo, sub cuius sigillo inclusa erat radicis species à Salomone indicatæ, ad cuius olfactum per nasum extrahebat dæmoniū, & collapso mox homine, adiurabat id, ne amplius rediret: Salomonis interim mentionem faciens, & incantationes ab illo inuentas recitans.* Hæc si vera sunt & proba, non magica, vti proba esse, censent Iansen. & Frāc. Lucas in c. 12. Matt. Tolet. in c. 11. Lucæ, Salmeron t. 8. tr. 15. dicendum est, quòd à D. Tho. q. 6. de potētia, art. 10. ad 3. dictum est, & à Victoria relect. de Magia vsurpatum, potuisse quidem certā quādam & piam formulam eijciendi dæmones institui à Salomone, sancto adhuc, quā Deus peculiari suâ auctoritate, ad dæmones fugādos confirmaret. In hac etiam nihil magicum, nihil ex amicitia & fœdere cum dæmone. At à Salomone idololatra & magicæ artis postea studioso, si vnquam conscripti, traditiue exorcismi, hos oportet magicos fuisse, & nulla diuina, aut angelica virtute fultos, ad abigendos dæmones, sed tantùm pacto impio & nefaria magiâ. Hāc sanè olet radix illa Iosephi inclusa annulo, in qua nulla facultas supra spiritum, ait noster Pineda l. 3. de rebus Salom. c. 29. Nam & Serario hîc q. 5. c. 7. displicent hæc duo. Primum, quòd l. 7. belli c. 5. asserat radicem Baaras è terra euelli non posse, nisi moriatur is, qui euellit, siue homo sit, siue canis. Secūdum, quòd dæmones vocet malorum hominum spiritus. Quin & Delrio in magic. l. 6. c. 2. q. 3. sect. 2. cum Pineda censet, falsò radices has, & dæmonū exorcismos adscribi Salomoni. Illi ergo suspecti sunt, incerteq; & dubiæ fidei. Iudæi enim, qui eos iactāt, magis abundant, ac fortè Eleazarus ille Iosephi fuit magus. Sanctior, ideoque securior, & dæmoni formidabilior fuit virga S. Benedicti, de qua S. Greg. l. 2. Dial. c. 4. Siquidē percussus Monachus, quē sæpè nigellos puer ab oratione abducebat, *deinceps ad orationis studiū immobilis permansit, sicq; antiquus hostis dominari non ausus est eius in cogitatione, ac si percussus fuisset ex verbere.*

ET RELIGAVIT ILLVD IN DESERTO] Nota. Raphael ligauit Asmodæum in deserto per decretum & potestatem diuinam, eum detinendo in deserto, vt se loco mouere, & inde egredi non posset. Hoc autem fieri potest tribus modis: primò, iubendo ex parte Dei ne se moueret, ac si secus faciat, minando ei acres pœnas & verbera: imò si egrediatur, vi & verberibus eum ad regressum compellendo. Sic lex ligat hominem, id est obligat hominem, ideoque lex à ligando dicitur, vt multi volunt, iuxta illud: — Vers. 3. — *Raphael religauit Asmodæum.* 1.

Verba ligant homines, taurorum cornua funes.

2. Secundò, imprimendo dæmoni qualitatem aliquā detentiuam, v.g. impetum & vim permanentem, quæ eum in loco detineat. Sic enim vir fortis debilem brachijs suis detinet, & certo loco affigit. Cur idem facere nequeat Angelus diabolo?

3. Tertiò & efficacissimè, orando Deum, vt subtrahat dæmoni concursum suum, qui necessarius est ad motum localem, vt egredi possit. Sic dæmones ligantur in inferno, vt egredi nequeant. Sic Lucifer ibidem ligatus est per mille annos. Apoc. 20. 2. Sic quatuor Angeli ligati fuère in Euphrate. Apoc. 9. 14. Vide ibi dicta.

Porrò quamdiu Asmodæus ligatus fuerit à Raphaele, non constat. Probabile est per totā vitam Tobiæ.

Tobiæ, & Saræ fuisse ligatum, ne eis vnquam nocere posset: propter eos enim alligatus fuit. Ita Sanchez, & Seratius.

Multò magis dæmon ligatus est à Christo, vt ait S. Antonius apud S. Athanasium: *Hamo crucis vt draco aduncatus à Domino est, & capistro ligatus, vt iumentum, & quasi mancipium fugitiuum vinctus circulo, & armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium deuorare permittitur. Nunc miserabilis, vt passer, ad ludendum irretitus à Christo est, calcaneo Christianorum subtractus gemit. Ille, qui vniuersa maria à se deleta plaudebat, ille, qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, ecce à nobis vincitur, ecce me aduersum se prohibere non potest disputantem.*

IN DESERTO SVPERIORIS ÆGYPTI.] puta in parte Australi Ægypti, quæ alta & montosa est, ex qua defluit Nilus, quæque Thebais vocatur, ait Ioann. Leo l. 8. de Africa c. 2. Causam dat sanctus Hieron. in Ezechielem c. 30. *Quòd ibi Nilus innauigabilis est, & cataractarum fragor, & omnia inuia, plenaque serpentium, & venenatorum animantium.* Talis enim locus decet dæmonem, ne cui homini nocere queat. Quocirca dæmones coram sancto Antonio, Macario, alijsque Thebaidis eremitis grauiter questi sunt, quòd ipsi suum locum inuasissent, & suam Thebaidem Monachis implessent, vti refert S. Athan. in vita S. Antonij. Palladius in Lausiaca c. 10. Cassianus collat. 7. c. 23.

Dæmon ligatus virtutibus 7.

Tropol. multis virtutibus, quasi funibus ligatur dæmon, ne ad nos accedat & noceat. Prima est, abstinentia & ieiunium. Secunda, oratio. Tertia, castitas. Noui ego ait Serarius, quendam, qui si quando Asmodæum irrepentem & blandientem sentiat; illico castitatis, è formula, votum iterat, vt dum inferre dæmon plagam vult, luculentissimam ipse accipiat. Ita enim suo penè gladio iugulatur Goliath: & incidit in foueam impius, quam fecit. Quarta, passionis, crucisque Christi seria meditatio. Quinta, lectio & studium S. Scrip. Sexta, S. synaxis & crebra communio: *Tamquam leones,* inquit serm. 61. ad pop. S. Chrysost. *ignem spirantes ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput nostrũ mente reuoluentes, & charitatem, quam nobis exhibuit.* Et paulò pòst: *Hic mysticus sanguis dæmones quidem expellit, & procul esse facit: ad nos autem Angelos vocat, & Angelorum Dominum. Vbi namque Dominicũ viderint sanguinem, dæmones fugiunt, concurrunt autem Angeli.* Et S. Bern. ser. 1. in cœna Dom. *Si quis vestrum, non tã sæpe modo, non tã acerbos sentit iracundiæ motus, inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiusmodi, gratias agat corpori, & sanguini Domini, quoniam virtus Domini operatur in eo: & gaudeat, quod pessimum vlcus accedat ad sanitatem.* Septima, est eleemosyna, & officia pia charitatis, quæ fusè hic prosequitur Seratius.

DEPRECEMVR DEVM HODIE ET CRAS, ET SECVNDVM CRAS,] id est, post crastinum, puta per tres noctes ante copulam, vti præceperat Raphael c. 6. v. 18. Vers. 4.

NON LVXVRIÆ CAVSA ACCIPIO SOROREM MEAM CONIVGEM.] Saram vocat Tobias sororem, non quòd propriè soror esset; sic enim non potuisset eam ducere vxorem, sed quòd genericè esset soror; quia scilicet ex eadem gente & tribu erat prognata. *Sororem* ergo, id est, conciuem & contribulem. Vers. 9.

CIRCA PVLLORVM (galli & gallinarum) CANTVM,] puta in aurora ante Solis ortum, de quibus Plin. l. 10. c. 21. *Nec Solis ortum,* inquit, *incautis patiũtur obrepere, diemque venientem nunciant,* Cant. 11. Vers. 11.

VT FODERENT SEPVLCHRVM.] Licet enim Raguel confortatus à Raphaele sperarit, Tobiam cum Sara in coniugio fore saluum, tamen alia ex parte metuebat, ne occideretur ab Asmodæo, vt occisi sunt septem priores Saræ sponsi. Reliqua huius capitis plana sunt; vnde alia explanatione non egent.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

1. *Tobias mittit Raphaelem in Rages, vt exigat depositum à Gabelo, eumque inuitet ad nuptias. Venit Gabelus, ac sponsis omnia felicia apprecatur.*

1. TVnc vocauit Tobias Angelum ad se, quem quidem hominem existimabat, di-
xitque ei: Azaria frater, peto vt auscultes verba mea. 2. Si meipsum tradam
tibi seruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ. 3. Tamen obsecro te, vt assumas
tibi animalia siue seruitia, & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum, red-
dasque ei chirographum suum, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad
nuptias meas. 4. Scis enim ipse quoniam numerat pater meus dies: & si tardauero
vna die plus, contristatur anima eius. 5. Et certè vides quomodo adiurauit me
Raguel, cuius adiuramentum spernere non possum. 6. Tunc Raphael assumens
quatuor ex seruis Raguelis, & duos camelos, in Rages ciuitatem Medorum perre-
xit, & inueniens Gabelum, reddidit ei chirographum suum, & recepit ab eo omnem
pecuniam. 7. Indicauitque ei de Tobia filio Tobiæ, omnia quæ gesta sunt fecit-
que eum secum venire ad nuptias. 8. Cumque ingressus esset domum Raguelis,
inuenit Tobiam discumbentem: & exiliens, osculati sunt se inuicem: & fleuit Gabe-
lus, benedixitque Deum. 9. & dixit: Benedicat te Deus Israel, quia filius es opti-
mi viri, & iusti, & timentis Deum, & eleemosynas facientis: 10. & dicatur bene-
dictio super vxorem tuam, & super parentes vestros: 11. & videatis filios vestros,
& filios filiorum vestrorum vsque in tertiam & quartam generationem: & sit semen
vestrum

vestrum benedictum à Deo Israel, qui regnat in sæcula sæculorum. 12. Cumque omnes dixissent: Amen, accesserunt ad conuiuium: sed & cum timore Domini nuptiarum conuiuium exercebant.

VERS. 2. SI ME IPSVM TRADAM TIBI SERVVM, NON ERO CONDIGNVS PROVIDENTIÆ TVÆ] hoc est, tuæ prouidæ erga me curæ non satisfecero, nec condignam ei mercedem rependero.

VERS. 13. SERVITIA] id est seruos.

VADAS AD GABELVM, IN RAGES MEDORVM] Dices, iam erant in Rages: nam ibi dicitur habitasse Sara cap. 3.7. Resp. erant in Rages, id est, in agro, vel territorio Rages, sicut qui Tusculi habitat, Romæ habitare dicitur, etsi in ipsa vrbe Roma non habitet. Aut potiùs dicendum est, duas fuisse vrbes habentes idem nomen Rages. Ita Lyran. Bellar. & alij. Causam dat Sanchez, quòd Rages sit vox Meda à Græcis accepta. Græcè enim ῥαγὰς id est fissura, ruptura, siue fractura. Rages igitur significat locum scopulosum, scissum, interruptum; quia ergo vtraque hæc vrbs sita erat in locis confragosis & asperis, hinc vtraque dicta est Rages. Hebr. verò *Rages* significat turbam, tumultum, strepitum, tremorem, fremitum.

VERS. 10. ET DICATVR BENEDICTIO SVPER VXOREM TVAM, ET SVPER PARENTES VESTROS.] Vt omnes videntes vestram virtutem, ideoque Dei benedictionem & prosperitatem, vobis benedicendo apprecentur, & dicant: Benedicta sit Sara, quæ tam probi viri Tobiæ est vxor, benedicti sint parentes vtriusque, qui tam ingenuos post se relinquunt filios & filias. Honor enim & laus filiorum est honor & laus parentum: nam dedecus, æquè ac decus filiorum in parentes redundat. Quocirca Basilius Imp. hoc Leoni filio insigne dedit monitum, imò & virtutis paternæ æmulandæ stimulum: *Ne me quæso patrem amantem prodesfatas: debent enim pictores corporum delineamenta; filij autem regum, quasi viuas imagines patrum virtutes referre.* Sic & mulier illa videns Christi virtutes & sapientiam, exclamauit: *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti,* Lucæ 11.27.

SED ET CVM TIMORE DOMINI NVPTIARVM CONVIVIVM EXERCEBANT.] q. d. conuiuabantur hilariter, sed honestè, modestè, sobriè, & castè, ne crapula, aut sermone lasciuo, vel obsceno Deum offenderent, vt Asmodæum rursùm in domum mitteret. Imitentur hoc coniuges & conuiuæ, vt à mensis arceant ebrietatem, iurgia, detractiones, spurcitiem sermonum, quibus Deus offenditur, vt coniugibus & conuiuis maledicat. Audiant Platonem l. 6. de legibus: *Impensa secundùm diuitias fiat: bibere verò vsque ad ebrietatem ne alibi quidem vnquam decet: neque verò tutum est: maximè verò connubio coniuncti, sponsus & sponsa tunc mentis compotes esse debent, quando nõ paruam ineunt vitæ mutationem; præsertim vt & quàm maximè moderatis generatio fiat: fermè etiam incertum est, quæ nox, aut dies ipsum cum Deo peragat. Quare & solidus, stabilis & quietus conceptus fiat, non oportet, diffluentibus ebrietate corporibus, dare operam liberis. Qui autem vino refertus est, tam animæ quàm corporis rabie concitatus, quauis & trahit, & trahitur. Idcirco ebrius, tanquam mente captus, ad serendum est inutilis. Nempè verisimile est tum fœtus inæquales, instabiles, obliquos tam membris, quàm corporibus procreare. Quamobrẽ per totã quidem vitam, & maximè quamdiu generationi vacat, abstinebit quisque, cauebitq; ne faciat, vel quæ sua natura & spontè morbos inducunt, vel quæ ad petulantiam, iniuriamq; declinãt. Hæc enim in animos & corpora eorum, qui enascuntur, liberorum, necessariò transferuntur, ijsq; imprimuntur, peioresq; inde nascuntur. Sed præcipuè die illa* (nuptiarum) *ac nocte.* Græca hic addunt: *Benedixit Tobias vxorem suam,* id est, bene precatus est ei, vt foret fœcunda, & probos gigneret, educaretq; filios: sic Isaac *deprecatus est Dominum pro vxore sua* Rebecca. Gen. 25. v. 21

VERS. 12.

Ebrij prauos procreant filios.

A talibus abstinendũ.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Mater Tobiæ suspirat ad eius reditum, Raguel dimittit Tobiam cum Sara filiã sua, eiq; dimidiam bonorum partem tradit, at Saræ monita dat, vt diligat maritum, soceros honoret, & probè familiam.

1. Cvm verò moras faceret Tobias, causa nuptiarum, sollicitus erat pater eius Tobias, dicens: Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus est ibi? 2. Putásne, Gabelus mortuus est, & nemo reddet illi pecuniam? 3. Cœpit autem contristari nimis ipse, & Anna vxor eius cum eo: & cœperunt ambo simul flere: eò quòd die statuto minimè reuerteretur filius eorum ad eos. 4. Flebat igitur mater eius irremediabilibus lacrymis, atque dicebat: Heu, heu me, fili mi, vt quid te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ, solatium vitæ nostræ, spem posteritatis nostræ? 5. Omnia simul in te vno habentes, te non debuimus dimittere à nobis. 6. Cui dicebat Tobias: Tace & noli turbari, sanus est filius noster: satis fidelis est vir ille cum quo misimus eum. 7. Illa autem nullo modo consolari poterat, sed quotidie exiliens circumspiciebat, & circuibat vias omnes, per quas spes remeandi videbatur, vt procul videret eum, si fieri posset, venientem. 8. At verò Raguel dicebat ad generum suum: Mane hic, & ego mittam nuncium salutis de te ad Tobiam patrem tuum. 9. Cui Tobias ait: Ego noui, quia pater meus, & mater mea modò dies computant, & cruciatur spiritus eorum in ipsis.

10. Cumque verbis multis rogaret Raguel Tobiam, & ille eum nulla ratione vellet
audire, tradidit ei Saram, & dimidiam partem omnis substantiæ suæ, in pueris, in
puellis, in pecudibus, in camelis, & in vaccis, & in pecunia multa: & saluum atque
gaudentem dimisit eum à se, 11. dicens: Angelus Domini sanctus sit in itinere
vestro, perducatque vos incolumes, & inueniatis omnia rectè circa parentes vestros
& videant oculi mei filios vestros priusquam moriar. 12. Et apprehendentes pa-
rentes filiam suam, osculati sunt eam, & dimiserunt ire: 13. monentes eam hono-
rare soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & seipsam irre-
prehensibilem exhibere.

Vers. 4. HEV, HEV ME, FILI MI, VT QVID TE MISIMVS PEREGRINARI LVMEN OCVLORVM NOSTRORVM?] Pater enim erat cæcus, mater præ senio cæcutiebat: quare filius eis erat instar oculorum, vt per eum viderent, legerent, agerentque quæ videnda, legenda, agenda erant. Eundem vocat BACVLVM SENECTVTIS NOSTRÆ. Sic Scipio Romæ appellatus est, eò quòd ipse patrem senem & cæcutientem, quasi scipio, siue baculus sustentaret, & per viam duceret, & dirigeret. ET SOLATIVM VITÆ NOSTRÆ; filij enim solantur senectutem parentum, eiusque miserias & ærumnas. ET SPEM POSTERITATIS NOSTRÆ: erat enim vnicus ille filius, à quo omnis familiæ propagatio pendebat. Optant enim parentes filios post se relinquere, vt in eis quasi maneant superstites, viuantque in memoria hominum, vt docet Eccles. c. 30. v. 4. & seq.

Vers. 10. TRADIDIT EI SARAM, ET DIMIDIAM PARTEM OMNIS SVBSTANTIÆ SVÆ IN PVERIS, &c.] Heb. vberiùs addunt: *Dedit ei Raguel Saram filiam suam, dimidium diuitiarum suarum, & seruos & seruas, & greges, & boues & asinos, & camelos, & vestes lineas & pretiosas, & vasa argentea & aurea.*

Græca habent: *Dedit ei corpora, iumenta, & argentum. Corpora*, id est, seruos siue mancipia, quę cùm libertate careant, non nisi videntur esse corpora, seruitio heri mancipata. ita Arist. 1. Rhetor. Demosthenes Philip. 3. Strabo lib. 1. σώματα, id est corpora vocant mancipia.

Vers. 11. ANGELVS DOMINI SANCTVS SIT IN ITINERE VESTRO, PERDVCATQVE VOS INCOLVMES.] Hinc rursum patet Gabelum & priscos Hebræos credidisse; Angelum considerari ad custodiam, qui eum in via dirigat.

Vers. 13. *Monita dãda vxoribus.* MONENTES EAM HONORARE SOCEROS,] quasi parentes; vnde Græca addunt: *Quia ipsi nunc parentes tui sunt*. Raguel hic Saræ filiæ suæ, propria vxori dat monita virtutis & salutis. Primum est, vt

1. A honoret soceros, scilicet Tobiam seniorem, & Annam. Secundum, vt diligat maritum, vtpote cum quo facta iam est vna caro, ac consequenter vna persona, vnum cor, vna anima, vna voluntas. Hæc dilectio facit, vt vxor mariti mores suis dissimiles, choleram, vitia, infortunia, & quælibet aduersa, quæ multa in cõiugio occurrunt, fortiter superet. Vnde S. Monica vxores monebat, vt per coniugium se maritorum ancillas factas existimarent. ait S. Aug. l. 9. Confess. c. 9. Tertium, vt regat familiam, puta filios, seruos, & ancillas, vt omnes in officio, concordia, pace & charitate mutua contineat. Quartum, vt gubernet domum in ea manendo, non huc illuc vagando, prandium, & cœnam omnibus apparando, supellectilem, annonã, vestes, cæteraque necessaria procurando, vti fecit mulier illa fortis laudata à Salomone, Prou. 31. Vide ibi dicta. Quintum, vt se irreprehensibilem exhibeat, non tantùm in fide & castitate cõiugali, sed & per linguæ continentiam, iustitiam, pruden- B tiam, comitatem in cõuersatione, tam cum domesticis, quàm cum externis. Eadẽ monita dat vxoribus S. Paulus ad Titum 2. v. 4. & 5. *Vt viros suos ament, filios suos diligant, prudẽtes sint, castæ, domus curam habentes, benignæ, subditæ viris suis.* Vide ibi dicta. Similia coniugibus præcepta tradit S. Petrus Ep. 1. c. 3. quin & Plato l. 6. de legibus, Xenophõ in Oeconomica, & Plutar. l. de nuptialibus præceptis. Deniq; in Græco, & *Edna* (sic enim habent pro *Anna*) mater Saræ, sic Tobiam generũ suum valedicendo alloquitur: *Dominus cœli, frater dilecte, te tuis restituat, mihiq; concedat, vt filios tuos ex Sara filia mea videam, & coram Domino gaudeam. Ecce ego, tibi filiam meam, quasi quoddam depositum committo, ne vlli eam afficias molestia.* Mox subditur: *Ipse verò Tobias post hæc profectus est, Deo gratias agens, quòd iter prosperum sibi dedisset; Raguelemq; & Ednam eius vxorem benedicebat* (seu frustra eis omnia precabatur) *& pergebat, quoad Niniuen appropinquarent.*

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Raphael Tobiam domum ad parentes saluum reducit, qui felle piscis liniens oculos patris, ei visum restituit. Vnde omnes præ gaudio Deum benedicunt, & epulantur.

1. CVmque reuerterentur, peruenerunt ad Charan, quæ est in medio itinere con-
tra Niniuen, vndecimo die. 2. Dixitque Angelus: Tobia frater, scis quem-
admodum reliquisti patrem tuum. 3. Si placet itaque tibi, præcedamus, & lento
gradu sequantur iter nostrum familiæ, simul cum coniuge tua, & cum animalibus.
4. Cumque hoc placuisset vt irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle
piscis, erit enim necessarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, & abierunt. 5. Anna
autem sedebat secus viam, quotidie in supercilio montis, vnde respicere poterat de
longin-

longinquo. 6. Et dum ex eodem loco ſpecularetur aduentum eius, vidit à longè,
& illicò agnouit venientem filium ſuum, currenſque nunciauit viro ſuo, dicens: Ec-
ce venit filius tuus. 7. Dixitque Raphael ad Tobiam: At vbi introieris domum
tuam ſtatim adora Dominum Deum tuum: & gratias agens ei, accede ad patrem
tuum, & oſculare eum. 8. Statimque lini ſuper oculos eius ex felle iſto piſcis,
quod portas tecum: ſcias enim quoniam mox aperientur oculi eius,& videbit pater
tuus lumen cæli, & in aſpectu tuo gaudebit. 9. Tunc præcucurrit canis, qui ſimul
fuerat in via:& quaſi nuncius adueniens, blandimento ſuæ caudæ gaudebat. 10. Et
conſurgens cæcus pater eius, cœpit offendens pedibus currere: & data manu pue-
ro, occurrit obuiam filio ſuo. 11. Et ſuſcipiens oſculatus eſt eum cum vxore ſua,&
cœperunt ambo flere præ gaudio. 12. Cumque adoraſſent Deum, & gratias egiſ-
ſent, conſederunt. 13. Tunc ſumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris
ſui. 14. Et ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius,
quaſi membrana oui, egredi. 15. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis e-
ius, ſtatimque viſum recepit. 16. Et glorificabant Deum, ipſe videlicet, & vxor
eius, & omnes qui ſciebant eum. 17. Dicebatque Tobias: Benedico te Domine
Deus Iſrael, quia tu caſtigaſti me,& tu ſaluaſti me: & ecce ego video Tobiam filium
meum. 18. Ingreſſa eſt etiam poſt ſeptem dies Sara vxor filij eius,& omnis familia
ſana, & pecora, & cameli, & pecunia multa vxoris: ſed & illa pecunia, quam rece-
perat à Gabelo: 19. & narrauit parentibus ſuis omnia beneficia Dei, quæ feciſſet
circa eum per hominem qui eum duxerat. 20. Veneruntque Achior & Nabath
conſobrini Tobiæ gaudentes ad Tobiam, & congratulantes ei de omnibus bonis,
quæ circa illum oſtenderat Deus. 21. Et per ſeptem dies epulantes, omnes cum
gaudio magno gauiſi ſunt.

Vers. 5. PERVENERVNT AD CHARAN, QVÆ EST IN MEDIO ITINERE CONTRA NINIVEN VNDECIMO DIE] Charan eſt Haran, è qua euocatus eſt Abraham à Deo in Chanaan. Gen. 11.31. & ſeqq. quæ poſtea Charra dicta eſt, vbi cum exercitu Romano à Parthis cæſus eſt M. Craſſus. Sita erat contra, id eſt, verſus *Niniuen in medio itinere*, à Rages vſque ad Niniuen. Rages enim erat in Media, Niniue in Aſſyria, inter vtramque media erat Charan, ſiue Haran vrbs ſita in Meſopotamia. Hinc probabiliter Serarius p.4. colligit, Tobiam in totum hoc iter eundo, ſcilicet Rages, indeque redeundo in Niniuen ad patrem, inſumpſiſſe circiter ſex ſeptimanas, ſiue dies 47. Torniellus verò dies 38. Salianus dies 34.

Vers. 7. DIXITQVE RAPHAEL AD TOBIAM: AT (*τὸ at* ſignificat hæc verba nectenda eſſe prioribus Angeli verbis, v.4. ac v.5. & 6. per parentheſin quaſi interiici) VBI INTROIERIS DOMVM TVAM, STATIM ADORA DOMINVM DEVM TVVM, ET GRATIAS AGENS EI, ACCEDE AD PATREM TVVM, ET OSCVLARE EVM.] Diſce hic cùm peregrinaris, vel proficiſceris quopiam, primò adire templum, Deumque inuocare, vt viam tuam proſperet, & dirigat ad ſuam gloriam & tuam, aliorumque ſalutem. Deinde rediens, primò ad templum pariter redi, Deoque gratias age; Ita faciunt viri Religioſi & probi. Audi Pacatum in Panegy. *Magnas vrbes ingreſſi, primùm ſacras ædes, & dicata ſummo Numini delubra viſimus: tum fora, atque gymnaſia.* Et ſua in Regula S. Benedictus, *Suſcepti*, ait, *hoſpites, ad orationem ducantur.* Ita fecit S. Antonius viſitans S. Paulum primum Eremitam, teſte S. Hier. in eius vita, cæterique monachi & Anachoretæ, teſte Caſſiano.

Vers. 9. TVNC PRÆCVCVRRIT CANIS.] Audi Bedam: *non eſt contemnenda figura canis huius, quia viator & comes Angeli eſt, Doctores enim exprimit Eccleſiæ, qui confligendo cum hæreticis, lupos graues à Paſtoris ſummi*

Cornel. in Eſdram & Nehem.

A *fugant ouili. Et pulchrè dixit*, quaſi nuncius adueniens: *quia nimirum Doctor quiſpiam fidelis nuntius eſt veritatis: pulchrè:* blandimento ſuæ caudæ gaudebat. *Cauda, quæ quaſi finis eſt corporis, finem bonæ operationi, id eſt perfectionem, vel certè mercedem, quæ ſine fine tribuitur, inſinuat.*

Vers. 10. ET CONSVRGENS CÆCVS PATER COEPIT OFFENDENS PEDIBVS.] Myſticè: *Tobias cæcus*, ait, Pineda, *ſignificat Iudæorum populum è perfidia ſuæ veterno ſurgentem & currentem ad Dominum, quamuis offenderet greſſibus operum, donec plenæ fidei & operationis bonæ lucem reciperet, regeneratus in Chriſto & inſtructus.*

Vers. 11. ET COEPERVNT AMBO FLERE PRÆ GAVDIO.] Græca addunt dixiſſe matrem: *Vidi te, fili, jam moriar*, ſcilicet, contenta & læta. Sic Simeon viſo Chriſto ait: *Nunc dimittis ſeruum tuum, Domine, ſecundùm verbum tuum in pace.*

Vers. 13. TVNC SVMENS TOBIAS DE FELLE PISCIS (callionymi) LINIVIT OCVLOS PATRIS SVI.

B

Vers. 14. ET SVSTINVIT QVASI DIMIDIAM FERE HORAM] donec fel ſenſim ſuâ acrimoniâ albuginem, & membranam oculis patris obductam, eroderet, attenuaret & conſumeret. Hinc patet, hanc cæcitatis per fel curationem fuiſſe naturalem, vt ex Lyrano, Dion. Serar. Sanch. & aliis dixi c.6.8. Vnde Græca habent, Raphaelem dixiſſe: *Tu fel unge in oculos eius, & ipſe morſus deteret, abiicietq; albugines, & ipſe te intuebitur.* Et inferiùs: *Tobias ſparſit in oculos eius illud fel; vt verò morſu compuncti ſunt oculi, eos confricuit, & ab eorum canthis, ſeu angulis albugines, ſquamarum inſtar deciderunt.* Pro quo Noſter habet: *Et cœpit albugo ex oculis eius, quaſi membrana oui egredi. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius ſtatimq; viſum recepit.* Porrò Tobias fuit cæcus per 4. annos, ſcilicet ab anno ætatis 56. vſque ad 60. quo viſum recepit, vt patet c.14.v.3. vbi tamen Græca habet, eum octo annos vixiſſe cæcū, nimirum ab anno ætatis 58. vſque ad 66. quo illuminatus eſt. In vita

S.Gregorij Turon. Archiep. narratur, quòd pater eius Florẽtius simili modo fuerit curatus: sic enim ait auctor vitæ: *Florentius rediuiuo calore captatus est, accenditur febris; intumescunt pedes, dolor pessimus intorquet: perendinata pestis hominẽ contriuerat, iam penè conclamatus iacebat.* *Interea puer* (filius Gregorius Turon.) *vidit iterum in somno personam, sese, vtrumne librum Tobiæ cognitum haberet, interrogantem? Respondit, Nequaquam. Qui ait: noueris hunc fuisse cæcum, atque per filium ex iecore piscis, Angelo comitante, curatũ. Tu ergo fac similiter, & saluabitur genitor tuus. Hæc ille matri retulit, quæ confestim pueros ad amnem direxit: & piscis capitur, quæ de extis iussa fuerant, prunis imponũtur. Nõ fefellit verũ euentum: vt enim primò fumus odoris in naribus patris reflauit, protinus omnis ille tumor, dolorq́; recessit.* Hæc omnia penè ad verbum repetit ipse S.Greg.Turon.l.de gloria Confessorum c.40.

Mysticè Beda: Albugo, inquit, significat stultitiam placendi sibi ipsi, ouum spem & fiduciam, Tobias populum Iudaicum: Habet ergo in oculis suis albuginem, qui in oculis suis magnus, candidus & iustus apparet, sibique nimis placet & ar-

A rogat; sed habet eam instar membranæ oui, quia cæcitatem mentis sustinet sub spe stultissima nascituri Christi, hunc enim non natum credunt, sed nasciturum sperant, & vanè expectant Iudæi. Verùm quibus à Raphaele medico, id est, ab Angelo magni consilij Christo Domino ablata fuerit hęc omnis caligo, agnoscunt Messiam iam venisse & redemisse mundum, eumq; esse Iesum Christum.

Alleg. Piscis est Christus, vti iam dixi ex S. Augustino, Prospero, & aliis. Caro huius sacratissimi piscis, charitas huius est, tot operibus in nostrum bonum factis testata, ac passionibus & doloribus ostensa. Fumus autem cordis eius, est oratio nostra meritorum eius valori subnixa. Ideo enim hæc aliquid potest apud Patrem, non quia nostra tantùm est, sed quia à membro Christi filij naturalis fusa, & in ipsius meritis & charitate fundata. Hæc extricat omne genus dæmoniorum, quia diabolum vincit, & illius tentationes & dolos irridet. Ac proinde Chrysostomus sapienter casum nostrum absentiæ orationis, & victoriam ipsius præsentiæ tribuit.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias multa & magna beneficia à Raphaele accepta patri enumerat: Quare vterque offert ei dimidium bonorum allatorum. Mox Raphael se non hominem; sed Angelum esse manifestat, ac datis cælestis vitæ documentis euanescit & in cælum redit.

1. TVnc vocauit ad se Tobias filium suum, dixitque ei: Quid possumus dare viro
isti sancto, qui venit tecum? 2. Respondens Tobias, dixit patri suo: Pater,
quam mercedem dabimus ei? aut quid dignum poterit esse beneficiis eius? 3. me
duxit & reduxit sanum, pecuniam à Gabelo ipse recepit, vxorem ipse me habere fecit,
& dæmonium ab ea ipse compescuit, gaudium parentibus eius fecit, meipsum à
deuoratione piscis eripuit, te quoque videre fecit lumen cæli, & bonis omnibus per
eum repleti sumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare? 4. Sed peto te, pater
mi, vt roges eum, si fortè dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata sunt, sibi
assumere. 5. Et vocantes eum, pater scilicet & filius, tulerunt eum in partem: &
rogare cœperunt, vt dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerant, acceptam
habere. 6. Tunc dixit eis occultè: Benedicite Deum cæli, & coram omnibus
viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiscum misericordiam suam. 7. Etenim
sacramentum regis abscondere, bonum est: opera autem Dei reuelare & confiteri,
honorificum est. 8. Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna, magis quàm thesauros
auri recondere: 9. quoniam eleemosyna à morte liberat, & ipsa est, quæ
purgat peccata, & facit inuenire misericordiam & vitam æternam. 10. Qui autem
faciunt peccatum, & iniquitates, hostes sunt animæ suæ. 11. Manifesto ergo vobis
veritatem, & non abscondam à vobis occultum sermonem. 12. Quando orabas
cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos
abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem
tuam Domino. 13. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit vt tentatio probaret
te. 14. Et nunc misit me Dominus, vt curarem te, & Saram vxorem filij tui à dæmonio
liberarem. 15. Ego enim sum Raphael Angelus, vnus ex septem, qui astamus
ante Dominum. 16. Cumque hæc audissent, turbati sunt, & trementes ceciderunt
super terram in faciem suam. 17. Dixitque eis Angelus: Pax vobis, nolite timere.
18. Etenim cùm essem vobiscum, per voluntatem Dei eram: ipsum benedicite, &
cantate illi. 19. Videbar quidem vobiscum manducare, & bibere; sed ego cibo
inuisibili & potu, qui ab hominibus videri non potest, vtor. 20. Tempus est ergo
vt reuertar ad eum, qui me misit: vos autem benedicite Deum, & narrate omnia mirabilia
eius. 21. Et cùm hæc dixisset, ab aspectu eorum ablatus est, & vltrà eum videre
non potuerunt. 22. Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt
Deum, & exurgentes narrauerunt omnia mirabilia eius.

Vers. 3. Septem Raphaelis beneficia. MEDVXIT ET REDVXIT SANVM] Septem hîc ingentia Raphaelis beneficia recenset Tobias. Primum est, quòd eum in Mediam duxerit & reduxerit incolumem. Secundum, quòd vxorem probam & diuitem, scilicet Saram ei procurarit. Tertium, quòd Almodæum à se & Sara expulerit. Quartum, quòd gaudium parentibus tam Tobiæ, quàm Saræ attulerit. Quintum, quòd se à deuoratione piscis eripuerit. Sextum, quòd patri cæco visum restituerit. Septimum, quòd bonis omnibus corporalibus, & spiritualibus eum cumularit. *Et Angeli custodis.* Eadem cuilibet homini præstat Angelus custos, cuius personã & officium hîc in se suscepit & repræsentauit Raphael, vti ex Medit. P. Vincẽtij Bruni falsò hîc ostendit Serarius, quæst. 20.

Vers. 5. TVLERVNT IN PARTEM] id est, seuocarunt eum seorsim in secretiorem domus partem, vt secretiùs, liberiùs & confidentiùs cum eo agerent. ita Lyran. Vnde Raphael seuocatus *dixit eis occultè*, vt sequitur: volebat enim seuocari, vt seorsim se, & secreta Dei eis panderet.

Vers. 7. Silentij vis & exempla. ETENIM SACRAMENTVM REGIS ABSCONDERE, BONVM EST: OPERA AVTEM DEI REVELARE ET CONFITERI (laudare, celebrare & gratias agere) HONORIFICVM EST] *Sacramentum*, Græcè μυςή-ριον, id est, arcanum, siue secretum regis celare bonum est, quia à secreto pendet felix rei executio, iuxta illud Gellij, l. 10. c. 25. *Taciturnitas consiliorum thesaurus*

Eximia est virtus præstare silentia rebus.

Tiberius Cæsar rogatus, cur sua consilia cum amicis non communicaret, Respondit: Principis animum, aut nemini, aut paucis cognitum esse oportere; quia multi rimarum pleni sunt, & secreta C quæ audierunt, effutiunt, vt Principem periclitari, aut prodi necesse sit. Ita Dion. in Tiberio. Antigon. Rex Macedoniæ Philippo filio roganti, *Quando castra mouebimus? Quid*, inquit? *num metuis, ne solus tubam non audias?* ita Plutar. in Apoph. regum. Metellus Macedonius amico cuidã roganti: *Quidnam aggredi animo destinasset? Tunicam*, inquit, *meam exuerem, si eam consilium meum scire existimarem.* ita Plin. c. 61. de viris illustribus.

OPERA AVTEM DEI REVELARE ET CONFITERI, HONORIFICVM EST] vt ea cæteri audientes Dei clementiam, sapientiam & magnificentiam agnoscant, reuereantur, colant & adorent. Vnde S. Seuerus, Episc. Minoricæ Epist. de Iudæorum conuersione: *Cùm Dei*, Inquit, *opera reuelare & confiteri honorificum esse Raphael Angelus moneat, profectò silere, vel celare opera Christi, periculosum est.* Stephanus Pontifex apud Rheginonem, anno Domini D 753. *Sicut*, ait, *nemo se debet iactare de suis meritis; sic nec debent opera Dei, quæ in illo per suos Sãctos fiunt sine suis meritis sileri, sed prædicari, sicut Angelus monet Tobiam.*

Vers. 8. BONA (melior) EST ORATIO CVM IEIVNIO, ET ELEEMOSYNA, QVAM THESAVROS AVRI RECONDERE] Græca etiam addunt: *Bonum est parum cum iustitia, quàm multum cum iniustitia.* Hinc Patres & Theologi docent, tria esse bonorum operum genera, scilicet, orationem, ieiunium, & eleemosynam, ad quæ quasi capita cætera omnia reducantur. Oratio enim soluit debitum Deo, ieiunium sibi, eleemosyna proximo. Rursum orationem solam inualidam esse, sed validam & efficacem fieri, si duabus alis, quibus in cælum ad Deum euolet, scilicet ieiunio, & eleemosyna armetur. Audi sanctum Cyprianum tractatu de opere, & elee- A mosyna. Apud Salomonem legimus: *Conclude eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.* Et iterum. *Qui obturat aures, ne audiat imbecillum, & ipse inuocabit Deum, & non erit qui exaudiat eum. Neque enim promereri misericordiam Domini poterit, qui misericors ipse non fuerit, aut impetrabit de diuina pietate aliquid in precibus, qui ad precẽ pauperis non fuerit humanus. Quod item in psalmis Spiritus sanctus declarat & probat, dicens: Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem in die mala liberabit eum Dominus. Quorum præceptorum memor Daniel, cum Rex Nabuchodonosor aduersa somnio territus æstuaret pro auertendis malis, ad diuinam opem impetrandam remedium dedit, dicens: Propterea rex, consilium meum placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniustitias tuas miserationibus pauperum, & erit Deus parcens peccatis tuis.* B *Cui Rex non obtẽperans, aduersa quæ viderat, & infesta perpessus est: quæ euadere, & vitare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset:* Idipsum confirmat, citans præsentem locum: *Raphael quoque Angelus paria testatur, & vt eleemosyna libenter, ac largiter fiat, hortatur, dicens: Bona est oratio cũ ieiunio & eleemosyna: quia eleemosyna à morte liberat, & ipsa purgat peccata. Ostẽdit orationes nostras, ac ieiunia minùs posse, nisi eleemosynis adiuuentur. Deprecationes solas parũ ad impetrandum valere, nisi factorum & operum accessione sarciantur. Reuelat Angelus & manifestat, & firmat, eleemosynis petitiones nostras efficaces fieri, eleemosynis vitã de periculis redimi, eleemosynis à morte animas liberari.*

ET QVIA ACCEPTVS ERAS DEO, NECESSE FVIT VT TENTATIO PROBARET TE.] Tentatio enim & tribulatio patientiam & virtutem probat, conseruat, auget, perficit. Dei enim gratiâ & amicitiâ indignus est, qui pro eo pati aduersa recusat, solumque in prosperis ei seruit. Hinc æterna Dei lege sancitum est illud Apostoli: *Omnes, qui piè volunt viuere, in Christo Iesu persecutionem patientur.* 2. Tim. 3. 12. Vide dicta Iacobi 1. v. 1. & seq. Et Eccl. 3. Vidit id per vmbram Seneca l. de prouidentia, vbi causas assignat varias & graues, cur Deus viris probis afflictiones immittat, ac inter cætera aureas hasce dat gnomas, quasi gemmas c. 1. *Deus virum bonum in delicijs non habet: Experitur, indurat, sibi illum præparat.* cap. 2. *Sicut tanta mediterraneorum vis fontium non mutant saporem maris, neque remittunt quidem: ita aduersarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in statu, & quidquid euenit, in suum colorem trahit. Est enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non sentit illa, sed vincit. Et alioquin quietus, placidusque contra incurrentia attollitur. Omnia aduersa exercitationes putat.* *Vers. 13.*

Probi affliguntur, cur? Resp. Gnomæ.

D Et mox: *Athletæ gaudent cum fortissimis confligere, cedi, vexariq. Marcet sine aduersario virtus. Nõ fert vllum ictum illæsa felicitas. Deus bonorum amantissimus, qui illos quàm optimos, & excellentissimos vult, fortunã illis, cum qua exerceantur, assignat. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus, vtique si & prouocauit. Non video, inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, si conuertere animum velit, quàm vt spectet Catonem, iam partibus non semel fractis, stantem nihilominus inter ruinas publicas erectum.*

Cap. 3. *Nihil infelicius eo, cui nihil vnquã euenit aduersi. Indignus visus est, à quo aliquãdo vinceretur fortuna, quæ ignauissimũ quẽque refugit. q. d. quid ego istum mihi aduersariũ assumam? Statim arma submittet. Ignẽ experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormẽta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum nisi mala fortuna non*

innenit. Infelix est Mutius, quod dextera ignes hostium premit; & ipse à se exigit erroris sui pœnas? quod Regem quem armata manu non potuit, exusta fugat? Ex inferiùs: *Prospera in plebem, ac vilia ingenia deueniunt: at calamitates, terroresq́; mortalium sub iugum mittere, proprium magni viri est. Calamitas virtutis occasio est. Gaudent magni viri aliquando rebus aduersis, non aliter quàm fortes milites belli triumpho. Auida est periculi virtus. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec seruio Deo, sed assentio. Quare probi dura patiuntur, vt alios pati doceant. Nati sunt in exemplar. Aliis bona falsa circumdedi, & animos inanes velut longo, fallaciq́ue somnio lusi. Auro illos, argento, & ebore ornaui, intus boni nihil est. Vobis dedi bona certa, mansura; quanto magis versauerit aliquis, & vndique inspexerit, tanto videbit meliora, maiora, quæ permisi vobis metuenda contemnere, cupienda fastidire. Non egere felicitate, felicitas vestra est.* Ac tandem concludens ait: *Ferte fortiter, hoc est, quo Deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum est, vos supra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper viuit, quàm natus est. Contemnite dolorem, quia aut soluetur, aut soluet. Contemnite mortem, aut finit, aut transfert vos. Contemnite fortunam; nullum illi telum, quo feriat animum, dedi.*

Vers. 15. Ego enim svm Raphael Angelvs vnvs ex septem, qvi astamvs ante Dominvm.] Hinc patet Raphaelem esse vnum è primis Angelis, qui quasi principes aulæ cælestis Deo proximè assistunt, de quibus fusè egi Apoc. 1. v. 4. Græca addunt: *Ego sum vnus de septem, qui offerunt orationes sanctorum, & ambulant ante maiestatem sancti.* Hisce septem ergo incumbit cura generis humani. Alij exponunt vnus è septem, id est, vnus è multis. Astare ante Dominum multa significat, vt rectè aduertit Andreas Victorell. l. de custodia Angel. p. 43. Primò astant Angeli, quando loquuntur cum Deo postulantes diuinum lumen, vt cognoscant, quæ sit in aliqua re agenda eius voluntas. Secundò, astant Angeli, dum pia opera, sacrificia, eleemosynas, preces humanas offerunt Deo. Tertiò, astant, cùm parati sunt ad obsequendum diuinæ voluntati, quasi milites prompti paratiq; ad bellum, si bellum ex diuino nutu gerendum sit, & quasi serui parati ad munera obeunda ad quodcunque imperium Dei. Quartò, astant Deo iudici, hominum causas contra dæmonum accusationes agentes, sententiamq́ue expectantes. Quintò, astãt, dum Deum laudant: vti Isaias c. 6. Seraphim stantes aspexit, Deum miris iis vocibus laudantes: Sãctus, Sanctus, &c. Sextò, astare, est diuinum vultum intueri, & inde summæ felicitatis latices haurire, quod vel in Empyreo accidit cælo, vbi peculiari, singulariq; modo thronus fulget diuinus, vel in aliis quibuscũq; locis, in quibus omnibus Deus est: & sic vbicumq; sint boni Angeli, semper astãt Deo, quia semper Deo fruuntur. Hinc fit, vt dicãtur recedere & redire, quia ad ministeria missi recedunt quidem ab empyreis sedibus, sed summam felicitatem non amittunt, & illuc ad Dei nutum reuertũtur. Septimò, astare, strictè & pressè ad eos Angelos attinet, qui ad ministeria externa mitti non solent; sed rationes rerũ faciendarum in Deo cõtuẽtes, inferiores Angelos ea munera executuros docent atque illuminant; vnde distinguuntur Angeli in assistẽtes & ministrantes. Assistunt Seraphin, Cherubin, Throni, Dominationes; ministrãt quinq; alij ordines; & de his alibi agẽtes probauimus etiam aliquando mitti. Hinc Raphael ait se astare Deo. Nam astare ante Deum non tantùm significat esse in cœlis, quod commune est omnibus Angelis, sed indicat in ministerio quamdam principalitatem, ait Toletus in c. 1. Lucæ.

Angeli astant Deo septupliciter.

Vers. 16. Cvmqve hæc avdissent, tvrbati svnt, et trementes ceciderunt svper terram in faciem tvam] ex reuerentia & sacro horrore. Nam, vt aiebat S. Antonius, *metus non tantum ex pauore animi, quantum ex magnarum rerum sæpe incutitur aspectu.*

Vers. 17. Dixitqve eis Angelvs: pax vobis, nolite timere] Hinc Patres docent Angelicæ apparitionis signum esse, si primò horror incutiatur, deinde consolatio & lætitia ingeratur, nam contrarium facit dæmon. Audi Bedam in c. 1. Lucæ: *Sicut, ait, humanæ fragilitatis est spiritalis creaturæ visione turbari, ita & Angelicæ benignitatis est, pauentes de* B *aspectu suo mortales mox blandiendo solari: ast contra dæmoniacæ est feritatis, quos sua præsentia territos senserint, ampliore semper horrore concutere.* Et S. Antonius, teste S. Athanas. in eius vita. *Cùm bonus Angelus,* inquit, *bonis hominibus appaset, etiamsi initio insolito aspectu timorem iniiciat, ad extremum, consolationẽ & animi tranquillitatem relinquit:* Et rursum: *Sanctorum Angelorum amabilis & trãquillus aspectus, quia non contendunt, neque clamãt, neque audit aliquis vocẽ eorum: verùm tacitè, leniterq́ue properantes gaudium, exultationem, fiduciam pectoribus infundunt, siquidem cum illis est Dominus, qui est fons & origo lætitiæ. Tunc mens nostra non turbida, sed lenis & placida Angelorum luce radiatur: tunc anima cælestium præmiorum auiditate flagrans, effracto, si posset, humani corporis domicilio, & membris exonerata mortalibus, cum his quos videt, abire festinat ad cælum: horum tanta benignitas est, vt si quis pro conditione fragilitatis humanæ, intro fuerit eorum fulgore perterritus, omnem continuò ex corde auferant* C *metum:* deinde dæmonum apparentium contraria hæc dat indicia: *pessimorum autem vultus truces, sonitus horridi, sordidi cogitatus, plausus, motusq́ue indisciplinatorum adolescentum, vel latronum: è quibus confestim timor animæ, sensibus stupor incutitur, odium Christianorum, monachorum mœror tædiumq́; suorum recordatio, metus mortis, cupido nequitiæ, lassitudo virtutis, cordis hebetatio. Si igitur post timorem horrore concepto successerit gaudium, & ad Deum fiducia, atque ineffabilis charitas, venisse sciamus auxilium, quia securitas animæ præsentis maiestatis indicium est.*

Angeli boni signum est si post se relinquant quietem.

Mali si horrorem.

Vers. 19. Videbar qvidem vobiscvm mandvcare] Reuera enim Raphael non manducabat: quia mãducatio est actio vitalis, qua anima cibum in ore vitaliter masticat, ac ex ore in stomachum, vt ab eo concoquatur, vitaliter traiicit. Raphael autem cùm non informaret corpus assumptum, vitaliter D in illud non traiiciebat cibum, sed in illud, perinde ac in saccum quendam cibum iniiciebat, quem deinde in vaporem & aerem resoluebat.

Raphael verè non comedit. Ratio.

Sed ego cibo invisibili &c. vtor] nimirum Deus, Deique visio & fruitio est cibus Angelorum, quo deliciantur, & beantur iugiter.

Cibus Angelorum est Deus.

Vers. 20. Et narrate omnia mirabilia eivs.] Græcus habet: *Scribite omnia quæ facta sunt in libro:* vnde liquet Tobiam Raphaeli obedientem hanc historiam conscripsisse, ac huius libri esse auctorem, vti habent Græca c. seq. v. 1. Hebræa vberiùs habent: *Nunc ergo, ait, scribite vobis omnia hæc verba in libro & erit in testimonium inter vos & Deum vestrum, omnibus diebus vitæ vestræ. Et hoc verbum sit in signũ,*

&

& in testimonium in omnem generationem & generationem. Et vos benedicite Dominum: & confitemini memoriæ sanctitatis eius. Et nunc dimitte me, & reuertar ad Deum, qui misit me ad vos.

VERS. 21. ET CVM HÆC DIXISSET, AB ASPECTV EORVM ABLATVS EST,] corpus à se assumptum dimittendo, ac in aerem, vel vaporem, ex quo condensato illud efformarat, per rarefactionem resoluendo, vti docent Scholastici cum D. Thoma 1. parte q. 51.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias laudat Deum, ac vers. 11. de Ierusalem felicitate & gloria præclarè vaticinatur.

1. APeriens autem Tobias senior os suum, benedixit Dominum, & dixit: Magnus es Domine in æternum, & in omnia sæcula regnum tuum: 2. quoniam tu flagellas & saluas: deducis ad inferos, & reducis: & non est qui effugiat manum tuam. 3. Confitemini Domino filij Israel, & in conspectu gentium laudate eum: 4. quoniam ideo dispersit vos inter gentes, quæ ignorant eum, vt vos enarretis mirabilia eius, & faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens præter eum. 5. Ipse castigauit nos propter iniquitates nostras: & ipse saluabit nos propter misericordiam suam. 6. Aspicite ergo quæ fecit nobiscum, & cum timore & tremore confitemini illi: regemque sæculorum exaltate in operibus vestris. 7. Ego autem in terra captiuitatis meæ confitebor illi: quoniam ostendit maiestatem suam in gentem peccatricem. 8. Conuertimini itaque peccatores, & facite iustitiam coram Deo, credentes quod faciet vobiscum misericordiam suam. 9. Ego autem, & anima mea, in eo lætabimur. 10. Benedicite Dominum omnes electi eius: agite dies lætitiæ, & confitemini illi. 11. Ierusalem ciuitas Dei, castigauit te Dominus in operibus manuum tuarum. 12. Confitere Domino in bonis tuis, & benedic Deum sæculorum, vt reædificet in te tabernaculum suum, & reuocet ad te omnes captiuos, & gaudeas in omnia sæcula sæculorum. 13. Luce splendida fulgebis: & omnes fines terræ adorabunt te. 14. Nationes ex longinquo ad te venient: & munera deferentes, adorabunt in te Dominum, & terram tuam in sanctificationem habebunt. 15. Nomen enim magnum inuocabunt in te. 16. Maledicti erunt qui contempserint te: & condemnati erunt omnes qui blasphemauerint te: benedictique erunt qui ædificauerint te. 17. Tu autem lætaberis in filijs tuis, quoniam omnes benedicentur, & congregabuntur ad Dominum. 18. Beati omnes qui diligunt te, & qui gaudent super pace tua. 19. Anima mea benedic Dominum, quoniam liberauit Ierusalem ciuitatem suam à cunctis tribulationibus eius Dominus Deus noster. 20. Beatus ero, si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Ierusalem. 21. Portæ Ierusalem ex sapphiro & smaragdo ædificabuntur: & ex lapide pretioso omnis circuitus murorum eius. 22. Ex lapide candido & mundo omnes plateæ eius sternentur: & per vicos eius alleluia cantabitur. 23. Benedictus Dominus, qui exaltauit eam, & sit regnum eius in sæcula sæculorum super eam. Amen.

VERS. 5. BENEDIXIT DOMINVM] Græcè: *scripsit orationem in exaltationem, & dixit,*

IPSE SALVABIT NOS PROPTER MISERICORDIAM SVAM.] Græca addunt: *& congregabit nos ex omnibus gentibus, vbi dispersit nos inter eas. Si conuersi fueritis ad eum in toto corde vestro, & in tota anima vestra, vt faciatis ante eum veritatem* (iustitiam, id est, opera iusta & sancta) *tunc conuertetur ad vos, & non abscondet faciem suam à vobis.*

VERS. 7. OSTENDIT MAIESTATEM SVAM IN GENTEM PECCATRICEM,] q. d. ostendit Deus augustam & diuinam suam potentiam, iustitiam & vindictam in gentem Israeliticam; castigando eius idololatriam per excidium & captiuitatem Assyriacam, ac rursus magnificam suam in eum clementiam ostendit eius miserendo, cumque ex captiuitate in patriam reducendo.

VERS. 11. IERVSALEM CIVITAS DEI, CASTIGAVIT TE DOMINVS;] tum quia multos Iudæos iam cum Manasse impio rege è Ierusalem captiuos abduxit in Babylonem; tum quia paulo post cum Ioachim & Sedecia reliquos eodem abducet per Nabuchodonosor; loquitur enim de futuro, quasi de præterito, ob prophetiæ certitudinem.

Vaticinium Tobiæ de Ierusalem terrestri & cælesti.

Nota: Tobias ab hoc versu vsque ad finem capitis & c. seq. v. 7. 8. & 9. prophetat de excidio Ierusalem faciendo per Nabuchodonosor, & de eius, templique restauratione post 70. captiuitatis annos facienda per Cyrum: sed ita vt more prophetico à Ierusale vrbe Iudææ, assurgat allegoricè ad Ecclesiam Christianam in Ierusalem à Christo erigendam, & ab ea anagogicè auolet ad Ecclesiam triumphantem in cælis, cuius Ierusalem erat figura & typus. Idem facit Isaias c. 60. 65. & 66. Itaque hoc v. & seq. sub typo Ierusalem partim iam desolatæ ob idola Manassis, vt colligitur

ex

ex 4. Regum 33. v. 10. & 11. partim planè desolandæ & euertendæ sub Sedecia, iterumque restaurandæ & ad maiorem gloriam euehendæ per Esdram, Nehemiam, Zorobabel & Cyrum, prophetat Ecclesiæ veteris innouationem & restaurationem per Christum, maximè quia Ecclesia Christiana cœpit Ierosolymis in Sion, & quia vna omnium ætatum fuit Ecclesia, licet varios habens status: vnde v. 14. prædicit vocationem gentium & diffusionem Ecclesiæ per totum orbem: sed v. 21. anagogicè rapitur ad Ecclesiam cœlestem, siue ad statum, quem Ecclesia militans habebit in cœlis, vbi erit triumphans. Vnde huc alludit S. Ioannes Apoc. 21. vbi Ecclesiam triomphantem per Schema Ierusalem gloriosè depingit, vt ibidem fusè explicui. A

VERS. 11. IN OPERIBVS,] id est, propter opera, puta propter tua idola & scelera abduxit, id est, abducet te in Babylonem. B

VERS. 13. LVCE SPLENDIDA (Euangelij & prædicationis Christi, eiusque Apostolorum) FVLGEBIS ET OMNES FINES TERRÆ ADORABVNT TE] Prædicit conuersionem omnium gentium ad Christum, quæ Ecclesiam, quasi Christi sponsam adorarunt; id est humillimè venerati sunt & coluerunt, ac venerantur & colunt. Idem prædixit Isaias c. 49. 23. *Vultu, ait, in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.*

VERS. 14. ET TERRAM TVAM IN SANCTIFICATIONEM (id est, vt sanctam, & à Christo ac Apostolis sanctificatam) HABEBVNT.

BEATVS ERO, SI FVERINT RELIQVIÆ SEMINIS MEI (puta nepotes & posteri mei) AD VIDENDAM CLARITATEM IERVSALEM;] tum quam ei afferet Cyrus ad literam, tum quam ei mysticè afferet Christus in hac vita & magis in futura.

PORTÆ IERVSALEM] Hæc omnia v. 19. & deinceps spectant propriè ad Ecclesiam gloriosam in cælis; hanc enim ibidem dicit fabricandam ex sapphiro, smaragdo, omnique lapide pretioso, per quæ figuratè non aliud significatur, quàm pulchritudo, suauitas, maiestas, claritas & æternitas beatitudinis cœlestis, vti fusè declaraui Apoc. 21. Porrò Græca hoc loco sic habent: *Ædificabitur Ierusalem Sapphiro & smaragdo, & lapide pretioso muri tui, & turres & propugnacula in auro mundo: & plateæ Hierusalem in beryllo & carbunculo, & lapide ex souphir tessellabuntur.* Addit Hebræus: *Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent.* VERS. 21.

PER VICOS EIVS ALLELVIA CANTABITVR.] VERS. 22. *Alleluia* Hebr. idem est quod *laudate Dominum.* Alleluia ergo est vox laudis, exultationis & iubili, quam beati iugiter peragunt in cœlo. Vnde S. Aug. ser. 151. de Temp. qui est de Paschate: *Tempus mœroris,* inquit, *quod significant dies quadragesima, & significamus & habemus. Tempus autem lætitiæ & quietis & regni, quod significant dies isti, significamus per alleluia sed nondum habemus laudes. Sed nunc inspiramus ad alleluia. Quid est alleluia? laudate Deum. Sed nondum habemus laudes, in Ecclesia frequentantur laudes Dei post resurrectionem, quia nobis erit perpetua laus post resurrectionem nostram.*

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias moriturus prædicit excidium Niniues æquè ac Ierusalem, eiusq; restaurationem, ac gloriam per vocationem gentium ad Christum & cælestem felicitatem. Tobias ergo iunior è Niniue abit Ecbatana, ibiq; moritur & sepelitur.

1. ET consummati sunt sermones Tobiæ. Et postquam illuminatus est Tobias, vi-
xit annis quadraginta duobus, & vidit filios nepotum suorum. 2. Comple-
tis itaque annis centum duobus, sepultus est honorificè in Niniue. 3. Quinqua-
ginta namque & sex annorum lumen oculorum amisit, sexagenarius verò recepit:
4. Reliquum verò vitæ suæ in gaudio fuit, & cum bono profectu timoris Dei perre-
xit in pace. 5. In hora autem mortis suæ vocauit ad se Tobiam filium suum, & se-
ptem iuuenes filios eius nepotes suos, dixitque eis; 6. Propè erit interitus Niniue:
non enim excidit verbum Domini: & fratres nostri, qui dispersi sunt à terra Israel,
reuertentur ad eam. 7. Omnis autem deserta terra eius replebitur, & domus Dei,
quæ in ea incensa est, iterum reædificabitur: ibique reuertentur omnes timentes
Deum, 8. & relinquent gentes idola sua, & venient in Ierusalem, & inhabitabunt
in ea, 9. & gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes regem Israel. 10. Au-
dite ergo filij mei patrem vestrum: Seruite Domino in veritate & inquirite vt facia-
tis quæ placita sunt illi: 11. & filijs vestris mandate vt faciant iustitias & eleemosy-
nas, vt sint memores Dei, & benedicant eum in omni tempore in veritate, & in tota
virtute sua. 12. Nunc ergo filij audite me, & nolite manere hic: sed quacumque
die sepelieritis matrem vestram circa me in vno sepulchro, ex eo dirigite gressus ve-
stros vt exeatis hinc: 13. video enim quia iniquitas eius finem dabit ei. 14. Fa-
ctum est autem post obitum matris suæ, Tobias abscessit ex Niniue cum vxore sua,
& filijs, & filiorum filijs, & reuersus est ad soceros suos. 15. inuenitque eos in-
columes in senectute bona: & curam eorum gessit, & ipse clausit oculos eorum: &
omnem hereditatem domus Raguelis ipse percepit: viditque quintam generatio-
nem, filios filiorum suorum. 16. Et completis annis nonaginta nouem in timore
Domini,

Domini, cum gaudio sepelierunt eum, 17. Omnis autem cognatio eius, & omnis generatio eius, in bona vita, & in sancta conuersatione permansit, ita vt accepti essent tam Deo, quàm hominibus, & cunctis habitantibus in terra.

Vers. 1. ET POSTQVAM ILLVMINATVS EST TOBIAS VIXIT ANNIS 42.] scilicet ab anno ætatis 60. vsque ad 102. vt sequitur.

Vers. 2. COMPLETIS ITAQVE ANNIS CENTVM DVOBVS SEPVLTVS EST HONORIFICE IN NINIVE] scilicet in loco exilij. Huc enim translatus erat à Salmanasar rege Assyriorum, quorum metropolis erat Niniue. Discant hic sancti se in mundo tanquam in exilio viuere & mori, ac proinde non curent in patria apud suos mori & sepeliri. Nam:

Omne solum forti patria est, ceu piscibus æquor:

& vt ait Thomas Morus in Vtopia: *vndique ad superos tantundem est viæ.*

Vers. 3. QVINQVAGINTA NAMQVE ET SEX ANNORVM LVMEN OCVLORVM AMISIT (in Niniue) SEXAGENARIVS VERÒ RECEPIT] Tobias, vt dixi in procemio, anno sexto Ezechiæ. quo cum reliquis Israelitis ductus est in Assyriam, erat 39. annorum, ergo anno 25. Ezechiæ agens annum ætatis 46. excæcatus est, anno verò 27. Ezechiæ agens annum 60. visum recepit, ac postea duobus adhuc annis sub Ezechia (hic enim regnauit 29. annis) vixit, deinde sub Manasse annis 40. ac quadragesimo Manassis anno obijt, ante excidium Ierosolymæ per Chaldæos anno 70.

Porrò Græca plures annos Tobiæ tribuunt. Afferunt enim eum excæcatum anno ætatis 158. Verùm ex decreto Conc. Trid. sess. 4. vulgata Latina, vt canonica Script. nobis sequenda est, non Græca.

Vers. 5. IN HORA AVTEM MORTIS SVÆ VOCAVIT AD SE TOBIAM FILIVM SVVM,] vt ei vltima daret monita, quin & oracula de excidio Niniues & gloria Ierusalem. Idem fecit Isaac patriarcha moriturus Gen. 27. 27. & Iacobi Gen. 49. & Moses Deuter. cap. 33. Plato censuit animam in morte, quasi è corpore eleuari ad diuina, vt futura subinde præsentiat & prænuntiet occulto quodam naturæ instinctu & signis prognosticis; sicut aues, oues & boues ex signis aeris immutati præsentiunt pluuias & tempestates. Vnde Cicero l. 1. de diuinat. *Appropinquãte morte, ait, multò est animus diuinior. Nam & idipsum vident, qui sunt morbo graui & mortifero affecti, instare mortem. Itaq; his occurrunt plerumq; imagines mortuorum: tumq; vel maximè laudi student: eosq; qui secus quàm decuit, vixerunt, peccatorum suorum tum maximè pœnitet. Diuinare autẽ morientes etiam illo exemplo confirmat Posidonius, quod affert Rhodium quendã sex æquales nominasse, & dixisse, qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset.* E nostris verò Arnobius l. 2. contra gentes: *Morti, ait, vicini maximè valemus scientiã, ita vt de futuris vaticinemur, vt proditũ est à Platone in Apologia Socratis dixisse Socratem.* S. Greg. l. 4. Dial. c. 25. hãc causam naturalem probat, & aliam supernaturalem adiungit. *Ipsa,* inquit, *aliquando animarum vis, subtilitate sua, aliquid prævidet. Aliquando autẽ exituræ de corpore animæ, per reuelationem futura cognoscunt. Aliquando verò; iam dum iuxta fit, vt corpus deserant diuinitus afflatæ in secreta cælestia incorporeum mentis oculum mittunt.*

Morituri subinde diuinant. Vnde

Porrò certum est, Tobiam hîc vi non naturali, sed diuina afflatum prædixisse excidium Niniues, æquè ac Ierosolymæ, eiusque & templi restaurationem & gloriam: nulla enim signa prognostica habebat: ex quibus id ipsum colligere, vel conijcere posset: vnde à S. Ambr. lib. de Tobia, ipse Propheta nuncupatur. Vide dicta procemio in Prophetas minores c. 21.

Vers. 6. PROPE ERIT INTERITVS NINIVE.] Niniue sæpius capta & vastata est. Primò ab Arbace Medo, qui Sardanapalũ in Niniue regnantem obsedit, & ad sui, vrbisq; incendium adegit, id factum est ante Tobiam sub Ozia rege Iuda, auo Ezechiæ, teste Eusebio & alijs. Secundò, sub finẽ regni Ezechiæ, nam sub annũ Ezechiæ 14. ab Angelo in Iudæa cæsus est Sennacherib, cui mox successit filius Asarhaddon, qui decem annis regnauit, in eoque desiere reges Niniues. Nam successit ei Merodach Baladan, qui subacta Niniue (vt videtur) imperium in Babylonem transtulit, ideoque in Script. post Asarhaddon nulli reges Assyriorum, sed tantùm Babyloniorum nominãtur. Hoc quoq; Niniues excidium antecessit mortem Tobiæ, & consequenter hoc ipsius de euersione Niniues oraculum, quod ipse moriens edidit anno 4 Manassis, qui Ezechiæ patri in regnõ successit. Tertiò, multi putant Niniuen reflorescẽtem rursum euersam esse à Cyaxare Medo & Nabuchodonosore seniore, qui fuit pater Nabuchodonosoris magni, sub annũ 13. Iosiæ regis Iuda: & de hoc excidio hîc loqui Tobiam: ita S. Hier. Euseb. & alij. Verùm Nahum c. 2. v. 1. ostẽdit, Niniuen euersam esse à Nabuchodonosor iuniore quinto anno post excidium Ierosolymæ.

Niniue sæpe vastata.

Porrò Græca hîc addunt: *Vade in Mediam, fili, quia credidi, quæcumque locutus est Ionas Propheta de Niniue, quod subuertetur. In Media autem magis erit pax vsque ad tempus.*

NON ENIM EXCIDIT VERBVM DOMINI] editum à Iona Propheta, vt habent Græca de excidio Niniue; licet enim Niniuitæ ad prædicationẽ Ionæ pœnitentes excidium sibi ab eo comminatum euaserint, tamen mox in pristina scelera relabentes, idem incurrerunt, vti post Ionam eisdem prædixit Nahum cap. 2. sed de oraculo Nahum hic non agit Tobias, quia diu ante eum vitã functus est.

ET FRATRES NOSTRI, QVI DISPERSI SVNT A TERRA ISRAEL, REVERTENTVR AD EAM.] Multi enim ex decem tribubus præuidentes, vel iam sentientes excidium Niniues, ex ea profugerunt, & non pauci ex eis redierunt in terram Israel. Alij veri Dei cultus studiosi iunxerunt se tribui Iudæ, & cum ea in vnum Iuda regnum coaluerunt, vt dixi in Esdra & Paralip. Vers. 7.

OMNIS AVTEM DESERTA TERRA EIVS (Israel) REPLEBITVR (incolis ad eam postliminio reuertentibus) ET DOMVS DEI, QVÆ IN EA INCENSA EST, ITERVM REÆDIFICABITVR.] *Incensa est,* id est, incendetur à Chaldæis; loquitur prophericè de futuro, quasi de præterito ob futuri certitudinem. Vnde Græca habent in futuro: *Fratres nostri dispergentur, & Ierusalem erit deserta, & domus Dei in ea comburetur, & deserta erit vsque ad tempus:*

pus:& iterum miserebitur eorum Deus,& conuertet eos in terram. Et ædificabunt domum non qualis prior, vsquequo compleantur tempora sæculi. Et post hæc reuertentur de captiuitatibus & ædificabunt Hierusalem honorificè:& domus Dei in ea ædificabitur. Et in omnes generationes sæculi, ædificatio gloriosa, sicut locuti sunt de ea prophetæ. Et omnes gentes conuertentur verè ad timendum Dominum Deum,& confodient idola sua,

VERS.6. ET GAVDEBVNT IN EA REGES OMNES TERRÆ ADORANTES REGEM ISRAEL,] id est, adorantes Christum, nec enim post reditum è captiuitate fuit alius rex Israel, quem adorarint omnes reges terræ: Christo autem omnes gentes & reges seruierunt.

VERS.10. SERVITE DOMINO IN VERITATE,] id est, verè, sincerè, scilicet vero, sincero, recto, integro, totoque corde, non ficto, non falso, non dimidiato, non diuiso, vt dimidiam cordis animique partem Deo detis, alteram diabolo, puta idolis & cupiditatibus. Veritas ergo hic opponitur mendacio, superstitioni, hypocrisi, fictioni & simulationi. ita B Serarius.

VERS.11. VT FACIANT IVSTITIAS] id est, opera iusta, pia & sancta. In Græco additur insigne exemplũ Achiachari, qui Tobiæ ex fratre fuit nepos, vt dixi c.1. ac Manassis cuiusdam, quòd scilicet ambo ab impio & ingrato Aman in famæ & vitæ discrimẽ fuerint coniecti, sed sua pietate & eleemosynis euaserint, Aman verò alitus ab Achiacharo in idem inciderit sic enim habet: *& nunc, fili, abi ex Niniue, quoniam omnino erunt, quæ locutus est propheta Ionas. Tu autem serua legem & præcepta, & esto amator eleemosynarum & iustus, vt tibi bene sit; & sepeli me bene, & matrẽ tuã mecũ:& non vltra maneatis in Niniue. Fili, vide quid fecit Aman Achiacharo, qui nutriuit eum, vt è luce duxit eum in tenebras,& quanta retribuit ei. Et Achiacharus quidem saluatus est, illi verò retributio data est,& ipse descendit in tenebras. Manasses in eleemo-* C *syna erat,& saluatus est de laqueo mortis, quem fixerunt ei: Aman autem incidit in laqueum,& perijt. Et nũc fili, vide, quid eleemosyna facit, & quomodo iustitia liberat.*

Quis fuerit hic Aman, incertum est, certum est non fuisse Aman hostem Mardochæi & Esther: hic enim Tobiâ longo tempore fuit posterior. Quis etiam fuerit hic Manasses ignoratur: Aliqui putant fuisse maritum Iudith: nam tempus consentit, sed locus dissentit, ait Salianus; vixit enim Iudith tempore Tobiæ, inquit ipse, sed in Bethulia Iudææ, non in Niniue & Assyria, vbi vixit hic Manasses, de quo agit Tobias.

VERS.14. TOBIAS ABSCESSIT EX NINIVE,] fugiens eius excidium, ex Niniue profectus est in Mediam ad socerum suum Raguel habitantem in Ecbatanis. Vbi nota miram Dei erga Tobiam prouidentiam, quæ primò sub annum. Ezechiæ 27. D Tobiam per Raphaelem direxit in Mediam & Ecbatanam, vt inde educeret Saram, & pecuniã à Gabelo reciperet, antequam Ecbatana vastaretur, itaque vtrumque periculo ereptum in tuto poneret. Nam paulò pòst vastata est Ecbatana sub Manasse filio Ezechiæ, ait Bellarm. & Salianus, de quo plura in prooemio Iudith.

Secundò, cùm postea Ecbatana reflorescente excidiũ immineret Niniue,& Assyriæ, iussit Tobiam inde excedere,& in Ecbatanam ad socerum tendere, vt illi in senio adesset, morienti oculos clauderet,& hæreditatem totam adiret. Si tantâ curâ Deus prouidit amicis suis de bonis corpora- A libus, quantâ prouidebit de spiritalibus, cœlestibus & æternis?

ET COMPLETIS ANNIS 99. IN TIMORE DOMINI (morientem) CVM GAVDIO SEPELIERVNT EVM.] VERS.16. Esto enim filij eius & nepotes dolerent de eius morte, gaudebant tamen, quod tam longam, fortunatam, sanctamque vitam simili prorsus morte concluderet, cùm deinceps illi iam propè centenario nil aliud in hac vita expectandum esset, quàm labor & dolor. Mori enim in senectute plena, honorata, pacifica & prospera æquè ac pia & sancta, ingens, imò extremum est huius vitæ bonum. Mortuus est ergo Tobias iunior sub annum 16. Iosiæ regis Iuda, in hunc enim annum incidit 99. vitæ eius annus, & sepultus est in Ecbatana Medorum vrbe. Græca addunt: *Obijt autem & ipse annorum centum viginti septem, in Ecbatanis Mediæ. Et audiuit antequam moreretur ipse destructionem Niniues, quam in captiuitatem cepit Nabuchodonosor & Assuerus. Et gauisus est, antequam moreretur super Niniue.*

B Assuerus hic à multis censetur esse Cyaxares pater Astyagis, qui fuit auus maternus Cyri primi Persarum monarchæ. Qui enim Hebr. vel Chald. vocatur Assuerus, Græcè vocatur Axuares, Oxyares & Axares, cui præponitur, Cy, vel Cu, quod Persicè principem significat. Salianus verò per Assuerum accipit Phraortem patrem Cyaxaris, qui Deioci in regno Medorum successit. Assuerus enim commune fuit regum Medorum nomen.

Dices, quomodo Tobias iunior ante mortem potuit videre excidium Niniues, cùm ipse iuxta Latinum textum obierit anno ætatis 99. qui incidit in annum 16. Iosiæ, iuxta Græcum verò obierit anno ætatis 127. qui incidit in annum secundum, cuius vndecimo postea anno vastata est à Chaldæis Ierusalem, ac post quinque annos. Niniue, vt dixi Nahum 2.5. *An Tobias viderit excidium Niniues?* Resp. primò hæc verba, quod Tobias viderit excidium Niniues, non esse C in vulgata Latina, quam probauit Conc. Trid. sed *Resp.1.* in textu Græco, in quo plura addita sunt, quæ discrepant, imò contrariantur Latinæ vulgatæ, ac proinde non videntur certa, sed ab aliquo inserta, vt quòd v. 4. & 8. ait Tobiam seniorem octo annos fuisse cæcum,& vixisse annos 158. cùm vulgata asserat eum quatuor dumtaxat annos fuisse cæcum, & vixisse annos 102. Tobiæ iuniori hic dat annos 127. cùm vulgata tantùm det 99. Quare nobis sequenda est vulgata, nõ Græca. Ac proinde verius videtur Tobiam non vidisse excidium Niniues, præsertim cùm Græca hic varient. Complut. enim Tobiæ dant 127. annos; S. Athanas. verò in Synopsi 107. dumtaxat: iuxta vulgatam mors Tobiæ antecessit excidium Niniues 47. annis, iuxta Græcum verò 14 annis.

D Secundò, S. Hieron. Euseb. & alii censent Niniuen excisam anno 13. Iosiæ, ac sic Tobias id videre potuit; mortuus est enim anno 16. Iosiæ. 2.

Tertiò, licet verius sit Niniuen excisam anno quinto post excisam à Chaldæis Ierusalem, tamen 3. sub annum 13, Iosiæ cœpit obsideri & vastari. Nã vt ait Herodotus lib. 1. Cyaxares cœpit obsidere Niniuen (sub Iosia) sed inuadentibus Mediam Scythis, obsidionem intermisit per 28. annos, post quos cum Nabuchodonosor iuniore obsidionem resumens,& instaurans, Niniuen cepit & vastauit anno quinto post excidium Ierusalem, tumque Nabuchodonosor se fecit monarcham: quare hic fuit primus annus monarchiæ eius. Vnde Hebr. in

Seder-

Seder-Olam dicunt id contigisse anno primo non regni, sed monarchiæ Nabuchodonosoris, qui regni eiusdem fuit annus 24. cœpit enim ipse regnare anno quarto Ioakim regis Iuda. Et hoc videntur voluisse S. Hier. & Euseb. scilicet quòd Cyaxares cum Nabuchodonosor seniore cœperit obsidere, & vastare agros Niniues sub annum 13. Iosiæ, idque audierit Tobias ante mortem, sed post 28. annos eum Nabuchodonosor iuniore obsidioné resumens, Niniuen expugnarit. Vnde Græca habent Tobiam audijsse, non excidium, sed ἀπώλειαν, id est perditionem Niniues: quia scilicet audiuit ipse ita eam obsideri & vastari, vt euadere non posset, sed necessariò perdenda, id est capienda & euertenda foret, quare *τὸ quam captiuauit*, idem est, quod capere cœpit: significatur enim A actus inchoatus, non perfectus.

Quartò Serarius, Salianus & alij respondent sæpius captam & spoliatam esse Niniuen, dum ipsa certans cum Babylonijs & Medis de imperio, iam vincebat, iam ab eis vincebatur. Quare incertum esse de quâ Niniues perditione loquatur hic Tobias.

Denique Serarius 99. Tobiæ iunioris annos computat à morte patris, scilicet senioris Tobiæ, quibus addens annos 63. quibus cũ patre Tobias in captiuitate vixit, ac faciens eum duorum annorum, quando in captiuitatem venit, conficit eum vniuersim vixisse 164. annos, ita vt pertigerit ad annũ 24. Nabuchodonosoris, quo euersa est Niniue, itaq; eam euersã esse audire potuerit; sed hæc ætas illo æuo nimia & planè paradoxa videtur.

COMMENTARIA IN IVDITH.

ARGVMENTVM.

Liber Iudith est Canonicus.

Ic liber apud Hebræos non extat A in Canone sacræ Scripturæ, sed apud Christianos. Concilium Nicænum I. cum inter Canonicos sacræ Scripturæ Libros recenset, vti refert sanctus Hieronymus in prologo. Idem fecit Concilium Carthag. III. c. 47. Conc. Florent. & Trident. Vide Bellarm. lib. 1. de verbo Dei, c. 12. Hinc Iosephus, quia Hebræus, non meminit Iudith, sicut nec Tobiæ. Extat Græcè æquè ac Latinè. An græcus textus hîc, æquè ac in Tobiâ sit ex translatione Septuaginta interpretum, ambigitur. Certè S. Hieronymus nec eius, nec illorum meminit. Videtur primitùs Chaldæo sermone conscriptus, sicut & liber Tobiæ. Vnde S. Hieronymus, in prologo asserit se eum è Chaldæo transtulisse, additque: *Accipite Iudith viduam, castitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconijs declarate.* B *Hanc enim non solum feminis, sed & viris imitabilem dedit, qui castitatis eius remunerator, virtutem ei talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & insuperabilem superaret.* Auctor videtur fuisse Ioacim Pontifex coæuus Iudith, imò eius director: vti censent Hebræi, & ex eis Sixtus Senensis l. 8. Hæresi 11. licet nil certi hâc de re asseuerari possit, vt ait S. Isid. lib. 6. Orig. cap. 2.

Chaldaicè scriptus.

Argumentum.

Argumentum Libri est victoria Iudith de Holoferne & Assyrijs, per quam Allegoricè repræsentatur victoria B. Virginis de diabolo, ait ex Fulberto Carnot. noster Canis. l. 1. Marialis c. 2. Tropol. triumphus animę fidelis de carne & vitijs, ait Rabanus. Denique tres libri sunt partes. Primâ describitur Iudæorum periculum à c. 1. vsque ad 8. Secundâ eorum per Iudith liberatio à cap. 8. ad cap. 15. vers. 9. Tertiâ quæ deinde secuta sunt à c. 15. vsque ad finem.

Partes.

Cornel. in Iudith.

Quando contigit historia Iudith.

A Quæres, quando contigerit historia Iudith? multi probabiliter arbitrantur eam contigisse ante captiuitatem Babylonicã sub Manasse rege Iuda: nimirum postquàm Manasses cum suis Iudæis è carcere Babylonio dimissus in Ierusalem & regnũ redijt, tunc enim apud Medos potentissimus fuit Deioces, qui Ecbatana ædificauit. Niniue nondũ erat diruta, nondum etiam Ierusolyma; atque à tempore Manassis perpetua fuit pax Iudæis vsque ad finem regni Iosiæ: ita censent Bellarm. loco citato, Serarius, Salianus, Genebr. Perer. in c. 1. Daniel. Cang. lib. 11. de locis c. 6. Christ. à Castro in Osee 2. vers. 20. Nabuchodonosor ergo hic mittens Holofernẽ, quem occidit Iudith, fuit cognatus, vel filius, vt vult Serarius, vel gener Asarhaddonis filij Sennacherib, qui proinde Asarhaddoni in regno Niniue successit; aut certè fuit Merodach Baladan rex Babylonis, ait Bellarm. & Salianus, B qui deuicto Asarhaddone regnauit in Niniue, ac cum Arphaxad, id est Deioce rege Medorum cõfligens, eum superauit, indéque ad Monarchiam orbis aspirans misit Holofernem, qui cęteras gentes sibi subiugaret.

Resp. 1. sub Manasse.

Alij ex aduerso censent historiam Iudith contigisse post reditum Iudæorum è captiuitate Babylonica, multasque ac validas pro hâc sententiâ afferunt rationes. Prima, quia in hâc historiâ asseritur Pontifex tunc fuisse Ioacim, nullus autem hoc nomine fuit Pontifex, nisi Ioacim filius Iesu filij Iosedec post reditum ex Babylone: Iesus enim fuit Pontifex sub Cyro, Cambyse, & Dario, Ioacim sub Xerxe, Eliasib sub Artaxerxe, vt patet Nehem. 13. v. 46. 7. & Eccles. 41. 14. iuncto cum Aggæi 1. 1. & seq. & ex Iosepho l. 10. Antiq. c. 11. vbi ex tabulis publicis catalogum Pontificum texuit.

2. & verius sub Xerxe. Probatur 1.

Dices, lib. 4. Reg. 18. v. 37. & Isaiæ 22. tempore

Ezechiæ regis nominatur Eliacim (qui idem est cum Ioacim) filius Helciæ præpositus domus, & inter præcipuos numeratur sacerdotes. Resp. Eliacim hic nō fuit summus Pontifex, vti nec Helcias pater eius, sed fuit aliquis è primarijs sacerdotibus, siue è principibus sacerdotum, cui templi & portarum eius cura commissa fuit, vt patet ex Script. & ex Iosepho, ex quibus liquet vnum dumtaxat Helciā fuisse Pontificē, non tempore Ezechię, sed multò post tempore Iosiæ, de quo 4.Reg.23.4.

2. Secunda, quia temporibus Xerxis optimè conueniunt ea, quæ c.5. dicuntur de nupero Iudæorum è captiuitate reditu. Item quòd c.6. Iudęi non dicuntur reges habere, sed duces populi Oziam & Charmi, si enim sub Manasse hæc contigissent, vtiq; Iudith hoc suum facinus cum rege Manasse, non cum Pont. Ioacim, Ozia & Charmi tractasset, nec Ioacim misisset milites, qui occuparent fauces montium, sed Manasses. Rursum sub Manasse Bethulia erat deserta ab Israelitis abductis in Assyriam, & habitabatur à Cuthæis. Adhuc æuo Xerxis congruit quod c.5.v.27. magnates Holo-
3. fernis dicunt de filijs Israel, eos iam esse inermes, imbelles, & belli inexpertes, ideòque se montibus & præcipitijs defendere, vt dicitur c.7.8. & quod c.vlt. additur de diuturnâ pace post hanc Iudith victoriam consecutâ: ita censet Sanchez hic, Tornielus & Ribera in cap.2. Nahum, Lyran. Dion. Hugo hic, imò S. Aug. l.18. de ciuit. c.26. Eusebi. in Chron. ad annum mundi 4674. Beda de sex ætat. mundi, Berosus Annianus, & communiter Hebræi, vt refert Chron. Alexand. item Suidas verbo Holofernes, & Affricanus apud Suidam.

4. Postquàm enim Xerxes sæpè à Græcis victus fuit, ac præsertim turpissimam illam cladem apud Thermopylas à Leonidâ & trecentis socijs accepit anno imperij sui quinto, cœpit suis esse contemptui, ait Iustin. lib. 3. Quare Arphaxad rex Medorum, qui hucusque Xerxi & Persis fuerat vectigalis, & tributarius hâc occasione Xerxis & Persarū iugum excussit, ac fines regni sui propagauit. Fecit idem Nabuchodonosor, cui vel ipse Xerxes, vel quod magis reor, Darius Hystaspis pater Xerxis regnum Niniues & Assyriorum crediderat, qui proinde confligens cum Arphaxad, eumque superans, cœpit Monarchiam ambire. Quare Nabuchodonosor hic non est ille magnus Chaldęorum Monarcha, auctor captiuitatis Babylonicæ, sed longè posterior eo, Assyrius scilicet vel Babylonius, vnus è principibus Xerxis, Nabuchodonosor enim nomen est Babylonium siue Chaldæum, ac fortè à Nabuchodonosor Magno noster hic nomen hoc suum, fortè etiam genus & stirpem accepit.

5. Hinc coniectura est, causā cur Xerxes Iudæis tantoperè fuerit beneuolus, vti scribit Iosephus lib.11.c.5. adeò vt filius eius Artaxerxes anno septimo regni sui miserit Esdram, & anno 20. Nehemiam ad restaurandam Ierusalem cum liberalissimâ & amplissimâ potestate, causam inquam huius beneuolentiæ fuisse, quòd videret Xerxes hunc Nabuchodonosor hostem suum & æmulū imperij, iam recenter à Iudæis fuisse profligatum.

Dices, tempore Xerxis desolata erat Niniue: iā enim à Magno Nabuchodonosor excisa fuerat quinto anno post excisam Ierusalem, vti dixi Tobię vlt. Resp. Niniuen paulò post excidium reędificatā fuisse, quia antiquissima & nobilissima erat ciuitas, idque permissu regum Babyloniorum vel Persarum, vti ex historijs factum constat de Babylone, Ierusalem, Antiochia, Roma, &c. Alias obiectiones soluam c.4.v.5. & c.8.v.1. vel c.9.v.2. Deniq; hanc sententiam penè euincit id quod

6. cap 5.22. & seq. dicitur sub hoc tempus desertam fuisse Ierusalem, ac templum euersum & solo æquatum. Hoc enim non contigit sub Manasse, sed sub Sedeciâ in captiuitate Babylonica.

Ex dictis constat, quòd Nabuchodonosor, qui misit Holofernem, non fuerit Darius Hystaspis, vt vult Gerardus Mercator in suâ chronologiâ, nec Artaxerxes Ochus, vt vult Seuerus Sulpitius, nec Cambyses filius Cyri qui inchoatam sub Cyro fabricā templi impediuit, 1. Esdræ 4. eò quòd Iudęi suum ducem Holofernē occidissent, ait Berosus Annianus, idq; innuit S. Aug. 18. ciuit. 26, & Eusebius: nam Cambyses septem annis dumtaxat regnauit: Nabuchodonosor autem anno 12. regni misit Holofernem, sed vel fuit Xerxes, vt opinatur Sanchez, qui dictus fuit Nabuchodonosor ob similem illi superbiam & fastum; vnde Iudith eius victrici occinuerunt Iudæi c. 16. l. 12. *Horruerunt Persæ constantiam eius, & Medi audaciā eius.* Aut potiùs fuit præfectus Principibus Xerxis, qui eius vice gubernabat Niniuen, vt dixi. Videtur enim fuisse origine Babylonius: hoc enim innuit nomē eius Nabuchodonosor, quod est Babyloniū. Arphaxad verò fuit præfectus, vel rex Mediæ Xerxi vectigalis, sed victo à Græcis Xerxe, vterq; Xerxi rebellauit, & prouinciæ suæ se regem absolutum fecit. Sic enim eidem Xerxi rebellauit Artabanus, ac fortè ipse est Arphaxad. Audi Iustinū libro tertio in principio: *Xerxes, inquit, Rex Persarum, terror anteà gentiū, bello in Græciâ infeliciter gesto, etiā suis contemptui esse cœpit. Quippe Artabanus præfectus eius, deficiente quotidie regis Maiestate in spē regni adductus est.*

Nabuchodonosor hic quis?

Simili modo Arbaces constitutus à Sardanapalo Mediæ præfectus, illi effeminato rebellauit, dicens se non posse parere illi; qui se feminam mallet esse quàm virum: quare illum obsedit, & ad sui incendium coēgit, vt superiùs dixi.

Porrò Iudith fuit ex tribu Simeon, vt ipsa asserit c.9.2. habitauit in Bethuliâ, quæ est in tribu Zabulon. Vixit 105. annis, vt patet ex fine libri. Fuit ipsa matrona & genere & forma nobilis, statu vidua, ætate florens, opibus locuples, pietate præstans, cuius eximia forma cum pari virtute certabat, quam proinde Deus ad hoc heroicum facinus, & Israelis liberationem elegit. Bellarminus censet eam cùm occidit Holofernem, fuisse 40. annorum, Serarius 45. Tornielus 53. Gretserus 40. Salianus 33. Audi S. Hier. Epist. 10. ad Furiā: *Legimus Iudith viduam confectam ieiunijs, & habitu lugubri sordidatam, quæ non lugebat mortuum virum, sed squalore corporis, sponsi quærebat aduentum. Video armatam gladio manum, cruentam dexteram, recognosco caput Holofernis, de medijs hostibus reportatum. Vincit viros femina, & castitas truncat libidinem: habituq; repentè mutato, ad victrices sordes redit omnibus sæculi cultibus mundiores.*

Porrò Patres Iudithæ eximia dant elogia. Clemens Alexandrinus vocat eam *consummatam, siue perfectam in mulieribus*, libro quarto Stromatum, capite sexto. Origines hom. 9. in Iud. *Magnificam, & omnium feminarum nobilissimam.* Amb. lib. 3. de offic. cap. 13. *Mirabilem feminam.* Sanctus Fulgent. Epist. 2. cap. 14. *Sanctam viduam* sæpiùs appellat, *præcla-*

præclaram natalibus, facultatibus diuitem, ætate iuuenem, specie mirabilem, diuitiarum contemptricem, delicias respuentem, carnis incentiua calcantem, & indutam virtute ex alto. D. Amb. lib. de viduis, *Diuturnis mœroribus, & quotidianis roboratam ieiunijs, sanctam Iudith.* D. August. serm. de Temp. 228. *Sanctissimam Iudith, cuius precibus patuit cœlum, quæ orationis arte arma victricia fabricauit.* Et infrà: *Ecce gloriosæ feminæ castitatem seruauit oratio.* D. Chrys. hom. 9. ex varijs: *Sanctissimam Iuditham, quæ dum lætitia vultus ieiunium texit, de hoste triumphum ac victoriam reportauit.* Tertull. lib. de Monac. c. 17. *Nec Iudith*, inquit, *filia Meraris, nec tot alia sanctorum.*

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Arphaxad ædificat Ecbatana: vincitur à Nabuchodonosor rege Niniues, qui victoria superbiens omnes gentes ad deditionem sollicitat, sed ijs repugnantibus ipse omnes debellare destinat.

1. Arphaxad itaque rex Medorum, subiugauerat multas gentes imperio suo, & ipse ædificauit ciuitatem potentissimam, quam appellauit Ecbatanis, 2. ex lapidibus quadratis & sectis: fecit muros eius in latitudinem cubitorum septuaginta, & in altitudinem cubitorum triginta, turres verò eius posuit in altitudinem cubitorum centum. 3. Per quadrum verò earum, latus vtrumque vicenorum pedum spatio tendebatur, posuitque portas eius in altitudinem turrium: 4. & gloriabatur quasi potens in potentiâ exercitus sui, & in gloriâ quadrigarum suarum. 5. Anno igitur duodecimo regni sui, Nabuchodonosor rex Assyriorum, qui regnabat in Niniue ciuitate magnâ, pugnauit contra Arphaxad, & obtinuit eum, 6. in campo magno, qui appellatur Ragau, circa Euphraten, & Tigrin, & Iadason, in campo Erioch regis Elicorum. 7. Tunc exaltatum est regnum Nabuchodonosor, & cor eius eleuatum est: & misit ad omnes, qui habitabant in Ciliciâ, & Damasco, & Libano, 8. & ad gentes quæ sunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Esdron, 9. & ad omnes qui erant in Samariâ, & trans flumen Iordanem vsque ad Ierusalem, & omnem terram Iesse, quousque perueniatur ad terminos Æthiopiæ. 10. Ad hos omnes misit nuntios Nabuchodonosor rex Assyriorum. 11. Qui omnes vno animo contradixerunt, & remiserunt eos vacuos, & sine honore abiecerunt. 12. Tunc indignatus Nabuchodonosor rex aduersus omnem terram illam, iurauit per thronum & regnum suum, quod defenderet se de omnibus regionibus his.

Vers. 1. ARPHAXAD ITAQVE, REX MEDORVM.] *τὸ itaque* partim est nota exordij historię, siue libri; hoc enim denotat Hebr. *vau*, id est, *& itaque*, vt dixi Ezechielis 1. 1. Sic Cicero suas epistolas subinde orditur ita: *Tu igitur, tu verò, ego verò*: partim significat hanc historiam acceptam & resectã esse ex priscis Diarijs, siue chronicis Hebræorum, in quibus hæc historia subnectebatur historijs priorum temporum, ac per *τὸ itaque* ijs cõnectebatur. ita Serarius.

Arphaxad quis? Resp. 1. Arphaxad hic, siue Arcapad, idem est, quòd Arbaces. Vnde Serarius & alij per Arphaxad intelligunt Arbacem, qui occiso Sardanapalo regem se Mediæ fecit, de quo plura v. 5.

2. Alij cum Bellarm. & Saliano censent Arphaxad esse Dioclem, siue Deiocem, qui tempore Manassis regis Iuda Medis imperauit. Deioci enim successit Phraortes, inquit Herodotus, Phraorti Cyaxares, Cyaxari Astyages auus Cyri: licet Ctesias apud Diodorum, alios, pluresque Medorum reges assignet.

Porrò Deioces ædificauit Ecbatanã, teste Herodoto, Eusebio, & alijs, licet Genebr. per Arphaxad hîc accipiat Cyaxarem, Salianus Phraortem.

3. Tertiò, alij qui sub Xerxe contigisse hanc historiam arbitrantur, putant Arbacem fuisse præfectum Mediæ, qui à Niniue vel Dario Hystaspis nomen & titulum regiæ dignitatis obtinuit: omnes enim reges Mediæ à primo Rege Arbace nomen acceperunt, & cognominati sunt Arbaces, siue Arbacidæ, sicut Romani Imperatores à Iulio Cæsare dicti sunt Cæsares, Ægyptij à primo Ptolemæo Ptolemæi; Græci à primo rege Seleuco dicti sunt Seleucidæ: Parthi à primo Arsace dicti sunt Arsacidæ.

Porrò *Arphaxad*, Heb. idem est quòd *debilitans, quasi depopulationem*, ait Pagnin. idque aptè. Ipse enim suis superbis fabricis & quadrigis debilitauit, exhausit, & quasi depopulatus est populũ; ideoq; spoliatus & subiugatus fuit à Nabuchodonosor.

IPSE ÆDIFICAVIT CIVITATEM POTENTISSIMAM QVAM APPELLAVIT ECBATANIS.] Vsurpatur subinde nomen Ecbatanis vel Ecbatana quasi indeclinabile. Hanc vrbem iam ante fuisse costat. Vnde Diodorus libro secundo asserit eam ante Semiramidem extitisse, dum ait post ædificatã Babylonem huc illam venisse, magnifica ibi palatia excitasse, & cùm etiam aquarum inopiâ laboraret vrbs, in eam, Oronte monte, qui duodecim stadijs abest, perfosso, aquæ abundantiam deriuasse.

Dicitur tamen hic Arphaxad eam ædificasse, quia eam nouis palatijs, turribus, muris auxit, & ornauit. Vnde Gręca habēt: *Ædificauit in Ecbatanis muros circumcirca ex lapidibus sectis.* Sic Nabuchodonosor

nosor ait se Babylonem condidisse, id est ornasse & amplificasse, Dan. 4. 27. Nam primus turrim Babel & Babylonem condidit Nemrod cum socijs, Genes. 10. Sic Romulus dicitur condidisse Romam, cùm tamen Virgilius dicat, Æneid. 8.

Tum Rex Euandrus Romanæ conditor arcis.

VERS. 2. EX LAPIDIBVS QVADRATIS ET SECTIS.] Græca addunt, *latis cubitos tres, longis verò sex.*

FECIT MVROS EIVS IN LATITVDINEM CVBITORVM 70.] Immanis fuit hæc murorum latitudo, in quâ proinde multæ quadrigę simul incedere & decurrere poterant. ET IN ALTITVDINEM CVBITORVM 30. Græca habent 50.

VERS. 3. PER QVADRVM VERÒ EARVM (turrium) LATVS VTRVMQVE VICENORVM PEDVM SPATIO TENDEBATVR,] id est, quodlibet latus turrium cum altero sibi obuerso & opposito, hoc est, singula quatuor latera turrium erant viginti pedum. Erat enim quadratum Geometricum, cuius omnia latera sunt æqualia. Pro *vicenorum pedum*, Græca habent, *sexaginta cubitorum.*

VERS. 4. ET GLORIABATVR QVASI POTENS.] Hæc fuit causa belli, nimirum superbia, & dominandi libido, qualis fuit priscorum monarcharum Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Gręcorum & Romanorum: vnde bellum ciuile inter Pompeium, & Iulium Cæsarem exortum est, quòd Pompeius nollet Cæsarem sibi parem, Cæsar, nollet Pompeium se superiorem. Similis est gloriatio Thrasonis illius apud Senecam ita iactantis:

At qualis astris grandior, & cunctos super
Altum superbo vertice attingens polum:
Dimitto superos: summa votorum attigi.
O me cælitum excelsissimum,
Regumq; regem! vota transcendi mea.

VERS. 5. *Nabuchodonosor quis? Resp. 1.* ANNO IGITVR DVODECIMO (Cœpit hoc bellum, sed finitum anno 17. si credimus textui Græco, qui ait bellum hoc sex annos durasse) REGNI SVI NABVCHODONOSOR.] Quæres, quis fuit hic Nabuchodonosor? Primò Zonaras & Genebrard. censent fuisse magnum illum Nabuchodonosor, qui Ierusalem cum templo euertit, & Iudæos in Babylonem abduxit. Verùm hic regnauit in Babylone, non in Niniue, vt hic dicitur, vicitq; Iudæos, cùm hic ab eis per Iudith victus sit.

Secundò, Bellar. & Salian. censent esse Merodach Baladan (quē Ptolemæus in Almagesto vocat Mardocempad) qui regnauit quidē in Babylone; sed victo Asarhaddone rege Niniues, regni sui sedem in eâdem Niniue fixit, vti fecit Turca Constantinopoli, postquàm eam cepit. Nabuchodonosor enim nomen fuit cōmune regibus Chaldęorum. Vnde Nabonassar in tabulis Alphonsinis, & ab Albitegenio semper vocatur Nabuchodonosor. vide Serariū hîc, q. 4. idem enim, vel ferè idem est vtrumque nomen: vnde nonnulli putant hunc Nabuchodonosorem patrem fuisse Nabuchodonosoris illius, qui pater fuit Nabuchodonosoris magni, qui Iudæos in Babylonem abduxit.

Tertiò, Serarius ibidem censet Nabuchodonosorem hunc fuisse filium Asarhaddonis, qui patri vitâ functo in regnum Niniues, & Assyriorum successerit. Addit Serarius, cui astipulātur Genebr. Pererius, & alij, Asarhaddon, siue Sarphedon, vt habent Sept. esse Sardanapalum: quare hunc Nabuchodonosor fuisse filiū Sardanapali, qui patris necem vlcisci volens, Arbacem Mediæ præfectū, qui patrem ad necem & incendium coēgerat, bello subegerit, regnoque & vita priuarit. Quare Arbacem hîc vocari Arphaxad, à Diodoro verò & Ctæsia vocari Dioclen.

Fauet Diodor. lib. 3. c. 1. dicens Sardanapalum, cùm videret imminere sibi, Niniuæque excidium ab Arbace, suos filios ex Niniue emisisse in Paphlagoniam ad eius præfectum Cottum, vt Arbacis manus euaderent. Audi Diodorum: *Obsesso in vrbe* (Niniue) *rege* (Sardanapalo) *multæ nationes, libertatis cupidine ad Arbacem defecerunt. Rex magno in discrimine regnum versari videns, filios tres, duasq; filias cum magnâ auri, argentiq; copia in Paphlagoniam ad Cottum Præsidem misit.* Inter hos tres filios fuit hic Nabuchodonosor, qui adiutus à præfecto Paphlagonię armata manu Niniuen, regnumque paternum recepit, ac Arbacem vicit & occidit. Sanè si historiā Iudith ante captiuitatem Babylonicam sub Manasse contigisse dicamus, hæc sententia valdè videtur verisimilis: tunc enim regnauit Asarhaddon, qui si fuit Sardanapalus, vtique tunc quoque in Mediâ regnauit Arbaces: hic enim victo, cæsoq; Sardanapalo, regem se Mediæ effecit. Verùm si dicamus historiam Iudith (vt dixi in prooemio) post captiuitatem Babylonicam contigisse, consequenter asserendum est Nabuchodonosor hunc vel fuisse Cambysen Cyri filium, vt opinatur sanctus Augustinus, Eusebius, Beda & alij: vnde chronicon Alexandrinū *aiunt*, inquit, *Cambysem apud Hebræos secundum Nabuchodonosorem nuncupari*, quia ab vtroq; afflicti fuere; vel Darium Hystaspis, vt vult Sanchez. Xerxes enim adeò suis copijs & viribus intumuit, vt putaret se non tantùm terræ, sed & aquis, marique imperare posse. Audi Herodotum libro septimo. *Est ex Abydo ad vlteriorem continentem septem stadiorum traiectus, quē pontibus iunctum ingens adorta tempestas ea omnia dirupit atque dissoluit. Quod cùm audisset Xerxes, indignè ferens, iussit trecenta Hellesponto verbera infligi, & in eius pelagus par compedum dimitti. Iam audiui misisse quoque cum his etiam, qui stigmata Hellesponto inurerent, dicentes barbara verba, Dominus tibi hanc irrogat pœnam, quòd eum læsisti.* Idem refert Valerius Max. lib. 3. cap. 2. & addit ad hæc minatum esse cælo tenebras, quod sibi inimicum fuisset, & iniurium. Quid stultius, insolentius, & arrogantius? Verùm quia Xerxes regnauit in Perside, non in Niniue, ac Iudæis fuit amicus & beneuolus, teste Iosepho, adeò vt filius eius Artaxerxes Esdram & Nehemiam in Iudæam remiserit, vt Ierusalem reædificarent, quod vtique non fecisset, si pater eius Xerxes, tā turpiter in suo duce Holoferne à Iudæis fuisset cæsus. Sanè veriùs videtur Nabuchodonosor hunc fuisse aliquem è principibus & præfectis Xerxis, cui ob merita, robur & potentiam Xerxes, vel potiùs pater Xerxis Darius Hystaspis, regnū Niniues, & Assyrię concesserit, sed sub vectigali & tributo: qui videns Xerxem cæsum à Græcis, tributum hoc negauit, seque regem absolutum effecit, ac sensim crescens armis, viribus, & gentibus, Arphaxad regem Mediæ inuaserit & superarit. Origine & gente videtur fuisse Babylonius (hoc enim indicat nomen eius Nabuchodonosor, quod est Chaldæum) ac fortè fuit nepos, vel potiùs abnepos, aut cognatus Nabuchodonosoris magni; ideoque nomen eius vsurpauit.

Porrò *Nabuchodonosor* Hebr. idem est, quod *coarctans generationem angustiā*, ait Pagninus in nomin. Heb. idq; aptè. Ipse enim coarctauit Iudæos,

cæte-

cæteraſque gentes,& ad extrema redegit, vt patet ex ſeq.

NABVCHODONOSOR REX ASSYRIORVM, QVI REGNABAT IN NINIVE.] Additur hoc, vt diſtinguatur à Nabuchodonoſor magno, qui regnauit in Babylone, ideoque, Monarchiam a Niniue & Aſſyrijs ad Babylonem & Chaldæos tranſtulit: quanquam vicina erat Niniue Babyloni,& Aſſyrij Chaldæis,ideoque ex Aſſyrijs orta eſt monarchia Chaldæorum: quare cum eà quaſi vna, eademq; cenſeatur. Hinc & Nabuchodonoſor nomen eſt partim Chaldæum, partim Aſſyrium. *Nabo* enim erat nomen idoli Chaldæorum: *Aſar* erat nomen regum Aſſyriorũ;vt patet in Salmanaſar, Teglatphalaſar, Aſarhaddon, quæ ex Aſar conflata ſunt.

PVGNAVIT CONTRA ARPHAXAD, ET OBTINVIT EVM] id eſt, cepit eum, & iaculis confodit. Græca enim ſic habent: *In bello ſuo roboratus eſt Nabuchodonoſor, & omnem Arphaxadi potentiam, & omnem equitatum eius, & omnes eius currus euertit: & ipſius vrbium dominus factus eſt, & Ecbatana vſque peruenit, & potitus eſt eius turribus plateaſq; vaſtauit: & ipſius ornatum ad eius opprobrium redegit. Et cepit Arphaxadum in montibus Ragau, & iaculis eum ſuis confixit, eumque prorſus perdidit & exterminauit vſque ad diem illum.* Metuit hanc ſtragem ſuperba gloriatio Arphaxad in ſuis copijs & quadrigis: nam vt ait Seneca in Hercule:

Sequitur ſuperbos vltor à tergo Deus.

Idem Thyeſte:

Vos, quibus rector maris atque terræ
Ius dedit magnum necis atque vitæ,
Ponite inflatos, tumidoſq; vultus: Et mox
Quem dies vidit fugiens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem:
Nemo confidat nimium ſecundis.

Quocirca Arbanus rex Xerxi (ſub quo hæc contigerunt, imò quem Sanchez cenſet fuiſſe Nabuchodonoſor) hoc prudens dedit monitum: *Vides vt animalia prægrandia fulmine ferit, neque cogitationibus inſoleſcere ſinit Deus: quæ verò paruula ſunt, ne tantillum quidem velliçat? Vides vt in maxima ædificia & arbores, eiuſmodi ſemper tela contorquet? Amat enim Deus incidere, ſiue truncare, quæ eminent omnia.* Et cauſa ſubditur: *neminem enim ſinit magni quidpiam de ſeipſo ſentire, præter ſeipſum.*

Quid Nabuchodonoſor, parta hac victoria, egerit, Græcus ſic enarrat: *Reuerſus eſt ipſe cum ipſis* (ſuis copiis Niniuen) *& omnis qui ad eum ſeſe aggregarat exercitus, virorum bellatorum multitudo ingens admodum, & erat illic otians, epuliſq; vacans, & tam ipſe, quàm eius exercitus, ad dies centum & viginti.*

VERS. 7. TVNC EXALTATVM EST REGNVM NABVCHODONOSOR, ET COR EIVS ELEVATVM EST,] vt omnibus ſe fortiorem exiſtimans, ambiret monarchiam, & omnes gentes ſibi ſubiugare decerneret. Verè Seneca in Troad.

Regi frænis nequit
Et ira, & ardens hoſtis, & victoria,
Gladioſque felix; cuius infecti ſemel
Vecors libido eſt.

ET MISIT AD OMNES] legatos, qui poſtularent, vt omnes gentes ſe Nabuchodonoſori victori ſubijcerent. Hæc aliter narrantur in Græco, ſcilicet quòd Nabuchodonoſor ante victoriã de Arphaxad miſerit nuncios ad omnes vicinas gentes opem contra Arphaxad flagitans: quâ à gentibus negatâ, ipſum iuraſſe ſe illas exciſurum: mox pugnaſſe cum Arphaxad, anno regni ſui 17. eumq; viciſſe, & iaculis confixiſſe, ac Ecbatanã euertiſſe: deinde cum triumpho rediſſe in Niniuem, ibique otio & luxui ſe dediſſe per 120. dies. Verùm authentica nobis eſſe debet vulgata Latina editio, illique Græca vel concilianda eſt, ſi poteſt, ſi non poteſt, abijcienda: hoc loco poteſt conciliari. Potuit enim Nabuchodonoſor bis miſiſſe nuncios, ſcilicet primò ante pugnam, vt habet Græca: ſecundò poſt pugnam, vt habet vulgata.

ET AD GENTES, QVÆ SVNT IN CARMELO ET CEDAR, ET INHABITANTES GALILÆAM.] VERS. 8.
Græca plures gentes enumerant. Hinc liquet Nabuchodonoſor non fuiſſe Xerxem. Huic enim vt monarchæ parebant pleræque gentes, ac in primis Galilæi: nam ex Eſdrâ, & Nehemiâ conſtat, Darium patrem Xerxis, & Artaxerxem filium Xerxis miſiſſe in Iudæam, Nehemiam & alios Duces, qui ſuo nomine Iudæos gubernarent.

QVI OMNES VNO ANIMO CONTRADIXERVNT, VERS. 11.
ET REMISERVNT EOS VACVOS, ET SINE HONORE (imò *cum ignominia*, vt habet Græcus) ABIECERVNT.] Hoc eſt plus merebatur faſtus ex victoriâ inſoleſcentis Nabuchodonoſoris, vt ſicut ipſe ſtrauerat arrogantiam Arphaxad, ſic & ipſius inſolentia à Iudith ſterneretur, & à gentibus rideretur.

IVRAVIT PER THRONVM ET REGNVM SVVM, VERS. 12.
QVOD DEFENDERET (id eſt, vlciſceretur) SE.] Putabat enim ingentem iniuriam & ignominiam ſibi à gentibus eſſe illatam, ideoque ad ſuum honorem ab eis læſum recuperandum & defendendum, ſe debere hoc probrum & bello & excidio vlciſci: vt hodie multi cenſent ſe ad defenſionem honoris ſui debere eos, qui illum contumeliâ aliquâ læſerunt, vlciſci & occidere. Sed hic eſt paralogiſmus mundi, & mendax ſpiritus diaboli. Sic defendere ſumitur pro vindicare cap. 9. 2. & ab Apoſtolo Rom. 12. 19. *Non vos defendentes*, id eſt vindicantes, *chariſſimi.* Vide ibi dicta.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

N*Abuchodonoſor, approbante bellico concilio, mittit Holofernem, vt gentes Occidentales armis ſibi ſubijciat.*

1. ANno tertiodecimo Nabuchodonoſor regis, viceſima & ſecunda die menſis primi factum eſt verbum in domo Nabuchodonoſor regis Aſſyriorum, vt defenderet ſe. 2. Vocauitque omnes maiores natu, omneſque duces, & bellatores ſuos, & habuit cum eis myſterium conſilij ſui, 3. dixitque cogitationem ſuam in

eo esse, vt omnem terram suo subiugaret imperio. 4. Quod dictum cùm placuisset
omnibus, vocauit Nabuchodonosor Rex Holofernem principem militiæ suæ, 5. &
dixit ei: Egredere aduersus omne regnum Occidentis, & contra eos præcipuè, qui
contempserunt imperium meum. 6. Non parcet oculus tuus vlli regno, omnemque
vrbem munitam subiugabis mihi. 7. Tunc Holofernes vocauit duces, & magistratus
virtutis Assyriorum: & dinumerauit viros in expeditionem, sicut præcepit ei rex,
centum viginti millia peditum pugnatorum, & equitum sagittariorum duodecim
millia. 8. Omnemque expeditionem suam fecit præire in multitudine innumera-
bilium camelorum cum his, quæ exercitibus sufficerent copiosè, boum quoque ar-
menta, gregesque ouium, quorum non erat numerus. 9. Frumentum ex omni Sy-
riâ in transitu suo parari constituit. 10. Aurum verò, & argentum de domo regis
assumpsit multum nimis. 11. Et profectus est ipse, & omnis exercitus, cum qua-
drigis & equitibus, & sagittarijs, qui cooperuerunt faciem terræ, sicut locustæ. 12.
Cumque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui sunt à
sinistro Ciliciæ, ascenditque omnia castella eorum, & obtinuit omnem munitionem.
13. Effregit autem ciuitatem opinatissimam Melothi, prædauitque omnes filios
Tharsis, & filios Ismael, qui erant contra faciem deserti, & ad austrum terræ Cellon.
14. Et transiuit Euphraten, & venit in Mesopotamiam: & fregit omnes ciuitates
excelsas, quæ erant ibi, à torrente Mambre vsquequo perueniatur ad mare: 15. Et
occupauit terminos eius à Ciliciâ vsque ad fines Iapheth, qui sunt ad austrum. 16.
Abduxitque omnes filios Madian, & prædauit omnem locupletationem eorum, om-
nesque resistentes sibi occidit in ore gladij. 17. Et post hæc descendit in campos
Damasci in diebus messis, & succendit omnia sata, omnesque arbores & vineas fecit
incidi: 18. & cecidit timor illius super omnes inhabitantes terram.

Vers. 1. ANNO TERTIO DECIMO NABVCHODONOSOR] A Græca habent *Anno* 18. Si vis hæc inter se cōciliare, dicito annū 13. Nabuchodonosor fuisse 18 ab initio regni Arphaxad, æmuli & hostis sui.

Vers. 2. HABVIT CVM EIS MYSTERIVM (id est secretum, siue arcanum) CONSILII SVI.] Regum enim consilia, præsertim de subiugandis alijs regibus & gentibus, secreta & arcana sunt.

Vers. 4. *Holofernes quis? Resp. 1.* HOLOFERNEM PRINCIPEM MILITIÆ SVÆ.] Quæres, quis, qualis, & quantus fuit Holofernes? Resp. primò, Cedrenus ait eum fuisse Persam. Nomen enim videtur Persicū, perinde vt Persica nomina sunt Tisaphernes, Artaphernes, Intaphernes, quanquam & apud Assyrios, Armenos, & Cappadoces, teste Serario, in c. 1. 94. inueniantur qui nominati sint Holofernes. Si Persa fuit, ideò Persam ducē elegit Nabuchodonosor, vt Persas à Xerxe, iam per cladem à Græcis acceptam contemtibiles effectos, ad se alliceret, vti & fecit. Vnde c. vlt. v. 12. dicitur: *Horruerunt Persæ constantiā eius, & Medi au-* B *daciā eius, scilicet Iudith*: nam subacto iam Arphaxad, & Medis à Nabuchodonosor, multi Medi, & Persæ Medis vicini, nomen militiæ ipsius dederant.

Secundò Holofernes fuit dux exercitus Nabuchodonosoris, ideoque secundus ab eo, vt habent Græca: sicut Ioseph fuit secundus à Pharaone, Aman ab Assuero, Ephęstion ab Alexandro; vnde Zonaras vocat Holofernem Archisatrapam. Tertul. verò lib. 1. contra Marc. c. 7. & S. Aug. in Appendice, serm. 66. eum vocant regē, quia potestatem habebat amplissimam, & opes quasi regias. Simili modo Ioseph proximus à Pharaone, à Iosepho & Philone apud Euseb. l. 9. Præpar. Euang. vocatur σκηπτοῦχος, id est, sceptriger, hoc est rex: regis enim insigne est sceptrum.

Tertiò, Franc. Maironis asserit Holofernem fuisse filium Assoeri, & Estheris; sed hoc vt nouum & inauditum omnes refutant.

Quartò, Pagnin. in nom. Hebr. Holofernes, inquit, iuxta Græcam etymologiam dictus quasi *totus dos*: ὅλος enim est totus, φερνὴ est dos, sunt & qui compositum putant ex Hebræo & Chaldæo, & interpretātur *fortis dux*. Nam *parnas* Chaldæis est præfectus siue dux. Hæc Pagnin. Vnde ducum Persarum illustrium nomina sunt Phanaspes, Pharnuches, Pharnabas.

Quintò, quoad mores Holofernes superbiâ fastuque, æquè ac fluxu & luxuria similis fuit Nabuchodonosori, ideoque à Iudith victus, cæsusque est, vt patebit ex seq. Græca addunt Nabuchodonosor dixisse Holoferni, se cum totis copijs subsecuturum: *Egrediar*, ait, *in furore meo super eos, & operiam omnem terram in pedibus virtutis meæ*, &c.

ET DIXIT EI: EGREDERE ADVERSVS OMNE REGNVM OCCIDENTIS] Græca fusiùs hoc regis mandatū enarrant, aiuntque: *Hæc dicit magnus Rex, Dominus omnis terræ. Ecce tu egrederis à facie meâ, & sumes tecum viros, qui suis ipsorū viribus confidant, peditum ad centum viginti millia, & multitudinem equorum cum eorum ascensoribus, multitudinem inquā, duodecim myriadum seu centum, & viginti milliū, & exibis in occursum, siue præliū contra omnem terrā, quæ ad occidentē est, quia oris mei verbo nō obtemperarunt. Et ipsis denunciabis, vt terrā & aquā præparent, quia egrediar in furore meo contra ipsos, & operiā omnem faciē terræ pedibus mei exercitus, & dabo ipsos illis in direptionem, eorumque vulnerati valles atque torrentes implebunt ipsorū. Fluuius etiam mortuis eorum exundans, complebitur: ipsorumque tandem captiuitatē agam, seu propellā in terræ omnis extrema. Tu verò egressus præoccupabis mihi omnes eorum fines, & ipsi seipsos tibi dedent, & tu mihi eos in diem redargutionis eorū reseruabis. Contra eos verò, qui rebelles & immorigeri sunt, non parcet oculus tuus, quominus eos in omni terrâ tua & in cædē & direptionē des: quia viuo ego, & robur regni mei, quæ locutus sum, ea etiam faciam in manu meâ. Tu verò non transgredieris vel vnicum verborum Domini tui, sed perficiens perficies, sicut præcepi tibi: & nihil cunctabere, vt ea facias.* Vers. 5.

Nota

Terram & aquam petebant Persæ in signum.

Nota io his Regis verbis *τὸ denunciabis eis, vt mihi aquam & terram præparent*, quibus significatur vetus Persarum mos, qui volentes gentem aliquã sibi subiugare, ac ab eâ postulantes, vt illa se Persis dederet, ab eâ petebant terram, & aquam, quasi seruitutis symbolum. Hæc duo enim ad vitam humanam sunt necessaria. Vnde Arist. lib. 2. Rhetor. *Præbere terram & aquã*, inquit, *seruire est*. Hine eùm Darius Hystaspis à Spartanis postularet terram & aquam in signũ deditionis, Spartani legatos eius coniecerunt in puteum, dicentes vt inde terram & aquam haurirent, quam ad Darium deferrent, vti narrat Herodotus l. 7. Vnde Xerxes Darij filius non est ausus mittere legatos ad Spartanos, qui ab eis terram & aquam poscerent, ait Hero. lib. 8. & Diod. l. 11. Hine Alexander magnus apud Curtium lib. 3. cum Dario Codomano & Persis cõflicturus, in oratione ad milites hanc Darij Hystaspis, & Xerxis arrogantiam insimulat, vt meminerint se cum Persis dimicare, qui terram & aquam postulare sunt soliti: itaq; ijs, qui se illis subijcerẽt, neque fontium haustũ, neque cibos, terræ fruges relinquerent. Rursum Herod. l. 4. narrat Darium Hystaspis ab Indathyrso Scytharum Duce postulasse terram & aquam. Et eùm ille misisset *auem, murem, ranam, & quinq; sagittas*, Darij opinio erat, *Scythas se sibi tradere, & terram & aquam*, quòd *mus* quidem in terrâ gignatur, & eodem quo homines fructu victitet: *rana* autem in aquis nascatur; *auis* verò sit equo assimilis: at *sagittis* dandis suum ipsorum robur tradere.

Vers. 7. ET EQVITVM SAGITTARIORVM DVODECIM MILLIA] Græca habent 120. *millia*, vt iam audiuimus; vbi videtur esse mendum in numero, & delenda esse ciphra o, vt maneant 12. millia, vti habet Noster. Quis enim tot millia equitum in aciem eduxit? Sanè Darius contra Alexandrum eduxit equitum dumtaxat 44. millia, peditum A ducenta, ait Curtius lib. 4. nisi quis dicat equitum sagittariorum hîc fuisse 12. cæterorum verò equitum lanceis, sarissis, bipennibus, &c. armatorum fuisse 108. millia, vt vtrisque iunctis fierent 120. millia. Fortè in Græcis dempto centum, legendum est 20. è quibus 12. millia fuerint sagittariorum, vti etiam habet Græcus, cæteri alterius armaturæ.

VENIT AD MAGNOS MONTES ANGE, QVI SVNT A SINISTRO CILICIÆ.] Ange ergo tum montes vocabantur, qui erant à sinistro Ciliciæ, ex quibus ortus est *Philces Angæus*, de quo Curtius lib. 3. apud Herodot. l. 7. nominatur *Rangæus mons magnus*, & apud alios. Vers. 12.

EFFREGIT (expugnauit) AVTEM CIVITATEM OPINATISSIMAM (famosissimam, opibusque & robore nominatissimam) MELOTHI, (*Melothi* Hebr. idem est quod *plenitudo*, scilicet opum, & hominum: talis enim erat in Melothi) PRÆDAVITQVE (prædatus est) OMNES FILIOS THARSIS.] Hi sunt de quibus dicitur 2. Machab. 4. 30. *Contigit Tharsenses, & Mallotas seditionem mouere, eò quòd Antiochidi Regis concubinæ dono essent dati.* Tharsis enim fuit nepos Iaphet, Genes. 10. à quo mare mediterraneum, & Cilicia eius terminus, indéque quoduis mare vocatum est Tharsis, vti dixi Isaiæ 2. 16. Vers. 13. B

MAMBRE,] Græca habent *Arbonai*. Vers. 14.

VSQVE AD FINES IAPHET] significatur Ioppe, ait Serarius, quæ & hodie vocatur *Iapha*, ac Turcis *Zapha*: nam, vt ait Plinius lib. 5. cap. 13. *Vicus Ioppes Phœnicum antiquior terrarum innundatione*, vt ferunt. Vers. 15.

ABDVXITQVE,] Græcè, ἐκύκλωσε, id est, *circumdedit, cinxit*. Vers. 16.

ET SVCCENDIT OMNIA SATA,] Græca habent: *Greges & armenta absumpsit, vrbes diripuit, agros depopulatus est, iuuenes ipsorum omnes in ore gladij percussit.* Vers. 17.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REges Syriæ, & Mesopotamiæ ex metu se dedunt Holoferni, qui tamen ferociter eorum vrbes lucosq; & Deos destruxit, vt solus Nabuchodonosor quasi Deus coleretur.

1. TUnc miserunt legatos suos, vniuersarum vrbium ac prouinciarum reges ac
principes, Syriæ scilicet, Mesopotamiæ, & Syriæ Sobal, & Lybiæ, atque Cili-
ciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt: 2. Desinat indignatio tua circa nos:
melius est enim vt viuentes seruiamus Nabuchodonosor regi magno, & subditi si-
mus tibi, quàm morientes cum interitu nostro ipsi seruitutis nostræ damna patia-
mur. 3. Omnis ciuitas nostra, omnisque possessio, omnes montes, & colles, & cam-
pi, & armenta boum, gregesque ouium, & caprarum, equorumque & camelorum, &
vniuersæ facultates nostræ, atque familiæ, in conspectu tuo sunt; 4. sint omnia no-
stra sub lege tuâ. 5. Nos, & filij nostri, serui tui sumus. 6. Veni nobis pacificus
Dominus, & vtere seruitio nostro, sicut placuerit tibi. 7. Tunc descendit de mon-
tibus cum equitibus in virtute magnâ, & obtinuit omnem ciuitatem, & omnem in-
habitantem terram. 8. De vniuersis autem vrbibus assumpsit sibi auxiliarios viros
fortes, & electos ad bellum. 9. Tantusque metus prouincijs illis incubuit, vt vni-
uersarum vrbium habitatores principes, & honorati simul cum populis, exirent ob-
uiam venienti, 10. excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choros
in tympanis, & tibiis. 11. Nec ista tamen facientes, ferocitatem eius pectoris miti-
gare potuerunt: 12. nam & ciuitates eorum destruxit, & lucos eorum excidit. 13.
Præceperat enim illi Nabuchodonosor rex, vt omnes Deos terræ exterminaret,

videlicet, vt ipse solus diceretur Deus ab his nationibus. quæ potuissent Holofernis
potentiâ subiugari. 14. Pertransiens autem Syriam Sobal, & omnem Apameam,
omnemque Mesopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa, 15. accepitque
ciuitates eorum, & sedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit v-
niuersum exercitum virtutis suæ.

Vers. 1. TVNC MISERVNT LEGATOS.] Sic Alexander Magnus reuerti voluit Babylonem, ait Curtius, quia *nunciabatur ei, legatos ex diuersis terrarum orbis partibus vndique Babyloniam confluxisse, eiusque aduentum expectare. Adeò totum orbem nominis eius terror inuaserat, vt cunctæ gentes, velut destinato sibi regi adularentur.*

SYRIÆ] strictè sumptæ, cuius caput est Damascus, quæ inde dicta est Damasina, cuius rex fuit Danadad, Rasin, Hazael, 3. Reg. 20. & seq. complectitur Antiochiam, Phœniciam, Iudæam, Palæstinam, Mesopotamiam, Assyriam, teste Plinio lib. 5. c. 12.

SOBAL] est Syriæ pars, quæ à Ptolemæo, Strabone & Plinio, Sophone dicitur, de quâ in libris Reg.

LYBIÆ] Nonnulli suspicantur legendum *Licia*, eò quòd Lybia sit in Africâ, longeque absit à Syriâ. Verùm terror Nabuchodonosoris fuit tantus, vt ad Lybiam peruadere potuerit, vti fama & terror Alexandri magni penetrauit ad Garamantes, & Indos.

Vers. 2. VT VIVENTES SERVIAMVS NABVCHODONOSOR REGI MAGNO.] Verè Alexander magnus apud Plutarchum lib. 2. de fortunâ Alex. aiebat: *multos nomine tenus esse magnos.*

Vers. 7. TVNC DESCENDIT (Holofernes) DE MONTIBVS] Syriæ, puta Casio, Libano, & Antilibano, inter quos sita est Damascus, cuius campos fertiles tempore messis occupauit Holofernes, vt dictum est c. 2. v. 17.

Vers. 10. EXCIPIENTES EVM CVM CORONIS ET LAMPADIBVS, DVCENTES CHOROS IN TYMPANIS ET TIBIIS.] Corona enim est insigne regis, cui olim lampades accensæ, siue ignes præferebantur, vti docet Tertul. in Apolog. & Xiphilinus in Nerone. Audi Curtium l. 5. *Bagistanes Babylonicæ arcis & regiæ pecuniæ custos obuiam victori Alexandro egressus, totum iter floribus, coronisq; constrauerat, argenteis altaribus ab vtroque latere dispositis, quæ non thure modò, sed omnibus odoribus cumulauerat.* Vide dicta Ieremiæ c. 1. 13. ad illa: *Ollam succensam ego video.*

ET LVCOS EORVM EXCIDIT] cum Dijs & idolis, qui in lucis more gentium, tegentes suas obscenitates, colebantur, vt dixi in lib. Reg. Vers. 12.

VT OMNES DEOS EXTERMINARET, VT IPSE SOLVS DICERETVR DEVS.] Vide quò assurgat fastus hominis, qui oblitus se terram esse & puluerem, Deo & diuinitati bellum indicit, ipseq; vult haberi & coli vt Deus, imò solus Deus. Et hoc etiam, quia vicerat Arphaxad. Verè Darius apud Curtium lib. 4. *Fragilitas humana*, inquit, *nimia in prosperis rebus obliuio est.* Similis fuit status Luciferi Isaiæ 14. 15. & Pharaonis Ezech. 29. v. 3. & Regis Tyrij Ezech. 28. ideoque omnes sterni, regnoque & vitâ deijci meruerunt. Superbia ergo mera est insania, quæ hominem facit quasi Titanem, non gigantomachum tantùm, sed & theomachum, vt Deum quasi ad duellum prouocare audeat, perinde ac si canis elephantum, mus leonem ad certamen prouocet. Vers. 13.

IN TERRAM GABAA] id est in terram cliuosam, & montosam. Hanc enim Hebr. significat Gabaa. Græca habent: *Venit secundùm faciem, vel in planitiem Esdrelon prope Dotæam, quæ est e regione Serræ magnæ Iudææ, & castrametatus est inter Gabaa, & Schytopolim.* Vnde Serarius pro *Idumæos* suspicatur legendum *Dothæos. Serra*, ait Arias, *est tractus perpetuò clausus & diuisus, siue instar dentium serræ strictus, vti sunt fauces & angustiæ montium.* Vers. 14.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdæi metu Holofernis se muniunt, ac induti cilicijs, & cinere, Dei opem inclamant. Consolatur eos Eliachim Pontifex, & Dei opem promittit, si in oratione perseuerent.

1. TUnc audientes hæc filij Israel, qui habitabant in terrâ Iuda, timuerunt valdè
à facie eius. 2. Tremor, & horror inuasit sensus eorum, ne hoc faceret Ieru-
salem, & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum. 3. Et
miserunt in omnem Samariam per circuitum vsque Iericho, & præoccupauerunt
omnes vertices montium: 4. & muris circumciderunt vicos suos, & congregaue-
runt frumenta in præparationem pugnæ. 5. Sacerdos etiam Eliachim, scripsit ad
vniuersos qui erant contra Esdrelon, quæ est contra faciem campi magni iuxta Do-
thaim, & vniuersos, per quos viæ transitus esse poterat, 6. vt obtinerent ascensus
montium, per quos via esse poterat ad Ierusalem, & illic custodirent. vbi angustum
iter esse poterat inter montes. 7. Et fecerunt filij Israel, secundùm quod consti-
tuerat eis sacerdos Domini Eliachim. 8. Et clamauit omnis populus ad Domi-
num instantia magna, & humiliauerunt animas suas in ieiunijs & orationibus, ipsi &
mulieres eorum. 9. Et induerunt se Sacerdotes cilicijs, & infantes prostrauerunt
contra faciem templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio. 10. Et clama-
uerunt

uerunt ad Dominum Deum Israel vnanimiter, ne darentur in prædam infantes eo-
rum, & vxores eorum in diuisionem, & ciuitates eorum in exterminium, & sancta
eorum in pollutionem, & fierent opprobrium gentibus. 11. Tunc Eliachim, sa-
cerdos Domini magnus, circuiuit omnem Israel, allocutusque est eos, 12. dicens:
Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in ie-
iunijs, & orationibus in conspectu Domini. 13. Memores estote Moysi serui Do-
mini, qui Amalec confidentem in virtute suâ, & in potentiâ suâ, & in exercitu suo,
& in clypeis suis, & in curribus suis, & in equitibus suis, non ferro pugnando, sed
precibus sanctis orando deiecit: 14. sic erunt vniuersi hostes Israel: si perseuera-
ueritis in hoc opere, quod cœpistis. 15. Ad hanc igitur exhortationem eius depre-
cantes Dominum, permanebant in conspectu Domini, 16. ita vt etiam hi qui of-
ferebant Domino holocausta præcincti cilicijs offerrent sacrificia Domino, & erat
cinis super capita eorum. 17. Et ex toto corde suo omnes orabant Deum, vt visi-
taret populum suum Israel.

VERS. 2. TREMOR ET HORROR INVASIT SENSVS EORVM] Græca vberiùs habent: *Et timuerunt valdè à facie eius, & pro Ierusalem, & templo Domini Dei sui turbati sunt, quia recenter fuerant ascendentes de captiuitate, & nuper omnis populus cõgregatus fuerat ex Iudæâ, & vasa & altare & domus* (Dei, id est templũ) *ex profanatione sanctificata erant.* Multi; vt dixi in procem. cum Bellarmino, Salian. & alijs, hęc referunt ad Manassen regem Iuda, qui cum suis captus in Babylone, liber dimissus est in regnum, ac pœnitens templum à se per idola profanatum purgauit, verique Dei cultui restituit. Verùm hæc etiam fuit captiuitas, & liberatio Manassis regis, nõ totius populi. Adde quòd Manassis regis nulla toto hoc libro fiat mentio, quod vtiq; fieri debuisset, cùm ad eum, vtpote regem potiùs quàm Eliachim Pontificem, pertineret Iudæam contra Holofernem munire, & fauces nondum immisso prę- B sidio insidere. Quare meliùs alij ad tempora Xerxis hæc referunt, cùm iam rędificatum esset templum a Chaldæis profanatum & combustum.

Dices: quomodò Iudæi reuersi recenter è captiuitate tantas habuere vires, & animos, vt castris tam numerosis & validis sese opponere auderent? Resp. id factum metu captiuitatis, cuius acerbitatem & ærumnas nuper in Babylone senserant, ac metu perdendæ veræ religionis. Nabuchodonosor enim minabatur Deo, & templo excidium, quia solus vt Deus adorari volebat. Hoc autem Iudæis verum Deum colentibus videbatur intolerabile, vt mallent mori, quàm id permittere. Deniq; innumerabilis fuit Iudæorum propago, & per generationem multiplicatio instar ranarum & pisciũ, vti fuit tempore Mosis, Exodi 1. Nam Iosephus lib. 11. Antiq. c. 4. reuersorum è captiuitate Babylonica puberum anno secundo Darij Hystaspis numerat quater millena millia, & insuper 620. C millia, idque ex tribu Iuda & Beniamin duntaxat, quibus ex cæteris decem tribubus plurimi se adiunxerunt. Itaq; facilè potuerunt conflare exercitum numerosum, qui se opponeret Holoferni, maximè in faucibus & præruptis montium, vbi vnus valet decem hostibus resistere.

VERS. 4. ET CONGREGAVERVNT FRVMENTA.] *Nam ipsorum agri recenter demessi erant*, vt addunt Græca: *Reliquis casibus*, ait libro tertio c. 3. Vegetius, *potest in tempore subueniri, pabulatio, & annona, in necessitate non habent remedium, nisi ante condita.* Ideoque vetus Romanorum disciplina *in plerisque oppidis ad vsum anni totius, in aceto, frumento, larido, atque hordeo & paleis condita habebat*, inquit in Gordiano Capi- A tolinus. Nam vt ait Vegetius libro 3. cap. 3. *Sæpius penuria, quàm pugna consumit exercitum, & ferro sæuior fames est. In omni expeditione vnum & maximum consilium est, vt tibi sufficiat victus, hostes frangat inopia. Antè igitur quàm inchoetur bellum, de copijs, expensisq; solers debet esse tractatus, vt pabula, frumentum, cæteraq; annonariæ species, quas à Prouincialibus consuetudo deposcit, maturiùs exigantur, & in opportunis ad rem gerendam, ac munitissimis locis, amplior semper modus, quàm proficit, aggregetur.* Et capite 26. *Qui frumentũ, necessariumq; commeatum non præparat, vincitur sine ferro.*

SACERDOS ETIAM ELIACHIM] Græca *Ioachim*, vti & à Nostro vocatur c. 15. 9. Idem enim hæc duo nomina significant, scilicet *Dei stator*, aut *statorius*, qui scilicet stare fecit acies Iudæorum contra Holofernem. Deus enim tam dicitur אל *El*, B quàm, יה *is*, quod est abbreuiatum Iehoua. Hinc patet tempore Xerxis hæc contigisse. Tunc enim Pontifex fuit Ioachim, vt dixi in procemio, qui deficiente rege, remp. administrabat: nam, vt ait Iosephus libro secundo contra Apion. *Iudaica reip. constitutio communiter sacerdotibus, vt maxima quæque administrent, committit. Omnium verò Pontifici, aliorum rursum sacerdotum principatum demandat.* Breuiter verò, *sacerdotes*, inquit, *sunt inspectores omnium, iudices rerum, quæ ambigua; vindices eorum quæ damnata.* VERS. 5.

ET CLAMAVIT OMNIS POPVLVS AD DOMINVM INSTANTIA MAGNA.] Nota hic vsum, modum, & vim publicæ orationis & pœnitentiæ in publicâ calamitate, Christianis imitandum, vt simili modo calamitates suas auertant. Nimirum primò clamauit omnis populus instantia magna. Secundò, humiliauerunt animas suas in ieiunijs & orationibus. Tertiò, induerunt se cilicijs. Quartò, prostrauerunt infantes coram Domino & templo. Quin- C tò, altare operuerunt cilicio, vt publico quasi religionis, iustitiæ, templique, & altaris lucto Deum ad miserandum & succurrendum prouocarent: vt quasi manu facta, vique illata, vt ait Tertul. in Apol. cogerent. Idem fecerunt Niniuitæ, Ionæ 3. & Machabæi 1. Machab. 3. 47. ideoque omnes à Deo exaudiri, & liberari meruerunt. VERS. 8.

Græcà vberiùs habent: *Populus erat ieiunans, (& ieiunando orans) complures dies in omni Iudæâ & Ierusalem ante faciem Sanctorum*, puta sancti, & sancti sanctorum, hoc est templum. Qui enim erant in Ierusalem oraturi, adibant templum; qui verò foris erant, faciem vertebant versus templum.

TVNC ELIACHIM, SACERDOS DOMINI MAGNVS VERS. 11.

NVS CIRCVIVIT OMNEM ISRAEL] vt omnes ad constantiam, confidentiam, & perseuerantiam in orationibus & ieiunijs hortaretur, promittens eis, si id facerent, victoriam. *Præcepta Christi*, ait S. Ambrosius, serm. 86. *Arma sunt Christianis: & diuinus itiner terrorem a nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt; quibus nos saluator instruxit, oratio, misericordia, atque ieiunium. Ieiunium enim melius, quàm murus tuetur; misericordia faciliùs liberat quàm rapina: Oratio longiùs vulnerat quàm sagitta. Sagitta enim non nisi proximè conspectum percutit aduersarium: oratio autem longiùs positum vulnerat inimicum.* Græca fusiùs hic habent: *Ioachim summus Pontifex, atque omnes, qui coram Domino stabant Sacerdotes, cæteriq; qui Domino ministrabant, sacco lumbos suos accincti offerebant iuge illud holocaustum, & vota; & voluntaria populi donaria, puluisq; super eorum cidares,* seu *mitras erat, & clamabant ad Dominum ex totâ virtute suâ, in bonum:* A siue vt *ad benefaciendum & subueniendũ visitaret omnem domum Israel.* Pontificẽ hunc imitentur Episcopi, & Principes, populos sibi commissos circũeant, visitent, animent, instruant, corrigant.

MEMORES ESTOTE MOYSI SERVI DOMINI, QVI AMALEC, &c.] Vide historiam Exodi 17. vbi eam explicui. Nota Eliachim æquè ac Moyses duo hic ad bellum præcipit, primùm vt Deum inuocent, ab eoque victoriam postulent, & expectent; secundum vt vrbes suas muniant, transitus occupent, omniaq; humana præsidia ad resistendum conquirant. Deus enim non adiuuat desides, sed laborantes & pugnantes. Vidit hoc gentilis Cato apud Salustium in bello Catilin. dicens: *Non votis, neque supplicijs muliebribus auxilia Deorum parantur, vigilando, agendo, benè consulendo, prosperè omnia cedunt nimirum:* VERS. 13.

Altitonans adiuuat non tonantem, sed conantem.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ACHIOR dux Ammon Holoferni dat consilium, vt inquirat, an Iudæi in Deum suum peccarint. Sic enim ab eo expugnari facilè posse; alioqui Deo suo eos protegente esse inexpugnabiles. Quare magnates Holofernis destinant Achior morti.

1. NUnciatumque est Holoferni principi militiæ Assyriorum, quòd filij Israel
præpararent se ad resistendum, ac montium itinera conclusissent, 2. &
furore nimio exarsit in iracundiã magnã, vocauitque omnes principes Moab &
duces Ammon, 3. & dixit eis: Dicite mihi quis sit populus iste, qui montana obsidet:
aut quæ, & quales, & quantæ sint ciuitates eorum: quæ etiam sit virtus eorum:
aut quæ sit multitudo eorum, vel quis rex militiæ illorum, 4. & quare præ omnibus,
qui habitant in Oriente, isti contempserunt nos, & non exierunt obuiam nobis,
susciperent nos cum pace? 5. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon
respondens, ait: Si digneris audire Domine mi, dicam veritatem in conspectu tuo,
de populo isto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbum falsum ex ore
meo. 6. Populus iste ex progenie Chaldæorum est. 7. Hic primùm in Mesopotamiâ
habitauit, quoniam noluerunt sequi deos patrum suorum, qui erant in Terrâ
Chaldæorum. 8. Deserentes itaque ceremonias patrum suorum, quæ in multitudine
deorum erant, 9. vnum Deum cæli coluerunt, qui & præcepit eis vt exirent
inde & habitarent in Charan. Cumque operuisset omnem terram fames, descenderunt
in Ægyptum, illicque per quadringentos annos sic multiplicati sunt, vt dinumerari
eorum non posset exercitus. 10. Cumque grauaret eos rex Ægypti, atque
in ædificationibus vrbium suarum in luto & latere subiugasset eos, clamauerunt
ad Dominum suum, & percussit totam terram Ægypti plagis varijs. 11. Cumque
eiecissent eos Ægyptij à se, & cessasset plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, &
ad suum seruitium reuocare, 12. fugientibus his Deus cæli mare aperuit, ita vt
hinc inde aquæ quasi murus solidarentur, & isti pede sicco fundum maris perambulando
transirent. 13. In quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos
persequeretur, ita aquis coopertus est, vt non remaneret vel vnus, qui factum posteris
nunciaret. 14. Egressi verò mare rubrum, deserta Sina montis occupauerunt,
in quibus numquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit. 15.
Illic fontes amari obdulcati sunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam
de cælo consecuti sunt. 16. Ubicumque ingressi sint sine arcu & sagitta, &
absque scuto & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit. 17. Et non fuit qui
insultaret populo isti, nisi quando recessit à cultu Domini Dei sui. 18. Quotiescumque
autem præter ipsum Deum suum, alterum coluerunt, dati sunt in prædam,
& in gladium, & in opprobrium. 19. Quotiescumque autem pœnituerunt se recessisse
à culturâ Dei sui, dedit eis Deus cæli virtutem resistendi. 20. Denique
Chananæum regem, & Iebusæum, & Pherezæum, & Hethæum, & Heuæum, &
Amor-

Amorrhæum, & omnes potentes in Hesebon prostrauerunt, & terras eorum, & ciui-
tates eorum ipsi possederunt : 21. & vsque dum non peccarent in conspectu Dei
sui, erant cum illis bona; Deus enim illorum odit iniquitatem. 22. Nam & ante
hos annos, cùm recessissent à viâ, quam dederat illis Deus, vt ambularent in eâ, ex-
terminati sunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti sunt in
terram non suam. 23. Nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum, ex dis-
persione qua dispersi fuerant, adunati sunt, & ascenderunt montana hæc omnia; &
iterùm possident Ierusalem, vbi sunt sancta eorum. 24. Nunc ergo, mi Domine,
perquire: si est aliqua iniquitas eorum in conspectu Dei eorum, ascendamus ad illos,
quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & subiugati erunt sub iugo potentiæ
tuæ. 25. Si verò non est offensio populi huius coram Deo suo, non poterimus
resistere illis: quoniam Deus eorum defendet illos: & erimus in opprobrium vni-
uersæ terræ. 26. Et factum est, cùm cessasset loqui Achior verba hæc, irati sunt
omnes magnates Holofernis, & cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum.
27. Quis est iste, qui filios Israel posse dicat resistere regi Nabuchodonosor, &
exercitibus eius, homines inermes, & sine virtute, & sine peritia artis pugnæ?
28. Ut ergo agnoscat Achior quoniam fallit nos, ascendamus in montana: &
cùm capti fuerint potentes eorum, tunc cum eisdem gladio transuerberabitur : 29.
vt sciat omnis gens, quoniam Nabuchodonosor Deus terræ est, & præter ipsum alius
non est.

Vers.1. FILII ISRAEL PRÆPARARENT SE AD RESISTENDVM.] Addunt Græca, *Et in campis posuissent scandala*, id est obstacula, verbi gratia, fossas occultas, murices, & palos acutos, in quæ transeuntes incautè Assyrij corruerent vel impingerent.

Vers.3. ET DIXIT EIS: DICITE MIHI QVIS SIT POPVLVS ISTE?] Hinc rursum colligitur hæc non sub Manasse, sed sub Xerxe contigisse. Nam sub Manasse & ex Manasse ac primoribus Iudæorum captiuis sat cognorant Babylonij & Assyrij quis & qualis esset Iudæorū populus. Vnde qui sub Manasse hæc contigisse volunt, dicunt hanc Holofernis interrogationem non esse ignorantis, sed mirantis & indignantis, ac Iudæos quasi viles contemnentis.

Vers.4. ET QVARE PRÆ OMNIBVS QVI HABITANT IN ORIENTE] Græca habent: in Occidente.

Vers.5. TVNC ACHIOR DVX OMNIVM FILIORVM AMMON] Serarius sub filijs Ammon comprehendit quoque Idumæos. Hi enim cùm essent fratres Iudæorum (Iacob enim parens Iudæorum erat frater Esau, siue Edom parentis Idumæorum) cùm eos inuadere vellent, vocabant se Ammonitas, non Idumæos, ne palam malè audirent, quòd fratres suos oppugnarent. Hinc 2. Paral. 20. 1. dicitur: *Congregati sunt filij Moab, & filij Ammon, & cum eis de Ammonitis ad Iosaphat.* Vbi vides à filijs Ammon Ammonitas distingui. Vbi liber ille traditionum: *Ammonitas Idumæos vult intelligi, qui ob reuerentiam paterni nominis nolebant in pristino habitu arma mouere contra Israel, sed transfigurabant se in habitum Ammonitarum.*

Vers. 6. POPVLVS ISTE EX PROGENIE CHALDÆORVM EST] quia Deus Abraham Hebræorum parentem eduxit de Vr vrbe Chaldæorum. Genes. 11. 31.

Vers.9. DESCENDERVNT IN ÆGYPTVM, ILLICQVE per 400. ANNOS SIC MVLTIPLICATI SVNT.] Hos 400. annos numera ab egressu Abrahæ ex Chaldæâ & Haran: nam alioqui Hebræi in Ægypto habitarunt dumtaxat 215. annis, vti ostendi Exodi. 12. 40.

Vers.13. AQVIS COOPERTVS EST] Pharo cum omnibus suis. Recenset Achior miracula, quibus Deus

A Hebræos ex Ægypto perduxit in Chanaan, quæ omnia explicui in Exodo.

Vers.17. ET NON FVIT QVI INSVLTARET POPVLO ISTI, NISI QVANDO RECESSIT A CVLTV DOMINI DEI SVI.] Disce hic seruire Deo: sic enim Deus te faciet inexpugnabilem, & omnibus hostibus superiorem. Sin autem; sinet te à quibusuis subigi & conculcari. Idem discant vrbes & regna, eorumq; reges & principes. Audi graues hac de re duorum Patrum gnomas: vnus est S. Hier. Epist. 13. *Nostris*, ait, *peccatis barbari fortes sunt, nostris vitijs Romanus fugatur exercitus.* Alter D. Ambr. serm. 85. *Ciuitati non nisi propter ciuium peccata infertur excidium. Desine peccare & ciuitas non peribit.* Gentibus ergo peccantibus timenda est Dei vindicta & excidium: non peccantibus verò speranda est securitas & felicitas.

Vers.22. NAM ET ANTE HOS ANNOS, CVM RECESSISSENT A VIA (religione & lege) QVAM DEDERAT ILLIS DEVS, &c. CAPTIVI ABDVCTI SVNT]
B à Nabuchodonosor in Babyloniam, quæ celeberrima, vniuersalis, & propria Iudæorum fuit captiuitas, è quâ sub Cyro redierunt: talis verò non fuit illa, quæ contigit sub Manasse: nam illa non fuit vniuersalis. Alia verò captiuitas decem tribuum sub Ezechiâ facta à Salmanasar pariter non fuit vniuersalis, quia non fuit omnium, puta 12. tribuum, sed decem dumtaxat. Rursum illa fuit perpetua, quia ex illâ numquàm redierunt Israelitæ.

Addit Græcus: *& templum Dei ipsorum factum est in pauimentum.* Vatab. *solo æquatum*, quia à Chaldæis combustum. Hinc patet post excidium Ierusalem hæc contigisse. Bellar. verò, Serarius & alij, qui volunt ante excidium hæc accidisse, respondent verba hæc à quopiam inserta esse Græco textui, eò quòd desint in Latino, ideoq; parui esse facienda. Alij respondent Manassen suâ idololatriâ vilipendisse, abiecisse, & prophanasse templum, imò multis in locis illud diruisse & quasi solo æquasse.

Vers.25. NON POTERIMVS RESISTERE EIS, QVONIAM DEVS EORVM DEFENDET ILLOS.] Iam *si Deus pro nobis quis contra nos?* Rom. 8. Hæc verba bilem mouerunt Holoferni, vt Achior destinaret morti,

morti, eò quòd nullum Deum agnosceret, nisi A Nabuchodonosor.

VT SCIAT OMNIS GENS QVONIAM NABVCHODONOSOR DEVS TERRÆ EST] rectè terræ, quia nihil iuris vel virium habet in cælum, nec vltra terram eius potestas se porrigit. Quocirca falsò vult esse Deus. Deus enim dominatur tam cælo quàm terræ. Cur ergo superbis & insanis, ô vermicule terræ, & Deum cæli ad duellum prouocas, vt eum diuinitate suâ priues & deiicias? Prudenter Tertul. Apolog. 13. *Esto*, inquit, *religiosus in Deum, qui vis illum propitium Imperatori. Desine alium Deum credere vel colere, atque ita & hunc Deum ducere, cui Deo opus est.*

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Holofernes Achior ligatum mittit in Bethuliam, vt eâ captâ, ipsum cum ciuibus occidat: benignè eum excipiunt & solantur Iudæi.

1. FActum est autem cùm cessassent loqui, indignatus Holofernes vehementer, dixit ad Achior: 2. Quoniam prophetasti nobis dicens, quod gens Israel defendatur à Deo suo, vt ostendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor: 3. cùm percusserimus eos omnes, sicut hominem vnum, tunc & ipse cum illis Assyriorum gladio interibis, & omnis Israel tecum perditione disperiet: 4. & probabis quoniam Nabuchodonosor Dominus sit vniuersæ terræ: tuncque gladius militiæ meæ transiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Israel, & non respirabis vltrà, donec extermineris cum illis. 5. Porrò autem si prophetiam tuam veram existimas, non concidat vultus tuus, & pallor, qui faciem tuam obtinet, abscedat à te, si verba mea hæc putas impleri non posse. 6. Ut autem noueris quia simul cum illis hæc experietis, ecce ex hac horâ illorum populo sociaberis, vt, dum dignas mei gladij pœnas exceperint, ipse simul vltioni subiaceas. 7. Tunc Holofernes præcepit seruis suis, vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethuliâ, & traderent eum in manus filiorum Israel. 8. Et accipientes eum serui Holofernis, profecti sunt per campestria: sed cùm appropinquassent ad montana, exierunt contra eos fundibularij. 9. Illi autem diuertentes à latere montis, ligauerunt Achior ad arborem manibus & pedibus, & sic vinctum restibus dimiserunt eum, & reuersi sunt ad dominum suum. 10. Porrò filij Israel descendentes de Bethuliâ, venerunt ad eum: Quem soluentes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum statuentes, percunctati sunt quid rerum esset, quòd illum vinctum Assyrij reliquissent. 11. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, & Charmi, qui & Gothoniel. 12. In medio itaque seniorum, & in conspectu omnium, Achior dixit omnia, quæ locutus ipse fuerat ab Holoferne interrogatus: & qualiter populus Holofernis voluisset propter hoc verbum interficere eum, 13. & quemadmodùm ipse Holofernes iratus iusserit eum Israelitis hac de causâ tradi: vt, dum vicerit filios Israel, tunc & ipsum Achior diuersis iubeat interire supplicijs, propter hoc quod dixisset: Deus cæli defensor eorum est. 14. Cumque Achior vniuersa hæc exposuisset, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & communi lamentatione & fletu vnanimes preces suas Domino effuderunt, 15. dicentes: Domine Deus cæli & terræ: intuere superbiam eorum, & respice ad nostram humilitatem, & faciem sanctorum tuorum attende, & ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te: & præsumentes de se, & de suâ virtute gloriantes, humilias. 16. Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorum completa, consolati sunt Achior, 17. dicentes: Deus patrum nostrorum, cuius tu virtutem prædicasti, ipse tibi hanc dabit vicissitudinem, vt eorum magis tu interitum videas. 18. Cùm verò Dominus Deus noster dederit hanc libertatem seruis suis, sit & tecum Deus in medio nostri: vt sicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus conuerseris nobiscum. 19. Tunc Ozias, finito consilio, suscepit eum in domum suam, & fecit ei cœnam magnam. 20. Et vocatis omnibus presbyteris, simul expleto ieiunio refecerunt. 21. Posteà verò conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra ecclesiam orauerunt, petentes auxilium à Deo Israel.

VERS. 2. QVONIAM PROPHETASTI] id est prædixisti, B non ex oraculo à Deo accepto, sed ex humanâ prudentiâ, & priorum temporum experientiâ.

VERS. 4. NON RESPIRABIS VLTRA, DONEC EXTERMINERIS] τὸ *donec* refer non ad *respirabis*, nam qui non respirat, iam est exterminatus & mortuus: sed superiùs ad *gladius transiet per latera tua, & confixus cades*, ita scilicet vt *non respires vltra*, hoc est, donec

omnino

omnino exanimeris & *extermineris cum illis.*

Vers. 6. ILLORVM POPVLO SOCIABERIS] q. di videris, ô Achior, occultus Iudæorum socius & fautor, ideoque mei proditor: quare vade ad illos quorũ societatem meæ prætulisti, estoque apertus mihi hostis, vti illi sunt, vt quorum in hostilitate es socius, eorumdem in internecione vindictæ meæ sis particeps.

Vers. 10. PORRO FILII ISRAEL DESCENDENTES DE BETHVLIA, VENERVNT AD EVM] Bethulia erat vrbs Galilææ in tribu Zabulon sita in monte, tribus leucis distans à Dothain, vbi Ioseph à fratribus captus, & tunica polymita spoliatus est. Addunt Brocardus & Adrich. etiamnum hodie ibidem vestigia castrorum Holofernis cerni. *Bethulia* Hebr. idem est quod *virginitas Dei*. Ipsa enim quasi virgo intacta est ab excidio Holofernis, per castam Iudith.

Porrò Bethulia propria erat tribus Zabulon, ideoque ad regnum Israel, siue decem tribuum pertinens: sed ijs in Assyriam abductis tribus Iuda eam ac plures alias Israelis vrbes sibi vindicauit: tota enim Chananæa à Deo data erat posteris Iacob, quorũ parte abducta, cæteri superstites, puta Iudæi, quasi fratres in decem tribuum quasi fratrum suorum hæreditatem iure propinquitatis & naturæ successerunt.

Vers. 11. IN DIEBVS ILLIS ERANT ILLIC PRINCIPES OZIAS FILIVS MICHA DE TRIBV SIMEON, ET CHARMI, QVI ET GOTHONIEL] Licet enim Bethulia esset in tribu Zabulon, tamen ex alia tribu, puta Simeon, habuit Ducem, vti toti Israeli præfuere Iudices ex varijs tribubus oriundi. Hinc & Ozias hic c. 8.34. vocatur *Princeps Iuda*, & c. 13. 23. *Princeps populi Israel.* Lyran. & Dion. censent Oziam & Charmi fuisse sacerdotes seniores, quia in Græco vocantur presbyteri. Sed πρέσβυς, id est presbyter, vocatur senior & maior natu, siue laicus sit, siue sacerdos. Hinc rursum hæc videntur non contigisse sub rege Manasse, sed post captiuitatem sub Ducibus Ozia & Charmi.

Vers. 15. ET FACIEM SANCTORVM TVORVM] Græcè *sanctificatorum*, id est fidelium tuorũ, qui sese per circumcisionem tibi dicarunt, & nunc rursum per ieiunium, orationem, & supplices preces totos se tibi sanctificant, id est dicant & consecrant.

QVONIAM NON DERELINQVIS PRÆSVMENTES DE TE] hoc est confidentes in te, hi enim præ omnibus, & ante omnia sumunt quasi Deum operum suorum ducem & belli ductorem, ac per eum certam sperant victoriam. Sic S. Germanus vt grassans incendium æger euaderet, ab alijs se moueri *fidei præsumptione non est passus*, ait Beda lib. 1. hist. Angl. c. 19.

PRÆSVMENTES DE SE, id est sibi, suisque viribus præfidentes: vnde explicans subdit, ET DE SVA VIRTVTE GLORIANTES HVMILIAS.] Audi S. Bern. lib. de grad. humilit. grad. 7. *Qui alios se præ-*

A *cellere putat, quomodo non plus de se, quàm de alijs præsumat? Primus in consentibus residet, in concilijs primus respondet, non vocatus accedit, non missus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta, quidquid ipse non fecerit aut ordinauerit, non rectè factum, nec pulchrè existimat ordinatum. Iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.*

CONSOLATI SVNT ACHIOR] non tamen eum consilijs suis adhibuerunt, vel bello præfixerunt, quia transfugarum suspecta est fides, sic enim Iudith fictè transfugiens ad Assyrios, Chusai ad Absalonem 2. Reg. 17. Sinon ad Troianos, Zopyrus Darij Hystaspis dux ad Babylonios, eos hostibus suis tradiderunt. Vers. 18.

POSTEA VERÒ (post refectionem & conuiuium frugale) CONVOCATVS EST OMNIS POPVLVS, ET PER TOTAM NOCTEM INTRA ECCLESIAM ORAVERVNT PETENTES AVXILIVM A DEO ISRAEL.] Nam vt ait S. Hier. Epist. ad Eustochium: *Ita tibi semper comedendum est, vt cibum & oratio sequatur & lectio.* Et ad Lætam, de institutione filiæ: *sic comedat vt semper esuriat, vt statim post cibum possit legere & psallere.* Tertull. Apolog. 39. refutans Gentilium de crapula Christianorum calumniam: qua in eos iactabant illud Diogenis: *Megarenses obsonant quasi crastino die morituri, ædificant quasi nunquam morituri*, Agapen, id est conuiuium omnibus Christianis post Eucharistiam commune charitatis, ita describit: *Non prius discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur, editur quantum esurientes cupiunt, bibitur quantum pudicis est vtile, ita saturantur, vt qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse: ita fabulantur, vt qui sciant dominũ audire. Post aquam manuale & lumina, vt quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere: hinc probatur quomodo biberet. Atque oratio conuiuium dirimit: inde disceditur non in cateruas cæsionum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciuiarum, sed ad eamdem curã modestiæ, vt qui non tam cœnã cœnauerint, quam disciplinã.* Legant hæc fideles & primorũ Christianorũ in conuiuijs frugalitatẽ & pietatem imitentur. Nota τὸ *intra Ecclesiã*, id est intra Synagogam, hoc est concionis & orationis locum, qui exinde Græcè προσευχὴ dicitur: nam Iudæi templum non habebant in Bethulia, sed tantùm in Ierusalem, Synagogam verò loco templi habebant in singulis vrbibus maioribus. Vide hic pariter antiquitatem nocturnarum vigiliarum, qua magnis festis, vel ob vrgentes calamitates totus populus peruigilabat in templo Ierosolymis, & extra Ierosolymam in proseucha (vt habet Græcus hic) siue synagoga vacans orationi. Vide Iosephus in vita sua: *Sequenti*, inquit, *die populus conuenit in proseucham, quam vocant precationis domum amplam.* Idem Philo de vita Mosis lib. 3. *Apud Iudæos*, inquit, *destinata oppidatim Sacris precationibus loca, quæ proseuchas vulgus nominat.* Vers. 21.

B

C

De sacris hisce vigilijs, vide S. Basil. in Psal. 114. Euseb. lib. 6. hist. c. 7. Tertull. li. 2. ad vxorem c. 4.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Holofernes obsidione cingit Bethuliã, aqu æductũ incidit, fontes occupat, itẽq; siti obsessos ad deditionem flagitandam cogit, sed Ozias suadet, vt ad quinos dies opem exspectent.

1. Holofernes autem altera die præcepit exercitibus suis, vt ascenderent con-
tra Bethuliam. 2. Erant autem pedites bellatorum centum viginti mil-
lia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum, quos occu-
pauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouincijs & vrbibus vniuersæ iuuentutis.
3. Omnes parauerunt se pariter ad pugnam contra filios Israel, & venerunt per cre-
pidinem montis vsque ad apicem, qui respicit super Dothain, à loco qui dicitur Bel-
ma, vsque ad Chelmon qui est contra Esdrelon. 4. Filij autem Israel vt viderunt
multitudinem illorum, prostrauerunt se super terram, mittentes cinerem super ca-
pita sua, vnanimes orantes vt Deus Israel misericordiam suam ostenderet super po-
pulum suum. 5. Et assumentes arma sua bellica, sederunt, per loca, quæ ad angusti
itineris tramitem dirigunt inter montosa, & erant custodientes ea tota die & nocte.
6. Porrò Holofernes, dum circuit per gyrum, reperit quòd fons, qui influebat, aquæ-
ductum illorum à parte australi extra ciuitatem dirigeret: & incidi præcepit aquæ-
ductum illorum. 7. Erant tamen non longè à muris fontes, ex quibus furtim vi-
debantur haurire aquam, ad refocillandum potiùs quàm ad potandum. 8. Sed
filij Ammon & Moab accesserunt ad Holofernem, dicentes: Filij Israel non in lan-
cea nec in sagitta confidunt, sed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in
præcipitio constituti. 9. Vt ergo sine congressione pugnæ possis superare eos,
pone custodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & sine gladio interficies eos,
vel certè fatigati tradent ciuitatem suam quam putant in montibus positam supera-
ri non posse. 10. Et placuerunt verba hæc coram Holoferne, & coram satellitibus
eius, & constituit per gyrum centenarios per singulos fontes. 11. Cumque ista
custodia per dies viginti fuisset expleta, defecerunt cisternæ, & collectiones aqua-
rum omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt non esset intra ciuitatem, vnde satiaren-
tur vel vna die, quoniam ad mensuram dabatur populis aqua quotidie. 12. Tunc
ad Oziam congregati omnes viri, feminæque, iuuenes, & paruuli, omnes simul vna
voce. 13. dixerunt: Iudicet Deus inter nos & te, quoniam fecisti in nos mala,
nolens loqui pacificè cum Assyrijs, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus
eorum. 14. Et ideo non est qui adiuuet, cùm prosternamur ante oculos eorum in
siti, & perditione magna. 15. Et nunc congregate vniuersos qui in ciuitate sunt, vt
sponte tradamus nos omnes populo Holofernis. 16. Melius est enim vt captiui
benedicamus Dominum viuentes, quàm moriamur, & simus opprobrium omni car-
ni, cùm viderimus vxores nostras, & infantes nostros mori ante oculos nostros. 17.
Contestamur hodie cælum & terram, & Deum patrum nostrorum, qui vlciscitur
nos secundùm peccata nostra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holofernis,
& sit finis noster breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate sitis. 18. Et
cùm hæc dixissent, factus est fletus & vlulatus magnus in ecclesia ab omnibus, & per
multas horas vna voce clamauerunt ad Deum, dicentes: 19. Peccauimus cum pa-
tribus nostris, iniustè egimus, iniquitatem fecimus. 20. Tu, quia pius es, miserere
nostri, aut in tuo flagello vindica iniquitates nostras, & noli tradere confitentes te,
populo qui ignorat te; 21. vt non dicant inter Gentes: Vbi est Deus eorum? 22. Et
cùm fatigati his clamoribus, & his fletibus lassati siluissent, 23. exurgens Ozias in-
fusus lacrymis, dixit: Æquo animo estote fratres, & hos quinque dies expectemus à
Domino misericordiam. 24. Forsitan enim indignationem suam abscindet, &
dabit gloriam nomini suo. 25. Si autem transactis quinque diebus non venerit adiu-
torium, faciemus hæc verba, quæ locuti estis.

Vers. 2. CENTVM VIGINTI MILLIA (Græca habent 170. *millia peditum*) EQVITES 22. MILLIA] Accesserant ergo auxiliares copiæ, & nouorum equitum decem millia: nam c. 2. 7. tantùm recensita sunt equitum decem millia. Hæc auxilia sub- A mittebat Nabuchodonosor, qui & ipse cum toto exercitus robore subsequi destinabat, vt habet Græcus c. 2.

Vers. 3. A LOCO QVI DICITVR BELMA VSQVE AD CHELMON] Belma est vrbs ad radices montis, in

quo

quo sita est Bethulia, quę à Brocardo Abelina vocatur. Ibidem iuxta Dotbaim est vrbs *Chelmon*, vel vt Gręcus habet *Cyamon*: in vtraque castrametatus est Holofernes, vt habet Gręcus, aciemque instruxit ad pugnam & vrbis oppugnationem.

Vers.6. QVOD FONS, QVI INFLVEBAT, AQVÆ DVCTVM &c. DIRIGERET] hoc est aquam in vrbem per aquæductum transfunderet, ideoque aquæductum incidens Holofernes, aquā ab vrbe auertit. Suspicatur Serarius pro *dirigeret*, legendum *drigaret*, id est irrigaret, sed τὸ *dirigeret* sat planè huic loco conuenit. Fons enim per canalem aquam dirigit & transmittit in vrbem.

Vers.8. FILII AMMON ET MOAB ACCESSERVNT AD HOLOFERNEM] Græca habent, *Principes Idumæi & Moabitici*. Idumæi enim inuadentes Iudæos fingebant se esse Ammonitas, vt dixi cap. 5. v. 9. Hi ergo suaserunt Holoferni, vt fontes occuparet, itaque Iudæos siti conficeret.

B Mysticè: *Tunc incidit diabolus aquæductum, cùm facit interrumpere studia literarū. Erant autem non longe à muris fontes, dogmata Philosophorum, qui scientiæ & honestatis aliquod conferunt solatium, ex quibus videbātur haurire aquam ad refocillandum potiùs quàm ad potandum*: ita Rabanus; sic & S. Aug. in Psal. 73 & S. Greg. in c. 4. Cant. Rursum incidit diabolus aquęductū, cùm nos ab oratione auertit: per orationē enim quasi canalē omnis Dei gratia in nos influit,

A vnde ea succisa diabolus nos superat & capit.

DEFECERVNT CISTERNÆ ET COLLECTIONES AQVARVM.] Addunt Græca: *Et consternati sunt infantes eorum, & iuuenes defecerunt præ siti, & cadebant in plateis ciuitatis, & transitibus portarum, & non erat vltra robur in eis.* Vers.11.

TVNC AD OZIAM CONGREGATI] siti confecti postulantes magnis vocibus, vt Bethuliam Holoferni dederet. Nihil enim atrocius obsessis accidit, quàm sitis: longè enim acriùs cruciat sitis, quàm fames: vnde Duces vrbem quempiam obsidentes solent auertere aquas, vt ciues siti conficiant, itaque ad deditionem cogant: iuxta illud *Adhæsit lingua lactentis ad palatū eius in siti.* Thren. 4. Nota est Lysimachi regis Macedonū historia, qui cùm in Thracia aquæ penuriâ sitique laboraret, se cum castris tradidit hosti, sed haustâ aquâ, exclamauit: *O dij! quàm paruæ voluptatis causâ me ex rege seruum effeci!* Idem dicant cupidi, qui pro puncto voluptatis se mancipia efficiunt infernalis Holofernis, hoc est diaboli, qui eos in gehenna, siti cōficiet, vt clament cum diuite epulone: *Pater Abraham miserere mei & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, & refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Luce 16.* Vers.12.

FACTVS EST FLETVS ET VLVLATVS MAGNVS IN ECCLESIA.] Græcè ἐν προσευχῇ, id est in synagoga, vbi erat locus orationis. Vers.18.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensetur Iudithæ prosapia, solitudo, cilicium, ieiunia, castitas. Ipsa principes timidos increpat, ac patrum exemplo in spem opis diuinæ erigit.

1. ET factum est, cùm audisset hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filij
Idox, filij Ioseph, filij Oziæ, filij Elai, filij Iamnor, filij Gedeon, filij Raphaim,
filij Achitob, filii Melchiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, filij Salathiel, filii Simeon, filij
Ruben: 2. & vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ:
3. instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput
eius, & mortuus est in Bethulia ciuitate sua, & sepultus est illic cum patribus suis. 4.
Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus, & mensibus sex. 5. Et in
superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa
morabatur, 6. & habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus
vitæ suæ, præter sabbata, & neomenias, & festa domus Israel. 7. Erat autem eleganti
aspectu nimis, cui vir suus reliquerat diuitias multas, & familiam copiosam, ac
possessiones armentis boum & gregibus ouium plenas. 8. Et erat hæc in omnibus
famosissima, quoniam timebat Dominum valdè, nec erat qui loqueretur de illa verbum
malum. 9. Hæc itaque cùm audisset, quoniam Ozias promisisset quòd transacto
quinto die traderet ciuitatem, misit ad presbyteros Chabri & Charmi. 10.
Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod est hoc verbum, in quo consensit Ozias, vt
tradat ciuitatem Assyrijs, si intra quinque dies nōn venerit vobis adiutorium? 11.
Et qui estis vos, qui tentatis Dominum? 12. Non iste sermo, qui misericordiam
prouocet, sed potiùs qui iram excitet, & furorem accendat. 13. Posuistis vos tempus
miserationis Domini, & in arbitrium vestrum, diem constituistis ei. 14. Sed
quia patiens Dominus est, in hoc ipso pœniteamus, & indulgentiam eius fusis lacrymis
postulemus: 15. non enim quasi homo sic Deus comminabitur, neque sicut
filius hominis ad iracundiam inflammabitur, 16. Et ideo humiliēmus illi animas
nostras, & in spiritu constituti humiliato, seruientes illi, 17. Dicamus flentes Domino,
vt secundùm voluntatem suam faciat nobiscum misericordiam suam: vt
sicut conturbatum est cor nostrum superbiâ eorum, ita etiam de nostra humilitate
gloriemur: 18. quoniam non sumus secuti peccata patrum nostrorum, qui dere-

liquerunt Deum suum, & adorauerunt Deos alienos, 19. pro quo scelere dati
sunt in gladium, & in rapinam, & in confusionem inimicis suis: nos autem alterum
Deum nescimus præter ipsum. 20. Expectemus humiles consolationem eius. &
exquiret sanguinem nostrum de afflictionibus inimicorum nostrorum, & humiliabit
omnes Gentes, quæcumque insurgunt contra nos, & faciet illas sine honore Dominus Deus noster. 21. Et nunc fratres, quoniam vos estis presbyteri in populo Dei,
& ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium vestrum corda eorum erigite, vt memores sint, quia tentati sunt patres nostri vt probarentur, si verè colerent Deum
suum, 22. Memores esse debent, quomodo pater noster Abraham tentatus est, &
per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. 23. Sic Isaac, sic Iacob,
sic Moyses, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles 24. Illi autem, qui tentationes non susceperunt cùm timore Domini, & impatientiam suam & improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt,
25. exterminati sunt ab exterminatore, & à serpentibus perierunt. 26. Et nos ergo
non vlciscamur nos pro his quæ patimur, 27. sed reputantes peccatis nostris hæc
ipsa supplicia minora esse flagella Domini quibus quasi serui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus. 28. Et dixerunt
illi Ozias, & presbyteri: Omnia, quæ locuta es, vera sunt, & non est in sermonibus
tuis vlla reprehensio. 29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier sancta es,
& timens Deum. 30. Et dixit illis Judith: Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis: 31. ita quòd facere disposui, probate si ex Deo est, & orate vt firmum faciat Deus consilium meum. 32. Stabitis vos ad portam nocte ista, & ego
exeam cum Abra mea & orate, vt sicut dixistis, in diebus quinque respiciat Dominus
populum suum Israel. 33. Vos autem nolo vt scrutemini actum meum, & vsque
dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, nisi oratio pro me ad Dominum Deum nostrum. 34. Et dixit ad eam Ozias princeps Iuda; Vade in pace, & Dominus sit tecum in vltionem inimicorum nostrorum. Et reuertentes abierunt.

VERS. 1. IVDITH VIDVA] Nonnulli censent Iudith esse A nomen commune, sicut est Abra, sed huic heroinæ appropriatum, יהודי *Iehudi* enim idem est, quod Iudæus, vnde יהודית *Iehudit*, & per crasin, Iudith, idem est, quod Iudæa,

Veriùs est Iudith esse nomen proprium, cuius etymon aptè hîc congruit. Iudith enim Hebr. idē est quod confitens, laudans, glorificans, scilicet Deum; הודה *hoda* enim significat confiteri, laudare, celebrare. Ad hoc enim Iudith à turba secessit in suū oratorium, vt Deum assiduè oraret & laudaret. Audi S. Fulgen. Epist. 2. de statu viduali citantē hęc verba de Iudith: *Ecce vidua præclara natalibus, facultatibus dives, ætate iuuenis, specie amabilis, diuitias contempsit, delicias respuit, carnis incentiua calcauit, & induta virtute ex alto non quæsiuit secundo famulari connubio. Propterea testimonio tam præclari operis apparuit, quantum Deo dilecta sit continentia vidualis.*

FILIA MERVRI, FILII IDOX] Nota. Sedecim dumtaxat generationes & totidem aui Iudith hîc recēsentur, cùm tamen à Iacob communi Iudæorum patriarcha vsque ad captiuitatem Babylonicam, quę æuum Iudith antecessit, numerentur 26 generationes Matth. 1. Alterutrum ergo hic dicēdum est, scilicet vel non omnes Iudith auos hîc recenseri, vti nec recensentur Elcanæ 1. Reg. 1 1. nec Saulis ibidem c. 9. v. 1. sufficit enim S. Script. genealogiam alicuius ad virum aliquem illustrem v. g. in Saule ad Iemini perducere. B

Aut certè auos & proauos Iudith in senio generasse filios. Hac enim de causa ab Esdra vsque ad Aaron numerantur generationes sedecim 1. Esdrę c. 7. v. 2. cùm tamē 1. Paral. 6. 3. à Iosedec qui fuit coæuus, imò frater Esdrę vsque ad Aaron numerentur generationes 22. Sic S. Matthæus ca. 1. à Christo ad Dauidem numerat generationes & A auos 28. cùm S. Lucas c. 3. numeret 43. Quare hi Lucæ citiùs, illi Matthæi tardiùs generarunt.

FILII SIMEON, FILII RVBEN] Hinc aliqui putant Iudith oriundam ex tribu Ruben. Verùm illam prognatam fuisse ex tribu Simeon, liquet ex ipsis eius verbis, cap 9. 2. Quare Græca hîc pro *filij Ruben*, habent *filij Israel*, id est Iacob, & ita legendū censent sanctus Fulg. Epist. 2. c. 24. Bellarm. l. 1. de verbo Dei, c. 12. Serarius. Mariana, & alij. Quia tamen Codices Romæ correcti, cęterique constanter habent *filij Ruben*, dicendum est hunc Ruben non esse Patriarcham & primogenitum Iacob, sed esse virum illustrem ex tribu Simeon, ad quem proinde genus Iudithæ hîc producit, in eoq; terminat, non progrediendo ad eius patres & auos vsque ad Simeon Patriarcham, & secundū Iacobi filium. Id ita esse liquet ex dictis, & ex eo quòd Ruben primogenitus Iacob nullum habuerit filium, qui vocatus sit Simeon, vt patet Genes. 46. 9. & 1. Paral. 5. v. 3. Ita Lyran.

B VIR EIVS MANASSES.] Græca addunt eum ex eadem cum Iudith fuisse tribu & patria.

INSTABAT] Græcè ἐπέστη, id est *supra stabat*: vnde putant nonnulli Manassen fuisse præfectum messis, non suę, sed publicæ, siue totius campi Bethuli. Sic enim Romæ & alibi, publici sunt rei frumentariæ & annonæ præfecti. Sic Iosephus in vita sua ait Arbutio magni campi præfecturam creditam fuisse.

MENSIBVS SEX] Græca habent *mensibus quatuor.* V

ET IN SVPERIORIBVS DOMVS SVÆ (puta V in tabulato, siue solario) FECIT SIBI SECRETVM CVBICVLVM, IN QVO CVM PVELLIS (ancillis) SVIS CLAVSA MORABATVR] tum vt fugeret viros & turbas visitantium, itaque & castitati & famæ suæ consuleret; tum vt tota vacaret orationi, &

Deo

Deo. Hæc ergo prima est Iudithæ viduæ dos, scilicet amor silētij & solitudinis. Hinc sanctus Hieronymus, Epist. ad Furiā viduam, hoc ei dat monitū: *Iuuenum fuge consortia, noli in publicum procedere, & spadonum exercitu præeunte, viduarum libertate circumferri: sanctarum virginum & viduarum societatē appete. Et si sermocinandi cum viris incubuerit necessitas, arbitros ne deuites, tantaq; confabulandi fiducia sit, vt intrante alio, nec paueas, nec erubescas. Speculum mentis est facies: & taciti oculi cordis fatētur arcana.* Et inferiùs: *Redime virgines, quas in cubiculū Regis inducas: Suscipe viduas, quas inter virginū lilia, & martyrum rosas, quasi quasdam violas, misceas: pro corona spinea, in qua Christus mundi delicta portauit, talia serta compone.*

Vers. 6. Et habens svper lvmbos svos cilicivm] Carnem assiduè suis setis quasi aciculis stimulans & pungens, eoq; dolore voluptatis turpis cum sanguine iuuenili ebullientes stimulos comprimēs, & extinguens. Hos enim magis domat cilicium vtpote assiduum & continuum quasi transeuntes flagellorum dolores & verbera. Itaque iuuenes, præsertim feminæ viduæ obarment se cilicio tanquam præsidio validissimo ad carnem domandam, & castitatem seruandam. Vide nostrum Gretierum lib. de disciplinis: nam, vt ait S. Hieronymus Epist. 11. ad Ageruchiam viduam: *Et certè multò laboriosius est, non frui eo, quod habeas, quàm desiderare, quòd amiseris. Vnde & virginitas in eo facilior est quod carnis incentiua nō nouit; & viduitas in eo sollicitior est, quòd præteritas animo recolit voluptates.* Et anteriùs exempla castitatis gentilium matronarum quæ castitatem vitæ prætulerunt, proponens: *stringam*, inquit, *breuiter reginam Carthaginis, quæ magis ardere voluit, quàm Hiarbæ regi nubere: & Hadrubalis vxorem, quæ apprehensis vtraque manu liberis in subiectum se præcipitauit incendium, ne pudicitiæ damna sentiret; & Lucretiam, quæ amissa gloria castitatis, noluit pollutæ conscientiæ superuiuere.*

Ieivnabat omnibvs diebvs vitæ svæ, præter sabbatna. Porrò ieiunabant Iudæi à manè ad vesperam, nec antè conspectum Hesperi, & stellarum cibum sumebant, vti etiamnum ieiunant Turcæ.

Tertia fuit hæc dos Iudithæ, perpetuum scilicet ieiunium, quòd incendio luxuriæ fomenta deliciarum, imò ciborum necessariorum subtrahebat. Nota illud:

Subtrahe ligna foco, si vis restinguere flammam,

Audi sanctum Hieronymum, epist. 9. ad Saluinam de viduitate seruanda: *Tu verò, quæ in tumulo mariti sepelisti omnes pariter voluptates, quæ litam purpurisso & cerussa faciem super feretrū eius lacrymis diluisti, quæ pullam tunicam, nigrosq; calceolos, candidæ vestis & aurati socci depositione, sumpsisti: nihil habes necesse aliud, nisi perseuerare in ieiunio. Pallor, & sordes gemmæ tuæ sint: plumarum mollities iuuenilia membra non foueat: balnearum calor nouum adolescentulæ sanguinem non incendat. Audi, quid ex persona viduæ continentis ethnicus Poëta decantet:*

Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit, ille habeat secum, seruetq; sepulchro,

Si tanti vilissimum vitrum, quanti pretiosissimam margaritam? Si sic communi lege naturæ damnat omnes gentilis vidua voluptates: quid expectandum est à vidua Christiana, quæ pudicitiam suam non solum ei debet, qui defunctus est, sed & ei, cū quo regnatura est? Et inferiùs: *Multò melius est stomachum te dolere, quam mentem; imperare corpori, quàm seruire; gressu vacillare, quàm*

A *pudicitiā.* Idem epist. 10. ad viduam Furiam: *Ardentes*, inquit, *diaboli sagittæ ieiuniorum & vigiliarū rigore retorquendæ sunt? Ceterùm vidua quæ in delicijs est, viuens mortua est*, 1. Timoth. 5. Et inferiùs: *Apostolus macerat corpus suū, & animæ subijcit imperio: ne quod alijs præcipit, ipse nō seruet? Et adolescentula seruēte cibis corpore, de castitate secura est? Neq; verò hæc dicens, condemno cibos, quos Deus creauit ad vtendum cum gratiarum actione; sed iuuenibus & puellis incētiua aufero voluptatum. Nō Æthnæi ignes, non Vulcania tellus, nō Vesuuius & Olympus tantis ardoribus æstuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ & dapibus inflammatæ.* Deinde eā exhortans, vt vino, cænæque abstineat, addit: *Nihilq; ita secus tōducere Christianis adolescentibus, vt esum olerū.* Vnde & in alio loco. *Qui infirmus est*, ait, *olera non manducet, ardorq; corporum frigidioribus epulis tēperandus est.* Et mox: *Quidquid facis seminarium voluptatum, venenum puta. Parcus cibus, & venter semper esuriens triduanis ieiunijs præfertur. Et multò melius est quotidie parùm, quàm rarò satis sumere. Pluuia illa optima*
B *est, quæ sensim descendit in terram. Subitus & nimius imber in præceps arua subuertit. Quando comedis, cogita quod statim tibi orandum, illico & legendum sit.* Et post nonnulla: *O si videres sororem tuam! ieiunia pro ludo habet, orationem pro delicijs.*

Cvi vir svvs reliqverat divitias mvltas] quas ipsa non ad suum, sed ad egentium vsum erogabat. Præclarè sanctus Bern. serm. in festo omnium Sanct. *Quid*, inquit, *admirabilius, aut quod martyriū grauius; quàm inter epulas esurire, inter vestes multas, & pretiosas algere, paupertate premi inter diuitias quas offert mundus; quas ostentat malignus, quas desiderat noster ipse appetitus: An non meritò coronabitur qui sic certauerit, mundum abijciens promittentem, irridens inimicum tentantem, & (quod gloriosius est) de semetipso triumphans, & crucifigens concupiscentiam prurientem?* Vers. 7.

Et erat hæc in omnibvs formosis- Vers. 8.
C sima (hoc est, famæ probatissimæ, siue fama probitatis & sanctitatis celeberrima) qvoniam timebat Dominvm valde.] Timor hic erat non seruilis, sed filialis, quo Iudith Deum quasi Dominum, imò patrem suum summè colebat & reuerebatur, ideoque in omnibus illi placere satagebat, cauebatque, ne qua in re licet minima eum offenderet. Atque hac sanctitate præparauit se ad tantum facinus, vt digna esset quæ eligeretur à Deo ad castra hostium euertenda, & ad liberandum populum.

Alleg. Iudith fuit typus B. Virginis, de qua S. Bonau. in speculo, c. 8. *Dominus*, inquit, *nominatissimus, & famosissimus famosissimè est tecum; ideo & tu es famosissima & nominatissima, &c. Maria ergo signata est per illam famosissimi nominis Iudith, de qua scriptum est,*
D *quòd nec erat qui de ea loqueretur verbum malum.*

Et qvi estis vos, qvi tentatis Domi- Vers. 11.
nvm?] *Tentatis*, id est, exacerbatis, irritatis, & ad iram prouocatis, dum ei leges præscribitis, vt nisi intra quinq; dies vobis succurrat, vrbem hostibus tradere velitis, cùm potiùs eum supplici prece inuocare debeatis, vt vestri misereatur, & diem, modumque liberationis vestræ ipse vobis præscribat.

Non enim qvasi homo, sic Devs commi- Vers. 15.
nabitvr] q. d. non timeamus minas Holofernis, sed Dei: illius enim minæ superbæ sunt, inanes, & vanæ, sicut sunt cæterorum hominum: sed Dei certæ sunt, fixæ & efficaces. Deus enim iratus certò & ineuitabiliter irrogat quod comminatur.

Vers. 16. Et ideò hvmiliemvs illi animas nostras.] Per humilem pœnitentiam, ieiunium, orationem, & obsecrationem, vt nobis peccata condonet, & ab Holoferne liberet.

Vers. 21. Ad eloqvivm vestrvm (id est eloquio vestro) corda eorvm erigite] ad magnanimitatem & firmam in Deum liberatorem confidentiam.

Vers. 22. Abraham tentatvs est, et per mvltas tribvlationes probatvs Dei amicvs effectvs est] præsertim cum à Deo iussus immolare vnigenitum suum Isaac, eum immolare voluit. Genes. 22. Vide ibi dicta.

Vers. 23. Omnes qvi placvervnt Deo, per mvltas tribvlationes transiervnt fideles. Fideliter scilicet adhærentes Deo, & ab eo liberationem è tribulatione poscentes, & expectantes. Vide dicta Iacobi 1. 1. & seq. & Eccles. 1. v. 1. & seq.

Vers. 26. Et nos ergo non vlciscamvr nos) id est non vlciscentium more indignemur, & obmurmuremus Deo, quasi volentes nos de eo vlcisci ob clades & timores, quos nobis immittit.

Vers. 30. Et dixit illis Ivdith: sicvt qvod potvi loqvi, Dei (hoc est à Deo mihi suggestum & inspiratum) esse cognoscitis.

Vers. 31. Ita qvod facere disposvi (nimirum astu occidere Holofernē) probate, si ex Deo est.] τὸ *si* non est dubitantis, sed affirmantis; idemque est, ac *quod* q. d. sicut probastis meos sermones quasi ex Deo profectos, sic etiam probate propositum meum, quod ex Deo siue Deo impellente, agere decreui, vt scilicet vadam ad Holofernem, eumque occidam. Dicit tamen *si* quasi dubitans modestiæ causa, quia res hæc necdum erat facta, sed facienda: esto ipsa de euentu felici ex Dei instinctu foret certa. q. d. *Probate*, id est, videte & attendite id quod actura sum, & ex euentu probate & iudicate *si ex Deo est*; q. d. vtique cùm rem feliciter confectam videbitis, probabitis illud, & ex Deo auctore susceptum iudicabitis. Loquitur in genere, sed particulatim non explicat quid animo destinaret: sciebat enim, si id faceret, rem non mā-suram secretam, sed ad Holofernem perferēdam. Sciebat pariter multos hoc eius propositum ut temerarium damnaturos. Vnde Græca habent: *Faciam negotium quod perueniet in generationes generationum filijs generis nostri.*

Vers. 32. Stabitis vos ad portam nocte ista, et ego exeam cvm abra mea,] q. d. aperite mihi noctu portas metu hostium occlusas, ac sinite me cum mea ancilla egredi. Petit enim sibi noctu aperiri portas.

A Cvm abra mea.] Multi putant τὸ abra esse nomen proprium ancillæ Iudith: sed errant: nam est commune significans ancillam. Vnde cap. 10. 2. & seq. vbi Noster vertit *ancilla*, in Græco est *abra*, ergo dicitur quasi חֲבֵרָה *chabra*, id est, socia, vel potius quasi עִבְרִית *abra*, id est, transiens, pedissequa, הָבַר *habar* enim significat *transiuit*. ita Pagninus. Porrò nō fuit hæc vulgaris ancilla Iudith, sed *quæ omnibus eius facultatibus esset proposita*, vt habet Græcus. Hinc Græci ancillas honoratas, (quas Itali vocant *Cameriere*) ἄβρας appellant, vt patet ex Menandro in pseudo-Hercule. Sic Gen. 24. v. 61. ancillæ Rebeccæ vocantur ἅβραι, æquè ac ancilla filiæ Pharaonis Exodi 7. v. 4. Addunt nonnulli abram propriè dici ancillam, quę commensalis est, & amanuensis, præestque cellæ penariæ: hanc B enim Spartanis significat ἅβρα.

Vos avtem nolo vt scrvtemini actvm mevm] vtpote à Deo probatum & decretum. Prudenter celat suum secretum: tota enim energia huius actionis consistebat in secreto. Vers. 33.

Et vsqve dvm renvntiem vobis, nihil alivd fiat nisi oratio pro me ad Dominvm.] Hîc disce in publica, grauique causa publicas & continuas poscere preces, vt Deus rem dirigat & secundet. Arma ergo Iudith, quibus truncauit Holofernem, fuerunt publicæ litaniæ & preces totius populi. Nota hunc locū pro litanijs. Audi sanctū Augustinū sermone 228. de Temp. qui est de Iudith: *Iudith sanctissima, cuius precibus patuit cælū, orationis arte arma victricia fabricauit, quibus aduersa confligeret, & pauescentes viros femina vindica-* C *ret: squalebat ciuitas obsidione barbara seruitura. Ita enim vniuersa languebant, vt in manibus hostium iam tradi cōmodius iudicarent, quàm perniciosa famis populatione vexari. Ecce Iudith post precem & saccum, post cinerem, post cultus puellares redit, spes omnium populorum procedit, sollicitos populos reddiura securos, sua sapientia consolatur, quæ promittēs victoriam quam omnis natio miraretur, portam sibi paululum remotis obicibus postulat aperiri. Prodijt secura vnius puellæ comitatu cōtenta, & hostiū securis gressibus properauit in castra. Intra muros sollicita fuit, secura fit dum ad timenda peruenit.* Et sub finem. *Orationis fauore castitas proprium pudorem seruauit intactum & quietum, decepitq; alienum, &c. Ibi enim assiduis pulsatur orationibus cælum, potentia semper calcatur armorū. Quā gloriosæ feminæ castitatem seruauit oratio, & hostem seruare non potuit multitudo. Lugentem ciuitatem vna femina valuit vindicare, & totus exercitus regem non potuit custodire.* Ex sermone 229. *Iudith bellator animus alienū pectus obsedit. Illa, abiecta formidine feminarum, victoriam in periculis quærēs, nec mortem in periculis timuit, nec ambiguitatē formidauit.*

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdith in cinere & cilicio precatur Deum vt sibi robur conferat ad Holofernem necandum, vt eius obsidione patriam liberet.

1. QVibus abscedentibus, Iudith ingressa est oratorium suum, & induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum: & prosternens se Domino, clamabat ad
Dominum, dicens: 2. Domine Deus patris mei Simeon, qui dedisti illi gladium
in defensionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione sua, &
denudauerunt femur virginis in confusionem: 3. & dedisti mulieres illorum in
prædam

prædam, & filias illorum in captiuitatem, & omnem prædam in diuisionem seruis
tuis, qui zelauerunt zelum tuum: subueni, quæso te Domine Deus meus, mihi viduæ
4. Tu enim fecisti priora, & illa post illa cogitasti: & hoc factum est quod ipse vo-
luisti. 5. Omnes enim viæ tuæ paratæ sunt, & tua iudicia in tua prouidentia posui-
sti. 6. Respice castra Assyriorum nunc, sicut tunc castra Ægyptiorum videre di-
gnatus es, quando post seruos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, & in
equitatu suo, & in multitudine bellatorum. 7. Sed aspexisti super castra eorum,
& tenebræ fatigauerunt eos. 8. Tenuit pedes eorum abyssus, & aquæ operuerunt
eos. 9. Sic fiant & isti, Domine, qui confidunt in multitudine sua, & in curribus
suis, & in contis, & in scutis, & in sagittis suis, & in lanceis gloriantur,. 10. & ne-
sciunt, quia tu ipse es Deus noster, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen
est tibi. 11. Erige brachium tuum sicut ab initio, & allide virtutem illorum in vir-
tute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua. qui promittunt se violare sancta tua,
& polluere tabernaculum nominis tui, & deijcere gladio suo cornu altaris tui. 12.
Fac, Domine, vt gladio proprio eius superbia amputetur, 13, capiatur laqueo ocu-
lorum suorum in me, & percuties eum ex labijs charitatis meæ. 14. Da mihi in ani-
mo constantiam, vt contemnam illum; & virtutem, vt euertam illum. 15. Erit
enim hoc memoriale nominis tui, cum manus feminæ deiecerit eum. 16. Non enim
in multitudine est virtus tua, Domine, neque in equorum viribus voluntas tua est, nec
superbi ab initio placuerunt tibi, sed humilium & mansuetorum semper tibi placuit
deprecatio. 17. Deus cælorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ,
exaudi me miseram deprecantem, & de tua misericordia præsumentem. 18. Me-
mento Domine testamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo consilium
corrobora, vt domus tua in sanctificatione tua permaneat, 19. & omnes gentes
agnoscant, quia tu es Deus, & non est alius præter te.

Vers. 1. QVIBVS ASCENDENTIBVS (corrige cum Rom. & Græcis *abscedentibus*) IVDITH INGRESSA ORATORIVM SVVM: ET INDVENS SE CILICIO] Græci ἐγύμνωσε quod Complut. & Regiorum interpres vertit: *Exuit quo induta erat saccum*, hoc est cilicium. Sed id contrariatur versioni Latinæ vulgatæ ad verbum. Ergo sic verte cum Vatablo: *Nudauit saccum, quo erat induta*, depositis scilicet extimis vestibus, solo manens induta sacco, eumque nudum demonstrans: saccum vocat cilicium: Nudauit ergo coram Deo interius cilicium, ostendens illud Deo quasi signum pœnitentiæ, & pœnitentis, supplicisq; obsecrationis. Cilicio igitur & cinere ornauit, imò armauit suam deprecationem, cuius rei symbolicam causam dabo v. 14.

PROSTERNENS SE DOMINO] Græca addunt id factum *vespere cùm thymiama adoleretur Deo in Templo Ierosolymis*, vt significet publicum in templo sacrificium, quod iugiter in vespere offerebatur, hisce Iudithæ precibus cooperatum fuisse, ac Iuditham illi preces suas iunxisse, vt publicam cladem publicâ supplicatione conuerteret, vtque vis sacrificij demõstraretur, illud scilicet parasse hanc Iudithæ victoriam.

Vers. 2. DOMINE DEVS PATRIS MEI SIMEON (hinc patet Iudith fuisse è tribu Simeon) QVI DEDISTI ILLI GLADIVM (id est fortitudinem) IN DEFENSIONEM (Græcè ἐκδίκησιν, id est vltionem) ALIENIGENARVM, QVI VIOLATORES EXTITERVNT] Dinæ sororis suæ. Nota Deus dedit fortitudinem Simeoni ad vindicandum Dinæ stuprum, sed non tali modo peragendum, quo ipsi vsi sunt. Licet enim ipsi fecerint ex zelo, vt sequitur: tamen zelus iste fuit contra pacta cum Sichimitis inita, & Iacobum cum suis omnibus exposuit periculo, ne à vicinis omnes occiderentur: vnde Iacob eos redarguit. Permisit tamen Deus Sichem stupratorem, eiusq; subditos Sichimitas à Simeone occidi, co-

A rumque bona diripi in pœnam stupri à Sichem Principe eorum commissi. Ita Lyran. vide dicta Genes. 34. Sic Deus obstetricibus mentientibus dedit domos, non propter mendacium, sed propter affectum, & beneficium Hebræorum infantibus, quos à morte seruabant, impensum Exodi 1. Laudat ergo Iudith zelum Simeonis in vindicando stupro Dinæ, sed non laudat modum vindicandi, quòd scilicet propriâ authoritate, occiderit Sichimitas per dolum.

ET ILLA POST ILLA (id est, alia post alia tuæ vindictæ exempla) COGITASTI] scilicet facere. Sternit enim Iudith viam ad commemorandam vindictam de Pharaone sumptam à Deo in mari rubro. Vers. 4.

ET IN CONTIS] Conti sunt lanceæ, & hastæ oblongæ, venabula, &c. Vers. 9.

B CORNV ALTARIS TVI.] Verè altare habebat cornu, sed per illa significabatur altaris, & sacrificiorum in ea oblatorũ maiestas, robur, & gloria. Vers. 11.

ET PERCVTIES EVM EX LABIIS CHARITATIS MEÆ] id est, feries Holofernem verbis meis elegantibus *charitatis*, id est amoribus illicibus: charitas enim hic, non diuina, sed humana intelligitur per Catachresin; amoris, inquam casti, quo me vt coniugem amare & ambire potest. Licet enim Iudith nollet Holofernem maritum, licitè tamen poterat eum ad sui amorem castum & coniugalem illicere, vt sic haberet occasionem eum incautũ astutè occidendi. Esto enim Holofernes in turpem & fornicarium eius amorem rapiendus foret, id tamen non intendit Iudith, sed permisit dumtaxat ad tegendum suum facinus, quo eum cædi destinabat, quod alia ratione peragere non poterat. Intendebat ergo Holofernem sua specie allicere ad amorem honestum & coniugalem, vt sic sui amantem & incautum occideret. Factum enim hoc Iudith, cui Deus singulariter operatus Vers. 13.

est occidendo Holofernem, & Iudæam liberãdo, potius excusandum, ac ebaritati in patriam, & peculiari Dei instinctui ascribendum est, quàm de libidine, vel scandalo accusandum, vti excusat S. Scrip. Patres, & Interpretes, ac præsertim sanctus Ambrosius lib. de viduis.

VERS. 14. DA MIHI IN ANIMO CONSTANTIAM] Nota: Omnis virtus, sed maximè constantia petenda est à Deo, tum præsertim infirmis & debilibus, vti sunt feminæ, pueri, senes, ægri, cùm aggrediuntur quid heroicum vires naturæ exsuperans, quale erat hoc opus Iudith, idque tum quia homo ex peccato factus est totus fragilis & inconstans, tum quia Deus ait: *Ego sum qui sum*, id est per essentiam constans, fons & auctor omnis essentiæ. Sed aduerte Iudith eam petere indutam cilicio, & cinere aspersam, ac prostratam in terra, v. 1. quia oratio vt constantiam obtineat, debet armari pœnitentiâ, labore, & mortificatione carnis: qui enim mollis est, & delicijs carnis indulget, nequit esse fortis & constans. Cuius signum est mortis, quia A constantiam valdè excitat memoria mortis, breuitasque vitæ & laboris ac doloris in ea subeundi. Denique prostratio signum est humilitatis, qua quis agnoscens suam fragilitatem, implorat Dei opem, ab eoque constantiam impetrat.

NON ENIM IN MVLTITVDINE EST VIRTVS TVA] vt per multos, validosque milites victoriam pares, sed per solam feminam imbecillem, & imbellem rem totam conficies. Sic Artabanus Xerxi in tot copijs suis exultanti aiebat: *Ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties Deus ijs, quos detestatur aut metum aut tonitruum incutit*, vti refert Heliodor. lib. 7. VERS. 16.

PRÆSVMENTEM] id est valde confidentem. Vide dicta cap. 6. 15. VERS. 17.

MEMENTO, DOMINE, TESTAMENTI TVI] id est pacti cum Hebræis per Mosen, Dauidem, aliosque Principes initi. VERS. 18.

VT DOMVS TVA (templum tuum) IN SANCTIFICATIONE TVA, id est in sancta tui religione & cultu, quo verè sanctificatur, PERMANEAT.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudith se ornat, ac ornata pergit ad Holofernem; comprehenditur ab exploratoribus, & ad eum ducitur, qui eius formâ capitur.

1. Factum est autem, cùm cessasset clamare ad Dominum, surrexit de loco, in quo iacuerat prostrata ad Dominum. 2. Vocauitque abram suam & descendens in domum suam, abstulit à se cilicium, & exuit se vestimentis viduitatis suæ, 3. & lauit corpus suum, & vnxit se myro optimo, & discriminauit crinẽ capitis sui, & imposuit mitram super caput suum, & induit se vestimentis iucunditatis suæ, induitque sandalia pedibus suis, assumpsitque dextraliola, & lilia, & inaures, & annulos, & omnibus ornamentis suis ornauit se. 4. Cui etiam Dominus contulit splendorem; quoniam omnis ista compositio non ex libidine, sed ex virtute pendebat: & ideo Dominus hanc in illa pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decore omnium oculis appareret. 5. Imposuit itaque abræ suæ ascoperam vini, & vas olei, & polentam, & palathas, & panes, & caseum, & profecta est. 6. Cumque venissent ad portam ciuitatis, inuenerunt expectantem Oziam & presbyteros ciuitatis. 7. Qui cùm vidissent eam, stupentes mirati sunt nimis pulchritudinem eius. 8. Nihil tamen interrogantes eam, dimiserunt transire, dicentes: Deus patrum nostrorum det tibi gratiam, & omne consilium tui cordis sua virtute corroboret, vt glorietur super te Ierusalem, & sit nomen tuum in numero sanctorum & iustorum. 9. Et dixerunt hi qui illic erant, omnes vna voce: Fiat, fiat. 10. Iudith verò orans Dominum, transiuit per portas ipsa, & abra eius. 11. Factum est autem, cùm descenderet montem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Assyriorum, & tenuerunt eam, dicentes: vnde venis? aut quò vadis? 12. Quæ respondit: Filia sum Hebræorum, ideo ego fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui, quòd dentur vobis in deprædationem, pro eo quòd contemnentes vos, noluerunt vltrò tradere seipsos, vt inuenirent misericordiam in conspectu vestro. 13. Hac de causa cogitaui mecum, dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis, vt indicem illi secreta illorum, & ostendam illi quo aditu possit obtinere eos, ità vt non cadat vir vnus de exercitu eius. 14. Et cùm audissent viri illi verba eius, considerabant faciem eius, & erat in oculis eorum stupor, quoniam pulchritudinem eius mirabantur nimis. 15. Et dixerunt ad eam: Conseruasti animam tuam, eò quòd tale reperisti consilium, vt descenderes ad Dominum nostrum. 16. Hoc autem scias, quoniam cum steteris in conspectu eius, benè tibi faciet, & eris gratissima in corde eius. Duxeruntque illam ad tabernaculum Holofernis, annuntiantes eam. 17. Cumque intrasset ante faciem eius, statim captus est in suis oculis Holofernes. 18. Dixeruntque ad

eum

eum satellites eius: Qui contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro his meritò pugnare contra eos debeamus? 19. Videns itaque Iudith Holofernem sedentem in conopeo, quod erat ex purpura, & auro, & smaragdo, & lapidibus pretiosis intextum: 20. & cùm faciem eius intendisset, adorauit eum prosternens se super terram. Et eleuauerunt eam serui Holofernis, iubente Domino suo.

Vers.2. ABRAM (id est ancillam) SVAM, vt dixi capite octauo,& cap.9.in fine.

Vers.3. VNXIT SE MYRO (perperam aliqui legunt mytro) id est voguento (hoc enim Græcis est μύρον) OPTIMO] vt miram ex se fragrantiam spargeret,illaq; feriret nares Holofernis,æquè ac formâ oculos,&verbis speciosis aures eiusdem. Audi S. Aug. vel potiùs S. Ambr. huius enim stylum redolet,vti aduerterunt Doctores Parisienses,serm. 229. de Temp. qui est de Iudith: *Gentis suæ vindex sumpsit ornamentorum arma,nō de bello nuptias subitura,sed de ciuitate bellatrix processit sponsa,nec fuit leuitas ornatus,qui ad homicidium sancti capitis aptabatur. Pergit diuino spiritu ducta, & singulari ancillæ solatio contenta. Species custodit quæ blāditur,& ne violenter pudicitia custodita ladatur, Holofernem alloquitur,vt desiderium mane concipiatur*,copulæ, scilicet matrimonij, quod Iudith in mente concipiebat, quodque ipsa facilè sua specie, & blandiloquentia persuasisset Holoferni,si ad id coonin voluisset.

ET IMPOSVIT MITRAM SVPER CAPVT SVVM.] Mitra est fascia byssina gemmis & bracteolis aureis, tremulisque collucens. Hoc enim significat צניף *reala*, vt dixi Isaiæ 3.

Alludit *mitra* ad *mithra*,quæ vox Persicè solem significat: sol enim purissimis & fulgentibus radijs suis quasi mitra coronatur. Virgines pariter & casti,vt Iudith,sunt quasi soles quidam mithrati,fulgoribus suæ castitatis circumcirca radiantes.

ET LILIA]id est, armillas specie & forma liliorum.Græcè est ψέλια, id est,armillas, brachialia, scilicet ornamenta manuum & brachiorum.

Vers.4. CVI ETIAM DOMINVS CONTVLIT SPLENDOREM] tum efficiendo, vt ornatus eius pulchrior & splendidior hominibus appareret, tum reuera & lucem & fulgorem quendam cælestem vultui eius afflando, qualē afflauit Moysi Exodi 34.29.ac S. Antonio,S.Ignatio,alijsq; eximijs Sanctis, quibus radios lucis aspirauit, vt in facie sanctitas eorum resplenderet. Vide hic nouam pugnandi artem, qua Iudith se ornando suam castitatem & suorum ciuium vitam defendit; nam aliæ virgines suam pudicitiam tueri solent sese deturpando. Anno Domini 870. cùm Dani inuadentes Angliam,accederent ad monasterium Collinghammense, Ebba Abbatissa, vt suam, suarumque castitatem tueretur sibi nasum & labrum superius præcidit, suisque vt idem facerent,suasit.Quare irruentes Dani monasterium cum virginibus concremauerunt. ita refert Matthæus Westmonasteriensis,in annalibus,anno iam dicto.Nimirum de instinctu secutæ sunt dictum & factum S.Pelagiæ Virginis,quæ simili necessitate constricta,ne virginitatis dispendiū pateretur,*Moriamur* inquit, *velsi nolint, moriamur;Deus remedio non offenditur,& facinus fides abluit*. itaque se è tecto præcipitauit, vt refert S. Ambrosius lib. 3. virgin. & S.Chrysostomus hom. de eius laudibus.

QVONIAM OMNIS ISTA COMPOSITIO NON EX LIBIDINE, SED EX VIRTVTE PENDEBAT.] Quia ex zelo liberandi patriam ab exitio & excidio tyranni proficiscebatur. Audi S. Ambr. lib.de viduis:*Et bene coniugales pugnatura resumpsit ornatus, quia monimenta coniugij, arma sunt castitatis. Neque enim vidua alijs aut placere posset aut vincere. Quid cætera persequamur, quod inter tot millia hostium casta permansit? Quid eius sapientiam prædicemus,quod huiusce modi est commenta consilium, vt dum petentem elicit intemperantia,à se inferiores arceret, occasionem pararet victoriæ, abstinentiæ meritum, pudicitiæ gratiam referaret*.

Vers.5. IMPOSVIT ITAQVE ABRÆ (ancillæ) SVÆ ASCOPERAM VINI] id est,vtrem vini. Ascopera enim est vox Græca conflata ex ἀσκὸς, id est, vter, follis, & πήρα id est, pera, sacculus, ac significat marsupium,siue sacculum, in quo viatores suas vestes,annonā,aliaque vtensilia reponunt,secumque portant.Suidas hac voce vtitur, & Suetonius in Nerone,dicens: *Alterius collo est ascopera deligata, simulq; titulus. Ego quid potui?sed tu culeū meruisti*. Alij legunt ἀσκοπυτίνην,vel ἀσκοπυτίνη,id est,vter vini.

ET POLENTAM] Polenta est farina bordeacea, puta hordeum madefactum, mox siccatum & tostum,ac molâ in farinam comminutum, de quo dixi 1. Reg. 17.

ET PALATHAS] hoc est,massas caryearum, seu ficuum aridarum,de quibus Plin.l.13. c.6. Malè nonnulli pro *palathas*, per Metathesin legunt *lapathas*.

Porrò hanc annonam detulit secum Iudith, ne cibis Holoferois vesci cogeretur. Adeo enim Iudæi religiosiores abhorrebant à consortio gentilium, vt nec cibos eorum comedere sustinerent, præsertim quia Gentiles sæpe cibos suos idolis suis offerebant, vt fierent idolothyta, de quibus dixi 1.Cor.8. Sic Daniel cum socijs c.1.8. noluit cibis regis vesci,sed leguminibus victitauit.

Vers.12. IDEO EGO FVGI A FACIE EORVM] Multi censent Iudith hic & in seq. mentiri, sed officiosè ad liberandum suum populum,at non peccasse, quia putabat tali casu in tanta necessitate mentiri esse licitum, imo honestum & pium, vti putauit Plato,imò Orig. Cassianus,aliique Patres, quos citaui Exodi 1.ita Lyr. Abul,Mariana, Emmanuel Sà, & S.Thomas 2.2.q.110. art.3. ad 3.

Verum Iudith à mendacio excusant Rabanus, Glossa, Hugo,Dion. Serarius, Salianus, Sanchez, S. Aug.l.de mendacio,quia Deus eam in toto hoc opere dirigebat,& à peccato conseruabat, vti ipsa ait,c.12.v.16.Celat ergo Iudith veritatem,& ambiguè loquitur Assyrijs hostibus suis iniustè se inuadentibus, vt eos perdat, at non mentitur. Ait igitur:*fugi*,id est, *celeriter abscessi*; fugere enim sæpè idem est, quod celeriter abire, ac se ab aliquo abripere, *à facie eorum*: aut *fugi*,id est schema & speciem fugientis, siue transfugæ assumpsi, ac quasi fugitiua occtu in manus vestras incurri, meq; vobis dedo.ita Serarius,Sanchez, Salianus,& alij.

QVONIAM FVTVRVM AGNOVI QVOD VENTVR VOBIS IN DEPRÆDATIONEM] ita enim reue-

reuera futurum erat, si humanam rationem & prouidentiam spectes: nec enim humanitus, humanisque viribus Hebræi poterant Assyrijs resistere: sed Iudith altiori nixa consilio & oraculo, sciebat id non futurum nisi per cęlestem Dei prouidentiam & correctionem.

VERS. 13. VADAM AD FACIEM PRINCIPIS HOLOFERNIS, VT DICAM ILLI SECRETA EORVM] Nimirum ciues obsessos laborare extrema siti & fame, ideoque murmurare contra suos principes, eosque vrgere, vt se dedant Holoferni, &c. Verum dicit: attamen hic finis non erat vltimus, sed mediatus. Hoc enim cogitabat deuincire sibi Holofernem, vt sibi deuinctum & securum data occasione trucidaret. Nam, vt rectè aduertit Salianus, notandum hîc est in bello iusto, quale fuit Iudęorum contra Assyrios, non solùm apertam vim, sed etiam occultam, & tectam, licitam & iustam esse: & eos rectè in fraudem induci posse, quos in mortem licet inducere. Dolus, & stratagema naturâ suâ indifferēs est, & ex fine ad quem refertur, malitiam accipit, aut bonitatem. Cùm ergo Iudithæ finis bonus sit; erit ipse dolus etiam laudabilis; idemque de ornatu & cultu corporis eius existimandum est.

VERS. 14. ET ERAT IN OCVLIS EORVM STVPOR, QVONIAM PVLCHRITVDINEM EIVS MIRABANTVR NIMIS.] Tota ergo mentis eorum detentio abripiebatur & absorbebatur in contuenda & admiranda eximia eius pulchritudine, adeo vt aliud videre vel cogitare non possent. Hoc sciebat Iudith, ideoque tantum ornatum assumpsit, vt oculos mentesque eorum caperet, captasque falleret, & Holofernem trucidaret, itaque eius castra dissiparet.

Audi S. Aug. (vel potiùs S. Ambros. aut certè Maximū; multi enim sermones S. Ambr. ad verbum inueniuntur in S. Maximo Taurinensi Episcopo: nā vtriusq; stylus persimilis est) serm. 228. de Temp. qui est de Iudith. *In qua femina insidiosæ pulchritudinis nouitatem hostilis exercitus vehementer expauit, vt in eius obsequio vires amitterēt, arma proijcerent, & colla curuarēt. Deducitur ad prætorium subiectis ordinibus fraus Holofernis, & lugentis Victoria ciuitatis.*

Moraliter disce hîc quàm feminarum aspectus periculosus sit & perniciosus, cuius rei exempla sunt Samson, Dauid, Salomon, & mille alij. Verè Eccles. c. 42. 14. *Melior*, inquit, *est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium.* Vide ibi dicta.

DVXERVNTQVE ILLAM AD TABERNACVLVM HOLOFERNIS] Græca addunt: *cum ancilla sua, vnaque curru, & centum virorum præsidio.* Et mox. *Et exiuit* (Holofernes) *in proscenium*, id est in tentorij vestibulum, *& lampades argenteæ præcedebant eum*, tū quia erat nox, puta crepusculum auroræ, vt patet v. 15. tum quia ignis præferri solebat Regibus & Principibus Assyriorū, vt dixi Ieremię primo, v. 13. VERS. 16.

STATIM CAPTVS EST IN SVIS OCVLIS HOLOFERNES.] Audi S. Aug. serm. 278. iam citato. *Quam cùm videret Holofernes, solutus est sensibus, animam cum capite perditurus. Iacuit enim dedecus iuuenum mulieris vultu captiuus, sicut mulieri exarmare iuuenes, & debellare victores; solutam defendere ciuitatem, & barbarum subuertere bellatorem. Decepit sincera corruptum, sefellit casta pollutum, pudica perimis adulterum, sobria iugulat ebriosum. Illa enim tam barbaros animos insidiosi sui vultus fraude cōfuderat, vt eum ligaret multarum arte fabularum, vt redderet inter exercitus victū, & inter arma captiuum.* Et paulò inferiùs: *Quamuis ille bellator armorum tam castissima femina malesanus ascenderet vultum: illa tamen, quare venerat, de eius capite cogitabat, quo sublato defectis ciuibus subueniret, & multa capita tueretur, defenderet, vindicaret.* VERS. 17.

VT NON PRO HIS MERITO CONTRA EOS PVGNARE DEBEAMVS] Græca addunt: *Quoniam non est bonum remanere ex eis virum vnum, qui dimissi poterunt decipere omnem terram.* Per tam speciosas feminas, qualis est Iudith. Ecce verum dicunt, sed inscij, ipsimet enim decepti, ab Hebræis per Iudith cæsi, fugatique fuere. VERS. 18.

SEDENTEM IN CONOPEO] ita vocatur cortina lurida in conum acutum desinens, & inferiùs in rotundum expansa ad arcēdum culices. ita Lyran. κώνωψ enim est culex, talesque cortinæ lectis castrensibus & portatilibus circumdari solent. Vnde Græca habent Holofernem sedisse *super lectum suum in conopeo.* Italì, & Galli vocant *Padiglione.* VERS. 19.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdith causam aduentus sui Holoferni enunciat, & victoriam pollicetur. Assyrij eam laudant à forma, & sapientia: Holofernes ingentia ei præmia promittit.

1: TVnc Holofernes dixit ei: Æquo animo esto, & noli pauere in corde tuo: quoniam ego nunquam nocui viro, qui voluit seruire Nabuchodonosor regi.
2. Populus autem tuus, si non contempsisset me, non leuassem lanceam meam super
eum. 3. Nunc autem dic mihi, qua ex causa recessisti ab illis, & placuit tibi vt ve-
nires ad nos? 4. Et dixit illi Iudith: Sume verba ancillæ tuæ, quoniam si secutus
fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum. 5. Viuit enim
Nabuchodonosor rex terræ, & viuit virtus eius, quæ est in te, ad correptionem omnium animarum errantium: quoniam non solùm homines seruiunt illi per te, sed &
bestiæ agri obtemperant illi. 6. Nunciatur enim animi tui industria vniuersis
gentibus, & indicatum est omni sæculo, quoniam tu solus bonus & potens in omni
regno eius, & disciplina tua omnibus prouincijs prædicatur. 7. Nec hoc latet,
quod locutus est Achior; nec illud ignoratur, quod ei iusseris euenire. 8. Constat
enim, Deum nostrum sic peccatis offensum, vt mandauerit per Prophetas suos ad
populum,

populum quòd tradat eum pro peccatis suis. 9. Et quoniam sciunt se offendisse
Deum suum filij Israel, tremor tuus super ipsos est. 10. Insuper etiã fames inuasit eos,
& ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur. 11. Denique hoc ordinant,
vt interficiant pecora sua, & bibant sanguinem eorum: 12. & sancta Domini Dei sui,
quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc cogitauerunt
impendere, & volunt consumere, quæ nec manibus deberent contingere: ergo quo-
niam hæc faciunt, certum est quòd in perditionem dabuntur. 13. Quod ego ancilla
tua cognoscens, fugi ab illis, & misit me Dominus hæc ipsa nunciare tibi. 14. Ego
enim ancilla tua, Deum colo, etiam nunc apud te: & exiet ancilla tua, & orabo Deum,
15. & dicet mihi quando eis reddat peccatum suum, & veniens nunciabo tibi, ita
vt ego adducam te per mediam Ierusalem, & habebis omnem populum Israel, sicut
oues, quibus non est pastor, & non latrabit vel vnus canis contra te: 16. quoniam
hæc mihi dicta sunt per prouidentiam Dei. 17. Et quoniam iratus est illis Deus, hæc
ipsa missa sum nunciare tibi. 18. Placuerunt autem omnia verba hæc coram Ho-
loferne, & corã pueris eius, & mirabantur sapientiam eius, & dicebant alter ad alterũ:
19. Non est talis mulier super terrã in aspectu, in pulchritudine, & sensu verborum.
20. Et dixit ad illam Holofernes: Benefecit Deus, qui misit te ante populum, vt des
illum tu in manibus nostris: 21. & quoniam bona est promissio tua, si fecerit mihi
hoc Deus tuus, erit & Deus meus, & tu in domo Nabuchodonosor magna eris, &
nomen tuum nominabitur in vniuersa terra.

Vers. 1. A TVNC HOLOFERNES DIXIT: ÆQVO ANIMO ESTO] Animaduertit Holofernes, Iudith iam timentem & pauentem, tum quòd femina solitudini assueta inter tot millia virorum armatorum & hostium consisteret, tum quòd cõscientia tanti facinoris eius animum metu pulsabat, ne fortè non succederet, sed res proderetur, & ipsa capitis periculum adiret. Esto enim, Deo illam animante, spiritus eius esset intrepidus; caro tamen erat infirma, ac partem mentis inferiorem infirmabat. Ecquid mirum? cùm Christus fortissimus passionem aggressurus de se dixerit *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*, Matth. 26. 41.

NVMQVAM NOCVI VIRO] multò minùs mulieri. Mentitur: nam, vt dictum est c. 3. ciuitates eorum, qui se illi in seruos offerebant, destruxit, lucosque excidit.

Vers. 4. PERFECTAM REM FACIET DOMINVS TECVM] Scilicet perfectam Deus dabit victoriam, non B tibi, vt tu putas, ô Holofernes, sed mihi & Iudæis de te. Est stratagema bellicum, quo Iudith Holofernem ambiguitate verborum ludit & illudit, itaque in fraudem & laqueum necis inducit. Nam vt ait Poëta? *Dolus an virtus quis in hoste requirat?* Sic Apollo Delphicus illusit Pyrrho, cum de victoria contra Romanos consulenti, dicens:

Aio te Aeacida Romanos vincere posse.

Quod perperam sibi applicuit Pyrrhus, quasi ipse Romanos esset victurus, cùm Apollo intelligeret de Romanis, quòd ipsi vincerent Pyrrhum, vti seipsis vicerunt.

Vers. 5. VIVIT ENIM NABVCHODONOSOR REX TERRÆ, ET VIVIT VIRTVS (robur, fortitudo) EIVS.] Iurat Iudith per vitam & virtutem Nabuchodonosoris, sicut Ioseph iurat per salutem Pharaonis, C Genes. 42. 15.

SED ET BESTIÆ AGRI (puta equi, cameli, boues, asini, oues, &c.) OBTEMPERANT EI.

Vers. 6. INDICATVM EST OMNI SÆCVLO] præsenti, id est toti mundo. Ita Græca.

QVONIAM TV SOLVS BONVS] benignus, & beneficus iuxta illud Christi, Lucæ 22. 25. *Reges gentium dominãtur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici* (Principes) *vocantur*. Hinc præsidum epi-

A theton erat optimus, vt optime Felix, optime Feste. Vide dicta Actor. 24. 3.

Sensus ergo est, q. d. tu solus es verus, magnusque Princeps in regno Nabuchodonosoris, vtpote benignus & liberalis æquè ac potens, ideoq; Nabuchodonosor sua omnia tibi committit. Aliqui *bonus* exponunt *fortis*.

VT MANDAVERIT PER PROPHETAS SVOS] Vers. 8. Misit enim Deus Eliam, Eliseum, Isaiam, Osee, Ieremiam, cæterosq; Prophetas, qui Israëlis idola, & scelera castigarent, eisque excidium per Assyrios, Chaldæos, aliosq; hostes comminarentur & prædicerent.

FAMES INVASIT EOS] quia vbi laboratur siti, Vers. 10. ibi & famescibus enim sine potu s sitienti humectari & comedi nequit.

ET BIBANT SANGVINEM EORVM] pro aqua, Vers. 11. qua carent ad restinguẽdam extremam sitim: sanB guinis autem esus & potus erat Iudæis à Deo vetitus sub pœna mortis, vt patet Leuit. 17.

ET SANCTA DOMINI (ea quæ Deo sanctificata, id est dicata & consecrata sunt) HÆC COGITAVERANT IMPENDERE] ad extremam sitim, famemque suam leuandam, Vers. 12.

ERGO QVONIAM HÆC FACIVNT, CERTVM EST QVOD IN PERDITIONEM DABVNTVR] Certum est, si caussas naturales, & cursum rerum ordinarium spectes, fames enim & sitis cogent eos ad interitum. Idem facient peccata eorum, quibus iram, & vindictã Dei meruerunt, nisi quis sanctus iram Dei mitiget, vti ego eam meis precibus me mitigaturam spero.

MISIT ME DOMINVS HÆC IPSA NVNCIARE TIBI.] Vers. 13. Miserat enim Deus Iudith ad Holofer-C nem, vt hæc ei nunciando gratiam eius sibi conciliaret, qua habita eum incautè per pium dolum occideret.

ET ORABO DEVM, ET DICET MIHI QVANDO EIS REDDAT PECCATVM SVVM, ET VENIENS ANNVNCIABO TIBI, ITA VT EGO ADDVCAM TE PER MEDIAM IERVSALEM, ET HABEBIS OMNEM POPVLVM ISRAEL, SICVT OVES, QVIBVS NON EST PASTOR, ET NON LATRABIT VEL VNVS CANIS CONTRA TE.] Vers. 14. & 15.

Multi

Multi censent Iudith hîc non posse excusari à mẽdacijs. Verùm excuso eam duplici modo & titulo. Prior est, quòd ipsa loquitur secũdùm causas naturales, & communem naturæ cursum, quo Iudæis ad extrema redactis, & in offensa, itaq; Dei constitutis, necessario erat pereundum, nisi Deus supernaturali vel extraordinario quodam modo eis succurreret. Sic Elisæus Hazaeli roganti de salute Benadad regis ægrotãtis, respondit eum sanandũ, sed tamen moriturum, quia scilicet quantum erat ex vi morbi, is non erat lethalis: quare ex eo sanandus erat, sed tamen moriturus, quia suffocandus ab Hazaele, 4. Reg. 8. 10.

Sic hîc Iudith asserit ab Holoferne perdendos Hebræos ob peccata sua, quia humanis viribus eius manus euadere non poterant: erãt tamen euasuri per preces Iudith & sacerdotũ, quibus opem Dei cælestem poscebant, & impetrabant.

Sensus ergo est, q. d. Hebræi, si causas naturales spectes, planè sunt perdendi, & à te subiugandi ob peccata sua. Quare ego orabo Deum pro hoc negotio, & si quidẽ velit omnino eos perdere, idque, vt solet, indicet mihi, velitque vt idipsum tibi edicam, vti videtur futurum, si communem prouidentiæ Dei cursum spectes, ego idipsum ex mente Dei annunciabo tibi: ita vt adducam te per mediam Ierusalem, totumq; populum tibi subijciam. Deo enim ita volenti, & ordinanti me omnino parere oportet, etiam cum damno & interitu populi mei; si enim ipse me velit quasi virgâ vti ad castigandum eum, ego vt virga ei in hac castigatione subseruire debeo & volo. Simili enim modo castigauit Deus Roboam & Iudæos, creando per Ahiã prophetam regem Ieroboam, eique tradendo regnum decem tribuum Israel. Sic Deus per Isaiam c. 45. euocauit Cyrum ad castiganda crimina multarum gẽtium. Sic per Ieremiam euocauit Nabuchodonosor & Chaldæos ad excidium Ierusalem; quod proinde Ieremias crebrò & assiduè Iudæis comminatus est, adeoq; suasit vt Nabuchodonosori obsidenti se dederent: ipsos enim eius manus euadere non posse, eò quòd hæc sit iusta Dei voluntas & scelerum castigatio. Vnde Nabuchodonosor reijciens hæc Ieremiæ oracula, Ierusalem per 14. menses obsedit, donec eam caperet, quâ captâ iussit Ieremiam benignè haberi, & ob hæc sua de se oracula, libertate donari, vt patet Ierem. 39. 11. imò Abul. in lib. 4. Reg. c. 24. quæst. 7. & Isaia c. 5. v. 25. & c. 10. probabile esse cẽset Nabuchodonosorem, Salmanasarem, & similes ex Dei reuelatione & iussu subiugasse Iudæos, qua de re plura dixi Proœmio in Isaiã can. 36. & 37. Sic S. Lupus Attilam Hunnorum regem Trecensem vrbem (cuius ipse erat Episcopus) obsidentem, rogãs quis esset? & quid vellet? audiensque: *Ego sum Attila Rex Hunnorum flagellum Dei: veni ergo*, inquit, *Dei mei flagellum, illoq; vtere, vt Deus tibi concedit*; itaque eum per mediam vrbem deduxit, sed quasi oculis & mente captum, vt nulli incolarum noceret, vti ex vita S. Lupi, alijsq; recenset Baron. tom. 6. anno Christi 451. Idem ergo Iudith facere poterat Holoferni, imò debebat, si id ei Deus iussisset. Sed sciebat Iudith Deum hoc sibi non iussurum, imò contrarium facturum, vt per hanc simulationem proderet Holofernem. Verùm hoc ipsa ei indicare non voluit, nec debuit.

Posterior modus excusandi Iudith à mendacio est, dicendo quod ipsa ambiguis verbis vsa sit, quæ sibi Holofernes attribuebat, cùm ea Iudith sibi & Iudæis ascribebat. Ait ergo: ORABO DEVM, ET DICET MIHI QVANDO EIS REDDAT PECCATVM SVVM] si nimirum eos pro meritis vt videtur punire decreuerit. Scio autem ex Dei reuelatione, quod hoc tempore eos non puniet: sed hoc nunc mihi silendum est, nec tibi indicare queo. mox tamen veniens nunciabo tibi Dei voluntatem & decretum de differenda castigatione peccati Iudæorũ, & accelerandâ castigatione tuæ tyrannidis, Iudæos iniustè inuadentis: hoc enim nunciabo tibi non verbo sed facto, cùm tibi lethale vulnus infligam, ait S. Aug. ET ADDVCAM TE, non vincentem & triumphantem, vti tu putas, sed victum, occisum, & triumphatum, cùm caput tuũ truncatum adducam in Bethuliam, indeque PER MEDIAM IERVSALEM, cæteramque Iudæam victrix cum triumpho ad commune Iudæorum gaudium circumducam.

ET HABEBIS OMNEM POPVLVM ISRAELIS, SICVT OVES QVIBVS NON EST PASTOR] cùm te occiso, Bethulienses nullo seruato ordine, sine pastore & duce erumpent, vt Assyrios persequantur ac castra diripiant. Quare TVNC NON LATRABIT VEL VNVS CANIS CONTRA TE, quia canes non allatrant mortuos (qualis tu eris) sed viuos. Sic ergo verba Iudith partim ironicè, partim amphibologicè, partim propheticè accepta, carent mendacio, verumque habent sensum. ita Serarius, Sanchez, Salianus & alij.

Sic Agatocles Syracusas obsidens, comminans obsessis se postridie in vrbe cænaturum, verus; sed contra mentem suam fuit vates; nam erumpentibus ciuibus in vrbem inductus in ea cænauit non vt victor, sed vt victus & captiuus. Hoc est quod ait S. Aug. serm. 229. de Temp. qui est de Iudith: *Non decuit pudicam mentiri: non intelligentibus dixit, actibus fecit quod promisit.*

QVONIAM HÆC MIHI DICTA SVNT PER PROVIDENTIAM DEI] Hæc ergo rexit & direxit Iudith, vt diceret & faceret omnia quæ dixit & fecit. Quare ipsa non est mentita: Deus enim mentiri nequit. VERS. 16.

NON EST TALIS MVLIER SVPER TERRAM] Audi S. Aug. ser. 229. iam citato. *Dum rege alto sermone imaginarijs verbis blanditur bellator, animus lasciuia soluitur in amore armorum, torpent vires innumerabiles militum luxu regifico, nuptiarum pompa nullo nubente construitur, cuncti ebrietate soluuntur. Non delicata matrona pugnauit, sed sopor tibi, quem ferias præparauit.* VERS. 19.

SI FECERIT MIHI HOC DEVS TVVS (vt mihi subiuget Ierusalem & Iudæos) ERIT ET DEVS MEVS] q. d. fiam proselytus & Iudæus, colamque Deum verum Israelis. Ecce quàm potens & efficax fuit peroratio Iudith coram Holoferne. VERS. 21.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Holofernes finit Iudith per quatriduum vacare sibi, orationi, & ieiunio, ac noctu egredi quoties velit: tandem quarto vespere Holofernes cum Iudith conuiuatur, ac eius amore se inebriat.

1. TVnc iussit eam introire vbi repositi erant thesauri eius, & iussit illic manere
eam, & constituit quid daretur illi de conuiuio suo. 2. Cui respondit Iudith,
& dixit: Nunc non potero manducare ex his, quæ mihi præcipis tribui, ne veniat su-
per me offensio: ex his autem, quæ mihi detuli, manducabo. 3. Cui Holofernes ait:
Si defecerint tibi ista, quæ tecum detulisti, quid faciemus tibi? 4. Et dixit Iudith: Vi-
uit anima tua, Domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec
faciat Deus in manu mea hæc quæ cogitaui. Et induxerunt illam serui eius in taber-
naculum, quod præceperat. 5. Et petijt dum introierit, vt daretur ei copia nocte,
& ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum. 6. Et præ-
cepit cubicularijs suis, vt sicut placeret illi, exiret & introiret ad adorandum Deum
suum, per triduum: 7. & exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat se in
fonte aquæ. 8. Et vt ascendebat, orabat Dominum Deum Israel, vt dirigeret viam
eius ad liberationem populi sui. 9. Et introiens, munda manebat in tabernacu-
lo, vsque dum acciperet escam suam in vespere. 10. Et factum est, in quarto die Ho-
lofernes fecit cœnam seruis, & dixit ad Vagao eunuchum suum: Vade, & suade He-
bræam illam, vt sponte consentiat habitare mecum. 11. Fœdum est enim apud
Assyrios, si femina irrideat virum, agendo vt immunis ab eo transeat. 12. Tunc
introiuit Vagao ad Iudith, & dixit: Non vereatur bona puella introire ad dominum
meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iu-
cunditate. 13. Cui Iudith respondit: Quæ ego sum, vt contradicam Domino meo?
14. Omne quod erit ante oculos eius bonum & optimũ faciam. Quidquid autem illi
placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ. 15. Et surrexit, & or-
nauit se vestimento suo, & ingressa stetit ante faciem eius. 16. Cor autem Holo-
fernis concussum est: erat enim ardens in concupiscentia eius. 17. Et dixit ad eam
Holofernes: Bibe nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inuenisti gratiam co-
ram me. 18. Et dixit Iudith: Bibam Domine, quoniam magnificata est anima
mea hodie præ omnibus diebus meis. 19. Et accepit, & manducauit, & bibit coram
ipso, ea quæ parauerat illi ancilla eius: 20. Et iucundus factus est Holofernes ad
eam, bibitque vinum multum nimis, quantum numquam biberat in vita sua.

Vers. 2. NE VENIAT SVPER ME OFFENSIO] Græcè *scandalum*, q.d. ne, si comedã cibos Gentilium Iudæis vetitos, Deum offendam; itaque pœnam acquiram & scandalum, id est tragulam & impedimentum, vt Deus per me non efficiat id quod ad commune bonum facere decreuit.

Vers. 5. EX PETIIT DVM INTROIRET, VT DARETVR EI COPIA NOCTE ET ANTE LVCEM (quando vellet) EGREDIENDI FORAS AD ORATIONEM] Petijt id Iudith, tum vt oratione & ieiunio præpararet & armaret se ad heroicam fortitudinẽ aggrediendi tantum facinus, quod mente destinarat: tum vt animos, modosque, & rationes illud exequendi à Deo hauriret; tum denique vt peracto facinore liberè sibi daretur regressus in Bethuliã, eò quòd custodes cogitarent eam, more solito egredi ad orationem.

Vers. 7. ET BAPTIZABAT SE (abluebat manus & pedes) IN FONTE AQVÆ] Mos erat Iudæis ante orationem abluere manus, pedes, & quandoque totum corpus, tum vt puro corpore & animo ad Deum accederent: puritas enim corporis admo- A nebat eos puritatis animi. Idem faciebant olim Christiani, vt dixi 1. Timoth. 2. 8. ad illa *z leuantes puras manus*; tum, vt si quid immundi tetigissent & irregularitatem legalem contraxissent, ab illa se per lotionem expiarent.

Porrò fons hic iuxta Bethuliam etiamnum extat, & à peregrinis visitur, teste Adrichomio in Bethulia.

VSQVE DVM ACCIPERET ESCAM SVAM IN VESPERE.] Ieiunabat ergo Iudith à mane in vesperam; vespere sumebat cibum; ac post eum noctu egrediebatur ad orationem in ea pernoctans. His armis se ad heroicum suum opus obarmauit. Audi S. Ambr. l. de viduis: *Quid sobrietatem loquar? Temperantia enim virtus est feminarum. Inebriatis vino viris, & somno sepultis abstulit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abscidit caput, per medias hostium acies intemerata processit. Aduertitis igitur quantum mulieribus nocere possit ebrietas, quando viros vina sic soluũt, vt vincantur à feminis? Esto igitur vidua temperans: casta primum à vino, vt casta possis esse ab adultero: Nequaquã te ille tentabit, si vina nõ tentent.* Nam si Iudith bibisset, Vers. 9.

dormiſſet cum adultero. Sed quia non bibit, haud diffi-cilè ebrios exercitus unius ſobrietas & vincere potuit & eludere.

Vers. 10. DIXIT AD VAGAO EVNVCHVM SVVM] Vagao ſiue Bagao non tam eſt nomen proprium, vt vult Serarius, quàm commune Perſis ſignificans Eunuchum. Vnde Pagn. in nomin. Hebr. Vagao, inquit, idem eſt, quod interior vel intimus, ſcilicet, eunuchus ſiue cubicularius; *ghana* enim Chaldæis eſt interius, vel inteſtinum, vel Vagao idem eſt quod elatus ſiue eleuatus à rad. גָּאָה *gaa*, id eſt eleuare. Eunuchi enim erant primi in aula apud reges, imò eorum cubicularij & ſecretorum conſcij, ac lenocinij amaſiarum adminiſtri: eorum enim libidini lenocinantes ſpecioſas feminas eis adducebant, vti fecit hic Vagao.

Id ita eſſe docet Plinius l. 13. c. 4. vbi ait Spadones apud Perſas vocari Bagou. Et Ouidius libr. 2. Am. Eleg. 2.

Quem penes eſt dominam ſeruandi cura Bagoi,
Dum perago tecum pauca, ſed apta, vaca.

B Et Eſther c. 2. 3. Egeus (ſiue Vagao) fuit eunuchus Aſſueri regis præfectus gynecæo. Sic teſte Curtio l. 10. nequiſſimus Alexandri magni eunuchus fuit Bagoas, qui falſis criminationibus Orſinem Perſarum ſatrapam Alexandro interficiendum dedit. Fuit quoque Bagoas Herodis eunuchus. Porrò errat Seuerus Sulpitius qui Iudithæ hiſtoriam refert ad tempora Artaxerxis Ochi, eo quòd ipſe habuerit eunuchum nomine Bagao.

Vers. 11. FOEDVM EST ENIM APVD ASSYRIOS, SI FEMINA IRRIDEAT VIRVM, AGENDO VT IMMVNIS AB EO TRANSEAT] Vide hic corruptiſſimos & impuriſſimos Aſſyriorum & Perſarum mores, quibus libido adeo erat honeſta, vt per omnes feminas graſſaretur, adeo vt apud eos fœdum haberetur aliquam intactam relinqui. O tempora! Audi Ammian. Marcel. l. 23. de Perſis: *Effuſi,* inquit, C *plerique ſoliti ſolui in Venerem, ægreque contenti multitudine pellicum puerilium ſtuprorum expertes pro opibus quiſque aſciſcere matrimonia plura, vel pauca. Vnde apud eos per libidines varias charitas diſperſa torpeſcit.* Idem tradit Strabo l. 15. ad finem, & Cicero actione 5. in Verrem. Audi ſcelera magis fœda. Theodor. q. 24. in Leuit. *Perſæ,* ait, *in hunc vſque diem non ſororibus ſolum, ſed etiam matribus ac filiabus, nuptiarum lege permiſcentur.* Idem de Medis, Indis & Æthiopibus tradit S. Hier. lib. 2. contra Iouin. Vnde Euripides in Andromede:

Tale, ait, *eſt omne barbarorum genus;*
Pater cum filia, filius cum matre
Miſcetur, ſoror cum fratre.

Mirum ergo non eſt, quòd Perſæ plures habuerint vxores, ideoque Iudith Holoferni hanc formoſi coniugij eſcam obiecerit, qua eum vt piſcem hamo ſuo caperet & necaret.

Vers. 14. QVIDQVID AVTEM ILLI PLACVERIT (intelli-A lige, ſi ſit licitum, nec à Deo meo vetitum) HOC MIHI ERIT OPTIMVM] vt ſi me velit vxorem, non abnuam eum maritum, quem principem tantum eſſe ſcio, vt ex eius thalamo euehenda ſim in Duciſſam & Principiſſam: dat ſpem coniugij, vt ſui amantem fallat, & quaſi hoſtem populi ſui occidat.

BIBAM DOMINE] ex vino non tuo, ſed meo, Vers. 18.
quod mecum ex Bethulia hac de cauſa tuli, ne vino ciboque Gentilium pollueret. Vnde ſequitur: MANDVCAVIT ET BIBIT CORAM IPSO EA, QVÆ PARAVERAT ILLI ANCILLA EIVS.] Vnde videtur Iudith in alia menſa accubuiſſe, quæ vicina eſſet menſæ Holofernis, ita vt coram ipſo mãducaret & biberet: non enim decebat ipſam in menſa tanti principis cum eo accumbere. Vnde Græca habent: *Et acceſſit ancilla eius, & ſtrauit ei ante Holofernem humi pelles, quas acceperat à Bagoa, ad quotidianum vſum ſuum, vt manducaret, accumbens ſuper eas.* Sic etiamnum nonnullæ gentes, ac nuper B Mulcaſſes rex Tunetanus coram Carolo V. humi ſedens prandebat. Bibit ergo coram Holoferne Iudith, vt omnem cædis & odij ſuſpicionem Holoferni eximeret, vtque eum ad largiùs bibendum prouocaret, itaque ex potu ſomno conſopitum trucidaret, atque vt ex vino ſpiritus & animos viresque hauriret ad aggrediendum tam arduum facinus. Erat enim ieiuna, & ex ieiunio debilis & languida.

BIBITQVE VINVM MVLTVM NIMIS, QVANTVM NVNQVAM BIBERAT IN VITA SVA] Græcè *ex quo natus erat.* Dei prouidentiâ id factum, vt ſopitus vino Iuditham non tangeret, ſed illa ſobria & caſta manens eum perimeret. Vide hic quàm gaudijs vicina ſint triſtia, quamque cõuiuia & crapula in ſuſus mortemque deſinant, ac *Extrema gaudij luctus occupet.* En tibi Holofernes delicijs adipãtus, vino immerſus, muſicorum harmonia exultãs, C amoribus ebrius, mox à Iudith truncatur, & ad inferos, vbi ſuam crapulam æterna ſiti in flammis perennantibus digerat, detruditur. Audi S. Ambr. l. de Elia & ieiunio: *Bibant vinum in ebrietate potentes, qui Holoferni principi militiæ regis Aſſyriorum ſe tradere geſtiebant; ſed non bibebat femina Iudith ieiunans omnibus diebus viduitatis ſuæ, præter feſtorum dierum ſolennitates. His armis munita proceſſit, & omnem Aſſyriorum circumuenit exercitum. Sobrij vigore conſilij abſtulit Holofernis caput; ſeruauit pudicitiam, victoriam reportauit. Hæc enim ſuccincta ieiunio, in caſtris prætendebat alienis: ille vino ſepultus iacebat vt ictum vulneris ſentire non poſſet. Itaque vnius mulieris ieiunium innumeros ſtrauit exercitus Aſſyriorum.*

Præclarè S. Baſil. ho. 14. de ebrietate: *Ebrietas,* ait, *dæmon eſt voluntarius ex voluptate animabus noſtris inditus. Ebrietas malitiæ mater eſt, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, extemplo facit laſciuum, iuſtitiam ignorat, prudentiam extinguit.*

CA-

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudith orans capite truncat Holofernem, caput in Bethuliam defert. Quare Ozias princeps Achior, cæteriq; omnes Deum glorificant, & Iudithæ hymnum canunt.

1. VT autem serò factum est, festinauerunt serui illius ad hospitia sua, & conclusit Vagao ostia cubiculi, & abiit, 2. erant autem omnes fatigati à vino: 3. eratque Iudith sola in cubiculo 4. Porrò Holofernes iacebat in lecto, nimiâ ebrietate sopitus. 5. Dixitque Iudith puellæ suæ, vt staret foris ante cubiculum, & obseruaret. 6. Stetitque Iudith ante lectum, orans cum lacrymis, & labiorum motu in silentio, 7. dicens: Confirma me Domine Deus Israel, & respice in hac hora ad opera manuum tuarum, vt, sicut promisisti, Ierusalem ciuitatem tuam erigas: & hoc quod credens per te posse fieri cogitaui, perficiam. 8. Et cùm hæc dixisset, accessit ad columnam, quæ erat ad caput lectuli eius, & pugionem eius, qui in ea ligatus pendebat, exoluit. 9. Cùmque euaginasset illum, apprehendit comam capitis eius, & ait: Confirma me Domine Deus in hac hora. 10. & percussit bis in ceruicem eius, & abscidit caput eius, & abstulit conopeum eius à columnis, & euoluit corpus eius truncum. 11. Et post pusillum exiuit, & tradidit caput Holofernis ancillæ suæ, & iussit vt mitteret illud in peram suam. 12. Et exierunt duæ, secundùm consuetudinem suam, quasi ad orationem, & transierunt castra, & gyrantes vallem, venerunt ad portam ciuitatis. 13. Et dixit Iudith à longè custodibus murorum: Aperite portas, quoniam nobiscum est Deus, qui fecit virtutem in Israel. 14. Et factum est, cùm audissent viri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis. 15. Et concurrerunt ad eam omnes, à minimo vsque ad maximum: quoniam sperabant eam iam non esse venturam. 16. Et accendentes luminaria congyrauerunt circa eam vniuersi: illa autem ascendens in eminentiorem locum, iussit fieri silentium. Cùmque omnes tacuissent, 17. dixit Iudith, Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deseruit sperantes in se: 18. & in me ancilla sua adimpleuit misericordiam suam, quam promisit domui Israel: & interfecit in manu mea hostem populi sui hac nocte. 19. Et proferens de pera caput Holofernis, ostendit illis, dicens: Ecce caput Holofernis principis militiæ Assyriorum, & ecce conopeum illius, in quo recumbebat in ebrietate sua, vbi per manum feminæ percussit illum Dominus Deus noster; 20. viuit autem ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem, & non permisit me Dominus ancillam suam coinquinari, sed sine pollutione peccati reuocauit me vobis, gaudentem in victoria sua, in euasione mea, & in liberatione vestra. 21. Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 22. Vniuersi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam: Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros. 23. Porrò Ozias princeps populi Israel, dixit ad eam: Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. 24. Benedictus Dominus, qui creauit cælum & terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorum nostrorum: 25. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini, in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ, propter angustias & tribulationem generis tui, sed subuenisti ruinæ ante conspectum Dei nostri. 26. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat. 27. Porrò Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith: Deus Israel, cui tu testimonium dedisti, quòd vlciscatur se de inimicis suis, ipse caput omnium incredulorum incidit hac nocte in manu mea. 28. Et vt probes quia ita est, ecce caput Holofernis, qui in contemptu superbiæ suæ Deum Israel contempsit, & tibi interitum minabatur, dicens: Cùm captus fuerit populus Israel, gladio perforari præcipiam latera tua. 29. Videns autem Achior caput Holofernis, angustiatus præ pauore, cecidit in faciem suam super terram, & æstuauit anima eius. 30. Posteà verò quàm resumpto spiritu recreatus est, procidit ad pedes eius, & adorauit eam, & dixit: 31. Benedicta tu à Deo tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur super te Deus Israel.

VERS. 4. FESTINAVERVNT SERVI ILLIVS AD HOSPITIA SVA] ne ebrij & gressu vacillantes visi à populo irriderentur, sed domi in lecto dormientes vinū crapulamque digererent. *Erant enim omnes fatigati à vino* v. 3. Vatab. *eò quòd omnes defessi essent longa compotatione.* Egit hoc Dei prouidentia vt omnes vino consopiti abirent, & somnum captarent, ne quis vigilaret & audiret id quod Iudith machinabatur. Vide hic rursum quàm gula & crapula sit improuida, faciatque, vt omnes sopiantur, ita vt nemo vigilum ante fores Holofernis (vti fieri solet) excubet.

VERS. 5. DIXITQVE IVDITH PVELLÆ SVÆ, VT STARET FORIS ANTE CVBICVLVM ET OBSERVARET] ne quis propiùs ad cubiculum accederet, & audiret ea quæ ipsa in cubiculo, mactando Holofernē agebat. Græca vberiùs habent. *Et dixit Iudith seruæ suæ, stare extra cubiculum ipsius, & obseruare exitū eius, sicut quotidie. Exire enim dixit ad orationem suam. Et Bagoa locuta est iuxta verba hæc. Et abierunt omnes à facie Domini sui & nemo remansit in cubiculo à paruo vsque ad magnum.*

VERS. 6. ORANS CVM LACRYMIS] Rem enim inauditam plenam periculo, ac vires animosque feminæ superantem aggrediebatur, quare à Deo robur & audaciam lachrymans poscebat, dicens: *Confirma me Domine Deus.* Græca pleniùs habent: *Domine Deus omnis virtutis, respice in hora hac super opera manuum mearum in exultationem Hierusalem; quoniam nunc tempus suscipere hæreditatem tuam, & facere studium meum in quassationem hostium, qui insurrexerunt nobis.*

VERS. 8. ET PVGIONEM EIVS] Græcè: *& acinacem eius,* hoc est gladium Persicum, breuem, & recuruum, quales nunc sunt gladij Turcarum, vulgò *simitarræ* vocantur. Hinc liquet Holofernem fuisse Persam, vt tradit Cedrenus.

VERS. 9. APPREHENDIT COMAM CAPITIS EIVS] vt certiùs, fortiusque eum feriret, ne ipse aliqua corporis agitatione & motu, qui in somnis dormientibus obuenit, ictum declinaret aut infringeret: manu ergo sinistra tenuit comam, vt caput retineret immotum ad ictum vibrantis dexteræ recipiendum. Porrò Persas prolixam comam alere solitos, docet Xenophon l. 1. Cyripædiæ, & Herod. l. 1. vbi Persas vocat κομήτας id est, crinitos, & comatos.

VERS. 10. ET PERCVSSIT BIS IN CERVICEM EIVS] non punctim, sed cæsim, vt caput iacentis, & altùm stertentis amputaret: quare totis connisa viribus acinacem in collum Holofernis impegit, ac secundo ictu caput ab humeris resecuit. Vnde Græca habent: *Et percussit in ceruicem eius bis in fortitudine sua.* Mirum est sanctum Augustinum serm. 228. pro *bis* legere *ter*. Simili modo Attila rex Hunnorum superbissimus, qui se nominabat flagellum Dei, & in aciem educebat septingenta armatorum millia, adeoque Theodosium Imp. sibi tributum pendere cogebat, ac spe totius orbis imperium deuorabat, à Deo superbos humiliante per feminam occisus est. Audi Baroniū anno Christi 454. *Hoc anno, Ætio adhuc viuente, Attila*, inquit Marcellinus, *Ætij hortatu, noctu mulieris manu cultro confoditur.* Ita terror orbis qui viros omnes despiciebat, feminæ vnius manu occidit. Sic & Abimelech rex, vel potiùs Tyrannus Sichimorum, interfectus est à femina, quæ fragmine molæ ei cerebrum comminuit. Iudic. 9. 53.

ET ABSCIDIT CAPVT EIVS] vt illud secum deferret, & in tropheū muris Bethuliæ affigeret itaq; metu Assyrios percelleret, & in fugam cōpelleret, vti reipsa cōtigit: ita Iudith sobria ebrium, casta incestum, fidelis infidelē, iusta iniustum, humilis superbum, pia impium truncauit; imò veriùs sobrietas ebrietatem, castitas libidinem, fides perfidiam, iustitia iniustitiam, humilitas superbiam, pietas impietatem mactauit. Ita Sanctus Fulgentius, Epistola secunda de statu viduali. *Denique cùm Holofernes innumero Bethuliam obsedisset exercitu, & omnis Israelitarū virtus perturbata languesceret: egreditur castitas oppugnatura lasciuiam, & ad interitum superbiæ humilitas sancta procedit. Ille pugnabat armis, ista ieiunijs; ille ebrietate, ista oratione. Igitur quod omnis Israelitarum populus facere non potuit, sancta vidua castitatis virtute perfecit. Obtruncauit vna mulier tanti agminis ducem, & insperatam Dei populo reddidit libertatem.*

Audi sanctum Ambrosium l. 3. offic. c. 13. *Primus triumphus eius fuit, quòd integrum pudorem de tabernaculo hostis reuexit. Secundus, quòd femina de viro reportauit victoriam, fugauit populo consilio suo. Horruerunt Persæ audaciam eius, vtique (quod in illis Pythagoreis duobus mirantur) non expauit mortis periculum sed nec pudoris, quod est grauius bonis feminis: non vnius ictū carnificis, sed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit inter cuneos bellatorum femina, inter victricia arma secura mortis. Quantum ad molē spectat periculi, moritura processit: quantum ad fidem, dimicatura. Honestatem igitur secuta est Iudith: & dum eam insequitur, vtilitatem etiā inuenit.* Causas honestatis, siue virtutis multiplicis in Iudith subijcit, dicens: *Honestatis enim fuit prohibere, ne populus Dei prophanis se dederet, ne ritus patrios, & sacramenta proderet, ne sacras virgines, viduas graues, pudicas matronas barbaricæ subijceret impuritati; ne obsidionem deditione solueret. Honestatis fuit, se malle pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo. Quanta honestatis auctoritas, vt consilium de summis rebus femina sibi vendicaret, nec principibus populi committeret? Quanta honestatis auctoritas, vt Deum adiutorem præsumeret: quanta gratia vt inueniret?*

Tropol. Tuus Holofernes est gula, superbia, luxuria, auaritia, ira, acedia. Hanc generosè supera & macta, ac tuum Holofernem mactasti.

Alleg. Holofernes typus est Diaboli, cuius caput vera Iudith, id est, B. Virgo contriuit iuxta oraculum à Deo editum Geneseos 3. Iudith Holofernem terrorem Orientis singulari certamine quasi in duello, suo ipsius acinace sine vulnere velut ludibunda excidit, & quod magis fuit arduum, pudicitiam è medijs impudicorum castris intactā, & opimis spolijs triumphantem reduxit. At beata Virgo innumeras dæmonum phalanges duello singulari prostrauit, & indies prosternit, & castitatis triumphum non tantùm in se, sed in omnibus virginibus, castisque sui affeclis celebrauit & celebrat; imò, quod omnia iura naturæ superat, Virgo simul est, & Mater Dei, ac vna trino cognomine gaudet:

Vna Dei pariter filia, sponsa, parens.

Iudithæ acclamarunt Assyrij: *Non est talis mulier super terram. Et nomen tuum memorabitur in vniuersa terra.* Beatæ Virgini quotidie in eius hymnis acclamat Ecclesia: *Beatam te dicent omnes generationes.* Iudith forma fuit admirabili, vt ad eā omnes obstupescerēt: Beatę Virgini accinit Ecclesia: *Diffusa est gratia in labijs tuis, speciosa & suauis facta es in delicijs tuis sancta Dei genitrix:* imò Christus ipse in Cant.

Tota

Tota pulchra es amica mea, formosa mea, columba mea. Porrò Iudithæ pulcbritudo Holofernem excitauit ad luxuriam: at B. Virginis forma intuentes excitabat ad castitatem. Audi sanctum Ambrosiũ libro de institutione virginum capite; septimo, *Cuius* (inquit loquens de Virgine) *tanta erat gratia, vt non solum in se virginitatis gratiam seruaret, sed etiã his, quos viseret, integritatis insigne conferret. Visitauit Ioannem Baptistam, nec immeritò mansit integer corpore; quẽ in tribus mensibus, oleo quodam suæ præsentiæ & integritatis vnguento Domini mater exercuit.* Ita S. Ambrosius, & S. Thomas 3. Sententiarum, dist. 3. q. 2. ad 4. *Pulchritudo*, inquit, *B. Virginis intuentes ad castitatem excitabat.* Idem enim docet Glossa, sermone de Conceptione beatæ Virginis, quod quidem ex peculiari Dei dono concessum est.

Iuditbam timuerunt, & fugarunt Assyrij: B. Virginem timent omnes dæmones & impij. Vnde sanctus Bernardus citatus à sancto Bonauentura in speculo B. Virg. c. 9. *Non sic*, inquit, *timent hostes visibiles quasi cæterorum aciem copiosam, sicut aereæ potestates Mariæ vocabulum, patrocinium, & exemplum: fluunt & pereunt sicut cera à facie ignis, vbicumque inueniunt crebram huius nominis recordationem, deuotam inuocationem, sollicitam imitationem.*

Iudith clausa in oratorio Deum suis ieiunijs, cilicijs, precibus, lacrymis Israeli conciliauit: Beata Virgo clausa in cubiculo, ac ieiunijs & gemitibus inenarrabilibus obsecrans Deum pro mundi reconciliatione meruit Angelum pacis paranymphum excipere, qui eam huius pacis mediatricem per Verbi in ea incarnationem annunciaret. Iudithæ victrici acclamauit populus: *Tu gloria Ierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum,* Idem & longè maiora B. Virgini accinunt Patres, Doctores. & omnes Orthodoxi.

ET ABSTVLIT CONOPEVM] vnà cum capite, vt ex eo qui norant Holofernem, agnoscerent caput illud esse illius, non calonis, vel mancipij cuiuspiã; simul vt conopeum tot gemmis intextum victoriæ tantæ esset spolium simul & trophæum.

ET EVOLVIT CORPVS TRVNCVM] Græcè: *& reuoluit corpus eius è lecto*, scilicet in pauimentum. Vnde postea veniens Vagao vidit corpus in suo sanguine cruentum & saniosum iacere in terra. Fecit id Iudith, vt Hebræis ex vrbe erumpentibus Assyrij confugientes ad Holofernem eum in terra truncum videntes, metu obstupescerent, & obrigescerent, vt arma capere & Hebræis resistere nõ auderent.

VERS. 11. ET POST PVSILLVM EXIVIT] quia paulisper consedit ad respirandum: omnes enim vires & spiritus exeruerat in crassa Holofernis ceruice truncanda; sed & metus periculi, ne facinus innotesceret, spiritum ei intercluserat, vt eum sedendo & respirando recolligere opus foret. Simul id fecit, vt si quid cruoris vesti suæ adhæsisset, illud abstergeret; ac præsertim, vt statim Deo pro hoste tam feliciter cæso summas ageret gratias.

VERS. 15. QVONIAM SPERABANT (id est timebant. Sic Poëta ait:

Et sperate (id est timet) *Deos memores fandi atque nefandi,*

EAM NON ESSE VENTVRAM] sed captiuam ab Assyrijs detineri. Insolito ergo nuncio reditus Iudith, exciti omnes concurrerunt, tum vt eam, de qua desperarant, viderent; tum vt ab ea audirent, quid ab ea gestum foret, quidúe spei obsessis & ad extrema redactis affulgeret.

VERS. 20. VIVIT AVTEM IPSE DOMINVS (id est iuro per vitam Dei) QVONIAM CVSTODIVIT ME ANGELVS EIVS ET HINC EVNTEM, ET IBI COMMORANTEM, ET INDE HVC REVERTENTEM, ET NON PERMISIT ME DOMINVS ANCILLAM SVAM COINQVINARI.] Iurat Iudith se per Angelum custoditam ab omni Assyriorũ petulantia & libidine, quia hoc Hebræis incredibile videbatur, vt femina tam speciosa tam impudicorum manus euaderet. Et certè humanitus id erat impossibile. Deo autem & Angelis id fuit possibile & facile. Sciuit Iudith Angelum sibi tutelarem affuisse, siue quòd cum aspectabili forma viderit, siue quòd inspirationes eius assiduè audierit, quibus sentiebat se admoneri & dirigi per omnia, vt sciret quid qualibet hora & loco sibi agendum foret & dicendum; siue quod alia præsentiæ & directionis suæ signa Angelus ei dederit, vt tam heroicum facinus animosè aggrederetur nec de felici eius successu dubitaret. Sic Angelus visibiliter apparebat, dirigebatque S. Cæciliam cum S. Valeriano sponso ad castitatem & martyrium, æquè ac sanctum Iulianum, & Basillam, S. Franciscam Romanam, similesque eximios sanctos, præsertim virgines.

Porrò Serarius, Salianus, & alij censent hunc Angelum fuisse vnum è primis & primatijs, propter negotij magnitudinem, in quo totius populi & Ecclesiæ Dei salus vertebatur. Vnde nonnulli putant eum fuisse S. Michaelem. Hic enim olim erat protector Synagogæ, sicut nunc Ecclesiæ. Alij opinantur fuisse sanctum Gabrielẽ, qui sicut à fortitudine nomen habet (Gabriel enim Hebraicè idẽ est, quod fortitudo Dei) sic operibus Heroum & Heroinarum generosis & fortibus (quale erat hoc Iudith) adest & præest, vt patet Danielis 10. 20. vt ipse ait: *Nunc reuertar vt prælier* (pro Hebræis) *aduersum principem Persarum.* Hinc Gabriel fuit nuncius incarnationis Verbi (quod diuinæ potentiæ & fortitudinis opus fuit maximum) ideoque custos B. Virginis Deiparæ. Audi beatum Petrum Damiani sermone primo de Natiuitate B. Virginis, vbi per thronum Salomonis duobus leonibus stipatum, mysticè accipiens B. Virginem: *Duo leones*, inquit, *sunt Gabriel Archangelus, & Ioannes Euãgelista, quorum alter dexteræ Virginis, alter sinistræ custos deputatus est, Gabriel enim mentem, Ioannes carnem peruigili sollicitudine seruauerunt.* Leæna pariter fuit hic Iudith Holofernem lanians: leo ergo illi natus est Gabriel, qui fortissimè & castitatem eius tutaretur, & dexteram eius in cæde tyranni roboraret.

Alij hoc decus victoriæ Iudith assignant sancto Raphaeli. Hic enim est præses sanctitatis ac dux viarum & viatorum æquè ac castitatis tutor, vt dixi in Tobia. Ipse ergo Iudith am castam, sanã, & sanctam duxerit & reduxerit. Porrò quod Angeli sanctis & castis heroica destinantibus adsint & præsint, patet ex illis quæ annotaui Exodi 23. v. 20. & Danielis 10. 20.

VERS. 21. CONFITEMINI ILLI OMNES] Vide hic modestiam, gratitudinem, constantiam, & pietatem Iudithæ, qua totum decus suæ fortitudinis & victoriæ non sibi sed Deo ascribit. Porrò solebant Hebræi, accepto aliquo insigni beneficio in gratiarum actionem concinere psalmum centesimum quinquagesimum septimum. *Confitemini Domino,*

quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius; A vt nos concinimus: *Te Deum laudamus.*

VERS. 23. PORRO OZIAS PRINCEPS POPVLI ISRAËL DIXIT AD EAM: BENEDICTA ES TV FILIA A DOMINO DEO EXCELSO PRÆ OMNIBVS MVLIERIBVS SVPER TERRAM.] Huc allusit Gabriel Archangelus salutans B. Virginem, *Aue gratia plena, benedicta tu in mulieribus:* Iudith enim fuit vmbra & typus B. Virginis; vnde sequitur:

VERS. 25. QVIA HODIE NOMEN TVVM ITA SANCTIFICAVIT, VT NON RECEDAT LAVS TVA (Græcè est *spes tua*, id est memoria & laus spei tuæ, qua sperans in Deum, tantam victoriam Israeli peperisti) DE ORE HOMINVM] Tale prorsus est nomen Beatæ Mariæ, de quo Beatus Petrus Chrysologus Serm. 146. B *Nomen hoc*, inquit, *prophetiæ germanum est, hoc renascentibus salutare, hoc virtutis insigne, hoc pudicitiæ decus, hoc indicium castitatis, hoc Dei sacrificium, hoc hospitalitatis virtus, hoc collegium sanctitatis: meritò ergo matris Christi nomen hoc est maternum.* Hæc Chrysologus. Methodius orat. in hypapantem: *tuum*, inquit, *Dei genitrix, nomē diuinis benedictionibus & gratijs omni ex parte refertum.* Et S. Bern. hom. 2. super missus est. *Si insurgant*, inquit, *venti tētationum, si incurras scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam: si iracundia, aut auaritia, aut carnis illecebra nauiculam concusserit mentis, respice ad Mariam: si criminum immanitate turbatus, conscientiæ fœditate confusus, iudicij terrore, barathro desperationis incipias turbari, vel absorberi, & tristari; in periculis, in angustijs, in rebus dubijs, Mariam cogita; Mariam inuoca, non recedat ab ore; non recedat à corde.* Ita Serarius, Sanch. & alij.

PRO QVIBVS (id est eò quòd, est Hebraismus) NON PEPERCISTI ANIMÆ (id est, *vitæ*) TVÆ (offerens & exponens eam euidenti mortis periculo) PROPTER ANGVSTIAS ET TRIBVLATIONEM GENERIS TVI (id est gentis tuæ, vt scilicet patriam & ciues tuos obsidio & excidio liberares) SED SVBVENIENTI RVINÆ] eam præueniens & auertens; ne rueret ciuitas & Resp. Israelis.

VIDENS AVTEM ACHIOR CAPVT HOLOFERNIS, AVGVSTIATVS PAVORE (præ horrore capitis VERS. 29. truncati Holofernis vndique cruenti & sanguinolenti) CECIDIT IN FACIEM SVAM SVPER TERRAM, ET ÆSTVAVIT ANIMA ILLIVS] Græcè *defecit*, seu, *exsolutus est spiritus*, id est deliquium animi passus est, stupore scilicet tam insperatæ & inopinatæ rei attonitus varijs perturbationum motibus in cor eius confluentibus. Abibat enim imminentis sibi, & nominatim denuntiatæ mortis timor, succedebat confidentia; fugiebat tristitia, subintrabat gaudium: diffidentia locum cedebat admirationi, & simul cum huius prodigij contemplatione fides, spes, charitas & dona spiritus S. infidelitatem expellebant, vt mox dicetur. ita Salianus.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdith iubet caput Holofernis è muris suspendi: Achior ad Iudaismum conuertitur: irruunt Hebræi in Assyrios, illi cæde Holofernis consternuntur, & magno clamore complorant.

1. DIxit autem Iudith ad omnem populum: Audite me fratres, suspendite caput
hoc super muros nostros: 2. Et erit, cùm exierit Sol, accipiat vnusquisque
arma sua, & exite cum impetu, non vt descendatis deorsum, sed quasi impetum facientes.
3. Tunc exploratores necesse erit vt fugiant ad principem suum excitandum
ad pugnam. 4. Cumque duces eorum cucurrerint ad tabernaculum Holofernis,
& inuenerit eum truncum in suo sanguine volutatum, decidet super eos timor.
5. Cumque cognoueritis fugere eos, ite post illos securi, quoniam Dominus conteret
eos sub pedibus vestris. 6. Tunc Achior videns virtutem, quam fecit Deus Israel,
relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, & circumcidit carnem præputij sui, & appositus
est ad populum Israel, & omnis successio generis eius vsque in hodiernum diem.
7. Mox autem vt ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis, accepitque
vnusquisque vir arma sua, & egressi sunt cum grandi strepitu & vlulatu.
8. Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt. 9. Porrò
hi qui in tabernaculo erant, venientes, & ante ingressum cubiculi perstrepentes, excitandi
gratia, inquietudinem arte moliebantur, vt non ab excitantibus, sed à sonantibus
Holofernes euigilaret. 10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum
pulsando aut intrando aperire. 11. Sed cùm venissent eius duces ac tribuni, &
vniuersi maiores exercitus regis Assyriorum, dixerunt cubicularijs. 12. Intrate &
excitate illum, quoniam egressi mures de cauernis suis, ausi sunt prouocare nos ad prælium.
13. Tunc ingressus Vagao cubiculum eius, stetit ante cortinam, & plausum
fecit manibus suis: suspicabatur enim illum cum Iudith dormire. 14. Sed cùm nullum
motum iacentis sensu aurium caperet, accessit proximans ad cortinam, & eleuās
eam, vidensque cadauer absque capite Holofernis in suo sanguine tabefactum iacere
super terram, exclamauit voce magna cum fletu, & scidit vestimenta sua. 15. Et ingressus
tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exilijt foras ad populum. 16. &
dixit

dixit: Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor: ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non est in illo. 17. Quòd cùm audissent principes virtutis Assyriorum, sciderunt omnes vestimenta sua, & intolerabilis timor & tremor excidit super eos, & turbati sunt animi eorum valde. 18. Et factus est clamor incomparabilis in medio castrorum eorum.

Vers. 1. DIXIT AVTEM IVDITH: SVSPENDITE CAPVT SVPER MVROS] vt Assyrij videntes Ducem suum cæsum, percellantur & fugiant. A

Vers. 2. ET ERIT CVM EXIERIT (ortus fuerit) SOL, ACCIPIAT VNVSQVISQVE ARMA SVA, ET EXITE CVM IMPETV, NON VT DESCENDATIS DEORSVM (ad verum & ictium cum Assyrijs longè potentioribus prælium) SED QVASI IMPETVM FACIENTES] id est quasi impressionem agentes in proximam hostium stationem, q.d. nolite plena acie cōfligere, vtpote pauci contra innumeros, sed simulatè vos velle confligere, vt scilicet Assyrij confugiant ad Holofernem, vt aciem instruat, ac videntes eum cæsum consternentur & fugiant. Nolebat enim Iudith Assyrios inuadi, antequam mors Holofernis percrebuisset, & Assyrios inopes animi & consilij reddidisset: sed eo facto iussit, vt illico in B pauidos & fugientes irruerent. Si enim tempus dedissent Assyrijs, potuissent ipsi communi consilio alium Ducem sibi deligere, qui obsidionem Bethuliæ prosequeretur; itaque vrbem fame sitiq; confectam caperet. Sed Iudith prudēter id prouidens iussit, vt morte Holofernis vulgatâ, subitò in perculsos totis viribus & agminibus inuolarent. Quo facto hostes stupefacti fugientes ab Hebræis victi cæsique fuere. Vide ergo hic prudentiam & solertiam bellicam Iudithæ, quæ cœptam victoriā ad finem vsque prosecuta est; quare prudentior fuit Hannibale, qui cùm Romanos in Canensi pugna planè concidisset, suaderetque Maharbal præfectus equitum, vt illico Romam pergeret; sine dubio enim eam perculsam occupaturū, ac die quinto in Capitolio cænaturum, dum tardaret Hannibal, diceretque maturiùs hac de re cogitandum, subiunxit Maharbal: *Vincere scis Hannibal sed Victoria vti nescis.* ita Liuius l.22. Audi S. Ambr. lib. de C viduis: *nec dexteræ tantùm hoc opus, sed maiora trophea sapientiæ. Nam manu solum Holofernem vicit, consilio autem omnem hostium vicit exercitum. Suspenso enim Holofernis capite, quod virorum non potuit excogitari consilio, suorum erexit animos, hostium fregit: suos pudore excitans, hostes quoque terrore percellens, eoq; cæsi sunt & fugati. Ita vnius viduæ temperantia atque sobrietas, non solum naturam suam vicit; sed, quod est amplius, fecit viros etiam fortiores.*

Similimodo Dauid, amputato capite Goliath, eoque Philisthæis ostenso, ipsos perculit, & in fugā egit 1. Reg. 17. Idem fecit Iudas Machabæos relecto & ex arce Sion suspenso capite Nicanoris 2. D Machab. 15. 35. Sic & M. Liuius & Claud. Nero consules Rom. cæso Asdrubale cum 56. millibus Carthaginensibus, capiteq; eius ex inopinato ante castra Hannibalis fratris proiecto, eum ita perculerunt, vt diceret actum esse de fortuna Charthaginensium; atque illico fugiens in angulum Italiæ ad Brutios se receperit; teste Liuio in fine l. 26.

Vers. 6. TVNC ACHIOR VIDENS VIRTVTEM (potentiam & formidinem fecisset tam fortem, prodigiosam & diuinam victoriam de cæso Holoferne) QVAM FECIT DEVS ISRAEL (Græcè Israelis, id est populi Israelitici) RELICTO GENTILITATIS RITV (idololatriâ & gentilismo) CREDIDIT DEO; ET CIRCVMCIDIT (non suâ, sed Leuitæ alicuius manu) CARNEM PRÆPVTII SVI] factus proselytus & Iudæus: licet enim Ammonitæ, Arabes, Phœnices, Ægyptij, Æthiopes circumcisionem iam olim ab Abraham & Iudæis accepissent, tamen acceperant eam vt liberam, non vt obligantem & necessariam, vti eam à Deo iubente acceperant Hebræi. Vnde multi se non circumcidebant ob pudorem & dolorem circumcisionis: quare paulatim circumcisio apud eos quasi euanuit. Achior ergo, licet Ammonita, fuit incircumcisus, sed hoc facto Iudith conuersus ad Iudaismum, se circumcidit. Circumcisio enim erat professio Iudaismi & legis Mosaicæ, sicut baptismus iam est professio Christianismi & legis Euangelicæ.

ET APPOSITVS EST AD POPVLVM ISRAEL] vt quasi ciuis Israelitarum ius ciuium haberet ad omnia eorum priuilegia, iura, dignitates etiam & magistratus: Licet enim Deus vetuisset Deut. 23. 3. Ammonitas & Moabites admitti in cœtum Israel, tamen in hac lege permisit dispensari ob insignia alicuius in Israelem merita, qualia fuerunt Achior, qui coram Holoferne Dei erga Israelē prouidentiam & protectionem publicè erat professus, & dignis encomijs celebrarat. Sic Ruth Moabitis admissa fuit in cœtum Israel nubensque Booz, facta est aula Dauidis indeque Christi. Hanc enim esse Dei mentem responderūt legisperiti, vel Prophetæ, vel Pontifices consulentes Deum per Vrim & Tummim, de quibus dixi Exodi 28. 28.

NVLLVS ENIM AVDEBAT CVBICVLVM VIRTVTIS ASSYRIORVM PVLSANDO, AVT INTRANDO APERIRE] *Virtutis*, id est potentiæ & maiestatis *Assyriorum*, ita vocant Holofernem suum Ducē & Principem. Sicut nos regem vel principem vocamus Regiam Maiestatem, suam Celsitudinem, suam Excellentiam. Vers. 10.

EGRESSI MVRES DE CAVERNIS] Ita ex contemptu vocant etiam Iudæos, quasi inermes & imbelles, sed mures hosce mox experti sunt euasisse leones, qui elephantes eorum prosternerent. Vers. 12.

TVNC INGRESSVS VAGAO CVBICVLVM EIVS STETIT ANTE CORTINAM.] Adeo enim principes Assyriorum, & Persarum seruabant suam grauitatem, & maiestatem, vt non nisi per cortinā loquerentur, darentque responsa, vti etiamnum faciunt Reges Sinarum. Vnde Athenæus, lib. 4. c. 6. ex Heraclide tradit, principes inuitatos à Rege Persarum ad conuiuium, in eodem cubiculo cum eo cœnasse, sed interiecto velo, ita vt ab eis videri non posset, cùm ipse eos facile videret. Vers. 13.

CADAVER, &c. IACERE SVPER TERRAM] Græca *super lectum*, vel lectus hic erat terra prope lectum, vt habent Græca v. 16. Vers. 14.

VNA MVLIER HEBRÆA FECIT CONFVSIONEM IN DOMO REGIS] dum principem occidendo tota castra confudit, perculit, turbauit. Vide hic prudentiam Iudith, quæ caput Ducis petijt: eo enim sublato castra tota sustulit. Castra enim sine duce, idem sunt, quod populus sine rege, oues Vers. 15.

sine pastore, discipuli sine magistro, filij sine patre, ciues sine consule. Vnde Tarquinius rex Roman. capita papauerum in horto demetens, hoc ipso filio, qui fictè ad Gabinos transfugerat, per nunciũ significauit, capita principum Gabinorum esse A tollenda: quo facto Gabini quasi acephali se dedidere Tarquinio, teste Liuio. Hanc gnomen mysticè Doctores applicant D. Virgini, quæ caput Draconis infernalis conterens, tota eius infernalium spirituum agmina pessumdedit.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assyrij, audita cæde Holofernis fugientes cæduntur ab insequentibus Hebræis, qui castra spolijs onusta per triginta dies diripiunt, seseq; ditant: Iudith à Ioacim Pont. totoq́ue populo benedicitur, & omnibus, quæ Holofernis propria fuerant, locupletatur.

1. CVmque omnis exercitus decollatum Holofernem audisset, fugit mens & consilium ab eis, & solo tremore & metu agitati, fugæ præsidium sumunt, 2. ita
vt nullus loqueretur cum proximo suo, sed inclinato capite, relictis omnibus, euadere
festinabant Hebræos, quos armatos super se venire audiebant, fugientes per vias camporum & semitas collium. 3. Videntes itaque filij Israel fugientes, secuti sunt il-
los. Descenderuntque clangentes tubis, & vlulantes post ipsos. 4. Et quoniam Assy-
rij non adunati, in fugam ibant præcipites: filij autem Israel vno agmine persequen-
tes, debilitabant omnes, quos inuenire potuissent. 5. Misit itaque Ozias nuncios
per omnes ciuitates & regiones Israel. 6. Omnis itaque regio, omnisque vrbs, ele-
ctam iuuentutem armatam misit post eos, & persecuti sunt eos in ore gladij, quousque
peruenirent ad extremitatem finium suorum. 7. Reliqui autem qui erant in Be-
thulia, ingressi sunt castra Assyriorum, & prædam, quam fugientes Assyrij reliquerant,
abstulerunt, & onustati sunt valde. 8. Hi verò qui victores reuersi sunt ad Bethu-
liam, omnia quæ erant illorum, attulerunt secum, ita vt non esset numerus in pecoribus
& iumentis, & vniuersis mobilibus eorum, vt à minimo vsque ad maximum omnes
diuites fierent de prædationibus eorum, 9. Ioacim autem summus pontifex, de
Ierusalem venit in Bethuliam cum vniuersis presbyteris suis, vt videret Iudith. 10.
Quæ cùm exisset ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Ie-
rusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri: 11. quia fecisti viriliter,
& confortatum est cor tuum, eò quòd castitatem amaueris, & post virum tuum, alte-
rum nescieris: ideo & manus Domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternũ.
12. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat. 13. Per dies autem triginta, vix collecta
sunt spolia Assyriorum à populo Israel. 14. Porrò autem vniuersa, quæ Holofernis
peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Iudith in auro, & argento & vestibus, & gem-
mis, & omni supellectili, & tradita sunt omnia illi à populo. 15. Et omnes populi
gaudebant, cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus, in organis & cytharis.

Vers. 1. FVGIT MENS ET CONSILIVM AB EIS, ET SOLO TREMORE ET METV AGITATI FVGÆ PRÆSIDIVM SVMVNT] tum quia videbant ducem suũ Holofernem capite truncatum; tum quia Deus ademit eis mentem & consilium, vt quasi mentis impotes nescirent quid sibi agendum foret. Alioqui enim, si fuissent mentis compotes, alium sibi ducem constituissent, qui Bethulienses ciues paucos ad deditionem cogeret. Tum quia Deus immisit eis terrorem panicum; vt cæso duce, putarent se pariter cædendos ab Hebræis. Quare præcipites se in fugam dederũt: itaque fugientes à paucis Hebræis insequentibus, & clangentibus cæsi sunt, vti à trecentis Gedeonis militibus cæsa sunt centum millia Madianitarum, Iudicum 7.

Vers. 4. DEBILITABANT OMNES] hos occidendo, illos vulnerando, alios mutilando, &c. Hebr. enim חָלַשׁ *chalas* hæc omnia significat.

Vers. 7. ONVSTATI] id est onerati spolijs. Nonnulli censent legendum *honestati*, id est, *ditati sunt*, vt ha- B bent Græca: honestas enim in Scriptura sæpe significat diuitias, & honestare idẽ est quod ditare.

Vers. 9. IOACIM AVTEM SVMMVS PONTIFEX DE IERVSALEM VENIT IN BETHVLIAM CVM VNIVERSIS PRESBYTERIS SVIS (Græcè *cum Ierosolymitano senatu*, fortè cum *concilio Sanedrim*, quod erat summum, continens 70. Senatores eximios) VT VIDERET IVDITH, eique benediceret, & de victoria tanta gratularetur.

Vers. 10. QVÆ CVM EXISSET AD ILLVM, BENEDIXERVNT EAM OMNES VNA VOCE DICENTES: TV GLORIA IERVSALEM, TV LÆTITIA ISRAEL, TV HONORIFICENTIA (honor & decus) POPVLI NOSTRI] Græcè: *Tu sublimitas Israel, tu exultatio magna Israel, tu gloriatio magna generis nostri.* Vatabl. *Tu excellentia Ierosolymitarum, tu magna Israelitarum lætitia, tu præclara generis nostri gloriatio*, q. d. Ierusalem liberans ab Holoferne magnam ei gloriam contulisti: tu ab eodem defendens Israelitas iam timore & mœrore confectos, ingentem eis lætitiam, & nouam

nouam quasi vitam indidisti: tu populo tuo vniuerso ingens nomen & decus peperisti apud omnes gentes, quæ audientes hoc factum nostrum, obstupescent, dicentque: *Tanti dux femina facti.*

Alleg. Iudith fuit typus B. Virginis. Hæc enim exultatio est, decus & gloria non tantùm Ierusalē, sed totius orbis; non tantùm Israelis, sed omnium gentium, non tantùm Synagogæ, sed vniuersę Ecclesiæ. Vnde B. Greg. Nazian. in Tragœdia, Christus patiens, eam sic affatur:

Regina, Domina, generis humani bonum;
Amica semper esto tu mortalibus,
Maximaq; quouis in loco mihi salus.

Cyrillus Alexandrinus homilia contra Nestoriū: *Sit,* inquit, *tibi sancta Dei mater, laus: Tu enim es pretiosa margarita orbis terrarum, tu lampas inextinguibilis, corona virginitatis, sceptrū orthodoxæ fidei.* S. Chrysost. hom. de Deipara ita eam salutat. *Aue mater, cælum, thronus Ecclesiæ nostræ, decus, gloria, & firmamentum.* Sanctus Ephrem ser. de laudibus Virg. eam vocat *vnicam spem Patrum, gloriam Prophetarum, præconum Apostolorum, honorem Martyrum, lætitiam Sanctorum, & lumen probatissimorum Abraham, Isaac, & Iacob, decus Aaron, splendorem Mosis, Gedeonis vellus & cætus Hierarcharum omniumq; Sanctorum ac virginum coronam, ob immensum fulgorem, atque splendorem inaccessum.* Damasc. orat. 1. de Natiuitate beatæ Virginis. *O Deo,* inquit, *digna filia, mulierum ornamentum, humani generis decus, tu Patriarchis sempiterna oblectatio, Prophetis perennis exultatio.*

Vers. 11. QVIA FECISTI VIRILITER (quasi virago, & femina super feminas, imò quasi vir viros omnes superans) ET CONFORTATVM EST COR TVVM, EO QVOD CASTITATEM AMAVERIS] Castitas ergo fuit causa fortitudinis Iudith, idque Primò, quia castitas roborat corpus & animum. Vnde olim athletæ in Olympicis certaturi castos planè se seruabant, vt integras ad palæstram vires afferrent, 1. Corinth. 9. 24. Luxuria enim spiritus nobilissimos, ideoque robur & vires effundit & exhaurit. Secundò, quia Deus hoc præmium fortitudinis dare solet castis ac omnino dedit Iudith, fortitudinem, inquam, tùm corporis, tum animi ad magna audendum: Deus enim qui spiritus est purissimus, singulariter amat puritatem & castitatem ac puros & castos, quasi sibi similes, ad magna destinat. Audi sanctum Hieronymum, præfatione in Iudith: *Accipite Iudith viduam, castitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconijs declarate. Hanc enim non solum feminis, sed & viris imitabilem dedit, qui castitatis ius remunerator, virtutem ei talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & insuperabilem superaret.*

Tertiò, quia decebat luxuriosum Holofernem à casta Iudith superari, vt castitas de luxuria triumpharet. Vnde Prudentius in Psychomachia pudicitiam cum libidine debellantem elegànter per Iudith de Holoferne triumphantem ita depingit:

Assyrium postquam thalamum, ceruixq; Holofernis
Cæsa, cupidineo madefactum sanguine lauit;
Gemmatumq; thorum mœchi Ducis aspera Iudith
Spreuit, & incestos compescuit ense furores:
Famosum mulier referens ex hoste trophæum
Non trepidante manu, vindex mea cælitus audax.

Porrò eximia fuit castitas Iudith, ideoque eximium hoc meruit præmium & trophæum. Ipsa enim erat in flore iuuentutis vidua opulenta, carens liberis, vt patebit capite sequenti, versu 28. speciosa, honorata, gloriosa ob tantam victoriam: quare omnes etiam duces & principes eam ambiebant sponsam: verùm ipsa castitatis amans hæc omnia despexit, mansitque cælebs vsque ad mortem: quare nobilius & gloriosius de carne & mundo, quàm de Holoferne triumphauit. Audi sanctum Ambrosium libro de viduis: *Nec his tamē elata successibus, cui vtique gaudere & exultare licebat, iure victoriæ viduitatis reliquit officium sed contemptis omnibus, qui eius nuptias ambiebant, vestem iucunditatis deposuit, viduitatis resumpsit; nec triumphorum suorum amauit ornatus, illos existimans esse meliores, quibus vitia corporis quàm quibus hostium arma vincuntur.*

ET OMNES POPVLI GAVDEBANT CVM MVLIERIBVS, ET VIRGINIBVS, ET IVVENIBVS IN ORGANIS ET CITHARIS] Vers. 14. Græca vberius habent: *Et concurrit omnis mulier Israel ad videndam eam, & fecerunt ei chorum ex ipsa: & sumpsit thyrsos in manibus suis & dedit mulieribus quæ secum, & coronatæ sunt oliua ipsa, & quæ cum ipsa. Et præiuit omnem populum in chorea ducens omnes mulieres: & sequebatur omnis vir Israel armati cum coronis & hymnis in ore suo.* Pro *coronatæ sunt*. Complutenses habent *coronauerunt eam corona oliuæ*, id est, oleagina. Thyrsi sunt rami palmarum, citriorum, &c. Audi Ioseph. l. 3. Antiquit. c. 21. *Apud Iudæos lex est quemlibet in scenopegia thyrsos* (ramos) *ex palmis & citrijs gestare.* Gentiles thyrsos dicabant Baccho. Erat autem apud eos θύρσος hasta frondibus præsertim ex vite vestita, quam quatiebant in sacris Bacchi, vel corona ex eadem. Vnde Virgil. Eclog. 5.

Instituit Daphnis thyrsos inducere Baccho,
Et folijs lentas intexere mollibus hastas.

Ibi per lentas hastas intelligit thyrsos. Vnde Prouerbium;

Multos thyrsigeros paucos est cernere Bacchos.

Bacchus enim erat thyrsigerus. Hinc & Tacitus: Messalina, inquit, crine fluxo thyrsum quatiens: Et Diodorus scribit. Dionysium in exercitu habuisse mulieres thyrsis armatas. Macrobius quoque ait, Liberum Patrem (Bacchum) tenere thyrsum, quod est latens telum, vel hasta aculeata, cuius mucro hederâ lambente protegitur.

Hoc rectè adaptes Iudithę, quę acinacem Holofernis in ipsummet distrinxit, itaque eum ebrium quasi Bacchum occidit, ac de ebrietate, & ebrijs triumphauit. Coronam ergo thyrsiam merebatur, meritamque gestabat, quæ eandem Baccho, id est, Holoferni ebrio eripuit.

Nota hanc solemnem triumphi processionem & pompam Iudithæ quotannis datam & renouatam fuisse cum ingenti virorum & mulierum comitatu, vt patebit c. seq. v. 27.

CA-

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudith præcinente, omnes fuccinunt Epinicion Deo. Populus holocaufta in gratiarum actionem offert. Iudith longæuam in caftitate & gloria agens vitam, tandem gloriosè moritur, ac dies victoriæ eius deinceps quotannis celebrari præcipitur.

1. TVnc cantauit canticum hoc Domino Iudith, dicens:
2. Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi pfalmum nouum, exultate, & inuocate nomen eius.
3. Dominus conterens bella, Dominus nomen eft illi.
4. Qui pofuit caftra fua in medio populi fui, vt eriperet nos de manu omnium inimicorum noftrorum.
5. Venit Affur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis fuæ: cuius multitudo obturauit torrentes, & equi eorum cooperuerunt valles.
6. Dixit fe incenfurum fines meos, & iuuenes meos occifurum gladio, infantes meos dare in prædam, & virgines in captiuitatem.
7. Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eum in manus feminæ, & confodit eum.
8. Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percufferunt eum, nec excelfi gigantes oppofuerunt fe illi; fed Iudith filia Merari in fpecie faciei fuæ diffoluit eum.
9. Exuit enim fe veftimento viduitatis, & induit fe veftimento lætitiæ in exultatione filiorum Ifrael.
10. Vnxit faciem fuam vnguento, & colligauit cincinnos fuos mitra, accepit ftolam nouam ad decipiendum illum.
11. Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius.
12. Horruerunt Perfæ conftantiam eius & Medi audaciam eius.
13. Tunc vlulauerunt caftra Affyriorum, quando apparuerunt humiles mei, arefcentes in fiti.
14. Filij puellarum compunxerunt eos, & ficut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in prælio à facie Domini Dei mei.
15. Hymnum cantemus Domino, hymnum nouum cantemus Deo noftro.
16. Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem fuperare nemo poteft.
17. Tibi feruiat omnis creatura tua: quia dixifti, & facta funt: mififti fpiritum tuum & creata funt, & non eft qui refiftat voci tuæ.
18. Montes à fundamentis mouebuntur cum aquis: petræ, ficut cera, liquefcent ante faciem tuam.
19. Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.
20. Væ genti infurgenti fuper genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die iudicij vifitabit illos.
21. Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & fentiant vfque in fempiternum.
22. Et factum eft poft hæc, omnis populus poft victoriam venit in Ierufalem adorate Dominum: & mox vt purificati funt, obtulerunt omnes holocaufta, & vota &
reptomiffiones fuas. 23. Porrò Iudith vniuerfa vafa bellica Holofernis, quæ dedit illi populus, & conopeum, quod ipfa fuftulerat de cubili ipfius, obtulit in anathema
obliuionis. 24. Erat autem populus iucundus fecundùm faciem fanctorum, &
per tres menfes gaudium huius victoriæ celebratum eft cum Iudith. 25. Poft dies autem illos vnufquifque rediit in domum fuam, & Iudith magna facta eft in Bethulia, & præclarior erat vniuerfæ terræ Ifrael. 26. Erat etiam virtuti caftitas adiuncta, ita vt non cognofceret virum omnibus diebus vitæ fuæ, ex quo defunctus eft Manaffes vir eius. 27. Erat autem diebus feftis procedens cum magna gloria. 28.
Manfit autem in domo viri fui annos centum quinque, & dimifit Abram fuam liberam, & defuncta eft ac fepulta cum viro fuo in Bethulia. 29. Luxitque illam omnis

nis populus diebus septem. 30. In omni autem spatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis. Dies autem victoriæ huius festiuitatis, ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem.

Vers. 1. TVNC CANTAVIT CANTICVM DOMINO IVDITH, DICENS: INCIPITE (canite, psallite, & iubilate) DOMINO] Vnde ipsa præcinente, succinuere cæteri: vti præcinente Maria sorore Mosis, succinuere cæteræ mulieres post transitum maris rubri, Exodi 15. v. 20. Sic enim habeor hoc loco Græca: *Præiuit autem Iudith hoc carmen gratulatorium inter omnes Israelitas, & vniuersus populus hanc laudem clara voce decãtauit, cœpitq́; Iudith: Incipite Deo in tympanis, &c.* Hinc patet Iudith fuisse propheticã, imò scriptricem S. Scrip. hoc enim carmen quod est pars S. Scrip. dictauit inspirante Spiritu S.

Vers. 3. DOMINVS CONTERENS BELLA.] Alludit ad nomen *Iehoua*, quod à radice הוה *haua* deductum, idem est quod *conterens*. Citat illud ex Epinicio Mosis, Exodi 15. 3. *Dominus quasi vir pugnator omnipotens nomen eius.* Vide ibi dicta.

Vers. 5. VENIT ASSVR (id est Assyrius exercitus missus à Nabuchodonosor rege Assyriorum, duce Holoferne) EX MONTIBVS AB AQVILONE] Assyria enim Iudææ partim est ad Orientem, partim & magis ad Septemtrionem.

CVIVS MVLTITVDO OBTVRAVIT TORRENTES, ET EQVI EORVM COOPERVERVNT VALLES] Sanchez per Nabuchodonosor, qui misit Holofernem, intelligens Xerxem, hæc ei commodè adaptat. Xerxes enim tantas copias in Græciam induxit, vt vix ad potum flumina, ad ingressum terra, ad cursum maria satisfuisse dicantur. Ita Paulus Orosius l. 2. c. 9. Saoè siccata fuisse ab illius exercitu flumina tradit Herodotus l. 7. & Iustinus l. 2. de quo item Iuuen. Satyr. 10.

Credimus altos
Defecisse amnes, epotaq́; flumina Medo
Prandente.

Verùm Xerxes fuit Persa, non Assur, id est, Assyrius. Vide dicta in procemio.

Vers. 7. NOCVIT EVM] id est, ei. Olim enim nocere regebat accusatiuom, vt patet ex Plauto, & alijs.

Vers. 8. NEC FILII TITAN (id est *excelsi gigantes*, vt explicans subdit) PERCVSSERVNT EVM.] Quæres qui sint filij Titan, vel, vt Græcè est, Titanum? Resp. Titan vel Titanus fingitur à Poëtis Cœli, & Vestæ, id est terræ filius, ac Titanes eorumdem, filij, de quibus Virg. 6. Æneid.

Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.

Terra, inquit Seruius, *primùm Titanas contra Saturnũ genuit, Gigantes postea contra Iouem. Et ferunt fabulæ Titanas ab irata contra Deos terra, ad eius vltionẽ creatos. Vnde & Titanes dicti sunt ἀπὸ τῆς τίσεως*, id est ab vltione. Iupiter enim deiecit eos in Tartara. Tradunt Titanas sex fratres fuisse, & quinque sorores, à Titea matre dictos, vt auctor est Diodorus: ex quibus vnus fuit Iapethus pater Promethei. Hyperionque ex Titanum numero est, qui Solis, ac Lunæ, stellarumque motus obseruasse, atque demonstrasse primus fertur: Ideoque Solis parens & astrorũ fertur. Hinc Sol Titã, Luna Titania, Diana Titania à Poëtis dicuntur. Cicero in Arato 7.

Quem cum perpetuo vestiuit lumine Titan.

Ouidius 3. Metam. 35.

Dumque ibi perluitur solita Titania lympha.

Titan ergo est epitheton Solis. Sol enim vocatur cæli & terræ filius, quia mane ex terra & mari nasci & oriri videtur, idemq; vt Iouis filius in cælo quasi domo paterna refulget. Hinc multi Titan deriuant ab Hebr. טיט *tit*, id est lutum, limus, terra, vt à *Tit* dicta sit Tethys & Titea sex Titanum mater. Alij Titan à τιταίνω deducunt, eo quòd Titan id est sol quaquauersum radios suos expandat. Porrò Titiam esse terram ex qua prodierit sol & luna fabulantur Poëtæ. Terra enim varia habuit nomina. Nam vt ait M. Varro apud S. Aug. l. 7. de ciuit. terra siue tellus dicta est Ops, quòd ope & cultura fiat melior: & mater, quòd plurima pariat, & alma quòd cibum paret: & Proserpina, quòd ex ea proserpant fruges: & Vesta, quòd vestiatur herbis, vel vt alij, quod vi sua stet. Vnde extat Hymnus Titanos apud Orpheum. Hinc secundò per filios Titan posset accipi Phaëton cum sua sobole quem Poëtæ dicunt esse filium solis, qui dum equos currumque solis incautè regeret, omnia in terris ardore solis combusserit. q. d. Holofernem non percussit sol aut Phaëton, sed femina Iudith.

Tertiò nonnulli per Titanes cæli & terræ filios significari putant spiritus & ventos (item procellas & fulmina) qui ex cælo, id est ab aëre in terrã demissi in ea occultantur, à verbo τιταίνω, id est extendo, eò quòd venti extendentes manus suas & vi agentes, iniuriam faciunt, vnde terræ motus exoritur quo multi pereunt. q. d. non venti, non procellæ, non fulmina, nõ terræ motus, sed vnica mulier prostrauit Holofernem. Huc facit quod Pausan. in Corinth. scribit in Titanis colle apud Sicyonios fuisse aram ventorum positam in qua quotannis sacerdos sacrificabat ad mitigandam ventorum feritatem. Primus sensus vti communior, ita congruentior est: Titanes enim erant gigantes robustissimi, quibus nemo resistere poterat. Vnde prouerbia: *Titanicus aspectus*, id est toruus ferus & horrendus. *Titanibus & Crono* (tempore & Saturno) *antiquior Titanas implorans.* Vide Apollodorum initio l. 1. de Origine Deorum, Hesiodum in Theogonia, Giraldum & alios.

Nota ex S. Hier. in c. 5. Amos v. 8. & S. Greg. 9. mor. c. 6. Interpretes tam Septuag. quàm Nostrum subinde Hebræa nomina quæ apud eos aliter appellãtur vocabulis fabularum Gentilium Græcorum & Latinorum in linguã Grecam & Latinam transferre, non quasi fabulas narrent aut probent: sed quia non bene nec plenè intelligimus id quod dicitur, nisi per ea vocabula quæ vsu didicimus & quasi cum lacte combibimus, ait S. Hier. maximè quando fabulæ ex S. Scrip. ortum ducunt, vti hic fit. Fabulæ enim Titanum ex historia gigantum Genes. 6. v. 4. & c. 11. 4. facta & ficta est. Sic Sept. Iob 42. 14. pro *cornu stibij* vertunt *cornu Amalthea*, quam Poëtæ fingunt esse capram quæ lacte suo Iouem nutriuit. Sic Thren. 4. 3. Noster vertit *lamias* cùm in Hebr. sit תנינים *Tannim*, quæ vox dracones vel inania & terrifica monstra significat, quales sunt lamiæ. Idem est iudicium de Arcturo, Orione & similibus, ait S. Hier. quorum mentio

sit

A fit in Iob & prophetis: de quibus Poëta:

Arcturum, pluuiasq́; Hyadas, geminosq́; Triônes,
Armatumq́; auro circumspicit Oriona.

Filij ergo Titan vel Titanum sunt filij gigantum, id est gigantes vastissimi, fortissimi & robustissimi qui vocatur *Raphaim*, pro quo Sept. vertunt Titanes 2.Reg.5.18. Est Metonimia: nam per patrum indolem & fortitudinem significatur indoles & fortitudo filiorum. Ergo per Titanes ex communi vulgi vsu non alij intelliguntur quàm gigantes.

Posset quoque dici hanc vocem *Titan* pro gigãtibus significandis in vsu fuisse ex vulgatis toto orbe fabulis apud Assyrios, Chaldæos, Hebræos aliasque gẽtes, vt significetur Holofernem & Assyrios sua fortitudine & copijs superbos, cõparasse se Titanibus, ac dixisse se pares esse Titanibus, B aut nihil à Titanibus metuere, vel præter Titanes ita vt crebrò aliquid Titanicum in castris eorũ audiretur, ad quod alludẽs Iudith, ait: Assyrij non cecidere manu Titanum suorũ, sed manu mea, quæ sum imbellis & inermis femina. ita Sanchez.

Vers.12. Horrvervnt Persæ constantiam eivs et Medi avdaciam eivs.] Hinc liquet in castris Holofernis Assyrijs mixtos fuisse Persas & Medos; præsertim quia ipse Dux, Holofernes erat Persa, ait Cedrenus: ac Medi victo Arphaxad eorum principe, iam subacti erant à Nabuchodonosor, ad quem proinde multi quoque è vicinis Persis transfugerunt ob desidiam & turpem Xerxis regis sui cladem & fugam è Græcia, vti dixi in Procemio.

Vers.13. Tvnc vlvlavervnt castra Assyriorvm; qvando apparvervnt hvmiles mei arescentes in siti] C puta ciues mei Bethulienses siti penè enecti, quando cæso à me Holoferne ipsi eius castra inualerunt & Assyrios fugientes persecuti sunt.

Vers.14. Filii pvellarvm] id est parui pueri siue iuuenculi: nec enim grandiores aut adultiores esse possunt, quorum matres adhuc sunt puellæ & iuuenculæ: hinc patet iuuenes & pueros cum viris irruisse in Assyrios fugientes.

Compvnxervnt eos] suis cultris & gladiolis.

Vers.17. Misisti spiritvm tvvm et creata svnt] *Spiritum* intellige oris, hoc est dictum & iussum quo Deus Genes.1. dixit iussitque, fiat sol, luna, aues, pisces, &c. & illico facta sunt, Alludit ad Psal. 32.6 *Verbo Domini cæli firmati sunt & spiritu oris eius omnis virtus eorum.*

Vers.18. Montes a fvndamentis movebvntvr] D cùm Deus iusserit, q.d. Tanta est Dei potentia vt solo nutu montes transferre, petras liquare valeat, perinde iam Assyriorum castra, quæ instar altorũ montium & durarum petrarum videbantur insuperabilia, per me feminam superauit & instar ceræ liquando dissipauit.

Vers.21. Dabit enim ignem et vermem in carnes eorvm vt vramtvr et sentiant (crucientur) in sempiternvm.] Hinc S. Hier. Chrys. Aug. Theoph. Heymo, Luran. Abul. Dion. Glossa, Ribera, Maldon. Serar. & alij probabiliter censent in inferno esse vermes corporeos, qui carnes damnatorum rodant, vti est verus ignis eos vrens; vide dicta Eccles.7.19. & cap.10.13. & Isaiæ vlt. 24.

Vers.22. Mox vt pvrificati svnt] ab immunditia & irregularitate legali ex cæde Assyriorum & contactu mortuorum contractã, lauando corpora A & vestes, iuxta legem Num.31.24.

Anathemata oblivionis] Hebr. חרם *cherem* significat anathema, id est, donum ab vsibus prophanis auulsum, totumque Deo separatum & cõsecratum, τὸ *obliuionis* non est in Græco: vnde aliqui legendum putant *oblationis*, sed *obliuionis* habent omnia exemplaria Latina, idque aptè huic loco congruit: anathema enim dicitur *obliuionis*, quia dicatum erat Deo ad arcendam tanti beneficij & victoriæ apud posteros obliuionem. ita Serarius: aut quia obliuionem afferebat præteritæ famis, sitis & mille ærumnarum quas antè ab Assyrijs passi fuerant Hebræi: ita Sanchez. Sic Ioseph filiũ suum vocauit *Manassem*, id est obliuionem, dicens: *Obliuisci me fecit Dominus omnium laborum meorum*, Gen. B 41.51. & Isaias c.65. v.16. *Obliuioni traditæ sunt angustiæ priores.* In quem locum optimè Hieronymus: *Obliuiscentur pristina mala, non obliuione memoriæ, sed bonorum successione, iuxta id quod scriptum est, in die bona obliuio malorum.* Vers.23.

Secvndvm faciem sanctorvm] id est ante templum vel ante Synagogam: hæc enim extra Ierusalem habitantibus erat instar templi. In ea enim simul orabant legemque Dei audiebant. Vers.24.

Mansit (Græcè consenuit) avtem in domo viri svi annos centvmqvinqve] id est vsque ad annos ætatis suæ centum & quinque, Simili phrasi Hebræi dicuntur habitasse in Ægypto annos 430. id est vsque ad annum 430. ab egressu Abraham ex Chaldæa: nam alioqui Hebræi in Ægypto tantùm habitarunt annis 215. Exodi 12. 40. vide ibi dicta. Vers.28.

Quare minùs rectè aliqui putant Iudith post- C quàm facta est vidua, vixisse annos 105. sic enim moriens fuisset 140. annorum vel amplius, quod illo æuo erat insolitum.

Addit Græcus quòd Iudith antequàm moreretur, diuiserit substantiam suis & viri sui cognatis. Vnde liquet eam caruisse filijs. Eò mirabilior fuit eius castitas. Imitentur Iuditham Christiani etiam principes, qui ne familia deficiat, mutant propositum imò votum cælibatus, ac vxores ducunt vt liberos habeant familiæ hæredes & propagatores. Non ita fuit Iudith, imò cælibatum omnibus liberis anteposuit. Hisce enim omnibus nobilior est castitas. Nimirum memor erat illius promissi diuini ad eunuchos qui se castrauerunt suâ voluntate, ob amorem Dei & castitatis. *Dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filijs &* D *filiabus, nomen sempiternum dabo eis quod non peribit.* Isaiæ 59.5.

Lvxitqve illam omnis popvlvs diebvs septem] Sancta à Patribus habetur Iudith. Verùm dies mortis eius in martyrologio non assignatur, quia ignoratur. Æthiopica tamen Ecclesia Iudithæ festum celebrat quartâ die mensis sexti qui dicitur Ebul, ait Serarius. Vers.29.

Dies avtem victoriæ] Iudith in Calendario Heb. assignatur 25. mensis noni qui Casleu dicitur, quo die pariter recolitur memoria dati ignis & Encæniorũ Machabæi, teste Genebrardo, Torniello, Sigonio & Saliano, qui & hoc elogiũ quasi Epitaphium Iudithæ assignat. *Hæc est illa Iudith, quæ melitam linguæ facundiam, quæ Angelicã faciei dignitatem, quæ fulgurantes oculos, quæ frontis hilaritatẽ, quæ genarum purpuram, quæ corallina labia, quæ totius orbis maiestatem in arma & sagittas conuertit, quibus barbarus superetur furor, & irrita potentia sterneretur,* Vers.31.

retur. Hæc est illa Iudith, quæ cùm esset forma prodigium, extitit nihilominus miraculum castitatis, quam ieiuniis, precibus, omniq; corporis afflictione ita cohibit, itaque adamauit, vt cùm ætate floreret, careret liberis, diuitijs abundaret & gloria, ipsos septuaginta quinque annos cœlebs atque incontaminata fulgeret. Vixit à prostratâ Holofernis superbia, & concusso Babyloniorum imperio, annos duos & septuaginta, omnino autem peruenit ad centesimum quintum.

Alleg. Iudith est B. Virgo quæ vrbes & fideles sibi deuotos ab hostium obsidione liberat, vti liberauit Constantinopolim sibi dicatã & deuotam, anno Domini 717. à triennali Saracenorum oppugnatione, cùm illi præsideret S. Germanus Patriarcha Constant. ad quẽ proinde scribens Greg. II. Pontifex epist. 4. ita ait: *Pugnatricis illius sanctæ & omnium Christianorum Dominæ miranda facta, quæ in se declarata sunt, per quæ tu quoq; inter hostes seruatus es, non sunt reticenda. Illi enim cùm insania multa tumultuarentur, tantùm inuenerunt in se aduersitatis hostilis, quantùm eorum causa iniustitiæ habuit. Neque hoc tamen mirandum est, nam si Bethulia per manum Iudith Israelitis seruata est, cuius opus Holofernis erat sublatio, & per ea tempora ob id salus Israelis vocata est: quomodo non oportebat & tuam sanctitatem huiusmodi propugnatrice vtentem hostibus ciuitatis præualere, ipsamq; victoria coronare, &c.*

Maximè verò B. Virgo quasi vera Iudith defẽdit Bethuliam, quæ Hebr. significat virginitatem. Ipsa enim cùm sit virgo virginum, virgines quasi clientes suos protegit, vti plurimis omni sæculo exemplis ostendit, & nominatim virgines olim à tyrannis ad lupanar damnatas (quod summum eis erat tormentum: malebant enim ad leonẽ quàm ad lenonem damnari, ait Tertul. in Apolog.) intactas seruauit per Angelos, vel leones; vti seruauit S. Agnetem, S. Dariam, S. Luciam, adeoq; vix vllam ex eis violatam fuisse reperies. Cùm ergo senties tentationes carnis, inuoca B. Virginem & victor euades.

Denique quàm Iudith posteris & sæculis omnibus fuerit amabilis, & admirabilis liquet ex eo quod Iudithæ nomen & cum nomine virtutis imitationem ambiuere Heroinæ & Reginæ. ita Ludouici Pij Imper. qui Caroli Magni fuit filius

A & successor, vxor fuit Iudith Augusta, quæ ab Aduersarijs ac præsertim à Pipino Ludouici ex Irmingarde priore vxore filio relegata in monasterium S. Radegundis, monasticum ipsa sibi velũ imposuit, sed à Greg. IV. Pont. in Imperium vnà cum Ludouico marito fuit restituta, vti ex Mariano Scoto narrat Baron. anno Christi 834. Iudith pariter appellata fuit Caroli Calui Francorum regis filia, quæ Anglorum regi nubens in Angliam concessit anno Domini 855. teste Baronio.

Iudith tertia fuit regina Poloniæ, de quâ ita ex Longino scribit Baron. tom. 11. anno Christi 1007. in fine. *Hoc eodem anno Iuditha Poloniæ regina, sanctissima femina, coniux Boleslai regis & adiutrix, ad pietatem propagandam ex hâc vitâ, summo omnium dolore decessit, cum superis in perpetuum regnatura.* Hæc de tempore Longinus, qui & res ab eâ præclarè gestas recenset.

Iudith quarta fuit filia Henrici Imper. & Hungariæ regina, anno Christi 1074. quam iniquè regno pulsam Greg. VII. Pont. datis ad eam litteris consolatur, quibus heroicam eius virtutem dilaudat. Literę extant apud Baron. an. Christi 1074.
B in fine.

Iudith quinta fuit vxor Hermanni Comitis, sanctæ conuersationis femina, quæ ex hâc vitâ ad cælestem migrauit anno Domini 1095. vti scribit Baronius.

Iuditha, & per crasin Iutta, sexta fuit Saxoniæ Ducis filia, quæ nupsit Erico Daciæ regis filio, vt patet ex epist. 112. Greg. IX. Pont.

Iuditha siue Iutta septima fuit virgo famula S. Elisabethæ, quæ miraculis in vitâ & post mortem claruit.

Iuditha siue Iutta octaua fuit Parthena, cuius virtutes & miracula ex Chronicis Poloniæ recenset Abrahamus Bzouius anno Domini 1260. quo diem obijt: vbi inter cetera ait: *Tandem appropinquante vitæ tuæ fine, infirmitate correpta (in quâ sæpiùs hæc verba repetebat: O quàm multum prodest ad quæuis à Deo impetranda aduersa valetudo, & miseria, & paupertas læta his qui confidunt in Domino) tertiò Christum Dominum* cum multis Angelis & alijs Sanctis sibi apparentem vidit, qui eam his verbis, *veni iam ô famula mea in regnum meum* ad se inuitauit.

COMMENTARIA IN ESTHER.

ARGVMENTVM.

Materia. ESTHER, ait S. Hier. epist. ad Paulinum, *in Ecclesiæ typo populum liberat de periculo, & interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuiis, & diem celebrem mittit in posteros.* Argumentum ergo libri est humiliatio superborum, scilicet Vasthi & Aman, ac exaltatio humilium, scilicet Estheris & Mardochæi, ac liberatio Iudæorum. *Alleg.* Alleg. Assuerus designat Christū, Esther B. Virginem & Ecclesiā, Mardochęus animam fidelem & piam, Aman & Vasthi dæmonē, carnem & mundum repræsentant. Hunc librum esse Canonicum consentiunt Hebræi cum Gręcis & Latinis. Extat enim Hebraicè in Canone Hebræorum saltem vsque ad caput decimum. Vide Bellarm. l. 1. de verbo Dei. c. 7. Serarium hîc Proleg. 4. Sixtum Senensem l. 1. sect. 2. in Esther. Primitùs scriptus fuit Hebraicè, vnde ex Hebræo S. B Hier. eum transtulit in idiomâ latinum, Sep. in Græcū. Porrò S. Hier. ea quæ non reperit in Hebræo, separauit à ceteris, & ad calcem libri collocauit, quæ anteà suis locis in vulgatâ latinâ ordine temporis & historiæ erant inserta. Eadem eodem ordine extant Græcè apud Sept. ex quibus ea in latinum transtulit S. Hier. sed in finē libri reiecit, quasi lacinias textus Hebraici, ex quo ipse cetera in latinū conuerterat. *Auctor Mardochæus.* Auctor libri est incertus: S. Aug. 18. ciuit. 16. Eusch. in chronico anno mundi 4734. Isid. l. 6. Orig. c. 2. censent Esdrā fuisse; Philo Annianus Ioacim Pontificē; R. Dauid viros Synagogæ. Verisimiliùs Lyran. Dion. Bellarm. Sixtus Senensis, R. Abrahā, Serarius, Sanchez & alij opinantur auctorem esse Mardochæum vnà cum Esther, idq; videtur indicari c. 9. 20. & c. 12. 4. vbi dicitur: *Scripsit itaq; Mardochæus omnia hæc, & literis comprehensa misit ad Iudæos*, & c. 9. 29. *Scripseruntq; C Esther Regina filia Abihail, & Mardochæus Iudæus etiā secundam epistolam.* Quis autem dubitat in his literis historiam totam fuisse contentam?

Assuerus quis? Resp. 1. Quæres, quo tempore Estheris historia contigerit, siue quis fuerit Assuerus eius maritus? Primò, Serarius & Gordonus censent fuisse Artaxerxem Ochū. Sed sic Mardochęus vixisset ducentos annos & ampliùs: tot enim sunt ab initio captiuitatis Babylonicæ, quando Mardochęus cū Iechoniâ rege translatus est in Babylonē, vt dicitur c. 2. 6. vsque ad Ochum. Illa autē ætas illo æuo fuit insolens: nullus enim tunc tamdiu vixisse legitur.

2 Secundò, Iosephus Scaliger lib. 6. de emendat. temp. p. 284. censet fuisse Xerxē; quia, inquit, vxor Xerxis vocabatur Amestris teste Herodoto l. 7. quæ eadē videtur esse cum Esther. Verùm Amestrem fuisse Persicam, non Hebræam sat indicat A Herodotus, dum ait eius patrem fuisse Otanem Persam. Adde mores crudeles Amestris alienos esse à moribus benignæ & beneficæ Estheris. Nā Herod. eodem l. 7. ait: *Amestrem vxorem Xerxis iam prouectę ætatis, bis septem illustrium Persarū liberos viros defodisse ad referendam pro se gratiam Deo, qui sub terra esse fertur.* Et l. 9. *Amestris*, inquit, *accitis satellitibus vxorem Masistæ* (erat is frater Xerxis, & filius Darij) *excarnificat, mamillas præcidit, easq; canibus abijcit; præcidit nares, aures, labra, linguam, atque ita excarnificatā remittit domum.* Hæccine fecisset Esther?

Tertiò, Hebræi in Sedar Olam c. 29. maritum Estheris censent fuisse Cambysem filium Cyri; hunc enim esse eū qui Esdræ 4. 7. vocatur Assuerus, siue Artaxerxes. Adduntque Estherem esse matrem Darij Hystaspis, qui Cambysi in regno successit. Idem censent Vatab. & Genebr. sed hoc B videtur improbabile; Cambyses enim fuit hostis Iudæorum, & fabricam templi à Cyro patre inchoatam inhibuit, vt patet Esdræ 4. 7. Assuerus autem maritus Estheris Iudæis fuit beneuolus & beneficus. 3.

Quartò, Iosephus l. 11. c. 6. Nicephorus Constant. in chron. Caiet. Bellarm. Salianus, Sanchez & alij multi censent Assuerum fuisse Artaxerxem Longimanum Xerxis filium, qui Esdrā & Nehemiam in Ierusalem remisit, vt eam reædificarent; adeoq; natura fuit mitis & clemens, vt de eo scribit Plutar. in Apophtheg. *Primus hic ducibus, qui deliquissent, has pœnas statuit, vt pro flagellandis corporibus detracta flagellarentur vestimenta: & pro euellendis capillis, depilandoque capite deposita tiara depilaretur.* 4.

Verùm iuxta hanc sententiam Mardochæus fuisset 140. annorum & ampliùs, ac neptis eius Esther fuisset vetula 70. annorum, ideoque inepta C coniugio Assueri, vt patebit c. 2. v. 6.

Quintò, valdè probabiliter Megasthenes, Annianus, Lyran. R. Salomon, Aben Esra, Teuardeadius & alij censent Assuerum Estheris virum fuisse Darium Hystaspis, cuius rei multæ sunt coniecturæ. *5. Fuisse Darium Hystaspis. Prob. 1.*

Primò, quòd Assuerus hîc c. 1. v. 1. asseratur instituisse solenne conuiuiū, ac præfuisse 127. prouincijs: idem enim expressè de Dario Hystaspis legimus l. 3. Esdræ c. 3. v. 1. & 2. vbi sic dicitur: *Rex Darius fecit cœnam magnā omnibus vernaculis suis, & omnibus magistratibus Mediæ & Persidis, & omnibus purpuratis & prætoribus, & cōsulibus, & præfectis sub illo, ab India vsq; Æthiopiam centum viginti septem prouincijs.* Quæ verba planè eadem sunt cum verbis primis huius libri. *Assuerus* ergo fuit *Darius Hystaspis.* Hic etiā Indos subegit, teste Herodoto l. 4. p. 114. quod etiā pariter de Assuero hîc asseritur c. 1. v. 1.

Secundò,

2. Secundò, quòd v. 2. dicitur Susan ciuitas regni Assueri fuisse exordium; vnde in eâ conuiuium hoc regale instituit. Plinius enim lib. 6. c. 27. scribit Susan regiam Persarum conditã à Dario Hystaspis, licet Ælianus & alij ab eodem auctam & illustratam velint. Vnde Cassiodorus lib. 7. variarum: *Hanc, ait, illigatis auro lapidibus ædificauit Memnon Tithoni filius.*

3. Tertiò, quòd cap. 2. 6. *Esther* Hebr. vocabatur *Hadasa* (Noster vertit *Edissa*) id est *myrtus*: Darij autem vxor, teste, Herodoto, vocabatur *Atossa*, quę eadem videtur esse cum Hadasâ. Esto Herodotus in eo erret, quòd Atossam vocet Cyri filiam, quia talis à Persis putabatur vel iactabatur Esther: ipsa enim iussu Mardochæi prudenter siluit se esse Iudæam. Adde Gentiles Iudęorum res ignorasse vel deprauasse. Hinc & Angelus anno secundo Darij Hystaspis fuit visus Zachariæ Prophetæ c. 1. 8. stans inter myrteta, id est in aulâ Estheris, quæ vocata est Hadasa, id est myrtus, quasi promittens Iudæis bona per opem eius & vmbrã. vide ibi dicta.

4. Quartò, quia Assuerus hic c. vlt. v. 16. agnoscit, quod beneficio Dei Israelis traditum sibi suisque maioribus & conseruatum sit regnum. Hoc autem optimè conuenit cum voto quod Deo cæli fecit Darius Hystaspis, vt obtineret regnum Persarum, vt narratur 3. Esdræ 3. 43. & Iosepho. l. 11. Antiq. cap. 4. Item cum edicto eiusdem Darij de templo Iudæorum instaurando 1. Esdræ 6. & 3. Esdræ 6.

5. Quintò, quia bellum & historia Iudith contigit sub Xerxe, vt ibi ostendi in prooemio. Iudith autẽ cùm Holofernem occidit, puella vocatur, diciturque superuixisse ad annum ætatis 105. & nullum toto tempore vitæ eius, ac post mortem multis annis perturbasse Israelem, Iudith. cap. vlt. in fine. Ergo turbæ Aman de occidendis Iudæis non cõtigere sub Artaxerxe, qui proximè Xerxi patri successit.

Sextò, id manifestè patebit ex ætate Mardochæi c. 2. v. 6. Obstare videtur c. vlt. v. 16. vbi dicitur Assuerus ortus è regibus; Darius autem fuit filius Hystaspis principis, non regis. Resp. Hystaspin oriundum fuisse à regibus, vti asserit Herodotus, Iustinus & alij, de quo plura c. vlt.

Eodem æuo, quo Esther & Mardochæus, floruere Esdras, Nehemias, Daniel, Ananias, Azarias Misael, Zorobabel, Iesus filius Iosedec, Aggæus, Malachias, & Zacharias prophetæ, qui sub Dario se prophetasse scribunt initio prophetiæ suæ. Ex Gentilibus floruere Pythagoras, Xenophanes & Heraclitus philosophi; Anacreon, Simonides, Æschylus, & Euripides poetę; Themistocles, Miltiades, Conon, Leonidas, Aristides belli duces; apud Romanos Iunius Brutus & L. Collatinus expulso Tarquinio & regibus, primi Consules, Horatius Cocles, Mutius Scæuola, Clœlia virgo Vestalis, qui cum Porsenâ rege Hetruriæ dimicantes heroica fortitudinis Romanæ facinora ediderunt. Quare sæculum hoc virorum illustrium fuit ferax, ideoque celebre & gloriosum.

Scripsere in Esther, Lyran. Hugo, Dion, Serarius, Sanchez, & Franc. Feuardentius, qui totum hunc librum per Moralia documenta explicat.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assuerus ad potentiæ suæ ostentationem, sollemne & semestre instituit conuiuium, ad illud vocat Vasthi vxorem; sed renuentem venire repudiat.

1. IN diebus Assueri, qui regnauit ab Indiâ vsque Æthiopiam, super centum viginti septem prouincias; 2. quando sedit in solio regni sui, Susan ciuitas regni eius exordium fuit. 3. Tertio igitur anno imperij sui, fecit grande conuiuium cunctis principibus, & pueris suis fortissimis Persarum, & Medorum inclytis, & præfectis prouinciarum coram se, 4. vt ostenderet diuitias gloriæ regni sui, ac magnitudinem atque iactantiam potentiæ suæ multo tempore, centum videlicet & octoginta diebus. 5. Cumque implerentur dies conuiuij, inuitauit omnem populum, qui inuentus est in Susan, à maximo vsque ad minimum: & iussit septem diebus conuiuium præparari in vestibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu consitum erat. 6. Et pendebant ex omni parte tentoria aërij coloris, & carbasini ac hyacinthini, sustentata funibus byssinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inserti erant, & columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei & argentei, super pauimentum smaragdino & pario stratum lapide, dispositi erant: quod mira varietate pictura decorabat. 7. Bibebant autem qui inuitati erant, aureis poculis, & alijs atque alijs vasis cibi inferebantur. Vinum quoque, vt magnificentia regia dignum erat, abundans, & præcipuum ponebatur. 8. Nec erat qui nolentes cogeret ad bibendum, sed sicut rex statuerat, præponens mensis singulos de principibus suis, vt sumeret vnusquisque quod vellet. 9. Vasthi quoque regina fecit conuiuium feminarum, in palatio, vbi rex Assuerus manere consueuerat. 10. Itaque die septimo, cùm rex esset hilarior: & post nimiam potationem incaluisset mero, præcepit Mauman, & Bazatha, & Harbona, & Bagatha, & Abgatha, & Zethar, & Charchas, septem eunuchis, qui in conspectu eius ministrabant, 11. vt introducerent reginam Vasthi coram rege, posito super caput eius diademate, vt ostenderet cunctis populis & prin-

cipibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra valdè 12. Quæ renuit, &
ad regis imperium, quod per eunuchos mandauerat, venire contempsit. Vnde ira-
tus rex, & nimio furore succensus, 13. Interrogauit sapientes qui ex more regio
semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio, scientium leges ac iura maio-
rum (14. erant autem primi & proximi, Charsena, & Sethar, & Admatha, & Thar-
sis, & Mares, & Marsana, & Mamuchan, septem duces Persarum atque Medorum, qui
videbant faciem regis, & primi post eum residere soliti erant) 15. Cui sententiæ
Vasthi regina subiaceret, quæ Assueri regis imperium, quod per eunuchos mandaue-
rat, facere noluisset. 16. Responditque Mamuchan, audiente rege, atque princi-
pibus: Non solùm regem læsit regina Vasthi, sed & omnes populos, & principes qui
sunt in cunctis prouincijs regis Assueri. 17. Egredietur enim sermo reginæ ad om-
nes mulieres, vt contemnant viros suos, & dicant: Rex Assuerus iussit vt regina
Vasthi intraret ad eum, & illa noluit. 18. Atque hoc exemplo omnes principum
coniuges Persarum atque Medorum, paruipendent imperia maritorum: vnde regis
iusta est indignatio. 19. Si tibi placet, egrediatur edictum à facie tuâ, & scribatur
iuxta legem Persarum atque Medorum, quam præteriri illicitum est, vt nequaquam
vltrà Vasthi ingrediatur ad regem, sed regnum illius altera, quæ melior est illa, acci-
piat. 20. Et hoc in omne (quod latissimum est) prouinciarum tuarum diuulgetur
imperium, & cunctæ vxores tam maiorum, quàm minorum, deferant maritis suis ho-
norem. 21. Placuit consilium eius regi, & principibus: fecitque rex iuxta consilium
Mamuchan. 22. Et misit epistolas ad vniuersas prouincias regni sui, vt quæque
gens audire & legere poterat, diuersis linguis & litteris, esse viros principes ac maio-
res in domibus suis: & hoc per cunctos populos diuulgari.

VERS. 1. IN DIEBVS ASSVERI] Sept. *Artaxerxis*; hoc est Darij Hystaspis, vti iam dixi: Assuerus enim erat nomen commune regum Medorũ (vnde Darius Medus Daniel. 9. 1. vocatur filius Assueri, id est Astyagis vltimi regis Medorum) Artaxerxes verò Persarum; vtrorumq; autem rex erat Darius. Vide dicta 1. Esdræ 4. v. 7. Adde Persicè hæc tria nomina Darius, Xerxes, Artaxerxes ferè idem significare. Darius enim idem est quod coërcitor; Xerxes idem quod bellator, Artaxerxes idem quod magnus bellator, ait Herodotus l. 6. p. 175. licet Hesychius in Lexico asserat Darius Persicè idem esse quod φρόνιμος, id est prudens, sapiens.

Darij & Xerxis etyma.

VERS. 2. SVSAN REGNI EIVS EXORDIVM FVIT.] Fuit hæc vrbs Regia Darij & regum Persarum, in quâ Darius anno tertio regni sui in regem solemnissimè coronari voluit, exhibito publico regali epulo, quod hoc c. describitur. Sita est Susan iuxta Choaspem fluuium loco amœnissimo, ita dicta à liliorum feracitate & copiâ, teste Athenæo lib. 12. Eustachio in Dionijs, & Etymologico magno: שׁושׁן *Susan* enim Heb. est lilium, inde Phœnices, Persæ, alijq; lilium vocant Susan vel Susanna: inde quoque dicitur vnguentum Susinum, cuius præcipua materia erant lilia, vti testatur Hesychius in voce σούσινον, & Plinius l. 3. c. 1. licet Stephanus l. de vrbibus, Susan dictam putet à copiâ fontium, qui Persicè vocantur Susan. Simili modo à floribus variæ nominatæ sunt vrbes; Rhodus à rosâ: ῥόδον enim est rosa, Florentia à floribus.

Susan dicta à liliorum copiâ.

Porrò Susan primus condidit Memnon Titoni filius, ait Herodotus, Ælian. Strabo, & Cassiod. vnde Memnonea est cognominata: auxit verò eã nouisq; palatijs illustrauit, ac regiâ sede decorauit Darius Hystaspis, teste Æliano. Sunt qui Susan putent esse Tauris, quę hodie Sophi regis Persarũ est Regia. Porrò reges Persarum, ait Xenophon lib. 8. Cyrip. hyemem Babylone transigunt, quæ regio calidissima est; ver Susis; æstatem Ecbatanis, & ideò inquit, neque hyemem sentiunt, neque æstatem; sed perpetuò illis cælum vernat & tempus. Ælianus verò & Athenæus lib. 12. 3. aiunt reges Persarum hyemem agere in Susis, æstatem in Ecbatanis.

Susan condidit Memnon.

VERS. 3. TERTIO IGITVR ANNO IMPERII SVI FECIT GRANDE CONVIVIVM.] Fabulatur hic Chaldæus Assuerum voluisse sedere in solio Salomonis, quod Nabuchodonosor è Ierusalem transtulerat in Babylonem, & Cyrus è Babylone in Persidé; cumque solium non caperet Darium, eum iussisse aliud simile fabricari, atque in eo formando artifices per biennium laborasse: ideoq; tertio anno in eo sedisse Darium, ac hoc conuiuium instruxisse. Putant nonnulli Darium hoc epulum apparasse, vt eo diem suum natalé publicâ gratulatione celebraret. Hoc enim moris fuisse Persis docet Athen. lib. 4. c. 6 & Plato in Alcibiade.

ET MEDORVM INCLYTIS] Heb. *Parthenim*. quod aliqui vertunt: *paratimi*, quasi hi ijdem sint qui ὁμότιμοι apud Xenophontem; scilicet qui pari habentur honore & conditione; q. d. principes æquales. Verius est Parthenim non esse Græcum, sed Persicum Satraparum nomen.

VERS. 5. QVOD REGIO CVLTV ET MANV CONSITVM ERAT.] Nam Cicero l. de senectute, testatur Cyrum regem Persarum suâ manu agros & hortos excoluisse. Ait enim: *Cùm autẽ admiraretur Lysander & proceritatem arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atque puram, & suauitatem odorum, qui afflarentur è floribus: tum eum dixisse mirari se in eo diligentiam, sed etiam solertiam eius, à quo essent illa dimensa, atque descripta: & ei Cyrum respondisse: Atqui ego ista sum dimensus: mei sunt ordines, mea descriptio, multæ etiã istarum arborum meâ manu sunt satæ.*

VERS. 6. ET PENDEBANT EX OMNI PARTE TENTORIA AERII (ita legendum, non *aerei* vel *aurei*) COLORIS AC CARBASINI ET HYACINTHINI] per tentoria accipe tapetes, & aulæa ad palos & arbores in horto suspensa, tum ad ornatum, tum vt conuiuas à sole, imbre, & vento protegerent. Erat

hæc

hæc coloris aërij, id est candidi, vt habent Heb. Pagn. & Vatab. Aër enim pellucidus & luce splendidus apparet candidus. ET CARBASINI, Heb. כַּרְפַּס *carpas*, id est viridis. Vnde multi legendū hic censent *carpasini* (vt litera b. in affinem p. commutata sit, vti sæpè fit) vti habent Sept. hoc est viridis. Hic enim color mirè oculos recreat. ita Hebræi, Serarius, Sanchez, Pagnin. Vatab. Marinus & alij. Nonnulli ex vocis similitudine suspicantur carbasinum esse coccinum, quod vulgò carmosinum vocant. Hebr. enim *carpas*, id est carbasinum siue carpasinum, hoc loco tantùm reperitur: vnde genuina eius significatio ignoratur. Verùm priori expositioni, quod scilicet color carpasinus sit viridis, fauet, quod Arabes etiamnum apium hortense (petroselinum) quod summè est viride, vocant *Carfs*, quod per crasin idem est cum Heb. *Carpas*, vti ex Aben Esra scribit Matthiolus in Discor. l. 3. c. 69. Hinc & Petroselinum dictum est, quasi petrarum σέλινον, hoc est apium: nam inter petras meliùs nascitur teste Plinio, l. 20. c. 12. Alius ergo est color carpasinus, scilicet viridis; alius carbasinus propriè dictus; hic enim est candidus, ita appellatus à carbaso, quod est linum miræ tenuitatis ideoque candicans, teste Plinio libro 19. c. 1. Est & *carphos* herba, quæ alio nomine *buceras*, à similitudine cornuum bouis dicitur, de quâ Plinius lib. 24. c. 19. quæ pariter est viridis.

Carbasinus color est viridis.

EBVRNEIS.] Heb. *argenteis*. Sic & Sept. & Chald.

LECTVLI QVOQVE AVREI ET ARGENTEI.] Nota priscos primò vsos sellis, & assedisse ad mensam (vti modò assidemus) vt patet ex Genesi 43. 33. & ex Philone libro de vitâ Ioseph, & Athenæo libro primo. Vnde apud Homerum in Odysseâ passim conuiuæ dicuntur assidere mensæ. Posteà tamen Iudæi, Persæ, Græci, Romani, & omnes ferè gentes vsæ sunt accubitu in cœnâ, & prandio, vt non tam sedentes quàm iacentes in lectulis mollius cœnarent, ac sumpto cibo in ijsdem quiescerent, vel etiam dormitarent: fatigatum enim ex labore corpus magis reficitur, & quiescit iacendo quàm sedendo. Accubitus autem hæc erat forma. Accumbebant conuiuæ reclinata supera parte corporis in cubitum sinistrum, infera verò in longum porrecta & iacente in lecto, capite leuiter erecto, dorso à puluillis modicè suffulto. In singulis autē lectulis accumbebant terni aut quaterni hâc ratione, vt eius qui supremo loco accumberet pedes iuxta secundo loco accumbentem porrigerentur, & secundi pedes iuxta tertio accumbentem, & ita deinceps. Rursum eius qui secundo accumbebat occiput ad vmbilicum aut pectus primò accumbentis obuersum erat; ac eodem modo ceteri deinceps accumbebant. Hinc intelleximus quomodo sanctus Ioannes in vltimâ cœnâ Christi, in eius pectore quasi in sinu recubuerit. Et quomodo sancta Magdalena Christi ad mensam accumbentis pedes retrò, siue post eum stans lauare potuerit. Hinc denique patet quid significet triclinium, scilicet locum refectionis, in quo communiter terni circa mensam erant lecti. Hinc pariter lectuli bimensales, vocati sunt thori, stibadia, thoralia, accubitalia, quæ passim obuia sunt apud Ciceronem, Plinium, Athenæum, Senecam, Virgilium, & alios. Vide Ciaconium, Fulgentium, Vrsinum, & alios in Triclinio.

Accubitus veterum forma.

SVPER PAVIMENTVM.] in pauimēto ergo humi prandebant, & cœnabant Persæ, more Orientaliū, æquè ac fecit Iudith, c. 12. 19. vt patet ex Græco. Nec enim alterius mensæ hîc vlla fit mentio.

PARIO] id est, candido marmore ex insulâ Paro, quod ceteris præstantius est & prætiosius.

PICTVRA] ex lapidum varietate, opere quasi musiuo intexta & contexta consurgens. Lapides hi Hebraicè vocantur *dar*, & *socharet*: quinam hi fuerint, ignoratur.

BIBEBANT AVTEM QVI INVITATI ERANT AVREIS POCVLIS; ET ALIIS ATQVE ALIIS VASIS CIBI INFEREBANTVR.] Prisci Persæ sub Cyro, & ante Cyrum in cibo & potu admodùm fuere frugales; atque, vt ait Xenophon, libro primo Cyripædiæ, habebant *pro cibo panem, pro obsonio nasturtium, pro potu aquam fluminis*. Vnde Cicero Tuscul. 1. *Persarum victus*, ait, *à Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter nasturtium*. Hinc duri, fortesque euasere ad labores & bella, quibus regnum, & monarchiam obtinuerunt, quam inualescente gula & luxu perdiderunt. De priscorum Persarum temperantia, & posterorum luxu, vide Xenophontem libro octauo, Stobæum serm. 42. & 44. Herodotum libro 9. Athen. lib. 4. Vers. 7.

Certè in Saturnalibus Macrobius, ait mensam priscorum fuisse sacram, ac veteres primùm numinis meminisse, deinde benè precatos conuiuis, ac post precationem dapibus cum modestiâ vsos. Serinus apud Stobæum ait, reges Persarum ante cibum de modestiâ disputasse, & ante potum de temperantiâ. Quin & Augustum trinis tantùm ferculis exhibuisse conuiuia, testis est Suetonius in eius vitâ, capite decimo quarto: *Conuiuia nunquam*, inquit, *& serius inibat, & maturius relinquebat, cùm conuiuæ & cœnare inciperent, priùs quàm ille discumberet, & permanerent digresso eo. Cœnam ternis ferculis; aut, cùm abundantissimè senis præbebat, vt non nimio sumptu, ita summâ comitate. Nam & ad communionem sermonis tacentes, vel submissim fabulantes prouocabat, & aut acromata, & histriones, aut etiā triuiales ex circo ludos interponebat, ac frequentissimè aretalogos*, id est, placidè loquentes. Seruius in libro primo Æneid. ait priscos duobus tantùm ferculis vsos.

Cyri frugalitas.

Et Augusti.

Adde: veteres in mensâ sapientes & serios miscebant sermones, vt patet ex Athen. de cœnis sapientium: erant ergo sobrij, ac cauebant ne ebrij delirum quid dicerent. Vnde M. Varro numerum conuiuarum hâc lege definit, *vt neque minor, quàm gratiarum sit, neq; quàm musarum numerosior*, ait Macrobius libro primo Saturn. c. 4. Gratiæ autē sunt tres. Musæ verò sunt nouem. Idem Macrob. l. 7. *Sic*, ait, *apud mensam philosophandum est, vt crateri liquoris ad lætitiam nati* (vini) *adhibeantur, non modò nympharum, sed Musarum quoque admistione temperies*, &c. *cùm non minùs quàm dulcedo vini, hilarent verba conuiuium.*

NEC ERAT QVI NOLENTES COGERET AD BIBENDVM.] Non enim amici, sed inimici & hostis est cogere ad bibendum, etiam supra & contra naturam, quod nullæ bestiæ faciunt. Xenophon l. 8. Cyripædiæ, ait, apud veteres Persas lege cautum fuisse, ne amphoræ ad conuiuia importarentur, quòd existimarent minùs tam corpora, quam mentes debilitari, si quis non nimium hauriat. Nunc verò has non importari, restat id quidem, sed tantùm bibunt vt non importent, sed ipsi vino sepulti exportentur, eò quòd ipsi recto corpore consistere & exire nequeant. Sic etiā hodie apud nonnullos prisca temperantia in plusquam porcinam Vers. 8.

citam ingluuiem abijt. Vide Fauarden. hic. Salica lex, teste beato Rhenano, libro secundo rerum Germanicarum fuit: *Nemo militia socium suum, aut quemlibet alium ad potandum inuitato:* Qui enim cogit tyrannus est. Tyrannicum enim est illud, quod è Græcorum pergræcationibus citat Tullius, Tusculanorum quinta. *Aut bibat, aut abeat.* Tyrannus fuit Alexander Magnus, qui *meracum audacter propinans, etiam alios coegit*, ait Athen. lib. 2. Tyrannus fuit Heliogab. Imperator qui, vt ait Lamp. *Præfectum vrbicum sæpè post cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & Præfectis prætorio, ita vt si recusarent, magistri eos cogerent.* Certè Empedocles conuiuio præfectus, cùm conuiuas ad bibendū cogeret, postridie reus fuit in iudicio. Cogere enim est, libertatem conuiuæ adimere, vim inijcere, naturam corrumpere, sanitatem lædere, vt non Deo, sed Baccho stomachos & mentes suas immolare & mactare videantur. Sapienter Anacharsis apud Laertium quatuor pocula siue haustus assignans, ita eos distinguit. Primum ait, quod bibitur pertinet ad restinguendam sitim, secundum ad hilaritatē, tertium ad voluptatem, quartum ad insaniam.

Bibere ad sanitatem & ad id cogere. Tyrannicum est.

Porrò S. Aug. & Amb. grauiter taxant eos, qui cogunt conuiuas bibere ad sanitatem Principis, vel amici, & vt ait S. Aug. serm. 231. de Temp. *Per inimicam amicitiam, adiurare homines non erubescunt, vt potum ampliùs accipiant quàm oportet. Qui enim alterum cogit, vt se plus, quàm opus est bibendo inebriet, minùs mali ei erat si carnem eius vulneraret gladio, quàm animam eius per ebrietatem necaret. Certa bibendi lege contenditur, qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine.* Et serm. 232. *Excusatio falsa obycitur: Persona potens me coegit, vt amplius bibam*, & hortatur ne obtemperent, martyres potius fiant, neque ad virorū, Angelorum, aut reliquorum sanctorum nomina bibendum monet.

Audi sanctum Ambrosium libro de Eliâ & ieiunio, c. 7. *Quid obtestationes potentium loquar? quid memorem sacramenta, quæ violari nefas arbitrantur? Bibamus, inquiunt, pro salute Imperatorum: & qui non biberit, sit reus in deuotione. videtur enim non amare Imperatorem qui pro salute eius non biberit. O piæ deuotionis obsequium! bibamus pro salute exercituum, pro Comitum virtute, pro filiorū. Et hæc vota ad Deum pertinere iudicant, sicut illi qui calices ad sepulchra martyrum deferunt. Atque illic ad vesperam bibunt, atque aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitiam hominum, qui ebrietatem sacrificium putant! qui existimant illos ebrietate placari, qui ieiunio passiones sustinere didicerunt.*

An non insania est ita ad alterius sanitatem bibere, vt propriam lędas & perdas? An non calicum remiges & helluones sunt, qui ventrem dapibus vinoq; saburrant quasi porci, imò plusquam porci? Nec enim porcus quantumuis gulosus plus comedit quàm vt famem, plus bibit quàm vt sitim satiet, neque vllis fustibus aut gladijs vt id faciat, adigi se sinit.

PRÆPONENS MENSIS SINGVLOS DE PRINCIPIBVS SVIS, VT ACCIPERET VNVSQVISQVE QVOD VELLET.] Inter hos Principes fuit Zorobabel, filius Salathiel, filij Iechoniæ regis Iuda, qui cum socijs suis Hebræis regij corporis custodibus erat ex intimis aulicis Darij, ac post conuiuium disputans cum eis de fortissimo, palmam retulit. Cùm enim primus diceret: *forte est vinum*; secundus, *fortior est rex*: tertius Zorobabel dixit: *fortiores sunt mulieres: super omnia autē vincit veritas.*

A Quocirca Darius annuens illi ait: *Pete quod vis, & dabo tibi*; tum Zorobabel, *Memor esto*, inquit, *voti tui quod vouisti, ædificare Ierusalem in die, qua regnum accepisti, & omnia vasa quæ accepta sunt ex Ierusalem remittere. Et tu vouisti ædificare templum quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Iudæa à Chaldæis. Hoc est quod postulo, vt facias votum, quod vouisti regi cæli ex ore tuo.* Quare, cùm osculatus esset illū Darius, votum impleuit, & templum instaurauit, ac vasa cum muneribus in Ierusalem remisit, vti fusè narratur, 3. Esdræ c. 3. & 4.

Alleg. Hoc Assueri conuiuium ad litteram fuit vanum vanæ voluptatis & gloriæ aucupium, sed mysticè magnum S. Eucharistiæ simulachrum. Primò enim Assuerus rex & Monarcha, repræsentat Christum regem regum, & Dominum dominantiū. Vnde *Assuerus* Heb. & Chal. idem est, quod *magnum caput*, magnus rex, & princeps: Addit Lyranus: *Assuerus interpretatur beatus: Christus autem nō solum beatus est, sed & sanctorū beatitudo.* Glossa verò

Conuiuium Assueri typus Christi.

B interlinearis: *Assuerus*, inquit, *Christum Dominum ostendit nomine & dignitate, interpretatur enim ostium: Christus autem dixit: Ego sum ostium; per me si quis introierit, saluabitur.* Secundò, Assuerus hoc conuiuiū celebrauit in regiâ suâ Susan, quæ vox Heb. significat lilium, puritatis & virginitatis symbolum. Sic Christus in Susan, id est in Ecclesiâ, quæ lilijs castorum & virginum floret, instituit Eucharistiā; quæ proinde à castis, & omni labe puris purissimè suscipienda est: itaque suscepta puritatem & castitatem valdè adauget. Ipsa enim est *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, Zach. 9. 17. Hinc Ecclesia vino hoc non ebria, sed sobria hilarescit & exultat, aitque. *Sicut lætantium omnium habitatio est in te*, Psal. 86. 7. *Et transibo in locū tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, in voce exultationis & confessionis sonus epulantis.* Psal. 41. 5. *Et iusti exultent & delectentur in lætitiâ*, Psal. 67. 4. Tertiò, Assuerus

C hoc conuiuium celebrauit septem diebus, id est, toto tempore huius vitæ, quod septem diebus agitur, ait Glossa interl. iuxta illud Christi, Matth. 28. vlt. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationē sæculi.* Ita Lyranus. Quartò, ob magnitudinem conuiuij. *Fecit*, inquit, *grande conuiuium.* Quid grandius Eucharisticâ mensâ; *Cœna magna* per excellentiam? Vnde Glossa ordin. *Huius*, inquit, *conuiuij historia pompam historiarum, & luxum Regis ostendit, sed Christi spirituales delicias, quas vnicuique dispensat, allegoricè significat.*

Quintò, Assuerus non tantùm Principes, sed & totum populum à minimo vsque ad maximum inuitauit: Sic Christus ad Eucharistiam inuitat omnes tam pauperes, quàm diuites: tam feminas, quàm viros; tam senes, quàm iuuenes. Sex-

D tò, ob conuiuij magnificentiam: nam Lyranus & Glossa asserunt per hortum, in quo fit, significari Ecclesiam quæ est hortus conclusus, multis consitus arboribus, & fructiferis per sanctam vitam, & aromaticis per bonam famam. Per tentoria supernè obumbrantia, & columnas infernè sustentantes, indicari Sanctorum suffragia, & diuina præsidia, quibus, qui ad hanc mensam accedunt, defenduntur. Per multiplices velaminum & funium colores, candidos, purpureos, hyacinthinos, intelligi virgines, martyres, doctores, qui huius conuiuij dapibus saginantur. Per lectulos etiam aureos, & argenteos, in quibus conuiuantes recumbebant, tranquillas & pacatas exprimi con-

scientias

ſcientias, quas habere debent, qui hoc diuino pabulo perfruuntur. Per gemmas, & picturas, quæ mira varietate decorabant pauimentum, insinuari virtutes & reliqua dona ſpiritualia, quibus ritè communicantium mentes picturantur. Septimò, ob cibi & potus ſuauitatem & delicias. *Vinum*, inquit Script. *vt magnificentia regia dignum erat, & præcipuum apponebatur.* In Eucharistiâ verò Christus vt cibus apponitur, in quo quaſi in mannâ haurimus omne Angelorum delectamentum, & omnem ſpiritus ſuauitatem: iuxta illud: *Panem tali dedit eis*; & *panem Angelorum manducauit homo.* Pſal. 77. v. 24. & 25.

Vers. 9. Vasthi qvoqve regina fecit convivivm feminarvm.] Hinc appoſitè Heb. *Vaſthi* idem eſt quod *& potatio*, vel *& ſtamen*; fila enim & ſtamina ſunt opera feminarum. Pro *Vaſthi* Græcè eſt *Aſti*; Ioſeph. *Sesti*: indeq; compoſita ſunt nomina Perſica Aſtaſpes, & Hyſtaſpes. Vnde nonnulli cum Serario ſuſpicantur hanc Vaſthi fuiſſe filiam Hyſtaſpis, ac ſororè Darij mariti ſui. Fauet Cteſius aſſerens fratrem Aſſueri fuiſſe Oudiaſpe; quod nomen alludit ad Vaſthi: quaſi hæc Oudiaſpis fuerit ſoror. Perſæ enim ſorores ducebant in vxores, vt docet Herodotus in Cambyſe, Curtius lib. 8. Plinius lib. 36. c. 8. Alij putant Vaſthi fuiſſe filiam Cyri: hanc enim vxorem duxiſſe Darium ad confirmandum ſibi regnum Perſarum, docet Iuſtinus lib. 1. & Herod. l. 3. qui eam vocat Arytſtonam, quod nomen alludit ad Vaſthi.

Vers. 10. Cvm rex esset hilarior, et post nimiam potationem incalvisset mero.] Leges Perſarum permittebant regi Perſarum ſemel in anno, ſcilicet in feſto Solis, quem Perſæ colebant vt Deum, inebriari; verùm quod ſemel permiſerat lex, ſæpiùs pro ſuo imperio vſurpare poterat rex.

Mavman] Græcè eſt *Aman*, licet Hebræi Aman putent fuiſſe Mamuchan, de quo v. 14.

Vers. 11. Vt introdvcerent reginam Vasthi, &c. vt ostenderet cvnctis popvlis et principibvs pvlchritvdinem illivs.] Iuſſit hoc Aſſuerus partim ex temulentiâ, partim ex libidine; quare incauta, imprudens, ſuperba, inhoneſta, & inuerecunda fuit hæc eius iuſſio, cui proinde Vaſthi non tenebatur obedire pudoris & caſtitatis causâ, ne ſua forma principum iam mero æſtuantium oculos, animoſq; in ſui concupiſcentiam illiceret, vti Candaules rex Sardorum illexit Gygem amicum ſuum in amorem vxoris ſuæ, oſtendens ei illam nudam: quocirca Gyges, per annulum magicum faciens ſe inuiſibilem, occidit Candaulem, & vxorem eius ſibi aſciuit, vti narrat Herodotus l. 1. Fabulantur Rabbini Vaſthi pari modo ab Aſſuero iuſſam prodire nudam in conuiuium. Addunt ex Balthaſare, de quo Danielis 5. natam ipſam, quæ tyrannide importuniſſimâ, ſeruas Hebræas die Sabbathi laborare cogeret, nudaſque obambulare, hancque cauſam eſſe, cur ciecta nuda ſit, dieque ſabbathi, qui ſeptimus etiam vocatur, malè perierit. Sed apage obſcœnitas iſta obſcœnorum Rabbinorum.

Erat enim pvlchra valde] Perſicæ mulieres ceteras pulchritudine ſuperabant. Vnde Alexander Magnus noluit videre Darij iam à ſe cæſi vxorem & filias, dicens: *Perſicas feminas eſſe oculorum dolores*, ait Plutarchus & Curtius. *In Perſide feminarum pulchritudo excellit.* Ait Ammia. lib. 73.

Qvæ renvit, et ad regis imperivm, &c. venire contempsit.] Videtur ergo peccaſſe ſuperbiâ, inobedientiâ & mariti contemptu, quem ſi demas, honeſtè ipſa & pudicè mariti temulenti inhoneſtam & impudicam ſui coram principibus oſtentationem detrectauit, præſertim quia, vt ait Ioſeph. l. 11. c. 6. *Voluit ipſa Perſarum leges cuſtodire, quæ ab alienis vxores videri prohibebant.* Quare Macrobius libro 7. c. 1. ait, à Parthis non coniuges, ſed concubinas dumtaxat in conuiuia induci ſolitas. Idem tradit S. Ambr. l. de Eliâ c. 15. Et Parthoperſæ *feminis non conuiuia tantùm, ſed & virorum conſpectum interdicunt.* Vnde Seuerus Sulpitius de Vaſthi: *Stulto, ait, rege conſultior, pudens virorum oculis ſpectaculum corporis præbere iuſſa, abnuit*; tantò ipſo laudabilior, quantò in legum, pudoriſque conſtantia perſeuerantior: nam, vt prudenter monet S. Hier. Epiſt. ad Furiam: *Non Æthnæi ignes, non Vulcania tellus, non Veſuuius, & Olympus tantis ardoribus æſtuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ, dapibus inflammatæ.* Et Tertul. de ieiun. aduerſus Pſychicos c. 1. *Monſtrum ſcilicet haberetur libido ſine gulâ: cùm hæc duo tam vnita atque concreta ſint, vt ſi diſiungi omnino potuiſſent ipſi priùs ventri pudenda non adhærerent.* Deniq; Plutar. in Artaxerxe aſſerit apud Perſas fuiſſe capitale reginæ, aut regiæ alicuius concubinæ lecticam propiùs accedere, ipſamq; videre. Rectè ergo ex lege naturæ æquè ac poſitiua Perſarum, Vaſthi noluit ſuam ſpeciem oſtentare conuiuis temulentis.

Vtinam Vaſthi imitentur feminæ Chriſtianæ, quæ ſuam formam palam oſtentant, imò fucant, vt iuuenes in ſui amorem illiciant: itaque eorum corpora & animas lenocinantur cum æterno tam ſui, quàm ipſorum exitio: *Nam oculi ſunt in amore duces*: Et formoſa, illicique femina nihil illecebroſius.

Vnde iratvs rex, et nimio fvrore svccensvs.] Protulit contra Vaſthi iracundam & iniquam repudij ſententiam, quæ ſequitur. Nam vir *omnis vinolentus eſt ira inferior & mentis vacuus*, ait Sophocles apud Stobæum, ſerm. 18.

Septem dvces Persarvm, atqve Medorvm, qvi videbant faciem Regis] hoc eſt erant intimi & conſiliarij, & familiariſſimi regi. Nam, vt ait Iuſt. lib. 1. in fine: *Apud Perſas perſona regis ſub ſpecie maieſtatis occulitur.* Vide c. 7. 8. Aman, qui in Regis indignationem inciderat, faciem operuerunt, quaſi indigni qui videret regem, quem adeò offenderat. Similem faſtum vſurparunt nonnulli reges, ac hodie vſurpant Reges Sinarum. Idipſum Perſæ à Medis æquè ac regnum acceperunt. Nam de Deioce Rege Medorum, ait Herod. l. 1. pag. 21. *Cauet, ne ne conſpici regem à quopiam fas eſſet.* Nam vt ait Valer. Maximus l. 2. c. 7. *Quidquid in excelſo faſtigio poſitum eſt, humili & trita conſuetudine, quo ſit venerabilius, vacuum eſſe conuenit.* — Vers. 14.

Vt neqvaqvam Vasthi vltra ingrediatvr, &c. regnvm (reginæ titulum, dignitatem & magnificentiam) illivs altera, qvæ melior est illa, accipiat] Plutar. in Artaxerxe agens de Perſis: *ſunt barbari*, ait, *maximè zelotypi, & in vxores feri.* In hunc locum commentans Lutherus, omnes pudoris leges, limiteſque excuſſit, docens quod ſi vxor ad opus coniugale ſit difficilior, vocetur ancilla, eique dicatur à marito: *Si nolis tu, volo alia: ſi non vult vxor, veniat ancilla.* Dignum tali patellâ operculum; dignum — Vers. 19.

tali propheta Priapi oraculum.

Sanius S. Hier. epist. ad Rusticum: *Philosophi huius sæculi*, inquit, *solent amorem veterem amore nouo, quasi clauum clauo expellere. Quod & Assuero regi septem principes fecere Persarum, vt Vasthi reginæ desiderium, aliarum puellarum amore compescerent. Illi vitium vitio, peccatum peccato medicantur: nos amore virtutum vitia superemus, Declina, ait, à malo, & fac bonum. Quære pacem inis & persequere eam. Nisi oderimus malum, bonum amare non possumus.*

Tropol. Vide hic, vt conuiuiũ Assueri in mœrorem desinat, & extrema gaudij luctus occupet, ac rex Vasthi reginam, coniugemque suam pulcherrimam abdicet & repudiet. *Sic fluuij*, inquit illa, *in alueo suo dulces sunt, cùm tamen ad mare decurrunt, fiunt amari*. Vide Chrys. hom. 6. in epist. ad Heb. in Morali. Sic primorum conuiuiorum & deliciarum postridianus est dies doloris & pœnitentiæ.

ESSE VIROS PRINCIPES] q. d. viros siue maritos in domibus suis debere esse principes, ac dominari suis vxoribus, filijs, & famulis. VERS. 22.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assuerus repudiat Vasthi, ac pro ea reginam sibi ascicit Esther, per quam Mardochæus Assuero reuelat coniurationem duorum Palatinorum contra regem, quos Assuerus crucifigit, & Mardochæi fidem in Annales referri iubet.

1. His ita gestis, postquam regis Assueri indignatio deferbuerat, recordatus est
Vasthi & quæ fecisset, vel quæ passa esset: 2. dixeruntque pueri regis, ac
ministri eius: Quærantur regi puellæ virgines ac speciosæ, 3. & mittantur qui con-
siderent per vniuersas prouincias puellas speciosas & virgines, & adducant eas ad
ciuitatem Susan, & tradant eas in domum feminarum sub manu Egei eunuchi, qui
est præpositus & custos mulierum regiarum; & accipiant mundum muliebrem, &
cetera ad vsus necessaria. 4. Et quæcumque inter omnes oculis regis placuerit,
ipsa regnet pro Vasthi. Placuit sermo regi: & ita, vt suggerant, iussit fieri. 5. Erat
vir Iudæus in Susan ciuitate, vocabulo Mardochæus, filius Iair, filij Semei, filij Cis,
de stirpe Iemini, 6. qui translatus fuerat de Ierusalem eo tempore, quo Iecho-
niam regem Iuda Nabuchodonosor rex Babylonis transtulerat, 7. qui fuit nutri-
cius filiæ fratris sui Edissæ, quæ altero nomine vocabatur Esther, & vtrumque paren-
tem amiserat: pulchra nimis, & decorâ facie. Mortuisque patre eius ac matre, Mar-
dochæus sibi eam adoptauit in filiam. 8. Cumque percrebuisset regis imperium,
& iuxta mandatum illius multæ pulchræ virgines adducerentur Susan, & Egeo tra-
derentur eunucho, Esther quoque inter ceteras puellas ei tradita est vt seruaretur in
numero feminarum. 9. Quæ placuit ei & inuenit gratiam in conspectu illius.
Et præcepit eunucho, vt acceleraret mundum muliebrem, & traderet ei partes suas,
& septem puellas speciosissimas de domo regis, & tam ipsam, quàm pedissequas
eius ornaret atque excoleret. 10. Quæ noluit indicare ei populum & patriam
suam: Mardochæus enim præceperat ei, vt de hâc re omnino reticeret: 11.
qui deambulabat quotidie ante vestibulum domus, in quâ electæ virgines serua-
bantur, curam agens salutis Esther, & scire volens quid ei accideret. 12. Cùm
autem venisset tempus singularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad regem,
expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus verte-
batur; ita dumtaxat, vt sex mensibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs sex quibus-
dam pigmentis & aromatibus vterentur 13. Ingredientesque ad regem, quid-
quid postulassent ad ornatum pertinens, accipiebant, & vt eis placuerat, compositæ
de triclinio feminarum ad regis cubiculum transibant. 14. Et quæ intrauerat
vespere, egrediebatur manè, atque inde in secundas ædes deducebatur, quæ sub ma-
nu Susagazi eunuchi erant, qui concubinis regis præsidebat: nec habebat potesta-
tem ad regem vltrà redeundi, nisi voluisset rex, & eam venire iussisset ex nomine.
15. Euoluto autem tempore per ordinem, instabat dies, quo Esther filia Abigail
fratris Mardochæi, quam sibi adoptauerat in filiam, deberet intrare ad regem,
Quæ non quæsiuit muliebrem cultum, sed quæcunque voluit Egeus eunuchus cu-
stos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formosa valdè, & incredi-
bili pulchritudine, omnium oculis gratiosa & amabilis videbatur. 16. Ducta est
itaque ad cubiculum regis Assueri mense decimo, qui vocatur Tebeth, septimo an-
no regni eius. 17. Et adamauit eam rex plus quàm omnes mulieres, habuitque
gratiam & misericordiam coram eo super omnes mulieres, & posuit diadema regni

in capite eius, fecitque eam regnare in loco Vasthi. 18. Et iussit conuiuium præ-
parari permagnificum cunctis principibus, & seruis suis, pro coniunctione & nu-
prijs Esther. Et dedit requiem vniuersis prouincijs, ac dona largitus est iuxta ma-
gnificentiam principalem. 19. Cumque secundò quærerentur virgines & con-
gregarentur, Mardochæus manebat ad ianuam regis: 20. necdum prodiderat
Esther patriam, & populum suum, iuxta mandatum eius. Quidquid enim ille præ-
cipiebat, obseruabat Esther: & ita cuncta faciebat, vt eo tempore solita erat, quo
eam paruulam nutriebat. 21. Eo igitur tempore, quo Mardochæus ad regis ia-
nuam morabatur, irati sunt Bagathã & Thares duo eunuchi regis, qui ianitores erant,
& in primo palatij limine præsidebant, volueruntque insurgere in regem, & occi-
dere eum. 22. Quod Mardochæum non latuit, statimque nunciauit reginæ Esther;
& illa regi, ex nomine Mardochæi, qui ad se rem detulerat. 23. Quæsitum est, &
inuentum: & appensus est vterque eorum in patibulo. Mandatumque est historijs,
& annalibus traditum coram rege.

Vers. 1. RECORDATVS EST (ita Heb. Sept. Chald. Roman. malè ergo nonnulli legunt *recordata est*, scilicet Vasthi) VASTHI] quòd scilicet eam adeò speciosam & dilectam repudiasset. Vnde subijt animum regis dolor & mœstitia, tam sui, quàm Vasthi, quam deamabat, causâ: quem mœrorem vt abstergant regis ministri, suggerunt ei vt vxorem speciosiorem quæri curet per vniuersum regnum, ne decretum repudij reuocet; itaque aliquid de regiâ constantiâ & authoritate deperdat, nimirum sicut clauus clauo truditur, sic amor amore pellitur.

QVÆ PASSA ESSET] id est, vt Heb. *quæ sententia in eam lata esset*; nimirum repudij & priuationis regni.

Vers. 3. EGEI EVNVCHI] τὸ *Egei* alludit ad *Fagao*, siue *Bagons*, quod Persicè significat eunuchum. vide dicta Iudith 12. v. 10. Porrò eunuchi olim erant intimi regi & principes aulæ, qui videbant faciem regis, illique erant familiarissimi, vt patet c. 1. 10. vbi Chald. pro *eunuchis* vertit *satrapas*.

Vers. 5. ERAT VIR IVDÆVS IN SVSAN CIVITATE, VOCABVLO MARDOCHÆVS.] Licet enim Mardochæus cum Zorobabel, & Iesu Pont. sub Cyro è Babylone redijsset in Ierusalem, imò vnus è primoribus & Ducibus redeuntium fuisset, vt patet 1. Esdræ 2. v. 2. tamen ipse mox è Ierusalem redijt in Susan, eò quòd esset *vir magnus & inter primos aulæ regiæ*, vt dicitur c. 11. 4. Erat enim *ad ianuam regis*, quasi eius ostiarius, cubicularius, & corporis regij custos. Ostiarios enim regiæ fuisse regis custodes, testatur Xenophon & Herod. Vnde Iosephus ben Gorion ait, Mardochæum vnum fuisse è tribus *Parthemim*, id est, aulæ principibus & palatinis, de quibus v. 3. Sic Daniel ob suam probitatem & prophetiam à Nabuchodonosor præpositus fuit toti Babyloni; Daniel. 2. 48. & Tobias, licet Hebræus & captiuus, ob suam fidelitatem fuit œconomus Salmanasar, Tobiæ 1. ita virtus extulit priscos Iudæos, aliàs gentilibus inuisos.

Mardochæi etymon. Porrò *Mardochæus* Hebr. idem est quod *Mar dachai*, id est *myrrha*, vel *amaritudo contritionis*, vel *myrrha contrita*, vel *docens contritionem*, vel *myrrha purissima*. ita Serarius. Item *myrrha contritionis mearum*, vel *paupertatum mearum*, vel *pauperum meorum* (*dach* enim est pauper,) vel *myrrha puritatum mearum*, aut iustorum *meorum: dacha* enim Syriacè est mundare, purificare, iustificare. Hæc omnia habet Pag. in nom. Hebr. omniaque aptè competunt Mardochæo, qui cum Hebræis per Aman desti-

A natus ad necem, amara passus est, sed per Esther omne fel in mel, amaritudo in dulcedinem, mœstitia in lætitiam conuersa est.

MARDOCHÆVS FILIVS IAIR, FILII SEMEI, FILII CIS DE STIRPE IEMINI] id est, de tribu Beniamin, ait Chald. Sept. & Iosephus. Nam Iemini fuit vir nobilis ex hâc tribu; vel certè *Beniamin* per Aphæresin τοῦ *Ben* idē est, quod *Iamin* vel *Iemini*. Hinc colligimus Mardochæum & Esther oriundos fuisse ex Beniamin, & è stirpe regia Saulis, idque asserit Iosephus, Serarius & alij. Cis enim fuit pater Saulis; hic Ionathæ Mephiboseth, ex quo descendere videtur Mardochæus & Esther. Multæ enim generationes intermediæ subticentur hîc, æque ac alibi. Addit Chald. *Mardochæus erat vir pius, & orans ante Deum suum pro populo suo:* *Tribus & stirps regia.*
B Quàm id verum sit, patebit ex decursu historiæ. Hinc patet Esther fuisse filiam Cis, pro quo Herod. l. 3. habet, filia Cyri, quia ipse non norat Cis, sed Cyrum: putabatque Esther esse Persianam, non Iudæam. Esther enim siue Hadasa, videtur esse Atossa Herodoti.

QVI TRANSLATVS FVERAT DE IERVSALEM EO TEMPORE, QVO IECHONIAM REGEM IVDA NABVCHODONOSOR REX BABYLONIS TRANSTVLERAT.] In Babylonem. 4. Reg. vlt. τὸ *qui* Rup. lib. 8. c. 5. Calet. Scaliger & Serarius referunt ad *Cis*, quasi hic cum Iechoniâ translatus sit, non verò Mardochæus; sic enim, inquiunt, ipse vixisset ducentos circiter annos, quod illo æuo erat insolitum. Verùm τὸ *qui* referre *Mardochæum*, non *Cis* liquet: tum quia hoc sermonis nexus, & plana constructio, quæ tota est de Mardochæo, Vers. 6.
C exigit: tum quia Mardochæum cum Iechoniâ translatū esse, disertè dicitur c. 11. 4. ex quo liquet ipsum in suâ personâ, non in suo patre vel auo (vt nonnulli explicant) fuisse translatum. Vnde colligo & concludo historiam hanc contigisse non sub Artaxerxe Longimano, vt multi volunt, multò minùs sub Artaxerxe Mnemone; quia tamdiu viuere non potuit Mardochæus; quod enim Scaliger ait eum vixisse ducentos annos, alij 165. alij 190. incredibile videtur, & confutatur ex eo, quod Esther, quæ erat Mardochæi neptis ex fratre v. 8. vocetur puella, id est, iuuencula. Erat enim ipsa sine dubio in ætate florenti, cùm ob formam ceteris virginibus prælata, coniux data est Assuero; quomodò enim rex anum rugosam & deformem appetijsset, vel admisisset in vxorem? Quare Mardochæus patruus Esther non potuit

tunc

tunc esse centum annorum. Concludo ergo, & A asſero historiam hanc contigisse sub Dario Hystaspis, illumque fuisse Assuerum maritum Esther, vti ostendi in Proœmio, cuius ætatem & annos sic subduco & calculo: Mardochæus cum Iechoniâ translatus in Babylonem, erat puer circiter triennis. Adde 70. annos captiuitatis Babylonicę, deinde tres annos Cyri, sex Cambysis, & tres Darij Hystaspis (tertio enim regni anno duxit Estherē, vt patet cap. 1. v. 3.) conflabis annos vitæ & ætatis Mardochæi 85. ita vt Esther à fratre iuniore Mardochæi genita fuerit 30. circiter annorum, quæ ætas est iuuentutis floridæ, aptæq; coniugio. Hinc liquet vnum eundemque fuisse Mardochæum (non duos, vt vult Serar. & alij) qui cum Esdrâ, Nehemiâ, Zorobabel, Iesu Pont. vixit, fuitq; vnus è ducibus populi redeuntis è Babylone 1. Esdræ 2. v. 2.

Ætas & annum Mardochai.

VERS. 7. QVI FVIT NVTRITIVS FILIÆ FRATRIS (Hebr. Chald. & Sept. habent *fratris patris*, id est patrui, quasi Esther fuerit patruelis siue consobrina Mardochæi, non neptis) SVÆ EDISSÆ, QVÆ ALTERO NOMINE VOCABATVR ESTHER] Hebr. ergo vocabatur *Hadasa* (Noster *Edissa* Persicè) & cùm ascita est in thorum Darij regis Persarum, dicta est Esther. Vnde Xerxes filius Darij vxorem habuit, cui nomen Amester vel Amestris, teste Herod. lib. 7. q. d. altera Esther.

Esther dicta Hadasa, id est myrtus. Cur?

Porrò *Hadasa* siue *Edissa* Hebr. idem est quod *myrtus* vel *myrtea*: ita ergo fuit appellata ob eximiam pulchritudinem, probitatem, comitatem, & venustatem tum corporis, tum morum, præsertim virginalis pudoris & pudicitiæ, in quâ fuit typus B. Virginis, ceterarumque virginum & sanctorū, vti per multas analogias ostendi Zachariæ 1. 8. vbi hâc de causâ anno secundo Darij Hystaspis Zacharias vidit Angelum stantem inter myrteta, id est in aulâ Esther, quæ dicta est *Hadasa*, id est C myrtus, quæque iam destinabatur vxor Dario ad salutem populi sui: vti ibidem ostendi. Itaque vocata est *Hadasa*, id est myrtus ob eminentem pulchritudinem; myrtus enim est herbarum pulcherrima: vnde & Venus speciosissima cognominata est myrtea. Sic & Philippus rex Franciæ à formâ eximiâ cognominatus est pulcher. ita Sanchez, Seratius & alij: Hæc autem pulchritudo corporis, & magis animi in Esther, æquè ac in myrto, fuit solida & constans, iuxta illud: *Myrtus semper est myrtus, etiamsi inter vrticas sit*; vti Esther fuit inter Persas.

Ipsa est Atossa.

Porrò *Hadasa* siue *Edissa* videtur esse *Atossa*, quam Herod. lib. 3. vxorem Darij Hystaspis nuncupat, additque lib. 7. sub initium, eius filium primogenitum fuisse Xerxem, qui Dario patri in regno successit. Quare nonnulli censent Xerxem D Estheris ex Dario fuisse filium. Audi Herod. lib. 7. vbi cùm narrasset Darium antequàm rex crearetur, habuisse vxorem filiam Gobriæ, ex eaque genuisse Artabazanem, cùm verò creatus fuit rex, duxisse Atossam, ex eaque genuisse Xerxem, qui Artabazani fratri de iure successionis in regnum litem mouit, eique fauens Demaratus Spartanus suggessit, *vt ad cetera quæ dicebat, hoc adderet: se quidem genitum à Dario iam rege, & Persarum imperium obtinente. Artabazanem verò è Dario cùm erat priuatus: proinde neque æquum, neque iustum esse, alium quempiā potiùs, quàm se illam dignitatē adipisci. Quoniam Spartæ quoque sic vsurparetur, vt, si qui antequam regnet, filij*

Mater Xerxis.

A *nascantur, deinde regi iam alius nascatur, huius posteà nati successio regni sit. Hac à Demarato subiecta ratione vtentem Xerxem tamquàm iustè dicentem, Darius regem declarauit, quanquam etiam citra præceptum Demarati Xerxes (vt mea fert opinio) regnasset: quippè cùm omnis potentia penes Atossam esset.* Hæc Herod. qui & inferiùs addit, Xerxem mouisse bellum Gręcis, ac numerasse in castris militum 170. myriades, hoc est decies septies centena millia, sed in tanto numero nullum fuisse, qui cum Xerxe vel magnitudine tum animi, tum corporis, vel formâ & specie tam augustâ comparari posset: Xerxem verò ex altâ speculâ tantas copias contemplantē illachrymasse, ac ab Artabano rogatum causam dixisse: *Reputantem me quàm breuis est humana vita, subijt horum miseratio, quorum cùm tot sint, nemo ad centesimum annum superfuerit*: tum subiunxisse Artabanum: *Vita hæc tam misera est, totáq; ærumnis referta, vt nullus hominum B sit, cuius animo non crebrò subeat moriendi voluntas potiùs, quàm viuendi, cuique vita licet breuis sit, non perlonga videatur: itaque mors optatissimum est ærumnosæ vitæ perfugium, ac proinde non lugenda, sed optanda potiùs & ambienda*:

ESTHER] ita dicta est à Persis, vti iam ostendi, quæ priùs Hebr. vocabatur *Hadasa*, id est myrtus. Solebant enim Chaldæi & Persæ alienigenis, ac præsertim Hebræis, cùm in vrbem vel aulam asciscerentur, mutare nomina, ac patria suæ gentis dare, vti Danieli dedere & socijs c. 1.

Porrò *Esther*, Heb. idem est, quod *absconditum*, ait Pag. à rad. סָתַר *Satar*, id est abscondit. Addit Serar. initio prolegom. *Esther* idem est, quod *occulta demoliens*, vel *medicinæ exploratio & contemplatio*, vel *medicina turturis*, vel *pulchra vt luna*. aut Venus. Vnde ab Esther dici ἀστὴρ, id est, stella, quæ inde à Germanis dicitur sterre. Esther enim fuit astrum lucidius ceteris virginibus regijs; imò sol Israelis C ęquè ac Persidis. Hinc iterum nomen Esther alludit ad Astartem Deam Syrorum, quam Venerem fuisse pulcherrimam Dearum tradit Cicero l. 3. de naturâ Deorum; & ad Asterem filiam Cei, Titanis filij, ex quâ Iupiter genuit Herculem, vti aiunt & fingunt Poetę. Rursum *Esther* Heb. idem est, quod ignis absconditus: אֵשׁ *es* enim est *ignis*, סָתַר *satar abscondere*; vel *ignis turturis*, vel *ignis inuestigans & scrutans*: *es* enim est *ignis*, תּוֹר *tor* est *turtur*, vel *inuestigans & scrutans*.

Estheris etymon.

Esther ἀστὴρ.

Verùm quia Esther est nomen Persicum: hinc & etymon eius ab Arabibus & Persis (quorum lingua vicina est, & vtraque ab Hebræâ descendens) arcessendū est. *Esther* ergo Arabicè, & Persicè idem est, quod *receptatrix & protectrix*, scilicet Iudæorum ab Aman neci destinatorum: *Satar* enim est recipere, celare, abscondere, & protegere. D Vnde *Satir* Arabicè est protector; *satar* est receptator, qui seruos fugientes recipit, & occultat. Rursum Chaldaicè, & Syriacè *Satar* significat opponere, contradicere, destruere, qualis fuit Esther, quæ se opposuit Amano, eumque destruxit, & crucifixit. Deniq; Pagn. Esther, inquit, Chal. idem est, quod *hilaritas*; & sic *Esther* Persicè idem est, quod Hebr. *Hadasa*, id est *myrtus*: hæc enim est symbolum lætitiæ & hilaritatis, quam Israeli attulit Esther eum liberando ab Amano & morte.

Hilaritas.

Alleg. Esther est B. Virgo, ipsa enim sub alis suis recipit & protegit peccatores, & iustos afflictos ad se confugientes. Ipsa est hilaritas sanctorum & fideliū. Hinc eius ope sancta Hilaria mater S. Afræ martyris,

Esther typus beatæ Virginis.

martyris, orans ad filiæ sepulchrum à Gentilibus in ignem coniectę, hilariter martyrium obijt, ęquè ac S. Hilaria Claudij tribuni & martyris vxor, quę orans ad sepulchrum Iasonis & Mauri filiorum suorum martyrum, capta à Paganis, perceptâ S. Synaxi, hilaris emisit spiritum, vti refert Ado in Martyrol. ad diem 12. Augusti, & ad diem 3. Decembris. Quocirca Ecclesia quotidie ita B. Virg. compellat & inuocat: *Salue Regina mater misericordiæ, vita, dulcedo, & spes nostra salue*: Et alibi: *Maria mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, & in horâ mortis suscipe.* Et: *Aue maris stella, Dei mater alma.* &c. *Pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata.* Audi sanctum Bernardum sermone quarto de Assumptione. *Sileat misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est, qui inuocatam te in necessitatibus suis sibi meminerit defuisse: nos quidem seruuli tui ceteris in virtutibus congaudemus tibi, sed in hoc potiùs nobis ipsis: laudamus virginitatem, humilitatem miramur, sed misericordia miseris sapit dulcius, misericordiam amplectimur chariùs, recordamur sæpiùs & crebriùs inuocamus.*

MARDOCHÆVS SIBI EAM ADOPTAVIT IN FILIAM.] Hinc patet primò, Esther fuisse è tribu Beniamin, & stirpe regali Saulis: ex illâ enim erat Mardochæus eius patruus, imò pater adoptiuus. Secundò, eam fuisse orphanam. Tertiò, piè & sanctè educatam à pio & sancto Mardochæo, qui ei quasi filiæ suum virtutis & pietatis spiritum inhalauit. Vnde sanctus Hieronymus, epist. 140. *Ruth*, inquit, *& Esther, Iudith tanta gloria fuit, vt sacris voluminibus nomina inciderint.* Porrò literæ nominis Iudith, & nominis Esther acceptę, vt notæ numerorum eundem numerum efficiunt, scilicet 161. vt ostendit Serarius initio Prolegomenon.

VERS. 9. QVÆ PLACVIT EI.] Egeo Eunucho, conquirenti virgines speciosas Assuero.

ET PRÆCEPIT (Egeus præfectus Eunuchorum) EVNVCHO (sc interiori & subdito) VT ACCELERARET MVNDVM (id est ornatum) MVLIEBREM, ET TRADERET EI PARTES] id est, demensam, statutamq; cibi & epularum portionem: מָנוֹת *Manoth* enim Hebraicè vocantur fercula, quæ vnicuique apponuntur sigillatim, quales partes Eleana dedit Annæ vxori, 1. Reg. 1. & Samuel Sauli Regi, 1. Reg. 10. Porrò non dubium, Estherem feminam religiosam abstinuisse à cibis lege Mosis sibi vetitis, vti ab idolothytis se abstinuisse ipsamet profitetur c. 14. 17.

ET SEPTEM PVELLAS SPECIOSISSIMAS] quasi comites & pedissequas honorarias.

VERS. 12. MENSIS DVODECIMVS.] Integro ergo anno singulæ virgines ornabantur, & excolebantur antequam Assuerum adirent, nimirum sex prioribus mensibus vngebantur oleo myrrhino, siue ex myrrhâ confecto, alijs sex pigmentis, & aromatibus delicatis, & odoribus vtebantur, ac præsertim confectis ex Heliocallide: *Hac enim cum adipe*, inquit Plinius lib. 24. c. 17. *leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos, & Persarum Reges, vt fiat corpus aspectu iucundum, ideoq; eandem Heliocallidem nominari.*

Causa fuit, quod feminæ Iudææ æquè ac Persicæ ob regionis calorem grauiter oleant, & hircinum odorem sub axillis exhalent, qui vnguentis sensim à corpore imbibitis abstergendus est, vt suauem, quo imbuti sunt, odorem exhalent. Vnde Plinius lib. 13. c. 1. vnguenti, & vngendi vsum & originem Persis ascribit: *Persarum*, inquit, *esse debet gentis vnguentum: illi madent eo, & accersita commendatione ingluuie natum virus extinguunt. Primum; quod equidem inueniam, castris Darij Regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium vnguentorum; postea voluptas eius à nostris quoque inter laudatissima, atq; honestissima vitæ bona admissa est.* Quin & Scriptura Cant. 4. Vnguenta ex myrrhâ, croco, nardo, &c. eisdem assignat. ita Lyran. Sanchez, & alij.

Si ita vncta & ornata est Esther, vt placeret homini mortali, quomodo gratiâ & virtutibus vncta & ornata fuit beata Virgo, vt fieret sponsa Dei & Mater Christi? Porrò feminæ sunt philocosmæ, & ornatus studiosæ: vnde Comicus: *Negotij*, ait, *quantum in muliere vna est? quæ noctes, diesque omni ætate semper ornantur, lauantur, poliuntur.* Et rursum: *dum comantur, dum poliuntur annus est.* Addit Athen. lib. 5. *Persicæ mulieres ornatus plus æquo studiosæ.*

DVCTA EST ITAQVE AD CVBICVLVM REGIS ASSVERI MENSE DECIMO (qui nostro partim Decembri, partim Ianuario respondet) SEPTIMO ANNO REGNI EIVS.] Ergo per quadriennium expectauit Esther ob multitudinem virginum, quæ adducebantur, antequã ipsa duceretur ad Assuerum: nam ipse tertio anno regni sui repudiatâ Vasthi curauit quæri alias feminas speciosas, inter quas erat Esther. VERS. 16.

Porrò hæ feminæ hoc ipso, quod ducebantur ad Assuerum, fiebant eius concubinę, id est secundariæ vxores; è quibus deinde vnam primariam Rex in Reginam eligebat, vti hîc elegit Esther. Matrimonium enim fiebat per mutuum viri & feminæ consensum in copulam maritalem. Vnde Iosephus libro vndecimo, capite sexto: *Cùm*, inquit, *venisset ad Regem Esther, ipse illâ delectatus, eiusq; amore captus, eam legitimè ducit vxorem, & nuptias cum eâ peragit, duodecimo mense septimi anni regni eius, qui mensis Adar vocatur.*

Quæres an Esther fidelis licitè potuerit nubere Assuero infideli? Resp. potuisse, quia Deu. 7. 3. tantùm vetantur Iudæis coniugia cũ Chananæis, non autem cum Persis, alijsque Gentibus. ita Bellarminus, Serarius, Sanchez & alij. Adde Estherem non potuisse recusare hoc Regis edictum, ne eius in se, ceterosque Iudæos iram prouocaret: imò si ipsa restitisset, potuisset rex, eâ nolente abuti, illique vim inferre. Deniq; sentiebant Esther, & Mardochæus Dei instinctum ad coniugium cum rege ineundum, vt eum toti genti suæ conciliarent, itaque periculum necis ab Amano illi impendens, discuterent. *An Esther ritè nupserit regi infideli*

Alleg. *Esther regina est B. Virgo Maria*, ait S. Bonauentura in Speculo capite septimo, *quæ ducta est in cubiculum Regis in Assumptione, in cubiculum quietis æternæ, gratiâ veri Regis habens super omnes mulieres, id est super omnes intelligentias Angelicas, & super omnes beatas animas, vt sit in Mariâ gratia super gratiam omnium beatorum: nam reuera in capite eius Rex Regum diadema Regni posuit tam impretiabile, tam delectabile, tam mirabile, quod hoc omni linguæ inenarrabile, omni ingenio inscrutabile est.* Quocirca Methodius in Hypapantem, docet sacrum Mariæ caput à Deo coronatum esse. Idcirco Robertus l. 3. in Cant. 4. de illâ exponit: *Coronaberis de cubilibus leonum, de montibus Pardorum: Coronaberis*, inquit, *vt in cælis Regina Sanctorum, & in terris Regina sis regnorum.* *Alleg. de B. Virg.*

Anagog. B. Virgo in cælum assumpta ibidem coronata

coronata est Regina cælorum, hominum,& Angelorum. Vnde Apoc.12.v.1. ipsa vocatur *mulier amicta sole,& luna sub pedibus eius,& in capite eius corona stellarum duodecim*,vide ibi dicta. Audi sanctum Bernardum de Assumptione: *Tunc B.Virgo quasi altera Esther de triclinio feminarum,id est,de Ecclesiâ militante adducta, & per totam militiam cælestis exercitus ad cubiculum Assueri,scilicet summi Dei,ita vt illi conuenias Propheticum illud: Tenuisti manum dexteram meã, & in voluntate tuâ deduxisti me,& cum gloriâ suscepisti me. Quod hodie verè fuit completum, quando omnes cælites viderunt eam ascendentem, & delicijs diuinorum amplexuum affluentem, innixam super dilectum suum.* Meritò igitur canit Ecclesia, vt testatur S. Ildephonsus serm.de Assump. *Maria Virgo assumpta est ad æthereum thalamum, in quo rex regum stellato, imò ineffabili*, vt ait Ildephonsus, *sedet solio.*

Vers.17. Et adamavit eam rex plusquam omnes mulieres,].quia Esther & pulchritudine, & modestiâ, verecundiâ, puritate, gratiâ, ac sanctitate omnes superabat: vnde fuit typus B. Virginis, quã Angelus salutauit, dicens: *Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*, Lucæ 1.

Vers.18. Et dedit reqviem vniversis provinciis] à vectigalibus, alijsque oneribus: hoc est, tributa relaxauit, quæ priùs ipse populo imposuerat. Darium enim plura imposuisse, docet Herod. lib.3. *Etenim sub Cyro*, inquit, *atque deinde sub Cambyse, nihil dum fuerat circa tributa institutum, sed munera afferebantur. Ob hanc tributi ordinationem,& alia huiusmodi, Persæ aiunt Darium fuisse institorem, Cambysem autem Dominum, Cyrum verò patrem: Quoniam Darius res omnes quæstui habebat, Cambyses asper erat, ac morosus: Cyrus autem mitem agens,& omni ratione de illis benè mereri studens.*

Alij *requiem* hanc intelligunt à laboribus, q. d. iussit Darius omnes ab operibus quiescere,& dies festos agere in lętitiâ & conuiuijs, ob tam insignes nuptias cum Esthere initas.

Ac dona largitvs est ivxta magnificentiam principalem] id est regiam: nam Heb. est *iuxta magnificentiam regis*, quæ scilicet tantum regem decebat, quantus erat Darius.

Vers.19. Cvmqve secvndò qværerentvr virgines.] Hinc apparet bis quæsitas virgines Assuero, hoc enim verba sonant. Vsitata enim erat tum polygamia, præsertim apud reges. vnde Salomon habuit 700. reginas & 300. concubinas, id est secundarias vxores. Sic etiamnum reges Turcarum, Arabum, Indorum magnam habent turbam vxorum. Libido enim est insatiabilis, æquè ac fastidiosa,& curiosa: quam enim semel cognouerunt, mox

A fastidiunt, ac aliam quærunt, vt luxuriam non tam explcant, quàm mutent,& experiantur num alibi voluptas sit maior.

Vers.20. Ita cvncta faciebat, vt eo tempore solita erat, qvo eam parvvlam nvtriebat.] Vide hic raram Estheris obedientiam, quæ iam regina, imò imperatrix effecta, ita tamen obedit Mardochæo, vti obediebat paruula, atque per hanc obedientiam Deus eam prudentissimè per omnia direxit, vt Amanum supplantaret, & populum à nece liberaret.

Vers.21. Irati svnt Bagathan, et Thares dvo Evnvchi (Palatini, & aulici Darij) &c. volveruntqve insvrgere in regem, et occidere evm.] Quâ de causâ? Varij varias probabiliter assignant. Septuaginta hanc dant, quod rex ipsis prætulisset Mardochæum. Alij, quòd Vasthi repudiasset, eique surrogasset Estherem. Alij, quòd suâ dignitate & gradu non essent contenti, sed maiorem, imò regnum ambirent, sicut Smerdes Magus ante Darium per dolum regnum occuparat. Alij verisimiliùs, quòd voluerint regnum ad Aman, qui erat primus à rege, transferre: ideoq; Aman coniurationis eorum fuisse conscium, vel auctorem arbitrantur, idq; colligunt ex eo quod c.12.6. dicitur Aman offensus fuisse Mardochæo, eò quòd ipse causa extiterit, quòd hi duo Eunuchi suspenderentur. Erant ergo illi amici, fautores & administri Aman, vt cæso per eos rege, ipse illud quasi primus à rege occuparet: & eò quòd, ait rex, cap.16.12. de Aman: *Qui in tantum arrogantiæ tumorem sublatus est, vt regno priuare nos niteretur & spiritu*, id est vitâ. Ambitio enim regnandi nihil non molitur,& omnia subuertit. Fauet quod scribit Iosippus filius Gorionis: *Cùm sederet*, inquit, *Mardochæus in portâ regis, aduertit susurrium duorum Eunuchorum Regis custodientium portam,& consultantium quomodo leuarent manum contra regem,& ablatum eius caput deferrent ad regem Macedoniæ, qui iam bellum indixerat regibus Persarum. Cùm autem eunuchi suspensi essent in cruce, iratus est Aman valdè, quòd consiliarij sui sic acti essent in crucem: & conatus est exterminare omnes Iudæos.* De bello hoc à rege Macedoniæ Dario & Persis indicto, nil alibi legimus; potuit tamen aliqua esse eius suspicio; tum quia paulò pòst Xerxes filius Darij bellum gessit contra Macedones & Græcos, tum quia Alexander Magnus qui fuit rex Macedoniæ, post aliquot annos Monarchiam à Dario Codomanno & Persis transtulit ad se & Macedones; tum quòd Aman, qui erat Macedo, ambiret regnum, de quo plura c.3.vers.1.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Assuerus exaltat Aman, eumq; ab omnibus adorari iubet. Renuit id facere Mardochæus. Vnde Aman ab Assuero impetrat decretũ, vt ipse & omnes Iudæi stato die occidantur.

1. Post hæc rex Assuerus exaltauit Aman filium Amadathi, qui erat de stirpe Agag: & posuit solium eius super omnes principes, quos habebat. 2. Cunctique serui regis, qui in foribus palatij versabantur, flectebant genua, & adorabant Aman: sic enim præceperat eis Imperator: solus Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat eum. 3. Cui dixerunt pueri regis qui ad fores palatij præsidebant

bant: Cur præter ceteros non obseruas mandatum regis? 4. Cumque hoc crebrius
dicerent, & ille nollet audire, nunciauerunt Aman, scire cupientes virum perseuera-
ret in sententia: dixerat enim eis se esse Iudæum. 5. Quod cùm audisset Aman,
& experimento probasset quòd Mardochæus non flecteret sibi genu, nec se adoraret,
iratus est valde, 6. & pro nihilo duxit in vnum Mardochæum mittere manus suas:
audierat enim quòd esset gentis Iudææ, magisque voluit omnem Iudæorum, qui erant
in regno Assueri, perdere nationem. 7. Mense primo (cuius vocabulum est Nisan)
anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in vrnam, quæ Hebraicè dicitur phur,
coram Aman, quo die & quo mense gens Iudæorum deberet interfici: & exiuit men-
sis duodecimus qui vocatur Adar. 8. Dixitque Aman regi Assuero: est populus
per omnes prouincias regni tui dispersus, & à se mutuo separatus, nouis vtens legibus
& ceremonijs, insuper & regis scita contemnens. Et optimè nosti, quòd non expediat
regno tuo, vt insolescat per licentiam. 9. Si tibi placet, decerne vt pereat, & de-
cem millia talentorum appendam arcarijs gazæ tuæ. 10. Tulit ergo rex annulum,
quo vtebatur, de manu sua, & dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, ho-
sti Iudæorum, 11. dixitque ad eum: Argentum, quod tu polliceris, tuum sit, de po-
pulo age quod tibi placet. 12. Vocatique sunt scribæ regis mense primo Nisan,
tertia decima die eiusdem mensis: & scriptum est, vt iusserat Aman, ad omnes satrapas
regis, & iudices prouinciarum, diuersarumque gentium, vt quæque gens legere poterat,
& audire pro varietate linguarum, ex nomine regis Assueri: & litteræ signatæ ipsius
annulo, 13. missæ sunt per cursores regis ad vniuersas prouincias, vt occiderent
atque delerent omnes Iudæos, à puero vsque ad senem, paruulos & mulieres, vno die,
hoc est tertiodecimo mensis duodecimi, qui vocatur Adar, & bona eorum diriperent.
14. Summa autem epistolarum hæc fuit, vt omnes prouinciæ scirent, & pararent se
ad prædictam diem. 15. Festinabant cursores, qui missi erant, regis imperium ex-
plere. Statimque in Susan pependit edictum, rege & Aman celebrante conuiuium, &
cunctis Iudæis, qui in vrbe erant, flentibus,

VERS. 1. POST HÆC REX ASSVERVS EXALTAVIT AMAN FILIVM AMATHI, QVI ERAT DE STIRPE AGAG.] Erat ergo Aman Amalecita, ex stirpe regia: Agag enim fuit rex Amalec, quem occidi iussit Samuel, 1. Reg. 15. ita Ioseph. Lyran. Sanchez, & alij.

Aman stirpe erat Amalecita & patriâ Macedo.

Dices, c. 16. v. 10. & 14. dicitur Aman animo & genere fuisse Macedo, ac alienus a sanguine Persarum, atque conatus regnum à Persis transferre ad Macedones. Resp. eum stirpe fuisse Amalecitam, sed patriâ Macedonem: nimirum parentes eius fuerunt Amalecitæ; sed Amalecitis partim per Saulem, partim per Nabuchodonosor cæsis, parentes Aman profugerunt ad alias gentes, & per errores, casusque venerunt in Macedoniam, ibidemque sedem fixerunt ac genuerunt Aman.

Chaldæus manuscriptus addit Aman fuisse mancipium, ideoque euectum ab Assuero intumuisse, & factum intolerabilem. Nam, vt dicitur Prou. 30. 21. *Per tria mouetur terra, & quartum non potest sustinere: per seruum cùm regnauerit*, &c. Addit Chald. Aman fuisse illum, qui c. 1. 14. vocatur Mamuchan, suasitque Assuero repudiare Vasthi, ac in eius locum surrogasse filiam suam, sed accidisse filiæ tantum tamque fœdum ventris profluuium, vt suo fœtore omnes abigeret. Insuper Aman ascendisse Ierosolymam, vt templi fabricam impediret, pluraque similia, quæ videntur Rabbinorum esse commenta & figmenta.

VERS. 2. CVNCTIQVE SERVI REGIS, &c. FLECTEBANT GENVA, ET ADORABANT AMAN: SIC ENIM PRÆCEPERAT EIS IMPERATOR] Vide hic, quàm Assuerus exaltarit Aman, vt eum præceperit adorari quasi Deum aliquem & numen. Reges enim Persarum volebant adorari vt Dij & nu-

A mina. Vnde sicut Iupiter in cælo dicitur creare minores Deos, sic Assuerus Aman creauit, quasi minorem Deum in terra, sibiq; proximum, ideoque ab omnibus adorandum: ita Serarius, de quo mox plura.

Mardochæus noluit adorare Aman. Cur? Respons. 1.

SOLVS MARDOCHÆVS NON FLECTEBAT GENV, NEQVE ADORABAT EVM] Cur Mardochæus noluit flectere genu coram Aman? Resp. primò Chaldæū manuscriptum ob rei indignitatem; eò quòd Amā fuisset seruus Mardochæi: sed hoc incertum & parum verisimile, nec sufficit, imò id refutat Mardochæus, dicens c. 13. 13. *vestigia pedum eius deosculari paratus essem*.

Secundo, Iudæi causam dant, quòd Aman in veste pictas gestarit idolorum imagines. Sed hoc æquè incertum & improbabile. 2.

Tertiò, Caiet. aliam causam affert, quòd scilicet 3.
B Aman esset Amalecita de stirpe Agag: Amalecitas autem ab Hebræis deleri iusserat Deus Deut. 24. Verùm illud odium spectabat ad excidium gentis Amalec, non ad honorem viri Amano in Perside cum tanto Mardochæi & Hebræorum periculo negandum.

Quartò, idem Caiet. Iudæi, inquit, vnum genu 4.
flectebant principi, vtrumque Deo: Aman autem voluit vtrumque sibi flecti, ideoque detrectauit Mardochæus. Verùm hoc falsum fictumque videtur. Nam Abraham curuans vtrumque genu, imò prostratus in terram, adorauit filios Heth, vti dixi Genes. 23. 7.

Quintò, Gabriel Vasquez de Adoratione lib. 1. 5.
disp. 5. cap. 3. censet Mardochæum noluisse genuflectere & adorare Aman, eò quòd ipse quotidie genuflecteret & adoraret Deum, quia hæc quotidiana genuflexio erat reseruata ex more Iudæorū.

Aman autem quotidie ingrediens aulam regiam, quotidie à Mardochæo & Palatinis exigebat hanc genuflexionem. Verùm Mardochæus ne semel quidem voluit genuflectere, & adorare Aman. Si enim semel hoc licuisset, vtique & quotidie licuisset.

Dico ergo: veram causam assignat ipse Mardochæus, cap. 13. 14. dicens: *Sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem, excepto Deo meo.* Idem docet Ioseph. lib. 11. cap. 6. Nam vt rectè ait Seuerus Sulp. lib. 2. Assuerus Aman sibi æqualem constituerat, ideoque eum propriè vt Deum adorari iusserat. Reges enim Persarum à suis honorem diuinum, & adorationem Deo debitam exigebant, vt patet ex Iustino libro 6. Herod. lib. 7. vbi ait Lacedæmones, licet iussos, noluisse adorare Xerxem, quia erat Persa. Apud Plutarchum in Artabano: *Nobis*, inquiunt, *pulcherrima lex honorare regem, & adorare imaginem Dei omnia seruantis.* Quintus Curtius de Dario, *Rex*, ait, *curru paulò antè vectus, & deorum à suis honoribus cultus.* Hinc Æschylus dixit, Persas Deorum loco habere reges. Idem de Persis asserit Xenophon, Orat. de Agesilao, & Arist. lib. 3. Rhetor. Isocrates in Panegyr. Strabo libro 10. Heliodorus libr. 7. & 9. Seneca libr. 3. de benef. cap. 12. Herodianus libro primo, Lampridius in vita Alexandri Seueri, vt nullũ hac de re sit dubium. Hinc, teste Curtio lib. 8. cùm Cleo Siculus Alexandro suaderet, vt diuinum sibi nomen assumeret, exemplum adduxit Persarum, quos antè ipse domuisset: dixit enim: *Persas non piè solum, sed etiam prudenter Reges suos inter Deos colere: maiestatem enim imperij salutis esse tutelam.* Et cùm Alexandri, qui iam Deorum esse in numero decreuerat, Macedones non possent ferre superbiam, & illorum nonnulli in eius cædem coniurassent, quidam illorum deprehensus ea excusatione vsus est, quòd illius superbia non videbatur toleranda. Is autem erat Hermolaus. *Persarum*, inquit, *te vestis & disciplina delectat, patrios mores exosus es: Persarum ergo, non Macedonum regem occidere voluimus, & te transfugam belli iure persequimur. Tu Macedones voluisti genua tibi ponere, venerarisque te vt Deum. Tu Philippum patrem auersaris, & si quis Deorum ante Iouem haberetur, fastidires etiã Iouem. Miraris si liberi homines superbiam tuam ferre non possumus?* Hæc Curtius. Simili modo Nabuchodonosor adorari vt Deus voluit in statua sua, quod recusantes tres socij Danielis in fornacem accensam ab eo proiecti, illæsi à Deo seruati sunt, Dan. cap. 2. Et alter Nabuchodonosor iussit Holofernem vbique auferre omnes Deos, vt ipse solus quasi Deus coleretur, Iudith 3. 13.

& Nabuchodonosor Chaldæ.

Sic de Augusto Cæsare canit Virgilius Ecloga prima:

& Augusti Romani.

Namq; erit ille mihi semper Deus; illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.

Sic Caius Caligula adorari voluit vt Deus, & Domitianus, cui proinde Martialis adulans ait:

Edictum Domini, Deique nostri.

Ritus adorationis Persicæ.

Hinc & adoratio Persica hoc fiebat ritu, qui diuinitatem sapiebat. Nam adorantes genuflectebant, & proni procumbentes in terram fronte humum feriebant, ac terram osculabantur, teste Curtio, lib. 5. & 8. & Valer. Maxim. lib. 7. cap. 3. Iosepho 20. Ant. cap. 3. Martiali. lib. 10. Epig. 72. qui proinde eam vt nimis superbam & diuinitatem redolentem, culpant & subsannant. Vide de ritu adorationis regum Persarum Brissonium, lib. 1. de regno Persarum, pag. 10. & sequ. vbi & narrat Pelopidam, aliosque Græcos noluisse hoc ritu Artaxerxem adorare, imò Athenienses capite mulctasse Themagoram, eò quòd hoc modo Darium adorasset, vti refert Valerius Maximus lib. 6.

An Mardochæus potuerit hic dissimulare.

Dices: Mardochæum dissimulare poterat intentionem Aman, ac simpliciter eum adorare adoratione ciuili & politica, nimirum flectere genu ei, seseque in terram prosternere vt principi, non vt Deo: hi enim gestus externi indifferentes sunt, & mente facientis discriminantur, vt si ille habeat intentionem verè adorantis, censeantur esse gestus adorationis & latriæ: sin honorantis duntaxat, censeantur esse gestus reuerentiæ & honoris politici: ita Salianus, qui proinde putat Mardochæum, Esdram, Nehemiam, hos gestus adorationis aliquando exhibuisse regibus Persarum, non vt Dijs, sed vt principibus. Resp. id facere non potuisse, quia rex publicè iusserat eum adorari vt Deum, ac vt talis adorari volebat Aman; idque expressè exigebat, vt colligitur ex cap. 13. & 14. Quare si ei obsecutus fuisset Mardochæus, ab omnibus iudicatus fuisset adorare Amanum vt Numen, vti ceteri adorabant. Adde si id fecisset, graue dedisset scandalum Iudæis omnibus, maximè illo tempore, quo Iudæi inter idololatras versantes cauebant omnem idololatriæ speciem, etiam leuissimam. Vnde Esdras, Nehemias, Mardochæus, Zorobabel, Iesus, ceterique in aula Cyri, Darij & Artaxerxis versantes, nunquam leguntur adorasse: sed vt ait Iosephus, magnis beneficijs à regibus hisce acceptis, gratias eis agebant, & adorabant Deum primum beneficiorum horum auctorem. Secus fuit de Iudith quæ cap. 10. 20. genu flexo politico cultu adorauit Holofernẽ vt principem, non vt Deum, quia Holofernes profitebatur se non esse Deum, sed solùm Nabuchodonosor.

Addunt nonnulli Mardochæum fuisse delicatioris, timidioris, arctioris conscientiæ: vt nec vmbram aliquam idololatriæ admitteret, vel signum quodpiam quo vel minimùm Dei cultus videretur lædi & proximus offendi. Vnde ipse ait c. 13. 14. *Timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem.*

Dixerat enim eis se esse Iudæum] ac proinde Iudaica religione & lege prohiberi vt nullum hominem, sed solum Deum adoraret, cùm Persæ, alijque gentiles etiam homines, puta reges suos quasi Deos adorarent. Verisimile est idem Cyro, Dario, & Artaxerxi respondisse Esdram, Nehemiam, Estherem, Zorobabel, ceterosque Hebræos, qui in aulis eorum versabãtur, imò officia honorata gerebant, nimirum se esse Iudæos, quibus non licet alium quàm Deum adorare, ac proinde reges ipsos ab istis, vtpote Iudæis, adorationem Persicam non exegisse, sed tantùm adorationem politicam & ciuilem, quæ principibus vt hominibus deferri solet. Adde, reges istos adorationem illam Persicam exegisse duntaxat in publico, cùm se populo quasi numina venerandos ostenderent; priuatim enim à suis aulicis & cubicularijs, quibuscum quotidie familiariter agebant, illam non postulabant, communi honore & reuerentià contenti. Persicam enim adhibere ad singula eorum alloquia & obsequia fuisset onus intolerabile, & moraliter impossibile. Vers. 4

Ma-

VERS. 6. MAGISQVE VOLVIT OMNEM IVDÆORVM, QVI ERANT IN REGNO ASSVERI, PERDERE NATIONEM] τὸ *magis* innuit iam antè voluisse Aman perdere Mardochæum, & Iudæos, quòd ipse duos eunuchos amicos suos accusasset, vt in crucem agerentur, vt dixi c. 2. 21. Iam autem accedente alia iniuriâ, suoque contemptu, vt ipse censebat, in sua sententia confirmatus, magis voluit eosdem exterminare. Hinc liquet primò superbia & crudelitas Amani, qui propter vnicum Mardochæum voluit occidere omnes Iudæos planè innoxios: Solus Mardochæus, ô Aman, te offendit: illum ergo solum persequere, si libet, cur iram in omnes Iudæos, qui te non offenderunt, euomis? Secundò magna dignitas Mardochæi, quòd propter eum Aman decreuerit totam Iudæorum gentem interimere, quia scilicet Mardochæus erat eorum choragus, & quasi dux & princeps, vt ab eo regerentur, & quod ille faceret, ceteri facerent, eiusque exemplum sequerentur.

VERS. 7. MISSA EST SORS IN VRNAM, QVÆ HEBRAICE DICITVR PHVR, CORAM AMAN, QVO DIE ET QVO MENSE GENVS IVDÆORVM DEBERET INTERFICI.] Pro *sors* Hebr. גּוֹרָל *goral.* Vnde Lyr. Caietan. Marinus, & alij putant *phur* esse nomen Persicum, *goral* verò Hebræum: Verùm Hebreos à Persis hoc loco accepisse nomen *phur*, ideoque hanc sortem Persicam eorum nomine nuncupasse *phur*. Vnde Hebr. sic habent: *iacta est phur*; *ipsa est goral*, id est, sors. Hinc & τὸ *phur* nusquam in Biblijs reperitur, nisi in hoc libro Esther. Nam in Psalmis, Prouerbijs, ceterisque libris pro *sors* semper est Hebr. *goral*, non *phur*.

Nonnulli tamen censent, *phur* quoque esse vocem Hebræorum, à rad. *phur*, id est labi, eò quòd sors cadat & labatur in vrnam.

Porrò à *phur*, id est sors, dies festus ab Hebræis dictus est *phurim*, quo scilicet gratias egerunt Deo, quòd eos à sorte maligna internecionis ab Amano iactâ liberasset. Aman autem sortem hic adhibuit ex superstitione gentilium, qui sorte quasi diuinatione vtebantur ad scrutanda occulta & periculosa, vti factum est Ionæ cap. 1. Nam, vt ait S. Aug. in Psal. 30. *Sors est res in dubitatione humana diuinam indicans voluntatem.* Hinc Cic. l. 1. de diuin. Sortes vocat, quæ vaticinatione funduntur. Virgil. libr. 4. Æneid.

Italiam Lyciæ iussere capessere sortes: id est, oracula. Ouid. lib. 1. Metamorph.

Placuit cæleste precari
Numen, & auxilium per sacras quærere sortes.

Verùm superstitio hæc Amanum decepit: protogauit enim tempus cædis Iudæorum, itaque spatium dedit Estheri cædem deprecandi. Si enim statim accepta à rege facultate, rem executus fuisset, Iudæos omnes occidisset. Imprudens ergo fuit eius dilatio & sortitio: nimirum Deus infatuauit crudele eius consilium. Sensus ergo est, q. d. Aman misit sortem, vt ex ea quasi ex diuinatione & oraculo cognosceret, quis dies cædi Iudæorum foret accommodus, sibique felix & faustus, ne quod à Iudæis & defendentibus vitæ suæ aut suorum periculum adiret.

SI TIBI PLACET, DECERNE VT PEREAT, ET DECEM MILLIA TALENTORVM (argenti, vt habet Hebr. Chald. & Septuag.) APPENDAM ARCARIIS GAZÆ TVÆ) id est, quinque milliones aureorum, si Attica, vt videtur, intelligantur hic talenta; sin Hebræa, duplò maior erit summa, nimirum decem millionum aureorum. Immane est hoc pretium, sed Amano illud facile erat colligere ex Iudæorum bonis iam prædæ & direptioni ab eo destinatis. Obtulit hoc Aman Dario, quia sciebat illum auri cupidum, magna Persis & Iudæis sibi subditis tributa imposuisse, vti dixi cap. 7. vers. 18. Quare, ne rex causaretur per Iudæorū cædem se tributa, quæ illi pendere solebant, perditurum, Aman ei spondet, se hoc damnum per tot milliones sarciturum: quod si rex honestè hoc pretium refutaret, vti reipsa refutauit, cogitauit Aman se illud in rem propriam conuersurum, vt toti regno, ipsique Dario formidabilis euaderet, ac data occasione exercitum conscriberet, illudque sibi asciseeret. Verùm Deus iniqua & superba consilia anteuertit, & in ipsius caput conuertit, retorsitque. VERS. 9.

VERS. 10. TVLIT ERGO REX ANNVLVM QVO VTEBATVR (ad obsignandum decreta sua & litteras regis, ET DEDIT EVM AMAN] vt ipse decretum de Iudæis perdendis eâ formâ & ratione conscriberet, quâ volebat, illudq; regio annulo obsignaret, quasi à rege profectum, nimirū vt illud legentes stato die mactarent omnes Iudæos, putātes regem hoc velle & iubere. Hinc Alexander Magnus victo Dario, cùm ad Asiaticos scriberet, annulo, quem Dario abstulerat, literas signabat; eo significans se iam Asiæ esse regem. Idem moriens, dans annulum Perdiccæ, hoc ipso eum regem designauit, teste Curtio l. 6. & vlt. ac Iustino l. 17.

VERS. 13. A PVERO VSQVE AD SENEM, PARVVLOS ET MVLIERES] Barbara fuit hæc Amani crudelitas, qua omnes omnino Iudæos, etiam feminas & pueros innoxios, neci destinauit, ne scilicet aliquis eorum in virum euadens, stragem hanc suæ gentis vlcisceretur, & Amani caput peteret. Idem faciunt Iapones, alijque Barbari.

VERS. 15. FESTINABANT CVRSORES] quos teste Herodoto lib. 8. Cyrus instituerat quasi veredarios, qui statis locis & horis defatigatos equos & sessores commutarent cum recentibus, itaque celeriùs literas regias perferrent quàm grues volent, ait Xenophon. Imò poterant hi rusticos cogere ad dandos meliores equos. Persicè cursores hi Angari dicebantur. Inde angariare idem est, quod cogere, Matt. 5. v. 41. Vnde ab Angeris dictos esse Angelos (littera l. in r. cōmutata, vti sæpe fit) id est nuncios, suspicatur Scaliger.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OB crudele necis Iudæorum edictum luget Mardochæus cum suis, rogatque Estherem, vt regem pro eorum vita deprecetur. Illa triduano sibi & Iudæis omnibus indicto ieiunio, id se acturam, licet cum vitæ periculo, pollicetur.

1. QVæ cùm audisset Mardochæus, scidit vestimenta sua, & indutus est sacco, spargens cinerem capiti: & in platea mediæ ciuitatis voce magna clamabat, ostendens amaritudinem animi sui, 2. & hoc eiulatu vsque ad fores palatij gradiens. Non enim erat licitum indutum sacco aulam regis intrare. 3. In omnibus quoque prouincijs, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma peruenerat planctus ingens erat apud Iudæos, ieiunium, vlulatus & fletus, sacco, & cinere multis prostratis vtentibus. 4. Ingressæ autem sunt puellæ Esther & eunuchi, nunciaueruntque ei. Quod audiens consternata est: & vestem misit, vt ablato sacco induerent eum: quam accipere noluit. 5. Accitoque Athach eunucho, quem rex ministrum ei dederat, præcepit ei vt iret ad Mardochæum, & disceret ab eo cur hoc faceret. 6 Egressusque Athach, iuit ad Mardochæum stantem in platea ciuitatis, ante ostium palatij: 7. qui indicauit ei omnia quæ acciderant, quomodo Aman promisisset, vt in thesauros regis pro Iudæorum nece inferret argentum. 8. Exemplar quoque edicti, quod pendebat in Susan, dedit ei, vt reginæ ostenderet, & moneret eam, vt intraret ad regem, & deprecaretur eum pro populo suo. 9. Regressus Athach, nunciauit Esther omnia quæ Mardochæus dixerat. 10. Quæ respondit ei, & iussit vt diceret Mardochæo: 11. omnes serui regis, & cunctæ, quæ sub ditione eius sunt, norunt prouinciæ, quòd siue vir, siue mulier, non vocatus, interius atrium regis intrauerit, absque vlla cunctatione statim interficiatur: nisi fortè rex auream virgam ad eum tetenderit pro signo clementiæ, atque ita possit viuere. Ego igitur quo modo ad regem intrare potero, quæ trigenta iam diebus non sum vocata ad eum? 12. Quod cùm audisset Mardochæus, 13. rursum mandauit Esther, dicens: Ne putes quòd animam tuam tantùm liberes, quia in domo regis es præ cunctis Iudæis; 14. si enim nunc silueris, per aliam occasionem liberabuntur Iudæi; & tu, & domus patris tui, peribitis. Et quis nouit, vtrùm idcirco ad regnum veneris, vt in tali tempore parareris? 15. Rursumque Esther hæc Mardochæo verba mandauit. 16. Vade, & congrega omnes Iudæos, quos in Susan repereris, & orate pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus; & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem contra legem faciens; non vocata, tradensque me morti & periculo. 17. Iuit itaque Mardochæus, & fecit omnia quæ ei Esther præceperat.

VERS. 1. IN PLATEA MEDIÆ CIVITATIS] puta in foro, similiuè loco publico, quò omnes confluebant. Hac enim de causa forum statui solet in media ciuitate, vt à ciuibus circumcirca habitantibus facilè adiri possit ad vendendas & coëmendas res necessarias.

VERS. 3. VOCE MAGNA CLAMABAT.] Quid clamarit, explicat Græcus, scilicet Iudæos innocentes qui nil peccarunt, damnari ad necem. Erat hic clamádi mos in magnis calamitatibus apud Persas in vsu & frequens, teste Curtio lib. 4. & 5. & Herod. lib. 3. & 8. vt sui commiserationem omnibus mouerent, aliquemque excitarent, qui mali remedium afferret vel suggereret.

VERS. 11. CRVDELE REGIS DOGMA] id est edictum. Vnde Hebr. est *Verbum Regis:* sic dogma pro decreto sumitur Act. 16. 4. ac à Iosepho, Demosthene, & alijs.

INTERIVS ATRIVM REGIS] in quo rex in aureo throno considebat, auro gemmisque collu-

A cens, velut Deus quidam terrestris. Porrò lex erat, vt, si quis hoc atrium non vocatus ingrediatur, ABSQVE VLLA CVNCTATIONE STATIM INTERFICIATVR] Legis causa erat, ait Rupert. libr. 8. de vict. verbi Dei, c. 10. *vt persona regis occultaretur sub specie maiestatis, putareturq; aliquid habere plus homine, ne vilior fieret ex vsu publico visionis.* Hinc regi astabant circumcirca lictores cum securibus & hastis, vt, si quis non vocatus ingrederetur, eum occiderent, teste Iosepho, & Ammiano, lib. 14. & Herodoto, lib. 3. & 8. Addit Ioseph. Rupert. & alij hanc legem ab Assuero latam vel innouatam fuisse, instigante Amano, vt Estheri, Mardochæo, ceterisque omnibus aditum ad regem intercluderet, ne pro Iudæis deprecarentur.

QVÒD ANIMAM TVAM TANTVM LIBERES] VERS. 13. id est liberare debeas, & de facto liberabis, eò quòd sis in *domo regis*, quasi regina, cui vtique rex paret: sed cogita tui officij esse, vt totius populi tui animam, id est vitam neci destinatam liberare debeas,

debeas, & de facto liberabis, si regem tuum maritum quasi regina adeas & deprecpris.

Vers. 14. TE ET DOMVS PATRIS TVI PERIBITIS.] Deo puniente hunc populi tui neglectum & immisericordiam: vel vindicantibus ipsis Iudæis, quos nunc despicatui habetis, ait Iosephus.

Vers. 16. NON COMEDATIS, ET NON BIBATIS TRIBVS DIEBVS, ET TRIBVS NOCTIBVS, ET EGO CVM ANCILLIS MEIS SIMILITER IEIVNABO, ET TVNC INGREDIAR AD REGEM CONTRA LEGEM FACIENS NON VOCATA, TRADENSQVE ME MORTI ET PERICVLO.] Nota hîc fortitudinem, pietatem, & charitatem Estheris, quæ se pro populo mortis periculo offert, confidens Deum affore: ideoque prudenter publicum omnium per tres dies continuos ieiunium exigit, vt eo Deum placent, eiusque gratiam sibi concilient. Porrò S. Amb. lib. de Elia & ieiunio: *Esther*, inquit, *pulchrior facta est ieiunio: Dominus enim gratiam sobriæ mentis augebat.* Vndè sequitur c. 5. 2. *Cumq; vidisset Esther reginam stantem, placuit oculis eius.* Ieiunio ergo & oratione Esther sibi decorem, populo liberationem, Amano crucē, Assuero lecticam, & Deo gloriam comparauit. Idipsum ita prosequitur S. Amb. *Omne genus suum, id est, totum populum Iudæorum à persecutionis acerbitate* A *liberauit, ita vt Regem sibi faceret esse subiectum, non libidinis amore flammatum, sed cælesti commiseratione cōuersum; ita vt pœna retorqueretur in impium & honor sacris redderetur altaribus. Itaq; illa, quæ triduo ieiunauit continuo, & corpus suum aquâ lauit, plus placuit, & vindictam retulit. Aman autem, dum se regali iactat conuiuio, inter ipsa vina pœnam suæ ebrietatis exsoluit. Est ergo ieiunium reconciliationis sacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam feminas fortiores augmento gratiæ.* Et Clemens Alexand. lib. 6. Strom. c. 4. *Rursus, ait, perfecta illa fide Esther, Israelem à tyrannica potestate liberans, & à crudelitate Satrapæ, sola mulier afflicta ieiuniis, restitit armatis copiis innumerabilibus, tyrannicum per fidem soluens decretum, & tyrannum quidem mitigauit: Aman verò repressit & Israelem perfecta ad Deum oratione illæsum conseruauit.*

Alleg. Esther repræsentat Ecclesiam, vnde S. Prosper. par. 7. prædicto cap. 38. recensitis heroicis Estheris facinoribus subdit: *Sic Ecclesia sancta crucis perimit inimicos. Sic se pro suis, periculis huiusmodi opponit. Sic datis in morte suis laboribus, vitam conferendo ministrat: vtpote regina, quæ à suo rege sponso & Domino admonetur, eiq; dicitur: Libera eos qui ducuntur ad mortem & redime eos, qui occiduntur. Cuius beneficiorum refugia, ipsi quoque eius appetunt inimici.* Esther typus Ecclesiæ.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Esther non vocata ingreditur ad Assuerum, exponens se vitæ periculo, sed ab eo comiter excepta eundem cum Amano semel & iterum inuitat ad conuiuium: interim Aman Mardochæo (veriùs sibi) parat crucem.

1. Die autem tertio induta est Esther regalibus vestimentis, & stetit in atrio domus
regiæ, quod erat interius, contra basilicam regis: at ille sedebat super solium
suum, in consistorio palatij contra ostium domus. 2. Cumque vidisset Esther
reginam stantem, placuit oculis eius, & extendit contrà eam virgam auream, quam tenebat manu. Quæ accedens osculata est summitatem virgæ eius. 3. Dixitque ad
eam rex: Quid vis Esther regina? quæ est petitio tua? etiamsi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi. 4. At illa respondit: si regi placet, obsecro vt venias ad
me hodie, & Aman tecum, ad conuiuium quod paraui. 5. Statimque rex: Vocate, inquit, citò Aman, vt Esther obediat voluntati. Venerunt itaque rex & Aman ad conuiuium, quod eis regina parauerat. 6. Dixitque ei rex, postquam vinum biberat abundanter: Quid petis vt detur tibi? & pro qua re postulas? etiamsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. 7. Cui respondit Esther: Petitio mea & preces sunt istæ:
8. Si inueni in conspectu regis gratiam, & si regi placet vt det mihi quod postulo,
& meam impleat petitionem: veniat rex & Aman ad conuiuium quod paraui eis, &
cras aperiam regi voluntatem meam. 9. Egressus est itaque illo die Aman lætus &
alacer. Cumque vidisset Mardochæum sedentem ante fores palatij, & non solùm non
assurrexisse sibi, sed nec motum quidem de loco sessionis suæ, indignatus est valde:
10. & dissimulata ira, reuersus in domum suam, conuocauit ad se amicos suos, &
Zares vxorem suam: 11. Et exposuit illis magnitudinem diuitiarum suarum, filiorumque turbam, & quanta eum gloria super omnes principes & seruos suos rex eleuasset. 12. Et post hæc ait: Regina quoque Esther nullum alium vocauit ad conuiuium cum rege, præter me: apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. 13. Et
cùm hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum Iudæū
sedentem ante fores regias. 14. Responderuntque ei, Zares vxor eius, & ceteri amici: Iube parari excelsam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, &
dic mane regi, vt appendatur super eam Mardochæus, & sic ibis cum rege lætus ad
conuiuium. Placuit ei consilium, & iussit excelsam parari crucem.

Vers. 1. STETIT IN ATRIO DOMVS REGIÆ, QVOD ERAT INTERIVS CONTRA BASILICAM REGIS] Basilica hîc vocatur aula regia: puta intimum regis cubiculum aulæis pretiosis circumdatum, vbi erat aureus thronus, in quo rex considebat, auro, gemmisque coruscans, habens aureum in manu sceptrum: Basilica enim Græcè est domus regis: βασιλεύς enim est rex. Eadem etiam vocatur *consistorium palatij*: ita ex Dione, Philostrato, Apuleio, & Æschylo, Serario. In ea enim circa regem consistebant Principes, & Palatini. Esther ergo non ingressa est hoc intimum regis cubiculum, sed atriũ interius illi vicinum, ita vt à rege considente in intimo cubiculo per otium videri posset. Sedebat enim rex *contra hostium domus*.

Vers. 2. CVMQVE VIDISSET ESTHER REGINAM STANTEM, PLACVIT OCVLIS EIVS.] Hîc supplendum & anteponendum est ex c. 15. 9. regem primo aspectu furibundis & scintillantibus oculis aspexisse & terruisse Estherem, eò quòd non vocata ad se accessisset: Estherem verò perculsam semel & iterum deliquium animæ passam corruisse, mox regem accurrisse, & extenso in eam sceptro illi blandum fuisse, illamque sibi restituisse, de quibus dicendum c. 15.

ET EXTENDIT CONTRA EAM VIRGAM AVREAM] puta sceptrum aureum, quod manu gestabat, hac extensione significans suam erga ipsam clementiam & beneuolentiam, vt tutò contrà legem non vocata ad se accederet.

Alleg. Virga aurea, est B. Virgo, per quam Deus toti humano generi offensus, eidem reconciliatus est, de qua Balaam vaticinatus est, Numer. 24. sub finem dicens; *Orietur stella* (B. Virgo, quæ vera Esther, & ἀστήρ,) *ex Iacob, & consurget virga de Israel, & percutiet Duces Moab, vastabitque omnes filios Seth. Hæc est*: inquit beatus Petrus Damianus, sermone de Assumptione *Virga illa, qua retunduntur impetus aduersantium dæmoniorum, virga Aaron per quam fiunt & mirabilia. Baculum autem Crucis intelligi quo non solum verberatus est, sed occisus ille insatiabilis homicida, qui mortibus hominum pascitur & nutritur. In Virgine virga, & baculo cruce miserorum spes & consolatio continetur; sicut sublimis Propheta clara voce declarat: Virga*, inquit, *tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt*.

Vers. 6. ETIAM SI DIMIDIAM PARTEM REGNI MEI PETIERIS, IMPETRABIS.] Liberalior Assuero fuit Deus in beatam Virginem, qui eidem totum regni sui puta cæli imperium concessit. Vnde Angeli ei quasi reginæ suæ accinuerunt Romæ ad castellum S. Angeli: *Regina cæli lætare, alleluia*, vti fusiùs alibi narraui. Illi enim quasi matri suæ Christus nihil negare potest: quare summum Dei in homines post verbum incarnatum beneficium est beata Virgo; hanc enim nobis dedit, vt per eam omnia ab ipso impetremus, vt ipsa nobis omnes clementiæ, omnipotentiæ, & diuinitatis thesauros aperiat, omnesque gratias in eis reconditas largiatur per filium suum.

Vers. 8. VENIAT REX ET AMAN AD CONVIVIVM QVOD PARAVI EIS.] Græca addunt Estherem causam inuitationis addidisse, dicendo: *Dies mea insignis est hodie*; quasi dicat: Hodie mihi festum est, ideoque lætandum & conuiuium instruendum: voco ergo regem, vt illud sua præsentia cohonestet. Prudenter Esther regem secundò inuitauit ad conuiuium, vt in eo suam petitionem salutis Iudæorum regi exponeret. Primò, vt sensim regem magis in sui amorem accenderet, adeò vt nihil ei negare posset. Erat enim res ardua & perdifficilis petere à rege, vt suum edictum de nece Iudæorũ iam latum & promulgatum, contra morem regum Persarum & Medorum reuocaret. Secundò, quia non audebat publicè in tanta astantium procerum turba id petere, eò quòd ipsi dixissent legem latam ex more regum, reuocari non posse. Secretò ergo in conuiuio à rege idipsum petijt, & impetrauit; secretò indicans se esse Iudæam, quòd publicè coram principibus facere, fuisset periculosum. Tertiò, solùm Aman cum rege inuitauit, vt eum in reliquorum Satraparum inuidiam & odium induceret, ait Lyran. Quartò, quia sciebat in conuiuio regem largiori potu exhilarandum liberaliorem fore, ad postulata concedenda. Sic etiamnum viri prudentes cùm quid ab aliquo duriore petunt, non manè, cùm ex ieiunio austerior est mens & vultus, sed post prandium & conuiuium, cùm eum mero hilarem reddiderunt, flagitant & impetrant. Addunt aliqui regibus Persarum in more fuisse, vt in conuiuio nil cuipiam negarent. Certè Herodotus libro nono scribit, apud Persas nefas esse regem quicquam abnuere in cõuiuio, quod quotannis eo die quo rex creatus erat, instituere solebat.

Vers. 9. CVMQVE VIDISSET MARDOCHÆVM SEDENTEM ANTE FORES PALATII, ET NON SOLVM NON ASSVRREXISSE SIBI, SED NEC MOTVM QVIDEM DE LOCO SESSIONIS SVÆ, INDIGNATVS EST VALDE.] Magnæ hoc erat constantiæ Mardochæi, quòd Amano hosti scelestissimo toti genti Iudæorum exitium machinanti, ne quidem assurrexerit, vt suam in Deo fiduciam ostenderet, & Amano ipso facto superbiam suam & crudelitatem exprobraret.

Vers. 13. ET CVM HÆC OMNIA HABEAM, NIHIL ME HABERE PVTO, QVAMDIV VIDERO MARDOCHÆVM] Magis ergo te ô Aman, cruciat Mardochæus, quã tu ipsum crucies: nihil igitur habes sine Mardochæo, quia Mardochæus habet omnia, ideoque tu nihil. Iure exclamat S. Bern. lib. 1. de consider. *Ambitio ambientium crux, quomodo omnes torquens, omnibus places? Nihil acerbius cruciat, nil molestius inquietat, nil tamen apud miseros mortales celebrius negotijs eius.* & ser. 4. de Ascens. *Iste est mons in quem ascẽdit Angelus, & diabolus factus.* Festiuè S. Ansel. lib. de similitud. c. 77. honorem comparat papilioni: *Sic*, inquit, *agunt illi, qui mundi huius honores appetunt, quo modo pueri qui sequuntur papilionem. Papiliones enim cùm volant, tramitem rectum nunquam tenent: sed huc illucq; se agitant: cumq; alicubi residere videantur, nec ibi diu morantur. Hos autem sequentes cùm pueri capere volunt, citò post eos currere satagunt, & quia non ad suos pedes sed ad papiliones intendunt, aliquando in foueã cadunt. Plerumque cùm cautè accedunt, & eos apprehendere tentant, papiliones auolant: quando eos apprehenderint, exultant de nihilo, quasi magnum quid fuerint adepti. Similiter faciunt, qui mundi huius honores appetunt. Honores enim huius mundi nunquam certam tenent viam, sed incertis diuerticulis de vno ad alium transuolant.*

Vers. 14. IVSSIT EXCELSAM PARARI CRVCEM.] Sed quam Mardochæo parasti, ô Aman, tibi ipsi fixisti. In illa enim mox suspenderis, iuxta illud Eccl. 27. 29. *qui foueam fodit, incidet in eam, & qui statuit lapidẽ proximo, offendit in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo.* vide ibi dicta.

Porrò

Porrò crucem potiùs quàm rogum, gladium, aliudué tormentum parari iussit, quia crux apud Persas erat vsitata, eratq; ignominiosissima. Aliam causam ex Rabbinis dat Chaldæus Manuscriptus, quam audi: *Dixit* (Zares vxor ad Aman maritum) *in ignem non poteris mittere Mardochæum, quia liberatus est Abraham pater eius ab eo. In aquis non poteris suffocare eum, quoniam liberati sunt ab eo Moses & filij*

A *Israël. In lacum leonis non poteris immittere eum, quia liberatus est ab eo Daniel Propheta. Veruntamen faciant patibulum in altitudinem quinquaginta cubitorum, & manè dic Regi, vt suspendatur Mardochæus super eum: quia in hoc nunquam probatus est vnus ex his, qui liberetur in patibulo ligni.* Verùm hæc Rabbinici cerebri solita sunt figmenta.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ASsuerus renouatâ detectæ coniurationis contra se per Mardochæum memoriâ, iubet eum regijs honoribus affici, idq; per ipsum Amanum iuratum eius hostem.

1. NOctem illam duxit rex insomnem, iussitque sibi afferri historias & annales priorum temporum. Quæ cùm illo præsente legerentur, 2. ventum est ad illum locum vbi scriptum erat, quomodo nunciasset Mardochæus insidias Bagathan, & Thares eunuchorum, regem Assuerum iugulare cupientium. 3. Quod cùm audisset rex, ait: quid pro hac fide honoris ac præmij Mardochæus consecutus est? Dixerunt ei serui illius ac ministri. Nihil omnino mercedis accepit. 4. Statimque rex, quis est, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus regiæ intrauerat, vt suggereret regi, & iuberet Mardochæum affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum. 5. Responderunt pueri: Aman stat in atrio. Dixitque rex: Ingrediatur. 6. Cumque esset ingressus, ait illi: Quid debet fieri viro, quem rex honorare desiderat? Cogitans autem in corde suo Aman, & reputans quod nullum alium rex, nisi se, vellet honorare, 7. Respondit: Homo, quem rex honorare cupit, 8. debet indui vestibus regijs, & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum, 9. & primus de regiis principibus ac tyrannis teneat equum eius, & per plateam ciuitatis incedens clamet, & dicat: Sic honorabitur, quemcumque voluerit rex honorare, 10. Dixitque ei rex: Festina, & sumpta stola & equo, fac, vt locutus es, Mardochæo Iudæo, qui sedet ante fores palatij. Caue nequidquam de his quæ locutus es prætermittas. 11. Tulit itaque Aman stolam & equum, indutumque Mardochæum in platea ciuitatis, & impositum equo præcedebat, atque clamabat: Hoc honore condignus est, quemcumque rex voluerit honorare. 12. Reuersusque est Mardochæus ad ianuam palatij: & Aman festinauit ire in domum suam, lugens & operto capite: 13. narrauitque Zares vxori suæ, & amicis, omnia quæ euenissent sibi. Cui responderunt sapientes, quos habebat in consilio, & vxor eius: Si de semine Iudæorum est Mardochæus, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu eius. 14. Adhuc illis loquentibus venerunt eunuchi regis, & citò eum ad conuiuium, quod regina parauerat, pergere compulerunt.

Vers. 1. NOCTEM ILLAM DVXIT REX INSOMNEM] Deo per Angelum id procurante, & diligente, vt Assuerus legeret suos annales, indeque recordaretur beneficij sibi à Mardochæo præstiti, eumque honoraret: simul vt Assueri exemplo moraliter doceret reges, & principes, noctes totas non stertere in lecto, sed publicis, maximisque Reipublicæ negotijs inuigilare, ac pro ijs Deũ obsecrare. Scitum est illud Homeri

Principes noctu vigilent.

Gnoma.

Οὐ δεῖ παννύχιον βουληφόρον ἄνδρα καθεύδειν.
Non decet virum consiliariũ totam noctem dormire.

Illud verò, inquit, libro primo de regno Persarũ Brissonius, *nunquam satis laudatum institutum apud Persas viguit, vt, quemadmodum refert libro ad imperitum principem Plutarchus, quotidie cubiculariorũ vnus eam ad rem constitutus, manè cubiculum regis intrans, clamaret: Surge, ô Rex, & negotia cura, quæ te Mesoromasdes curare voluit.* Est autem *Mesoromasdes*, vt ait

A initio Laërtius, *Sol*, qui ab illis dicebatur *Mithres*.

Constantinus Magnus, ait Eusebius libro 4 vitæ eius cap. 13. *suam ipsius mentẽ quodam quasi afflatu & instinctu diuinarum rerum exagerans, totas sæpe noctes sine somno traduxit, & cùm per otium liceret, orationes scribebat, idq; ad summam vsque senectutem.*

Ferrandus Carthag. lib. ad Reginum, Duci hoc dogma commendat Regulâ 5. *Sacerdotum postulationibus liber patescat aditus, frequẽtetur oratio, lectionis studium quamuis vndique occupationibus inundantibus, igne desiderij spiritualis remota tepiditate feruescat*, Noui Prælatũ insignem, qui diem negotijs & gubernationi, noctem orationi & studijs impendebat.

IVSSITQVE SIBI AFFERRI HISTORIAS ET ANNALES] Digna hæc rege laus; vt sua acta recognoscat, & relegat, ac si quid omissum est, præsertim in bene meritis præmiandis suppleat. Ita Alexander Seuerus Imp. teste Lampride quid irremu-

neratum maneret, quæcumque munera contulisset, scripsis diligenter mandabat. Si quis nihil, aut minimum ab eo petijsset, illum appellabat, dicens: *Quid est quod nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne priuatus de me queraris.* Porrò accurata Annalium & Diariorũ memoria consignata & custodita fuisse beneficia, quæ in reges Persarum conferrẽtur, testatur Herodotus libro quarto, agens de Dario (qui est noster Assuerus) Hystaspis Coëm recoguoicente. Et Thucydides, libro primo narrat, Xerxem Darij filium dixisse Pausaniæ: *Tibi beneficium nostra in domo semper inscriptũ erit.* *Enimverò Persarum reges*, vt Xenopbon lib. 8. Cyripæd. docet, *ministros*, seu officiales quosdam habebant, *qui regum aures, & oculi appellabantur*, Apuleius libro de mundo, aulæ Persicæ fastum ex Aristotele describens, *Sed inter eos*, ait, *aures regiæ, & Imperatoris oculi, quidam homines vocabantur; per officiorum genera Rex ille ab hominibus Deus esse credebatur, cùm omnia, quæ vbicũque gererentur, ille Otasem arum delatione disceba.*

Vers. 6. **Aman qvippe interivs atrivm domvs regiæ intraverat.**] Heb. & Chald. est *exterius*, nam interius nisi à Rege vocatis ingredi non licebat. Interius ergo, id est intra palatium in atrio, quod respectu intimi cubiculi regij erat exterius, sed respectu extimi erat interius. Erat enim in Palatio atria varia, quorum alia alijs erant interiora vel exteriora.

Vt suggererat regi, et iuberat Mardochævm affigi patibvlo] Festinabat Aman ac lucem præuerterat, vt matutinus, primusque regem adiret, peteretque Mardochæum suspendi, antequam Rex alijs occuparetur, vt summum desiderium suum de vindicando sibi contemptu, per necem crucis infamem Mardochæi contemptoris expleret. Superbia enim æquè ac ira & indignatio nõ sinebant eum quiescere, donec vindictam hanc sumeret. Sed Deus iustus superbiæ & iniustitię iudex ac vindex vindictam omnem Amani in ipsum retorsit, idque per partes gradatim, donec ipsum in eadem ipsa cruce quam Mardochæo erexerat, suspenderet: In Amano ergo liquet, quam verum sit illud: *Noxa caput sequitur.* Et:

Rarò antecedentem scelestum
Deseruit pede pœna claudo.

Superbos enim sternit, & fulminat Altissimus.

Vers. 7. & 8. **Homo, qvem rex honorare cvpit, debet indvi vestibvs regis et imponi svper eqvvm, qvi de sella Regis est** (in quo sedere & equitare solet rex, vt habet Hebr. & Septuaginta. Sella enim est quasi sedile sedentis in equo) **et accipere regivm diadema svper capvt svvm**] Diadema erat fascia byssina, quâ reges caput circumligabant. Diadema erat insigne purpureum alba fascia & lapidibus pretiosis distinctum, ait Curtius libro tertio & sexto. Verisimile est cum diademate coronam quoque regiam impositam fuisse capiti Mardochæi: hæc enim erat proprium regis insigne, quod ambiebat, & quærebat sibi Aman, putans hæc non alteri, quàm sibi à rege parari: atque hanc iussu regis gestasse Mardochæum, patet cap. 8. 15. Porrò corona hæc apud Persas habebat radios instar mithræ, id est solis, quem ipsi vt Deum & regem colebant. Volebant enim reges apud Persas diuinis honoribus coli, quasi mithræ & soles quidam terrestres. Sed hæc omnia Aman ignorans, contra mentem suam præparauit hosti suo Mardochæo, quem postulabat ad crucem: idque eum valde cruciauit, quòd scilicet ipse sententiam dictasset, iuxtà quam rex Mardochęum summo & regio afficeret honore, quẽ per ipsummet Aman quasi dictatorem iuberet Mardochæo conferri. Sic Dauid Salomonem filium creans regem & successorem, ait: *Tollite vobiscum seruos Domini vestri, & imponite Salomonem filium meũ super mulam meam, &c.* Et *veniet, & sedebit super solium meum & ipse regnabit pro me.*

Festina, et svmpta stola et eqvo fac, vt locvtvs es Mardochæo Ivdæo.] Vers. 10. *Stola*, id est veste regia, vt dixerat Aman versu octauo, quam Septuaginta, & Chald. vocant stolam byssinam. Vnde & Xenopbon lib. 8. Cyri regis tunicam purpuream semialbam vocat: *alijs verò*, inquit, *semialbam gestare non licet.* Intellige regem misisse Amano, vt torquem quoque aureum, & acinacem aureũ, & armillas aureas daret Mardochęo. Moris enim fuit his insignibus ornari eum quem rex honorare voluisset, vt patet 3. Esdræ 9. & ex Iosepho lib. 11. Antiq. cap. 4. & ex Æmilio Probo in Artaxerxe.

Qvi sedet ante fores palatii.] Ibi tũ sedebat Mardochæus quasi vilis & abiectus, sed post hunc honorem à rege sibi delatum, introductus est in aulam palatij, factusque regi familiaris & palatinus, vt patebit c. 16. 13.

Clamabat (Aman) **hoc honore condignvs est, qvemcvmqve rex volverit honorare.**] Vers. 11; Vide hîc subitam, summamque rerum commutationem, qua Mardochæus neci destinatus, in regiam dignitatem attollitur, fitque quasi alter rex, idque à suo hoste Amano: qui proinde hic habuit dolores, & angores plurimos & maximos. Primò enim torsit eum honor hic, quem sperauerat, sibi ablatus. Secundò, quòd is translatus esset in hostem suum capitalem Mardochæum. Tertiò, quòd ipse hoc honore eum deberet afficere. Quartò, quòd ipse qui priùs adorabatur ab omnibus vt Deus, iam esset equiso & præco Mardochæi vilis Iudæi. Quintò, quòd inopinata simul hæc omnia in eum ingruerent. Fabulantur Rabbini filiam Amani in caput patris transeuntis matulam effudisse, putantem se in caput Mardochæi illam effundere, ideoque Amanum dixisse: *Et tu quoque filia mea confudisti me.*

Lvdens et operto capite] Vers. 21: ob pudorẽ, dolorem, & angorem vehementem: pudebat enim eũ faciẽ apertam ostendere, qui iam equisonem Mardochæi egerat, cùm antea coleretur vt Deus.

Si de semine Ivdæorvm est Mardochævs, ante qvem cadfre coepisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectv eivs.] Vers. 13. Dixerunt hoc amici Amano vel diuino quodam etiã instinctu, ait Serarius, instar Sibyllarum & Caiphę, Ioan. 11. vel humana quadam sapientiâ, solertique coniectura sumpta ex eo, quòd Iudæos plures vidissent præfracto, duroq; ingenio, qui non quiescebant, donec hostes suos pessum dedissent, quodque Pharaonem, Chananæos, aliosque inimicos Iudæorũ ab ipsis per Mosen, Iosue, Dauidem, &c. contritos ex communi fama audissent. Addit Lyr. id eos dixisse ex Genes. c. 13. 15. & seq. vbi Deus promittit Abrahæ & Iacobo posterorum constãtiam, felicitatem, & de hostibus victoriam: Genesin enim & Pentateuchũ ab Hebr. in Perside captiuis fuisse in linguam Persicam conuersum. Hoc incertum est, non tamen probabile.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Esther postulat sibi & Iudæis vitam, & Amanum accusat, quem rex illicò in patibulo, quod Mardochæo erexerat, iubet suspendi.

1. INtrauit itaque rex & Aman, vt biberent eum regina. 2. Dixitque ei rex etiam secunda die, postquam vino incaluerat; Quæ est petitio tua, Esther, vt detur tibi? & quid vis fieri? etiamsi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. 3. Ad quem illa respondit; Si inueni gratiam in oculis tuis, ò rex, & si tibi placet, dona mihi animam meam, pro qua rogo, & populum meum, pro quo obsecro. 4. Traditi enim sumus, ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur, & pereamus. Atque vtinam in seruos & famulas venderemur: esset tolerabile malum, & gemens tacerem; nunc autem hostis noster est, cuius crudelitas redundat in regem. 5. Respondensque rex Assuerus ait; quis est iste, & cuius potentiæ, vt hæc audeat facere? 5. Dixitque Esther; Hostis & Inimicus noster pessimus iste est Aman. Quod ille audiens, illicò obstupuit, vultum regis ac reginæ ferre non sustinens. 7. Rex autem iratus surrexit, & de loco conuiuij intrauit in hortum arboribus consitum. Aman quoque surrexit, vt rogaret Esther reginam pro anima sua, intellexit enim à rege sibi paratum malum. 8. Qui cum reuersus esset de horto nemoribus consito, & intrasset conuiuij locum, reperit Aman super lectulum corruisse, in quo iacebat Esther, & ait. Etiam reginam vult opprimere, me præsente, in domo mea. Necdum verbum de ore regis exierat, & statim operuerunt faciem eius. 9. Dixitque Harbona, vnus de eunuchis, qui stabant in ministerio regis: En lignum, quod parauerat Mardochæo, qui locutus est pro rege, stat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit rex: Appendite eum in eo. 10. Suspensus est itaque Aman in patibulo quod parauerat Mardochæo: & regis ira quieuit.

VERS. 2. POSTQVAM VINO INCALVERAT] Darius enim fuit vini bibax. Vnde eius sepulchro inscriptum fuit hoc elogium: *Possum multum vini bibere, illudq́, rectè ferre,* teste Athen. libro decimo. Idem & de ipso Cyrus minor prædicabat, vt Plutarchus in Artaxerxe commemorat. *Cambysen regem,* quemadmodum Seneca libro 3. de ira c. 14. scribit, *nimis deditum vino Praxaspes vnus è charissimis monebat, vt parcius biberet turpem esse dicens ebrietatem in Rege, quem oculi omnium, auresq́, sequerentur. Ad hoc ille, vt scias, inquit, quemadmodum nunquam excidam, mihi approbabo iam & oculos post vinum in officio esse & manus. Bibit deinde liberalius quàm alias, & capacioribus scyphis & iam grauis & vinolentus, obiurgatoris filium procedere vltra limen iubet, alleuataque super caput sinistra manu stare. Tunc intendit arcum, & ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisoq́, pectore, hærens in ipso corde, spiculum ostendit: ac respiciens patrem, an satis certam haberet manum, interrogauit. At ille negauit Apollinem potuisse certius mittere, Dij illum male perdant, animo, magisq́, conditione.* Hucusque Seneca.

VERS. 3. DONA MIHI ANIMAM MEAM] id est vitam meam. Acre fuit hoc telum, quo percussit Esther Assuerum, & magis Amanum, q.d. Aman iste fraude à te obtinuit, vt occideret omnes Iudæos: quare & ego quæ sum Iudæa, ab eo occidenda sum, sicque tu priuaberis me regina, meoq; toro, quem tantopere ambiuisti & ambis. Non tam ergo in me quam in te, ô Assuere mi rex & marite, Aman iste iniurius & violentus est æquè ac subdolus & fraudulentus.

VERS. 4. ATQVE VTINAM IN SERVOS ET FAMVLAS VENDEREMVR] vt vitâ nobis condonatâ, saltem Regi & Persis famulari & ancillari possemus.

NVNC AVTEM HOSTIS NOSTER EST (qui me & Iudæos, & omnes vult spoliare vitâ) CVIVS PROINDE CRVDELITAS REDVNDAT IN REGEM] tum quia per suum edictum necis Iudæorum, qui ingentibus tributis eius ærarium locupletant, quique plurimas operas regi præstant, & ex quibus multos, validosque milites pro sui, regnique tutela cōscribere valet, imò quos velit sapientes prouinciis suis præficere potest, vti præfectus fuit Daniel cū tribus socijs. Hisce inquam & plurimis emolumētis, quæ ex Iudæis tu Assuere percipis, & maiora percipere potes, priuat te Aman. Idem grauem & perennem infamiam tibi conflat apud omnes gentes, quòd gentem nostram innoxiam, imò bene de te meritam, funditus extermines. In te ergo vel maximè crudelitas Amani Iudæorum peremptrix redundat.

VERS. 6. DIXITQVE ESTHER: HOSTIS ET INIMICVS NOSTER PESSIMVS ISTE EST AMAN.] Nota hic magnanimitatem Estheris, qua non absentem Amanum secretò, vti faciunt timidæ & viles mulierculæ, sed præsentem palam coram Assuero accusat, vt ipse sciat accusationem esse sinceram & veram, quam Aman negare non possit. Vnde inopinata hac accusatione, quasi fulmine ictus Aman obstupuit, & obmutuit. Discant ab Esthere principes magnorum potentiam & insolentiam

lentiam non metuere, sed premere & calcare. Hoc regum est. Verè Seneca in Hercule furente:

Ars prima regni est, posse & inuidiam pati.

Et in Oedip.

Odia qui nimium timet,
Regnare nescit. Et in Theb.
Simul ista mundi conditor posuit Deus,
Odium atque regnum,

REPERIT AMAN SVPER LECTVM (non no-
Vers. 18. cturnum ad somnum; sed conuiualem, in quo mensæ accumbebant,) CORRVISSE, IN QVO IACEBAT ESTHER] vt supplex ad genua eius prouolutus ab ea postularet vitam sibi donari. Vndè sanctus Athanasius in Synopsi: *Aman*, inquit, *cùm regē mœrore affectum, & ira commotum propter indignum contra Iudæos facinus vidisset, illo absente, reginæ supplicauit, ad genua illius procumbens. Rex cùm ingressus videret Aman genua reginæ contingere, suspicatus, quòd id turpitudinis causa faceret, iussit eum in ligno, &c.* Idem tradit Seuerus Sulpitius: *Deinde*, inquit, *regressus rex vidit Aman Reginæ genua complexū.* Olim enim supplices tenebant genua eius, cui supplicabant, quasi sedem misericordiæ, idque ob quatuor causas, quas fusè recensui Exodi 4.15.

ET AIT (Rex) ETIAM REGINAM VVLT OPPRIMERE, ME PRÆSENTE] Dixit hoc rex partim ex ira, partim ex zelotypia, qua deperibat Estherē: hæc enim suspicax est mali & riualium, etiam vbi reipsa nil tale est, vti in Amano hic nihil erat. Suspicatur ergo Amanum velle Estherem opprimere, id est, non tam vitæ, quàm pudicitiæ eius vim afferre, illectum eximiâ eius formâ, vti eadem illectum se sentiebat Assuerus.

ET STATIM OPERVERVNT FACIEM EIVS] Ita faciebāt illi, cui rex erat offensus, quasi qui indignus esset videre faciem regiam, & ne rex videns faciem sibi inuisam, ad maiorem iram & indignationem commoueretur. Rursum operuerunt faciem Amani, quasi rei mortis & penè condemnati. ita Lyran. nam damnati ducebantur ad mortem oculis velatis, ne scilicet videntes patriā, ciues, amicos, liberos, vxores nō iam semel, sed septies mortem obirent. Sic iam reis capite mulctandis velantur oculi, ne videant gladium in ceruicem suam vibrari, itaque expauescant, & ictum gladij cadendo declinent ac frustrentur. Hinc illa priscorum Iudicum Roman. in reum feralis sententia apud Liuiū & Ciceronem: *I lictor colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici* (cruci) *suspendito.*

Vers. 9. DIXITQVE HARBONA: EN LIGNVM, QVOD PARAVIT MARDOCHÆO, QVI LOCVTVS EST PRO REGE] puta pro regis salute, detegens ei coniuratorum insidias. Harbona erat eunuchus, qui à rege missus ad accersendum Aman, vt secum iret ad conuiuium Estheris, ingrediens domum Amani, vidit in ea patibulum, & à domesticis, ait Iosephus, intellexit Amanum illud erexisse Mardochæo, vnde id ipsum hic regi denuntiat, videns regem illi offensum, & Amano ob fastum, vt videtur, infensus, optansque eum è medio tolli & suspendi.

SVSPENSVS EST ITAQVE AMAN] non in domo sua, sed in porta vrbis Susorum, vt dicitur c. 16. 18. Vers. 10.
Eò enim patibulum ex domo Aman translatum fuit ad maiorem eius ignominiam, vt omnibus ingredientibus & egredientibus vrbem iam suspensus esset spectaculo, & ludibrio, qui paulò antè ab omnibus adorabatur vt Deus. Gretserus lib. 1. de cruce c. 19, suspicatur Amanum clauis fuisse cruci affixum, alij laqueo in collum iniecto, vti iam fit: nil hac in re est certi. Illud certū, crucē hanc fuisse altam 50. cubitos, vt qui altissima petierat altissimè suspenderetur, omnibusque fieret conspicuus. Vide hic primò quantæ efficaciæ fuerint ieiunia & preces Estheris, Mardochæi & Iudæorum. Secundò, quàm verum sit illud B. Virginis: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.* Tertiò, quàm mūdana omnia sint instabilia & vana: ecce enim repentè Aman summus fit imus, & Mardochæus imus fit summus: nimirum impij & superbi

Tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.

Quartò, & propriè, quàm malum, quod quis alteri struit iniquè, in struentem reuoluatur, ac iusto Dei iudicio in eius caput recidat. Crux enim parata Mardochæo, data fuit paranti Amano. Sic Phalaris Perillum suggerentem sibi, vt reos torqueret in boue æneo igne subiecto, vt eorum mugitu aures suas oblectaret, primum in bouē coniecit, de quo Ouid. lib. 1. de arte am.

Malum in auctorem recidit.

Exempla.

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbuit auctor opus.

Addit exemplum Busiridis, qui Thrasum suggerentem, vt hospites suos immolaret Ioui ad impetrandam pluuiam, ipsummet Thrasum immolauit:

Fies Iouis hostia primus,
Inquit, & Ægypto tu dabis hospes aquam.

Vnde hoc epiphonemate concludit:

neque enim lex iustior vlla est,
Quàm necis auctores arte perire sua.

Denique vide hic quanta sit mundi fallacia. Vnde iure exclamat S. Bern. epist. 107. *O sæculum nequā, quod solos tuos sic soles beare amicos, vt Dei facias inimicos. Inuenit Aman gratiam apud regem Assuerum; hæc illi gratia crucem peperit. Inuenit gratiam apud Absalonem Achitophel; hæc illi suspendium attulit.* Ex S. August. epist. 144. ad Anast. *Mundus iste*, inquit, *periculosior est blandus, quàm molestus, & magis cauendus cùm se illum diligi, quàm cùm admonet cogitque contemni.* Ita vidimus eos, qui magni sunt apud principes, sensim decidere, vti cecidit Seianus, Achitophel, Amā, Ioab, alijque plurimi. Qui sapit ergo, ante casum tempestiuè se ab aula abducat.

Mundi fallacia.

CA-

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Mardochæus succedit in dignitatem Amani. Esther à rege flagitat & impetrat, vt litteræ Amani de mactandis Iudæis reuocentur, & nouæ in Iudæorum fauorem scribantur. Vnde exultant Iudæi.

1. Die illo dedit rex Assuerus Esther reginæ domum Aman aduersarij Iudæorum,
& Mardochæus ingressus est ante faciem regis. Confessa est enim ei Esther
quòd esset patruus suus. 2. Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi iusserat,
& tradidit Mardochæo. Esther autem constituit Mardochæum super domum suam.
3. Nec his contenta procidit ad pedes regis, fleuitque & locuta ad eum orauit,
vt malitiam Aman Agagitæ, & machinationes eius pessimas, quas excogitauerat
contra Iudæos, iuberet irritas fieri. 4. At ille ex more sceptrum aureum protendit
manu, quo signum clementiæ monstrabatur: illaque consurgens stetit ante eum,
5. & ait: Si placet regi, & si inueni gratiam in oculis eius, & deprecatio mea non
ei videtur esse contraria, obsecro, vt nouis epistolis, veteres Aman litteræ, insidiatoris
& hostis Iudæorum, quibus eos in cunctis regis prouincijs perire præceperat, corrigantur.
6. Quomodo enim potero sustinere necem & interfectionem populi mei?
7. Respondítque rex Assuerus Esther reginæ, & Mardochæo Iudæo: Domum Aman
concessi Esther, & ipsum iussi affigi cruci, quia ausus est manum mittere in Iudæos.
8. Scribite ergo Iudæis, sicut vobis placet, regis nomine, signantes litteras annulo
meo. Hæc enim consuetudo erat, vt epistolis, quæ ex regis nomine mittebantur, &
illius annulo signatæ erant, nemo auderet contradicere. 9. Accitisque scribis & librarijs
regis (erat autem tempus tertij mensis, qui appellatur Siban) vigesima & tertia
die illius, scriptæ sunt epistolæ, vt Mardochæus voluerat, ad Iudæos, & ad principes,
procuratoresque & iudices, qui centum viginti septem prouincijs ab India vsque
ad Æthiopiam præsidebant; prouinciæ atque prouinciæ, populo & populo, iuxta
linguas & litteras suas, & Iudæis, prout legere poterant, & audire. 10. Ipsæque
epistolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipsius obsignatæ sunt, & missæ
per veredarios: qui per omnes prouincias discurrentes, veteres litteras nouis nuncijs
præuenirent. 11. Quibus imperauit rex, vt conuenirent Iudæos per singulas
ciuitates, & in vnum præciperent congregari, vt starent pro animabus suis, & omnes
inimicos suos, cum coniugibus ac liberis & vniuersis domibus, interficerent atque
delerent, & spolia eorum diriperent. 12. Et constituta est per omnes prouincias
vna vltionis dies, id est, tertiadecima mensis duodecimi Adar. 13. Summaque
epistolæ hæc fuit. Vt in omnibus terris ac populis, qui regis Assueri subiacebant imperio,
notum fieret, paratos esse Iudæos ad capiendam vindictam de hostibus suis.
14. Egressique sunt veredarij celeres nuncia perferentes, & edictum regis pependit
in Susan. 15. Mardochæus autem, de palatio, & de conspectu regis egrediens,
fulgebat vestibus regijs, hyacinthinis videlicet & aëreis, coronam auream portans in
capite, & amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque ciuitas exultauit, atque
lætata est. 16. Iudæis autem noua lux oriri visa est, gaudium, honor, & tripudium.
17. Apud omnes populos, vrbes, atque prouincias, quocumque regis iussa veniebant,
mira exultatio, epulæ atque conuiuia, & festus dies: intantum vt plures alterius
gentis & sectæ, eorum religioni & ceremonijs iungerentur. Grandis enim cunctos Iudaici
nominis terror inuaserat.

Vers. 1. Die illo dedit rex Assuervs, (Græcè *Artaxerxes*) Esther reginæ domvm Aman] omni pretiosa supellectile instructam, ac auro argentoque refertam, vt patet ex Sept. & Iosepho. Bona enim Amani quasi rei læsæ maiestatis rex fisco addixit, deditque reginæ iuxta illud Cyri apud Iosephum l. 11. antiq. c. 1. *Qui per inobedientiã hæc mandata nostra* (nempe de ædificando templo) *irrita habuerint, eos in crucem agi volo, & facultates ipsorum fisco nostro attribui.* Idem postea edixit Darius l. 1. Esdræ c. 6. v. 11. *A me,* inquit, *positum est decretum, vt omnis homo qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & erigatur, & configatur in eo, domus autem eius publicetur.*

A

Et Mardochævs ingressvs est ante faciem regis] q. d. factum est regi intimus, coniunctissimus, & familiarissimus quasi proximus à rege, vti fuerat Aman.

Tvlit-

Vers.2. Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi iusserat, et tradidit Mardochæo.] Erat hic annulus regius, quo Aman litteras suas de Iudæis interficiendis subsignauerat quasi sigillo regio. Itaque hic annulus erat summæ dignitatis & authoritatis, fecitque Mardochæum regis vicarium & quasi alterum regem. Vndè Alexander ab Alexandro libr.2. Genial.cap.9. *Apud Persas*, inquit, *donari annulo à rege amicitiæ signum erat, eo argumento illos in intimam sodalitatem, & vinculum maximè fœderis admittere significantes.*

Hinc & Mardochæus vestibus regijs, & corona aurea decoratus fuit, ac c.9.4. vocatus *princeps palatij*, ac c.10.3. *secundus à rege*, atque vt ait Iosephus l.11.c.6. *simul cum rege gubernauit imperium.*

Esther autem constituit Mardochæum super domum suam] vt eius esset œconomus, imò rector, vti fuerat, antequam ipsa esset regina. Serarius censet Estherem dedisse Mardochæo domum Amani, sibi à rege donatam, idque tradit Ioseph lib.11. cap.6. verùm hoc propriè his verbis non significatur.

Vers.5. Obsecro vt novis epistolis veteres Aman litteræ, &c. corrigantur.] Hic erat nodus difficilis, nam Aman scripserat, & sigillauerat litteras de occidendis Iudæis nomine regis: regis autem Persarum litteræ & decreta erant irreuocabilia, vt patet in Daniele, damnato ad lacum leonum. Dan.6.15. Quocirca Esther genuflexione, lachrymis, omnique arte connisa est, vt regem flecteret ad irritandas hasce litteras. Ac prudenter hac ratione & methodo via rem confecit, quòd diceret has non esse regis, sed Amani litteras, quas ipse inscio rege subdolè scripserat, & annulo regio obsignarat. Cùm autem iam regi constaret Amanum fuisse insidiatorem & proditorem, æquum esse vt acta eius scriptaque proditoria irritentur, vtpotè fraudulenter ignoranti regi supposita, ac in regis & regni totius dánum æquè ac dedecus promulgata. Hac ratione persuasit regi, vt litteras Amani quasi hostis & insidiatoris sui abrogaret, ac contrarias in Iudæorum fauorem dictaret, vti ipse rex asserit in ijsdem c.16.17. Sic enim rex noxam & infamiam omnem prioris edicti à se abstersit & in Amanum transtulit, dum contrarium decretum pro Iudæis edidit.

Vers.9. Accitisque scribis et librariis] Scribæ erant primicerij, qui litteras dictabant, librarij qui à scribis dictata describebant, tum vt ad prouincias mitterentur, tum vt in archiuium & tabulas annalesque publicos referrentur.

Vers.11. Quibus (veredarijs siue cursoribus) imperavit rex, vt convenirent Iudæos] vt scilicet eis significarent edictum regis in ipsorum fauorem editum, ne magistratus Iudæis offensi aliquo prætextu illud dissimulare, tardare, vel supprimere possent: sed ab ipsis Iudæis cogerentur illud exequi; comminarenturque se, ni id facerent, eos apud regem accusaturos tanquam regij edicti contemptores. Addunt Sept. hic & Noster c.16. regem hoc edicto Iudæis concessisse vt suis legibus vbique viuerent.

Vers.15. Mardochævs autem, &c. fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis videlicet et aereis] id est candidis. vt habent Hebr. & Chald. vide dicta cap.1.6. Ab hoc colore nobiles dicti sunt חורים *horim* quasi candidi. Candidas quoque vestes olim induebant in diebus festis & lætis, quale hoc erat, iuxta illud: *Omni tempore sint vestimenta tua candida*, Eccli.9.8. vide ibi dicta.

Coronam auream portans in capite] more Persico radiatam, id est radios instar mithræ siue solis (quem Persæ vt Deum colebant) vibrantem. En tibi Mardochæus quasi alter rex, qui paulò antè squalidus & luridus incedebat, & cruci destinatus. *Ad tantam dignitatem*, ait S. Hier. in c.1. Daniel. sub finem, *voluit Deus euehi Mardochæum, vt sicut olim in Iosepho, & recenter in Daniele, sic nunc in Mardochæo haberent captiui & exules Iudæi solatia; videntes hominem gentis suæ nunc Ægyptiorum esse principem, nunc Chaldæorum, nunc Persarum.* Vnde Chald. Cant.7.v.5. *Pauperes*, ait, *è populo, qui ambulabat apud Principem hinc & inde, eò quòd egeni sunt, futurum est, induantur purpura, sicut indutus est Daniel in ciuitate Babylonis, & Mardochæus in Susis propter meritum Abrahæ, quem regem constituit ab initio sæculi, & propter iustitiam Isaac, quem ligauit pater eius, vt offerret eum; & propter benignitatem Iacob, qui decorticauit virgas in canalibus.*

Vers.16. Iudæis autem (timore, mœrore, & angore confectis, & quasi semimortuis) nova lex oriri visa est, gaudium, honor et tripudium] Lætitiâ enim gestientes exultabant, choros agentes & tripudiantes.

Alleg. Esther est B. Virgo, de qua in sensu mystico dicitur Eccles. 50.6. *Quasi stella matutina in medio nebulæ*, quoniam velut fulgida stella processit effugans tenebras: de qua Bernardus homil. 2. super missus est: *Ipsa est nobilis stella Iacob, cuius radius vniuersum mundum illuminat, cuius splendor præfulget in supernis, & inferos penetrat, terras etiam perlustrans, & calefaciens magis mentes, quàm corpora, fouet virtutes, excoquit vitia.*

Denique notat Serarius in hac Amani tragedia septuplicem catastrophen.

1. Exaltatus supra omnes Principes erat Aman; infra omnes postea deiectus est.

2. Alterum à rege thronum habebat: Mardochæo equum sternere postea debuit, vt eius veluti strator, & à pedibus esset.

3. Minacissima in eum verba plurima iecerat: & eum laudare præconis instar debuit.

4. Pater à rege vocabatur, & ab eodem postea læsæ maiestatis reus, perduellis, proditor, τριβαλλνιεσ nominatus est.

5. Indignans, oculis quàm infestissimis & toruissimis, Mardochæum intuebatur: & Regis postea vultum ferre non potuit.

6. Non contentus vnius Mardochæi cæde, omnium Iudæorum sanguinem haurire volebat: & ipse non solus, sed tota eum domo, cum decem charissimis filijs in crucem actus est; plurimaque eiudem cum ipso animi, gentilium millia contrucidata.

7. Quod lignum, quemque diem Mardochæo, Iudæisque ceteris ad necem præscripserat: ijs ipse, cum suis, miserrimè perit.

Vers.17. In tantum vt plures alterius gentis et sectæ, eorum (Iudæorum) religioni et ceremoniis iungerentur] id est circumciderentur, & ad Iudaismum verumque Dei cultum conuerterentur. Videbatur enim hanc mirabilem & insperatam Iudæorum salutem & exaltationem sine speciali Dei, res populi sui curantis, prouidentiâ accidere non potuisse. Quare

Dei

Dei potentiam, clementiam & prouidentiam ergà Iudæos agnoscentes, eum verum esse Deum profitebantur & venerabantur. Ad hoc etiam iuuit non parùm Estheris & Mardochæi religio & sanctitas, iuncta cum tanta authoritate & gloria: vnde sequitur:

GRANDIS ENIM CVNCTOS IVDAICI NOMINIS TERROR INVASERAT] Ne sibi facerent quod Amano fecerant, quodque propediem ceteris hostibus suis ex regis edicto v. 13. facturi erant. Quare ne haberentur hostes Iudæorum, ideoque occiderentur, ostendebant alij verè, alij fictè se eorum esse amicos, fiebantque proselyti.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudæi hostes suos eodem die, quem illi neci ipsorum destinarant, occidunt, & decem Amani filios suspendunt: in huius beneficij memoriam perenne festum 14. & 15. die mensis Adar à Mardochæo instituitur.

1. IGitur duodecimi mensis, quem Adar vocari antè iam diximus, tertia decima die, quando cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hostes eorum inhiabant sanguini, versa vice Iudæi superiores esse cœperunt, & se de aduersarijs vindicare,
2. Congregatique sunt per singulas ciuitates, oppida, & loca, vt extenderent manum contra inimicos & persecutores suos. Nullusque ausus est resistere, eò quòd omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. 3. Nam & prouinciarum iudices, & duces & procuratores, omnisque dignitas, quæ singulis locis ac operibus præerat, extollebant Iudæos timore Mardochæi: 4. quem principem esse palatij, & plurimum posse cognouerant: fama quoque nominis eius crescebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat. 5. Itaque percusserunt Iudæi inimicos suos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis quod sibi parauerant facere: 9. in tantum vt etiã in Susan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ hostis Iudæorum: quorum ista sunt nomina: 7. Pharsandatha, & Delphon, & Esphatha. 8. & Phoratha, & Adalia, & Aridatha. 9. & Phermesta, & Arisai, & Aridai, & Iezatha. 10. Quos cùm occidissent, prædas de substantijs eorum tangere noluerunt. 11. Statimque numerus eorum, qui occisi erant in Susan, ad regem relatus est. 12. Qui dixit reginæ: In vrbe Susan interfecerunt Iudæi quingentos viros, & alios decem filios Aman, quantam putas eos exercere cædem in vniuersis prouincijs? Quid vltrà postulas & quid vis vt fieri iubeam? 13. Cui illa respondit: Si regi placet, detur potestas Iudæis, vt sicut fecerunt hodie in Susan, sic & cras faciant, & decem filij Aman in patibulis suspendantur. 14. Præcepitque rex vt ita fieret. Statimque in Susan pependit edictum, & decem filij Aman suspensi sunt. 15. Congregatis Iudæis quartadecima die mensis Adar, interfecti sunt in Susan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta substantia est. 16. Sed & per omnes prouincias, quæ ditioni regis subiacebant, pro animabus suis steterunt Iudæi, interfectis hostibus ac persecutoribus suis: in tantum vt septuaginta quinque millia occisorum implerentur, & nullus de substantijs eorum quidquam contingeret. 17. Dies autem tertiusdecimus mensis Adar, primus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere desierunt. Quem constituerunt esse sollemnem, vt in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conuiuijs. 18. At hi qui in vrbe Susan cædem exercuerant, tertiodecimo & quartodecimo die eiusdem mensis in cæde versati sunt: quintodecimo autem die percutere desierunt. Et idcirco eundem diem constituerunt sollemnem epularum atque lætitiæ. 19. Hi verò Iudæi, qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartumdecimum diem mensis Adar conuiuiorum & gaudij decreuerunt, ita vt exultent in eo, & mittant sibi mutuò partes epularum & ciborum. 20. Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc, & litteris comprehensa misit ad Iudæos, qui in omnibus regis prouincijs morabantur, tam in vicino positis, quàm procul, 21. vt quartamdecimam & quintamdecimam diem mensis Adar pro festis susciperent, & reuertente semper anno sollemni celebrarent honore: 22. quia in ipsis diebus se vlti sunt Iudæi de inimicis suis, & luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conuersa sunt, essentque dies isti epularum atque lætitiæ, & mitterent sibi inuicem ciborum partes, & pauperibus munuscula largirentur. 23. Susceperuntque Iudæi in sollemnem ritum cuncta quæ eo tempore

facere cœperant, & quæ Mardochæus litteris facienda mandauerat. 24. Aman enim, filius Amadathi stirpis Agag, hostis & aduersarius Iudæorum, cogitauit contra eos malum, vt occideret illos, atque deleret: & misit phur, quod nostra lingua vertitur in sortem. 25. Et postea ingressa est Esther ad regem, obsecrans vt conatus eius litteris regis irriti fierent: & malum, quod contra Iudæos cogitauerat, reuerteretur in caput eius. Denique & ipsum & filios eius affixerunt cruci, 26. atque ex illo tempore dies isti appellati sunt phurim, id est sortium: eo quòd phur, id est sors, in vrnam missa fuerit. Et cuncta quæ gesta sunt, epistolæ, id est libri huius, volumine continentur: 27. quæque sustinuerunt, & quæ deinceps immutata sunt, susceperunt Iudæi super se & semen suum, & super cunctos qui religioni eorum voluerunt copulari, vt nulli liceat duos hos dies absque sollemnitate transigere: quos scriptura testatur, & certa expetunt tempora, annis sibi iugiter succedentibus. 28. Isti sunt dies, quos nulla vmquam delebit obliuio: & per singulas generationes cunctæ in toto orbe prouinciæ celebrabunt; nec est vlla ciuitas, in qua dies phurim, id est sortium, non obseruentur à Iudæis, & ab eorum progenie, quæ his ceremoniis obligata est. 29. Scripseruntque Esther regina filia Abihail & Mardochæus Iudæus, etiam secundam epistolam, vt omni studio dies ista sollemnis sanciretur in posterum. 30. & miserunt ad omnes Iudæos, qui in centum vigintiseptem prouinciis regis Assueri versabantur, vt haberent pacem, & susciperent veritatem, 31. obseruantes Dies sortium, & suo tempore cum gaudio celebrarent: sicut constituerant Mardochæus & Esther, & illi obseruanda susceperunt à se, & à semine suo, ieiunia & clamores, & Sortium dies, . 32. & omnia, quæ libri huius, qui vocatur Esther, historia continentur.

Vers.1. IGITVR DVODECIMI MENSIS, QVEM ADAR VOCARI ANTE IAM DIXIMVS, DECIMATERTIA DIE QVANDO CVNCTIS IVDÆIS INTERFECTIO PARABATVR, ET HOSTES EORVM INHIABANT SANGVINI, VERSA VICE IVDÆI SVPERIORES ESSE COEPERVNT] Adar mensis duodecimus & anni vltimus respondet nostro Februario. Primus enim Hebræorum mensis erat Nisan, id est Martius, quia in eo celebrabant Pascha, Exodi 12. Porrò Iudæi vtebantur mensibus lunaribus, non solaribus: quare neomenia siue nouilunium erat prima dies mensis; decima tertia verò dies erat proximè antecedens plenilunium: hoc enim incidebat in diem decimumquartum. Hic ergo dies pridianus plenilunij Februarij destinatus fuerat cædi Iudæorum, & mox vice versa cædi hostium Iudæorum. Quocirca etiamnum Iudæi illo die in synagogis suis quotannis legunt historiam Esther: & quoties fit mentio Amani, pugnis & malleis pulsant scamna, perinde ac si caput Amani ferirent, vti testantur Antonius Margarita lib. de ritibus Iudæorum & Greg. Tolosanus syntagm. lib. 2. c. 16. num. 10. Porrò Iudas Machabæus aliud festum hac eadem die 13. Adar instituit, ob insignem victoriã eadem die de Nicanore obtentam, de quo 2. Machab. vlt. 37.

Vers.6. VT ETIAM IN SVSAN QVINGENTOS VIROS INTERFICERENT EXTRA DECEM FILIOS AMAN] quos primos publicè in theatro, vt videtur, quasi reos à rege damnatos occiderent: cædem enim inchoarunt à filijs Amã hostis sui iurati, quasi à primitijs primitisque iustæ suæ vindictæ victimis: deinde eorum iam occisorum corpora postero die suspenderunt in patibulis, vt dicitur v. 14. ad maiorem Amani ignominiam & hostium terrorem. Igitur mense tertio rex tulit edictum, vt Iudæi trucidarent filios Aman, ceterosque suos aduersarios, vt dictum est cap. 8. v. 9. Quare Iudæi mox filios Aman, ne fugâ elaberentur, incluserunt in carcerem, ac post nouem menses puta die 3. mensis

A duodecimi, quæ cædi erat destinata, eos iugularunt, & postero die iugulatos suspenderunt. Dices, cap. 6. 18. rex ferens hoc edictum ait, Amanum & omnem cognationem eius ante portam Susan pẽdere in patibulis; ergo filij Aman cum eo occisi sunt mense tertio, non duodecimo. Resp. per *cognationem* ibi non intelligi filios (alioquin enim eos explicitè nominasset) sed cognatos & affines Aman: hi enim vt eius fautores cum eo suspẽsi sunt; filij verò ad communem omnium cædem, & ad diei 13. Adar publicum spectaculum iustæ vindictæ reseruati fuere.

Vers.16. QVOS CVM OCCIDISSENT, PRÆDAS DE SVB-
B STANTIIS EORVM TANGERE NOLVERVNT] tum vt ostenderent se non aliud, quàm vitæ suæ incolumitatem quærere: hanc enim perdere volebant ij qui occidebantur: quare se non inhiare opibus, nec propter opes innoxium aliquem diuitem (vti sæpe fit) inter noxios interficere: tum denique, quia Aman vtpote Iudæorum iuratus hostis, erat quasi Anathema, vt nemo eius & filiorum res attingere auderet. Idem fecere ceteris occisis, quorum facultates diripere noluerunt, vt dicitur v. 16. etsi rex id eis concessisset c. 8. 11. Vtinam Christiani Duces & milites eos imitentur, qui nõ tantum inimicos, sed etiam amicos sæpe spoliant, imo spe prædæ mactant.

C VT SEPTVAGINTAQVINQVE MILLIA OCCISORVM IMPLERENTVR] Ingens fuit hic hostium, ideoque & cæsorum numerus, quia Iudæi de vita securi esse non poterant, nisi ijs occisis. Et hoc est quod hic dicitur: *pro animabus suis* (pro vita sua tuẽda constanter cædentes hostes suos) *steterunt Iudæi interfectis hostibus*, &c. Nisi enim ipsi interfecti fuissent, timendũ erat, ne rursum Iudæos inuaderent, imò contra Regem rebellarent. Porrò iussit Mardochæus Iudæis, vt diligenter inquirerent, & annotarent qui reuera essent Iudæorum hostes, ne quis amicus vel innoxius inter hostes & noxios occideretur, vti factum est in Vesperis Siculi & Vers.16.

Pari-

Parisiensibus, ideoque per nouem menses cædem differri iussit, scilicet à mense tertio vsque ad duodecimum.

Vers. 26. Atqve ex illo tempore dies isti (13. & 14. Adar, quibus Iudæi mactandi mactarunt suos hostes) appellati svnt phvrim, id est sortivm, eo qvod phvr, id est sors, missa fverit in vrnam.] Sic hoc festum, ait Sanchez, *phurim* appellatur, id est sortium, non à libertate, quam eo die consecuti sunt Iudæi hostibus interfectis, aut domitis: sed à sortibus, quas consuluit Aman, & quæ in eundem decimum tertium diem mensis Adar Iudæorum cædem destinarunt, vt dum dies ille anniuersario reditu recurrit, periculi illius renouetur memoria. in quo fuerunt, & qualem habuerunt animorum consternationem & angorem, cùm de sortibus, ac die nuncium accepêre.

Dies *phurim* Persis, Iudæis fuere *phrurim*.

Perperàm in Sept. Rom. pro *phurim* vt habent Sept. Complut. legitur *phrurim*: vnde & Ioseph dies hos Φρουραίους appellat. Nisi malis Sept. & Iosephum vocem *phurim* addita littera *r* commutasse in φρουρίμ, vt alluderent ad Græcum etymon verbi φρουρέω, quod seruare & custodire significat, q. d. dies hi ab hostibus fuere vocati *phurim*, id est sortium, item confractionum, quibus scilicet genus nostrum confringerent (hoc enim significat Hebr. & Arabicè *phur*) sed à Deo per Esther & Mardochæum ex phurim facti sunt φρουρίμ, id est custodes & conseruatorij, quibus scilicet in vita incolumes conseruaremur: hostibus verò facti sunt ijdem dies *phurim*, id est confractionum; quibus nimirum ipsimet à nobis confringerentur & mactarentur.

Sic Allegor. Dies passionis Christi fuere dies *phurim*, id est sortium & confractionum, quibus scilicet Iudæi miserunt sortem de occidendo Christo pro Barraba; ac milites de diuidenda Christi crucifixi tunica: tunc enim ipsi carnem Christi cõfregerunt clauis, flagellis, spinis: sed hi dies *phurim* per Christum facti sunt *phrurim*, siue φρουραῖοι, id est custodes & conseruatorij, quia omnes in Christum credentes, sperantes, & diligentes liberatum à peccato, morte & inferno. Ijdem dies Iudæis facti sunt *phurim*, quia illis ipsis, puta in paschate post 38. annos Ierusalem à Tito capta, vastata, & funditus excisa est.

Idipsum præsignificauit sors in die expiationis iaci solita in duos hircos, alterum emissarium, alterum pro peccato immolandum Leuit. 16. v. 8. & 9. vide ibi dicta.

Tropol. festum phurim agunt sancti, cùm sortes aduersæ in prosperas commutantur, vti commutatæ fuere sancto Iob c. vlt. Iosepho Gen. 41. 41. Mosi Exodi 4. & 5. Dauidi, Tobiæ, alijsque sanctis, ac nominatim S. Eustachio, vt liquet ex eius vita apud Surium die 20. Septemb.

Anagog. dies *phurim*, id est sortium erit dies iudicij, quo Christus sortes piorum in hac vita afflictorum, & impiorum in hac vita exultantium cõmutabit, ac pijs perpetuam lætitiam, impijs perennem gehennam assignabit, vti docet Sapiens c. 5. 1. & Isaias c. 65. 12. & Christus ipse Lucæ 6. v. 21. & 25.

Et cvncta qvæ gesta svnt, epistolæ, id est libri hvivs volvmine continentvr] Hinc colligitur Mardochæum libri huius esse auctorem. Ipse enim auctor fuit epistolæ huius: epistola autem idem continebat, quod continet hic liber; sed quæ priùs in epistola breuiter scripserat Mardochæus, eadem in librum hunc referens fusiùs conscripsit, & accuratiùs elimauit.

Vers. 27. Qvæqve svstinvervnt (*Iudæi* ab Aman eiusque asseclis) et qvæ deinceps immvtata svnt, sorte cædis Iudæorum ab ipsis in hostes conuersa; repete, *libri huius volumine continentur*, atque in horum memoriam, & gratiarum actionem svscepervnt Ivdæi svper se et svper semen svvm; hoc est obligarunt se suosque filios, & posteros, quin & proselytos, qvi religioni eorvm volvervnt copvlari, celebrare hoc festum *phurim*, id est sortium, vt nvlli liceat dvos hos dies absqve solennitate transigere] non quod omnes vtrumque diem debeant agere festũ, sed quòd alterum ex duobus, vel certè tertium à cæde: nam Iudæi habitantes Susis, quia iam die 13. quàm 14. ceciderant suos hostes, hinc die 15. Adar quo cessarant à cæde, festum *phurim* celebrarunt: ceteri autem qui vno die citiùs, puta decimaquarta à cæde abstinuerant, eadem die festum agebant.

Qvos (dies) Scriptvra (id est epistola Mardochæi postea à tota Synagoga confirmata) testatvr] id est contestatur & mandat esse annua memoria & gratitudine recolendos.

Et certa expetvnt tempora annis sibi ivgiter svccedentibvs] vt scilicet quotannis celebrentur certo statoque tempore, puta diebus 14. & 15. iam dictis, idque non solùm ex Mardochæi, sed & Assueri decreto, qui id ipsum non solùm Iudæis, sed & Persis, ceterisque gentibus suo imperio subditis præcipit c. 16. v. 22. & 24.

Anagog. festũ sortium est gaudium beatorum.

Anagog. festum sortium significat festum & gaudium beatorum in cælo de triumphato dæmone, mundo, tyrannis, ceterisque persecutoribus, qui sortes miserant de eorum perditione, sed per virum vnum, & per vnam mulierem liberati sunt, id est per Christum & Mariam, & inimicos suos gladijs punient; sicut scriptum est Psal. 149. 6. *Et gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudiciũ conscriptum: gloria hæc est omnibus sanctis eius.* Hoc in fine sæculi, id est in die iudicij, continget: ideò duodecimo mense celebratur. Die decimaquarta agitur, id est, in plenilunio, quoniam, cùm Sancti cum Christo iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, iam Ecclesia Sanctorum plenitudinem decoris sui habebit.

Verùm sollemnitati additur dies decimusquintus, vt significetur hoc secundo die gaudiũ, quod Sancti capient videntes semper impiorum persecutorum damnationem sicut in Isaia scriptum est: *Et egredientur & videbunt cadauera virorũ, qui præuaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vsque ad satietatem visionis omni carni.* ita Ribera l. 5. de Templo c. vlt.

Vers. 30. Vt haberent pacem et svsciperent veritatem] Hebr. *Miserunt epistolas verborum pacis & veritatis*, id est precantes eis pacem, hoc est omnimodam prosperitatem, & exhortantes eos ad veritatem, id est fidelitatem & constantiam in seruandis promissis de festo *phurim* statis diebus celebrando.

Vers. 31. Et illi observanda svscepervnt a

ET À SEMINE SVO IEIVNIA ET CLAMORES] Solebant enim Iudæi pridie festorum ieiunare, vti & faciunt Christiani in vigilijs Sanctorum; solebant tunc quoque clamores precibus miscere, ac in fortitudine clamare ad Dominum, præsertim in publica calamitate, vti hic fecere Iudæi ab Aman neci destinati; ideoque eiulantes & complorantes: in quorum memoriam clamores bosce quotannis eodem die renouabant cum strepitu & complosione scamnorum, vti dixi v. 1. sicut Christiani in triduo passionis Christi crepitaculis & complosionibus strepitus edunt; quod nonnulli cum Serario ab hoc facto Hebræorum manasse suspicantur.

A Addit S. Athan. in Synopsi, eadē die 13. Adar, Iudæos in memoriā & contumeliā Amani crucifixi crucem ligneam publicè circumferre, eamque cum imagine Amani igne concremare: Verùm quia multi Iudæorum hac Amani tragædia, Christi passionem & crucem repræsentabant & irridebant quasi Christus esset personatus laruā Amani, hac de causa Honor. & Theodosius Impp. hos eorum ritus & gestus inhibuere, vt patet Cod. *de Iudæis & Cælicolis L. Iudæos.* vbi sic dicitur *Iudæos quosdam festiuitatis suæ solemnia ad pœnæ quondā sumptæ recordationem incendere, & sanctæ crucis assimulatam speciem in contemptum Christianæ fidei, sacrilega mente exurere prouinciarum rectores prohibeant.*

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

M*Aiestas & gloria æquè ac virtus Mardochai, qui v. 4. somnij sui explicationem de Iudæorum in Perside afflictione, indeq́ liberatione & exaltatione enarrat.*

1 REx verò Assuerus, omnem terram & cunctas maris insulas fecit tributarias: 2. cuius fortitudo & imperium, & dignitas atque sublimitas, qua exaltauit Mardochæū, scripta sunt in libris Medorum, atque Persarum: 3. & quo modo Mardochæus Iudaici generis secundus à rege Assuero fuerit; & magnus apud Iudæos, & acceptabilis plebi fratrum suorum, quærens bona populo suo, & loquens ea quæ ad pacem seminis sui pertinerent.

Quæ habentur in Hebræo, plena fide expressi. Hæc autem, quæ sequuntur, scripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua & litteris continentur: & interim post finem libri hoc capitulum ferebatur quod iuxta consuetudinem nostram obelo, id est veru prænotauimus.

4. Dixitque Mardochæus: A Deo facta sunt ista. 5. Recordatus sum somnij, quod videram, hæc eadem significantis: nec eorum quidquam irritum fuit. 6. Paruus fons, qui creuit in fluuium, & in lucem solemque conuersus est, & in aquas plurimas redundauit: Esther est, quam rex accepit vxorem, & voluit esse reginam. 7. Duo autem dracones: ego sum & Aman. 8. Gentes, quæ conuenerant: hi sunt, qui conati sunt delere nomen Iudæorum. 9. Gens autem mea Israel est, quæ clamauit ad Dominum, & saluum fecit Dominus populum suum: liberauitque nos ab omnibus malis, & fecit signa magna atque portenta inter Gentes: 10. & duas sortes esse præcepit, vnam Populi Dei, & alteram cunctarum Gentium. 11. Venitque vtraque sors in statutum ex illo iam tempore diem coram Deo vniuersis gentibus: 12. & recordatus est Dominus populi sui, ac misertus est hæreditatis suæ. 13. Et obseruabuntur dies isti in mense Adar, quartadecima & quintadecima die eiusdem mensis, cum omni studio & gaudio in vnum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes populi Israel.

VERS. 1. REX VERÒ ASSVERVS OMNEM TERRAM ET CVNCTAS MARIS INSVLAS (nimirum sibi suoque imperio subiectas) FECIT TRIBVTARIAS] id est nouis tributis onerauit, tum quia ipse auri cupidior in tributa erat prupensus; tum quia magnis & magnificis suis in conuiuium tam amplum & continuum de quo c. 1. expēsis ærarium exhauserat; tum quia Deus hoc tributo castigare volebat Persas, qui paulò antè cædi & spolijs innocentum Iudæorum inhiabant.

VERS. 3. MARDOCHÆVS IVDAICI GENERIS SECVNDVS A REGE ASSVERO.] Erat ergo quasi regis vicarius, & in eius absentia rex, imò rege præsente Mardochæus rara sua prudentia & vigilantia gubernabat imperium, teste Iosepho.

LOQVENS EA QVÆ AD PACEM SEMINIS SVI

A (id est quæ ad commoda & prosperitatem Iudæorum) PERTINERENT] q. d. Mardochæus studebat commodis non proprijs, sed populi sui. Res eius præclarè gestas omittit hic Scriptura, ac eas cupiētem cognoscere remittit ad annales Medorum & Persarum.

Beniamin in Itinerario narrat, Mardochæum & Estherem sepultos in vrbe primaria Medorum, dicta *Hamda magna*; aitque suo tempore in ea fuisse 50. millia Iudæorum. Nonnulli suspicantur à Mardochæo nominatam prouinciam Mardochæam; quæ sita est inter Babyloniam & Sioum Persicum.

Hic in Hebræo finitur liber Esther: cetera quæ sequuntur ex Græco in Latinum trāstulit S. Hier. vbi nota hæc vltima septem Estheris capita esse Scri-

Scripturam Canonicam. Id patet tum ex definitione Conc. Trid. sess. 4. tum ex editione vulgata Latina & Græca Sept. quarũ vtraque hæc constãter legit, licet in Græca non habeantur seorsim, vt in Latina, sed quæque suis locis inserta sint ordine historico, vti olim quoque ante S. Hier. eadem suis locis inserta extabant in Editione Latinâ. Verùm S. Hieron. quia Estherem ex Hebræo transtulit in Latinam, & eius tempore hæc septem capita non extabant in Hebræo, hinc ea ex Græco transtulit, ac seorsim posuit, & in calcem libri retulit post seriem totius historiæ. Extitisse autem olim illa ante S. Hier. Hebraicè patet ex Græca Sept. & Latina vulgata prisca, atque ex Iosepho, & Iosippo filio Gorionis, qui hæc eadẽ habent, quæ Noster, vtiq; non aliunde, quàm ex prisco originali Hebræo. Verisimile est hunc librum æquè ac Tobiæ bis Hebraicè fuisse conscriptum, semel breuiùs, vti iam Hebraicè extat, secundò fusiùs, indeque manasse translationem Græcam Sept. & ex ea Nostrã ideoque illam hasce attexere lacinias. Vide Feuardentium hîc, & Bellarm. lib. 1. de verbo Dei c. 7.

Vers. 4. Dixitqve Mardochævs] cùm iam suspenso Aman intelligeret somnij sui significationem.

Vers. 5. Recordatvs svm somnii, qvod videram, hæc eadem significantis] Somnium hoc ergo fuit à Deo immissum Mardochæo, vt per illud significaret futuram exaltationem sui & Estheris, ac colluctationem cum Amano. Quocirca hoc somnium ordine historico collocandum est initio huius libri, totiusque historiæ, vti ibidem collocatur in Græcis Rom. Simile somnium à Deo immissum fuit Pharaoni Genes. 41. & Nabuchodonosori Daniel. 2.

Vers. 6. Parvvs fons qvi crevit in flvvivm, et in lvcem solemqve conversvs est, et in aqvas plvrimas redvndavit, Esther est, qvam rex accepit vxorem, et volvit esse reginam.] Somniarat ergo Mardochæus, vti narratur c. seq v. 5. se videre paruum fontem, qui creuit in fluuium, & in lucem solemque conuersus est; ac postea intellexit hunc fontem esse Estherem, quæ anteà abiecta & vilis, posteà ita creuit, vt facta sit regina, & gentem Iudæorum & numero, & robore, & gloria mirè adauxerit, ideoque quasi sol in Perside totoque orbe radijs suæ virtutis & maiestatis effulserit. Aptè Ester comparatur fonti, (*Esther comparatur fonti.*)
1. primò, quia sicut fons aquas continuè eructans producit ingentem fluuium, sic Esther suâ operâ & studio ingentem produxit Iudæorum populum, multosque Gentilium ad Deũ & Iudaismum conuertit, vt dictum est c. 9. vltim.
2. Secundò, ipsa suis oculis & lachrymis quasi fontibus extinxit immane Amani incendium in Iudæos conflatum, æquè ac iram Dei.
3. Tertiò, ipsa ijsdem quasi aquis torrentis ingentibus & vehementibus obruit, & demersit 75. millia Gentilium Iudæis aduersantium,
4. Quarto, fons hic, qui ante erat in tenebris c. 11. 8. hoc est in summo mœrore & angore, in lvcem solemqve, id est in lucidum solem (est Hendyadis) conversvs est, puta in summam lætitiam & felicitatem, cùm Iudæos morte liberauit, eosque de hostibus triumphare fecit.

Porrò appositè fons hic dicitur conuersus in lucem & solem, quia magna est affinitas & analogia fontis & solis: (*Analogia fontis & solis.*)
1. primò, quia sicut fons est origo & scaturigo fluminis, sic sol est luminis; sicut enim

A flumen manat à fonte, sic lumẽ à sole; similis enim est vtriusque productio, profluxus, & emanatio. vnde Hebr. נר *ner*, id est lux & lucerna, alludit ad נהר *nahar*, id est *flumen*, & ad אור *or*, id est lumen, quia significat profluxum seu propagationẽ luminis ceu fluminis, id est seminis & posteritatis.
Secundò, quia quod fons est in terra, hoc sol est in cælo: sicut enim fons est quasi oculus terræ, sic sol est quasi oculus cæli, totum cælum orbemque lustrans & ornans. Vnde Hebr. עין *ain* tam oculũ quàm fontem significat, quia quod oculus est in homine, hoc fons est in terra, & sol in cælo. 2.
Tertiò, quia flumen ex fonte manans lympidum est, perspicuum, & clarum instar crystalli (imò crystallus non est aliud, quàm aqua fontis conglaciata) ac 3.
B radijs solis illuminatum resplendet vt sol. 4.
Quartò, quia ex fonte & aquis primigenijs creatus est sol & cæli; Vnde & Hebr. *Scamaim*, q. d. *ibi aquæ*, vocantur, vti ostendi pluribus Gen. 1. 7. Simili modo & analogia Esther hîc quasi aquea, id est pauper & abiecta, ab Assuero euecta ad soliũ regale quasi ad cælum, facta est gloriosa & radians vt sol, vt iure fons solis, de quo Iosue 15. v. 7. & c. 18. 17. vocari possit iuxta id, quod c. 11. 11. de ea dicitur; *Lux & sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & deuorauerũt inclytos.*

Hinc S. Scrip. sæpe lumen & flumen combinat. vt Ps. 35. 10. *Domine apud te est fons vitæ; & in lumine tuo videbimus lumen.* Et Apoc. 22. 1. lumen gloriæ beatorum describitur per fluuium paradisi, cùm ait: *Et ostendit mihi fluuium aquæ vitæ, splendidum tanquam crystallum procedentem de sede Dei & Agni.* 5.
Denique in fontibus subinde per reflexionem radiorũ
C sol sui effigiem exprimit, facitque parelium id est alterum quasi solem, vt fons ipse videatur esse sol, vti dicam c. seq. v. 10. & 11. Hoc est ergo paradoxum, hieroglyphicum Mardochæi somnium: *Ex aquis sol*, id est ex tribulatione oritur gaudium, ex aduersitate prosperitas, ex desolatione consolatio, ex mœrore lætitia, ex humiliatione exultatio, ex mortificatione resurrectio. Fingũt Poëtæ solẽ, cùm occubit ex labore diurno anhelum, se aquis & mari immergere, vt noctu se abluat & refrigeret: quare manè ex ijsdem rursus vegetum prodire & renasci: sic aquæ humiliationis refrigerant mentem operibus charitatis æstuantem, vt humilior & vegetior ex illis ad eadem resurgat & regrediatur. Tunc fit istud, quod dicitur Iob. 11. 16. *Miseriæ quoque obliuisceris, & quasi aquarũ, quæ præterierunt, non recordaberis. Et quasi meridianus fulgor
D consurget tibi ad vesperam: &, cum te consumptum putaueris, orieris vt Lucifer*, Et illud Malach. 4. 2. *Orietur vobis timẽtibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pẽnis eius: & egrediemini, & salietis sicut vituli de armento.* Vide ibi dicta. Denique somnium hoc allusit ad morem Persarum, qui solem colebant quasi numen, ac reges suos vocabant soles. Vnde Cyrus Persicè idem est quod sol. Et Sapor Persarum rex teste Marcell. l. 17. scribens ad Constantium Imp. hunc sibi arrogat titulum: *Rex regum Sapor, particeps siderum, & frater solis & lunæ, Constantio fratri meo salutem.* Cùm ergo Mardochæus per visum vidit Estherem quasi solem, paulò post intellexit eam fore reginam Persarum, ac capite gestaturam coronam solarem, id est radijs aureis quasi solaribus distinctam. Addit Iosippus filius Gorionis lib. 2. cap. 2. Mardochæum Estherem in persecutione Amani afflictam consolatum fuisse refricatione

A huius sui somnij indeque spe certa liberationis securutæ. Idem dicas de quadriennio toto, quo Esther quasi vilis, incognita, & obliuioni tradita latuit in domo Affuerinam anno secundo Assueti in domum eius inducta fuit septimo verò demum anno ad eundem introducta, vt patet c. 2. v. 16.

Nimirum hæc est via & methodus, qua vtitur Dei prouidentia, vt eos, quos vult exaltare & glorificare, priùs humiliet, vilesque & ignobiles efficiat. Qui ergo idipsum in se experitur, spe certa meliorum erigat animum, sciatque se esse in recta via, qua Deus suos deducit ad sublimitatem & gloriam: quia vt ait Sapiens, *gloriam præcedit humilitas.* Et: *Dominus* primò *mortificat*, & deinde *viuificat*, Primò *deducit ad inferos*, & deinde *reducit*. 1. Reg. 2. v. 6.

B. Virgo est fons solis.

B Allegor. hic fons in solem conuersus similisque fonti solis, de quo Iosue, ad litteram significans Estherem, mysticè repræsentat B. Virginem, quæ Apoc. 12. 1. vocatur mulier amicta sole. Vnde S. Fulgent. ser. de laud. Virg. *Facta*, inquit, *Maria fenestra cœli, quia per ipsam Deus verum fudit sæculis lumen.* B. Damascenus Orat. 1. de natiu. Virg. vocat eam *Portam vitæ, Fontem lucis*, quo nomine eam vocant complures alij. Epiphanius ser. de laud. Virginis, his verbis: *O virgo sancta, lucis æternæ mater, lucis inquam, quæ in cœlis illuminat copias Angelorum: lucis, quæ illuminat ipsorum Seraphim incomprehensum oculum: lucis, quæ illuminat solem splendidis facibus: lucis, quæ fines terræ illuminat ad credendum Trinitati: lucis, quæ dixit; Ego sum lux mundi: lucis, quæ dixit, Ego lux in mundum veni: lucis, quæ assumpta est, & illuminauit cuncta, quæ sunt in cœlis & in terra*, & iterum: *O vterum habentem inextinguibile lumen septies lucentis gratiæ.* Chrysippus Oratione ad Deiparam: *Aue*, inquit, *fons lucis omnem hominem illuminans: Aue solis ortus, qui nullum ferre potest occasum.* Ildephonsus ser. 1. de Assumptione: *Maria*, inquit, *secundum verbum Hebraicum interpretatur stella maris, Mare præsens sæculum est, stella autem B. Virgo Maria, de qua ortus est ille per quem illuminatur omnis mundus. Hinc securius accedite ad laudem Virginis & illuminamini, quoniam ipsa est, per quam vera lux in mari huius sæculi refulsit.* Ecclesia in Missa in præfatione de B. Virgine, hac eadem metaphora vtitur illis verbis: *Quæ virginitatis gloria permanente lumen æternum mundo effudit, Iesum Christum Dominum Nostrum.* Ephrem sermone de laudibus Virginis: *Aue*, inquit, *stella fulgidissima, ex qua Christus processit: Aue per quam clarissimus sol iustitiæ nobis illuxit.* & iterum, *Virginem Luciferam* appellat: æquè ac Cyrillus l. 1. de recta fide ad Reginas: *Maria*, ait, *vitæ genitrix, mater pulchritudinis, maximi para Luciferi.*

Vers. 7. DVO AVTEM DRACONES, EGO SVM, ET AMAN] Hi duo dracones inter se præliabãtur, vt dicitur cap. seq. v. 6. vt significarent colluctationem Mardochæi cum Amano, eiusque supplantationẽ. Dracones enim sunt insignia & stemmata militũ & Ducum, notant enim eorum dotes, quarũ præ-

A cipuè sunt tres; scilicet vigilantia, fortitudo, & celeritas in rebus conficiendis. Draco enim est vigil, & acutissimè cernit; vnde Draco dictus ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est à videndo. Idem fortissimus est & celerrimus; vnde in Arabia volat: quare quid diuinum præ se fert: qua de causa veteres draconi assignarunt custodiam ædium, templorum, oraculorum, thesaurorum, ac infantiæ heroum, vti de Hercule, imò de Nerone fabulati sunt Poëtæ. Hinc rursum draco priscis fuit symbolum prudentiæ, sapientiæ, imò & vaticinij, vti docet Carolus Paschal. lib. 9. de Coronis c. 15. in fine. Adde (quod huic appositum & proprium est) Parthos, siue Persas olim in prælio præmisisse leones & dracones in hostes ad eos consumendos; vti ex Luciano & Ennio docet Brissonius libr. 2. de regno Persarum pag. 310. Si-

Draconis dotes & symbola.

B mile somnium de dracone habuit Olympias mater Alexandri magni, quo ei portendebatur imperium & monarchia, vti eandem draco portendit Augusto, Aureliano, Seuero, Scipioni, & alijs teste Pierio Hierog. 15. Hinc & Pharao vocatur draco magnus, Ezech. 29. v. 3. Hinc quoque olim in bello vocabantur Draconarij, qui nunc vocantur vexilliferi. Denique sicut dracones Mosis deuorarunt dracones Magorum Exodi 7. 12. sic Mardochæus deuorauit Amanum. Sic etiamnum vulgò Dracones vocantur milites fortissimi, puta equites, qui à tergo accipiunt peditem, vt in prælio eum in terram deponentes tam equites, quàm pedites in hostem pugnent.

ET DVAS SORTES ESSE PRÆCEPIT; VNAM POPVLI DEI, ET ALTERAM CVNCTARVM GEN- Vers. 10.
C TIVM] Populo Dei, hoc est Iudæis aduersantium & inimicorum; Aman enim misit sortem pro Iudæis occidendis: Mardochæus verò dedit sortẽ pro gentibus Iudæorum hostibus mactandis.

VENITQVE VTRAQVE SORS IN STATVTVM EX ILLO IAM TEMPORE DIEM CORAM DEO VNIVERSIS GENTIBVS] q. d. vtraque sors incidit in eandẽ diem à Deo ab æterno statutam, scilicet in 13. & 14. Adar, siue Februarij: sed dies hic fuit Iudæis felix & lætus, gentibus verò Iudæorum hostibus fuit infaustus & exitialis, quia Vers. 11.

RECORDATVS EST DOMINVS HÆREDITATIS SVÆ] id est populi Israelitici, quem vt hæreditatẽ, & peculium suum Deus singulariter diligit; ideoque protegit, saluat, & propugnat. Vers. 12.

Symbol. S. Prosper. l. 1. de vocat. gentium c. 2.
D duas sortes accipit fidelium & infidelium; Deus enim Iudæos quasi fideles elegit ad gratiam & gloriam, à quibus gentes infideles exclusit, ita tamen, vt communem prouidentiæ suæ cursum & gratiã eis non denegarit, vti ibidem ostendit Prosper; sed pro Iudæis sibi fidelibus magna fecit signa & portenta in Gentibus, vt cùm per Mosen Ægyptum decem plagis afflixit, cùm per Iosue Chananæos, per Dauidem Philisthæos subiugauit, &c. Ad hæc enim portenta hîc respicitur.

CA.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

M*Ardochæus somnium ipsum enarrat, cuius significationem iam c.10. enarrabat.*

1. ANno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt, Dosithæus, qui se
Sacerdotem Leuitici generis ferebat, & Ptolemæus filius eius, hanc epistolam
phutim, quã dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Ierusalem.

Hoc quoque principium erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud vllum fertur interpretum.

2. Anno secundo, regnante Artaxerxe maximo, prima die mensis Nisan, vidit som-
nium Mardochæus filius Iairi, filij Semei, filij Cis, de tribu Beniamin. 3. homo Iu-
dæus, qui habitabat in vrbe Susis, vir magnus, & inter primos aulæ regiæ. 4. *. Erat *4. Reg. 24. d. 15. Sup. 2. a. 6.
autem de eo numero captiuorum, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis
de Ierusalem cum Iechonia rege Iuda: 5. & hoc eius somnium fuit: Apparuerunt
voces, & tumultus, & tonitrua, & terræmotus, & conturbatio super terram: 6. & ecce
duo dracones magni, paratique contra se in prælium. 7. Ad quorum clamorem cun-
ctæ concitatæ sunt nationes, vt pugnarent contra gentem iustorum: 8 Fuitque dies
illa tenebrarum & discriminis, tribulationis & angustiæ, & ingens formido super terrã.
9. Conturbataque est gens iustorum timentium mala sua, & præparata ad mortem.
10. Clamaueruntque ad Deum: illis vociferantibus, fons paruus creuit in fluuium ma-
ximum, & in aquas plurimas redundauit. 11. Lux & sol ortus est, & humiles exal-
tati sunt, & deuorauerunt inclytos. 12. Quod cùm vidisset Mardochæus, & surre-
xisset de strato, cogitabat quid Deus facere vellet: & si fixum habebat in animo scire
cupiens quid significaret somnium.

HOc caput initio libri ordine historico ponendum est, vti ponunt Græca Roman.

A

VERS. 1. ANNO QVARTO, REGNANTIBVS PTOLEMÆO ET CLEOPATRA] in Ægypto. Illo enim æuo à primo Ptolemæo Lagi rege Ægypti ceteri omnes vocati sunt Ptolemæi, reginæ verò Cleopatræ. Hic Ptolemæus fuit is, qui cognominatus est Philometor, sextus ab Alexandro magno; ac Iudæis impensè fauit, imò omne regnum suum gubernandum commisit, ac Duces militiæ suæ constituit Oniam & Dosithæum Iudæos, teste Iosepho l. 2. contra Appion. Incertum est, an hic Dosithæus sit idem cum Dosithæo sacerdote, qui epistolam *phurim*, id est sortium à Mardochæo Hebr. scriptam, & à Lysimacho in Græcum conuersam, tulit in Ierusalem, vti hic dicitur. Porrò hic versus non est Mardochæi, nec additus à Sept. hi enim vixerunt ante Philometorem sub Ptol. Philadelpho, sed ab aliquo posteriore Scriba hagiographo historiæ causâ interiectus.

B

VERS. 2. ANNO SECVNDO] Hic incipit epistola Mardochæi, quæ scripta fuit anno secundo Artaxerxis, id est Darij Hystaspis imperantis in Perside. Artaxerxes enim erat commune nomen regum Persarum, sicut Assuerus Medorum, vt dixi. Erat enim idem annus, quo Darius concessit Iudæis facultatem resumendi fabricam templi, quam inchoarat Cyrus, sed inhibuerat eius filius Cambyses, vt patet 1. Esdræ c. 4. & 6.

VERS. 5. ET HOC EIVS SOMNIVM FVIT: APPARVERVNT VOCES, ET TVMVLTVS, ET TONITRVA, ET TERRÆMOTVS, ET CONTVRBATIO SVPER TERRAM.] Hæc omnia significabant tumultus & conturbationes, quos Aman excitauit contra Iudæos per edictum iubens omnes occidi. Erant enim multa centena Iudæorum millia, qui omnes erant necandi cum vxoribus, filiabus, & ancillis. Cogita quanta in eis fuerit consternatio, tumultus, & cõploratio.

PARATIQVE CONTRA SE IN PRÆLIVM] Græcè; *Processerunt præliari vtrique*; nimirum Mardochæus contra Aman. VERS. 6.

VT PVGNARET CONTRA GENTEM IVSTORVM] puta contra Iudæos, qui erant populus fidelis Dei cultui dicatus. VERS. 7.

FONS PARVVS CREVIT IN FLVVIVM MAXIMVM, &c. VERS. 10.

LVX ET SOL ORTVS EST; ET HVMILES (Iudæi) EXALTATI SVNT, ET DEVORAVERVNT INCLYTOS] nimirum Aman cum eius asseclis, ceterisque sibi aduersantibus. VERS. 11.

Fons paruus fuit Esther cum suis Iudæis, quæ primò vilis & exilis creuit in fluuium, imò in lucẽ & solem conuersa est, cùm effecta regina Mardochæum & Iudæos extulit, vt de Aman & hostibus suis eos mactando triumpharent. Alludit ad fonticulos, qui in profundis locis, vt puteis & antris, modicè exiliunt, ideoque obscuri sunt & tenebrosi; sed dum affluxu vicinarum aquarum crescunt, fiunt lympidi & lucidi, iuxta illud:

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis.

imò fiunt fulgidi instar solis, præsertim dum radijs solis ita verberantur, vt sol in eis vel iridem vel seipsum exprimat, vt fit in parelio, quando sol in nubibus aqueis rarefactis transparens alium quasi solem in eis spectandum exhibet. Simili enim modo Esther post adeptum regnum maiestate & gloria refulsit quasi sol. vide dicta c. præced. v. 7.

Cogitabat quid Devs facere vellet, et fixvm habebat in animo (inuestigare, & scrutari somnij significationem) scire cvpiens qvid significaret somnivm.] Hine patet Mardochæum cùm primò vidit somnium, eius significationem non intellexisse, sed sensim ex rerum euentu, & Dei instinctu eam cognouisse. A Sentiebat tamen in genere sibi à Deo inspirari, aliquid magni in fauorem Iudæorum eo significari. Vnde Iosippus filius Gorionis libr. 2. *Cum Aman, ait, Mardochæo tam infensus esset, ait ad suam Esther, impletur somnium, quod narraui tibi in diebus iuuentutis tuæ.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sup. 2. d. 21. & 6. a 2. *Mardochæus Assuero per Estherem reuelat coniurationem eunuchorum contra eum, de qua cap. 2. 21. quare ordine historico eò loci hoc caput inserendum est: quæ enim ibi strictim dicta sunt, hic fusiùs enarrantur.*

1. Morabatur autem eo tempore in aula regis, cum Bagatha & Thara eunuchis regis, qui ianitores erant palatij. 2. Cumque intellexisset cogitationes eorum, & curas diligentiùs peruidisset, didicit quòd conarentur in regem Artaxerxem manus mittere, & nunciauit super eo regi. 3. Qui de vtroque habita quæstione, confessos iussit duci ad mortem. 4. Rex autem quod gestum erat scripsit in commentarijs; sed & Mardochæus rei memoriam litteris tradidit. 5. Præcepitque ei rex, vt in aula palatij moraretur, datis ei pro delatione muneribus, 6. Aman verò filius Amadathi bugæus, erat gloriosissimus coram rege, & voluit nocere Mardochæo & populo eius, pro duobus eunuchis qui fuerant interfecti.

Hucusque proœmium.

Quæ sequuntur, in eo loco posita erant, vbi scriptum est in volumine,
Et diripuerunt bona, vel substantias eorum.
Quæ in sola vulgata editione reperimus.
Epistolæ autem hoc exemplar fuit.

Vers 5. Datis pro delatione mvneribvs] exiguis & parui momenti: nam postea maiora dedit, vt patet c. 6. v. 3. Aut potius est prolepsis, siue anticipatio: munera enim hæc data videntur Mardochæo non statim à delatione, sed diu post, cùm scilicet rex legens Annàles intelligeret, nihil mercedis Mardochæo pro delatione datum fuisse, vti narratur c. 6. 3.

Vers. 6. *Aman Bugæus, Cur. Respons. 1.* Aman verò filivs Amadathi bvgævs erat gloriosissimvs] Cur Aman vocatur Bugæus? Respondent aliqui vocatur Bugæus, id est filius Bogis. Bogim enim magnifecit Xerxes teste Herodoto libr. 7. & 8. Bogem quoque fuisse Macedonem, vti erat Aman, liquet ex eo, quod addit Herodot. eum fuisse oriundum ex vrbe Sion, id est Amphioli, quæ vrbs est Macedoniæ, *2. & verò.* quam præterfluit Aiymon fluuius. Verùm hæc contigerunt ante Xerxem sub Dario patre Xerxis, vt ostendi in Proœmio. Dico ergo *Bugæus*, vel vt aliqui legunt, *Vgæus*, idem est quod *Agagæus*, id est oriundus ex stirge Agag regis Amalec. Id ita esse liquet ex eo, quòd τὸ Bugæus non sit in Hebr. sed acceptum ex Sept. qui cap. 3. v. 1. pro *ex stirpe Agag* vertunt *Bugæus*. Nam ex Agag dempto primo Aleph per Aphæresin fit *Gag*, vel *Gog*. vti pro *Agag* vertunt Sept. Nu. 24. v. 7. Iam ex *Gog* fit *Gogæus*, & inde *Bogæus* vel *Bugæus*. Nam littera *b.* subinde commutatur cum g. vt docet S. Hier. in locis Hebr. vbi Gobel, siue Gyblum, quod est apud B Ezech in Hebr. ait esse *Byblum*, vrbem celebrem Phœniciæ. Plura similia exempla commutationis litteræ *b.* in *g.* affert Angelus Caninius in Hellenismo. Licet enim Aman stirpe proxima fuerit Macedo, vt dicitur c. 16. 10. tamen prisca prosapiâ & origine fuit Amalecita ex stirpe Agag, vt dixi c. 3. 1. Potest secundò τὸ *Bugæus* esse nomen non proprium, nec patronymicum, sed appellatiuum; vnde Roman. illud scribunt per minusculum *b.* vt significet magnum iactatorem & gloriosum, qualis hic dicitur fuisse Aman, vt τὸ *bugæus* componatur ex βȣ̃, quæ particula Græcis auxesin affert à βȣ̃ς, id est bos, q. d. bouinâ magnitudine, & γαίω, id est glorior, iacto, vt *augæus* sit idê quod *boine*, hoc est immaniter *se iactans*. Vnde C Plutar in quæst. Græc. *Bubalum*, inquit, *ducunt pro magno sicut Poëta* (Homerus Agamemnonem) *dicit* βοῶπιν, *id est bouinus, hoc est magnis præditum oculis, & bugæum, qui se gloriosè iactaret.* Hinc Homerus βουγάϊον vocat magnum iactatorem. Hinc & Italicum *bugia*, id est mendacium: gloriosi enim thrasones, qui magna de se iactant, vti Aman, multa mentiuntur, Itali enim multas voces accipiunt à Græcis, vtpote in Italia habitantibus. Vnde & Calabria, in quo docuit Pythagoras, dicta est magna Græcia.

Pro dvobvs evnvchis] suspensis per delationem Mardochæi. Nam hi erant amici & fœderati Aman, vt dixi c. 2. v. 21.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EXemplar epistolæ Assueri missæ ab Aman ad commuaem Iudæorum cædem, quæ ordine historico inserenda est c. 3. v. 14. vt ibidem inserunt Græca Roman. Deinde v. 8. subijcitur oratio Mardochæi pro hac cæde auertenda, quæ ordine historico collocanda est post c. 4.

1. REx maximus Artaxerxes ab India vsque Æthiopiam, centum viginti septem prouinciarum principibus & ducibus, qui eius imperio subiecti sunt, salutem. 2. Cùm plurimis gentibus imperarem, & vniuersum orbem meæ ditioni subiugassem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subiectos, vt absque vllo terrore vitam silentio transigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur. 3. Quærente autem me à consiliarijs meis, quomodo posset hoc impleri, vnus qui sapientia & fide ceteros præcellebat, & erat post regem secundus, Aman nomine, 4. indicauit mihi in toto orbe terrarum populum esse dispersum, qui nouis vteretur legibus, & contra omnium Gentium consuetudinem faciens, Regum iussa contemneret, & vniuersarum concordiam nationum sua dissensione violaret. 5. Quod cùm didicissemus, videntes vnam gentem rebellem aduersus omne hominum genus peruersis vti legibus nostrisque iussionibus contraire, & turbare subiectarum nobis prouinciarum pacem atque concordiam, 6. iussimus, vt quoscumque Aman, qui omnibus prouincijs præpositus est, & secundus à rege, & quem patris loco colimus, monstrauerit, cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis suis, nullusque eorum misereatur, quartadecima die duodecimi mensis Adar anni præsentis: 7. vt nefarij homines vno die ad inferos descendentes, reddant imperio nostro pacem, quam turbauerant.

Hucusque exemplar epistolæ.

Quæ sequuntur, post eum locum scripta reperi vbi legitur,
Pergensque Mardochæus, fecit omnia quæ ei mandauerat Esther.

Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpretum.

8. Mardochæus autem deprecatus est Dominum, memor omnium operum eius, 9. & dixit: Domine, Domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreueris saluare Israel. 10. Tu fecisti cælum & terram, & quidquid cæli ambitu continetur, 11. Dominus omnium es, nec est qui resistat maiestati tuæ. 12. Cuncta nosti, & scis quia non pro superbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate, fecerim hoc, vt non adorarem Aman superbissimum. 13. (libenter enim pro salute Israel etiam vestigia pedum eius deosculari paratus essem,) 14. sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & nequaquam adorarem, excepto Deo meo. 15. Et nunc Domine rex Deus Abraham, miserere populi tui, qui, quia volunt nos inimici nostri perdere, & hereditatem tuam delere. 16. Ne despicias partem tuam, quam redemisti tibi de Ægypto. 17. Exaudi deprecationem meam, & propitius esto sorti & funiculo tuo, & conuerte luctum nostrum in gaudium, vt viuentes laudemus nomen tuum Domine, & ne claudas ora te canentium. 18. Omnis quoque Israel pari mente & obsecratione clamauit ad Dominum, eò quod eis certa mors impenderet.

VERS.2. VITAM SILENTIO (id est quietè sine turbis & tumultibus) TRANSIGENTES] *in pace & tranquillitate*, vt habent Græca.

VERS.6. DELEANTVR QVARTADECIMA DIE MENSIS DVODECIMI ADAR.] Nam 13. die iussi sunt inchoare cædem, sed die 14. eandem perficere, vti forte commutatâ fecisse Iudęos patet cap.9.17. nil ergo hæc antilogia habet virium, vt suspectam faciat auctoritatem & fidem horum capitum, vt volunt Nouantes.

VERS.8. Recitatur hoc versu oratio Mardochæi: ante quam S. Hier. ita præfatur: *Hæc non habentur in Hebraico*, scilicet illo breuiori quo vsus fuit S. Hier. *nec apud vllum feruntur interpretum*, nimirum Aquilam, Symmachum, Theodotionem, quintam, & sextam editionem, & similes. Nam excipiendi sunt Sept. quia ex eis hæc transtulit S. Hier. nam ante eum versio Sept. erat vulgata, qua vtebatur Ecclesia; ex vulgata autem hæc se transtulisse fatetur S. Hier. in Prooemio c.15.

Porrò hæc oratio Mardochæi pia est, neruosa, & ardens, quam proinde vsurpat Ecclesia in Missa feriâ quartâ post Domin.2. Quadragesimę; ex quo liquet illam, vti & cetera horum capitum esse Scripturam Canonicam iuxta decretum Concilij Trident. sess.4.

VERS.13. LIBENTER ENIM PRO SALVTE ISRAEL ETIAM VESTIGIA PEDVM EIVS DEOSCVLARI PARATVS ESSEM] *vestigia*, vel propriè accipe, quæ pede pulueri vel terræ imprimuntur; vel Metonymicè ipsos pedes pedumque plantas, quibus hæc vestigia terræ imprimũtur. Vnde Iosippus Gorionides habet: *Paratus fuissem lingere calceum, qui in eius est pedibus, & puluerem quem ipse calcasset.* Alludit ad illud Isaiæ 49.23. *Vultu in terram demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.* Et ad illud Psal.71.9. *Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent.* ita Serarius & Sanchez, qui multis exemplis ostendit vestigium sæpè sumi pro pede vestigium imprimente terræ; id est pro planta pedis, quæ terram premit & lutum sordesq; colligit: hanc enim osculari actus est summæ demissionis & venerationis.

SEPTIMVS NE HONOREM DEI MEI (puta cultum latriæ soli Deo debitum) TRANSFERREM AD HOMINEM] Volebat enim Aman adorari vt Deus, vt ostendi c.3.2. VERS.14.

NE DESPICIAS PARTEM TVAM] scilicet hæreditariam, id est populum Israel, quem tibi in hæreditatem & peculium, quasi proprium & peculiarem ex omnibus gentibus selegisti. VERS.16.

ET NE CLAVDAS (Græcè *ne perdas*; id est ne claudi & perdi sinas) ORA TE CANENTIVM.] Sic enim amplius tibi canere non poterunt; itaque laus tua peribit & tibi & nobis. VERS.17.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Estheris oratio & planctus, quæ orationi Mardochæi subnectenda est post cap.4. vti in Græco Rom. subnectitur.

1. Esther quoque regina confugit ad Dominum, pauens periculum, quòd imminebat. 2. Cumque deposuisset vestes regias, fletibus & luctui apta indumenta suscepit, & pro vnguentis varijs, cinere & stercore impleuit caput, & corpus suum humiliauit ieiunijs: omniaque loca, in quibus antea lætari consueuerat,
crinium laceratione compleuit. 3. Et deprecabatur Dominum Deum Israel, di-
* Deut. 4. cens: Domine mi, qui rex noster es solus, adiuua me solitariam, & cuius præter te
43. nullus est auxiliator alius. 4. Periculum meum in manibus meis est. 5. * Au-
diui à patre meo, quòd tu Domine tulisses Israel de cunctis Gentibus, & patres no-
stros ex omnibus retro maioribus suis, vt possideres hæreditatem sempiternam, fe-
cistique eis sicut locutus es. 6. Peccauimus in conspectu tuo, & idcirco tradidi-
sti nos in manus inimicorum nostrorum: 7. coluimus enim deos eorum. Iustus
es Domine: 8. & nunc non eis sufficit, quòd durissima nos opprimunt seruitu-
te, sed robur manuum suarum, idolorum potentiæ deputantes. 9 volunt tua
mutare promissa, & delere hæreditatem tuam, & claudere ora laudantium te, at-
que extinguere gloriam templi & altaris tui, 10. vt aperiant ora Gentium, &
laudent idolorum fortitudinem, & prædicent carnalem regem in sempiternum.
11. Ne tradas Domine sceptrum tuum his, qui non sunt, ne rideant ad ruinam no-
stram: sed conuerte consilium eorum super eos, & eum, qui in nos cœpit sæuire, dis-
perde. 12. Memento Domine, & ostende te nobis in tempore tribulationis no-
stræ, & da mihi fiduciam Domine rex deorum, & vniuersæ potestatis. 13. tribue
sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor illius in o-
dium hostis nostri, vt & ipse pereat, & ceteri qui ei consentiunt. 14. Nos autem
libera manu tua, & adiuua me, nullum aliud auxilium habentem, nisi te, Domine
qui

qui habes omniom scientiam, 15. & nosti quia oderim gloriam iniquorum, &
detester cubile incircumcisorum, & omnis alienigenæ: 16. Tu scis necessitatem
meam, quòd abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum
in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ, & non
portem in diebus silentij mei, 17. & quòd non comederim in mensa Aman, nec
mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libamioum: 18. & nun-
quam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum vsque in præsentem diem, nisi
in te Domine Deus Abraham. 19. Deus fortis super omnes, exaudi vocem eo-
rum qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me à ti-
more meo.

Vers. 1. PAVENS PERICVLVM] Sept. *in agone mortis comprehensa*, qualis fuit agonia & oratio vltima Christi in horto.

Vers. 2. HVMILIAVIT IEIVNIIS] τὸ *ieiunijs* non est in Græco, sed intelligitur: Hebræi enim humiliationem corporis vocant ieiunium; nil enim ita carnem deprimit ac ieiunium: vnde Hebræi ieiunium ab Esther indictum die 13. Adar appellant *taanith Esther*, id est humiliationem, hoc est ieiunium Estheris. Sapienter S. Ambr. Ep. 88. *Esther*, inquit, *regem superbum suis inclinauit ieiunijs*: qua de re plura dixi c. 4. in fine.

CRINIVM LACERATIONE] Solebant veteres in grandi calamitate & planctu manus complodere, pectus tundere, genas vellere, crines lacerare ex doloris vehementia vt omnes ad commiserationē & comploratationem commouerent, vti de se narrat Esdras l. 1. cap. 9. & de Alexandra Hircani filia & socru Herodis, ac Salome sorore Herodis refert Iosephus l. 15. c. 11. & l. 16. c. 11.

Vers. 3. ADIVVA SOLITARIAM] tum quia in aula regis gentilis sola sum Iudæa, tum quia omni humano auxilio sum destituta, vt sequitur; tum quia nullius hominis sed Dei solius alloquium & consolationem desidero. Iosippus ait Estherem sic orasse; *Ego hîc habito sola, ego in domo regis sola, absque patre & absque matre sum. Sicut pupilla paupercula, quæ ostiatim mendicat, ita ego mendico miserationes tuas fenestratim*, id est per singulas fenestras ab vna in aliam pergens: vt in cælum prospiciam, indeque auxiliū tantæ afflictionis à Deo expectem; hac enim de causa solebant Iudæi orantes solaria conscendere, & per fenestras in cælum prospicere, vti fecit Iudith cap. 8. 5. Daniel c. 6. 10. imò Christus hac de causa montes conscendebat, ibique *erat pernoctans in oratione Dei*. Lucæ 6. 12.

Vers. 4. PERICVLVM MEVM (Iosippus *anima mea*) IN MANIBVS MEIS] id est præsentissimum & summum est: quod enim in manibus gestatur, facile effundi, vel à fure aut hoste eripi & auferri potest. Sic Dauid fugiens Saulem & hostes quærentes eum occidere, ait psal. 118. v. 109. *Anima mea in manibus meis*, id est vita mea est in summo periculo, vt eam manu gestare videar, & cuiuis eam auferre volenti offeram.

Vers. 7. COLVIMVS ENIM DEOS EORVM] non ego, sed maiores nostri in Ierusalem sub Manasse, alijsque regibus idololatris. ita Iosippus Gorionides.

Vers. 8. ROBVR MANVVM SVARVM IDOLORVM POTENTIÆ DEPVTANTES] hoc est, vt vertit Iosippus: *Ecce ipsi* (Aman eiusque, asseclæ) *non dicunt se* (ô Domine) *non in manus suas tradidisse, sed idolis suis* (Mithræ, id est solis) *id acceptum ferunt*.

Vers. 9. VOLVNT TVA MVTARE PROMISSA (quibus tu patribus nostris Abrahæ, Isaac, Iacob, Moysi, &c. A promisisti te fore Deum & protectorem nostrum) ET DELERE HÆREDITATEM TVAM (id est populum Israel, qui quasi tuum peculium te solum vt Deum & Dominum suum agnoscit & colit) ATQVE EXTINGVERE GLORIAM TEMPLI ET ALTARIS TVI] iam recenter in Ierusalem ab hoc Assuero, id est Dario Hystaspis reædificati 1. Esdræ 6. Si enim Dario persuasisset Aman perdere Iudæos omnes in Perside, non stetisset hic eius odium, sed & Ierusalem cum templo euerti curasset.

Vers. 10. ET PRÆDICENT CARNALEM REGEM] Darium vel Aman, qui quasi rex & tyrannus nobis dominatur, vt *prædicent* eum nobis, nostroque Deo potentiorem nos omnes occidisse & exterminasse.

Vers. 11. NE TRADAS SCEPTRVM TVVM HIS QVI NON SVNT] id est falsis Dijs & idolis qui non sunt Dij, vt eis ascribatur diuinitas & omnipotētia tua; q.d. ne sinas dæmonibus quasi Dijs attribui potentiam diuinam, quasi per illam Aman eos colēs nos per- B diderit, vt dæmones de te ô Domine triumphent ac pro te vt Dij colantur.

Vers. 13. TRIBVE SERMONEM COMPOSITVM IN ORE MEO IN CONSPECTV LEONIS] q.d. ita apposité cōpone & dispone verba mea in ore meo, vt Darij mariti mei qui terribilis est vt leo, animos mitigē, & ad me meorumque Iudæorum misericordiam inflectam. Hinc S. Aug. libr. 1. de doct. Christiana c. 15. docet concionatorem idem quod Esther hîc ante concionem debere à Deo flagitare, vt nimirum ita componat verba in ore suo, vt auditorum mentes penetrent, feriant, & compungant. Ecce Esther accedens ad Darium non vocata tremit vt capella coram leone, quasi ab eo deuoranda; ideoque tota afflicta & compuncta vnius Dei opem ardentissimè implorat & impetrat. Sic S. Paulus C Neronem vocat leonem dicens: *Liberatus sum de ore leonis* 2. Timoth. 4. 17. Nam vt dicitur Prouer. 20. 2. *Sicut rugitus leonis, ita & terror regis*. Id in Dario patebit c. seq.

Vers. 15. NOSTI QVIA ODERIM GLORIAM INIQVORVM, ET DETESTER CVBILE INCIRCVMCISORVM] q.d. Ego quia sum fidelis & Dei cultrix detestor coniugium & copulam cum Dario infideli & idololatra, sed tamen eam admitto & permitto necessitate adacta, vt eum mihi meisque Iudæis placem & conciliem.

Vers. 16. TV SCIS NECESSITATEM MEAM] qua compellor me vt reginam regaliter more Persico ornare, vt regi marito meo placeam, quod vtique nollem, nec facerem, nisi necessitas hæc me cogeret. Hinc S. Aug. ep. 199. ad Ecdiciam eam reprehendit, quod vni Deo placere volens, indiscreto zelo habitum monachę assumeret, & sua in pauperes distribuens inscio marito ei displiceret, eique adulterandi occasionem daret.

QVOD

A Qvod abominer signvm svperbiæ meæ, qvod est svper capvt mevm in diebvs ostentationis meæ] cùm scilicet in publico vel coram rege compareo, meque vt reginam in habitu ornatuque regali ostendo. Signum superbiæ vocat regiam cidarim siue coronam, quam celsam & auro gemmisque distinctam in capite quasi turrim gestabat, vti etiamnum nonnullæ caput ita ornant & attollunt, vt turritæ vel turrigeræ esse videantur, de quibus Iuuen. Sat. 10.

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Turrificat caput, Andromachen à fronte videbis,
Post minor est, aliam credas.

B Et detester illvd qvasi pannvm menstrvatæ] Græci *quasi pannum menstruorum*, id est pannum infectum sanguine menstruo, qui sordidissimus, fœtidissimus, imò venenatus & planè abominabilis est, vti multis ostendit Plin. libr. 7. c. 19. Audi S. Aug. ep. 199. iam citata: *Esther illa regina Deum timens, Deum colens, Deo subdita, marito regi alienigenæ non eundem secum colenti Deum, tamen subiecta seruiebat, quæ cum extremo periculo, non suo tantùm, sed etiam gentis suæ, qui tunc erat populus Dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pannum menstrualem: & ita orantem confestim exaudiuit, qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtique maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum falsorūque cultorem.*

Et non portem in diebvs silentii mei] quibus scilicet domi in cubiculo meo vt priuata persona quiesco & desitesco.

Et non biberim vinvm libaminvm] scilicet idolis oblatum & prælibatum. Vers. 17.

Et nvnqvam lætata sit ancilla tva ex qvo hvc (in aulam & thronum regium) translata svm vsqve in præsentem diem nisi in te Devs Abraham] q. d., sicut Abraham vni Deo credidit, in eoque solo sperauit, omniaq; bona sua in eodem collocauit, vt de nullo alio gauderet, quàm in Deo & de Deo suo: sic & ego nunquam lætata sum in honore & ornatu regio, nec in diuitijs & delicijs regalibus vtpote exilibus, caducis, & vanis, sed in te solo Domine Deus: tu enim mihi es omnis honor, omnis decor, omnis voluptas, omnis opulentia, omnis suauitas, omne bonum: idque solidum, stabile, immensum, & sempiternum. Magna fuit Estheris animæ puritas, sinceritas, charitas, sanctitas, vt ex his verbis liquet. Discamus ab ea in nulla re mundi lætari, sed in solo Deo; Vti David hortatur dicens: *Lætamini in Domino & exultate iusti.* Et: *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui* Psal. 36. 4. Et Paulus: *Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete.* Philipp 4. 4. vide ibi dicta: Deus enim solus est verum cordis gaudium, imò mare & oceanus vti bonorum, ita & gaudiorum omnium: Ipse solus immensis gaudijs implet omnes sensus & sinus animæ nostræ. Iesus mel in ore, melos in aure, iubilus in corde, ait S. Bern. Vers. 18.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Esther ornatu regio sistit se Assuero, sed terribili eius aspectu perculsa semel & iterum quasi exanimata corruit: vnde Assuerus accurrens ei blanditur, eamq; sibi restituit.

Hæc quoque addita reperi in editione vulgata.

1. ET mandauit ei (haud dubium quin Esther Mardochæus) vt ingrederetur ad
regem, & rogaret pro populo suo pro patria sua. 2. Memorare (inquit) die-
rum humilitatis tuæ, quomodo nutrita sis in manu mea, quia Aman secundus à rege
locutus est contra nos in mortem: 3. & tu inuoca Dominum, & loquere regi pro
nobis, & libera nos de morte.

Necnon & ista quæ subdita sunt.

4. Die autem tertio deposuit vestimenta ornatus sui, & circumdata est gloria sua.
5. Cumque regio fulgeret habitu, & inuocasset omnium rectorem & saluatorem
Deum, assumpsit duas famulas, 6. & super vnam quidem innitebatur, quasi præ
delicijs & nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens: 7. altera autem
famularum sequebatur dominam, defluentia in humum indumenta sustentans. 8. Ip-
sa autem roseo colore vultum perfusa, & gratis ac nitentibus oculis, tristem cela-
bat animum, & nimio timore contractum. 9. Ingressa igitur cuncta per ordinem
ostia, stetit contra regem, vbi ille residebat super solium regni sui, indutus vestibus
regijs, auroque fulgens, & pretiosis lapidibus, eratque terribilis aspectu. 10. Cum-
que eleuasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, regina corruit,
&, in pallorem colore mutato, lassum super ancillulam reclinauit caput. 11. Con-
uertitque Deus spiritum regis in mansuetudinem, & festinus ac metuens exiliuit
de

de solio,& sustentans eam vlnis suis, donec rediret ad se, his verbis blandiebatur:
12. Quid habes Esther? Ego sum frater tuus,noli metuere. 13. Non morieris,non
enim pro te,sed pro omnibus hæc lex constituta est. 14. Accede igitur, & tange
sceptrum. 15. Cumque illa retiecret, tulit auream virgam, & posuit super collum
eius,& osculatus est eam,& ait: Cur mihi non loqueris? 16. Quæ respondit: Vidi te
domine quasi Angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ.
17. Valde enim mirabilis es domine,& facies tua plena est gratiarum. 18. Cumque
loqueretur, rursus corruit, & penè examinata est. 19. Rex autem turbabatur,& omnes ministri eius consolabantur eam.

VERS. 2. HOc caput inserendum est cap. 5. namquæ ibi breuiùs dicta sunt, hic fusiùs recensentur.

NVTRITA SIS IN MANV MEA] per manum meam, id est per me, meamque opem & operam: quanquam & propriè infantes gestantur manu sinuque nutricum (qualis Estheri fuerat Mardochæus) ibique nutriuntur.

LOCVTVS EST CONTRA NOS IN MORTEM] id est ad mortem, vt nos morti addixerit per regis edictum.

VERS. 4. DEPOSVIT VESTIMENTA ORNATVS SVI] modesti & mœsti,quo ad luctum & pœnitentiam induta & ornata erat. Vnde Græcè est: *Deposuit vestimenta luctus.*

CIRCVMDATA EST GLORIA SVA] id est gloriosa corona regia, ceterisque vestibus aureis & gemmeis,vtpote regalibus se induit. sic Iob c. 19. 9. ait: *Spoliauit me gloria mea*, quam explicans subdit: *& abstulit coronam de capite meo*: Iob enim erat rex,& coronâ regiâ coronabatur.

VERS. 6. ET SVPER VNAM QVIDEM INNITEBATVR QVASI PRÆ DELICIIS (Græcè ὡς τρυφερευομένη, id est quasi delicatè agens, delicatè se regens) ET NIMIA TENERITVDINE CORPVS SVVM FERRE NON SVSTINENS] Assumpsit Esther speciem hanc teneritudinis, vt per eam Assuerum commoueret ad misericordiam. Et verè erat tenera & debilis, tum ex sexu, tum ex ieiunio,tum ex metu; vnde & corruit.

VERS. 8. TRISTEM CELABAT ANIMVM ET NIMIO TIMORE CONTRACTVM] nouerat enim Darium esse terribilem; ac edictum eius de nece Iudæorum iam latum & promulgatum,ex lege Persarum non posse reuocari: rursum capitale esse regem adire, nisi quis ab eo vocatus esset. Quare sciens certum se adire capitis periculum,plena erat timore & trepidatione,ne res malè cederet,ac rex excandescens iuberet illico edictum suum de Iudæis mactandis executioni mandari. Vnde sequitur:

VERS. 9. INGRESSA IGITVR CVNCTA PER ORDINEM OSTIA, STETIT CONTRA REGEM] Verisimile est Estherem trepidantem non prope accessisse ad regem, sed terribili eius aspectu conterritam stetisse eminus ad ostium, quod erat ex aduerso regis in solio residentis. Vnde cap. 5. 1. dicitur stetisse *in atria domus regiæ, quod erat interius contra basilicam regis.*

VERS. 10. CVMQVE ELEVASSET FACIEM,ET ARDENTIBVS OCVLIS FVROREM PECTORIS INDICASSET] quem conceperat, ait Iosippus,æquè ac Iosephus, ex eo quòd Esther non vocata contra legem ad se ingressa esset, putans se ab Esther contemptum. Reges Persarum enim magnam,imò diuinam maiestatem præ se ferebant, & magnam reuerentiam, imò latriam à suis exigebant, volentes adorari vt Dij. Accedebat, quòd Darius natura erat cholericus & ferox, vt patet ex eo quod de ipso narrat Seneca l. 3 de Ira c. 16. *Cùm bellum*, inquit, *Scythis indixisset Orientem cingentibus, rogatus ob Obazo nobili sene, vt ex tribus liberis vnum in solatium patri relinqueret, duorum operâ vteretur, plusquam rogatus pollicitus, omnes se dixit illi remissurum, & occisos in conspectu parentis abiecit,crudelis futurus,si omnes abduxisset.* Subdit simile de Xerxe Darij filio; *qui Phythio*, inquit, *quinque filiorum patri vnius vacationem petenti, quem vellet eligere permisit. Deinde quē elegerat,in partes duas distractum ab vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitum.* Darij seuitia.

REGINA CORRVIT] Suspicatur aliqui illam simulasse deliquium animi, vt iram regis flecteret. Verùm pallor & ea quæ secuta sunt, indicant verum fuisse deliquium. Nam vt præcessit, ipsa accessit nimio timore contracta: deinde videns regem in tanta maiestate scintillantibus & furibundis oculis se intueri, tremore perculsa,quasi exanimata corruit. Maiestas enim regia mirè percellit accedentes ad eam. Narrarunt viri graues, qui aliàs neminem metuebant, solebantque cum Principibus liberè & familiariter agere, cùm ad Philippum II. Hispan. regem aliquid petituri accederent, ac rex in eos oculos suos cum regia grauitate defigeret, consternatos obmutuisse, ac licet rex comiter eos inuitaret,vt sua proponerent; tamen ne verbum quidem effari potuisse.

VERS. 11. CONVERTITQVE DEVS SPIRITVM REGIS IN MANSVETVDINEM] *Conuertit* tum per miserabilem aspectum collabentis reginæ, tum per internum instinctum & impulsum quo eum flectebat ad commiserationem, vt iram commutaret in mãsuetudinem & blanditias. *Cor regis* enim *in manu Domini; quocumque voluerit inclinabit illud.* Prou. 21. 1. præsertim quia videbat Assuerus Estherem ex contemptu non accessisse, vt putabat,sed summè se metuere & reuereri (hoc enim reges quærunt) adeoque ex reuerentia & tremore corruere & deliquium pati.

VERS. 12. QVID HABES ESTHER? EGO SVM FRATER TVVS] *Frater*, id est maritus qui te amo non vt maritus & dominus, sed vt frater, socius & æqualis. Nota coniuges subinde se mutuo compellare fratres & sorores, idque partim pudicitiæ & castitatis, partim beneuolentiæ & arcti amoris coniugalis causa, præsertim quia prima mundi post Adam & Euam connubia fuere fratrum & sororũ. Sic sponsa in Canticis à sponso vocatur soror: sic sapientia vocatur sponsa sapientis. Sap. 8. 2. Eadem amica & soror nominatur Prou. 7. 4. Denique (quod huic loco proprium est) Persæ solebant sorores accipere in vxores, teste S. Hier. l. 2. contra Iouin. Idem ex Herod. Agathia, Clem. Alexan. Diogene, Laërtio docet Brissonius lib. 2. de regno Pers. p. 225. *Frater id est maritus.* Cur

ET

VERS. 15. ET OSCVLATVS EST EAM] quasi sponsam dilectam, vt hisce blanditijs eam quasi exanimem sibi redderet. Esther hîc repræsentat B. Virginem, quæ Assuerum, id est Deum iratum toti generi humano ob peccata Adæ & posterorum adiens cũ duabus ancillis, hoc est cum duplici creatura, angelica scilicet & humana, ait S. Bonau. in speculo c. 3. Mysticè cum duplici virtute & vita, actiua scilicet & contemplatiua, cumque obscerans præ sacro numinis metu & reuerentia quasi in deliquium corruit, sed Deus ei blandiens & osculaos concessit quod postulabat, nimirum salutem generis humani, ideoque filium suum ei dedit, vt in ea carnem assumens fieret hostia piacularis & redemptor mũdi. Hoc est quod ipsa petebat Cant. 1. 1. *Osculetur me osculo oris sui.*

VERS. 16. VIDI TE DOMINE QVASI ANGELVM DEI] angelica maiestate & splendore refulgentem; ideoque metum & terrorem mihi ceterisque incutientem. Hinc Cosroas rex Persarum gentilis quẽ A superauit Heraclius Imp. iuxta se miram fabricari iussit sphæram, in qua angeli regem circumstabãt. Audi Theophanem, & ex eo Baronium to. 8. Anno Christi 622. *Heraclius victo Cosroha abominandũ offendit Cosrohis simulachrum, & effigiem eius in globi formã, referente palatij tholo, tanquam in cælo sedentem. Circum erant Sol, Luna, & astra quibus ille superstitiosus tamquam Dijs seruiebat, circumstantibus suis Angelis sceptrigeris. Machinas porrò impius parauerat, quæ eo ex loco guttas pluuiæ instar amitterent, sonitumque tonitrũ æmulum ederent. Hæc omnia ipsamque Ignis ædem totamque vrbem combussit Heraclius.* Ecce vt Cosroas affectarit diuinitatem repræsentando Angelos, tonitrua, & fulmina, quæ Deo sunt propria.

ET FACIES TVA PLENA EST GRATIARVM] puta plena decoris, splendoris, magnificentiæ, maiestatis angelicæ & diuinæ potius, quàm humanæ. Hac reuerentia & blandiloquẽtia Esther deliniuit Assuerum, cumque planè sibi deuinxit, vt concederet quidquid illa postularet. VERS. 19.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EPistola Assueri qua reuocat prius decretum de Iudæis cædendis ac contrarium edit, scilicet vt Iudæi suos hostes mactent, vtq; huius diei memoria festo quotannis recurrente celebretur.

Exemplar epistolæ Artaxerxis, quam pro Iudæis ad totas regni sui prouincias misit: quod & ipsum in Hebraico volumine non habetur.

sup. 11. a. 2. 1. REx magnus Artaxerxes ab India vsque Æthiopiam, centum vigintiseptem prouinciarum ducibus ac principibus, qui nostræ iussioni obediunt, salutem dicit. 2. Multi bonitate principum, & honore qui eos collocatus est, abusi sunt in
superbiam: 3. & non solùm subiectos regibus nituntur opprimere, sed datam sibi gloriam non ferentes, in ipsos, qui dederunt, moliuntur insidias. 4. Nec contenti sunt gratias non agere beneficijs, & humanitatis in se iura violare, sed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur se posse fugere sententiam. 5. Et in tantum vesaniæ proruperunt, vt eos qui credita sibi officia diligenter obseruant & ita cuncta agunt vt omnium laude digni sint, mendaciorum cuniculis conentur subuertere,
6. dum aures principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. 7. Quæ res & ex veteribus probatur historijs, & ex his quæ geruntur quotidie quo modo malis quorumdam suggestionibus regum studia deprauentur. 8. Vnde prouidendum est paci omnium prouinciarum. 9. Nec putare debetis, si diuersa iubeamus, ex animi nostri venire leuitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, vt reipublicæ possit vtilitas, ferre sententiam. 10. Et vt ma-
* sup. 3. a. 2. nifestiùs, quod dicimus, intelligatis; * Aman filius Amadathi, & animo & gente Macedo, alienusque à Persarum sanguine, & pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est: 11: & tantam in se expertus humanitatem, vt pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus post regem secundus:
12. qui in tantum arrogantiæ tumorem sublatus est, vt regno priuare nos niteretur & spiritu. 13. Nam Mardochæum, cuius fide & beneficijs viuimus, & consortem regni nostri Esther, cum omni gente sua, nouis quibusdam atque inauditis machinis expetiuit in mortem: 14. hoc cogitans, vt illis interfectis, insidiaretur nostræ solitudini, & regnum Persarum transferret in Macedonas. 15. Nos autem à pessimo mortalium Iudæos neci destinatos, in nulla penitus culpa reperimus, sed econtrariò iustis vtentes legibus, 16. filios altissimi & maximi, semperque viuentis Dei, cuius beneficio & patribus nostris & nobis regnum est traditum, & vsque hodie custoditur. 17. Vnde eas litteras, quas sub nomine nostro ille direxerat,

terat, sciatis esse irritas. 18. Pro quo scelere ante portas huius vrbis, id est, Susan, & ipse qui machinatus est, & omnis cognatio eius pendet in patibulis: nec non nobis, sed Deo reddente ei quod meruit. 19. Hoc autem edictum, quod nunc mittimus, in cunctis vrbibus proponatur, vt liceat Iudæis vti legibus suis. 20. Quibus debetis esse adminiculo, vt eos, qui se ad necem eorum parauerant, possint interficere tertia-decima die mensis duodecimi, qui vocatur Adar: 21. hanc enim diem, Deus omnipotens, mœroris & luctus, eis vertit in gaudium. 22. Vnde & vos, inter ceteros festos dies, hanc habetote diem, & celebrate eam cum omni lætitia, vt in posterum cognoscatur. 23. omnes, qui fideliter Persis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem: qui autem insidiantur regno eorum, perite pro scelere. 24. Omnis autem prouincia & ciuitas, quæ noluerit solemnitatis huius esse particeps, gladio & igne pereat, & sic deleatur, vt non solùm hominibus, sed etiam bestijs inuia sit in sempiternum, pro exemplo contemptus, & inobedientiæ.

Vers. 6. DVM AVRES PRINCIPVM SIMPLICES, ET EX SVA NATVRA ALIOS ÆSTIMANTES CALLIDA FRAVDE DECIPIVNT] Hinc discant Principes & quiuis alij, non facilè accusationibus & accusatoribus credere, nec nimis vni consiliario confidere; sed plures audiant, si veritatem scire volunt, nam *qui cito credit leuis est corde, & minorabitur.* Eccl. 19. 4.

Sic Iosue & Hebræi decepti sunt à Gabaonitis, quia nimis facile eis mentientibus crediderunt. Sic Holofernes cęsus est è Iudith, quia temere ei credidit. Sic Samson à Dalila sua proditus est, quia ei secretum fortitudinis suæ in capillis sitæ credidit. Credidit temere Putiphar vxori accusanti Iosephum de stupro; & Absalon Chusai; & Roboam adolescentibus; ideoque decepti sunt & in ruinam acti. Denique Aman affectauit regnum Assueri, eò quòd ipse illud totum ipsi credidisset. Idem fecere alij olim, & hoc quoque æuo nostro, qui cùm Regibus & Principibus dominarentur, ipsorum ditiones & regna inuaserunt.

Vers. 9. NEC PVTARE DEBETIS SI DIVERSA IVBEAMVS (reuocando Amani decretum de Iudæis occidendis) EX ANIMI NOSTRI VENIRE LEVITATE] vt legem Persarum, quæ iubet decreta Regum esse irreuocabilia, leuiter violemus vel abrogemus; nam decretum prius non fuit regis, sed Amani, qui illud à rege per fraudem & mendacium extorsit; ideoque subreptitium, iniustum, & impium, ac proinde cognita iam veritate, à rege hoc nouo edicto reuocandum & corrigendum.

Vers. 10. AMAN GENTE MACEDO.] Licet enim natus esset in Perside, tamen stirpem & originem ducebat à Macedonibus, ac proinde in Macedones quasi in suos ciues erat propensus, ideoque alienus & aduersus Persis, ab eis regnum ad suos Macedones subdolè transferre nitebatur, vt sequitur.

Vers. 12. ET SPIRITV] id est vita.

Vers. 14. VT INTERFECTIS (Iudæis ac præsertim Esthere & Mardochæo fidelissimis amicis meis, & vitæ meæ tutoribus) INSIDIARETVR SOLITVDINI NOSTRÆ] vt me tam fidis custodibus orbatum, quasi solum & carentem fideli custodiâ per dolum & fraudem occideret, meumque regnum occuparet. Verum id esse liquet ex eo, quòd hæc epistola non tam à rege quàm ab Esther & Mardochæo sit dictata, qui erant probi, veraces & Deum timentes, qui ex secretis Amani epistolis, atque ex complicibus habita quæstione & diligenti examine, fraudes & coniurationem Aman in regem detexerunt & demonstrarunt. Hic verum est illud Eccles. 11. 36. *Admitte ad te alienigenam, & subuertet te in turbine, & abalienabit te à tuis proprijs.* vide ibi dicta.

ET REGNVM PERSARVM TRANSFERRET IN MACEDONES] Hinc Scaliger & Serarius putant Assuerum maritum Estheris fuisse Artaxerxem, non Longimanum sed Mnemonem, sub quo vixit Philippus pater Alexandri magni, qui regnum Macedonum eousque exiguum & obscurum, amplificare & illustrare cœpit.

Verùm dico per Macedones hic intelligi omnes Græcos, quia inter eos eminebant Macedones: ij ergo præ cæteris omnibus Græcis hic nominantur, quia Aman erat Macedo, qui proinde pro Persis se vel alium quempiam Macedonem re-
B gnare maluisset, quàm Atheniensem, Spartanum aut alium Græcum: Græcos autē sub Dario Hystaspis fuisse metuendos, & de Persis malè meritos docet Herodotus l. 7. pag. 183. & Diodorus Siculus l. 11. scribit Xerxem Olympiade 75. mouisse arma contra Græcos, assiduos iam tum infestissimosque Persici nominis hostes; vnde Xerxes contra eos duxit vndecies centena millia Persarū, quæ omnia à paucis Græcis cæsa, fugataque fuere. Additque Xerxis patrem Darium, magnam materiam ad classis Xerxianæ contra Græcos mittendæ ædificationem, præparasse. Iustinus etiam l. 2. pag. 34. & 39. docet Darium Hystaspis bella gessisse contra Athenienses, in quo bello asserit iam tum emicuisse virtutem & gloriam Themistoclis adolescentis. Denique quarto anno ante mortem Darius hic cum Græcis dimicauit apud Marathonem, celeberrimo in Græcis Romanisque historijs prælio, vti notauit quoque Seuerus Sulpitius l. 2.
C pag. 68.

Consentit Iosippus Gorionides, qui & addit duos illos eunuchos contra Assuerum coniurantes, ideoque per Mardochæum delatos & suspensos, destinasse caput Assueri siue Artaxerxis deferre ad regem Græcorum, vt ei gratificarentur: eunuchos autem hos fuisse propinquos Aman; quia enim tum adhuc (vtpote diu ante Philippum & Alexandrum) obscurissimum erat Macedonum imperium, hinc Aman Macedo illud illustrare voluit, trāslato ad se & suos Macedones nobilissimo Darij & Persarum imperio, imò monarchia, vti postea transtulit Alexander magnus.

CVIVS

VERS. 16. CVIVS (Dei) BENEFICIO ET PATRIBVS NOSTRIS ET NOBIS REGNVM EST TRADITVM.] Patres intellige reges præcedentes, præsertim Cyrū cui Deus per Isaiam c.45.1. prædixit & promisit regnum, idque Cyrus agnouit, ideoque Iudæos è Babylone liberos dimisit 1. Esdræ 1.1. Idem agnouit noster hic Darius, vt patet ex hoc loco & ex 3. Esdræ 4. v. 43. & seq.

VERS. 18. ET COGNATIO EIVS PENDET IN PATIBVLIS.] Nota τὸ *cognatio*, id est cognati; nam filij Aman nono mense post hoc edictum, puta mense vltimo Adar, occisi & suspensi fuere, vt dixi c. 9. 13. quia vt ait Ammian. l. 25. leges apud Persas impē- A dio erant formidatæ, *vtpote per quas ob noxam vnius omnis propinquitas periret.*

INTER CETEROS FESTOS DIES] Habebant enim Persæ sua festa, præsertim Mithræ, id est Soli, quem vt Deum colebant, dicata. Tale quoque fuit festum ob cædem Magorū, quod hic Darius Magis in regno succedens perpetim celebrandum indixerat teste Herod. l. 3. Porrò non mirum Darium iussisse hoc festum victoriæ Iudæorum etiam à Persis Orientalibus celebrari, tum quia ipse totus pendebat à sua Esthere & Mardochæo, tum quia ipse iam verum Deum Hebræorum agnouerat & colebat, vt patet v. 16. VERS. 22.

COM-

COMMENTARIA
IN LIBROS
MACHABÆORVM.
ARGVMENTVM.

A SVppono, duos hosce libros esse Canonicos, vt definit Concil. Trident. sess. 4. Carth. 3. Can. 47. Innoc. III. epist. 3. ad Exuperium, Gelasius, & alij. Apud Hebręos non sunt Canonici; tum quia Hebraicè non extant, vnde ab Hebræis ignorantur; tum quia scripti sunt post Canonem sacrorū librorū à Synagogâ tempore Esdræ editum. Vide Bellarm. l. 1. de verbo Dei c. 5. Sixtum Senensem l. 8. Biblioth. & Serarium hîc.

Extat insuper liber tertius Machabæorum, & apud nonnullos quartus; sed hos intra Canonem Ecclesia non admisit. Quare hi duo similes sunt libro tertio, & quarto Esdræ.

Argumentum libri primi, & secundi Machab. est, conscribere gesta, & prælia Iudæ, Ionathæ, & Simonis fratrum Machabæorum contra Antiochum, aliosq; hostes. Hi duo libri ergo continent historiam Synagogæ, siue Israelis & populi Dei, Esdras enim desinit in Ieddoâ siue Iaddo Pontifice, qui occurrit Alexandro Magno, à quo liber primus Machabæorū incipit, & historiam Israelis prosequitur per successores Alexandri, puta reges Asię & reges Ægypti, qui cum Iudęis nunc fœderati fuêre, nunc bella eruenta gesserunt, in quibus enituit mira Machabæorū fortitudo, & singularis Dei eis victoriam dantis, directio & protectio. Obiter autem, breuiterque tangit gesta Alexandri Magni & successorum vsque ad Antiochum Epiphanem, qui Iudæos cœpit persequi & bello lacessere: vnde eius & posterorum acta fusè enarrat, nimirum Antiochi Eupatoris, qui Epiphanis fuit filius, Demetrij regis & Alexandri, & alterius Antiochi, qui fuit Demetrij filius, qui cum Iudâ, Ionathâ & Simone Machabæis bella gesserunt. Cōplectitur ergo gesta annorum sexaginta circiter.

Quis fuerit Auctor, ignoratur. Verisimile est aliquem è Sacerdotibus, vel Pontificibus fuisse: hisce enim data erat cura gentis suæ historiā pertexendi, teste Iosepho l. 1. contra Appion. Probabile est primum librum scriptum fuisse à Ioanne Hyrcano, filio Simonis fratris Iudę Machabęi. Hic enim patri Simoni in Principatum æquè, ac Pontificatū successit, & omnibus penè patris & patrui gestis interfuit: vnde eius illustris fit mentio in fine l. 1. Adde, quòd ipse quoque fuerit propheta, vt asserit Iosephus l. 13. c. 10. quē audi: *Hyrcanus moritur anno imperij 31. tribus maximis à Deo habitus dignus honoribus, principatu gentis Iudæorū, & pontificatu, & prophetia. Fruebatur enim diuinis colloquijs: vnde tantā nactus est futurorum præscientiam, vt prædixerit duos maiores natu è liberis suis, nō diu fore paterni principatus compotes.* Idem asserit eum prędixisse filiorum suorum longè pugnantiū præsentem victoriam. Denique hic 31. annis Israeli præfuit, ac pacem cum vicinis coluit, ideoque otio ad hæc scribendum abundauit. ita Sanchez. Hic ergo aui sui Mathathiæ, patris Simonis ac patruorum Iudæ & Ionathæ, tamquam familiæ suæ heroica prælia gestaq; conscripsit, ideoque in morte Simonis patris sui desijt. Secundi libri historiæ fusè à Iasone Cyrenensi quinque libris conscriptæ fuere, quam in epitomen contraxit, & librum secundum confecit primarius sacerdos; idque iussu Synagogæ. Nam Synagogæ nomine totus liber secundus scriptus fuit, quasi epistola ad Iudæos per Ægyptum dispersos, vt eos ex persecutione Antiochi & posterorum afflictos rerum meliorum nuntio soletur, vt patet ex eius initio: *Fratribus*, inquit, *qui sunt per Ægyptum Iudæis salutem dicunt fratres qui sunt in Ie-*

Auctor libri primi Ioannes Hyrcanus.

B *rosolymis.* In his autem erat Iudas, non Machabęus, vt vult. Bellar. & alij; nam hic iā erat vitâ functus, sed alius vel propheta, vel princeps populi & Senatus, cuius nomine epistola scribebatur, de quo plura l. 2. c. 1. 10. & c. 2. 24. Vnde Serarius putat Iudam hunc esse Auctorem epistolæ, eumq; cognominat Essenum.

Secundi Iudas Essenus.

Primus liber Machab. Hebraicè extabat tempore S. Hier. vti ipse fatetur in Prologo Galiato. Secundum quoque Hebraicè extitisse insinuat Eusebius in Chron. ad annum mundi 4800. *Machabæorum*, inquit, *historia Hebræa hic Græcorum supputat regnum: verùm hi libri inter diuinas scripturas non reperiuntur*; intellige ab Hebræis. Et ratio id suadet. Scriptus est enim ad Iudæos per Ægyptū sparsos: Iudæorum autem natiua & materna lingua erat Hebraica, imò multi eorum alias ignorabant.

Porrò Græcæ editionis horum librorum Auctores esse nequeunt Septuag. Interpretes, quia hi floruere sub Ptolomæo Philadelpho, qui centum

C annis præcessit Antiochū Epiphanem, cuius persecutiones hîc describuntur.

Quæræs, qui & quales fuere Machabæi, vndeque sic appellati? Iosippus Bengorion scribit, Iudam fratrem Ionathæ primùm vocatum Machabæum à fortitudine, patrem enim Mathathiam moriturum sic eum affatum fuisse: *O fili mi Iuda, qui robur vocaberis Machabæus*, nimirum à rad. מחה *macha*, quæ significat extinguere, occidere, delere, vt Machabæus idem sit, quod extinctor & occisor hostium. ita Eusebius l. 3. hist. c. 16. dicens: *Quem librum Machabæorum intitularunt, eò quòd certamina inibi & agones pro pietate à Machabæis desudati continentur.* Fauet, quod dicit Mathathias moriturus c. 2. v. 66. exhortans omnes ad legis & gentis suæ tutelam & bellum: *Iudas Machabæus fortis viribus à*

Vnde dicti Machabæi. Resp. 1.

Secunda. *iuuentute sua sit vobis princeps militiæ.* Rursum Pagnin. in nom. Hebr. deducit nomen *Maccabi* (sic enim scribendum ipse censet) à מַכָּאבִּי *maccabi*, id est, *plaga per me:* נָכָה *nacha* enim est ferire, percutere, occidere, vt *Maccabi* sit idem, quod percussor, occisor, qualis fuit Iudas Machabæus, eiusque socij. Hæc duo etyma apposita sunt, vt ad illa alludi vix sit dubium.

Tertia. Alij *Machabæum* deriuant à verbo Græco μάχομαι id est pugna, quasi dicas pugnator, athleta, certator. Isidorus Pelusiota l. 3. epist. 4. *Machabæus*, inquit, *lingua Persica dominum sonat.*

Quarta. Insuper alij Machabęus deriuant è כָּאַב *caab*, id est, dolere, vnde Benoni Hiphil מַכְאִיב *macib*, id est, *dolere faciens*, cruciáns hostes Israelis.

Quinta. Alij deducunt à חָבַב *chabab*, id est, *amare*, quasi ab amore ardente Dei Iudas dictus sit *Machabæus*, id est, *amator*, vel *Amadeus*.

Sexta. Alij à מַקֶּבֶה *mackeba*, id est, *malleus*. Iudas enim fuit malleus Gentium.

Septima. genuina. Verùm Hebręi & Latini passim tradunt Iudam dictum Machabæum, eò quod ipse belli sacri contra infideles Antiochi asseclas tesseram, acceperat illud Mosis de victo Pharaone concinentis Exodi 15. 11. מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה *mi camocha baelim Iehoua*, id est; *Quis similis tui in fortibus Domine?* ideoque initiales verborum horum literas breuitatis studio vexillis suis inscripsisse, nimirum מכבי quæ suppositis punctis vocalibus in vnam dictionem coästatæ; faciunt מַכַּבִּי *machabi*, id est, Machabæus; vt *machabi* sit quasi idem quod *Michael*, id est, *quis vt Deus*; quod deinde nomen ad socios & successores transmisit. Id ita esse patet ex sequentibus Iudę gestis & prælijs, in quibus semper Iudas omnem victoriæ spem in vno Deo collocat, ideoque eum inuocans, quasi leo in hostes irruit, eosq; prosternit, idemque fecit ante patris mortem à iuuentute suâ, vti ipse pater asserit c. 2. 66. vbi eum hac de causâ belli, populiq; Ducem constituit. Quare ante patris mortem emblema illius erat, *mi camocha baelim iehoua*, id est, *Quis similis tui in fortibus Domine?* indeque per abbreuiationem vocatus est *Machabi*, id est, *Machabæus*. Quocirca ipse cum Nicanore conflicturus hanc belli tesseram suis dedit, *Dei adiutorium*, vt patet lib. 2. c. 8. v. 23. Ita Genebr. in Chron. Sixtus Senensis lib. 1. Arias in Isaiæ c. 10. Baron. in Martyr. ad diem 1. Augusti, Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Simili scribendi compendio exaratum fuit illud: *Mane Tekel Phares*. Daniel. 5. similes abbreuiaturas passim inuenire est in libris Rabbinorum, quibus per primam litteram totam dictionem significant, quas omnes in vnum collegit & explicuit Mercerus.

Quæres secundò, è quâ tribu fuerit Iudas, ceterique eius fratres & nepotes Machabæi? Nonnulli censent fuisse è tribu Iuda. Ex hac enim sceptrum non defecturum vsque ad Christum prædixerat Iacob Genes. 46. 10. Vnde & 1. Machab. 5. dicitur: *Et viri Iuda magnificati sunt.*

Iudas Machab. fuit è tribu Leui, non Iuda. Verùm dico, eos fuisse è tribu Leui & sacerdotali. Fuere enim ipsi summi Pontifices & simul Principes populi. Id ita esse clarè liquet lib. 1. c. 2. vbi Mathathias vocatur sacerdos descendens ex Ioarib; Ioarib autem descendit ex Aaron & Leui, vt patet 1. Paral. 1. 24. 7. Vnde Mathathias vocat Phinees filium Eleazari filij Aaronis, patrem suũ & suorum l. 1. c. 2. v. 45. Ad locum Genes. 45. 10. ibidem respondi. ad locum Machab. inferiùs respondebo. Porrò Machabæi alio nomine vocati sunt Assamonæi ab Assamonæo, qui fuit auus, vel

A abauus Mathathiæ, teste Eusebio, Iosepho l. 12. Antiq. c. 8. & alijs. Hinc Hebr. *Assamonæi*, idem est, quod *Optimates*, vel Principes. Tales enim fuere Machabæi.

Porrò Iudas, Ionathas, Simon, eorumque posteri Machabæi à populo electi & constituti sunt Reip. Duces, aut Principes, non autem reges, vt patet l. 1. c. 9. & 14. Regia enim stirps Dauidis defecit in Iechoniâ in Babylonem abducto, qui proinde à Ieremiâ c. 22. vocatur vir sterilis. *Neq; enim*, inquit, *erit in semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid*, id est, qui sit rex. vnde Salathiel filius Iechoniæ, & Zorobabel filius Salathiel fuere Duces populi, non reges. Dices, Aristobulus Ioannis Hyrcani filius diadema & regis nomen accepit. Nam, vt ait Ioseph. 13. Antiq. 19. *Defuncto patre Aristobulus natu maximus volens principatũ in regni formam vertere, diadema sibi primus imposuit post 481. annos &*

B *menses tres, ex quo de captiuitate Babylonicâ liberatus populus ad pristinas sedes postliminio reuersus est.* Resp. Aristobulum, eiusque posteros regis nomen & coronam propriâ auctoritate vsurpasse, non autẽ à Rep. datam accepisse; quare non fuere veri, nec legitimi reges. ita S. Hier. in c. 21. Ezech. *Hyrcanus*, ait, *Pontifex diadema capiti suo imposuit, frustra sibi & hoc & illud voluit vendicare, cùm regnum ei non deberetur post Sedeciam.* q. d. quia non erat ex stirpe regiâ Dauidis, qui defecit in vltimo rege Sedecia. A vulgo tamen adulante, indeque à Scriptoribus nonnullis ipse & posteri eius vocantur reges, reuera tamen non fuerunt reges. Secus est de Herode; hic enim à Senatu Romano & ab Augusto iam tum dominante Iudæis regnum Iudææ, regisque nomen accepit. Vnde in eo sceptrum à Iudâ translatum est ad alienigenam, ideoque tunc aduenit Christus, cui sceptrum hoc debebatur, vt vaticinatus est Iacob Genes. 49. 10.

C Iudæ, Ionathæ, Simoni Machabæis synchroni & coæui fuere. Antiochus magnus, eiusque filius Antiochus Epiphanes, ac huius filius Antiochus Eupator; cum his duobus enim bella gesserunt. Item Ptolemæus Philometor rex Ægypti. Ad hæc Scipio vterque, scilicet Africanus, qui vicit Hannibalem, & Carthaginem euertit; ac Asiaticus, qui de Antiocho magno triumphauit. Ad hæc Fabius Max. Hannibalis castigator. E Philosophis Possidonius & Panætius. E Poetis Cæcilius, Ennius, Næuius, Plautus. Porrò Antiochus magnus duos reliquit filios Seleucum & Antiochũ Epiphanem, horum duorum filij & nepotes continuâ successione inter se certarunt, & dimicarunt de Asiæ imperio per ducentos annos. ita Deus puniuit impietatem & scelera Epiphanis in posteris.

D Quæres tertiò, qui sint anni Græcorum, iuxta quos singula Machabæorum acta hoc libro consignantur, & vnde initium accipiant. Resp. eos inchoari ab anno tertiodecimo à morte Alexandri magni. Post Alexandrum enim anno tertiodecimo Seleucus multis victorijs cognominatus Nicanor, deuicto Antigono Asiæ rege fecit se regem Asiæ, indeque anni Græcorum, siue Seleucidarũ computari cœperunt. Porrò

1. Seleucus rex Asiæ regnauit annis 30.

2. Seleuco successit filius Antiochus Soter, cuius tempore Iudæi insignem iuxta Babylonem de Galatis obtinuere victoriam, quæ recensetur 2. Mach. 8. 20. Soter hic regnauit annis 19.

Soteri

3. Soteri successit filius Antiochus cognomento Θεὸς, id est, Deus, ita vocatus à Milesijs, quòd Lymarchum eorũ tyrannũ eiecisset, ait Appianus in Syriaco. De hoc vaticinatus est Daniel c. 11. v. 5. Vixit bello primo Punico. Regnauit annis 15.

4. Antiocho huic successit Seleucus Callinicus, de quo Daniel c. 11. 7. Regnauit annis 20.

5. Callinico successit filius Seleucus Ceraunius, id est fulmineus, quòd audacia & celeritate similis fulmini appareret, de quo Daniel c. 11. 10. Regnauit annis 3.

6. Ceraunio successit frater Antiochus magnus, qui à L. Scipione ad Thermopylas victus filium iuniorem Antiochum Epiphanem Romã pro se obsidem misit, de quo Daniel c. 11. v. 10. & seq. vsque ad 20. Regnauit annis 37.

7. Antiocho magno successit filius senior Seleucus Philopator, qui initio sumptus templo Iudæorũ submisit. 2. Mach. 3. 3. sed posteà v. 32. per Heliodorum illud expilare voluit, cùm ille flagellatus ab Angelo rediens Seleucũ occidit. Regnauit hic Seleucus annis 12.

8. Seleuco fratri seniori successit iunior dictus Antiochus Epiphanes, id est illustris. Veriùs à nõnullis nominatus Epimanes, id est insanus, quia crudeliter & insanè templum expilauit, & Iudæos diuexauit. Hic regnum fratris dolo inuasit anno 137. Græcorum, qui eodem anno Oniam sanctum Pontificem expulit, eique substituit fratrem impium Iasonem. 2. Machab. 4. 7. Idẽ anno secundo regni primam expeditionẽ suscepit in Ægyptum, Inde pacificus Ierosolymam intrauit. Ibidem v. 21. Anno 5. Iasoni deposito Pontificem surrogauit Menelaum Beniaminium. 2. Machab. 4. v. 23. & c. 5. v. 4. Anno sexto rursùm Ægyptum ingrediens à Romanis iussus fuit egredi. Quocirca indignans egressus est, & indignationem suam in Iudæos vicinos effudit. 1. Machab. 1. 21. & l. 2. c. 4. v. 11. & seq. vbi causam afferam. Quare tribus diebus interfecit 80. millia Iudæorum, 40. millia vendidit, & totidem incarcerauit 2. Machab. 5. 14. Inde per Apollonium plures alios occidit v. 24. & alios per Philippum c. 6. 11. idolum Iouis posuit in templo v. 2. tunc pariter Eleazarum v. 18. & septẽ fratres c. 7. illustri martyrio affecit, anno 9. regni sui, qui fuit Græcorum 145. Contra eum se suosque erexit Mathathias l. 1. c. 2. cui post paucos menses morienti successit, & bellum Antiocho mouit Iudas Machabæus eius filius c. 3. qui sequenti anno Apollonium v. 11. & Seronem v. 23. vicit & cecidit, Anno 11. regni sui, qui fuit Græcorum 147. Antiochus in Persidem pertexit, vt Elymaidem diriperet, sed à Persis fugatus fuit c. 3. v. 37. Gorgias quoque eius dux à Iudæis repulsus fuit c. 4. Anno 12. Lysias pariter à Iudæis prostratus, & templum ab Antiocho per idolum pollutum expurgatum fuit. Ibidem v. 52. Ineunte anno 12. qui fuit Græcorũ 149. è Perside reuersus præ tristitia mortuus est c. 6. 16. cùm regnasset annis 12.

9. Antiocho Epiphani successit filius nouennis Antiochus Eupator, qui cũ suo tutore Lysia occisus est à Demetrio Seleuci Philopatoris filio 1. Mach. 7. 1. anno Græcorum 151. qui fuit vrbis Romæ conditæ 593. quo pariter vitâ functus est L. Æmilius Paulus, qui Perseum regem Macedonum superauit, & Macedoniã Romanis subiecit. Regnauit Eupator annis 2.

10. Eupatori per vim successit Demetrius Se-

A leuci filius anno Græcorum 151. vsque ad annum 160. qui interfectus est ab Alexandro Veles, altero Antiochi Epiphanis filio & fratre Eupatoris. Regnauit ergo Demetrius annis 10.

Hæc patent 1. Machab. 1. 7. & c. 10. v. 1. & 50. Porrò Iudas Machabæus anno secundo Demetrij ab eius duce Bacchide interfectus est, cui illicò Ionathas frater successit 1. Machab. 9. 13. 18. & 30.

11. Alexander Veles Antiochi Epiphanis filius regnare cœpit anno Græcorum 160. vsque ad annũ 167. quo interemptus est à Ptolomæo Philometore rege Ægypti socero suo 1. Machab. 10. v. 1. & 67. & c. 11. v. 17. Regnauit ergo Veles annis 6.

12. Demetrius cognomento Nicanor, filius Demetrij, filij Seleuci, cœpit regnare anno Græcorum 167. vsque ad 172. quo victus, captusque est à rege Persiæ Arsace 1. Machab. 11. 19. & c. 14. v. 1. & 3. Regnauit annis 6.

13. Antiochus Alexandri Velis filius à Tryphone tutore suo promotus ad regnum, ab eodẽ
B post quadriennium occisus est. Regnauit ab anno Græcorum 168. vsque ad 172. Quare quatuor eius anni in chronologia non sunt addendi, quia continentur in annis Demetrij Nicanoris, cum quo regnauit 1. Machab. 11. 39. & 54. & Sic & Iosephus lib. 13. c. 12.

14. Tryphon occiso Antiochi pupillo, æquè ac Ionatha fratre Iudæ Machabæi per dolum regnũ inuasit, sed post triennium occisus fuit ab Antiocho Sedete 1. Machab. 13. v. 12. 23. & 32. & c. 12. in fine. Regnauit ergo annis 3.

15. Antiochus Sedetes, cognomento Pius, frater Demetrij Nicanoris, fratre ab Arsace rege Persarum capto, regnum occiso Tryphone inuasorẽ occupauit, ac fœdus cum Simone fratre Ionathæ inijt, sed fregit 1. Machab. 15. v. 1. & 27. Occisus, vt narrant historiæ prophanæ, à fratre suo Demetrio à Persis redeunte, eò quòd vxorẽ eius Cleo-
C patram cum regno sibi vendicasset, sed veriùs à sacerdotibus Naneæ 2. Machab. 1. 16. Regnauit annis 7.

16. Demetrius Nicanor frater Sedetis dimissus ab Arsace, occiso fratre Sedete regnum recuperat, rursusque tenet per annos 3.

17. Alexander Sebina ope Ptolomæi Physconis, occiso Demetrio Nicanore, regnum occupat. Regnauit annis 2.

18. Antiochus Gryphus, Cita dictus à nasi magnitudine, ait Iustin. l. 38. & 39. Demetrij Nicanoris & Cleopatræ filius, occiso Sebina ope matris regnum capessit, sed eamdem matrem deinde sibi parantem venenũ, illud ipsam per speciem officij & humanitatis bibere compulit, itaque eam interfecit. Regnauit annis 12.

D 19. Antiochus Cyzicenus filius Antiochi Sedetis & Cleopatræ (hæc enim duobus fratribus, scilicet, Demetrio Nicanori, deinde eo à Persis capto fratri eius Sedeti nupserat) interempto Antiocho Grypho fratre suo vterino, quem priùs regno priuarat, vno dumtaxat anno illi superuixit, vniuersim tamen cum eo viuo regnauit annis 18.

20. Seleucus Gryphi filius cum fratre suo Antiocho, occiso patruo Cyziceno regnum obtinet, sed victus ab Antiocho Eusebe filio Cyziceni, cũ domo regia concrematur. Regnauit cum fratre annis 7.

21. Antiochus Eusebes, id est Pius Cyziceni filius, cæso Grypho regnum occupat; sed mox eodẽ à

Philippo & Demetrio Gryphi filijs spoliatur. Philippus ergo, & Demetrius primò simul regnant, deinde victo Demetrio solus Philippus imperat. Hi omnes simul iuncti regnarunt annis 6.

22. Tigranes rex Armeniæ, fratribus iam dictis inter se de regno certantibus, simulans se eos contra Eusebem adiuturum, regnum inuasit, donec ab illo à Romanis per Lucullum expulsus est. Tenuit illud annis 14.

23. Antiochus Asiaticus (quia in Asiâ minore educatus) filius Eusebis, dum cum Tigrane & Mithridate pugnat Lucullus, paternum Syriæ regnum recuperat, illudque concedente Lucullo tenet annis 4. Sed mox Pompeius illud ei adimit, ac cum Iudæâ Romanijs subijcit, Cicerone & Antonio Consulibus. Anno vrbis 691.

Regnum ergo Græcorum in Syriâ à victoriâ A Seleuci regis, quâ deuicto Antigono minoris Asiæ rege, totius Asiæ regno Seleucus potitus est, durauit annos omnino 248.

Ante deuictum Antigonum regnauerat Seleucus, quamuis non annos integros 13. Alexander verò Magnus, qui primus deuicto Dario monarchiam a Persis ad Græcos transtulit, à quo tempore multi numerant annos regni Græcorum post ipsam victoriam vixit annos 6.

Regnum ergo Græcorũ in Syriâ ab initio Monarchiæ Alexandri Magni, vsque ad illud eis ademptum per Pompeium & Romanos durauit annis 267. Quibus, vt dixi, posteri duorum fratrum Seleuci scilicet, & Antiochi Epiphanis continuò de eo certarunt, ac successiuè omnes sibi fuere inuicem carnifices. Omnia iam dicta liquent ex Appiano, Iustino, Iosepho, Eusebio, Orosio & alijs.

Chronotaxis Ptolomæorum regum Ægypti, qui post Alexandrum Magnum eodem tempore, quo Seleucidæ in Syriâ, regnarunt in Ægypto.

1. PTolomæus Lagi post Alexandrũ statim occupauit Ægyptum, ab eoque omnes posteri eius nominati sunt Ptolomæi, vti antè Pharaones. Regnauit annos 40.

2. Ptolomæus Philadelphus filius Ptol. Lagi, post eius mortem regnauit annis 38. Hic 120. Iudæorum millia, quæ pater captiua in Ægyptum abduxerat, libera dimisit, ac ab Eleazaro Pont. petijt & obtinuit 72. Interpretes. qui Biblia ex Hebræo in Græcum idioma traducerent.

3. Ptolomæus Euergetes frater Philadelphi Seleucum Caninicum, eiusque filium Ceraunum prælio vicit. Regnauit annis 26.

4. Ptolomæus cognominatus Philopator, id est, amans patris per Antiphrasin, eò quòd interfecisset patrem, matrem, fratrem, sororem, & vxorem inescatus illecebris Agathocleæ meretricis. C Regnauit annis 17.

5. Ptolomæus Epiphanes filius Ptol. Philopatoris, qui vxorem duxit Cleopatrã filiam Antiochi magni & sororem Antiochi Epiphanis, à quâ omnes deinde reginæ Ægypti vocati sunt Cleopatræ. Regnauit annis 23.

6. Ptol. Philometor Ptol. Epiphanis filius senior, regnauit annis 35. Hoc regnante, eius Auunculus Antiochus Epiphanes ingressus est Ægyptum, vt litem eius cum fratre iuniore Ptol. Physcone dirimeret, sed reuerà eâ mente, vt regnum occuparet: vnde Philometore opem Romanorum implorante, ab eis iussus fuit Antiochus Ægypto excedere; quare frendens ipse iram suam in Iudæos euomuit, vt audiemus l. 1. c. 4. & l. 1. c. 12. Rursum Philometor anno regni sui 18. concessit D Oniæ, qui erat filius Oniæ sancti Pont. ædificare templum Heliopoli in Ægypto, simile Ierosolymitano, quod ab eo dictum est Onion, stetitq; annis 233. euersum tandem vnà cum templo Ierosolymitano à Tito & Vespasiano. Ita Iosephus, Euseb. & alij. Tandè Philometor subdolè volens Alexandrum generum suum priuare regno Asiæ, B illicò mortuus interijt anno Græcorum 167. 1. Machab. 1. v. 1. & 18.

7. Ptol. Physcon, siue Euergetes Philometoris frater, post fratrem regnauit annis 29. Hic nouo prodigio fuit frater, maritus, simul & gener Cleopatræ: nam eius filiam in vxorẽ duxit. Porrò cùm Cleopatra Physcone marito victo sola regnaret, Physcon tam suum, quàm eius filium in frusta concisum, & arcæ inclusum in natalitio matris die ipsi inter epulas apponi curauit, teste Iustino libr. 38. & 39.

8. Ptol. Lathuri filius Ptol. Euergetis, ab alijs cognominatus Soter, regnauit annis 16.

9. Ptol. Alexander frater Lathuri eum matre, quæ Lathurum eiecerat, regnauit annis 10.

10. Ptol. Lathuri ob sæuitiam matris regno restitutus, rursum regnauit alijs annis 8.

11. Ptol. dictus Auletes, eò quòd choraulam exercuisset, filius Lathuri, ait Salianus. Hic genuit Cleopatram, quę vltima fuit Ægypti regina. Idem cum filiâ Berenice vniuersim regnauit annis 30.

12. Ptol. Dionysius filius Auletis, quia puer, rexit Ægyptum per Cleopatram sororem annis 5.

13. Cleopatra subuersò fratre Ptol. Dionysio, sola regnauit annis 17. Hæc est celebris illa cõcubina M. Antonij triumuiri, qui ab Augusto Cęsare in prælio victus occubuit: Cleopatra, ne in manus Augusti veniret, aspidum morsu seipsam interemit; Augustus mox totam Ægyptum sibi & Romanis subiugauit, tuncque cœpit esse monarcha anno vrbis conditę 724. qui fuit Olympiadis 187. annus tertius.

Omnia hæc tradunt Euseb. Iustin. S. Epiphan. Beda, Salianus, Tornielius & alij. Hæc magnam lucem afferent vtrique Machab. libro. Nam Antiochi & Demetrij reges Asię, diu cum Ptolomęis regibus Ægypti de Iudæâ, imò de imperio certarunt: nam inter vtrosque media erat Iudæa, quæ proinde erat vtrisque pomum discordiæ, vt de eâ sibi arroganda vtrique contenderent.

Chronotaxis Machabaeorum, siue Assamonaeorum, qui populo praefuere non tantùm vt Pontifices; sed & vt Principes.

1. Mathathias contra Antiochum Epiphanem insurgens anno Epiphanis nono, qui fuit annus Græcorum 145. Pontificatum & Principatū Israelis gessit paucis mensibus 1. Machab. 2.v.1.

2. Iudas Machabæus Mathathia mortuo, quasi filius primogenitus in Pontificatu & Principatu patri successit, patriam & verū Dei cultum fortissimè & felicissimè propugnauit, templum eiecto Antiochi idolo expurgauit anno Græcorum 146. occisus tandem acerrimè pugnans contra Bacchidem anno Græcorum 152. 1. Machab. 9. v. 3. & 18. Ergo Israelem rexit & defendit annis 6.

3. Ionathas fratri Iudæ surrogatus est a populo, approbante postea Alexandro Veles Ant. Epiphanis filio. 1. Machab. 10. v. 5. & 20. Tandem per dolum interemptus fuit à Tryphone anno Græcorum 170. 1. Machab. 13. v. 23. & 41. cùm præfuisset annis 19.

4. Simon fratri Ionathæ in Ducatu & Pontificatu substitutus est. 1. Machab. 13. v. 8. & 25. per dolum interemptus à Ptolomęo genero sub anno Græcorum 177. 1. Machab. vlt. v. vlt. cùm gubernasset annis 7.

5. Ioannes Hircanus Simonis filius præfuit vt Dux & Pontifex annis 31. Huius fit mentio 1. Machab. vlt. v. vlt. atque in eo finitur sacra Machabæorum, omnisque veteris testamenti historia, & S. Scriptura.

6. Aristobulus Ioannis Hircani filius. Hic primus regis nomen & coronam assumpsit, quod eius exemplo ceteri eius posteri assumpserunt. Hic fratrem Antigonum occidit, atque eodem anno Dei vindictà vomens sanguinē, interijt. Regnauit annum 1.

7. Iannæus Aristobuli frater iunior, qui, vt Grecis placeret, grecum nomen assumpsit, dictusque est Alexander. Hic duos reliquit filios, Hircanum & Aristobulum, qui inter se de regno vsque ad Herodem contenderunt, eique prædę fuerunt. Regnauit annis 27.

8. Alexandra vxor Iannęi, eo mortuo regnum vsurpans, regnauit annis 9.

9. Aristobulus Iunior Iannæi filius, Hircano fratre seniore excluso, Pontificatum & regnum inuasit, sed à Pompeio captus, Romam missus fuit cum duobus filijs, Antigono & Alexandro, cùm regnasset annis 3. Tunc Pompeius Ierusalē cepit, totamq; Iudæam Romanis subiecit, & vectigalem effecit Cicerone & Antonio Coss.

10. Hircanus senior Iannęi filius Pontificatui restituitur à Pompeio, cumque varijs iactatus casibus tenet per annos 22.

11. Alexander Aristobuli filius Romā elapsus Iudæam occupare conatus est, sed post triennium à Gabinio captus, à Pompeio capite mulctatus fuit; pater quoq; ipse Aristobulus cum altero filio Antigono Romā fugiens, ope Parthorum Iudæā & Pontificatū occupauit tribus annis cum dimidio. Verùm Iulius Cæsar Hircano Pontificatum adiudicauit, vti iam antè fecerat Pompeius, ac Antipatri Idumeæ Iudææ & Hircani tutelam, quasi procuratori commisit: deinde M. Antonius Herodem & Phasaelum filios Antipatri tetrarchas cōstituit. Denique Antigonus vltimus Machabæorum, petente Herode, capite truncatus fuit post annos 4.

In Antigono defecit omnis stirps Assamonęorum, æquè ac eorum regnum & Pontificatus, cum vtrumque tenuissent per annos 126. vt vult Iosephus, vel potiùs per annos 130. vt vult Salianus & alij. Tot enim fluxere ab anno nono Ant. Epiphanis vsq; ad annum primū Herodis, quo ipse cælo Antigono pleno iure regnum occupauit, atque in eo defecit sceptrum Iudæ, ideoque venit Christus iuxta oraculum Iacobi Genes. 49. 10. Hæc omnia patent ex Iosepho, Euseb. Saliano, Tosniello, Peterio & alijs.

Pontificum series ab Alexandro Magno vsque ad Christum.

1. Iaddo. Hic occurrit Alexandro Magno, eumque Iudęis infensum reconciliauit, teste Iosepho l. 11. & 13. sub finem. Præfuit iuxta Eusebium annis 17.

Iaddi frater iunior fuit Manasses, qui templum simile Ierosolymitano à Sanaballat socero suo fabricatum in monte Garizim adijt, eiusque fuit Pontifex, de quo Iudæis cū Samaritanis perpetua fuit lis & contentio vsque ad Christum, vt patet Ioannis 4. vide Ioseph. lib. 11. c. 7.

2. Onias primus, Iaddi filius, cui nonnulli dant annos 23.

3. Simon Onię filius, cognomento Iustus, cuius elogia describit Ecclesi. c. 50. v. 1.

4. Eleazarus Simonis frater, qui 72. interpretes misit ad Ptol. Philadelphū, vt vetus testamentum ex Hebræo in Græcum conuerterent.

5. Manasses filius Oniæ primi, frater Simonis, & patruus Eleazari.

6. Onias secundus Simonis Iusti filius, cognomento Auarus.

7. Simon secundus, Oniæ secundi filius.

8. Onias tertius, cognomento Sanctus, filius Simonis secundi, qui orans pro Heliodoro flagellato ab Angelis illi vitā impetrauit. 2. Machab. 3. & 1. Machab. 12. v. 7. & 8. Huius Oniæ filius & ipse dictus Onias, sub Ptol. Philometore templum erexit Heliopoli in Ægypto, quod ab eo vocatū est Onion.

9. Iesus, siue Iason frater Oniæ sancti, qui excluso fratre Pontificatum emit ab Ant. Epiphane. 2. Machab. 4. 7. & c. 5. v. 5.

10. Menelaus Onias, Simonis Beniaminitæ frater, Pontificatum emens ab eodem Epiphane detrubauit Iasonem, sicut ille deturbarat Oniam Sanctum; sed cùm pecuniam Epiphani promissam præstare nō posset, in eius locū suffectus est Lysimachus eius frater. 2. Mach. 4. v. 27. mox lapidato

Lysimacho Menelaus rursum nouis pecunijs Pō- A
tificatum coemit. ibidem v. vlt. Hi ergo fuere inuasores & Pseudo-Pontifices.

11. Mathathias Iudæ Machabæi pater: de quo & filijs iam dixi. Quare breuiter eos dumtaxat recensebo, vt feriem Pontificum expleam.

12. Iudas Machabæus.
13. Ionathas frater Iudæ.
14. Simon frater Ionathæ.
15. Ioannes Hircanus Simonis filius.
16. Aristobulus filius Hircani.
17. Iannæus Alexander, frater Aristobuli.
18. Aristobulus, filius iunior Iannæi.
19. Hircanus, senior filius Iannæi.
20. Antigonus Aristobuli filius, in quo desijt stirps Assamonæorum.
21. Anaclus ab Herode Pontifex constitutus.
22. Aristobulus.
23. Ananclus secundo.
24. Simoo Phabetis.
25. Simon Boethi socer Herodis, sub cuius vitæ finem natus est Christus, nouus noui testamenti Pontifex secundum ordinē Melchisedech. Hebr. 7.

Ex dictis collige à morte Alexandri Magni vsque ad annos Græcorum, siue vsque ad Initium regni Seleuci in Asiâ fluxisse annos 12. inde vsque ad Machabæos annos 145. denique à Machabæis vsque ad Christi natiuitatē annos 165. Mors ergo Alexandri Christi ortum antecessit annis 322. vide Chronologiæ tabulam, quam præposui Pentateucho.

Ordo & connexio Librorum Machabaorum.

MOses in Genesi descripsit originem mundi & Ecclesiæ Dei, deinde eius propagatio vsque ad Reges Israelis Saulem & Dauidem narratur in lib. Iosue & Iudicum. Mox in lib. Regum eius progressus recensetur, quem habuit sub regibus, putà Saule, Dauide, Salomone &c. item quæ passa est à Regibus Assyriorum & Chaldæorum, quorum prima fuit monarchia. Deinde in Esdrâ, Nehemiâ, Tobiâ, Iudith, Esther commemorantur ea, quæ eidem Ecclesiæ, puta Israeli & populo Dei tam prospera, quàm aduersa contigerunt in secundâ monarchiâ, quæ fuit Cyri & Regom Persarum. Nunc in hisce libris Machabæorum narraotur ea, quæ eidem acciderunt cōmoda & incommoda in tertiâ monarchiâ, quæ fuit Alexandri Magni & Græcorum, puta ab Antiochis regibus Asiæ & Syriæ, & Ptolomæis regibus Ægypti: inter vtrosque enim media fluctuauit semper Iudæa, nunc his, nunc illis, vel amica, vel inimica.

Porrò quatuor reperiuntur libri Machabæorum, quorum hic est ordo historicus & chronologicus. Primo loco ordine temporum & rerum gestarum collocandus est liber tertius Machabæorum, quia recenset ea, quæ Israeli & populo Dei contigerunt sub Ptol. Philoparore rege Ægypti & Antiocho magno rege Asiæ. Secundo loco B ponendus est is, qui nunc in Biblijs ponitur secundus, quia complectitur gesta & bella Iudæ Machabæi cum Antiocho Epiphane, qui fuit filius Antiochi Magni. Tertium locum poscit is, qui io Biblijs est primus Machab. quia ad acta Iudæ addit gesta Ionathæ & Simonis, fratrum & successorum Iudę Quartum locum vendicat liber quartus, quia conscribit facta Ioannis Hircani, qui fuit filius Simonis fratris Iudę. Sed inter hos quatuor soli duo medij sunt canonici; ceteri verò duo, scilicet primus & vltimus sunt ἀπόκρυφοι, id est, occultæ & incertæ auctoritatis, non tamen falsi, aut damnati: quales pariter sunt liber tertius & quartus Esdræ.

Rursùm liber primos Machab. qui in Biblijs extat, quasi Canonicus, multum differt à secundo, C & ab alio auctore coolcriptus est: nam redolet phrasin Hebræam, secundus verò Græcam. Rursùm primus sua coosignat per annos Græcorum numerando eos iuxta computum Alexandrinū; secundus verò iuxta computum Chaldaicum, qui ab Alexandrino distat integro anno cum medio, vt suo loco ostendam. Deniq; liber secundus narrat acta Iudæ alio modo, quàm narrata sint l. primo, nec vnquam libri primi meminit. Deniq; primus actis Iudæ addit acta Ionathæ & Simonis, quæ omittit secundus.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ALexander Magnus moriturus sua regna inter Principes partitur. Ex horum vno, scilicet, Seleuco prognatus est Antiochus Epiphanes, qui Iudæam vastauit, templum diripuit, in eoq; Iouis idolum collocauit, plurimos occidit Iudæos, ceteros ad idololatriam compulit, ac resistentes per varia tormenta martyrio affecit.

1. ET factum est, postquam percussit Alexander Philippi Macedo, qui
primus regnauit in Græciâ, egressus de terrâ Cethim, Darium regem
Persarum & Medorum: 2. constituit prælia multa, & obtinuit om-
nium munitiones, & interfecit reges terræ: 3. & pertransijt vsque ad
fines terræ: & accepit spolia multitudinis Gentium: & siluit terra in conspectu eius.
4 Et congregauit virtutem, & exercitum fortem nimis: & exaltatum est, & eleua-
tum cor eius: 5. & obtinuit regiones Gentium, & tyrannos: & facti sunt illi in
tributum. 6. Et post hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur. 7. Et vo-
cauit pueros suos nobiles, qui secum erant nutriti à iuuentute: & diuisit illis regnum
suum, cùm adhuc viueret. 8. Et regnauit Alexander annis duodecim, & mortuus est.
9. Et obtinuerunt pueri eius regnum, vnusquisque in loco suo: 10. & imposuerunt
omnes sibi diademata post mortem eius, & filij eorum post eos annis multis, & mul-
tiplicata sunt mala in terrâ. 11. Et exijt ex eis radix peccatrix, Antiochus illustris,
filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obses: & regnauit in anno centesimo trigesimo
septimo regni Græcorũ. 12. In diebus illis exierunt ex Israel filij iniqui, & suaserunt
multis, dicentes: Eamus, & disponamus testamentum cum Gentibus, qui circa nos
sunt: quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. 13. Et bonus visus
est sermo in oculis eorum. 14. Et destinauerunt aliqui de populo, & abierunt ad re-
gem, & dedit illis potestatem vt facerent iustitiam Gentiũ. 15. Et ædificauerunt gym-
nasium in Ierosolymis secundùm leges Nationum: 16. & fecerunt sibi præputia, &
recesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt Nationibus & venumdati sunt vt face-
rent malum. 17. Et paratum est regnum in conspectu Antiochi. & cœpit regnare in
terrâ Ægypti, vt regnaret super duo regna. 18. Et intrauit in Ægyptum in multi-
tudine graui, in curribus, & elephantis, & equitibus, & copiosa nauium multitudine:
19. & constituit bellum aduersus Ptolemæum regem Ægypti, & veritus est Ptole-
mæus à facie eius, & fugit, & ceciderunt vulnerati multi. 20. Et comprehendit ciui-
tates munitas in Terrâ Ægypti: & accepit spolia Terræ Ægypti. 21. Et conuertit An-
tiochus, postquam percussit Ægyptum in centesimo & quadragesimo tertio anno: &
ascendit ad Israel, 22. & ascendit Ierosolymam in multitudine graui. 23. Et intrauit
in sanctificationem cum superbiâ, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis,
& vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas & mortariola
aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum, quod in facie templi erat: &
comminuit omnia. 24. Et accepit argentum, & aurum, & vasa concupiscibilia: &
accepit thesauros occultos, quos inuenit: & sublatis omnibus abijt in terram suam.
25. Et fecit cædem hominum, & locutus est in superbiâ magnâ. 26. Et factus est
planctus magnus in Israel, & in omni loco eorum: 27. & ingemuerunt principes, &
seniores: virgines, & iuuenes infirmati sunt: & speciositas mulierũ immutata est. 28.
Omnis maritus sumpsit lamentum: & quæ sedebant in thoro maritali, lugebant: 29.
& commota est terra super habitantes in eâ, & vniuersa domus Iacob induit confusio-
nem. 30. Et post duos annos dierum, misit Rex principem tributorum in ciuitates
Iuda, & venit Ierusalem cum turbâ magnâ. 31. Et locutus est ad eos verba pacifica
in dolo: & crediderunt ei. 32. Et irruit super ciuitatem repentè, & percussit eam
plaga magna, & perdidit populum multum ex Israel. 33. Et accepit spolia ciuita-
tis: & succendit eam igni, & destruxit domos eius, & muros eius in circuitu: 34. &
captiuas duxerunt mulieres: & natos, & pecora possederunt. 35. Et ædificauerunt
ciuitatem Dauid muro magno & firmo, & turribus firmis, & facta est illis in arcem:
36. & posuerunt illic gentem peccatricem viros iniquos, & conualuerunt in eâ, &
posuerunt arma, & escas, & congregauerunt spolia Ierusalem: 37. & reposuerunt

illic:

illic:& facti sunt in laqueum magnum. 38. Et factum est hoc ad insidias sanctificationi, & in diabolum malum in Israel: 39. & effuderunt sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis, & contaminauerunt sanctificationem. 40. Et fugerunt habitatores Ierusalem propter eos, & facta est habitatio exterorum, & facta est extera semini suo, & nati eius reliquerunt eam. 41. Sanctificatio eius desolata est sicut solitudo, dies festi eius conuersæ sunt in luctum, sabbata eius in opprobrium, honores eius in nihilum. 42. Secundùm gloriam eius multiplicata est ignominia eius; & sublimitas eius conuersa est in luctum. 43. Et scripsit rex Antiochus omni regno suo, vt esset omnis populus vnus: relinqueret vnusquisque legem suam. 44. Et consenserunt omnes Gentes secundùm verbum regis Antiochi: 45. & multi ex Israel consenserunt seruituti eius, & sacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt sabbatum. 46. Et misit Rex libros per manus nuntiorum in Ierusalem, & in omnes ciuitates Iuda: vt sequerentur leges Gentium terræ: 47. & prohiberent holocausta, & sacrificia, & placationes fieri in templo Dei, 48. & prohiberent celebrari sabbatum, & dies solemnes: 49. & iussit coinquinari sancta, & sanctum populum Israel. 50. Et iussit ædificari aras, & templa, & idola, & immolari carnes suillas, & pecora communia, 51. & relinquere filios suos incircumcisos, & coinquinari animas eorum in omnibus immundis, & abominationibus, ita vt obliuiscerentur legem, & immutarent omnes iustificationes Dei. 52. Et quicumque non fecissent secundùm verbum regis Antiochi, morerentur. 53. Secundùm omnia verba hæc scripsit omni regno suo: & præposuit principes populo, qui hæc fieri cogerent. 54. Et iusserunt ciuitatibus Iuda sacrificare, 55. & congregati sunt multi de populo, ad eos qui dereliquerant legem Domini: & fecerunt mala super terram: 56. & effugauerunt populum Israel in abditis, & absconditis fugitiuorum locis. 57. Die quinta decima mensis Casleu, quinto & quadragesimo & centesimo anno, ædificauit Rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei, & per vniuersas ciuitates Iuda in circuitu ædificauerunt aras: 58. & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & sacrificabant: 59. & libros legis Dei combusserunt igni, scindentes eos: 60. & apud quemcumque inueniebantur libri testamenti Domini, & quicumque obseruabat legem Domini, secundùm edictum regis trucidabant eum. 61. In virtute suâ faciebant hæc populo Israel, qui inueniebatur in omni mense & mense in ciuitatibus. 62. Et quintâ & vigesimâ die mensis sacrificabant super aram, quæ erat contra altare. 63. Et mulieres, quæ circumcidebant filios suos, trucidabantur secundùm iussum regis Antiochi, 64. & suspendebant pueros à ceruicibus per vniuersas domos eorum: & eos, qui circumciderant illos, trucidabant. 65. Et multi de populo Israel definierunt apud se, vt non manducarent immunda: & elegerunt magis mori, quàm cibis coinquinari immundis: 66. & noluerunt infringere legem Dei sanctam, & trucidati sunt: 67. & facta est ira magna super populum valdè.

VERS. I. T FACTVM EST POSTQVAM PERCVSSIT ALEXANDER (Magnus) PHILIPPI (filius) MACEDO, QVI PRIMVS (Græcè πρότερον, id est, priùs) REGNAVIT IN GRÆCIA, scilicet, tota, ait Serarius: EGRESSVS DE TERRA CETHIM] id est, de regionibus Iudææ transmarinis (has enim Iudæi vocant Cethim) vti sunt Macedonia, Græcia, Cyprus &c. sic hodie eos, qui trans Alpes habitant Itali vocant tramontanos. Rursum nonnulli per *Cethim* accipiunt propriè Macedoniam (quæ hodie Albania dicitur) tum quia Philippus & Perses vocantur reges Cethæorum, id est, Macedonum, 1. Mach. 8. 5. tum quia Suidas verbo *Latini* & *κιτιεύς* asserit Macedoniam per posthetio dictã à Cethim, nempe *μακέτης* & Atticè *μάκεται* sic & S. Hier. l. 5. in Isaiã c. 23. & in c. 27. Ezech. & 11. Daniel. per Cethim accipit insulas Macedoniæ; & S. Epiph. hæresi 30. ait, Alexandrum dici egressũ ex Cethim, id est ex Macedoniâ, quia in eâ erat genus Cypriorum, ac Rhodiorũ, quibus propriè competit hoc nomen: Cethim enim teste Iosepho

Cethim est Cyprus & Macedonia.

A l. 1. Ant. c. 7. propriè dicta est Cyprus, & inde quæuis aliæ insulæ. Insulas autem vocant Hebræi omnes transmarinas regiones, vti sunt Italia, Græcia, Macedonia. Fauet, quòd Liuius l. 5. Decade 2. nominet in Macedoniâ Citium, quo totus exercitus Persei conuenerat. Fauet quoq; vocis Macedoniæ affinitas cum Cethim. Quare Dionysius de situ orbis & Hesychius in Lexico, Macedoniã vocant Macetam, & Macedones Macetas. Vnde Aus. in claris vrb. Epigr. 2. *Macetumq; attollere nomen*. Quin & Thucydides l. 2. c. 2. ait, Cyprios in Macedoniã transmigrasse, vt eis suum nomen Cethim indere potuerint. Sic & Theodor. Annius, Pintus, Forerius in Isaiæ 2. per Cethim accipiunt Macedoniã.

DARIVM REGEM PERSARVM] vltimum cognomento Codomannum. Hunc percussit & occidit Alexander Magnus anno sexto regni sui, tumque monarchiã à Dario & Persis ad se & ad Græcos transtulit, factusq; monarcha regnauit alios sex annos: mortuus est enim anno regni sui duodecimo. Porrò Darius priùs vocatus est Codamus, & cauponam exercuit Susis, ait Dio. Chrys. orat. 4. inde

crea-

creatus est præfectus Armeniæ, ac tandem rex: quare non erat ex stirpe regia, sed id simulauit assumendo nomen regale Darij, ideoque eum Alexander inuasit, & regno sibi non debito priuauit.

Vers. 3. Et pertransiit vsque ad fines terræ] omnia sibi armis subiugans vsque ad Gangam & Oceanum Indicum, ait Iosephus, Liuius & Iustinus.

Et siluit terra in conspectu eius] præ terrore fortitudinis & victoriarum eius continuatum, vt nemo ei auderet resistere, nec contra eum hiscere, sicut mures silent in conspectu felis, & canes coram leone.

Vers. 4. Et congregauit virtutem et exercitum] id est, exercitum non tam multitudine, quàm virtute militum metuendũ. Alexandri enim milites erant veterani, laboribus & prælijs assueti, continuis victorijs animosi, vt omnia peruaderent & subijcerent. Est Hendiadis. vnde Græcè est: *congregauit virtutem*, id est exercitum fortem.

Alexander voluit haberi Iouis filius. Et eleuatum cor eius] adeò vt diuinitatem affectaret, & ab ipso Ioue satum se esse contenderet. Quam opinionem vanam ex ingentibus victorijs, & adulantium blandimentis, & rebus supra fidem prosperis imbiberat, vt Olympiadem teste Agellio l. 13. c. 4. Iunonis pellicem faceret. Ad Græcos scripsit stolidus, & vt ipsum Deum facerent iussit, vt ait Ælianus l. 2. variæ historiæ cap. 19. sed à Lacedæmonijs derisus, vecordiæ & stuporis incusatur, vt idem Ælianus est auctor lib. 5. cap. 2. Adulatus est ei sacerdos Hammonis pro *παι διον*, id est, *puer, fili*, vocans eum *παι διος*, id est, *fili Iouis*.

Vers. 6. Post hæc] anno regni sui 12. monarchiæ verò sexto, ætatis 33. decidit in lectum] vel ex nimio potu, vti narrat Plutar. in eius vitâ, & Seneca epist. 83. vel ex veneno, vti censet Curtius.

Vers. 7. Et vocauit pueros] id est Duces & Principes sibi intimos, vti fuere Ptolomæus Lagi filius, Seleucus, Antigonus, Aridæus Perdiccas, Cassander, & alij: et diuisit illis regnum suum] Idem asserit Iosephus Gorionides l. 3. ac S. Cyril. Ierosol. Catechesi 4. de S. Scrip. & alij. Fauet quod scribit Curtius l. 10. c. 10. *Credidere*, inquit, *quidam testamento Alexandri distributas esse prouincias*; idque à varijs auctoribus traditum asserit, licet ipse cõtrarium sentiat. *An Alexander prouincias suas diuiserit?* Porrò Auctori nostro, cui quasi scriptori Hagiographo Patres Græci & Latini, imò tota Ecclesia fidem sacram tribuit, magis credendum est, quàm Diodoro, Iustino, Curtio & Orosio asserentibus, Perdiccam post mortẽ Alexandri prouincias inter Principes distribuisse: quod tamen fieri quoq; potuit, nimirũ vt Alexander Perdiccæ dato annulo, quasi secreti sui conscio mandarit, vt imperium suũ in duodecim Principes diuideret. Id enim fecit Perdiccas, vtique id non facturus, sed sibi plurima retenturus, nisi id ei Alexander mandasset. Rursũ S. Thom. Glossa, Dion. Iosephus, Stephanus sic exponũt: *Diuisit illis regnũ*, id est diuidendum reliquit, exposuit & obtulit. q. d. Alexander moriens nullum certum hæredẽ designauit, sed voluit, vt Principes inter se illud ex æquo diuiderent. Audi nunc Iustinum l. 12. *Cùm deficere eum amici viderent, quærunt, quẽ imperij faciat hæredem? Respondit dignissimum. Tanta illi magnitudo animi fuit, vt cùm Herculem filium suum, cùm fratrem Aridæum, & cùm Roxanem vxorem prægnantem relinqueret, oblitus necessitudinem, dignissimum nuncuparet, hæredem. Sexto die præclusa voce, exemptum digito annulum Perdiccæ tradidit. Quæ res gliscentem amicorum dissensionem sedauit. Nam etsi non voce nuncupatus hæres, iuditio tamen electus esse videbatur.*

Porrò inter hos duodecim Alexandri hæredes & successores primarij fuere quatuor, nimirum Ptolomæus, qui Ægyptũ; Antigonus, qui Asiam; Aridæus, qui Macedoniam; Seleucus, qui Syriam, Babyloniam & Persiam, ac victo Antigono Asiã occupauit.

Et mortuus est] Babylone, ex veneno dolo Antipatri ei dato, ait Beda & Q. Curtius; vel vt alij ex crapulâ, vel ex vtroque: et plura de gestis Alexandri dixi Daniel c. 8. Vide hic vanitatem regum & regnorum mundi. En tibi Alexander, qui mundũ subiugarat, & nouos mundos, quos subiugaret, quærebat, sex tantùm annis imperio suo gauisus est, ac sexto anno mortuus exiguo tumulo conditus, sepultusque iacet. Verè Iuuenal. Satyra 10. Vers. 8.

Vnus Pellæo iuueni (Alexandro) non sufficit orbis,
Æstuat infelix angusto limite mundi &c.
Sarcophago contentus erit: mors sola fatetur
Quantula sunt hominum corpuscula.

Alexander speculum vanitatis.

Hinc Appelles pinxit Alexandrum, quasi fulmen manu tenentem, eò quòd instar fulminis omnia peruaserit, sed & illicò disparuerit, vt fulmen. Narrat Petrus Alphonsus plures philosophos (fortè Gymnosophistas, qui olim quæstiones ab Alexandro propositas resoluerant) auditâ morte Alexãdri ad funus accurrisse. Atq; vnus, inquit, dicebat: *Heri totius terræ spatiosit.as Alexandro non sufficit: nunc trium, quatuorue vlnarum spatiũ illi ipsi sufficit.* Aiebat alius: *Heri potuit Alexander à morte multos liberare: hodie seipsum non potest.* Alius, cùm aureum eius loculum videret: *Heri Alexander ex auro fecit thesaurũ, hodie aurum ex ipso fecit thesaurũ.* Alius: *Heri Alexander terram oppressit: hodie à terrâ opprimitur.* Gnoma.

Denique mater Alexandri Olympias ingemuit: *O fili*, inquit, *qui cæli particeps esse studebas, ne ijs quidẽ potiri vales, quæ mortalium omnium communia sunt, terrâ & sepultura.* Mansit enim cadauer insepultum Alexandri ad triginta dies ob Principum dissidia. Ite nunc filij Adæ, terræ, vt talpæ inhiate, agros agris, vrbes vrbibus, regna regnis accumulate, cras morituri.

O curas hominum! ô quantum est in rebus inane!

Pulcher fuit Alexander, nunc est putre cadauer: fuit Cyrus, nunc est Irus: fuit remex calicum, nunc est esca vermium; fuit terror gentium, nunc est præda dæmonum: fuit inclytus rex gloriæ, nunc est follis & fomentum gehennæ, eritq; semper in omnem æternitatem. Hoc speculum intuere ô Lector, tibique dicito: *Hodie Alexandro, cras mihi.*

Et exiit ex iis radix peccatrix Antiochus illustris] q. d. ex vno ducum Alexandri, & post eius mortem regum, prognatus est *Antiochus* Epiphanes, puta ex Seleuco, qui victo *Antigono* sibi diadema *Asiæ* imposuit anno 12. post mortem *Alexandri*. *A* Seleuco enim sextâ generatione descendit *Epiphanes*, id est, illustris. Veriùs ab alijs dictus *Epimanes*, id est, insanus; tũ quia multa stulta & insana factitauit, quæ ex Leonico recensui Daniel. 11. 21. tum quia quasi furijs infernalibus actus insaniuit, & crudelissimè sæuijt in Iudæos. Aliam causam dat Polybius, quòd à Magis per magiam fuerit intoxicatus, & in mentis delirium, vesaniamque actus. Vers. 10.

Epiphanes vocatur *radix peccatrix*, quia sicut ex

radice

radice germinant poma & fructus, sic ex Epiphane germinarunt omnia peccata, superbiæ, auaritiæ, libidinis, crudelitatis, impietatis, sacrilegiorũ &c. quæ toto hoc capite & seq. audiemus. Hinc ipse fuit expressus typus & præcursor Antichristi, qui 2. Thessal. 2. à Paulo vocatur *homo peccati*, quia erit impijssimus & sceleſtissimus.

FILIVS ANTIOCHI REGIS (cognomento magni) QVI FVERAT ROMÆ OBSES] Antiochus enim magnus cum Hannibale victus à Scipione Asiatico, fratre Scipionis Africani, eò quòd Hannibalis consilia neglexisset, Scipioni & Romanis obsidem pacis & fœderis dedit filium suum iuniorem Ant. Epiphanẽ. Sed Epiphanes mortuo patre, & fratre seniore Seleuco Philopatore per dolũ ab Heliodoro interfecto, clam Româ elapsus in Syriam, ibi regnare cœpit anno 137. REGNI GRÆCORVM] B id est post mortem Alexandri Magni anno 145. Nam anni Græcorum incipiunt à Seleuco, qui 12. anno à morte Alexandri regem Asiæ se fecit, regnumq; ad posteros propagauit, vti dixi in Proœmio quæst. 3.

Vers. 12. IN DIEBVS ILLIS EXIERVNT EX ISRAEL FILII INIQVI] quorum dux fuit Iesus Oniæ Pontificis frater, qui Gentilizans & Græcizans Iasonem se vocauit, & Pontificatũ fratre Onia eiecto, inuasit, de quo lib. 2. c. 4. 7. Item Menelaus, Simon & similes, de quibus l. 2. c. 5. Hi videntes iniquitatem æquè, ac potentiam Antiochi Epiphanis Syriæ & Iudææ dominantis, eius impietati se cõformarunt, vt ab eo opes & honores consequerentur, ac ceteris Iudæis præficerentur, fierentq; Põtifices & gubernatores, imò Domini Iudæorum, nimirum,

Regis ad exemplum totus componitur orbis. C

Sicut ergo pius rex Dauid Iudæos fecit pios, sic impius Epiphanes, eos fecit impios.

Vers. 14. DEDIT (Epiphanes) ILLIS POTESTATEM VT FACERENT IVSTITIAM GENTIVM] vt scilicet Gentilium ritus, & mores, ac præsertim falsam religionem & idololatriam, liberamque libidinem sequerentur, & in Iudæam inducerent; vnde sequitur:

Vers. 15. *Gymnasium quid.* ET ÆDIFICAVERVNT GYMNASIVM IN IEROSOLYMIS SECVNDVM LEGES NATIONVM] in quo scilicet adolescentes discerent non tantùm Gentiliũ fabulas & litteras, vti censent S. Thom. & Lyran. item digladiari, sagittare, certare cursu, saltu, disco, ac luctari in palæstrâ &c. sed etiam docerentur omnem luxuriam, etiam contra naturam pæderasticam & sodomiticam, vnde gymnasijs hisce adduntur ephebiæ siue lupanaria l. 2. c. 4. 12. Et talia D erexere impij reges olim in Iudâ, quæ effæminatorum vocantur, quibus præerat quasi sacerdotissa & principissa mater Asæ regis Iuda 3. Reg. 15. 12. sed Asa, alijque pij reges ea sustulerunt: restituit verò Herodes teste Iosepho l. 14. c. 9. & l. 15. cap. 11. Disce hic, quòd sicut veræ religionis comes est puritas ac castitas; sic falsæ, ac hæresis comes est impuritas & libido: certè Virginum tam virorum, quàm feminarum agmina, quæ votam Deo castitatem religiosè per omnem vitam seruant, nõ nisi in orthodoxâ fide reperies.

Vers. 16. ET FECERVNT SIBI PRÆPVTIA] id est, præputia sibi in circumcisione resecta certis instrumentis & medicamentis attraxerunt, & recrescere fecerunt, vt circumcisionem & Iudaismum hoc facto euitarent, & Gentilismum profiterentur; huius enim rei symbolum erat præputij reductio, vi- A de dicta 1. Corint. 7. 18. ad illa; *non adducat præputium.*

ET PARATVM EST REGNVM (Asiæ & Syriæ) IN CONSPECTV ANTIOCHI (Epiphanis) Seleucus enim Philopator senior frater Epiphanis dolo Heliodori fuit occisus; quare Epiphanes adiuuantibus Eumene & Attalo vicinis regibus facilè patris regnum solus occupauit. Nec hoc contentus: CŒPIT REGNARE IN TERRA ÆGYPTI] nam vt sequitur: Vers. 17.

ET INTRAVIT IN ÆGYPTVM IN MVLTITVDINE GRAVI] id est copiosa, puta numeroso, magnoque exercitu. Est Enallage; ponitur enim quantitas continua, pro discreta, puta grauis, siue magna pro multa, sic *musca grauissima* vocatur plusima Exodi 8. 24. vide ibi dicta. Porrò Ant. Epiphanes bis intrauit in Ægyptũ, simulans se velle adiuuare Ptol. Philometorem suum ex Cleopatrâ sorore nepotem & puerum, sed reuera eâ mente, vt excluso nepote ipse regnum Ægypti suo regno Asiæ adijceret. Primò intrauit anno secundo regni sui, de quo agitur 2. Mach. 4. 21. Secundò, anno sexto regni sui qui fuit Græcorum 142. de quo hîc agitur, nam anno sequenti 143. ex Ægypto ascendit in Israel, vt dicitur v. 21. Vers. 18.

ET INGRESSVS EST SANCTIFICATIONEM] id est sanctuarium, puta templum Iudæis sanctissimum, indeque sacrilegè abstulit ALTARE AVREVM, id est altare thymiamatis, ET MENSAM AVREAM, in quâ 12. tribus Deo offerebant 12. panes PROPOSITIONIS, & LIBATORIA,] id est cyathos, crateres, aliaque vasa, quibus vinum, oleum, sanguis victimarum Deo libabatur, id est, ad cornu altaris effundebatur. Vers. 23.

ET FECIT CÆDEM HOMINVM] nimirum, vt dicitur 2. Machab. 5. 12. *Fiebant cædes iuuenum, ac seniorum & mulierum, & natorum exterminia virginumq; & paruulorum neces. Erant autem toto triduo 80. millia interfecti, 40. millia vincti, non minus autem venundati.* Causa fuit, quòd Romani iusserint Antiochum Epiphanẽ ex Ægypto excedere, ac Ptol. Philometori regi amico illam liberã relinquere; Publius enim Popilius Lenas Legatus Roman. qui Romæ Antiocho Epiphani familiaris fuerat, nauibus appulsus Alexandriam, Antiochum virga circumscribens circulo in arenâ illi dixit: *Senatus populusq; Romanus præcipiunt, vt Ægypto recedas, nec pugnes in Ptolomæos; & isto in loco respondeas, quid consilij geras, an pacem, an bellum cupias?* Quibus ille perterritus ait: *Si hoc placet Romanis, recedendum est.* Itaque statim mouit exercitum. Ita Iosephus l. 12. D Antiq. c. 6. Liuius l. 5. dec. 5. Appianus in Syriaco, Iustinus & alij. Quare tunc frendens Antiochus castra mouit in vicinos Iudæos, in eosq; suam indignationem & furorem effudit. Vers. 25.

ET LOCVTVS EST IN SVPERBIA MAGNA] iactans se, quasi esset Deus quidam terrestris, cui omnes obedire deberent, & cui nemo resistere posset, vti faciet eius antitypus Antichristus. Vide dicta Daniel. 11. 36.

ET SPECIOSITAS MVLIERVM IMMVTATA EST] tum quia ipsæ depositis vestibus speciosis in communi luctu lugubres, id est nigras & squalidas induerunt; tum quia timor, mœror & angor faciebat eas pallidas & luridas. Sic in Chaldæorũ clade ait Ierem. Thren. 1. de virginibus: *Egressus est à filiâ Sion omnis decor eius.* De adolescentibus c. 4. v. 2. *Filij Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati* Vers. 27.

tati sunt in vasa testea, & v. 7. de Nazaræis: *Candidiores Nazaræi niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores: denigrata est super carbones facies eorum; & non sunt cogniti in plateis.* A

Vers. 29. ET COMMOTA EST TERRA] Iudæa perculsa & concussa fuit ingenti terrore, mœrore & angore; SVPER HABITANTES IN EA] scilicet propter incolas Iudæos ab Antiocho occisos, captos, & venditos.

Vers. 30. ET POST DVOS ANNOS DIERVM, id est post duos integros annos omnibus suis diebus planè expletos, ita vt insuper aliquot dies excurrerent, Ant. Epiphanes MISIT PRINCIPEM TRIBVTORVM] quem ipse colligendis tributis præfecerat, nomine Apollonium ad Iudæos non tantùm spoliandos, sed & iugulandos, vt dicitur 2. Machab. 5. 24. qui prætereà

Vers. 33. SVCCENDIT EAM (Ierosolymam iam à se spoliatam) IGNI, ET DESTRAXIT DOMOS ET MVROS EIVS IN CIRCVITV] ne Antiocho rebellare posset. B

Vers. 35. ET ÆDIFICAVERVNT CIVITATEM DAVID] scilicet arcem Sion, quæ toti vrbi subiacenti quasi rupes, vel turris dominabatur, MVRO MAGNO (alto) ET FIRMO.

Vers. 36. ET POSVERVNT ILLIC GENTEM PECCATRICEM] scilicet milites rapaces, homicidas & sceleratos, qui Iudæos diriperent, vincirent, mactarent.

Vers. 38. ET FACTVM EST HOC AD INSIDIAS SANCTIFICATIONI] id est sanctuario, siue templo, vt scilicet insidiarentur Iudæis euntibus ad templũ sacrificij, vel orationis causa, ac erumpentes ex arce in eos irruerent, eosq; spoliarent, caperent, vulnerarent. Volebat enim Antiochus abolere Dei veri cultũ, ac Iudæos compellere ad adorandũ sua idola, ideoque imaginẽ Iouis Olympij collocarat in templo. C

ET IN DIABOLVM MALVM IN ISRAEL] tum quia milites hi erant diaboli, id est, calumniatores; calumniabantur enim euntes ad templum, quasi illud contra Antiochũ munire vellent; tum quasi ipsi quasi dæmones eos expilabant, verberabant, laniabant, adeò vt ipsum templum cæsorum sanguine implerent, & pollueręnt; tum denique quia eos à cultu Dei ad cultum Iouis, id est diaboli compellebant, simulque ad scortandum in lupanaribus templo adiectis inuitabant; quod erat opus planè diabolicum.

Vers. 43. ET SCRIPSIT REX ANTIOCHVS decretum, quo præcipiebat, VT OMNIS POPVLVS ESSET VNVS, id est vniformis in fide & religione, vt scilicet omnes sibi subditi vnirentur sibi in eâdem superstitione & idololatria, sicut vniebantur in eodem regno, ideoq; VT RELINQVERET VNVSQVISQVE LEGEM SVAM] nimirum vt Iudæi relinquerent legem & cultum Dei sui datam per Mosen], & capesserent legem & cultum Antiochi. D

Expedit, vt in vno regno vna sit religio, sed vera & orthodoxa. Nam, si falsa sit, expedit esse plures, vt vera ex falsarum varietate emicet & agnoscatur, vti aiebat Card. Hosius.

Vers. 45. ET MVLTI EX ISRAEL CONSENSERVNT SERVITVTI EIVS] Græcè τῇ λατρείᾳ, id est, latriæ, siue sacræ eius seruituti, cultui & adorationi, vt scilicet non alium Deum colerent latria, nec alteri Deo seruirent, quàm Deo Antiochi regis sui, puta Ioui Olympio, ipsique Antiocho. Ipse enim vnà cum Ioue volebat coli vt Deus.

Vers. 46. ET MISIT REX LIBROS] id est, literas & epistolas. Has enim significat Heb. *sepher* id est liber.

ET MISIT decreta, quibus iussit COINQVINARI SANCTA, id est, violari & prophanari sanctum templum, sanctaque eius sacrificia, ritus, sabbatha, festa &c. ET SANCTVM POPVLVM ISRAEL, vt abiecta sancta fide & lege Dei pollueret se sacrilegis victimis & superstitionibus gentium, & idolorũ: vnde explicans subdit: Vers. 49.

IMMOLARI CARNES SVILLAS, id est sues & porcos lege Moysi immundos, ideoque comedi & immolari vetitos, ET PECORA COMMVNIA, id est, immunda; quæ enim immunda sunt, gentibus erant communia; quæ verò munda, Iudæis peculiaria & propria. Leuit. 11. Hinc Deus volens S. Petrum conuertere Cornelium & gentes immundas ad Christum, per visum iussit ei immunda animalia comedere dicens: *Quod Deus purificauit, tu commune*, id est immundum, *ne dixeris* Actor. 10. 15. Vers. 50.

B ET IMMVTARENT OMNES IVSTIFICATIONES DEI] id est violarent omnes Dei sanctiones & leges: hæ enim vocantur iustitiæ & iustificationes, quia præscribunt id quod æquum & iustum est. Vers. 51.

ET CONGREGATI SVNT MVLTI DE POPVLO AD EOS QVI DERELIQVERVNT LEGEM DOMINI] ad apostatas cum eis apostatando à lege Dei, puta ad Iasonem, Alcimum, Menelaum, cæterosque Apostasiæ duces. Vers. 55.

ET EFFVGAVERVNT DE POPVLO ISRAEL] eos, qui apostatare nolebant, sed in verâ Dei lege, cultuque constanter perseuerabant, vt cogerentur fugere ad antra & speluncas, ibique se abdere. Vers. 56

DIE 15. MENSIS CASLEV (qui nostro Nouembri respondet) ÆDIFICAVIT (& collocauit) SVPER ALTARE DEI in templo Ierosolymitano, ABOMINANDVM IDOLVM DESOLATIONIS,] Iouis Olympij, quod futurum erat causa omnis calamitatis & desolationis, vti prædixerat Daniel c. 11. 31. Vers. 57. C

IN VIRTVTE SVA (Græcè ἐν ἰσχύι, id est vi & robore suo, hoc est violenter) FACIEBANT satellites Antiochi HÆC POPVLO ISRAEL, QVI INVENIEBATVR IN OMNI MENSE ET MENSE, id est quolibet mense, IN CIVITATIBVS] per mensem intellige neomeniam, siue primum diem mensis, qui Iudæis erat solennis & quasi sacer; vnde tunc ex pagis & villis confluebant in vrbem audituri Dei legem, sicut seculæ Romæ eodem die confluebant Romam, indeque Calendæ sunt dictæ, vt ostendi Leuit. 28. 11. Sensus est q. d. milites Antiochi obseruabant eos, qui Neomeniam, ex lege Mosis obseruabant, eosq; malè mulctabant, imò mactabant. Atque vt Neomeniam, id est solennitatem primæ diei mensis abolerent, ipsi Vers. 61. D

QVINTA ET VIGESIMA DIE MENSIS SACRIFICABANT SVPER ARAM, à se Ioui Olympio erectam, QVÆ ERAT CONTRA ALTARE holocaustorum, Deo dicatum in templo Ierosolymitano. In hâc ergo arâ non tantùm Ioui, sed & ipsi Antiocho, quasi Deo sacrificabant. Ipse enim voluit coli vt Deus, vti prædixit Daniel c. 11. 36. ideoq; typus fuit Antichristi. Nolebant idololatræ sacrificare in altari Dei, ne viderentur Deo Hebræorum sacrificare; & vt illud quasi profanum populo facerent abominabile, vnde & in eodem collocarunt statuam Iouis Olympij, coram qua in arâ vicinâ, ab eisdem Ioui erectâ sacrificabant. Vers. 62.

ET ELEGERVNT MAGIS MORI, & variè excruciari, QVAM CIBIS COINQVINARI IMMVNDIS,] quàm comedere carnem porcinam, similesque Leuit. 11. vetitas, vt idcircò excruciatus fuit Eleazarus & Vers. 65.

septem

ſeptem fratres Machabæi 2. Machab. 7. Hi ergo omnes glorioſi fuere illo priſco, rudique ſæculo martyres. Audi Ioſephum lib. 12. cap. 7. *Quamobrem quotidie necabantur excruciati tormentis crudeliſsimis, flagris etiam cæſi & lacerati corpora, viui adhuc & ſpirantes ſuffigebantur crucibus: vxores autem eorum, & circumciſos liberos ſtrangulabant iuxta mandatum Regium, & ſuſpendebant à crucifixorum parentum ceruicibus.* Hoc eſt, quod prædixit Daniel. cap. 11. v. 33. & 35. *Et de eruditis ruent, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vſque ad tempus præfinitum.*

A

ET FACTA EST IRA MAGNA DEI SVPER POPVLVM VALDE] q. d. Deus indignans Iudæis ob eorum ſcelera, permiſit eos tam atrociter affligi ab Antiocho. VERS. 67.

C A P V T S E C V N D V M.

SYNOPSIS CAPITIS.

M*athathias opponit ſe Antiocho, mox v. 23, Iudæum idolis immolantem æquè, ac præfectum Antiochi ad id cogentem occidit, exclamans*: Omnis qui habet zelum, exeat poſt me. *Fugit ergo cum ſe ſequentibus in montes, qui v. 37. ſabbathis inuaſi ſinunt ſe occidi, mox ne omnes intereant, armis ſe defendunt. Tertio v. 44. Mathathias colligit exercitum & fidem, patriamq; propugnat, mox moriturus, filios, ceteroſq; ad idem & ad zelum legis cohortatur, eiſq; Iudam filium in bello Ducem aſsignat.*

1. IN diebus illis ſurrexit Mathathias filius Ioannis filij Simonis, ſacerdos ex filijs Ioarib ab Ieruſalem, & conſedit in monte Modin: 2. & habebat filios quinque Joannem, qui cognominabatur Gaddis: 3. & Simonem, qui cognominabatur Thaſi: 4. & Iudam, qui vocabatur Machabæus: 5. & Eleazarum, qui cognominabatur Abaron: & Ionathan, qui cognominabatur Apphus. 6. Hi viderunt mala quæ fiebant in populo Iuda, & in Ieruſalem. 7. Et dixit Mathathias: Væ mihi, vt quid oatus ſum videre contritionem populi mei, & cootritionem ciuitatis ſanctæ, & ſedere illic, cùm datur io manibus inimicorum? 8. Sancta io manu extraneorum facta ſunt: templum eius ſicut homo igoobilis. 9. Vaſa gloriæ eius captiua abducta ſunt; trucidati ſunt ſeoes eius in plateis, & iuuenes eius ceciderunt in gladio inimicorum. 10. Quæ gens non hæreditauit regnum eius, & oon obtinuit ſpolia eius? 11. Omnis compoſitio eius ablata eſt. Quæ erat libera, facta eſt ancilla. 12. Et ecce ſaocta noſtra, & pulchritudo ooſtra, & claritas noſtra deſolata eſt, & coinquinauerunt ea Gentes. 13. Quò ergo nobis adhuc viuere? 14. Et ſcidit veſtimenta ſua Mathathias, & filij eius: & operuerunt ſe cilicijs, & planxerunt valdè. 15. Et venerunt illic qui miſſi erant à rege Aotiocho, vt cogereot eos, qui confugerant in ciuitatem Modin, immolare, & accendere thura, & à lege Dei diſcedere. 16. Et multi de populo Iſrael conſeotientes acceſſerunt ad eos: ſed Mathathias, & filij eius conſtanter ſteterunt. 17. Et reſpondentes qui miſſi erant ab Aotiocho, dixerunt Mathathiæ: Princeps & clariſſimus & magnus es in hâc ciuitate, & ornatus filijs & fratribus. 18. Ergo accede prior, & fac iuſſum regis, ſicut fecerunt omnes Gentes, & viri Iuda, & qui remanſerunt in Ieruſalem: & eris tu, & filij tui, inter amicos regis, & amplificatus auro & argento, & muoeribus multis. 19. Et reſpondit Mathathias, & dixit magna voce: Et ſi omnes Gentes regi Antiocho obediunt, vt diſcedat vnuſquiſque à ſeruitute legis patrum ſuorum, & cooſentiat mandatis eius: 20. ego & filij mei, & fratres mei, obediemus legi patrum noſtrorum. 21. Propitius ſit nobis Deus: non eſt nobis vtile relinquere legem & iuſtitias Dei. 22. Non audiemus verba regis Antiochi, nec ſacrificabimus tranſgredientes legis noſtræ mandata, vt eamus altera via. 23. Et vt ceſſauit loqui verba hæc, acceſſit quidam Iudæus in omnium oculis ſacrificare idolis ſuper aram in ciuitate Modin, ſecundùm iuſſum regis: 24. & vidit Mathathias, & doluit, & contremuerunt reoes eius, & accenſus eſt furor eius ſecundùm iudicium legis, & inſiliens trucidauit eum ſuper aram: 25. ſed & virum quem rex Antiochus miſerat, qui cogebat immolare, occidit in ipſo tempore, & aram deſtruxit. 26. Et zelatus eſt legem, ſicut fecit Phinees Zamri filio Salomi. 27. Et exclamauit Mathathias voce magnâ in ciuitate, dicens: Omnis, qui zelum habet legis ſtatuens teſtamentum, exeat poſt me. 28. Et fugit ipſe, & filij eius in montes, & reliquerunt quæcumque habebant in ciuitate. 29. Tunc deſcenderunt multi quærentes iudicium & iuſtitiam in deſertum: 30. & ſederunt ibi ipſi, & filij eorum, & mulieres eorum, & pecora eorum: quoniam inundauerunt ſuper eos mala. 31. Et renun-

renontiatum est viris regis,& exercitui,qui erat In Ierusalem ciuitate Dauid,quoniam
discessissent viri quidam, qui dissipauerunt mandatum regis, in loca occulta in deser-
to,& abijssent post illos multi. 32. Et statim perrexerunt ad eos, & constituerunt
aduersus eos prælium in die sabbathorum, 33. & dixerunt ad eos; Resistitis & nunc
adhuc? exite, & facite secundùm verbum regis Antiochi,& viuetis. 34. Et dixe-
runt: Non exibimus, neque faciemus verbum regis, vt polluamus diem sabbatorum.
35. Et concitaueruot aduersus eos prælium. 36. Et noo responderuot eis, oec
lapidem miseruor in eos,nec oppilauerunr loca occulta. 37. dicentes: Moriamur
omnes in simplicitate nostra; & testes erunt super nos cælum, & terra, qnod ioiustè
perditis nos. 38. Et intulerunr illis bellum sabbatis: & morrui sunt ipsi,& vxores
eorum,& filij eorum,& pecora eorum,vsque ad mille animas hominum. 39. Et co-
gnouit Mathathias,& amici eius,& luctum habuerunt super eos valdè. 40. Et di-
xit proximo suo: Si omoes fecerimus sicut fratres nostri fecerunt, & non pugnaue-
rimus aduersus geotes pro aoimabus oostris, & iustificationibus nostris: nunc citiùs
disperdent nos à rerra. 41. Et cogitaueruot in die illa,dicentes: Omnis homo
quicumque venerit ad nos in bello die sabbatorum, pugnemus aduersum eum: & non
moriemur omnes,sicut mortui sunt fratres nostri in occultis. 42. Tunc congrega-
ta est ad eos synogoga Assidæorum fortis viribus ex Israel, omnis voluntarius in le-
ge: 43. & omnes,qui fugiebaot à malis, additi sunt ad eos, & facti suot illis ad fir-
mamentum. 44. Et collegerunt exercitum, & percusserunt peccatores io ira
sua, & viros loiquos io indignatione sua: & ceteri fugerunt ad nationes,vt euaderent.
45. Et circuiuir Mathathias,& amici eius,& destruxerunt aras: 46. & circumcide-
ruot pueros incircumcisos quotquot inuenerunt in finibus Israel; & in fortitudine.
47. Et persecuti sunt filios superbiæ, & prosperatum est opus io maoibus eorom:
48. & obtinuerunr legem de manibus gentium, & de manibus regum: & non dede-
runt cornu peccatori. 49. Er appropinquauerunt dies Mathathiæ moriendi,& di-
xit filijs suis: Nunc confortata est superbia,& castigatio,& tempus euersionis, & ira
indignationis. 50. Nunc ergo ô filij, æmulatores estote legis,& date animas vestras
pro testameoto parrum vestrorum. 51. & mementote operum patrum: quæ fecerunt
in generationibus suis:& accipietis gloriam magnam,& nomen æternum. 52. Abra-
ham oònoe io tentatione inuentus est fidelis,& reputatum est ei ad iustitiam? 53. Io-
seph in tempore angustiæ suæ custodiuit mandatum, & factus est Dominus Ægyp-
ti. 54. Phinees pater noster zelando zelum Dei accepir testamentum sacerdotij æ-
terni. 55. Iesus dum impleuit verbum,factus est dux in Israel. 56. Caleb,dum te-
stificatur io ecclesia,accepir hæreditatem. 57. Dauid in sua misericordia consecu-
tus est sedem regni in sæcula. 58. Elias,dum zelat zelum legis,receptum est in cæ-
lum. 59. Ananias & Azarias & Misael credentes, liberati sunt de flamma. 60. Da-
niel io sua simplicitate liberatus est de ore leonum. 61. Er ita cogitate per genera-
tiooem & generationem: quia omoes qui sperant in eum,noo infirmantur. 62. Et à
verbis viri peccatoris ne timueritis: qui gloria eios, stercos & vermis est: 63. hodie
extollitur; & cras non inuenietur: quia conuersus est in terram suam, & cogitatio eius
perijt. 64. Vos ergo filij confortamini,& viriliter agite in lege; quia in ipsa glorio-
si eritis. 65. Et ecce Simon frater vester, scio quòd vir consilij est: ipsum audite
semper, & ipse erit vobis pater. 66. Et Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentu-
te sua, sit vobis prioceps militiæ, & ipse aget bellum populi. 67. Et adducetis ad
vos omoes factores legis: & vindicate vindictam populi vestri. 68. Retribuite re-
tributionem Gentibus, & intendite io præceptum legis. 69. Et benedixit eos, &
appositus est ad patres suos. 70. Et defunctus est anno centesimo & quadragesimo
sexto & sepultus est à filijs suis in sepulchris patrum suorum in Modin, & planxeruot
eum omois Israel planctu magno.

Vers. 1. IN DIEBVS ILLIS SVRREXIT MATHATHIAS] siue per crasin *Mathias*, vti eum vocat Iosephus & Theodor. quod nomē Hebr. significat *donum Dei*, ac proinde idem est, quod Græcè Theodosius, Theodorus, vel inuersè Dorotheus, ac Latinè Adeodatus: magno enim dono hic vir à Deo datus fuit Israeli ad resistendum Antiocho.

Qualis Mathathias. Resp. Quæres, quis & qualis fuit Mathathias? Resp. fuisse ex tribu Leui sacerdotē primæ classis, puta A ex stirpe Ioarib, quæ inter familias sacerdotales prima ponitur. 1. Paral. 24. 7. Porrò Mathathias hic à Deo eum eligente, impellenteque & populo approbante factus est Pontifex & Dux, vindexq; populi contra cōmunem hostem Antiochum; nam post reditum è captiuitate iussu Cyri, Darij & Artaxerxis ijdem fuere Pontifices & Duces populi teste Iosepho l. 11. c. 4. Idē liquet 1. Esdræ 7. v. 25. & 26. & 2. Esdræ 9. 36. Esto enim Mathathias

non esset ortundus ex stirpe proxima Pontificum, tamen illâ deficiente ad eum, quasi primæ classis sacerdotem deuoluebatur Pontificatus. Nā Onias tertius, cognomento sanctus, iam erat interfectus anno quinto Antiochi, qui erat 145. Græcorum. Oniæ verò filius, scilicet, Onias iunior profugerat in Ægyptum, ac Heliopoli factus erat Pontifex noui templi, quod ab eo dictum est Onion, Iason autē frater Oniæ factus apostata, cæteros apostatare & ad Gentilismum transire cogebat. Quare ad Mathathiam spectabat capessere Pontificatum & Ducatum populi, vt religionem æquè ac remp. in extremum periculum ab Antiocho adductam tueretur & propugnaret. Præsertim cum non esset alius, qui id auderet, sed omnes metu Antiochi vel laterent & tacerent, vel diffugerent. Ipsum ergo Deus excitauit, animosq; illi addidit ad id audendum, vt Dei fidem & cultū & patriæ salutem conseruaret. Fecit hoc ipse anno Antiochi nono, qui fuit Græcorum 145. Quocirca Chal. Cant. 6. v. 6. Iosephus & Iosippus, Aben Ezra, & Hebræi Mathathiam vocant summum sacerdotem siue Pontificem, idq; tum ex designatione Dei, tum ex electione populi, tum ex iure successionis & propinquitaratis, vti dixi. ita Abul. in c. 20. Exodi qu. 25. Serarius, Sigonius, Seu. Sulpitius, Torniellus, Genebr. quos citat & sequitur Salianus. Hinc Mathathias Phinees Pontificem vocat patrem suum: ergo ex Pontifice prognatus, cæteris deficientibus, ius ei succedendi habebat. Paucis verò mensibus fuit Pontifex & Dux, quia eodem anno mortuus, sibi successorem Pontificem & Ducem designauit filium suum Iudam Machabæum. *Fuit Pontifex.*

Vers. 2. Et habebat filios qvinqve, Ioannem, qvi cognominabatvr Gaddis] Gaddis, id est acernus, vel cumulus frugum, q. d. Abundius vel Abūdantius: quo nomine vocati sunt martyres duo sub Diocletiano, quorum sacra lipsana sub Gregor. XIII. Pont. solenni pompa translata fuere ad Domum professam Societatis Iesu Romæ.

Vers. 3. Et Simonem qvi cognominabatvr Thasi] id est *hircus*: תשי *thasi* enim est hircus, vel *excisor* à rad. תזז *tazaz*, id est, excscindere.

Vers. 4. Et Ivdam qvi vocabatvr Machabævs] Etymon Machabæi in Procemio dedi. Hoc cognomen primò datum fuit Iudæ, & ab eo cæteri fratres & socij vocati sunt Machabæi, vt ex hoc loco liquet. Est Prolepsis siue Anticipatio; Iudæ enim hoc cognomen inditum est, non à puero, sed posteà, cùm ipse vexillis suis inscripsit nomen *Machabi*. vt dixi in Procemio. Sic Antiochi posteà à factis & victorijs cognominati sunt Soteres, Epiphanes, Ceraunij, Callinici, Nicatores; & Ptolomęi vocati sunt Eupatores, Philadelphi, Philometores, Energetes &c.

Vers. 5. Et Eleazarvm qvi cognominabatvr Abaron] id est *fortis*: אביר *abbir* enim est potens, fortis.

Et Ionathan qvi cognominatvr Apphvs] id est, *ira consilij*, vel *volans consilium*; fortè quòd natura ardens & cholericus esset, ideoque celeris ingenij, velocisque consilij, quod in bellis vtilissimum est. ita Pagnin. in nom. Hebr.

Vers. 7. Væ mihi] Planctus hic Mathathiæ de vastatione templi & Ierosolymæ processit ex zelo religionis, quo ardebat. Similis fuit zelus & planctus Ieremiæ ob excisam Ierusalem in Threnis, & Ieremiæ 20.

Templvm eivs sicvt homo ignobilis] id est, vilis, pauper, rusticus, imò stultus, fatuus & morio quem omnes impunè irrident, calcant, vellunt, verberāt, ita Sanchez. Sic enim satellites Ant. Epiphanis ridebant, calcabant, spoliabant, vellebant templum, Sacerdotes, Leuitas, cæterosque Iudæos, quos cogebant quasi ebrios & stultos in honorem Bacchi hederâ coronari, saltare & bacchari. lib. 2. c. 6. Vers. 8.

Qvæ gens non hæreditavit regnvm eivs] Vers. 10. Græcis enim Antiochi militibus permisti erant Chaldæi, Persæ, Medi, Assyrij &c. ac Ammonitæ, Moabitæ, Philistæi, Arabes, Idumæi, Olitani Iudęorū hostes, dum viderent eos ab Antiocho adeò diuexari accurebant, vt eum adiuuarent, & Iudæos spoliarent, maleq; mulctarent.

Qvò ergo nobis adhvc vivere? vita enim Vers. 13. in tot ærumnis longa potiùs est mors, quàm vita, vt ait S. Greg. Et vt ait Tragœdus: *Mortis habet vices cum lentis trahitur vita gemitibus.* Sic Anchises.

Abnegat excisa vitam producere Troia Æneidos 2. & alij post Troiam captam infelices exclamant Æneid. 1.

O terq; quaterq; beati,
Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere. O Danaûm fortissime gentis
Tydide, mène Iliacis occumbere campis
Non potuisse! tuaq; animam hanc effundere dextra?

Propitivs sit nobis Devs] q. d. Deus nobis hanc faciat gratiam, vt tantum malum tantumque nefas & scelus apostasiæ & idololatriæ à nobis auertat. Vnde Sept. vertunt: *Ne permittat nobis Deus*. Alij, *prohibeat hoc Deus*; hac enim phrasi vtuntur Hebræi, cùm aliquid valdè abominantur & execrantur. Vers. 21.

Et contremvervnt renes eivs] Per renes Vers. 24. synecdochicè intellige cætera viscera; renes enim sunt sedes concupiscentiæ, cor animositatis & audaciæ, iecur amoris, fel iræ & furoris. q. d. viscera Mathathiæ commota sunt partim commiseratione & dolore legis violatæ, partim ardore & zelo eam propugnandi, partim irâ & furore eius violatores prosequendi & occidendi; vti reipsa occidit Iudæum idololatrantem, & Antiochi Legatum ad id cogentem. Vnde sequitur:

Et accensvs est fvror secvndvm ivdicivm (id est, decretum) legis] quæ Deut. 13. 6. iubet occidi eum, qui alios à patria religione, Deique cultu abducit, vti faciebat hic Iudæus Ioui sacrificans, quem proinde Mathathias occidit. Huc enim eum agebat zelus honoris Dei;

Et furijs agitatus amor, & conscia virtus.

Moral. disce hic, quàm efficax sit zelus, vt instar ignis omnia superet & consumat. Audi S. Ambr. in Psalm. 118. Octon. 18. ad illa: *Tabescere me fecit* (pro quo S. Ambr. legit *exquisiuit*) *zelus meus. Zelum habere debet sacerdos, qui incorruptam seruare studet Ecclesiæ castitatem. Et ideò Princeps sacerdotum dicit: Zelus domus tuæ deuorauit me. Et Phinees sacerdos erat & nepos sacerdotis, & filius sacerdotis. Bonus zelus & vtilis in sacerdote, præcipuè ne negligens, ne remissus sit. Melius est vt vnius, aut duorum damnatione plurimi liberentur, quàm duorum absolutione plures periclitentur.* Et paulò pòst. *Zelus Dei vita est, zelum habuit Elias, & ideò raptus ad cælum est. Zelans, inquit, zelaui Dominum. Zelum habuit Mathathias bar Ioannis; qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes sibi inimicos suos putant, qui sunt hostes Dei, quamuis* *Moral. de zelo digno-ta.*

nis patrem, fratres, sorores. Omnibus dicit: In hostes facti sunt mihi, sicut Dauid ait. Et nonnullis interiectis: *Zelus ergo charitas est. Denique valida est sicut mors charitas, durus sicut inferi zelus. Durus zelus, quem vita huius nulla viuit illecebra. Durus sicut inferi, per quem peccato morimur, vt viuamus Deo. Angeli quoque sine zelo nihil sunt, & substantiæ suæ amittunt prærogatiuam, nisi eam zeli ardore sustentent.* Vnde post pauca concludit: *Et quid miremur, si Angeli eum habent? Ipse Deus pater ait: zelans zelabo Ierusalem zelo magno: Quia Deus magnus, ideò & zelus eius magnus est, & pro vniuscuiusque potentiæ qualitate, ita & zelus, aut mediocris, aut magnus est. Zelo vindicatur Ierusalem, zelo Ecclesia congregatur, zelo fides acquiritur zelo pudicitia possidetur. Dominus quoque Iesus ait: Zelus domus tuæ comedit me: increpans Iudæos, quòd domum orationis fecerint speluncam latronum, fecerint & domum negotiationis.*

VERS. 25. SED ET VIRVM, QVEM REX ANTIOCHVS MISERAT, QVI COGEBAT IMMOLARE, OCCIDIT] Ioseph. libr. 12. cap. 8. virum hunc vocat Apellem. Idem tamen lib. 1. de bello c. 1. eum vocat Bacchidem, additque filios Mathathiæ patrem in hac cæde adiuuisse, cæsos enim esse cum Apelle milites ipsius. Iure hoc fecit Mathathias instigante Deo, tàquam Iudex & vindex Israelis, æque ac religionis Deique cultus, adeoque hoc facto Pontificatum & Ducatum suum iniit & consecrauit, æquè ac Elias, Duce fidei se fecit occidendo sacerdotes Baal 3. Reg. 18. & Moses cum Leuitis occidendo adoratores vituli aurei Exodi 32. quibus proinde ipse ait: *consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Ac Phinees occidens Principè Priapo sacrificantem Num. 25. vide ibi dicta. Sic de blasphemante censuit, aitque S. Chrys. *Si quempiam Deum blasphemantem audieris, accede, increpa, & si verbera infligere oporteat, non recuses, ipsius faciem alapa percute, contere os ipsius, percussione manum tuam sacrifica.* nimirum *zelus purgat facinus*, imò illud sanctificat & sacrificat, facitque quasi holocaustum, quod offert iustitiæ & vindictæ diuinæ in odorem suauitatis.

Mira fuit Mathathiæ in hac cæde animositas, fortitudo, audacia, qua ipse penè solus regi potenti, superbo & crudeli sese opposuit, ac cæteros ad opponendum sesè impulit, fortunas suas, familiam, liberos, famam & vitam generosè pro Deo, pro fide, pro patria discrimini obijciens. Fuit ergo ipse Heros inclytus, ac quinq; filios Heroes effecit dū eos in aciem contra tyrannum eduxit: sed fides & spes in Deum eum animabat, & periculis omnibus superiorem efficiebat, vt quasi leo cum quinque suis leunculis hostes omnes contereret.

VERS. 27. ET EXCLAMAVIT, &c. OMNIS QVI ZELVM HABET LEGIS STATVENS TESTAMENTVM] satagens, vt in suo vigore stet testamentum, id est, fœdus cum Deo initum, q.d. qui saluam vult religionem & Remp. *exeat post me*, me Ducem sequatur. Classicum hic canit Mathathias, eoque omnes conuocat ad bellum sacrum, vt in eo, vel fortiter vincant, vel generosè pro Deo, fide & patria occumbant. Sic Romæ C. Marius Syllæ remp. inuadenti se opponens exclamauit: *Qui saluam vult Remp. me sequatur* (quæ verba etiamnū Romæ portæ Angelicæ, qua ipse egressus est, superliminari lapideo vncialibus literis insculta legimus) quo dicto in vicinum montem Marius exiens, copias collegit. Idem exclamauit Scipio post cladem apud Cannas acceptam; & Nasica ex Capitolio contra Gracchum

A teste Liuio, Paterculo & Valer. Max. lib. 3. c. 2, ac diu pòst Narses sub Iustiniano Imper. Gallis se obijciens teste Agathia libr. 2. Denique Seruius in lib. 8. Æneid. *Si esset*, inquit, *tumultus, id est ex periculi vicinitate timor multus, quia singulos milites interrogare non vacabat, qui erat ducturus exercitum ibi ad Capitolium, & inde proferens duo vexilla, vnum roseū, quod pedites euocabat; & alterum cæruleum, quod erat equitum insigne, dicebat: Qui remp. saluam esse vult, me sequatur.*

VERS. 28. ET FVGIT IPSE ET FILII EIVS] ex Ierusalem, vbi quasi sacerdos degebat, ac Iudæum in altari idolis sacrificantem ceciderat; *in montes inter feras vitam agentes, & fœni cibo vescentes, ne participes essent coinquinationis*, vt dicitur lib. 2. c. 5. 27. victitabant

B ergo herbis, lacte pecorum, cibo à vicinis submisso & prædis hostium.

VERS. 29. TVNC DESCENDERVNT MVLTI QVÆRENTES IVDICIVM ET IVSTITIAM] hoc est, quærentes à Mathathia id quod æquum & iustum erat, quid scilicet, tali articulo vrgentis persecutionis facere oporteret, nimirum pati exilium, famem, frigus, nuditatem, vulnera & acerba quæque, ipsamque mortem potiùs, quàm tyranno cedere, & à Deo eiusque lege & cultu ad idola apostatare.

VERS. 37. MORIAMVR OMNES IN SIMPLICITATE NOSTRA] in simplici obseruatione sabbathi, vt eo die plenam obseruemus quietem à Deo præscriptam, adeò vt in eo non pugnemus, imò contra inuadentes nos non defendamus, sed sinamus nos,

C quasi agnos simplices & innocentes occidi. Dixerunt hoc non ex superstitione, nec ex imprudentia, vt volunt Nouantes, sed ex studio perfectæ religionis: Sabbathi enim summa erat apud Iudæos religio. Quare licet iure potuissent eo die pugnare & se defendere, tamen ex zelo religionis maluerunt se offerre morti, quàm cultum & quietem sabbathi per speciem & vmbram dumtaxat violare, quia hac ratione euadebant martyres: martyrium autem est actus nobilissimus, ideoque longè nobilior pugnâ & vitâ. Idem fecere Iudæi inuasi à

D Ptolomæo Lagi, & posteà à Mithridate, vti narrat Iosephus l. 12. c. 1. & lib. 18. vlt. quos à pietate & religione laudat S. Ambr. lib. 1. offic. c. 40. Sic Legio Thebæorum Duce S. Mauritio potuisset resistere Maximiano Imp. sed noluit, ac proiectis armis permisit se instar ouium occidi, quia legionarij fideles malebant esse martyres, quàm milites. Sic Carthusiani ex voto abstinent carnibus, vt malint mori, quàm vesci carnibus, etiam vbi medicus eas iudicat necessarias ad sanitatem & vitam conseruandam. Nam religio & obseruantia regularis potior est sanitate & vita.

VERS. 39. ET COGNOVIT MATHATHIAS] Hic quasi Pontifex interpretatus est legem sabbathi tali casu, quo scilicet, quis inuaditur ab hoste, non obligare, dixitque satius esse pugnare pro Deo & lege, ne omnis Dei populus interficeretur; itaque Ecclesia & Dei cultus periret. Vnde hoc eius responsum cæteri secuti, statuerunt die sabbati inuadentes se armis repellere, vt patet v. 41.

VERS. 42. TVNC CONGREGATA EST AD EOS SYNAGOGA ASSIDÆORVM (malè nonnulli legunt *Iudæorum*) FORTIS VIRIBVS EX ISRAEL, OMNIS VOLVNTARIVS IN LEGE.]

Quæres, quinam sint Assidæi? Resp. primò, Hugo, Lyran. Dion. Glossa, ac S. Thom. in c. 14. Assidæos dictos ab assiduitate, quasi assiduos in Dei *Assidæi qui? Respons. 1.*

cultu. Verùm *Assidæi* est vox Hebræa; quare ha-
2. bet etymon Hebræum, non Latinum. Secundò, Serarius in c. 7. Iosephus, Stephanus hic in proœmio pag. 5. Genebrar. Torniellus, Salianus, & Delrio in Adagialibus ca. 1030. censent Assidæos esse Essenos, aut Essenorum affines, & eiusdem cum Essenis instituti & professionis. Verùm obstat primò, quòd tunc necdū erant Esseni. Hi enim paulò ante Christum exorti sunt, vti docet Baronius. Secundò, quòd Esseni non erant fortes viribus quia abstinētia, & ieiunijs quotidianis vires eneruabant. Tertiò, quòd Esseni soli Deo vacabāt per orationem, lectionem & contemplationem. Vnde: *apud eos*, ait Philo lib. de Essenis, *nemo tela, gladios, galeas, thoraces, scuta fabricat, nec machinas, nec aliud quicquam bello vtile*, Assidæi autem his abundabant, vtpote
3. & veri. non choro, vt Esseni, sed bello addicti. Vide quæ de Essæis dixi Actor 4. 2. Dico ergo Assidæos fuisse milites belli sacri, qui scilicet pro lege & synagoga nomen dabant militiæ sacræ, quales postea fuere milites templi, ac nunc sunt Ordines militares equitum Melitensium, S. Ioannis. S. Stephani, Teutonicorum, & similium, qui pro Ecclesia Dei contra Turcas, Saracenos & hæreticos generosè depugnant. Cum enim Antiochus satageret euertere Dei legem, templum & synagogam. Deus excitauit Assidæos, qui se militiæ sacræ deuouissēt, ac pro templi, legisque tutela pugnarent, seq; omnibus belli periculis vltro offerrent. Id ita esse patet primò, ex voce *synagoga*, id est, cœtus, collectio congregatio militum pro synagoga tuenda. Secundò, ex voce *fortis viribus*. Tertiò, ex voce *voluntarius in lege*, qui scilicet voluntariè ex zelo legem
C defendtret & propugnaret. Quare Assidæi iuxerunt se Iudæ Machabæo, quasi duci belli sacri, ac eius præcipui fuere milites, per quos tot, tantasque obtinuit victorias. Id patet ex lib. 2. 14. 6. *Ipsi*, inquit, *qui dicuntur Assidæi Iudæorum, quibus præest Iudas Machabæus, bella nutriunt, & seditiones mouent, nec patiuntur regnum esse quietum.* Sunt hæc verba hostium, qui Assidæos quasi seditiosos accusabant apud Demetrium regem. Et ex c. 7. 12. vbi Assidæi, quasi primi cum congregatione scribarum tractāt de pace communi cum Bacchide & Alcimo ineunda. Vnde liquet eos fuisse viros vnos in Israel honoratos & primarios.

Etymon Assidæorum. Quæres secundò, vnde vocentur Assidæi? Resp. Hebr. vocantur חֲסִידִים *chasidim*, quod aliqui deri-
1. uant à חֲסִידָה *chasida*, id est ciconia, vel miluus, eò quòd quasi milui in hostes insilirent, & prædas
D agerent. Alij chasidim interpretantur venatores à
2. צוּד *sud*, id est venari, eò quòd venarentur hostes Israelis, sicut venator venatur ceruos & lepores.
3. & veri. Meliùs Pagnin. Sanchez, Serarius & alij *chasidim* interpretātur pios, misericordes, religiosos, sanctos à חֶסֶד *chesed*, id est pietas, misericordia, eò quòd pium bellum gererent pro Israelitis. Audi nunc S. Chrys. in Ps. 43. *Quando graue bellum ingruebat, nec quidquam Machabæi possent facere, quod prodesset, se abscondebant, nam hoc quoque fecerunt Apostoli. Non enim semper apparentes in media irruebant pericula; sed nonnunquam & fugientes, & latentes secedebant. Postquam autem parum respirarunt, tanquam generosi quidam catuli ex antris exilientes, & è latebris emergentes, statuerunt non se amplius solos seruare, sed etiam alios quotcumque possent; & ciuitates & omnem regionem obeuntes collegerunt quotquot inuenerunt adhuc sanos, & integros, & multos etiam qui laborabant & corruptis e-*

A *rant, in statum pristinum redegerunt, eis persuadentes redire ad leges patrias.*

Et percusserunt peccatores] id est apostatas, qui à Iudaismo ad Antiochum & gentilismū transfugerant. Hoc enim summum erat peccatum summaque iniquitas, quo tota religio, fides & virtus prodebatur, & perdebatur. Vers. 44.

Et in fortitudine] repete, *circumciderunt pueros incircumcisos, quotquot inuenerunt in finibus Israel.* Vers. 46.
q. d. per vim circumciderunt pueros, etiam inuitis parentibus, eo quòd parentes essent Israelitæ, itaq; obligarentur circumcidere filios, ideoq; à Mathathia quasi Duce & Pontifice ad idipsum cogi possent, sicut nunc Ecclesia cogit fideles, vt filios suos offerant ad baptismū. Quod si qui inter eos erant filij infideliū, eos quoq; quasi iam suos & iure belli captos, ac à parentibus separatos circumcidebant.
B Et quamuis Lyran. dicat solùm id fecisse in filijs Iudæorum, tamen Scriptura absolutè loquitur: & quamuis Domin. Soto in 4. tract. de Baptismo, dicat, si Mathathias id fecit in filijs gentium, fecit quidem secundùm zelum, non tamen secundum scientiam; hoc tamen de insigni, & sanctissimo viro non rectè dictum videtur; meliùs ergo asseritur eos, cùm iam essent iure belli in seruitutem redacti, & à parētibus separati, iure circumcidi potuisse sicut nos etiam nunc iure baptizamus filios Saracenorum in bello captiuos, ait Suarez 3. p. to. 3. q. 67. art. 10. disp. 25. sect. 4.

Obtinuerunt legem de manu gentium] Vers. 46.
q. d. Dei legem & cultū ab Antiocho & gentibus ablatum per arma, Israeli restituerunt, feceruntque vt Dei lex & cultus pristinam suam dignitatem &
C venerationem obtineret.

Et non dederunt cornu peccatori] q. d. non permiserunt cornua, id est superbiam, robur, & vires Antiocho crescere; sed hæc illi, si non amputarunt, certè resecuerunt & valdè imminuerunt, vt more solito grassari & sæuire non posset, nec auderet. Disce hic cornua superbis, æquè ac tauris cornupetis esse resecanda: qui enim illa superbo & feroci non demit, addit & auget: quare qui potest, debet ea demere, ne ijs ferocientes multos feriant & prosternant.

Castigatio &c. et ira indignationis] Vers. 49.
scilicet Dei, quia Deus iratus & indignans peccatis nostris, nos tam atrociter per Antiochum castigat, laxans ei habenas sæuiendi & ferociendi contra nos. Sic Attila rex Hunnorum vastans Galliam & Italiam, rogatus à S. Lupo Trecensi Episcopo,
D quis esset & quid vellet? respondit se esse flagellū Dei ad castigandum scelera fidelium, sic flagellum Dei fuit Tamerlanes, & nunc sunt Ottomanni. Sic Nabuchodonosor ostensus fuit Ieremiæ cap. 1. per speciem virgæ vigilantis.

Et date animas (id est vitas) vestras pro testamento] id est fœdere, puta pro lege Dei; lex enim fuit conditio fœderis ab Abraham, Mose & populo cum Deo initi. Vers. 50.

Et accipietis gloriam magnam] non tantùm in hoc mundo apud homines, hæc enim vana est, breuis & exilis, sed & in cælo coram Deo Angelis & sanctis immensam, cælestem & æternam. Vers. 51.

Abraham nonne in tentatione, quà Deus tentauit eius fidem & obedientiam, iubendo vt sibi immolaret vnigenitum suum Isaac, per quem ei promiserat copiosam posteritatem, imò Christum, inventus est fidelis, fideliter Deo offe- Vers. 52.

rens

rem filium certa fide sperans & credens, quod Deus eum post immolationem à morte suscitaret: ET REPVTATVM EST EI AD IVSTITIAM] q.d. hic Abrahæ actus obedientiæ & oblationis Isaac, cõputatus & æstimatus est à Deo esse actus magnæ iustitiæ, id est magnæ virtutis & sanctitatis, ac proinde Abraham, qui iam erat iustus, per eum meruit magnum gratiæ & iustitię augmentum, factusque est coram Deo multo iustior & sanctior. vide dicta Roman. c. 4. 3. & Genes. 15. v. 6.

VERS. 53. IOSEPH IN TEMPORE ANGVSTIÆ SVÆ (quam passus est in carcere) CVSTODIVIT MANDATVM] quintum decalogi, *non mœchaberis*: quia sollicitanti heræ suæ noluit commisceri: ET (idcircò) FACTVS EST DOMINVS ÆGYPTI. Præclarè S. Cypr. tract. de mortalitate: *Aduersa non sint tibi scandala*, inquit, *sed prælia: nec debilitent, aut frangant Christiani fidem, sed potiùs ostendant in colluctatione virtutem, cùm contemnenda sit omnis iniuria malorum præsentium, fiducia futurorum bonorum. Nisi præcesserit pugna, nõ potest esse victoria: cùm fuerit in pugna congressione victoria, tunc datur vincentibus & corona, Gubernator in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur.* Et inferiùs: *nos aduersa non auocant à virtutis & fidei veritate, sed corroborant in dolore. Quanta sublimitas, inter ruinas generis humani stare erectum?* &c.

VERS. 54. PHINEES PATER NOSTER (Hinc patet Mathathiam & Machabæos prognatos esse ex tribu Leui & Phinees Pontificis, ideoque deficientibus cæteris ad eos Pontificatum iure successionis spectasse) ZELANDO ZELVM DEI, occidendo Principem sacrificantem Beelphegor, ACCEPIT TESTAMENTVM, id est Dei promissionem & pactum SACERDOTII ÆTERNI] quòd scilicet Pontificatus in eius posteris duraret vsque ad finem Synagogæ & Iudaismi, puta vsque ad Christum. vide dicta Num. 25.

VERS. 55. IESVS (Iosue successor Mosis) DVM IMPLEVIT VERBVM, id est mandatum, quo Deus per Mosen iussit ei lustrare Chananæam, Num. 14. debellare Amalec. Exodi 17. post Mosen capessere curam populi. Iosue 1. FACTVS EST DVX IN ISRAEL] Mosi in ducatu populi succedens.

VERS. 56. CALEB DVM TESTIFICATVR IN ECCLESIA] contra socios exploratores dicentes, Chananæam ob incolas gigantes & vrbes munitas esse inexpugnabilem, illam Dei ope posse expugnari, & reipsa ab Hebræis expugnandam, vti Deus promiserat; ACCEPIT HEREDITATEM, peculiarem in Hebron. Num. 14. Et Iosue 14. 12. vide elogia Iosue & Caleb Ecclesi. 50.

VERS. 57. DAVID IN SVA MISERICORDIA, id est per meritum suæ misericordiæ, quâ tum in alios, tum in Saulem se persequentem fuit pius & misericors, nolens eum lædere, cùm cũ haberet in manu sua; CONSECVTVS EST SEDEM REGNI IN SÆCVLA] vt solium regale obtineret, & ad posteros transmitteret tamdiu eis duraturum, quamdiu duraret regnum Israelis & Iuda, scilicet vsque ad captiuitatem Babylonicam. Æternum enim hic non absolutam perpetuitatem, sed respectiuam & limitatam significat, scilicet, durationem perpetuam per totũ statum, regnumque Iudæ, vt quamdiu hoc duraret, tamdiu in eo duraret regnum Dauidis.

VERS. 58. ELIAS DVM ZELAT ZELVM LEGIS, occidẽdo omnes prophetas & sacerdotes Baal, seq; opponendo Achab, Iezabeli & Baalitis. 3. Reg. 18. RECEPTVS EST IN CÆLVM, eò raptus curru igneo. 4. Reg. 2.

VERS. 59. ANANIAS, AZARIAS, ET MISAËL CREDENTES, in Deum verum, & pro hac fide se flammis offerentes, credentes Deum posse ipsos ab ijs eripere, LIBERATI SVNT DE FLAMMA] Daniel. 3.

VERS. 60. DANIEL IN SVA SIMPLICITATE, id est integritate, candore, constantia adorãdi solum Deum verum persistens, eius merito LIBERATVS EST DE ORE LEONVM] Daniel. 6.

VERS. 62. ET A VERBIS VIRI PECCATORIS (à minis impij Antiochi) NE TIMVERITIS, QVIA GLORIA EIVS STERCVS ET VERMIS EST] vt corrumpatur, computrescat & fœteat, dum paulò post per Dei vindictam omnis eius gloria in ignominiam, omnis fama in infamiam vertitur, vti factum esse Antiocho liquet lib. 2. c. 9.

VERS. 64. VOS ERGO FILII CONFORTAMINI ET VIRILITER AGITE IN LEGE (tuenda & propugnanda) QVIA IN IPSA GLORIOSI ERITIS] tum pugnando & vincendo; tum pro ea gloriosè occumbendo, vti pro ea omnes occubuerunt, nimirum Iudas, Ionathas & Simon. Quid enim gloriosiùs, quàm pugnare & mori pro lege, pro patria, pro Deo? Animat Mathathias filios ad acria certamina, quę eis cum Antiocho imminebant, ideoque priscorum heroum exempla ijs obijcit, vt illa imitentur, & similem illis gloriam consequantur; nil enim ita in rebus arduis animat, ac maiorum exempla. Vnde Ouidius lib. 4. Trist. Eleg. 3.

Virtus in aduersis respondet.

Materiamq; tuis tristem virtutibus imple,
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.
Ars tua Typhi iacet, si non sit in æquore fluctus;
Si valeant homines, ars tua Phœbe, iacet.
Quæ latet, inq; bonis cessat, non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturq; malis.
Vtere temporibus, quorum nunc munere freta es.
Et patet in laudes area lata tuas.

VERS. 65. ET ECCE SIMON FRATER VESTER, SCIO, QVÒD VIR CONSILII SIT, IPSVM AVDITE SEMPER, ET IPSE ERIT VOBIS PATER] vt suis consilijs vos dirigat, sicut pater dirigit filios. Rursum vt domum & familiam meam gubernet quasi pater. Hinc Iosippus filius Gorion, & Annius Viterbiensis putant Simonem fuisse primogenitum Mathathiæ. Sed Iosephus, Sederolam minor, & Hebræi tradunt Iudam fuisse primogenitum; vnde & ille patri in Ducatu & Pontificatu successit; secundogenitum fuisse Ioannem; tertio genitum fuisse Ionatham; quartum denique fuisse Simonem.

VERS. 66. ET IVDAS MACHABÆVS FORTIS VIRIBVS A IVVENTVTE SVA SIT VOBIS PRINCEPS MILITIÆ] Hinc patet, Iudam non tantùm in senio patris, cũ ipse vexillum paulò ante mortem contra Antiochum sustulit, sed & in iuuentute sua præclara in bellis edidisse facinora, Dei ope nixum, ideoque vexillis suis inscripsisse, *machai*, hoc est *mi camocha baelim Iehoua*, id est, *qui similis tui in fortibus* (Dijs) *Domine?* indeque Machabæum fuisse cognominatum. Sic enim eum vocat hic pater moriturus, ideoque eum belli ducem statuit. vide dicta in Proœmio.

VERS. 70. ET DEFVNCTVS EST ANNO 146.] nimirum eodem anno quo se Antiocho opposuit, & Ducatũ cum Pontificatu inijt. Opinantur nonnulli eum ex vulnere in bello accepto obiisse, cùm enim paulò antè occiderit Iudæum, & præfectum Antiochi, omnesq; Iudæos circumeundo excitarit, collegeritque

ritque in castra contra Antiochum, pluraque simi- lia gesserit, quæ magnam corporis, æquè ac animi fortitudinem requirunt, non videtur tam citò ex senio viribus deficere & mori potuisse, sed ex præ- lijs continuis accepisse vulnus, indeque mortuus, vel certè ex laboribus assiduis, & fatigatione nimia exhaustus obijsse.

Mathathiam fuisse sacerdotem omnes consen- tiunt, sed Pôtificem fuisse negant Iosephus, Euse- bius, & Sigonius; verùm Pontificem eum fuisse asserunt Hebræi & Chald. Cant. 6.8. multique id probat Serarius. Sanè in Pontificatu, æquè ac Du- catu patri successit Iudas, deinde Ionathas, denique

A Simon, indeque Simonis filij vsque ad Herodem & Christum. Porrò Mathathias inclytus heros defunctus est anno 146. Græcorum, qui fuit 158. à morte Alexandri Magni, & 164. ante natiuitatē Christi.

ET SEPVLTVS EST IN SEPVLCHRIS PATRVM SVORVM IN MODIN] sepulchrum hoc posteà ma- gnificè exornauit Simō eius filius, vt patet c. 13. 27. ac fatetur S. Hier. illud sua ætate adhuc exitisse.

PLANCTV MAGNO] *Planctus magnus non in exa- minatione plangētium, sed in pompa funeris & exequia- rum frequentia intelligendus est*, ait S. Hier. Epist. 25. ad Paulam.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudas patri succedens contra Antiochum pugnat vt leo, ac duos eius duces profligat, scilicet Apollonium v. 10. & Seron v. 13. Quare Antiochus tertium Ducem mittit Lysiam, contra quem prælium instruxit Iudas, Dei opem ieiunijs & ardenti prece implorans.

1. ET surrexit Iudas, qui vocabatur Machabæus, filius eius pro eo: 2. & adiuua-
bant eum omnes fratres eius, & vniuersi qui se coniunxerant patri eius, & præ-
liabantur prælium Israel cum lætitia. 3. Et dilatauit gloriam populo suo, & induit
se loricam sicut gigas, & succinxit se arma bellica sua in prælijs, & protegebat castra
gladio suo. 4. Similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis ru-
giens in venatione. 5. Et persecutus est iniquos perscrutans eos: & qui conturba-
bant populum suum, eos succendit flammis: 6. & repulsi sunt inimici eius præ timo-
re eius, & omnes operarij iniquitatis conturbati sunt: & directa est salus in manu eius.
7. Et exacerbabat reges multos, & lætificabat Iacob in operibus suis, & in sæculum
memoria eius in benedictione. 8. Et perambulabat ciuitates Iuda, & perdidit im-
pios ex eis, & auertit iram ab Israel. 9. Et nominatus est vsque ad nouissimum ter-
ræ, & congregauit pereuntes. 10. Et congregauit Apollonius Gentes, & à Sama-
ria virtutem multam & magnam, ad bellandum contra Israel. 11. Et cognouit
Iudas, & exijt obuiam illi: & percussit, & occidit illum: & ceciderunt vulnerati multi,
& reliqui fugerunt, 12. & accepit spolia eorum; & gladium Apollonij abstulit Iu-
das, & erat pugnans in eo omnibus diebus. 13. Et audiuit Seron princeps exer-
citus Syriæ, quòd congregauit Iudas congregationem fidelium & ecclesiam secum,
14. & ait: Faciam mihi nomen, & glorificabor in regno, & debellabo Iudam, & eos
qui cum ipso sunt, qui spernebant verbum regis. 15. Et præparauit se: & ascende-
runt cum eo castra impiorum, fortes auxiliarij, vt facerent vindictam in filios Israel.
16. Et appropinquauerunt vsque ad Bethoron: & exiuit Iudas obuiam illi cum pau-
cis. 17. Vt autem viderunt exercitum venientem sibi obuiam, dixerunt Iudæ:
Quomodo poterimus pauci pugnare contra multitudinem tantam, & tam fortem, &
nos fatigati sumus ieiunio hodie? 18. Et ait Iudas: Facile est concludi multos in
manus paucorum: & non est differentia in conspectu Dei cæli liberare in multis, &
in paucis: 19. Quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo
fortitudo est. 20. Ipsi veniunt ad nos in multitudine contumaci & superbia, vt dis-
perdant nos, & vxores nostras, & filios nostros, & vt spolient nos: 21. nos verò pu-
gnabimus pro animabus nostris, & legibus nostris: 22. & ipse Dominus conteret
eos ante faciem nostram: vos autem ne timueritis eos. 23. Vt cessauit autem lo-
qui, insiluit in eos subitò: & contritus est Seron, & exercitus eius in conspectu ipsius;
24. & persecutus est eum in descensu Bethoron vsque in campum, & ceciderunt
ex eis octingenti viri, reliqui autem fugerunt in terram Philisthijm. 25. Et cecidit
timor Iudæ, ac fratrum eius, & formido super omnes gentes in circuitu eorum.
26. & peruenit ad regem nomen eius, & de prælijs Iudæ narrabant omnes gentes.
27. Vt audiuit autem rex Antiochus sermones istos, iratus est animo: & misit, &
congregauit exercitum vniuersi regni sui, castra fortia valdè: 28. & aperuit æra-
rium

rium ſuum, & dedit ſtipendia exercitui in annum: & mandauit illis vt eſſent parati
ad omnia. 29. Et vidit quòd defecit pecunia de theſauris ſuis, & tributa regionis
modica propter diſſenſionem, & plagam, quam fecit in terra, vt tolleret legitima,
quæ erant à primis diebus: 30. & timuit ne non haberet vt ſemel & bis, in ſum-
ptus & donaria, quæ dederat antè larga manu: & abundauerat ſuper reges, qui ante
eum fuerant. 31. Et conſternatus erat animo valdè,& cogitauit ire in Perſidem,&
accipere tributa regionum, & congregare argentum multum. 32. Et reliquit Ly-
ſiam hominem nobilem de genere regali, ſuper negotia regia,à flumine Euphate vſ-
que ad flumen Ægypti: 33. & vt nutriret Antiochum filium ſuum,donec rediret.
34. Et tradidit ei medium exercitum, & elephantes: & mandauit ei de omnibus
quæ volebat,& de inhabitantibus Iudæam & Ieruſalem: 35. & vt mitteret ad eos ex-
ercitum, ad conterendam & extirpandam virtutem Iſraël, & reliquias Ieruſalem, &
auferendam memoriam eorum de loco: 36. & conſtitueret habitatores filios alie-
nigenas in omnibus finibus eorum, & ſorte diſtribueret terram eorum. 37. Et rex
aſſumpſit partem exercitus reſidui, & exiuit ab Antiochia ciuitate regni ſui, anno
centeſimo & quadrageſimo ſeptimo: & transfretauit Euphratem flumen, & perambu-
labat ſuperiores regiones. 38. Et elegit Lyſias Ptolomæum filium Dorymini, &
Nicanorem,& Gorgiam, viros potentes ex amicis regis: 39. & miſit cum eis qua-
draginta millia virorum, & ſeptem millia equitum, vt venirent in terram Iuda,& diſ-
perderent eam ſecundùm verbum regis. 40. Et proceſſerunt cum vniuerſa virtu-
te ſua,& venerunt & applicuerunt Emmaum in terra campeſtri. 41. Et audierunt
mercatores regionum nomen eorum: & acceperunt argentum & aurum multum val-
de, & pueros: & venerunt in caſtra, vt acciperent filios Iſraël in ſeruos; & additi ſunt
ad eos exercitus Syriæ, & terræ alienigenarum. 42 Et vidit Iudas,& fratres eius,
quia multiplicata ſunt mala, & exercitus applicabant ad fines eorum: & cognoue-
runt verba regis, quæ mandauit populo facere in interitum & conſummationem:
43. & dixerunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: Erigamus deiectionem populi
noſtri, & pugnemus pro populo noſtro,& ſanctis noſtris. 44. Et congregatus eſt
conuentus vt eſſent parati in prælium; & vt orarent, & peterent miſericordiam &
miſerationes. 45. Et Ieruſalem non habitabatur,ſed erat ſicut deſertum: non erat
qui ingrederetur & egrederetur de natis eius: & ſanctum conculcabatur: & filij a-
lienigenarum erant in arce, ibi erat habitatio Gentium: & ablata eſt voluptas à Ia-
cob, & defecit ibi tibia & cithara. 46. Et congregati ſunt,& venerunt in Maſpha
contra Ieruſalem: quia locus orationis erat in Maſpha antè in Iſraël. 47. Et ieiu-
nauerunt illa die, et induerunt ſe cilicijs, et cinerem impoſuerunt capiti ſuo, et diſci-
derunt veſtimenta ſua: 48. & expanderunt libros legis,de quibus ſcrutabantur
Gentes ſimilitudinem ſimulacrorum ſuorum: 49. & attulerunt ornamenta ſacer-
dotalia, et primitias, et decimas: et ſuſcitauerunt Nazaræos, qui impleuerant dies:
50. & clamauerunt voce magna in cælum,dicentes: Quid faciemus iſtis, et quò eos
ducemus? 51. & ſancta tua conculcata ſunt,et contaminata ſunt, et ſacerdotes tui
facti ſunt in luctum,et in humilitatem. 52. & ecce Nationes conuenerunt aduer-
ſum nos vt nos diſperdant: tu ſcis quæ cogitant in nos. 53. Quomodo poterimus
ſubſiſtere ante faciem eorum, niſi tu Deus adiuues nos. 54. Et tubis exclamaue-
runt voce magna. 55. Et poſt hæc conſtituit Iudas duces populi, tribunos, et cen-
turiones, et pentacontarchos, et decuriones. 56. Et dixit his, qui ædificabant do-
mos, et ſponſabant vxores, et plantabant vineas, et formidoloſis, vt redirent vnuſ-
quiſque in domum ſuam ſecundùm legem. 57. Et mouerunt caſtra, et collocaue-
runt ad Auſtrum Emmaum. 58. Et ait Iudas; Accingimus,et eſtote filij potentes,
& eſtote parati in mane, vt pugnetis aduerſus Nationes has,quæ conuenerunt aduer-
ſus nos,diſperdere nos et ſancta noſtra; 59. quoniam melius eſt nos mori in bello,
quàm videre mala gentis noſtræ,& ſanctorum. 60. Sicut autem fuerit voluntas in
cælo, ſic fiat.

Vers. 1. ET SVRREXIT IVDAS] Ioſippus ben Gorion aſſerit Iudam à patre Mathathia oleo vnctum in Ducem Sic enim ait: *Protulit Mathathias cornu cum oleo, & effundens ſuper caput eius vnxit eum ad prælia, vociferatuſq; eſt vniuerſus populus & dixerunt, viuat vnctus.* Addit Ioſeph. eum vnctum Ieroſoly- A mis in templo; ſed hoc videtur falſum; nam Ieruſalem cum templo obtinebant milites Antiochi, vt patet cap. 1.

MACHABÆVS] Gorionides aſſerit, hoc nomen hic Iudæ primò inditum fuiſſe à Mathatia patre, ac ſignificare *extinctorem*. q.d. Tu ô Iuda eſto Ma-

chabæus, id est extinctor Antiochi, cæterorumque hostium Israelis. Meliùs alij censent id iam antè Iudæ fuisse inditum ex *Macbabi*, quod Iudas vexillis suis inscribebat; quare illud sic à Mathathia ei non indi, sed iam inditum confirmari, idque verba ipsa satis insinuant. vide dicta in Procemio.

Vers. 3. ET INDVIT SE LORICA SICVT GIGAS] tū quia Iudas procero, vastoque erat corpore, ac proinde illo æuo, quo non bombardis, sed brachijs & gladijs certabatur fortissimus; vnde explicans subdit, ET PROTEGEBAT CASTRA GLADIO SVO] tum quia eximio & giganteo erat robore tā corporis, quàm animi: hoc enim Deus illi, vtpote in se solo speranti assiduè & cōtinuè indebat ad Israelis tutelam. Sic Saul, Dauid, Iulius Cæsar, Constantinus, Heraclius, Carolus Magnus, Godefridus Bullonius procero, B validoque fuere corpore, æquè ac animo, idcoque eximij bellatores, suis manibus & gladijs multos hostium obtruncantes. Gigas enim symbolum est rari roboris & fortitudinis; gigantes enim olim fuere vastissimi & robustissimi, idcoque omnibus terribiles, vt nemo eis se opponere auderet. Talis fuit Iudas.

Sacerdotes in lege veteri erant milites. In lege veteri ergo sacerdotes & Pontifices sæpè erant milites & belli duces, ac Iudas & fratres eius sacerdotes ad hoc propriè à Deo & populo electi sunt, vt Israelem iam penè prostratum, & ab omnibus deiectum erigerent & fulcirent. Primariò ergo electi fuere in belli duces: additus verò fuit eis Pontificatus, vt ardentiùs pro religione, templo, & Deo contra Antiochum dimicarent, & ob alias causas superiùs recensitas. Nec id mirum: nā rude & carnale erat tunc sacerdotium; sacerdotes enim erant, quasi laniones in mactandis & lanian- C dis ouibus, & bobus Deo immolandis; quare in iis discebant mactare hostes Israelis. Nulli enim milites feuiores sunt lanionibus, qui assiduè in cæde & sanguine versantur. Secus est in nouo testamento, vbi sacerdotium longè sublimius & sanctius est, ac sacerdotes circa corpus Christi in Eucharistia cōsecrandum & offerendum versantur: quare decet eos instar Christi esse mansuetos, pios, Deoque intentos, ac proinde procul abesse à pugnando & occidendo.

Vers. 4. *Iudas fuit leo.* SIMILIS FACTVS EST LEONI] iuxta illud de Iuda filio à Iacobo Patriarcha prædictum Genes. 49. 9. *Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum?* quia in locum huius Iudæ, cui Iacob attribuit principatum, successit noster hic Iudas Machabæus, populi dux & princeps, licet non ex D Iuda, sed ex Leui oriundus ac eo viribus, robore & victorijs fuit non inferior, sed superior. Tradūt Hebræi Iudam pro insigni in vexillis suis gestasse leonem.

ET SICVT CATVLVS LEONIS RVGIENS IN VENATIONE] Græcis *εἰς θήραν*, id est *in venatione* vel *in prædam*. Catuli enim leonum cùm latrante stomacho esuriant, rugiunt, & rugiendo irruunt in oues & vaccas, vt famem satient.

Vers. 6. ET DIRECTA EST SALVS IN MANV EIVS] q. d. rectè & directè salus Israeli obtigit per manum, robur & prælia Iudæ: Iudas enim sua industria & fortitudine rectà dirigebat Israelem ad salutem, faciebatque, vt ad eam recto tramite, cursuque tenderet. Potest secundò per Hypallagen sic exponi q. d. Directa est manus Iudæ ad salutem Israeli afferendam. Deus enim Iudæ manum direxit ad A continuas victorias, quibus salus Israeli directè obuenit. Pro *directa* Græcè est *εὐοδώθη*, id est facili via incessit, prosperata est; vnde *εὐοδία* est prosperum iter, item prosperitas. Rursum salus hîc accipi potest pro victoria, in hac enim consistebat salus & incolumitas populi. Sic salus capitur pro victoria per metonymiam Iudic. 15. 18. 1. Reg. 11. 9. & c. 44. 45. & c. 17. 47. & 1. Macbab. 4. 25.

EXACERBAVIT (irritabat, lacessebat, ad iram & indignationem, prouocabat) REGES MVLTOS] nimirum Ant. Epiphanem & eius filium Ant. Eupatorem, & Demetrium, eorumque vicinos & amicos; cum his enim multa prælia commisit semper vincens & triumphans. Vers. 7.

VIRTVTVM MVLTAM] Græcè *δύναμιν*, id est vim magnam militum. Vers. 10.

B ET COGNOVIT IVDAS, ET EXIIT (cum paucis) OBVIAM ILLI, ET PERCVSSIT ET OCCIDIT ILLVM] Apollonium Ducem hostium. Audi rem graphice narrantem Iosephum Gorionidem: *Cùm videret Iudas Apollonium stantem in medio exercitus sui, summo furore decurrit ad eum, ad medium vsque castrorum, omnia penetrans, ad dextram, ad sinistram fortissimos hostiū prosternens, haud secus ac messor manipulos, ac spicas messis suæ deijcit, pergensq́; ad Apollonium percutit eum sternitque suo gladio.* Vers. 11.

ET GLADIVM APOLLONII ABSTVLIT IVDAS, ET ERAT PVGNANS IN EO OMNIBVS DIEBVS] tum quia gladius hic, vtpote tanti ducis erat insignis, magnus fortis & acutus; tum in signum victoriæ & trophæi, tū vt eius intuitu se suosque excitaret Iudas ad fortiter digladiandum & vincendum in cæteris prælijs, sicut vicerant & occiderant Apollo- C nium cum suis, cùm ei hunc gladium extorserunt. Vers. 12.

ET AVDIVIT SERON] Hic est secundus Antiochi dux, quem cum magnis copijs se inuadentem fortiter percussit & occidit Iudas cum paucis, iijsq; ieiunio exhaustis, vt dicitur v. 17. eo quòd tota nocte profecti, ait Gorionides, ieiuni aduenissent. Vers. 13.

FACILE EST (Deo duce quo nitimur) CONCLVDI MVLTOS IN MANV PAVCORVM, ET NON EST DIFFERENTIA IN CONSPECTV DEI CÆLI LIBERARE IN MVLTIS ET IN PAVCIS] quia Deus tam facilè potest suam potentiam, opem & victoriam applicare paucis, quàm multis; vnus enim miles Dei robore instructus tam facilè prosternet viginti, vel centum, quàm facilè idem facient ducenti Dei robore rāro destituti. Idcircò Deus, qui infirma mundi eligit, vt confundat fortia, sæpè paucos seligit, ac per eos multos prosternit, vt ostendat D paucos id facere virtute nō sua, sed Dei, vtq; pauci cum multis pugnaturi Deum inuocent, & ab eo sperent victoriam. Hinc Gedeoni iussit Deus cum trecentis inermibus procedere contra centum viginti millia Madianitarū, quæ omnia Gedeon per trecentos cecidit Iudic. 7. Quin & præstantes belli duces paucos milites, sed veteranos, validos, atque vel vincere, vel mori paratos seligunt ad res magnas: inter multos enim multi sunt timidi, fugaces, inordinati, qui aciem confundunt & turbant, vt à paucis validis benè ordinatis facilè vincantur. Alexander Magnus 40. millibus veteranorum prostrauit Darium multis centenis millibus instructum, imò totum quasi orbem subegit; Leonidas cum trecentis innumeras Xerxis copias ad Thermopylas cecidit; Abraham cum trecentis seruis suis quatuor reges debellauit. Genes. 14. Vers. 18.

Da

Vers. 19. De cælo fortitudo est] Angeli pro populo Dei dimicare consueuerunt. Hinc 2. Machab. 10. v. 29. & 38. legimus è cælo viros quinque in equis, frænis aureis decoros, ducatum Iudæis præstitisse. Et 2. Machab. 11. v. 8. Angelus equitis forma, veste candida vestitus, hastam vibrans, Iudæorũ præcessit exercitum. Olim quoq; existimabant veteres, numina aduersus hostes arma tulisse, & cum ipsis dimicasse, vt docuit Cicero lib. 1. de diuinatione. Apollinis enim templũ cùm à Benno vastatum fuisset, Pythiam ex oraculo hæc fatum fuisse commemorat: Ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις, *Ego prouidebo rem istam, & virgines albæ.* Spectra verò alba mox Gallorũ exercitui oblata funditus illum deleuerunt & obruerunt. At istud fictũ est. Verè tamen Constantinum Dei auxilio, & miraculis euidenter ostensis vicisse in bellis testatur Eusebius in vita Constantini, & l. 9. histor. c. 9. Cũ Theodosio Imp. S. Ioannem & S. Philip. Apostolos palam pugnasse contra hostes ipsius, testatur Theodoretus l. 5. Histor. c. 24. Pro Theodosio iuniore Imp. pugnasse Angelos contra Saracenos, scribit Socrates lib. 7. cap. 18. Ad preces S. Martini Angelos armatos accessisse refert Presbyter Fortunatus lib. 1. c. 16.

Angeli pro piis pugnant. Exempla.

Militia Angelicæ coram duo preciuus adsunt
Syderei proceres, hastas, & scuta tenentes:
Communus hi sanctum compellunt vocibus vltro:
Præsidus Martine tuus delabimur astris.

Vers. 27. Vt audivit autem rex Antiochus sermones istos (nuntiantes à Iuda cæsos esse duos suos duces, Apollonium & Seron) iratus est animo] Ira hæc fecit eum præcipitem, vt totum exercitum suum colligeret, in eumque omnes suas vires & opes exhauriret, itaque ipse seipsum consumeret.

Vers. 28. Et aperuit ærarium suum, et dedit stipendia exercitui in annum] Imprudenter id fecit, tum quia exercitus hic erat totus totius regni, quare in annuum eius stipendium exhausit totum ærarium; tum quia miles abundans pecunia, illam comessando, potando, splendidè se vestiendo, alea, similibusque lusibus prodigit: quare illicò ad inopiam redactus, vt victum comparet, prædari cogitur, vel fame mori. Vnde sequitur;

Vers. 29. Et vidit, quod defecit pecunia] præsertim quia præter stipendia amplas militibus fecit largitiones, et donaria v. 30. vnde errorem suæ prodigalitatis serò agnoscens fugit in Persidem v. 31. vt noua tributa colligeret & templa expilaret 2. Mach. 9. 2. Porrò Vlpianus lege 7. Digest. de Verb. signific. *stipendium*, inquit, *à stipe appellatum est, quod per stipes, id est per modica æra colligatur.* Idem penè Varro lib. 21. de vita pop. Rom. *stipendium dicitur, ait, quòd æs militi semestre, aut annuũ dabatur: dictum vero à stipe, quod æs non in arca, sed in aliqua cella stipabant*, id est comprimebant. Pediti autem pro stipendio quotidie dabantur olim duo oboli, ordinum ductori quatuor oboli, equiti drachma, ait Polybus lib. 6.

Stipendij etymon.

Et tributa regionis modica propter dissensionem] quia scilicet multæ gentes incipiebant murmurare & rebellare Antiocho, tum ob noua & immodica tributa ab eo imposita; tũ quia videbant eum bis à paucis Iudæis cæsum & penè contritum.

Et plagam quam fecit in terra, (In prouincijs sibi subiectis) vt tolleret legitima, id est, leges & ritus, ac religionem gentium eis à maioribus tradita, quæ erant a primis diebus, quibus illarum gentium Resp. fundatæ fuerant. Nihil enim populos ita à rege auertit, & ad seditionem concitat, sicut legum patriarum & religionis auitæ euersio, ac nouæ institutio, vti faciebat Antiochus, qui Deos Gentium abolebat, ac non nisi se & Iouem Olympium coli volebat. Accedebat, quòd Asia Antiocho Epiphani subiecta à tẽpore patris eius Antiochi magni à Scipione deuicti, Romanis quotannis pendere debebat pro vectigali bis mille talenta. Quare Asiani videntes se per Antiochos exhauriri, & à Romanis affligi, Ant. Epiphani tributum negare, imò rebellare cogitabant.

Et reliquit Lysiam] cum altera medietate exercitus & elephantis, vt Iudam & Iudæos inuaderet, contereret, extirparet. Vers. 32.

Et vt nutriret Antiochum (cognomento Eupatorem) filium suum] puerum, ea ratione & magnificentia, qua filium regis decebat, vtque si quid humanitus sibi in Perside contigisset, filium sibi in regno substitueret. Vers. 33.

Et elegit Lysias (Vicarius Antiochi Epiphanis) Ptolomæum filium Dorymini, Græcè *Dorymenis* Cælesyriæ & Phœnicæ præfectum, vt patet 2. Machab. 8. 8.) et Nicanorem Patrocli filium] Hic est ille Nicanor, qui à Lysia missus contra Iudam & Iudæos præsidens, & quasi certus de victoria superbè iactabat, se nonaginta Iudæorum mancipia vno talento venditurũ 2. Machab. 8. 11. Sed iactantiæ suæ pœnas dedit, cùm victus à Iuda caput ei resectum fuit, & publicè ad ludibrium appensum. Et Gorgiam, in bellicis rebus experientissimum, vt ibidem dicitur, cũ 40. millibus peditum & septem millibus equitum, vt sequitur. Vers. 38.

Et processerunt cum vniversa virtute sua] Græcè δυνάμει, id est, potentia & robore tot peditum & equitum, simul & elephantorum. Vers. 40.

Et applicuerunt Emmaum] vbi Christus duobus discipulis apparuit, & in fractione panis se aperuit Lucæ vltim. quæ posteà à victoria Titi ob captam Ierusalem dicta est Nicopolis, à Ierusalem distans stadijs 60. id est, septem milliaribus Italicis cum dimidio. Alia est Emmaus iuxta Tiberiadem, ita S. Hier. in locis. Ioseph. Adrich. & alij.

Et audierunt mercatores] copias & minas Nicanoris contra Iudæos, ideoque turmatim accurrerunt, vt Iudæos ab eo vincendos, vt putabãt, quasi seruos ab illo emerent vilissimo pretio. Sic in excidio Ierusalem per Titum cæsa sunt vndecies centena millia Iudæorum, & 97. millia capta, venditaq; vili pretio quasi vilissima mancipia, vti narrat Iosephus lib. vlt. de bello. Vers. 41.

Et congregati sunt et venerunt in Maspha contra Ierusalem] Maspha ergo hæc sita erat in confinio tribus Beniamin & Iuda, eoque conuocabantur Iudæi ad publica comitia & ad publicam orationem, vti Samuel eodem conuocauit populum, vt fœdus populi cum Deo renouaret 1. Reg. 7. 5. Vers. 46.

Alia erat Maspha in tribu Gad, de qua Iudic. 11. 29. alia pariter in tribu Rubẽ, de qua 1. Machab. 5. 35.

Et ieiunaverunt die illa (vsque ad vesperam & ortum Hesperi more Iudæorum) et induerunt se ciliciis, et cinerem imposuerunt capiti suo, et disciderunt vestimenta Vers. 47.

TA EVA] Hi erant actus & signa pœnitentiæ, humilitatis & supplicationis, quibus in tanto hostium numero & periculo sibi diffidentes, opem Dei ardentissimè implorabát, ideoque eam impetrarunt. Talia quoque fuere ea, quæ sequuntur vers. 48. 49. 50.

Vers. 48. ET EXPANDERVNT LIBROS LEGIS.] Vt ipsi libri re ipsa quasi muta voce clamarent ad Dominũ id, quod continebant, quodque toties iterant, præsertim in Psalmis: *Miserere nostri Domine, miserere nostri*, vtque Deum ostensione librorum commouerent ne sineret eos à Gentibus polluì, lacerari & comburi. Sic Ezechias instante Sennacherib libros sacros expandit coram Deo, vt eos cũ cultu suo tueretur 4. Reg. 19.

DE QVIBVS SCRVTABANTVR GENTES SIMILITVDINEM SIMVLACRORVM SVORVM] q.d. gentes quærebant S. Script. libros, vt in eis sua simulachra & idola depingerent, itaque eos violarent & Iudæos irriderent. Vnde Græca habent: *Scrutabantur inscribere in ipsis similitudinẽ idolorum suorum*, Verùm Noster nõ habet *τὸ inscribere*, nec *in ipsis*, sed *de ipsis* quare iuxta eum planior sensus est, q.d. solẽt gẽtiles nostris libris sacris abuti ad suas superstitiones & ritus gentilitios. Ex illis enim ac præsertim ex Leuitico depromũt ceremonias & ritus sacrificandi & adorãdi sua idola, consecrandi suos sacerdotes, purificandi immundos &c. Ad hæc ipsi sacras historias profanant traducendo eas ad deorum suorum fabulas. Sic Mosen transformarunt in Minoen, gigantes in Titanes, Samsonem in Herculem, diluuium Noe in diluuium Ogygis, currum Eliæ in quadrigam solis, Iehoua denique in Iouem. ita Rupert. l. 6. in Genes. c. 15. Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Quare ne permittas ô Domine nos tradi gentibus, quia si id facias, ipsę libros tuos & nostros profanabunt, violabunt, conscindent, incẽdent, quæ magna erit tam tua, quàm nostra ignominia & vilipendium.

Vers. 49. ET ATTVLERVNT ORNAMENTA SACERDOTALIA] puta vestes sacras, vt cidarim, feminalia, tunicam hyacinthinam, Ephod. &c. q.d. ne sinas ô Domine illa capi à gentibus, quia ipsæ illas lacerabunt, aut ijs vestient idolorum suorum sacerdotes; pariter ipsi rapient & vorabunt tuas PRIMITIAS ET DECIMAS, quas proinde hic coram te exponimus. Machabæi hic ostendunt se non res suas, sed Dei curare, eiusque religionis & cultus zelo moueri, vt Deum quasi cogant ad opem; non tam populo suo, quàm sibiipsi, suæq; religioni & cultui ferendam. Quare efficax fuit hæc eorum seriá, sinceraque oratio, ac Deum ad succurrendum inflexit. Simili modo oremus & nos, ac pariter Deũ flectemus.

ET SVSCITAVERVNT NAZARÆOS, QVI IMPLEVERANT DIES] sui voti Nazaræatus; diebus enim voti expletis Nazaræi debebant se sistere Deo in templo, ibique hostias offerre præscriptas à Deo Num. 6. vide ibi dicta. Porrò Nazaræi erant quasi religiosi illius æui, qui se Deo dicarant & consecrarant, ideoque comam alebant, ac vino & sicerá abstinebant. Qoare eos hic prodocunt, Deoque sistunt, vt Deus eos, quasi suos sibique consecratos tueatur contra Antiochum & Lysiam.

Vers. 50. ET CLAMAVERVNT VOCE MAONA IN CÆLVM DICENTES: QVID FACIEMVS ISTIS? ET QVO EOS DVCEMVS?] si Lysias nos capiat & totam Iudęam æquè, ac Ierusalem & templum sibi subiuget, & idolis, ac idololatris suis impleat, excisâ tui veneratione & cultu: nam vt sequitur,

Vers. 51. ET SANCTA TVA, alaria, vasa, omniaque templi loca ab Antiochi satellitibus profanata, CONCVLCATA ET CONTAMINATA SVNT]

ET SACERDOTES TVI FACTI SVNT IN LVCTVM] tum actiuum: lugent enim sacerdotes se sacerdotio iam fungi non posse, sed in exilium actos ab Antiocho, suisque oblationibus, ex quibus viuebant, spoliatos: tum passiuum, quia populus luget lugubrem sacerdotum suorum statum, seque ijs destitui, vt per eos Deo sacrificare, & ab eis in lege Dei instrui nequeat.

ET IN HVMILITATEM] vbi enim humiliantur & vilipenduntur sacerdotes, ibi pariter vilipendũtur sacrificia, lex, pietas, Dei cultus, ipseque populus fidelis & pius.

Vers. 54. ET TVBIS EXCLAMAVERVNT VOCE MAGNA] vt tam voce, quàm tubis in cælum resonantibus Dei opem summis clamoribus implorarent.

Vers. 55. ET POST HÆC (quia post diuina præsidia adhibenda quoque sunt humana; Deus enim non iuuat nisi conantes & collaborantes, ac facientes omne id, quod officium & prudentia requirit) CONSTITVIT IVDAS DVCES POPVLI] nimirum fratres suos Ionathan, Iosephum & Simonem. vide 2. Machab. 8. 22. vbi Iudas aciem instruens, eam diuidit in quatuor ordines, ac cuilibet vnum è fratribus Ducem præficit, ita vt quisque sub signis duceret 1400. milites, ac ipse Iudas quartus totidem, hoc est vniuersim sex millia.

Vers. 56. ET DIXIT HIS QVI ÆDIFICABANT OOMOS &C. ET FORMIDOLOSIS VT REOIRENT DOMVM] ne socijs suis commilitonibus suam formidinem aspergerent, idque iuxta legem Deuter. c. 20. v. 4. vide ibi dicta.

Vers. 58. ACCINGIMINI (gladijs, armis, cæteroque apparatu bellico) ET ESTOTE FILII POTENTES] Hebr. אַנְשֵׁי חַיִל *anse chail*, id est; *viri virtutis*, id est, strenui, animosi, fortes.

Vers. 59. QVONIAM MELIVS EST NOS MORI IN BELLO, QVAM VIOERE MALA GENTIS NOSTRÆ ET SANCTORVM] id est, rerum sanctarum, vt templi, altarium, sacerdotũ &c. Gloriosa enim mors est præliando pro fide, lege & Deo occumbere, q.d. Pugnemus generosè, quia aut vincemus, & sic de hoste triumphabimus; aut vincemur, & sic gloriosa morte honestabimur.

Vers. 60. SICVT AVTEM FVERIT VOLVNTAS IN CÆLO, SIC FIAT] vt vel vincamus, vel vincamur & gloriosè occumbamus, prout Deus voluerit q.d. vtcumque alea belli cadet, bene cadet, quia cadet ex voluntate Dei, qua nihil est melius. Siue ergo vincemus, siue vincemur, implebimus volũtatem Dei, qua nihil præstantius optari, aut desiderari potest. Nota hic Iudæ fortitudinem, pietatem, resignationem in Dei volũtatem, qua Dei gratiam & victoriam sibi suisque conciliauit. Imitentur eum principes & belli Duces, si simili victoria potiri, & à Deo donari optent.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DVas Gorgiæ acies ſternit Iudas, ac deinde ipſum Lyſiam Syriæ proregem, qui dum bellum reparat, Iudas templum repurgat, Deique ſacra reſtituit.

1. ET aſſumpſit Gorgas quinque millia virorum, & mille equites electos: & moue-
runt caſtra nocte, 2. vt applicarent ad caſtra Iudæorum, & percuterent eos
ſubitò: & filij, qui erant ex arce, erant illis duces. 3. Et audiuit Iudas, & ſurrexit ipſe,
& potentes, percutere virtutem exercituum regis, qui erant in Emmaum. 4. Adhuc
enim diſperſus erat exercitus à caſtris. 5. Et venit Gorgias in caſtra Iudæ noctu &
neminem inuenit, & quærebat eos in montibus: quoniam dixit: Fugiunt hi à nobis.
6. Et cùm dies factus eſſet, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum
tantum; qui tegumenta & gladios non habebant: 7. & viderunt caſtra Gentium
valida, & loricos, & equitatus in circuitu eorum, & hi docti ad prælium. 8. Et ait Iu-
das viris, qui ſecum erant: Ne timueritis multitudinem eorum & impetum eorum ne
formidetis. 9. Mementote qualiter ſalui facti ſunt patres noſtri in mari rubro, cùm
ſequeretur eos Pharao cum exercitu multo. 10. Et nunc clamemus in cælum; &
miſerebitur noſtri Dominus, & memor erit teſtamenti patrum noſtrorum, & conteret
exercitum iſtum ante faciem noſtram hodie. 11. & ſcient omnes gentes, quia eſt
qui redimat & liberet Iſrael. 12. Et eleuauerunt alienigenæ oculos ſuos, et viderunt
eos venientes ex aduerſo. 13. Et exierunt de caſtris in prælium, & tuba cecinerunt
hi qui erant cum Iuda. 14. Et congreſſi ſunt: & contritæ ſunt Gentes, & fugerunt
in campum. 15. Nouiſſimi autem omnes ceciderunt in gladio, & perſecuti ſunt
eos vſque Gezeron, & vſque in campos Idumææ, et Azoti, et et Iamniæ: et ceciderunt
ex illis vſque ad tria millia virorum. 16. Et reuerſus eſt Iudas, et exercitus eius, ſe-
quens eum. 17. Dixitque ad populum: Non concupiſcatis ſpolia: quia bellum
contra nos eſt, 18. & Gorgias & exercitus eius prope nos in monte, ſed ſtate nunc
contra inimicos noſtros, et expugnate eos, et ſumetis poſtea ſpolia ſecuri. 19. Et
adhuc loquente Iuda hæc, ecce apparuit pars quædam proſpiciens de monte. 20. Et
vidit Gorgias quòd in fugam conuerſi ſunt ſui, et ſuccenderunt caſtra: fumus enim,
qui videbatur, declarabat quod factum eſt. 21. Quibus illis conſpectis timuerunt
valdè, aſpicientes ſimul & Iudam, & exercitum in campo paratum ad prælium. 22. Et
fugerunt omnes in campum alienigenarum: 23. & Iudas reuerſus eſt ad ſpolia ca-
ſtrorum, et acceperunt aurum multum, et argentum, et hyacinthum, et purpuram ma-
rinam, et opes magnas. 24. Et conuerſi hymnum canebant, et benedicebant
Deum in cælum, quoniam bonus eſt, quoniam in ſæculum miſericordia eius. 25. Et
facta eſt ſalus magna in Iſrael in die illa. 26. Quicumque autem alienigenarum
euaſerunt, venerunt, et nuntiauerunt Lyſiæ vniuerſa quæ acciderant. 27. Quibus
ille auditis, conſternatus animo deficiebat: quòd non qualia voluit, talia contigerunt
in Iſrael, & qualia mandauit rex. 28. Et ſequenti anno congregauit Lyſias virorum
electorum ſexaginta millia, & equitum quinque millia, vt debellaret eos. 29. Et
venerunt in Iudæam, et caſtra poſuerunt in Bethoron, et occurrit illis Iudas cum de-
cem millibus viris. 30. Et viderunt exercitum fortem, et orauit et dixit: Benedi-
ctus es ſaluator Iſrael, qui contriuiſti impetum potentis in manu ſerui tui Dauid, et
tradidiſti caſtra alienigenarum in manu Ionathæ filij Saul, et armigeri eius. 31. Con-
clude exercitum iſtum in manu populi tui Iſrael, et confundantur in exercitu ſuo &
equitibus. 32. Da illis formidinem, et tabefac audaciam virtutis eorum, & com-
moueantur contritione ſua. 33. Deijce illos gladio diligentium te: et collaudent te
omnes, qui nouerunt nomen tuum, in hymnis. 34. Et commiſerunt prælium: et ce-
ciderunt de exercitu Lyſiæ quinque millia virorum: 35. Videns autem Lyſias fu-
gam ſuorum, & Iudæorum audaciam, & quòd parati ſunt aut viuere, aut mori forti-
ter, abijt Antiochiam, & elegit milites, vt multiplicati rurſus venirent in Iudæam.
36. Dixit autem Iudas, & fratres eius, Ecce contriti ſunt inimici noſtri aſcendamus
nunc mundare ſancta, & renouare. 37. Et congregatus eſt omnis exercitus, &
aſcenderunt in montem Sion, 38. & viderunt ſanctificationem deſertam, & alta-

re

re profanatum,& portas exuſtas, & in atrijs virgulta nata ſicut in ſaltu vel in montibus,& paſtophoria diruta. 39. Et ſciderunt veſtimenta ſua,& planxerunt planctu
magno,& impoſuerunt cinerem ſuper caput ſuum, 40. & ceciderunt in faciem ſuper terram,& exclamauerunt tubis ſignorum,& clamauerunt in cælum. 41. Tunc
ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduerſus eos qui erant in arce, donec emundarēt
ſancta. 42. Et elegit ſacerdotes ſine macula, voluntatem habentes in lege Dei:
43. & mundauerunt ſancta, & tulerunt lapides contaminationis in locum immundum. 44. Et cogitauit de altari holocauſtorum, quod profanatum erat, quid de eo
faceret. 45. Et incidit illis conſilium bonum vt deſtruerent illud: ne forte illis eſſet
in opprobrium, quia contaminauerunt illud Gentes,& demoliti ſunt illud. 46. Et
repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoadusque veniret propheta,& reſponderet de eis. 47. Et acceperunt lapides integros ſecundùm legem;& ædificauerunt altare nouum, ſecundùm illud quod fuit priùs. 48. & ædificauerunt ſancta,
& quæ intra domum erant intrinſecus:& ædem, & atria ſanctificauerunt. 49. Et
fecerunt vaſa ſancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incenſorum & menſam in templum. 50. Et incenſum poſuerunt ſuper altare, et accenderunt lucernas,
quæ ſuper candelabrum erant, et lucebant in templo. 51. & poſuerunt ſuper menſam panes, et appenderunt vela, et conſummauerunt omnia opera quæ fecerant.
52. Et ante matutinum ſurrexerunt quinta & vigeſima die menſis noui (hic eſt menſis Caſleu) centeſimi quadrageſimi octaui anni: 53. & obtulerunt ſacrificium ſecundùm legem, ſuper altare holocauſtorum nouum, quod fecerunt. 54. Secundùm tempus et ſecundùm diem, in qua contaminauerunt illud gentes, in ipſa renouatum eſt in canticis, et citharis, et cinyris, et in cymbalis. 55. Et cecidit omnis
populus in faciem, et adorauerunt, et benedixerunt in cælum eum, qui proſperauit
eis. 56. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, et obtulerunt holocauſta
cum lætitia, et ſacrificium ſalutaris et laudis. 57. Et ornauerunt faciem templi
coronis aureis et ſcutulis: & dedicauerunt portas, et paſtophoria, et impoſuerunt eis
ianuas. 58. Et facta eſt lætitia in populo magna valdè,& auerſum eſt opprobrium
Gentium. 59. Et ſtatuit Iudas & fratres eius,& vniuerſa eccleſia Iſrael, vt agatur
dies dedicationis altaris in temporibus ſuis, ab anno in annum, per dies octo, à quinta
& vigeſima die menſis Caſleu, cum lætitia & gaudio. 60. Et ædificauerunt tempore illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas, ne quando venirent Gentes,& conculcarent eum, ſicut anteà fecerunt. 61. Et collocauit illic exercitum, vt ſeruarent eum,& muniuit eum ad cuſtodiendam Bethſuram, vt haberet
populus munitionem contra faciem Idumææ.

Vers. 1. ET ASSVMPSIT GORGIAS QVINQVE MILLIA VIRORVM (peditum) ET MILLE EQVITES ELECTOS, ET MOVERVNT CASTRA NOCTE] Gorgias erat vnus ex tribus Ducibus Antiochi & Lyſiæ belli experientiſſimus, quod & hic oſtendit, dum cum militibus ſelectis noctu inuadit caſtra Iudæ, vt ex improuiſo eum dormientem cum ſuis opprimat. Hoc enim ſtratagemate Hannibal cæcidit Romanos, & Romani Haſdrubalem fratrem Hannibalis, teſte Liuio.

Vers. 2. ET FILII QVI ERANT EX ARCE, ERANT ILLIS DVCES] q.d. milites Antiochi in arce Sion nati, vel educati, ideoque regionis & locorum gnari ducebant eos per vias obſcuras (erat enim nox) anfractuoſas & abſconditas, quarum ipſi erant ignari, B vtpote exteri & alienigenæ.

Vers. 3. ET AVDIVIT IVDAS, ET SVRREXIT IPSE ET POTENTES (robuſti Duces & milites) PERCVTERE VIRTVTEM EXERCITVVM REGIS] puta tota caſtra à Gorgia relicta. Græcè tantum eſt δύναμιν, id eſt, vim, robur, potentiam, exercitum & copias regis. Sed quia in his caſtris erant variarum gentium exercitus, iique validi & numeroſi, hinc Noſter vertit *virtutē exercituum regis*. Iudas ergo per exploratores reſciuit ſtratagema & conſilium Gorgiæ, illudque in ipſum retorſit. Nam eadem nocte ipſe reliqua caſtra Gorgiæ relicta in Emmaum, ſecura

A & dormientia inuaſit, & ex inopinato oppreſſit.

Vers. 4. ADHVC ENIM DISPERSVS ERAT EXERCITVS A CASTRIS] q. d. adhuc milites Gorgiæ non erant collecti & in ordines, acieſque ſuas diſtributi in caſtris, ſed palabundi vagabantur, ſenſim colligebāt, ordinabantque ſe in caſtris. Iudas id ſciens, diſperſos & inordinatos aggreſſus facilè proſtrauit.

Vers. 5. ET VENIT GORGIAS IN CASTRA IVDÆ ET NEMINEM INVENIT] quia Iudas cum ſuis eadem nocte iuerat in Emmaum, vt relictos à Gorgia cæderet, vt dixi.

Vers. 6. ET CVM DIES FACTVS ESSET, APPARVIT IVDAS IN CAMPO CVM TRIBVS MILLIBVS VIRORVM (peditum) TANTVM QVI TEGVMENTA, id eſt loricas, ſiue thoraces ferreos, & ſcuta ET GLADIOS NON HABEBANT] ſcilicet, *ſicut volebant*, vt addunt Græci, multique Latini codices, q.d. non habebant gladios politos, acutos, latos & longos, quales ipſi optabant, & quales habebant hoſtes; ſed impolitos rubigine obductos, hebetatos, ſtrictos & breues; multi etiam non gladijs, ſed perticis, fuſtibus, malleis, ligonibus, falcibus, alijſque armis ruſticis dumtaxat, quæ domi vel in agro repererant, armati incedebant. Eo maior fuit Dei virtus & militum fortitudo, ac victoria. Hoc eſt, quod ait Ioſeph. lib. 12. c. 11. *Ducens tria millia virorum non ſatis inſtructa armis propter inopiam.* ita Dion Carthu. & Ioſe.

Iosephus Stephanus hic, qui & addit multos ex ijs fuisse fundibularios, qui gladijs vti non solebant, vt liberi essent in librandis lapidibus ex fundis. Minùs probabiliter Lyrān. pro *quid* legens *quia* sic explicat, q.d. ideò Iudas tria dumtaxat millia armatorum & gladiatorum eduxit in aciem, quia ceteri Iudæi non habebant gladios & clypeos, vt pugnare possent. Porrò eos habuisse gladios liquet ex v. 15. vbi dicitur *Nouissimi autem eorum ceciderunt gladio*, & ex eo quòd paulò antè Iudæi spoliauerunt castra Apollonij, indeque tulerunt gladios & arma cetera.

Vers. 7. ET VIDERVNT CASTRA GENTIVM VALIDA, ET LORICATOS ET EQVITATVS] Nota Iudas & Machabæi pugnabant pedites, nec habebant equites; nulla enim equorum fit mentio, cùm hostes copiosum haberent equitatum æquè ac peditatum.

Machabæi pedites pugnabant 4. de causis.

1. Causæ fuere variæ. Prima, quia Deus Deuter. 17. 16. vetuerat Iudæis copiam equorum, ne in eis, sed in ipso confiderent. Ita S. Basil. & alij, quos ibidē citaui, licet Abul. id negare videatur.
2. Secūda, quia Iudæa est mōtosa & prærupta, vnde equis & equitibus vix peruia & ad pugnam incommoda.
3. Tertia, quia Iudæa carebat equorūm abundantia, ac eorum loco vtebatur asinis & mulis, equos verò ex Ægypto (vti fecit Salomon) accersebat: ibi autem eos emere, indeque in Iudæam deducere, Machabæis nimis erat onerosum & sumptuosum.
4. Quarta, volebat id Deus, vt magis ostenderet suam potentiam, ac virtutem & robur Machabæorum, quòd scilicet, ipsi soli Deo nixi, vti fatetur hic Iudas, eius ope imploratâ, pauci cum multis, pedites cum equitibus, inermes ferè cum armatis confligentes, eos tamen prosternerent iuxta illud Dauidis: *Hi in curribus & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus*. Psal. 19. 8.

Vers. 10. ET NVNC CLAMEMVS IN CÆLVM] dicentes, *mi camocha baelim Iehoua*, id est, *quis similis tui in fortibus Domine?* Exo. 15. Hoc enim erat emblema & tessera Iudæ, vnde ex versus illius literis initialibus iunctis, dictus est *Machabi*, id est, Machabæus, vt satis ex hisce eius verbis & similibus colligitur. Nam Iudas vbique spem victoriæ non in armis, nec in militibus, sed in Deo vnico reposuit, eumque inuocauit, atque hac cōfidentia & supplici prece semper victoriam obtinuit excepto vltimo prælio, in quo vulneratus occubuit, eo quòd non legatur ante prælium Deum inuocasse, vti aliàs facere solebat.

ET MEMOR ERIT TESTAMENTI PATRVM NOSTRORVM] q.d. memor erit Deus pacti & fœderis cum patribus nostris initi, vt scilicet, nos eum colamus, quasi Deum nostrum, & ipse vicissim noster sit Deus, id est protector, prouisor, tutor & custos, ideoque nos à tot, tantisque hostibus liberet, eosque coram nobis prosternat.

Vers. 15. NOVISSIMI AVTEM (fugientium) OMNES CECIDERVNT] cæsi à Iuda & socijs, qui fugientes persequebantur & caudam hostium carpebant, vltimosque cædebant.

Vers. 17. DIXITQVE IVDAS: NON CONCVPISCATIS SPOLIA, QVIA BELLVM CONTRA NOS EST] Vide hic prudentiam militarē Iudæ, qua suos sub signis continuit, nec spolia hostium rapere permisit, ne hostes fugientes id videntes, se rursùm colligerēt, ac Iudæos palantes, & spolijs onustos inuaderent & prosternerent. Sic enim hoc sæculo vidimus Germanos & Transyluanos, cum multa Turcarū

Iudæ prudentia in cohibendo milite à spolijs.

A millia cecidissent, ab ijsdem fuisse cæsos, eo quòd præproperè ad spolia dilapsi, Turcis se in montibus colligendi, & spolijs onustos inuadendi, mactandique ansam dedissent. Ita Tomyris regina Scytharum fugam simulans castra epulis & vino referta, Cyro & Persis diripienda reliquit: at mox regrediens eosdem vino, somnoque sepultos ad vnum omnes obtrūcauit, teste Iustino, Herodoto & alijs. Fridericum Boëmiæ regem Boleslaus II. triplici prælio fudit, sed dum militi in diripienda præda locum dat, nec victoriam persequitur, Fridericus collecto milite triplici tumentem victoriâ vicit, & in exilium redire compulit. ita Delr. li. 13. Plura exēpla de Alexandro, Hannibale, Tiberio vide apud Frontinum lib. 2. c. 5. Auaritia ergo, & prædæ auiditas decipit prudentiam, ac victoribus victoriam extorquet, eamque in victos transfert,

B facitque, vt fiat locus cædis, qui paulò antè fuerat victoriæ. Quare sapientes belli Duces milites à præda cohibent, & in acie armatos continent, hostesque fugientes persequuntur, donec plena de ijs sit victoria: tunc enim secura est prædatio & spoliatio. Hac de causa Duces bello victi, vt hostem insequentem morentur, eumque effugiant, pecunias & res pretiosas post se spargunt, vt ijs colligēdis hostis occupatus persequi desistat. Ita Tryphon rex Syriæ victus, per totum iter fugiens, aurum & argentum dispersit, & hac ratione equites Antiochi sectātes moratus euasit, teste Iulio Frōtino li. 2. de stratagematis c. 13. qui & addit idem fecisse Gallos cum Attalo pugnantes. Idem fecisse Mithridatem victū à Lucullo & Romanis, ac per gazam regiam Romanis obiectam eorum inse-

Victi spargunt aurum vt effugiant.

C quentium manus effugisse, tradit Plutar. in Lucullo. Sic Castor è venatorum manibus elabitur, resecta virilia eis obijciens: ob hæc enim eos se venari cognoscit, vt è suis virilibus Castorium Medicis assignent. Audi Polybium lib. 10. *Et quoniam plurimi prædæ inhiant, atque victoriam plenam obtinere nequeunt, fit, vt de summis rerum periclitentur. Multis hoc accidit, vt licet facti sint voti compotes, & vel in castra hostium irruerint, vel ciuitatem ceperint, attamen non solum eiecti sint, sed & totius causæ periculum, & detrimentum incurrerint.*

Tropol. nos cum dæmonibus assiduè luctantes spolia terrena relinquere debemus, ne, si eis incubemus, ab illis occupemur & superemur. *nudi ergo cum nudis luctemur*, ait S. Greg.

Vers. 20. ET SVCCENDERVNT CASTRA] Iudas succendit castra, id est, tentoria hostium, vt Gorgias eminus

D è monte rem spectans sciret, suos esse cæsos, ideoque castra à Iuda esse succensa, itaque metuens sibi & suis fugam capesseret. Quod & factum est.

Vers. 23. HYACINTHVM (id est, vestes hyacinthini, vel violacei coloris) ET PVRPVRAM MARINAM] quæ fit ex succo conchyliorū marinorum, ac præsertim pisciculi, qui purpura vocatur, idque maximè in Tyro, vnde vocatur purpura Tyria, & Sarranū (*Tyrus* enim Hebr. dicitur *Sor*) ostrum teste Plinio l. 4. c. 38. & 39. nā purpura, quæ fit ex violis alijsque herbis pallet, nec cū Tyria comparari potest; hæc enim est ardens, & quasi ignea. Vnde Virgil. Æneid. 4. *Tyrioque ardebat murice lana.* Porrò milites Chaldæi æquè, ac Persæ vtebātur vestibus purpureis & coccineis, tum ad ornatū. Vnde Xenoph. libr. 2. Cyrip. *Erant*, ait, *milites armati omnes ijsdem armis, quibus Cyrus, puniceis tunicisque* tum vt in prælio vulnerati sanguinem diffluentem, vulneraque te-

Milites vtebantur purpura ad tegendum vulnera.

gererit per concolorem tunicam purpuream, ne socios consternerent & hostibus audaciam adderent, vti testatur Valer. Max. lib. 2. c. 6. & Ælianus lib. 6. cap. 6.

Vers. 24. Et conversi hymnvm canebant] puta Epinicium Deo, victoriam illius opi & virtuti nō suę assignantes: qua gratitudine Deum sibi deuinciebant, vt nouas eis daret victorias, victoria enim propriè est donum Dei, qui illud gratis largitur, ingratis negat, vel datam aufert. Hinc Christiani parta victoria canunt, *Te Deum Laudamus.*

Vers. 25. Et facta est salvs, id est victoria, magna in Israel] victoria enim hęc salutē dedit Israeli. Metonymicè ergo ponitur causa pro effectu. Vide dicta c. 3. v. 6. Adde salus, sicut & pax Hebræis omne beneficium, omnem fęlicitatem, omne bonum significat. Vnde illud Psal. 17. *Magnificans salutes,* id est beneficia & dona *regis eius*; B hinc eas mox vocat *misericordiam*, siue gratiam.

Vers. 28. Et seqventi anno congregavit Lysias virorvm (peditum) electorvm sexaginta millia et eqvitvm qvinqve millia] quæ Iudas cum paucis Deo nixus pari fortitudine & felicitate prostrauit v. 34.

Vers. 32. Da illis formidinem] Immitte eis terrorem panicum, vt putent contra se venire, vel militum, vel Angelorum formidabiles acies, itaq; perculsi fugiant, imò se inuicem inuadant, putantes commilitones suos esse hostes, itaque commoveantvr contritione sva, vt se mutuò conquassando conterant, proterant, & trucident, vti factū est Madianitis sub Gedeone; qui mutua se cæde truncabant. Iudicum 7. 22.

Et tabefac (Grecè τῆξον, id est *liquefac*, sicut C cera dissoluitur & liquefit coram igne) avdaciam virtvtis eorvm.

Vers. 35. Qvod parati (resoluti) svnt, avt vivere (vincendo) avt mori fortiter] vt si vincantur, malint generosè occumbere, quàm turpiter fungere. Nam τὸ *fortiter*, Græcè γενναίως, id est, *generosè* tam ad *viuere*, quàm ad *mori* referendum est; viuit autem fortiter in prælio is, qui vincit; moritur verò fortiter, qui vincitur à numero hostium, sed fortiter pugnando occiditur.

Abiit Antiochiam] Prudenter abijt Lysias, quia cū resolutis & desperatis periculosissima est pugna, vti ostendi in lib. Iudic. & Regum. Quare Iudas habens milites, quibus deliberatum erat, aut vincere, aut mori, omnes hostium acies protriuit, & admirandas obtinuit victorias. Hęc enim militum resolutio facit eos imperterritos & animosos, D quasi leones, vt per tela, per saxa, per ignes inuolent in hostem, velut fulmina, eosque percellant, sternant & dissipent.

Vers. 36. Dixit avtem Ivdas et fratres eivs: ecce contriti svnt inimici nostri, ascendamvs nvnc mvndare sancta] puta sanctum templum, sancta altaria & vasa, vt ea à Gentibus per idola & superstitiones profanata & polluta expiemus, ac renouemus, id est, pristino nitori, honori & decori, Deique cultui restituamus. Vide hic pietatem æquè, ac solertiam Iudæ, qui otio à bellis sibi à Lysia concesso vtitur ad negotium sanctū vt templum expiet, in eoque Dei sacrificia, cultumque restauret. Imitentur Iudam nostri Duces & milites, vt cum fortitudine bellica Dei timorem, cultum & pietatem coniungant: itaque à Deo victorijs, omnibusque bonis præsentibus & æternis cumulabuntur.

A Et viderunt sanctificationem (id est sanctuarium, siue templum; puta Sanctum & Sanctum Sanctorum) desertam. Et pastophoria dirvta] Pastophoria erant cubicula sacerdotum annexa templo, in quibus vestes, opesque templi asseruabantur. vnde & *gazophylacia* vocabatur & *thalami* Ezech. 40. παστὰς enim est thalamus: & *exedræ*, quòd in eis essent sedes ad sedendum & quiescendum. Vers. 38.

Et exclamaverunt tvbis signorvm] vocantur tubæ *signorum*, quia per earum clangorem significabantur dies festi & populi conuocatio, siue conuentus. Num. 10. v. 1. & 10. veriùs tamen videtur, has tubas nō fuisse sacras templi; has enim iam abstulerant milites Antiochi, templum profanantes, sed profanas castrorū & belli. Hæ vocantur *signorum*, quia significabant militi, quid agendum foret, ac præsertim adesse hostem, vt ad prælium contra eum se pararet. Erant enim hæ tubæ Iudæ Ducis, eiusque militum, vt inter hostes constituti tubarum clangore conuocarentur, & excitarentur ad vigilandum & ad præliandū eo tempore, quo sacerdotes & eorū asseclę mundabant templum, ne Antiochi satellites arcem Sion insidentes, ex ea in templum decurrerent & mundātes obtrūcarent. ita Sanch. vnde explicans subdit: Vers. 40.

Tvnc ordinavit Ivdas viros vt pvgnarent adversvs eos, qvi erant in arce, donec emvndarent sancta] templi loca, atria & vasa. Arcem Sion enim obtinebant hostes, scilicet, Antiochi milites, nec inde eos expellere potuit Iudas hoc anno 148. Græcorum, sed post biennium anno 150. Græcorum arcem obsidere cœpit, ac per 23 annos eam obsidere Machabæi, C quibus expletis eam tandem expugnarunt anno 171. Græcorum, vt dicitur c. 13. v. 50. Vers. 41.

Volvntatem habentes in lege Dei] *voluntatem*, id est pium affectum, desiderium, studium legis & cultus Dei promouendi. Vers. 42.

Et tvlervnt lapides contaminationis] è quibus Gentiles idololatrę cōstruxerāt sua idola, aras, statuas &c. quibus tam lapides, quàm tēplū contaminarant & profanarant. c. 1. 50. & l. 2. c. 10. Vers. 43.

In locvm immvndvm] puta in Tophet, siue gehennam, vbi cremabāt infantes Idolo Moloch. Hic enim locus erat Immundissimus & execrabilis 4. Reg. 23. 10. Sic olim aræ & templa idolorū à Christianis fuere planè diruta & euersa vsque ad S. Greg. qui lib. 9. Epist. 11. ad Mellitū decernit, vt illa non diruentur, sed expientur, & ab idolorum cultu ad Dei cultum transferantur.

D Et cogitavit de altari holocavstorvm (quod olim Esdras & sacerdotes in reædificato templo erexerant) qvod profanatvm erat (per idolum Iouis Olimpij, quod in eo collocarant Antiochistæ) qvid de eo faceret] an illud emundaret ad vsum, an verò amoueret, quasi indignum ad vsum. Vers. 44.

Et incidit illis consilivm bonvm, vt destrverent illvd, ne forte illis esset in opprobrivm] ne idololatræ eis exprobrarent, quòd in altari per idolum Iouis Olympij polluto sacrificarent, quodq; non Deo, sed Ioui sacrificarent; Iouis enim idolum in ea fuerat collocatum. Vers. 45.

Et reposvervnt lapides in monte domvs (id est in monte Sion, in quo domus Dei, siue templum fabricatum erat) donec veniret propheta aliquis, præsertim Messias: hunc enim auidè Vers. 46.

de à multis sæculis expectabant Iudæi, & iam imminebat eius aduētus. Nam ab anno 148. Græcorum, quo hæc gesta sunt, vsque ad ortum Christi fluxere anni 159. dumtaxat. Hinc disce hoc tempore Machabæorum nullum fuisse prophetam in Israel: nam vltimi fuere prophetæ, Zacharias & Malachias. Dices, cur Iudas cùm esset Pontifex; non consuluit Deum per oraculum Ephod, siue per Vrim & Thummin? Resp. Ioseph. oraculum hoc ducentis annis ante Christum siluisse & desijsse. ita ipse lib. 3. c. 11. Idem censent Abul. & alij. Aut certè Ephod hoc dans oracula iam ablatum erat ab Antiochi ministris, ac præsertim à Pseudo-Pontifice Iasone, Menelao, Alcimo apostatis & proditoribus, vt Iudas eo vti; & per illud Deum consulere non posset. ita Sanchez.

Vers. 48. Et ædificaverunt (ab idololatris diruta, vel disrupta restaurarunt) sancta, id est, priorem partem templi, quæ vocabatur *Sanctum*, vel *Sancta* in plurali, vti hic vocatur, et quæ intra domum erant intrinsecus] id est, quoque ea, quæ erant in posteriori & interiore parte templi, quæ dicebatur *Sancta Sanctorum*, id est sanctissima. In Sancto erat mensa panum propositionis, candelabrum aureum & altare thymiamatis, quæ ab Antiochi satellitibus ablata fuere, vnde noua fabricauit Iudas, vt dicitur v. 49. In Sancto Sanctorum tantùm erat Arca cum Cherubim & Propitiatorio, sed hæc paulò ante excidium Ierusalem per Chaldæos è templo extulit Ieremias & abscondit. Vnde Hebræi asserunt in secundo templo, reædificato post reditum è Babylone per Zorobabel, non fuisse Arcam. Alij dicunt fuisse Arcam, non à Mose fabricatam, hanc enim extulit Ieremias, sed aliam Mosaicæ similem à Iudæis post reditum efformatam, de quo plura lib. 2.

Et ædem et atria sanctificaverunt] Ædes vocatur Sanctum Sanctorum, quod præcessit; vnde *Et ædem*, non est in Græco: *atria* erant vicina templo circumcirca; in quibus populus degebat & spectabat sacrificia; hęc omnia ab idololatris cōtaminata & polluta Iudas sāctificauit, id est ab idolis & superstitione purgauit, aquâ lustrali expiauit ac Deo rursum solenni benedictione dedicauit.

Vers. 52. Quinta et vigesima die mensis noni (hic est mensis Casleu] qui nostro partim Nouembri, partim Decembri respōdet. Hebræi enim vtebantur mensibus lunaribus, cùm nos vtamur solaribus.

Festum Encæniorum. Quàre hac eadem die 25. Casleu Iudęi celebrabant quotannis festum Encęniorum, siue dedicationis templi, eadem die, hoc loco factæ à Iuda. Causa festi fuit beneficij, indeque lætitiæ magnitudo, ideoque per octo dies celebrabatur. Audi 2 Mach. 10. v. 5. *Qua die autē templū ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri vigesima quinta mensis, qui fuit Casleu: & cum lætitia diebus octo egerunt in modum Tabernaculorum recordātes, quòd ante modicū temporis diem solemnem Tabernaculorum in montibus, & in speluncis more bestiarū egerāt. Propter quod Thyrsos & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum &c.* Et Ioseph. lib. 12. *Tanta verò lętitia ob reductos ritus patrios & priscam religionem occupauit gentis animos, maximè quòd ea felicitas ex insperatò obtigerat, vt lex lata sit ad posteros, quę iuberet quotannis hoc festū reparati cum cæremonijs templi, per octo dies celebrari; & ex eo tempore mos hic apud nostros obtinuit, vocamusq́; hāc festiuitatem luminum, opinor ideò, quòd ex insperato nobis illuxerit tanta felicitas &c.*

Tropol. Tropol. festo Encæniorum significatur festum, quod agunt Angeli & Sancti de peccatore pœnitentiam agente, cùm ipse templum animæ suæ, quod per peccatum profanarat, per contritionem expurgat, rursumque Deo dedicat. Vide Riberam lib. 5. de templo c. 17.

Secundum tempus et secundum diem, id est, eodem planè die, scilicet, 25. Casleu, in qua contaminaverunt illud gentes] antè triennium c. 1. v. 62. q. d. sicut anno 145. Græcorū, die 25. mēsis Casleu, Antiochus profanauit templū, vt dictum est c. 1. v. 62. ita Iudas post trienniū, puta anno 148. Gręcorū, eadem die 25. mensis Casleu templum repurgauit, rursumque Deo dedicauit, vti disertè dicitur lib. 2. c. 10. v. 5. Idē ergo dies fuit profanationis & dedicationis, desolationis & consolationis, luctus & gaudij. Porrò Iudas dedicauit templum anno 148. Græcorum viuente adhuc Antiocho, nam hic mortuus est anno sequenti 149. Græcorum, vt dicitur c. 6. 16. Vers. 54.

Et cytharis et cinyris] Hæc duo instrumenta musica vicina erant & sola magnitudine, ac fortè fidium numero inter se distincta, vti apud Italos sunt *viole* vel *violini*. Vnde Noster 2. Paral. 9. 11. & alibi pro cinyris, vt habet Græcus, vertit *citharas*, Cithara enim Hebr. vocatur כִּנּוֹר *kinnor*, id est cinyra.

Et statuit Iudas &c.] q. d. Iudas quasi Pōtifex instituit festum Encęniorum quotannis celebrandum die 25. Casleu, in memoriam purgationis & dedicationis templi, ab illo eodē die factæ. Huius festi meminit Ioann. in Euang. c. 10. 22. Vide de hoc festo Riberam lib. 5. de Templo c. 17. Hinc solemne semper apud fideles fuit festū dedicationis Ecclesiæ, vt patet ex homilijs, quas in ea habuerunt S. Aug. S. Greg. S. Chrys. Beda, Bernardus & alij. Sanè Constantinus Magnus omnes Episcopos conuocauit ad dedicationem templi Ierosolymitani. Quin & Michael Archāgelus dedicauit Ecclesiam suam in monte Gargano, cuius rei memoriam quotannis celebramus die 29. Septembris. S. Petrus sibi Ecclesiam dedicauit Londini in Anglia, vt habet vita Eduardi regis Angliæ apud Surium. Denique Christus ipse dedicauit Ecclesiam S. Dionysij Parisijs. Rem gestā enarrat Robertus Gaguinius lib. 3. de gestis Francorum. Vers. 59. *Dignitas dedicationis Ecclesiæ.* *Exempla.*

Et ædificaverunt montem Sion] q. d. in monte Sion construxerunt arcem oppositam arci hostili, vt hostes cohiberent, ne templum sua excursione infestarent. Licet enim v. 40. Iudas constituerit milites, qui tutarentur eos, qui purgabant templum, necdum tamen arcem eis construxerat; quare illam hic construit. Ex hoc loco originem habuisse videntur milites ad templi custodiam deputati, eorumque præfecti, qui *magistratus templi* vocātur Actor. 4. 1. & Luc. 22. 4. quos Chrys. vocat *Duces militum templi*. Beda *Prætores templi*, Syrus *Præfectos templi* Græcè verò vocātur στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ, id est, milites templi Luc. 22. 51. Videntur hi fuisse Leuitæ è tribu Leui, quorum immēsus erat numerus: ad hos enim cura templi & sacrorum spectabat, ac proinde per arma & milites suos cauere debebant, ne quis tumultus fieret in templo: Leuitæ enim & sacerdotes quotidie manus cruētādo mactatione & laniatione victimarum assuescebant sanguini, discebantque mactare homines templi inimicos. Ad horum similitudinem Ierosolymis Vers. 60. *Militum templi origo.*

lymis à Christianis recuperatis, anno post Christum 1130. instituti sūt Ierosolymitani equites, dicti Templarij siue milites templi, quorum munus erat itinera ad templum ab infidelium & prædonum incursu tuta seruare, vti docet Guliel. Tyrius lib. 12. de bello sacro cap. 7. Extat ad hos insignis sermo S. Bern. qui illo sæculo vixit, ad milites tēpli, vbi c. 9. asserit eos habitasse iuxta tēplum. Verùm cùm tandem ipsi imperium Patriarchæ Ierosolymitani, à quo instituti fuerant, detractarent, atque ob ingētes opes insolescerent, à Clemente V instigante Philippo Pulchro Franciæ rege extincti fuere anno Domini 1311. vti in eius vita narrat Platina, Genebr. & Volater. lib. 22. Anthr. Et patet ex Conc. Viennensi, in quo sententia damnationis contra Templarios lata est vnà cum decreto extinctionis Ordinis ipsorum.

Vers. 61. Ad custodiendam Bethsuram] Bethsura fuit alia munitio constructa à Iuda contra Idumæos quinq; stadijs distans ab arce Sion, & à Ierosolymis (stadium continet 125. passus) intra mō-

A tium fauces instar Thermopylarum, ait Iosephus: vnde *Bethsura* Heb. idē est, quod *domus rupis*. Audi Adrichom. in descrip. tribus Iuda n. 61. *Bethsur vel Bethsora S. Hier. ætate erat oppidū, vel vt alij, præsidium & castrum totius Iudææ munitissimū, & quoniā erat vndique circumuallatū montibus, ab eo nomen accepit: Interpretatur enim Bethsur domus rupis, petræ, aut fortitudinis. Impositum erat claustris montium ad vallē Raphaim, distans uno miliario Ierusalem, sita super via publica, quæ à Ierusalem ducit Gazam, vt quidā volunt. Firmauit locum hunc ædificijs Roboam Rex Iudæ, & iterū Iudas Machabæus; Lysias oppugnauit; Antiochus Eupator deditione cepit per fraudem, Ionathas Machabæus recepit. Apud hoc castellum reges Syriæ; cùm vim Iudæis intentarent, sæpè cæsi & profligati sunt. Ipse postremum Simon Machabæus occupatum, contra omnes hostium irruptiones fortissimè communiuit præsidijs. Erat tempore Hieronymi fons ad radices Bethsur, qui ab eadem, quâ gignebatur, humo sorbebatur; in quo fonte quidam putant Eunuchum Candacis reginæ à Philippo baptizatum, atque inde nomen accepisse fons Æthiopis.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas Ammonitas, Moabitas & Idumæos profligat, mox v. 9. Galilæis per Simonem fratrem, Galaaditis per se succurrit, ac v. 28. Bosor, & v. 35. Maspha, aliasq; vrbes Galaaditidis expugnat. Inde v. 37. integro prælio cædit Timotheum, & v. 46. expugnat Ephronem, sed v. 56. caduntur Iosephus & Azarias Iudæ æmuli.

1. ET factum est, vt audierunt Gentes in circuitu, quia ædificatum est altare &
sanctuarium sicut priùs, iratæ sunt valdè: 2. Et cogitabant tollere genus
Iacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & persequi. 3. Et
debellabat Iudas filios Esau in Idumæa, & eos qui erant in Acrabathane, quia circumsedebant Israelitas, & percussit eos plaga magna. 4. Et recordatus est mali-
tiam filiorum Bean, qui erant populo in laqueum, & in scandalum, insidiantes ei in
via. 5. Et conclusi sunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematiza-
uit eos, & incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in eis erant. 6. Et tran-
siuit ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copiosum, & Timo-
theum ducem ipsorum: 7. Et commisit cum eis prælia multa, & contriti sunt in
conspectu eorum, & percussit eos. 8. Et cepit Gazer ciuitatem, & filias eius,
& reuersus est in Iudæam. 9. Et congregatæ sunt gentes quæ sunt in Galaad,
aduersus Israelitas qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos: & fugerunt in Da-
theman munitionem. 10. Et miserunt litteras ad Iudam & fratres eius, dicentes:
Congregatæ sunt aduersum nos gentes per circuitum, vt nos auferant: 11. Et pa-
rant venire, & occupare munitionem, in quam confugimus: & Timotheus est dux
exercitus eorum. 12. Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia ce-
cidit multitudo de nobis. 13. Et omnes fratres nostri, qui erant in locis Tubin,
interfecti sunt: & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & spolia, & pereme-
runt illic ferè mille viros 14. Et adhuc epistolæ legebantur, & ecce alij nuntij ve-
nerunt de Galilæa conscissis tunicis, nuntiantes secundùm verba hæc: 15. Dicen-
tes conuenisse aduersum se à Ptolomaida, & Tyro, & Sidone: & repleta est omnis
Galilæa alienigenis, vt nos consumant. 16. Vt audiuit autem Iudas, & populus,
sermones istos, conuenit ecclesia magna cogitare quid facerent fratribus suis, qui
in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis. 17. Dixitque Iudas Simoni fratri
suo: Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: ego autem & frater
meus Ionathas ibimus in Galaaditim. 18. Et reliquit Iosephum filium Zachariæ
& Azariam, duces populi, cum residuo exercitu in Iudæa ad custodiam: 19. Et
præcepit illis, dicens: Præstote populo huic: & nolite bellum committere aduer-

ſum

ſum gentes donec reuertamur. 20. Et partiti ſunt Simoni viri tria millia, vt iret in Galilæam: Iudæ autem octo millia in Galaaditim. 21. Et abijt Simon in Galilæam, & commiſit prælia multa cum gentibus: & contritæ ſunt gentes à faciẽ eius, & perſecutus eſt eos vſque ad portam 22. Ptolemaidis: & ceciderunt de gentibus ferè tria millia virorum, & accepit ſpolia eorum. 23. Et aſſumpſit eos, qui erant in Galilæa, & in Arbatis, cum vxoribus, et natis, et omnibus quæ erant illis; et adduxit in Iudæam cum lætitia magna. 24. Et Iudas Machabæus et Ionathas frater eius tranſierunt Iordanem, et abierunt viam trium dierum per deſertum. 25. Et occurrerunt eis Nabuthæi, et ſuſceperunt eos pacificè, et narrauerunt eis omnia, quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide. 26. Et quia multi ex eis comprehenſi ſunt in Baraſa, et Boſor, et in Alimis, et in Caſphor et Mageth, et Carnaim: hæ omnes ciuitates munitæ, & magnæ. 27. Sed & in ceteris ciuitatibus Galaaditidis tenentur comprehenſi, & in caſtrum conſtituerunt admouere exercitum ciuitatibus his, & comprehendere, & tollere eos in vna die. 28. Et conuertit Iudas, & exercitus eius, viam in deſertum Boſor repentè, & occupauit ciuitatem: & occidit omnem maſculum in ore gladij, & accepit omnia ſpolia eorum, & ſuccendit eam igni. 29. Et ſurrexerunt inde nocte, & ibant vſque ad munitionem. 30. Et factum eſt diluculo, cùm eleuaſſent oculos ſuos, ecce populus multus, cuius non erat numerus, portantes ſcalas & machinas, vt comprehenderent munitionem, & expugnarent eos. 31. Et vidit Iudas quia cœpit bellum, & clamor belli aſcendit ad cælum ſicut tuba, & clamor magnus de ciuitate: 32. Et dixit exercitui ſuo: Pugnate hodie pro fratribus veſtris, 33. Et venit tribus ordinibus poſt eos, & exclamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione. 34. Et cognouerunt caſtra Timothei quia Machabæus eſt, & refugerunt à facie eius: & percuſſerunt eos plaga magna, & occiderunt ex eis in die illa ferè octo millia virorum. 35. Et diuertit Iudas in Maſpha, & expugnauit & cepit eam: et occidit omnem maſculum eius, & ſumpſit ſpolia eius, & ſuccendit eam igni. 36. Inde perrexit, & cepit Caſbon, & Mageth, & Boſor, & reliquas ciuitates Galaaditidis. 37. Poſt hæc autem verba congregauit Timotheus exercitum alium, & caſtra poſuit contra Raphon trans torrentem. 38. Et miſit Iudas ſpeculari exercitum: & renuntiauerunt ei, dicentes: Quia conuenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu noſtro ſunt, exercitus multus nimis: 39. Et Arabas conduxerunt in auxilium ſibi, & caſtra poſuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abijt Iudas obuiàm illis. 40. Et ait Timotheus principibus exercitus ſui: Cùm appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: ſi tranſierit ad nos prior, non poterimus ſuſtinere eum: quia potens poterit aduerſum nos. 41. Si verò timuerit tranſire, & poſuerit caſtra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduerſus illum. 42. Vt autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, ſtatuit ſcribas populi ſecus torrentem, & mandauit eis dicens: Neminem hominum reliqueritis: ſed veniant omnes in prælium. 43. Et transfretauit ad illos prior, & omnis populus poſt eum; & contritæ ſunt omnes gentes à facie eorum, & proiecerunt arma ſua, & fugerunt ad fanum, quod erat in Carnaim. 44. Et occupauit ipſam ciuitatem, & fanum ſuccendit igni, cum omnibus qui erant in ipſo: & oppreſſa eſt Carnaim, & non potuit ſuſtinere contra faciem Iudæ. 45. Et congregauit Iudas vniuerſos Iſraelitas, qui erant in Galaaditide, à minimo vſque ad maximum, & vxores eorum, & natos, & exercitum magnum valdè, vt venirent in terram Iuda. 46. Et venerunt vſque Ephron: & hæc ciuitas magna in ingreſſu poſita, munita valdè, & non erat declinare ab ea dextra vel ſiniſtra, ſed per medium iter erat. 47. Et incluſerunt ſe qui erant in ciuitate, & obſtruxerunt portas lapidibus: & miſit ad eos Iudas verbis pacificis. 48. dicens: Tranſeamus per terram veſtram, vt eamus in terram noſtram: & nemo vobis nocebit: tantùm pedibus tranſibimus. Et nolebant eis aperire. 49. Et præcepit Iudas prædicare in caſtris, vt applicarent vnuſquiſque in quo erat loco. 50. Et applicuerunt ſe viri virtutis: & oppugnauit ciuitatem illam tota die, & tota nocte, & tradita eſt ciuitas in manu eius: 51. Et peremerunt omnem maſculum in ore gladij, & eradicauit eam, & accepit ſpolia eius, & tranſiuit per totam ciuitatem ſuper interfectos. Et tranſgreſſi ſunt Iordanem in campo magno, contra faciem Bethſan. 53 Et erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populum per totam viam, donec venirent in terram Iuda. 54. Et aſcenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio, & obtulerunt holocauſta, quòd nemo ex eis cecidiſſet, donec reuerterentur in pace,

55. Et

55. Et in diebus, quibus erat Iudas & Ionathas in terra Galaad, & Simon frater
eius in Galilæa contra faciem Ptolemaidis. 56. audiuit Iosephus Zachariæ filius,
& Azarias princeps virtutis, res bene gestas, & prælia quæ facta sunt. 57. Et di-
xit: Faciamus & ipsi nobis nomen, & eamus pugnare aduersus gentes, quæ in cir-
cuitu nostro sunt. 58. Et præcepit his qui erant in exercitu suo, & abierunt
Iamniam. 59. Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiàm illis in pugnam.
60. Et fugati sunt Iosephus & Azarias vsque in fines Iudææ: Et ceciderunt illo
die de populo Israel ad duo millia viri, & facta est fuga magna in populo: 61. quia
non audierunt Judam & fratres eius, existimantes fortiter se facturos; 62. Ipsi
autem non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel. 63.
Et viri Iuda magnificati sunt valdè in conspectu omnis Israel, & gentium omnium
vbi audiebatur nomen eorum. 64. Et conuenerunt ad eos fausta acclamantes.
65. Et exiuit Iudas & fratres eius, & expugnabant filios Esau, in terra quæ ad Au-
strum est, & percussit Chebron & filias eius: & muros eius & turres succendit igni
in circuitu. 66. Et mouit castra vt iret in terram alienigenarum, & perambulabat
Samariam. 67. In die illa ceciderunt sacerdotes in bello, dum volunt fortiter fa-
cere, dum sine consilio exeunt in prælium. 68. Et declinauit Iudas in Azotum in
terram alienigenarum, & diruit aras eorum, & sculptilia deorum ipsorum succendit
igni & cepit spolia ciuitatum, & reuersus est in terram Iuda.

VERS. 4. MALITIAM FILIORVM BEAN] *Bean*, ait S. Hier. in locis Hebr. est *ciuitas Amorrhæorum, quæ & ipsa à filijs Ruben tenta est*. Sic & Euseb.

VERS. 5. ET ANATHEMATIZAVIT EOS] id est, omninò eos euertit & excidit. Hoc enim est Heb. חרם *cherem*, id est, anathema, puta omnimoda cædes & excidium.

VERS. 8. CEPIT GAZER] erat hæc vrbs in regione Ammon.

VERS. 11. ET TIMOTHEVS EST DVX EORVM] Timotheus erat dux Ammonitarum, qui perpetui fuere & infensi Iudæorum hostes.

VERS. 19. ET PRÆCEPIT ILLIS: PRÆESTOTE POPVLO HVIC, ET NOLITE BELLVM (prælium) COMMITTERE ADVERSVS GENTES, DONEC REVERTAMVR] Vide hic prudentiam Iudæ, quâ vetat relictis prælium; tum quia hostibus erant inferiores; tum quia ipsos omnes custodiæ populi deputarat; ijs enim cæsis actum erat de toto populo. Hi violantes præceptum Iudæ conflixerunt cum hoste, idcoque ab eo cæsi sunt v. 50.

B

VERS. 23. ET ASSVMPSIT, Iudas Iudæos paucos in Galilæa, periculosè ob vicinos hostes in Galilæa & Philisthæa degentes, eosque ABDVXIT IN IVDÆAM, vt in ea inter suos tuti quietiùs habitarent.

VERS. 26. ET QVIA MVLTI EX HIS COMPREHENSI; id est obsessi & quasi capti cinguntur vndiq; ab inimicis IN BARASA, Græcè *in Bosra*, alijsque ciuitatibus Galaad, ne possint egredi, vel manus eorum euadere.

VERS. 27. SED ET IN CÆTERIS CIVITATIBVS GALAADITIDIS TENENTVR COMPREHENSI] id est ab hoste vallati & conclusi, vti dixi v. 26. vnde sequitur: ET IN CRASTINVM CONSTITVERVNT ADMOVERE EXERCITVM CIVITATIBVS HIS, ET COMPREHENDERE, id est, expugnare & capere, ET TOLLERE EOS, id est occidere earum incolas IN VNA DIE; vnde Græcè est; *in crastinum constituunt castra ponere contra munitiones, & capere & tollere omnes hos in vna die*.

C

VERS. 28. ET CONVERTIT IVDAS ET EXERCITVS EIVS VIAM IN DESERTVM BOSOR REPENTE, ET OCCVPAVIT EAM] quia ex improuiso ciues nō cogitantes & imparatos oppressit. Bosor erat vrbs Moab vltra Iordanem sita in tribu Ruben, quam Leui-

A tis ad habitandum dedit Iosue capite 20. 8.

VERS. 29. ET SVRREXERVNT INDE NOCTE ET IBANT VSQVE AD MVNITIONEM] in quā confugerant timidi Iudæi, vt eos ab obsidentibus & inuadentibus hostibus liberarent.

VERS. 30. ET FACTVM EST DILVCVLO, CVM ELEVASSENT OCVLOS SVOS, ECCE POPVLVS MVLTVS (hostium, quorum dux erat Timotheus) PORTANTES SCALAS ET MACHINAS, VT CAPERENT MVNITIONEM] in quam confugerant Iudæi, ad quos liberandos pergebat Iudas.

VERS. 31. ET CLAMOR MAGNVS DE CIVITATE] ciues enim conclamabant, vt se mutuo acuerent ad repellendum hostes, munitionem inuadentes, vtque opem Dei & sociorum clamando in cælum implorarent: hostes similiter vocibus & tubis conclamabant, vt se mutuo animarent ad insultum. Vnde Iudas vtrimque hosce clamores audiens,

VERS. 32. DIXIT EXERCITVI SVO: PVGNATE HODIE PRO FRATRIBVS VESTRIS] in munitione obsessis contra hostes eam inuadentes, vt ex eorum manibus ipsos liberetis.

VERS. 33. ET VENIT TRIBVS ORDINIBVS POST EOS] vt ex tribus partibus eos cingeret & inuaderet, ne euadere possent, cùm ex altera parte obsisteret eis munitio Iudæorum, vt elabi nequirent. ET CONCLAMAVERVNT TVBIS, vt hoc inopinato militum clangore suos animaret & hostes perculleret, ET CLAMAVERVNT IN ORATIONE, Dei opem & victoriam flagitantes, quam & obtinuerunt. Nam Deus hostibus timorem Iudæ incussit, eosque in fugam compulit; vndè à Iuda cæsa sunt eorum octo millia, vt dicitur v. seq.

VERS. 35. ET DIVERTIT IVDAS MASPHA] Erat hæc vrbs Moabitarum pariter in tribu Ruben, de qua 1. Reg 22. v. 3.

VERS. 36. ET CEPIT CASBON] Græcè *Casphor*, vti eam vocauit Noster v. 26.

VERS. 37. POST HÆC AVTEM VERBA, CONGREGAVIT TIMOTHEVS EXERCITVM ALIVM, ET CASTRA POSVIT CONTRA RAPHON TRANS TORRENTEM] vrbi vicinum, qui v. 41. flumen vocatur.

VERS. 40. SI TRANSIERIT (Iudas) AD NOS PRIOR, NON POTERIMVS SVSTINERE EVM,

VERS. 41. SI VERÒ TIMVERITIS TRANSIRE &c. TRANS-

FRE-

FRETEMVS AD EOS ET POTERIMVS ADVERSVS EVM] Putant aliqui, Timotheum hoc quasi omen accepisse, ex eoque diuinasse, an sua, an Iudæ foret victoria; Sicut Ionathas idem hoc omen victoriæ de Philisthæis accepit, dixitque, *si dixerint, ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris*. 1. Reg. 14. 12.

Hostes meticulosi facile vincuntur.

Veriùs est, Timotheum hoc dixisse ex bellica experientia & coniecturali præsagio. Duces enim belli periti explorant hostium animos, an sint meticulosi, an audaces & de victoria præfidentes. Si enim sint meticulosi, colligunt eos esse infirmos & pusillanimes, ideoque facile prosterni posse; vnde eos inuadunt & sternunt: si verò videant eos esse audaces & præfidentes, conijciunt eos esse se fortiores, itaque se subducunt & fugiunt, ne ab eis cædantur. Multum enim valet ad victoriam militum fiducia & hostium diffidentia. ita S. Thom. Sanchez, Serarius & alij. Olim cùm essem in Belgio, Neomagi diffidebant ciues Catholici ab Hæreticis, & vtrimque acies parabantur in foro ad confligendum: sed dux Hæreticorum popościt alloquium Consulis & ducis Catholici, vt de pace ageretur. Consul Catholicus Ducis hæretici manum apprehendens, deprehendit eam tremulam: Vnde ad suos reuersus: Agite, aitciues, pugnemus, hostes timent & tremunt, nostra est victoria: Pugnarunt, vicerunt, & hæreticos vrbe expulerunt. Agesilaus rex Spartæ bellicosissimus rogatus quæ dos maximè ducem belli exornaret, respondit: *Audacia aduersus hostes, & in oblata opportunitate, ratio & consilium*. ita Stobæus serm. 52.

VERS. 42. STATVIT (Iudas) SCRIBAS] qui militum nomina in catalogo inscribebant, vt viderent, ne quis eis torrentem remaneret, sed vt cogerent omnes transire, vt totis copijs animosè in Timotheum irruens eum prosterneret, vti & fecit.

VERS. 43. ET TRANSFRETAVIT AD ILLOS PRIOR] Iudas videns suos timere transitum fluminis ob hostium copiam, prior ipse flumē transmisit, vt reliqui eum quasi Ducem suum generosè sequerentur. Itaque factum est. Quare hac audacia hostes perculit, in fugam egit, cæcidit, contriuit, vt sequitur. Idem fecêre magni Duces, qui in rebus arduis primi rem aggressi, milites ad se sequendum suo exemplo animarunt, & rem confecerunt. ita fecit Cato apud Lucanum lib. 9. primus arenas Lybicas ingrediens, vnde milites ad se sequendum exhortans aiebat:

Ducis audacia hostes perculsit.

Exempla.

Primus arenas
Ingrediar, primusq; gradus in puluere ponam. Et mox:
satoq; pericula vestra
Præteritate meo.

Idem fecêre Alexander Magnus, & Iulius Cæsar teste Suetonio in eius vita c. 58. & seq. Tritum est illud Philippi patris Alexandri: *Formidabilior est exercitus ceruorum duce leone, quàm leonum duce ceruo.* Et illud Alberti Ducis Austriæ apud Syluium l. 2. de gestis Alphonsi: *Si alium, quàm me exercitus contra Boemos Ductorem petitis, frustra me Austriæ Ducem nominatis. Dux enim reuera est, qui exercitum ducit, & quem acriter pugnantem exercitus sequitur.*

VERS. 45. ET CONGREGAVIT VNIVERSOS ISRAELITAS] vt ex Galaaditide, vbi hostibus cingebantur, secum venirent in terram Iuda, ibique inter præsidia Iudæorum securi degerent, vt dixi de Galilæis v. 23.

VERS. 46. ET VENERVNT VSQVE EPHRON, ET HÆC CIVITAS MAGNA IN INGRESSV] id est in aditu Galaaditidis posita. Erat ergo Ephron trans Iordanem in terra Galaad. Distinguuntur hæc tria nomina Ephraim, Ephrem & Ephron. Ephraim enim erat mons tribus Ephraim, Ephrem erat oppidum paruum quinque milliaribus distans à Bethel, respiciens ad orientem, in quam Christus fugiens Pharisæos, secessit paulò antè mortem, Ioannis 11. 54. Ephron erat ciuitas, quam Israeli bello eripuit Asa 2. Paral. 13. 19. posteà vicus magnus contra Septemtrionem viginti milliaribus distans à Ierusalem: ita Adrich. & alij, licet S. Hier. in locis Hebr. videatur dicere Ephron esse eandem cū Ephrē. Rursùm Ephron fuit triplex, vna in tribu Ephraim, de qua iam dixi, altera in tribu Iuda ait S. Hier. & Adrich. tertia in tribu Manasse, de qua hîc agitur. Hæc enim, ait Adrich. in descriptione tribus Manasse nu. 48. fuit vrbs magna & munita valdè, ac multis bellicis machinis, telorumque apparatu instructa: sita in via publica non procul à Iordane, & penè è regione ciuitatis Bethsan, siue Scytopolis: quam montes vtrimque ita circumuallant, vt non nisi per ciuitatem iter pateat. Vnde cùm Iudas Machabæorum hac exercitum duceret, ac transitus illi per ciuitatem, quem per nuntios modestè petierat, negaretur, ferro sibi viam aperire coactus est.

Ephrem triplex.

ET ERAT IVDAS COLLIGENS EXTREMOS] agminis sui, scilicet, infirmos, debiles, fatigatos, feminas, pueros, senes; ne quis in via deficeret, vel tardè sequens in hostium manus incideret. Fuit hæc insignis Iudæ prouidentia & charitas, vt suos omnes saluos reduceret in Iudæam. VERS. 53.

ET EXHORTABATVR POPVLVM PER TOTAM VIAM] vt animosè pergeret, ita tamen vt extremos agminis non desereret. VERS. 56.

AVDIVIT IOSEPHVS ZACHARIÆ FILIVS ET AZARIAS PRINCEPS VIRTVTIS] id est, exercitus à Iuda relictus in Iudæa, vt se absente eam custodiret, hac tamen lege, vt cum hoste non confligeret ante suum reditum, vt dictum est v. 18. & 19. Quare dum hi duo contra iussum Iudæ eo absente confligere voluerunt, cæsi, fugatique fuere. Hæc nimirum fuit iusta pœna inobedientiæ, æquè ac superbiæ, qua ipsi sibi famam & gloriam præliando instar Iudæ parere satagerunt.

IPSI AVTEM NON ERANT DE SEMINE VIRORVM ILLORVM, PER QVOS SALVS FACTA EST IN ISRAEL] id est non erant de semine Mathathiæ & filiorum, asseclarumque eius, quos Deus elegerat in belli sacri Duces; ideoque eis vires, robur & victorias tam illustres contulit. Quare cùm ipsi à Iuda se segregarunt, imò contra eius iussum, quasi eius gloriæ æmuli pugnarunt, à Deo deserti, victi, cæsique fuere. Discat hic quisque se prælijs & officijs non ingerere, sed expectare Dei vocationē illamque sequi: Sic enim prosperè Deo dirigente omnia cedent; sin autem, Deo deserente, infeliciter. Porrò Iudam elegit Deus hoc fine, *ut defenderetur gens* (fidelis Ecclesiæ) *unde ventura esset salus mundi*, ait Ruper. lib. 10. & cap. 25. vt scilicet ex Israele nasceretur Christus mundi Saluator. VERS. 62.

ET VIRI IVDA MAGNIFICATI SVNT VALDE] Viri Iuda vocantur milites Iudæ Machabęi, qui in Galaaditide tā præclara gesserant, & tot victorijs gloriosi. Vnde Græca clarè habent. *Et vir Iudas & fratres ipsius glorificati sunt*. Perperam ergo nonnulli hinc colligunt Iudam Machabæū fuisse oriundum è tribu Iuda, cùm constet eum fuisse è tribu Leui. VERS. 63.

ET EXPVGNABAT FILIOS ESAV] Iudas num-
VERS. 65. quam quiescens instar fulminis circumibat debellando Idumæos, Samaritas, Philisthæos, cæterosque Iudæorum hostes, ideoque assiduis de ijs victorijs Deo dirigēte triumphabat: Vnde de ijs ante aliquot sæcula vaticinati fuerunt Abdias, Sophonias, alijque prophetæ.

VERS. 67. IN DIE ILLA CECIDERVNT SACERDOTES IN BELLO, DVM VOLVNT FORTITER FACERE, ET SI-

A

NE CONSILIO (ac directione Iudę Ducis sui) EXEVNT IN PRÆLIVM.] Hoc merebatur eorum temeritas, ambitio glorię & inobedientia: Mariana & Sanchez putant hos sacerdotes esse Iosephum & Azariam iam dictos v. 56. Planiùs alij censent, fuisse diuersos, qui eorum instar auidi glorię & Iudæ æmuli, inconsultè hostes inuadentes ab eis fusi, cæsique fuere.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANtiochus Epiphanes à Persis repulsus, audiensque suos à Iuda cæsos, ex mœrore ægrotat & moritur; mox v. 17. Lysias substituit ei filium Antiochum Eupatorem. Iudas obsidet arcem Sion: contra eum ab apostatis concitatur Eupator, educitq; in aciem centum millia peditum & viginti millia equitum cum 32. elephantis, cum quibus v. 42. Iudas fortiter confligit, ac Eleazarus elephantum regium subiens, cædensque ab eo cadente opprimitur: Inde v. 49. Eupator obsidet Bethsuram, eamq; fame capit, idem facturus arci à Iuda erectæ in monte Sion nisi auocatus Antiochiam perrexisset contra Philippum: Quare cum Iudæis pacem init, sed eam mox rumpit.

1. ET rex Antiochus perambulabat superiores regiones; & audiuit esse ciuitatem
Elymaidem in Perside nobilissimam, & copiosam in argento & auro, 2. tem-
plumque in ea locuples valdè: & illic velamina aurea & loricæ, & scuta, quæ reli-
quit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia. 3. Et venit,
& quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam: & non potuit, quoniam innotuit
sermo his qui erant in ciuitate. 4. Et insurrexerunt in prælium, & fugit inde, &
abijt cum tristitia magna, & reuersus est in Babyloniam. 5. Et venit qui nuntiaret ei
in Perside, quia fugata sunt castra, quæ erant in terra Iuda: 6. Et quia abiit Lysias
cum virtute forti in primis, & fugatus est à facie Iudæorum, & inualuerunt armis, &
viribus, & spoliis multis, quæ ceperunt de castris, quæ exciderunt. 7. Et quia di-
ruerunt abominationem, quam ædificauerat super altare, quod erat in Ierusalem, &
sanctificationem, sicut priùs, circumdederunt muris excelsis, sed & Bethsuram ciui-
tam suam. 8. Et factum est vt audiuit rex sermones istos, expauit, & commotus est
valdè: & decidit in lectum, & incidit in languorem præ tristitia, quia non factum est
ei sicut cogitabat. 9. Et erat illic per dies multos: quia renouata est in eo tristitia
magna, & arbitratus est se mori. 10. Et vocauit omnes amicos suos, & dixit illis:
Recessit somnus ab oculis meis, & concidi, corrui corde præ sollicitudine. 11. Et
dixi in corde meo. In quãtam tribulationem deueni, & in quos fluctus tristitiæ, in qua
nunc sum: qui iucundus eram, & dilectus in potestate mea! 12. Nunc verò remini-
scor malorum, quæ feci in Ierusalem, vnde & abstuli omnia spolia aurea & argentea,
quæ erant in ea, & misi auferre habitantes Iudæam sine causa. 13. Cognoui ergo
quia propterea inuenerunt me mala ista: & ecce pereo tristitia magna in terra aliena.
14. Et vocauit Philippum, vnum de amicis suis, & præposuit eum super vniuersum
regnum suum. 15. Et dedit ei diadema, & stolam suam, & annulum, vt adduceret
Antiochum filium suum, & nutriret eum, & regnaret. 16. Et mortuus est illic An-
tiochus rex anno centesimo quadragesimo nono. 17. Et cognouit Lysias quoniam
mortuus est rex, & constituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit adoles-
centem: & vocauit nomen eius Eupator. 18. Et hi qui erant in arce, concluserant
Israel in circuitu sanctorum: & quærebant eis mala semper, & firmamentum Gen-
tium. 19. Et cogitauit Iudas disperdere eos: et conuocauit vniuersum populum,
vt obsiderent eos. 20. Et conuenerunt simul, et obsederunt eos, anno centesimo
quinquagesimo, et fecerunt balistas et machinas. 21 Et exierunt quidam ex eis
qui obsidebantur, et adiunxerunt se illis aliqui impij ex Israel. 22. Et abierunt ad re-
gem, et dixerunt: Quousque non facis iudicium, et vindicas fratres nostros? 23. Nos
decreuimus seruire patri tuo, et ambulare in præceptis eius, et obsequi edictis eius;
24. Et filij populi nostri propter hoc alienabant se à nobis, et quicumque inueniebã-
tur ex nobis, interficiebantur, et hæreditates nostræ diripiebantur. 25. Et non ad

nos

nos tantùm extenderunt manum, sed & in omnes fines nostros: 26. Et ecce applicuetunt hodie ad arcem Ierusalem occupare eam, & munitionē Bethsuram munierunt: 27. Et nisi præuerteris eos velociùs, maiora quàm hæc facient, & non poteris obtinere eos. 28. Et iratus est rex, vt hæc audiuit: & conuocauit omnes amicos suos, & principes exercitus sui, & eos qui super equites erant. 29. Sed & de regnis alijs, & de insulis maritimis, venerunt ad eum exercitus conductitij. 30. Et erat numerus exercitus eius, centum millia peditum, & viginti millia equitum, & elephanti trigintaduo, docti ad prælium. 31. Et venerunt per Idumæam, & applicuerunt ad Bethsuram, & pugnauerunt dies multos, & fecerunt machinas; & exierunt & succenderunt eas igni, & pugnauerunt viriliter. 32. Et recessit Iudas ab arce, & mouit castra ad Bethzacharam contra castra regis. 33. Et surrexit rex ante lucem, & concitauit exercitûs in impetum contra viam Bethzacharam; & comparauerunt se exercitus in prælium, & tubis cecinerunt: 34. Et elephantis ostendetunt sanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium: 35. Et diuiserunt bestias per legiones: & astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis & galeæ æreæ in capitibus eorum: & quingenti equites ordinati vniculque bestiæ electi erant. 36. Hi ante tempus vbicumque erat bestia, ibi erant: & quocumque ibat, ibant, & non discedebant ab ea. 37. Sed & turres ligneæ super eos firmæ protegentes super singulas bestias: & super eas machinæ: & super singulas viri virtutis triginta duo, quo pugnabant desuper, & Indus magister bestiæ. 38. Et residuum equitatum hinc & inde statuit in duas partes, tubis exercitum commouere, & perurgere constipatos in legionibus eius. 39. Et vt refulsit sol in clypeos aureos, & æreos, resplenduerunt montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis. 40. Et distincta est pars exercitus regis per montes excelsos, & alia per loca humilia: & ibant caute & ordinatè. 41. Commouebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis, & incessu turbæ, & collisione armorum: erat enim exercitus magnus valdè, & fortis. 42. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium, & ceciderunt de exercitu regis sexcenti viri. 43. Et vidit Eleazar filius Saura vnam de bestijs loricatam loricis regis: & erat eminens super ceteras bestias. Et visum est ei quòd in ea esset rex: 44. Et dedit se vt liberaret populum suum, & acquireret sibi nomē æternum. 45. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens à dextris & à sinistris, & cadebant ab eo huc atque illuc. 46. Et iuit sub pedes elephantis, & supposuit se ei, & occidit eum: & cecidit in terram super ipsum, & mortuus est illic. 47. Et videntes virtutes regis, & impetum exercitus eius, diuerterunt se ab eis. 48. Castra autem regis ascenderunt contra eos in Ierusalem, & applicuerunt castra regis ad Iudæam & mōtem Sion. 49. Et fecit pacem cum his qui erant in Bethsura: & exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta conclusis, quia sabbata erant terræ. 50. Et comprehendit rex Bethsuram: & constituit illic custodiam seruare eam. 51. Et conuertit castra ad locum sanctificationis dies multos: & statuit illic balistas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & spicula, & scorpios ad mittendas sagittas, & fundibula. 52. Fecerunt autem & ipsi machinas aduersus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. 53. Escæ autem non erant in ciuitate, eò quòd septimus annus esset & qui remanserant in Iudæa de Gentibus, consumpserant reliquias eorum, quæ repositæ fuerant. 54. Et remanserunt in sanctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & dispersi sunt vnusquisque in locum suum. 55. Et audiuit Lysias quòd Philippus, quem constituerat rex Antiochus, cùm adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium suum, & regnaret, 56. reuersus esset à Perside, & Media, & exercitus qui abierant cum ipso, & quia quærebat suscipere regni negotia: 57. Festinauit ire, & dicere ad regem, & duces exercitus: Deficimus quotidie, & esca nobis modica est, & locus, quem obsidemus, est munitus, & incumbit nobis ordinare de regno. 58. Nunc itaque demus dextras hominibus istis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: 59. Et constituamus illis vt ambulent in legitimis suis sicut priùs. Propter legitima enim ipsorum, quæ despeximus, irati sunt, & fecerunt omnia hæc. 60. Et placuit sermo in conspectu regis & principum: & misit ad eos pacem facere, & receperunt illam. 61. Et iurauit illis rex, & principes: & exierunt de munitione. 62. Et intrauit rex montem Sion, & vidit munitionem loci: & rupit citiùs iuramentum, quod iurauit: & mandauit destruere murum in gyro. 63. Et discessit festinanter, & reuersus est Antiochiam, & inuenit Philippum dominantem ciuitati, & pugnauit aduersus eum, & occupauit ciuitatem.

Vers. 1. ET rex ANTIOCHVS] Epiphanes cum quo huc-usq; Iudæ & Iudæis fuit contentio & bellum. Hic ergo perrexit ELYMAIDEM, quæ alio nomine dicta est *Persepolis*, id est Persarum ciuitas, imò metropolis 2. Machab. 9. vt expilaret TEMPLVM IN EA LOCVPLES Veneri dicatum, sed à ciuibus fuit repulsus. Hebræi enim Persiam vocant Elam; vnde Elamitas appellant Persas, & Elymaidam, quā Græci vocant Persepolim. Sic Hebr. *Bethsames*, à Græcis vocatur *Heliopolis*, à Latinis *ciuitas solis*. Sic *Simon* Hebr. vocatur *Chananæus*, Grece *Zelotes*, Latinè *æmulator*. Porrò *templum* hoc Veneri fuisse dicatum asserit Appianus, licet Ioseph. & S. Hier. in c. 8. Daniel. putent fuisse Dianæ, Iustinus verò lib. 32. Iouis Dindymæi.

Vers. 4. REVERSVS EST IN BABYLONIAM] ibique mœrore mortuus anno regni sui 12. qui fuit Græcorum annus 149. fusè mors eius describitur l. 2. c. 9.

Antiochus Epiphanes vbi mortuus. Nota *Reuersus est*, id est reuerti cœpit, perrexit Babylonē, sed eò non peruenit, mortuus enim est in motibus Persidis & Mediæ iuxta Ecbatanam, vt dicitur l. 2. c. 9. v. 3. & 27. τὸ ergo *reuersus* significat actum inchoatū, nō perfectum. vnde pro ἀπεστρέψατο, id est *reuersus est*, Græca Vaticana & Regis habent ἀποστρέψαι, id est *reuerti*, siue *vt reuerteretur* hoc est, *abscessit inde repetens Babyloniam*, vt vertit Vatab. Quocirca Peter. in Daniel. c. 11. & Salianus censent Antiochum defunctum in montibus Mediæ, licet Serarius malit eum ibi grauiter ægrotare cœpisse, sed Babylone esse defunctum.

Vers. 7. ET QVIA DIRVERVNT (Iudas & Iudæi) ABOMINATIONEM, id est, abominabile idolum Iouis Olympij quod Antiochus super altare in templo collocarat ET SANCTIFICATIONEM, id est, sanctuarium, siue sanctum templum CIRCVMDEDERVNT MVRIS.

Vers. 12. NVNC VERÒ REMINISCOR MALORVM] Ecce conscientia scelestum arguit, vt agnoscat se ob sua scelera & sacrilegia contra Deum templum & Iudæos commissa cruciari & ad mortem adigi. En quàm verùm, *Conscientia mille testes*. Id patet in Caino vago & profugo ob cædem fratris Abelis Genes. 4. in fratribus Iosephum vendentibus Genes. 42. 21. in Iuda proditore Matth. 27. 4. Vrgente enim pœnā statim conscientia menti culpam, quasi pœnæ causam in memoriam reuocat, eamque sua increpatione castigat & pulsat.

Vers. 15. ET DEDIT EI (Philippo sibi intimo) DIADEMA ET STOLAM SVAM ET ANNVLVM] Vt ea quasi regis Insignia deferret ad filium suum Antiochum Eupatorem puerum, eumque educaret & dirigeret, quasi pædagogus, ac sibi in regno substitueret curando, vt ipse regnaret, ne Demetrius eius consobrinus regnum inuaderet, vti reipsa fecit.

Vers. 17. ET COGNOVIT LYSIAS, QVONIAM (quòd) MORTVVS EST REX ANTIOCHVS EPIPHANES ET CONSTITVIT REGNARE (vt regnaret, hoc est, regem proclamauit) ANTIOCHVM FILIVM EIVS (nouennē ait Appianus in Syriaco) ET VOCAVIT NOMEN EIVS EVPATOR] id est, bono & felici patre natus, magnis natalibus ortus, Epiphanis, id est, illustris patris generosus & illustris filius. Sic εὐπατρία vocatur generosa filia. Et εὐπατρίδαι dicti sunt à Theseo nobiles Atheniensium, teste Plutar. in Theseo, qui & in Publicola Patricios Romanorū vocat εὐπατρίδας, idemque nomen Budæus in Epist. Doctor. Venetis attribuit. Aliter Pagnin. in nomin. Hebr. *Eupator*, inquit, idem est, quod

A *bonus pater*, id est, bonus princeps. Hic enim subditos amat, quasi filios, eisque se benignū & beneficum quasi patrem exhibet. Prius etymon videtur aptius & verius. Nam Syri ait Appianus in Syriaco, Antiocho cognomen addiderunt Eupatori propter patris Virtutem, quasi dicerent cum felicem, cui talis pater contigisset.

ET HI QVI ERANT IN ARCE] q. d. milites Antiochi occupantes arcē Sion, scientes Iudam cum copijs abesse, excurrendo cōtinuò vexabant præsidiarios paucos, quod Iudas in arce vicina priori obiecta ad eos compescendū collocarat; quin & Vers. 18.

CONCLVSERANT ISRAEL IN CIRCVITV SANCTORVM] vt extra suam arcem & templum pedem efferre non auderent: atque hac ratione augebatur semper FIRMAMENTVM GENTIVM] hoc est, robur & fortitudo Antiochistarum. Quare Iu-

B das cum toto exercitu eos, arcemque Sion obsedit anno 150. Græcorum, qui fuit annus secundus Eupatoris.

ET ADIVNXERVNT SE ILLIS ALIQVI IMPII EX ISRAEL] inuidentes gloriæ Iudæ, qui proinde regem Ant. Eupatorem adierunt, excitantes eum, vt Iudam contereret, sperantes se in locum Iudæ ab eo substituendos, vt Iudææ forent præfecti & domini. Erāt ergo hi apostatæ & proditores Israelis. Vers. 21.

ET IRATVS EST REX] Ant. Eupator iuuenis, imò puer excitatus à Lysia & suis consiliarijs, qui proinde contra Iudam collegit cētum millia peditum & 20. millia equitum cum 32. elephantis, qui erant DOCTI AD PRÆLIVM.

ET EXIERVNT (Iudæi obsessi ex sua arce Bethsura) ET SVCCENDERVNT EAS (machinas ab Eupatore cōtra se erectas) ET PVGNAVERVNT VIRILITER] fortiter se suamq; Bethsurā propugnando. Vers. 31.

C ET ELEPHANTIS OSTENDERVNT SANGVINEM (succum siue liquorem, puta rubentem instar sanguinis) VVÆ ET MORI (ex arbore moro) AD ACVENDOS EOS IN PRÆLIVM] vt viso quasi sanguine concitarentur & efferarentur ad sanguinem hostium fundendū. Licet enim elephantes, tauri, leones non egeant hac proritatione, cùm dracones, aliaq; animalia sibi infesta cernunt, ea tamen indigent in prælio hominum, nam cum hominibus non habent antipathiam. Vers. 34.

Porrò elephantes hos fuisse enormes & robustissimos liquet ex eo, quòd erant Indici; nam Indum habebant magistrum. Indici autem sunt maximi & validissimi, longeq; Lybios superant teste Liuio l. 37. Rursùm ex eo, quod quilibet elephas dorso gestaret turrim celsam & validam, in eaque 32. armatos cum telorum, armorumque copia. Insuper ex eo, quod cuilibet elephanti assisterent

D quingenti equites, ita vt 32. elephantis vniuersim assisterent sedecim millia equitum cum elephantis & pro elephantis depugnantium. Eo maior fuit virtus Iudæ & Iudæorū cum tantis monstris generosè dimicantium. Insuper cuique elephanto assistebant mille pedites quare 32. elephantis assistebant 32. millia peditum. Nota primò, priscos elephantis vsos, & etiamnum Indos vti in prælijs ob causas, quas recenset Vegetius l. 3. de re milit. c. 24. *Elephātes, inquit, in prælijs magnitudine corporū, barritus horrore, formæ ipsius nouitate homines, equosq; conturbabant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Posteà Hannibal in Africa, rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia copiosos habuerunt: aduersus quos diuersa excogitata sunt genera armo-*

Elephantes in prælio. Curt.

Respons. 1.

brimolum. his adde primò fœtorem, qui in elephantis tam grauis est, vt equi hostium eum ferre non valentes, aufugiant, nisi illi priùs assueuerunt,
Secundò. Secundò, elephantem præ alijs animalibus esse docilem, adeò vt proximè ad docilitatem, prudétiam & sagacitatem hominum accedat, vt docent Plinius lib. 8. c. 2. Arist. l. 9. Hist. anim. c. 46. Docetur ergo preliari, & quomodo in prælio se gerere, quæq; munia obire debeat. Recenset ea Ælianus
Tertia. lib. 12. & 22. Tertiò; elephantes æquè, ac tauros obiectu sanguinis irritari, efferari & concitari, vt in hostem ruant, vti docet Valesius S. Philos. c. 82. ex aduerso noster Sanchez censet colorem sanguineum vuæ & mori elephantis fuisse ostensum, vt meminissent se hoc succo à vulneribus curatos & rursùm si in prælio vulnerentur fore curádos. Vulnera enim & morbos elephantis a rectoribus curari vino nigro tradit Ælian. lib. 11. c. 7. Arrianus & Strabo. Id quod aptè congruit Tropologię. Si enim sanguis vuæ accendit elephantem, vt memor beneficij & curationis per illum ab hero acceptæ pro eo depugnet & in gladios, hastasq; proruat! quid nos facere oportet intuentes Christú, qui pro nobis omnem suum sanguinem, vitamq; in crucem profudit? Addit Ælian. l. 3. de animalibus vinum dari elephantis ad potandum, vt eo accensi, quasi ebrij in enses armaque ruant. Idem apud Iudæos factum docet lib. 3. Machab. cap. 5. *Iussit*, inquit, *Hermon elephantorum præfectus, vt proxima die thus largis manipulis cum vino mero plurimo potui daretur elephantis omnibus numero quingentis, vt potu affatim præbito efferati ad mortem Iudæis afferendam introducerentur.* Thus enim vino immistum sensus hebetat, eisque stuporem immittit. Sic vinum epotum à tauris, alijsq; animalibus eos facit animosos & audaces; imò feroces & furiosos; vt in obuios quosque irruant.

VERS. 35.] ET ASTITERVNT SINGVLIS ELEPHANTIS MILLE VIRI IN LORICIS CONCATENATIS] quæ, scilicet, instar retis annulis, seu hamulis inter se connectebantur, vnde & hamatæ & squamatæ dicebantur, quali indutus erat Goliath duellans cum Dauide 1. Reg. c. 17. 5.

VERS. 36. HI ANTE TEMPVS VBICVNQVE ERAT BESTIA, VBI ERANT] q. d. hi mille viri cùm celeritatem gressus elephantis æquare non possent, præibant elephantem; quare ante tempus, quo bestia ad certum locum adueniebat; ipsi illam in eodem præueniebant: dum enim cernerent bestiam ad certum locum contendere, ipsi per semitas breuiores, & directas, eodem procurrebant, & bestiam præuertebant.

VERS. 37. SED ET TVRRES LIGNEÆ SVPER EOS FIRMÆ] habentes sua valla & loricas, quibus erant *protegentes* tum ipsos milites; tum eorum machinas.

ET SVPER SINGVLAS (turres) VIRI VIRTVTIS (id est, strenui & fortissimi) TRIGINTA DVO QVI PVGNABANT DESVPER in subiectos hostes; vnde eos facilè sternebant; ET INDVS MAGISTER (rector) BESTIÆ] vnde liquet hos elephantes fuisse Indicos, qui longè grandiores & robustiores sunt Africanis, hi enim vix sex, vel septem armatos portant. Ita ex Liuio, Plinio, Solino & alijs Gesnerus & Aldrouandus in elephante.

VERS. 39. ET VT REFVLSIT SOL IN CLYPEOS AVREOS ET ÆREOS RESPLENDVERVNT MONTES AB EIS] tum quia exercitus hic in suos ordines distribués sole clypeos eorum reuerberante, intuentibus totidem

A videbatur in se exhibere montes ære & auro splédentes; tum quia ordines hi erant *in vallibus*, vt habet Græcus; quare ex vallibus fulgor in clypeis radijs solis excitatus, reuerberabatur in vicinos montes, vt illi toti fulgidi & splendentes apparerent, SICVT LAMPADES IGNIS, id est, accensæ & ignitæ, præsertim quia vt sequitur, pars exercitus regij per montes, pars per valles incedebat. S. Ambr. l. 1. offic. 41. hæc ad elephantes refert: *Hi enim*, inquit *ad ortum solis, velut montes quidam armorum corusco, tamquam lampadibus ardentibus refulgebant.*

ET CECIDERVNT DE EXERCITV REGIS SEXCENTI VIRI] Iudas ergo statim initio prælij prostrauit sexcentos milites Antiochi; ac mox quatuor millia, vt dicitur lib. 2. c. 13. v. 18. VERS. 42.

ET VIDIT ELEAZAR FILIVS SAVRA VNAM DE BESTIIS] Hic Eleazar fuit frater Iudæ Machabæi, ait Iosep. qui c. 2. 5. cognominatus est Auaron vel VERS. 43.
B Abaron. vnde pro *Saura* Ioseph. legit *Auran*, Codex Basil. *Abaran* Nam in Græco non est *filius*, sed tantú *Eleazar Auaran*. vnde Vatab. vertit *Eleazar, qui vocatus Abaran*, id est, *fortis eorũ*. Sic & Gorionides, Serarius, Salianus & alij. Addit Gorionides eum hortatu fratris sui Iudæ aggressum esse elephantem. Hinc & Eleazari fratris Iudæ nulla fit mentio, vti fit Ionathæ, & Simonis, & Ioannis fratrum Iudæ. Videtur ergo hic Eleazar fuisse frater Iudæ, qui hic generosè sub elephãte occubuit.

Dices: quomodo ergo vulgata habet *filius Sauræ*? Resp. Eleazar erat filius Mathathiæ, qui cognominatus est *Saura*, vel vt Græca habent, *Auaran*, vel *Abaran*, id est, *fortis eorũ*. Ipse enim vexillũ fortitudinis contra Antiochum primus erexit. Porrò cognomen hoc Abaron Mathathias ad filium suũ Eleazarum transtulit ob egregiam eius animi corporisque fortitudinem. Erant enim Hebræi polyonomi & plura à varijs dotibus, vel euentis sor-
C tiebantur nomina, vel potiùs agnomina fortè ex שֶׁאֲבִּירוּ *seabbiron*, vel *seauaran*, id est *cui est fortitudo*, per crasin factum est *Saura*, sicut Genes. 49. pro *Silo*, id est Messias, Septuag. legerunt שֶׁלּוֹ *Selo*, id est, *quæ illi*, scilicet, Christo reposita sunt, puta regnum æternum, & gloria æterna. Simili enim modo plura nomina propria vsu contracta, imò corrupta, & detorta videmus; Sanchez tamen negat Eleazarum hunc fuisse fratrem Iudæ.

ET DEDIT SE in pugnam contra elephantem, VERS. 44 ideoque incertam mortem hoc fine primariò, VT LIBERARET POPVLVM SVVM ab inuasione regia Antiochi Eupatoris; secundariò, vt ACQVIRERET SIBI NOMEN ÆTERNVM] tum in terra apud homines, vt eos suo exemplo incitaret ad similia heroica facinora, tum potiùs in cælo apud Deum, & S. Angelos. Atque vtrumque consecutus est,
D Nam vt ait S. Ambr. loco mox citando; *rex territus vnius fortitudine pacem rogauit.*

ET IVIT SVB PEDES ELEPHANTIS] vt ventrem VERS. 46 eius perfoderet, itaque eum faceret ruere, ac ruina sua regem opprimere, qua tamen se quoq; opprimendum sciebat. Intendebat ergo directè regem occidere, indirectè verò intendebat permittere se quoque eadem ruinâ opprimi, sine qua regem occidere non poterat. Sic milites in acie primum locum ambiunt, vt primi in vrbem, vel hostem insiliant, etiamsi sciant plerosque eorum cadendos, & occubituros, hancque mortem putant suam esse gloriam. Sic Samson concussis columnis domum euertit, vt Satrapas Philisthæorum

ruina

ruina domus obrueret, etiamsi eadem se obruendum sciret. Iudic. 16. 29. vide ibi dicta. Quocirca Eleazarum à robore & zelo laudant S. Ambr. S. Greg. Serar. Salian. & alij passim. Simile facinus narrat Xenoph. l. 7. Cyripæd. de quodam, qui ventre equi Cyri transfixo Cyrum deiecit. Audi S. Amb. lib. 1. offic. c. 40. *Quanta igitur virtus, inquit, animi, primò vt mortem non timeret; deinde vt circumfusus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraque manu vulneratæ molem bestiæ subiret, ac sustineret; post intra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu. Cuius ruina inclusus magis, quàm oppressus, suo est sepultus triumpho. Nec fefellit opinio virũ, quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis spectaculo defixi hostes inermem occupatum incursare non ausi post casum ruentis bestiæ, sic trepidauerunt, vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Ex mox. *Itaque Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit.*

Et cecidit (Elephas) super ipsum (Eleazarum, qui se ei supposuerat:) et mortuus est illic] Eleazarus, oppressus ab elephante supra se cadente. Symb. S. Greg. lib. 19. mor. c. 13. *Eleazar,* ait, *in prælio elephantem feriens strauit, sed sub ipso, quẽ extinxit, occubuit. Quos ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos, qui vitia superant, sed sub ipsa, quæ subijciunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste, quem prosternit, moritur, qui de culpa, quam superat, eleuatur.*

Vers. 47. Et videntes (Iudas & Iudæi) virtutem regis, id est, exercitum regis tam validum & copiosum, vt ipsi pauci eũ prosternere non possent, prudenti consilio ad tempus diverterunt se ab eis, perrexerunt ad obsidendum arcem in monte Sion ab Antiochistis occupatã. Similiter rex tot suorum à Iuda cæsis territus se subduxit, nec ausus fuit Iudam abeuntem insequi, sed Bethsuram obsedit. Nota: in hisce libris per *virtutem* intelligitur validus exercitus: hunc enim significat Græcum δύναμις.

Vers. 49. Et fecit pacem cum eis, qui erant in Bethsura, cum pacto, vt eos fame morientes sineret egredi, & alimenta quærere, ipse verò Bethsuram occuparet: quia sabbatha erant terræ] id est, quia erat annus septimus, siue sabbathicus; quo nec serere nec metere licebat, sed terræ danda erat sua quies iuxta legem Exodi 23. Simili ratione Herodes fame cepit Ierosolymam in anno sabbathico, vti narrat Iosephus lib. 14. 28.

Vers. 51. Et convertit (rex Ant. Eupator) castra ac locum sanctificationis, vt templum & arcem, quam iuxta illud ad tutelam erexerat Iudas c. 4. 60. expugnaret: et statuit illic balistas &c. et scorpios, quæ erant machinæ, siue catapultæ ad mittendas sagittas et fundibula] Græcè σφενδόνας, id est, fundas, siue balistas maiores, quæ lapides grandes fundebant & iaculabantur in vrbem, de quibus vide Vegetium, Lypsium, Valerinum & alios.

Vers. 55. Et audivit Lysias, quòd Philippus &c. Lysias, qui regebat Eupatorem regem, vtpote puerum timens Philippum, ne se suo loco graduque extruderet, eò quòd Philippus à patre Ant. Epiphane moriente constitutus fuisset gubernator regni æquè ac filij Eupatoris, suasit Eupatori pacem facere cum Iudæis, ac contra Philippum pergere, ne is regnum inuaderet; itaque factum est. vnde 2. Machab. 13. 22. hæc supplentur, & adduntur, quæ valdè Iudæ fortitudinem, & victoriam commendant: *Iterum rex sermonem habuit ad eos, qui erant in Bethsuris: dextram dedit, accepit: abijt, commisit cum Iuda: superatus est. Vt autem cognouit rebellasse Philippum Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus Iudæos deprecans, subditusque eis iurat de omnibus, quibus iustum visum est: & reconciliatus obtulit sacrificium, honorauit templum, & munera posuit. Machabæum amplexatus est, & fecit eum à Ptolemaide vsque ad Gerrenos ducem & principem.*

Vers. 62. Et rupit citius iuramentum, quia arcem erectam à Iuda ad templi tutelam curauit euertendum, vt sequitur, mandavit destruere murum arcis in gyro] Sed mox regem perfidiæ suę pœnituit, qui cupiens vti auxilio, & robore Iudæ & Iudæorum contra Philippum, cum eo fœdus renouauit, Iudamque amplexatus fecit eum Ducem & Principem, vti iam dixi ex 2. Machabæorum 13.

Vers. 63. Et pugnavit adversum eum (Philippum sibi rebellantem, eumque captum occidit) et occupavit civitatem] Antiochiam, adiutus valdè auxilijs Iudæ & Iudæorum, vti narrat Iosephus & Gorionides. Porrò Antiochia est metropolis Syriæ, vrbs celeberrima, quam Orontes fluuius interfluit, posteà à Iustiniano Imperat. dicta Theopolis, id est, Dei ciuitas. In ea primùm sedit Petrus Apostolus, ibique primùm fideles appellati sunt Christiani. Dicta est Antiochia ab Antiocho, sicut Epiphania ab Epiphane, Alexandria ab Alexandro, Roma à Romulo, Constantinopolis à Constantino fundatore. Porrò Antiochiam condidit Seleucus Nicanor, qui primus post Alexandrum Magnum in Asia & Syria regnauit, eamque ex nomine patris sui Antiochi Antiochiam nuncupauit, & Syriæ caput constituit, ait S. Isid. lib. 15. Origin. c. 1.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEmetrius Seleuci filius Roma fugiens, paternum Syriæ regnum occupat, ideoq́. Ant. Eupatorem suum consobrinum illud occupantem cum Lysia tutore interficit. Mox falsis Alcimi accusationibus incitatus contra Iudam mittit Bacchidem, sed Iudas vtrumque comprimit. Tandem v. 26, Demetrius mittit Nicanorem, sed hunc quoque vincit & occidit Iudas, caputq́. eius cum manu suspendit contra Ierusalem.

1. ANno centesimo quinquagesimo primo, exijt Demetrius Seleuci filius ab vr-
be Roma, & ascendit cum paucis viris in ciuitatem maritimam, & regnauit
illic. 2. Et factum est, vt ingressus est domum regni patrum suorum, compre-
hendit exercitus Antiochum & Lysiam, vt adducerent eos ad eum. 3. Et res ei
innotuit: & ait: Nolite mihi ostendere faciem eorum. 4. Et occidit eos exer-
citus. Et sedit Demetrius super sedem regni sui. 5. & venerunt ad eum vi-
ri iniqui & impij ex Israel: & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos, 6. Et
accusauerunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Iudas, & fratres eius, omnes
amicos tuos, & nos dispersit de terra nostra. 7. Nunc ergo mitte virum, cui
credis, vt eat, & videat exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus regis:
& puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum. 8. Et elegit rex ex amicis suis
Bacchidem, qui dominabatur trans flumen magnum in regno, fidelem regi: & misit
eum, 9. vt videret exterminium, quod fecit Iudas: sed & Alcimum im-
pium constituit in sacerdotium, & mandauit ei facere vltionem in filios Israel.
10. Et surrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & mise-
runt nuntios, & locuti sunt ad Iudam, & fratres eius, verbis pacificis in dolo. 11. Et
non intenderunt sermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu
magno. 12. Et conuenerunt ad Alcimum & Bacchidem congregatio scriba-
rum requirere quæ iusta sunt: 13. & primi Assidæi qui erant in filijs Israel, &
exquirebant ab eis pacem. 14. Dixerunt enim: Homo sacerdos de semine Aaron
venit, non decipiet nos. 15. Et locutus est cum eis verba pacifica: & iurauit illis,
dicens: Non inferemus vobis malum neque amicis vestris. 16. Et crediderunt
ei: & comprehendit ex eis sexaginta viros, & occidit eos in vna die, secundùm ver-
bum quod scriptum est: 17. Carnes sanctorum tuorum, & sanguinem ipsorum
effuderunt in circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret. 18. Et incubuit ti-
mor & tremor in omnem populum: quia dixerunt: Non est veritas & iudicium in
eis: transgressi sunt enim constitutum, & iusiurandum quod iurauerunt. 19. Et
mouit Bacchides castra ab Ierusalem, & applicuit in Bethzecha: & misit, & com-
prehendit multos ex eis qui à se effugerant, & quosdam de populo mactauit, & in
puteum magnum proiecit. 20. Et commisit regionem Alcimo, & reliquit cum
eo auxilium in adiutorium ipsi. Et abijt Bacchides ad regem: 21. & satis agebat
Alcimus pro principatu sacerdotij sui. 22. & conuenerunt ad eum omnes, qui
perturbabant populum suum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam ma-
gnam in Israel. 23. Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo
erant, filijs Israel, multò plus quàm Gentes. 24. & exijt in omnes fines Iudææ in
circuitu, & fecit vindictam in viros desertores, & cessauerunt vltrà exire in regio-
nem. 25. Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant: & cogno-
uit quia non potest sustinere eos, & regressus est ad regem, & accusauit eos multis
criminibus. 26. Et misit rex Nicanorem, vnum ex principibus suis nobilioribus:
qui erat inimicitias exercens contra Israel: & mandauit ei euertere populum.
27. Et venit Nicanor in Ierusalem cum exercitu magno, & misit ad Iudam &
ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, 28. dicens: Non sit pugna inter me &
vos: veniam cum viris paucis, vt videam facies vestras cum pace. 29. & venit ad
Iudam, & salutauerunt se inuicem pacificè: & hostes parati erant rapere Iudam.
30. Et innotuit sermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum: & conterritus est
ab eo, & ampliùs noluit videre faciem eius. 31. Et cognouit Nicanor quoniam de-
nudatum est consilium eius: & exiuit obuiàm Iudæ in pugnam iuxta Capharsalama.

re profanatum,& portas exuſtas, & in atrijs virgulta nata ſicut in ſaltu vel in montibus,& paſtophoria diruta. 39. Et ſciderunt veſtimenta ſua,& planxerunt planctu
magno,& impoſuerunt cinerem ſuper caput ſuum, 40. & ceciderunt in faciem ſuper terram,& exclamauerunt tubis ſignorum,& clamauerunt in cælum. 41. Tunc
ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduerſus eos qui erant in arce, donec emundaret
ſancta. 42. Et elegit ſacerdotes ſine macula, voluntatem habentes in lege Dei:
43. & mundauerunt ſancta, & tulerunt lapides contaminationis in locum immundum. 44. Et cogitauit de altari holocauſtorum,quod profanatum erat,quid de eo
faceret. 45. Et incidit illis conſilium bonum vt deſtruerent illud:ne forte illis eſſet
in opprobrium,quia contaminauerunt illud Gentes,& demoliti ſunt illud. 46. Et
repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto,quoadusque veniret propheta,& reſponderet de eis. 47. Et acceperunt lapides integros ſecundùm legem;& ædificauerunt altare nouum,ſecundùm illud quod fuit priùs. 48. & ædificauerunt ſancta,
& quæ intra domum erant intrinſecus:& ædem, & atria ſanctificauerunt. 49. Et
fecerunt vaſa ſancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incenſorum & menſam in templum. 50. Et incenſum poſuerunt ſuper altare,et accenderunt lucernas,
quæ ſuper candelabrum erant, et lucebant in templo. 51. & poſuerunt ſuper menſam panes, et appenderunt vela, et conſummauerunt omnia opera quæ fecerant.
52. Et ante matutinum ſurrexerunt quinta & vigeſima die menſis noni (hic eſt menſis Caſleu) centeſimi quadrageſimi octaui anni: 53. & obtulerunt ſacrificium ſecundùm legem,ſuper altare holocauſtorum nouum, quod fecerunt. 54. Secundùm tempus et ſecundùm diem, in qua contaminauerunt illud gentes, in ipſa renouatum eſt in canticis, et citharis, et cinyris, et in cymbalis. 55. Et cecidit omnis
populus in faciem, et adorauerunt, et benedixerunt in cælum eum, qui proſperauit
eis. 56. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, et obtulerunt holocauſta
cum lætitia, et ſacrificium ſalutaris et laudis. 57. Et ornauerunt faciem templi
coronis aureis et ſcutulis: & dedicauerunt portas, et paſtophoria, et impoſuerunt eis
ianuas. 58. Et facta eſt lætitia in populo magna valde,& auerſum eſt opprobrium
Gentium. 59. Et ſtatuit Iudas & fratres eius,& vniuerſa eccleſia Iſrael, vt agatur
dies dedicationis altaris in temporibus ſuis, ab anno in annum,per dies octo, à quinta
& vigeſima die menſis Caſleu, cum lætitia & gaudio. 60. Et ædificauerunt tempore illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas,ne quando venirent Gentes,& conculcarent eum,ſicut anteà fecerunt. 61. Et collocauit illic exercitum, vt ſeruarent eum,& muniuit eum ad cuſtodiendam Bethſuram, vt haberet
populus munitionem contra faciem Idumææ.

Vers. 1. ET ASSVMPSIT GORGIAS QVINQVE MILLIA VIRORVM (peditum) ET MILLE EQVITES ELECTOS, ET MOVERVNT CASTRA NOCTE] Gorgias erat vnus ex tribus Ducibus Antiochi & Lyſiæ belli experientiſſimus, quod & hic oſtendit, dum cum militibus ſelectis noctu inuadit caſtra Iudæ, vt ex improuiſo eum dormientem cum ſuis opprimat. Hoc enim ſtratagemate Hannibal cecidit Romanos, & Romani Haſdrubalem fratrem Hannibalis,teſte Liuio.

Vers. 2. ET FILII QVI ERANT EX ARCE, ERANT ILLIS DVCES] q.d. milites Antiochi in arce Sion nati, vel educati, ideoque regionis & locorum gnari ducebant eos per vias obſcuras (erat enim nox) anfractuoſas & abſconditas, quarum ipſi erant ignari, B vtpote exteri & alienigenæ.

Vers. 3. ET AVDIVIT IVDAS, ET SVRREXIT IPSE ET POTENTES (robuſti Duces & milites) PERCVTERE VIRTVTEM EXERCITVVM REGIS] puta tota caſtra à Gorgia relicta. Græcè tantum eſt *δύναμιν*, id eſt, vim, robur, potentiam, exercitum & copias regis. Sed quia in his caſtris erant variarum gentium exercitus, iique validi & numeroſi, hinc Noſter vertit *virtutē exercituum regis*. Iudas ergo per exploratores reſciuit ſtratagema & conſilium Gorgiæ, illudque in ipſum retorſit. Nam eadem nocte ipſe reliqua caſtra Gorgiæ relicta in Emmaum, ſecura A & dormientia inuaſit,& ex inopinato oppreſſit.

Vers. 4. ADHVC ENIM DISPERSVS ERAT EXERCITVS A CASTRIS] q. d. adhuc milites Gorgiæ non erant collecti & in ordines, acieſque ſuas diſtributi in caſtris,ſed palabundi vagabantur, ſenſim colligebant,ordinabantque ſe in caſtris. Iudas id ſciens, diſperſos & inordinatos aggreſſus facilè proſtrauit.

Vers. 5. ET VENIT GORGIAS IN CASTRA IVDÆ ET NEMINEM INVENIT] quia Iudas cum ſuis eadem nocte iuerat in Emmaum,vt relictos à Gorgia cæderet,vt dixi.

Vers. 6. ET CVM DIES FACTVS ESSET, APPARVIT IVDAS IN CAMPO CVM TRIBVS MILLIBVS VIRORVM (peditum) TANTVM QVI TEGVMENTA, id eſt loricas, ſiue thoraces ferreos, & ſcuta ET GLADIOS NON HABEBANT] ſcilicet, *ſicut volebant*, vt addunt Græci, multique Latini codices, q.d. non habebant gladios politos,acutos,latos & longos, quales ipſi optabant, & quales habebant hoſtes;ſed impolitos rubigine obductos, hebetatos, ſtrictos & breues; multi etiam non gladijs, ſed perticis,fuſtibus,malleis, ligonibus, falcibus, alijſque armis ruſticis dumtaxat, quæ domi vel in agro repererant, armati incedebant. Eo maior fuit Dei virtus & militum fortitudo, ac victoria. Hoc eſt,quod ait Ioſeph. lib. 12. c. 11. *Ducens tria millia virorum non ſatis inſtructa armis propter inopiam.* ita Dion Carthu. &

Ioſe.

A Iosephus Stephanus hic, qui & addit multos ex ijs fuisse fundibularios, qui gladijs vti non solebant, vt liberi essent in librandis lapidibus ex fundis. Minùs probabiliter Lyran. pro *quid* legens *quia* sic explicat, q.d. ideò Iudas tria dumtaxat millia armatorum & gladiatorum eduxit in aciem, quia ceteri Iudæi nõn habebant gladios & clypeos, vt pugnare possent. Porrò eos habuisse gladios liquet ex v. 15. vbi dicitur *Nouissimi autem eorum ceciderunt gladio*, & ex eo quòd paulò antè Iudæi spoliauerunt castra Apollonij, indeque tulerunt gladios & arma cetera.

VERS. 7. ET VIDERVNT CASTRA GENTIVM VALIDA, ET LORICATOS ET EQVITATVS] *Machabæi pedites pugnabant 4. de causis.* Nota Iudas & Machabæi pugnabant pedites, nec habebant equites; nolla enim equorum fit mentio, cùm hostes copiosum haberent equitatum æquè ac peditatum. Causæ fuere variæ. 1. Prima, quia Deus Deuter. 17. B 16. vetuerat Iudęis copiam equorum, ne in eis, sed in ipso confiderent. Ita S. Basil. & alij, quos ibidẽ citaui, licet Abul. id negare videatur. 2. Secũda, quia Iudęa est mõtosa & pręrupta, vnde equis & equitibus vix peruia & ad pugnam incommoda. 3. Tertia, quia Iudæa carebat equorum abundantia, ac eorum loco vtebatur asinis & mulis, equos verò ex Ægypto (vti fecit Salomon) accersebat: ibi autem eos emere, indeque in Iudęam deducere, Machabæis nimis erat onerosum & sumptuosum. 4. Quarta, volebat id Deus, vt magis ostenderet suam potentiam, ac virtutem & robur Machabæorum, quòd scilicet, ipsi soli Deo nixi, vti fatetur hic Iudas, eius ope imploratâ, pauci cum multis, pedites cum equitibus, inermes ferè cum armatis confligentes, eos tamen prosternerent iuxta illud Dauidis C *Hi in curribus & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei nostri inuocabimus*. Psal. 19. 8.

VERS. 10. ET NVNC CLAMEMVS IN CÆLVM] dicentes, *mi camocha baelim Iehoua*, id est, *quis similis tui in fortibus Domine*? Exo. 15. Hoc enim erat emblema & tessera Iudęa, vnde ex versus illius literis initialibus iunctis, dictus est *Machabi*, id est, Machabæus, vt satis ex hisce eius verbis & similibus colligitur. Nam Iudas vbiq; spem victorię non in armis, nec in militibus, sed in Deo vnico reposuit, eumque inuocauit, atque hac cõfidentia & supplici prece semper victoriam obtinuit excepto vltimo prælio, in quo vulneratus occubuit, eo quòd non legatur ante prælium Deum inuocasse, vti aliàs facere solebat.

ET MEMOR ERIT TESTAMENTI PATRVM NOSTRORVM] q.d. memor erit Deus pacti & fœderis D cum patribus nostris initi, vt scilicet, nos eum colamus, quasi Deum nostrum, & ipse vicissim noster sit Deus, id est protector, prouisor, tutor & custos, ideoque nos à tot, tantisque hostibus liberet, eosque coram nobis prosternat.

VERS. 15. NOVISSIMI AVTEM (fugientium) OMNES CECIDERVNT] cæsi à Iuda & socijs, qui fugientes persequebantur & caudam hostium carpebant, vltimosque cædebant.

VERS. 17. DIXITQVE IVDAS: NON CONCVPISCATIS SPOLIA, QVIA BELLVM CONTRA NOS EST] *Iudæ prudentia in cohibendo milites à spolijs.* Vide hic prudentiam militarẽ Iudæ, qua suos sub signis continuit, nec spolia hostium rapere permisit, ne hostes fugientes id videntes, se rursùm colligerẽt, ac Iudæos palantes, & spolijs onustos inuaderent & prosternerent. Sic enim hoc sæculo vidimus Germanos & Transyluanos, cum multa Turcarũ

A millia cæcidissent, ab ijsdem fuisse cæsos, eo quòd præproperè ad spolia dilapsi, Turcis se in montibus colligendi, & spolijs onustos inuadendi, mactandique ansam dedissent. Ita Tomyris regina Scytharum fugam simulans castra epulis & vino referta, Cyro & Persis diripienda reliquit: at mox regrediens eosdem vino, somnoque sepultos ad vnum omnes obtrũcauit, teste Iustino, Herodoto & alijs. Fridericum Boëmiæ regem Boleslaus II. triplici prælio fudit, sed dum militi in diripienda præda locum dat, nec victoriam persequitur, Fridericus collecto milite triplici tumentem victoriâ vicit, & in exilium redire compulit. ita Delr. li. 13. Plura exẽpla de Alexandro, Hannibale, Tiberio vide apud Frontinum lib. 2. c. 5. Auaritia ergo, & prædæ auiditas decipit prudentiam, ac victoribus victoriam extorquet, eamque in victos transfert, B facitque, vt fiat locus cædis, qui paulò antè fuerat victoriæ. Quare sapientes belli Duces milites à præda cohibent, & in acie armatos continent, hostesque fugientes persequuntur, donec plena de ijs sit victoria: tunc enim secura est prædatio & spoliatio. Hac de causa Duces bello victi, vt hostem insequentem morentur, cumque effugiant, pecunias & res pretiosas post se spargunt, vt ijs colligẽdis hostis occupatus persequi desistat. *Victi spargunt aurum vt effugiant.* Ita Tryphon rex Syriæ victus, per totum iter fugiens, aurum & argentum dispersit, & hac ratione equites Antiochi sectãtes moratus euasit, teste Iulio Frõtino li. 2. de stratagematis c. 13. qui & addit idem fecisse Gallos cum Attalo pugnantes. Idem fecisse Mithridatem victũ à Lucullo & Romanis, ac per gazam regiam Romanis obiectam eorum inseC quentium manus effugisse, tradit Plutar. in Lucullo. Sic Castor è venatorum manibus elabitur, resecta virilia eis objiciens: ob hæc enim eos se venari cognoscit, vt è suis virilibus Castorium Medicis assignent. Audi Polybium lib. 10. *Et quoniam plurimi prædæ inhiant, atq; victoriam plenam obtinere nequeunt, fit, vt de summa rerum periclitentur. Multis hoc accidit, vt licet facti sint voti compotes, & vel in castra hostium irruerint, vel ciuitatem ceperint, attamen non solum eiecti sint, sed & totius causæ periculum, & detrimentum incurrerint.*

Tropol. nos cum dæmonibus assiduè luctantes spolia terrena relinquere debemus, ne, si eis incubemus, ab illis occupemur & superemur. *nudi ergo cum nudis luctemur*, ait S. Greg.

VERS. 20. ET SVCCENDERVNT CASTRA] Iudas succendit castra, id est, tentoria hostium, vt Gorgias eminus D è monte rem spectans sciret, suos esse cæsos, ideoque castra à Iuda esse succensa, itaque metuens sibi & suis fugam capesseret. Quod & factum est.

VERS. 23. HYACINTHVM (id est, vestes hyacinthini, vel violacei coloris) ET PVRPVRAM MARINAM] quæ fit ex succo conchyliorũ marinorum, ac præsertim pisciculi, qui purpura vocatur, idque maximè in Tyro, vnde vocatur purpura Tyria, & Sarranũ (*Tyrus* enim Hebr. dicitur *Sor*) ostrum teste Plinio l. 4. c. 38. & 39. nã purpura, quæ fit ex violis alijsque herbis pallet, nec cũ Tyria comparari potest; hæc enim est ardens, & quasi ignea. Vnde Virgil. Æneid. 4. *Tyrioq; ardebat murice læna.* Porrò milites Chaldęi æquè, ac Persæ vtebãtur vestibus purpureis & coccineis, tum ad ornatũ. *Milites vtebantur purpura ad tegendum vulnera.* Vnde Xenoph. libr. 2. Cyrip. *Erant*, ait, *milites armati omnes ijsdem armis, quibus Cyrus, puniceis tunicis;* tum vt in prælio vulnerati sanguinem diffluentem, vulneraque te-

gererit per concolorem tunicam purpuream, ne socios consternerent & hostibus audaciam adderent, vti testatur Valer. Max. lib. 2. c. 6. & Ælianus lib. 6. cap. 6.

Vers. 24. Et conversi hymnvm canebant] puta Epinicium Deo, victoriam illius opi & virtuti nō suę assignantes: qua gratitudine Deum sibi deuinciebant, vt nouas eis daret victorias, victoria enim propriè est donum Dei, qui illud gratis largitur, ingratis negat, vel datam aufert. Hinc Christiani parta victoria canunt. *Te Deum laudamus.*

Vers. 25. Et facta est salvs, id est victoria, magna in Israel] victoria enim hęc salutē dedit Israeli. Metonymicè ergo ponitur causa pro effectu. Vide dicta c. 3. v. 6. Adde salus, sicut & pax Hebræis omne beneficium, omnem felicitatem, omne bonum significat. Vnde illud Psal. 17. *Magnificans salutes*, id est beneficia & dona *regis eius*; hinc eas mox vocat *misericordiam*, siue gratiam.

Vers. 28. Et seqventi anno congregavit Lysias virorvm (peditum) electorvm sexaginta millia et eqvitvm qvinqve millia] quæ Iudas cum paucis Deo nixus pari fortitudine & felicitate prostrauit v. 34.

Vers. 32. Da illis formidinem] Immitte eis terrorem pānicum, vt putent contra se venire, vel militum, vel Angelorum formidabiles acies, itaq; perculsi fugiant, imò se inuicem inuadant, putantes commilitones suos esse hostes, itaque commoveantvr contritione sva, vt se mutuò conquassando conterant, proterant, & trucident, vti factū est Madianitis sub Gedeone, qui mutua se cæde truncabant. Iudicum 7. 22.

Et tabefac (Grecè τῆξον, id est, *liquefac*, sicut cera dissoluitur & liquefit coram igne) avdaciam virtvtis eorvm.

Vers. 35. Qvod parati (resoluti) svnt, avt vivere (vincendo) avt mori fortiter] vt si vincantur, malint generosè occumbere, quàm turpiter fungere. Nam *fortiter*, Græcè γενναίως, id est, *generosè* tam ad *viuere*, quàm ad *mori* referendum est; viuit autem fortiter in prælio is, qui vincit; moritur verò fortiter, qui vincitur à numero hostium, sed fortiter pugnando occiditur.

Abiit Antiochiam] Prudenter abijt Lysias, quia cū resolutis & desperatis periculosissima est pugna, vel ostendi in lib. Iudic. & Regum. Quare Iudas habens milites, quibus deliberatum erat, aut vincere, aut mori, omnes hostium acies protriuit, & admirandas obtinuit victorias. Hęc enim militum resolutio facit eos imperterritos & animosos, quasi leones, vt per tela, per saxa, per ignes inuolent in hostem, velut fulmina, eosque percellant, sternant & dissipent.

Vers. 36. Dixit avtem Ivdas et fratres eivs: ecce contriti svnt inimici nostri, ascendamvs nvnc mvndare sancta] puta sanctum templum, sancta altaria & vasa, vt ea à Gentibus per idola & superstitiones profanata & polluta expiemus, ac renouemus, id est, pristino nitori, honori & decori, Deique cultui restituamus. Vide hic pietatem æquè, ac solertiam Iudæ, qui otio à bellis sibi à Lysia concesso vtitur ad negotium sanctū vt templum expiet, in eoque Dei sacrificia, cultumque restauret. Imitentur Iudam nostri Duces & milites, vt cum fortitudine bellica Dei timorem, cultum & pietatem coniungant; itaque à Deo victorijs, omnibusque bonis præsentibus & æternis cumulabuntur.

Et viderv̄nt sanctificationem (id est sanctuarium, siue templum; puta Sanctum & Sanctum Sanctorum) desertam. Et pastophoria dirvta] Pastophoria erant cubicula sacerdotum annexa templo, in quibus vestes, opes, ęque templi asseruabantur. vnde & *gazophylacia* vocabantur & *thalami* Ezech. 40. παστὸς enim est thalamus: & *exedra*, quòd in eis essent sedes ad sedendum & quiescendum. Vers. 38.

Et exclamaverunt tvbis signorvm] vocantur tubæ *signorum*, quia per earum clangorem significabantur dies festi & populi conuocatio, siue conuentus. Num. 10. v. 2. & 10. verius tamen videtur, has tubas nō fuisse sacras templi: has enim iam abstulerant milites Antiochi, templum profanantes, sed profanas castrorū & belli. Hæ vocantur *signorum*, quia significabant militi, quid agendum foret, ac præsertim adesse hostem, vt ad prælium contra eum se pararet. Erant enim hæ tubæ Iudæ Ducis, eiusque militum, vt inter hostes constituti tubarum clangore conuocarentur, & excitarentur ad vigilandum & ad præliandū eo tempore, quo sacerdotes & eorū asseclę mundabant templum, ne Antiochi satellites arcem Sion insidentes, ex ea in templum decurrerent & mundātes obruerent. ita Sanch. vnde explicans subdit: Vers. 40.

Tvnc ordinavit Ivdas viros vt pvgnarent adversvs eos, qvi erant in arce, donec emvndarent sancta] templi loca, atria & vasa. Arcem Sion enim obtinebant hostes, scilicet, Antiochi milites, nec inde eos expellere potuit Iudas hoc anno 148. Græcorum, sed post biennium anno 150. Græcorum arcem obsidere cœpit, ac per 23 annos eam obsidere Machabæi, quibus expletis eam tandem expugnarunt anno 171. Græcorum, vt dicitur c. 13. v. 50. Vers. 41.

Volvntatem habentes in lege Dei] *voluntatem*, id est pium affectum, desiderium, studium legis & cultus Dei promouendi. Vers. 42.

Et tvlervnt lapides contaminationis] è quibus Gentiles idololatrę cōstruxerāt sua idola, aras, statuas & c. quibus tam lapides, quàm replū contaminarant & profanarant. c. 1. 50. & l. 2. c. 10. Vers. 43.

In locvm immvndvm] puta in Tophet, siue gehennam, vbi cremabāt infantes idolo Moloch. Hic enim locus erat immundissimus & execrabilis 4. Reg. 23. 10. Sic olim aræ & templa idolorū à Christianis fuere planè diruta & euersa vsque ad S. Greg. qui lib. 9. Epist. 71. ad Mellitū decernit, vt illa non diruentur, sed expientur, & ab idolorum cultu ad Dei cultum transferantur.

Et cogitavit de altari holocavstorvm (quod olim Esdras & sacerdotes in reædificato templo erexerant) qvod profanatvm erat (per idolum Iouis Olimpij, quod in eo collocarant Antiochistæ) qvid de eo faceret] an illud emundaret ad vsum, an verò amoueret, quasi indignum ad vsum. Vers. 44.

Et incidit illis consilivm bonvm, vt destrverent illvd, ne forte illis esset in opprobrivm] ne idololatræ eis exprobrarent, quòd in altari per idolum Iouis Olympij polluto sacrificarent, quodq; non Deo, sed Ioui sacrificarent; Iouis enim idolum in ea fuerat collocatum. Vers. 45.

Et reposvervnt lapides in monte domvs (id est in monte Sion, in quo domus Dei, siue templum fabricatum erat) donec veniret propheta aliquis, præsertim Messias: huic enim atti- Vers. 46.

dē

dæ à multis sæculis expectabant Iudæi,& iam imminebat eius aduẽtus. Nam ab anno 148. Græcorum,quo hæc gesta sunt, vsque ad ortum Christi fluxere anni 159.dumtaxat. Hinc disce hoc tempore Machabęorum nullum fuisse prophetam in Israel: nam vltimi fuere prophetæ, Zacharias & Malachias. Dices, cur Iudas cùm esset Pontifex; non consoluit Deum per oraculum Ephod,siue per Vrim & Thummin? Resp. Ioseph.oraculum hoc ducentis annis ante Christum siluisse & desijsse. ita ipse lib.3.c.11. Idem censent Abul. & alij. Aut certè Ephod hoc dans oracula iam ablatum erat ab Antiochi ministris,ac præsertim à Pseudo-Pontifice Iasone, Menelao, Alcimo apostatis & proditoribus, vt Iudas eo vti; & per illud Deum consulere non posset. ita Sanchez.

VERS.48. ET ÆDIFICAVERVNT (ab idololatris diruta, vel disrupta restaurarunt) SANCTA,id est, priorem B partem templi,quæ vocabatur *Sanctum*,vel *Sancta* in plurali,vti hic vocatur, ET QVÆ INTRA DOMVM ERANT INTRINSECVS] id est, quoque ea, quæ erant in posteriori & interiore parte templi, quæ dicebatur *Sancta Sanctorum*, id est sanctissima. In Sancto erat mensa panum propositionis,candelabrum aureum & altare thymiamatis, quæ ab Antiochi satellitibus ablata fuere,vnde noua fabricauit Iudas, vt dicitur v.49. In Sancto Sanctorum tantùm erat Arca cum Cherubim & Propitiatorio, sed hæc paulò ante excidium Ierusalem per Chaldæos è templo extulit Ieremias & abscondit. Vnde Hebræi asserunt in secundo templo,reædificato post reditum è Babylone per Zorobabel, non fuisse Arcam. Alij dicunt fuisse Arcam,non à Mose fabricatam,hanc enim extulit Ieremias, sed aliam Mosaicæ similem à Iudæis post reditum efformatam,de quo plura lib.2.

ET ÆDEM ET ATRIA SANCTIFICAVERVNT] Ædes vocatur Sanctum Sanctorum,quod præcessit; vnde *to ædem*,non est in Græco: *atria* erant vicina templo circumcirca; in quibus populus degebat & spectabat sacrificia;hęc omnia ab idololatris cõtaminata & polluta Iudas sãctificauit,id est ab idolis & superstitione purgauit,aquà lustrali expiauit ac Deo rursum solenni benedictione dedicauit.

VERS.52. QVINTA ET VIGESIMA DIE MENSIS NONI (HIC EST MENSIS CASLEV] qui nostro partim Nouembri,partim Decembri respõdet. Hebræi enim vtebantur mensibus lunaribus,cùm nos vtamur solaribus. Quàre hac eadem die 25.Casleu Iudęi celebrabant quotannis festum Encęniorum,siue dedicationis templi,eadem die hoc loco factæ à Iuda. *Festum Enceniorum.* Causa festi fuit beneficij, indeq; æ lætitiæ magnitudo,ideoque per octo dies celebrabatur. Audi 2 Mach.10.v.5. *Qua die autẽ templũ ab alienigenis pollutum fuerat,contigit eadem die purificationem fieri vigesima quinta mensis,qui fuit Casleu: & cum lætitia diebus octo egerunt in modum Tabernaculorum recordãtes, quòd ante modicũ temporis diem solemnem Tabernaculorum in montibus,& in speluncis more bestiarũ egerãt. Propter quod Thyrsos & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundari locum suum &c.* Et Ioseph.lib.12. *Tanta verò lętitia ob reductos ritus patrios & priscam religionem occupauit gentis animos, maximè quòd ea felicitas ex insperato obtigerat, vt lex lata sit ad posteros, quę iuberet quotannis hoc festũ reparari cum cæremonijs templi,per octo dies celebrari;& ex eo tempore mos hic apud nostros obtinuit,vocamusq; hãc festiuitatem luminum, opinor ideò, quòd ex insperato*

A *nobis illuxerit tanta felicitas &c.*

Tropol. festo Enceniorum significatur festum, quod agunt Angeli & Sancti de peccatore pœnitentiam agente, cùm ipse templum animæ suæ, quod per peccatum profanarat, per contritionem expurgat,rursumque Deo dedicat. Vide Riberam lib.5.de templo c.17. *Tropol.*

SECVNDVM TEMPVS ET SECVNDVM DIEM, id est,eodem planè die,scilicet,25. Casleu, IN QVA CONTAMINAVERVNT ILLVD GENTES] antè triennium c.1.v.62.q.d.sicut anno 145. Græcorũ,die 25.mẽsis Casleu,Antiochus profanauit templũ,vt dictum est c.1.v.62. ita Iudas post trienniũ, puta anno 148.Gręcorũ,eadem die 25.mensis Casleu templum repurgauit, rursumque Deo dedicauit, vti disertè dicitur lib.1.c.10.v.5. Idẽ ergo dies fuit profanationis & dedicationis,desolationis & consolationis,luctus & gaudij. Porrò Iudas dedicauit templum anno 148. Græcorum viuente adhuc Antiocho, nam hic mortuus est anno sequenti 149.Græcorum,vt dicitur c.6.16. VERS.54.

ET CYTHARIS ET CINYRIS] Hæc duo instrumenta musica vicina erant & sola magnitudine,ac fortè fidium numero inter se distincta, vti apud Italos sunt *viole* vel *violini*. Vnde Noster 2.Paral. 9.11. & alibi pro cinyris, vt habet Græcus, vertit *citharas*,Cithara enim Hebr.vocatur כִּנּוֹר *kinnor*, id est cinyra.

ET STATVIT IVDAS &c.] q.d. Iudas quasi Põtifex instituit festum Encęniorum quotannis celebrandum die 25.Casleu, in memoriam purgationis & dedicationis templi, ab illo eodẽ die factæ. Huius festi meminit Ioann.in Euang.c.10.22. Vide de hoc festo Riberam lib.5. de Templo c.17. Hinc solemne semper apud fideles fuit festũ dedicationis Ecclesiæ,vt patet ex homilijs,quas in ea habuerunt S.Aug. S.Greg. S.Chrys. Beda,Bernardus & alij. Sanè Constantinus Magnus omnes Episcopos conuocauit ad dedicationem templi Ierosolymitani. Quin & Michael Archãgelus dedicauit Ecclesiam suam in monte Gargano,cuius rei memoriam quotannis celebramus die 29. Septembris. S.Petrus sibi Ecclesiam dedicauit Londini in Anglia,vt habet vita Eduardi regis Angliæ apud Surium. Denique Christus ipse dedicauit Ecclesiam S.Dionysij Parisijs. Rem gestã enarrat Robertus Gaguinius lib.3.de gestis Francorum. VERS.59. *Dignitas dedicationis Ecclesiæ.* *Exempla.*

ET ÆDIFICAVERVNT MONTEM SION] q.d. in monte Sion construxerunt arcem oppositam arci hostili,vt hostes cohiberent, ne templum sua excursione infestarent. Licet enim v.40.Iudas constituerit milites,qui tutarentur eos,qui purgabant templum,necdum tamen arcem eis construxerat; quare illam hic construit. Ex hoc loco originem habuisse videntur milites ad templi custodiam deputati, eorumque præfecti, qui *magistratus templi* vocãtur Actor.4.1.& Luc.22.4.quos Chrys.vocat *Duces militum templi*. Beda *Prætores templi*, Syrus *Præfectos templi*. Græcè verò vocãtur στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ,id est, milites templi Luc.22.52. Videntur hi fuisse Leuitæ è tribu Leui,quorum immẽsus erat numerus: ad hos enim cura templi & sacrorum spectabat,ac proinde per arma & milites suos cauere debebant,ne quis tumultus fieret in templo: Leuitæ enim & sacerdotes quotidie manus cruẽtãdo mactatione & laniatione victimarum assuescebant sanguini,discebantque mactare homines templi inimicos. Ad horum similitudinem Ierosolymis VERS.60. *Militum templi origo.*

lymis à Christianis recuperatis, anno post Christum 1130. instituti sút Ierosolymitani equites, dicti Templarij siue milites templi, quorum munus erat itinera ad têmplum ab infidelium & prædonum incursu tuta seruare, vti docet Guliel. Tyrius lib. 12. de bello sacro cap. 7. Extat ad hos insignis sermo S. Bern. qui illo sæculo vixit, ad milites têpli, vbi c. 9. asserit eos habitasse iuxta têplum. Verùm cùm tádem ipsi imperium Patriarchæ Ierosolymitani, à quo instituti fuerant, detractarent atque ob ingêtes opes insolescerent, à Clemente V instigante Philippo Pulchro Franciæ rege extincti fuere anno Domini 1311. vti in eius vita narrat Platina, Genebr. & Volater. lib. 22. Anthr. Et patet ex Conc. Viennensi, in quo sententia damnationis contra Templarios lata est vnà cum decreto extinctionis Ordinis ipsorum.

VERS. 61. AD CVSTODIENDAM BETHSVRAM] Bethsura fuit alia municio constructa à Iuda contra Idumæos quinq; stadijs distans ab arce Sion, & à Ierosolymis (stadium continet 125. passus) intra mõ-

A tium fauces instar Thermopylarum, ait Iosephus: vnde *Bethsura* Heb. idẽ est, quod *domus rupis*. Audi Adrichom. in descrip. tribus Iuda n. 61. *Bethsur vel Bethsora S. Hier. ætate erat oppidũ, vel vt alij, præsidium & castrum totius Iudææ munitissimũ, & quoniã erat vndique circumuallatũ montibus, ab eo nomen accepit: Interpretatur enim Bethsur domus rupis, petræ, aut fortitudinis. Impositum erat claustris montium ad vallẽ Raphaim, distans vno miliario Ierusalem, sita super via publica, quæ à Ierusalem ducit Gazam, vt quidã volunt. Firmauit locum hunc ædificijs Roboam Rex Iuda, & iterũ Iudas Machabæus; Lysias oppugnauit; Antiochus Eupator deditione cepit per fraudem, Ionathas Machabæus recepit. Apud hoc castellum reges Syriæ, cùm vim Iudæis intentarent, sæpè cæsi & profligati sunt. Ipse postremum Simon Machabæus occupatum, contra omnes hostium irruptiones fortissimè communiuit præsidijs. Erat tempore Hieronymi fons ad radices Bethsur, qui ab eadem, qua gignebatur, humo sorbebatur; in quo fonte quidam putant Eunuchum Candacis reginæ à Philippo baptizatum, atque inde nomen accepisse fons Æthiopis.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas Ammonitas, Moabitas & Idumæos profligat, mox v. 9. Galileis per Simonem fratrem, Galaaditis per se succurrit, ac v. 28. Bosor, & v. 35. Maspha, aliasq; vrbes Galaaditidis expugnat. Inde v. 37. integro prælio cædit Timotheum, & v. 46. expugnat Ephronem, sed v. 56. cæduntur Iosephus & Azarias Iudæ æmuli.

1. ET factum est, vt audierunt Gentes in circuitu, quia ædificatum est altare & sanctuarium sicut priùs, iratæ sunt valdè: 2. Et cogitabant tollere genus Iacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & persequi. 3. Et debellabat Iudas filios Esau in Idumæa, & eos qui erant in Acrabathane, quia circumsedebant Israelitas, & percussit eos plaga magna. 4. Et recordatus est malitiam filiorum Bean, qui erant populo in laqueum, & in scandalum, insidiantes ei in via. 5. Et conclusi sunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit eos, & incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in eis erant. 6. Et transiuit ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copiosum, & Timotheum ducem ipsorum: 7. Et commisit eum eis prælia multa, & contriti sunt in conspectu eorum, & percussit eos. 8. Et cepit Gazer ciuitatem, & filias eius, & reuersus est in Iudæam. 9. Et congregatæ sunt gentes quæ sunt in Galaad, aduersus Israelitas qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos: & fugerunt in Datheman munitionem. 10. Et miserunt litteras ad Iudam & fratres eius, dicentes: Congregatæ sunt aduersum nos gentes per circuitum, vt nos auferant: 11. Et parant venire, & occupare munitionem, in quam confugimus: & Timotheus est dux exercitus eorum. 12. Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit multitudo de nobis. 13. Et omnes fratres nostri, qui erant in locis Tubin, interfecti sunt: & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & spolia, & peremerunt illic ferè mille viros 14. Et adhuc epistolæ legebantur, & ecce alij nuntij venerunt de Galilæa conscissis tunicis, nuntiantes secundùm verba hæc: 15. Dicentes conuenisse aduersum se à Ptolomaida, & Tyro, & Sidone: & repleta est omnis Galilæa alienigenis, vt nos consumant. 16. Vt audiuit autem Iudas, & populus, sermones istos, conuenit ecclesia magna cogitare quid facerent fratribus suis, qui in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis. 17. Dixitque Iudas Simoni fratri suo: Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: ego autem & frater meus Ionathas ibimus in Galaaditim. 18. Et reliquit Iosephum filium Zachariæ & Azariam, duces populi, cum residuo exercitu in Iudæa ad custodiam: 19. Et præcepit illis, dicens: Præstote populo huic: & nolite bellum committere aduer-

sum

sum gentes donec reuertamur. 20. Et partiti sunt Simoni viri tria millia, vt iret in Galilæam: Iudæ autem octo millia in Galaaditim. 21. Et abijt Simon in Galilæam, & commisit prælia multa cum gentibus: & contritæ sunt gentes a faciè eius, & persecutus est eos vsque ad portam 22. Ptolemaidis: & ceciderunt de gentibus ferè tria millia virorum, & accepit spolia eorum. 23. Et assumpsit eos, qui erant in Galilæa, & in Arbatis, cum vxoribus, et natis, et omnibus quæ erant illis; et adduxit in Iudæam cum lætitia magna. 24. Et Iudas Machabæus et Ionathas frater eius transierunt Iordanem, et abierunt viam trium dierum per desertum. 25. Et occurrerunt eis Nabuthæi, et susceperunt eos pacificè, et narrauerunt eis omnia, quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide. 26. Et quia multi ex eis comprehensi sunt in Barasa, et Bosor, et in Alimis, et in Casphor et Mageth, et Carnaim: hæ omnes ciuitates munitæ, & magnæ. 27. Sed & in ceteris ciuitatibus Galaaditidis tenentur comprehensi, & in castrum constituerunt admouere exercitum ciuitatibus his, & comprehendere, & tollere eos in vna die. 28. Et conuertit Iudas, & exercitus eius, viam in desertum Bosor repentè, & occupauit ciuitatem: & occidit omnem masculum in ore gladij, & accepit omnia spolia eorum, & succendit eam igni. 29. Et surrexerunt inde nocte, & ibant vsque ad munitionem. 30. Et factum est diluculo, cùm eleuassent oculos suos, ecce populus multus, cuius non erat numerus, portantes scalas & machinas, vt comprehenderent munitionem, & expugnarent eos. 31. Et vidit Iudas quia cœpit bellum, & clamor belli ascendit ad cælum sicut tuba, & clamor magnus de ciuitate: 32. Et dixit exercitui suo: Pugnate hodie pro fratribus vestris. 33. Et venit tribus ordinibus post eos, & exclamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione. 34. Et cognouerunt castra Timothei quia Machabæus est, & refugerunt à facie eius: & percusserunt eos plaga magna, & occiderunt ex eis in die illa ferè octo millia virorum. 35. Et diuertit Iudas in Maspha, & expugnauit & cepit eam: et occidit omnem masculum eius, & sumpsit spolia eius, & succendit eam igni. 36. Inde perrexit, & cepit Casbon, & Mageth, & Bosor, & reliquas ciuitates Galaaditidis. 37. Post hæc autem verba congregauit Timotheus exercitum alium, & castra posuit contra Raphon trans torrentem. 38. Et misit Iudas speculari exercitum: & renuntiauerunt ei, dicentes: Quia conuenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu nostro sunt, exercitus multus nimis: 39. Et Arabas conduxerunt in auxilium sibi, & castra posuerunt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abijt Iudas obuiàm illis. 40. Et ait Timotheus principibus exercitus sui: Cùm appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum: quia potens poterit aduersum nos. 41. Si verò timuerit transire, & posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum. 42. Vt autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, statuit scribas populi secus torrentem, & mandauit eis dicens: Neminem hominum reliqueritis: sed veniant omnes in prælium. 43. Et transfretauit ad illos prior, & omnis populus post eum; & contritæ sunt omnes gentes à facie eorum, & proiecerunt arma sua, & fugerunt ad fanum, quod erat in Carnaim. 44. Et occupauit ipsam ciuitatem, & fanum succendit igni, cum omnibus qui erant in ipso: & oppressa est Carnaim, & non potuit sustinere contra faciem Iudæ. 45. Et congregauit Iudas vniuersos Israelitas, qui erant in Galaaditide, à minimo vsque ad maximum, & vxores eorum, & natos, & exercitum magnum valdè, vt venirent in terram Iuda. 46. Et venerunt vsque Ephron: & hæc ciuitas magna in ingressu posita, munita valdè, & non erat declinare ab ea dextra vel sinistra, sed per mediam iter erat. 47. Et incluserunt se qui erant in ciuitate, & obstruxerunt portas lapidibus: & misit ad eos Iudas verbis pacificis. 48. dicens: Transeamus per terram vestram, vt eamus in terram nostram: & nemo vobis nocebit: tantùm pedibus transibimus. Et nolebant eis aperire. 49. Et præcepit Iudas prædicare in castris, vt applicarent vnusquisque in quo erat loco. 50. Et applicuerunt se viri virtutis: & oppugnauit ciuitatem illam tota die, & tota nocte, & tradita est ciuitas in manu eius: 51. Et peremerunt omnem masculum in ore gladij, & eradicauit eam, & accepit spolia eius, & transiuit per totam ciuitatem super interfectos. Et transgressi sunt Iordanem in campo magno, contra faciem Bethsan. 53 Et erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populum per totam viam, donec venirent in terram Iuda. 54 Et ascenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio. & obtulerunt holocausta, quòd nemo ex eis cecidisset, donec reuerterentur in pace,

FRETEMVS AO EOS ET POTERIMVS AOVERSVS EVM] Putant aliqui, Timotheum hoc quasi omen accepisse, ex eoque diuinasse, ad sua, an Iudæ foret victoria; Sicut Ionathas idem hoc omen victoriæ de Philisthæis accepit, dixitque, *si dixerint, ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris*, 1. Reg. 14. 12.

Hostes meticulosi facile vincuntur.

Veriùs est, Timotheum hoc dixisse ex bellica experientia & coniecturali præsagio. Duces enim belli periti explorant hostium animos, an sint meticulosi, an audaces & de victoria præfidentes. Si eos in sint meticulosi, colligunt eos esse infirmos & pusillanimes, ideoque facile prosterni posse; vnde eos inuadunt & sternunt: si verò videant eos esse audaces & præfidentes, conijciunt eos esse se fortiores, itaque se subducunt & fugiunt, ne ab eis cædantur. Multum enim valet ad victoriam militum fiducia & hostium diffidentia. ita S. Thom. Sanchez, Serarius & alij. Olim cùm essem in Belgio, Neomagi diffidebant ciues Catholici ab Hæreticis, & vtrimque acies parabantur in foro ad confligendum: sed dux Hæreticorum popoſcit alloquium Consulis & ducis Catholici, vt de pace ageretur. Consul Catholicus Ducis hæretici manum apprehendens, deprehendit eam tremulam: Vnde ad suos reuersus: Agite, aitciues, pugnemus, hostes timent & tremunt, nostra est victoria: Pugnarunt, vicerunt, & hæreticos vrbe expulerunt. Agesilaus rex Spartæ bellicosissimus rogatus quæ dos maximè ducem belli exornaret, respondit: *Audacia aduersus hostes, & in oblata opportunitate, ratio & consilium*. ita Stobæus serm. 52.

VERS. 42. STATVIT (Iudas) SCRIBAS] qui militum nomina in catalogo inscribebant, vt viderent, ne quis cis torrentem remaneret, sed vt cogerent omnes transire, vt totis copijs animosè in Timotheum irruens eum prosterneret, vti & fecit.

VERS. 43. ET TRANSFRETAVIT AD ILLOS PRIOR] Iudas videns suos timere transitum fluminis ob hostium copiam, prior ipse flumē transmisit, vt reliqui eum quasi Ducem suum generosè sequerentur. Itaque factum est. Quare hac audacia hostes perculit, in fugam egit, cæcidit, contriuit, vt sequitur. Idem fecêre magni Duces, qui in rebus arduis primi rem aggressi, milites ad se sequendum suo exemplo animarunt, & rem confecerunt. ita fecit Cato apud Lucanum lib. 9. primus arenas Lybicas ingrediens, vnde milites ad se sequendum exhortans aiebat:

Ducis audacia hostes perculsi.

Exempla.

Primus arenas
Ingrediar, primusq; gradus in puluere ponam. Et mox:
fatoq; pericula vestra
Prætentate meo.

Idem fecêre Alexander Magnus, & Iulius Cæsar teste Suetonio in eius vita c. 58. & seq. Tritum est illud Philippi patris Alexandri: *Formidabilior est exercitus ceruorum duce leone, quàm leonum duce ceruo.* Et illud Alberti Ducis Austriæ apud Syluium l. 2. de gestis Alphonsi: *Si alium, quam me exercitus contra Boemos Ductorem petitis, frustra me Austriæ Ducem nominatis. Dux enim reuera est, qui exercitum ducit, & quem acriter pugnantem exercitus sequitur.*

VERS. 45. ET CONGREGAVIT VNIVERSOS ISRAELITAS] vt ex Galaaditide, vbi hostibus cingebantur, secum venirent in terram Iuda, ibique inter præsidia Iudæorum securi degerent, vt dixi de Galilæis v. 23.

VERS. 46. ET VENERVNT VSQVE EPHRON, ET HÆC CIVITAS MAGNA IN INGRESSV] id est in aditu Galaaditidis posita. Erat ergo Ephron trans Iordanem in terra Galaad. Distinguuntur hæc tria nomina Ephraim, Ephrem & Ephron. Ephraim enim erat mons tribus Ephraim, Ephrem erat oppidum paruum quinque milliaribus distans à Bethel, respiciens ad orientem, in quam Christus fugiens Pharisæos, secessit paulò antè mortem, Ioannis 11. 54. Ephron erat ciuitas, quam Israeli bello eripuit Asa 2. Paral. 13. 19. posteà vicus magnus contra Septemtrionem viginti milliaribus distans à Ierusalem: ita Adrich. & alij, licet S. Hier. in locis Hebr. videatur dicere Ephron esse eandem cū Ephrē. Rursùm Ephron fuit triplex, vna in tribu Ephraim, de qua iam dixi, altera in tribu Iuda ait S. Hier. & Adrich. tertia in tribu Manasse, de qua hîc agitur. Hæc enim, ait Adrich. in descriptione tribus Manasse nu. 48. fuit vrbs magna & munita valdè, ac multis bellicis machinis, telorumque apparatu instructa: sita in via publica non procul à Iordane, & penè è regione ciuitatis Bethsan, siue Scytopolis: quam montes vtrimque ita circumuallant, vt non nisi per ciuitatem iter pateat. Vnde cùm Iudas Machabæorum hac exercitum duceret, ac transitus illi per ciuitatem, quem per nuncios modestè petierat, negaretur, ferro sibi viam aperire coactus est.

Ephron triplex.

ET ERAT IVDAS COLLIGENS EXTREMOS] agminis sui, scilicet, infirmos, debiles, fatigatos, feminas, pueros, senes, ne quis in via deficeret, vel tardè sequens in hostium manus incideret. Fuit hæc insignis Iudæ prouidentia & charitas, vt suos omnes saluos reduceret in Iudæam. VERS. 53.

ET EXHORTABATVR POPVLVM PER TOTAM VIAM] vt animosè pergeret, ita tamen vt extremos agminis non desereret. VERS. 56.

AVDIVIT IOSEPHVS ZACHARIÆ FILIVS ET AZARIAS PRINCEPS VIRTVTIS] id est, exercitus à Iuda relictus in Iudæa, vt se absente eam custodiret, hac tamen lege, vt cum hoste non confligeret ante suum reditum, vt dictum est v. 18. & 19. Quare dum hi duo contra iussum Iudæ eo absente confligere voluerunt, cæsi, fugatique fuere. Hæc nimirum fuit iusta pœna inobedientiæ, æquè ac superbiæ, qua ipsi sibi famam & gloriam præliando instar Iudæ parere satagerunt.

IPSI AVTEM NON ERANT DE SEMINE VIRORVM ILLORVM, PER QVOS SALVS FACTA EST IN ISRAEL] id est non erant de semine Mathathiæ & filiorum, asseclarumque eius, quos Deus elegerat in belli sacri Duces; ideoque eis vires, robur & victorias tam illustres contulit. Quare cùm ipsi à Iuda se segregarunt, imò contra eius iussum, quasi eius gloriæ æmuli pugnarunt, à Deo deserti, victi, cæsique fuere. Discat hic quisque se prælijs & officijs non ingerere, sed expectare Dei vocationē illamque sequi: Sic enim prosperè Deo dirigente omnia cedent; sin autem, Deo deserente, infeliciter. Porrò Iudam elegit Deus hoc fine, *ut defenderetur gens* (fidelis Ecclesiæ) *vnde ventura esset salus mundi*, ait Ruper. lib. 10. & cap. 25. vt scilicet ex Israele nasceretur Christus mundi Saluator. VERS. 62.

ET VIRI IVDA MAGNIFICATI SVNT VALDE] Viri Iuda vocantur milites Iudæ Machabæi, qui in Galaaditide tā præclara gesserant, & tot victorijs gloriosi. Vnde Græca clarè habent. *Et vir Iudas & fratres ipsius glorificati sunt*. Perperam ergo nonnulli hinc colligunt Iudam Machabæū fuisse oriundum è tribu Iuda, cùm constet eum fuisse è tribu Leui. VERS. 63.

ET EXPVGNABAT FILIOS ESAV] Iudas num-
Vers. 63. quam quieſcens inſtar fulminis circumibat debel-
lando Idumæos, Samaritas, Philiſthæos, cæteroſ-
que Iudæorum hoſtes, ideoque aſſiduis de ijs vi-
ctorijs Deo dirigēte triumphabat: Vnde de ijs an-
te aliquot ſæcula vaticinati fuerunt Abdias, So-
phonias, alijque prophetæ.

Vers. 67. IN DIE ILLA CECIDERVNT SACERDOTES IN BELLO, DVM VOLVNT FORTITER FACERE, ET SINE CONSILIO (ac directione Iudę Ducis ſui) EXEVNT IN PRÆLIVM.] Hoc merebatur eorum temeritas, ambitio glorię & inobedientia: Mariana & Sanchez putant hos ſacerdotes eſſe Ioſephum & Azariam iam dictos v. 56. Planiùs alij cenſent, fuiſſe diuerſos, qui eorum inſtar auidi glorię & Iudæ æmuli, inconſultè hoſtes inuadentes ab eis fuſi, cæſique fuere.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANtiochus Epiphanes à Perſis repulſus, audienſque ſuos à Iuda cæſos, ex mœrore ægrotat & moritur; mox v. 17. Lyſias ſubſtituit ei filium Antiochum Eupatorem. Iudas obſidet arcem Sion: contra eum ab apoſtatis concitatur Eupator, eductiſ in aciem centum millia peditum & viginti millia equitum cum 32. elephantis, cum quibus v. 42. Iudas fortiter confligit, ac Eleazarus elephantum regium ſubiens, cædenſque ab eo cadente opprimitur: Inde v. 49. Eupator obſidet Bethſuram, eamq́ fame capit, idem facturus arci à Iuda erectæ in monte Sion niſi auocatus Antiochiam perrexiſſet contra Philippum: Quare cum Iudæis pacem inijt, ſed eam mox rumpit.

1. ET rex Antiochus perambulabat ſuperiores regiones; & audiuit eſſe ciuitatem
Elymaidem in Perſide nobiliſſimam, & copioſam in argento & auro, 2. tem-
plumque in ea locuples valdè: & illic velamina aurea & loricæ, & ſcuta, quæ reli-
quit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia. 3. Et venit,
& quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam: & non potuit, quoniam innotuit
ſermo his qui erant in ciuitate. 4. Et inſurrexerunt in prælium, & fugit inde, &
abijt cum triſtitia magna, & reuerſus eſt in Babyloniam. 5. Et venit qui nuntiaret ei
in Perſide, quia fugata ſunt caſtra, quæ erant in terra Iuda: 6. Et quia abiit Lyſias
cum virtute forti in primis, & fugatus eſt à facie Iudæorum, & inualuerunt armis, &
viribus, & ſpoliis multis, quæ ceperunt de caſtris, quæ exciderunt. 7. Et quia di-
ruerunt abominationem, quam ædificauerat ſuper altare, quod erat in Ieruſalem, &
ſanctificationem, ſicut priùs, circumdederunt muris excelſis, ſed & Bethſuram ciui-
tam ſuam. 8. Et factum eſt vt audiuit rex ſermones iſtos, expauit, & commotus eſt
valdè: & decidit in lectum, & incidit in languorem præ triſtitia, quia non factum eſt
ei ſicut cogitabat. 9. Et erat illic per dies multos: quia renouata eſt in eo triſtitia
magna, & arbitratus eſt ſe mori. 10. Et vocauit omnes amicos ſuos, & dixit illis:
Receſſit ſomnus ab oculis meis, & concidi, corrui corde præ ſollicitudine. 11. Et
dixi in corde meo: In quātam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua
nunc ſum: qui iucundus eram, & dilectus in poteſtate mea! 12. Nunc verò remini-
ſcor malorum, quæ feci in Ieruſalem, vnde & abſtuli omnia ſpolia aurea & argentea,
quæ erant in ea, & miſi auferre habitantes Iudæam ſine cauſa. 13. Cognoui ergò
quia propterea inuenerunt me mala iſta: & ecce pereo triſtitia magna in terra aliena.
14. Et vocauit Philippum, vnum de amicis ſuis, & præpoſuit eum ſuper vniuerſum
regnum ſuum. 15. Et dedit ei diadema, & ſtolam ſuam, & annulum, vt adduceret
Antiochum filium ſuum, & nutriret eum, & regnaret. 16. Et mortuus eſt illic An-
tiochus rex anno centeſimo quadrageſimo nono. 17. Et cognouit Lyſias quoniam
mortuus eſt rex, & conſtituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit adoleſ-
centem: & vocauit nomen eius Eupator. 18. Et hi qui erant in arce, concluſerant
Iſrael in circuitu ſanctorum: & quærebant eis mala ſemper, & firmamentum Gen-
tium. 19. Et cogitauit Iudas diſperdere eos: et conuocauit vniuerſum populum,
vt obſiderent eos. 20. Et conuenerunt ſimul, et obſederunt eos, anno centeſimo
quinquageſimo, et fecerunt baliſtas et machinas. 21 Et exierunt quidam ex eis
qui obſidebantur, et adiunxerunt ſe illis aliqui impij ex Iſrael. 22. Et abierunt ad re-
gem, et dixerunt: Quouſque non facis iudicium, et vindicas fratres noſtros? 23. Nos
decreuimus ſeruire patri tuo, et ambulare in præceptis eius, et obſequi edictis eius:
24. Et filij populi noſtri propter hoc alienabant ſe à nobis, et quicumque inueniebā-
tur ex nobis, interficiebantur, et hæreditates noſtræ diripiebantur. 25. Et non ad

nos

nos tantùm extenderunt manum, ſed & in omnes fines noſtros: 26. Et ecce appli-
cuerunt hodie ad arcem Ieruſalem occupare eam, & munitionē Bethſuram munie-
runt: 27. Et niſi præuerteris eos velociùs, maiora quàm hæc facient, & non pote-
ris obtinere eos. 28. Et iratus eſt rex, vt hæc audiuit: & conuocauit omnes amicos
ſuos, & principes exercitus ſui, & eos qui ſuper equites erant. 29. Sed & de regnis
alijs, & de inſulis maritimis, venerunt ad eum exercitus conductitij. 30. Et erat
numerus exercitus eius, centum millia peditum, & viginti millia equitum, & ele-
phanti trigintaduo, docti ad prælium. 31. Et venerunt per Idumæam, & applicue-
runt ad Bethſuram, & pugnauerunt dies multos, & fecerunt machinas; & exierunt
& ſuccenderunt eas igni, & pugnauerunt viriliter. 32. Et receſſit Iudas ab arce,
& mouit caſtra ad Bethzacharam contra caſtra regis. 33. Et ſurrexit rex ante
lucem, & concitauit exercitûs in impetum contra viam Bethzacharam: & compa-
rauerunt ſe exercitus in prælium, & tubis cecinerunt: 34. Et elephantis oſtende-
runt ſanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium: 35. Et diuiſerunt be-
ſtias per legiones; & aſtiterunt ſingulis elephantis mille viri in loricis concatenatis
& galeæ æreæ in capitibus eorum: & quingenti equites ordinati vnicuique beſtiæ
electi erant. 36. Hi ante tempus vbicumque erat beſtia, ibi erant: & quocumque
ibat, ibant, & non diſcedebant ab ea. 37. Sed & turres ligneæ ſuper eos firmæ
protegentes ſuper ſingulas beſtias: & ſuper eas machinæ: & ſuper ſingulas viri vir-
tutis triginta duo, quo pugnabant deſuper, & Indus magiſter beſtiæ. 38. Et reſi-
duum equitatum hinc & inde ſtatuit in duas partes, tubis exercitum commouere, &
perurgere conſtipatos in legionibus eius. 39. Et vt refulſit ſol in clypeos aureos,
& æreos, reſplenduerunt montes ab eis, & reſplenduerunt ſicut lampades ignis. 40.
Et diſtincta eſt pars exercitus regis per montes excelſos, & alia per loca humilia: &
ibant caute & ordinatè. 41. Commouebantur omnes inhabitantes terram à voce
multitudinis, & inceſſu turbæ, & colliſione armorum: erat enim exercitus magnus
valdè, & fortis. 42. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium, & cecide-
runt de exercitu regis ſexcenti viri. 43. Et vidit Eleazar filius Saura vnam de beſtijs
loricatam loricis regis: & erat eminens ſuper ceteras beſtias, Et viſum eſt ei quòd in
ea eſſet rex: 44. Et dedit ſe vt liberaret populum ſuum, & acquireret ſibi nomē æter-
num. 45. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens à dextris &
à ſiniſtris, & cadebant ab eo huc atque illuc. 46. Et iuit ſub pedes elephantis, &
ſuppoſuit ſe ei, & occidit eum: & cecidit in terram ſuper ipſum, & mortuus eſt illic.
47. Et videntes virtutes regis, & impetum exercitus eius, diuerterunt ſe ab eis.
48. Caſtra autem regis aſcenderunt contra eos in Ieruſalem, & applicuerunt caſtra
regis ad Iudæam & mōtem Sion. 49. Et fecit pacem cum his qui erant in Bethſura:
& exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta concluſis, quia ſabbata erant
terræ. 50. Et comprehendit rex Bethſuram: & conſtituit illic cuſtodiam ſeruare
eam. 51. Et conuertit caſtra ad locum ſanctificationis dies multos: & ſtatuit illic
baliſtas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & ſpicula, &
ſcorpios ad mittendas ſagittas, & fundibula. 52. Fecerunt autem & ipſi machinas
aduerſus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. 53. Eſcæ autem non erant
in ciuitate, eò quòd ſeptimus annus eſſet & qui remanſerant in Iudæa de Gentibus,
conſumpſerant reliquias eorum, quæ repoſitæ fuerant. 54. Et remanſerunt in ſan-
ctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & diſperſi ſunt vnuſquiſque in locum
ſuum. 55. Et audiuit Lyſias quòd Philippus, quem conſtituerat rex Antiochus,
cùm adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium ſuum, & regnaret, 56. reuerſus
eſſet à Perſide, & Media, & exercitus qui abierant cum ipſo, & quia quærebat ſuſci-
pere regni negotia: 57. Feſtinauit ire, & dicere ad regem, & duces exercitus: Defe-
cimus quotidie, & eſca nobis modica eſt, & locus, quem obſidemus, eſt munitus, &
incumbit nobis ordinare de regno. 58. Nunc itaque demus dextras hominibus iſtis,
& faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: 59. Et conſtituamus illis vt
ambulent in legitimis ſuis ſicut priùs. Propter legitima enim ipſorum, quæ deſpexi-
mus, irati ſunt, & fecerunt omnia hæc. 60. Et placuit ſermo in conſpectu regis &
principum: & miſit ad eos pacem facere, & receperunt illam. 61. Et iurauit illis rex,
& principes: & exierunt de munitione. 62. Et intrauit rex montem Sion, & vidit
munitionem loci: & rupit citiùs iuramentum, quod iurauit: & mandauit deſtruere
murum in gyro. 63. Et diſceſſit feſtinanter, & reuerſus eſt Antiochiam, & inuenit
Philippum dominantem ciuitati, & pugnauit aduerſus eum, & occupauit ciuitatem,

Vers. 1. ET rex ANTIOCHVS] Epiphanes cum quo hucvsq; Iudæ & Iudæis fuit contentio & bellum. Hic ergo perrexit ELYMAIDEM, quæ alio nomine dicta est *Persepolis*, id est Persarum ciuitas, imò metropolis 2. Machab. 9. vt expilaret TEMPLVM IN EA LOCVPLES Veneri dicatum, sed à ciuibus fuit repulsus. Hebræi enim Persiam vocant Elam; vnde, Elamitas appellant Persas, & Elymaidam, quã Græci vocant Persepolim. Sic Hebr. *Bethsames*, à Græcis vocatur *Heliopolis*, à Latinis *ciuitas solis*. Sic *Simon* Hebr. vocatur *Chananæus*, Græcè *Zelotes*, Latinè *æmulator*. Porrò *templum* hoc Veneri fuisse dicatum asserit Appianus, licet Ioseph. & S. Hier. in c. 8. Daniel. putent fuisse Dianæ, Iustinus verò lib. 32. Iouis Dindymæi.

Vers. 4. REVERSVS EST IN BABYLONIAM] ibique mœrore mortuus anno regni sui 12. qui fuit Græcorum annus 149. fusè mors eius describitur l. 2. c. 9.

Antiochus Epiphanes vbi mortuus. Nota *Reuersus est*, id est reuerti cœpit, perrexit Babylonẽ, sed eò non peruenit, mortuus enim est in montibus Persidis & Mediæ iuxta Ecbatanam, vt dicitur l. 2. c. 9. v. 3. & 27. τὸ ergo *reuersus* significat actum inchoatũ, nõ perfectum. vnde pro ἀπέστρεψας, id est *reuersus est*, Græca Vaticana & Regis habent ἀποστρέψαι, id est *reuerti*, siue *vt reuerteretur* hoc est, *abscessit inde repetens Babyloniam*, vt vertit Vatab. Quocirca Perer. in Daniel. c. 11. & Salianus censent Antiochum defunctum in montibus Mediæ, licet Serarius malit eum ibi grauiter ægrotare cœpisse, sed Babylone esse defunctum.

Vers. 7. ET QVIA DIRVERVNT (Iudas & Iudæi) ABOMINATIONEM, id est, abominabile idolum Iouis Olympij quod Antiochus super altare in templo collocarat; ET SANCTIFICATIONEM, id est, sanctuarium, siue sanctum templum CIRCVMDEDERVNT MVRIS.

Vers. 12. NVNC VERÒ REMINISCOR MALORVM] Ecce conscientia scelestum arguit, vt agnoscat se ob sua scelera & sacrilegia contra Deum templum & Iudæos commissa cruciari & ad mortem adigi. En quàm verùm, *Conscientia mille testes*. Id patet in Caino vago & profugo ob cædem fratris Abelis Genes. 4. in fratribus Iosephum vendentibus Genes. 42. 21. in Iuda proditore Matth. 27. 4. Vrgente enim pœnâ statim conscientia menti culpam, quasi pœnæ causam in memoriam reuocat, eamque sua increpatione castigat & pulsat.

Vers. 15. ET DEDIT EI (Philippo sibi intimo) DIADEMA ET STOLAM SVAM ET ANNVLVM] Vt ea quasi regis insignia deferret ad filium suum Antiochum Eupatorem puerum, eumque educaret & dirigeret, quasi pædagogus, ac sibi in regno substitueret curando, vt ipse regnaret, ne Demetrius eius consobrinus regnum inuaderet, vti reipsa fecit.

Vers. 17. ET COGNOVIT LYSIAS, QVONIAM (quòd) MORTVVS EST REX ANTIOCHVS EPIPHANES ET CONSTITVIT REGNARE (vt regnaret, hoc est, regem proclamauit) ANTIOCHVM FILIVM EIVS (nouennẽ ait Appianus in Syriaco) ET VOCAVIT NOMEN EIVS EVPATOR] id est, bono & felici patre natus, magnis natalibus ortus, Epiphanis, id est, illustris patris generosus & illustris filius. Sic εὐπατρία vocatur generosa filia. Et εὐπατρίδαι dicti sunt à Theseo nobiles Atheniensium, teste Plutar. in Theseo, qui & in Publicola Patritios Romanorũ vocat εὐπατρίδας, idemque nomen Budæus in Epist. Doctor. Venetis attribuit. Aliter Pagnin. in nomin. Hebr. *Eupator*, inquit, idem est, quod *bonus pater*, id est, bonus princeps. Hic enim subditos amat, quasi filios, eisque se benignũ & beneficum quasi patrem exhibet. Prius etymon videtur aptius & verius. Nam Syri ait Appianus in Syriaco, Antiocho cognomen addiderunt Eupatori propter patris virtutem, quasi dicerent eum felicem, cui talis pater contigisset.

ET HI QVI ERANT IN ARCE] q. d. milites Antiochi occupantes arcẽ Sion, scientes Iudam cum copijs abesse, excurrendo cõtinuò vexabant præsidiarios paucos, quod Iudas in arce vicina priori obiecta ad eos compescendũ collocarat; quin & Vers. 18.

CONCLVSERANT ISRAEL IN CIRCVITV SANCTORVM] vt extra suam arcem & templum pedem efferre non auderent: atque hac ratione augebatur semper FIRMAMENTVM GENTIVM] hoc est, robur & fortitudo Antiochistarum. Quare Iudas cum toto exercitu eos, arcemque Sion obsedit anno 150. Græcorum, qui fuit annus secundus Eupatoris.

ET ADIVNXERVNT SE ILLIS ALIQVI IMPII EX ISRAEL] inuidentes gloriæ Iudæ, qui proinde regem Ant. Eupatorem adierunt, excitantes eum, vt Iudam contereret, sperantes se in locum Iudæ ab eo substituendos, vt Iudææ forent præfecti & domini. Erãt ergo hi apostatæ & proditores Israelis. Vers 21.

ET IRATVS EST REX] Ant. Eupator iuuenis, imò puer excitatus à Lysia & suis consiliarijs, qui proinde contra Iudam collegit centum millia peditum & 20. millia equitum cum 32. elephantis, qui erant DOCTI AD PRÆLIVM.

ET EXIERVNT (Iudæi obsessi ex sua arce Bethsura) ET SVCCENDERVNT EAS (machinas ab Eupatore cõtra se erectas) ET PVGNAVERVNT VIRILITER] fortiter se suamq; Bethsurã propugnando. Vers. 31.

ET ELEPHANTIS OSTENDERVNT SANGVINEM succum siue liquorem, puta rubentem instar sanguinis) VVÆ ET MORI (ex arbore moro) AD ACVENDOS EOS IN PRÆLIVM] vt viso quasi sanguine concitarentur & efferarentur ad sanguinem hostium fundendũ. Licet enim elephantes, tauri, leones non egeant hac proritatione, cùm dracones, aliaq; animalia sibi infesta cernunt, ea tamen indigent in prælio hominum, nam cum hominibus non habent antipathiam. Vers. 34.

Porrò elephantes hos fuisse enormes & robustissimos liquet ex eo, quòd erant Indici, nam Indum habebant magistrum. Indici autem sunt maximi & validissimi, longeq; Lybios superant teste Liuio l. 37. Rursùm ex eo, quod quilibet elephas dorso gestaret turrim celsam & validam, in eaque 32. armatos cum telorum, armorumque copia. Insuper ex eo, quod cuilibet elephanti assisterent quingenti equites, ita vt 32. elephantis vniuersim assisterent sedecim millia equitum cum elephantis & pro elephantis depugnantium. Eo maior fuit virtus Iudæ & Iudæorũ cum tantis monstris generosè dimicantium. Insuper cuique elephanto assistebant mille pedites quare 32. elephantis assistebant 32. millia peditum. Nota primò, priscos elephantis vsos, & etiamnum Indos vti in prælijs ob causas, quas recenset Vegetius l. 3. de re milit. c. 24. *Elephãtis*, inquit, *in prælijs magnitudine corporũ, barritus horrore, formæ ipsius nouitate homines, equosq; conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Postea Hannibal in Africa, rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia copiosos habuerunt: aduersus quos diuersa excogitata sunt genera armo-*

Elephantes in prælio. Curt *Respons. 10.*

armotum. his adde primò fœtorem, qui in elephantis tam grauis est, vt equi hostlom eum ferre non valentes, aufugiant, nisi illi priùs assueuerunt.

Secundò. Secundò, elephantem præ alijs animalibus esse docilem, adeò vt proximè ad docilitatem, prudétiam & sagacitatem hominum accedat, vt docent Plinius lib. 8. c. 2. Arist. l. 9. Hist. anim. c. 46. Docetur ergo prœliari, & quomodo in prælio se gerere, quæq; munia obire debeat. Recenset ea Ælianus lib. 12. & 22.

Tertiò. Tertiò; elephantes æquè, ac tauros obiectu sanguinis irritari, efferari & concitari, vt in hostem ruant, vti docet Valesius S. Philos. c. 82. ex aduerso noster Sanchez censet colorem sanguineum vuæ & mori elephantis fuisse ostensum, vt meminissent se hoc succo à vulneribus curatos & rursùm si in prælio vulnerentur fore curádos. Vulnera enim & morbos elephantis a rectoribus curari vino nigro tradit Ælian. lib. 11. c. 7. Arrianus & Strabo. Id quod aptè congruit Tropologię. Si enim sanguis vuæ accendit elephantem, vt memor beneficij & curationis per illum ab hero acceptæ pro eo depugnet & in gladios, hastasq; proruat: quid nos facere oportet intuentes Christū, qui pro nobis omnem suum sanguinem, vitamq; in crucem profudit? Addit Ælian. l. 3. de animalibus vinum dari elephantis ad potandum, vt eo accensi, quasi ebrij in enses armaque ruant. Idem apud Iudæos factum docet lib. 3. Machab. cap. 5. *Iussit*, inquit, *Hermon elephantorum præfectus, vt proxima die thus largis manipulis cum vino mero plurimo potui daretur elephantis omnibus numero quingentis, vt potu affatim præbito efferati ad mortem Iudæis afferendam introducerentur.* Thus enim vino immistum sensus hebetat, eisque stuporem immittit. Sic vinum epotum à tauris, alijsq; animalibus eos facit animosos & audaces, imò feroces & furiosos; vt in obuios quosque irruant.

VERS. 35. ET ASTITERVNT SINGVLIS ELEPHANTIS MILLE VIRI IN LORICIS CONCATENATIS] quæ, scilicet, instar retis annulis, seu hamulis inter se connectebantur, vnde & hamatæ & squamatæ dicebantur, quali indutus erat Goliath duellans cum Dauide 1. Reg. c. 17. 5.

VERS. 36. HI ANTE TEMPVS VBICVMQVE ERET BESTIA, VBI ERANT] q. d. hi mille viri cùm celeritatem gressus elephantis æquare non possent, præibant elephantem; quare ante tempus, quo bestia ad certum locum adueniebat, ipsi illam in eodem præueniebant: dum enim cernerent bestiam ad certum locum contendere, ipsi per semitas breuiores, & directas, eodem procurrebant, & bestiam præuertebant.

VERS. 37. SED ET TVRRES LIGNEÆ SVPER EOS FIRMÆ] habentes sua valla & loricas, quibus erant *protegentes* tum ipsos milites, tum eorum machinas.

ET SVPER SINGVLAS (turres) VIRI VIRTVTIS (id est, strenui & fortissimi) TRIGINTA DVO QVI PVGNABANT DESVPER in subiectos hostes; vnde eos facilè sternebant; ET INDVS MAGISTER (rector) BESTIÆ] vnde liquet hos elephantes fuisse Indicos, qui longè grandiores & robustiores sunt Africanis, hi enim vix sex, vel septem armatos portant. Ita ex Liuio, Plinio, Solino & alijs Gesnerus & Aldrouandus in elephante.

VERS. 39. ET VT REFVLSIT SOL IN CLYPEOS AVREOS ET ÆREOS RESPLENDVERVNT MONTES AB EIS] tum quia exercitus hic in suos ordines distribués sole clypeos eorum reuerberante, intuentibus totidem videbatur in se exhibere montes ære & auro splédentes; tum quia ordines hi erant *in vallibus*, vt habet Græcus; quare ex vallibus fulgor in clypeis radijs solis excitatus, reuerberabatur in vicinos montes, vt illi toti fulgidi & splendentes apparerent, SICVT LAMPADES IGNIS, id est, accensæ & ignitæ, præsertim quia vt sequitur, pars exercitus regij per montes, pars per valles incedebat. S. Ambr. l. 1. offic. 41. hæc ad elephantes refert: *Hi enim*, inquit *ad ortum solis; velut montes quidam armorum corusco, tamquam lampadibus ardentibus refulgebant.*

VERS. 42. ET CECIDERVNT DE EXERCITV REGIS SEXCENTI VIRI] Iudas ergo statim initio prælij prostrauit sexcentos milites Antiochi; & mox quatuor millia, vt dicitur lib. 2. c. 13. v. 18.

VERS. 43. ET VIDIT ELEAZAR FILIVS SAVRA VNAM DE BESTIIS] Hic Eleazar fuit frater Iudæ Machabæi, ait Iosep. qui c. 2. 5. cognominatus est Auaron vel Abaron. vnde pro *Saura* Ioseph. legit *Auran*, Codex Basil. *Abaran* Nam in Græco non est *filius*, sed tantū *Eleazar Auaran*. vnde Vatab. vertit *Eleazar, qui vocatus Abaran*, id est, *fortis eorū*. Sic & Gorionides, Serarius, Salianus & alij. Addit Gorionides eum hortatu fratris sui Iudæ aggressum esse elephantem. Hinc & Eleazari fratris Iudæ nulla fit mentio, vti fit Ionathæ, & Simonis, & Ioannis fratrum Iudæ. Videtur ergo hic Eleazar fuisse frater Iudæ, qui hic generosè sub elephāte occubuit.

Dices: quomodo ergo vulgata habēt *filius Sauræ*? Resp. Eleazar erat filius Mathathiæ, qui cognominatus est *Saura*, vel vt Græca habēt, *Auaran*; vel *Abaran*, id est, *fortis eorū*. Ipse enim vexillū fortitudinis contra Antiochum primus erexit. Porrò cognomen hoc Abaron Mathathias ad filiū suū Eleazarum transtulit ob egregiam eius animi corporisque fortitudinem. Erant enim Hebræi polyonomi & plura à varijs dotibus, vel euentis sortiebantur nomina, vel potiùs agnomina fortè ex שְׁאַבִּירוֹן *seabbiron*, vel *seauaran*, id est *cui est fortitudo*, per crasin factum est *Saura*, sicut Genes. 49. pro *Silo*, id est Messias, Septuag. legerunt שֶׁלּוֹ *Selo*, id est, *quæ illi*, scilicet, Christo reposita sunt, puta regnum æternum, & gloria æterna. Simili enim modo plura nomina propria vsu contracta, imò corrupta, & detorta videmus; Sanchez tamen negat Eleazarum hunc fuisse fratrem Iudæ.

VERS. 44. ET DEDIT SE in pugnam contra elephantem, ideoque incertam mortem hoc fine primariò, VT LIBERARET POPVLVM SVVM ab inuasione regis Antiochi Eupatoris; secundariò, vt ACQVIRERET SIBI NOMEN ÆTERNVM] tum in terra apud homines, vt eos suo exemplo incitaret ad similia heroica facinora, tum potiùs in cælo apud Deum, & S. Angelos. Atque vtrumque consecutus est, Nam vt ait S. Ambr. loco mox citando; *rex territus vnius fortitudine pacem rogauit.*

VERS. 46. ET IVIT SVB PEDES ELEPHANTIS] vt ventrem eius perfoderet, itaque eum faceret ruere, ac ruina sua regem opprimere, qua tamen se quoq; opprimendum sciebat. Intendebat ergo directè regem occidere, indirectè verò intendebat permittere se quoque eadem ruinâ opprimi, sine qua regem occidere non poterat. Sic milites in acie primum locum ambiunt, vt primi in vrbem, vel hostem insiliant, etiamsi sciant plerosque eorum cadendos, & occubituros, hancque mortem putant suam esse gloriam. Sic Samson concussis columnis domum euertit, vt Satrapas Philisthæorum

ruina

ruina domus obrueret, etiamsi eâdem se obruendum sciret. Iudic. 16.29. vide ibi dicta. Quocirca Elcazarum à robore & zelo laudant S. Ambr. S. Greg. Serar. Salian. & alij passim. Simile facinus narrat Xenoph. l. 7. Cyripæd. de quodam, qui verre equi Cyri transfixo Cyrum deiecit. Audi S. Amb. lib. 1. offic. c. 40. *Quanta igitur virtus*, inquit, *animi, primò vt mortem non timeret, deinde vt circumfusus legionibus inimicorum, in cõfertos raperetur hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraque manu vulneratæ molem bestiæ subiret, ac sustineret; post intra ipsam succederet, quo pleniori feriret ictu. Cuius ruina inclusus magis, quàm oppressus, suo est sepultus triumpho. Nec fefellit opinio virũ, quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis spectaculo defixi hostes inermem occupatum incursare non ausi post casum ruentis bestiæ, sic trepidauerunt, vt impares se omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Ex mox. *Itaque* B *Eleazarus hæredem virtutis suæ pacem reliquit.*

Et cecidit (Elephas) super ipsum (Eleazarum, qui se ei supposuerat:) et mortvvs est illic] Eleazarus, oppressus ab elephante supra se cadente. Symb. S. Greg. lib. 19. mor. c. 13. *Eleazar, ait, in prælio elephantem feriens strauit, sed sub ipso, quẽ extinxit, occubuit. Quos ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos, qui vitia superant, sed sub ipsa, quæ subijciunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste, quem prosternit, moritur, qui de culpa, quam superat, eleuatur.*

Vers. 47. Et videntes (Iudas & Iudæi) virtvtem regis, id est, exercitum regis tam validum & copiosum, vt ipsi pauci eũ prosternere non possent, prudenti consilio ad tempus diverterunt se ab eis, perrexerunt ad obsidendum arcem in monte Sion ab Antiochistis occupatã. Similiter C rex tot suorum à Iuda cæsis territus se subduxit, nec ausus fuit Iudam abeuntem insequi, sed Bethsuram obsedit. Nota 1 in hisce libris per *virtutem* intelligitur validus exercitus: hunc enim significat Græcum δύναμις.

Vers 49. Et fecit pacem cvm eis, qvi erant in Bethsvra, cum pacto, vt eos fame morientes fineret egredi, & alimenta quærere, ipse verò Bethsuram occuparet: qvia sabbatha erant terræ] id est, quia erat annus septimus, siue sabbathicus; quo nec serere, nec metere licebat, sed terræ danda erat sua quies iuxta legem Exodi 23. Simili ratione Herodes fame cepit Ierosolymam in anno sabbathico, vti narrat Iosephus lib. 14. 28.

Vers 51. Et convertit (rex Ant. Eupator) castra ac locvm sanctificationis, vt templum & arcem, quam iuxta illud ad tutelam erexerat Iudas A c. 4. 60. expugnaret: et statvit illic balistas &c. et scorpios, quæ erant machinæ, siue catapultæ ad mittendas sagittas et fvndibvla] Græcè σφενδόνας, id est, fundas, siue balistas maiores, quæ lapides grandes fundebant & iaculabantur in vrbem, de quibus vide Vegetium, Lypsium, Valtrinum & alios.

Et avdivit Lysias, qvòd Philippvs &c. Vers. 55.
Lysias, qui regebat Eupatorem regem, vtpote puerum timens Philippum, ne se suo loco graduque extruderet, eò quòd Philippus à patre Ant. Epiphane moriente constitutus fuisset gubernator regni æquè ac filij Eupatoris, suasit Eupatori pacem facere cum Iudæis, ac contra Philippum pergere, ne is regnum inuaderet; itaque factum est. vnde 2. Machab. 13. 22. hæc supplentur, & adduntur, quæ valdè Iudæ fortitudinem, & victoriam commendant: *Iterum rex sermonem habuit ad eos, qui erant in Bethsuris: dextram dedit, accepit: abijt, commisit cum Iuda: superatus est. Vt autem cognouit rebellasse Philippum Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus Iudæos deprecans, subditusque eis iurat de omnibus, quibus iustum visum est: & reconciliatus obtulit sacrificium, honorauit templum, & munera posuit. Machabæum amplexatus est, & fecit eum à Ptolemaide vsque ad Gerrenos ducem & principem.*

Et rvpit citivs ivramentvm, quia arcem Vers. 62.
erectam à Iuda ad templi tutelam curauit euerti, dum, vt sequitur, mandavit destrvere mvrvm arcis in gyro] Sed mox regem perfidiæ suę pœnituit, qui cupiens vti auxilio, & robore Iudæ & Iudæorum contra Philippum, cum eo fœdus renouauit, Iudamque amplexatus fecit eum Ducem & Principem, vti iam dixi ex 2. Machabæorum 13.

Et pvgnavit adversvm evm (Philippum sibi rebellantem, eumque captum occidit) et occvpavit civitatem] Antiochiam, adiutus valdè auxilijs Iudæ & Iudæorum, vti narrat Iosephus & Gorionides. Porrò Antiochia est metropolis Syriæ, vrbs celeberrima, quam Orontes fluuius interfluit, posteà à Iustiniano Imperat. dicta Theopolis, id est, Dei ciuitas. In ea primùm sedit Petrus Apostolus, ibique primùm fideles appellati sunt Christiani; Dicta est Antiochia ab Antiocho, sicut Epiphania ad Epiphane, Alexandria ab Alexandro, Roma à Romulo, Constantinopolis à Constantino fundatore. Porrò Antiochiam condidit Seleucus Nicanor, qui primus post Alexandrum Magnum in Asia & Syria regnauit, eamque ex nomine patris sui Antiochi Antiochiam nuncupauit, & Syriæ caput constituit, ait S. Isid. lib. 15. Origin. c. 1. Vers. 63.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius Seleuci filius Roma fugiens, paternum Syriæ regnum occupat, ideoq́. Ant. Eupatorem suum consobrinum illud occupantem cum Lysia tutore interficit. Mox falsis Alcimi accusationibus incitatus contra Iudam mittit Bacchidem, sed Iudas vtrumque comprimit. Tandem v. 26, Demetrius mittit Nicanorem, sed hunc quoque vincit & occidit Iudas, caputq́, eius cum manu suspendit contra Ierusalem.

1. ANno centesimoquinquagesimo primo, exijt Demetrius Seleuci filius ab vr-
be Roma, & ascendit cum paucis viris in ciuitatem maritimam, & regnauit
illic. 2. Et factum est, vt ingressus est domum regni patrum suorum, compre-
hendit exercitus Antiochum & Lysiam, vt adducerent eos ad eum. 3. Et res ei
innotuit: & ait: Nolite mihi ostendere faciem eorum. 4. Et occidit eos exer-
citus. Et sedit Demetrius super sedem regni sui. 5. & venerunt ad eum vi-
ri iniqui & impij ex Israel: & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos, 6. Et
accusauerunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Iudas, & fratres eius, omnes
amicos tuos, & nos dispersit de terra nostra. 7. Nunc ergo mitte virum, cui
credis, vt eat, & videat exterminium omne, quod fecit nobis. & regionibus regis:
& puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum. 8. Et elegit rex ex amicis suis
Bacchidem, qui dominabatur trans flumen magnum in regno, fidelem regi: & misit
eum, 9. vt videret exterminium, quod fecit Iudas: sed & Alcimum im-
pium constituit in sacerdotium, & mandauit ei facere vltionem in filios Israel.
10. Et surrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & mise-
runt nuntios, & locuti sunt ad Iudam, & fratres eius, verbis pacificis in dolo. 11. Et
non intenderunt sermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu
magno. 12. Et conuenerunt ad Alcimum & Bacchidem congregatio scriba-
rum requirere quæ iusta sunt: 13. & primi Assidæi qui erant in filijs Israel, &
exquirebant ab eis pacem. 14. Dixerunt enim: Homo sacerdos de semine Aaron
venit, non decipiet nos. 15. Et locutus est cum eis verba pacifica: & iurauit illis,
dicens: Non inferemus vobis malum neque amicis vestris. 16. Et crediderunt
ei: & comprehendit ex eis sexaginta viros, & occidit eos in vna die, secundùm ver-
bum quod scriptum est: 17. Carnes sanctorum tuorum, & sanguinem ipsorum
effuderunt in circuitu Ierusalem, & non erat qui sepeliret, 18. Et incubuit ti-
mor & tremor in omnem populum: quia dixerunt: Non est veritas & iudicium in
eis: transgressi sunt enim constitutum, & iusiurandum quod iurauerunt. 19. Et
mouit Bacchides castra ab Ierusalem, & applicuit in Bethzecha: & misit, & com-
prehendit multos ex eis qui à se effugerant, & quosdam de populo mactauit, & in
puteum magnum proiecit. 20. Et commisit regionem Alcimo, & reliqoit cum
eo auxilium in adiutorium ipsi. Et abijt Bacchides ad regem: 21. & satis agebat
Alcimus pro principatu sacerdotij sui. 22. & conuenerunt ad eum omnes, qui
perturbabant populum suum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam ma-
gnam in Israel. 23. Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo
erant, filijs Israel, multò plus quàm Gentes. 24. & exijt in omnes fines Iudææ in
circuitu, & fecit vindictam in viros desertores, & cessauerunt vltrà exire in regio-
nem. 25. Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant: & cogno-
uit quia non potest sustinere eos. & regressus est ad regem, & accusauit eos multis
criminibus. 26. Et misit rex Nicanorem, vnum ex principibus suis nobilioribus:
qui erat inimicitias exercens contra Israel: & mandauit ei euertere populum.
27. Et venit Nicanor in Ierusalem cum exercitu magno, & misit ad Iudam &
ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, 28. dicens: Non sit pugna inter me &
vos: veniam cum viris paucis, vt videam facies vestras cum pace. 29. & venit ad
Iudam, & salutauerunt se inuicem pacificè: & hostes parati erant rapere Iudam.
30. Et innotuit sermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum: & conterritus est
ab eo, & ampliùs noluit videre faciem eius. 13. Et cognouit Nicanor quoniam de-
nudatum est consilium eius: & exiuit obuiàm Iudæ in pugnam iuxta Capharsalama.

32. Et ceciderunt de Nicanoris exercitu ferè quinque millia viri, & fugerunt in
ciuitatem Dauid. 33. Et post hæc verba ascendit Nicanor in montem Sion: & exi-
erunt de sacerdotibus populi salutare cum in pace, & demonstrare ei holocautoma-
ta, quæ offerebantur pro rege. 34. Et irridens spreuit eos, & polluit: & locutus est
superbè, 35. & iurauit cum ira, dicens: Nisi traditus fuerit Iudas, & exercitus e-
ius in manus meas, continuò cùm egressus fuero in pace, succendam domum istam.
Et exijt cum ira magna. 36. & intrauerunt sacerdotes, & steterunt ante faciem
altaris & templi: & flentes dixerunt: 37. Tu Domine elegisti domum istam ad
inuocandum nomen tuum in ea, vt esset domus orationis & obsecrationis populo
tuo. 38. fac vindictam in homine isto, & exercitu eius, & cadant in gladio: me-
mento blasphemias eorum, & ne dederis eis vt permaneant. 39. Et exijt Nicanor
ab Ierusalem, & castra applicuit ad Bethoron: & occurrit illi exercitus Syriæ. 40. Et
Iudas applicuit in Adarsa cum tribus millibus viris: & orauit Iudas, & dixit: 41. Qui
missi erant à rege Sennacherib, Domine, quia blasphemauerunt te, exijt angelus, &
percussit ex eis centum octogintaquinque millia: 42. sic contere exercitum in con-
spectu nostro hodie: & sciant ceteri quia male locutus est super sancta tua: & iudica
illum secundùm malitiam illius. 43. Et commiserunt exercitus prælium tertiade-
cima die mensis Adar: & contrita sunt castra Nicanoris, & cecidit ipse primus in
prælio. 44. Vt autem vidit exercitus eius quia cecidisset Nicanor, proiecerunt ar-
ma sua, & fugerunt. 45. & persecuti sunt eos viam vnius diei, ab Adazer vsquequò
veniatur in Gazara, & tubis cecinerunt post eos cum significationibus: 46. & exie-
runt de omnibus castellis Iudææ in circuitu, & ventilabant eos cornibus, & con-
uertebantur iterùm ad eos, & ceciderunt omnes gladio & non est relictus ex eis nec
vnus. 47. Et acceperunt spolia eorum in prædam: & caput Nicanoris amputa-
uerunt, & dexteram eius, quam extenderat superbè, & attulerunt & suspenderunt
contra Ierusalem. 48. Et lætatus est populus valdè, & egerunt diem illam in læ-
titia magna, 49. Et constituit agi omnibus annis diem istam: tertiadecima die men-
sis Adar. 50. Et siluit terra Iuda dies paucos.

Vers. 1. *Historia Antiochi & Demetrij.* ANNO 151. (Græcorum) EXIIT DEMETRIVS SELEVCI FILIVS AB VRBE ROMA] Vt historiam hanc ab ouo intelligas, nota ex Appiano, Iustino & alijs Antiochum Magnum cum Hánibale deuictum à L. Scipione, & Romanis pacē cum eo inijsse, ac obsidē pacis misisse Romam filium iuniorem Antiochum Epiphanem c. 1. v. 11. Mortuo Antiocho Magno successit filius senior Seleucus Philopater, qui fratrē suum Ant. Epiphanem Romā reuocauit ad se, vt eius opere Syriam recuperaret & Ægyptum occuparet, ac eius loco obsidem Romanis dedit filium suum Demetrium decennē, de quo hic agitur. Defuncto paulò pòst Seleuco successit frater Ant. Epiphanes, qui 12. annis regnauit: quibus exactis moriens substituit sibi filium Antiochum Eupatorem puerum nouennem. Demetrius Romæ id audiens petijt à Romanis missionem, vt regnum paternum, quod ei tanquam Seleuci senioris Epiphanis fratris filio iure debebatur, excluso Eupatore puero cōsobrino suo, adiret. Negarunt Romani, faueruntq; Eupatori, à quo quasi puero nil metuebant. Videns id Demetrius clam Romā fugit in Syriam: Syri id audientes certatim ad eum, quasi legitimum regni successorem confluxerunt, imò milites Eupatoris ab eo ad Demetrium, quasi regem defecerunt, eiusque iussu Eupatorem cum tutore Lysia occiderunt. Demetrius ergo Antiochiā occupans in ea cœpit regnare annum ætatis agens 23. nam decimo ætatis anno à Seleuco patre obses missus fuit Romam, ibique mansit tota vita Antiochi Epiphanis patrui sui per 13. annos, ac eo mortuo ætatis suæ anno 23. in Syriam redijt & regnum auitum recepit. Audi Appianum in Syriaco: *Senatus lætus audijt Antiochum* (Epiphanem) *qui paucis* A *annis generosè regnauerat tam citò mortuum. Attamen Demetrium Seleuci filium nepotem Magni Antiochi, cōsobrinum huius pueri* (Eupatoris) *adhuc in vrbe obside, ingressum iam annum vigesimum tertium, quamuis rogantem, & dicentem se propriorem hæredem, noluit in regnum deducere, existimans conducibilius sibi regi Syriam à puero, quàm à viro.* Et statim: *Demetrius rursùm patres adijt rogans, vt saltem obses esse desineret, quādoquidem permutatus sit Antiocho, qui tunc defunctus erat. Et cùm ne hoc quidem impetraret, clam aufugit nauigio, exceptusq; à Syris magna gratulatione regnum adeptus est, Lysia primùm interfecto, mox & puero, eiectoq; Heraclida, & Tymartho vt rebelli occiso, qui alioquin etiam Babylonis præfecturam malè administrauerat. Quamobrem Soter appellatus est, orto à Babylonis initio.* Hanc ergo ob causam Demetrius hic cognominatus fuit *Soter*, id est, *saluator*, inquit Euseb. B in Chron. & Appianus in Syriaco.

ASCENDIT CVM PAVCIS IN CIVITATEM MARITIMAM] scilicet Tripolim, vt dicitur 2. Machab. 14. 1. ibique à suis Syris, vt legitimus rex agnitus cœpit regnare, donec exercitus Syriacus Eupatoris audiens eius aduentum, eum Antiochiam inuitauit ad occupandum regni Syriæ metropolim. vnde sequitur:

ET FACTVM EST, VT INGRESSVS EST DOMVM Vers. 2.
REGNI PATRVM SVORVM] id est, vrbem regiam, regnique metropolim, puta Antiochiam, COMPREHENDIT EXERCITVS (Syriacus Eupatoris fauens Demetrio, ad eumque, quasi legitimum regem transiens) ANTIOCHVM Eupatorem, ET LYSIAM eius tutorem, VT ADDVCERENT EOS AD EVM] Demetrium.

ET RES EI INNOTVIT, ET AIT: NOLITE MIHI Vers. 3.
OSTENDERE FACIEM EORVM] q. d. nolo eos videre,

ere, ne Eupatoris consobrini mei pueri aspectu d misericordiam, & vitam ei condonandam flectat, q.d. malo eos aspicere mortuos, quàm viuos, ne si ego eos occidam, habear sæuus & crudelis: vos ergo, quasi inscio me eos occidite, vt solus securè sine æmulo regnem. vnde sequitur:

Vers. 4. Et occidit eos exercitus] Hinc patet Eupatorem vix biennium regnasse, cœpit enim regnare post mortem patris Antiochi Epiphanis, quæ contigit anno 149. Græcorum, vt dictum est, desijt verò anno 151. Græcorum, quo Demetrius regnum adijt, & Eupatorem iam vndecim annorum occidit, vt liquet ex v. 1.

Porrò Eupator tam citò regno, & vita Deo vindice spoliatus est; tum ob scelera patris Ant. Epiphanis; tum ob sua, præsertim ob periurium, quo fidem Iudæ & Iudæis datam violauit, vt dictum est c. præced. v. 62.

Vers. 5. Et Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos] summus, id est, Pontifex. Impius & ambitiosus Alcimus inuidens Iudæ Pontificatum, & Principatum, eum ab Ant. Eupatore obtinuit, eoque occiso eumdem sibi dari, vel potiùs datum confirmari petijt à Demetrio, & obtinuit. Fuit ergo ipse Pseudo-Pontifex, imò apostata, & proditor Israelis: nam omnes veri Israelitæ Iudam Machabæum habebant pro vero Pontifice & Principe.

Vers. 6. Perdidit Iudas et fratres eius omnes amicos tuos] puta Duces & milites Syros, quos contra eos misit Ant. Epiphanes, eiusque filius Eupator, quorum ille tuus fuit patruus, hic consobrinus. q.d. mitte ergo ô Demetri mecum Ducem cum copijs, qui Iudam hostem tuum Pontificatu, & Principatu priuet, meque tibi amicum, & fidum in eius locum substituat. Credidit Demetrius scelesto Alcimo calumniatori, misitque cum eo Bacchidem contra Iudam.

Vers. 8. Et elegit rex (Demetrius) ex amicis (aulicis) suis Bacchidem, qui dominabatur (quasi præfectus, & Vicerex) trans flumen] Euphratem in Mesopotamia: hæc enim inter Tigrim & Euphratem interiacet, ijsque vndique ambitur, & cingitur, indeque vocatur Mesopotamia, q.d. in medio duorum fluminum sita.

Vers. 13. Et primi Assidæi] de quibus c. 2. 42. qui erant viri pij, religiosi, ac zelosi, ideoque cum Iuda pro Israele fortissimè depugnarant, qui nimis creduli Alcimo quasi sacerdoti Aaronico ab eo decepti, capti & cæsi sunt.

Vers. 16. Secundum quod scriptum est] Psalm. 18. vers. 2.

Vers. 17. Carnes sanctorum tuorum] Hebr. חֲסִידֶיךָ *chasideccha*; vnde nomen *Assidæi*, id est sancti, pij & misericordes. Ad litteram ergo de Assidæis hic ab Alcimo occisis, ante tot centenos annos illo Psalmo vaticinatus est Dauid.

Vers. 23. Et vidit Iudas] Iudas se opposuit Alcimo, ceterisque apostatis Israelis, eosque quasi leo laniauit, & discerpsit.

Vers. 26. Et misit rex Nicanorem] loco Bacchidis, cum validioribus copiis, vt Iudam & Iudæos cōtereret, & Alcimum eueheret.

Vers. 27. Et venit Nicanor] Hîc multa supplenda & intexenda sunt, quæ narrantur. 2. Machab. 14. nimirum Nicanorem præfectum fuisse elephantorum, qui iussu Demetrij veniens in Iudæam, illicò omnes gentiles in ea reliquos æquè ac apostatas

A Iudæorum ad se euocauit, ex eisque copias contra Iudam, & Iudæos instruxit. Iudas cum suis de more ad preces, & Dei opem implorandam confugit. Simon frater Iudæ in aciem contra Nicanorem processit, sed videns tantas eius copias exterritus retrorsum abijt. Nicanor metuens Iudæ vires, & victorias petijt cum eo colloqui, & de pace pacisci. Iudas die dicta cōparuit solus, sed iuxta se in latebris milites armatos constituit, vt si quis dolus pateesceret, illicò ad se defendendum accurrerent. Verùm nullus tum fuit dolus, sed seriò rem egit Nicanor, ac cum Iuda sincerè pacem inijt. Videns hoc, dolensque Alcimus, Nicanorem apud regem Demetrium accusauit, quòd infideliter res regis egisset, ac cum Iuda hoste amicitiā contraxisset. Rex hac de re indignans acres ad

B Nicanorem dedit litteras, quibus iussit, vt Iudam caperet, & ad se Antiochiam perduceret. Nicanor acceptis litteris satagit regis iussa explere, ac Iudā per dolum, & pristinam amicitiæ simulationem capere, & ad regem mittere. Aduertit id Iudas, ac se ab eo subduxit, vt hîc narratur. Quare Nicanor aperto marte Iudam aggressus ab eo cæsus, capiteque truncatus fuit.

Et exivit obviam Iudæ in pugnam iuxta Capharsalama] id est, iuxtà Antipatridem. nam vrbs hæc amœna, & diues in tribu Manasse, posteà ab Herode Ascalonita instaurata, & aucta à patre suo Antipatro, dicta est Antipatris, vel Antipatrida, ad quā è Ierusalem captiuus abductus est S. Paulus stipatus 470. militibus Act. 23. Hodie villa est, quæ Assur dicitur. ita Adrich. & alij. Vers. 31.

C

Et fugerunt (reliqui à Iuda non occisi) in civitatem David] puta in arcem Sion, quam Antiochistæ obtinebant. Vers. 32.

Et polluit] profanauit templum in Sion inferendo in illud Gentiles idololatras cum suis idolis & spurcitijs. Secundò & aptiùs *polluit* ipsos *sacerdotes*, vti addunt Græce, ipsos cogendo, vt cibos immundos, & pollutos comederent vel Deo offerrent. Vers. 34.

Locutus est superbe] blasphemans templum, legem, & Deum, ideoque quasi alter Sennacherib cæsus est v. 38. & 47. Cùm enim quidā è Iudæis dixissent esse Deum viuum in cælo, qui mandasset seruari sabbathum; respondit Nicanor: *Et ego potens sum super terram, qui impero sumi arma* (in sabbatho) *& iussa regis impleri*. 2. Mach. 15. vbi & additur linguam Nicanoris blasphemam, idcircò paulò pòst fuisse minutim concisam, & auibus ad deuorandum proiectam.

D

Et iuravit cum ira dicens: Nisi traditus fuerit Iudas &c. succendam domum istam] id est succendam templum. Fusiùs hæc omnia narrantur 2. Machab. c. 14. & 15. v. 5. Vers. 35.

Et commiserunt prælium tertia decima mensis Adar (Februarij) et contrita sunt castra Nicanoris (cæsis 35. millibus) et cecidit ipse primus] vt qui primus, & dux fuerat in blasphemia, & culpa, primus pariter, & Dux ceterorum foret in pœna, & vindicta. Addit Gorionides Iudam prouocasse Nicanorem ad duellū, in eoque eum occidisse. Audi eum c. 21. *Misit ad Nicanorem Iudas, dicens, quando accingis te egredere in agrum, & ostendam solum virum, quem etiam intra penetralia quæsisti. En is exspectat te in conualle & planitie.* Et paulò pòst: *Vidit Iudas in pugna Nicanorem habentē in sua manu gladium euaginatū clamansq, ait* Vers. 43.

contra te, ô Nicanor, & dum curreret contra illum in seruoris sui virtute, auertit Nicanor humerum suum, & fugit à facie Iudæ. At Iudas apprehendit eum, percussitq́ gladio suo, & dissecuit in duas partes. Verùm hæc cōficta videntur. In tanto enim hostium numero totis aciebus præliandū erat, non sigillatim duellandum. Additur 2. Machab. 15. Iudam suis narrasse somnium, quo Onias ostenderat sibi Ieremiam porrigentem aureum gladium, dicentemq́ue: *Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo deijcies aduersarios populi mei Israel,* illoq́ue eos animasse ad pugnam, certamq́ue victoriam.

VERS. 45. ET TVBIS CECINERVNT POST EOS CVM SIGNIFICATIONIBVS] nimirum certa tubarum modulatione significantes hostes esse profligatos, ideoq́ue fugere, vt hoc signo Iudæi vndequaque exciti accurrerent, ac fugientes persequerentur & mactarent. Vnde sequitur:

VERS. 46. ET EXIERVNT DE OMNIBVS CASTELLIS (oppidis, pagis, & vicis) IVDÆÆ IN CIRCVITV, ET VENTILABANT EOS CORNIBVS] id est, deijciebant & repellebant eos suis armis, & gladijs, sicut tauri suis cornibus deijciunt agnos, vel segetes.

ET CONVERTEBANTVR ITERVM AD EOS] q.d. hostes à Iudæis vndique concurrentibus repulsi, reuertebantur ad Iudam, & Iudæos se insequentes, ibiq́ue ab eis profligati.

CECIDERVNT OMNES GLADIO, ET NON EST RELICTVS EX EIS NEC VNVS] q.d. omnes ad vnum A fuere mactati, ita vt ne vnus quidem euaderet, seretque tantæ cladi superstes. Magna, & insolita fuit hæc Iudæ victoria, & Nicanoris strages, idq́ ob eius superbiam & blasphemiam. Hoc ergo secundo Nicanoris prælio ceciderunt militum eius 35. millia, sicut primo prælio v. 32. ceciderat quinque millia.

ET CAPVT NICANORIS AMPVTAVERVNT ET DEXTERAM EIVS, QVAM EXTENDERAT SVPERBE (contra templum minans, iuransque se illud combusturum v. 35.) ET SVSPENDERVNT CONTRA IERVSALEM] in arce Sion 2. Machab. 15. sic suspensum fuit caput Goliath à Dauide cæsi, & Holophernis à Iudith, & Saulis à Philisthæis 1. Reg. vlt. VERS. 47.

ET CONSTITVIT (Iudas) AGI (quasi festum celebrari) OMNIBVS ANNIS DIEM ISTVM TERTIA DECIMA DIE MENSIS ADAR] qua pariter olim Iudæi ab Aman destinati internecioni per Esther liberati fuerant. Vnde dies hæc & festum vocatur, *Pridie Mardochæi,* hoc enim festum liberationis per Esther & Mardochæum celebratur 14. die Adar, festum verò hoc ob cæsum Nicanorem 13. die Adar. 2. Machab. 14. 37. VERS. 49.

ET SILVIT TERRA IVDA DIES PAVCOS] scilicet vsque ad annum sequentem, qui fuit Græcorū 152. quo Demetrius nouum Ducem, nouumq́ue exercitum in Iudæam immisit, cum quo Iudas confligens occubuit, vt audiemus c. 9. VERS. 50.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensentur fortia & fidelia facta Romanorum, ob quæ Iudas cum eis fœdus init. Vnde Romani iubent Demetrio, vt cesset ab infestatione Iudæorum.

1. ET audiuit Iudas nomen Romanorum, quia sunt potentes viribus, & acquie-
scunt ad omnia, quæ postulantur ab eis: & quicumque accesserunt ad eos,
statuerunt cum eis amicitias, & quia sunt potentes viribus. 2. Et audierunt præ-
lia eorum, & virtutes bonas, quas fecerunt in Galatia, quia obtinuerunt eos, & du-
xerunt sub tributum: 3. Et quanta fecerunt in regione Hispaniæ, & quòd in po-
testatem redegerunt metalla argenti & auri, quæ illic sunt, & possederunt omnem
locum consilio suo, & patientia: 4. locaq́ue quæ longè erant valde ab eis, & Re-
ges qui superuenerant eis ab extremis terræ, contriuerunt, & percusserunt eos pla-
ga magna: ceteri autem dant eis tributum omnibus annis. 5. Et Philippum &
Persen Ceteorum regem, & ceteros qui aduersum eos arma tulerant, contriuerunt
in bello, & obtinuerunt eos: 6. Et Antiochum magnum regem Asiæ, qui eis pu-
gnam intulerat habens centum viginti elephantos, & equitatum, & currus, & exer-
citum magnum valdè, contritum ab eis. 7. Et quia ceperunt eum viuum, & sta-
tuerunt ei vt daret ipse, & qui regnarent post ipsum, tributum magnum, & daret
obsides, & constitutum, 8. Et regionem Indorum, & Medos, & Lydos, de optimis
regionibus eorum, & acceptas eas ab eis, dederunt Eumeni regi. 9. Et quia qui e-
rant apud Helladam, voluerunt ire, & tollere eos: & innotuit sermo his. 10. Et
miserunt ad eos ducem vnum, & pugnauerunt contra illos, & ceciderunt ex eis
multi, & captiuas duxerunt vxores eorum, & filios, & diripuerunt eos, & terram eo-
rum possederunt, & destruxerunt muros eorum, et in seruitutem illos redegerunt
vsque in hunc diem: 11. Et residua regna et insulas, quæ aliquando restiterant
illis, exterminauerunt, et in potestatem redegerunt. 12. Cum amicis autem suis,
et qui in ipsis requiem habebant, conseruauerunt amicitiam, et obtinuerunt regna,
quæ erant proxima, et quæ erant longè; quia quicumque audiebant nomen eorum,
timebant eos: 13. quibus verò vellent auxilio esse vt regnarent, et regnabant:

quos

quos autem vellent, regno deturbabant: et exaltati sunt valdè 14. Et in om-
nibus istis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, vt magnificaretur in
ea. 15. Et quia curiam fecerunt sibi, & quotidie consulebant trecentos viginti
consilium agentes semper de multitudine, vt quæ digna sunt, gerant: 16. &
committunt vni homini magistratum suum per singulos annos dominari vniuersæ
terræ suæ, & omnes obediunt vni, & non est inuidia, neque zelus inter eos. 17. Et
elegit Iudas Eupolemum, filium Ioannis, filii Iacob, & Iasonem, filium Eleazari, &
misit eos Romam constituere cum illis amicitiam, & societatem: 18. & vt au-
ferrent ab eis iugum Græcorum, quia viderunt quòd in seruitutem premerent re-
gnum Israel. 19. Et abierunt Romam viam multam valdè, & introierunt curiam
& dixerunt: 20. Iudas Machabæus, & fratres eius, & populus Iudæorum mise-
runt ad nos statuere vobiscum societatem & pacem, & conscribere nos socios & a-
micos vestros. 21. Et placuit sermo in conspectu eorum, 22. Et hoc scriptum est,
quod rescripserunt in tabulis æreis, & miserunt in Ierusalem, vt esset apud eos ibi
memoriale pacis & societatis. 23. BENE SIT ROMANIS, & genti Iudæorum, in
mari & in terra, in æternum: gladiusque & hostis procul sit ab eis 24. Quòd si in-
stiterit bellum Romanis priùs, aut omnibus socijs eorum in omni dominatione eo-
rum: 25. auxilium feret gens Iudæorum, prout tempus dictauerit, corde pleno: 26.
& prælìantibus non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam, na-
ues, sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes.
27. Similiter autem & si genti Iudæorum priùs acciderit bellum, adiuuabunt Ro-
mani ex animo, prout eis tempus permiserit: 28. & adiuuantibus non dabitur tri-
ticum, arma, pecunia, naues sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum
absque dolo. 29. secundum hæc verba constituerunt Romani populo Iudæorum.
30. Quòd si post hæc verba hi aut illi addere aut demere ad hæc aliquid voluerint,
facient ex proposito suo: & quæcumquè addiderint, vel dempserint, rata erunt.
31. Sed & de malis, quæ Demetrius rex fecit in eos, scripsimus ei dicentes: Quare
grauasti iugum tuum super amicos nostros, & socios Iudæos? 32. Si ergo iterum
adierint nos, aduersum te faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum mari ter-
raque.

Vers. 1. ET AVDIVIT IVDAS NOMEN (famam bellicæ fortitudinis & virtutum politicarum) ROMANORVM] Nota τὸ *audiuit*, significat heroica facta Romanorum, quæ deinceps narrantur auditu & fama fuisse perlata ad Iudam & Iudæos; hinc tamen non sequitur omnia illa esse vera. Fama enim sæpè maior est veritate, ac rem supra veritatẽ adauget, vel derorquet, dum quisque famæ ex suo aliquid addit, vel demit, vti quotidie in narrationibus non tantùm auditorum, sed & oculatorum testium experimur. Hoc responderi posset Nouãtibus, qui I. Machab. è canone expungunt, obiectantes eos, hic maiora tribuere Romanis, quàm eis tribuant Liuius, Florus, Diodor. Plutar. Ita Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Verùm si presè singula, quæ de eis hic dicuntur examinentur nihil est inuenire, quod falsi argui possit, quodque rectè cum historicis prophanis cõciliari nequeat, vt sigillatim ostendam. Sic in Euangelijs multa à Iudæis dicuntur de Christo, vt quod sit Samaritanus, porator vini, dæmoniacus, quæ fuere falsissima, sed Iudæos ea dixisse verissimum est, & hoc tantùm vult Script. vti docet S. August. quæst. 6. ad Orosium.

ACQVIESCVNT AD OMNIA, QVÆ POSTVLANTVR AB EIS] si nimirum postulata sint æqua & iusta, nec Romanorum commodis, vel iuribus contraria.

Vers. 2. ET AVDIERVNT (Iudas & Iudæi) PRÆLIA EORVM ET VIRTVTES BONAS] Græcè ἀνδραγαθίας; id est, virilitates, strenuitates, res fortiter gestas, fortitudines, præclarè facta. nam ἀνδραγαθέω,

A idem est, quod viriliter ago, virum me gero, fortiter ago, fortem & bonum virum me præsto.

QVAS FECERVNT IN GALATIA] hanc enim sub hoc tempus armis subegere Romani, vt patet ex Liuio, Iosepho, Iustino & alijs. Per Galatas intelligit Gallo-græcos, quos Romani bello appetiuêre, eo quòd Antiochum Magnum contra Romanos pugnantem adiuuissent, vnde contra eos miserunt Maulium Volsonẽ, qui eos vicit, & post biennium de eis triumphauit teste Liuio l. 38.

Vers. 3. ET QVANTA FECERVNT IN REGIONE HISPANIÆ (eam per multa & longa bella sibi subiugando:) ET QVÒD IN POTESTATEM REDEGERVNT METALLA ARGENTI ET AVRI QVÆ ILLIC SVNT] nã auri, & argenti fodinas feracissimas illo quo fuisse in Hispania testantur Plinius, Strabo &
B alij. Argentifodinas etiamnum ibi esse testatur Mariana, alijque chronographi & historici. Vide Pinedam l. 4. de rebus Salomonis c. 4. n. 6.

ET POSSEDERVNT OMNEM LOCVM (omnes vrbes & arces Hispaniæ) CONSILIO SVO ET PATIENTIA] Græcè μακροθυμίᾳ, id est, longanimitate, quam maximè Romani ostenderunt in domanda Hispania: nam eam omnem non domuerunt nisi post 230. annos, quibus assiduè, sed successiuè progrediendo cum eius incolis bella gesserunt, nam alias prouincias longè citiùs occuparũt. ita Liuius, Diodor. Iustinus, Florus & alij. Porrò in Hispania præclaras res gesserunt Scipio Africanus, eiusque pater, & patruus.

Moral. disce hic à Romanis omnes hostes tam corporis, quàm animæ, adeoque omnes cupidita-

tes, & passiones animi, omniaque vitia superari consilio, & patientia, id est longanimitate, longanimique constantia, & perseuerantia in illis debellandis; nil enim tam insolitum, tam potens, tam efferum, quod consilium & constantia non edoment, vti docet S. Basil. Cassia. & alii.

Mysticè Hugo: Sancti, ait, possident cælum consilio, dum scilicet sequuntur consilium Christi: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*. Matth. 5. terram verò possident patientia, iuxta illud Christi ibidem: *Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram*. Rursum Martyres obtinent cælum patientia, Confessores consilio.

VERS. 4. LOCAQVE QVÆ LONGE ERANT VALDE AB EIS (tum in Asia, tum in Africa, ac præsertim Carthaginem Romę æmulam &c.) CONTRIVERVNT] Bella enim Rom. cum Hannibale & Carthaginensibus per Q. Fabium Max. & P. Scipionem Africanum hoc tempore gesta fuere, vnde de ijs hunc versum explicat Iosephus.

VERS. 5. ET PHILIPPVM, eiusque filium spurium PERSEN (quem Liuius, aliique vocant *Perseum*) CETEORVM, id est, Macedonum (vti dixi c. 1. v. 1.) & Epiri REGEM &c. CONTRIVERVNT] per L. Æmilium Paulum, qui post bellum quatuor annorum Perseum captum Romam in triumphum duxit, ac Macedoniam, Epirumque Romanis subiecit anno vrbis conditæ 585.

VERS. 6. ET ANTIOCHVM MAGNVM (patrem Seleuci & Antiochi Epiphanis, auum Demetrij æquè, ac Ant. Eupatoris) CONTRITVM AB EIS] puta à Romanis per Scipionem Asiaticum fratrem Scipionis Africani. Nam, vt ait Liuius lib. 37. *Ad 50. millia peditum eo die cæsa dicuntur, equitum quatuor millia, mille 400. capti, & quindecim cum rectoribus elephantis*; nec mirum Antiochum contra Romanos in aciem eduxisse 120. elephantes, cùm idem contra Ptolomæum Epiphanem eduxerit centum & duos, teste Polybio l. 5.

VERS. 7. ET QVIA CEPERVNT EVM VIVVM] Hoc non asserunt Appianus, Liuius & Iustinus, sed nec negant, imò subindicant, dum narrant Antiochum ita à Romanis fuisse constrictum, & conclusum, vt quasi captus Scipioni victori manus dederit, concesseritque omnia, quæ postulabat, ac præsertim TRIBVTVM MAGNVM, bis mille talentorum quotannis, tam à se, quàm a suis posteris pendendum; ET DARET OBSIDES, inter quos primarius fuit Ant. Epiphanes iunior eius filius.

ET CONSTITVTVM] Græcè διαστολὴν, id est, *distinctionem* & diuisionem, vt scilicet, diuiso eius regno in duas partes vnam meliorem daret Eumeni regi Pergami, suo æmulo, & amico Romanorum; alteram verò viliorem sibi seruaret, ac ferè in Syria sola, locisque eis Taurum montem sitis regnaret: hoc enim quasi constitutum regnorum suorum pensum Romanis dare coactus fuit Antiochus. vnde explicans subdit:

VERS. 8. ET REGIONEM IVDÆORVM] ita vocat prouincias vltra Taurum montem sitas ab Antiocho occupatas, vt ex Procopio, Strabone, & alijs demõstrat Serarius.

ET MEDOS ET LYDOS DE OPTIMIS REGIONIBVS EORVM] q. d. Antiochus coactus fuit cedere Romanis regiones vltra Taurum sitas, item Mediam & Lydiam, quæ erant optimæ regiones ipsius, ac patrum & posterorum eius, quas AB EIS ACCEPTAS Romani DEDERVNT EVMENI REgi Romanorum amico, sed Antiochi inimico. Id prædixit Daniel. c. 11. v. 8. vide ibi dicta.

ET QVIA QVI ERANT APVD HELLADEM] Græcè, *in Hellade*, id est, in Græcia: nam ἕλληνες, id est Græci VOLVERVNT IRE ET TOLLERE EOS furtim & per insidias trucidare legiones Romanorũ, in eorum vicinia degentes. Respicit quoque ad Ætolos, qui primi è Græcis cum Romanis bellarunt. Horum enim Dux Damocritus T. Quintio Flaminio petenti responsum dixit, se id in Italia daturum, cùm Ætoli ad Tiberim castra posuissent. VERS. 9.

ET INNOTVIT SERMO (res, siue cædis machinatio) HIS, scilicet Romanis. VERS. 10.

ET MISERVNT (Romani) AD EOS (Græcos) DVCEM VNVM] Nabim, ac deinde alios, qui varijs conflictibus paulatim domuere, & subegere Græcos vniuersos, vti narrat Liuius, & alij.

CVM AMICIS AVTEM, ET QVI IN EIS REQVIEM HABEBANT] Græcè, *qui acquiescebant* Romanis, illorum iussis, vel postulatis sese accommodãtes fideliter CONSERVAVERVNT AMICITIAM, eosque ad magnas opes, & honores euexerunt, vti de Eumene iam dictum est. Idem cõtigit Geloni regi Syracusæ, & Massanissæ regi Numidiæ, & Ptolomæis Philometori, & Physconi regibus Ægypti. VERS. 12.

NEC INDVEBATVR PVRPVRA] id est, purpureo paludamento, quasi ceterorum rex vel imperator. Nam aliquoi Senatores Romani purpurea toga ornabantur. Alia erat ergo purpura consularis, alia regia, imò consules propriè non habebant togas purpureas, sed purpura tantùm prætextas, vti ex Liuio docet Salianus. VERS. 14.

ET QVIA (quòd) CVRIAM FECERVNT] id est, senatum virorum senum, & sapientum, puta Patritiorum, eisque curiam ædificauerunt, vt in ea quotidie congregarentur de re publica consilia sua votaque collaturi. VERS. 15.

ET QVOTIDIE CONSVLEBANT (consultabãt, inter se) 320. VIRI] senatores, siue patricij. Romulus primo statuit centum Senatores; mox crescente Repub. Romanorum auxit eorum numerum ad ducentos; inde Tarquinius Priscus, ait Halicarnasseus, ad trecentos, imò 320. vt hic dicitur: Graccho verò tumultuante excreuit ad sexcentos, inde ad nongẽtos & mille, vti narrat Liuius, Florus & alij.

ET COMMITTVNT VNI HOMINI MAGISTRATVM SVVM] nam in periculis Romani creabant vnum dictatorẽ, qui toti Reip. præesset. Aliàs duos creabãt consules, sed ita vt vnus foris bella gereret; alter domi solus Remp. administraret. Quod si plura ingruerẽt bella diuersis in locis, vnus vni exercitui & prouinciæ, alter alteri præerat. Quin & si vterque consul in iisdem castris essent, alternis diebus eis præerãt singuli, vt scilicet vnus vno die haberet fasces & imperaret, alter altero, vt patet ex clade Cannensi, quæ sub hoc tempus contigit hac de causa, quòd illo die præerat castris Varro Cõsul, qui nõ audito socio consule Paulo cũ Hannibale cõflixit infelicissimè. Sic alternis diebus ius imperadi habebãt Strategi in Græcia, Epistatæ Athenis, & Decemuiri Romæ: hi enim decimo die ius populo singuli reddebãt, inquit Liu. l. 3. Diodor. Plut. & alij. Putat Emman. Sa Iudam narratione aliquorum deceptum, putasse Romæ vnicũ fuisse magistratum, cui opinioni Dictatura præbuerat occasionẽ, cùm tamẽ illa, nec annua fuerit, nec ordinarius magistratus, vti fuit Consulatus. VERS. 16.

ET NON EST INVIDIA, NEQVE ZELVS INTER EOS

kōi] Nō erat inuidia apud Romanos primos, qui paucis contenti, opes & honores spernebant, vti fuere Camillus, Cincinnatus, Curius, Fabius &c. sed posteri eorū inhiantes opibus & dignitatibus Reip. tempore Iudæ Machabæi cœpere laborare ambitione, & inuidia, sed interna: non enim audebant exteriùs eā prodere, ne haberentur superbi, auari, ideóque à gubernatione repellerentur: quare exteriùs non apparebat in eis inuidia, vel zelus, id est, æmulatio & contentio, vt ait hic Iudas: sed paulò post interna ambitio & inuidia in externā erupit, cùm Marius contra Syllam bello ciuili cōtendit, Iulius Cæsar contra Pompeium, Augustus contra Antonium. tuncque Resp. eorum pessundata est, ac Aristocratiæ successit monarchia Augusti & sequentium Imperatorum. Audi Catonē apud S. Aug. l. 4. de ciuit. c. 22. *Nolite existimare maiores nostros armis Remp. ex parua magnam fecisse, Si ita esset multò pulcherrimam eā nos haberemus. Quippe sociorum, atque ciuium, præterea armorum, & equorum maior copia nobis, quàm illis est: Sed alia fuere, quæ illos magnos fecerūt, quæ nobis nulla sunt; domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque libidine, neque delicto obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam, publicè egestatem, priuatim opulentiam; laudamus diuitias, sequimur inertiam: inter bonos & malos discrimē nullū, omnia virtutis præmia ambitio possidet. Neque mirum, vbi vos separatim sibi quisq; consilia capitis, vbi domi voluptatibus, hic pecuniæ, aut gratiæ seruitis. Eo fit, vt impetus fiat in vacuā Remp.*

Vers. 17. Et elegit Iudas Eupolemum &c. et Iasonem] id est, Iosue, vel Iesum; sic enim Hebr. vocabatur, sed quia Hebræi Græcis erant subditi à tempore Alexandri Magni, hinc pariter Græca assumpsēre nomina, vt pro *Iesus*, id est, *saluator* vocarentur *Iason*, id est *sanator* ab *ἰάω* id est, sano. Sic Eupolemus, Menelaus, Alcimus græca sunt nomina, & talia ambiebant apostatæ, vt Antiochi, Demetrij, & Græcorum gratiam inirent.

Filium Eleazari] Aliqui putant hunc Iasonem fuisse filium Eleazari fratris Iudæi Machabæi, de quo c. 2. v. 5. alij Eleazari senis nonagenarij, qui pro lege Mosis generosum obijt martyriū 2. Machab. c. 8. sed nil certi hic statui potest.

Et misit eos Romam, constituere cum illis amicitiam] Premebatur Iudas hinc validis copijs Demetrij, inde dolis Menelai, Iasonis, & Alcimi Pseudo-Pontificum, ideoq; apostatarum, æmulorum, & hostium suorum: ac videbat se cum paucis fidis Iudæis diu eis resistere nō posse. Prudenter ergo ad Romanos tunc rerum dominos confugit, eorumq; opem fœdus ineundo implorauit: quod ex voto successit. Nam Romani scripserunt ad Demetrium, iusseruntque ei, vt Iudam & Iudæos deinceps nō infestaret. Nec erat in hoc fœdere periculum idololatriæ, aut alterius mali, quia Romani omnibus gentibus permittebant suos Deos, patriamq; religionē. Erant enim politici, nec nisi politicum regimen suum seruare, & propagare studebant, ad quod valdè sibi vtile fore sciebant, si gentium iura & numina non mutarent, sed eas patrijs legibus, & numinibus viuere sinerent. Secus fuit in Iosaphat rege Iuda, qui à Prophēta reprehensus fuit 2. Paral. 19. quòd cum idololatra Ioram rege Israel fœdus, & coniugium contraxisset, per hoc enim idololatria ingressa est, & peruasit regnum Iuda. Sic Dauid persecutionē sustinens à Saule confugit ad Achis regem Geth

A idololatram 1. Reg. 17. Idem cum Naas rege Ammon fœdus iniit 2. Reg. 10. Et cum Tholmai rege Gessur, cuius filiam duxit vxorem, 2. Reg. 3. 3. Sic Abraham, Isaac & Iacob cum Palæstinis, & Syris idololatris fœdera sanxerunt Gen. c. 14. & 21. & 26. Licitè ergo, imò piè & sanctè Iudas cū Romanis pactū inijt, vt eorum ope patriā, Remp. Ecclesiam, veramq; fidē, & religionem, quam Antiochus, & apostatæ euertere conabantur, tueretur & propugnaret. Esto Rupertus Blesensis, & alij contrarium sentiant, vt dicam c. seq. v. 18.

Dices: hoc fœdus cum Romanis fuit occasio, cur Romani paulò post Iudæam subegerint, & deinde rebellantem euerterint. Resp. Causa huius subactionis non fuit fœdus, sed Hyrcani, & Aristobuli nepotum Simonis Machabæi contentio de Principatu. Hi enim arbitrum delegerunt Pom-
B peium, qui Principatum rectè adiudicauit Hyrcano, quasi seniori, sed cùm Aristobulus pugnaret, ac Ierusalem caperet. Pompeius eum cū vrbe expugnauit, & consentiente Hyrcano Iudæam Romanis subiecit, vt fusè narrat Iosephus.

In tabulis æreis] Romani scribebant sua Vers. 22.
fœdera æquè, ac leges in tabulis æreis, quas publicè appendebant ad eorum perpetuitatem, ac ne quis ea laterare, vel abolere posset.

Bene sit Romanis et genti Iudæorum] Vers. 23.
Est hoc initium & auspicium fœderis, quo fœderi bene ominantur, & felicitatem apprecantur. q.d. quòd felix faustumque sit Romanis æquè ac Iudæis fœdus vtrimq; inimus bene precātes, vt illud vtrisq; contra hostes salutare æquè ac perpetuū sit.

Auxilium feret (Romanis bello appetitis) Vers. 25.
gens Iudæorum prout tempus dictauerit corde pleno] id est, sincero, integro, perfecto.
C q.d. sincerissimè, integerrimè & promptissimè Iudæi iuuabunt Romanos, si bellum eis ingrueret. vnde pro *corde pleno* v. 27. dicitur *ex animo*.

Et præliantibus Iudæis Romani non dabunt, neque subministrabunt triticum, Vars. 26.
arma, pecuniam, naves] sed hæc omnia suo sumptu præstabunt Iudæi, vt gratis succurrant Romanis; alioqui enim Romanorum non tā essent fœderati & amici, quam mercenarij pretio conducti. Amicitia enim gratuitam, & liberalem opem amico egenti præstandam postulat.

Et custodient mandata eorum] vt pro Romanis militantes Iudæi Romanorum Duci per omnia subsint, perinde ac si is Iudæus esset, eiusque mandata planè exequantur, vti faciunt ceteri milites Romani: alioqui enim frustraneum esset Iudæorum auxilium, si ipsi sua consilia à Romanis diuersa, imò subinde aduersa sequi vel-
D lent. Sic enim schisma facerent in exercitu, eumque hosti cædendum obijcerent.

Similiter autem &c.] q.d. simile auxilium Vers. 27.
gratuitum planè, sincerum & liberale præstabunt Romani Iudæis, si à quopiam bello lacessantur.

Quod si post hæc verba hi, aut illi (Ro- Vers. 30.
mani, aut Iudæi cōditionibus fœderis iam dictis) addere, aut demere adhæc aliquid voluerint, facient ex proposito suo] scilicet ex cōmuni vtriusq; partis voluntate, & consensu.

Scripsimus ei] Demetrio, vt Iudæos vexare Vers. 31.
desistat. Sed antequam hæ litteræ ad Demetrium venirent, ille iam miserat Bacchidem, cum quo Iudas confligens, vicit quidem, sed occubuit, vt audiemus c. sequenti.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Bacchides à Demetrio remissus in Iudaeam eam vastat. Iudas octingentos dumtaxat in aciem educens, cum eo confligit & vincit; sed dum fugientes insequitur, à tergo laesus gloriosè cadit. mox Iudaei cum Bacchide paciscuntur, qui dum socios Iudae affligit, Iudaei probi Iudae defuncto substituunt Ionatham eius fratrem v. 28. Inde v. 35. filij Iambri capiunt, caeduntque Ioannem fratrem Ionathae, qui proinde Ioannis necem vlciscitur: mox v. 44. cum Bacchide confligit, caeditque mille viros: Alcimus quoque à Deo percutitur v. 44. Bacchides v. 58. ab Apostatis in Iudaeam reuocatus, nunc dolo capere Ionatham, nunc vi satagit, sed vbique repulsus, tandem caesis apostatis cum Ionatha stabile foedus init.

1. INtereà vt audiuit Demetrius, quia cecidit Nicanor & exercitus eius in praelio, apposuit Bacchidem & Alcimum rursum mittere in Iudaeam, & dextrum cornu cum illis. 2. Et abierunt viam, quae ducit in Galgala, & castra posuerunt in Masaloth, quae est in Arbellis: & occupauerunt eam, & peremerunt animas hominum multas. 3. In mense primo anni centesimi & quinquagesimi secundi, applicuetunt exercitum ad Ierusalem: 4. & surrexerunt, & abierunt in Beream viginti millia virorum, & duo millia equitum. 5. Et Iudas posuerat castra in Laisa, & tria millia viri electi cum eo: 6. & viderunt multitudinem exercitus quia multi sunt, & timuerunt valdè: & multi subtraxerunt se castris, & non remanserunt ex eis nisi octingenti viri. 7. Et vidit Iudas quòd defluxit exercitus suus, & bellum perurgebat eum, & confractus est corde, quia non habebat tempus congregandi eos, & dissolutus est. 8. Et dixit his qui residui erant: Surgamus, & eamus ad aduersarios nostros, si poterimus pugnare aduersus eos. 9. Et auertebant eum, dicentes: Non poterimus, sed liberemus animas nostras modo, & reuertamur ad fratres nostros, & tunc pugnabimus aduersus eos: nos autem pauci sumus. 10. Et ait Iudas: Absit istam rem facere vt aufugiamus ab eis: & si appropiauit tempus nostrum, moriamur in virtute propter fratres nostros, & non inferamus crimen gloriae nostrae. 11. Et mouit exercitus de castris, & steterunt illis obuiàm: & diuisi sunt equites in duas partes, & fundibularij & sagittarij praeibant exercitum, & primi certaminis omnes potentes. 12. Bacchides autem erat in dextro cornu, & proximauit legio ex duabus partibus, & clamabant tubis. 13. exclamauerunt autem & hi, qui erant ex parte Iudae, etiam ipsi, & commota est terra à voce exercituum: & commissum est praelium à mane vsque ad vesperam. 14. Et vidit Iudas, quod firmior est pars exercitus Bacchidis in dextris, & conuenerunt cum ipso omnes constantes corde: 15. & contrita est dextera pars ab eis, & persecutus est eos vsque ad montem Azoti. 16. Et qui in sinistro cornu erant, viderunt quod contritum est dextrum cornu, & secuti sunt post Iudam, & eos qui cum ipso erant, à tergo: 17. & ingrauatum est praelium, & ceciderunt vulnerati multi ex his & ex illis. 18. Et Iudas cecidit, & ceteri fugerunt: 19. Et Ionathas & Simon tulerunt Iudam fratrem suum, & sepelierunt eum in sepulchro patrum suorum in ciuitate Modin. 20. Et fleuerunt eum omnis populus Israel planctu magno, & lugebant dies multos, 21. & dixerunt: Quomodo cecidit potens, qui saluum faciebat populum Israel. 22. Et cetera verba bellorum Iudae, & virtutum quas fecit, & magnitudinis eius, non sunt descripta: multa enim erant valdè. 23. Et factum est: post obitum Iudae emerserunt iniqui in omnibus finibus Israel, & exorti sunt omnes qui operabantur iniquitatem. 24. In diebus illis facta est fames magna valdè, & tradidit se Bacchidi omnis regio eorum cum ipsis. 25. Et elegit Bacchides viros impios, & constituit eos dominos regionis, 26. & exquirebant & perscrutabantur amicos Iudae, & adducebant eos ad Bacchidem, & vindicabat in illos, & illudebat. 27. Et facta est tribulatio magna in Israel, qualis non fuit ex die, qua non est visus propheta in Israel. 28. Et congregati sunt omnes amici Iudae, & dixerunt Ionathae: 29. Ex quo frater tuus Iudas defunctus est, vir similis non est, qui exeat contra inimicos nostros, Bacchidem, & eos qui inimici sunt gentis nostrae. 30. Nunc itaque te hodie elegimus esse pro nobis in principem, & ducem ad bellandum bellum nostrum. 31. Et

31. Et suscepit Ionathas tempore illo principatum, & surrexit loco Iudæ fratris
sui. 32. Et cognouit Bacchides, & quærebat eum occidere. 33. Et cognouit
Ionathas, & Simon frater eius, & omnes qui cum eo erant: & fugerunt in desertum
Thecuæ, & consederunt ad aquam laeus Asphar. 34. Et cognouit Bacchides, & die
sabbatorum venit ipse, & omnis exercitus eius, trans Iordanem. 35. Et Ionathas
misit fratrem suum ducem populi, & rogauit Nabuthæos amicos suos, vt commodarent illis apparatum suum, qui erat copiosus. 36. Et exierunt filij Iambri ex Madaba, & comprehenderunt Ioannem, & omnia quæ habebat, & abierunt habentes ea.
37. Post hæc verba, renuntiatum est Ionathæ, & Simoni fratri eius, quia filij Iambri
faciunt nuptias magnas, & ducunt sponsam ex Madaba, filiam vnius de magnis principibus Chanaan, cum ambitione magna. 38. Et recordati sunt sanguinis Ioannis
fratris sui: & ascenderunt, & absconderunt se sub tegumento montis. 39. Et eleuauerunt oculos suos, & viderunt: & ecce tumultus, & apparatus multus: & sponsus
processit, & amici eius, & fratres eius, obuiàm illis cum tympanis & musicis, & armis multis. 40. Et surrexerunt ad eos ex insidijs, & occiderunt eos, & ceciderunt
vulnerati multi & residui fugerunt in montes, & acceperunt omnia spolia eorum:
41. & conuersæ sunt nuptiæ in luctum, & vox musicorum ipsorum in lamentum.
42. Et vindicauerunt vindictam sanguinis fratris sui: & reuersi sunt ad ripam Iordanis. 43. Et audiuit Bacchides, & venit die sabbatorum vsque ad oram Iordanis
in virtute magna. 44. Et dixit ad suos Ionathas: Surgamus, & pugnemus contra
inimicos nostros: non est enim hodie sicut heri & nudiustertius. 45. ecce enim
bellum ex aduerso, aqua verò Iordanis hinc & inde, & ripæ, & paludes, & saltus: et
non est locus diuertendi. 46. Nunc ergo clamate in cælum, vt liberemini de manu inimicorum vestrorum. Et commissum est bellum. 47. Et extendit Jonathas
manum suam percutere Bacchidem, et diuertit ab eo retrò: 48 Et dissiliit Ionathas, et qui cum eo erant, in Iordanem, et transnatauerunt ad eos Iordanem. 49. Et
ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri. Et reuersi sunt in Ierusalem. 50. Et
ædificauerunt ciuitates munitas in Iudæa, munitionem, quæ erat in Iericho, et in
Ammaum, et in Bethoron, et in Bethel, et Thamnata, et Phara, et Thopo muris excelsis, et portis, et seris. 51. Et posuit custodiam in eis, vt inimicitias exercerent in
Jsrael: 52. Et muniuit ciuitatem Bethsuram, et Gazaram, et arcem, et posuit in eis
auxilia, et apparatum escarum: 53. Et accepit filios principum regionis obsides, et
posuit eos in arce in Jerusalem in custodiam. 54. Et anno centesimo quinquagesimo tertio, mense secundo, præcepit Alcimus destrui muros domus sanctæ interioris, et destrui opera prophetarum: et cœpit destruere. 55. In tempore illo percussus
est Alcimus: et impedita sunt opera illius, et occlusum est os eius, et dissolutus est
paralysi, nec vltrà potuit loqui verbum, et mandare de domo sua. 56. Et mortuus
est Alcimus in tempore illo cum tormento magno. 57. Et vidit Bacchides quoniam
mortuus est Alcimus: & reuersus est ad regem, & siluit terra annis duobus. 58. Et
cogitauerunt omnes iniqui dicentes: Ecce Ionathas, & qui cum eo sunt, in silentio
habitant confidenter: nunc ergo adducamus Bacchidem, & comprehendet eos omnes vna nocte. 59. Et abierunt, & consilium ei dederunt. 60. Et surrexit vt veniret cum exercitu multo: & misit occultè epistolas sociis suis, qui erant in Iudæa,
vt comprehenderent Ionathan, & eos qui cum eo erant: sed non potuerunt quia innotuit eis consilium eorum. 61. Et apprehendit de viris regionis, qui principes erant malitiæ, quinquaginta viros, & occidit eos: 62. & secessit Ionathas, & Simon,
& qui cum eo erant in Bethbessen, quæ est in deserto, & extruxit diruta eius, & firmauerunt eam. 63. Et cognouit Bacchides, & congregauit vniuersam multitudinem
suam: & his, qui de Iudæa erant, denuntiauit. 64. Et venit, & castra posuit desuper
Bethbessen: & oppugnauit eam dies multos, & fecit machinas. 65. Et reliquit Ionathas Simonem fratrem suum in ciuitate, & exiit in regionem, & venit cum numero.
66. & percussit Odaren, & fratres eius, & filios Phaseron in tabernaculis ipsorum,
& cœpit cædere, & crescere in virtutibus. 67. Simon verò, & qui cum ipso erant,
exierunt de ciuitate & succenderunt machinas. 68. & pugnauerunt contra Bacchidem, & contritus est ab eis: & afflixerunt eum valde, quoniam consilium, & congressus eius erat inanis. 69. Et iratus contra viros iniquos, qui ei consilium dederant
vt venirent in regionem ipsorum, multos ex eis occidit: ipse autem cogitauit cum
reliquis abire in regionem suam. 70. Et cognouit Ionathas, & misit ad eum legatos
com-

componere pacem cum ipso, & reddere ei captiuitatem. 71. Et libenter accepit & fecit secundùm verba eius, & iurauit se nihil facturum ei mali omnibus diebus vitæ eius. 72. Et reddidit ei captiuitatem, quam priùs erat prædatus de terra Iuda: et conuersus abiit in terram suam, et non apposuit ampliùs venire in fines eius. 73. Et cessauit gladius ex Israel: et habitauit Jonathas in Machmas, et cœpit Ionathas ibi iudicare populum, et exterminauit impios ex Israel.

Vers. 3. IN MENSE PRIMO (Nisan, id est, Martio) ANNI 152.(Græcorum) APPLICVERVNT EXERCITVM (Bacchides & Alcimus: fuisse triginta armatorum millia ait Gorionides l.3. c. 25.) AD IERVSALEM] vt eam obsiderent & caperent; sed audientes Iudam colligere suos, vt obsidionem solueret, ea relicta abierunt, vt Iudæ occurrerent.

Vers. 4. ET ABIERVNT IN BEREAN VIGINTI MILLIA VIRORVM, ET DVO MILLIA EQVITVM] vt cum Iuda dimicarent; reliqua enim ex triginta millibus octo millia Bacchides per præsidia distribuit, ita vt contra Iudam eduxerit dumtaxat 22. millia.

Vers. 6. ET MVLTI SVBTRAXERVNT SE DE CASTRIS] nimirum bis mille & ducenti, nam ex tribus millibus cum Iuda mansere tantùm 800. quos ipse in aciem eduxit contra Bacchidem. Mirum, eos immemores opis diuinæ toties expertæ, & tot victoriarum Iudæ, tam turpiter eum deseruisse: sed hæc est hominum infirmitas, inconstantia, infidelitas, quam parit subitus metus & pauor. Præsertim accedente mala furtorum, libidinum, aliorumque militarium scelerum conscientia: hæc enim milites facit timidos, vt in ea mori non audeant.

Vers. 7. ET CONFRACTVS EST CORDE] id est, *tædio affectus*, ait S. Thom. *quia ingentem habebat zelum, nec eum exequi poterat*, vti Christus (cuius Iudas fuit typus) in horto cœpit pauere & tædere Matth. 26. Secundò & pleniùs, q.d. perculsus & magna animi perturbatione correptus penè cõcidit: nesciebat enim quid in rebus tam arctis cõsilij caperet, sed natura, naturalique ope, & consilio deficiente erexit animum per solitam in Deo confidentiam, & magnanimitatem, constituens cum paucis confligere cum tam numeroso hoste, & gloriosè vel vincere vel mori. Sic Iulius Cæsar multos, validosque hostes non fugiebat, sed ambiebat, vt in iis virtutem suam bellicam ostenderet, teste S. Aug. l. 5. de ciuit. c. 12. sed Iulius par cum pari ferè numero, Iudas verò longè impar cum numerosissimis dimicabat, eosque sternebat.

Vers. 10. ABSIT ISTAM REM FACERE, VT FVGIAMVS AB EIS] generoso enim duci turpe est fugere, & fugiendo victum se fateri, malleque vitam fugiẽdo conseruare, quàm pugnando gloriosè mori: Etsi ergo Iudas licitè, & prudenter potuisset fugere, ac dicere cum Demosthene: *Vir fugiens denuò pugnabit*; tamen præ animi magnitudine, & quia nũquam hucusque fugerat, sed semper pugnarat, & pugnando vicerat, fortius & gloriosius esse duxit non fugere, sed pugnare, præsertim quia fidebat Deo, cuius ope cum paucis toties hostes tam numerosos profligarat. Itaque vel vincere voluit, vel generosè mori: Ait ergo: ET SI APPROPIAVIT TEMPVS (occumbendi, & moriendi) NOSTRVM nobis à Deo statutum, & decretum ab æterno, MORIAMVR IN VIRTVTE, in fortitudine, nimirum fortiter pugnantes, ne inulti, sed magna strage hosti illata piè cadamus PROPTER FRATRES NOSTROS, pro aris & focis, pro patria, pro religione, pro Deo dimicantes. Quæ enim gloriosior mors nobis obtingere potest?

ET NON INFERAMVS CRIMEN (notam, labem, dedecus) GLORIÆ NOSTRÆ] vt qui gloriosè semper in acie stetimus, fronteque adamantina hosti restitimus, nunc timidi fugiendo ei terga obuertamus, vt ab eo insequente quasi oues fugientes ignauè cædamur, & mactemur. Gloriam ergo hîc non hominum vanam & inanem, sed Dei veram, & solidam Iudas captauit: decreuit enim pro Dei religione pugnare & vincere, vel mori. ita S. Ambros. l. 1. offic. c. 41. *Iudas*, ait, *cum nongentis* (Noster & Sept. habent octingentis) *viris bellum adorsus: volentibus his cedere, ne multitudine opprimerẽtur, gloriosam magis mortem, quam turpem fugam suasit: Ne crimen nostræ relinquamus gloriæ. Itaque commisso prælio cùm à primo diei ortu in vesperam dimicaretur, dextrum cornu, in quo validissimam manum aduertit hostium, aggressus facilè auertit. Sed dum fugientes sequitur à tergo vulneri locum præbuit; ita gloriosiorem triumphis mortem inuenit.*

Sic S. Antonius solus dæmonum plurimorum conflictum non fugiebat, sed omnes ad duellum prouocabat, malens ab eis occidi, quàm fugere. Nam cùm ab eis cæsus fuisset vsque ad mortem, à suis semimortuus domum relatus iussit se ad locum palæstræ reportari, ibique dæmones prouocans: *Ecce*, inquit, *ego hic sum Antonius, non fugio vestra certamina, etiamsi maiora faciatis, nullus me separabit à charitate Christi, psallebatq́; dicens: si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.* quia *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Dominus mihi adiutor, & ego exultabo super inimicos meos.* ita S. Athanas. in eius vita.

Sic Iudas hic instar leonis, qui numquã fugit, quanticumque hostes eum inuadant, fugere noluit, sed cum paucis plurimos inuasit, & superauit.

ET CONTRITA EST DEXTERA PARS AB EIS, ET PERSECVTVS EST EOS] Victor ergo in hoc prælio extitit Iudas eò gloriosior, quò cum paucis tam multos strauit. Vers. 15.

In hac pugna error commissus est quòd ceteri milites Iudæ non se opposuerint sinistro cornui Bacchidis, illudque præliando, vel potius prælium simulando distinuerint, ne Iudam & ceteros à tergo sequeretur & cæderet. Hæc enim fuit causa cædis Iudæ & fugæ sociorum. Vnde Vegetius l. 3. c. 20. hunc modum, quo pauci multos vincere possint præscribit: *Cùm instructæ acies ad congressum veniunt, tunc tu sinistrã alam tuam à dextra aduersarij longius separabis, ne vel missilia ad eã vel sagittæ perueniant. Dextrã autem alam tuã sinistræ alæ illius iunge, & ibi primùm inchoa prælium, ita vt cum equitibus optimis, & probatissimis peditibus sinistram partem illius, ad quã te iunxeris, aggrediaris, atque circumeas, & detrudendo, atque supercurrendo ad hostium terga peruenias. Quod si semel aduersarios exinde pellere cœperis, accedẽtibus tuis indubitatã victoriam consequeris, & pars exercitus tui, quam ab hoste submoueris, secura durabit.*

ET IVDAS CECIDIT] non tam ex vulneribus quàm Vers. 18.

quàm ex pugnandi, cædendiq́ue labore, & laſſitudine, ait Gorionides. Idem aſſerit Ioſephus, quẽ audi. *Id conſpicati, qui ſiniſtrum* cornu tenebant, à tergo adorti Iudam circumueniunt: qui videns nullum ſupereſſe effugium, vrgentibus circumquaque hoſtibus, in veſtigio cum ſuis conſtitit, & cæſis hoſtium plurimis, laſſitudine magis, quàm vulneribus confectus, cecidit non inultus. Quo proſtrato non habentes ampliùs quem ſequerentur milites orbati tanto Imperatore, tum demum in fugam effuſi ſunt. Ita victoria Bacchidi ceſſit: non cruenta ſolùm, ſed etiam pudenda cùm 22. millibus, octingenti viri non ſolùm totum diem reſtiterint, ſed robur ipſum exercitus contriuerint, fuderint, fugarint, & cæſum ducem ſuum incolumes è prælio ſui fratres abſtulerint.

Alleg. Iudas heros fuit typus Chriſti, qui in cruce cadens, & moriens vicit ipſam mortem, peccata, diabolum & infernum, omneſque hoſtes fortiſſimè debellauit.

Iudæ fortitudinem imitati ſunt primi Gentiliũ Duces. Leonidas Spartanus cum trecentis Xerxi ducenti in aciem vndecies centena militum millia ad Thermopylas ſe opponens, vincendo occumbere maluit, quàm fugiendo vitam ſeruare, vnde ad ſuos conuerſus ſic ait: Prandete commilitones tamquam apud inferos cœnaturi. ita Valer. Max. l. 4. c. 7.

Plutar. in Laconicis ſequentia affert. Idẽ Leonidas ab Eporis rogatus, num quid aliud facere ſtatuiſſet, reſpondit: *Nihil aliud ago, quàm verbotenus barbarorum tranſitum impediturus, ſed reuera pro Græcis moriturus.* Idem cùm Aruſpex diceret, ex extis exercitui portendi victoriam, ſed duci mortem, lætus naualem pugnam aggreſſus vincendo occubuit, ſuaq́ morte patriæ victoriã peperit. Idem fecit Codrus rex Athenienſium mutato habitu hoſtem laceſſens, à quo occiſus Athenienſibus victoriã ſua morte iuxta oraculum ſanciuit. Rurſum Leonidas rogatus, cur fortes viri glorioſã mortẽ ingloriæ vitæ anteponãt, reſpondit: *quoniã alterũ naturæ proprium, alterum peculiariter ſuum eſſe ducũt. Nam naſci è beneficio virtutes & ignauiſsimi, at honeſtè mori non contingit niſi virtute præditis, & fortibus. Fugere enim ignominioſum eſt & Duci & patriæ contrà manẽtem, aut mori, aut vincere vtrique honeſtiſsimum.*

Lacedæmonij ait Plutar. iuuentutem nil aliud docebant, quàm vt magiſtratui obtemperantes, omniaque contemnentes vitæ pericula, aut in prælio vincerent, aut fortiter caderent.

Ageſilaus rogatus, qua ratione Duci pararetur gloria? reſpondit, ſi mortem contempſerit: nihil enim magnum geri poteſt ab eo, qui vitæ ſuæ metuit & conſulit.

Bias ab Iphicrate circumſeſſus rogatus, quid eo articulo faciendum foret, reſpondit: *Quid aliud*, inquit, *niſi vt vos ſeruemini, ego pugnando moriar?*

Lacæna clypeum imponens filio; *Fili*, inquit, *aut hunc, aut ſuper hunc*, q. d. ſic rem gere in prælio, vt aut victor clypeum reportes, aut mortuus in eo domum reporteris.

Pelopydas iturus ad conflictum cùm vxor obſecraret, vt vitæ ſuæ caueret, ait, hoc dicendum eſſe priuato, non Duci. Ducis enim eſt pro patria fortiter pugnando occumbere. Hæc omnia Plutar. in Lacon.

Epaminondas, ait Valer. Max. l. 3. c. 2. in prælio *apud Leuctrã traiectus haſta, ſanguine & ſpiritu deficiẽs, recreare ſe conatus, primùm an clypeus ſuus ſaluus eſſet: deinde, an fuſi hoſtes penitùs forent, interrogauit: quæ poſtquam ex animi ſententia comperit: non finis, inquit, commilitones mea vita, ſed melius, & altius initiũ aduenit. Nunc enim veſter Epaminondas naſcitur, quia ſic moritur. Thebas ductu, & auſpiciis meis c[...] Græciæ factas video, & fortis & animoſa ciuitas Sp[...] iacet armis noſtris abiecta, amara dominatione Græcia [...]ſa eſt, orbus quoque non tamùm ſine liberis morior: quoniã mirificas filias Leuctram & Mantineam relinquo. E corpore deinde ſuo haſtam educi iuſsit: eoq; vulnere expirauit. Quod ſi eum Dij immortales victoriis ſuis perfrui paſſi eſſent: ſoſpes glorioſior patriæ mœnia non intraſſet.*

Hæc duces mundi, quid nunc faciat Dux, & miles Chriſti non pro vana, caducaq́ue, vt illi, ſed pro vera, ſempiternaque gloria dimicans, & decertans?

Et ceteri fugerunt] ſicut fugiunt milites cæſo duce, & oues cæſo paſtore, & ſicut Apoſtoli fugerunt Chriſto crucifixo, cuius typus hic fuit Iudas, in eo enim conſiſtebat totum robur Iſraelis.

Quæres, vnde tanta clades Iudæ & Iudæorum tam fortium, & inuincibilium? Reſp. prima cauſa fuit militum metus & perfidia, quod bis mille & ducenti Iudam Ducem ſuum deſeruerunt, & cum eo remanſerunt tantùm 800. qui humanis viribus non poterant diu reſiſtere 22. millibus hoſtium. Adde militum rapinas, ſtupra, aliaq́ue ſcelera, quæ Deus punire voluit.

Secunda cauſa fuit humana infirmitas & inconſtantia, per quam fit, vt etiam ſtrenuiſſimi, & peritiſſimi artis ſuæ in ea aliquando aberrent. vti ergo impoſſibile eſt, vt ſagittarius ſagittandi peritiſſimus adeò vt ſemper ferè ſagitta ſcopum configat, quin ſemel à ſcopo aberret, ſi ſæpiùs v. g. cẽties in eum ſagittet, ſic impoſſibile eſt, vt Duces & milites bellicoſiſſimi ita ſemper pugnent & vincant, vt numquam vincantur. Hinc ſicut peritiſſimi natatores pereunt natando, ſic optimi Duces & milites pereunt pugnando.

Tertia, quòd prælium ſit res periculoſiſſima, volant enim tela & ſagittæ hoſtium per aërem inſtar grandinis, quare nunc hunc, nunc illum tangunt & occidunt. Nã vt ait Eccl. c. 3. *Qui amat periculum peribit in illo*, & vt aiebat Dauid de cæſo Vria in prælio: *nunc hunc, nunc illum conſumit gladius* 2. Reg. 11. 29. Noui io Belgio Ducem audaciſſimum, cuius hoc erat axioma: generoſum militem nõ poſſe diu viuere, quia cùm ſe audacter aſſiduis exponat vitæ periculis, vix poſſe euadere, quia citò ictu aliquo lethali perimatur. Vnde & Poëta:

Turpe ſenex miles: turpe ſenilis amor.

Deus enim permittit cauſas ſecundas ſuo curſui: & etſi ſuos ſæpè protegat, tamen tandem permittit eos curſui naturæ, præſertim quia omnibus ſemel moriendum eſt. permittit ergo quemque mori in ſuo opere & exercitio, vt militem in bello, agricolam in agricultura, fabrum in fabricãdo, doctorem in ſtudio &c. Sic pleroſque martyres Deus ab igne, leonibus, aquis &c. ſeruauit illæſos, ſed tandem permiſit eos gladio perimi, vt martyrij laureâ eos coronaret.

Quarta fuit, quòd Iudas ſuorum fugâ ſe videns deſertum conſternatus noluerit fugere, vti prudẽter facere poterat, ſed ex animi magnanimitate maluerit pugnãdo occũbere. Hoc enim Duci decorum

corum est, adeoque hæc mors ei est gloriosa: vnde generosi milites non aliam optant mortem, quàm mori præliando. Fuit ergo hæc mors Iudæ gloriosa, vtpote quam obijt in pugna, qua cum paucis hostium plurimorum dextrum cornu cõfregit, totque eorum millia cecidit, & fugientes insecutus vulnur lethale à tergo accepit, victorq; occubuit. Quare mors hæc Iudæ fuit instar triũphi & tot victoriarum trophæi, vti fuit Samsoni, Ionathæ, Iosiæ, ceterisque heroibus, ait Serarius. Addunt Thalmudici. *In hoc sacro bello, plerique dum viuerent, filij erant diaboli & peccati. At post mortem, Dei filij, martyrio eorum peccata expiante.* & adiungit in Psal. 78. Genebrardus: *Audis, quanta sit vis belli sacri contra Turcas & hæreticos, vt parum probos, sanctos & martyres efficiat: vbi vinci salutare, vincere gloriosum.* Commodè tamen hoc intelligendum docent, quæ Imperatori Phocæ volenti, vt militibus omnibus contra fidei hostes cadentibus, martyrum nomen, honorque impenderetur ab Antistitibus responsa facere, vt quidem scribit in Can. 13. Balsamon, & Baronius tomo Annalium octauo anno Domini 610. ita Serarius.

Quinta. quòd Iudas confractus animo cùm in tantis angustijs se constitutum videret, expressè non confugerit ad Deum, nec eius opem implorarit, vti facere solebat, sed totum se, & suos ad conflictum instantem, & vrgentem compararit. Esto enim implicitè, & virtualiter omnem suam fiduciam in Deo collocaret, tamen explicitè & formaliter Deum non obsecrauit: quare Deus eũ sibi & naturæ permisit, iuxta quam solus tot hostibus succubuit. Hinc disce homines in arctis cõstitutos ita angustijs suis sępè absorberi, vt de Deo inuocando non cogitent, quòd tamen tunc maximè facere deberent, cùm à nullo alio, nisi à Deo ijs eripi possint. Quare Iudæ exemplo sapiamus vt in magnis periculis, vel tentationibus constituti illicò Dei gratiam, opemque suppliciter magna cum fiducia imploremus, sic enim eam impetrabimus, & per eam saluabimur.

Sexta. Deus hoc casu voluit humiliare Iudam, ne in suis viribus, & victorijs superbiret. Sic Deus permittit viros sanctos in aliqua minora peccata labi, vt grauiora præsertim vanæ gloriæ, & superbiæ effugiant.

Septima. Deus Iudæ, & ceteris ostendere voluit omnia in hoc mũdo esse vana, fragilia & caduca, cumq; ab ijs per mortem transferre ad veram vitam, & beatam immortalitatem. ad hanc enim ducit mors, quasi via, illaque sæpè in speciem misera, abiecta, & vt hominibus videtur tantis viris indigna: Sic Principes Apostolorum S. Petrum & Paulum permisit Deus à Nerone indignè occidi, vt per hoc maiorem in cælis patientiæ coronam accipere mererentur. Sic Iordanem, qui S. Dominico in generalatu ordinis Prædicatorum successit, permisit in mari submergi, cumque nonnulli indolerent, & penè murmurarent, quòd vir tam sanctus tam vilem mortem subijsset, ipse nonnullis apparens eos reprehendit, asserens se per illam mortem ab omnibus culpis, nęuisque expiatum transijsse ad beatam immortalitatem. Iustus enim quscumque morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit, quia in iustitia sua Deique gratia moritur. Sic S. Franc. Xauerius moliens Sinarum conuersionem in ipso eorum aditu in extrema rerum omnium inopia desertus ab omnibus mise-

A ram, vt hominibus videbatur, sed viro apostolico dignam mortem obijt.

Aliam causam dat Ruper. l. 10. de victor. verbi Dei c. vlt. Petrus Blesensis Epist. 146. Emmanuel Sa & nonnulli alij, nimirum displicuisse Deo fœdus à Iuda & Ionatha initum cũ Romanis, quod non satis confisi sint soli Deo, ideoque post hoc fœdus omnia eis infeliciter cessisse, eosque citò occubuisse. Verùm superiùs ostendi hoc fœdus prudenter ab eis fuisse initum, sic enim fidendum est Deo, vt humana adminicula non negligantur: ita Serarius sub finem libri quæst. 23.

Porrò Iudas sex dumtaxat annis Dux præfuit Israeli, quibus tot, tantaque gessit, quanta vix vlli gesserunt, qui 50. annis Reip. præfuerunt. Ducatũ enim inijt anno 146. Græcorum, quo mortuus est pater eius Mathathias 1. Machab. 2. v. 70. occubuit
B verò anno 152. Græcorũ, vt patet hoc c. v. 3. qui fuit Demetrij regis Syriæ annus secundus, Ptolomæi Philometoris regis Ægypti vigesimus, ante Christi ortum annus 159. ita Salianus & alij.

ET CETERA VERBA (id est, gesta & facta ver- Vers. 12.
bis & historijs exprimenda) BELLORVM IVDÆ ET
VIRTVTVM (Græcè *ἀνδραγαθιῶν* id est, *virilium operum*, siue heroicorum facinorum) QVAS FECIT, ET MAGNITVDINIS EIVS NON SVNT DESCRIPTA: MVLTA ENIM ERANT VALDE] q. d. pauca è multis Iudæ heroicè gesta recensui, vt ex vngue agnoscas leonem: longè enim plura gessit, quæ nimis longum foret enarrare. Hinc patet incomparabilem belli Ducem fuisse Iudam, quo nullus fuerit superior, vix vllus æqualis & par, nullus enim cum tam paucis tantas hostium copias toties
C superauit, & prostrauit: nullus pro patria, pro fide, pro templo, pro Dei cultu vsque ad mortem per omnem vitam ita desudauit, ita præliatus est, ac tandem pugnando occubuit, vt Iudas. Quare non dubium eum Sanctorum Ducum (si non martyrum, quòd tamen nonnulli volunt) catalogo à Deo inscriptum, meritis per tot facinora coronis in cælo decorari, etsi nomẽ eius martyrologijs Christianorũ inscriptum non legamus. Historia tamen scholastica, & Petrus de Natalibus Episcopus Esquilinus Iudã vocant Sanctum, eumque catalogo sanctorũ ascribunt mense Octobri. vide eum l. 9. Catalogi Sanctorum c. 2. vbi fusè Iudæ, quasi sancti viri vitam enarrat, ac c. seq. fratrum eius Ionathæ & Simonis æquè, ac patris Mathathiæ, quos omnes sanctos nuncupat, virtutesque heroicas eorum, quasi Sanctorum recenset.

D POST OBITVM IVDÆ EMERSERVNT INIQVI] q. Vers. 23.
d. apostatæ, qui eo viuo hiscere non audebant, eo mortuo erexerunt cornua, vt regis Demetrij Gẽtilismum & idololatriam in Israelem inducerent. Hi ergo vrserunt Iudæos, vt se dederent Bacchidi Duci Demetrij præsertim, quia vt sequitur:

IN DIEBVS ILLIS FACTA EST FAMES MAGNA Vers. 24.
VALDE] tum ex Dei apostatas castigantis vindictã, tum quod Bacchides frumenta, vel absumpserat, vel perdiderat: hisce de causis TRADIDIT SE BACCHIDI OMNIS REGIO EORVM] exceptis Ionatha & Simone, eorumque asseclis quorum electione & rogatu

SVSCEPIT IONATHAS IN TEMPORE ILLO PRIN- Vers. 31.
CIPATVM] tam ciuilem, quàm sacrum, puta tam Ducatum, quàm Pontificatum.

ET FVGERVNT (quia pauci erant, nec tot hosti- Vers. 33.
bus, & apostatis resistere poterant) IN DESERTVM THECVÆ]

THECVE] ex qua prodijt mulier illa Thecuitis, quę Abſalonem Dauidi reconciliauit 2. Reg. 14. 2.

VERS. 35. ET IONATHAS MISIT FRATREM SVVM (Ioannem, de quo c. 2. 2. Ducem populi à Ionatha creatum, vt eius foret vicarius & belli Dux:) ET ROGAVIT NABVTHÆOS incolas vrbis Nabo nobilis, & præclaræ, ſitæ in tribu Ruben, Numer. 32. 38. AMICOS SVOS, VT COMMODARENT ILLIS APPARATVM SVVM armorum, & machinarum bellicarum, quo carebat Ionathas & Iudæi, qui penè inermes profugerant in deſertum Thecue, vt dictum eſt v. 33.

VERS. 36. ET EXIERVNT FILII IAMBRI EX MADABA] fauentes Bacchidi potiùs, quàm Ionathæ. Madaba erat tribu Ruben non longe à Nabo, & Nabuthæis. Audi Adrichom. *Madaba, vel Medeba Hebr. idem eſt, quod aqua doloris, vel manãtes, primaria quondam Ammonitarum vrbs, ſita in planitie, cui & nomen dedit poſtea Amorrhæorum, quia eam iure belli abſtulerant, & muris cinxerant. Habet in circuitu montes, paludes & ſaltus. Huius ciues cùm Ioannem Machabæum interfeciſſent, in eius vltionem multi eorum à Ionatha occiſi ſunt. Quam poſteà Hyrcanus non ſine labore ſexto demum menſe cepit. permanſit vſque ætatem Hieronymi antiquum nomen retinens.*

COMPREHENDERVNT IOANNEM] ſpoliauerunt & occiderunt, ſed eius necem egregiè vltus eſt Ionathas, vt ſequitur v. 47.

VERS. 43. ET CONVERSÆ SVNT NVPTIÆ IN LVCTVM] cæſo ſponſo cum aſſeclis, ac ceteris ſpoliatis. Sic ſæpè in hoc mundo plauſus vertitur in planctum, cantus in lamentum, & extrema gaudij luctus occupat. Qui ſapit ergo, mundum contemnat, & cælum ambiat.

VERS. 44. IN VIRTVTE MAGNA] id eſt, cum exercitu magno & valido: hunc enim ſignificat δύναμις, id eſt, virtus, robur, potentia, fortitudo.

VERS. 45. SVRGAMVS ET PVGNEMVS CONTRA INIMICOS NOSTROS, NON EST ENIM HODIE SICVT HERI ET NVDIVS TERTIVS] vt poſſimus liberè abire, vel pugnam declinare, vel fugâ elabi. Sumus enim hoſtibus numeroſis vicini, & ab eis penè cingimur; nam alia ex parte Iordane, paludibus, & ſaltibus inuijs concludimur, vt effugere nequeamus, quare neceſſe eſt cum Bacchide confligere. Faciamus ergo ex ineuitabili neceſſitate virtutem, & acerrimè non tã pro vita, quàm pro patria, templo & Deo dimicemus, vt vincamus, vel pugnando moriamur, vti fecit Iudas frater meus v. 9. Hunc eſſe ſenſum liquet ex eo, quod ſubdit:

VERS. 47. ECCE ENIM BELLVM EX ADVERSO (à Bacchide inſtante nobis imminet) AQVA VERÒ IORDANIS HINC ET INDE nos cingit, & tranſitũ prohibet. Acer hic eſt militi ſtimulus ad pugnãdum, quẽ Duces ei proponũt, vt generosè pugnet cùm aut vincere debet, aut mori. Simili modo Hannibal teſte Liuio l. 21. *dextra, læuaq; duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem nauem habemus &c. hic vobis vincendum aut moriendum, milites eſt.* Idem lib. 22. de Romanis in anguſtum redactis. *Ab lateribus montes, & lacus à fronte, & à tergo hoſtium acies claudebat, apparuitq; nullam niſi in dextra, ferroq; ſalutis ſpem eſſe.*

ET EXTENDIT IONATHAS MANVM SVAM PERCVTERE (vt occideret) BACCHIDEM, ET DIVERTIT AB EO RETRO] q. d. Bacchides vertendo ſe, & retrorſum reſiliendo ictum Ionathæ declinauit.

VERS. 48. ET DISSILIIT (Græca & Latina nonnulla Manuſcripta, ac Hugo habent *deſiluit*) IONATHAS ET QVI CVM EO ERANT IN IORDANEM, ET TRANSNATAVERVNT AD EOS IORDANEM] q. d. Ionathas cùm vim hoſtiũ repreſſiſſet cæſis mille viris, ipſoq; penè Duce Bacchide, videretque ſe cũ tam paucis malè armatis diu cum tot millibus hoſtium armatiſſimis confligere non poſſe, habuit tempus tutò ſe cum ſuis ſubducendi. Nam inſilijt in Iordanem cũque veſtitus & armatus natãdo tranſmiſit, nec hoſtes, vtpote ab eo cæſi, regreſſiq; eum inſequi, aut tranſitum Iordanis impedire ſunt auſi. Itaque Ionathas & Iudæi ſecurè *tranauerunt ad eos*, puta ad ſuos, qui paulò ante Iordanem tranſierant. *tranauerunt*, inquam, *Iordanem*. vnde Græca clariùs & pleniùs habent: *Et inſilijt Ionathas & qui cum eo erãt Iudæorum & tranſnatauerunt in vlteriorem ripam, & non tranſierunt* (hoſtes, ſcilicet, Bacchidis milites) *ad eos Iordanem.* Et Ioſephus: *Cum*, inquit, *Bacchides cautè ictum Ionathæ declinaſſet, Ionathas cum ſuis deſilientes commiſerunt ſe flumini, & in oppoſitam ripam enatauerunt, hoſtibus non auſis traijcere.* Hinc Salianus ſuſpicatur in vulgata eſſe mendum, & pro *tranauerunt ad eos*, legendum *non tranauerunt ad eos* q. d. hoſtes non auſi ſunt tranare Iordanem, ſequique Ionatham & Iudæos, qui eum tranarant, ne ab eis interimerentur, vel aquis ſuffocarẽtur. Sed omnia exemplaria latina legunt affirmatiuè *tranauerunt ad eos* iuxta ſenſum initio dictum. ita Sanchez.

ET CECIDERVNT DE PARTE BACCHIDIS DIE ILLA MILLE VIRI] Ioſephus auget more ſuo numeratque bis mille. VERS. 49.

ET REVERSI SVNT IN IERVSALEM] non Ionathas, ſed Bacchides cum ſuis copijs. Hic enim tenebat vrbem Ieruſalem, imò arcem Sion, totamque ferè Iudæam. Ita Ioſephus, Salianus, Sanchez & alij, idque patet ex ſequent.

ET ÆDIFICAVERVNT (Bacchides, eiuſque aſſeclæ miſſi à rege Demetrio ad occupandam Iudęã) CIVITATES MVNITAS IN IVDÆA] vt per eas reliquam Iudæam ſibi ſubiectam detinerent, ne Ionathas ſuperueniens ex ea ipſos expelleret. VERS. 50.

ET POSVIT CVSTODIAM IN EIS] Cuſtodiam vocat præſidium militum, quos Bacchides in vrbibus iam dictis collocauit, vt eas contra Ionathæ irruptiones cuſtodirent, & propugnarent. VERS. 51.

ET POSVIT IN EIS AVXILIA (ſcilicet, præſidia militum iam dicta) ET APPARATVM ESCARVM] hoc eſt annonam copioſam, vt obſidionem Ionathæ ſe abſente diu ſuſtinere poſſent, ne preſſi fame cogerentur deditionem facere. VERS. 52.

ET ACCEPIT (Bacchides) FILIOS PRINCIPVM REGIONIS OBSIDES] ne Principes, ſiue primores Iudææ ſibi rebellarent, & cum Ionatha conſpirarent, ideoque eorum filios, quaſi obſides concluſit in arce Siõ, vt ibi cuſtodirentur, ne ad ſuos profugerent. VERS. 53.

ET ANNO 153. (Græcorum) MENSE SECVNDO PRÆCEPIT ALCIMVS] Pſeudo Pont. ac ſceleſtus apoſtata & proditor, qui Demetrium regem excitarat, vt Bacchidem contra Iudam Machabæum, eiuſque fratres mittẽret, ſibique Pontificatum excluſo Iuda conferret c. 7. v. 1. & ſeq. DESTRVI MVROS DOMVS SANCTÆ INTERIORIS, vt ſe Pontificem, & templi dominum eſſe oſtenderet: Græcè iuſſit dirui *murum aulæ ſanctorum interioris.* Nõnulli murum hunc accipiunt eum, quem Iudas Machabæus c. 4. 60. templo obtendit ad eius cuſtodiam, ne in illud irruerent Demetriani occupantes arcẽ vicinam Sion. Verùm hic murus erat aulæ exte- VERS. 54.

riotis non interioris, nec erat opus prophetarum, vt sequitur, sed Iudæ Machabæi. Quare murus hic intelligendus est templi, puta Sancti, & Sancti Sãctorum, vel potiùs atrij sacerdotum templo, siue Sancto adiacentis. Hoc enim atrium dicitur aula, siue domus interior respectu atrij laicorum, quod dicebatur aula, siue domus exterior. Nam inter vtrumque hoc atrium interiectus erat murus altitudinis trium cubitorũ, quem Iosephus Gysum vocat, vt sacerdotes à laicis disterminaret, ne laici ad atrium sacerdotum, & altare holocaustorum, quod in eo erat, accedere possent. Alcimus ergo murum hunc intermedium cœpit destruere, tum vt sacerdotes, & sacrificia profanaret, tum vt laici, & gentiles ad altare holocaustorum accedere possent, in eoque æquè ac sacerdotes sacrificare. ita Salianus, Sanchez & alij.

B Et destrvi opera prophetarvm] nimirum murum atrij sacerdotum iam dictum: hunc enim æquè, ac reliquum templum iussu Dei extrui iusserunt prophetæ Aggæus & Zacharias, qui & suis oraculis vrgebant populũ assiduè ad inchoatam templi fabricam prosequendam & perficiendam, ita vt templum, operaque facta in templo ad eius ornatum dici possint, debeantque horum prophetarum pariter, ac Ezechielis, qui & c. 40. tẽpli fabricandi idæam descripsit, vt iuxtà eam ædificarent. Fortè etiam peculiaria quædam fuere in atrio hoc monumenta horum, & aliorum prophetarũ, quibus significaretur, tum eorum sanctitas, & prophetia, tum eos fabricæ templi fuisse auctores & promutores.

Vers. 55. In tempore illo (cùm scilicet sacrilegas manus immitteret in muri sacri iam dicti demolitionem) percvssvs est (à Deo templi sui tutore, & sacrilegij vindice) Alcimvs (sacrilegus) et impedita svnt opera illivs (in demoliendo atrij templi muro) et occlvsvm est os eivs (blasphemum quo murum hunc, quasi Pontifex dirui præceperat) et dissolvtvs est paralysi, nec vltra potvit loqvi verbvm et mandare de domo sva] q. d. non potuit condere testamentum, nec de rebus domus suæ disponere, qui iniquè de domo Dei disposuerat, illamque diruere voluerat. Iusta ergo & congrua sceleri & sacrilegio Alcimi à Deo inflicta est hæc pœna. Scelestus hic Iudæus & apostata, vt Demetrio, & Græcis placeret, pro Hebræo Ioacim, quod ei erat proprium, Græcum nomen vicinum assumsit, seque vocauit Alcimum, Græcè ἄλκιμον, id est, fortem, validum, strenuum, ferocem, vt Demetrius eo quasi Duce ad debellandum Iudam & Ionatham vteretur, quin & reuera ipso vsus est, sed Deus sacrilegum mox castigauit, eumque paralysi dissoluit; itaque debilitauit & prostrauit, vt ne verbum quidem eloqui posset, nimirum,

Sequitur superbos vltor à tergo Deus,

vt ἄλκιμον, id est, robustum, faciat, ἄλγιμον, id est, molestissimum, tristissimum doloribus & cruciatibus confectum.

Vers. 56. Et mortvvs est Alcimvs in tempore illo cvm tormento magno] nimirum anno 153. Græcorum, vt dictum est v. 56. qui fuit annus secundus Ducatus Ionathæ. Quare errat Iosephus, dũ scribit Alcimo morienti in Pontificatu successisse Iudam Machabæum. Nam Iudas iam anno præcedenti, puta 152. Græcorum, vt dictum est c. 9. 3. & seq. occubuerat. Modico ergo tempore

A sua impietate & Pseudo-Pontificatu gauisus est Alcimus, scilicet, per biennium dumtaxat. Nam eum inijt anno 151. Græcorum, vt dictum est c. 7. v. 1. & 5. finijt verò anno 153. Græcorum mense secundo, vt hîc dicitur. Tam breue est gaudium impiorum, tam breuis impietas, cui mox succedit lõgissima gehennæ Æternitas.

Et silvit terra (quieuit Iudæa à bellis & infestatione Bacchidis) annis dvobvs, quibus Ionathas se suosque erexit & armauit. Vers. 57.

Et cogitavervnt omnes iniqvi] Iudæi apostatæ, & Ionathæ æmuli, ac inimici & proditores, qui vocarunt secretò Bacchidem, vt Ionatham nihil cogitantem mali, noctu caperet & opprimeret, sed frustra. Deo enim dirigente innotuit Ionathæ eorum proditio. Vers. 58.

Et apprehendit (non Bacchides, vt vult Iosephus, sed Ionathas suos proditores) de viris regionis, qvi erant principes malitiæ (proditionis) 50. viros et occidit eos. Vers. 61.

Et secessit Ionathas et Simon et qvi cvm eo erant in Bethbessen, qvæ erat in deserto: et extrvxit dirvta eivs, et firmavervnt eam] Ionathas fraude apostatarum & proditorum, ac validis copijs Bacchidis tota Iudæa exclusus, cum fratre Simone, & paucis asseclis, secessit in vrbem Bethbessen sitam in deserto Iericho in tribu Beniamin, non longè à Iordane, eamque muniuit, vt in ea se, suosque contra Bacchidem defenderet. Audiuit id Bacchides, & collectis omnibus copijs Bethbessen obsedit, vt Ionatham cum omnibus suis ibidem collectis opprimeret, itaque bellum omne finiret. Quid ad hæc Ionathas & Simon? Vers. 62.

C Et reliqvit Ionathas Simonem fratrem svvm in civitate, vt eam contra Bacchidem propugnaret, et exiit in regionem vicinam colligere milites, et venit cvm nvmero] cum numeroso exercitu. Vers. 65.

Et percvssit Odaren] Erat hic vnus ex amicis, & Ducibus Bacchidis. Aliqui pro *Odaren* legentes *Oduren*, censent hoc nomen non esse proprium, sed appellatiuum, vt significet obsessorem viarum, siue prædonem & latronem; hunc enim significat Græcum ὁδηγὴν. Vers. 66.

Et coepit cædere (socios & amicos Bacchidis sparsos per campestria, ibique in tabernaculis securè degentes, ex inopinato eos inuadens) et crescere in virtvtibvs] Græcè ἐν δυνάμεσι, id est, *in exercitibus* q. d. Ionathas collecta manu inuasit Odaren cum suis, aliosq; socios Bacchidis cecidit: inde pluribus ad se concurrentibus, auctisque D copijs æquè, ac animis, inuasit ipsa castra Bacchidis, quæ Bethbessen obsidebant, dato signo Simoni fratri, vt ex vrbe erumpens hostes obsidentes à fronte inuaderet, quos ipse à tergo inuadebat, ita factum vt hostes vtrimque inuasi tanta vi vtrobiq; ab vtroq; cæderentur, itaq; Simon machinas eorũ, quibus vrbem impetebant, cõbureret, vt sequitur. ita Ioseph. l. 13. c. 1. quem audi: *Relicto ad oppidi tutelã Simone fratre, clam egressus Ionathas, & collectis in vicina regione suæ factionis hominibus noctu in Bacchidis castra irruit, & multis trucidatis effecit, ut frater aduentum suum cognosceret: Quamprimũ enim tumultum sensit in castris hostium, eruptione facta incendit eorum machinas, cæde etiam non mediocri edita.* Ita quoque Hugo, Salanius, Sanchez & alij. Addit Gorionides Bacchidem fugisse in desertum, ibique captum

captum à Ionatha, supplicem ei factum iurasse se omnia, quæ è Iudæa ceperat redditurum; itaque pace firmata liberum dimissum in Syriam ad suos rediisse. Sed nil tale habet Script. imò contrarium indicat, scilicet, Ionatham priorem pacem petiisse à Bacchide, ideoque parum æquas Iudæis conditiones accepisse, vt patebit v. 70.

Vers. 69. Et multos ex eis occidit] Bacchides cæsus à Ionatha, iram vertit in apostatas Iudæos, qui eum è Syria in Iudæā contra Ionathan euocarant promittentes ei securam de ipso, vtpote, de bello non cogitante victoriam; quare videns se ab eis in fraudem inductū, & à Ionatha cæsum, eos, quasi mali sui auctores occidit. Vide hic vt malum consilium consultori sit pessimum & in eius iugulum redeat.

Ipse autem cogitavit cum reliquis abire in regionem suam.] Hoc vnum cogitans, ait Iosephus, quomodo ex sua & regis dignitate obsidioni fine imposito, exercitū posset sine ignominia reducere Antiochiam ad regem Demetriū, ideoque conditiones pacis à Ionatha oblatas statim acceptauit.

Et cognovit Ionathas, et misit ad eum legatos componere pacem, et reddere ei captivitatem] id est, captiuos. Hæc enim fuit conditio pacis, vt vtrimque captiui commutarentur & redderentur. Ionathas prior petijt pacem, quia res eius & Iudæorum erant afflictæ, ideoque nec Ierosolymam, quam tenebat Bacchides, nec alias Iudææ vrbes ab eo petere est ausus. Vers. 70.

Et cessavit gladius in Israel] id est, cessauit bellum, & prælia, in quibus multi gladio perimuntur, ac de facto multi hic in Israel perempti erant. Vers. 73.

Et habitavit Ionathas in Machmas] Ionathæ Principis & Pontificis propria sedes erat Ierosalem, & templum, sed hanc occupantibus Bacchidianis, Ionathas sedem sibi elegit in oppido Machmas, quod situm erat in confinio tribuum Beniamin & Ephraim, ibique cœpit ius dicere populo, ac apostatas ex Israel exterminare, totamque Remp. Israelis componere æquè, ac ibidem fecerat Samuel, Iudex & Princeps 1. Reg. 7. 5.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius & Alexander reges consobrini de regno Asiæ inter se dimicantes, magnis promissis ambiunt amicitiam Ionathæ, sed eam obtinet Alexander, qui Ionathæ Pontificatum confirmat, additque purpuram & coronam auream. Mox v. 48. Alexander adiutus à Ionatha cum Demetrio confligens, eum superat & occidit, indeq́ uxorem ducit Cleopatram filiam Ptol. Philometoris regis Ægypti, ac in nuptijs Ionatham honorat, Ducemque sui Principatus creat. Denique v. 67. Demetrius Demetrij occisi filius mittit Apollonium cum exercitu, quem Ionathas profligat, ideoque ab Alexandro dono accipit vrbem Accaron, & fibulam auream.

1. ET anno centesimo sexagesimo ascendit Alexander Antiochi filius, qui cognominatus est Nobilis: & occupauit Ptolemaidam: & receperunt eum, & regnauit illic. 2. Et audiuit Demetrius rex, & congregauit exercitum copiosum valdè, & exiuit obuiam illi in prælium. 3. Et misit Demetrius epistolam ad Ionathan verbis pacificis, vt magnificaret eum. 4. Dixit enim; Anticipemus facere pacem cum eo, priusquam faciat cum Alexandro aduersum nos: 5. recordabitur enim omnium malorum, quæ fecimus in eum, & in fratrem eius, & in gentem eius. 6. Et dedit ei potestatem cōgregandi exercitum, & fabricare arma, & esse ipsum socium eius: & obsides, qui erant in arce, iussit tradi ei. 7. Et venit Ionathas in Ierusalem, & legit epistolas in auditu omnis populi, & eorum qui in arce erant. 8. Et timuerunt timore magno, quoniam audierunt quòd dedit ei rex potestatem congregandi exercitum. 9. Et traditi sunt Ionathæ obsides, & reddidit eos parentibus suis: 10. & habitauit Ionathas in Ierusalem, & cœpit ædificare & innouare ciuitatem. 11. Et dixit facientibus opera, vt extruerent muros, & montem Sion in circuitu lapidibus quadratis ad munitionem: & ita fecerunt. 12. Et fugerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus, quas Bacchides ædificauerat: 13. & reliquit vnusquisque locum suum, & abijt in terram suam: 14. tantùm in Bethsura remanserunt aliqui ex his qui reliquerant legem & præcepta Dei, erat enim hæc eis ad refugium. 15. Et audiuit Alexander rex promissa, quæ promisit Demetrius Ionathæ: & narrauerunt ei prælia, & virtutes, quas ipse fecit, & fratres eius, & labores, quos laborauerunt. 16. & ait: Numquid inueniemus aliquem virum talem? & nunc faciemus eum amicum, et socium nostrum. 17. Et scripsit epistolam, et misit ei secundùm hæc verba, dicens: 18. Rex Alexander fratri Ionathæ salutem. 19. Audiuimus de te, quòd vir potens sis viribus, et aptus es vt sis amicus noster; 20. & nunc constituimus te hodie summum sacerdotem gentis tuæ, et vt amicus voceris regis, (et misit ei purpu-

ram,& coronam auream) & quæ nostra sunt sentias nobiscum & conserues amicitias ad nos. 21. Et induit se Ionathas stola sancta septimo mense,anno centesimo sexagesimo,in die sollemni scenopegiæ: & congregauit exercitum, et fecit arma copiosa. 22. Et audiuit Demetrius verba ista,et contristatus est nimis, et ait: 23. Quid hoc fecimus, quòd præoccupauit nos Alexander apprehendere amicitiam Iudæorum ad munimen sui? 24. Scribam et ego illis verba deprecatoria, et dignitates, & dona:vt sint mecum in adiutorium. 25. Et scripsit eis in hæc verba: Rex Demetrius genti Iudæorum salutem: 26. Quoniam seruastis ad nos pactum,et mansistis in amicitia nostra,et non accessistis ad inimicos nostros, audiuimus, et gauisi sumus. 27. Et nunc perseuerate adhuc conseruare ad nos fidem, et retribuemus vobis bona pro his quæ fecistis nobiscum: 28. & remittemus vobis præstationes multas, et dabimus vobis donationes. 29. Et nunc absoluo vos et omnes Iudæos à tributis, et pretia salis indulgeo,et coronas remitto, et tertias seminis: 30. & dimidiam partem fructus ligni,quod est portionis meæ, relinquo vobis ex hodierno die, & deinceps, ne accipiatur à terra Iuda, et à tribus ciuitatibus, quæ additæ sunt illi ex Samaria et Galilæa, ex hodierna die et in totum tempus: 31. & Ierusalem sit sancta, et libera cum finibus suis: et decimæ et tributa ipsius sint. 32. Remitto etiam potestatem arcis, quæ est in Ierusalem: et do eam summo sacerdoti, vt constituat in ea viros quoscumque ipse elegerit, qui custodiant eam. 33. Et omnem animam Iudæorum, quæ captiua est à terra Iuda in omni regno meo, relinquo liberam gratis, vt omnes à tributis soluantur, etiam pecorum suorum. 34 Et omnes dies sollemnes, et sabbata,et neomeniæ, et dies decreti, et tres dies ante diem sollemnem, et tres dies post diem sollemnem, sint omnes immunitatis et remissionis omnibus Iudæis, qui sunt in regno meo: 35. & nemo habebit potestatem agere aliquid, et mouere negotia aduersus aliquem illorum, in omni causa. 36. Et adscribantur ex Iudæis in exercitu regis ad triginta millia virorum: & dabuntur illis copiæ vt oportet omnibus exercitibus regis, & ex eis ordinabuntur qui sint in munitionibus regis magni: 37. & ex his constituentur super negotia regni, quæ aguntur ex fide, & principes sint ex eis, & ambulent in legibus suis, sicut præcepit rex in terra Iuda. 38. Et tres ciuitates, quæ additæ sunt Iudææ ex regione Samariæ, cum Iudæa reputentur: vt sint sub vno, & non obediant alij potestati, nisi summi sacerdotis. 39. Ptolemaida,& confines eius,quas dedi donum sanctis, qui sunt in Ierusalem, ad necessarios sumptus sanctorum. 40. Et ego do singulis annis quindecim millia siclorum argenti de rationibus regis, quæ me contingunt: 41. & omne quod reliquum fuerit, quod non reddiderant qui super negotia erant annis prioribus, ex hoc dabunt opera domus. 42. Et super hæc quinque millia siclorum argenti, quæ accipiebant de sanctorum ratione per singulos annos: & hæc ad sacerdotes pertineant, qui ministerio funguntur. 43. Et quicumque confugerint in templum, quod est Ierosolymis, & in omnibus finibus eius,obnoxij regi in omni negotio dimittantur, & vniuersa,quæ sunt eis in regno meo, libera habeant. 44. Et ad ædificanda vel restauranda opera sanctorum,sumptus dabuntur de ratione regis: 45. & ad extruendos muros Ierusalem,& communiendos in circuitu, sumptus dabuntur de ratione regis, & ad construendos muros in Iudæa. 46. Vt audiuit autem Ionathas & populus sermones istos, non crediderunt eis,nec receperunt eos: quia recordati sunt malitiæ magnæ, quam fecerat in Israel, & tribulauerat eos valdè. 47. Et complacuit eis in Alexandrum, quia ipse fuerat eis princeps sermonum pacis, & ipsi auxilium ferebant omnibus diebus. 48. Et congregauit rex Alexander exercitum magnum,& admouit castra contra Demetrium. 49. Et commiserunt prælium duo reges, & fugit exercitus Demetrij, & insecutus est eum Alexander, & incubuit super eos. 50. Et inualuit prælium nimis, donec occidit sol: & cecidit Demetrius in die illa. 51. Et misit Alexander ad Ptolemæum regem Ægypti legatos secundùm hæc verba, dicens: 52. QVONIAM regressus sum in regnum meum, & sedi in sede patrum meorum, & obtinui principatum; & contriui Demetrium, & possedi regionem nostram, 53. & commisi pugnam cum eo, & contritus est ipse & castra eius, à nobis,& sedimus in sede regni eius: 54. & nunc statuamus ad inuicem amicitiam: & da mihi filiam tuam vxorem: & ego ero gener tuus,& dabo tibi dona, & ipsi, digna te. 55. Et respondit rex Ptolemæus, dicens: FELIX dies, in qua reuersus es ad terram patrum tuorum,& sedisti in sede regni eorum. 56. Et nunc faciam tibi quod scripsisti: sed occurre mihi Ptolemaidam, vt videamus inuicem

uicem nos, & spondeam tibi sicut dixisti. 57. Et exiuit Ptolemæus de Ægypto, ipse, & Cleopatra filia eius, & venit Ptolemaidam, anno centesimo sexagesimo secundo. 58. Et occurrit ei Alexander rex, & dedit ei Cleoapatram filiam suam: & fecit nuptias eius Ptolemaidæ, sicut reges in magna gloria. 59. Et scripsit rex Alexander Ionathæ, vt veniret obuiàm sibi. 60. Et abijt cum gloria Ptolemaidam, & occurrit ibi duobus regibus, & dedit illis argentum multum, & aurum, & dona: & inuenit gratiam in conspectu eorum. 61. Et conuenerunt aduersus eum viri pestilentes ex Israel. viri iniqui interpellantes aduersus eum: & non intendit ad eos rex. 62. Et iussit spoliari Ionathan vestibus suis, & indui eum purpura: & ita fecerunt. Et collocauit eum rex sedere secum. 63. Dixitque principibus suis: Exite cum eo in medium ciuitatis, & prædicate, vt nemo aduersus eum interpellet de vllo negotio; nec quisquam ei molestus sit de vlla ratione. 64. Et factum est, vt viderunt qui interpellabant gloriam eius, quæ prædicabatur, & opertum eum purpura, fugerunt omnes: 65. & magnificauit eum rex, & scripsit eum inter primos amicos, & posuit eum ducem, & participem principatus. 66. Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cum pace, & lætitia. 67. In anno centesimo sexagesimo quinto, venit Demetrius filius Demetrij à Creta in terram patrum suorum. 68. Et audiuit Alexander rex, & contristatus est valdè, & reuersus est Antiochiam. 69. Et constituit Demetrius rex Apollonium ducem, qui præerat Cælesyriæ: & congregauit exercitum magnum, & accessit ad Iamniam: & misit ad Ionathan summum sacerdotem, 70. dicens: Tu solus resistis nobis: ego autem factus sum in derisum, & in opprobrium, propterea quia tu potestatem aduersum nos exerces in montibus. 71. Nunc ergo si confidis in virtutibus tuis, descende ad nos in campum, & comparemus illic inuicem: quia mecum est virtus bellorum. 72. Interroga, & dice quis sum ego, & ceteri, qui auxilio sunt mihi, qui & dicunt quia non potest stare pes vester ante faciem nostram, quia bis in fugam conuersi sunt patres tui in terra sua: 73. & nunc quomodo poteris sustinere equitatum, & exercitum tantum in campo, vbi non est lapis, neque saxum, neque locus fugiendi? 74. Vt audiuit autem Ionathas sermones Apollonij, motus est animo: et elegit decem millia virorum, & exijt ab Ierusalem; et occurrit ei Simon frater eius in adiutorium. 75. & applicuerunt castra in Ioppen, et exclusit eum à ciuitate (quia custodia Apollonij Ioppe erat) et oppugnauit eam. 76. Et exterriti qui erant in ciuitate, aperuerunt ei, & obtinuit Ionathas Ioppen. 77. Et audiuit Apollonius, et admouit tria millia equitum, et exercitum multum. 78. Et abijt Azotum tamquam iter faciens, & statim exijt in campum, eò quòd haberet multitudinem equitum, et confideret in eis. Et insecutus est eum Ionathas in Azotum, et commiserunt prælium. 79. Et reliquit Apollonius in castris mille equites post eos occultè. 80. Et cognouit Ionathas quoniam insidiæ sunt post se, et circuierunt castra eius, et iecerunt iacula in populum à manè vsque ad vesperam. 81. Populus autem stabat, sicut præceperat Ionathas: et laborauerunt equi eorum. 82. Et eiecit Simon exercitum suum, & commisit contra legionem: equites enim fatigati erant: et contriti sunt ab eo, et fugerunt. 83. Et qui dispersi sunt per campum, fugerunt in Azotum, et intrauerunt in Berhdagon idolum suum, vt ibi se liberarent. 84. & succendit Ionathas Azotum, et ciuitates, quæ erant in circuitu eius, et accepit spolia eorum, et templum Dagon: et omnes, qui fugerunt in illud, succendit igni. 85. Et fuerunt qui ceciderunt gladio, cum his qui succensi sunt, ferè octo millia virorum. 86. Et mouit inde Ionathas castra, et applicuit ea Ascalonem: et exierunt de ciuitate obuiàm illi in magna gloria. 87. Et reuersus est Ionathas in Ierusalem cum suis habentibus spolia multa. 88. Et factum est: vt audiuit Alexander rex sermones istos, addidit adhuc glorificare Ionathan. 89. Et misit ei fibulam auream, sicut consuetudo est dari cognatis regum. Et dedit ei Accaton, et omnes fines eius, in possessionem.

VERS. 1) ET ANNO 160. ASCENDIT ALEXANDER ANTIOCHI FILIVS, QVI COGNOMINATVS EST (Epiphanes, id est, illustris vel) NOBILIS, ET OCCVPAVIT PTOLEMAIDAM] Alexander hic cognomento Balles, siue Veles (vti nunc Valesia familia in Gallia est regia) fuit filius Antiochi Epiphanis, ideoque frater Antiochi Eupatoris occisi à Deme- A trio. Quare fratris necem vlturus, eiusque regnum recepturus occupauit Ptolemaidam Phœniciæ vrbem, quæ nunc *Accon*, vel *Acre* dicitur. Vnde errant Iustinus l. 35. Appianus, Florus, Sulpitius & Genebrardus, qui Alexandrum hunc ex plebeia familia oriundum, per mendacium & fraudem se stirpi Antiochi inseruisse scribunt, vti hoc eodem tem-

tempore Pseudo-Philippus se inseruit stirpi regũ Macedoniæ, ideoque tertium contra Romanos Macedonicum bellum suscitauit, in quo & victus, cæsusque est teste L. Floro & alijs. Nisi dicas eum Antiochi Epiphanis filium quidem fuisse, sed nothum ex Bala concubina genitum, indeq; cognominatum Balas, vti ex Eusebio & Appiano docet Salianus. Magis errãt Lyran. Carth. & Adrichom, qui hunc Alexandrum faciunt filiũ Antiochi Eupatoris, cum eius fuerit frater, filius verò Antiochi Epiphanis præsertim, quia Eupator occisus est anno ætatis duodecimo quo vix generare poterat.

Et receperunt eum] q.d. incolæ & accolæ Ptolemaidis, exosum habentes Demetrium propter superbiam, luxum & delicias, Alexandrum eius consobrinum in regem susceperunt & coronarunt.

Vers. 6. Et dedit ei potestatem congregandi exercitum] vt cum suis copijs coniungeret, ijsque simul iunctis debellaret Alexandrum.

Vers. 8. Et timuerunt timore magno] q.d. Demetriani milites occupantes arcem Sion, timuerant Ionathan, ne iussu Demetrij exercitum conscriberet & arcem inuaderet, nõ tamen ex arce fugerunt, vt aliqui putant ex v. 12. sed eam retinuerunt, nam posteà eamdem obsedit Ionathas, vt audiemus c. 11. v. 20.

Vers. 10. Et habitavit Ionathas in Ierusalem] tũ quia ipse erat summus Pontifex, ac Pontificatu fungi debebat in templo, ideoque residere in Ierusalem; tum quia ipse erat Dux & Princeps Israelis, cuius metropolis erat Ierusalem.

Vers. 18. Rex Alexander fratri Ionathæ salutem] Ionatham Alexãder rex vocat fratrem, quòd eius amicitiam & auxilium ambiret, cuperetque eum habere socium, promittens, quòd cum habiturus esset eo honore & amore, quo frater habet fratrem.

Vers. 20. Constituimus te hodie summum sacerdotem] Ionathas, ait Serarius, iam à populo electus, & constitutus erat Dux & Pontifex, sed Pontificatum hic ei confirmat Alexander, quasi rex Asiæ & Syriæ, ad quem proinde iure regnorum politico, pertinere videbatur creatio Pontificis, sicut olim Romani Imperatores sibi arrogabant, & nominabant Romanum Pontificem, sed meritò posteriores Põtifices hoc ius Imperatoribus ademerunt, ac in clerum, puta in Episcopos & Cardinales transtulerunt. Iam enim hoc officium vsurparat Ant. Epiphanes Alexandri pater, qui Iasonem, deinde Menelaum cõstituerat Pontificem, ac post eum Demetrius rex constituerat Alcimum Pontificem, à cuius morte anno octauo Alexander hic Pontificem creat Ionatham.

Et quæ nostra sunt, sentias nobiscum] q.d. nostræ causæ & parti faueas, non aduersæ, vt scilicet, me armis, copijsque iuues, non Demetriũ antagonistam meum. Idque fecit Ionathas præferens Alexandrum Demetrio ob bella, & damna Israeli ab eo illata.

Vers. 21. Et induit se Ionathas stola sancta] scilicet, stola, tunicaq; Pontificali, in qua erat Rationale cum Ephod. Exodi 28. Nam hucusque Ionathas, licet Pontifex, Pontificalia non induerat, nec exercuerat, eò quòd Ierusalem ab hostibus occuparetur. Iam autem recepta Ierusalem, Pontificalia vestimenta induit, & munia Pontificis exercuit.

Vers. 26. Quoniam servastis ad nos pactum] Demetrius hic fingit se nescire quòd Ionathas & Iudæi à se ad Alexandrum æmulum suum defecissent, vnde eos quasi fideles amicos compellat, hortaturque, vt in fide & amicitia sua persistant, magna, si id fecerint, promittens præmia.

Et remittemus vobis præstationes] id est, exactiones & tributa, quæ mihi præstare solebatis, vnde explicans subdit: Et nunc absolvo vos, et omnes Iudæos a tributis. Vers. 28.

Et pretia salis indulgeo] id est tributa, quæ pro sale conficiendo, deuehendo, & diuendendo mihi pendebatis, vobis condono; quæ vtique magna sunt: nam omnes omnino homines indigent sale. Vnde Salisburgi Princeps opes suas ingentes ex sale colligit. Id patet ex cap. seq. vers. 35. Vers. 29.

Et coronas] aureas, vt patet c. 13. 37. quas mihi quotannis persoluebatis, remitto.

Et tertiam seminis] id est, tertiam partem frugum, vt habet Iosephus, quæ ex semine in terram iacto germinare solent, remitto. ita Lyran. Verũ cùm hoc tributũ videatur esse immane, vnde c. 11. 35. decimæ tantũ fit mẽtio, hinc in melius Salianus præcisè tertiam seminis accepit, vt si quis duodecim tritici modios seminasset, debuisset is in messe quatuor modios tritici regi persoluere, non autem si collegisset in messe sexaginta modios, debuisse regi soluere viginti; quæ est tertia pars messis, non seminis, vt hic dicitur.

Et dimidiam partem fructus ligni] id est omnium fructuum, qui ex lignis, id est arboribus produci solent, quorũ dimidiam partem mihi pendebatis, nunc vobis condono. Vers. 30.

Et Ierusalem sit sancta et libera] primò, vt ipsa velut vrbs sancta populo fideli & sancto, puta Iudæis restituatur: quare milites mei, qui sunt in arce Sion, caueant, ne eam prophanent, imò ex arce excedant, eamque Ionathæ, & Iudæis tradant, vt patet v. seq. Secundò, vt ipsa velut vrbs *sancta* sit libera, gaudeatque plena immunitate & libertate, quali gaudent templa, aliaque loca sancta. Tertiò, vt in ea solus Deus sanctè colatur, sanctæque victimæ ei immolentur, quare interdico, ne mei milites, aliiue idololatræ eam suis idololatricis hostijs, ritibusque contaminent. Quartò, vt decimæ et tributa ipsius sint] vt scilicet, decimæ deinceps non mihi, aut meis, sed templo & sacerdotibus, vti antea ex Dei sanctione fiebat, persoluantur. Vers. 31.

Remitto etiam potestatem arcis] q.d. dominium arcis in monte Sion, quod obtineo, remitto, illudque resigno, & trado Ionathæ, quasi summo Pontifici. Hoc promisit Demetrius Ionathæ, sed reipsa non præstitit, quia Ionathas fœdus iniit cum Alexandro hoste Demetrij. Vers. 32.

Et omnem animam Iudæorum quæ captiva est] q.d. omnes Iudæos, qui è Iudæa captiui abducti sunt, sparsique per totum regnum meũ liberos dimitti volo, idque gratis & sine lytro, eosdemque absoluo ab omni tributo etiam pecorum suorum. Vers. 33.

Et omnes dies solemnes, et sabbatha, et neomeniæ, et dies decreti] qui scilicet, non à lege, sed à Iudæis ipsis decreti, & deputati sunt ad aliquam festiuitatem, vti à Iudæ decretum fuit festum Encæniorum ob templi purgationem, item festum victoriæ Iudith ob cæsum Holofernem, & festum Esther ob cæsum Aman. Vers. 34.

Aman. ita Salianus q.d. Sancio, & edico, vt omnes Iudæi, qui sunt in regno meo, liberè celebrent sua sabbatha, neomenias, & alios dies festos à lege, vel synagoga statutos & decretos, imò vt tres dies ante, & tres dies post aliquam solennitatem, Iudæis sint dies immunitatis & remissionis, quibus nec in ius vocari, nec ad opera seruilia capessenda à quopiam cogi possint, vti explicat v. seq.

Vers. 36. Et dabvntvr illis copiæ] id est, copiosa stipendia æquè, ac annona.

Et ex eis ordinabvntvr, qvi sint in mvnitionibvs regis magni] scilicet, Demetrij. q.d. tradam Iudæis arces meas, vt ipsi quasi mihi fidi eas custodiant. Pro *magni* Græcè est *magnis* q. d. magnas, & primarias arces meas credam Iudæis.

Vers. 37. Et ex eis constitventvr svper negotia regni, qvæ constitvvntvr ex fide] id est, quæ summam fidem, summumque silentium, & secretum requirunt.

Et principes sint ex eis (qui tam prouincias, quàm exercitus meos gubernent) et ambvlent in legibvs svis] vt iuxta eas Iudaicè viuāt in regno meo, sicut viuunt in Iudæa.

Vers. 39. Ptolemaida (ciuitatem, quam inuasit Alexander meus consobrinus, & æmulus) et confines eivs, qvas dedi donvm sanctis, qvi svnt in Iervsalem] puta sancto Pontifici, sanctisque, id est, fidelibus Iudæis, repete etiam nunc do, donumque à me datum confirmo. Pro *qui*, Græcè est *quæ* q.d. colonias has dedi *sanctis*, id est, Sanctuario, siue sancto templo, quod est in Ierusalem, puta Sācto, & Sancto Sanctorum, vt ex earum prouentibus emantur victimæ, aliaque necessaria ad cultū Dei in sancto eius templo.

Vers. 41. Et omne qvod reliqvvm fverit, qvod non reddidervnt] q. d. sancio, vt mei quæstores reddant, & restituant templo illa, quæ ex censibus, alijsque rebus templo destinatis subtraxerunt, & in meum ærarium intulerunt. Aut, vt Salianus q.d. Iubeo, vt publicani Iudæi, qui sunt obnoxij reddēdæ rationi, nec regijs quæstoribus adhuc satisfecerint, ea non Ærario regio sed templo persoluant Ierosolymitano. Nam de redditibus templi subdit nouum beneficium v. 42.

Vers. 42. Qvæ accipiebant de Sanctorvm ratione] id est, ex sancti templi censu & ærario, vt in meum ærarium inferrent, nunc iubeo illa templo restitui, nimirum, *quinque millia siclorum*, id est, quinque millia Francorum, siue Florenorum Brabanticorū. Siclus enim pendit quatuor drachmas, valetque quatuor Iulios, siue quatuor Regales Hispanicos.

Vers. 43. Et qvicvmqve (siue Iudæi siue Gentiles) confvgerint in templvm &c. dimittantvr] q.d. Iubeo, sancioque ius asyli, quod habuit templum, imò illud augeo. Volo enim, vt dum quis cōfugit ad templum, quamdiu is in eo manet; nemo possit inuadere bona illius in regno meo, licet alibi sita. Verùm nimis ampla promittit hîc Demetrius: quare Ionathas & Iudæi ei non credideruntt æstimantes ex necessitate fictè hæc promittere, sed postea non seruaturum; præsertim, quia eius maleuolentiam sæpius erant experti: Quare Demetrio relicto adhæserunt Alexandro.

Nota hic Demetrius duodecim ingentia beneficia promittit Ionathæ, si suas partes contra Alexandrum sequi & tueri velit, vnde colligas, quanta fuerit fortitudo, & fama Ionathæ. Primum est immunitas tributorum. 2. libertas Ierosolymæ, vt sit immunis à præsidio militum Demetrij. 3. restitutio captiuorū. 4. permissio festiuæ quietis. 5. ius honoratæ militiæ. 6. ius gubernandi. 7. ius seruandi fidem, legemque patriam. 8. amplificatio dominij Pontificij. 9. donatio Ptolemaidis. 10. annuus pro templo census quindecim millium siclorum. 11. ius asyli in templo. 12. ædificatio murorum Ierusalem.

Qvia ipse fverat eis princeps sermonvm Vers. 47.
pacis] id est, quia Alexander prior, & ante Demetrium pacem, fœdusque à Iudæis postularat.

Et cecidit Demetrivs] victus ab Alexan- Vers. 50.
dro per auxilium Ionathæ & Iudæorum. Cecidit Demetrius, equo ipsius cadente & telis ipsum diruentibus, ait Iosephus lib. 13. c. 1. Porrò licet Demetrius potius ius haberet ad regnū Asiæ, vtpote filius Seleuci, qui senior erat Antiochi magni filius, ideoque in regno successor, quàm Alexander, vtpote filius Antiochi Epiphanis, qui Seleuci erat frater iunior; tamen Ionathas licitè adiuuit Alexandrum contra Demetrium, tum quia Demetrius hucusque hostis fuerat Iudæorum, eosque hostiliter inuaserat, & vastarat; quare contra eum Alexādri ope vti, imò eam implorare iure suo poterat Ionathas; tum quia Alexander ius belli habebat contra Demetrium, eo quòd ipse fratrem suum seniorem Antiochum Eupatorem occidisset, voluit ergo necem fratris sui vlcisci, præsertim quia populus scelera & tyrannidem Demetrij detestās, ei prætulerat Alexandrum, illumque sibi regem crearat.

Et misit Alexander ad Ptolomævm Vers. 51.
(Philometorem) regem Ægypti legatos] poscens eius filiam Cleopatram in vxorem, vt hac ratione fœdus cum eo firmaret, seseq; contra Demetriū Demetrij à se occisi filium roboraret. Porrò Cleopatra Grecè idem est, quod decus & gloria patris & patriæ. Vtinam hæc talis fuisset.

Nota multæ fuerunt Cleopatræ, quarum hæc fuit origo & series. Prima Cleopatra fuit Antiochi Magni filia, & soror Antiochi Epiphanis, quæ nupsit Ptolomæo Epiphani, quinto post Alexandrū Magnum regi Ægypti. Hæc fuit speciosissima, ideoque à Daniele c. 11. 17. vocatur *filia feminarum*, hoc est formosissima, indeque dicta Cleopatra, id est, decus, & gloria patris. Vnde ab ea ceteræ omnes reginæ Ægypti, vtpote ab ea prognatę, vocatę sunt Cleopatræ. Ipsa ergo ex Ptol. Epiphane genuit Ptol. Philometorem, Ptol Physconem, & Cleopatram filiam, quam licet sororem Philometor, ac deinde Physcon in vxorem acceperunt.

Cleopatrarum series & origo.

Hæc est ergo secunda Cleopatra, quæ Physconis fuit soror, vxor, & insuper quasi mater, aut potius socrus. Nam Physcon post eam repudiatam, duxit filiam eius in vxorem.

Tertia Cleopatra fuit huius secundæ ex Philometore filiā, quam Philometor pater primò despondit Demetrio Nicanori, deinde eo capto ipsa nupsit Antiocho Sedeti, Demetrij fratri. Hæc venenum propinans filio suo Antiocho Grypho, ab eodem coacta illud bibere, seipsam occidit. De ea hîc agitur.

Quarta Cleopatra fuit Ptol. Lathuri, qui Ptol. Physconis fuit filius & successor, soror & vxor, quæ ab eo repudiata nupsit Antiocho Cyziceno regi Asiæ, & à Gryphi sua sorore in templo amplexans simulachra, iussa est confodi & occidi, teste Iustino lib. 39.

5. Quinta Cleopatra, fuit Ptol. Auletis filia, & A Ptol. Dionysij vltimi regis Ægypti soror & vxor, quam adamauit Antonius, repudians sororem Augusti Cęsaris, ideoque ab eo victus ad spontaneam necem adactus fuit. Cleopatra quoque seipsam admotis corpori serpentibus interfecit. Ita Euseb. Ioseph. Strabo, Beda & alij.

VERS.56. ET SPONDEAM TIBI] id est, sponsam tibi dem filiam meam. Spondere enim est parentis, despondere mariti, indeque sponsi & sponsæ, ac sponsaliorum & sponsandi voces emanarunt.

VERS.59. ET SCRIPSIT REX ALEXANDER IONATHÆ VT VENIRET OBVIAM SIBI] q.d. Inuitauit Alexander Ionatham Ptolemaidam, ad nuptias suas cum Cleopatra celebrandas.

INDVI EVM PVRPVRA] id est, regio amictu; B purpura enim regni, & regum erat vestis. Alexander ergo hic Ionatham regijs insignibus ornat, ob opem, & auxilia sibi ab eo cōtra Demetrium pręstita, idque per Principes suos iubet per totam ciuitatem prædicari & promulgari. Non tamen hoc ipso Ionatham creat regem, sed dynastam & principem; purpura enim erat amictus dynastarum, qui amici regis, & ex amictu purpureo purpurati vocabantur. Sic Mardochæus ab Assuero ornatus fuit coronâ aureâ in capite & amictu purpureo: erat enim ex primarijs regis dynastis, & amicis, Esther 8. 15.

VERS.67. IN ANNO 165. VENIT DEMETRIVS (iunior) FILIVS DEMETRII senioris, ab Alexandro, & Ionatha victi, & occisi. Venit, inquam è Creta, vbi latuerat, in Syriam, vt necem patris vlcisceretur, & auitum eius regnum, profligato Alexandro, reciperet. Factum hoc est quinto anno regni Alexādri, C qui fuit tertius ab eius nuptijs cum Cleopatra: has enim iniit anno 162. Græcorum, vt dictum est v. 57. regnum verò occupauit anno 160. Græcorum vt dictum est v. 1.

Nota ex Iustino li. 35. Demetrius senior initio belli contra Alexandrum, duos filios suos, scilicet Demetrium Nicanorem & Antiochum Sedetem, qui ambo successiuè posteà regnarūt apud hospitem suum Gnidium (Gnidus est in Asia extrema propè Halicarnassum, & Rhodum, in extremo promontorio, quod respicit Cretam) cum magna auri vi deposuit, vt belli periculis eximerentur, & si ita sors tulisset, vltioni paternæ necis seruarentur. Ita factum; nam Demetrius Nicanor, Demetrio patre occiso, è Creta profugit in Syriam, regnumq; inuasit. Hoc eodem tempore mortuus est Cato senior, Marcellus consul Roman. bellum gessit in D Hispania, Attilius Prætor in Lusitania, ac Carthago tertium bellum Punicum cōtra Romanos apparauit, quo victa & excisa est à Scipione Africano. ita Salianus

VERS.69. ET CONSTITVIT DEMETRIVS REX APOLLONIVM DVCEM, QVI PRÆERAT CÆLESYRIÆ.) Hic Apollonius priùs seruierat Alexandro, sed ab eo defecit ad Demetrium, illectus spe maiorum honorum & opum, quas promittebat nouus rex Demetrius. Aulici enim respiciunt semper ad solem Orientem, vt vulgò dicitur. Hic Apollonius, quem Iosephus Daum cognominat, alius fuit ab Apollonio Tharseo filio, qui tempore Seleuci regis pręfuit Cælesyrię, de quo 2. Machab. 3. 5. Alius quoque fuit ab Apollonio Alnesthæi filio, quem Ant. Epiphanes misit cum 22. millibus, vt Ierusalem & Ægyptū occuparet 2. Machab. 4. 21. Alius quoque ab Apollonio Gennæi filio, qui Iudæos sub Eupatore vexauit, de quo 2. Machab. 12. 2. Videtur hic Apollonius à Demetrio præfectus Cælesyriæ constitutus, deinde veniente Alexandro ad eum à Demetrio defecisse; inde ab Alexandro ad Demetrium Demetrij filiū cum alijs pluribus transijsse. Vnde Iustinus ait milites paternos ad filium Demetrium signa transtulisse.

QVIA TV POTESTATEM ADVERSVM NOS EXERCES IN MONTIBVS] id est, in Iudæa, quæ montosa est. q.d. tu ô Ionatha inter montes Iudææ te contines, ibique dominaris, mihique resistis. Exi ergo è Iudæa in campum Syriæ, ibique aperto marte mecum confligе, si vir es, & viribus ad bellandum polles, vti iactas; nam in angustiis montium facilè est homini imbelli, cum paucis resistere multis. VERS.70.

B TV SOLVS RESISTIS NOBIS] Nam, vt ait Iustinus lib. 35. de hoc Demetrio: *Audita Alexandri luxuria, quem insperatæ opes, & alienæ felicitatis ornamēta, velut captiuum inter scortorum greges, desidem in Regia tenebant, auxiliantibus Cretensibus, securum, ac nihil hostile metuentē aggreditur. Antiochenses quoque veterem patris offensam, nouis meritis correcturi se ei tradūt: sed & milites paterni fauore iuuenis accensi, prioris sacramenti religionem, noui regis superbia præferentes, signa ad Demetrium transferunt.*

NVNC ERGO SI CONFIDIS IN VIRTVTIBVS (Græcè δυνάμεσι, id est, viribus & exercitibus) TVIS DESCENDE AD NOS IN CAMPVM, ET COMPAREMVS (Græcè συγκριθῶμεν, id est, comparemur, conferamur, componamur) ILLIC INVICEM, vt pedem pedi manum manui conferentes, ostendamus, vter sit fortior, an tu, an ego: QVIA MECVM EST VIRTVS BELLORVM] Græcè *quia mecum est exercitus potens vrbium*, q.d. prouoco te in campum, vbi armis pugnandum est, non Saxis, & in quo nullum victo est refugium. Noster legit πολέμων, id est, *bellorum*; alij, legunt πόλεων, id est, *vrbium*, & sic quoque legit Iosephus. VERS.71. C

QVIA BIS IN FVGAM CONVERSI SVNT PATRES TVI] nimirum semel, quando Mathathias fugit cum filiis suis 1. Machab. 2. 28. iterum in pugna cū Bacchide, in qua cæso Iuda, cęteri Iudæi fugerunt 1. Machab. 9. 18. VERS.72.

VT AVDIVIT AVTEM IONATHAS SERMONES APOLLONII, MOTVS EST ANIMO] ad iram excandescens, & ad pugnam exardescens, vt ipso facto refutaret exprobrationem Apollonij, ac reipsa ostenderet se tam in campis, quàm in montibus esse bellipotentem, imò leonem. VERS.74.

D ET EXCLVSIT (Apollonius) EVM (Ionatham) A CIVITATE; QVIA CVSTODIA (præsidium militum ad custodiendam vrbem) APOLLONII IOPPE (Græcè in Ioppe) ERAT] Græcè est ἀπέκλεισαν, id est, *excluserunt*, scilicet, milites præsidiarij Ionatham.

ET CIRCVIERVNT (hostes, scilicet, equites Apollonij) CASTRA EIVS (scilicet Ionathæ) ET IECERVNT IACVLA IN POPVLVM] scilicet in socios Ionathæ. VERS.80.

POPVLVS AVTEM STABAT (constanti animo, pede & manu clypeis suis excipiens, & repellens iacula hostium) ET LABORAVERVNT EQVI EORVM] q.d. equi & equites Apollonij fatigati fuere, quia tota die laborauerunt currendo, & iaciendo tela in castra Ionathæ. Vnde Simon eos fessos & lassos aggressus fudit, fugauitque. VERS.81.

ET EIECIT (Græcè εἵλκυσε, id est, extraxit, eduxit, VERS.82.

xit, emisit, explicuit, expandit) SIMON EXERCITVM SVVM (alas militum) ET COMMISIT (prælium) CONTRA LEGIONEM (Græcè *contra phalangem*, puta contra aciem hostium) EQVITES ENIM FATIGATI ERANT (ob causam iam dictam) ET CONTRITI SVNT AB EO (à Simone fratre Ionathæ) ET FVGERVNT.

ET INTRAVERVNT IN BETHDAGON] id est, in domum Dagon, puta in templum Dagon, qui erat Deus, siue *idolum* eorum, Græcè εἰς ἰδωλεῖον, id est, in idolium, siue fanum idoli sui, scilicet, Dagon. Verùm qui idolum suum è manibus Ionathæ liberare nō poterat, quomodo ab eodem à strage Ionathæ liberaretur? Quare omnes cum suo idolo, & idolis à Ionatha succensi, concremarique fuere.

ET EXIERVNT (Ascalonitæ) DE CIVITATE OBVIAM ILLI (Ionathæ, IN MAGNA GLORIA] id est, magno honore) & pompa eum excipientes, illique se & vrbem suam dedentes, ne ab eo cremarentur instar Bethdagon.

ET MISIT (Alexander rex hostis Demetrij &

A Apollonij) EI (Ionathæ ab contritum Apolloniū) FIBVLAM AVREAM] Græcè πόρπην, quod aliqui vertunt monile è collo, vel è cingulo dependens, quale est in Belgio vellus aureum. Meliùs Noster vertit *fibulam*, qua longiores tunicæ & vestes subnecti solent, iuxta illud Æneid. 4.

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Fuit hoc ornamentum militare teste Liuio lib. 7. & 9. non olim nisi regum cognatis, & summis amicis dari solitum, vt hic dicitur. Fibula ergo hæc vestes laxas, & fluiduas, vel in pectore, vel in cingulo stringebat, & confibulabat. vnde Virgil. 12. Æneid.

Laterum iuncturas fibula mordet.

Et Ouidius 8. Metam.

Rasilis, hinc summam mordebat fibula vestem.

Et S. Hier. epist. 49. *fibulam, quæ chlamydis mordebat oras, in humum excussit:* Tertullianus de pallio c. 1. *In viris*, inquit, *pallij extrinsecus habitus, & ipse quadrangulus ob vtroque laterū regestus, & ceruicibus circumstrictus in fibulæ morsu humeris acquiescebat.*

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PTolomeus Philometor Alexandro filiam suam Cleopatram quam ei vxorem dederat, vnà cum regno aufert. Alexander fugit in Arabiam, ibiq; à Zabuele rege occiditur, qui caput occisi mittit ad Philometorem. Philometor eo accepto tertio pòst die moritur. Mox. vers. 19. Demetrius firmato regno fœdus init cum Ionatha, qui eum à nece liberat cæsis centum hostium millibus, sed Demetrius iam de regno securus v. 53. fœdus cum Ionatha initum perfide abrumpit. Quare Ionathas ad Antiochum Alexandri occisi filium se transfert, ab eoq; magnis honoribus afficitur, Vnde pro eo dimicans plures Demetrij vrbes occupat, eiusq; copias fundit, fugatq;.

1. ET rex Ægypti congregauit exercitum, sicut arena quæ est circa oram maris,
& naues multas: & quærebat obtinere regnum Alexandri dolo, & addere illud
regno suo. 2. Et exijt in Syriam verbis pacificis, & aperiebant ei ciuitates, & occur-
rebant ei: quia mandauerat Alexander rex exire ei obuiam, eò quòd socer suus esset.
3. Cùm autem introiret ciuitatem Ptolemæus ponebat custodias militum in singu-
lis ciuitatibus. 4. Et vt appropiauit Azoro, ostenderunt ei templum Dagon suc-
censum igni, & Azotum & cetera eius demolita, & corpora proiecta, & eorum qui cæsi
erant in bello tumulos quos fecerant secus viam. 5. Et narrauerunt regi quia hæc
fecit Ionathas, vt inuidiam facerent ei; & tacuit rex. 6. Et occurrit Ionathas re-
gi in Ioppen cum gloria, & inuicem se salutauerunt, & dormierunt illic. 7. Et abiit
Ionathas cum rege vsque ad fluuium, qui vocatur Eleutherus: & reuersus est in Ierusa-
lem. 8. Rex autem Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatum vsque Seleuciam
maritimam, & cogitabat in Alexandrum consilia mala. 9. Et misit legatos ad De-
metrium, dicens: VENI, componamus inter nos pactum, & dabo tibi filiam meam,
quam habet Alexander, & regnabis in regno patris tui, 10. pœnitet enim me quòd
dederim illi filiam meam: quæsiuit enim me occidere. 11. Et vituperauit eum pro-
pterea quòd concupierat regnum eius. 12. Et abstulit filiam suam, & dedit eam De-
metrio, & alienauit se ab Alexandro, & manifestatæ sunt inimicitiæ eius. 13. Et in-
trauit Ptolemæus Antiochiam, & imposuit duo diademata capiti suo, Ægypti & Asiæ.
14. Alexander autem rex erat in Cilicia illis temporibus: quia rebellabant qui erant
in locis illis. 15. Et audiuit Alexander, & venit ad eum in bellum & produxit Pto-
lemæus rex exercitum, & occurrit ei in manu valida, & fugauit eum. 16. Et fugit A-
lexander in Arabiam, vt ibi protegeretur: Rex autem Ptolemæus exaltatus est. 17. Et
abstulit Zabdiel Arabs caput Alexandri, & misit Ptolemæo. 18. Et rex Ptolemæus
mortuus est in die tertia: & qui erant in munitionibus, perierunt ab his qui erant in-
tra castra. 19. Et regnauit Demetrius anno centesimo sexagesimo septimo. 20. In

diebus

diebus illis congregauit Ionathas eos qui erant in Iudæa, vt expugnarent arcem, quæ
est in Ierusalem: & fecerunt contra eam machinas multas. 21. Et abierunt qui-
dam qui oderant gentem suam viri iniqui ad regem Demetrium, & renuntiauerunt ei
quod Ionathas obsideret arcem. 22. Et vt audiuit, iratus est; & statim venit ad
Ptolemaidam, & scripsit Ionathæ ne obsideret arcem, sed occurreret sibi ad collo-
quium festinatò. 23. Vt audiuit autem Ionathas, iussit obsidere: & elegit de se-
nioribus Israel & de sacerdotibus, & dedit se periculo. 24. Et accepit aurum, &
argentum, & vestem, & alia xenia multa, & abijt ad Regem Ptolemaidam, & inue-
nit gratiam in conspectu eius. Et interpellabant aduersus eum quidam iniqui ex gen-
te sua. 26. Et fecit ei rex, sicut fecerant ei qui ante eum fuerant: & exaltauit eum
in conspectu omnium amicorum suorum. 27. & statuit ei principatum sacerdo-
tij, & quæcumque alia habuit priùs pretiosa, & fecit eum principem amicorum. 28.
Et postulauit Ionathas à rege, vt immunem faceret Iudæam, & tres toparchias, & Sa-
mariam, & confines eius: & promisit ei talenta trecenta. 29. Et consensit rex: &
scripsit Ionathæ epistolas de his omnibus, hunc modum continentes. 30. Rex De-
metrius fratri Ionathæ salutem, & genti Iudæorum. 31. Exemplum epistolæ, quam
scripsimus Lastheni parenti nostro de vobis misimus ad vos vt sciretis: 32. Rex
Demetrius Lastheni parenti salutem. 33. Genti Iudæorum, amicis nostris, & con-
seruantibus quæ iusta sunt apud nos, decreuimus benefacere, propter benignitatem
ipsorum, quam erga nos habent. 34. Statuimus ergo illis omnes fines Iudææ,
& tres ciuitates, Lydan, & Ramathan, quæ additæ sunt Iudææ ex Samaria, & om-
nes confines earum, sequestrari omnibus sacrificantibus Ierosolymis, pro his quæ ab
eis priùs accipiebat rex per singulos annos, & pro fructibus terræ & pomorum.
35. Et alia quæ ad nos pertinebant decimarum & tributorum, ex hoc tempore
remittimus eis: & areas salinarum, & coronas quæ nobis deferebantur, 36. om-
nia ipsis concedimus: & nihil horum irritum erit ex hoc, & in omne tempus.
37. Nunc ergo curate facere horum exemplum, & detur Ionathæ, & ponatur in
monte sancto, in loco celebri. 38. Et videns Demetrius rex quòd siluit terra in
conspectu suo, & nihil ei resistit, dimisit totum exercitum suum, vnumquemque in
locum suum, excepto peregrino exercitu, quem contraxit ab insulis Gentium: &
inimici erant ei omnes exercitus patrum eius. 39. Tryphon autem erat quidam
partium Alexandri priùs: & vidit quoniam omnis exercitus murmurabat contra De-
metrium, & iuit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri:
40. & assidebat ei, vt traderet eum ipsi, vt regnaret loco patris sui: & enuntiauit
ei quanta fecit Demetrius, & inimicitias exercituum eius aduersus illum. Et mansit
ibi diebus multis. 41. Et misit Ionathas ad Demetrium regem, vt eijceret eos, qui
in arce erant in Ierusalem, & qui in præsidijs erant: quia impugnabant Israel. 42. Et
misit Demetrius ad Ionathan, dicens: Non hæc tantùm faciam tibi, & genti tuæ: sed
gloria illustrabo te, & gentem tuam cùm fuerit opportunum. 43. Nunc ergo re-
ctè feceris, si miseris in auxilium mihi viros: quia discessit omnis exercitus meus.
44. Et misit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam: & venerunt ad
regem, & delectatus est rex in aduentu eorum. 45. Et conuenerunt qui erant de
ciuitate, centum viginti millia virorum, & volebant interficere regem. 46. Et
fugit rex in aulam: & occupauerunt qui erant de ciuitate, itinera ciuitatis, & cœpe-
runt pugnare. 47. Et vocauit rex Iudæos in auxilium, & conuenerunt omnes si-
mul ad eum, & dispersi sunt omnes per ciuitatem: 48. & occiderunt in illa die
centum millia hominum, & succenderunt ciuitatem, & ceperunt spolia multa in die
illa, & liberauerunt regem. 49. Et viderunt qui erant de ciuitate, quòd obtinuis-
sent Iudæi ciuitatem sicut volebant: & infirmati sunt mente sua, & clamauerunt ad
regem cum precibus, dicentes: 50. Da nobis dextras, & cessent Iudæi oppugnare
nos & ciuitatem. 51. Et proiecerunt arma sua, & fecerunt pacem, & glorificati sunt
Iudæi in conspectu regis, & in conspectu omnium qui erant in regno eius, & nomina-
ti sunt in regno: & regressi sunt in Ierusalem habentes spolia multa. 51. Et sedit
Demetrius rex in sede regni sui: & siluit terra in conspectu eius. 53. Et mentitus
est omnia quæcumque dixit, & abalienauit se à Ionatha, & non retribuit ei secun-
dùm beneficia quæ sibi tribuerat, & vexabat eum valdè. 54. Post hæc autem reuer-
sus est Tryphon, & Antiochus cum eo puer adolescens, & regnauit & imposuit sibi
diadema. 55. Et congregati sunt ad eum omnes exercitus, quos disperserat Deme-
trius, & pugnauerunt contra eum: & fugit, & terga vertit. 56. Et accepit Try-
phon

phon bestias, & obtinuit Antiochiam. 57. & scripsit Antiochus adolescens Iona-
thæ, dicens: Constituo tibi sacerdotium, & constituo te super quatuor ciuitates, vt sis
de amicis regis. 58. Et misit illi vasa aurea in ministerium, & dedit ei potestatem
bibendi in auro, & esse in purpura, & habere fibulam auream: 59. & Simonem
fratrem eius constituit ducem à terminis Tyri vsque ad fines Ægypti. 60. Et exijt
Ionathas, et perambulabat trans flumen ciuitatis: congregatus est ad eum omnis ex-
ercitus Syriæ in auxilium, et venit Ascalonem, et occurrerunt ei honorifice de ciui-
tate. 61. Et abijt inde Gazam: et concluserunt se qui erant Gazæ: & obsedit eam,
& succendit quæ erant in circuitu ciuitatis, et prædatus est ea. 62. Et rogaue-
runt Gazenses Ionathan, & dedit illis dexteram: & accepit filios eorum obsides, &
misit illos in Ierusalem: & perambulauit regionem vsque Damascum. 63. Et au-
diuit Ionathas quod præuaricati sunt principes Demetrij in Cades, quæ est in Gali-
læa, cum exercitu multo, volentes eum remouere à negotio regni: 64. & occurrit
illis: fratrem autem suum Simonem reliquit intra prouinciam. 65. Et applicuit
Simon ad Bethsuram, & expugnabat eam diebus multis, & conclusit eos. 66. Et
postulauerunt ab eo dextras accipere, & dedit illis: & eiecit eos inde, & cepit ciuita-
tem, & posuit in ea præsidium. 67. Et Ionathas & castra eius applicuerunt ad a-
quam Genesar, & ante lucem vigilauerunt in campo Asor: 68. & ecce castra alie-
nigenarum occurrebant in campo, & tendebant ei insidias in montibus: ipse autem
occurrit ex aduerso 69. Insidiæ verò exurrexerunt de locis suis, & commiserunt
prælium. 70. Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ omnes, & nemo relictus
est ex eis, nisi Mathathias filius Absalomi, & Iudas filius Calphi, princeps militiæ ex-
ercitus. 71. Et scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, &
orauit. 72. Et reuersus est Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam,
& pugnauerunt. 73. Et viderunt qui fugiebant partis illius, & reuersi sunt ad eum,
& insequebantur cum eo omnes vsque Cades ad castra sua; & peruenerunt vsque il-
luc, 74. & ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum: & reuersus est
Ionathas in Ierusalem.

VERS. 1. ET REX ÆGYPTI (Ptolemæus Philometor) CONGREGAVIT EXERCITVM (maximum & plurimum) SICVT ARENA, QVÆ EST CIRCA ORAM MARIS] vt Syriam Alexandro genero suo eriperet, eamque regno suo, puta Ægypto adijceret. Vide hic, quàm ambitio regnandi sit inhumana & crudelis, vtpote quæ nec genero parcat. A

VERS. 2. VERBIS PACIFICIS] quasi generum suum Alexandrum inuisurus, eumque in regno confirmaturus, ac contra Demetrium, aliosque hostes tanto suo exercitu defensurus.

VERS. 3. PONEBAT CVSTODIAS MILITVM] id est, præsidium militare per quod ciuitates singulas sibi subiugabat, easque Alexandro genero suo adimebat.

VERS. 10. QVÆSIVIT ENIM ME OCCIDERE] prætexit hoc Philometor suæ perfidiæ causans, fingensque, quod Alexander gener sibi socero necem per sicarios, B vel venena machinaretur. Vera autem causa odij & belli erat, quòd regnum Syriæ Alexandro eripere, illudque suo Ægypti adijcere vellet: vnde & vtriusque regni sibi diadema imposuit v. 13. Quare licet ipse v. 9. promitteret regnũ Demetrio æmulo Alexandri, tamen illud reuera ei conferre non intendebat, sed eo tantùm vti quasi administro & Præfecto, vel Vicerege. Iosephus tamẽ asserit Alexandrum reuera insidias struxisse Philometori. *Postquam*, inquit, *Ptolemaidam peruenit, minimum abfuit, quin præter omnẽ exspectationem oppressus sit Ptolemæus, Alexandri insidijs per Ammonium eius amicum, appetitus. Quibus detectis scripsit Alexandro, deposcens Ammonium ad supplicium, quod meritum aiebat propter structas sibi insidias. Qui cùm non dederetur, intellexit, ipsum Alexandrum earum fuisse authorem; & cœpit eum magno odio prosequi. Antiochenos autem iam ante infensos habebat Alexander, propter eumdem Ammonium, à quo plurimis affecti fuerant incommodis. Non tamen effugit pœnam Ammonius, turpiter, vt mulier cæsus, dum amictu feminco quærit latebras, vt in alio commentario diximus.*

Fides horum sit penes Iosephum, qui sæpe à S. Scrip. dissentit, vti & hic facit, dum Philometorem ab ambitione regni Syriæ, quam ei Scrip. tribuit, purgare conatur, eo quòd Philometor Iudæorum foret amicus & fautor.

ET VITVPERAVIT EVM] magno probro & vituperio Philometor affecit Alexandrum generum suum, filiam suam ei vxorem eripiens, tradensque hosti Demetrio, ac simul regno eum spolians. VERS. 11.

ET ABSTVLIT ZABDIEL ARABS (rex vel dynasta Arabiæ) CAPVT ALEXANDRI, ET MISIT PTOLEMÆO] Philometori, vt eius gratiam iniret, ne ipse Arabiam sibi eriperet, vti Syriam eripuerat Alexandro. Iam enim videbat eum nouo regno auctum & magnis copijs instructum sibi imminere, nec se posse ei resistere. VERS. 17.

ET REX PTOLEMÆVS MORTVVS EST IN DIE TERTIA] Vide hic celerem in perfidum Philometorem vindictam Numinis. Regnum ille generi ambiuit, inuasit, occupauit; sed ad tres dumtaxat dies à nece Alexandri illud possedit. illicò tam vita, quàm regno, bonisque omnibus à iusto iudice & vindice Deo spoliatus. Iustum enim fuit, vt Philometor inuadens regnum alienum Syriæ, amitteret suum Ægypti, & qui de Alexandri hostis sui cæsi capite lætabatur, de suo ipsius quoque interitu lætos redderet hostes suos. Addit Iosephus Philometorem ex vulneribus, quæ in nupero conflictu cum Alexandro acceperat obijsse anno regni sui circiter 35. qui fuit annus regni Græcorũ 167. VERS. 18.

Au-

Audi cum l. 13. c. 20. *Fortè accidit, vt equus Ptolemai consternatus barritu elephanti eum excuteret, prostratumq; aggressi hostes vulneribus in caput inflictis in periculum extremum adducerent, ni ereptus esset interuentu satellitum. Attamen per integrum quatriduum sopitis sensibus nec loqui potuit, nec loquentes intelligere. Alexandri verò caput Zabelus Arabum dynasta recisum misit ad Ptolemæum, qui die quinta demum respirans à vulneribus, & ad se reuersus iucundissimo, sibi rumore, simul & spectaculo capitis, ac mortis Alexandri pauit animum, & oculos. Nec ita multo post satiatus gaudio, percepto ex inimici interitu, & vitam ipse finiuit.*

Et Liuius: *Ptolemæus, ait, in caput grauiter vulneratus, inter curationem, dum medici ossa terebrare contendunt, expirauit.*

Porrò mortuo Philometore, milites eius, QVI ab eo collocati ERANT IN MVNITIONIBVS id est, arcibus & vrbibus Syriç, PERIERVNT & occisi sunt AB HIS, QVI ERANT INTRA CASTRA, id est, à militibus, quos in castris suis habebat Demetrius, qui proinde occiso Alexandro consobrino & æmulo suo, mortuo quoque Philometore inuasore, regnū Syriæ pacificè adijt totumque quietè possedit anno regni Græcorum 167.

Philometoris etymon. Denique Genebr. l. 2. Chronol. Philometor, id est amator matris, inquit, dictus est per Antiphrasin, eò quòd ipse occiderit matrem, sicut auus eius dictus est Philopator, id est amator patris per Antiphrasin, eò quòd occiderit patrē Ptol. Euergetem. Hoc de Philopatore scribunt Appian. Iust. & alij passim, sed de Philometore nullus veterum tale quid narrat, imò Pausanias in Atticis, asserit matrem Philometoris occisam esse ab eius fratre Alexandro, quem ipse excluso Philometore in regnum euexerat.

VERS. 20. IN DIEBVS ILLIS CONGREGAVIT IONATHAS EOS, QVI ERANT IN IVDÆA, VT EXPVGNARENT ARCEM QVÆ EST IN IERVSALEM) hæc enim adhuc tenebatur à militibus Syris in ea iam pridem ab Antiocho collocatis. Licet enim Demetrius promisisset Ionathæ arcem Sionis tradere, si fœdus secum contra Alexandrum iniret, vt audiuimus c. 10. v. 6. & 32. tamen suum hoc promissum non præstitit, eò quòd Ionathas Demetrio prætulerit Alexandrum, cum eoque fœdus inierit, Ionathas ergo videns Demetrium bello cōtra Alexandrum implicitum, occasione hac vsus arcē Sionis obsedit.

VERS. 23. ET DEDIT SE PERICVLO] Periculum enim erat, ne rex Demetrius malè exciperet Ionathem, eò quòd suo mandato de soluenda obsidione arcis Sion non paruisset, sed Ionathas Deo confisus hoc periculum per magna dona, quæ regi detulit, discussit, ijs enim eius gratiam inijt, adeò vt ab eo factus sit Aulicorum, & Principum Princeps, vt patet v. 26. & 27.

VERS. 28. ET POSTVLAVIT IONATHAS A REGE, VT IMMVNEM FACERET IVDÆAN (à milite Syro & externo, à tributo & à quouis alio onere) ET TRES TOPARCHIAS] id est, præfecturas, siue vt Iosephus vocat, satrapias, quæ nominantur v. 34. repete immunes faceret, eò quòd Iudæç additæ subiectæque forent, promittens regi, si annueret, TALENTA TRECENTA.

VERS. 29. ET CONSENSIT REX] tanto pretio illectus.

VERS. 31. EXEMPLVM EPISTOLÆ, QVAM SCRIPSIMVS LASTHENI PARENTI NOSTRO] Lasthenes hic fuit hospes ille Gnidius, siue Cretensis, cui Demetrius senior conflicturus cum Alexandro Veles Demetrium hunc iuniorem filium suum commendauit, vt ex Iustino dixi c. 10. Quare Demetrio seniore in prælio occiso, Lasthenes hic Demetrium eius filium è Creta cum exercitu in Syriam reduxit, eique patris regnum restituit teste Iosepho lib. 13. c. 8. & alijs. Quocirca Demetrius Lasthenē parentis loco coluit, eumque suum vicarium effecit, ac Syriæ, alijsque prouincijs præfecit. Ad eum ergo hic scribit Demetrius rex, vt Iudæam à tributis, & oneribus faciat immunē, quod petebat Ionathas, ac exemplum literarum suarum ad Lasthenem datarum mittit ad Ionatham, vt à Lasthene beneficium regis executioni mandari postulet. Aptè vocatus fuit *Lasthenes*, Græcè *Laasthenes*, id est *lapidis robur* ait Pagnin. vel potiùs Laosthenes & per Crasin Lasthenes: Laosthenes enim Græcè idem est, quod Demosthenes, id est, populi robur & fortitudo. Talem enim decet esse Principem, qualis fuit hic Lasthenes, qui Demetrio regnum Syriæ, Syrisque suum regem fortitudine sua restituit.

REX DEMETRIVS LASTHENI] Hoc est exemplum litterarum Demetrij ad Lastheoem. VERS. 32.

ET TRES CIVITATES] Græcè νόμους, quæ vox non tam ædificia, quàm cætus ciuium ijsdem iuribus vtentes significat. ita Serar. Salianus & alij. VERS. 34. Concedit Demetrius Ionathæ immunitatem non tantùm Iudææ, sed & trium ciuitatum, siue toparchiarum Samariæ, quas Demetrius pater eius Iudææ addixerat c. 10. 28. ideoque easdem à Demetrio filio popoicerat Ionathas v. 28. ac Demetrius filius decretum patris secutus easdem Iudæis concessit & attribuit. Sed quænam sunt hæ tres ciuitates? nam in Latino textu tantùm nominātur duæ, scilicet Lyda, siue Diospolis, & Ramatha, quæ fuit Samuelis patria. Resp. Sanchez esse ipsam vrbem Samariam; quæ erat caput totius prouinciæ Samariæ, nam in prouincia Samariæ sitas fuisse hasce tres vrbes liquet ex textu hoc versu, & c. 10. v. 28.

Verùm Sept. Iosep. Pagnin. Vatab. & alij ex Græco tertiam ciuitatem assignant Aphæremam, quam Adrichom. in tribu Ephraim collocat iuxta Lydam. Sic enim habent Sept. *Statuimus ergo illis fines Iudææ, & tres ciuitates: Aphærema & Lydam & Ramatham, quæ additæ sunt Iudææ ex Samaritide, & omnia pertinentia ad ipsas omnibus sacrificantibus in Hierosolymis pro Regalibus, quæ ab eis priùs accipiebat Rex per singulos annos de fructibus terræ, & de fructibus arborum.*

Noster verò interpres Græcū ἀφαίρεμα, accepit vt nomen non proprium, sed appellatiuum, significans sequestrationē, siue separationē. Vnde vertit *sequestrari*. Sensus ergo vulgatæ editionis est. q. d. trium ciuitatum iam dictarum, puta Lydç, Ramathæ & Samariæ, atque confinium, id est, locorum illorum, quæ sub earum iurisdictione sunt, annui prouentus & redditus sequestrentur, id est, segregentur à tributis regijs, & apud aliquem quæstorem Iudæum deponantur, vt ad templi & sacerdotum sumptus applicentur, vt hac ratione compensentur damna, quæ singulis annis rex, regijque quæstores ijs inferebant, dum ad suos, id est, profanos vsus transferebant tam illarum ciuitatū tributa, quàm arborum fructus, quæ priùs templi sumptibus destinata erant, ijsque seruiebant.

Porrò mirum est Iosephum tribus hisce ciuitatibus, siue toparchijs tres alias addere, scilicet Gadæam, Ioppen, & Samariam.

Vers.35. Et areas salinarvm] Græcè ἅμυας id est, *stagna* salinarum, quæ vox, ait Sanchez, docet, quomodo aqua salsuginosa siue ex mari deriuata, siue ex puteis iugibus exhausta duretur, & concrescat. Neque enim in suo duratur naturali loco, sed in areis, lacubusque collecta. Ibi enim euaporat, & calore solis in sal concrescit. Sanè Romæ à sale via Salaria nomen accepit, quod adhuc perdurat, quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat, ait Plinius lib. 31. c. 7. ac stipendium militare, mercesque quælibet dicta est salarium à sale, quod militibus & operarijs pro mercede distribuebatur, teste Plinio ibidem.

Vers.38. Et videns Demetrivs rex, qvòd silvit terra in conspectv svo] Occiso enim Alexandro & Philometore mortuo, nullus erat, qui Syriam inuadere auderet, sed illa tota se subdidit Demetrio, quasi legitimo hæredi, regique suo. Vnde tunc ipse dedit otio & voluptatibus. Quod videns Tryphon, Antiochum Alexandri filium suscitauit, qui Demetrium inertem & voluptuarium inuasit & regno expulit, vti Hannibalem eneruarunt, & perdiderunt Capuanæ deliciæ, ac Romanos Græcanicæ. Vnde illud dictum vetus: Græcia victa suum victorem vicit. Audi Iustinum lib. 36. *Recuperato regno Demetrius, & ipse successu rerum corruptus vitijs adolescentiæ in segnitiem labitur: tantumque contemptum apud omnes inertiæ, quantum odium ex superbia pater habuerat, contraxit.*

Dimisit totvm exercitvm svvm (patrium, quem scilicet pater eius Demetrius ex Syris, & Asiaticis sibi subditis collegerat) excepto peregrino exercitv, qvem contraxit ab insulis gentium, puta ex Creta, Cypro, alijsque vicinis insulis. Fecit hoc, eo quòd hi eum in regnum induxissent. Lasthenes enim ex Creta eum in regnum cum copiis Cretensibus reuexerat. Verùm hac ratione offendit milites patrios, suos scilicet Syros & Asiaticos, eò quòd ægrè ferrent, se à rege suo militiâ, & stipendijs militaribus spoliati: offendit quoque subditos suos, qui nolebant externum militem, ægreque ferebant, quòd ipse externis plus fideret, quàm suis subditis, quodque magnis sumptibus peregrinos aleret, cùm paruo pretio domesticos & subiectos cōducere posset. Quocirca inimici erant ei omnes exercitvs patrvm eivs, qui proinde ad Antiochum eius æmulum transierunt, ac pro eo pugnantes Demetrium regno expulerunt. Exosum enim habebant peregrinū militem, ideoque non raro insolentem.

Discant hic Principes subditos suos honorare, eisque fidere potiùs, quàm externis. Sic enim subditorum animos, amorem, fidem & obedientiam sibi conciliabunt. Ita fecit Alexander magnus, qui vt Persas à se victos, subactosque sibi conciliaret, Persicum habitum assumpsit. Persas in militiam conscripsit, suisque Ducibus Persides dedit vxores ac Darij matrem, vxorem & filias miris honoribus & beneficijs affecit, teste Curtio.

Vers.39. Tryphon avtem erat qvidam partivm Alexandri privs] Tryphon hic ab Appiano & alijs vocatur Diodorus, diciturque natione, vel educatione fuisse Apamæus, vir potens, astutus & ambitiosus. Hic videns exercitum Syriacum, & Asiaticum dimissum à Demetrio, eumdem sibi asciuit, vt per eum Antiocho filio Alexandri Velis qui fuerat æmulus, hostisque Demetrij occisus à Philometore in speciem restitueret, sed reuera, vt ipse illud occuparet. Itaque factum est. Porrò Antiochum hunc Alexandri filium Appianus & alij pariter vocant Alexandrum. Denique Tryphon hic Antiochi *pupilli* (sic enim legendum est apud Iustinū lib. 36. pro *priuigni*) tutor paulò pòst eiusdem factus est tortor, vt eius regnum occuparet, sed modico tempore eo gauisus est; nā & ipse tertio pòst anno occisus est ab Antiocho Sedete fratre & successore Demetrij. ita Iosephus.

Vers.41. Et misit Ionathas ad Demetrivm regem, vt eiiceret eos (milites Demetrianos) qvi in arce erant in Iervsalem] qui occupabant arcem Sion. Hinc patet, Ionatham necdum occupasse arcem Sion, imò obsidionem eius soluisse. Concessit tamen, vel potiùs promisit Demetrius se traditurum arcem Ionathæ, si ipse sibi milites suos ad suam tutelam mitteret. Subditi enim eius Antiocheni in ipsum insurrexerunt ad 120. millia, ex quibus milites ter mille Iudæi à Ionatha submissi, occiderunt centum millia, ac Demetrium liberarunt, vt sequitur. Magna fuit hæc fortitudo, fama & gloria Iudæorum.

Vers.46. Avlam] puta palatium, siue arcem, in quam Demetrius confugerat.

Vers.53. Et mentitvs est omnia, qvæcvmqve dixit] q. d. Demetrius videns, vel potiùs putans se, suaque esse in tuto, fidem datam Ionathæ fefellit, cœpitque eum vexare & persequi. Magna fuit hæc Demetrij ingratitudo & perfidia, ob quam paulò pòst à Triphone Pædagogo Antiochi prælio superatus & regno pulsus fuit, vtpote desertus à Ionatha & Iudæis, imò ab eis profligatus & cæsus, vt dicitur v. 56. Antiochus enim fœdus inijt cum Ionatha contra Demetrium; eumque magnis honoribus auxit. Quare milites Syri, qui à Demetrio dimissi erant, ad Ionatham se intulerunt, quibus Ionathas instructus Ascalonem, Gazam, aliasque vrbes expugnauit.

Vers.56. Et accepit Tryphon bestias] puta elephantes, quos Demetrius in aciem eduxerat cum ceteris eius machinis bellicis, adeoque castris eum exuit, et obtinvit Antiochiam, vrbem regiam, regnique metropolim. Id facit ope Ionathæ, quem proinde magnis honoribus auxit, ac ope exercitus Syriaci, qui a Demetrio dimissus ad Antiochum eius æmulū transierat. Porrò Ionathas pergens pro Antiocho pugnare, adiunis exercitu eius Syriaco expugnauit Ascalonem, Gazam, aliasque vrbes.

Vers.58. Dedit ei potestatem bibendi in avro] puta ex aureo poculo, scypho, phiala, vel calice. Reges enim Persarum & Asiæ aurum voluerunt sibi esse propriū. Vnde Xenophō lib. 1. de exped. Cyri magnum dicit à rege Persarum beneficium concedi, si per illum alicui liceat aureum collo gestare torquem, aureas armillas, aureum acinacem: idem iterum docet lib. 1. Cyrop. Procopius lib. 1. de bello Persico negat cuiquam licere aureo vti annulo, aut fibulâ, aut zonâ, nisi regis concessu. Hinc & Esther c. 6. cōcessum est Mardochæo ab Assuero rege, vt torquem gestaret aureum. Idem promisit Balthasar. Dan. c. 5. illi, qui literas in pariete descriptas explicaret, & lib. 3. Esdræ c. 3. illi cuius sermo fuerit sapientior, concedendum dicitur à Dario rege, vt induatur purpurâ, & vt in auro bibat, & super aurum dormiat, & currum aureo freno & torquem aureum gestet.

Vers.60. Perambvlabat trans flvmen (Iudæ,

puta trans Iordanem) CIVITATES.

VERS. 62. ET PERAMBVLAVIT REGIONEM (Ionathas, quasi victor, & triumphator omnia sibi & Antiocho subiugans, ac Demetrio adimens) VSQVE AD DAMASCVM] Hoc enim significat τὸ *perambulauit*, vt dixit Zachar. 1. v. 11.

VERS. 63. ET AVDIVIT IONATHAS, QVÒD PRÆVARICATI SVNT PRINCIPES DEMETRII IN CADES, QVÆ EST IN GALILÆA] quòd scilicet Demetriani sollicitarent incolas Cades & Galilæos ad rebellandũ Ionathæ & subijciendum se Demetrio. Fecerunt hoc eo consilio, vt Ionatham è Syria & Damasco, vbi omnia subiugabat sibi, & Antiocho, reuocarẽt in Galilæam, ne aliena foris consectans, sua domi perderet: VOLENTES EVM AMOVERE A NEGOTIO REGNI] ne scilicet negotia regni Syriæ pro Antiocho curaret & promoueret, sed sua in Galilæa custodiret. Vnde Iosephus. *Cum vellent*, inquit, *abstrahere Ionatham à Syria, laturum opem Galilæis suæ ditionis hominibus.*

Nota *præuaricari* in Scrip. est rebellare & rebellionem concitare: hoc enim est Hebr. מָרַד *marad.* sic 4. Reg. 1. 1. dicitur rex & populus Moab præuaricatus in regem Israel, id est, rebellasse illi, cui anteà subditus fuerat, eique solitum negasse tributum. Porrò Salianus opinatur pro *præuaricati sunt*, legendum præparati sunt: hoc enim significat Græcum παρῆσαν, id est, astiterunt: sed videtur Noster legisse παρηνόμησαν, vel παρέβησαν, id est, *præuaricati sunt.*

VERS. 64. ET OCCVRRIT ILLIS (Ionathas, cumeisque cõflixit, vt dicetur v. 68.) FRATREM AVTEM SVVM RELIQVIT INTRA PROVINCIAM] scilicet, intra Iudæam, vt eam tutaretur; Simò autem expugnauit Bethsuram, quæ insignis erat munitio iuxta Ierusalem v. 66.

VERS. 67. ET IONATHAS ET CASTRA EIVS APPLICVERVNT AD AQVAM GENEZAR] scilicet, ad stagnũ Genezareth, quod & mare Galilææ, vel mare Tiberiadis dicitur.

VERS. 68. ET ECCE CASTRA ALIENIGENARVM (hostium Demetrianorum suscitantium incolas Cades ad rebellandum Ionathæ v. 63.) OCCVRREBANT IN CAMPO, Græcè in campum.

VERS. 70. ET FVGERVNT, QVI ERANT EX PARTE IONATHÆ] vtpote circumuenti ab hostibus ex insidijs, quas non præuiderant, prodeuntibus; hisce enim territi fugerunt veriti, ne intercepti in medio contrucidarentur, ait Iosephus.

ET NEMO EX EIS RELICTVS EST NISI MATHATHIAS FILIVS ABSALOMI, ET IVDAS FILIVS CALPHEI, PRINCEPS (Græcè *Principes*: ambo enim erant Duces) MILITIÆ EXERCITVS] intellige cum aliquot sibi familiaribus generosioribus, proximisque asseclis: Vnde Iosephus ait cum eis mansisse 50. milites, qui à desperatione, inquit, sumpta audacia tanto impetu aduersam hostium frontem impulerunt, vt territi, quasi furentibus cederent. Quomodo enim duo soli totam hostium vim sustinuissent? ita Serar.

A ET SCIDIT IONATHAS VESTIMENTA SVA, VERS. 71.
ET POSVIT TERRAM IN CAPITE SVO] puluerem inspersit capiti suo in signum doloris & pœnitentiæ, itaque toto corde compunctus supplex ORAVIT Deum, vt in re tam arcta, & quasi desperata solitam opem ferret. Quare cum paucis quasi leo irruens in hostes eos cecidit, & fudit. Quod videntes eius socij è fuga ad eum reuersi, hostes persecuti ex eis ceciderunt tria millia. Laudat S. Ambr. lib. 1. Officiorum c. 41. Ionathæ animum & fortitudinem, quòd solus aciem inclinatam restituerit & victoriam deperditam recuperauerit, *Ionathas*, ait *parua manu aduersus exercitus regios pugnans, desertus à suis & cum duobus tantùm relictus reparauit bellum, auertit hostem, fugitantes suos ad societatem reuocauit triumphi.*

B Moral. Disce hic quantum in bellis, rebusque arduis valeat Ducis constantia & magnanimitas, adeò vt milites suos iã victos faciat victores. Vnde illud: Fortior est exercitus ceruorum Duce leone, quàm leonum Duce ceruo. Nam vt ait Vegetius lib. 3. de re milit. c. 25. *si pars exercitus fugerit, minimè desperandum, cùm in eiusmodi necessitate, ducis constantia totam sibi possit vendicare victoriam. Innumerabilibus hoc accidit bellis, & pro superioribus sunt habiti, qui minimè desperarunt. Nã in simili conditione fortior creditur, quem aduersa nõ frangunt. Prior ergo de cæsis hostibus spolia capiat, & quod ipsi dicunt, colligat campum, prior clamore, ac buccinis exultare videatur. Hac fiducia perterrebit inimicos, & suis fiduciam geminabit, quasi victor ex omni parte discesserit.*

C Exempla dat Iulius Frontinus libr. 2. de strategematis c. 8. *Furius Agrippa*, inquit, *consul cedente cornu signum militare ereptum signifero in hostes Hernicos, & in Æquos misit: quo facto eius prælium restitutum est. Summa enim alacritate Roman: ad recipiendum signum incubuerunt. T. Quintius Capitolinus Cos. signum in hostes Phaliscos eiecit, militesq; id repetere iussit. M. Furius Camillus Fr. Mil consulari potestate, cunctante exercitu, arreptum manu signiferum in hostes Volscos, & Latinos traxit, ceteros puduit nõ sequi. Saluius Pelignus, bello Persico idem fecit. Q. Furius, auerso exercitu cùm occurrisset, affirmauit non recepturum se in castra quemquam, nisi victorem, reductisq; in aciem victoria potitus est. Scipio apud Numantiam, cùm auersum suum videret exercitum, pronunciauit sibi pro hoste futurum, quisquis in castra redisset.* Ac mox his maiora subiungens addit: *M. Attilius Consul bello Samnitico, ex acie refugientibus*
D *in castra militibus aciem suorum opposuit, affirmans secum, & cum bonis ciuibus dimicaturos eos, nisi cum hostibus maluissent, ea ratione vniuersos in aciem reduxit. L. Sylla cedentibus iam legionibus exercitui Mithridatico, ductu Athelai, stricto gladio in primam aciem procurrit, appellansque milites, dixit: Si quis quæsisset, vbi Imperatorem reliquissent, responderent pugnantem in Bæotia, cuius rei pudore vniuersi eum secuti sunt. Iulius Cæsar ad Mundam suis referentibus pedem, equum suum abduci à conspectu suo iussit, & in primam aciem pedes prosilijt: milites dum destituere Imperatorem erubescunt, redintegrarunt prælium.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IOnathas fœdus cum Romanis & Lacedæmonijs renouat. Mox v. 24. exercitum Demetrij profligat, Arabesq́; fugat. Inde v. 33. Simon Ioppen, aliasq́ vrbes præsidiis communit. Denique v. 39. Tryphon perfidè Ionatham quasi amicum inuitans carpit carcerique mancipat.

1. ET vidit Ionathas quia tempus eum iuuat, & elegit viros, & misit eos Romam,
statuere & renouare cum eis amicitiam, 2. & ad Spartiatas, & ad alia loca
misit epistolas secundùm eamdem formam. 3. Et abierunt Romam, & intrauerunt
curiam, & dixerunt: Ionathas summus sacerdos, & gens Iudæorum miserunt nos, vt re-
nouaremus amicitiam & societatem secundùm pristinum. 4. Et dederunt illis e-
pistolas ad ipsos per loca, vt deducerent eos in terram Iuda cum pace. 5. Et hoc
est exemplum epistolarum, quas scripsit Ionathas Spartiatis: 6. IONATHAS sum-
mus sacerdos, & seniores gentis, & sacerdotes, & reliquus populus Iudæorum, Spar-
tiatis fratribus salutem. 7. Iampridem missæ erant epistolæ ad Oniam summum
sacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quoniam estis fratres nostri, sicut rescrip-
tum continet, quod subiectum est. 8. Et suscepit Onias virum, qui missus fuerat,
cum honore: & accepit epistolas, in quibus significabatur de societate & amicitia,
9. Nos, cùm nullo horum indigeremus, habentes solatio sanctos libros, qui sunt in
manibus nostris, 10. maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem, & amici-
tiam, ne forte alieni efficiamur à vobis: multa enim tempora transierunt, ex quo mi-
sistis ad nos. 11. Nos ergo in omni tempore sine intermissione in diebus solem-
nibus, & ceteris quibus oportet, memores sumus vestri in sacrificijs quæ offerimus, &
in obseruationibus, sicut fas est & decet meminisse fratrum. 12. Lætamur itaque
de gloria vestra. 13. Nos autem circumdederunt tribulationes, & multa præ-
lia, & impugnauerunt nos reges, qui sunt in circuitu nostro. 14. Noluimus ergo
vobis molesti esse, neque ceteris socijs & amicis nostris, in his prælijs. 15. habuimus
enim de cælo auxilium, & liberati sumus nos & humiliati sunt inimici nostri. 16. Ele-
gimus itaque Numenium Antiochi filium, & Antipatrem Iasonis filium, & misimus
ad Romanos renouare cum eis amicitiam & societatem pristinam. 17. Mandaui-
mus itaque eis vt veniant etiam ad vos, & salutent vos; & reddant vobis epistolas no-
stras de innouatione fraternitatis nostræ. 18. Et nunc benefacietis respondentes
nobis ad hæc. 19. Et hoc est rescriptum epistolarum, quod miserat Oniæ. 20. A-
rius, rex Spartiatarum, Oniæ sacerdoti magno salutem. 21. Inuentum est in scrip-
tura de Spartiatis & Iudæis, quoniam sunt fratres, & quod sunt de genere Abraham.
22. Et nunc ex quo hæc cognouimus, benefacitis scribentes nobis de pace vestra.
23. Sed & nos rescripsimus vobis: Pecora nostra & possessiones nostræ, vestræ sunt;
& vestræ nostræ: mandauimus itaque hæc nuntiari vobis. 24. Et audiuit Ionathas,
quoniam regressi sunt principes Demetrij cum exercitu multo supra quàm prius, pu-
gnare aduersus eum, 25. & exijt ab Ierusalem, & occurrit eis in Amathite regio-
ne; non enim dederat eis spatium vt ingrederentur regionem eius. 26. Et misit
speculatores in castra eorum, & reuersi renuntiauerunt quod constituunt superueni-
re illis nocte. 27. Cùm occidisset autem sol, præcepit Ionathas suis vigilare, &
esse in armis paratos ad pugnam tota nocte, & posuit custodes per circuitum castro-
rum. 28. Et audierunt aduersarij quòd paratus est Ionathas cum suis in bello:
& timuerunt, & formidauerunt in corde suo: & accenderunt focos in castris suis.
29. Ionathas autem & qui cum eo erant, non cognouerunt vsque manè; videbant
autem luminaria ardentia: 30. & secutus est eos Ionathas, & non comprehendit
eos: transierunt enim flumen Eleutherum. 31. Et diuertit Ionathas ad Arabas, qui
vocantur Zabadæi, & percussit eos, & accepit spolia eorum. 32. Et iunxit, & ve-
nit Damascum, & perambulabat omnem regionem illam. 33. Simon autem exijt,
& venit vsque ad Ascalonem, & ad proxima præsidia: et declinauit in Ioppen, & occu-
pauit eam. (34. audiuit enim quòd vellent præsidium tradere partibus Deme-
trij) & posuit ibi custodes vt custodirent eam. 35. Et reuersus est Ionathas, & con-
uocauit seniores populi & cogitauit cum eis ædificare præsidia in Iudæa, 36. & ædi-

ficare muros in Ierusalem, & exaltare altitudinem magnam inter medium arcis &
ciuitatis, vt separaret eam à ciuitate, vt esset ipsa singulariter, & neque vendant.
37. Et conuenerunt, vt ædificarent ciuitatem; & cecidit murus, qui erat super
torrentem ab ortu solis, & reparauit eum, qui vocatur Caphetetha. 38. & Simon
ædificauit Adiada in Sephela, & muniuit eam, & imposuit portas & seras. 39. Et
cùm cogitasset Tryphon regnare Asiæ, & assumere diadema, & extendere manum in
Antiochum regem: 40. timens ne forte non permitteret eum Ionathas, sed pu-
gnaret aduersus eum, quærebat comprehendere eum, & occidere. Et exurgens abijt in
Bethsan. 41. Et exiuit Ionathas obuiam illi cum quadraginta millibus virorum ele-
ctorum in prælium, & venit Betsan. 42. Et vidit Tryphon quia venit Ionathas cum
exercitu multo vt extenderet in eum manus, timuit, 43. & excepit eum cum hono-
re, & commendauit eum omnibus amicis suis, & dedit ei munera: & præcepit exerci-
tibus suis vt obedirent ei, sicut sibi. 44. Et dixit Ionathæ: Vt quid vexasti vniuer-
sum populum, cùm bellum nobis non sit? 45. Et nunc remitte eos in domos suas:
elige autem tibi viros paucos, qui tecum sint, & veni mecum Ptolemaidam, & tradam
eam tibi, & reliqua præsidia, & exercitum, & vniuersos præpositos negotij, & conuersus
abibo; propterea enim veni. 46. Et credidit ei, & fecit sicut dixit: & dimisit ex-
ercitum, & abierunt in terram Iudá. 47. Retinuit autem secum tria millia viro-
rum: ex quibus remisit in Galilæam duo millia, mille autem venerunt cum eo. 48. Vt
autem intrauit Ptolemaidam Ionathas, clauserunt portas ciuitatis Ptolemenses: &
comprehenderunt eum; & omnes, qui cum eo intrauerant, gladio interfecerunt. 49. Et
misit Tryphon exercitum & equites in Galilæam, & in campum magnum, vt perde-
rent omnes socios Ionathæ. 50. At illi cùm cognouissent quia comprehensus est
Ionathas, & periit, & omnes qui cum eo erant, hortati sunt semetipsos, & exierunt
parati in prælium. 51. Et videntes hi, qui insecuti fuerant; quia pro anima res est
illis, reuersi sunt: 52. illi autem venerunt omnes cum pace in terram Iuda. Et plan-
xerunt Ionathan, & eos qui cum ipso fuerant, valde: & luxit Israel luctu magno. 53.
Et quæsierunt omnes gentes, quæ erant in circuitu eorum, conterere eos, dixerunt e-
nim: 54. Non habent principem, & adiuuantem: nunc ergo expugnemus illos, &
tollamus de hominibus memoriam eorum.

Vers. 1. ET VIDIT IONATHAS, QVIA TEMPVS EVM IVVAT] quo post heroica facta, totque victorias ingens nominis eius fama percrebuerat apud Romanos, & Spartiatas vt ambirent cum eo inire amicitiam, & fœdus.

Vers. 2. ET AD SPARTIATAS] incolas Spartæ, qui & Lacones siue Lacedæmonij sunt dicti, & fuere posteri Heraclidarum (sociorum Herculis) Agidæ nominati: quos Lycurgus suis legibus ad mirã politiam, temperantiam, & fortitudinem euexit, ideoque Lacones pro libertate Spartæ omni æuo acerrimè certarunt, & etiamnum cum Turca certant. Licet enim ei tributum pendant, tamen vrbem, arcemque suam ab omni Turcarum præsidio liberã seruant, & constantissimè tuentur.

Vers. 7. IAM PRIDEM MISSÆ ERANT EPISTOLÆ AD ONIAM SVMMVM SACERDOTEM (Pontificem) AB ARIO QVI REGNABAT APVD VOS] Arius hic fuit inter Agidarum reges quartus à fine, qui multa contra Pyrrhum Epiri, & Antigonum Macedoniæ reges prælia commisit, atq; ad Oniam Pontificem sociales, & fœderales dedit literas, quæ recitantur v. 20.

B

Vers. 9. NOS CVM NVLLO HORVM INDIGEREMVS HABENTES SOLATIO SANCTOS LIBROS.] Posterior pars dat causam prioris q.d. ideò non indiguimus vestra ope, nec eam implorauimus, quia hanc præstiterunt nobis libri Mosis, & prophetarum qui nobis certo promittunt in rebus arctis, & desperatis Dei auxilium, si ei fideliter seruiamus, eumque inuocemus. Deum ergo inuocantes, &

A

adiutorem habentes, homines auxiliatores non quæsiuimus.

IN OBSERVATIONIBVS] sacrorum rituum, festorum, & orationum. Vnde Græca clariùs habet *in obsecrationibus*. Vers. 11.

INVENTVM EST IN SCRIPTVRA (non sacra, licet id quoque velit Iosephus lib. 13. c. 9. sed profana, puta in historijs, & Chronicis Spartiatarum) DE SPARTIATIS ET IVDÆIS QVONIAM (quod) SVNT FRATRES, ET QVOD SVNT DE GENERE ABRAHAM] Spartiatæ enim iactabant se prognatos ex Abraham per Ceturam, quæ fuit tertia Abrahæ vxor Genes. 25. 1. ita Iosephus, licet alij putẽt Spartiatas ab Abraham per Agar, & Ismaelem descendere. Plures huius cognationis Spartiatarum cum Iudæis coniecturas affert Serarius hic pag. 753. in medio, quarũm prima est magna similitudo vtrorumq; tum in legibus, vti notauit Clemens Alex. 1. Strom. tum in institutis, præsertimque ablutionibus quotidianis, in vnctionibus, de quibus Strabo lib. 3. tum in constantia, robore, & fortitudine bellica. Denique cùm Nabuchodonosor obsedit Tyrum, multi incolarũ profugerunt in Cyprum, Macedoniam, Greciamque, ait S. Hier. in c. 23. Isaiæ. Idem fecisse Iudæos obsessã ab eodem vicinã Ierosolymã plane credibile est. Vnde idem S. Hier. in epist. ad Ephesios Ephesum dictũ asserit ab Hebr. חפץ *chepher*, id est voluntas, beneuolentia. At pie hac de causa Spartæ multi degebant Iudæi qui cũ Spartiatis coniugia inibant. Vers. 21.

POSSESSIONES NOSTRÆ, VESTRÆ SVNT, ET VE- Vers. 23.

VESTRÆ NOSTRÆ] formula est loquendi, significandique se esse amicos q.d. Spartiatæ sunt amici Iudæorum, ideoq; possessiones suas eis offerunt, & possessiones ipsorum suas æstimant; Amicorum enim omnia sunt communia. Addit Iosephus litteras has Spartiatarum obsignatas fuisse proprio vrbis eorum sigillo, quod erat signum aquilæ, quæ vnguibus tenebat draconem.

VERS.24. REGRESSI SVNT PRINCIPES DEMETRII CVM EXERCITV MVLTO SVPRA QVAM PRIVS] id est multò maiore quàm priùs fuerat, vt dedecus fugæ præcedentis abolerent Ionathamque validius oppugnarent.

VERS.25. ET OCCVRRIT EIS IN AMATHITE REGIONE] Regio hæc est pars Syriæ, & confinis, imò terminus Iudææ, vt patet 3. Reg. 8. 65. & l. 4 c. 14. 15. sita est iuxta Libanum, & Damascum. Tota ergo hæc regio dicitur Amath, vel Emath, aut Hamath, vel Hemath, indeque Amathites, vel Hemathites. Prudenter hoc fecit Ionathas, vt extra Iudæam suam in Syria cū hostibus confligeret. Militare enim præceptum est cum hoste confligendum esse in terra non propria, sed hostili, vt illam, non tuam vastes. Sic Scipio sub idem hoc tempus noluit cōfligere cum Hannibale in Italia, sed traiecit in Africam, eoque auocauit Hannibalem, ac tandem Carthaginem ipsam expugnauit.

VERS.28. ET ACCENDERVNT FOCOS IN CASTRIS SVIS] vt simularent Demetriani se in castris degere, & vigilare, non verò fugere; ne si Ionathas aduerteret eos fugere fugientes insequeretur. Idem fecit Hannibal focorum excitatione fallens Romanos sua castra cingentes, & ex eorum manibus elabens.

VERS.36. COGITAVIT IONATHAS EXALTARE ALTITVDINEM INTER MEDIVM ARCIS, ET CIVITATIS VT SEPARARET EAM A CIVITATE, VT ESSET IPSA SINGVLARITER, ET NEQVE EMANT, NEQVE VENDANT] Ionathas videns arcem Sion à Demetrianis infessam ob munitionem ægrè à se posse expugnari, erexit murum altum inter arcem, & vrbem Ierusalem, eoque seclusit arcem ab vrbe vt ipsa esset singularis, id est solitaria, nec vllum haberet cum vrbe commercium, adeoque potestatem sua vendendi & emendi in vrbe eis ademit: qua ratione eos ad tantam famem adegit, vt cogerentur se dedere, vt patebit c. seq. v. seq. v. 49. & 50.

VERS 39. ET CVM COGITASSET TRYPHON REGNARE (dominari) ASIÆ] nimirum facere se regem Asiæ occiso Antiocho rege pupillo, cuius ipse erat tutor.

VERS.40. ET EXVRGENS ABIIT IN BETHSAN] quæ postea Scytopolis est dicta, sitaque iuxta Tyberiadem.

VERS.45. VENI MECVM PTOLEMAIDAM ET TRADAM EAM TIBI] Hæc enim ciuitas confinis erat Iudææ, ideoque à Demetrio promissa fuerat Ionathę cap. 10. 39. Vide hic perfidiam, dolum, & insidias Tryphonis.

VERS.46. ET CREDIDIT EI] Nimis facilè Ionathas vir simplicis, candidique animi credidit versipelli, & perfido Tryphoni: quare temerè dimisit exercitū ideoque captus ab eo, & occisus est.

VERS.51. VIDENTES HI, QVI INSECVTI FVERANT (milites Tryphonis) QVIA PRO ANIMA RES EST ILLIS (id est quod Iudæi pro vita sua pugnaturi sint vsque ad mortem) REVERSI SVNT] Nam cum desperatis, aut animo resolutis, qui scilicet, aut vincere, aut mori decreuerunt, periculosissimè pugnatur, nec nisi cum certo magnæ cladis accipiendæ discrimine, vti docet Vegetius, & Iulius Frontinus l. 2. de stratagematibus c. 6. cuius titulus est: *De mittendo hoste, ne clausus prælium ex desperatione redintegret*, vbi idipsum multis exemplis confirmat. *L. Martius*, inquit, *cui, duobus Scipionibus occisis, exercitus imperium detulit, cùm circumiuentus ab eo Pœni, ne inulti morerentur, acriùs pugnarent, laxatis manipulis, & concesso fugæ spatio dissipatos sine periculo suorum trucidauit. C. Cæsar Germanos inclusos, ex desperatione fortiùs pugnantes, emitti iussit, fugientesq; aggressus est. Hannibal cùm ad Trasimenum inclusi Germani acerrimè pugnarent, deductis ordinibus fecit eis abeundi potestatem, euntesq; sine suorum sanguine strauit. Antigonus Rex Macedonum Ætolis, qui in obsidionem ab eo compulsi, fame vrgebantur, statuerantq; ue eruptione facta commori, viam fugæ dedit, atque ita infracto impetu eorum, insecutos, auersos cecidit. Themistocles victo Xerxe, volentes suos pontem rumpere prohibuit, cùm docuisset potiùs esse, eum expelli ex Europa, quàm cogi ex desperatione pugnare. Idem misit ad eum, qui indicaret, in quo periculo esset, nisi fugā maturaret.* Vide dicta 2. Reg. 2. v. 26. ad illa, *An ignoras quod periculosa sit desperatio?*

Nota hæc omnia fusiùs narrari à Iosepho, Appiano, & Iustino libro 35. & 36. in quibus tamen nonnulla sunt, quæ à narratione S. Scripturæ hoc loco dissentiunt, in quibus proinde planè fides vacillat. Atq; vt videas quam Gentiles Iudæis infensi eorum res vel ignorarint, vel deprauarint, Iustinus citato lib. 36. ita de Iudæis scribit: *Fuit Iudæis origo Damascena, quæ Syriæ nobilissima ciuitas est: vnde & Syriis à regibus genus ex regina Semiramide fuit. Nomē vrbi à Damasco rege inditum: in cuius honore, Syrij sepulchrum Arathis vxoris eius pro templo coluere, deamq; exinde sanctissimæ religionis habent. Post Damascum Abrahā, Moses, Israel reges fuere. Sed Israelem felix decem filiorum prouentus maioribus suis clariorem fecit. Itaque populum in decem regna diuisum filijs tradit; omnesque ex nomine Iudæ, qui post diuisionem decesserat, Iudæos appellauit: colique eius memoriam ab omnibus iussit.* vbi plures vides errores, & figmenta quàm sententias, sed falsiora hic subijcit dicens Ioseph filium Iacob fuisse magum, additque: *Filius eius* (Iosephi) *fuit Moses, quem etiam præter paternæ scientiæ hæreditatem, formæ pulchritudo commendabat, Sed cùm scabiem Ægyptij, & pruriginem paterentur, responso moniti, eum cum ægris, ne pestis ad plures serperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Ægyptiorum furto abstulit quæ repetentes armis Ægyptij, domum redire tempestatibus compulsi sunt.*

Et non multis interiectis: *Et quoniam metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eadem causa inuisi apud incolas forent, cauerunt, ne cum peregrinis communicarent: quod ex causa factum, paulatim in disciplinam, religionemq; conuertit. Post Mosen etiam eius filius Aruas, sacerdos sacris Ægyptijs, mox rex creatur: semperque exinde his mos apud Iudæos fuit, vt eosdem & reges, & sacerdotes haberent: quorum iustitia religione permixta, incredibile quantum coaluere.*

Quid hisce mendacijs agglomeratis, & cōdensatis falsius dici potest?

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ionathæ capto ſuccedit frater Simon, qui Tryphoni pro Ionatha lytrum centum talentorum, & duos eius filios obſides poſcenti, miſit & perſoluit: ſed ijs acceptis perfidus Tryphon Ionatham cum filiis occidit. Idem mox v. 31. interficit Antiochum pupillum ſibi commiſſum, regnumque eius occupat. Quare contra eum Simon Iudææ vrbes communit, fœduſque cum Demetrio Tryphonis æmulo ſancit. Denique v. 43. Gazam, & v. 49. arcem Sion fame expugnat, ac Ioannem filium ſuum exercitui præficit.

1. ET audiuit Simon quòd congregauit Tryphon exercitum copioſum, vt veniret
in terram Iuda, & attereret eam. 2. Videns quia in tremore populus eſt, &
in timore, aſcendit Ieruſalem, & congregauit populum: 3. & adhortans dixit: Vos
ſcitis quanta ego, & fratres mei, & domus patris mei, fecimus pro legibus & pro ſan-
ctis prælia, & anguſtias quales vidimus: 4. horum gratia perierunt fratres mei om-
nes propter Iſrael, & relictus ſum ego ſolus. 5. Et nunc non mihi contingat parce-
re animæ meæ in omni tempore tribulationis: non enim melior ſum fratribus meis.
6. Vindicabo itaque gentem meam, & ſancta, natos quoque noſtros, & vxores: quia
congregatæ ſunt vniuerſæ gentes conterere nos inimicitiæ gratia. 7. Et accenſus
eſt ſpiritus populi ſimul vt audiuit ſermones iſtos. 8. & reſponderunt voce magna
dicentes: Tu es dux noſter loco Iudæ & Ionathæ fratris tui: 9. pugna prælium no-
ſtrum: & omnia quæcumque dixeris nobis, faciemus. 10. Et congregans omnes
viros bellatores, accelerauit conſummare vniuerſos muros Ieruſalem, & muniuit eam
in gyro. 11. Et miſit Ionathan filium Abſalomi, & cum eo exercitum nouum, in
Ioppen; & eiectis his, qui erant in ea, remanſit illic ipſe. 12. Et mouit Tryphon à
Ptolemaida cum exercitu multo, vt veniret in terram Iuda, & Ionathas cum eo in cu-
ſtodia. 13. Simon autem applicuit in Addus contra faciem campi. 14. Et vt co-
gnouit Triphon quia ſurrexit Simon loco fratris ſui Ionathæ; & quia commiſſurus eſ-
ſet cum eo prælium, miſit ad legatos, dicens: 15. Pro argento, quod debebat frater
tuus Ionathas in ratione regis, propter negotia quæ habuit, detinuimus eum. 16. Et
nunc mitte argenti talenta centum, & duos filios eius obſides, vt non dimiſſus fugiat à
nobis, & remittemus eum. 17. Et cognouit Simon quia cum dolo loqueretur ſecum,
iuſſit tamen dari argentum, & pueros: ne inimicitiam magnam ſumeret ad populum
Iſrael, dicentem: 18. Quia non miſit ei argentum, & pueros, propterea periit.
19. Et miſit pueros, & centum talenta: & mentitus eſt, & non dimiſit Ionathan.
20. Et poſt hæc venit Tryphon intra regionem, vt contereret eam: & gyrauerunt
per viam quæ ducit Ador: & Simon, et caſtra eius ambulabant in omnem locum quo-
cumque ibant. 21. Qui autem in arce erant, miſerunt ad Tryphonem legatos, vt
feſtinaret venire per deſertum, & mitteret illis alimonias. 22. Et parauit Tryphon
omnem equitatum, vt veniret illa nocte: erat autem nix multa valdè, & non venit in
Galaaditim. 23. Et cùm appropinquaſſet Baſcaman, occidit Ionathan & filios
eius illic. 24. Et conuertit Tryphon, et abijt in terram ſuam. 25. Et miſit Si-
mon, et accepit oſſa Ionathæ fratris ſui, et ſepeliuit ea in Modin ciuitate patrum eius.
26. Et planxerunt eum omnis Iſrael planctu magno, et luxerunt eum dies multos.
27. Et ædificauit Simon ſuper ſepulchrum patris ſui & fratrum ſuorum ædificium
altum viſu, lapide polito retrò & ante: 28. Et ſtatuit ſeptem pyramidas, vnam con-
tra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus: 29. & his circumpoſuit columnas ma-
gnas; & ſuper columnas arma, ad memoriam æternam; & iuxta arma naues ſculptas,
quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare. 30. hoc eſt ſepulchrum, quod fecit
in Modin vſque in hunc diem. 31. Tryphon autem cùm iter faceret cum Antiocho
rege adoleſcente, dolo occidit eum. 32. Et regnauit loco eius, & impoſuit ſibi dia-
dema Aſiæ, & fecit plagam magnam in terra. 33. Et ædificauit Simon præſidia Iu-
dææ, muniens ea turribus excelſis, & muris magnis, & portis, & ſeris: & poſuit alimen-
ta in munitionibus. 34. Et elegit Simon viros, & miſit ad Demetrium regem, vt
faceret remiſſionem regioni: quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant
geſti.

gesti. 35. Et Demetrius rex ad verba ista respondit ei,& scripsit epistolam talem:
36. Rex Demetrius Simoni summo sacerdoti: & amico regum,& senioribus & gen-
ti Iudæorum, salutem. 37. Coronam auream,& bahem, quam misistis, suscepi-
mus: & parati sumus facere vobiscum pacem magnam,& scribere præpositis regis re-
mittere vobis quæ indulsimus. 38. Quæcumque enim constituimus, vobis con-
stant. Munitiones,quas ædificastis,vobis sint. 39. remittimus quoque ignotantias,
& peccata vsque in hodiernum diem, & coronam quam debebatis: & si quid aliud e-
rat tributarium in Ierusalem,iam non sit tributarium. 40. Et si qui ex vobis apti
sunt conscribi inter nostros,conscribantur,& sit inter nos pax. 41. Anno centesimo
septuagesimo ablatum est iugum Gentium ab Israel. 42. Et cœpit populus Israel
scribere in tabulis & gestis publicis, anno primo sub Simone summo sacerdote, ma-
gno duce,& principe Iudæorum. 43. In diebus illis applicuit Simon ad Gazam,&
circumdedit eam castris,& fecit machinas, & applicuit ad ciuitatem, & percussit tur-
rem vnam,& comprehendit eam. 44. Et eruperant qui erant intra machinam in
ciuitatem: & factus est motus magnus in ciuitate. 45. Et ascenderunt qui erant in
ciuitate, cum vxoribus & filijs supra murum, scissis tunicis suis,& clamauerunt voce
magna,postulantes à Simone dextras sibi dari, 46. & dixerunt: Non nobis reddas
secundùm malitias nostras,sed secundùm misericordias tuas: 47. Et flexus Simon,
non debellauit eos: eiecit tamen eos de ciuitate, & mundauit ædes in quibus fuerant
simulacra,& tunc intrauit in eam cum hymnis benedicens Dominum: 48. & eiecta
ab ea omni immunditia, collocauit in ea viros qui legem facerent: & muniuit eam,&
fecit sibi habitationem. 49. Qui autem erant in arce Ierusalem, prohibebantur e-
gredi & ingredi regionem, & emere,ac vendere: & esurierunt valde, & multi ex eis
fame perierunt. 50. Et clamauerunt ad Simonem vt dextras acciperent: & dedit
illis: & eiecit eos inde,& mundauit arcem à contaminationibus: 51. & intrauerunt
in eam tertia & vigesima die secundi mensis, anno centesimo septuagesimo primo,
cum laude,& ramis palmatum,& cinytis,& cymbalis, & nablis, & hymnis, & canti-
cis,quia contritus est inimicus magnus ex Israel. 52. Et constituit vt omnibus an-
nis agerentur dies hi cum lætitia. 53. Et muniuit montem templi, qui erat secus
arcem,& habitauit ibi ipse,& qui cum eo erant. 54. Et vidit Simon Ioannem filium
suum,quòd fortis prælij vir esset: & posuit eum ducem virtutum vniuersarum: & habi-
tauit in Gazatis.

Vers.8. TV ES DVX NOSTER LOCO IVDÆ ET IONATHÆ FRATRIS TVI] Hic populus Simonem creat Ducem & Pontificem anno 170. Græcorũ, vt dicitur v.41. & 42. Simon ergo Ducatum, & Pontificatum gessit per septem annos,nimirum vsque ad annum 177. Græcorum quo perfide à genero suo occisus est.vt dicitur c.16.v.14.

Vers.10. ACCELERAVIT CONTEMNARE VNIVERSOS MVROS IERVSALEM]ne Demetriani ex arce Sion eam se absente, & pergente contra Tryphonem,inuaderent,& spoliarent.

Vers.13. SIMON AVTEM APPLICVIT IN ADDVS] quam ipse c.12.38.cõmunierat,vbi tamen *Addus* vocatur *Adiada*, Grecè *Adida*. Sita est in Palmyrena Phœniciæ regione. Hic castra locauit Simon CONTRA FACIEM CAMPI, id est ex aduerso campi magni, & spatiosi,inuitans, & irritans hac ratione Tryphonem ad conflictum secum ineundum.

Vers.14. ET VT COGNOVIT TRYPHON]Tryphon metuens Simonis copias,pellem leoninam in vulpinã mutauit.doloseque finxit se amicum, itaque fraudulenter à Simone centum talenta, ac duos filios Ionathæ pro eius lytro extorsit.

Vers.15. IN RATIONE REGIS] q.d. in rationibus regis, siue in libris cõputuum inuenimus Ionatham debere regi cẽtum talenta: mitte ergo illa cum duobus filijs eius obsidibus, & ego remittam tibi Ionatham. Centum talenta auri,si Attica fuerint,faciunt sexcenta millia aureorum; sin Hebrea,faciunt duplo ampliùs ,nimirum millionem, & in-

A super ducenta millia aureorum. Tantam ergo vim auri Simon misit Tryphoni pro fratre Ionatha redimendo.

Vers.17. ET COGNOVIT SIMON QVIA CVM DOLO LOQVERETVR SECVM] *Cognouit*, id est subodoratus & probabiliter suspicatus est Tryphonem secum non sincerè, sed dolosè agere, ex eo quod expertus erat eius ingenium vafrum, & perfidum,præsertim cùm Ionatham per fraudem cepisset,& mille eius socios occidisset: quia tamen non erat certus eum dolosè agere,& quia intimè amabat Ionatham, eumque sibi & Israeli omnibus modis restitui cupiebat,& ne populo occasionem daret murmurandi, sibique rebellandi quasi qui ex ambitione regnandi, & ex auaritia neglexisset liberare Ionatham, vt ipse eius loco imperaret,quæ rebellio
B planè Remp. Israelis euertisset, vtpote cum illam inuaderet cum magnis copijs Tryphon: hisce de causis prudenter Simon IVSSIT DARI ARGENTVM ET PVEROS, præsertim quia,vt ait S Thom. non putabat Tryphonem tam fore crudelem, vt eos occideret.

Vers.20. ET GYRAVERVNT PER VIAM, QVÆ DVCIT ADOR] quæ est vrbs Phœniciæ mari adiacens vicina Ptolemaidi, ac à Ptolemæo Dor vel Dora (vnde Dores Græcos ortos, dictosque opinantur nonnulli) vocatur. Iosephus tamen l.13.c.13. eam vocat vrbem Idumææ,fortè quod ab Idumęis esset occupata,eisque subiecta.

ET SIMON, ET CASTRA EIVS AMBVLABANT

IN OMNEM LOCVM QVOCVMQVE IBANT] Tryphō, & milites eius q. d. Simon vbique opponebat se Tryphoni, ne alicubi in fines Iudææ irrumperet: circa illos gyrabat,& oberrabat Trypbon.

VERS. 21. QVI AVTEM IN ARCE (Siō) ERANT] præsidiarij Tryphoniani fame pressi miserunt ad Tryphonē vt alimenta eis per equites via deserti submitteret.

VERS. 22. ERAT AVTEM NIX MVLTA VALDE] quæ impediuit Tryphonē,ne posset progredi & inferre annonam in arcem Sion: ET NON VENIT IN GALAADITIM] Videntur hic aliqua verba desiderari,quę habent Græca hoc modo. *Et fuit nix multa valdè, non venit propter niuem; Et mouit castra, & venit in Galaaditim:* quomodo habet etiam Iosephus. Et quomodo non venit in Galaaditidem, cùm venerit ad eius oppidum, dictum Bascaman, ad quod occidit Ionathan, & filios eius;vt statim subditur, amanuensem à priore *venit* ad posterius imprudēter transilijsse existimant Emanuel Sa & Salianus. Potest tamen Latinus textus cum Græco cōciliari hoc modo: Tryphon non venit in Galaaditim, vt habet Latinus, nimirum eodem die prout destinarat,idque ob niuem quæ impediebat iter, vti præcessit: quare postero vel tertio die venit in Galaaditim,vt habet Græcus,vt in Syriam & Antiochiā, vnde venerat,rediret.

VERS. 23. ET CVM APPROPINQVASSET BASCAMAN OCCIDIT IONATHAM ET FILIOS EIVS ILLIC] Cùm Tryphon ob niuem progredi nō posset, sed regredi cogeretur, iratus occidit Ionatham cum filijs, vt suum in eum odium expromeret, vtque Iudæis noceret quantum posset. Addit Iosephus eum commisisse prælium cum Simone, eoque superatum ex indignatione & vindicta occidisse Ionatham. Sed huius prælij non meminit Script. illudque impediebat alta nix. Porrò occisus est Ionathas anno 19. sui Principatus & Pontificatus (non septimo,vt ait Iosephus,nec 14. Pontificatus & 18. Ducatus vt vult Scaliger)tot enim annis præfuit Israeli vt Dux, & Pontifex scilicet ab anno 252. Græcorum inchoante,quo cæso,Iudæ in prælio successit Ionathas vsque ad annum 170. Græcorum,quo à Triphone necatus est Ionathas; qui fuit ante natalem Christi annus 141. ita Salianus & alij.

VERS. 27. ET ÆDIFICAVIT SIMON SVPER SEPVLCHRVM PATRIS SVI &C. LAPIDE POLITO] Iosephus *ex marmore candido & polito.*

VERS. 28. ET STATVIT SEPTEM PYRAMIDES VNAM CONTRA VNAM] id est vnam alteri oppositam,siue vnam ex aduerso alterius q. d. binas, & binas statuit columnas. Septem autem fuere, quia duas erexit patri, & matri, quatuor totidem fratribus scilicet Iudæ, Ionathæ,Ioanni & Eleazaro 1. Machab. 2. 2. septimam verò sibi reseruauit.

VERS. 29. ET IVXTA ARMA, NAVES SCVLPTAS] vt per naues ostenderet eos tam mari, quàm terra fuisse potentes, & vtrobique illustres obtinuisse victorias, etsi bellorum naualium ab eis gestorum nulla hoc libro facta sit mentio.

VERS. 30. HOC EST SEPVLCHRVM QVOD FECIT IN MODIN VSQVE IN HVNC DIEM] Durauit hoc sepulchrum vsque ad tempora Iosephi, vt ipse testatur; imò vsque ad tempora S. Hier. per 500. annos. Nā in locis Hebr. ita scribit S. Hier. *Modin vicus iuxta Diospolin vnde fuerunt Machabæi, quorum hodieq; ibidem sepulchra monstrantur.*

VERS. 31. TRYPHON AVTEM CVM ITER FACERET CVM ANTIOCHO REGE ADOLESCENTE DOLO OCCIDIT EVM] vti dolo ceperat, & occiderat Ionatham cū filijs. Modum necis enarrat Liuij abbreuiator Epist. 95. *Alexandri filius*, inquit, *Rex Syriæ decem annos admodum habens, à Diodoro, qui Tryphon cognominabatur, tutore suo per fraudem occisus est, corruptis quibusdam medicis, qui eum calculi dolore consumi ad populum mentiti, dum secant illum occiderunt.* Eademque videtur Iosephi sententia lib. 13. c. 12. vbi ait χειριζόμενος ἀπέθανεν, id est, *dum à chirurgis curaretur mortuus est*, quod Iosephi interpres perperam vertit *inter exercendum se, est extinctus.* Hic fuit genius perfidi Tryphonis tyranni: ideoq; & ipse post bienniū ab Antiocho Sedete pari modo occisus est. Porrò vide hic iustum Dei iudicium, quo planè impiam stirpem, & propaginem impijssimi Antiochi Epiphanis in Antiocho hoc eius nepote sustulit. Epiphani enim miserrimè morienti successit filius Antiochus Eupator puer, quem Demetrius senior interemit. Eupatori successit frater Alexander Veles quem Ptol. Philometor in prælio interfecit: Alexādro successit hic Antiochus filius paruulus, quem Tryphon necauit,eiusque regnum occupauit. Hic ergo impia Antiochi stirps funditus excisa est, & completum illud Psaltis: *Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros libani. Et transiui, & ecce non erat.*

VERS. 32. ET FECIT PLAGAM MAGNAM] occidens omnes,qui sibi suæque regni Asiæ inuasioni aduersabantur. Hic ergo Tryphon solus extitit, qui per dolum intrusit se in seriem Seleucidarum Asiæ regum, ideoque per biennium tātùm illud obtinuit, eo enim exacto Alexander Sedetes Demetrij senioris filius, & iunioris frater, occiso Tryphone regnum Asiæ sibi,& Seleucidis restituit.

VERS. 33. ET ÆDIFICAVIT] Simon contra Tryphonem ne Iudæam inuaderet, vti inuaserat regnum Asiæ, PRÆSIDIA IVDÆÆ, id est arces,in quibus milites præsidiarios ad eas tutandas collocauit.

VERS. 34. ET MISIT AD DEMETRIVM REGEM VT FACERET REMISSIONEM] à tributis,& à iugo Græcorū, siue Seleucidarum, vt scilicet Iudæa non esset iis subiecta, sed libera,vti ante fuerat, Concessit id Demetrius: vnde tunc noua Æra constituta est, à qua Iudæi numerare cœperunt annos, scilicet ab anno primo Simonis vt dicitur v. 42. Porrò Demetrius hic iunior filius fuit Demetrij senioris cognomēto Nicanor, qui pauló antè à Tryphone fuerat regno eiectus 11. v. 55. ac ibidem v. vlt. à Ionatha bis fusus fugatusque: nūc verò Tryphonem metuens cum Simone fœdus init, ideoque Iudææ suam libertatem postliminio restituit.

QVIA ACTVS OMNES TRYPHONIS (quibus Iudæis grauia tributa, & onera imposuerat) PER DIREPTIONEM (id est per subreptionem, & apertam iniustitiam prædationemque) FVERANT GESTI] vnde Græca habent: *Quia actus omnes Tryphonis erant rapina*, ideoque rescindendi; vnde ea rescidit Demetrius.

VERS. 37. CORONAM AVREAM, ET BAHEM QVAM MISISTIS] quasi gratulantes mihi regnum recuperatum, optantesq; victoriam de Tryphone: cuius symbolum,& omē est Bahes, Græcè *βαΐνην*, id est ramus palmæ,non ex arbore euulsus,sed ex auro fabrefactus. Sic enim vertit Noster v. 51. Baion enim siue *βαΐς* est ramus palmæ, ita dictus ἀπὸ τὸ βίᾳ πλαγιάζειν, quod non facilè reuelli possit, eo quòd palma naturà suà sursum nitatur cōtra deprimentis

A tis manum. Hinc Ioan. 12. rami palmarū vocantur *βάϊα φοινίκων*. Sic lib. 2. c. 14. v. 4. Alcimus obtulit alteri Demetrio coronam auream, & palmam & thallos qui rami sunt: ex quo coniectari licet hæc Syriæ regibus à Iudæis deferri solita. Hinc & *βάϊα* dicebantur dona, quæ Imperator Cōstant. suis Palatinis, & Patriarcha suis clericis dabat ante diem Palmarum, quo Ecclesia ramos palmarum fidelibus distribuit. Noster Sanchez Bahē inquit Hebr. בָּהֶם idem valet quod *in illis* aut *inter illos*. Videtur autem Simon à Demetrio rege postulasse, vt se reliquosque Iudæos habeat cum illis, qui amici sunt, & fœderati, aut inter illos, qui subditi sunt & vectigales, & illos contra Tryphonem cōmunem aduersarium tueatur, qui vt præ se proximè tulerat, ad Iudæorum cædem toto animo, & imperij viribus ferebatur.

B Porrò Isidorus in Glossario: *Baen*, inquit, *est lamina auri ab aure ad aurem qua familiares regum vtebantur: ornamentum colli ex auro & gemmis, quod alio nomine torques dici potest*: vnde Gallicum *bague*, & Belgicum *bagghe*, id est *bacca*, bulla, monile nimirū baccatum, vt vocat Virgil. Æneid. 1. hoc est baccis, id est gemmis ornatum.

Denique nonnulli *bahem* suspicantur deductum ab Hebr. בֹּהֶן *bohen*, id est pollex, qui roboris & victoriæ est symbolum. Pollex enim dictus est inquit D. Isidorus in Etymol. quod inter digitos ceteros virtute polleat & potestate, & à Græcis *ἀντίχειρ* dictus, quod cum reliqua manu de virtute, & robore certet; in cuius rei symbolum notat Pierius in Hieroglyphicis, Valerianus & Brixianus in symbolis significari robur, & fortitudinem, cum reliquis ad volam compressis digitis solus pollex
C surrigeretur, vtpote qui solus ceterorum virtutem æquet.

Videntur ergo Iudæi talē manum cum pollice surrecto ex auro misisse Demetrio, vt hoc symbolo repræsentarent eius fortitudinem, æquè ac victoriam: pollice enim olim victoria significabatur. Hinc apud priscos Latinos, qui in palæstrā succumbebat, pollicem eleuabat (vnde illud *tolle digitum*) vt se victum fateretur. Et in gladiatorum ludo solebat populus Romanus fauere, & vni victoriam annuere presso pollice, alteri verò victoriam abnuere, & ad mortem damnare verso pollice. Vide dicta Iudic. 1. v. 6.

Hic sensus post primum ceteris duobus videtur accommodatior. Iudæi enim coronam, & bahem obtulerunt Demetrio alludentes, & applaudentes ad eius prælia, & victorias ob quas ipse co-
D gnominatus est Nicanor, id est victor, q. d. offerimus tibi Nicanori symbola *νίκης*, id est victoriæ, scilicet ramum palmæ vel manum exerentem pollicem. Porrò Syrus bahem interpretatur *missionem*, hoc est *munera & dona missa*.

Vers. 38. QVÆCVNQVE ENIM CONSTITVIMVS VOBIS (Græcè *erga vos*, q. d. priuilegia, quæ vobis concessi c. 11. v. 34) CONSTANT, id est constantia, rata, & firma esse decerno.

Vers. 39. REMITTIMVS QVOQVE IGNORANTIAS ET PECCATA] id est, condono vobis quidquid contra me ignoranter vel scienter peccastis. Postquam enim Demetrius fœdus initum cum Ionatha fœdè rupetat, Ionathas eum, semel iterumque grauiter cæcidit, ac Iudæi eum malè tractatunt, vt patet cap. 11. 63. & c. 12. 24. Quare Demetrius ea omnia eis remittit, ac præteritarum iniuriarum inducit *ἀμνηστίαν*, & obliuionem.

Quocirca ex hac tam liberali gratia, & priuilegio Demetrij plena libertas data est Simoni, & Iudææ, ideoque

ANNO 170. ABLATVM EST IVGVM GRÆCORVM (Seleucidarum) AB ISRAEL. Vers. 41.

ET COEPIT POPVLVS SCRIBERE (nouam Æram Vers. 42.
ab hoc anno constituendo, & inchoando) IN TABVLIS ET GESTIS PVBLICIS ANNO PRIMO SVB SIMONE SVMMO SACERDOTE] Annus enim primus Simonis fuit 170. Græcorum quo Demetrius suo indulto libertatem hanc Iudæis concessit.

APPLICVIT SIMON AD GAZAM] Gazam sub- Vers. 43.
egerat Ionathas c. 11. v. 61. Sed illo abeunte iugum excussit. Quare Simon hic eam rursus obsedit & ad prius iugum compulit.

COLLOCAVIT IN EA VIROS QVI LEGEM FA- Vers. 48.
CERENT] id est Iudæos vel proselytos legis Mosaicæ sectatores, imò ipse Simon in ea domicilium fixit, vt sequitur.

QVI AVTEM ERANT IN ARCE] montis Sion, Vers. 49.
hi fame pressi arcem dediderunt Simoni, cùm eam tenuissent per annos 29. scilicet ab ann. 145. Græcorum, vt patet c. 1. v. 21. 30. & 35. vsque ad annum 171. Græcorum vt hic dicitur v. 51. Addit Iosephus Simonem arcem hanc planè diruisse, & solo æquasse.

QVIA CONTRITVS EST INIMICVS MAGNVS EX Vers. 51.
ISRAEL] Milites enim Seleucidarum Asiæ regum arcem Sionis insidentes infestissimi, erant subiectæ Ierosolymę, templo, ciuibus, omnibusque Iudæis.

ET MVNIVIT MONTEM TEMPLI] q. d. arcem in Vers. 53.
mōte Sion iuxta templum olim cōtra milites arcis iam dictæ à Iuda Machabæo c. 4. v. 60. extructam, & ab impio Alcimo c. 9. v. 54. destructā, iterumque à Ionatha c. 10. v. 11. reædificatam Simon nouis operibus, & fortalitijs communiuit, in eaque habitauit, vt patet v. 48. cùm priùs habitasset in Gazara, sed Gazaram misit Ioannem filium suum, qui posteà cognominatus est Hyrcanus, cumque vtpote virum fortē exercitui præfecit. Hic est Ioannes qui Simoni occiso in Ducatu, & Pontificatu successit, vt audiemus c. vlt.

ET POSVIT EVM (Ioannem iam dictum) DV- Vers. 54.
CEM VIRTVTVM (Græcè *δυνάμεων*, id est exercituum siue copiarum) VNIVERSARVM: ET HABITAVIT (Ioannes) IN GAZARIS] Gazara siue Gadera, vel Gazer, aut Gezer ait Adrichom. erat vrbs in tribu Ephraim, cuius regem occidit Iosue, vrbemq; Leuitis attribuit. Verùm hic per Gazaram intelligitur Gaza vrbs potens Philisthinorum iuxta Azotum, vt dicitur c. 14. v. 34. Gazam enim ceperat Simon, ibique domicilium fixerat, vt dictum est v. 48. Quare inde transiens, nunc in Ierusalem Gazam filio suo Ioanni incolendā, & custodiendam commisit. ita Salianus.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEmetrius filius Demetrij ab Arsace capitur. Simon Iudaam prudenter, & feliciter gubernat, ac v. 18. cum Romanis, & Spartiatis fœdus renouat. Denique facta eius heroica recensentur, & ab Israelitis in æreis tabulis templo appensis ad æternam memoriam incidantur.

1. ANno centesimo septuagesimo secundò congregauit rex Demetrius exercitum
suum, & abijt in Mediam ad contrahenda sibi auxilia, vt expugnaret Tryphonem.
2. Et audiuit Arsaces rex Persidis & Mediæ, quia intrauit Demetrius con-
fines suos, misit vnum de principibus suis vt comprehenderet eum viuum, & adduce-
ret eum ad se. 3. Et abijt, & percussit castra Demetrij: & comprehendit eum, &
duxit eum ad Arsacem, & posuit eum in custodiam. 4. Et siluit omnis terra Iu-
da omnibus diebus Simonis, & quæsiuit bona genti suæ: & placuit illis potestas eius,
& gloria eius, omnibus diebus. 5. Et cum omni gloria sua accepit Ioppen in por-
tum, & fecit introitum in insulis maris. 6. Et dilatauit fines gentis suæ, & obtinuit
regionem. 7. Et congregauit captiuitatem multam, et dominatus est Gazaræ, &
Bethsuræ, & arci: & abstulit immunditias ex ea, & non erat qui resisteret ei. 8. Et v-
nusquisque colebat terram suam cum pace: & terra Iuda dabat fructus suos, & ligna
camporum fructum suum. 9. Seniores in plateis sedebant omnes, & de bonis ter-
ræ tractabant, & iuuenes induebant se gloriam & stolas belli. 10. Et ciuitatibus tri-
buebat alimonias, & constituebat eas vt essent vasa munitionis, quoadusque nomina-
tum est nomen gloriæ eius vsque ad extremum terræ. 11. Fecit pacem super ter-
ram, & lætatus est Israel lætitia magna. 12. Et sedit vnusquisque sub vite sua, & fi-
culnea sua: et non erat qui eos terreret. 13. Defecit impugnans eos super terram:
reges contriti sunt in diebus illis. 14. Et confirmauit omnes humiles populi sui,
& legem exquisiuit, & abstulit omnem iniquum & malum: 15. sancta glorificauit,
& multiplicauit vasa sanctorum. 16. Et auditum est Romæ quia defunctus esset Io-
nathas, et vsque in Spartiatas: & contristati sunt valdè. 17. Vt audierunt autem
quòd Simō frater eius factus esset summus sacerdos loco eius, et ipse obtineret omnem
regionem, et ciuitates in ea; 18. scripserunt ad eum in tabulis æreis, vt renouarent
amicitias et societatem, quam fecerant cum Iuda, et cum Ionatha fratribus eius.
19. Et lectæ sunt in conspectu ecclesiæ in Ierusalem. Et hoc exemplum epistolarum
quas Spartiatæ miserunt. 20. SPARTIANORVM principes, et ciuitates, Simoni Sa-
cerdoti magno, et senioribus, et sacerdotibus, et reliquo populo Iudæorum, fratribus,
salutem. 21. Legati qui missi sunt ad populum nostrorum, nuntiauerunt nobis de
vestra gloria, & honore, ac lætitia, & gauisi sumus in introitu eorum. 22. Et scrip-
simus quæ ab eis erant dicta in concilijs populi, sic: Numenius Antiochi, et Antipater
Iasonis filius, Legati Iudæorum, venerunt ad nos, renouantes nobiscum amicitiam pri-
stinam. 23. Et placuit populo excipere viros gloriosè, & ponere exemplum sermo-
num eorum in segregatis populi libris, vt sit ad memoriam populo Spartiatarum.
Exemplum autem horum scripsimus Simoni magno sacerdoti. 24. Post hæc au-
tem misit Simon Numenium Romam, habentem clypeum aureum magnum, pondo
mnarum mille, ad statuendam cum eis societatem. Cùm autem audisset populus Ro-
manus 25. sermones istos, dixerunt: Quam gratiarum actionem reddemus Simo-
ni, & filiis eius? 26. Restituit enim ipse fratres suos, et expugnauit inimicos Israel ab
eis: & statuerunt ei libertatem, et descripserunt in tabulis æreis, & posuerunt in titulis
in monte Sion. 27. Et hoc est exemplum scripturæ: OCTAVA decima die mensis
Elul, anno centesimo septuagesimo secundo, anno tertio sub Simone sacerdote magno
in Asaramel, 28. in conuentu magno sacerdotum, et populi, et principum gentis,
& seniorum regionis, nota facta sunt hæc: Quoniam frequenter facta sunt prælia in
regione nostra, 29. Simon autem Mathathiæ filius ex filiis Iarib, & fratres eius de-
derunt se periculo, & restiterunt aduersariis gentis suæ, vt starent sancta ipsorum, &
lex & gloria magna glorificauerunt gentem suam. 30. Et congregauit Ionathas
gentem suam, & factus est illis sacerdos magnus, & appositus est ad populum suum.

31. Et

31. Et voluerunt inimici eorum calcare & atterere regionem ipſorum, & extendere
manus in ſancta eorum. 32. Tunc reſtitit Simon, & pugnauit pro gente ſua, & e-
rogauit pecunias multas, & armauit viros virtutis gentis ſuæ, & dedit illis ſtipendia:
33. & muniuit ciuitates Iudææ, & Bethſuram, quæ erat in finibus Iudææ, vbi erant
arma hoſtium anteà: & poſuit illic præſidium viros Iudæos. 34. Et Ioppen muniuit,
quæ erat ad mare; & Gazaram, quæ eſt in finibus Azoti, in qua hoſtes anteà habita-
bant, & collocauit illic Iudæos: & quæcumque apta erant ad correptionem eorum,
poſuit in eis. 35. Et vidit populus actum Simonis, & gloriam quam cogitabat face-
re genti ſuæ, & poſuerunt eum ducem ſuum, & principem ſacerdotum, eo quòd ipſe
fecerat hæc omnia, & iuſtitiam, & fidem, quam conſeruauit genti ſuæ, & exquiſiuit
omni modo exaltare populum ſuum. 36. Et in diebus eius proſperatum eſt in
manibus eius, vt tollerentur gentes de regione ipſorum, & qui in ciuitate Dauid erant
in Ieruſalem, in arce, de qua procedebant, & contaminabant omnia quæ in circuitu
ſanctorum ſunt, & inferebant plagam magnam caſtitati: 37. & collocauit in ea vi-
ros Iudæos ad tutamentum regionis & ciuitatis, & exaltauit muros Ieruſalem. 38. Et
rex Demetrius ſtatuit illi ſummum ſacerdotium. 39. Secundùm hæc fecit eum a-
micum ſuum, & glorificauit eum gloria magna. 40. Audiuit enim quòd appellati
ſunt Iudæi à Romanis amici, & ſocij, & fratres, & quia ſuſceperunt legatos Simonis
glorioſè: 41. & quia Iudæi, & ſacerdotes eorum conſenſerunt eum eſſe ducem
ſuum, & ſummum ſacerdotem in æternum, donec ſurgat propheta fidelis: 42. & vt
ſit ſuper eos dux, & vt cura eſſet illi pro ſanctis, & vt conſtitueret præpoſitos ſuper o-
pera eorum, & ſuper regionem, & ſuper arma, & ſuper præſidia: 43. & cura ſit illi
de ſanctis: & vt audiatur ab omnibus, & ſcribantur in nomine eius omnes conſcrip-
tiones in regione, & vt operiatur purpura, & auro: 44. & ne liceat vlli ex populo,
& ex ſacerdotibus, irritum facere aliquid horum, et contradicere his quæ ab eo di-
cuntur, aut conuocare conuentum in regione ſine ipſo: et veſtiri purpura, et vti fibu-
la aurea, 45. qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum, reus
erit. 46. Et complacuit omni populo ſtatuere Simonem, et facere ſecundùm ver-
ba iſta. 47. Et ſuſcepit Simon, et placuit ei vt ſummo ſacerdotio fungeretur, & eſ-
ſet dux & princeps gentis Iudæorum, et ſacerdotum, et præeſſet omnibus. 48. Et
ſcripturam iſtam dixerunt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in peribolo ſancto-
rum, in loco celebri, 49. exemplum autem eorum ponere in ærario, vt habeat Si-
mon, & filij eius.

VERS. 2. ET AVDIVIT ARSACES REX PERSIDIS ET MEDIÆ QVIA (quod) INTRAVIT DEMETRIVS IN CONFINES SVOS] Iuſtinus, Appianus & alij Arſacem hunc vocant regem Parthorum, ſed Parthi tunc dominabantur Perſidi & Mediæ. Oroſius lib. 5. cap. 4, Arſacem hunc proprio nomine vocat Mithridatem, eumque ſextum facit à primo Arſace regni Parthorum fundatore: nam Arſacis nomen commune erat regibus Parthorũ, teſte Iuſtin. lib. 41. qui hunc Arſacẽ tertium vocat proprio nomine Pompatium, ſiue Priapatiũ, cuius filij duo Mithridates & Phrahates qui apud Parthos ambo poſteà regnarunt. Porrò Demetrius à Tryphone regno Syriæ excluſus, per vicinas regiones oberrans, & auxilia vndique conquirens, à Græcis, & Macedonibus illis in locis degentibus inuitatus fuit, vt Arſaci bellũ inferret, magna ei promittentes ſubſidia. Fecit id Demetrius, ac confligens cum Arſace eum ſemel, iterumque vicit, ſed tandem victus, captuſque in Arſacis manus viuus venit. Audi Iuſtinũ lib. 36. initio: *Demetrij aduentum non inuiti Orientis populi videre, & propter Arſacidæ regis Parthorum crudelitatem, & quòd veteri Macedonum imperio, noui populi aſſueti, ſuperbiam indignè ferebant. Itaq; cùm & Perſarum, & Elimæorum, Bactrianorumq; auxilijs iuuaretur, multis prælijs Parthos fudit. Ad poſtremum tamen pacis ſimulatione deceptus, capitur, traductuſq; per ora ciuitatum, populis qui deſciuerant, in ludibrium fauoris oſtenditur. Miſſus deinde in Hyrcaniam, benignè & iuxta cultum priſtinæ fortunæ habetur.*

Addit Iuſtinus lib. 38. Arſacem filiam ſuam Demetrio vxorem dediſſe. Appianus verò in Syriaco ſub finem ait Demetrium commoratum in Phraate regia, & Rhodogunam regis ſororem in matrimonium duxiſſe.

VERS. 3. ET POSVIT EVM IN CVSTODIAM] Demetrio ab Arſace victo, vincto & incarcerato Cleopatra Ptol. Philometoris filia vxorque Demetrij iam capti fratrem eius Antiochum Sedetem Seleuciam accerſiuit, eique fratris regnũ vnà cum ſuo coniugio obtulit. Sed è carcere liberatus Demetrius cum copijs reuerſus in Syriam, fratrem Sedetẽ tam regno, quàm vita ſpoliauit teſte Ioſepho, Iuſtino, Appiano & alijs, ſed de Sedete rurſum agetur c. 25.

VERS. 4. ET SILVIT OMNIS TERRA (Iudææ & vicinarum regionum Syriæ & Aſiæ) OMNIBVS DIEBVS SIMONIS] ob eius regimen prudens, ſuaue, & forte, adeò vt nemo eum inuadere auderet. Quare deinceps mira Simonis elogia, & facinora recenſentur.

VERS. 5. ET CVM OMNI GLORIA SVA ACCEPIT IOPPEN IN PORTVM] q. d. Simon magnam ſibi, ac toti Iſraeli conciliauit gloriam, æquè ac vtilitatem, & opes, cùm expugnauit Ioppen, ibique portum conſtituit, è quo naues mitteret ad vicinas inſulas, imò per totum mare, quæ omnis generis merces inueherent, & euehérent. Portus enim Ioppe totius Iudææ eſt commodiſſimus, vnde etiamnum perdurat, adeòque omnes euntes Ieroſolymam primò

primò appellunt ad Ioppen, quæ nunc Iafo dicitur. Porrò vrbes portum opportunum mercatoribus & mercibus fiunt opulentissimæ, vt patet in Antuerpia, Venetijs, Lisbona &c.

Vers. 7. Et congregavit captivitatem multam] q.d. Simon multos hostium captiuos abduxit; Iudæos verò multos ab hostibus captos è captiuitate liberauit.

Vers. 9. Ivvenes indvebant se gloriam] id est gloriosas, & pretiosas induebant vestes quasi victores, & de hostibus suis triumphantes, adeoque induebant stolas belli, id est vestes elegantiores, quas bello acquisierant.

Vers. 10. Et constitvebat eas, vt essent vasa mvnitionis] q.d. Simon vrbes Iudææ ita muris, & arcibus communiuit, vt essent *vasa*, id est receptacula, & valla contra hostes munitissima.

Vers. 14. Et confirmavit omnes hvmiles popvli svi] q.d. Simon Iudæos siue ab hostibus, siue ab æmulis, siue alia quapiam causa & modo afflictos solatus est, erexit, & confirmauit, afflictionem eorum, vel tollendo, vel minuendo, vel per media & subsidia toleratu facilem reddendo.

Vers. 15. Sancta glorificavit] id est magnum ornatũ, splendorem, & gloriam addidit sanctuario siue templo, eiusque sacrificijs, sacrisque ritibus: & vasa, quibus opus erat ad sacrificandum, thurificandum, alijsque modis Deum colendum, mvltiplicavit. Fuere ergo sub Simone Duce, & Pontifice aurea Israelis sæcula, vt aurea Salomonis pax, & opulentia sub eo, & per eum redijsse videatur.

Vers. 20. Spartianorvm Principes] Recensentur hic Epistolæ fœderis, quod Spartiatæ cum Simone inierunt, æquè ac inierant cum Iuda, & Ionatha.

Vers. 22. Et scripsimvs qvæ ab eis erant dicta in conciliis popvli] scilicet in publicis Actis, & libris in quibus populi nostri gesta, historiæ, fœdera, ceteræque res omnes describuntur.

Vers. 24 Clypevm avrevm magnvm pondo mnarvm mille] Hoc est centum millium aureorum. Mna enim est quasi libra auri, quæ valet centum aureos: mille ergo mnæ faciunt centies mille aureos, hoc est centum millia aureorum.

Cvm avdisset avtem popvlvs Romanvs sermones istos, dixervnt:

Vers. 25. Qvam gratiarvm actionem reddemvs Simoni et filiis eivs] Vox *Romanus*, inquit Salianus abest à Græcis omnibus, & Latinis, præterquam vulgata: & improbatur à Vatablo, & Serario, & omnino videtur ex margine, vbi ea vox explicandi causa, ab homine minimè malo posita fuerat, in textum irrepsisse. Porrò sequentem orationem non esse Romanorum, sed Iudæorum, ex eo patet, quod responsio Romanorum, in qua de hoc dono agitur, habetur c. seq. v. 16. Deinde tota oratio Hebraici ritus est, & nihil sapit Romanum morem. Nec enim Romani rerum domini solebant agere gratias populis minorũ gentium, multò minùs Iudæis. Sic ergo sensus erit. q.d. Cùm populus Iudaicus de pace Iudææ à Simone reddità exultans audiret litteras Spartiatarũ, excitus spiritu gratitudinis ait: *Quam gratiarum actionem reddemus Simoni, & filijs eius? Restituit enim ipse fratres suos.*

Verùm quia Biblia Latina Romæ correcta ac Complutensia & Regia; item Pagnin. Lyran. & alij constanter legant τὸ *Romanus*, hocque aptè respondeat legationi Simonis ad Romanos quæ immediatè præcessit: hinc aptè sic exponas, vt auctor huius libri legationi Simonis ad Romanos voluerit breuiter subiungere responsionem, & gratulationem Romanorum, fusiùs deinde eam enarraturus cap. seq. vers. 16. Nam quod sequitur, *Restituit enim ipse fratres suos*, & cetera quæ deinceps sequuntur, non populi Romani, vt patet intuenti, sed Auctoris libri huius sunt verba. Voluit enim auctor causas subiungere cur populus Romanus gratias egerit Simoni, nimirum propter heroica eius facta & ingentia in Ierusalem, ceterosque vicinos Romanis subditos merita, vtpote quibus Simon sua prudentia, fortitudine pacem, & tranquillitatem communem crearat, itaque tam se & vicinos quàm Romanos bellis liberarat. ita Lyran. Sãchez, Tornellus & alij.

Vers. 26. Restitvit enim ipse fratres svos] q.d. Simon Israelitas, & contribules suos animis viribusque collapsos & in seruitutem quasi redactos ob Tryphonem Demetrium, aliosque hostes eos inuadentes, restituit pristinæ magnanimitati, fortitudini, opulentiæ, & libertati. Vnde Græca habẽt: *Firmauit vel stabiliuit ipse, & fratres eius, & domus patris eius,* (Israelem) *& expugnauerunt inimicos Israel ab eis:* scilicet ab Israelitis inimicos eorum expellẽdo, & propulsando.

Et statvervnt ei libertatem] q. d. Israelitæ statuerunt, vt Simon ob sua merita liber esset ab omni tributo, onere, subiectione, vtque ceteri omnes ei quasi Principi suo essent subiecti. Græci nonnulli legunt in singulari, *Statuit ei libertatem*, ac de Simone sic explicant q. d. Simon sua sapientià, fortitudine, & victorijs libertatem peperit, eumque à iugo Græcorum exemit, vt dictum est c. 13. v. 41.

Vers. 27. Et hoc est exemplvm Scriptvræ (quam populus, non Romanus, sed Iudaicus, vt patet, pro elogio Simonis in tabulis æreis templo appensis descripsit) octava decima die mensis Elvl, qui est sextus, & respondet nostro Augusto anno 172. (Græcorum) anno tertio svb Simone sacerdote magno (summo Pontifice) in Asaramel. Nã primus annus Simonis fuit 170. Græcorũ; quare tertius annus Simonis fuit 172. Græcorũ. Illud autem *in Asaramel*, vel vt habẽt Græca, *Saramel*, Vatabl. vocem corruptã putat, & legendum, in Ierusalem. Serar. ait retentam vocem Hebræam, qua significetur in principe Deo, vt Simon dicatur Sacerdos magnus in Domino Deo, siue Domini Dei. Syr. pro *Asaramel* vertit *Israel*, & per eum non locum, sed maiores natu, siue seniores & senatores Israelis intelligit, qui hoc elogium Simoni dederunt & scripserunt. Fortè *Asaramel* vocatus est locus synedrij, siue aula magni concilij, in qua decretum editum fuit.

Vers. 29. Vt starent sancta ipsorvm] puta sanctum templum, sancta religio, sanctæ victimæ, sanctusq; Dei cultus, quæ ab impio Antiocho Epiphane, eiusque sequacibus prostrata fuerant, hæc Simon, & fratres eius erexerunt.

Vers. 31. Calcare] Græcè ἐμβατεῦσαι, id est inuadere, penetrare, peruadere, pessumdare.

Vers. 34. Et qvæcvmqve apta erant ad correptionem] Videtur legendum ad *correctionem*, id est instaurationem; hanc enim significat Græcum ἐπανόρθωσιν. ita Vatab. Sa, Salianus, & alij.

Vers. 36. Et inferebant plagam magnam castitati

TATI] id est mundiciæ & puritati templi illud fuis idolis, spurcitijs, & libidinibus prophanando, polluendo, violando. Loquitur de arce Sion, ex qua milites Seleucidarum excurrebant in Ierosolymã, & Iudæos eos deprædantes, verberātes, vulnerantes, occidentes, ac feminas eorum violantes, nam gymnasium luxuriæ sub arce iam sublatum erat à Iuda templum expurgante, vt dictum est c. 4. & l. 2. c. 10. v. 2.

VERS. 41. DONEC SVRGAT PROPHETA FIDELIS] scilicet Christus summus Israelis Dux, & Pontifex. Decernunt ergo Simonem eiusq; posteros continua successione esse Israelis Duces, & Pontifices, vsque ad Christum, idque ita ferè factum est. Nam Simonis progenies præfuit Israeli vsque ad Herodem sub quo natus est Christus.

VERS. 42. ET VT SIT SVPER EOS DVX, ET VT CVRA ESSET ILLI PRO SANCTIS] Declaratur hic summa potestas data Simoni à populo, eaque duplex, nimirùm vt in ciuilibus, & bellicis sit populi Dux, atque in sacris & Ecclesiasticis sit Pontifex: huic enim *cura* incumbit *pro sanctis*, scilicet pro sancto, & Sanctorum, proque sanctis sancti Dei victimis, ritibus cæremonijs &c.

Quæres cur Auctor toto hoc capite tam impensè, & magnificè laudet Simonem, cùm non ita laudarit Iudam, & Ionatham, qui Simone fuerunt priores, & vt videtur fortiores? Resp. Prima causa est quod Simon sua prudentia, & valore pacem plenam Iudææ contulerit, quam Iudas, & Ionathas præstare non potuerunt, ideoque Simon aureum quasi sæculum, indeque nouam Æram apud Iudæos induxit.

Secunda, quòd Simon diutiùs laborarit: nam Iudam, & Ionatham assiduè adiuuit, ijsque mortuis solus ipse superstes pondus belli, & Remp. sustinuit, ac prælijs omnibus per optatam omnibus pacem finem imposuit.

Tertia, quod sub Simone, & cum Simone laudet Iudam, & Ionatham, qui huius felicitatis, & pacis principium per assidua bella dederunt, quorum virtute Simon tam felicem eis per publicam quietem finem imposuit. Vnde Græca vers. 26. habent. *Firmauit enim ipse, & fratres eius, & domus patris eius* (Israelitas) *& debellauit inimicos Israelitarum*.

Quarta, quòd Auctor huius libri, vt dixi in procemio, videatur fuisse Ioannes Hyrcanus Simonis filius, qui proinde filiali affectu patri suo meritò hanc elogiorum coronidem pertexit, itaque ei parentat, eò quòd ipse sibi suisque posteris vsque ad Christum Principatum, & Pontificatum Israelis consignarit.

ET VT SCRIBANTVR IN NOMINE EIVS OMNES CONSCRIPTIONES IN REGIONE] Græcè *omnes syngraphæ*, puta omnia instrumenta edictorum, pactorum, contractuum, fœderum, coniugiorum, & actorum omnium vt scilicet singula hæc consignētur iuxta annos Principatus, & Pontificatus Simonis, vti reipsa hic inchoatum est vers. 27. & cap. 13. vers. 42. VERS. 43.

ET SCRIPTVRAM ISTAM (puta decreta populi de Ducatu, & Pontificatu Simonis propagando in posteros vsque ad Christum in tabulis æreis cōscripta) DIXERVNT (id est iusserunt Israelitæ) PONERE (insculpere) IN TABVLIS AEREIS (vt sit indelebilis, & æterna) ET PONERE EAS (tabulas æreas cum hac Scriptura) IN PERIBVLO SANCTORVM, id est in portícu templi, quæ templum circumquaque ambiebat. VERS. 48.

EXEMPLVM AVTEM EORVM PONERE IN ÆRARIO] id est in Gazophylacio templi, in quo inter gazam, opesque templi seruabātur publica instrumenta quasi in Archiuio, VT HABEAT SIMON ET FILIVS EIVS] vt si quando eo indiguerint, illud inde accipere queant. VERS. 49.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Antiochus Sedetes Demetrij ab Arsace capti frater magnis præmijs captat amicitiam Simonis, mox vincit Tryphonem, eumq; obsidet in vrbe Dora. inde v. 15. Legati Simonis Roma redeunt cum amplis promissis. Denique v. 27. Antiochus fœdus cum Simone perfidè rumpit, & Cendibæum cum magno exercitu in Iudæam immittit.

1. ET misit rex Antiochus filius Demetrij epistolas ab insulis maris Simoni sacerdoti, & principi gentis Iudæorum, & vniuersæ genti. 2. Et erant continentes hunc modum: REX Antiochus Simoni sacerdoti magno, & genti Iudæorum, salutem. 3. Quoniam quidem pestilentes obtinuerunt regnum patrum nostrorum, volo autem vendicare regnum, & restituere illud sicut erat anteà: & electam feci multitudinem exercitus, & feci naues bellicas. 4. Volo autem procedere per regionem, vt vlciscar in eos, qui corruperunt regionem nostram, & qui desolauerunt ciuitates multas in regno meo. 5. Nunc ergo statuo tibi omnes oblationes quas remiserunt tibi ante me omnes reges, & quæcumque alia dona remiserunt tibi. 6. Et permitto tibi facere percussuram proprij numismatis in regione tua. 7. Ierusalem autem sanctam esse, & liberam: & omnia arma quæ fabricata sunt, & præsidia quæ construxisti, quæ tenes, maneant tibi. 8. Et omne debitum, & quæ futura sunt regi, ex hoc & in totum tempus remittuntur tibi. 9. Cùm autem obtinuerimus regnum nostrum, glorificabimus te, & gentem tuam, & templum gloria magna, ita vt manifestetur gloria vestra in vniuersa terra. 10. Anno centesimo septuagesimo quarto exijt Antio-

chus in terram patrum suorum, & conuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci
relicti essent cum Trypone. 11. Et insecutus est eum Antiochus rex, & venit Do-
ram fugiens per maritimam. 12. Sciebat enim quod congregata sunt mala in eum, &
reliquit eum exercitus. 13. Et applicuit Antiochus super Doram cum centum vi-
ginti millibus virorum belligeratorum, & octo millibus equitum: 14. Et circuit ci-
uitatem, & naues à mari accesserunt: & vexabant ciuitatem à terra & mari, & nemi-
nem sinebant ingredi vel egredi. 15. Venit autem Numenius, & qui cum eo fuerant
ab vrbe Roma, habentes epistolas regibus & regionibus scripras, in quibus contine-
bantur hæc. 16. Lucius consul Romanorum, Ptolemæo regi salutem. 17. Legati
Iudæorum venerunt ad nos amici nostri; renouantes pristinam amicitiam & societa-
tem, missi à Simone principe Sacerdotum, & populo Iudæorum. 18. Attulerunt au-
tem & clypeum aureum mnarum mille. 19. Placuit itaque nobis scribere regibus,
& regionibus, vt non inferant illis mala, neque impugnent eos, & ciuitates eorum, &
regiones eorum: & vt non ferant auxilium pugnantibus aduersus eos. 20. Visum
autem est nobis accipere ab eis clypeum. 21. Si qui ergo pestilentes refugerunt de
regione ipsorum ad vos, tradite eos Simoni principi sacerdotum, vt vindicet in eos se-
cundùm legem suam. 22. Hæc eadem scripta sunt Demetrio regi, & Attalo, & Aria-
rathi, & Arsaci. 23. Et in omnes regiones: & Lampsaco, & Spartiaris, & in Delum,
& in Myndum, & in Sicyonem, & in Cariam, & in Samum, & in Pamphyliam, & in
Lyciam, & in Alicarnassum, & in Coo, & in Siden, & in Aradon, & in Rhodum, & in
Phaselidem, & in Gortynam, & Gnidum, & Cyprum, & Cyrenen. 24. Exemplum
autem eorum scripserunt Simoni principi sacerdotum, & populo Iudæorum. 25. An-
tiochus autem rex applicuit castra in Doram secundò, admouens ei semper manus, &
machinas faciens: & conclusit Tryphonem, ne procederet. 26. Et misit ad eum
Simon duo milla virorum electorum in auxilium; & argentum, & aurum, & vasa co-
piosa. 27. Et noluit ea capere, sed rupit omnia, quæ pactus est cum eo anteà, & a-
lienauit se ab eo. 28. Et misit ad eum Athenobium vnum de amicis suis, vt tracta-
ret cum ipso, dicens: Vos tenetis Ioppen, & Gazaram, & arcem quæ est in Ierusalem,
ciuitates regni mei. 29. Fines eorum desolastis, & fecistis plagam magnam in ter-
ra, et dominati estis per loca multa in regno meo. 30. Nunc ergo tradite ciuita-
tes, quas occupastis, et tributa locorum, in quibus dominati estis extra fines Iudææ,
sin autem, date pro illis quingenta talenta argenti, et exterminij quod exterminastis,
& tributorum ciuitatum alia talenta quingenta: sin autem, veniemus, et expugnabi-
mus eos. 32. Et venit Athenobius amicus regis in Ierusalem, & vidit gloriam Si-
monis, et claritatem in auro et argento, et apparatum copiosum: et obstupuit: et retu-
lit ei verba Regis. 33. Et respondit ei Simon, et dixit ei: Neque alienam terram
sumpsimus, neque aliena detinemus: sed hæreditatem patrum nostrorum, quæ iniustè
ab inimicis nostris aliquo tempore possessa est. 34. Nos verò tempus habentes vin-
dicamus hæreditatem patrum nostrorum. 35. Nam de Ioppe & Gazara quæ expo-
stulas, ipsi faciebant in populo plagam magnam, & in regione nostra: horum damus
talenta centum. Et non respondit ei Athenobius verbum. 36. Reuersus autem cum
ira ad regem, renuntiauit ei verba ista, & gloriam Simonis, & vniuersa quæ vidit: &
iratus est rex ira magna. 37. Tryphon autem fugit naui in Orthosiada. 38. Et
constituit rex Cendebæum ducem maritimum, & exercitum peditum & equitum de-
dit illi. 39. Et mandauit illi mouere castra contra faciem Iudææ: & mandauit ei æ-
dificare Gedorem, et obstruere portas ciuitatis, & debellare populum. Rex autem per-
sequebatur Tryphonem. 40. Et peruenit Cendebæus Iamniam, et cœpit irritare
plebem, et conculcare Iudæam, et captiuare populum, et interficere, et ædificare Ge-
dorem. 41. Et collocauit illic equites, & exercitum: vt egressi perambularent viam
Iudææ, sicut constituit ei rex.

Vers. 1. ET MISIT REX ANTIOCHVS FILIVS DEMETRII (senioris cui cognomen Soter, frater verò Demetrij iunioris cui cognomen Nicanor) EPISTOLAS AB INSVLIS MARIS (ex Rhodo ait Appianus) SIMONI SACERDOTI summo, id est Pôtifici, & Principi Iudææ. Vt historiam hanc ab ouo intelligas, nota, cùm Demetrius à Tryphone fugatus exul, & captiuus detineretur ab Arsace: Tryphon tyrannus magnam Syriæ partem occupauit. Cleopatra Demetrij vxor cum paucis copijs Seleuciam A profugit, ad quam plures Tryphonis tyrannidem detestantes indies transfugiebant. Hęc vt se magis in regno corroboraret, Antiochum Demetrij mariti sui capti fratrem iuniorem ad regnum, & coniugium suum inuitauit. Audi Ioseph. lib. 13. c. 12. *Quamprimum Tryphō rex declaratus est absque persona Tryphonem agere cœpit: id quod aduersariorum partibus non mediocriter profuit. Milites enim pertesi eius mores, defecerunt ad Cleopatram vxorem Demetrij, quæ cum in Seleuciam cum liberis se incluserat. Et cùm Demetrij frater*

tur Antiochus cognomine Soter oberraret, nec ab vlla vrbe reciperetur metu Tryphonis, misit ad eum Cleopatra, coniugium suum, & regnum ei offerens: fecit autem hoc partim amicorum suasu, partim quod timeret, ne quidam Seleucienses vrbem Tryphoni traderent.

Porrò Antiochum hunc Iosephus Soterem, id est saluatorem, cognominat; Eusebius: verò & alij Siditem, vel Sedetem à Sida vrbe, vel Ciliciç, vt vult Eusebius, vel illi vicinæ Pamphyliæ, vt habet Ptolomæus, Strabo, Plinius, & alij, eò quòd in Sida Antiochus hic sit natus vel educatus. Eũdem Appianus Pium cognominat. Cleopatra ergo Antiochum leuirum suum fecit maritum & regem adeoque simul duos fratres viuentes habuit maritos, scilicet Demetrium captum apud Parthos, & Antiochum Sedetem regnantem in Asia, & Syria: cùm ante vtrumq; à Philometore patre despunsa fuisset Alexandro Velis regi Syriæ, qui erat patruelis Demetrij. sed vide iustam Numinis in incestos vindictam. Antiochus enim in Perside 2. Machab. 1. 16. occisus fuit: Cleopatra verò Antiocho Grypho filio suo, quem ex Demetrio susceperat, & in regnũ euexerat tandem offensa eidem propinauit venenum; sed filius id aduertens, illud ipsum matrẽ specie officiositatis ebibere coëgit. Illa itaque seipsam veneno suo, quod filio pararat occidit. ita Eusebius, & alij. Porrò Antiochum Gryphum eius ex Demetrio filium occidit Antiochus Cyzicenus eiusdẽ Cleopatræ ex Antiocho Sedete filius. Rursus Seleucus Antiochi Gryphi filius patris mortem vlciscens Antiochum Cyzicenum patruum suum necauit; Seleucum verò vice versa vltio diuina persecuta est; nam ipse superatus ab Antiocho Eusebe filio Cyziceni in domo regia à Mopseatis in Cilicia, vbi residebat, concrematus fuit. Ita Iosephus, Iustin. Appianus, & alij. Vide hic quot parricidiorum causa fuerit incestus Cleopatræ, & Antiochi Sedetis. Ipsa enim trium Syriæ regum fuit vxor, nimirum primò Alexandri Velis, qui erat filius Antiochi Epiphanis; deinde duorum fratrum Demetrij senioris, & nepotum Seleuci, qui Epiphanis fuerat frater senior nimirum Demetrij iunioris, & Antiochi Sedetis, vt dixi.

Vers. 2. REX ANTIOCHVS SIMONI &c. SALVTEM] Antiochus hic fuit hostis Iudæorum infestissimus, vt patet v. 27. & seq. sed hic necessitate, & tyrannide Tryphonis inimici sui fœdus cum Simone ambit, eiusque opem implorat, ampla ei, & Iudæis cõcedens priuilegia.

Vers. 5. NVNC ERGO STATVO TIBI OMNES OBLATIONES] Græcè ἀφαιρέματα, id est *ablationes*, scilicet onerum, puta immunitates à prioribus regibus Iudæis indultas, vnde ait: QVAS REMISERVNT TIBI ANTE ME OMNES REGES,

Vers. 6. ET PERMITTO TIBI FACERE PERCVSSVRAM PROPRII NVMISMATIS] hoc signum erat supremi dominij, quod hic Iudæis restituit Antiochus, cùm prius id eis abstulisset Nabuchodonosor capiens Ierusalem, subiugansque Iudæam, ac ceteri Persarum, & Græcorum reges, qui Nabuchodonosoris regna successiuè ad se transtulerunt. Quare Iudæi tunc numismate nunc à Chaldæis, nunc à Persis, nunc à Grçcis cuso, vtebãtur. Cudere enim monetam summæ est potestatis, qualis est regalis, Imperialis, & Ducalis absoluta.

Vers. 7. IERVSALEM AVTEM SANCTAM ESSE, ET LIBERAM] Græcè *& sancta esse libera*, id est sanctum templum, sanctumque eius cultum, ac sanctas eius victimas, vasa, & ritus iubeo esse libera, vt liberè à Simone, & Iudæis exerceri valeant, nec ab aliquo Gentilium impediri, aut idolorum victimis, & superstitionibus inquinari queant.

Vers. 8. ET QVÆ FVTVRA SVNT REGI] Legendũ videtur *regia*; Grçcè enim est βασιλικά, quæ vulgo regalia, scilicet iura appellantur. Hæc Antiochus cõdonat Iudæis. Quid Antiocho responderit Simon tacet Scriptura, sed Ioseph asserit Simonem indulta, & postulata Antiochi libenter acceptasse.

Vers. 11. ET VENIT (Tryphon) IN DORAM FVGIENS PER MARITIMAM] scilicet regionẽ. Græcè *fugiens per mare*: Vatab. *fugiens in Doram maritimam* Modũ fugæ narrat Frontinus l. 2. stratag. c. 13. *Tryphon*, inquit, *Syriæ Rex victus per totum iter fugiens pecuniam sparsit, eaq; sectantes Antiochi equites moratus effugit.*

Vers. 15. VENIT AVTEM NVMENIVS] quem Simon miserat ad Romanos, vt cum eis fœdus renouaret. Hic attulit litteras Romanorum, tum fœderales ad Simonem, tum inhibitorias ad Ptolemæum, & vicinos reges ne Iudæos infestarent.

Vers. 16. LVCIVS CONSVL ROMANVS] Serar. pro *Lucius* censet legendum *Lepidus* qui consul fuit anno sequenti. Verũ omnes Codices habent *Lucius*. Quare multi hic accipiunt L. Furium Philum qui cũ Atilio Serrano consul fuit anno vrbis Romç conditæ 617. Sed hi ægrè annos vrbis cum annis Græcorum adçquant. Alij L. Cæcilium Metellum intelligunt, qui consul fuit anno Græcorum 170. sed hi non aduertunt Numenium à Simone missum fuisse Romam ann. 172. Græcorum, ideoque biennio post Metelli consulatum. Quocirca Salianus censet Lucium hunc esse Calphurnium Pisonem, qui anno præcedenti Romæ fuerat consul cũ collega Popilio, quo finiente ipse Legatos Simonis Româ dimiserat, qui proinde anno sequenti ineunte Ierosolymam ad Simonem peruenerunt. Hunc enim Calphurnium Valer. Max. l. 1. c. 4. Lucium prænominat.

PTOLEMÆO REGI SALVTEM] Hic est Ptolemæus cognomento Physcon vel Euergetes, qui Ptol. Philometori fratri suo iam mortuo, vt dictũ est c. 11. v. 18. in regno successit, fuitque crudelis, & incestus. Nam vt de eo ait Iustin. l. 38. *Post quod non mitior in populares qui eum in regnum vocauerant, fuit. Siquidem peregrinis militibus licentia cædis data, omnia sanguine quotidie manabant, ipsamq; sororem, filia eius virgine per vim stuprata, & in matrimonium adscita, repudiauit.* Mox verò eius formam, & figuram ita describit. *Erat enim & vultu deformis, & statura breuis, & sagina ventris non homini, sed belluæ similis, quam fœditatem nimia subtilitas, & pellucida vestis augebat: prorsus quasi astu inspicienda præberẽtur, quæ omni studio occultanda pudibundo viro erant.* Idem Ptol. Physcon ipso die nuptiarum cum Cleopatra, filiolum eius quem ex Ptol. Philometore fratre suo susceperat, ideoque regni hæredem, in ipso matris complexu occidit, teste Iustino lib. 38. Hic ergo Ptolem. Physcon frater iunior Philometoris dicebatur frater & maritus & gener Cleopatræ, nam ipse filiæ Cleopatræ vim intulit, deinde repudiatâ matre filiam in vxorem duxit, mox populus eum ob nimiam crudelitatẽ expulit, ac regnum detulit Cleopatræ priori eius vxori, matri, & sorori, ac statuas & imagines eius detraxit ac deiecit: quod ille factum studio sororis existimans, filium quẽ ex ea susceperat, in Cypro interfecit, corpusq; in mẽbra diuisum, & in cista impositum, matri die natali

eius, inter epulas afferri curat. ita Iustinus lib. 38. & 39. Meritò ergo ad hoc crudelitatis, & incestus monstrum scribunt Romani ne illam in Iudæos sibi vicinos exerat.

Vers. 22. Hæc eadem scripta svnt Demetrio regi] qui iam ab Arsace captus detinebatur, sed Romani vel necdum audierant eum esse captum, vt vult Serarius; vel putabant eum pace cum Arsace ìnita breui liberandum. Et Attolo, qui fuit Eumenis filius, & Pergami rex, ac moriens populum Romanum scripsit hæredem. Et Ariarathi. Hic fuit rex Cappadociæ frater Orofernis, pater Demetrij, teste Polybio, Iustino, & Appiano. Et Arsaci. Hic fuit rex Parthorum, qui Demetrium captiuum detinebat.

Vers. 23. Et in omnes regiones (vicinas nimirum) et Lampsaco, et Spartiatis, et in Delvm. Nominantur hic nouemdecim partim insulæ, partim vrbes & regiones, ad quas Romani easdem dedêre literas pro Iudæis, ne eis essent molesti, sed beneuoli, eò quòd nonnullæ ex eis nuntijs litteras ad reges iam nominatos deferentibus, in ipso nauigationis cursu adeundæ erant: aliæ Romanis valdè erant addictæ, aliæ Iudæis multum nocere, vel commodare poterant. Apud omnes autem Romanorũ nomen erat venerabile & formidabile. Hæ Romanorum litteræ eorum potentiam arguunt, sed Iudæis non profuere, imò eis odium gentium cõciliarunt, & Antiocho maiorem iram concitarunt, vt patet v. 27.

Vers. 25. Antiochvs (Sedetes) avtem rex applicvit castra in Doram secvndò] quia ob hyemem similémue causam obsidionem primam soluerat: in vere ergo rediit, & secundò Tryphonẽ in Dora obsedit, ait Lyran. Sed obstat quod sequitur, admovens ei semper manvs] id est continuò vrgens obsidionem, premensque Tryphonem. Alij ex Græco vertunt *in secunda*, scilicet die, q. d. secunda die à positis castris Antiochus cœpit oppugnare Doram. Salianus verò *secundò*, inquit, quia vna parte vrbis occupatâ Antiochus alteram partem nouâ, & quasi secundâ obsidione cinxit. Placius dicas secundam hanc obsidionem vocari quia Antiochus nouo conatu, nouis viribus, & copijs, nouis machinis Doram è vicino, arctè, presseque obsedit, & concussit vt noua, & secunda videretur esse hæc eius obsidio.

Et conclvsit Tryphonem ne procederet] ne scilicet è Dora egredi posset, patet ex Græco.

Vers. 27. Et nolvit (Antiochus rex) ea, scilicet milites, & dona à Simone Pont. missa accipere] Errat ergo Iosephus, qui ait Antiochum ea accepisse, ob eaque Simonem inter intimos amicos habuisse. Sed rvpit omnia qvæ pactvs est cvm eo: quia videbat se tot copijs terrâ, mariq; instructum, Tryphonem ad extrema redegisse, ne Simonis opera indigere: & quia Iudæam quasi Syriæ partem regno suo Asiæ, & Syriæ adiũgere volebat: indignabatur enim vnum Iudææ angulum velle se subducere ab amplo suo Asiæ, & Syriæ imperio.

Vers. 28. Vos tenetis Ioppen et Gazaram] id est Gazam vrbem Philisthinorum: hanc enim expugnauit Simon, cùm Gaza ad Iudæam, & Simonem non pertineret, ideoque eam à Simone repetit hic Antiochus.

Vers. 31. Et exterminii qvod exterminastis, et tribvtorvm civitatvm alia talenta qvingenta] q. d. pro damnis & cladibus, quas locis mihi subditis intulistis, & pro tributis, quæ mibi eripuistis, soluite alia talenta 500.

Et vidit gloriam Simonis] videtur Interpres legisse κυδικεῖον à κῦδος, id est gloria; iam legunt κυλικεῖον, id est abacum, in quo reponuntur pateræ, pocula, ceteraque vasa aurea, & argentea. Vers. 32.

Et apparatvm copiosvm] tum famulorum, tum armorum, tum militum, tum supellectilium. Vers. 33.

Et respondit ei Simon] cordatè, æquè ac animosè, scilicet se nõ aliena, sed sua occupare: Ioppen tamen & Gazam, licet aliena, occupasse iure belli, eò quòd ipsæ priùs dæos infestassent.

Nos verò tempvs habentes] id est occasionem commodam nacti. Vers. 34.

Nam de Ioppe et Gazara qvæ expostvlas ipsi faciebant in popvlo plagam magnam] Ioppenses enim ducentos Iudæos in mari submerserant, vt patet l. 2. c. 12. Gazatenses, id est Gazenses, vtpote Philisthini Olitani, erant Iudæorum hostes infestissimi. Hinc patet per Gazaram non intelligi Gazer, quæ erat in tribu Ephraim, ideoq; ad Iudæos spectans, sed Gazam: hæc enim ad Philisthinos spectabat, non ad Iudæos, ideoque quasi Iudæis infesta à Simone fuit expugnata, & iure belli occupata. Vers. 35.

Horvm damvs talenta 100.] q. d. etsi iure belli iustè occupem Gazarã, tamen ad redimendã vexationem, & vt regibus Syriæ nil demam, sed abundè satisfaciam pro eo, & Ioppe offero ijsdem centum talenta, id est 120. millia aureorum.

Reversvs est avtem (Athenobius) cvm ira ad regem] puta ad Antiochum Sedetem, eo quòd Simon negasset ei, quæ postulabat, ac pro millione aureorum, quem petierat rex, Simon tantùm obtulisset decimam circiter partem, scilicet 120. millia aureorum. Rex verò magis iratus fuit indignè ferens se à Simone negligi, sibique ab eo resisti. Hinc apte vocatus fuit Cendebęus, quę vox Hebr. idem est quod zelus, vel possessio doloris ait Pagnin. in nom. Hebr. Vers. 36.

Tryphon avtem fvgit navi in Orthosiada.] Orthosias teste Ptolem. l. 5. c. 15. est vrbs Phœniciæ in promontorio quod proximè abest à Cypro. est ergo vrbs maritima. Quare non est Antaradus, vt aliqui putãt, quia hæc est mediterranea. multò minùs est Apamia, vt vult Iosephus. Audi Adrich. in descrip. terræ sanctæ p. 187. n. 20. Orthosia, & Orthosias, hodie Tortosia vocata, maritima Phœniciæ vrbs est, inter Tripolim & Archim sita: quæ post Christi tempora Episcopali sede inclyta fuit. In hanc vrbem Tryphonẽ Dora (in qua ab Antiocho Syriæ rege obsidebatur) elapsus, naui aufugit. 1. Machab. 15. Tyr. 13. bell. sacri 2. & 14. bel. sacr. 12. Ptolm. Vers. 37.

Porrò Sedetes Orthosiadem cepit, & Tryphonem captum interfecit, teste Strabone lib. 14. Iustino, Appiano, Iosepho, & alijs. Iosephus ait Tryphonem per triennium regnasse; Salianus verò per septennium, occisum enim esse anno Principatus Simonis septimo. Vide hic iustũ Dei in homicidã & tyrannum iudicium. Tryphon enim qui Ionatham, & Antiochum regem pupillum sibi creditũ occiderat, tertio, vel septimo anno post hanc cædẽ simili modo à Sedete occisus fuit, iusta vtrique talionis pœna.

Et constitvit rex Cendebævm Dvcem mari- Vers. 38.

MARITIMUM] id est præfectum classis siue archi-talassum. Hunc misit Sedetes, vt inuaderet Iudæam.

VERS. 39. ET MANDAVIT ÆDIFICARE GEDOREM] Græcè *Cedronem*. Erat vrbs hæc in ingressu Iudeæ. Audi Adrichom. in tribu Dan. n. 28. Gedor quæ & Gador ciuitas tribus Iuda in sorte Dan, sita ad Orientem vallis in terra pascuali, & vberrima. Hanc tempore Ezechiæ regis occupauerunt Simeonitę, pulsis inde quibusdam Chananæis, quod terra hæc A aptissima esset gregibus; quibus Simeonitæ abundabant. Posteà hæc ciuitas vocata est Cedro, quam ædificijs muniuit Cendebæus dux Antiochi aduersus Iudæos, iuxta quam & deuictus est à Machabæis.

ET OBSTRVERE] Græcè *ὀχυρῶσαι*, id est munire *portas*, vt Gedor sibi, suisque loco arcis, & munitionis, ad quem à Iudæis pressi se reciperent, & in quem rapinas, & spolia Iudæorum conueherent.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Simon per Judam, & Ioannem filios suos profligat Cendebæum. Inde v. 1. Ptolemæus gener Simonis eum inuitans dolosè interficit cum duobus filijs, vt Iudææ se Principem constituat. Denique v. 19. Ioannes superstes Simonis filius à Ptolemæo quæsitus ad necem, præmonitus eius conatus elusit, ac Patri in Ducatu, & Pontificatu successit.

1. ET ascendit Ioannes de Gazaris, & nuntiauit Simoni patri suo quæ fecit Cende-
bæus in populo ipsorum. 2. Et vocauit Simon duos filios seniores, Iudam &
Ioannem, & ait illis: Ego, & fratres mei, & domus patris mei, expugnauimus hostes Is-
rael ab adolescentia vsque in hunc diem: & prosperatum est in manibus nostris libe-
rare Israel aliquoties. 3. Nunc autem senui: sed estote loco meo, et fratres mei, &
egressi pugnate pro gente nostra: auxilium verò de cælo vobiscum sit. 4. Et elegit
de regione viginti millia virorum belligeratorum, et equites; et profecti sunt ad Cen-
debæum: et dormierunt in Modin. 5. Et surrexerunt manè, et abierunt in campum:
& ecce exercitus copiosus in obuiam illis peditum, et equitum, et fluuius torrens erat
inter medium ipsorum. 6. Et admouit castra contra faciem eorum ipse, et popu-
lus eius, & vidit populum trepidantem ad transfetandum torrentem, et transfretauit
primus: et viderunt eum viri, et transierunt post eum. 7. Et diuisit populum & e-
quites in medio peditum: erat autem equitatus aduersariorum copiosus nimis. 8. Et
exclamauerunt sacris tubis, et in fugam conuersus est Cendebæus, et castra eius: et ceci-
derunt ex eis multi vulnerati: residui autem in munitionem fugerunt. 9. Tunc
vulneratus est Iudas frater Ioannis: Ioannes autem insecutus est eos, donec venit Ce-
dronem, quam ædificauit. 10. Et fugerunt vsque ad turres, quæ erant in agris Azo-
ti, & succendit eas igni. Et ceciderunt ex illis duo millia virorum, & reuersus est in Iu-
dæam in pace. 11. Et Ptolemæus filius Abobi constitutus erat dux in campo Ieri-
cho, & habebat argentum & aurum multum. 12. Erat enim gener summi sacerdo-
tis. 13. Et exaltatum est cor eius, & volebat obtinere regionem, & cogitabat dolum
aduersus Simonem, & filios eius, vt tolleret eos. 14. Simon autem, perambulans ci-
uitates quæ erant in regione Iudææ, & sollicitudinem gerens earum, descendit in Ieri-
cho ipse, & Mathathias filius eius, & Iudas, anno centesimo septuagesimo septimo,
mense vndecimo: hic est mensis Sabath. 15. Et suscepit eos filius Abobi in munitiun-
culam, quæ vocatur Doch, cum dolo, quam ædificauit: & fecit eis conuiuium magnum,
& abscondit illic viros. 16. Et cùm inebriatus esset Simon, & filij eius, surrexit Ptole-
mæus, cum suis, & sumpserunt arma sua, & intrauerunt in conuiuium, et occiderunt
eum, et duos filios eius, et quosdam pueros eius. 17. Et fecit deceptionem magnam
in Israel, et reddidit mala pro bonis. 18. Et scripsit hæc Ptolemæus, et misit regi vt
mitteret ei exercitum in auxilium, et traderet ei regionem, et ciuitates eorum, & tributa.
19. Et misit alios in Gazaram tollere Ioannem: et tribunis misit epistolas, vt ve-
nirent ad se, & daret eis argentum et aurum, et dona. 20. Et alios misit occupare Ie-
rusalem, et montem templi. 21. Et præcurrens quidam, nuntiauit Ioanni in Gazara,
quia periit pater eius, et fratres eius, et quia misit te quoque interfici. 22. Vt audiuit
autem, vehementer expauit: et comprehendit viros, qui venerant perdere eum, & occi-
dit eos; cognouit enim quia quærebant eum perdere. 23. Et cetera sermonum Ioan-
nis, & bellorum eius, et bonarum virtutum, quibus fortiter gessit, & ædificij murorum,
quos extruxit, & rerum gestarum eius. 24. Ecce hæc scripta sunt in libro dierum sa-
cerdotij eius, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.

Vers.1. ET ASCENDIT IOANNES DE GAZARIS] id est de Gaza vbi eum loco suo quasi exercitus Ducé reliquerat,& constituerat Simon pater.

Vers.3. NVNC AVTEM SENVI, SED ESTOTE LOCO MEO, ET FRATRES MEI] Græca & Latina Compl. habent *& fratris mei*, scilicet Ionathæ & Iudæ, vt nobis in Ducatu & bellis pro Israele succedatis. Græca addunt: *Vos autem in misericordia idonei estis ætate*, id est vos autem beneficio ætatis estis idonei ad bellandum.

Vers.4. ET ELEGIT DE REGIONE VIGINTI MILLIA VIRORVM BELLIGERATORVM (bellatorum) ET EQVITES] Hic dumtaxat inuenio equites in castris Ioannis, & Iudæorum, cùm in castris Iudæ, Ionathæ, & Simonis hucusque non nisi pedites legerimus, eò quòd Deus Deuter. 17. multiplicationem equorum Iudæis vetuisset.

Vers.6. ET TRANSFRETAVIT PRIMVS] scilicet ipse Ioánes Simonis filius, & exercitus Dux, cuius exemplum ceteri, qui priùs trepidauerant, illicò secuti sunt, quare animosè inuadentes Cendebæum eum ceciderunt,& in fugam compulerunt.

RESIDVI AVTEM IN MVNITIONEM FVGERVNT] puta in Gedorem, quam munierant cap. præced. v. 39.

Vers.9. DONEC VENIT CEDRONEM (puta Gedorem, hæc enim Græcè vocatur Cedron: hanc ergo hostibus fugientibus insistens Ioannes extorsit) QVAM ÆDIFICAVIT] id est quam ædificauerat & munierat Cendebæus cap. præced. v. 39.

Hoc fuit principium victoriarum, & heroicorum facinorum Ioannis quibus ipse fortiter & feliciter auspicatus est Principatú loco Simonis patris sui, cui iam mors dolo Ptolemæi parabatur. Vide hìc Dei prouidentiam quæ Israeli consuluit per Ioannem, dum Simon pater eius,& Dux per fraudem generi interimitur.

Porrò Iosephus hoc prælium more suo phalerat, ideoquè multa falsa admiscet, scilicet quod Simon ipse huic prælio interfuerit, quod per insidias Cendebæum aggressus sit; quod sæpiùs cum eo conflixerit,& semper victor extiterit.

Vers.11. ET PTOLEMÆVS FILIVS ABOBI CONSTITVTVS ERAT DVX IN CAMPO IERICHO] scilicet à Simone Duce,& Pont. socero suo, vt sequitur. Hic Ptolemæus erat opulentus, ac per opes suas destinabat obtinere Ducatum Iudææ; ideoque Simonem cum filijs, totamque Assamonæorum stirpem delere cogitabat. Vide hìc immane Ptolemæi parricidium,& sacrilegium, quo summum Pontificem cuius filiam ipse duxerat vxorem, per fraudem interfecit. Quid non audet ambitio,& regnandi libido?

Vers.16. ET CVM INEBRIATVS (id est largiore potu exA hilaratus) ESSET SIMON] citra ebrietatem tamen. Vnde Vatab. vertit *cùm potu satiati essent*. Nam vt ait Nonnius Marcell. *ebrij dicuntur non solùm vinolenti sed & qualibet re expleti*. Sic fratres Ioseph dicuntur inebriati, id est incaluisse mero Gen. 43. & Ps. 63. *Visitasti terram*, inquit, *& inebriasti eam*. & Cant. 5. 1. *Bibite & inebriamini*, id est, exhilaramini, *charissimi*.

ET OCCIDERVNT EVM ET DVOS FILIOS EIVS] Addit Iosephus & ex eo Hagesippus vxorem Simonis fuisse captam cum filijs excepto Ioanne. Ioannem verò vltum necem patris, & fratrum, & obsedisse Ptolemæum, sed obsidionem soluisse, eò quòd Ptolemæus matri eius captæ flagella, aliaque tormenta intentaret, similiaque plura, quæ parum videntur probabilia, imò S. Scrip. dissona, vti ostendit Salianus,& Sanchez.

Præfuit Simon Israeli septem integros annos, cœpit enim anno Græcorum 170. quo occisus est Ionathas eius antecessor 1. Mach. 13. 8. Desijt verò
B anno 177. Græcorum, vt dicitur v. 14. Quocirca errat Iosippus dum Simon tribuit 18. annos, eumque occisum dicit à Ptolemæo rege Ægypti, idque iustâ Dei vindictâ, eò quòd cum Spartiatis, & Romanis gentilibus fœdus inijsset. Denique occisus est Simon anno 134. ante Christi natiuitatem.

ET PRÆCVRRENS QVIDEM NVNTIAVIT IOANNI IN GAZARA] id est Gaza vrbe vt dixi. Vers.22. Ioannes hic fuit filius Simonis primarius, vir animosus,& bellicosus, qui Simoni in Ducatu,& Pontificatu successit: cognominatus fuit Hyrcanus eò quòd Hyrcanos bello superasset, ita Eusebius & S. Thom. Huius Hyrcani heroica facta describuntur l. 4. Machab. Ipse enim cum Antiocho Sedete rege Syriæ fœdus inijt, rege complures auratis
C cornibus tauros ad templi sacrificia submittente. Eumdem regem ad Bellum Parthicum comitatus est: Syriæ plurimas vrbes cepit, Samaritas vicit, Garizitanum templum euertit, Idumæos domuit, ad innouandam Societatem Legatos Romam misit. Tandem post 31. annos Principatus & sacerdotij sui fatis concessit, relicto successore filio suo Aristobulo, qui loco *ducis* nomen *regis* cum diademate primus Assamonæorum assumpsit, & Pontificatui adnexit, & adnexum reliquit fratri suo Alexandro, & Alexandri filio Aristobulo secundo: quo regnante capta à Pompeio Ierosolyma, & Iudæa in prouinciam redacta, & dignitas regia à Pontificali prorsus auulsa est.

Tumque desijt Ducatus, & stirps Assamonæorum, cùm stetisset 130. annos, vt dixi in prooemio; Romani enim Herodem alienigenam constituerunt regem Iudææ, tumque deficiente sceptro de Iuda, venit, natusque est Christus iuxta oraculum Iacobi Genes. 49. v. 9. & 10.

COM-

COMMENTARIA
IN LIBRVM SECVNDVM
MACHABÆORVM,
ARGVMENTVM.

Ic secundus liber est quasi continua epistola circularis, quâ Iudæi in Iudæa degentes ad Iudæos in Ægypto habitantes præscribunt clades & calamitates, quas ipsi perpessi fuêre ab Antiocho Epiphane, eiusque filio Eupatore. Item victorias quas Iudas cælitus ab Angelis, atque ab Onia, & Ieremia adiutus, de ijsdem retulit, ideoque omnes ad Dei laudem, & gratiarum actionem excitant. Totus ergo hic liber in gestis Iudæ Machabæi, & Martyrum fusiùs quàm lib. 1. A enarrandis consumitur. Similes circulares epistolas scripsere Christiani Smyrnenses, Viennenses, & Lugdunenses, quibus suorum fidelium martyria, & afflictiones à tyrannis perpessas recensent, quæ extant apud Eusebium lib. 4. hist. 15. & libr. 5. cap. 1.

De auctore, & auctoritate huius libri, ceterisque cum concernentibus dixi in Procemio libr. 1. Causa scribendi hanc epistolam fuit vt tolleretur schisma inter Iudæos in Iudæa, & in Ægypto degentes, vti dicam c. 1. v. 1.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A v. 1. vsque ad 10. recensetur pars epistolæ scriptæ à Ierosolymitis ad Iudæos in Ægypto degentes anno Græcorum 169. vt patet v. 7. qua eos hortantur vt ipsi quoque celebrent festum Scenopegiæ. Mox à v. 10. vsque ad 26. c. 2. recensetur alia epistola, vel potiùs alia eiusdem epistolæ pars à Ierosolymitis scripta anno Græcorum 188. vt patet v. 10. quâ enarrant historiam dati cælitùs ignis, ideoq. eosdem hortantur, vt festum dati à Deo ignis celebrent. A v. autem 20. c. 2. vsque ad finem libri enarrant gesta Iudæ Machabæi contra Antiochum, Epiphanem, & Eupatorem, eorumq. Duces Bacchidem, Timotheum, Nicanorem &c. ac martyrium septum fratrum vnà cum matre, Eleazari, & aliorum martyrum.

1. FRatribus qui sunt per Ægyptum, Iudæis, salutem dicunt fratres, qui sunt in Iero-
solymis, Iudæi, & qui in regione Iudææ, & pacem bonam. 2. Benefaciat vo-
bis Deus, & meminerit testamenti sui, quod locutus est ad Abraham, & Isaac, & Iacob,
seruorum suorum fidelium. 3. Et det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & facia-
tis eius voluntatem, corde magno, & animo volenti. 4. Adaperiat cor vestrum in
lege sua, & in præceptis suis, & faciat pacem. 5. Exaudiat orationes vestras, & re-
concilietur vobis, nec vos deserat in tempore malo. 6. Et nunc hic sumus oran-
tes pro vobis. 7. Regnante Demetrio, anno centesimo sexagesimo nono, nos Iu-
dæi scripsimus vobis in tribulatione, & impetu, qui superuenit nobis in istis annis, ex
quo recessit Iason à sancta terra, & à regno. 8. Portam succenderunt, & effuderunt
sanguinem innocentem: & orauimus ad Dominum, & exauditi sumus, & obtulimus sa-
crificium, & similaginem, & accendimus lucernas, & proposuimus panes 9. Et
nunc frequentate dies scenopegiæ mensis Casleu. 10. Anno centesimo octogesi-
mo octauo, populus, qui est Ierosolymis, & in Iudæa, Senatusque & Iudas, Aristobolo
magistro Ptolemæi regis, qui est de genere christorum sacerdotum, & his qui in Ægyp-
to sunt, Iudæis, salutem & sanitatem. 11. De magnis periculis à Deo liberati, ma-
gnificè gratias agimus ipsi, vtpote qui aduersus talem regem dimicauimus. 12. Ip-
se enim ebullire fecit de Perside eos, qui pugnauerunt contra nos, & sanctam ciuita-
tem. 13. Nam cùm in Perside esset dux ipse, & cum ipso immensus exercitus,
cecidit in templo Naneæ, consilio deceptus sacerdotum Naneæ. 14. Etenim cum
ea habitaturus venit ad locum Antiochus, & amici eius, & vt acciperet pecunias mul-

tas dotis nomine. 15. Cumque propofuiſſent eas facerdotes Nanex, & ipſe cum paucis ingreſſus eſſet intra ambitum fani,clauſerunt templum. 16. Cùm intraſſet Antiochus: apertoque occulto aditu templi mittentes lapides percuſſerunt ducem, & eos qui cum eo erant,& diuiſerunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt. 17. Per omnia benedictus Deus,qui tradidit impios. 18. Facturi igitur quinta & vigeſima die menſis Caſleu purificationem templi, neceſſarium duximus ſignificare vobis:vt & vos quoque agatis diem ſcenopegiæ,& diem ignis qui datus eſt quādo Nehemias ædificato templo & altari obtulit ſacrificia. 19. Nam cùm in Perſidem ducerentur patres noſtri; ſacerdotes,qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari occultè abſconderunt in valle, vbi erat puteus altus & ſiccus, & in eo contutati ſunt eum,ita vt omnibus ignotus eſſet locus. 20. Cùm autem prætereiſſent anni multi,& placuit Deo,vt mitteretur Nehemias à rege Perſidis, nepotes ſacerdotum illorū, qui abſconderant,miſit ad requirendum ignem:& ſicut narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem,ſed aquam craſſam. 21. Et iuſſit eos haurire, & afferre ſibi:& ſacrificia,quæ impoſita erant,iuſſit ſacerdos Nehemias aſpergi ipſa aqua,& ligna,& quæ erāt ſuperpoſita. 22. Vtque hoc factum eſt,& tempus affuit,quo ſol refulſit,qui priùs erat in nubilo,accenſus eſt ignis magnus,ita vt omnes mirarentur. 23. Orationem autem faciebant omnes ſacerdotes,dum conſummaretur ſacrificium,Ionatha inchoante, ceteris autem reſpondentibus. 24. Et Nehemiæ erat oratio hunc habens modum: DOMINE Deus omnium creator,terribilis & fortis, iuſtus & miſericors,qui ſolus es bonus rex, 25. ſolus præſtans, ſolus iuſtus,& omnipotens, & æternus,qui liberas Iſrael de omni malo,qui feciſti patres electos,& ſanctificaſti eos: 26. accipe ſacrificium pro vniuerſo populo tuo Iſrael,& cuſtodi partem tuam,& ſanctifica. 27. Congrega diſperſionem noſtram,libera eos qui ſeruiunt Gentibus,& contemptos,& abominatos reſpice: vt ſciant Gentes quia tu es Deus noſter. 28. Afflige opprimentes nos, & contumeliam facientes in ſuperbia. 29. Conſtitue populum tuum in loco ſancto tuo,ſicut dixit Moyſes. 30. Sacerdotes autem pſallebant hymnos, víquequo conſumptum eſſet ſacrificium. 31. Cùm autem conſumptum eſſet ſacrificium, ex reſidua aqua Nehemias iuſſit lapides maiores perfundi. 32. Quod vt factum eſt,ex eis flamma accenſa eſt: ſed ex lumine, quod refulſit ab altari,conſumpta eſt. 33. Vt verò manifeſtata eſt res, renuntiatum eſt regi Perſarum,quòd in loco,in quo ignem abſcōderant hi qui tranſlati fuerant ſacerdotes,aqua apparuit, de qua Nehemias,& qui cum eo erant, purificauerunt ſacrificia. 34. Conſiderans autem rex & rem diligenter examinans,fecit ei templum vt probaret quod factum erat, 35. & cùm probaſſet, ſacerdotibus donauit multa bona,& alia atque alia munera,& accipiens manu ſua,tribuebat eis. 36. Appellauit autem Nehemias hunc locum Nephthat,quod interpretatur purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

Hinc patet hanc epiſtolam,vtpote ſcriptam anno 188. Græcorum,datam fuiſſe poſt geſta Iudæ,Ionathæ,& Simonis lib. 1. deſcripta,ideoque aptè ſubnecti fini libri primi. Liber primus enim finitur in morte Simonis,quæ contigit anno Græcorum 177. Quare vndecim annis poſt Simonis mortem ſcripta fuit hæc epiſtola , ſiue liber hic ſecundus Machab. Prior verò epiſtolæ pars ſcripta anno 169. Græcorū,ſcripta fuit paulò antè captiuitatem, & cædem Ionathæ: hæc enim facta eſt à Tryphone anno 170. Græcorum,vt dictū. Ionathæ ſucceſſit Simon,vt dictum eſt lib. 1. cap. 13. v. 41. Quare pars hæc epiſtolæ hoc ordine temporis collocanda foret l. 1. c. 12. ante v. 39.

Vers. 1. FRATRIBVS QVI SVNT PER ÆGYPTVM IVDÆIS SALVTEM DICVNT FRATRES, QVI SVNT IN IEROSOLYMIS IVDÆI] Ægyptus enim abundabat Iudæis, tum quia eis erat vicina, tum quia Ptolemæus Lagi primus poſt Alexandrum Magnū Ægypti rex 120. millia Iudæorum captiua in Ægyptum duxerat , tum quia iam recenter ſub Ptolem. Philometore Onias filius Oniæ tertij Pont. templum magnificum Heliopoli in Ægypto cōſtruxerat ſimile Ieroſolymitano, ibique Pontifi- A cem agebat,ad quod proinde multi Iudæorū confluebant , præſertim quia in Ægypto tuti erant à Seleucidis, puta ab Antiochis, & Demetrijs, qui continuè Iudæam infeſtabant. Scribunt ergo Iudæi è Ieroſolymis ad Iudæos,qui erāt in Ægypto, quaſi ad fratres,id eſt cognatos, & cōtribules ſuos amicas,& fraternas litteras,tum vt eos in vera fide, religione, & vnione cum Synagoga ſiue Eccleſia contineant,ne ſcilicet à Ieroſolymis,& templo faciant ſchiſma ob templum ſuum Heliopolitanum, ſicut eodem tempore Iudæi in Samaria degentes erigendo templum in monte Garizim ſchiſma fecerunt à Iudæis,& templo Ieroſolymitano, vt patet Ioan. 4. Vide de templo Heliopolitano Ioſephum lib. 12. cap. 1. & 6. & lib. 13. c. 6. Ad ſchiſma ergo hoc tollendum,Iudæi è Ieroſolymis,ac Iudas hanc epiſtolam ſcripſerunt ad Iudæos in Ægypto commorantes.

ADAPERIAT COR VESTRVM IN LEGE SVA] q. d. Vers. 4.
Deus luce cæleſti per gratiam ſuam vos illuminet, & inflammet vt legem eius plenè cognoſcatis, & cognitam adimpleatis, præſertim verò vt à templo veſtro Heliopolitano Pontifice proprio,& ſacrificijs à Deo vetitis ibidem ad Ieruſalem , noſtrumq;
tem-

templum & Pontificem Ionatham postliminio redeatis. Deus enim vetuerat alibi, quàm in templo Ierosolymitano sibi sacrificari. Deuter. c. 12. v. 11. & Leuit. 7. 3.

ET FACIAT PACEM] tum à bellis, tum potiùs à templi diuisione, & schismate, vt nobiscũ in vnam synagogam coalescatis, & ad vnum nobiscum templum conueniatis, ibique festum scenopegiæ, vt sequitur, celebretis.

Vers. 7. REGNANTE DEMETRIO (iuniore dicto Nicanore, Demetrij Soteris filio) ANNO 169.] Græcorum, hic enim fuit annus tertius regni Demetrij, qui post triennium, anno scilicet 172. Græcorum, captus fuit ab Arsace rege Partorum, vt dictum est 1. Machab. 14. v. 1. & 3.

EX QVO RECESSIT IASON] de quo c. 4. v. 7.

Vers. 8. PORTAM SVCCENDERVNT] q.d. instigante impio Iasone Antiochus per suos satellites portas Ierusalem, & templi ac reliquarum Iudææ ciuitatũ succendit. Verùm ORAVIMVS AD DOMINVM, ET EXAVDITI SVMVS, vt per virtutem Iudæ Machabæi templi profanati fieret purgatio, nouaque dedicatio, in quo proinde iam nouè dedicato OBTVLIMVS SACRIFICIVM, reliquaque in pristinum statum restituimus, nimirum ACCENDIMVS LVCERNAS septem in candelabro aureo septicipiti, ET PROPOSVIMVS PANES 12. tribus Israel in mensa panum propositionis.

Vers. 9. ET (id est ideircò) NVNC FREQVENTATE (& frequentando celebrate) DIES SCENOPEGIÆ] id est festum Encæniorum institutũ à Iuda Machabæo in memoriam purgationis, & nouæ dedicationis templi ab eo factæ, idque die 25. mensis Casleu, qui nostro Nouembri respondet. Nota festum scenopegiæ propriè erat festum Tabernaculorum, quod per octo dies celebrabatur in mense Tisri, id est in Septembri, hic verò per Catachresim festum Encæniorum vocant festum scenopegiæ, quia hoc illi erat simile: vtrumque enim celebrabatur magnâ totius populi lætitiâ cum ramis, thyrsis, tubis, & tympanis per octo dies, vt patet 1. Machab 4. 52. & 2. Machab. 10. 6. vbi dicitur festum Encæniorum institutum, & celebratum fuisse *in modum festi Tabernaculorum*; vnde vocatur *Scenopegia Casleu*, non Tisri. Hortantur ergo, vt Iudæi in Ægypto celebrent festum Encæniorum per viridium ramorum gestationem, per clangorem tubarum, similiaque signa lætitiæ, non autem vt in templo Heliopolitano victimas Deo offerant: hoc enim lege Dei erat vetitum. Sic Machabæi profugi in montibus celebrarunt Scenopegiam cum thyrsis sine sacrificijs, vt patet c. 10. 6.

Vers. 10. ANNO 188. (Græcorum) POPVLVS QVI EST IN IEROSOLYMIS, ET IN IVDÆA, SENATVSQVE ET IVDAS] Hic Iudas, ait Rupert. l. 10. de victor. verbi Dei c. 15. Serarius, Salianus, Mariana, & alij, videtur esse auctor huius posterioris epistolæ, adeoque totius huius libri secundi Machab. nimirum Iudas Essenus, qui, vt ait Iosephus lib. 13. c. 19. hoc tempore ob donum prophetiæ magnæ apud omnes erat existimationis, & post 20. annos Antigono Ioannis Hyrcani filio mortem prædixit, quæ & paulò pòst secuta est. Additque Iosephus eius prædictiones nunquam fefellisse, sed reipsa semper euenisse.

Sanchez tamen putat hunc Iudam fuisse Ioannis Hyrcani Ducis, & Pontificis filium, qui hoc tempore patri successerat, eratque Dux & Ponti- A fex Israelis teste Iosepho lib. 20. Antiq. c. 8. Vbi addit Iudam hunc alio nomine dictum fuisse Aristobulum, ac per vnum annum dumtaxat regnasse: quare mortuum sine filio regnum, & Pontificatum reliquisse fratri suo Alexãdro, qui alio nomine dictus est Iannæus. Verùm obstat quod hic Iudas siue Aristobulus primus sibi diadema imposuerit, seque regem Iudææ nominarit, ac matrem suam fame necarit in vinculis: fratrem verò suum Antigonum iam nominatum occiderit, reliquos autem fratres in vinculis habuerit, quoad vixit, teste Iosepho lib. 13. Antiq. c. 19. & 20. quæ omnia Scriptore hagiographo videntur indigna. Adde Aristobulum hunc regnasse anno non 188. vt hic dicitur, sed 206. Græc. vti ostendit Salianus, & alij. Quare hoc anno 188. adhuc Israeli præerat pater B Aristobuli Ioannes Hyrcanus, cuius proinde potiùs quàm Aristobuli filij, erat scribere hãc epistolam. Denique Bellarm. l. 1. de Verbo Dei c. 15. putat hunc Iudam esse Iudam Machabæum. Verùm is iam ante 36. annos in prælio occubuerat.

Porrò hic incipit posterior epistola, hicque eius est titulus. Duas enim hic iungi epistolas censent Rupert. lib. 10. c. 15. Glossa. Lyran. Bellarm. Melchior Canus l. 2. de locis c. 11. Medina lib. 6. de fide c. 13. Sed veriùs videtur non duas, sed vnã dumtaxat esse epistolam scriptam an. 188. Græc. in qua tamen refricant, & renouant epistolam à se scriptam anno 169. Græc. q.d. hæc quidem illo anno scripsimus, hoc autem anno scribimus vobis quæ sequuntur: sed pro ea locutione, repetunt salutationem, cum appositione propriorum nominum, eorum qui literas mittunt, & eorum ad quos mittuntur, C quæ initio fuerant prætermissa. Ita Salianus & Sanchez.

ARISTOBVLO MAGISTRO PTOLEMÆI REGIS, QVI EST DE GENERE CHRISTORVM (id est vnctorum oleo sancto) SACERDOTVM] Aristobulus hic, ait Rabanus, fuit natione Iudæus, sed peripateticus philosophus esse agnoscitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Moysen commentarios scripsit, vt chronographi prodũt. ita Raban. Intelligit autem Eusebium, cuius illa sunt verba in chron. sub init. regni Philom. *Aristobulus*, inquit, *cuius secundus Machabæorum liber initio meminit, quemq; Aristotelicæ peritum fuisse philosophiæ constat, similiter manus, & cætera membra, quando de Deo dicuntur, intelligenda esse in libro, quem ad Ptolemæum scripsit, declarat &c.* Idem asserit Clemens Alexandrinus lib. 5. Strom. Addit Euseb. eum oriundũ fuisse ex Paneadi vbi Iordanis est origo. *Videtur autem*, ait Salia- D nus, *nomẽ magistri regis adeptus, vel ex illo scripto libro, in quo regem Philometorem docebat, vel quod eum de rebus Mosaicæ legis doceret, quæ deinde libro illo sit complexus.* Alij tamen censent eum fuisse magistrum Ptolemæi Lathuri, qui fuit filius Ptole. Physcon. hoc enim verba sonare videntur: Nam vt ait Rupert. loco citato, *cõsueuerant Ægypti reges iam indè à temporibus Ptol. Philadelphi (qui legẽ per 72. sibi fecit interpretari) magistros habere Iudæos.* Vbi nota Physcon erat frater iunior Philometoris: vnde ei illiberi defuncto in regno successit, isque hoc tempore regnabat: vnde filio suo Lathuri Aristobulum sacerdotem Iudæum videtur dedisse magistrum.

GRATIAS AGIMVS IPSI, VTPOTE QVI ADVERSVS TALEM REGEM DIMICAVIMVS] qui postea in Perside occisus fuit à sacerdotibus Deæ Vers. 11.
Naneæ, vt sequitur.

Quæres

A Quæres, quisnam fuerit hic rex? Primò aliqui censent fuisse Antiochum magnum, qui pater fuit Antiochi Epiphanis ac cũ Hannibale contra Romanos pugnans, victus est à Scipione, qui inde cognomen Asiatici accepit. Verùm hic Antiochus ante ann. 58. erat defunctus, nimirum anno 124. Græc. Adde, hic Iudæorum non fuit hostis, sed amicus, teste Iosepho l. 12. c. 3.

Secundò, alij accipiũt Antiochum Epiphanem, qui Iudæorum, & templi fuit hostis acerrimus. Ita Torniellus, Bellarm. loco citato, & Pererius lib. 9. in Danielem. Verùm Epiphanes non fuit occisus in templo Naneæ, vt hic dicitur, sed in Babylone percussus à Deo expirauit, vt audiemus c. 9. Respondet Eman. Sa epistolam hanc non habere auctoritaté S. Scrip. sicut nec alias epistolas Spartiatarum, Romanorum, & aliorum hisce libris citatas, ac proinde falli posse, & errare, sed S. Scrip. solùm

B narrare ita illos scripsisse. Verùm hoc durum est dicere. Sic enim idem de toto hoc libro, qui est Epistola Iudæ, & Ierosolymitarum ad Iudæos Ægyptos dici posset: quod absit.

Tertiò, & verosimillimè Serarius, & Salianus hic, ac Rupert. l. 10. de victor verbi Dei c. 16. Michael Medina l. 6. de recta in Deum fide c. 13. Sigonius in l. 2. Sulpitij censent hunc esse Antiochũ Sedetem filium Demetrij Soteris, & fratrem Demetrij Nicanoris, qui Nicanore ab Arsace capto regnum Asiæ, & Syriæ occupauit: hic enim vt audiuimus lib. 1. c. 15. sub Simone Pontifice, & sub Ioanne Hyrcano Simonis filio Iudæos afflixit, & Ierosolymam, in eaque Ioannem teste Iosepho obsedit, sed vrgente bello Parthico cum Ioanne, &

C Iudæis pacem iniit, eosque secum contra Parthos duxit, vbi & periit. Sedetes enim hoc tempore regnabat, cùm Epiphanes, eiusque pater iam pridem erat vita functus.

Vers. 12. Ipse (Deus) enim ebullire fecit de Perside eos, qui pugnaverunt contra nos et sanctam civitatem] puta Ierosolymam quam Sedetes obsedit teste Iosepho. Hic versus difficilis est, nam τὸ *de Perside* non est in Græco hoc loco, sed in fine versus hoc modo: *Ipse enim ebullire fecit eos, qui pugnauerunt contra nos, & sanctam ciuitatem in Persidem.* Vnde Salianus pro *de Perside* censet legendum *in Persidem*, vt sensus sit q.d. Deus fecit, vt Sedetes hostis noster magnis copijs, & ardoribus quasi ebulliens, & æstuans irrueret in Persidem ibique periret. Verùm omnia exemplaria habent *de Perside.* Quare nonnulli hunc sensum dant q.d.

D Deus fecit, vt Sedetes non solùm ex Syria, sed etiam ex Perside magnas colligeret copias ex reliquijs, quas ibi frater eius Demetrius Nicanor victus, & captus ab Arsace reliquerat. Vnde & factum est, vt instar fratris sui ibidem à Persis cæderetur. Verùm hic sensus non rectè cohæret cum eo, quod sequitur. *Nam cum in Perside &c.* vbi eius cædes narratur.

Dico ergo pro *ebullire fecit*, Græcè est ἐξέβρασε, id est eiecit, expuit, euomuit; ἐκβράζειν enim significat eijcere, ebullire, exæstuare, exundare, expellere, ac tribuitur mari, quod in æstu efferuescẽs conchylia, & cadauera in littus eijcit: item ollæ bullienti quæ exundans spumas, aquasque euomit, vnde ἐκβράσματα vocantur reliquiæ nauis è naufragio in littus reiectæ: item papulæ, quæ post morbum in labijs erũpunt. Sensus ergo est q.d. Deus fecit Ant. Sedetem hostem nostrum cum suis copijs feruẽtibus ebullire de Perside, id est eum quasi morticinum siue cadauer eiecit, expulit, euomuit de Perside: nam fecit vt in Perside in templo Naneæ volens illud expilare, à sacerdotibus occideretur, vt sequitur. Ergo τὸ *ebullire* tria significat. Primò magnam copiam, & ardorem militum Sedetis, scilicet quod quasi muscæ, vel ranæ numerosissimæ ex aqua, id est ex Syria, & Perside ebullierint, & inuaserint Persidẽ omnibus vndique ad eam prædandam confluentibus. Secundò quod in Perside magno numero sint occisi, & mortui, sicut muscæ, & ranæ, paulò postquam natæ sunt ex aqua, in eadem suffocantur, & moriuntur. Tertiò quod Persia eos iã cadauera factos à se in sepulchra, & abyssum expulerit, & eiecerit, sicut mare cadauera expuit, & in littus euomit.

Nam cum in Perside esset Dux ipse] q.d. Vers. 13.
B cùm Ant. Sedetes rex, & dux exercitus Persidem inuaderet) et cum ipso immensus (Græcè ἀνυπόστατος id est *irresistibilis* (cui resisti vix poterat) exercitus cecidit (Græcè κατεκόπησαν, id est *percussi sunt*) in templo Naneæ] dissentiunt à Script. & inter se historici prophani (ideoque non eis sed S. Scrip. hic credendum est) de modo necis, & mortis Ant. Sedetis. Nam Ioseph. & Iust. l. 38 asserunt eũ in prælio à Parthis siue Persis occisum. Appianus in Syriacis asserit eum à Parthis victum seipsum interemisse. Ælianus l. 10. de anim. cap. 34. eum se præcipitem deiecisse. Eusebius *Arsaches Parthus*, inquit, *Antiochum interfecit.* Alij putant eum è fratre suo Demetrio ab Arsace dimisso, ac regnum suũ repetẽte fuisse occisum. Verũ hæc dissensio arguit eos nil certi hac de re habuisse, ac varijs falsisque

C vulgi rumoribus fidem habuisse. Quare credendũ est S. Scrip quæ hic asserit eum in templo Naneæ cùm illud expilare vellet, à sacerdotibus lapidatũ, & occisum.

Porrò Nanea erat Dea Gentilium, quæ vel fuit Diana, vt opinatur S. Tho. Lyr. Perer. & Pagnin. in nom. Heb. *Nanea*, ait, *lingua Persica est Diana*, vel potiùs Venus, vti ex Agathia, Beroso, Clemente, Athenodo, Symmacho, Gyraldo, & alijs ostendit Serarius, & Salianus; Persæ enim tam Venerem, quàm Dianam colebant, sed quæ sequuntur magis congruunt Veneri.

Etenim cum ea habitaturus venit ad Vers. 14.
Locum (templum Naneæ) Antiochus, et amici eius, et vt acciperet pecunias multas dotis nomine] Pro *habitaturus* Græcè est συνοικεῖν, id est habitaturus cùm illa quasi cum coniuge

D sua. Finxit ergo Antiochus se cũ Dea Nanea velle coniugium inire, vt hoc honesto prætextu templum eius expilaret, quasi omnia eius donaria loco dotis accepturus foret, sed sacerdotes fraudem, & spolium subodorati, dotem non gemmarum, sed lapidum dederunt, id est lapidauerunt, & occiderunt.

Porrò prisci reges nonnulli olim volebant haberi, quasi Dij quidam terrestres, ac proinde cum Deabus coniugia se inire iactabant. Audi Senecam l. 1. suasoriarum. *Despondérunt Athenienses Antonio in matrimoniũ Mineruam: Antonius ait se ducturum, sed dotis nomine imponere se illis mille talenta.* Sic Antiochus Gryphus Lunæ se maritum iactauit; Numa Egeriæ, Anchises Veneris (ex qua fingitur Æneã genuisse) Heliogabus Vraniæ, Peleus Thetidis; vnde nõnulli putant à Peleo ritum illum manasse, quo Veneri Thetidẽ, id est mare quotannis

in

festo Ascensionis solenni ritu iacto in mare annulo sponsalitio sibi despondent. Porrò horum cum Deabus regalium connubiorum luculenti testes sunt Iosephus, Plutar. in vita Marci Crassi, Xiphilinus, Herodotus, Isocrates, & Suetonius, qui in vita C. Caligulæ c. 21. scribit eum se Veneris maritum vendicasse.

VERS. 15. CVMQVE PROPOSVISSET (promisissetque Ant. Sedeti se illi pro dote daturos) EAS (pecunias) SACERDOTES NANEÆ, ET IPSE CVM PAVCIS INGRESSVS ESSET INTRA AMBITVM FANI, quasi sacros nuptiarum ritus celebraturi, CLAVSERVNT TEMPLVM.

VERS. 16. CVM INTRASSET ANTIOCHVS, APERTOQVE OCCVLTO ADITV TEMPLI (in superiori laqueari, vel in parietibus templi, inde) MITTENTES LAPIDES (Græcè *lapidibus fulminantes*) PERCVSSERVNT DVCEM (regem Ant. Sedetem) ET DIVISERVNT MEMBRATIM, ET CAPITIBVS AMPVTATIS FORAS PROIECERVNT] ut eius milites, & vulgus spargentes Sedetem cum suis ab aliquo Deo Antiochi riuali, qui Deam Naneam sibi ambiebat sponsam cæsum, & fulminatum esse ne ipsi quasi necis auctores à militibus Sedetis cæderentur. Atque hinc tam variæ in vulgus de morte Sedetis, utpote occulta, emanarunt sententiæ, quas ex Iustino, Appiano, & alijs recensui v. 13.

Itaque Iudæi hic pro cæso Sedete tanto tyranno, & hoste suo Deo gratias agunt. Quare ridiculè Scaliger, & nõnulli alij scribunt Antiochum in tẽplo Naneæ non cæsum, sed fuga elapsum saluum Antiochiam rediisse.

VERS. 18. FACTVRI IGITVR QVINTA ET VIGESIMA DIE MENSIS CASLEV PVRIFICATIONEM TEMPLI] hoc est celebraturi die 25. Casleu festum Encæniorum in memoriam purificationis, & nouæ dedicationis templi factæ à Iuda Machabæo 1. Machab. 4. vers. 52.

NECESSARIVM DVXIMVS SIGNIFICARE VOBIS VT ET VOS QVOQVE AGATIS DIEM SCENOPEGIÆ, id est festum Encæniorum simile Scenopegiæ, ut dixi v. 9. ET DIEM IGNIS] Eadem enim die 25. Casleu cũ in Encænijs iam dictis offerrent sacrificia ignis, à Deo cælitus in illa missus fuit ad ea comburendum, ideoque institutum est festum dati ignis quod eodem die 25. Casleu, vel certè postero die (ut festum ignis proprium sibi haberet diem) celebrabatur: cuius rei historia fusè in sequẽtibus enarratur.

VERS. 19. NAM CVM IN PERSIDEM (id est in Chaldæam siue in Babylonem à Nabuchodonosor) DVCERENTVR PATRES NOSTRI] Chaldæa hic vocatur Persia, tum quia multi Iudæi abducti in Chaldæã sparsi fuere per Persiam, Mediam, aliasque regiones Chaldæis subditas: tum quia tempore Nehemiæ, quo datus fuit ignis, monarchia Chaldæorũ translata erat ad Persas: tunc enim Artaxerxes rex Persarum dominabatur tam Chaldæis quàm Persis: quare omnes regiones tunc Persis subiectæ, inter quas erat Chaldæa, vocatur Persia, uti ex S. Chrys. Lucano, & alijs probat Serarius.

ACCEPTVM IGNEM DE ALTARI ABSCONDERVNT IN VALLE VBI ERAT PVTEVS ALTVS ET SICCVS] id est ignem in puteo, qui erat in valle, absconderunt. Ignis hic, ut patet Leuit. 9. 24. primitus à Deo datus fuit Aaroni, cùm is primò in altari à Mose fabricato sacrificium obtulit: hoc enim igne cælesti concrematum fuit, ut scilicet Deus illud approba-

A ret, sibique gratum ostenderet; unde & iussit illum ignem additis lignis & fumentis deinceps semper conseruari, ut non nisi illo igne diuino posterorũ sacrificia Deo cõburerentur Leuit. 6. 12. unde cap. 10. 6. 1. Deus occidit Nadab, & Abiu eò quòd igne prophano thurificassent. Excisa verò à Chaldæis cum urbe altari, & templo ignem hunc ne periret sacerdotes extulerunt, & absconderunt in valle, & puteo iam dicto, sperantes Deum ignem hũc post suum è Babylone reditum resuscitaturum. Ita Rupert. l. 10. de victor. verbi Dei c. 18. *Ignem*, ait, *morientem, qui nutriri non poterat, qui ubi nutriretur non habebat, illi resuscitandum commiserunt, in quo est spes resurrectionis mortuorũ, nec eos fefellit spes. Quomodo?* quia hanc eorum spem Deus hic per Nehemiam expli-
B cuit. Simili modo horum sacerdotum fidem, spem, & pietatem laudat S. Ambr. l. 1. Offic. c. 14. *Nõ illis*, inquit, *studio fuit aurum defodere, argentum abscondere, quod seruarent posteris suis, sed inter extrema sua honestatis curam habentes sacrum ignem seruandum putarunt: nè eum vel impurum contaminarent, vel defunctorũ sanguis extingueret, vel deformium ruinarum aceruus aboleret. Abierunt itaque in Persidem soli religione liberi, quoniam sola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Post plurimum verò temporis quando placuit Deo, dedit hanc mentem regi Persarum, ut instaurari in Iudæa templum, & legitimos reparari Hierosolymis usus iuberet. Cuius gratia muneris Nehemiam sacerdotem Rex Persarum direxit. At ille secum direxit illorum sacerdotum nepotes, qui profecturi de patrio solo sacrum ne periret ignem absconderant.*

VT MITTERETVR NEHEMIAS A REGE PERSIDIS] Nehemias ter missus fuit à rege Persidis in VERS. 20.
C Iudæam, primò à Cyro anno primo monarchiæ eius: tunc enim Nehemias cum Zorobabel, Esdra & Iesu Pont. è captiuitate Babylonica rediit in Ierusalem, adeoque unus fuit è redeuntium primoribus, & Ducibus, ut patet 1. Esdræ 2. v. 2. & Nehemiæ 7. v. 7. & 65. secundò missus fuit ab Artaxerxe Longimano an. regni eius 20. Nehem. 2. 1. tertiò ab eodem missus fuit an. regni sui 32. ut patet Nehem. ult. v. 6. Quæritur ergo de qua missione hic sit sermo, & consequenter, quando contigerit hæc missio ignis de cælo facta Nehem. Franc. Ribera lib. 5. de templo c. 17. verisimiliter hæc de secunda missione accipit, hæc enim propria fuit missio solius Nehemiæ. Quare hæc contigisse an. 20. Artaxerxis in festo Tabernaculorum, quod primum solenniter celebrauit Nehemias post suum è Perside reditũ, ut patet Nehem 7. ideoque illo festo,
D cùm iuxta legem sacrificia statuta offerret ignem è cælo à Deo missum, sacrificia inflammasse & cõsumpsisse. Quocirca in memoriam huius beneficij Iudæos deinceps festum dati ignis celebrasse ipso festo Tabernaculorum, quo primitus erat datus, atque hac de causa hic dici v. 9. *Et nunc frequentate dies scenopegiæ.*

Verùm probabilius est datũ à Deo fuisse ignem paulò pòst primam Nehemiæ missionem factam à Cyro, nimirùm anno sexto Darij Hystaspis die tertio mensis Adar, id est Februarij. Tunc enim perfecta fuit fabrica noui templi, eiusque facta est solennis dedicatio cum oblatione plurimarum victimarum, ut patet Esdræ 6. v. 15. & 16. Ergo nũc datus fuit cælitus ignis sacer: quo victimæ comburendæ erant iuxta Leuit. 6. 12. ubi vetatur ne igne communi, & prophano victimæ cremerentur, idque iubetur, ut sacerdotes ignem sacrum è cælo missum

missum Leuit. 8. semper foueant, & conseruent. A Alioqui enim Hebræi per annos 70. (tot enim fluxerunt ab anno sexto Darij, quo dedicatum est per sacrificia templum vsque ad an. 20. Artaxerxis. qui Nehemiam secundò misit in Iudæam) caruissent in templo igne sacro, omnesque suas victimas per ignem laicum, & prophanum immolassent, quod Deus lege sua vetuerat.

Dices: anno sexto Darij Nehemias erat iuuenis, ac digniores eo erant Zorobabel, Esdras, & Iesus Pontifex: quare ijs potiùs tribuenda foret hæc ignis missio, quam Nehemiæ. Resp. omnes hi erãt coæui Nehemiæ, ideoque eum eo ætate pares vel suppares. Nehemiæ autem hæc potiùs tribuuntur, quàm alijs, Primò ob zelum religionis, quo præcellebat. Secundò, ob eius nobilitatem & dignitatem, fuit enim ipse vnus è primis Iudæorum à Babylone redeuntium Ducibus. Tertiò, quia ipse in B magno honore fuit apud Artaxerxem, adeoque eius pincerna; vnde ab eo creatus fuit Gubernator, & Princeps Iudææ, ac Ierosolymæ muros, & domos reædificauit; vrbemque optimis legibus imbuit, & stabiliuit, quæ omnia patent ex libro Nehemiæ.

Dices secundò: ex dictis sequitur die tertia Adar, id est Februarij quo datus fuit ignis, celebrandum esse festum ignis, non autem die 25. Casleu, vt hic dicitur. Resp. ante Antiochum Epiphanem & Iudam Machabæum festum ignis celebratum fuisse eo die, quo datus erat, scilicet die tertiò Adar. Verùm quia Ant. Epiphanes templũ prophanans, ignem sacrũ quoque cælitus datum extinxit, vel sustulit, hinc Iudas Machabęus templum purificans, ac altare & victimas restituẽs die 25. Casleu C eodem die ignem hunc sacrum è Deo rursum accepit, ideoque eodem, vel certè postero die quasi proprio festum dati, vel potiùs redditi ignis celebrandum sanxit. Iudas enim extincto igne sacro non poterat sacrificare igne prophano: hoc enim lege erat vetitum, quare necesse fuit, vt Deus ignẽ hunc restitueret. Id fecit cùm è lapidibus templi, & altaris olim sub Nehemia ignitis, rursum sub Iuda Dei iussu ignis hic sacer emicuit, vt disertè asseritur c. 10. 3. vbi de Iuda dicitur: *Et purgato templo aliud altare fecerunt, & de ignitis* (olim sub Nehemia) *lapidibus igne concepto sacrificia obtulerunt.* Hoc autem cõtigit in purificatione, & noua dedicatione templi, quæ à Iuda facta est die 25. Casleu, vt ibidem dicitur v. 5. ita Sanchez: lapides, inquit, ignitos illos intelligo, quos Nehemias aquã crassã perfudit, quam imbiberunt primùm, deinde igne, qui ex D aqua illa exarsit combusti sunt: quare in lapidibus hisce videntur sacri ignis semina in posterum esse seruata: nam ex illis tempore Iudæ eadem flamma emicuit, Ita quoque Serarius qu. 13. Vnde Gorionides: *Cùm*, inquit, *composuissent ligna, non inuenerũt ignem sanctum, sed clamarunt ad Dominũ: & exijt ignis à lapide, qui erat altari suppositus, adijcientes ei ligna durauit ille ignis vsque ad captiuitatem tertiam*, quæ videlicet accidit Vespasiani tempore. Errant ergo Hebræi dicẽtes ignem sacrum, & cælestem defuisse in secundo templo, quod post reditum è Babylone ædificatum est.

VERS. 21. ET SACRIFICIA, QVÆ IMPOSITA ERANT, IVSSIT SACERDOS NEHEMIAS ASPERGI IPSA AQVA] idque bis semel ad victimas concremendas, secundò ad lapides igniendos, eisque vim igniendi inferendum, de quo v. 31. & 32. Ita Sanchez.

VERS. 22. TEMPVS AFFVIT, QVO SOL REFVLSIT, QVI PRIVS ERAT IN NVBILO, ACCENSVS EST IGNIS MAGNVS] Videtur Deus hic sole vsus, eiusque radijs ex aqua crassa eduxisse vapores crassos, illosque assiduè radijs ipsius siderando inflammasse, itaque ignem produxisse vti producuntur in aëre ex vaporibus vi solis cometæ, stellæ errantes, ignes fatui, balones, dracones igniti &c.

Tropol. Ignis hic repręsentat Spiritum S. qui in specie ignis sedit super Apostolos in die Pentecostes, eisque igneas mentes, & linguas indidit vt totum orbem igne amoris diuini accenderent, adeoque homines instar aquæ crassæ frigidos, & torpidos, efficerent igneos, & flammeos. Ita S. Ambr. lib. 1. Offic. 14. *Ille*, inquit, *ignis typus Spiritus S. fuit, qui descensurus erat post Domini ascensionem, & remissurus peccata omnium: qui quasi ignis inflammat animum, ac mentem fidelem.* Vide Riberam l. 5. de templo c. 17. vide quoque ea, quæ de hoc igne fusè annotaui Leuit. 9. 23. vbi 17. analogias huius ignis, & charitatis recensui. Audi S. Chrys. hom. 11. ad Hebr. *Nonne, ait, admirantur ignem olim descendentem omnia consumpsisse? Potest fieri, vt ignis quoque nunc descendat illo longè admirabilior, & omnia quæ sunt proposita, consumat, imò verò non consumat, sed in cælũ tollat. Is enim ea, quæ offeruntur, non in cinerem redigit: sed dona à Deo offert. Tales erant Cornelij orationes Actor.* 10.

VERS. 23. IONATHA INCHOANTE] Ionathas hic non fuit Summus sacerdos, vt aliqui putant, sed Leuita, & cantor, imò cantorum præfectus, cuius tunc erant vices. Ita Lyran. & Serar.

VERS. 31. CVM AVTEM CONSVMPTVM ESSET SACRIFICIVM (scilicet igne ex aquæ lapidum emicante cõcrematum) EX RESIDVA AQVA NEHEMIAS IVSSIT LAPIDES MAIORES PERFVNDI.

VERS. 32. QVOD VT FACTVM EST, EX EIS FLAMMA ACCENSA EST: SED EX LVMINE QVOD REFVLSIT AB ALTARI, CONSVMPTA EST] q. d. ignis & flamma lucida, ardensque quæ combusserat victimas in altari, ex eo exiliens absumpsit flammam ex aqua in lapidibus maioribus accensam, idque primò, quia lumen maius altaris offuscebat, & absumebat lumen minus lapidum. Secundò quia ignis hic ex lege Leu. 6. 12. in solo altari restare debebat, quasi ignis sacer, eique proprius ad victimas comburendas: quare in lapidibus restare non poterat ne quis eo ad superstitionem abuteretur. Tertiò, vt significaretur ignis hic non vi solis, sed Dei (cuius Symbolũ erat altare) sole quasi instrumento addentis, illique maiorem vim ad ignem ex aqua producendum indentis in lucem prodijsse. Quartò, vt ignis hic lapides igniret, eisque vim, non physicam, sed moralem inderet ad ignem in necessitate producendum, vti eum produxerunt in purificatione & dedicatione templi factã à Iuda Machabæo. Ita Sanchez.

VERS. 33. RENVNTIATVM EST REGI PERSARVM] putà Dario Hystaspis, cuius anno sexto hæc contigerũt, vt dixi: vel vt alij volunt Artaxerxi Longimano Darij nepoti, cuius pincerna erat Nehemias.

VERS. 34. CONSIDERANS AVTEM REX] Serarius pro *considerans* censet legendũ *conserans*, vel *obserans*. Græcè enim est περιφράξας, id est *circumsepiens fecit ei tẽplum* q. d. rex igni templum statuit, illudque septo circumdedit ad loci reuerentiam.

FECIT EI TEMPLVM] Primò, S. Ambr. 1. Offic. 14. ait regem in loco vbi inuẽta fuerat aqua crassa, posteà versa in ignem, ædificasse templum. Persæ enim

enim colebant ignem vt Deum teste Brissonio l. 2. de regno Persarum. Secundo Genebrardus in notat. chronicis, & Beda in c. 2. Esdræ quos citat, & laudat, Serarius q. 14. censent regem eodem loci sacrum aliquod ædificium, qualis erat probatica piscina, construxisse; Græcum enim ἱερὸν significat locum illum, qui anteà prophanus erat, factum esse sacrum, vt iam in eo quædam Dei esset veneratio, ac numinis religio: vnde eum rex circumsepsit, vt habet Græcus. Tertiò Lyran. explicat q. d. Darius rex iussit reædificari templum Ierosolymitanum. Verùm hoc iam erat reædificatum: in eo enim aqua crassa versa fuit in ignem. Quartò q. d. Artaxerxes rex templũ iam à Dario auo suo fabricatum, fecit, id est luculenter ornauit, & magnificè locupletauit. Sic Nabuchodonosor ait Daniel. 4. *Nonne hæc est Babylon quam ego ædificaui in domum regni*, id est auxi, ornaui, & regiam Monarchiæ Babyloniorũ constitui? Nam ante eum ædificata fuit Babylon à Nemrod Gen. 10. Sic Romulus dicitur Romam ædificasse, id est ornasse, & amplificasse; nam vt ait Virgil. ante Romulum fuit *rex Euander Romanæ conditor arcis*. ita S. Tho. Lyran. Dion. Hugo, & Sanchez. Primus S. Ambr. sensus vti primò obuius, ita planissimus est. Persæ enim templa plura igni extruxerunt, quæ inde *πυρεῖα* dicta sunt (an tamen eodem loci, quo inuenta fuit aqua, hoc templum à rege erectum sit, vti vult S. Ambr. S. Scrip. non exprimit.) Ignis enim elemẽtorum nobilissimum suo splendore, calore, actiuitate &c. expressum est symbolum Dei, & diuinitatis, iuxta illud: *Deus noster ignis consumens est*. Heb. 12. 29. vide dicta ibidem, & Exodi 3. 2.

VT PROBARET QVOD FACTVM ERAT] vt hoc miraculũ ignis ex aqua enati laudaret, celebraret, & ad perpetuam rei memoriam templo decoraret.

VERS. 36. APPELLAVIT AVTEM NEHEMIAS HVNC LOCVM NEPHTAR, QVOD INTERPRETATVR PVRIFICATIO] à rad. פָּטַר *Pathar* quæ Hebr. aut Chaldaicè, Syriacè, Persicè, & Arabicè significat liberare, emittere, dimittere, ac tribuitur capto, qui è squallore, & sordibus carceris liber, & purus dimittitur, sicut hic templũ à Chaldæis profanatũ, squallidum & in sordes, cineresque versum à Nehemia per dedicationem, & sacri ignis è cælo descensum purificabatur, sanctificabatur, & Deo consecrabatur. Hinc *Phatir* Arabicè vocatur *panis purus*, *& azimus*, & Chaldæus Exodi 23. v. 15. festum azymorum vocat *chagga depattiraia* חַגָּא דְפַטִּירַיָּא.

Ad *Nephtar* alludit *naphta*, quod est genus *bituminis*, ait Plin. l. 2. c. 105. *liquidi huic magna cognatio ignium, transiliuntq́; protinus in eam vndecunq́; visam*, sicut hic ignes transilierunt in aquam crassam ad templi purificationem & sanctificationem. Porrò apud veteres lustratio, & purificatio fiebat per sulphur, & ignem. Vnde Plin. l. 35. c. 15. *Habet*, inquit, *sulphur in religionibus locum ad expiandas suffitu domos*. Videlicet putabant igni isti sulphureo, & bituminoso cælestis, & diuini quid inesse, quod, quæ apud ipsos sacra erant fulmina, & fulgura, sulphuris odorem haberent, & eorum ipsa lux sulphurea esset, vt ibidem à Plinio scriptum est. Hinc enim & *θεῖον* Græcè sulphur appellantur, & quæ fulmine tacta essent loca, studiosè procurarunt Romani; arisque excitatis & bidentibus cæsis, *bidentalia* nominarunt. ita Gyral. syntagm. 17. & ex eo Serarius. Denique Syriacus textus hoc loco sic habet. *Vocauerunt eum* (locum) *qui sunt domus Nehemiæ* (Nehemitæ) *Genephar quod interpretatur mundities* (vel purificatio) *vocatur autem à multis Nephti*. Arabicus verò sic: *Qui sunt Nehemia vocarunt hunc locum Techephta, quod interpretatur puritas. Vocatur autem apud plures Nephi* (Syrus) *Nephti* à rad. *naph*, quæ multa significat, scilicet lauare, aspergere, agitare, cribrare. inde נֹפֶת *nophet* est fauus, & נָפָה *naphat* est regio, prouincia. *Nephi* ergo est locus mundatus, eleuatus, honoratus, sacratus, & dilatatus. *Aphti* enim Syriacè significat dilatare.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NArrat Ieremiam in captiuitatẽ Babylonica abscondisse arcam, tabernaculum, & altare thymiamatis in monte Nebo. Inde v. 20. præfatur auctor huius libri secundi se gesta Antiochi Epiphanis, & Eupatoris, ac Iudæ Machabæi, & fratrum eius fusè à Iasone, & aliis conscripta breuiter enarraturum.

1. INuenitur autem in descriptionibus Ieremiæ prophetæ, quòd iussit eos ignem accipere qui transmigrabant: vt significatum est, & vt mandauit transmigratis. 2. Et dedit illis legem ne obliuiscerentur præcepta Domini, & vt non exerrarent mentibus, videntes simulachra aurea & argentea, & ornamenta eorum. 3. Et alia huiusmodi dicens, hortabatur ne legem amouerent à corde suo. 4. Erat autem in ipsa scriptura, quomodo tabernaculum & arcam iussit propheta diuino responso ad se facto comitari secum, vsquequo exijt in montem, in quo Moyses ascendit, & vidit Dei hereditatem. 5. Et veniens ibi Ieremias inuenit locum speluncæ: & tabernaculum, & arcam, & altare incensi intulit illuc, & ostium obstruxit. 6. Et accesserunt quidam simul, qui sequebantur, vt notarent sibi locum: & non potuerunt inuenire. 7. Vt autem cognouit Ieremias, culpans illos, dixit: Quòd ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat: 8. & tunc Dominus ostendet hæc, & apparebit maiestas Domini, & nubes erit, sicut & Moysi manifestabatur, & sicut cùm Salomon petijt vt locus sanctificaretur magno Deo, manifestabat

hæc. 9. Magnificè etenim sapientiam tractabat: & vt sapientiam habens, obtulit
sacrificium dedicationis & consummationis templi. 10. Sicut & Moyses orabat
ad Dominum, & descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum, sic & Salomon o-
rauit, & descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum. 11. Et dixit Moyses,
eò quòd non sit comestum quod erat pro peccato, consumptum est. 12. Similiter
& Salomon octo diebus celebrauit dedicationem. 13. Inferebantur autem in de-
scriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem: & vt construens Bibliothecam
congregauit de regionibus libros, & Prophetarum, & Dauid, & epistolas Regum, & de
donariis. 14. Similiter autem & Iudas ea, quæ deciderant per bellum, quod no-
bis acciderat, congregauit omnia, & sunt apud nos. 15. Si ergo desideratis hæc,
mittite qui perferant vobis. 16. Acturi itaque purificationem scripsimus vobis benè
ergo facietis, si egeritis hos dies. 17. Deus autem qui liberauit populum suum, &
reddidit hereditatem omnibus, & regnum, & sacerdotium, & sanctificationem,
18. sicut promisit in lege, speramus quòd citò nostri miserebitur, & congregabit
de sub cælo in locum sanctum. 19. Eripuit enim nos de magnis periculis, & lo-
cum purgauit. 20. De Iuda verò Machabæo, & fratribus eius, & de templi magni
purificatione, & de aræ dedicatione; 21. sed & de prælijs, quæ pertinent ad Antio-
chum Nobilem, & filium eius Eupatorem: 22. & de illuminationibus quæ de cæ-
lo factæ sunt ad eos, qui pro Iudæis fortiter fecerunt, ita vt vniuersam regionem. cùm
pauci essent, vindicarent, & barbaram multitudinem fugarent, 23. & famosissimum
in toto orbe templum recuperarent, & ciuitatem liberarent, & leges, quæ abolitæ erãt,
restituerentur, Domino cum omni tranquillitate propitio facto illis: 24. itemque
ab Iasone Cyrenæo quinque libris comprehensa, tentauimus nos vno volumine bre-
uiare. 25. Considerantes enim multitudinem librorum, & difficultatem volenti-
bus aggredi narrationes historiarum propter multitudinem rerum, 26. curaui-
mus volentibus quidem legere, vt esset animi oblectatio: studiosis verò, vt faciliùs pos-
sint memoriæ commendare: omnibus autem legentibus vtilitas conferatur. 27. Et
nobis quidem ipsis, qui hoc opus breuiandi causa suscepimus, non facilem laborem,
immò verò negotium plenum vigiliarum & sudoris assumpsimus. 28. Sicut hi qui
præparant conuiuium, & quærunt aliorum voluntati parere, propter multorum gra-
tiam, libenter laborem sustinemus. 29. veritatem quidem de singulis auctori-
bus concedentes, ipsi autem secundùm datam formam breuitati studentes. 30. Si-
cut enim nouæ domus architecto de vniuersa structura curandum est: ei verò qui pin-
gere curat, quæ apta sunt ad ornatum, exquirenda sunt: ita æstimandum est & in no-
bis. 31. Etenim intellectum colligere, & ordinare sermonem, & curiosiùs partes
singulas quasque disquirere, historiæ congruit auctori: 32. breuitatem verò dictio-
nis sectari & executiones rerum vitare, breuianti concedendum est. 33. Hinc er-
go narrationem incipiemus: de præfatione tantum dixisse sufficiat, stultum etenim est
ante historiam effluere, in ipsa autem historia succingi.

Vers. 1. INVENITVR AVTEM IN DESCRIPTIONIBVS IEREMIÆ PROPHETÆ, QVÒD IVSSIT EOS IGNEM ACCIPERE QVI TRANSMIGRABANT] è Iudæa capti à Chaldæis in Babylonem. Confirmat id, quod dixit de igne abscondito ex ipsis Ieremiæ scriptis. Descriptiones vocat Scripturam Ieremiæ, vt explicat v. 4. hoc est Codicem, vel pugillarem, aut commentarium, vt vocatur v. 13. in quo Ieremias descripserat ea, quæ dixit, & gessit cùm Ierusalē capta fuit à Chaldæis, nimirum primò, quòd iusserit ignem templi abscondi in puteo. 2. quòd exhortatus sit Iudæos, qui captiui in Babylonem abducebantur, ne ibi videntes idola aurea ad ea colendum se pellici sinerent, sed constanter solum Deum suum adorarent. vnde dedit eis volumen legis diuinæ, puta Deuteronomium, vel Pentateuchum vt illud crebrò legerent in Babylone, illoque se & suam captiuitatem solarentur, seseque in vero Dei cultu confirmarent. 3. quòd arcam, tabernaculum & altare incensi detulerit & absconderit in speluncam montis Nebo.

Porrò incertum est an liber hic fuerit canoni- A cus, & à Synagoga probatus, habitusque vt S. Script. qualis est prophetia Ieremiæ. Certum tamen est librum hunc fuisse magnæ auctoritatis, vtpote qui scriptus sit à Ieremia propheta, atque hic citetur vt testis indubitatus ignis sacri absconditi.

Denique iniuriâ temporum perijt hic liber, vti & plures alij à Ieremia conscripti; nimirum eius carmen lugubre de morte Iosiæ regis, de quo 2. Paral 35. Item liber eiusdē de euersione vrbis, & populi captiuitate. Adhæc liber de Babylonis excidio, quem alligatum saxo iussit in Euphratem proijci Ierem. 51. v. 60. & alij plures de quibus egi Prologo in Ieremiam.

ET DEDIT ILLIS LEGEM] puta exemplar Deu- Vers. 2. teronomij, in quo tota lex à Mose repetita continetur: vel exemplar totius Pentateuchi, vt illud assiduè in Babylone captiui legerent. Rursum *dedit eis legem*, id est dedit eis mandatum, illudque iterumque graui obtestatione eis inculcauit, NE scilicet OBLIVISCERENTVR PRÆCEPTA DOMINI; sed continuò ea ante oculos mentis & corporis pone-

ponerent. ET NON EXERRARENT MENTIBVS. hic scilicet ex fulgore auri in idolis resplendentis inducerentur in errorem, quod in idolis foret aliquid augustæ diuinitatis.

VERS. 4. ERAT AVTEM IN IPSA SCRIPTVRA, QVOMODO TABERNACVLVM ET ARCAM IVSSIT PROPHETA DIVINO RESPONSO (oraculo) AD SE FACTO COMITARI SECVM; VSQVEQVO EXIIT IN MONTEM (Nebo) IN QVO MOSES (moriturus) ASCENDIT, ET VIDIT DEI HEREDITATEM: id est vidit eminus terrã Chanaan, quam Deus Abrahæ, eiusque posteris quasi hæreditatem possidendam promiserat Gen. 13. *Comitari*, id est secum deferri, & portari à suis socijs sacerdotibus, vel Leuitis: hisce enim iubere poterat Ieremias, non Angelis: ita Lyran. Serarius tamen putat Angelos detulisse arcam post Ieremiam (sicut ijdem ædem B. Virginis, in quâ ipsa nuntiante Gabriele filium Dei concepit, ex Palæstina transtulerunt in Italiam, puta Lauretũ) ita tamẽ vt arca visa sit à nõnullis, qui proinde eã secuti notarunt locum, in quo à Ieremia fuit deposita.

IN QVO MOSES] Arca ergo, & tabernaculum condita fuere eodem loco, quo Moses mortuus, & sepultus fuit, qui arcæ & tabernaculi fuerat conditor. Porrò modum depositionis arcæ recenset S. Epiphan. & ex eo S. Thom. quos audi. *Dicit Epiphanius hic est Ieremias, qui templum subuertendum præsciens, arcam testamenti cum his, quæ in eãdem erant, tulit; & precibus eã absorberi fecit in petram: petrã vero digito designans, nomen Dei impressit & factum est sigillum in similitudinem Scripturæ, quæ ferro caelatur, & ipsum Domini nomen nubis operimento ita celatũ est, vt ex tunc nec locum quis cognoscere queat, nec nomen legere vsque in hunc diem, & vsque in finem. & pristinæ figuræ instar ignis, & nubes sæpè illic fit nocturno tempore, eo quod gloria Domini ab eius lege non desinat. Est aut petra illa in eremi terra, inter duos montes, inter quos iacent sepulti Moses & Aaron, dixitq; Ieremias præsentibus. Dominus de Sion ascendit ad cælos, inde cum virtute reuersurus, & erit signum præsentiæ eius, quando omnes gẽtes adorauerint lignũ, dixitq; quod arcam hanc nemo poterit producere, præter Moysen electum Dei prophetam. Et tabulas, quæ in ea sunt, nullus aperiet sacerdotum, nullusq; prophetarum, nisi electus Dei Aaron. Et in prima resurrectione resurget hæc arca, & exibit de petra, & ponetur in monte Sina, & omnes sancti congregabuntur ad ipsam, regressum Domini expectantes, & vt vitent aduersariũ, qui eos fugientes est quæsiturus interimere.* Hæc ille.

Eadem habet Dorotheus in vita Ieremiæ. Horum fides sit penes ipsos Auctores.

Porrò Ieremias hæc gerere potuit, & de facto gessit vel ante raptam Ierusalem regnante non Sedecia, (tunc enim fuit in carcere) sed Ioachim; huic enim Ieremias erat in veneratione, vnde ipse suasu Ieremiæ dedidit se Chaldæis, aut captâ iam Ierusalem à Chaldæis, antequam templum ab eis incenderetur. Ieremias enim in magna sanctitatis opinione erat apud Nabuchodonosorem, eò quòd ab eo capiendam Ierusalem prædixisset, vnde ab eo obtinuit quæcumque voluit, vt patet Ieremiæ 39. 12. Nil ergo habent hic Nouantes vt fidem huic libro derogent.

VERS. 7. QVOD IGNOTVS ERIT LOCVS (arcæ tabernaculi, & altaris incensi) DONEC CONGREGET DEVS CONGREGATIONEM POPVLI]. Quæres an & quando hoc factum, vel adhuc faciendum sit? Nõnulli id factum putãt sub Nehemia, & Dario Hystaspis, quando populus Iudaicus in Babylone dispersus

A inde rediit, & congregatus fuit in Ierusalem, & templo, ibique ignem à Ieremia reconditum per aquam crassam in ignem conuersum recuperauit; tunc enim simili modo videntur circa tabernaculum, & altare ab eo abscondita Deo reuelante rursum apparuisse: in nouo templo. Hæc enim erant vasa propria, per quæ Deus in eo coli volebat, ideoque per Mosen ea fabricari, & in templo reponi iusserat. ita Melchior Canus l. 2. de locis c. 11. Torniellus ad annum mundi 3601. Sanchez hic, & Ribera in c. 1. Aggæi n. 15. qui tamen in fine magis in contrariam sententiam inclinat.

Verùm contraria sententia vti cõmunior, ita & verior est, scilicet arcã, tabernaculum & altare incensi non fuisse reperta cum igne sacro sub Nehemia, & Dario, sed reuelãda fore sub finem mundi quando Deus per Eliã, & Enoch populũ suum, id B est Iudæos ad Christum conuertet, eosque in vnã Ecclesiam cum gentibus congregabit: tunc enim Elias, vt eos in fide Christi confirmet, ostendet eis arcam hic à Ieremia in illud æuum promissam. Probatur primò, quia si hæc inuenta fuissent cum igne, vtique auctor hic idipsum hic narraret, vti narrauit de igne: hoc enim ad rem præsentem planè pertinebat. Iam autẽ nil tale hic narrat. Secundò, quia sub Nehemia non est facta integra congregatio populi, vt patet v. 18. & c. 2. 37. multi enim Iudæorum manserunt in Babylone, alij in alias regiones fuère dispersi. Tertiò, si reperta fuissent, tum in templi secundi expoliatione, quæ per Titum facta est, arca in spolijs poneretur. At non ponitur apud Iosephum lib. 7. de bello c. 17. & 19. Imò idem l. 6. c. 6. expressè docet, tunc in Sancto C Sanctorum nihilomnino fuisse. Cùm in idem Sãctorum Sanctorum ingressus est Põpeius, quid in templo viderit, enumerat idem Iosephus diligẽter l. 14. Antiq. c. 8. de arca tamẽ semper mutus. Quocirca Romæ in arcu triumphali Titi cernimus effigiem candelabri aurei & mensæ panum propositionis, non autem arcam depictam. Quartò, quia hæc est communis Hebræorum sententia, qui cõstanter asserunt hæc vasa defuisse in secũdo templo. Idem asserunt Latini & Græci, vt S. Epiphan. & Dorotheus iam citati in vita Ieremiæ, S. Thom. Lyran. & Dion. hic, Petrus Galatinus l. 4. c. 9. Genebr. l. 2. chronol. anno mundi 3730. Bellarm. l. 1. de verbo Dei c. 15. Abul. in c. 15. Exodi q. 4. vbi asserit hæc vasa in eodem loco abscondita in quo corpus Mosis conditum fuit, ac tunc apparitura quando Mosis corpus resurget, & apparebit, quod D erit in fine mundi. Sic & Dorotheus in vita Ieremiæ ait, eum abscondisse arcam in sepulchro Mosis, & Aaronis. Idem censet Cosmas Magalianes præfat. in Iosue sect. 6.

Nonnulli addunt Hebræos, deficiente arcâ, tabernaculo, & altari incensi à Mose fabricatis similia fabricasse, illaque in secundo templo (hunc enim ornatum sibi proprium exigebat templum) reposuisse, idq; sat colligitur ex 1. Machab. 1. 23. vbi dicitur Ant. Epiphanes è templo accepisse altare aureum, & candelabrum luminis, & mensam panum propositionis. Et ex Hegesippo l. 1. c. 17. vbi ait Pompeium tabulas testamenti, & cherubinos (non Mosaicos, sed Mosaicis similes) in templo vidisse.

Porrò defuit in templo secundo arca fœderis, quia in ipso apparíturus, & docturus erat Christus per arcam figuratus. Vnde Mysticè S. Ambr. l. 1.

Offic. c. 14. & Rupert. c. 24. hoc vaticinium Ieremiæ impletum censent cùm in templo congregato toto populo videndum se exhibuit Christus, qui est vera arca noui testamenti continens tabulas legis Euangelicæ, & manna Eucharistiæ. vide dicta Exodi 25. 10.

A

Vers. 8. Et apparebit maiestas Domini, et nubes erit] q. d. cùm Deus reuelabit arcam, tunc pariter ostendet gloriam suam in nube splendida, sicut eadem manifestauit Mosi, & Salomoni in dedicatione altaris, & templi, vt dicitur v. 10.

Manifestabat hæc] scilicet maiestatem suam in nube splendida. Græca hæc referunt ad sequentia hoc modo: vt locus sanctificaretur magnificè. Deinde punctum. *Manifestabatur enim hoc*, siue *manifestum fiebat*, quod velut *sapientiam habens obtulit sacrificium*.

Vers. 9. Magnifice enim sapientiam tractabat (Salomon mortalium sapientissimus) et vt sapientiam habens obtulit sacrificium dedicationis, ex consummationis templi] q. d. Salomon vti erat sapientissimus, sic sapientissimè imitatus est Mosen, ac orando impetrauit, vt Deus suam maiestatem in templo à se ædificato, & iam dedicato per nubem gloriosam ostenderet 3. Reg. 8. 10. vnde explicans subdit:

B

Vers. 10. Sicut et Moyses orabat ad Dominum, et ignis descendit de cælo, et consumpsit holocaustum (Leuit. 9. 2.) sic et Salomon orauit, et descendit ignis de cælo, et consumpsit holocaustum] q. d. simili ergo modo ignis cælestis in dedicatione templi factâ à Nehemiâ, & posteà à Iuda Machabæo descendit de cælo, eorumque victimas consumpsit, ideoque institutum est festum Encæniorum æquè ac dati ignis, ad quod vos ô Ægyptij Iudæi hortamur nos Ierosolymitæ, vt illud nobiscum ad Dei laudem, & gratiarum actionem celebretis.

C

Vers. 11. Et dixit Moyses eò qvòd non sit comestum, qvod erat pro peccato, consumptum est] q. d. eum sacrificiū Moysis esset pro peccato, ideoque immundum videretur, sicut & peccatum ipsum, ideoque nec consumptum à sacerdotibus esset, hinc idipsum à flamma consumptū est. Sunt hæc verba ex Leuit. 10. 16. videnturq; continuata esse cum superioribus, vt sicut ignis ceteras victimas eremauit, sic & hostias pro peccato consumpserit. ita Serarius, Sanchez & alij.

Vers. 13. Inferebantur autem in descriptionibus, et commentariis Nehemiæ hæc eadem] q. d. hæc quæ dixi de igne facto ex aquis crassis emicante, scripta sunt à Nehemia, non libro 2. Esdræ, sed alio Nehemiæ commentario, qui iam iniuriâ temporum intercidit.

D

Et vt construens bibliothecam] Prima est hæc Iudæorum solennis bibliotheca, quam cōstruxit Nehemias. Ipse enim antecessit centum & ampliùs annis Alexandrum Magnum, & Aristotelem, quem Strabo l. 13. scribit fuisse primum, qui bibliothecā exstruxerit. Pluribus annis Nehemias anteecssit Ptolemæum Philadelphum, qui secundus post Alexandrum regnauit in Ægypto, ibiq; celeberrimam bibliothecam erexit, ideoq; è Iudæa 72. Interpretes euocauit qui S. Scrip. ex Hebræo in Græcū traducerent. Sic ante Ptolemæū & Alexandrum tēpore Darij Hystaspis extabat bibliotheca in Babylone, vt patet 1. Esdræ 6. 1. Videtur Ierosolymitæ hic adeò celebrare bibliothecam Nehemiæ, vt eam apponant, vel cōponant vel oppenant bibliothecæ Philadelphi, de qua gloriabantur Iudæi in Ægypto degentes. q. d. vos in Ægypto plures forsan habetis Gentilium libros prophanos, at nos soli habemus libros sacros, & historias gentis nostræ quibus caret bibliotheca Philadelphi.

Similiter autem et Iudas, ea quæ deciderant per bellum, congregauit omnia] q. d. simili cura, & diligentia Iudas sacros Codices per bella Ant. Epiphanis dissipatos, congregauit et, sunt apud nos. Per Iudam nonnulli accipiūt Iudam Machabæum. Verùm quia Iudam hunc à Machabæo distinguit, dicens v. 20. *De Iuda verò Machabæo*: hunc enim solet vocare Machabæum: & quia Iudas Machabæus in assiduis fuit bellis, ideoque illi potiùs cura fuit armamentarij quàm bibliothecæ, vt cuderet gladios, non libros: hinc veriùs alij accipiunt per Iudam, Iudam Essenum, qui vt dixi c. 1. 10. fuit auctor huius epistolæ & libri, sed quia ipse eam scripsit nomine totius Senatus, & populi Iudaici, vt ibidem dicitur, hinc de se hic loquitur in tertia persona. Induit enim personam populi & Senatus, quorum nomine scripsit epistolam, eosque hîc de Iuda, id est de se, quasi de tertio aliquo loquentes inducit. Vers. 14.

Devs autem qui liberavit popvlvm svvm] ab Ant. Epiphane, Eupatore, Sedete, Demetrio, ceterisque hostibus, & reddidit hæreditatem omnibus, & regnum. q. d. Deus effecit vt omnes Iudæi regnū Iudææ non titulo regni, vt priùs, sed prouinciæ sibi à Deo datæ, quasi hæreditate possiderent, ac singuli in ea partem suam hæreditariam sibi ab Antiochis ereptam, rursum quietè obtinerent: et sacerdotivm, vt scilicet Ierosolymæ restitueret suum Pontificem & sacerdotes: et sanctificationem, id est sanctum templum cum sancto Dei cultu. Templum enim ab Antiocho pollutum Iudas Machabæus expians pristinæ puritati, & sanctitati, sanctoq; vnius veri Dei cultui restituit l. 1. c. 4. v. 52. Vers. 17.

De Ivda verò Machabæo, et fratribvs eivs] sententia huius versus, & quatuor sequentiū pendet, & expletur illo v. 24. tentauimus nos vno volumine breuiare. q. d. quæ Iason & alij fusè dixerūt & scripserunt multis voluminibus de gestis, & prælijs Iudæ Machabæi, & fratrū eius, hæc nos breuiter hoc libro 2. Machab. enarrabimus. Vers. 20.

Finitâ ergo v. 19. epistol. Iudas Essenus hic orditur historiam libri 2. Machab. eique hunc titulū, & præfationē de libri argumento, methodo, stylo &c. præmittit: quare idem est argumentum libri secundi, quod fuit primi, nimirum gesta Iudæ Machabæi, & fratrum eius: hæc enim breuiter conscripta l. 1. hic fusiùs enarrantur: multa etiam adduntur, quæ libro primo omissa fuerunt.

Antiochvm nobilem] id est Ant. Epiphanē: ἐπιφανὴς enim Græcè idem est quod illustris, nobilis, ita vocatus fuit à gentilibus ob illustria facta, licet veriùs à Polybio, & alijs cognominetur ἐπιμανὴς, id est stultus & insanus, vt dixi l. 1. Vers. 21.

Et de illvminationibvs, qvæ de cælo factæ svnt ad eos qvi pro Ivdæis fortiter fecervnt.] Illuminationes de cælo vocat signa cælitus edita pro Iuda, & socijs, qui ope Angelorum adiuti pro Iudæis fortiter dimicantes magnos Antiochi exercitus prostrarunt. Vnde Angeli apparuerunt Iudæ eiusque castra, quasi Duces belli præiuerunt, vt audiemus in sequent. Vers. 22.

Domi-

VERS. 23. DOMINO CVM OMNI TRANQVILLITATE PROPITIO FACTO ILLIS] q.d. Domino tranquillante, & sedante turbationes, tumultus, & prælia ab Antiocho intentata Iudæis, eisque pacem pristinam reddēte. *Tranquillus enim Deus tranquillat omnia; & trāquillè aspicere, quiescere est*, ait quidam Sanctorum.

VERS. 24 ITEMQVE AB IASONE CYRENÆO QVINQVE LIBRIS COMPREHENSA TENTAVIMVS NOS VNO VOLVMINE BREVIARE] id est in breue hoc volumen redigere. Obijcit Caluinus, & Nouatores Iasonem hunc fuisse Cyrenæum, ideoque gentilem, ac proinde librum hunc, qui est compendium Iasonis, non esse sacrum, & Canonicum. Resp. Iasonem hunc fuisse Iudæum non Gentilem: Iudæi enim erant sparsi per totum orbem; ideoque in Cyrene quoque degebant, vt patet Actor. 2. & 6. Gentiles enim hostes erant Iudæorum, eorumque legem, ritus, & gesta irridebant, extenuabant, deprauabant. Hic autem Iason hæc omnia extollit & celebrat, vt patet ex seq. Quare fuit ipse verus Dei cultor, ac vir probus, & pius, Deique cultus zelotes.

Sed esto Iason fuisset gentilis: Iudas tamen, qui Iasonis scripta selegit, digessit, disposuit, concinnauit, suaque effecit, & in hunc librum redegit assistente sibi semper Spiritu S. necubi erraret, hunc librum Canonicum effecit. Quare idem effecit, vt si quid falsi, impij, vel obsceni esset in libris Iasonis, illud Iudas omitteret, vel castigaret. Vbi nota Canonem: Cùm auctor Canonicus citat, probatque dicta alicuius prophani auctoris, hoc ipso facit ea Canonica. Sic S. Paulus ad Titum 1. v. 12. citans illud Epimenidis *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri*, addensque *Testimonium hoc verum est*, hoc ipso illi tribuit fidem Canonicam, & infallibilem. Sic illud Iob 5. 13. *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum*, prout dictum est ab Epiphar gentili non habet auctoritatem Canonicum, eam tamen adeptum est cùm citatum, & laudatum est à Paulo 1. Cor. 3. 19. *Simili* modo Iudas hic auctor Canonicus dicta à Iasone citans, laudansque, ea fecit Canonica. Sic rursum Paulus Act. 17. v. 28. citans, probansque illa Arati: *ipsius enim & genus sumus*, eis tribuit auctoritatem Canonicam. ita Sanchez, Serarius, Bellarm. & alij.

VERS. 27. NEGOTIVM PLENVM VIGILIARVM, ET SVDORIS ASSVMPSIMVS] Magni enim laboris, & industriæ est plurima legere, eaque omnia methodicè, concinnè, clarè, & plenè paucis verbis constringere, & complecti. Sic laborauit, qui Iliadem Homeri, ita minutis litteris descripsit, vt totam cortici nucis includeret, teste Plinio l. 7. cap. 21. & Archimedes, qui vt ait Cicero Tuscul. 1. *lunæ, solis & quinque* stellarum *errantium motus in sphæram illigauit*, idque *diuino ingenio*. Et quia pauci id facere norunt, hinc sæpè compendia, & dispendia. Paucis ergo multa complecti magni viri est, profundique ingenij, quod punctum veritatis multiplicis vno mentis cernit, & stringit in ictu. Hic Laconismus, id est breuiloquentia indicium est animi silentis, meditabundi, & sapientis; ideoque illa vsi sunt septem Græciæ Sapientes quorum dicta sunt hæc. *Nosce teipsum. Ne quid nimis. Sponde, noxa præsto est* &c. Audi Plut. tr. de Garrulitate. *Semper audiendæ sunt taciturnitatis, ac silentij laudes, eorumque maiestas, sanctimonia, ac cum sacris arcanis similitudo, & quod maiori sunt in admiratione, magis cari, sapientesque habentur, quàm effrænes isti & concitati ij qui rotundi*
A *sunt, ac breuiloquentes, & quorum in exigua dictione multus inest sensus. Nam & Plato hos laudat, similes esse docens peritorum iaculatorum, dum crispa, ac densa, interseque conuoluta verba emittunt. Et Lycurgus ciues statim à puero suos silentio compescens, ad huiusmodi contractè ac pressè loquendi peritiam condocefecit. Etenim sicut Celtiberes ferro aciem soliditatemque parant, eo in terram defosso, crassis terrestribusque partes expurgando: ita Laconica oratio cortice carebat; & supernacaneorum remotione in efficacitatem coacta acuebatur: quippe illa scitè dicendi breuitas, & versatile in responsionibus acumen multum ex taciturnitate silentij.*

VERITATEM QVIDEM DE SINGVLIS AVCTORIBVS (Græcè *auctori*, puta Iasoni Cyrenæo) CONCEDENTES, IPSI AVTEM SECVNDVM DATAM (dictam iam) FORMAM BREVITATI STVDENTES] q.d. VERS. 29.
Ego Iudas huius libri scriptor hoc tantùm egi, vt Iasonis scripta breuiarem: quare nolui curiosè scru-
B tari veritatem singularum rerum etiam minutissimarum ab eo conscriptarum, sed veritatis huius laudem tribuo Iasoni, vtpote scriptori probo, veraci, & exacto, qui hæc omnia diligenter prius inuestigauit, nec nisi certò comperta conscripsit. Ita modestè de se sentit, & loquitur Iudas, sed Spiritus S. qui eo quasi organo, & calamo vsus est, ita eum direxit, vt nil nisi verum, pium, sanctumque conscriberet, & si quid secus in Iasone inuenisset, illud vel omitteret, vel mutaret.

SICVT ENIM NOVÆ DOMVS ARCHITECTO] VERS. 30.
Ex eadem modestia Iudas hic Iasonem comparat Architecto magnæ fabricæ, cui incumbit totius fabricæ dispositio, & constructio; se verò pictori, qui fabricam iam perfectam picturâ suâ exornat. q.d. historici est fabricam historiæ construere, ab-
C breuiatoris verò est eam suo breui & concinno stylo exornare.

ETENIM INTELLECTVM COLLIGERE] Intel- VERS. 31.
lectum vocat argumentum, siue materiam quam historicus colligit, & lectori legendam, intelligendamque proponit.

EXECVTIONES RERVM VITARE BREVIANTI VERS. 32.
CONCEDENDVM EST] Græcè *curiositatem negotij omittere abbreuiationem facienti concedendum est* q.d. Auctoris historici est curiosè singula minutim inuestigare, & enarrare, at abbreuiatoris est plura ex his circumcidere, & paucis multa complecti: Græcè enim ἐξεργαστικόν significat opus, quod in magna diligentia, & cura; hoc est, quod curiosè, exactè, plenè, & perfectè pertractatur. Et hoc Noster vocat *executiones*. nec hanc vocem illatinam existimes. Exequi enim significat aliquid absoluere, & perficere, ideoque accuratè illud agere. vnde illud
D Tullij in Oratore: *Diuinè is omnia exequitur*: Et illud eiusdem de vniuersitat. *Non igitur dubium quin æternitatem maluerit exequi, quandoquidē neque mundo quidquam pulchrius, neque eius ædificatore præstantius*: Et illud eiusdem l. de senectute, *exequi omnia regis officia, & munia*: Rursum, & magis ad rem propositam exequi significat rem minutim, & amplè exponere ac narrando prosequi. Ita Liuius l. 5. *exequebatur deinde*, inquit, *quæ solennis deriuatio esset*. Et Cicero Mario l. 27. *Habeo*, inquit, *multa occultiora, quæ vix verbis exequi possum*. Et Plin. l. 35. c. 8. *Nunc celebres in ea arte quam maxima breuitate percurram: neque enim instituti operis est talis executio*, id est prolixior, & plenior enarratio. Sic hic executiones opponūtur abbreuiationi, quam sibi sectandam proposuit noster hic Auctor.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recensetur prosper Ierosolymæ status sub Onia Pont. quem Simonis præpositi ambitio & proditio turbauit: prodidit enim ipse thesauros templi Seleuco regi, qui ad eos expilandos misit Heliodorum, sed hic ab Angelis acriter flagellatus, & orationibus Oniæ sibi restitutus cœpit Dei potentiam, templiq́ sanctitatem vbique celebrare,

1. IGitur cùm sancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optimè custodirentur, propter Oniæ pontificis pietatem, & animos odio habentes mala, 2. fiebat vt & ipsi reges & principes locum summo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent: 3. ita vt Seleucus Asiæ rex de reditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes. 4. Simon autem de tribu Beniamin præpositus templi constitutus, contendebat, obsistente sibi principe sacerdotum, iniquum aliquid in ciuitate moliri. 5. Sed cùm vincere Oniam non posset, venit ad Apollonium Tharseæ filium, qui eo tempore erat dux Cœlesyriæ, & Phœnicis: 6. & nunciauit ei, pecuniis innumerabilibus plenum esse ærarium Ierosolymis, & communes copias immensas esse, quæ non pertinent ad rationem sacrificiorum: esse autem possibile sub potestate regis cadere vniuersa. 7. Cumque retulisset ad regem Apollonius de pecunijs quæ delatæ erant, ille accitum Heliodorum, qui erat super negotia eius, misit cum mandatis, vt prædictam pecuniam trāsportaret. 8. Statimque Heliodorus iter est aggressus, specie quidem quasi per Cœlesyriam & Phœnicem ciuitates esset peragraturus, re vera autem regis propositum perfecturus. 9. Sed, cùm venisset Ierosolymam, & benignè à summo sacerdote in ciuitate esset exceptus, narrauit, de dato indicio pecuniarum: &, cuius rei gratiâ adesset aperuit: interrogabat autem, si verè hæc ita essent. 10. Tunc summus sacerdos ostendit deposita esse hæc, & victualia viduarum, & pupillorum: 11. quædam verò esse Hircani Tobiæ viri valdè eminentis, in his quæ detulerat impius Simon: vniuersa autem argenti talenta esse quadringenta, & auri ducenta. 12. decipi verò eos, qui credidissent loco & templo, quod per vniuersum mundum honoratur, pro sui veneratione & sanctitate omnino impossibile esse. 13. At ille pro his quæ habebat in mandatis à rege dicebat omni genere regi ea esse deferenda. 14. Constituta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Non modica verò per vniuersam ciuitatem erat trepidatio. 15. Sacerdotes autem ante altare cum stolis sacerdotalibus iactauerunt se, & inuocabant de cælo eum, qui de depositis legem posuit, vt his, qui deposuerant ea salua custodiret. 16. Iam verò qui videbat summi sacerdotis vultum, mente vulnerabatur: facies enim & color immutatus, declarabat internum animi dolorem: 17. circumfusa enim erat mœstitia quædam viro, & horror corporis, per quem manifestus aspicientibus dolor cordis eius efficiebatur. 18. Alij etiam gregatim de domibus confluebant, publica supplicatione obsecrantes, pro eo, quòd in contemptum locus esset venturus. 19. Accinctæque mulieres cilicijs pectus per plateas confluebant, sed & virgines, quæ conclusæ erant, procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam verò per fenestras aspiciebant; 20. vniuersæ autem protendentes manus in cælum deprecabantur, 21. erat enim misera commistæ multitudinis, & magni sacerdotis in agone constituti expectatio. 22. Et hi quidem inuocabant omnipotentem Deum, vt credita sibi, his qui crediderant, cum omni integritate conseruarentur. 23. Heliodorus autem, quod decreuerat, perficiebat eodem loco ipse cum satellitibus circa ærarium præsens. 24. Sed spiritus omnipotentis Dei magnam fecit suæ ostensionis euidentiam, ita vt omnes, qui ausi fuerant parere ei, ruentes Dei virtute, in dissolutionem & formidinem conuerterentur. 25. Apparuit enim illis quidam equus terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus: isque cum impetu Heliodoro priores calces elisit, qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea. 26. Alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi gloriâ, speciosique amictu: qui circumsteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant, sine intermissione multis plagis verberantes. 27. Subitò autem Heliodorus concidit in terram, eumque multa caligine circumfusum rapuerunt, atque in sella gestatoria

toria positum eiecerunt. 28. Et is, qui cum multis cursoribus & satellitibus præ-
dictum ingressus est ærarium, portabatur nullo sibi auxilium ferente, manifesta Dei
cognita virtute: 29. & ille quidem per diuinam virtutem iacebat mutus, atque om-
ni spe & salute priuatus. 30. Hi autem Dominum benedicebant, quia magnifica-
bat locum suum: & templum, quod paulò antè timore ac tumultu erat plenum, appa-
rente omnipotente Domino, gaudio & lætitia impletum est 31. Tunc verò ex a-
micis Heliodori quidam rogabat confestim Oniam, vt inuocaret Altissimum, vt vitam
donaret ei, qui in supremo spiritu erat constitutus. 39. Considerans autem sum-
mus sacerdos, ne forte rex suspicaretur malitiam aliquam ex Iudæis circa Heliodorum
consummatam, obtulit pro salute viri hostiam salutarem. 33. Cumque summus
sacerdos exoraret, ijdem iuuenes eisdem vestibus amicti, astantes Helidoro dixerunt;
Oniæ sacerdoti gratias age: nam propter eum Dominus tibi vitam donauit. 34. Tu
autem à Deo flagellatus, nuntia omnibus magnalia Dei, & potestatem. Et his dictis,
non comparuerunt. 35. Heliodorus autem, hostia Deo oblata, & votis magnis pro-
missis ei, qui viuere illi concessit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu, repedabat ad
regem. 36. Testabatur autem omnibus ea quæ sub oculis suis viderat opera ma-
gni Dei. 37. Cum autem rex interrogasset Heliodorum, quis esset aptus adhuc se-
mel Ierosolymam mitti, ait: 38. Si quem habes hostem, aut regni tui insidiatorem,
mitte illuc, & flagellatum eum recipies, si tamen euaserit: eò quòd in loco sit verè Dei
quædam virtus. 39. Nam ipse, qui habet in cælis habitationem, visitator & adiutor
est loci illius, & venientes ad malefaciendum percutit, ac perdit. 40. Igitur de He-
liodoro, & ærarij custodia, ita res se habet.

ORdine temporis hoc caput, & principium sequentis vsque ad v. 7. collocandum esset l. 1. Machab. c. 1. ante v. 12. vt patebit ex v. 3.

Vers. 1. IGITVR CVM SANCTA CIVITAS (Ierusalem in qua vigebat sanctus Dei cultus in sancto templo per sanctos Pontifices, sacerdotes, & fideles quotidie exercitus) HABITARETVR IN OMNI PACE &c. PROPTER ONIÆ PONTIFICIS PIETATEM] Onias hic fuit hoc nomine tertius, cognomento sanctus qui immediatè ante Mathathiam patrem Iudæ Machabæi Pontificatum gessit: cuius filius Onias pariter dictus Heliopoli in Ægypto templum erexit permittente Ptol. Philometore rege, eiusque Pontificem se constituit. Porrò Onias hic Sanctus à fratre suo Iesu, siue Iasone Apostata Pontificatu priuatus est: hunc enim pecuniâ Iason emit ab Ant. Epiphane, ideoque Pseudopontifex extitit, vt patebit c. 4. vers. 7. sed iusto Dei iudicio simili prorsus modo Iason Pontificatu extrusus fuit à Menelao; & Menelaus à Lysimacho; & hic ab Alcimo postquàm Mathathias pater Iudæ Machabæi electus à populo legitimè Pontificatum, & Principatum adijt.

Vers. 3. ITA VT SELEVCVS REX ASIÆ DE REDITIBVS SVIS PRÆSTARET OMNES SVMPTVS AD MINISTERIVM SACRIFICIORVM PERTINENTES] Seleucus hic cognomento Philopator, fuit frater senior Antiochi Epiphanis; vterque enim fuit filius Antiochi magni, qui à Scipione Asiatico superatus, cū Romanis pacem iniit. Seleucus ergo hic initio regni sumptus præbuit templo, sed postea audiens ingẽtes in eo esse thesauros, victus auaritia misit Heliodorum, qui eos expilaret; vnde iusto Dei iudicio ab eodem Heliodoro occisus regnum reliquit fratri iuniori Ant. Epiphani. ita Appianus, Iustinus, Iosephus, & alij. Simili modo in templum Iudæorū propensi, & munifici fuere Cyrus, Darius, Artaxerxes reges Persarum vt patet Esdræ c. 1. & 6. & Nehemiæ c. 2. Idem fecit Antiochus magnus teste Iosepho l. 12. c. 3.

Vers. 4. SIMON AVTEM DE TRIBV BENIAMIN PRÆPOSITVS TEMPLI CONSTITVTVS, CONTENDEBAT OBSISTENTE SIBI PRINCIPE SACERDOTVM (Onia sancto Pont. vt sequitur) INIQVVM ALIQVID IN CIVITATE MOLIRI] Simon hic non erat de tribu Leui, ac proinde non erat sacerdos: soli autem sacerdotes præerāt, templo in rebus sacris. Simon ergo hic è tribu Beniamin fuit constitutus præpositus templi in rebus politicis v. g. vt præesset templi prædijs, agris, reditibus, vel militibus ad templi custodiam deputatis. 1. Machab. 4. vlt.

INIQVVM ALIQVID] videtur hic Simon ambiuisse principatum, vel Pontificatum Ierosolymæ, vti ambiuit postea eius frater Menelaus, de quo dicam infrà.

Vers. 5. VENIT AD APOLLONIVM &c. QVI EO TEMPORE ERAT DVX CÆLESYRIÆ, ET PHOENICIS] Dux, id est præses & præfectus constitutus à Seleuco rege Asiæ, & Syriæ. Iason ergo per Apollonium nunciauit, & prodidit Seleuco regi thesauros templi, qui protinus ad eos auferendos misit Heliodorum. Hic est Apollonius, qui postea cum Ionatha confligens ab eo superatus est 1. Mach. 10. v. 69. & seq.

Vers. 10. TVNC SVMMVS SACERDOS (Onias sanctus) OSTENDIT DEPOSITA ESSE HÆC] Solebant enim non tantùm apud Iudæos, & Christianos, sed etiam apud Ethnicos res pretiosæ, ac nominatim dotes viduarum, & pupillorum deponi, & asseruari in templo quasi in asylo inuiolabili, ideoque certo, & securo, teste Iosepho 14. Ant. 8. Suetonio in vita Iulij Cæsaris, vbi ait de eius testamento, Cicerone l. 2. de legibus sub medium, quem audi. *Sacrilego pœna esto, neque ei soli, qui sacrum abstulerit, sed etiam ei, qui sacro commendatum. Quod & nunc multis fit in fanis. Alexander in Cilicia deposuisse apud solem in delubro pecuniam dicitur: & Atheniensis Clisthenes Iunoni Samiæ ciuis egregius cùm rebus timeret suis filiarū dotes credidit.* Idem iure Canonico sancitum est c. *Grauis* extra. de deposito. Sic S. Ambr. lib. 2. Offic. c. 29. scribit se suasisse Ticinensi ecclesiæ, vt viduæ depositum contra Imperatoris rescriptum conseruaret, eique minatur Heliodori flagellationem, & vltionem diuinam.

Hinc Pompeius captâ Ierosolymâ inuenit in templo reposita bis mille talenta, nec tamen quicquam abstulit, teste Iosepho loco citato; secus fecit M. Crassus, qui vt Ioseph. ait c. 12. trabem auream è templo sustulit.

Vers. 11. QVÆDAM VERÒ ESSE HIRCANI TOBIÆ, VIRI VALDE EMINENTIS] dignitate, & auctoritate, addit S. Ambr. & sanctitate. Hic enim Tobias sororē Simonis secundi (qui erat pater Oniæ Sancti) Pont. in vxorem duxerat, vt ait Ioseph. l. 12. cap. 4. qui & addit huius Tobiæ filios ad Ant. Epiphanē, qui Seleuco fratri successit, se transtulisse.

VNIVERSA AVTEM ARGENTI, TALENTA ESSE QVADRINGENTA] quæ si Attica, fuerunt faciunt ducenta millia aureorum; sin Hebræa, 400. millia aureorum.

ET AVRI DVCENTA] quæ si Attica fuerunt, faciunt millionem & insuper ducenta millia aureorum; sin Hebræa, duos milliones, & 400. millia aureorum.

Vers. 12. DECIPI (Græcè ἀδικηθῆναι, id est iniuria affici, fraudari, spoliari) VERÒ EOS QVI CREDIDISSENT LOCO, ET TEMPLO QVOD PER VNIVERSVM MVNDVM HONORATVR PRO SVI VENERATIONE, ET SANCTITATE OMNINO IMPOSSIBILE ESSE] q. d. omnino illicitum, indignum, & sacrilegum, ideoq; ethicè impossibile est vt tradamus, & prodamus regi ea, quæ viduæ, pupilli, alijque deposuerunt in templo, credentes illa ibidem ob loci sacri venerationem, & sanctitatem tuta & secura fore: sic enim ipsi decipientur, suisq; pecunijs fraudabuntur cōtra omne fas, & cōtra omnia iura diuina, & humana: hac enim rapinâ fieret grauis iniuria templo, & iniustitia depositarijs, ac vilipendium mihi Pontifici, & sacerdotibus, quod fidem depositarijs datā non seruauerimus, sed contra eam violauerimus sanctitatem templi, ius asyli, & fortunas viduarum, & pupillorum raptori prodiderimus. Quare moraliter impossibile est vt hoc fiat.

Vers. 19. SED ET VIRGINES QVÆ CONCLVSÆ ERANT PROCVRREBANT AD ONIAM] Virgines aliæ in templo erant conclusæ, inter quas B. Virgo præsentata in templo angelicè vixit donec nupsit Iosepho; aliæ domi à parentibus pudoris, & pudicitiæ causa recludebantur, vti etiamnum Romæ, & alibi à viris honoratis fit. Ego cum Serario vtrasq; hîc accipio: vtræque enim ob tam sacrilegam, publicamque templi profanationem accurrebant ad Oniam Pont. vt ab eo consilium, & auxilium peterent, præsertim quia multæ ex his dotem suam, ex qua viuebant, habebant in templo depositam, quam si cum cæteris auferebat Heliodorus, victū, & vitam eis auferebat.

Vers. 25. APPARVIT ENIM ILLIS QVIDAM EQVVS TERRIBILEM (vultu gestuque sæuo & minaci) HABENS SESSOREM.] Hic erat Angelus qui equi, & equitis speciem assumpsit, vt Heliodoro equiti se opponeret, ac quasi in duello eum prosterneret: ISQVE CVM IMPETV HELIODORO PRIORES CALCES ELISIT,] id est illisit, impegit: equi enim calcitrando pugnant. Græcè: *Inuectus autem cum impetu concussit in Heliodorum priores vngulas*: vngulæ enim priores equis sunt loco manuum armatarum: has ergo impegit equus hic Heliodoro, itaque cum prostrauit, afflixit, & pene exanimauit. Sic Angeli præliātes apparuerunt Zachariæ c. 1. specie equorum, & equitum, & S. Ioanni Apoc. c. 6. v. 2. vide ibi dicta. Simili modo Castor, & Pollux in candidis equis

A pro Romanis pugnasse scribit Liuius Decade 1. de quibus multa finxere Gentiles.

Porrò non fuit hęc imaginaria visio soli Heliodoro apparens, sed realis actio, prostratio, & flagellatio Heliodori coram toto populo. Ait enim *apparuit* (Græcè ὤφθη id est visus est) *illis*, scilicet omnibus præsentibus. Vnde sequitur:

ALII ETIAM APPARVERVNT DVO IVVENES VIRTVTE DECORI, (quia decorem virtutum, & indolem cælestem præ se ferebant: erant enim Angeli) (QVI CIRCVMSTETERVNT EVM (Heliodorum) ET, EX VTRAQVE PARTE FLAGELLABANT (habentes scuticas siue flagella in manibus ait Gorionides) SINE INTERMISSIONE MVLTIS PLAGIS VERBERANTES.] Prior Angelus eques erat quasi Prætor; hi verò duo Angeli erant quasi eius Apparitores, & B sententiæ executores, qui proinde Heliodorū sacrilegum acerrimè flagellabant. Hinc patet Deum peccata, & peccatores non semper per dæmones, sed subinde etiā per Angelos bonos castigare. Addit Iosephus filius Gorionis l. 3. c. 1. aitque: *Ingressus Heliodorus cum omnibus satellitibus suis; deambulansque in medio sanctuarij, & intrans in sancta sanctorum. Dominus fecit illum, & eos, quos secum habuit, audire voces strepitus, & vehementissimæ commotionis, quæ etiam montes frangebat, & dissecabat petras; vt cuncti satellites eius fugere inciperent, absconderenturq; in quibus possent locis, & relinqueretur Heliodorus solus; qui cùm leuasset oculos suos, vidit virum habentem aspectum valde horribilem indutum veste aureâ, vnde micabant gemmæ preciosæ, incedentem, atque impedientem, saltantem, atq; irruentem contra Heliodorum, &c.* Si ita Deus castigauit Heliodorum deposita solùm è templo auferre co- C nantem, quomodo castigabit eos qui templorum, monasteriorum & piorum locorum res proprias diripiunt, & in prophanos, laicosque vsus conuertunt? Cogitent ipsi quomodo Deus castigauit Ant. Epiphanem templum expilantem, legant horrendam eius mortē c. 9. recensitam. Meminerint quoque vindictæ sacrilego Alcimo à Deo inflictæ l. 1. c. 9. v. 55. Denique similium exemplorum plenæ sunt omnes historiæ. Porrò flagellatio hæc Angelorum vtpote fortissimorum, & Dei sui, templique iniurias acerrimè vindicantium, lōgè acrior, diriorque fuit omni flagellatione hominum; præsertim quia ipsi in Heliodoro voluêre exemplum acris vindictæ diuinæ in sacrilegos statuere, quo alij à simili templi expilatione deterrentur; vnde ipse rogatus à Seleuco rege dixit: *Si quem habes hostem mitte illuc, & flagellatum recipies.*

D OBTVLIT PRO SALVTE VIRI (Heliodori) HOSTIAM SALVTAREM] id est victimā pacificam, quæ ex lege pro pace, & salute cuiuspiam offerebatur, iuxta legem Leuit. 3. Vers. 32.

ET ONIÆ GRATIAS AGENS] Id enim iusserant ipsi Angeli v. 33. Addit Gorionides Heliodorum Angelorum monitu accidisse ad pedes Oniæ, itaque supplicitet gratias egisse. Huc enim eum stimulabat salus per Oniam recepta, & vita donata: vitam enim suam Heliodorus debebat Oniæ. Vers. 35.

TESTABATVR AVTEM OMNIBVS.] Hinc videtur Heliodorus verum Israelis Deum agnouisse, ac relictis idolis eum solum coluisse. Idque non tantùm eum, sed & omnes eius milites, & asseclas fecisse ait Gorionides, qui asserit eos fuisse Macedones. Hinc & ipse victimas Deo obtulit, magnaque promisit, & Deo vouit, vt dictum est v. 35. Vers. 36.

Porrò hic Heliodorus postea ambiens regnum,

Seleucum

Seleucum regem per insidias occidit ac regem se fecit. Sed Ant. Epiphanes Seleuci frater iunior adiutus ab Attalo,& Eumene regibus vicinis eum expulit,& regnum sibi vendicauit. ita Appian. Iu- A stin. Ioseph.& alij;indeque dictus est Epiphanes, id est illustris, & nobilis,*eo quòd alienis regnum vsurpantibus ipse auitæ ditionis Assertor exortus suis illuxerit*,ait Appianus in Syriacis.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ONias apud Seleucum regem purgat se à calumnijs sibi à Simone obiectis. Mox.v 7.Seleuco defuncto Iason Oniæ Pont.frater eo excluso Pontificatum ab Ant.Epiphane Seleuci fratre,& successore emit 360.talentis. Idemque Iudæos à Iudaismo adGentilismum traducit.Inde v.23.Iason qui Oniam fratrem per datam regi pecuniam extruserat è Pontificatu. simili modo eodem fraudulenter extrusus fuit à Menelao fratre Simonis; Menelaum verò simili ratione extrusit frater eius Lysimachus. Deinde v.34. Onias Pontifex rogatu Menelai ab Andronico occiditur,sed Andronicum instante populo eodem loco occidi iussit Ant.Epiphanes.Denique v.39.sacrilegus Lysimachus à populo seditionem mouente interficitur. Menelaus verò corrupto pecunijs Ptolemæo iniustam absolutionis sententiam extorquet.

1. SImon autem prædictis pecuniarum & patriæ delator , malè loquebatur de Onia,
tamquam ipse Heliodorum instigasset ad hæc , & ipse fuisset incentor malorum:
2. prouisoremque ciuitatis,ac defensorem gentis suæ , & æmulatorem legis Dei au-
debat insidiatorem regni dicere. 3. Sed, cùm inimicitiæ intantum procederent,vt
etiam per quosdam Simonis necessarios homicidia fierent : 4. considerans Onias
periculum contentionis, & Apollonium insanire, vtpote ducem Cœlesyriæ & Phœni-
cis,ad augendam malitiam Simonis, ad regem se contulit. 5. non vt ciuium ac-
cusator , sed communem vtilitatem apud semetipsum vniuersæ multitudinis conside-
rans. 6. Videbat enim sine regali prouidentia impossibile esse pacem rebus dari,
nec Simonem posse cessare à stultitia sua. 7. Sed post Seleuci vitæ excessum,cùm
suscepisset regnum Antiochus qui Nobilis appellabatur , ambiebat Iason frater Oniæ
summum sacerdotium: 8. adito rege,promittens ei argenti talenta trecenta sexa-
ginta,& ex redditibus aliis talenta octoginta, 9. super hæc promittebat & alia cen-
tum quinquaginta,si potestati eius concederetur gymnasium & ephebiam sibi consti-
tuere,& eos,qui in Ierosolymis erant,Antiochenos scribere. 10. Quod cùm rex an-
nuisset,& obtinuisset principatum,statim ad gentilem ritum contribules suos transfer-
re cœpit, 11. & amotis his,quæ humanitatis causa Iudæis à regibus fuerant consti-
tuta,per Ioannem patrem Eupolemi,qui apud Romanos de amicitia & societate fun-
ctus est legatione legitimâ,ciuium iura destituens,praua instituta sanciebat. 12. Ete-
nim ausus est sub ipsa arce gymnasium cõstituere, & optimos quosque epheborum in
lupanaribus ponere. 13. Erat autem hoc non initium,sed incrementum quoddam,
& profectus gentilis & alienigenæ conuersationis , propter impij & non sacerdotis Ia-
sonis nefarium & inauditum scelus: 14. ita vt sacerdotes iam non circa altaris offi-
cia dediti essent, sed contempto templo,& sacrificiis neglectis,festinarent participes
fieri palæstræ & præbitionis eius iniustæ, & in exercitijs disci, 15. & patrios quidem
honores nihil habentes,Græcas glorias optimas arbitrabantur: 16. quarum gratiâ
periculosa eos contentio habebat,& eorum instituta æmulabantur , ac per omnia his
consimiles esse cupiebant quos hostes & peremptores habuerant. 17. In leges e-
nim diuinas impiè agere impune non cedit: sed hoc tempus sequens declarabit. 18.
Cùm autem quinquennalis agon Tyri celebraretur, & rex præsens esset, 19. misit
Iason facinorosus,ab Ierosolymis viros peccatores,portantes argenti didrachmas tre-
centas in sacrificium Herculis:quas postulauerunt hi qui asportauerant ne in sacrificiis
erogarentur,quia non oporteret, sed in alios sumptus eas deputari. 20. Sed hæ o-
blatæ sunt quidem ab eo,qui miserat,in sacrificium Herculis: propter præsentes autem
datæ sunt in fabricam nauium triremium. 21. Misso autem in Ægyptum Apollo-
nio Mnesthei filio,propter primates Ptolemæi Philometoris regis , cùm cognouisset
Antiochus alienum se negotijs regni effectum, proprijs vtilitatibus consulens,profe-
ctus inde,venit Ioppen. & inde Ierosolymam. 22. Et magnificè ab Iasone & ciui-
tate susceptus,cum facularum luminibus & laudibus ingressus est:& inde in Phœnicen
exer-

exercitum conuertit. 23. Et post triennij tempus misit Iason Menelaum, supradi-
cti Simonis fratrem, portantem pecunias regi, & de negotijs necessarijs responsa per-
laturum. 24. At ille commendatus regi, cùm magnificasset faciem potestatis eius
in semetipsum retorsit summum sacerdotium, superponens Iasoni talenta argenti tre-
centa. 25. Acceprisque à rege mandatis, venit, nihil quidem habens dignum sa-
cerdotio, animos verò crudelis tyranni, & feræ belluæ iram gerens. 26. Et Iason
quidem, qui proprium fratrem captiuauerat, ipse deceptus profugus, in Ammanitem
expulsus est regionem. 27. Menelaus autem principatum quidem obtinuit: de pe-
cunijs verò regi promissis, nihil agebat, cùm exactionem faceret Sostratus, qui arci e-
rat præpositus. 28. (nam ad hunc exactio vectigalium pertinebat) quam ob cau-
sam vterique ad regem sunt euocati. 29. Et Menelaus amotus est à sacerdotio, suc-
cedente Lysimacho fratre suo: Sostratus autem prælatus est Cyprijs. 30. Et cùm
hæc agerentur, contigit, Tharsenses & Malotas seditionem mouere, eò quòd Antiochi-
di regis concubinæ dono essent dati. 31. Festinanter itaque rex venit sedare illos,
relicto suffecto vno ex comitibus suis Andronico. 32. Ratus autem Menelaus ac-
cepisse se tempus opportunum, aurea quædam vasa è templo furatus donauit Andro-
nico, & alia vendiderat Tyri, & per vicinas ciuitates. 33. Quod cùm certissimè
cognouisset Onias, arguebat eum, ipse in loco tuto se cōtinens Antiochiæ secus Daph-
nem. 34. Vnde Menelaus accedens ad Andronicum, rogabat vt Oniam interfi-
ceret. Qui cùm venisset ad Oniam, & datis dextris eum iureiurando (quamuis esset
ei suspectus) suasisset de asylo procedere, statim eum peremit, non veritus iustitiam.
35. Ob quam causam non solùm Iudæi, sed aliæ quoque nationes indignabantur, &
molestè ferebant de nece tanti viri iniusta. 36. Sed regressum regem de Ciliciæ
locis, adierunt Iudæi apud Antiochiam, simul & Græci, conquerentes de iniqua nece
Oniæ. 37. Contristatus itaque animo Antiochus propter Oniam, & flexus ad mise-
ricordiam, lacrymas fudit, recordatus defuncti sobrietatem, & modestiam. 38. ac-
censisque animis, Andronicum purpurâ exutum, per totam ciuitatem iubet circumdu-
ci: & in eodem loco, in quo in Oniam impietatem commiserat, sacrilegum vitâ priua-
ri, Domino illi condignam retribuente pœnam. 39. Multis autem sacrilegijs in
templo à Lysimacho commissis Menelai consilio, & diuulgata fama, congregata est
multitudo aduersum Lysimachum, multo iam auro exportato. 40. Turbis autem
insurgentibus, & animis irâ repletis, Lysimachus armatis ferè tribus millibus iniquis
manibus vti cœpit, duce quodam tyranno, ætate pariter & dementiâ prouecto. 41.
Sed, vt intellexerunt conatum Lysimachi, alij lapides, alij fustes validos arripuêre: qui-
dam verò cinerem in Lysimachum iecêre. 42. Et multi quidem vulnerati, qui-
dam autem & prostrati, omnes verò in fugam conuersi sunt: ipsum etiam sacrilegum
secus ærarium interfecerunt. 43. De his ergo cœpit iudicium aduersus Menelaum
agitari. 44. Et cùm venisset rex Tyrum, ad ipsum negotium detulerunt missi tres
viri à senioribus. 45. Et cùm superaretur Menelaus, promisit Ptolomæo multas
pecunias dare ad suadendum regi. 46. Itaque Ptolomæus in quodam atrio posi-
tum quasi refrigerandi gratiâ regem adiit, & deduxit à sententia: 47. & Menelaum
quidem vniuersæ malitiæ reum criminibus absoluit: miseros autem, qui, etiamsi apud
Scythas causam dixissent, innocentes iudicarentur, hos morte damnauit. 48. Citò
ergo iniustam pœnam dederunt, qui pro ciuitate, & populo, & sacris vasis, causam pro-
secuti sunt. 49. Quam ob rem Tyrij quoque indignati, erga sepulturam eorum li-
beralissimi extiterunt. 50. Menelaus autem, propter eorum, qui in potentia erant,
auaritiam, permanebat in potestate, crescens in malitia ad insidias ciuium.

PRior pars à v. 1. ad 7. ordine temporis collocanda est post v. 16. c. 1. l. 1. posterior verò pars à v. 21. vsque ad v. 11. c. 5. collocand est post v. 20. c. 1. lib. 1. A

Vers. 1. TANQVAM IPSE (Onias Sanctus Pont.) HELIODORVM INSTIGASSET (id est magicis artibus impulisset) AD HÆC] flagella iam dicta sufferenda. Sic enim impij miracula Dei ascribunt magiæ, & dæmonis inuocationi.

Vers. 4. ONIAS &c. AD REGEM (Seleucum) SE CONTVLIT] ac Simonis calumnias diluit, & Simoni silentium per regem imposuit.

Vers. 7. SED POST SELEVCI VITÆ EXCESSVM (necem ei irrogatam per insidias ab Helindoro) CVM SVSCEPISSET REGNVM ANTIOCHVS, QVI NOBILIS (puta Epiphanes) APPELLABATVR (eratque frater Seleuci occisi) AMBIEBAT IASON (Hebr. vocabatur *Iesus*, sed Græcizans ethnicum nomen assumpsit, dictusque est *Iason*) FRATER ONIÆ SVMMVM SACERDOTIVM, scilicet Pontificatum.

Vers. 8. ADITO REGE PROMITTENS EI ARGENTI TALENTA 360.] Quanta fuerit hæc summa, calcula ex eis, quæ dixi c. præced. v. 11.

Vers. 9. SVPER HÆC PROMITTEBAT ET ALIA 140. SI PO-

POTESTATI EIVS CONCEDERETVR GYNNASIVN, ET EPHEBIAN SIBI CONSTITVERE] in vrbe Ierosolymitana. Quid hæc fuerint dixi l. 1. c. 1. 15. & de his fusè agit Petrus Faber l. 3. Agonist. c. 27. & 28. vbi inter cætera ait: Ephebiam Lyran. optimè exposuit prostibulum pulcherrimorum iuuenum, & Athen. lib. 11. Dipnos. Ephebi, ait, sunt prostituti pueri, qui 4. Reg. 24. Hebr. vocantur *Kadesim* קדשים, id est spurci, & scelerati. Noster vertit effeminatos, Lyran. prostibula mascula. Iidem vocãtur *τετελεσμένοι*, id est initiati, & consecrati, scilicet Astartæ, siue Veneri, aut Priapo. Syrorum enim Dea erat Astarte siue Venus. Iidem vtebantur galero lato, qui inde Petasus dicebatur à *πετάννυμι*, id est extendo. Aut petasus erat cortina, quæ lupanari obducebatur ad tegendas earum spurcitias. Rursum idem Faber per ephebiam accipit ganeas, & popinas ad comessandum, & compotandum: voluerunt enim imitari suum regem Ant. Epiphanem, qui cum popularibus, quos in tabernis reperisset, helluari, ac compotare, & cum iuuenibus nepotari, saltareque solebat; vnde à nonnullis pro Epiphane dictus est Epimanes, id est insanus, teste Athen. l. 5. Dipnos. p. 57. Hinc lupanaria cauponis erant coniuncta: venter enim cibo, vinoque saturatus in Venerem prosluit; & vt ait S. Hier. despumat. Causam subijcit Faber dicens: *In Syria cũ ob regionis fertilitatem plerisque apud alias gentes necessarijs laboribus exempti essent: agitata identidem ab incolis conuiuia lauationibus, ludicrorum certaminum exercitationibus, & sumptuosissimis ex oleo pretioso vnctionibus adhibitis; adeo vt in grammateijs quoque (sic enim publica epularum loca honestiore scilicet, ac turpitudinem rei velante vocabulo nuncupabant) non secus ac priuatus quisque domibus maximam diei partem, farciendo dapibus vinoq; ventri, non sine aurium voluptate (quas vel ipse demulcebat multisonæ testudinis fragor) impenderent, socijq; postea obsoniorum partes domum auferrent; Athenæus me docuit l. 5. Dipnos. p. 66.*

ET EOS, QVI IN IEROSOLYMIS ERANT, ANTIOCHENOS SCRIBERE.] Antiochia erat caput regni Syriæ; quare Antiocheni ampla à suis regibus obtinuerunt priuilegia, qualia pariter habuere Alexandrini, & Romani. Vnde S. Paulus dicens, *ciuis Romanus sum*, flagellationi iam paratæ se exemit Actor. c. 22. 25.

VERS. 11. ET AMOTIS HIS (patriis institutis, scilicet Iudæorum legibus, moribus, & ritibus) QVÆ HVMANITATIS (beneuolentiæ) CAVSA IVDÆIS A REGIBVS (Persarum, & Græcorum licet Ethnicorum, & idulolatrarum) FVERANT CONSTITVTA] Hi enim reges indulserant Iudæis suis legibus viuere, vetuerantque eos ad Gentilium religionem, & mores cogi: His inquam amotis, impius & apostata Iason Gentilitios ritus induxit: idque fecit PER IOANNEM PATREM EVPOLEMI, QVI (Eupolemus postea tempore Iudæ Machabæi) APVD ROMANOS DE AMICITIA, ET SOCIETATE (cum Iuda, & Iudæis ineundâ) FVNCTVS EST LEGATIONE LEGITIMA (1. Machab. 8. 17.) CIVIVM IVRA DESTITVENS (abrogans, abolens, destruens) PRAVA INSTITVTA (Gentilium & Gentilismi) SANCIEBAT.

VERS. 12. ETENIM AVSVS EST SVA IPSA ARCE (Sion) GYMNASIVM (in quo iuuenes gymnasticen exercerent, discerentque luctari, currere, saltare, equitare, digladiari &c.) CONSTITVERE, ET OPTIMOS QVOSQVE EPHEBORVM (id est adolescentum) IN LVPANARIBVS PONERE] ad infandam, & præposteram libidinem. Ephebi græcè vocantur puberes, adolescentes; *ἐφηβεία* enim est pubertas, adolescentia, quæ in maribus fit anno ætatis 14. *ἥβη* enim est iuuentus, vnde Hebe dicta est vxor Herculis, ac Dea pubertatis, & iuuentutis, prognata ex Ioue, & Iunone, ait Hesiodus in Theogn. Græcè est: *Optimos ephebororum substituens sub petasum duxit*, Petasus erat galerus latus, qui erat insigne catamitorum: aut potius petasus erat velum, & cortina tegens lupanar, vt eo tecti impudenter pudendas, & nefarias suas libidines exercerent.

ITA VT SACERDOTES &c. FESTINARENT PARTICIPES FIERI PALESTRÆ, vt scilicet athletas in palestra, lucta, cursu, gladijs, hastis certantes spectarent, quin & ipsimet ijsdem certarent, & præmium victori cõstitutum adipiscerentur: vnde explicans subdit, ET PRÆBITIONIS EIVS INIVSTÆ, id est præmiorum, quæ vincentibus præberi solebant, qualia erant aurum, argentum, coronę, vestes, arma &c. quæ vocat iniusta, id est iniqua, quia sacerdotibus indigna erant, vtpote laica, iuuenilia, impudentia, & lasciua.

ET IN EXERCITIIS DISCI] qualia hæc fuerint dixi l. 1. c. 1. v. 15. Græca habent: *Post disci prouocationem*, solebat enim discus per palæstram circumferri, ac pręmium vincenti propositum disco imponi, vt per hoc plures ad disci certamen inuitarent, & prouocarent, vti docet Petrus Faber libr. 2. Agonist. c. 22.

GRÆCAS GLORIAS] ita vocat ludos Gręcorum, Olympicos, & Isthmios, qui Corinthi celebrabantur; aliosque similes Gentiliũ ritus, de quibus gloriabantur Græci, id est Gentiles, præsertim qui in ijs victores palmam, & præmium tulerant. VERS. 15.

QVARVM GRATIA PERICVLOSA EOS CONTENTIO HABEBAT,] id est periculosè contendebant æmulari ludos, ritusque Græcorum, & gentilium, ac alter alterum in ijs superare conabatur, de eoq; gloriabatur. Nota τὸ *periculosa*: periculum enim erat tum rixarum & pugnarum, ne ijs se mutuò inuaderent, & cõficerent, tum ne à Græcis puta Antiochis Asiæ regibus quasi Græci planè subiugarẽtur; tum maximè periculum erat à Deo, ne ipse apostasiam eorum à se & Iudaismo ad Gentilismũ & dæmones, acriter puniret. VERS. 16.

QVOS HOSTES, ET PEREMPTORES HABVERANT] tum antè sub Ptol. Philopatore, qui acriter Iudæos prosecutus est, vt patet ex lib. 3. Macb. tum paulò pòst sub hoc Antiocho Epiphane, idque in pœnam huius apostasiæ ipsorum, vnde sequitur:

IN LEGES ENIM DIVINAS IMPIE AGERE IMPVNE NON CEDIT] Deus enim suas iniurias lentè, sed acriter punit. Nam vt ait ille: *Dij laneos habent pedes, sed ferreas manus*, & vt ait Valer. Max. li. 1. c. 2. *lento gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatemq; supplicij grauitate compensat.* VERS. 17.

CVM AVTEM QVINQVENNALIS AGON TYRI CELEBRARETVR] Agon significat ludos agonisticos iã dictos similes ludis, & agonibus Olympicis, qui post quartum quemlibet annum celebrabantur, idenque *quinquennalis agon* vocatur. Quare hic agon diuersus erat ab agone Olympico, qui quarto quolibet anno celebrabatur, nec in præsentem annum cadebat, vti ostendit Salianus. VERS. 18.

MISIT IASON (Simoniacus Pseudopontifex) VIROS PECCATORES] vtpotè impietatis, & idololatriæ VERS. 19.

latriæ Iasonis legatos, administros, & executores. Serarius pro *peccatores* censet legendum *precatores*: hos enim significat græcum θεωροὶ, quod tamen Compl. vertunt *procuratores sacrorum*, alij *oraculorum sciscitatores*. Vatab. *spectatores* & ita pro *peccatores* legendum censet Salianus. De quibus Suidas, & Sigonius de Rep. Athen. θεωροὶ erant, inquit, qui ad spectacula, festa, oracula, rerumque diuinarum curationem mittebantur. Ita Diodorus Siculus eos vocat, quos Dionysius tyrannus ad ludos Olympicos cum suis carminibus miserat. Hinc Stratocles adulator Athenis rogationem promulgauit, vt qui ex plebiscito publicè ad Antigonum, & Demetriū mitterentur, non legati, sed theori dicerentur, sicut qui Delphis, & Olympiæ solennibus Græcorum conuentibus victimas pro ciuitatibus agunt, vt inquit Plutarchus in Demetrio. Græca addunt: *vt qui Antiochenses* essent, id est iure Antiochensium donati ab Antiocho.

PORTANTES ARGENTI DIDRACHMAS (Græcè est drachmas) TRECENTAS IN SACRIFICIVM HERCVLIS] Drachma argenti est Iulius siue regalis Hispanicus; didrachma ergo sunt duo Iulij, siue duo regales: quare trecentæ didrachmæ faciunt Iulios, siue regales sexcentos; hoc est sexaginta aureos Romanos, quibus multæ victimæ, puta oues, & capri coëmi poterant ad sacrificium Herculis. Nonnulli tamen putantes hanc summā nimis esse vilem, & exilem in Pontifice ad captandam Antiochi regis beneuolentiam, putant has didrachmas fuisse aureas, eas tamen vocari *argenti*, id est pecuniæ. q. d. misit Iason argenti, id est pecuniæ didrachmas aureas trecentas, quæ faciunt sexcentos aureos Romanos. ita Sanchez; drachma enim auri est vnus aureus, didrachma ergo sunt duo aurei: quare trecentæ didrachmæ auri sunt sexcenti aurei.

IN SACRIFICIVM HERCVLIS] qui quasi Deus fortitudinis, & bellorum, ac certaminum celebratur in Syria, & Tyro, eratque proprius Tyriorum Deus, ideoque Hercules Tyrius dicebatur, vide Gyraldum de dijs gentium in Hercule. vnde multi putant, Herculem non alium fuisse, quàm Samsonem, qui iuxta Tyrum in Palæstina raræ fortitudinis suæ edidit exempla, vt dixi in libro Iudicum. Hinc ibidem celebrabatur agon quinquennalis in honorem Herculis, quo athletæ profitebantur se imitari Herculē, ideoq; ibidem in gymnasijs proponebantur Herculis statuæ, & sacella, vti ex Galeno, Pausanio, Athenæo, & alijs docet Serarius.

QVAS POSTVLAVERVNT HI &c.] q. d. Iason misit trecentas didrachmas pro sacrificio Herculis, sed eius legati licet impij, minùs tamen scelerati quàm Iason, eas portantes cùm essent Iudæi, Deumque verum colerent, & idola detestarentur, rogarunt, ne in Herculis Dij gentium sacrificia, sed in alios vsus expenderentur. Quare Ant. Epiphanes easdem expendit in fabricam triremium, quas ipse adornabat pro prima sua expeditione in Ægyptum, de qua sequitur.

VERS. 21. PROPTER PRIMATES PTOLEMÆI PHILOMETORIS REGIS] qui à Philometore rege suo defecerant, eiusque fratrem iuniorem Ptol. Euergeten, qui & Physcon dictus est, sibi regem creare volebant. Igitur Ant. Epiphanes videns dissidium duorum fratrum, scilicet Philometoris, & Physconis de regno Ægypti litigantium, ipse quasi auunculus vtriusque (Cleopatra enim soror Epiphanis erat mater vtriusque) finxit se velle esse litis arbitrum, & mediatorem, ac inter fratres rem componere, sed reuera intendebat regnum vtrique nepoti eripere, & sibi arrogare. Id subodorati primares Ægypti, & tutores regis noluerunt, vt ipse rebus Ægypti se immisceret. Et hoc est quod hic dicitur: CVM COGNOVISSET ANTIOCHVS ALIENVM SE A NEGOTIIS REGNI EFFECTVM, PROPRIIS VTILITATIBVS (regni sui in Syria) CONSVLENS, PROFECTVS INDE (scilicet ex Tyro) VENIT IOPPEN, ET INDE IEROSOLYMAM, vbi cum, quasi regem, imò quasi Deum quendam terrestrem (talis enim volebat haberi & adorari Antiochus) excepit Iason: *cū facularum luminibus, & laudibus*, vt sequitur. Pro *vtilitatibus*. Noster legit in Græco ὠφελείαις: iam legunt ἀσφαλείαις id est *securitatibus*, sed eodem redit sensus.

VERS. 23. ET POST TRIENNII TEMPVS MISIT IASON MENELAVM SVPRADICTI SIMONIS (proditoris, & delatoris pecuniarum, de quo v. 1.) FRATREM PORTANTEM PECVNIAS REGI Ant. Epiphani, quasi tributum in signum subiectionis.

VERS. 24. AT ILLE COMMENDATVS (à Iasone) REGI, CVM MAGNIFICASSET FACIEM POTESTATIS EIVS] id est cùm amplis verbis exaltasset regiam Antiochi potestatem, maiestatem, & splendorem, quod scilicet ipse per eam quidlibet in Syria efficere posset non solùm in prophanis, & politicis; sed etiam in Ecclesiasticis, & sacris, ideoque posset Ierosolymæ Pontificem constituere, quem vellet; adeoque Pōtificatum à Iasone in se transferre: qua arte, & fraude Menelaus à Iasone IN SEMETIPSVM RETORSIT SVMMVM SACERDOTIVM (Pontificatum) SVPERPONENS IASONI TALENTA ARGENTI TRECENTA] tantumdem scilicet amplius Antiocho offerens, quàm Iason obtulerat. Sicut ergo Iason oblatis Ant. Epiphani 360. talentis, emit Pontificatum, eoque extrusit fratrem suum Oniam sanctū: sic pariter Menelaus missus à Iasone ipsum Iasonē dolosè supplantauit, & extrusit, promittens regi alia trecenta talēta præter 360. à Iasone eidem prō missa. Vnde Græcè est *superans Iasonem talentis trecentis* q. d. Iason promiserat regi pro Pontificatu 360. talenta; at Menelaus summam hanc auxit, & penè duplicauit: sicut enim cùm res in auctione venditur, singuli augent pretium, & qui summum offert pretium, illi res cedit: sic hic Menelaus addens trecenta, promittensque regi vniuersim 660. talenta, Pontificatum obtinuit, herumque suum Iasonem callidè exclusit.

VERS. 25. ACCEPTISQVE A REGE MANDATIS (vt Iudæi eum quasi Pontificē loco Iasonis susciperent) VENIT, NIHIL QVIDEM HABENS DIGNVM SACERDOTIO;] tum quia Menelaus erat è tribu Beniamin, quæ inhabilis erat ad sacerdotium, cùm Iason esset ex tribu Leui, ideoq; ad eum habilis; tum quia impius erat, ac per simoniam Pontificatum sibi comparabat: ANIMOS VERÒ CRVDELIS TYRANNI] vndē v. 34. iussit Oniam verum, sanctūmque Pont. per Andronicum crudeliter occidi.

VERS. 26. ET IASON QVIDEM QVI PROPRIVM FRATREM (Oniam Pont.) CAPTIVAVERAT, IPSE DECEPTVS (à famulo suo Menelao) PROFVGVS IN AMMANITEN EXPVLSVS EST REGIONEM.] Iustum hoc fuit Dei iudicium, & iusta talionis pœna, vt qui fratrem supplantauerat, à famulo supplantaretur; & qui Pontificatum emerat à maiori emptore explodereturs & qui Oniam Sanctum Pont. in exilium

lium egerat, exul apud Ammonitas miserè viueret. Hic vide quàm verum sit illud Ecclesi. c. 27. 28. *Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet, & plaga dolosa dolosi diuidet vulnera; Et qui foueam fodit incidet in eam: & qui statuit lapidem proximo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo.*

VERS. 29. ET MENELAVS AMOTVS EST A SACERDOTIO] à Pontificatu ab Ant. Epiphane, eò quòd 360. talenta sibi promissa non præstaret. Quare Epiphanes loco Menelai pontificem creauit eius fratrem Lysimachum eadem sibi, vt videtur, promittentē. Ita impius Menelaus impium Iasonem exturbauit, & ab impio fratre Lysimacho pariter exturbatus est. Cùm enim agitur de honore, & ambitu, frater fratrem non agnoscit, sed odit; & supplantat. Quisque enim dignitatem sibi optat potiùs, quàm fratri; imò non rarò fratri eamdem eripit. Tanta est vis ambitionis, & cupiditatis in homine per peccatum corrupto.

VERS. 30. CONTINGIT THARSENSES, ET MALLOTAS SEDITIONEM MOVERE, EÒ QVÒD ANTIOCHIDI REGIS CONCVBINÆ DONO ESSENT DATI] ab Epiphane; vt ex eorum redditibus sibi vestes pretiosas, monialia, ancillas, famulos, & rhedas compararet. Audi Ciceronem Act. 5. in Verrem: *Solere, aiunt, barbaros Reges Persarum, & Syrorum plures vxores habere, his autē vxoribus ciuitates attribuere hoc modo: hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, Hæc in collum, hæc in crines, ita populos habent vniuersos non solùm conscios libidinis suæ, verùm etiam administros.* Idem tradit Plato in Alcibiade, Plutarch. in Themistocle, & Athen. lib. 1. Strabo. lib. 14. Porrò Tharsus, & Mallus erant nobiles Ciliciæ ciuitates, quæ proinde indignatæ sunt se datas meretrici, quæ ab Antiocho amasio suo se vocabat Antiochidem, ideoque tumultuatæ sunt. Quocirca illicò accurrit Antiochus, vt tumultum sedaret relicto Antiochiæ prorege Andronico, vt sequitur.

VERS. 33. ONIAS (sanctus Pontifex) ARGVEBAT EVM] Menelaum de sacrilegio, quod vasa aurea furatus è templo dedisset Andronico proregi, vt sibi Pontificatum restitueret. Licet enim Onias iniustè spoliatus esset Pontificatu, & exularet Antiochiæ; tamen quia verè ipse erat Pontifex, ex zelo Pontificio redarguit sacrilegum, esto probabiliter sciret se hac ratione necem sibi accersere: sciebat enim per eam se martyrij lauream quam optabat adepturum.

IN LOCO TVTO SE CONTINENS ANTIOCHIÆ SECVS DAPHNEM] locus hic erat quinque passuum millibus distans Antiochiā, vnde à Dione libr. 51. nuncupatur *suburbium*, ita dictus à copia laurorum q. d. laurettum, δάφνη enim est laurus: quare in eo erat fanum celebre Apollinis, ideoque erat asylum omnibus tutum, & inuiolabile. Hic sepultus fuit S. Babylas martyr, qui Apollini silentium indixit, ideoque à Iuliano apostata exhumatus fuit. vide eius acta. Iuxta hunc locum sepultus quoque fuit S. Ignatius Antioch. Episcopus, & martyr; sed inde translatus fuit Romam. Huc ergo quasi ad asylum confugit Onias Pontifex, sed per dolum ex eo eductus ab Andronico perfidè, & sceleste contra fidem ei datam, & iuratā occisus fuit. Quare Iudæi, & Gentiles indignè sancti Pont. cædem ferentes Andronicum apud Ant. Epiphanem accusarunt, qui eum purpurâ exutum circumduci iussit per vrbem, & in eodem loco occidi, in quo ipse

A occiderat Oniam; vt sequitur. Ita occisus est Onias sanctus, & zelosus Pontifex postquam 36. annis Iudæorum Synagogam æquè ac Remp. magno animi robore contra impios sustentasset. Qualis autem, quantusq; fuerit liquet, tum ex eo quod omnes Iudæi, & Gentiles mortem eius luxerint, adeoque impius rex Epiphanes lachrymas fuderit; tum ex elogio, quod ei dat Scrip. c. 15. 12. vbi Iudas Machabæus pugnaturus contra Epiphanē vidit in somnis Oniam, qui fuerat summus sacerdos, virum bonum, & benignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus fuerat, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Erat autem illi socius Orationis Ieremias, qui ipse

B quoque à suis, Dei desertoribus peremptus fuerat in Ægypto.

DVCE QVODAM TYRANNO] Græcè *Aurano quodam*. q. d. cùm populus ob Lysimachi scelera, & sacrilegia tumultuaretur; Lysimachus populo opposuit tria millia armatorum Duce Tyranno, sed populus vndique concurrens, furensque lapidibus, & fustibus eos fugauit, & Lysimachum iuxta ærarium siue gazophylacium templi occidit. Hæc est summa eorum, quæ fusè in seqq narrantur. VERS. 40.

DE HIS ERGO COEPIT IVDICIVM ADVERSVS MENELAVM AGITARI] q. d. Iudæi Menelaum quasi omnis malitiæ auctorem, qui fratri suo Lysimacho Pseudo-pontifici tot scelera, & sacrilegia suasisset, accusarunt apud Ant. Epiphanem, qui rem idemque iussit iudicialiter contra Menelaum agi. VERS. 43.

ET CVM SVPERARETVR (multitudine testium, VERS. 45.

C & euidentia grauissimorum criminum reus conuinceretur) PROMISIT PTOLEMÆO (Dorymenis filio, vt addunt Græca, qui auctoritate, & gratiā valebat apud Ant. Epiphanem) MVLTAS PECVNIAS DARE AD SVADENDVM REGI] vt Menelaum quasi innocentem absolueret: Iudæos verò accusatores quasi calumniatores pœnâ talionis ad mortem damnaret, cùm ipsi prorsus essent innocentes. Itaque factum est, vt sequitur.

MENELAVS AVTEM PROPTER EORVM QVI IN POTENTIA ERANT AVARITIAM (qua se pecunijs à Menelao corrumpi sinebant) PERMANEBAT IN POTESTATE] Pontificiā. q. d. Menelaus occiso à populo fratre suo Lysimacho Pseudo-pontifice per aulicos pecuniā corruptos intrusit se rursum in Pontificatum, cùm non esset de tribu Leui; sed VERS. 50.

D Beniamin, vt dictum est v. 23. Menelaus ergo Pōtificatum gessit non legitimè, sed vt intrusus per quatuor annos, scilicet ab anno 140. Græcorum; quo ipse curauit occidi Oniam sanctum Pontificē vsque ad annum 145. Græcorum, quo Mathathias contra eum, & regem Epiphanem insurrexit, ac à populo Dux, & Pontifex fuit creatus. Licet enim Onias sanctus filium haberet Oniam, cui iure successionis hæreditariæ Pontificatus illo æuo debebatur; tamen Is iam fugerat in Ægyptum, ac Heliopoli aliud templum erexerat, eiusque se Pontificem constituerat. Iason autem frater Oniæ planè indignus erat Pontificatu, vtpote simoniacus, & apostata, qui Iudæos ad gentilismum traducere satagebat, vt audiuimus initio capitis. Deficientibus ergo legitimis heredibus Pontificatus deuolutus est ad Mathathiam, eiusque filios Iudam, Ionathā, & Simonem Machabæos.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudaei videntes in caelo acies militum confligentes ex eis accipiunt omen instantium bellorum, & caedium Ant. Epiphanis. Iason ex Ammonitide reuersus Ierosolymam occupat, & per caedes in ciues grassatur, Mox v. 11. Ant. Epiphanes Aegypto exclusus iram suam in vicinos Iudaeos euomit: quare Ierosolymam capit, in eoque 80. millia trucidat, 40. millia incarcerat, & totidem diuendit: templum violat, & spoliat ablatis ex eo 1800. talentis, inde rediens Antiochiam in Iudaea reliquit praefectos, qui grauius, quam ipse, Iudaeos affligunt. Quare Iudas Machabaeus cum suis fugit in desertum.

1. EOdem tempore Antiochus secundam profectionem parauit in Aegyptum. 2. Contigit autem per vniuersam Ierosolymorum ciuitatem videri diebus quadraginta per aëra equites discurrentes, auratas stolas habentes, & hastis, quasi cohortes, armatos, 3. & cursus equorum per ordines digestos, & congressiones fieri cominus & scutorum motus, & galearorum multitudinem gladijs districtis, & telorum iactus, & aureorum armorum splendorem, omnisque generis loricarum. 4. Quapropter omnes rogabant in bonum monstra conuerti. 5. Sed cùm falsus rumor exisset, tamquam vita excessisset Antiochus, assumptis Iason non minùs mille viris, repentè aggressus est ciuitatem: & ciuibus ad murum conuolantibus, ad vltimum apprehensa ciuitate, Menelaus fugit in arcem: 6. Iason verò non parcebat in caede ciuibus suis, nec cogitabat prosperitatem aduersum cognatos malum esse maximum, arbitrans hostium & non ciuium se trophaea capturum. 7. Et principatum quidem non obtinuit, finem verò insidiarum suarum confusionem accepit, & profugus iterum abijt in Ammaniten. 8. Ad vltimum, in exitium sui conclusus ab Areta Arabum tyranno, fugiens de ciuitate in ciuitatem, omnibus odiosus, vt refuga legum & execrabilis, vt patriae & ciuium hostis, in Aegyptum extrusus: 9. & qui multos de patria sua expulerat, peregrè perijt, Lacedaemonas profectus, quasi pro cognatione ibi refugium habiturus: 10. & qui insepultos multos abiecerat, ipse & illamentatus, & insepultus abijcitur, sepulturâ neque peregrinâ vsus, neque patrio sepulchro participans. 11. His itaque gestis, suspicatus est rex societatem deserturos Iudaeos: & ob hoc profectus ex Aegypto efferatis animis, ciuitatem quidem armis cepit. 12. Iussit autem militibus interficere, nec parcere occursantibus, & per domus ascendentes trucidare. 13. Fiebant ergo caedes iuuenum ac seniorum, & mulierum & natorum exterminia, virginumque & paruulorum neces. 14. Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti, non minùs autem venumdati. 15. Sed nec ista sufficiunt: ausus est etiam intrare templum vniuersâ terrâ sanctius, Menelao ductore, qui legum & patriae fuit proditor: 16. & scelestis manibus sumens sancta vasa, quae ab alijs regibus & ciuitatibus erant posita ad ornatum loci, & gloriam, contrectabat indignè, & contaminabat. 17. Ita alienatus mente Antiochus, non considerabat, quòd propter peccata habitantium ciuitatem, modicum Deus fuerat iratus: propter quod & accidit circa locum despectio: 18. alioqui nisi contigisset eos multis peccatis esse inuolutos, sicut Heliodorus, qui missus est à Seleuco rege ad expoliandum aerarium, etiam hic statim adueniens flagellatus, & repulsus vtique fuisset ab audacia. 19. Verùm non propter locum, gentem; sed propter gentem, locum Deus elegit. 20. Ideoque & ipse locus particeps factus est populi malorum: posteà autem fiet socius bonorum, & qui derelictus in ira Dei omnipotentis est, iterùm in magni Domini reconciliatione cum summa gloria exaltabitur. 21. Igitur Antiochus mille & octogenis ablatis de templo talentis, velociter Antiochiam regressus est, existimans se prae superbia terram ad nauigandum, pelagus verò ad iter agendum deducturum propter mentis elationem. 22. Reliquit autem & praepositos ad affligendam gentem: Ierosolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem eo ipso, à quo constitutus est: 23 in Garizim autem Andronicum & Menelaum, qui grauius quàm ceteri imminebant ciuibus. 24. Cumque appositus esset contra Iudaeos, misit odiosum principem Apollonium cum exercitu viginti & duobus millibus, praecipiens ei omnes perfectae aetatis interficere, mulieres

lieres ac iuuenes vendere. 25. Qui cùm venisset Ierosolymam, pacem simulans, quieuit vsque ad diem sanctum sabbati: & tunc feriatis Iudæis, arma capere suis præcepit. 26. Omnesque qui ad spectaculum processerant, trucidauit: & ciuitatem cum armatis discurrens, ingentem multitudinem peremit. 27. Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, secesserat in desertum locum, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat: & fœni cibo vescentes, demorabantur, ne participes essent coinquinationis.

HOc caput à v. 11. ad finem æquè ac caput 6. & 7. ordine temporis, quo gesta sunt collocandum est in fine c. 1. lib. 1. ante initium c. 2.

VERS. 1. EODEM TEMPORE ANTIOCHVS (Epiphanes) SECVNDAM PROFECTIONEM PARAVIT IN ÆGYPTVM] vt eam armis subiugaret: sed à Romanis prohibitus, rediens in Iudæam vicinam indignationem suam effudit. Idipsum ante trecentos, & plures annos Gabriel prænunciarat Danieli c. 11. v. 23. & seq. vide ibi dicta.

VERS. 2. CONTIGIT AVTEM PER VNIVERSAM IEROSOLYMORVM CIVITATEM VIDERI DIEBVS 40. PER AERA EQVITES DISCVRRENTES] inter se gladijs districtis, & telorum iactibus confligentes, vti verbis sequentibus valdè efficacibus auctor exaggerat: quæ omnia fuerunt prognostica ingentis cladis Iudææ imminentis, vt sequitur.

Porrò hæc portenta fuêre ab Angelis iussu Dei in aëre effecta per vaporum, & exhalationum certam dispositionem, motum, & concursum, quæ (B) speciem acierum confligentium præ se ferret, vt per ea Deus Iudæis præsignificaret stragem eis mox ab Ant. Epiphane inferendam, ac prælia quæ cum eo gesturus erat Iudas Machabæus. Sic antequam Titus, & Romani obsiderent, & caperent Ierosolymam 21. die mensis Maij, ait Ioseph. lib. 7. de bello c. 12. *Post dies festos ante solis occasum visi sunt per inane ferri currus totis regionibus, & armatæ acies trauantes nubila, & ciuitati circumfusæ.* Idem accidit tempore S. Gregorij cùm Longobardi inuaderent Italiam. Audi eum homil. 1. in Euang. *Priusquam Italia Gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cælo acies vidimus, ipsum qui postea humani generis fusus est, sanguinem coruscantes.* Iulius Obsequens lib. de prodigijs ad Augustum Cæsarem cap. 9. & 7. refert L. Opimio & Q. Posthumio Coss. Consç arma in cælo volare visa, & C. Mario & Horo Coss. Arimini canem locutum, arma cælestia ab ortu & occasu (C) visa pugnare, & ab occasu vinci. L. Scipione & C. Narbono Coss. per Syllana tempora, inter Capuam, & Vulturnum, ingens signorum sonus, armorumque horrendo clamore auditus, ita vt viderentur duæ acies concurrere per plures dies. Pansa item, & Hirtio Coss. cùm aduersus Antonium dimicaretur, armorum, telorumque species à terra visa cum fragore ad cœlum ferri. Eutropius libr. 6. historiæ, cùm Cæsar aduersus Pompeium dimicaret, refert, tantum in aëre armorum strepitum fuisse, vt Antiochiæ, quasi aduentu hostium in muris concurreretur.

Audi & Plinium lib. 2. c. 57. *Armorum crepitus & tubæ sonitus auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus, crebrosque & prius, & postea. Tertio verò consulatu Marij ab Amerinis, & Tudertibus spectata arma cælestia, ab ortu occasuque inter se concurrentia, pulsis quæ ab occasu erant.* Similia Cæsaris cædem præcessêre signa, de quibus Appianus lib. 4. ciuilium. *Hominum*, inquit, *immanes voces, armorum strepitum, equorum cursus inspectante nemine audiebantur.* De eodem tempore Ouidius (A) lib. decimoquinto Metamorphoseos:

Signa tamen luctus dant non incerta futuri;
Arma ferunt inter nigras crepitantia nubes,
Terribilesque tubas, auditaque cornua cælo
Præmonuisse nefas.

Similia portenta recenset Seneca in quæst. natural. August. Niphus in Meteorologicis, Corn. Gemma Frisius in Cosmocriticis, Conr. Lycosthenes licèt in fide heterodoxus libr. de prodigijs pag. 189. 210. & 228. Memini mihi in Belgio cùm puer essem similia in cælo ostenta fuisse ostensa sub initium bellorum Belgicorum, quæ proinde Belgio instare ex hisce signis viri sapientes, iam tum prænunciabant & euentus docuit, docetque adhuc prænunciationem fuisse verissimam. Denique Astrologi, ac nominatim Ptolomæus in Centiloquio c. 9. censet hæc fieri naturaliter vi astrorum, ac præsertim vi astri Persei: sic & August. Niphus (B) lib. 1. Meteor. fol. 31. pag. 4. sed veriùs est hæc fieri à prouidentia speciali Dei per Angelos, qui tamen astris, ventis, & vaporibus ad hæc spectra producenda vtuntur, vt figuras cladis præsignificent. Vide Christ. à Castro lib. 1. prolegom. in minores Prophetas c. 17.

VERS. 4. QVAPROPTER OMNES ROGABANT IN BONVM MONSTRA, (Græcè ἐπιφανείας, id est apparitionẽ, visa ostenta acierum in aëre confligentium, quæ conflictus in Iudæa fore acres præmonstrabant) CONVERTI] vt scilicet Iudæi in hisce conflictibus forent superiores, neque vincerentur, sed vincerẽt, vti de facto Ant. Epiphanem vicerunt Iudas, eiusque fratres Machabæi.

VERS. 5. SED CVM FALSVS RVMOR EXISSET TANQVAM VITA EXCESSISSET ANTIOCHVS (Epiphanes) ASSVMPTIS IASON NON MINVS MILLE VIRIS REPENTE AGGRESSVS EST CIVITATEM] puta Ierosolymam. Iason hic frater Oniæ sancti Pontificis data (C) pecunia emerat Pontificatum ab Epiphane, itaque Pontificatu extruserat fratrem Oniam: sed Menelao plus pecuniæ offerenti Epiphanes Pontificatum tradidit, excluso Iasone. Iason ergo audiens rumorem de morte Epiphanis, cùm iam eius offensam, & potentiam non metueret, ex Ammonitide, vbi exulabat, armatis mille viris rediens, Ierosolymam inuasit, & occupauit vt Pontificatum recuperaret. Quocirca MENELAVS, qui Iasonem extruserat ex vrbe FVGIT IN ARCEM montis Sion.

VERS. 7. ET PRINCIPATVM (sacrum, puta Pontificatum, eique annexum Principatũ politicum quem maximè ambiebat Iason, tunc enim Pontifex simul erat Dux, & princeps populi) QVIDEM NON OBTINVIT, quia à confluente ciuium multitudine ipse quasi hostis, & tyrannus cum suis vrbe expulsus fuit. Quid enim poterant mille eius viri, & insidiæ contra centena, & plura ciuium millia? Vnde PROFVGVS ITERVM ABIIT IN AMMANITEM, indeque errans, & vagus instar Caini profugit in Arabiam; sed cùm ibi Arethæ regi de

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANt. Epiphanes mittit senatorem, qui cogat Iudæos ad gentilismum, ac templum Ierosolymitanum consecret Ioui Olympio, Garizitanum verò Ioui Hospitali. Quare resistentes illi mactantur, præcipitantur, concremantur. Inter quos v. 18. recensetur gloriosa mors, & martyrium Eleazari, qui maluit excarnificari, quàm carne porcinâ contra legem vesci.

1. SEd non post multum temporis, misit rex senem quemdam Antiochenum, qui compelleret Iudæos, vt se transferrent à patrijs & Dei legibus: 2. contaminare etiam quod in Ierosolymis erat templum, & cognominare Iouis Olympij: & in Garizim, prout erant hi, qui locum inhabitabant Iouis hospitalis. 3. Pessima autem & vniuersis grauis erat malorum incursio: 4. nam templum luxutiâ & comessationibus Gentium erat plenum, & scortantium cum meretricibus, sacratisque ædibus mulieres se vltrò ingerebant, intrò ferentes ea, quæ non licebat. 5. Altare etiam plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur. 6. Neque autem Sabbata custodiebantur, neque dies sollemnes patrij seruabantur, nec simpliciter Iudæum se esse quisquam confitebatur. 7. Ducebantur autem cum amara necessitate in die natalis regis ad sacrificia: &, cùm Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hederâ coronati Libero circuire. 8. Decretum autem exijt in proximas Gentilium ciuitates, suggerentibus Ptolemæis, vt pari modo & ipsi aduersus Iudæos agerent, vt sacrificarent, 9. eos autem, qui nollent transire ad instituta Gentium, interficerent: erat ergo videre miseriam. 10. Duæ enim mulieres delatæ sunt natos suos circumcidisse: quas, infantibus ad vbera suspensis, cum publicè per ciuitatem circumduxissent, per muros præcipitauerunt. 11. Alij verò ad proximas coëuntes speluncas, & latenter sabbati diem celebrantes, cùm indicati essent Philippo, flammis succensi sunt, eò quòd verebantur, propter religionem & obseruantiam, manu sibimet auxilium ferre. 12. Obsecro autem eos, qui hunc librum lecturi sunt, ne abhorrescant propter aduersos casus, sed reputent, ea quæ acciderunt, non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri. 13. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. 14. Non enim, sicut in alijs nationibus, Dominus patienter expectat, vt eas, cùm iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat: 15. ita & in nobis statuit, vt peccatis nostris in finem deuolutis, itademum in nos vindicet. 16. Propter quod nunquam quidem à nobis misericordiam suam amouet: corripiens verò in aduersis, populum suum non derelinquit. 17. Sed hæc nobis ad commonitionem legentium dicta sint paucis. Iam autem veniendum est ad narrationem. 18. Igitur Eleazarus vnus de primoribus Scribarum, vir ætate prouectus, & vultu decorus, aperto ore hians, compellebatur carnem porcinam manducare. 19. At ille gloriosissimam mortem magis quàm odibilem vitam complectens, voluntariè præibat ad supplicium. 20. Intuens autem, quemadmodum oporteret accedere; patienter sustinens, destinauit non admittere illicita propter vitæ amorem. 21. Hi autem qui astabant, iniqua miseratione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollentes eum secretò rogabant afferri carnes, quibus vesci ei licebat, vt simularetur manducasse, sicut rex imperauerat, de sacrificij carnibus: 22. vt, hoc facto, à morte liberaretur: & propter veterem viri amicitiam, hanc in eo faciebant humanitatem. 23. At ille cogitare cœpit ætatis ac senectutis suæ eminentiam dignam, & ingenitæ nobilitatis canitiem, atque à puero optimæ conuersationis actus: & secundùm sanctæ & à Deo conditæ legis constituta, respondit citò, dicens, præmitti se velle in infernum. 24. Non enim ætati nostræ dignum est, inquit, fingere: vt multi adolescentium, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum: 25. & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur; & per hoc maculam, atque execrationem meæ senectuti conquiram. 26. Nam, etsi in præsenti tempore supplicijs hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam. 27. Quamobrem fortiter vitâ excedendo, senectute quidem dignus apparebo: 28. adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo,

ac fortiter pro grauissimis ac sanctissimis legibus honesta morte persungar. His dictis, confestim ad supplicium trahebatur. 29. Hi autem, qui eum ducebant, & paulò antè fuerant mitiores, in iram conuersi sunt propter sermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiam prolatos arbitrabantur. 30. Sed, cùm plagis perimeretur, ingemuit, & dixit: Domine, qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis, quia cùm à morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores: secundùm animam verò propter timorem tuum libenter hæc patior. 31. Et iste quidem hoc modo vitâ discessit, non solùm iuuenibus, sed & vniuersæ genti memoriam mortis suæ ad exemplum virtutis & fortitudinis derelinquens.

Vers. 1. MISIT REX (Ant. Epiphanes) SENEM (senatorem: senatus enim erat concilium senum: senum enim est sapientia & prudentia) QVENDAM ANTIOCHENVM] Græcè *ἀθηναῖον*, id est *Atheniensem*, fortè quia Athenis erat oriundus, sed Antiochiæ factus ciuis habitabat: aut quòd nomen proprium ei sonet *Atheneus*. Noster Mariana censet illum fuisse Bacchidem, quem cogentem Iudæos idolis sacrificare Mathathias ex zelo occidit, vt dictum est lib. 1. c. 2. v. 25.

Vers. 2. CONTAMINARE &c. TEMPLVM ET COGNOMINARE IOVIS OLYMPII] Iussit Antiochus ergo Iouis idolum in templo collocari, & adorari, ac templum solemni ritu dedicari, indeque templum Iouis nuncupari. Ecce hæc est *abominatio desolationis*, hoc est abominandum idolum omnia desolans, prædicta ante trecentos annus à Daniele cap. v. 31.

B ET IN GARIZIM PROVT ERANT NI QVI LOCVM INNABITABANT IOVIS NOSPITALIS] q. d. templum Garizitanum Samaritanorum, de quo Ioannis 4. v. 20. Antiochus iussit dedicari Ioui hospitali, eò quòd incolæ Garizitani, & Samaritani essent hospites, & aduenæ. Ex Assyria enim in Samariam quasi hospites, & peregrini traducti erant à Salmanasar 3. Reg. 17. Vndè & Samaritani in epist. ad Antiochum scriptâ quam recenset Iosephus lib. 12. c. 9. vocant se *hospites*, id est aduenas, & peregrinos. Iupiter enim hospitalis dictus est eò quòd ei, quasi Deo hospitum cura, & tutela incumberet, ne quis eos impunè fraudaret, vel læderet. Vndè eū inuocat Æneas peregrè in Italiam pergens. Sic enim ait Æneid. 1.

Iupiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyrijsq; diem, Troiaq; profectis
Esse velis.

Vers. 7. C DVCEBANTVR AVTEM (Iudæi turmatim magno numero) CVM AMARA NECESSITATE (puta violenta coactione) IN DIE NATALIS REGIS (Ant. Epiphanis) AD SACRIFICIA, quæ offerebantur idolis, vt ijs assisterent & cooperarentur, ex ijsque manducarent quasi consentientes idolis, & idololatriæ.

ET CVM LIBERI (Bacchi) SACRA CELEBRARENTVR, COGEBANTVR HEDERA CORONATI LIBERO CIRCVIRE] q. d. cùm Bacchanalia, id est festa Bacchi celebrarentur potando, saltando, ludendo, scortando &c. in omni carnis licentia ac concupiscentiæ libertate (vnde Bacchus vocabatur Liber quod omnem carnis libertatem cuilibet in festis, & sacris suis daret) cogebantur Iudæi in honorem Liberi, siuè Bacchi coronari hederâ, itaque templum, vel vrbem circuire. Erat enim hedera dicata Baccho, eò quòd sua frigiditate resistat vino, & ebrietati, cuius Deus erat Bacchus teste Plinio lib. 16. c. 34. Tertul. lib. de corona mil. c. 7. & Cœlio Rodigino lib. 14. c. 49. Græci enim

A suis pergræcationibus, id est compotationibus indulgentes (ac maximè Ant. Epiphanes) colebant Bacchum; vnde & fingebant Bacchum apud se ex femore Iouis natum, ait Dionysius. Bacchus ergo dictus est Liber, quasi Deus libertatis, vel eò quòd vinum curas soluat, & mentem ab illis liberet, & audaciorem in omnes conatus faciat. Varro à labendo deducit, quod lubrica mens quò lubet prolabatur S. Aug. lib. 6. de ciuit. cap. 9. docet Liberum vocari, *quòd mares in coeundo per eius beneficium emissis seminibus liberentur. Hoc idem in feminis agere Liberam, quam etiam Venerem putant*. Porrò quāta fuerit turpitudo sacrorum Liberi, idem August. describit lib. 7. de ciuit. c. 21.

DECRETVM (cogendi Iudæos ad colendum Bacchum) AVTEM EXIIT IN PROXIMAS GENTILIVM CIVITATES SVGGERENTIBVS PTOLE- Vers. 8.
B MÆIS] duobus fratribus, scilicet Ptol. Philometore, & Ptol. Physcone, qui regnabant in Ægypto. Verùm quia hi hoc tempore penè pueri erant, nec vicinas Ierosolymæ ciuitates in Syria occupabāt, ijdemque in Iudæos erant beneuoli; hinc meliùs per Ptolemæos hic accipias eos, qui erant ex familia Ptolemæorum iam dictorum, ac pro Ant. Epiphane preerant Ciliciæ, & Phœnici præsertim Tyro, & Sidoni, qualis fuit Ptolemæus, cuius mentio fit c. 4. v. 45. & cap. 8. v. 8. Quia enim Ant. Epiphanes erat auunculus Ptol. Philometoris, & Physconis, hinc ex eorū cognatis, & familiaribus nonnullos in suam aulam asciuit, eosque suis prouincijs in Syria præfecit.

CVM INDICATI ESSENT PHILIPPO, FLAMMIS Vers. 11.
SVCCENSI SVNT] eò quòd Sabbathum colerent, & iudaizarent, ideoque Sabbatho inuasi nollent se defendere ob honorem Sabbathi, quo lex ab opere quiescere iubebat, sed permanerent illo die se
C occidi, vt sequitur. Hic est Philippus ille, quem Antiochus ad exagitandos Iudæos misit c. 5. v. 22.

IGITVR ELEAZARVS (Eleazarus Hebr. idem Vers. 18.
est quod *Dei adiutorium*, quod huic glorioso athlethæ, & martyri ad tentationes, & tormenta validum affuit) VNVS DE PRIMORIBVS SCRIBARVM (id est Doctorum, & Legisperitorum) Iosephus filius Gorionis lib. 3. c. 2. & 4. eum vocat *sacerdotē* imò *principem sacerdotum* scilicet suę vicis, & classis. Erant enim 24. classes sacerdotum, quarum quæque suum habebat principem. Additque eum fuisse è 72. interpretibus qui sub Ptol. Philadelpho S. Script. ex Hebræo in Græcum conuerterunt. Verùm sic debuisset esse 120 annorum, non 90. dumtaxat, vt ipse ait v. 14. S. Greg. Nazianz. orat. 22. de Machabęis, & S. Ambr. l. 2. de Iacob, & vita beata cap. 10. & 11. eum vocant *patrem*, id est doctorem, & magistrum septem fratrum Machabæorum myrtyrum, de quibus c. seq. vnde ipsi Antiocho dixerunt, ait Nazianz. *Eleazari discipuli sumus, pater prius decertauit, filij postea certabunt*. Et S. Amb. *sequi-*

mur

mur patent filij, discipuli dilectorem.

VVLTV DECORVS (Grecè *aspectu faciei* καλλιστος, id est *pulcherrimus*) VOLVNTARIE (Græcè sponte) PRÆIBAT AD SVPPLICIVM] Græcè *ad tympanum*. Porro *tympanum* erat genus tormenti, quo homines fortiter, & rigidè distendebantur, vel in mensa, aut scamno, vel ad palum alligati quasi in eculeo, ibique fustibus pulsabantur, vti pelles distentæ in tympano pulsantur, vti ex Polybio, Suida, & Aristophane docet Seranus. Nonnulli quoq; ibidem flagris cædebantur vel viui excoriabantur, vel candentibus laminis vstulabantur, vti Eleazaro huic factum narrat Iosephus; vel saxis, malleisque tundebantur, & quasi tympanum omnium verberibus cruciatibusque objiciebantur.

Huc alludens Apostolus Heb. 11. v. 34. ait. *Alij autem distenti sunt*, Græcè ἐτυμπανίσθησαν id est *tympanizati sunt*, Suidas *fustibus contusi sunt*, S. Chrys. *decollati sunt*. Eleazarus ergo distentus, pulsatusque in tympano typus fuit Christi in cruce distenti, malleisque pulsati, & confixi.

VERS. 20. INTVENS (legit Noster προσιδόμενος, & iam legunt προσπτύων, id est *expuens*, scilicet carnem sibi violenter in os ingestam) AVTEM QVEMADMODVM OPORTERET ACCEDERE] q. d. prospiciens, præcogitans, præmeditans, quomodo oporteret ad certamen hoc acre accedere, nimirum tamquam pugilem athletam, & martyrem Dei, qui primus agonem hunc fidei erat obiturus, cæterisque exemplum inuictæ constantiæ, & fortitudinis daturus firmo mentis proposito, ac voluntate prorsus obfirmata, OBSTINAVIT NON ADMITTERE ILLICITA PROPTER VITÆ AMOREM] puta non comedere carnem porcinam Iudæis Leuit. 11. vetitam, præsertim quia eam comedere iubebatur ab Antiocho tyranno in legis contemptum, vt hac manducatione significaret se à Iudaismo ad Gentilismum apostatare. Quocirca maluit Eleazarus excarnificari, quàm porcinam comedere, & Antiocho consentire.

Addit Ioseph. lib. de Machabæis cap. 5. Antiochum suasisse varijs rationibus Eleazaro, vt porcinam ederet, ac inprimis illâ, quod Deus daturus esset illi veniam eò quòd non sponte, sed vi coactus comedisset porcinam. Eleazarum verò regi respondisse. *Nos Antioche, quibus ex diuina lege viuendum esse persuasum est, nullam necessitatem violentiorem eis esse existimamus, quàm legi nostræ parere: quo fit vt nullo pacto violandum esse censeamus*. Causam subdit: *Temperantiam enim docet nos, ita vt omnibus voluptatibus & cupiditatibus imperemus, & fortitudinem sic exerceamus, vt labores omnes vltrò feramus. Iustitiam quoq; sic docet, vt eum qui solus Deus est magnificè veneremur*. Et paulò pòst: *Verùm non committam, vt tu me sic derideas: neq; sacrum maiorum nostrorum de lege seruanda iusiurandum violabo, non si mihi & oculos effoderis, & viscera torrueris. Non ego sic sum senex & effeminatus, vt mihi non vigeat pietate ratio. Tu & rotas compone, & ignem affla vehementiùs: nō sic me miseret senectutis meæ, vt eius causa patriam legem violem. Non tibi mentiar præceptrix lex, neque te abiurabo chara temperantia neque te dedecorabo sapientiæ studiosa ratio, neque te abnegabo venerabile sacerdotium, legumq; scientia: castum me maiores accipient, non veritum mortiferam istam tuam violentiam*. Subdit deinde c. 6. *Hoc pacto contra tyranni exhortationem locutum Eleazarum, qui aderant satellites crudeliter ad tormenta trahunt; ac primum nudatum, brachia vtrimq; tenentes, flagris cædunt, præcone*

A *interea vociferante, vt regis mandatis obediret. At magnanimus ille Eleazarus perinde ac si in somnio cruciaretur, nihil prorsum mouebatur. sed intentis oculis cælum intuebatur ille senex, cùm interea ipsius caro verberibus laniaretur, & diffluente sanguine latera vulnerarentur. Cumq; corpore dolores non ferente ad terram cecidisset, rectam tamen immotamq; rationem habebat. Hic crudelis quidam satelles, in iacentis ilia insilit eumq; pedibus pulsat, vt surgeret. At ille dolores ferebat, & vim illam contemnens cruciatus tolerabat, & verberantes vincebat senex carnifices, adeo vt ipsis quoque eius animi præstantia esset admirationi*. Plura hic addit Iosephus quæ nō habet Scriptura, quorū proinde penes ipsum sit fides. Ad Iosephi verba alludens S Ambr. lib. 2. de Iacob c. 11. asserit Eleazarum dixisse: *Nos non intentione ducimur, sed reuerentia legis tenemur, quæ suilla carne abstinendum præcipit. Quod si hoc leue putas, vt*
B *carne vescamur suillâ, qui in minimis legem contempserit, quomodo in magnis tenebit? Abstinentia nostra disciplina est castimoniæ. Non sum ita senex, vt non iuuenescat animi fortitudo. Senectus portus esse debet, non naufragium vitæ superioris. Non te negabo lex patria: non abiurabo vos sancta instituta maiorum, non decolorabo vos infulæ sacerdotales: non te perfidiæ puluere turpabo, canities*. Itaq; simulare ne quidem voluit, cùm aliæ carnes proponerentur, & sic, ait Ambrosius, *immoriendo tormentis, factus est cæteris magisterium perseuerantiæ, qui electus erat ad infirmitatis exemplum*.

DICENS PRÆMITTI SE VELLE IN INFERNVM] id est velle se mori, mittique in limbum patrum potiùs quàm contra legem porcinam edere. VERS. 23.
Eleazarum imitantur Carthusiani, qui carnem, licèt à medico præscriptam, vt necessariam ad ægroti vitam, constanter respuunt, maluntque po-
C tiùs mori vt votum suum de non vescendo carnibus illibatum, inuiolatumque conseruent. Licet enim religioni, & voto postponere vitam: vti S. Casimirus ægrotans maluit mori, vt votum virginitatis seruaret, cùm medici assererent, cum à morbo quo laborabat curari non posse nisi vxorē duceret, hisce omnibus enim hoc vnum respondit: *Eligo virgo mori*. nimirum:

Et viuam & moriar: viuam cùm virgine Iesu,
Cuius amore lubens eligo virgo mori.

Hi sunt Heroum actus castitatis, temperantiæ, fortitudinis heroici.

NAM ETSI IN PRÆSENTI TEMPORE SVPPLICIIS HOMINVM ERIPIAR, SED MANVM (vindictam acerrimam) OMNIPOTENTIS NEC VIVVS NEC DEFVNCTVS EFFVGIAM] Peccasset enim mortaliter Eleazarus in Deum si porcinam iussu Antiochi VERS. 26.
D comedisset, quia is eam comedi iubebat in contemptum legis & Dei, vt eo quasi signo testaretur se à lege, & Deo ad Antiochum, eiusque Deos apostatare.

AD SVPPLICIVM (Græcè ad tympanum, de quo v. 19.) TRAHEBATVR] Addit Ioseph. lib. de Machab. c. 6. *Hanc eius magnanimitatem videntes illi, qui ne ipsorum quidem misericordia flecteretur igni eum admouent, & diris instrumentis subiectū cremant, tetrosq; odores eius naribus infundūt. Ille iam vsq; ad ossa vstulatus, & animam acturus, conuersis ad Deū oculis dixit: Tu scis Deus, me, cū euadere liceret, igneis cruciatibus propter legē emori. Quare propitius esto genti tuæ, nostro pro ipsis supplicio contentus. Fac vt eorum expiatorius sit sanguis meus, & pro eorum vita accipe meam. Hæc locutus vir sanctus, generosè mortuus est*. Hæc Iosephus: quæ cum tympano non adeò conueniunt, nisi dicamus VERS. 28.

reos in tympano non tantùm fustibus, sed & ignibus, & quouis supplicio excruciari solitos, quod verum esse liquet ex Auctoribus, & Martyrum actis. Vndè Lipsius lib. de cruciat. *Tympanum*, ait, *omnia hæc cruciamentorum genera complectitur.*

Vers.30. DVROS CORPORIS SVSTINEO DOLORES: SECVNDVM ANIMAM VERÒ PROPTER TIMOREM TVVM LIBENTER HÆC PATIOR.] Illustre ergo, & gloriosum fuit hoc Eleazari martyrium, qui quasi dux septem fratribus, cæterisque ad illud idem præiuit. Quocirca ipse à Nazian. vocatur *primitiæ martyrum veteris testamenti*, sicut Stephanus noui. Esto enim ante Eleazarum passi sunt martyrium Abel, Isaias, Zacharias, Ieremias, cæterique prophetæ; tamen Eleazarus primus fuit, qui expressè pro vera in Deum fide, & religione publicè contra Antiochum eam subuertere volentem, solennem martyrij agonem obijt.

Audi Nazian. *Hic Eleazarus primitiæ eorum, qui ante Christum passi sunt, quemadmodum Stephanus eorum, qui post Christum, vir sacerdos & natu grandis,* A *tum capillis, tum prudentiâ canus, priùs quidem pro populo sacrificia, & preces adhibens, nunc autem seipsum quoque Deo offerens, perfectissimam hostiam, ac totius populi expiatricem, faustum certaminis præludium, loquens pariter, ac tacens exhortatio: septemq́; insuper filios offerens, institutionis suæ fructum, hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, omni legali sacrificio clariorem, & puriorem. Filiorum enim virtutes parentibus ascribere æquissimum, ac iustissimum est.* Audi & elogia, quæ Eleazaro meritò dat Ioseph. l. de Machab. c. 6. *O digne sacerdotio sacerdos. Non polluisti sacros istos dentes neque religionis hospitem ventrem immundorum esu cõtaminasti. O legis concentor, diuiniq́; sermonis studiose. Tales esse decet eos, qui legis sacrum ministerium proprio sanguine obeunt, & generoso sudore lethi doloribus resistunt. Tu pater legum nostrorum bonitatem tua patientia gloriosè sanxisti, & sanctimoniam grauitate verborum stabiliuisti, factisq́; tuis fidem conciliasti dictis diuinæ disciplinæ. O cruciatu vehementior senex, & igne acrior vetule, & affectionibus maior Eleazare. O felix senecta, quæ fidele mortis sigillum absoluit.*

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Septem fratres Machabæi hortante matre dignissima, Antiochi tormenta constantissimè superant, ac martyrij lauream capessunt,

1. Contigit autem & septem fratres vnà cum matre sua apprehensos, compelli à rege edere contra fas carnes porcinas, flagris & taureis cruciatos. 2. Vnus autem ex illis, qui erat primus, sic ait: Quid quæris, & quid vis discere à nobis? parati sumus mori, magis quàm patrias Dei leges præuaricari. 3. Iratus itaque rex iussit sartagines & ollas æneas succendi: quibus statim succensis, 4. iussit ei qui prior fuerat locutus, amputari linguam: &, cute capitis abstractâ, summas quoque manus & pedes ei præscindi, ceteris eius fratribus et matre inspicientibus. 5. Et, cùm iam per omnia inutilis factus esset, iussit ignem admoueri, & adhuc spirantem torreri in sartagine: in qua cùm diu cruciaretur, ceteri vnà cum matre inuicem se hortabantur mori fortiter, 6. dicentes: Dominus Deus aspiciet veritatem, et consolabitur in nobis, quemadmodum in protestatione cantici declarauit Moyses: Et in seruis suis consolabitur. 7. Mortuo itaque illo primo, hoc modo, sequentem deducebant ad illudendum: &, cute capitis eius cum capillis abstractâ, interrogabant, si mandocaret priùs, quàm toto corpore per membra singula puniretur. 8. At ille, respondens patria voce, dixit: Non faciam. Propter quod et iste, sequenti loco, primi tormenta suscepit: 9. & in vltimo spiritu constitutus, sic ait: Tu quidem scelestissime in præsenti vita nos perdis: sed Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit. 10. Post hunc tertius illuditur, et linguam postulatus citò protulit, & manus constanter extendit: 11. & cum fiducia, ait: E cælo ista possideo, sed propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero: 12. ita vt rex, & qui cum ipso erant, mirarentur adolescentis animum, quòd tamquam nihilum duceret cruciatus. 13. Et hoc ita defuncto, quartum vexabant similiter torquentes. 14. Et, cùm iam esset ad mortem, sic ait: Potius est ab hominibus morti datos spem exspectare à Deo, iterùm ab ipso resuscitandos: tibi enim resurrectio ad vitam non erit. 15. Et cùm admouissent quintum, vexabant eum. At ille respiciens in eum, dixit: 16. Potestatem inter homines habens, cùm sis corruptibilis, facis quod vis: noli autem putare genus nostrum à Deo esse derelictum, 17. tu autem patienter sustine, & videbis magnam potestatem ipsius, qualiter te & semen tuum torquebit. 18. Post hunc ducebant sextum, & is, mori incipiens, sic ait: Noli frustrà errare: nos enim propter nosmetipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum, & digna admiratione facta sunt in nobis: 19. tu autem ne existimes tibi impunè futurum, quòd contra Deum pugnare tentaueris. 20. Supra modum autem mater mirabilis,

rabilis, bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios sub vnius diei tem-
pore conspiciens, bono animo ferebat, propter spem quam in Deum habebat: 21. sin-
gulos illorum hortabatur voce patria fortiter, repleta sapientia: &, femineæ cogita-
tioni masculinum animum inserens, 22. dixit ad eos: Nescio qualiter in vtero
meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui vobis & vitam, & singu-
lorum membra non ego ipsa compegi: 23. Sed enim mundi Creator, qui formauit
hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem, & spiritum vobis iterùm cum
misericordia reddet & vitam, sicut nunc vosmetipsos despicitis propter leges eius.
24. Antiochus autem, contemni se arbitratus, simul & exprobrantis voce despecta,
cum adhuc adolescentior superesset, non solùm verbis hortabatur, sed & cum iura-
mento affirmabat, se diuitem & beatum facturum, & translatum à patrijs legibus ami-
cum habiturum, & res necessarias ei præbiturum. 25. Sed ad hæc cùm adolescens
nequaquam inclinaretur, vocauit rex matrem, & suadebat ei vt adolescenti fieret in
salutem. 26. Cùm autem multis eam verbis esset hortatus, promisit suasuram se fi-
lio suo. 27. Itaque inclinata ad illum, irridens crudelem tyrannum, ait patria voce:
Fili mi, miserere mei, quæ te in vtero nouem mensibus portaui, & lac triennio dedi &
alui, & in ætatem istam perduxi. 28. Peto nate, vt aspicias ad cælum & terram, &
ad omnia quæ in eis sunt: & intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum ge-
nus: 29. ita fiet, vt non timeas carnificem istum; sed dignus fratribus tuis effectus
particeps, suscipe mortem, vt in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam. 30.
Cùm hæc illa adhuc diceret, ait adolescens: Quem sustinetis? non obedio præcepto re-
gis, sed præcepto legis, quæ data est nobis per Moysen. 31. Tu verò, qui inuentor
omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei. 32. Nos enim pro
peccatis nostris hæc parimur. 33. Et si nobis propter increpationem & correptio-
nem Dominus Deus noster modicum iratus est: sed iterum reconciliabitur seruis suis
34. Tu autem, ô sceleste, & omnium hominum flagitiosissime, noli frustrà extolli
vanis spebus in seruos eius inflammatus. 35. nondum enim omnipotentis Dei, &
omnia inspicientis, iudicium effugisti. 36. Nam fratres mei, modico nunc dolore
sustentato, sub testamento æternæ vitæ effecti sunt: tu verò iudicio Dei iustas super-
biæ tuæ pœnas exolues. 37. Ego autem, sicut & fratres mei, animam & corpus
meum trado pro patrijs legibus: inuocans Deum maturiùs genti nostræ propitium fie-
ri, teque cum tormentis & verberibus confiteri, quòd ipse est Deus solus. 38. In me
verò & in fratribus meis desinet omnipotentis ira, quæ super omne genus nostrum iu-
stè superducta est. 39. Tunc rex accensus irâ, in hunc super omnes crudeliùs de-
sæuit, indignè ferens se derisum. 40. Et hic itaque mundus obijt, per omnia in Do-
mino confidens. 41. Nouissimè autem post filios & mater consumpta est. 42. Igi-
tur de sacrificiis, & de nimiis crudelitatibus satis dictum est,

CONtigit hæc historia vno anno ante Mathathiæ, & Iudæ Machabæi Pontificatum, & bella cū Antiocho Epiphane, nimirùm anno 145. Græcorum, qui fuit Ant. Epiphanis nonus, Ptol. Philometoris 13. vrbis Romæ 586. ante Christi natalem 166. ita Salianus, & alij.

VERS. 1. CONTIGIT AVTEM ET SEPTEM FRATRES VNA CVM MATRE SVA APPREHENSOS COMPELLI A REGE (Ant. Epiphane) CONTRA FAS CARNES PORCINAS EDERE. In veteri (nam in moderna non extant) Iosephi editione Græca horum septem fratrum nomina assignantur hæc. Primus vocabatur *Machabæus*, secundus *Aber*, tertius *Machir*, quartus *Iudas*, quintus *Achas*, sextus *Areth*, septimus *Iacob*; mater verò *Machabaa*, à qua filij omnes dicti sunt Machabæi, ait S. Thomas, licet Serarius ita dictos putet à fratre primo, cui nomen erat Machabæus; Scaliger verò à robore, & fortitudine animi, sicut ex eodem dictus est Iudas Machabæus: veriùs est eam vocatam fuisse *Salomon*, vt dicam v. 20. Erant omnes, inquit Iosephus, genere illustres, corpore venustissimi; sed animo formosiores, statu cælibes plerique, vel omnes. Passi sunt Antiochiæ; eò enim redierat Ant. Epiphanes; vbi posteà sub S. Petro A primò Christi discipuli vocati sunt Christiani. Vnde S. August. serm. 109. de Temp. c. 6. *Sanctorum*, inquit, *Machabæorum basilica, etiam in Antiochia prædicatur. In illa scilicet ciuitate, quæ regis ipsius persecutoris nomine vocitatur. Antiochum quippe regem persecutorem impium pertulerunt, & memoria martyrij eorum in Antiochia celebratur, vt simul sonet & nomen persecutoris, & memoria coronatoris. Hæc basilica à Christianis tenetur, & à Christianis ædificata est.*

Porrò quâ ætate hi septem fratres fuerint, docet S. Chrys. hom. de Machabæis: *Agonem*, ait, *proponens Christus nō iuuenes exercitos ad certamina athletas, sed primæuos adolescentulos & cum ipsis senem Eleazarum, simulq; mulierem anum, matrem septem adolescentium vult considerare.* Et Prudent. hymno de S. Romano.

Narrauit illud nobile, ac memorabile
Certamen, vna matre quod septem editi
Gessere pueri, sed tamen factis viri. Et infrà:
Linguam tyrannus amputari iusserat
Vni ex ephebis.

Et D. Ambr. in lib. de Iacob, & vita beata c. 11. *Insultare*, ait, *licet tyranno, qui dum callidè à sene incipiendum putat, magistrum eligit, qui discipulos faceret fortiores*;

res: quorum velut puerilem ætatem præmijs prouocabat ad culpam, arguebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duci respondent, quid contemnis vel circumscribis, vt pueros, sed fides tana est, sed valida disciplina. Experire, serta, subijce quibus places pœnis puerilia viscera, non inuenies corda puerilia. Et mox: *quam vicit senectus, superabat æmula senectutis pueritia.*

Flagris et taureis (Grecè σευρᾶις id est neruis taurorum) crvciatos, & flagellatos.

Vers. 2. Vnvs avtem ex illis, qvi erat primvs (nomine *Machabæus*, vt dixi) sic ait: qvid qværis et qvid vis discere a nobis? (vide hic animositatem Machabæi, qui regem alloquitur quasi puerum, & discipulum) parati svmvs mori magis qvam patrias Dei leges prevaricari.] Hic erat natu maximus, & primogenitus, vnde ipse vnus pro omnibus respondet: ipsius enim os, sensusque erat os, sensusque cæterorum, qui in fide obfirmati pro ea optabant mortem, & martyrium. Iosephus lib. de Machabæ. 8. addit Antiochum multis verbis, & rationibus exhortatum fuisse hosce septem fratres ad comedendam porcinam, ac ni sibi obedirent, omnes cruciatus minitatum esse; ideoq; eis ostendisse omnium tormentorum instrumenta, quæ ad illos excruciandos parauerat, nimirum fidiculas, rotas, eculeos, catapultas, lebetes, sartagines, digitos, & manus ferreas, cuneos, ignes &c. ac subiecisse: *Adolescentes timete, & quod veneramini numen id, vobis per vim delinquentibus ignoscet.* Mox omnes vna mente, & voce respondisse: *parati sumus mori potiùs quàm patria violare præcepta. Terres nos mortem nobis per tormenta minitando; quasi qui non paulò antè quale hoc sit didiceris ab Eleazaro. Quod si senes Hebræi etiam in tormentis pietatem retinuerunt, iustius moriemur nos iuuenes, contemptâ tormentorum tuorum violētiâ, quam & præceptor noster vicit. Quapropter, tenta, tyranne, num animas quoque nostras pro pietate pugnantes necare possis. Ne puta te nobis nocere cruciādo, nos enim malis patienter ferendis virtutis præmia consequemur. At tu ob nostri cædem nefariam ab vltione diuina æterno afficiēre cruciatu.*

Vers. 3. Iratvs itaqve rex ivssit sartagines, et ollas æneas svccendi.] Plenæ erant, inquit Theophilus Alex. epistol. 3. paschali, feruentis olei sartagines, & ad frigenda sanctorum corpora, terrore incredibili personabant; & tamen inter hæc omnia paradisum animo deambulantes, non sentiebant quod patiebantur, sed quod videre cupiebant. Porrò *sartago*, inquit Anton. Gallonius lib. de Martyrum cruciat. p. 221. *erat patella oualis, vel rotunda, amplaque, oleo, pice, resina, ac sulphure referta, igni applicabatur; cumq; ebullire, atque efferuescere inciperet inijciebantur in eam vtriusq; sexus Christiani, qui cōstanter, fortiterq; in Christi fidei confessione perstitissent, vt instar piscium in oleum feruens coniectorum, torrerentur, ac suffrigerentur.* Additque martyres aliquando toto corpore in sartagine amplâ frixos fuisse, vti contigit S. Euphemiæ; aliquando verò non toto corpore, sed per membra singula; quamobrem hęc ibi literis cōsignata habentur: *Mandauit Priscus Proconsul eam, id est sanctam virginem, ferris membratim diuidi, & in sartagine diuisa membra torreri, &c.* Sartago ergo erat ad frigendum; olla ad elixandum carnes martyrum. *Erat enim olla*, inquit Gallonius, *vas amplissimum ex ære factum, in quo martyres ignominiosè g atiā elixabantur; fabricatum (vt quædam peruetustæ ostendunt, quæ ex huiusce vrbis ruinis erui nonnumquam solent) ad ollarum, quibus vtimur ad cibaria coquenda, similitudinem, absq; oris, cum duabus ansis, quæ vel partim quadratæ erant, partimq; rotundæ; quadratæ ab imo ad medium, rotundæ à medio ad extremum.* Adhæc, conijciebantur etiam in ollam sic prælo pressi, atq; plicati, vt caput eorum ad genua pelleretur. Huius alterius modi testis est Iosephus loco citato his verbis: *Carnificum manibus olla ænea imponitur (hoc pœnali supplicio nomen est) prælo gyrato, hoc est versato sanctum caput ad genua impellitur, sicque corpore deorsum redacto, pugil in eam, quam diximus, ollam miserrimè delituit.* hæc ibi.

Aduertat hic lector, Iosephum per prælum denotasse quoddam instrumēti pressorij genus: prælum quippe non tantùm trabem illam significat, per quam in torculari, vua vel oliua calcata premitur, sed etiam, Budæo teste, instrumentum pressorium, quo potissimum pannarij, chartarij, & librorū impressores vtuntur.

Vers. 4. Et cvte capitis abstracta svmmas qvoqve manvs et pedes (extremitates manuum & pedum) ei præscindi] Addit Iosephus c. 9. *Itaque eorum natu maximum iussi in medium adduxēre satellites, & dilaceratâ eius tunicâ manus, & brachia loris vtrimque constrinxerunt. Deinde postquàm eum flagris ad lassitudinem vsque verberarunt, cùm nihil proficerent, rotæ circumposuerunt: circa quam distentus iuuenis, excarnatus, omnibusq; membris fractus, illi maledicebat in hūc modum: Sceleratissime tyranne, cælestisq; iustitiæ inimice, & crudelis, nullum tu me ob homicidium, aut impium facinus hoc pacto torques, sed ob diuinæ legis defensionem. Cumq; monerent eum satellites, vt se comesurum promitteret, quo cruciatibus liberaretur, dixit: Non ita valida est rota vestra, ô impuri ministri, vt meam rationem inguletis. Secate membra mea, carnemq; comburite, & artus torquete: nam per omnia tormenta vobis persuadebo, solos Hebræos pro virtute esse inuictos. Hæc dicenti ignem illi subijciunt, & rotam insuper magis magisq; distendunt, ita vt tota sanguine cruentaretur, & pyra aceruus, cruoris guttis extingueretur, machinæq; axes carne circumfluerent. Sed magnanimus ille, & Abramæus adolescens, quamuis spoliatâ iam ossium compagine non ingemiscebat, sed perinde ac si in igne transformaretur in immortalitatem, cruciatus fortiter ferebat. Imitamini me fratres, inquit, nene meæ vitæ ordinem deserueritis, neue meam vestri fratris alacritatem abiurraueritis. Sacram, nobilemq; malitiam militate pro pietate: qua fiat, vt iusta illa, & patria nostri numinis prouidentia, genti propitiata, scelesto tyranno pœnas irroget. Hæc fatus, sacer ille iuuenis animam egit.*

Vers. 5. Cæteri vna cvm matre invicem se hortabantvr mori fortiter] sibi mutuo dicentes, ait Ioseph. lib. de Machab. c. 13. *Fraternè fratres pro lege moriamur: imitemur tres illos in Assyria iuuenes, qui vastam illam fornacem contempserunt. Nolimus in pietate ostendenda remollescere. Bono es animo frater, dicebat aliquis. Et alius: Generosè perdurato. Alius item cæteros præteritorum commonefaciens, Recordamini, inquit, vnde sitis, & cuius patris manu immolari se ob pietatem passus fuerit Isaacus. Denique vniuersi inter se intuentes læti, & admodum alacres, sic dicebant: Consecremus nos ipsos toto corde Deo, qui nobis dedit animas, & impendamus in legis custodiam corpora.* Et Paulò pòst: *Sic enim mortuos nos excipient Abrahamus, Isaacus, & Iacobus, cunctiq; patres laudabunt. Deinde eorum, qui restabant singuli fratrum, à quo diuellebantur, sic cohortare: Ne nos frater, dedecoraueris, neue à fratribus nostris, qui iam oppetierunt, degeneraueris.*

Devs

VERS. 6. DEVS ASPICIET VERITATEM] id est iustitiam q.d. Deus expendet, & præstabit id, quod iustum est, nos scilicet innocentes, & iustos esse, ac à te ô tyranne iniustè excruciari, ideoque martyrij laureâ coronabit: quare CONSOLABITVR IN NOBIS, id est nobis auxilio erit, & solatio, nobis suas consolationes ingeret & immittet, vt te tuaque tormenta generosè superemus, quemadmodum Moses in Cantico Deuter. 32. 36. cecinit, & promisit Deum esse facturum.

VERS. 8. AT ILLE RESPONDENS PATRIA, (id est virili) voce] q. d. respondebat, non vt puer voce gracili; sed forti & crassa vt pater, & vir, de quo v. 21.

DIXIT (secundus nomine *Aber*) NON FACIAM] non comedam porcinam. Hoc firmum meum est propositum, hæc obfirmata mea voluntas. Audi Iosephum multa addentem, & martyrem sua facundia exornantem, fortè etiam nonnulla, vti solet, ex suo adiungentem, & phalerantem. *Adducunt satellites ætate secundum, iniectisq; ferreis manibus, acutis vnguibus, eum catapultæ (quæ machina est) alligant. Deinde percontati priusquàm eum torquerent, num effugere vellet? postquàm generosam eius sententiam audiuerunt, ab imis pedibus exorsi, omnem eius carnē ferreis illis manibus, vsque ad mentum dilaniant, & capitis pellem, admotis pardis dilacerant. Quem ille grauissimum dolorem tolerans, sic dicebat: Suaue est mortis quodlibet genus ob patriam religionem nostram. Non putas te, ô omniū crudelissime tyranne, magis quàm me nunc torqueri, cùm videas crudelem istam tyrannidis rationem nostrâ pro pietate patientiâ vinci? Etenim ego virtutis voluptatibus dolorem leno: tu in impietatis minis excruciaris. Neq; verò effugies, impurissime tyranne, pœnas iræ diuinæ,* Iosephum secutus S. Amb. lib. de Iacob & vita beata l. 2. c. 11. ait; *Secundus accessit, nec degener fratris munia piæ confessionis impleuit. Et cùm detraheretur membrana capitis, respondit: Aufertis quidem membranam, sed habeo galeam spiritualem, quam non potestis auferre. Et verè hanc galeam nemo auferre potest, sicut postea Apostolus docuit in Ecclesia Domini, quia caput viri Christus est, & eius sumus membra. Rectè puer istam diuino spiritu doctrinam Apostolicam præuidebat: Exuebant immanes bestiæ corium capitis, & pardalitis feritatibus sæuiebant. At ille deficiens; Quam dulcè est, inquit, mori pro religione, quàm suauis omnis acerbitas mortis pro pietate: quia manet horum remuneratio laborum. Tua sunt rex grauiora tormenta, tu tuis vehementer torqueris supplicijs, quia vides vinci tu potestate.*

VERS. 10. POST HVNC TERTIVS ILLVDITVR, ET LINGVAM POSTVLATVS CITÒ PROTVLIT, ET MANVS CONSTANTER EXTENDIT] vt cum lingua, quæ regem despexerat, amputarentur & in sartagine frigerentur. S. Cypr. de exhort. martyr. vrget τὸ *manus extendit*, aitque: *manus amputandas constanter extendit multum beatus genere isto supplicij, cui contigit extensis ad pœnam manibus passionis Dominicæ instar imitari.*

VERS. 11. ET CVM FIDVCIA AIT: E CÆLO ISTA POSSIDEO, SED PROPTER DEI LEGES NVNC HÆC IPSA DESPICIO, QVONIAM AB IPSO ME EA RECEPTVRVM SPERO] Addit Ioseph. cap. 10. *At ille exclamãs: Ignoratis, inquit, eodem me quo mortuos hos & patre satum & matre editum esse, ijsdemq; nos in ædibus educatos? non abiurabo tam nobilem fraternitatis cognationem. Tum illi hominis libertatem grauiter ferentes, laceratorijs machinis manus eius, & pedes exartuant, laxatisq; commissuris, membratim dilacerant & digitos & brachia, & crura, & cubitos confringunt. Cumque eum extinguere nullo pacto possent, detractam cum summis digitorum capitibus pellem dilaniant. Deinde eū protinus ad rotam ducunt eius circumiectus, cùm vertebratim exartuaretur, cernebat carnem suam discerpi, & ex visceribus destillantes guttas sanguinis, iamq; moriturus dixit: Nos quidem ô impurissime tyranne, ob Dei disciplinam, virtutemq; hæc patimur: at tu ob impietatem, cædesque nefarias immensos feres cruciatus.* Iosephum secutus S. Ambr. de Iacob & vita beata c. 11. ait tertiū hunc dum cruciaretur dixisse: *non faciam voluntatem tuā; non succumbam imperio tuo. Per beatam illam fratrum passionem, & nobilem vitam non negabo piam germanitatem. Quæ vis adhibeto supplicia, quibus magis vrgeas: hoc proficies asperitate pœnarum, vt maiora testimonia nostræ germanitatis accipias. Iussit itaque ei linguam amputari. Et ille exclamans: Victus es, inquit, Antioche, qui organum vocis abscindi iubes. Confessus es te respondere non posse rationi, maioraq; probas linguæ nostræ flagella, quàm tua verbera. Nos enim tua verbera non timemus, tu nostræ vocis flagella non potes sustinere. Sed hæc pietatis flagella sunt, tua flagella perfidiæ. Sed etiam sublata grauius te suo cadens murmure flagellabit. Euadere tu putas Antioche, si vocem eripias? Et tacentes Deus audit, & magis audit. Ecce aperui os meum, laxaui linguam meam, abscinde linguam: sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium veritatis, non eripies cordis clamorem. Si lingua amputatur, sanguis clamabit, & dicetur tibi: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* Et paulò pòst: *Loquaciora sunt vulnera, etsi vulnera teguntur, etsi abscondatur cicatrix, non absconditur fides: nec tamen plaudas, quod auferendo linguam, confessionem laudis eripias. Satis enim Deum sermone laudaui, nunc passione laudemus.*

ET HOC ITA DEFVNCTO QVARTVM VEXABANT]hi posteriores plus passi sunt, quàm priores, Primò, quia acriùs in eos ira regis efferbuit ob tot acres priorum in regem exprobrationes. Secundò, quia hi ætate erant iuniores ideoque viribus, & animo infirmiores. Tertiò, quia hi compatiendo fratribus ita excruciatis per compassionem patiebātur eadem quæ ipsi. Quartò, quia eadem passuros se mox cernebant. Itaque acri fratrum torturâ, & longa suę torturæ repræsentatione, æquè ac expectatione grauiùs torquebantur. Vnde S. Leo sermone in natiuit. septem Machab. *Regis impietas,* inquit, *id excogitauit, vt victoriam sibi, & de primis promitteret, quos sine tolerantiæ cruciaret exemplo: & de postremis quos in supplicio torqueret alieno, multiplicatæ sunt martyrum palmæ, & dum singuli in omnibus vincunt, præter coronas proprias, omnes acquisiuêre septenas.* Addit S. Ambr. lib. de Iacob. *Et hoc perempto,* ait, *iussit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine, membris omnibus solueretur &c.* an fortè quia torquere, etiam vexare est poëtis, atque oratoribus? an potiùs quia initium cruciatuum, erat in eculeo, siue in rota distendi, ad fustium, & neruorum diuerberationem? ita Salianus. VERS. 13.

ET CVM IAM ESSET AD MORTEM SIC AIT: POTIVS (satiùs) EST AB HOMINIBVS MORTI DATOS SPEM (resurrectionis, vitæ, & gloriæ æternæ: hanc enim viuam habuere hi septem fratres; ideoque illâ animati regi, & tormentis resultarunt imo insultarunt: porrò spem vocat rem speratam, puta vitam, & gloriam æternā per metonymiam) EXSPECTARE A DEO, ITERVM AB IPSO RESVSCITANDOS: TIBI ENIM RESVRRECTIO AD VERS. 14.

VITAM

VITAM NON ERIT] ſed ad gehennam, & mortem immortalem. Addit Ioſeph. c. 10. eum dixiſſe: *Non ſic vrentem habetis ignem aduerſum me, vt ego remolleſceam;* cumque Antiochus ei linguam præcindi iuberet, ſubiecisse: *Etiamſi vocis inſtrumentum auferas, etiam ſilentes exaudit Deus: nam diuinarũ laudum cantatricem linguam amputas*, Ioſephum paraphraſten paraphraſticè explicans, illuſtrauitque S. Ambr. lib. de Iacob c. 11. *Et hoc perempto*, inquit, *iuſſit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine membris omnibus ſolueretur. At ille cùm torqueretur immaniter; Diſſoluis*, inquit, *corporis membra, ſed adiungis gratiam paſſioni, nec eripis ſolatium mortis. Eſt enim vox tonitrui in rota, quia in bono, & inoffenſo vitæ iſtius curſu, cæleſte reſultat oraculum, ſicut in Ioanne, & Iacobo filijs tonitrui reſultabat. Itaque illud quod legi, nunc manifeſtius recognoſco, quia rota intra rotam currit, nec impeditur. Teres enim vita ſine vlla offenſione in quauis paſſione verſatur, & intra hanc quoque rota currit.*

VERS. 15. ET CVM ADMOVISSENT QVINTVM VEXABANT EVM] cruciando, vt cæteros priores. Addit Ioſeph c. 11. *Satellites eum conſtringunt, & ad catapultam trahunt: eoq; catapultæ in genua alligato, genibus ferreis pedicis adſtrictis, eius lumbos circum orbicularem cuneum inflectunt, ita vt totus circum rotam, ſcorpij inſtar, inflexus exartuaretur. Hoc pacto cùm & ſpiritus eius opprimeretur, & corpus angeretur, dixit: Præclara tu quidem nolens, ô tyranne confers in nos beneficia, dum efficis, vt tanto generoſioribus doloribus noſtram pro lege tolerantiã exeramus* S. Ambr. verò loco citato de hoc ſic ait: *Quintus cùm ſiſteretur, cæſo priùs, eidem iuſſit ignes admoueri, ſubijci, incendi. Manabat è vulneribus cruor, & effoſſis vlceribus ſanguis effuſus ipſos flammarum extinguebat globos. At ille inter flammarum crepitus audiebatur dicens: Gratias tibi Domine, quod dediſti nobis dicere: Tranſibimus per ignem. Et ſicut alibi idem tuus dixit Propheta: Igne nos examinaſti, ſicut igne examinatur argentum. Aſtabo tibi ſicut aurum purgatus incendio: & ſi quid fuit culpæ, ignis exuſſit. Itaque & iſte transfiguratus à corruptela ad incorruptionem, vitam exhalauit.* Porrò Gorionides ait quintum dixiſſe: *Noli in corde tuo cogitare, quaſi me Deus reliquerit, quia ex ſuo in me amore ad iſtam me gloriam duxit. Tu verò impius, blaſphemus, & rabidus es, ideoq; te odio proſequens, te excitat ad omnia iſta in nos facienda, quaſi ipſe paratus ad vindictam de te, tuoq; ſemine ſumendam, & ſuum contra te, totamq; domum tuam furorem accender.*

VERS. 18. POST HVNC DVCEBANT SEXTVM, ET IS MORI INCIPIENS SIC AIT: NOLI FRVSTRA ERRARE: NOS ENIM PROPTER NOSMETIPSOS HÆC PATIMVR PECCANTES IN DEVM NOSTRVM] Maior in hoc ſexto elucet humilitas, contritio, & cõpunctio de peccatis, non tam ſuis, quàm totius gentis; par tamen cum cæteris in eodem emicuit animi magnitudo. Vnde S. Amb. loco citato paraphraſticè eius dicta ſic illuſtrat. *Noſtrorum hoc delictorum eſt pretium, vt peccantes puniamur. Et gratias Domino, quod hîc à nobis duplicia peccata exiguntur, vt ibi nobis conſolatio deferatur. Gratias autem & tibi, quod tam durus, & immitis es, vt talibus noſtris ſupplicijs. Dominus in quem peccauimus, genti noſtræ propitius fiat. Nos quoque alleuamus ærumnam, dum fidei paſſionibus delectamur. Et iſte duris, & aſperis laceratus ſupplicijs appoſitus eſt ad fratres ſuos.* Addit Ioſephus c. 11. ſextũ adoleſcentiorem dixiſſe: *Ego ætate fratribus iunior, animo ſum æqualis: ad eadem enim & geniti, & educati, pro iiſdem ſimiliter mori debemus. Itaque ſi tibi videtur abſtinentem ab immundorum eſu torquere, torque. Hæc*

A *lentum ducunt ad rotam, & ab ea ille membratim diſtenditur, diſcerptiſq; membris ſuccenditur: & acuta ſerra igne candentia eius tergo admouentur, ac perforata eius latera, & viſcera comburuntur. At ille inter tormenta: O ſacrum certamen, inquit, ad quod ob pietatem exercendi doloribus tot fratres vocati non victi ſumus. Eſt enim inuicta, ô tyranne, pia ſcientia virtute armata. Moriar ego quoque cum fratribus meis, & tibi ipſe quoque magnas addam furias. O nouorum tormentorum excogitator, & verè piorũ hoſtis: ſex adoleſcentes tyrannidem tuam aboleuimus. Nam quòd rationem noſtram de ſententia dimouere non potuiſti, neque ad immundorum eſum cogere, an non eſt tui abolitio? Frigidus eſt nobis ignis tuus, & nullius doloris efficientes catapultæ. Non enim tyranni, ſed diuinæ legis ſatellites nos ſtipant: ideoq; inuictam habemus rationem.*

Nota acie, ideoque illuſtre fuit martyrium ho-
B rum ſeptem Machabæorum; ideoque Eccleſia eorum celebrat feſtum præ alijs ſanctis veteris teſtamenti prima die Auguſti, præſertim Romę, vbi ſacra eorum lipſana requieſcunt in templo S. Petri ad vincula, vt teſtatur S. Auguſt. ſerm. 109. cap. 6. ac magno populi concurſu, & deuotione frequentantur. Cauſæ ſunt multæ; Prima, quòd hi primi expreſse & publicè certarint pro vera Dei fide, & cultu. Secunda, quod in veteri teſtamento id fecerint cùm obſcura eſſet fides, & cognitio tam Dei, & Chriſti quàm futuræ vitæ & reſurrectionis. Tertia, quòd paſſi ſint in ætate tenera, & iuuenili, cùm vita ſummè eſt iucunda, & mors ſummè acerba. Quarta, quòd perſecutorem, & tortorem habuerunt Ant. Epiphanem tyrannum ſæuiſſimũ & crudeliſſimum. Quinta, quod fortiſſimè ei reſtiterint, imò ſinguli eum acriter increparint, & ſce-
C leſtiſſimum nuncuparint. Sexta, quòd omnis generis tormenta ſubierint, vt flagra, & neruos taurinos v. 1. linguæ amputationem æquè ac manuũ, & pedum, item excoriationem capitis, & fortè totius corporis v. 4. ollas, & ſartagines in quibus igne, pice, ſulphure cremabantur, & torrebantur v. 3. A Iudæis his diſce Chriſtiane quid tibi faciendum ſit in qualibet tentatione, perſecutione, afflictione quæ longè eſt minor, quamque generosè eam ſuperare debeas: *Nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis.* Hebr. 12. Quis te in tympano diſtendit & pulſauit? Quis in olla bulliuit? Quis in ſartagine frixit? vti ſeptem his fratribus contigit, qui tamen omnia forti, alacrique animo ſuſtinuerunt, vt tu in tuis modicis idem facias ſpe beatæ æternitatis. *Quod enim in præſenti momentaneũ eſt & leue tribulationis noſtræ ſupra modũ in ſublimitate æter-*
D *nũ gloriæ pondus operatur in nobis.* 2. Corin. 4. Porrò ſtimuli ad hæc omnia generosè ſuſtinenda, & ſuperanda Machabæis fuere primò fides, & ſpes in Chriſtum mox futurum, ex cuius meritis præuiſis Deus dedit eis copioſam gratiam, fortitudinem, & conſtantiam. Secundò ſpes melioris vitæ, & beatæ reſurrectionis, quod ſcilicet membra, quæ tormentis exponebant à Deo illis reddenda forent in reſurrectione, eaque ſplendida, & glorioſa. Tertiò quòd cruciatus futurus eſſet modicus, & breuis; præmium verò in cælo immenſum, & æternum. Hoc enim omnes martyres animauit in tormentis etiam acerrimis. vnde S. Sebaſtianus S. Marcum & Marcellianum ob parentum comploratationem vacillantes corroborauit hoc dilemmate; Cruciatus vobis inferendi, aut erunt graues, aut leues. Si graues, citò mortem inferent, & vos

ad cælum transmittent. Si leues, erunt toleratu faciles. Vtroslibet ergo fortiter sustinete, quia dolor breuis æternum vobis paret gaudium. Momentum enim quod cruciat; æternum est quod delectat. Quartò quòd mater singulos animosè hortaretur & acriter stimularet ad persistendum in patria religione. Quintò Eleazari senis, de quo c. præced. in diris tympani cruciatibus verum patientiæ exemplum.

Vers. 20. Svpra modvm avtem mater mirabilis] quę in Græcorum Calendario nuncupatur *Salome*, à Iosepho *Solomona*; à Gorionide, & Genebr. *Anna*, id est gratia; à S. Thoma *Machabæa*, quia Machabæorum mater. Rursum à Iosepho c. 15. *Abraa*, quia inquit, *piæ Abrahami tolerantiæ filia recordata est*, ac sicut Abraham suum Isaac, sic ipsa septem filios Deo immolauit. Miris elogijs eandem celebrat Ioseph. *Non ita luna*, inquit, *in cælo cum astris venusta stat, sicut tu, quæ septem stellas, scilicet septem filios ad pietatem illuminasti, gloriosa coram Deo stas, & in cælo vnà cum illis infixa es.* Vnde cap. 15. eius robur admirans exclamat: *O mater gentis, vindex legis, pietatis propugnatrix, victrixq; certaminis, quod per viscera gestum est. O maribus continentia generosior, & viris patientia fortior. Sicut enim arca Noe in vniuerso illo totius mundi diluuio mundum ferens, fluctus constanter sustinuit: sic & tu custodella legis, cum affectionum diluuio obrueretis vndique vehementibusq; quasi tormentorum ventis tunderetis, susceptum pro pietate certamen egregiè perculisti.* Quocirca S. Cypr. lib. de exhort. ad martyriũ: *tam grande*, inquit, *martyrium Deo præbuit virtute oculorũ suorum, quàm præbuerunt filij eius tormentis, & passione membrorum.* Et D. Chrys. hom. 4. De verbis Isaiæ *Mater*, inquit, *martyrum septies ipsa martyrium præstitit, dum enim illi torquebantur illa plagam accipiebat.* S. Amb. lib. 1. Offic. c. 41. *Spectabat*, inquit, *læta filiorũ, quot funera, tot trophæa, & morientium vocibus plusquam psallentium cantibus delectabatur: pulcherrimam ventris sui cytharam* (septem quodammodo fidibus instructam) *in filijs suis cernens & pietatis harmoniã omni lyræ numero dulciorem.* Quã virtutem D. Greg. Nazianz. Orat. 22. incredibiliter admiratus: *O virilem*, inquit, *animam in muliebri corpore! O sacrificium, Abrahæ sacrificio maius, ac præstantius! Nam ille vnum alacri animo obtulit, hæc autem populum vniuersum filiorum Deo consecrauit.*

Vers. 21. Singvlos illorvm dum singuli ordine ætatis ab Antiocho euocati irent ad examen, & tormenta, mater singulos ad constantiam hortabatvr voce patria] id est Hebraica, ait Iosephus. Meliùs Salianus vocem patriam interpretatur generosam; & virilem, qualis solet esse vox patris. q. d. hortabatur voce non maternâ, & femineâ; sed patriâ, & virili. Vnde τὸ *patrius* non à patria, sed à patre deducitur, idemque est quod *paternũ*: hoc enim significat Græcum πατρῷος q. d. loquebatur viriliter, vt pater, non femineè vt mater. Quocirca explicans subdit: fortiter (Græcè *generosè*) repleta sapientia, et femineæ cogitationi masculinvm animvm (vocemque) inserens] Audi Nazianz. Orat. 22. affectus & gestus huius heroinæ graphicè depingentem. *Strenua mater, & verè illorum tali virtute præditorum parens illa, inquam, præclara, & magnanima legis alumna, priùs quàm gaudio, simul ac timore afficiebatur, atque in duorum affectuum confinio posita erat: nam vt ex eorum fortitudine, ijsque quæ videbat lætitiam capiebat, sic rursus cum incertum pugnæ euentum, incredibilemq; tormentorum*

A *magnitudinem secum reputaret, timore angebatur: Ac proinde illos non secus, atque auicula pullos suos arripiente angue, aut alia quapiam insidiosa ferâ circumuolabat; stridebat, obsecrabat, vnà cum ipsis certabat, nihil denique non dicebat, ac faciebat quo illos ad victoriam paratiores, alacrioresq; redderet. Cruoris guttas rapiebat, fragmenta membrorum excipiebat, reliquias adorabat, hunc colligebat, illum porrigebat, alium parabat: omnibus acclamabat, euge filij mei, euge strenui mei milites, euge in corporibus ferme incorporei, euge legis, canæque senectutis meæ atque ciuitatis, quæ vos aluit, & ad eam virtutis magnitudinem euexit, præsidium, ac propugnaculum. Paulum adhuc & vicimus, defatigantur carnifices; hoc vnum extimesco. Paulum adhuc, & ego inter mulieres beata, & vos inter adolescentes beati. At fortasse matris vos desiderium angit; nequaquam vos deseram. Hoc vobis polliceor, non tam liberos meos odi.*

B Antiochvs avtem] cruciabatur rex constantiâ tantâ martyrum, quòd eos expugnare non posset, sed à singulis vinceretur; ideoque pudefactus, & indignans se à pueris despici, septimum fortissimè aggreditur, vt eum vincens cæteros vicisse videatur, sed ab eo magis quàm ab alijs victus eùm acriùs præ alijs ipse regi insultaret, rex desperans, actusque in furorem in eum præ cæteris deseuijt: quare minimus hic natu frater cæteros fratres suos ætate maiores tam cruciatibus, quàm animositate, & tolerantiâ heroicâ superauit. Vers. 24.

Et res necessarias ei præbitvrvm] Ex Græco verti potest se ei *crediturum negotia sua*, hoc est eum amicum intimum, & secretum habiturum, cui regni sui negotia, & regimen credat, & committat, quemque prouincijs suis quasi præsidem præficiat.

C Vocavit rex matrem] vt mater filio suaderet obedire regi. Vers. 25.

Itaqve inclinata ad illvm (filium natu minimum) irridens crvdelem tyrannvm (nota animos plusquam masculos in femina) ait patria voce (loquens sermone Hebraico, nõ Græco, quali loquebatur Antiochus, vt secretiùs & intimiùs intimum filij cor pungeret, & feriret. ita Ioseph. aut potiùs *patria*, id est virili *voce*. sic v. 8. secundus patria, id est virili voce dixit: *nõ faciam.* Vide dicta v. 21. q. d. loquebatur forti voce & generosa, non quasi femina, & mater; sed quasi pater & vir) Fili mi miserere mei] ne tu solus turpi apostasiâ me matrem tuam cõtristes, & excrucies, sed potius sollicitam de te solo tuâ constantiâ lætifices: valde enim me affliget si tu à fratribus tuis degener, tyranno consentias, animamq; tuam perdas, ac me fratresque tuos ęterno dedecore afficias. Au- Vers. 27.

D di S. Greg. Nazianz. Orat. 22. de Machabæis: *Mater omnium matrum sacratissima effecta sum nihil mundo reliquisti; omnia Deo tradidi, thesaurum meum, spes meas, senectutis altrices. Quàm magnificè honorata sum? Quàm excellenter senectus mea curata, atque tractata est? Habeo educationis vestræ præmia, ô filij, quoniam omnes virtutis causâ decertantes vidi, omnes victores aspexi: mihi verò charissimi filij, nequaquam mortui atque extincti; sed Deo oblati estis, nec lacerati, sed compacti & coagmentati, non fera vos abripuit non fluctus obruit non latro iugulauit, non hostis oppressit, non vis belli sustulit, nõ deniq; vllus humanus casus.*

Et lac triennio dedi] Hoc multæ matres fecerant per triennium, idque medicis rationibus probat & laudat Franc. Vales. sacræ philos. c. 83. si quis infans vltra triennium matris lac sugat

A vulgari scommate manotreptus vocatur, ait S. August. in psal. 30.

VERS. 28. PETO NATE, VT ASPICIAS AD CÆLVM, ET TERRAM, ET AD OMNIA, QVÆ IN EIS SVNT, ET INTELLIGAS QVIA EX NIHILO FECIT ILLA DEVS] ac proinde cogites te quoque ex nihilo à Deo creatum, & eum solum quasi creatorem timeas, ames, colas, eique obedias, nec timeas tyrannum, quem pariter Deus creauit, eique limites sæuiendi præfixit, vt nō plura nec maiora tibi possit inferre tormenta, quàm Deus permiserit, qui scit quantum commodè pati possis, quamq; copiosam gratiā & robur ad ea sustinendum sit tibi daturus vt te in terra victorem, in cælo triumphantem præmiet, & corpus à tyranno laceratum, sanum, & gloriosum tibi in resurrectione restituat. Audi S. Ambr. lib. 2. de Iacob ca. 11. & 12. paraphrasticè hæc illustrantem. B *Miserere mei, quæ te in vtero tot mensium curriculo portaui, ne vno momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrum tuorum trophæa, ne sacrum eorum comitatū relinquas, ne consortium deseras. Te adhuc isti exspectant triumphi. Aspice in cælū: vnde hausisti spiritum, ad patrem omnium: aspice in terram, quæ tibi ante alimoniam ministrauit: aspice ad fratres, qui collegam requirunt: aspice ad matrem, quæ tibi lac dedit: redde mercedem pij sanguinis, noli à fratribus, noli à matre diuelli. Temporales opes sunt, quas promittit Antiochus, temporales honores: perpetua corona quæ à Deo omnipotente defertur. Vos mihi septem dierum lumina dedit Dominus, sextum iam diem clausi, & omnium opera bona valde. Debes mihi fili, vt quæ in illis sex laboraui, in te requiescam septimo, tanquam à sæculi operibus iam feriata.*

Simili robore & ardore S. Symphorosa è capillis suspensa filios ad sui imitationem, & martyrij C æmulationem incitabat teste Vsuardo, Beda, & alijs. *Eia*, inquit, *ô mea non tam pignora, quàm viscera, Attendite ad petram vnde excisi estis. Patrem habuistis Getulium Christi martyrem. matrem habetis Symphorosam ad martyrium festinantem, & exultantem. Quid dubitatis vestros sequi, ô boni filij, parentes. & quæ vobis pro Christo infligentur, non tormenta, sed blandimenta reputare? Hos patior femina imbecilla cruciatus: Patimini & vos cōstantes viri. Meo nutriti lacte, vestro me sanguine recreate. Porrexi vbera, reddite vulnera. Hoc beneficio maternum obsequium rependite. Nullum mihi charius vestræ in me charitatis argumentum. Viuam si vos pro Christo mori sensero. Felicissima erit vita vestra, si felicissima pro Christo morte coronetur.*

Pari fortitudine mater S. Melitonis qui iunior erat 40. martyrum (quorum festum Ecclesia celebrat die 9. Martij) cùm ei adhuc spiranti carnifex parcere vellet eum impulit ad martyrium, *Nam vt vidit*, inquit Nyssen. Orat. de 40. Martyr. *humanitatem carnificis erga virum fortem, contumeliam non tulit: sed illum quidem increpabat, quòd à commilitonibus & collegis Athletam segregasset.* Et mox ad filium conuersa: *Non meus*, inquit, *filius es tu: non mei partus germen: quoniam Deum recepisti, secundum Deum natus est. Accepisti potestatem, vt filius fieres: curre ad patrē tuum, ne relinquaris à tuis coæuis: ne secundus ad coronam venias: ne irritum facias votum maternum: non offendes matrem, si victor, si triumphator euaseris.* Et S. Basil. hom. de ijsdem 40. Mart. *Non enim* inquit, *lachrymā indecoram effundere, aut aliquid humile loqui, vel indignum agere visa est. Sed ô nate*, inquit, *perfice cum tuis contubernalibus iter beatum, ne à chorea deseraris, neve inferior alijs appareas.* Et statim ad matris laudem regressus. *O matrem*, inquit, *felicem! ô bonæ radicis bonum germen! ostendit generosa parens, quemadmodum pietatis institutis eum magis, quàm lacte educauerat.* Quocirca ipsa Melitone in humeros sublato, vehicula martyrum corporibus onusta strenuè prosequebatur, in cuius amplexu Meliton spiritum Deo reddidit, eiusq; corpus in eumdem illum cæterorū martyrum rogum pia mater iniecit, vt qui fide & virtute fuerant coniunctissimi, funeris etiam societate copulati, vnà in cælum euolarent.

Suppar huic extitit mater S. Symphoriani martyris, qui dum ad supplicium duceretur, matrem clamantem audiens: *Nate, nate memento æternæ vitæ, cælum suspice & ibi regnantem intuere, tibi enim vita nō eripitur, sed mutatur in melius*, fortiter Iesu Christi causā collum carnifici præbuit, cuius triūphum recolit Ecclesia die 22. Augusti.

B Æmula harum nuper in Iapone extitit heroina Thecla, quæ vt Phœnix inter odores, sic inter filios flagrauit: *Ite ô filij*, inquit, *ad rogum quasi ad regnum. Ambulabimus inter prunas, vt inter gemmas: recūbemus inter flammas, vt inter plumas: quiescemus inter accensas pyras, vt inter maternas vlnas: spiritus oris nostri Christus Dominus. Cùm noster à nobis spiritus recesserit, Christus subibit. Ille reget melius nostras animas, quā ipsæ nostros artus animabant. Macte animo ô filij pro Christo, qui est vita vestra, vestram libētes vitam profundite. Hic rogus vobis vterus erit non maternus sed diuinus, ex quo non in hanc vitam morti similem, sed in verā & æternam exeatis. Pergite gaudium meum, & corona mea. Vestra me tormenta exhilarant, vestra incendia coronant. Quidquid lactis ex me suxistis, mihi abundè compensabitis, si vestrum pro Christo sanguinem profundatis; Generosam me appello vitem, quam tam generosi pā- C pini circumdant. Pergite filij ad tormentum quasi ad trophæum.*

CVM HÆC ILLA ADHVC DICERET, AIT ADOLESCENS: QVEM SVSTINETIS?] id est qualem me fore expectatis? An vt Antiocho obediam? minimè gētium. Deo enim, & matri diuina consilia suggerēti parebo, ac fratribus meis me similem experiemini, vti hactenus experti estis. Sic *sustine* v. 17. sumitur pro *exspecta*. Porrò Gorionides ait septimum dixisse: *Quid me tardas, & pergere non sinis vnà cum sanctis fratribus meis? mihi haud persuaseris vt vanitates suas complectar. Non recedam à Domino, & sancta eius, ac immaculata lege, quam Moysis serui sui operā dedit Israeli populo suo, & filijs seruorum suorum. Et tu, ô Belial pessime, malorum inuentor, Antioche, homo iniuriose, osor veritatis, quam blasphemas, & calumniaris, quò ibis, & quò fugies à facie Domini nostri, cuius est terra, & pleni-* D *tudo orbis, & qui habitant in ea? Adhuc viuificabit nos & exaltabit, & magnificabit præ omnibus gentibus, vel super omnem gentem.* VERS. 30.

VERS. 36. NAM FRATRES MEI MODICO NVNC DOLORE SVSTENTATO (fortiter tolerato) SVB TESTAMENTO ÆTERNÆ VITÆ EFFECTI SVNT] id est vita æterna fruuntur in limbo exspectantes beatam Dei visionem in cælis post mortem Christi, quæ vita eis à Deo promissa est per testamentum, id est fœdus & pactum, quod cum Hebræis iniit, & per Mosen Exodi 24. & passim in Deuter. conscripsit. Audi S. Ambros. *Itaque proripiens se iuuenis; ait: Quid sustinetis? Et multa vociferans, quod nequaquam diuelli posset à fratrum consortijs, quorum multo beatiora essent funera, quàm regis imperia; dum argueret conuitijs regem & ipse acerbis excruciatus tormentorum generibus, vitæ huius munus absoluit.* Porrò Iosephus c. 12. hęc aliter

aliter enarrat: sic enim ait: *Soluite me inquit* (erat enim septimus hic filius catenis vinctus quasi reus) *vt regem & eius amicos omnes alloquar. Hoc illi pueri promisso supra modum gauisi, protinus eum soluunt. Et ille, cùm ad propinquam quandam cucurrisset sartaginem, O impie, inquit, & omnium improborum sceleratissime tyranne, non veritus es, cùm à Deo tum bona cætera, tū regnum acceperis, & eius seruos interficere, & pietatis cultores excruciare. pro quibus te reseruat Fas, & densiori & eidem æterno igni, atque tormentis nulla vnquam sæculorum serie intermittendis. Non veritus es, homo belluine, eiusdem tecum generis hominum, & ex iisdem ortorum elementis linguas præcidere, eosq́; in hunc modum vexatos torquere. Enimuerò illi fortiter occumbentes sua in Deum pietate perfuncti sunt: at tu miserè plorabis, qui virtutis propugnatores insontes interemeris. Itaque ipse moriturus à fratrum meorum virtute non aufugio. Hæc fatus seipsum in sartagines deiecit atque ita animam posuit.* At hoc non consentit cum eo quod subdit S. Script. dicens:

VERS. 38. IN ME VERÒ ET IN FRATRIBVS MEIS DESINET OMNIPOTENTIS IRA] quasi in victima pro peccatis totius Israelis. Id factum est anno sequenti, vt audiemus ca. 8. 1. fuit ergo hæc cygnea vox pueri, & innocentis Iacob, quâ ipse quasi verus propheta moriens promeruit, & prædixit salutem Israeli.

VERS. 39. TVNC REX ACCENSVS IRA IN HVNC SVPER OMNES CRVDELIVS DESÆVIT, INDIGNE FERENS SE DERISVM] tam à matre, quàm à filio.

VERS. 40. ET HIC ITAQVE MVNDVS (ab esu carnis porcinæ, ab apostasia, à violatione legis) OBIIT PER OMNIA IN DOMINO CONFIDENS] quod ab eo membta eius amore laniata reciperet gloriosa in beata resurrectione. Porrò horum septem Machabæorum martyria fuere totidem miracula, inter quæ vti atrocius, ita generosius, & illustrius fuit hoc septimi, & omnium minimi. Nec enim puer tot, tamque horrenda tormenta continuò viribus naturæ ferre, & superare potuisset, multò minùs tantam alacritatem, & animositatem quâ tyranno insultauit, ostendere. Hoc ergo fuit opus gratiæ Dei per merita præuisa Christi, cuius hi septem martyres fuere typi, ideoque plagis cæsi, ad palos distenti, & igne frixi fuêre, vti Christus flagellatus, in cruce distentus, & igne, tum doloris, tum amoris pro nobis assus frixusque fuit.

Sic post Christum pueri & puellæ, vt S. Agnes, S. Vitus, S. Celsus, S. Pancratius; tum tormentorum acerbitate, & varietate; tum animi robore, & alacritate superarunt martyres viros: nimirum

Maior in exiguo regnauit corpore virtus:

Et *virtus* diuina *in infirmitate* humana *perficitur*. In paruis enim magnus vincit & triumphat Christus, ideoque ipse *infirma mundi elegit, vt confundat fortia*, vt *qui gloriatur* non in se, sed *in Domino glorietur* 1. Corinth. 1.

VERS. 41. NOVISSIME AVTEM POST FILIOS, ET MATER CONSVMPTA EST] Græcè ἐτελεύτησε id est *mortua est*. At quo genere mortis? Primò aliqui putant eam mortuam ex ingenti gaudio, quod videret omnes filios tam gloriosè de tyranno triumphasse. ita Marius Victorinus in carm. de Machabæis 1.

Dum puer, inquit, *ista gerit, saluerunt gaudia matrī.*
Iamq́; vt erat laxata malis, iam voce negata
Suspirans, interq́; manus collapsa suorum
A *Concidit exanimis, resolutaq́; membra quierunt,*
Sic ipsa, & mater Sanctorum in parte recepta est.

Sic nonnullæ Romanæ matres gaudio exanimatæ sunt, cùm subitò viderunt filios, quos in pugna cōtra Hannibalem cecidisse audierant, teste Liuio lib. 22. & Valer. l. 9 c. 12. Secundò Gorionides ait eam à Deo postulasse mortē, & impetrasse. *Hæc*, inquit, *mulier fortis stans super eorum cadaueribus, palmas suas in cælum expandit, & dixit: O Deus excelse, Deus sæculi, abeam quæso cum filijs meis, ego ancilla tua in locū, quem parasti eis. Et cùm hæc dixisset, reddidit animam suam, & exijt spiritus eius, & cecidit ipsa super filios, & cum ipsis obijt, sicq́; fidelissimis filijs felicissima tādem mater adiuncta est.* Tertiò verisimilius est eam frixam fuisse in sartagine instar filiorū, hoc enim significat τὸ *consumpta est*, & hoc exigebat, tum eius magnanimitas, & magnanima tyranni irrisio, tum ipsius tyranni B in eam indignatio, & furor. Addit Iosephus eam seipsam in ignem sibi paratum iniecisse, vti fecit S. Apollonia ex Dei instinctu. Audi Iosephum ex Græco eius textu. *Nouissimè filijs omnibus consumptis admirabilis tantorum athletarum parens in cruenta pœnarum carnificina flexis repente genibus corporis à Deo dissolutionem efflagitabat. Non enim viuendi cupiditate, sed filiorum causâ tantum tempus protraxisse. Septem igitur triumphos mater pientissima suscepit. Antiochus frendens stridet, matrem generosam affligere iubet, tyrannicè rapitur, teneris nudatur artubus in altum, manus alligantur, sæuius illuditur flagellis, læsis mæret vberibus, ac flammiuomæ adiecta sartagini ambustos vltro filios concomitatur in pœnas.* Meritò S. Amb. l. 2. de Iacob c. 11. *Quis*, inquit, *hanc beatam neget, quæ quasi septē vallata mœnibus, inter corpora filiorum nullum sensit mortis* C *incursum? Quis, inquam, dubitet de eius beatitudine, quæ septem turribus circumdata, in paradisi sedem caput extulit, quæ septem filijs tincta, sacratissimum Deo thorum, nō solum cantum vocibus, sed etiam passionibus ad concinēdas Domini laudes cælestibus inuexit altaribus? Quàm bonus fidei partus, quàm tutus portus iste pietatis, quàm splendida lucerna Ecclesiæ, septeno fulgēs lumine, & octano vtero cunctis luminibus oleum subministrans.* Quocirca S. Aug. de ea ait ser. 109. de diuersis cap. 6. *Distant feminæ, de matris illius tanta patientia, ineffabili virtute, quæ nouerat conseruare filios suos. Habere nouerat, quæ perdere non timebat. Isti in se singuli sentiendo, illa videndo in omnibus passa est. Facta mater septem martyrum, septies martyr: à filijs non separata spectando, & filijs addita moriendo.* Et c. 7. ait eam dixisse filio: *Ibi te mihi seruabit Christus, vnde non tollet Antiochus.* Rursum S. Amb. lib. 7. de Iacob c. 12. *Non sic luna*, D inquit, *inter stellas refulget, vt inter filios mater: & cū eos ad martyrium illuminatura deduceret, refulgebat, & cùm amplexata victores in medio filiorum iaceret. O verè mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior, ô indissolubile pietatis vinculum! ô verè valida charitas, sicut mors dura, sicut inferi zelus deuotionis, ac fidei! Nulla tantarum diluuia passionum tua potuerunt charitatem excludere, nulla inundare eam flumina tantarum acerbitatum. Sicut arca in illo mundi diluuio totius orbis spatijs innocua ferebatur, ita & tu aduersus fluctus tam grauium passionum, pietate immobilis restitisti: & cum posses salutem filiorum eligere, noluisti.*

Similis prorsus huic septem Machabæorum matri fuit S. Felicitas septem filiorum, totidemque martyrum mater, quæ eosdem peperit cælo, quos genuerat terræ. Cùm enim sub Antonino Imper. Publius Præses ei diceret: *Miserere filijs tuis, iuuenibus bonis, & flore primæ iuuentutis florentibus*, Respon-

dit Felicitas: Misericordia tua impietas est & exhortatio tua crudelitas est. Et conuersa ad filios suos dixit: Videte filij cælum, & sursum aspicite: Ibi vos exspectat Christus cum sanctis suis. Pugnate pro animabus vestris, & fideles vos in amore Christi exhibere. Nec taotùm dixit, sed & fecit; nam & ipsa gloriosum obijt martyrij agonem. vnde S. Aug. serm. 110. de diuersis, de ea ait: *Fæcundior virtutibus, quàm fœtibus: videns certantes, in quibus & ipsa certabat, & in omnibus vincentibus etiam ipsa vincebat.* Et S. Greg. hom. 3. in Euang. *Non ergo,* inquit, *hanc fœminam martyrem dixerim, sed plus quàm martyrem, quæ septem pignoribus ad regnum præmissis, toties ante se mortua ad pœnas prima venit, sed peruenit octaua. Aspexit mater, & cruciata, & imperterrita filiorum mortem, spei gaudium tribuit, adhibuit dolorem naturæ. Timuit viuentibus, gauisa est morientibus. Optauit nullum post se relinquere: ne si quem haberet superstitem, non posset habere consortem.*

Similis eidem fuit S. Symphorosa, quæ septem filijs vti magistra fidei, ita & dux ad martyrium extitit, cuius triumphum septemplicem imò octuplicem quotannis recolit Ecclesia die 18. Iulij.

Hic ergo gloriosus fuit septem Machabæorum duce matre martyrij triumphus, quem passim Patres miris encomijs celebrát, vt S. Greg. Nazianz. Orat. 22. quæ tota est de Machabæis. S. Ambr. locis citatis, S. Aug. in epistol. 1. S. Ioannis tract. 8. & serm. 109. de diuersis; S. Cypeian. lib. 4. epistol. 6. S. Chrys. hom. de natiuit. septem Machab. Prudent. hymno de Romano mart. Gaudentius Brixianus tract. de Machabæis, S. Leo ser. in natiuit. 7. Machab. S. Ephrem. serm. de morte, Victorinus Afer in carm. de Machabæis, S. Prosper p. 2. prædic. cap. 40. S. Bernar. epist. 98. Theophilus Alex. epist. 3. Paschali, quem audi: *Quid memorem insignes Machabæorum victorias, qui ne illicitis carnibus vescerentur, & communes tangerent cibos, corpora obtulêre cruciatibus, totiusque orbis in Ecclesijs Christi laudibus prædicantur, fortiores pœnis, ardentiores, quibus comburebantur, ignibus? Victa sunt in eis omnia crudelitatis ingenia, & quidquid ira persecutoris inuenerat, patientium fortitudo superauit; inter pœnas, magis paternæ legis, quàm dolorum memores. Lacerabantur viscera; tabo, & sanie artus diffluebant, & tamen sententia perseuerabat immobilis: liber erat animus, & mala præsentia futurorum spe despiciebant. Lassabantur tortores, & non lassabatur fides: frangebantur ossa, & volubili rotâ omnis compago neruorum, atque artuum soluebatur, & in immensum spirantia mortem incendia consurgebant: plenæ erant feruentis olei sartagines, & ad frigenda sanctorum corpora terrore incredibili personabant, & tamen inter hæc omnia paradisum animo deambulantes, non sentiebant quid patiebantur, sed quod videre cupiebant. Mens enim Dei timore vallata flammas superat, varios tormentorum spernit dolores; cumque semel virtuti se tradiderit, quidquid aduersi euenerit, calcat, & despuit. Qualis fuit Paulus scribens: in ijs omnibus superamus per eum, qui nos dilexit.* Audi rursum S. Ambr. lib. 2. de Iacob & vita beata c. 12. *Talis hæc pugna est, vt ille gloriosius vicerit, qui crudelius occisus fuerit. Itaque nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, sed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia succurrerent. Et mater consona cernens filiorum agmina tanquam pia anima sua membra corporis in filijs offerebat, & per artus proprios videbatur sibi subire tormenta.* Et lib. 11. Epist. 7. *Haud deneger Abrahamidarum, & Machabæorum concertatus puerorum, quorum alij super flammas canebant, alij cùm exurerentur, non rogabant vt parceretur, sed inuehebãtur, vt amplius persecutor inflammaretur.* Porrò S. Cyprian. de exhort. mart. ad Fortunatum, Machabæorum fortitudiné exaggerat ex eo, quod tam generosè Antiocho tyranno insultarint. *Quale,* inquit, *illud leuamentũ fuit martyri, quàm grande solatium; in cruciatibus suis non tormenta propria cogitare, sed torteris sui supplicia prædicare?* De matre verò ista subiungit: *Admirabilis quoque mater, quæ nec sexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commota, morientes liberos spectauit libenter, nec pœnas illas pignorum, sed & glorias computauit, tam grande martyrium Deo præbens virtute oculorum suorum, quàm præbuerant filij eius tormentis, & passione membrorum.*

Tropol. S. Chrys. hom. de Machab. docet nos imitari debere Machabæos in robore, vt cùm aliqua tentatio nos inuadit, cum eis dicamus resolutè: *Non faciam,* non violabo legem, non offendam Deum meum: *Quantam illi,* inquit, *patientiam in periculis corporalibus ostenderunt, tantam nos in passionibus irrationalibus continentiam demonstremus: id est, cõtra iram, & auaritiam, vel inanis gloriæ concupiscentiã diuino timore muniti sensibus repugnantes, & consilia diaboli destruentes in nobis. Si enim cupiditatum ignes vicerimus, sicut illi tyrannidis ignem vicerunt, poterimus iuxta ipsos, & matrem eorum, pari gloriâ constituti similes haberi.*

Denique singuli hi Machabæi martyres minitantes, & prædicentes imminens Antiocho Dei iudicium, & supplicium, veri fuere vates. Nam Antiochus post triennium grauibus pudendisq; morbis afflictus interijt, vt audiemus c. 9. ac filius eius Eupator vix biennium regnauit interfectus à Demetrio consobrino suo, qui quasi Seleuci filius regnum iure sibi debitum occupauit; itaque omnis Antiochi familia extincta fuit.

Porrò Machabæi hi Sanctorum catalogo adscripti sunt in Romano martyrologio ad diẽ primum Augusti, vbi sic legimus: *Antiochiæ passio Sanctorum septem fratrum Machabæorum cum matre sua, qui passi sunt sub Antiocho Epiphane rege; horum reliquiæ Romam translatæ in Ecclesia S. Petri ad vincula conditæ fuerunt.* Quare mirum est nonnullos apud Serarium contendere eas Coloniam Agrippinam esse translatas, vbi & horum Machabæorum Ecclesia extat, quam cùm ibi degerem sæpius vidi, & visitaui. Nisi quis dicat partem earum esse Romæ, partem Coloniæ. Multorum enim Sanctorum facta est hæc reliquiarum distributio.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas Machabæus cum sex millibus inuocato Deo gentiles mirè exagitat. Mox, v. 16. acri oratione suos paucos exhortatur, vt animosè cum Nicanore confligant, certamq; à Deo victoriam sperent. Animati ergo confligunt, & Nicanorem prosternunt, qui fugiens Antiochiam Dei Israelis fortitudinem vbique celebrat. Pari robore v. 30. sternit Timotheum, & Bacchidem impiumque Callisthenem concremat.

1. IVdas verò Machabæus, & qui cum illo erant, introibant latenter in castella: & conuocantes cognatos & amicos, & eos, qui permanserunt in Iudaismo, assumentes, eduxerunt ad se sex millia virorum. 2. Et inuocabant Dominum, vt respiceret in populum, qui ab omnibus calcabatur: & misereretur templo, quod contaminabatur ab impijs; 3. misereretur etiam exterminio ciuitatis, quæ esset illicò complananda, & vocem sanguinis ad se clamantis audiret: 4. memoraretur quoque iniquissimas mortes paruulorum innocentium, & blasphemias nomini suo illatas, & indignaretur super his. 5. At Machabæus, congregatâ multitudine, intolerabilis gentibus efficiebatur: ira enim Domini in misericordiam conuersa est. 6. Et superueniens castellis & ciuitatibus improuisus, succendebat eas: & opportuna loca occupans, non paucas hostium strages dabat: 7. maximè autem noctibus ad huiuscemodi excursus ferebatur, & fama virtutibus eius vbique diffundebatur. 8. Videns autem Philippus paulatim virum ad profectum venire ac frequentiùs res ei cedere prosperè, ad Ptolemæum ducem Cœlesyriæ & Phœnicis scripsit, vt auxilium ferret regis negotijs. 9. At ille velociter misit Nicanorem Patrocli de primoribus amicum, datis ei de permistis gentibus, armatis non minùs viginti millibus, vt vniuersum Iudæorum genus deleret, adiuncto ei & Gorgia viro militari, & in bellicis rebus experientissimo. 10. Constituit autem Nicanor, vt regi tributum, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum, de captiuitate Iudæorum suppleret: 11. statimque ad maritimas ciuitates misit, conuocans ad coëmptionem Iudaicorum mancipiorum, promittens se nonaginta mancipia talento distracturum, non respiciens ad vindictam, quæ eum ab Omnipotente esset consecutura. 12. Iudas autem vbi comperit, indicauit his qui secum erant Iudæis, Nicanoris aduentum. 13. Ex quibus quidam formidantes, & non credentes Dei iustitiæ, in fugam vertebantur: 14. alij verò si quid ei supererat vendebant, simulque Dominum deprecabantur, vt eriperet eos ab impio Nicanore, qui eos, priusquam cominus veniret, vendiderat, 15. & si non propter eos, propter testamentum tamen quod erat ad patres eorum, & propter inuocationem sancti & magnifici nominis eius super ipsos. 16. Conuocatis autem Machabæus septem millibus, qui cum ipso erant, rogabat ne hostibus reconciliarentur, neque metuerent iniquè venientium aduersum se hostium multitudinem, sed fortiter contenderent, 17. ante oculos habentes contumeliam, quæ loco sancto ab his iniustè esset illata, itemque & ludibrio habitæ ciuitatis iniuriam, adhuc etiam veterum instituta conuulsa. 18. Nam illi quidem armis confidunt, ait, simul & audaciâ: nos autem in omnipotente Domino qui potest & venientes aduersum nos, & vniuersum mundum vno nutu delere, confidimus. 19. Admonuit autem eos & de auxilijs Dei, quæ facta sunt erga parentes: & quod sub Sennacherib centum octogintaquinque millia perierunt: 20. & de prælio, quod eis aduersus Galatas fuit in Babylonia, vt omnes, vbi ad rem ventum est, Macedonibus socijs hæsitantibus, ipsi sex millia soli peremerunt centum viginti millia, propter auxilium illis datum de cælo, & beneficia pro his plurima consecuti sunt. 21. His verbis constantes effecti sunt, & pro legibus & patria mori parati. 22. Constituit itaque fratres suos duces vtrique ordini, Simonem, & Iosephum, & Ionathan, subiectis vnicuique millenis & quingentenis. 23. Ad hoc etiam ab Esdra lecto illis sancto libro, & dato signo adiutorij Dei, in prima acie ipse dux commisit cum Nicanore. 24. Et facto sibi adiutore Omnipotente, interfecerunt super nouem millia hominum: maiorem autem partem exercitus Nicanoris vulneribus debilem factam fugere compulerunt. 25. Pecunijs verò eorum, qui ad emptionem ipsorum venerant, sublatis, ipsos vsquequaque persecuti sunt. 26. sed reuersi

ſunt hora concluſi: nam erat ante ſabbatum: quam ob cauſam non perſeuerauerunt
inſequentes. 27. Arma autem ipſorum & ſpolia congregantes, ſabbatum agebant,
benedicentes Dominum, qui liberauit eos in iſto die, miſericordiæ initium ſtillans in
eos. 28. Poſt ſabbatum verò, debilibus, & orphanis, & viduis diuiſerunt ſpolia: &
reſidua ipſi cum ſuis habuêre. 29. His itaque geſtis, & communiter ab omnibus fa-
cta obſecratione, miſericordem Dominum poſtulabant, vt in finem ſeruis ſuis recon-
ciliaretur. 30. Et ex his, qui cum Timotheo & Bacchide erant contra ſe conten-
dentes ſuper viginti millia interfecerunt, & munitiones excelſas obtinuerunt & plu-
res prædas diuiſerunt, æquam portionem debilibus, pupillis, & viduis, ſed & ſeniori-
bus, facientes. 31. Et cum arma eorum diligenter collegiſſent, omnia compoſuerunt
in locis opportunis, reſidua verò ſpolia Ieroſolymam detulerunt: 32. & Philarchen,
qui cum Timotheo erat, interfecerunt, virum ſceleſtum, qui in multis Iudæos afflixe-
rat. 33. Et cùm epinicia agerent Ieroſolymis, eum, qui ſacras ianuas incenderat,
id eſt, Calliſthenem, cùm in quoddam domicilium refugiſſet, incenderunt, digna ei
mercede pro impietatibus ſuis reddita. 34. Facinoroſiſſimus autem Nicanor, qui
mille negotiantes ad Iudæorum venditionem adduxerat, 35. humiliatus auxilio
Domini, ab his quos nullos exiſtimauerat, depoſita veſte gloriæ, per mediterranea fu-
giens, ſolus venit Antiochiam, ſummam infelicitatem de interitu ſui exercitus conſe-
cutus. 36. Et qui promiſerat Romanis ſe tributum reſtituere de captiuitate Iero-
ſolymorum, prædicabat nunc protectorem Deum habere Iudæos, & ob ipſum inuulne-
rabiles eſſe, eò quòd ſequerentur leges ab ipſo conſtitutas.

PRiores ſeptem huius cap. verſus ordine temporis, & rei geſtæ ſubiungendi ſunt verſui 1. c. 3. lib. 1. cæteri deinde ad finem capitis inſerendi videntur inter v. 37. & 38. eiuſdem c. 3. A

Hucuſque audiuimus fortitudinem paſſiuam Iudæorum martyrum, nunc vſque ad finem libri audiemus fortitudinem actiuam Iudæorum militum, puta Iudæ Machabæi, & fratrum eius. *Romanum eſt*, inquiebat ille, *fortia agere*: at Machabæum *æquè ac Chriſtianum eſt tam dura pati, quam fortia agere.*

VERS. 1. IVDAS VERÒ MACHABÆVS &c. EDVXERVNT AD SE SEX MILLIA VIRORVM] Hiſce paucis copijs maximos Antiochi Epiphanis proſtrauit exercitus, tum quia hi erant quaſi deſperati, qui pro aris, & focis pugnabant, tum quia magnâ in Deum ſpe, & inuocatione prælia inibant: quare Deus eis animos, vireſque addebat, hoſtibus verò adimebat.

VERS. 3. ET VOCEM SANGVINIS (Iudæorum innocentium ab Antiocho occiſorum, vti audiuimus c. 7. & præced.) AD SE (mutâ voce inſtar Abel contra parricidam Cainum) CLAMANTIS AVDIRET. B

VERS. 5. AT MACHABÆVS CONGREGATA MVLTITVDINE INTOLERABILIS (Græcè ἀνυπόστατος, impatibilis, intolerandus quem nemo tolerare, cuius arma & vires nemo ſufferre poſſet, ſed omnes ijs cederent & ſuccumberent) GENTIBVS EFFICIEBATVR, IRA ENIM DOMINI, (quâ Iudæorum peccatum hucuſque per Antiochum caſtigarat) IN MISERICORDIAM CONVERSA EST] vt per Iudam Iudæos antè victos calcatoſque ab Antiocho faceret eius victores & calcatores. Hoc eſt quod anno præcedenti vltimus Machabæus excruciatus quaſi vates prædixerat Antiocho c. 7. v. 38. *In me* inquit, *& in fratribus meis deſinet omnipotentis ira.* Hoc enim vt fieret, ipſe cum fratribus ſuâ tam heroicâ martyrij tolerantiâ meruêre, quâ & Iudæorum peccata apud Deum expiarunt eiuſque iram in miſericordiam & gratiam conuerterunt, quâ factum eſt vt Deus excitaret Iudam Machabæum, eique animos, & vires adderet, quibus Antiochi copias vbique profligaret.

ET SVPERVENIENS CASTELLIS, ET CIVITATIBVS IMPROVISVS SVCCENDEBAT EAS] Hoc enim ſtratagema eſt inſignium belli Ducum, vt ex improuiſo, ideoq; noctu in hoſtes inermes, & imparatos, imò ſomno, vinoque ſepultos irruant, itaque eos quaſi pecora mactent, vti fecit hîc Iudas. Idem Romanis faciebat Hannibal, ac viciſſim Romani Hannibali, teſte Liuio, Iuſtin. Plut. & alijs. VERS. 6.

VIDENS AVTEM PHILIPPVS] qui ab Antiocho Ieroſolymæ gubernator conſtitutus fuerat cap. 5. 22. paulatim virum ad profectum venire, ſcilicet Iudam indies victorijs æque ac animis, viribus, & cupijs ad eum quaſi victorem confluentibus augeri, & proficere, metuens ſibi ſuiſque, auxiliũ petijt à Ptolemæo Præfecto Cæleſyriæ. VERS. 8.

AT ILLE (Ptolemæus) VELOCITER MISIT NICANOREM PATROCLI (filium) &c. DATIS EI DE PERMISTIS GENTIBVS, ARMATIS NON MINVS VIGINTI MILLIBVS] ſed poſteà ad hos longè plures acceſſêre, vt patet l. 1. c. 3. v. 38. & 42. VERS. 9.

CONSTITVIT AVTEM NICANOR (tantis copijs elatus, & certa ſpe victoriæ Iudæos omnes quaſi deuorans) VT REGI (Antiocho) TRIBVTVM QVOD ROMANIS ERAT DANDVM (eò quòd Romani eius patrem Antiochum Magnum bello viciſſent, & ad tributum damnaſſent) ſumma autem huius tributi Romanis dandi erant DVO MILLIA TALENTORVM, vt hoc tributum DE CAPTIVITATE IVDÆORVM SVPPLERET] vt nimirum totam hanc ſummam magna ex parte conflaret ex venditione Iudæorum à ſe captiuandorum. Vnde incolas Tyri, Sidonis, aliarumque vicinarum conuocauit ad Iudaica mancipia viliſſimo pretio coëmenda: nimirum VERS. 10.

PROMITTENS SE NONAGINTA MANCIPIA TALENTO (argenti) DISTRACTVRVM] hoc eſt 500. aureis venditurum, ita vt quodque mancipium non ſtaret niſi quinque aureis cum dimidio; cùm alioqui paulò antè Hyrcanus vnum iuuenem talento, id eſt 500. aureis vendidiſſet, teſte Ioſepho lib. 12. ca. 4. Hæc indignitas, & vilipendium pupugit Iudæos, vt ad caſtra Iudæ agminatim confluerent vſque ad necem pro lege, & libertate pugnaturi VERS. 11.

natuti. Quare imprudenter id fecit Nicanor irritans Iudæos, vt quasi desperati pugnarent, ideoque ab ei victus, cæsusque est.

Vers. 13. Non credentes Dei ivstitiæ] quòd scilicet Deus patronus, & vindex foret iustæ, & innocentis Iudæorum causæ, & iniustum Nicanorem per eos prosterneret.

Vers. 14. Alii vero si qvid eis svpererat vendebant] indeque arma, & annonam comparabant, vt ad Iudæ castra accedentes pro patria, & fide vsque ad mortem animosè contra Nicanorem depugnarent.

Vers. 15. Et si non propter eos, propter testamentvm tamen, qvod erat ad patres eorvm] q. d. Dominum deprecabantur, vt eos eriperet à Nicanore non propter sua merita; sed Patrũ, puta Abrahæ, Isaac, Iacob &c. quibuscũ Deus testamentum id est pactum inierat, promittens se eis eorumque posteris fore Deum, id est tutorem, & protectorem, si ipsi eum vicissim, vt Deũ suum colerent.

Vers. 16. Convocatis avtem Machabevs septem millibvs] Græcè *sex millibus*, tot enim nominantur v. 1. & 22. sed septimum millenarium ducebat ipse Iudas, reliqua sex mille eius fratres quasi Duces. ita Salianus.

Rogabat ne hostibvs reconciliarentvr] sed cũ eis gererent ἀσπόνδιον πόλεμον, id est irreconciliabile bellum, ideoque hostibus metuendum & formidabile, quale cum Romanis gessit Hannibal, qui cùm admodum esset puer, ab Hamilcare patre sacrificante ad aras iureiurando obstrictus fuit se, cùm primum per ætatẽ liceret, Romanorum fore inimicum, teste Plutar. in eius vita. Sic Numantini in Hispania à Romanis per 14. annos obsessi noluerunt eis reconciliari, ideoque 40. millia Romanorum deleuerunt; sed tandem à Scipione fame pressi omnia sua, & seipsos igne in foro excitato concremarunt. ita Florus libr. 2. Asdrubal Carthaginis à Scipione obsessæ Præfectus Romanos captiuos in manibus, oculis, vel linguis, vel digitis, vel plantis mutilauit, itaque viuos præcipitauit per rupes, ne Carthaginensibus vllá spem veniæ à Romanis impetrandæ relinqueret, sed in solis armis salutem reponerent, ait Appianus. Cum obstinatis enim durum, & periculosum est bellum. Tale bellum fidelis quilibet per totam vitam gerere debet cum Lucifero, cum carne, & mundo, cum superbia, ira, gula, luxuria, vt nullas pacis conditiones admittat, sed internecino prælio cum eis assiduè ennfligat.

Vers. 20. Et de prælio qvod eis adversvs Galatas fvit in Babylonia, vbi ad rem ventvm est, Macedonibvs sociis hæsitantibvs, ipsi sex millia soli peremervnt 120. millia.] Videtur hoc contigisse sub Antiocho primo, qui Seleuci primi post Alexandrum Asiæ & Syriæ regis filius, & successor cognominatus est Soter. Hic enim, vt narrat Appianus in Syriacis, Galatas ex Europa Asiam inuadentes repulit, idque ope Iudæorum, quibus proinde tam ipse, quam eius filius Antiochus cognomento θεὸς summas dignitates, & priuilegia in gratiarum actionem contulerunt, vti narrant Iosephus lib. 12. c. 3. Iustinus li. 24. & 25. Plutar. in Demetrio, & alij. ita Serarius, Mariana, & alij.

Vers. 22. Constitvit itaqve fratres svos, Dvces vtriqve ordini Simonem, et Iosephvm] Io-

A sephus hic alio nomine Ioannes vocatus est lib. 1. c. 2. v. 2. ita Serarius.

Vers. 23. Ao hoc etiam ab Esora lecto illis sancto libro] Esdras hic non fuit verus, celebrisque ille scriba, qui librum Esdræ conscripsit, sed longè eo posterior, nimirum sacerdos, vel legis doctor insignis, qui vt militibus ituris ad bellum animos, spemque victoriæ adderet, legit eis ex Deuter. c. 28. 7. vbi Deus Iudæis se ritè colentibus certum de hostibus promittit triumphum. Atque id ipsum fieri iusserat Deus ante pugnam Deuter. 20. dicens: *Appropinquante prælio stabit sacerdos ante aciem, & sic loquetur: Audi Israel, noli timere, quia Dominus Deus vester in medio vestri est.* Porrò Græca habent: *Adhuc etiam Eleazarum*, scilicet quartum fratrem suum, *constituit Iudas belli Ducem attributis ei pariter* 1500. *militibus*, sic enim sex millia militum in quatuor fratres quasi Duces distribuit, attributâ cuique quarta parte scilicet 1500.
B militibus. Deinde aliam sententiam subiungunt, quod scilicet Iudas quasi Pontifex, & supremus belli Dux, vti præcessit, legerit militibus librum Deuteron.

Et dato signo] id est tessera militari adiutorij Dei. q. d. Iudas suis dedit hanc belli tesseram, quâ socij ab hostibus dignoscerentur: *adiutor suis est Deus.* Hoc fuit omen, & causa victoriarum omnium, quod scilicet Iudas non in suis, sed in Dei viribus omnem victoriæ spem reponeret. sic Gentiles sæpè hanc belli tesseram dabant, *nobiscum Deus*, ait Vegetius lib. 3. c. 3. Sic Cyri in bello tessera erat, *Iupiter, belli socius & Dux*, ait Xenophon libr. 3. Pompeij verò in acie Pharsalica hæc, *Hercules inui-*
C *ctus:* Iulij Cæsaris autem hæc, *victrix Venus*, teste Appiano lib. 2. de bellis ciuilibus. ita Sanchez, Serarius, Salianus, & alij.

Ipse Dvx (Iudas) commisit (prælium) cvm Nicanore.

Vers. 24. Et facto sibi adivtore omnipotente interfecervnt svper novem millia hominvm] reliquis in fugam actis, vel captis.

Vers. 26. Seo reversi svnt hora conclvsi] q. d. hora vespertina, quæ præit Sabbathum ingruente arctati, & prohibiti sunt insequi hostes fugientes. Sabbatho enim ex lege eis indicta erat quies; Sabbathum autem incipiebat à pridiana hora vespertina.

Vers. 28. Debilibvs, et orphanis, et vidvis diviservnt spolia] Vide hic Iudæ, & militum charitatem, & liberalitatem, qua in gratiarum actionem de victoria à Deo obtentâ spolia in egenos distribuunt, ideoque nouas à Deo, qui in gratos est gra-
D tior, & in liberales liberalior, victorias obtinuerũt nam v. 30. è castris Timothei *super viginti millia interfecerunt, & munitiones excelsas obtinuerunt, & plures prædas diuiserunt.* Hoc Iudæorum exemplum narrent Ducibus & militibus Christianis eorum confessarij, & concionatores, vt illud imitantes simili modo à Deo benedici, & victorijs cumulari mereantur. Sanè Turca cùm insignem aliquam de hostibus victoriam obtinuit, solet in gratiarum actionem erigere hospitale quodpiam ad alendos pauperes, illudque dotare.

Vers. 29. Et commvniter ab omnibvs facta obsecratione (hanc quoque communem litaniam imitentur nostri milites) misericordem Dominvm postvlabant, vt in finem servis svis reconciliaretvr] vt scilicet huc-

tisque peccatis Iudæorum offensus, ideoque eos per Antiochum castigans tandem aliquando precibus communibus placatus, flagellum hoc amoueret, eosque ab omni hostium incursu plenè planeque liberaret.

VERS. 30. ÆQVAM PORTIONEM DEBILIBVS, PVPILLIS, ET VIDVIS, SED ET SENIORIBVS FACIENTES] Græcè ἰσομοίρους, id est *æquales portione se cum debilibus, pupillis & viduis sed & sacerdotibus facientes*, q.d. spolia diuiserunt in duas æquales portiones, quarum vnam milites sibi seruarunt, alteram in debiles præsertim, qui in prælio vulnerati, mutilati, debilitati fuerant, item in orphanos, & viduas, quorum parentes, & mariti in acie ceciderant, distribuerunt. Hoc enim pietas, ac parentum, & maritorum merita exigebant. Adhæc sacerdotibus, vtpote qui erant Deo consecrati, ac pro militibus pugnantibus Deum deprecati fuerant, vt eis victoriam largiretur.

VERS. 32. ET PHILARCHEN QVI CVM TIMOTHEO ERAT INTERFECERVNT] Philarches non est nomen proprium; sed nomen officij, & dignitatis; φυλάρχος enim est tribunus tribuum præfectus, estque A nomen magistratus in exercitu. φυλή enim est tribus, familia, cohors: ἄρχος est præfectus, princeps. ita Salianus.

ET CVM EPINICIA AGERENT IEROSOLYMIS] VERS. 33.
Epinicia vocat publica festa, plausus, & ouationes ob adeptam victoriam. Tunc pariter in signum triumphi Callisthenem, qui valuas templi igne combusserat, simili igne concremarunt. Iusta fuit hæc talionis pœna.

PRÆDICABAT (Nicanor victus, & cæsus à Iu- VERS. 36.
da) PROTECTOREM DEVM HABENS IVDÆOS ET OB IPSVM INVVLNERABILES (Vatabl. *inuictos*) ESSE EO QVOD SEQVERENTVR LEGES AB IPSO CONSTITVTAS.] Magnum est hoc ab hoste testimonium.

Disce hic Christiane te in quauis tentatione, persecutione, conflictu, ærumna inuulnerabilem, & inuictum fore si leges Dei custodias. Deus enim erit protector tuus, & te vel illâ liberabit, vel per patientiam & magnanimitatem te eadem fortiter sustinere, & vincere efficiet, vt maiorem tibi certanti, & vincenti in cælo coronam paret.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describitur fusè morbus, & mors Ant. Epiphanis, quæ breuiter descripta fuit lib. 1. cap. 6. Impius ergo à vermibus corrosus cum fœtore intolerabili in montibus exspirauit.

1. EOdem tempore Antiochus inhonestè reuertebatur de Perside. 2. Intraue-
rat enim in eam, quæ dicitur Persepolis, & tentauit expoliare templum, & ci-
uitatem opprimere: sed multitudine ad arma concurrente, in fugam versi sunt: & ita
contigit vt Antiochus post fugam turpiter rediret. 3. Et cùm venisset circa Ecba-
tanam, recognouit quæ erga Nicanorem & Timotheum gesta sunt. 4. Elatus au-
tem in ira arbitrabatur se, iniuriam illorum qui se fugauerant, posse in Iudæos retor-
quere: ideoque iussit agitari currum suum, sine intermissione agens iter, cælesti eum
iudicio perurgente, eò quòd ita superbè locutus est se venturum Ierosolymam, &
congeriem sepulchri Iudæorum eam facturum. 5. Sed qui vniuersa conspicit Do-
minus Deus Israel, percussit eum insanabili & inuisibili plagâ. Vt enim finiuit hunc
ipsum sermonem, apprehendit eum dolor dirus viscerum, & amara internorum tor-
menta: 6. & quidem satis iustè, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum
torserat viscera, licet ille nullo modo à sua malitia cessaret. 7. Super hoc autem su-
perbia repletus, ignem spirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium,
contigit illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis collisione membra
vexari. 8. Isque qui sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra huma-
num modum superbiâ repletus, & montium altitudines in statera appendere, nunc
humiliatus ad terram in gestatorio portabatur, manifestam Dei virtutem in semetipso
contestans: 9. ita vt de corpore impij vermes scaturirent, ac viuentis in dolo-
ribus carnes eius effluerent, odore etiam illius & fœtore exercitus grauaretur. 10. &
qui paulò antè sidera cæli contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter in-
tolerantiam fœtoris portare. 11. Hinc igitur cœpit ex graui superbia deductus
ad agnitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per momenta singula doloribus
suis augmenta capientibus. 12. Et cùm nec ipse iam fœtorem suum ferre posset,
ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. 13. Ora-
bat autem hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus.
14. Et ciuitatem, ad quam festinans veniebat vt eam ad solum deduceret, ac sepul-
chrum congestorum faceret, nunc optat liberam reddere: 15. & Iudæos, quos nec
sepultura quidem se dignos habiturum, sed auibus ac feris diripiendos traditurum,
& cum paruulis exterminaturum dixerat, æquales nunc Atheniensibus facturum
pollicetur:

pollicetur: 16. templum etiam sanctum, quod priùs expoliauerát, optimls donis
ornaturum, & sancta vasa multiplicaturum', & pertinentes ad sacrificia sumptus de
redditibus suis præstaturum: 17. super hæc, & Iudæum se futurum, & omnem lo-
cum terræ perambulaturum, & prædicaturum Dei potestatem. 18. Sed non ces-
santibus doloribus (superuenerat enim in eum iustum Dei iudicium) desperans scrip-
sit ad Iudæos in modum deprecationis epistolam hæc continentem. 19. Optimis
ciuibus Iudæis plurimam salutem, & benè valere, & esse felices, rex & princeps Antio-
chus. 20. Si benè valetis, & filij vestri, & ex sententia vobis cuncta sunt, maximas
agimus gratias. 21. Et ego in infirmitate constitutus, vestri autem memor beni-
gnè, reuersus de Persidis locis, & infirmitate graui apprehensus, necessarium duxi pro
communi vtilitate curam habere: 22. non desperans memetipsum, sed spem mul-
tam habens effugiendi infirmitatem. 23. Respiciens autem quòd & pater meus,
quibus temporibus in locis superioribus ducebat exercitum, ostendit qui post se su-
sciperet principatum: 24. vt si quid contrarium accideret, aut difficile nuntiaretur,
scientes hi qui in regionibus erant, cui esset rerum summa derelicta, non turbarentur.
25. Ad hæc considerans de proximo potentes quosque & vicinos temporibus in-
sidiantes, & euentum expectantes, designaui filium meum Antiochum regem, quem
sæpè recurrens in superiora regna multis vestrûm commendabam: & scripsi ad eum
quæ subiecta sunt. 26. Oro itaque vos & peto, memores beneficiorum publicè &
priuatim, vt vnusquisque conseruet fidem ad me & ad filium meum. 27. Confido
enim, cum modestè & humanè acturum, & sequentem propositum meum, & commu-
nem vobis fore. 28. Igitur homicida & blasphemus pessimè percussus, & vt ipse a-
lios tractauerat, peregrè in montibus miserabili obitu vita functus est. 29. Trans-
ferebat autem corpus Philippus collactaneus eius, qui metuens filium Anthiochi, ad
Ptolemæum Philometorem in Ægyptum abijt.

Mors hæc Antiochi breuiter narrata fuit libr. 1. c. 6. sed hîc fusiùs recensetur ad Iudæorum ab eo afflictorum cōsolationem, & ad perpetuum vindictæ diuinæ in impios, & sacrilegos exemplum.

Vers. 2. Intraverat enim in eam (prouinciam siue regionem, & ditionem Persidis) quæ (à primaria eius vrbe siue metropoli) dicitur Persepolis Græcè; nam Hebr. dicitur Ælam siue Elymais, vt patet c. 6. lib. 1. v. 1.) quam Perer. lib. 9. in Daniel. ad illa, *Et sine manu conteretur*, arbitratur fuisse Susan. q. d. Antiochus ingressus est ditionem Persepolis cum exercitu, ipsamq; primariam eius vrbem quæ pariter Persepolis siue Elymais dicebatur oppugnare aggressus est, sed à ciuibus ad mœnia concurrentibus repulsus fuit, imò magnâ suorum clade affectus: *ciues enim recedentem persecuti sunt, ita vt plurimis desideratis fugientis more Babylonem se reciperet*, ait Iosephus lib. 12. c. 13.

Et tentavit expoliare templum] Dianæ quod est illis regionibus augustissimum, ait Plinius lib. 6. c. 26. 27. ita Iosephus, Polybius, & S. Hier. in c. 11. Daniel. v. 36. ex Diodoro: licet Appianus in Syriacis dicat fuisse templum Veneris.

Vers. 3. Et cum venisset circa Ecbatanam (celeberrimam Persidis ciuitatem) recognovit (ex nuncijs, & literis ad se missis) quæ erga Nicanorem, et Timotheum (Duces suos) gesta sunt] à Iuda Machabæo, quòd scilicet ipse eos prostrauerit, cæciderit, & fugarit.

Vers. 4. Se venturum Ierosolymam et congeriem sepulchri Iudæorum eam facturum] Græcè, quòd eam faceret πολυάνδριον, id est cæmeterium, in quod multorum virorum cadauera congeri solent. q. d. Antiochus iactauit se suorum cladem à Iudæis acceptam vlturum, ac Ierusalem ita funditus euersurum, vt tota vrbs futura sit funerum, & cadauerum Iudaicorum sepulchrum.

A Deus Israel percussit eum insanabili, Vers. 5.
et invisibili plaga, scilicet acerbissimis viscerum doloribus, eò quòd novis cruciatibus a- Vers. 6.
liorum (Machabæorum) torserat viscera, vt sequitur, ac grauissima melancholia & cholera. Addit S. Hieron. loco citato ex Diodoro, cum *quibusdam phantasijs, & terroribus versum in amentiam.* Exteriùs autem percussit eum morbo pediculari, profluuio carnium, fœtore intolerabili, vt dicitur v. 9.

Præcipiens accelerari negotium (in a- Vers. 7.
gitando curru, vt citò perueniret Ierosolymam) contigit illum impetu euntem de curru cadere, et gravi corporis collisione membra vexari] Rem fusiùs probabiliter narrat Gorionides lib. 3. c. 22. *Contigit autem*, inquit, *cùm iam veheretur, & comitaretur exercitum suum, vt currus eius transiret contra elephantem quendam & elephas vociferari inciperet, atque ex barritu eius equi terrerentur, calcitrarent, & subuerterent currum, caderetq; Antiochus de curru, & confringerentur omnia ossa eius, siquidem erat homo grauis & crassus.* B

Ita vt de corpore impii vermes (pedicu- Vers. 9.
li) scaturirent.] Hic morbus à Medicis vocatur Phtiriasis, id est morbus pedicularis, quo vermes hi è corpore ebulliunt illudque fœdo horrore, & intoleranda prurigine erodunt, & consumunt. Oritur subinde naturaliter ex delicata, dulcique corporis complexione, vel nutritione, aut ex sordibus, & putredine; vti fit in pauperibus, sed sæpè supernaturaliter Deum eum infligit superbis, blasphemis, sacrilegis, ac persecutoribus, & tortoribus fidelium & sanctorum, vti eū inflixit Herodi Ascalonitæ, qui fuit Christi persecutor, & infanticida, teste Iosepho lib. 17. c. 8. & eius nepoti Herodi Agrippæ, eò quòd populo sibi acclamāti *vox Dei & non hominis*, applausisset, ac Iacobum Apostolum occidisset, occisurus & Petrū ni Angelus eum

eum liberasset Actor. 12. 23. Et Maximiano Imp. A acri Christianorum tortori, teste Euseb. lib. 8. c. 18. Et Iuliano apostatæ, teste Sozomeno lib. 5. c. 8. Et Hunerico Wandalorum regi Arriano, cuius truculentam in Orthodoxos sæuitiam, indeque Dei vindictam, & phthiriasim fusè enarrat Victor Vticensis libris tribus, quos de Wandelica persecutione conscripsit. Item Ioanni Caluino, vtpote Heresiarchæ in Deum Christum, & Sanctos blasphemo, vti scribit Bolsecus, nec diffitetur Beza in eius vita, qui & plura, maioraque addit. *Tam varijs*, inquit, *eius & multiplicibus morbis cruciatum fuisse, vt planè sit incredibile; hemicranea scilicet, hæmorrhoidibus vlcerosis, sanguine excrementitio, quartana, podagra, calculo, & colica.* Ita

Sequitur superbos vltor à tergo Deus, vt canit Tragædus, & sæpè occinit S. Script.

Vers. 12. Et cvm nec ipse iam fœtorem svvm ferre posset, ita ait: Ivstvm est svbditvm esse Deo, et mortalem non paria Deo sentire] Morbis hisce excruciatus superbus Antiochus in se redijt, & seipsum agnouit, quod scilicet stultè se Deum æstimasset, ac Deo vero æquare voluisset, vtpote homo Deo, mortalis immortali, infirmus omnipotenti, temporarius æterno, ideoque Deus percussit cum phthiriasi, vt disceret diceretque cum Iob cap. 17. *Putredini dixi pater meus es, mater mea, & soror mea vermibus.* Et cum Dauide, *Ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Psal. 21. Et illud alterius sancti: *Vermis vermem quærit.* Sic ostendit Deus se exaudisse Orationem septimi Machabæi martyris, cuius hæc ante triennium in cruciatibus vltima fuit vox c. 7. v. 37. *Inuocans Deum maturius genti nostræ propitium fieri, teq; cum tormentis, & verberibus confiteri, quod ipse est Deus solus.* Martyrium enim Machabæorum contigit anno Græcorum 145. Antiochi nono; mors verò eiusdem contigit anno Græcorum 149. vt dictum est lib. 1. c. 6. v. 16. qui fuit Antiochi decimustertius, & vltimus.

Vers. 13. Orabat avtem hic scelestvs Dominvm a qvo non esset misericordiam consecvtvrvs] Quia hæc eius confessio, pœnitentia, & oratio fuit tormentis coacta, & extorta, nec ex amore, sed ex seruili timore procedebat. Tantùm enim orabat Deum ad hoc, vt cruciatibus ab eo immissis liberaretur, non autem eo fine, vt vitam mutaret, Deoque verè, & sincerè seruiret. Similis fuit pœnitentia Pharaonis sentientis plagas à Mose inflictas. Exodi 10. 16. & Saulis 1. Reg. 15. 24. & 30. & Achab regis Israel 3. Reg. 21. 29. & Nabuchodonosor Daniel. 4. 31. licet de vl- D timo hoc dubitare liceat. Rursum esto Antiochum sincerè pœnituisset, & actum veræ contritionis ex amore Dei elicuisset, itaque animam suam saluasset; tamen misericordiam, quam petebat, puta liberationem à cruciatibus non fuisset consecutus. Iā enim fixum, decretumque erat Deo ipsum ob immania scelera hisce cruciatibus vsque ad mortem punire. Simili modo Esau licet pœnitens, patris benedictionem, & ius primogenituræ deperditum recuperare non potuit; nam vt dicitur Heb. 12. 17. *postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est, non enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam.*

Vers. 15. Æqvales nvnc Atheniensibvs factvrvm pollicetvr] nimirum αὐτόνομος ait Iosephus, id est suis legibus, proprijsque institutis libe-

te viuentes, vt faciebant Athenienses, licet iam Antiocho, & Antiochenis subiecti. Hoc enim summè optare Iudæos sciebat Antiochus.

Svper hæc et Ivdævm se fvtvrvm, et omnem locvm terræ perambvlatvrvm, et prædicatvrvm Dei potestatem] Dixit hæc Antiochus fictè, & simulatè, quia coactus Dei flagellis; quare si ea subduxisset Deus, ipse ad ingenium rediisset iuxta illud vulgi: Vers. 17.

Dæmon languebat, monachus tunc esse volebat.
Ast vbi conualuit, mansit vt ante fuit.

Illudere ergo voluit impius Deo sed ab eo illusus fuit. Non enim intendebat illa præstare quę hic dicit & promittit.

Sed non cessantibvs doloribvs (svpervenerat enim in evm ivstvm Dei ivdicivm. Vers. 18. q. d. Deus iusto suo iudicio planè decreuerat eum B ob sacrilegia cruciare vsque ad mortem) desperans (de dolorum leuamine, & sanitate recuperanda æquè ac de Dei gratia, & salute æterna) scripsit ad Ivdæos, vt ijs viuentibus filium suum vnicum Ant. Eupatorem sibi successorē relinqueret, eique regnum assecuraret. Sciebat enim se illud eripuisse Demetrio Seleuci senioris fratris sui filio, ac proinde Demetrium, qui loco sui obses Romæ detinebatur auditā suā morte illico in Asiam aduolaturum, vt regnum iure sibi debitum occuparet, ac Eupatorem puerum, ad quem non pertinebat, ab eo excluderet, vti & factum est, nam Demetrius Eupatorem cum Lysia occidit, & regnum sibi vendicauit. Quocirca Antiochus hisce litteris id impedire volens nihil effecit, sed tam ipse, quàm filius iusto Dei iudicio regnum cum vita perdiderunt.

C Vide hic magnificentiam, magnificamque potentiam Dei nostri, quā tumidum & indomabilem Antiochum, qui videbatur sibi, terræ, mari, & cælo imperare, vno viscerum dolore ita sternit, vt non tantùm sibi, sed & Iudæis, quos planè despexerat, supplex fiat. Sic Pharaonem supplicem fecit Mosi, Saulem Samueli, Nabuchodonosorem Danieli.

Maximas agimvs gratias] Græca habent: *Deo ego maximas gratias in cælo spem habens, & ego languide iacens vestri honoris beneuolè recordatus sum.* Vers. 20.

Respiciens avtem qvod et pater mevs &c.] q. d. sicut pater meus Antiochus Magnus rex prudentissimus, & in vos summè beneuolus teste Iosepho l. 12. c. 3. peregrè proficiscens, declarauit hæredem suū, vt si quid humanitus ei contigisset, ille ipsi succederet, sic ego patris exemplū secutus vobis declaro hæredem regni mei meum filiū Ant. Eupatorem, peroque vt in eo fœuendo, tuendoque vestrum auxilium conferatis. Vers. 23.

Considerans potentes qvosqve, et vicinos temporibvs insidiantes] vt si videant regem mortuum putent tempus esse opportunū ad regnum occupandum. Notat suum ex fratre Seleuco nepotem Demetrium, cui iure regnum debebatur, vt dixi v. 18. Vers. 25.

Memores beneficiorvm.] Hic patet fictio, & adulatio Antiochi. Splendidè enim mentitur iactans sua in Iudæos beneficia, cùm in eos omne maleficij genus exercuerit. Vers. 26.

Seqventem propositvm mevm] vt in vos sit beneuolus, sicut ego deinceps esse propono. Fingit, & simulat beneuolentiam cùm fuerit maleuolus in Iudæos, & hanc patris maleuolen- Vers. 27.

tiam

tiam in Iudæos secutus fuit filius Eupator.

Et commvnem (id est comem, familiarem, affabilem, benignum, beneuolum) vobis fore.

Vers. 28. Peregre in montibvs] circa Ecbatanam, vt dictũ est v. 3. in oppido Tabes ait S. Hier. in c. 11. Daniel. ibi ergo in montibus Persidis, & Mediæ mortuus est Antiochus. Licet enim ipse pergeret Babylonem, vt dictũ est lib. 1. c. 6. v. 4. tamen cruciatu crescente eò peruenire non potuit; sed in montibus obijt. Hic fuit funestissimus exitus Ant. Epiphanis impij, blasphemi, sacrilegi, athei, & Deorum omnium contemptoris, qui proinde expressus fuit Antichristi typus, & prodromus.

Porrò cauendus est hic error Iosephi. Ipse enim lib. 14. c. 17. citans Polymbiũ dicentem Antiochũ A ob hoc perijsse, quòd conatus sit Dianæ templum, expilare, eum redarguit: *voluisse enim tantùm*, inquit, *ac non etiam perfecisse sacrilegium, nõ videtur res digna supplicio.* Erras ô Iosephe, nam omnis virtus æquè ac vitium, indeque meritum, & demeritum in voluntate consistit; actus enim externus in se non est liber, ideoque omnem suam libertatem, ac bonitatem, vel malitiam trahit, & fugit ab interno voluntatis actu bono, vel malo. Bonus autem actus quilibet dignus est laude, & præmio, malus verò vituperio, & supplicio. Verùm si Antiochus perijt, quòd voluerit expilare templũ Dianæ, multò magis perijt, eò quòd reipsa expoliarit templum Dei veri Ierosolymæ, ibique tot, & tantas strages ediderit, quot & quantas hucusque audiuimus.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ivdas Machabæus templum ab Antiocho pollutum expurgat. Inde v. 9. Ant. Epiphani vitâ functo succedit filius Ant. Eupator, sub quo Ptolemæus Macer iusti tenax, & Iudæorum amicus veneno occiditur. Adhæc v. 14. Gorgias à Iudeis profligatur æquè ac Idumæi, & proditores. Denique v. 24. Machabæus Angelorum ductu prosternit, occiditque Timotheum, Chæream, & Apollonium, Deoq; Epicinium concinit.

1. Machabæus autem, & qui cum eo erant, Domino se protegente, templum qui-
dem, & ciuitatem, recepit: 2. aras autem, quas alienigenæ per plateas ex-
truxerant, itemque delubra demolitus est: 3. & purgato templo aliud altare fece-
runt: & de ignitis lapidibus igne concepto sacrificia obtulerunt post biennium, & in-
censum, & lucernas, & panes propositionis posuerunt. 4. Quibus gestis rogabant
Dominum prostrati in terram, ne ampliùs talibus malis inciderent: sed &, si quando
peccassent vt ab ipso mitiùs corriperentur, & non barbaris ac blasphemis hominibus
traderentur. 5. Qua die autem templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit
eadem die purificationem fieri, vigesima quinta mensis, qui fuit Casleu. 6. Et cum
lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum, recordantes quòd ante mo-
dicum temporis diem solemnem tabernaculorum in montibus & in speluncis more
bestiarum egerant. 7. Propter quod thyrsos, & ramos virides, & palmas præfere-
bant ei, qui prosperauit mundari locum suum. 8. Et decreuerunt communi præ-
cepto & decreto, vniuersæ genti Iudæorum, omnibus annis agere dies istos. 9. Et
Antiochi quidem, qui appellatus est Nobilis, vitæ excessus ita se habuit. 10. Nunc
autem de Eupatore Antiochi impij filio, quæ gesta sunt narrabimus, breuiantes mala,
quæ in bellis gesta sunt. 11. Hic enim suscepto regno, constituit super negotia regni
Lysiani quemdam Phœnicis, & Syriæ militiæ principem. 12. Nam Ptolemæus, qui
dicebatur Macer, iusti tenax erga Iudæos esse constituit, & præcipuè propter iniqui-
tatem quæ facta erat in eos, & pacificè agere cum eis. 13. Sed ob hoc accusatus ab
amicis apud Eupatorem, cùm frequenter proditor audiret, eò quòd Cyprum credi-
tam sibi à Philometore deseruisset, & ad Antiochum Nobilem translatus etiam ab eo
recessisset, veneno vitam finiuit. 14. Gorgias autem, cùm esset dux locorum, as-
sumptis aduenis frequenter Iudæos debellabat. 15. Iudæi verò, qui tenebant op-
portunas munitiones, fugatos ab Ierosolymis suscipiebant, & bellare tentabant.
16. Hi verò qui erant cum Machabæo, per orationes Dominum rogantes vt esse sibi
adiutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum: 17. multaque vi insisten-
tes, loca obtinuerunt, occurrentes interemerunt, & omnes simul non minùs viginti
millibus trucidauerunt. 18. Quidam autem, cum confugissent in duas turres val-
dè munitas, omnem apparatum ad repugnandum habentes. 19. Machabæus ad eo-
rum expugnationem, relicto Simone, & Iosepho, itemque Zachæo, eisque qui cum
ipsis erant satis multis, ipse ad eas, quæ ampliùs perurgebant, pugnas conuersus est.
20. Hi verò qui cum Simone erant, cupiditate ducti, à quibusdam qui in turribus erãt
suasi sunt pecunia: & septuaginta millibus didrachmis acceptis, dimiserunt quosdam
effugere,

effugere. 21. Cùm autem Machabæo nuntiatum esset quod factum est principibus
populi congregatis, accusauit, quòd pecuniâ fratres vendidissent, aduersarijs eorum di-
missis. 22. Hos igitur proditores factos interfecit, & confestim duas turres occu-
pauit. 23. Armis autem ac manibus omnia prosperè agendo, in duabus munitioni-
bus plus quàm viginti millia peremit. 24. Timotheus, qui priùs à Iudæis fuerat su-
peratus, conuocato exercitu peregrinæ multitudinis: & congregato equitatu Asiano
aduenit quasi armis iudæam capturus. 25. Machabæus autem, & qui cum ipso e-
rant, appropinquante illo, deprecabantur Dominum, caput terrâ aspergentes, lumbos-
que cilicijs præcincti, 26. ad altaris crepidinem prouoluti, vt sibi propitius, inimicis
autem eorum esset inimicus, & aduersarijs aduersaretur, sicut lex dicit. 27. Et ita
post orationem, sumptis armis, longiùs de ciuitate procedentes, & proximi hostibus ef-
fecti, resederunt. 28. Primo autem Solis ortu vtrique commiserunt: isti quidem vi-
ctoriæ & prosperitatis sponsorem cum virtute Dominum habentes: illi autem ducem
belli animum habebant. 29. Sed, cùm vehemens pugna esset, apparuerunt aduer-
sarijs de cælo viri quinque in equis, frænis aureis decori, ducatum Iudæis præstantes:
30. ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum inco-
lumem conseruabant: in aduersarios autem tela & fulmina iaciebant, ex quo & cæci-
tate confusi, & repleti perturbatione cadebant. 31. Interfecti sunt autem viginti
millia quingenti, & equites sexcenti. 32. Timotheus verò confugit in Gazaram præ-
sidium munitum, cui præerat Chæreas. 33. Machabæus autem, & qui cum eo erant,
lætantes obsederunt præsidium diebus quatuor. 34. At hi qui intus erant, loci firmi-
tate confisi, supra modum maledicebant, & sermones nefandos iactabant, 35. Sed
cùm dies quinta illucesceret, viginti iuuenes ex his qui cum Machabæo erant, accensi
animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, & feroci animo ince-
dentes ascendebant: 36. sed & alij similiter ascendentes, turres portasque succen-
dere aggessi sunt, atque ipsos maledicos viuos concremare. 37. Per continuum au-
tem biduum præsidio vastato, Timotheum occultantem se, in quodam repertum loco
peremerunt: & fratrem illius Chæream & Apollophanem occiderunt. 38. Quibus
gestis, in hymnis & confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israel,
& victoriam dedit illis.

PRior pars purgati templi à vers. 1. ad 9. ordine temporis collocanda est lib. 1. cap. 4. post v. 35. Cætera huius capitis, imò & capitis 11. ac 12. inserenda sunt lib. 1. c. 16. ante v. 18. Purgatio enim tẽpli facta à Iuda, licet hic post mortem Antiochi Epiphanis narretur; tamen ante eam contigit, nimirum anno Græcorum 148. vt patet lib. 1. c. 4. v. 52. Antiochus verò mortuus est anno 149. Græc. vt dictum est lib. 1. c. 16. v. 16.

A

Vers. 3. Et de ionitis lapidibus igne concepto sacrificia obtulerunt] Per ignitos lapides Salianus & Mariana intelligunt silices, & similes, ex quibus inter se collisis facilè ignis excutitur in subiectum fomitem, exceptusque accenditur, vti naturaliter quotidie facimus. Verùm Græcè est *πυρώσαντες λίθους*, id est *ignientes lapides, & ex ijs ignem excipientes*. Silices autem collisi non igniuntur, sed scintillas ignis duntaxat emittunt. Quare veriùs videtur precibus Iudæ, & sacerdotum ignem è cælo euocatum igniuisse lapides, indeque sacerdotes ignem accepisse, quo sacrificia cremarentur. Sic enim ante Iudam fecerat Nehemias, & sic statuerat Deus Leuit. 6. 12. vt igne non communi, sed cælesti, & diuino hostiæ cremarentur, atque hac de causa Iudas festum dati, vel potius redditi à Deo ignis instituit, vt audiuimus c. 1. v. 19. & seq. ita Serarius, Sanchez, & alij. Sic & Gorionides li. 3 c. 13. *Cùm*, inquit, *composuissent ligna non inuenerunt ignem sanctum, sed clamauerunt ad Dominum, & exilijt ignis è lapide, qui erat altari suppositus adijcientes ei ligna. Durauit ille ignis ad captiuitatem tertiam*, quæ facta est à Tito, & Vespasiano cùm templum fuit combustum.

Post biennium] inchoandum non à profanatione templi, vt volunt nonnulli (ab hac enim fluxerat triennium) sed à principatu Iudæ, vt dixi lib. 1. c. 4. v. 54. ita Serarius, Salianus, & alij. Mirum est nonnullos viros doctos hoc biennium cõputare à morte Antiochi: nam Antiochus post templi purgationem, & sacrificationem mortuus est, vt dixi in synopsi capitis.

Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum] q. d. celebrarunt festum Encæniorum per octo dies eodem ritu, & plausu quo iuxta legem celebrant quotannis festum tabernaculorum die 15. mensis Tisri, idque in gratiarum actionem, eò quòd Deus eos vrbi Ierosolymæ, suisque domibus restituisset, cùm ipsi paulò antè fugientes persecutionem Antiochi in syluis, & montibus delituissent, ibique sibi tuguria, & tabernacula è ramis arborum construxissent. Vers. 6.

B

Propter quod thyrsos, et ramos] Thyrsi erant frondes, & virgulta, quibus milites partâ victoriâ, se, suasque hastas, & arma vestiebant. Hinc apud Gentiles thyrsus erat hasta aculeata hederis obtecta, quam in Orgijs (sacris) Bacchi quatiebant, vnde Bacchus dictus est thyrsigerus. Vers. 7.

Hic (Ant. Eupator filius Epiphanis) &c. constituit super negotia regni (id est constituit suum in regimine Vicarium, & Proregem, siue vt Græca habent, Protarchum) Lysiam. Vers. 11.

Nam Ptolemævs, qui dicebatur macer] τὸ *nam* innuit Ptolemæũ ante Lysiam negotia regni administrasse; sed per calumniã accusatũ de proditione Vers. 12.

ditione apud Eupatorem gradu suo excidisse. Hic Ptolemæus videtur esse ille idem, qui c. 8. 8. vocatur Dux Cælesyriæ, & Phœnicis, misitque Nicanorem contra Iudam, & Iudæos; sed mox videns eorum innocentiam, Deumque pro eis pugnare, cœpit Iudæis fauere, & patrocinari; ideoque accusatus fuit apud Eupatorem quasi proditor, quòd ab eo ad Iudæos defecisse videretur, eò quòd eorũ causam tueretur.

VERS. 13. VENENO VITAM FINIVIT.] In quibusdam Græcis additur Ptolemæum præ infirmitate animi vltrò ad venenum cõfugisse, sponteque illud hausisse, eò quòd calumniam, & infamiam proditionis sibi impactam audire, & sustinere non posset. Non enim firmi magnique, sed infirmi, pusillique est animi frangi hominum dicteriis, ideoque se necidere: fortis enim est hæc omnia viriliter sustinere, & magnanimitate virili superare, iuxta illud Martialis:

Fortiter ille facit qui miser esse potest.

Narrat hunc casum Ptolemæi S. Script. vt significet Iudæos tanto amico, & patrono orbatos fuisse; ideoque nouis cum Eupatore bellis implicitos fuisse.

VERS. 14. GORGIAS AVTEM &c. ASSVMPTIS ADVENIS.] Aduenas vocat milites ex Thracia, Ægypto, Africa, aliisque exteris regionibus conscriptos. Vnde v. 24. vocantur *exercitus peregrinæ multitudinis*. Indigenæ enim erant Asiatici & Syri.

VERS. 15. IVDÆI VERÒ QVI TENEBANT OPPORTVNAS MVNITIONES FVGATOS AB IEROSOLYMIS SVSCIPIEBANT, ET BELLARE TENTABANT] q. d. Iudæi aliquot munitiones Gorgiæ, & Antiochianis eripuerunt, in easque admittebant socios suos Iudæos, qui Ierosolyma è suis sedibus ab hoste pellebantur: ex quibus multi ad Iudam cõfluentes eius copias augebant, vt audacter Antiochianos inuaderet, & feliciter sterneret, sicut paulò pòst viginti millia eorumdem prostrauit, ita Sanchez.

Verùm pro *Iudæi* legendum videtur *Idumæi*, vti legunt Codices græci: Idumæorum enim munitiones hæ vocantur v. seq. vult enim significare duos Iudæorum hostes, Gorgiam scilicet, & Idumæos. Sensus ergo est q. d. Idumæi perpetui Iudæorum inimici occuparunt aliquot Iudæorum munitiones, in quas suscipiebant Iudæorum apostatas, & transfugas: nimirum eos, qui à Ierosolymis ob apostasiam, & scelera ad se profugiebant, atque cum iis *bellare*, & bellum Ierosolymæ, & Iudæis inferre *tentabant*. Sed Iudas Deo inuocato in has Idumæorum munitiones armata manu irrupit, & viginti millia interemit, vt sequitur, ita Serarius. Salianus, & alii.

VERS. 17. VIGINTI MILLIBVS] Græcus habet *nouem millia*.

VERS. 19. IOSEPHO] Hic est Iosephus Iudæ, Ionathæ, & Simonis frater, de quo c. 8. 22.

VERS. 20. HI VERÒ QVI CVM SIMONE ERANT CVPIDITATE (auaritia) DVCTI &c. 70. MILLIBVS DIDRACHMIS (argenti, quæ si Atticæ fuerunt, faciunt aureos 5833. sin Hebraicæ, duplo plus) ACCEPTIS DIMISERVNT QVOSDAM (hostium in turribus conclusorum) EFFVGERE.

VERS. 21. CVM AVTEM MACHABÆO NVNTIATVM ESSET &c. ACCVSAVIT, QVÒD PECVNIA FRATRES VENDIDISSENT ADVERSARIIS EORVM DIMISSIS] Salutem enim ciuium prodit qui hostes eorum captos vel iam iam capiendos dimittit: dimissi enim rursum ciues inuadent, spoliabunt, & occident, præsertim vt lytrum, quod pro se soluerunt recuperent.

PRIMÒ AVTEM SOLIS ORTV VTRIQVE COMMISERVNT (prælium) ISTI (qui erant cum Iuda) QVIDEM VICTORIÆ, ET PROSPERITATIS SPONSOREM CVM VIRTVTE DOMINVM HABENTES] Deus enim Iudæ cum suis oranti indebat certam victoriæ spem: quam augebat virtus, id est probitas, fortitudo, & generositas Iudæ & sociorum, qui parati erant pro Dei lege, & cultu dimicare vsque ad mortem, statuerantque non nisi victores è prælio discedere; sed vel vincere vel occumbere. Græcè est: *sponsorem victoriæ, & prosperitatis cum virtute habentes refugium ad Dominum:* hæc enim duo, scilicet Dei inuocatio, & propria virtus, generosusque animi ad pugnam, aliamue rem perficiendam conatus sunt efficacissima remedia, quæ quasi spondent certam victoriam, & felicem Dei euentum. VERS. 28.

ILLI (Timotheani Iudæorum hostes) AVTEM DVCEM BELLI ANIMVM (Græcè θυμὸν, id est animositatem, iram, superbiam) HABEBANT] quia numero suorum militum præfisi despiciebant paucitatem Iudæorum, putabantque se eos vt bolum panis deuoraturos; sed Deus strauit eorum animositatem & superbiam, ostenditque victoriam non à numero, sed à fauore Dei pendere, ac dari.

APPARVERVNT ADVERSARIIS VIRI QVINQVE IN EQVIS, FRÆNIS AVREIS DECORI DVCATVM IVDÆIS PRÆSTANTES. VERS. 29.

EX QVIBVS DVO MACHABÆVM MEDIVM HABENTES ARMIS SVIS CIRCVMSEPTVM INCOLVMEN CONSERVABANT: IN ADVERSARIOS AVTEM TELA, ET FVLMINA IACIEBANT: EX QVO ET CÆCITATE CONFVSI, ET REPLETI PERTVRBATIONE CADEBANT.] Erant hi quinque Angeli pro Iuda, & populo fideli iussu Dei dimicantes. Sic Angeli pugnarunt pro Theodosio contra Eugenium, dum militum eius tela in ipsosmet iacientes retorserunt, teste Theodoreto li. 5. c. 24. Sic pro S. Wenceslao, vt habet eius Vita, duellante cum Radislao Duce Curimense pugnauit Angelus, Ducemque percussit, vt prostratus veniam, vitamque peteret. Sic pro Constantino Magno certarunt Angeli, qui vt ait Panegyr. 6. *flagrabant verendum nescio quid vmbone corusci, & cælestium armorum lux terribilis ardebat. Tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes ferebant, Constantinum petimus, Constantino imus auxilio.* plura exempla recenset Serarius hic pag. 676. VERS. 30.

TIMOTHEVS VERO CONFVGIT IN GAZARAM] Gorionides censet esse *Gazam*, sed alii cum Serario hæc duo distinguunt: vide hic assiduas Iudæ victorias illi à Deo cõcessas præsertim quibus occidit 20. millia Timotheanorum, sicut paulò ante occiderat viginti millia Idumæorum, ac tandem ipsum Timotheum cum Chærea, & Apollophane interemit. VERS. 32.

VIGINTI IVVENES ACCENSI ANIMIS OB BLASPHEMIAM] Vide hic quid efficiat iuuenum animus, & ardor. Vide rursum quàm stultum, & periculosum sit hostium animos, & iras subsannando, & blasphemando irritare, & accendere. VERS. 35.

Sic Alexander Magnus, vti narrat Curtius sub finem lib. 7. obsidens petram abscissam, & abruptam quam Arimazes Sogdianus cum triginta millibus armatorum insidebat, petensque vt se dede-

ret ab eo irrisus fuit, rogatusque volaréne posset? A quo scommate ictus Alexander: ostendam inquit proxima nocte Macedones etiam volare: quare trecentos iuuenes maximis premijs, & promissis accendit, vt à tergo per loca inaccessa noctu in petram scanderent, cùm ipse à fronte, qua via patebat petram inuaderet. Iuuenes accensi in petram maximis laboribus penetrarunt memores istius dicti Alexandri, *Nihil tam altè natura cõstituit, quo virtus non possit eniti.* Quare perculsus Arimazes se cũ propinquis Alexandro dedidit, qui omnes verberibus affectos sub ipsis radicibus petræ crucibus iussit affigi.

IN QVODAM REPERTVM LOCO] Græcè *latu.* VERS. 37.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas, & Iudæi Duce Angelo sternunt ingentem Lysiæ exercitum. Quare Lysias cum eis pacem init. Hinc v. 16. & seq. recensentur tam Lysiæ, quàm Antiochi Eupatoris æquè ac Romanorum litteræ ad Iudæos hac de re data.

1. SEd paruo pòst tempore, Lysias procurator regis, & propinquus, ac negotiorum
præpositus, grauiter ferens de his quæ acciderant, 2. congregatis octogin-
ta millibus, & equitatu vniuerso, veniebat aduersus Iudæos, existimans se ciuitatem
quidem captam Gentibus habitaculum facturum, 3. templum verò in pecu-
niæ quæstum, sicut cetera delubra Gentium, habiturum, & per singulos annos vena-
le sacerdotium: 4. nusquam recogitans Dei potestatem, sed mente effrænatus, in
multitudine peditum, & in millibus equitum, & in octoginta elephantis confidebat.
5. Ingressus autem Iudæam, & appropians Bethsuræ, quæ erat in angusto loco, ab Ie-
rosolyma interuallo quinque stadiorum, illud præsidium expugnabat. 6. Vt autem
Machabæus, & qui cum eo erant, cognouerunt expugnari præsidia, cum fletu & la-
crymis rogabant Dominum, & omnis turba simul, vt bonum angelum mitteret ad sa-
lutem Israel. 7. Et ipse primus Machabæus, sumptis armis, ceteros adhortatus est
simul secum periculum subire, & ferre auxilium fratribus suis. 8. Cumque pariter
prompto animo procederent, Ierosolymis apparuit præcedens eos eques in veste can-
dida, armis aureis hastam vibrans. 9. Tunc omnes simul benedixerunt misericor-
dem Dominum, & conualuerunt animis: non solùm homines, sed & bestias ferocissi-
mas, & muros ferreos parati penetrare. 10. Ibant igitur prompti, de cælo habentes
adiutorem, & miserantem super eos Dominum. 11. Leonum autem more impetu
irruentes in hostes, prostrauerunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille
sexcentos: 12. vniuersos autem in fugam verterunt, plures autem ex eis vulnerati
nudi euaserunt. Sed & ipse Lysias turpiter fugiens euasit. 13. Et quia non insensa-
tus erat, secum ipse reputans, factam erga se diminutionem, & intelligens inuictos esse
Hebræos, omnipotentis Dei auxilio innitentes, misit ad eos: 14. promisitque se
consensurum omnibus quæ iusta sunt, & regem compulsurum amicum fieri. 15. An-
nuit autem Machabæus precibus Lysiæ, in omnibus vtilitati consulens: & quæcunque
Machabæus scripsit Lysiæ de Iudæis, ea rex concessit. 16. Nam erant scriptæ Iu-
dæis epistolæ à Lysia quidem hunc modum continentes:
LYSIAS populo Iudæorum salutem. 17. Ioannes & Abesalom, qui missi fuerant à
vobis, tradentes scripta, postulabant vt ea, quæ per illos significabantur, implerem.
18. Quæcumque igitur regi potuerunt perferri, exposui: & quæ res permittebat,
concessit. 19. Si igitur in negotiis fidem conseruaueritis, & deinceps bonorum vo-
bis causa esse tentabo. 20. De ceteris autem per singula verbo mandaui, & istis, &
his qui à me missi sunt, colloqui vobiscum. 21. Benè valete. Anno centesimo qua-
dragesimo octauo mensis Dioscori, die vigesima & quarta.
22. Regis autem epistola ista continebat: REX Antiochus Lysiæ fratri salutem.
23. Patre nostro inter deos translato, nos volentes eos, qui sunt in regno nostro, sine
tumultu agere, & rebus suis adhibere diligentiam, 24. audiuimus Iudæos non con-
sensisse patri meo vt transferrentur ad ritum Græcorum, sed tenere velle suum insti-
tutum, ac propterea postulare à nobis concedi sibi legitima sua. 25. Volentes igi-
tur hanc quoque gentem quietam esse, statuentes iudicauimus, templum restitui illis,
vt agerent secundùm suorum maiorum consuetudinem. 26. Benè igitur feceris,
si miseris ad eos, & dexteram dederis: vt cognita nostra voluntate, bono animo sint &
vtilitatibus propriis deseruiant.

27. Ad

27. Ad Iudæos verò regis epistola talis erat.
REX Antiochus Senatui Iudæorum,& ceteris Iudæis salutem. 28. Si valetis, sic
estis vt volumus, sed & ipsi bene valemus. 29. Adiit nos Menelaus, dicens velle
vos descendere ad vestros,qui sunt apud nos. 30. His igitur,qui commeant vsque
ad diem trigesimum mensis Xanthici,damus dextras securitatis, 31. vt Iudæi vtan-
tur cibis & legibus suis, sicut & priùs; & nemo eorum vllo modo molestiam patiatur
de his quæ per ignorantiam gesta sunt. 32. Misimus autem & Menelaum, qui vos
alloquatur. 33. Valete. Anno centesimo quadragesimo octauo, Xanthici mensis
quintadecima die.
34. Miserunt autem etiam Romani epistolam, ita se habentem.
QVINTVS Memmius & Titus Manilius,legati Romanorum, populo Iudæorum sa-
lutem. 35. De his, quæ Lysias cognatus regis concessit vobis, & nos concessimus.
36. De quibus autem ad regem iudicauit referendum,confestim aliquem mittite,di-
ligentiùs inter vos conferentes,vt decernamus,sicut congruit vobis: nos enim Antio-
chiam accedimus. 37. Ideoque festinate rescribere, vt nos quoque sciamus cuius e-
stis voluntatis. 38. Bene valete. Anno centesimo quadragesimo octauo,quinta-
decima die mensis Xanthici.

VERS. 1. LYSIAS PROCVRATOR REGIS (Ant. Eupatoris, qui patri Ant. Epiphani iam mortuo puer successerat,& à Lysia educabatur, regebaturque) ET PROPINQVVS] id est consanguineus siue *cognatus*, vt dicitur v. 35. Lysias audiens à Iuda cæsa esse castra, tam Gorgiæ, quàm Timothei, nonum conscripsit exercitum 80. millium peditum cum equitatu vniuerso & 80. elephantis, quibus se Iudæos, & Iudæam deuoraturum sperabat. Sed Iudas Deú inuocans Angelum impetrauit, quo duce tota Lysiæ castra cecidit.

VERS. 3. TEMPLVM VERÒ IN PECVNIÆ QVÆSTVM] Destinabat Lysias magnum vectigal templo imponere, ac dona templo oblata, vel tota vel magna ex parte fisco regio addicere, & in suos vsus conuertere, vti delubris Gentilium à tyrannis fieri solet. Hæc autem, & plurima, & pretiosissima erant. Templum enim erat opulentissimum.

VENALE SACERDOTIVM] se scilicet Pontificatum quotannis magno pretio Iudæis venditurum.

VERS. 6. CVM FLETV ET LACRYMIS ROGABANT DOMINVM &c. VT BONVM ANGELVM MITTERET AD SALVTEM ISRAEL.] Vti miserat Mosi, Gedeoni, Manue. Hoc enim Mosi promiserat Exodi 23. 20. dicens: *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat.* Vide ibi dicta: ibi enim omnes Angelorum visiones, & opitulationes Hebræis præstitas recensui.

VERS. 8. APPARVIT PRÆCEDENS EOS EQVES IN VESTE CANDIDA, ARMIS AVREIS HASTAM VIBRANS] Fuit hic S. Michaël Israelis protector, aut certè Angelus inferioris ordinis à Michaele missus ad Iudæorum auxilium, vt quasi dux castra præiret, ac Iudæ, & Iudæis animos adderet, hostes verò metu & formidine percelleret, vti reipsa fecit. Hinc præcessit specie equitis cataphracti aureis armis hastam vibrans vestitus candidis. Candor enim Angelorum puritatem, splendorem, lætitiá, immortalitatem, victoriam, & gloriam significat, vt dixi Ecclesiastæ 9. 8. ad illa: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.*

VERS. 9. CONVALVERVNT ANIMIS, ingentes, validosque sumpsêre animos videntes Angelum armatum quasi Ducem suum præire. Sciebant enim Angelum esse inuincibilem, & ab Angelo solo tota castra hostiũ posse prosterni, vti ab eo prostrata fue-

A runt 185. millia militum Sénacherib sub Ezechia. Quare ductu Angeli certi de victoria animosè processerunt ad prælium NON SOLVM HOMINES, SED ET BESTIAS FEROCISSIMAS (elephantes) ET MVROS FERREOS PARATI PENETRARE] Angelo enim nil est impenetrabile, nil inuincibile, nil impossibile; imò nil arduum, & difficile. Angelus ergo hos animos, & ardores Iudæ, & Iudæis iniecit, quibus ipsi accensi castra Lysiæ numerosissima, & fortissima illicò vt paleas disiecerunt, & dissiparũt. Nil enim est tam arduum, quod militum ardor nõ perfringat. Quocirca Vegetius docet Duces debere vel maxime hos ardores in militibus excitare, & accẽdere; inde enim certa existit spes, omenque victoriæ. Additque Duci solerter inuestigandũ esse quid de prælij successu sentiant milites pugnaturi, vt si felicem fore augurentur, pugnet; si

B infelicem, cesset à pugna. Audi Vegetium lib. 3. cap. 12. *Ipsa die qua certaturi sunt milites, quid sentiant, diligenter conuenit explorare. Nam fiducia vel formido ex vultu, verbis, incessu, motibusq; cernitur. Nec confidas, si tyro prælium cupit, inexperto enim dulcis est pugna & noueris te oportere differre si exercitati bellatores metuerint dimicare. Monitis tamen & oratione ducis exercitui virtus crescit & animus: præcipuè si futuri certaminis talem acceperint rationem, qua sperant se facilè ad victoriam peruenturos. Tunc inimicorum ignauia, vel error ostendendus est: vel si ante à nobis superati sunt commemorandum. Dicendum etiam, quibus militum mentes in odium aduersariorum, & ira & indignatione moueantur.*

LEONVM AVTEM MORE IMPETV IRRVENTES IN HOSTES PROSTRAVERVNT EX EIS VNDECIM MILLIA, ET EQVITVM 1600.] Prælium hoc aliud & diuersum est ab eo, quod narratum est lib. 1. c. 4. vnde ibidem alius cæsorum numerus recensetur. Leones enim sunt impauidi & terribiles: vnde teste Plinio clausis oculis in venabula, enses, & hastas irruunt, omniaque disijciunt, & rumpunt. Tales fuere hic Iudas, & Iudæi iuxta illud Iacobi vaticinium Genes. 49. 9. *Catulus Leonis Iuda ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum?* Licet enim Iudas non esset de tribu Iuda, cui à patre Iacobo hoc oraculum datum est, sed ex tribu Leui; tamen ipse loco Iudæ erat Dux omnium Iudæorum, ad quos hoc oraculum pertinet. VERS. 11.

Tropol. Cùm te inuadit Lysias, id est Diabolus, suggeritque motus iræ, superbiæ, libidinis &c. resiste & occurre illi, vt leo, statimque eum fugabis. Diabolus enim coram animosis, & resolutis est pauidus vt formica; timidis verò & hæsitantibus terribilis est leo. Vnde S. Greg. li. 4. mór. c. 17. illud Iob. 4. *Tigris perijt eò quòd non haberet prædam*, explicans iuxta Sept. qui pro *Tigris* vertunt *Myrmicolion*, id est formica-leo, *quod*, inquit, *est animal aduersum formicis, easq; frumenta gestantes interfisit interfectasq; consumit*, hoc ipsum mysticè applicans Diabolo: *Rectè*, inquit, *myrmicolion, id est leo & formica dicitur: formicis enim, vt diximus, leo est; volatilibus formica: quia nimirum antiquus hostis sicut contra cōsentientes fortis est, ita contra resistentes debilis. Si enim eius suggestionibus assensus præbetur, quasi leo tolerari nequaquam potest; si autem resistitur, quasi formica atteritur. Alijs ergo leo est, alijs formica: quia crudelitatem illius carnales mentes vix tolerant, spiritales verò infirmitatem illius pede virtutis calcant.*

Vers. 13. ET QVIA NON INSENSATVS ERAT] sed sensatus & prudens Lysias, hinc facilè ex tanta clade suorum cognouit Deum per Angelum pro Iudæis pugnare, ideoque eos esse insuperabiles. Quocirca ab eis pacem petijt, & obtinuit.

Vers. 19. SI FIDEM (id est fidelitatem tum huius fœderis, tum subiectionis quam regibus Antiochis quasi regibus Asiæ & Syriæ promisistis, & aliàs præstitistis) CONSERVAVERITIS, ET DEINCEPS BONORVM VOBIS CAVSA ESSE TENTABO], id est ego pariter vestris commodis studebo, vobisque multa bona, & beneficia meâ cōmendatione apud regem Eupatorem procurabo.

Vers. 20. DE CÆTERIS AVTEM (articulis à vobis propositis) PER SINGVLA VERBO MANDAVI ET ISTIS (scilicet Ioanni, & Abesalomo à vobis missis) ET HIS QVI A ME MISSI SVNT (id est meis legatis, quos cum vestris ad vos mitto) COLLOQVI VOBISCVM] vt vobiscum de singulis transigant, & per omnia satisfaciant.

Vers. 21. ANNO 148] Dices hoc anno 148. Græcorum viuebat, & regnabat adhuc Ant. Epiphanes, quomodo ergo hæ litteræ ab Ant. Eupatore eius filio, quasi iam post mortem patris regnante datæ scribuntur? mortuus est enim Epiphanes anno 149. Græcorum, vt dictum est lib. 1. c. 6. 16.

Resp. annos Græc. dupliciter computari; primò ab anno duodecimo post mortē Alexādri magni, idque à mense Martio, quia illo anno, qui fuit cōditæ Romæ 442. & Olympiadis 117. teste Euseb. Ptolem. S. Hier. Iosepho, Dione, Appiano, & alijs, illoq; mense Martio Seleucus victo Antigono minoris Asiæ rege, totius Asiæ sibi diadema imposuit.

Hoc computu annos Græcorum, siue Seleucidarum numerant Iudæi, ideoq; liber primus Machabæorum eodem vsus est æquè ac Ægyptij, eaq; de causa hi anni Græcorum vocantur, nunc *Iudaici* nunc *Macedonici*, nunc *Alexandrini*.

Secundò, anni Græcorum sesquianno tardiùs inchoantur, fortè quòd eo tempore Seleucus ex Asia minore triumphans redierit in Asiam maiorem siue Syriam. vnde hic annorum computus vocatur *Syriacus, Chaldaicus, & Antiochenus*. Hoc ergo secundo computu incipiunt hi anni anno 13. à morte Alexandri mense septimo Tisri, qui nostro Septembri respondet, id est sesquianno seriùs quàm priores Iudaici siue Alexandrini. Hoc computu vtitur liber secundus Machab. Vnde hoc loco annū 149. Græc. quo l. 1. c. 6. 16. dicitur obijsse Antiochus, vocat 148. Græc. quia annus, qui computu Iudaico, & Alexandrino erat 149. idem ille computu Antiocheno, siue Chaldaico erat 148. ita Salianus, Serarius, & alij. Aliter respondet Scaliger scilicet fuisse annum 148. si annum inchoes à Nisan, id est Martio: rursum eundē annum fuisse 149. Græc. si annum inchoes à Tisri, id est Septembri.

MENSIS DIOSCORI] Græcè Διὸς Κορινθίου, id est Iouis Corinthij. Hic mensis inter ordinarios Græcorum menses non reperitur. vnde Scaliger, & Salianus putant eum fuisse embolinæum, siue intercalarem. Verùm id rectè cōfutat Serarius, qui censet *Dioscorum* esse Dystrium, qui respondet nostro Martio, quo solent reges ad bella procedere.

REX ANTIOCHVS LYSIÆ FRATRI SALVTEM] Lysias erat tutor regis. Mirum ergo quòd rex, qui vt ait Appian. puer nouennis erat, cum non vocat patrem potiùs, quàm fratrem: sed id studio fecit rex, vel potiùs regis scriba, vt apud Iudæos regis pueritiam dissimularet, ne ob eam ab ipsis despiceretur: quasi ergo iam grandior, & maturior Lysiā vocat fratrem, non patrem. Adde Lysiam non vocat patrem, quia mox Ant. Epiphanem vocat patrem suum. vnde subdit. Vers. 22.

PATRE NOSTRO INTER DEOS (Gorionides *inter Angelos*) TRANSLATO] Fingebant Gentiles regum adulatores, eos post mortem in Deorum numerum referri. Hinc in funere regum, & Imperatorum fiebat eorum Apotheosis, siue inter Deos relatio, quæ quibus cæremonijs apud Romanos fieret, elegānter describit Herodian. initio libr. 4. vbi inter alia, ait aquilam ex rogo euolare solitam, quæ animam Cæsaris in cælum ad Deos veheret. Verùm impius Ant. Epiphanes ob sua scelera, & sacrilegia inter Deos non cæli, sed inferni, puta inter dæmones, translatus est. Vers. 23.

IVDÆOS &c. POSTVLARE A NOBIS CONCEDI SIBI LEGITIMA SVA] vt scilicet eis liceat viuere suis legibus, & ritibus in sua fide, & cultu vnius Dei, ne cogantur more gentium viuere, & colere earundē Deos, & idola. Vers. 24.

IVDICAVIMVS TEMPLVM RESTITVI ILLIS] Iam Iudas, & Iudæi armis recuperarant templum, illudque expurgarant. Rex tamen illud sibi hic arrogat, vt suam in Iudæos potestatem æquè ac liberalitatem ostendat, cùm seuera templum iis non restituat, sed restitutionem iam factam probet, & confirmet. Vers. 25.

DEXTERAM DEDERIS] id est, si data Iudæis dextera (hic enim est ritus ineundi fœderis) cum eis fœdus sanxeris. Porrò aliud est hoc fœdus ab eo, quod cum ijsdem Iudæis iuijt Lysias, & Antiochus c. 13. v. 23. & seq. & lib. 1. c. 6. vbi occasione Philippi rebellantis, & Antiochiam occupantis, vt eum debellet, Lysias nomine regis pacem à Iudæis petijt, & obtinuit. Vnde colligas hoc fœdus non diu durasse, sed mox renouato bello ruptum fuisse, vt patebit cap. seq. Vers. 26.

Sic Turca cum Christianis facilè init pacem, dum vrgetur bello Persico, alioue similisat eo sopito, facilè occasionem pacis rumpendæ inuenit, si bellum sibi pace vtilius arbitretur.

ADIIT NOS MENELAVS (non ille Pseudo-pontifex, & Iudæorum proditor, de quo c. 4. v. 35. & seq. vt volunt nonnulli, sed alius Iudæorum ad regem, & Lysiam legatus. ità Salianus, & alij) DICENS VELLE VOS DESCENDERE AD VESTROS Vers. 29.

QVI

QVI SVNT APVD NOS] vt scilicet visitetis Iudæos vestros cognatos, & amicos, qui apud me in Syria degunt.

VERS. 30. HIS IGITVR QVI COMMEANT VSQVE AD DIEM 30. MENSIS XANTICI (qui Dysrium proximè sequitur, & respondet nostro Aprili) DAMVS DEXTRAS SECVRITATIS] Dat ergo rex Iudæis 15. dies securitatis (nam die 15. eiusdem Xantici scriptæ sunt hæ regis litteræ, vt patet v. 33.) quibus liberè in Syriam descendant; quia necdum pax inter eum, & Iudæos erat conclusa; sed de ea per legatos cum Iudæis tractabatur, eâ verò conclusâ, liberum erat Iudæis quouis tempore in Syriam cômeare.

VERS. 31. NEMO EORVM VLLO MODO MOLESTIAM PATIATVR DE HIS QVÆ PER IGNORANTIAM GESTA SVNT] Ἀμνηστίαν sancit rex eorum, quæ hucusque inter suos, & Iudæos hostiliter gesta fuerant, vt ea quasi per ignorantiam admissa excusata, imò obliterata habeantur.

VERS. 32. MISIMVS (id est remisimus) AVTEM ET MENELAVM (à vobis ad me missum) QVI VOS ALLOQVATVR, referatque ea, quę mecum tractauit, meaque sensa, & dicta vobis renunciet.

A MISERVNT AVTEM ETIAM ROMANI EPISTOLAM] putà Legati, qui à Romanis ad Antiochum mittebantur, qui illi præciperent vt naues, quas supra numerum à Senatu Romano præscriptum habebat, succenderet, & elephantes interficeret, vt Romanis noui belli metum, vel suspicionem adimeret, vti narrat Appianus, & ex eo Sigonius ad annum Vrbis 591. Hi ergo Romanorum legati miserunt pariter ad Iudæos Epistolam, qua significabant vt si quas alias iustas pacis cum Antiocho conditiones cuperent, eas ad se perscriberent: se enim curaturos vt Antiochus eis subscribat. Romani enim, vt rectè obseruat Salianus, facilè supplicibus omnibus iniustè vexatis aderant; quę fuit prima origo potentiæ ipsorum, & incrementi in Sicilia, in Hispania, in Græcia, in Asia, in Africa, & vbique gentium, vt hactenus Romanæ historiæ decursus ostendit. Cùm ergo Iudæi ad Romanorum legatos, qui per id tempus in Syria erãt se contulissent, & fortasse iam tum amicitiam eorum, ac societatem ambire se ostendissent, petierunt, vt quæ à Lysia concedebantur, confirmarẽt, aliaque nonnulla in suæ gentis gratiam cum Rege transigerent.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DVces Antiochi Eupatoris non obstante pace Iudæos exagitant, Ioppenses ducentos in mare mergunt; Iamnienses similia destinant, sed Iudas vtrosq; trucidat, & succendit, Arabes superat, Timotheum profligat, vrbes Casphin, & Ephron expugnat, Gorgiam fugat, ac tandem v. 39. pro suis, qui in acie ceciderant, curat sacrificari offerẽdo duodecim millia drachmarum.

1. HIs factis pactionibus, Lysias pergebat ad regem, Iudæi autem agriculturæ operam dabant. 2. Sed hi, qui resederant, Timotheus, & Apollonius Geunæi
filius, sed & Hieronymus, & Demophon super hos, & Nicanor Cypriarches, non sinebant eos in silentio agere, & quiete. 3. Ioppitæ verò tale quoddam flagitium
perpetrarunt: rogauerunt Iudæos, cum quibus habitabant, ascendere scaphas, quas parauerant, cum vxoribus & filijs, quasi nullis inimicitijs inter eos subiacentibus. 4.
Secundùm commune itaque decretum ciuitatis, & ipsis acquiescentibus, pacisque causa nihil suspectum habentibus, cùm in altum processissent, submerserunt non minùs ducentos. 5. Quam crudelitatem Iudas in suæ gentis homines factam vt cognouit, præcepit viris, qui erant cum ipso: & inuocato iusto iudice Deo. 6. Venit
aduersus interfectores fratrum, & portum quidem noctu succendit, scaphas exussit,
eos autem, qui ab igne refugerant, gladio peremit. 7. Et cùm hæc ita egisset, discessit, quasi iterùm reuersurus, & vniuersos Ioppitas eradicaturus. 8. Sed cùm cognouisset & eos, qui erant Iamniæ, velle pari modo facere habitantibus secum Iudæis.
9. Iamnitis quoq; nocte superuenit, & portum cum nauibus succendit: ita vt lumen
ignis appareret Ierosolymis à stadijs ducentis quadraginta. 10. Inde cùm iam abijssent nouem stadijs, & iter facerent ad Timotheum, commiserunt cum eo Arabes,
quinque millia viri, & equites quingenti. 11. Cumque pugna valida fieret, & auxilio Dei prosperè cessisset, residui Arabes victi, petebant à Iuda dextram sibi dari, promittentes se pascua daturos, & in ceteris profuturos. 12. Iudas autem, arbitratus
verè in multis eos vtiles, promisit pacem: dextrisq; acceptis, discessere ad tabernacula
sua. 13. Aggressus est autem & ciuitatem quamdam firmam, pontibus murisque
circumseptam, quæ à turbis habitabatur Gentium promiscuarum, cui nomen Casphin.
14. Hi verò qui intus erant, confidentes in stabilitate murorum, & apparatu alimoniarum, remissiùs agebant, maledictis lacessentes Iudam, & blasphemantes, ac loquentes quæ fas non est. 15. Machabæus autem, inuocato magno mundi Principe,
qui sine arietibus & machinis temporibus Iesu præcipitauit Iericho, irruit ferociter

muris, 16. & captâ ciuitate per Domini voluntatem; innumerabiles cædes fecit, ita vt adiacens stagnum stadiorum duorum latitudinis, sanguine interfectorum fluere videretur. 17. Inde discesserunt stadia septingenta quinquaginta, & venerunt in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Iudæos: 18. & Timotheum quidem in illis locis non comprehenderunt, nulloq; negotio perfecto regressus est, relicto in quodam loco firmissimo præsidio. 19. Dositheus autem & Sosipater, qui erant duces cum Machabæo, peremerunt à Timotheo relictos in præsidio decem millia viros. 20. At Machabæus, ordinatis circom se sex millibus, & constitutis per cohortes, aduersus Timotheum processit, habentem secum centum viginti millia peditum, equitumque duo millia quingentos. 21. Cognito autem Iudæ aduentu, Timotheus præmisit mulieres, & filios, & reliquum apparatum, in præsidium, quod Carnion dicitur: erat enim inexpugnabile, & accessu difficile propter locorum angustias. 22. Cumque cohors Iudæ prima apparuisset, timor hostibus incussus est, ex præsentia Dei, qui vniuersa conspicit, & in fugam versi sunt alius ab alio, ita vt magis à suis deijcerentur, & gladiorum suorum ictibus debilitarentur. 23. Iudas autem vehementer instabat puniens profanos, & prostrauit ex eis triginta millia virorum. 24. Ipse verò Timotheus incidit in partes Dosithei & Sosipatris: & multis precibus postulabat vt viuus dimitteretur, eò quòd multorum ex Iudæis parentes haberet, ac fratres, quos morte eius decipi eueniret. 25. Et cùm fidem dedisset restituturum se eos secundùm constitutum, illæsum eum dimiserunt propter fratrum salutem. 26. Iudas autem egressus est ad Carnion, interfectis vigintiquinque millibus. 27. Post horum fugam, & necem, mouit exercitum ad Ephrō ciuitatem munitam, in qua multitudo diuersarum gentium habitabat: & robusti iuuenes pro muris consistentes fortiter repugnabant: in hac autem machinæ multæ, & telorum erat apparatus. 28. Sed, cùm omnipotentem inuocassent, qui potestate sua vires hostium confringit, ceperunt ciuitatem: & ex eis qui intus erant, vigintiquinque millia prostrauerunt. 29. Inde ad ciuitatem Scytharum abierunt, quæ ab Ierosolymis sexcentis stadijs aberat. 30. Contestantibus autem his, qui apud Scythopolitas erant, Iudæis, quòd benignè ab eis haberentur, etiam temporibus infelicitatis quòd modestè secum egerint, 31. gratias agentes eis, & exhortati etiam de cetero erga genus suum benignos esse, venerunt Ierosolymam die solemni septimanarum instante. 32. Et post Pentecosten abierunt contra Gorgiam præpositum Idumææ. 33. Exiuit autem cum peditibus tribus millibus, & equitibus quadringentis. 34. Quibus congressis, contigit paucos ruere Iudæorum. 35. Dositheus verò quidam de Bacenoris eques, vir fortis, Gorgiam tenebat: &, cùm vellet illum capere viuum, eques quidam de Thracibus irruit in eum, humerumque eius amputauit: atque ita Gorgias effugit in Maresa. 36. At illis, qui cum Esdrin erant, diutiùs pugnantibus & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum adiutorem & ducem belli fieri: 37. incipiens voce patria, & cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incussit. 38. Iudas autem collecto exercitu venit in ciuitatem Odollam: &, cùm septima dies superueniret, secundùm consuetudinem purificati, in eodem loco sabbatum egerunt. 39. Et sequenti die venit cum suis Iudas, vt corpora prostratorum tolleret, & cum parentibus poneret in sepulchris paternis. 40. Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum de donarijs idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt, à quibus lex prohibet Iudæos: omnibus ergo manifestum factum est, ob hanc causam eos corruisse. 41. Omnes itaque benedixerunt iustum iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta. 42. Atque ita ad preces conuersi, rogauerunt, vt id quod factum erat delictum obliuioni traderetur. At verò fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. 43. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, benè & religiosè de resurrectione cogitans, (44. nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret; superfluum videretur & vanum orare pro mortuis) 45. & quia considerabat quòd hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. 46. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.

IVDÆI AVTEM AGRICVLTVRÆ OPERAM DABANT] Addit Gorionides lib. 3 c. 17. pacem, & quietem Iudæorum durasse per octo menses: interea Iudam Machabeum in quosdam perduelles A Iudæos animaduertisse: Iudæos, & Macedonas in pluribus Iudææ vrbibus, maximè ad littus maris, simul habitasse, & negotia exercuisse. Sed *Ioppitas & Iamnienses* ea occasione perfidè vsos, in exitium,

tium, & exeidium Iudæorum.

Vers.2. Sed hi qui residebant (in Iudæa) Timotheus, et Apollonius, sed et Hieronymus, et Demophon super nos (ita legendum cum Romanis Græcis, non *superbus*, vti legunt Dionysius, & Em. Sa) et Nicanor Cypriarchas non sinebant eos in silentio agere, et quiete] Quinque hi duces Antiochi occupabant multas Iudææ vrbes & Ioppen, & Iamniã, de quibus v. 3. & seq. ac Iudęos nõ obstante pace cũ Lysia iam initã infestare pergebant: tum quia huic rei assueuerãt, & ad hoc ab Antiocho collocati iam pridem erant in Iudæa, vt eam vel attererent, vel totam sibi subijcerent, ideoque semper Iudæis fuêre infensi, & infesti; tum quia ex prædis Iudæorum viuebant. Denique miles pacem non amat, vt pote qui in bello spolijs, & rapinis se ditet: quare cùm post bellum initur pax, Duces summè laborare debent, vt militem contineant, alioue bello, vel labore occupent, ne in seditionem versus, præsertim si stipendia ei plenè non sint persoluta, ipsas Ducis regiones expilet, & vastet, aut ad hostem transfugiat, aut nouũ sibi principem creet, vt in historiis sępè factum legimus, & hoc æuo reipsa vidimus. Quocirca Veget. lib. 2. de re milit c. 23. docet assiduo labore, vel dimicandi, vel sagittas iaciendi, vel fodiendi, vel currendi, vel castra muniendi &c. occupandum & exercitandum esse militem, ne murmoret & rebellet, aut prædas agat, aut iners & imbellis fiat, *atque ab hac exercitatione*, inquit, *exercitus nomen accepit.* Additque *iuniores quidem & noui milites manè & post meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autem & eruditi sine intermissione semel in die exercebantur in armis. Neque enim longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradidit, sed continua exercitationis meditatio: post quanta voluens stipendia inexercitatus miles, semper est tyro.* Causam subijcit *Nam & velocitas vsu ipso acquiritur corporis, & scientia feriẽdi hostem, seq; protegendi, præsertim si gladijs cominus dimicatur. Illud vero maius est, vt seruare ordines discãt.* subdit deinde alia militum exercitia. *Ad palum quoque, vel sudes iuniores exerceri percommodum est, cum latera, vel pedes, aut caput petere punctim, cæsimq; condiscunt. Saltus quoque & ictus facere pariter assuescant, insurgere tripudiantes in clypeum, rursusq; subsidere, nunc gestiẽdo prouolare cum saltu, nunc cedentes in terga resilire. Missilibus etiam palos ipsos procul ferire meditentur, vt & ars dirigendi, & dextræ virtus possit accrescere.* Et sub finem hæc addit: *Cæteris autem diebus, si niues tantum pluuiæq; cessarent, exerceri cogebantur in campo: ne intermissa consuetudine animi militum debilitarentur, & corpora. Syluam cædere, portare onera, transilire fossas, natare in mari siue fluminibus, gradu pleno ambulare, vel currere etiam armatos cum sarcinis suis frequentissimè conuenit, vt quotidiani laboris vsus in pace, difficilis non videatur in bello. Siue ergo legio siue auxilia fuerint, exerceantur assiduè.*

Vers.3. Ascendere scaphas] quasi in mari piscaturi, vel lusuri, vel in insulam aliquam vicinam recreationis ergô traiecturi.

Vers.4. Secundum commune itaque decretum civitatis] Tota ergo ciuitas decreuerat hac fraude mergere Iudæos, quare tota vt rea à Iuda Machab. v. 7. exitio fuit addicta.

Vers.5. Præcepit viris] vt arma caperent, & fratrũ cædem vlciscerentur.

Vers.7. Discessit quasi iterum reversurus et vniversos Ioppitas eradicaturus] Græca

A addunt Iudam hoc repentino impetu vrbem vt pote munitam occupare non potuisse: quare portum inuasisse, scaphas exussisse, & quotquot aderant interfecisse; itaque abisse cum voluntate redeundi cum arietibus, & balistis ad vrbem expugnãdam, & exterminandam.

Iamnitis quoque nocte supervenit, et portum cum navibus succendit, ita vt lumen ignis appareret Ierosolymis a stadiis 240.] Iamnia enim distabat à Ierosolymis stadiis 240. id est decem leucis Gallicis, siue triginta milliaribus Italicis: stadium enim est octaua pars milliaris Italici, siue mille passuum, nimirum continens 125. passus: hæc enim est octaua pars mille-passuum. Vers.9.

Porrò milites Iudæ in vicinis Iamniæ locis delubra idolorum expilarunt, indeq; donaria suffu- B rati sunt, quod lege erat vetitũ, vt audiemus v. 30.

Commiserunt (prælium) cum eo Arabes, qui Græcè vocantur *Nomades*, id est pascendis gregibus occupati: eorum enim opes sunt pecudes, & pecora, quibus omnes prouincias successiuè depascuntur: νέμειν enim est pascere. Vers.10.

Caspnin] vrbs est quam Adrichom. collocat in tribu Dan iuxta Iamniam; sed hic locus indicat eam longè vlteriùs ad meridiem versus Arabiam sitam fuisse. Ita Salianus. Vers.13.

Remissius agebant] Græcè *ἀναγωγότερον ἐχρῶντο*, quod Vatab. vertit *pertinaciores se exhibebant*. *Ἀνάγωγος* enim est contumax, peruicax, indomitus, intractabilis, indoctus, qui disciplina caruit, ac remissè & laxè educatus est; ideoque petulantior, dissolutior, intemperantior, procacior euasit. Remissa enim & mollis educatio facit cõtuma- C ces, iuxta illud Eccles. 30. 8. *Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps. Remissius* ergo *agebant*, id est voluptatibus suis dediti negligebant, & despiciebant Iudam, eique petulanter insultabant, eò quòd muris suis præsiderent, putarentque se esse inexpugnabiles. Vers.14.

Irruit ferociter muris] eos quatiens, & sternens per incussum arietem, vel balistam. Gorionides tamen asserit Iudam portas oblinijsse pice, ac spinas è deserto ad easdem aggessisse, itaque incensâ portâ in vrbem penetrasse, ac tandem in vrbe stragem edidisse tantam, vt stagnum latum quaquà versus per duo stadia fluxerit sanguine, quasi aqua. Vers.15.

Inde discesserunt stadia 750.] quæ faciunt 93. milliaria Italica cum sex stadijs, hoc est leucas Gallicas ferè triginta. Vers.17.

D Et venerunt in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Iudæos] Salianus censet locum hunc Characa dictum, eò quòd naturali, aut arte facto insigni vallo munitus esset: χάραξ enim est vallum.

Tubianæi dicti sunt à loco *Tubin* quem incolebant, de quo lib. 1. c. 5. 13. Quare impertinens est quod scribit Rabanus, & ex eo D. Tho. (si tamen huius commentarij in Machab. est auctor) *Audiui*, inquit, *quendã Hebræum differentem Tubianæos Iudæos illos nuncupari, qui ex alienigenis conuocati in adiutorium Iudæ venerunt, & dictos Tubianæos, quasi alienis tubis conductos.* Tubianæi enim erant Hebræi, non Latini: quare non à *tubis*, sed à *Tubin* dicti, fortè ab Hebr. טוב *tob* id est bonus, quasi Timotheus Iudęos, qui ab egregia bonitate nomen acceperũt sit persecutus; ideoque à Iuda repressus. Ita Sanchez.

VERS.20. EQVITVMQVE 2500.] Græca habent 1500. sed viginti millia peditum facilè requirebant 2500. equites. Ita Vatab. Salianus, & alij.

VERS.21. PRÆSIDIVM (arx siue locus munitus) QVOD CARNION DICITVR, ac proinde diuersum ab vrbe quæ *Carnaim*, id est duorum cornuum, siue bicornis dicitur, de qua lib. 1. c. 5. Aliud ergo est prælium, quod hic; aliud, quod ibi narratur. Si quis tamen idem esse velit, contentiosum funem cum eo non traham, imò omnibus ritè consideratis hæc sententia mihi, æquè ac Saliano, videtur probabilior.

VERS.22. TIMOR HOSTIBVS INCVSSVS EST EX PRÆSENTIA DEI] Ex iis quæ dicta sunt cap. 10. 29. & 30. & c. 11. 8. suspicari licet S. Michaelem Synagogæ, hoc est Iudæ & Iudæorum protectorem vel per se, vel per Angelos sibi subditos & Iudæ, ac Iudæorum custodes Timotheanis hostibus Iudæorum visibiliter terribili, & minaci vultu apparuisse; indò in eos horrifico impetu irruisse, itaq; eis terrorem, fugam, amentiam, & interitum attulisse. ita Salianus: vnde mox Iudas Angeli ope occidit 30. millia, vt dicitur v. 23. ipsum verò Timotheum viuum cepit v. 24.

VERS.24. IPSE VERO TIMOTHEVS INCIDIT IN PARTES DOSITHEI, ET SOSIPATRIS (qui erant Duces Iudę Machabæi cum eo, & pro eo pugnantes) ET MVLTIS PRECIBVS POSTVLABAT VT VIVVS DIMITTERETVR, EO QVOD MVLTORVM EX IVDÆIS PARENTES HABERET AC FRATRES (captiuos, & in potestate sua) QVOS MORTE EIVS DECIPI (fortè legendum *despici*, Græcè enim est ἀλογηθῆναι, id est negligi vertit Vatabl.) EVENIRET] q. d. si me despicitis, & occiditis, mei pariter Iudæos vestros, quos captiuos detinent, despicient, & in mei sanguinis vindictam eos occident.

VERS.25. ET CVM FIDEM DEDISSET RESTITVTVRVM SE EOS SECVNDVM CONSTITVTVM] id est iuxta promissum, & pactum.

VERS.26. IVDAS AVTEM EGRESSVS EST AD CARNION] Græca addunt: *& Atergateion*, quod erat fanum Deæ Syrorum dictæ Atargate, ad quod proinde quasi ad asylum multi hostium profugerant; ideoque Iudas eò contendis, ac fanum profanauit, & profugos occidit ad 25. millia. Audi de hac Dea veteres. Plin. l. 5. c. 23. *Hieropolis*, inquit, *Syris vocatur Magog, ibi prodigiosa Atargatis, Græcis autem Derceto dicta, colitur*. Strabo libr. 16. in fine, ait, Atargatam corrupto à barbaris vocabulo dici Atharam, quam Ctesias, inquit, Derceto vocauit. Athenagoras in Apologia ait, hanc Derceto matrem fuisse Semiramidis, lasciuam mulierem, & homicidam, quæ, vt scribit Diodorus in lib. 3. filiam ex lasciuo adolescente susceperit, Venere matre sua lenocinante, filiam columbis nutriendam dederit, ipsa se pudore flagitij in stagnum abiecerit, vbi in piscem versa fuerit, & filia in columbam. Quare, inquit, Syri piscibus abstinent, & templum in stagni littore constituerunt; Derceto facie quidem formosæ mulieris, reliqua parte piscis simulachrum coluerunt.

VERS.27. MOVIT EXERCITVM AD EPHRON] Græca addunt: *in qua habitabat* (habitare solebat, nam iam erat absens) *Lisias* tutor Ant. Eupatoris, ideoque ad eam magnus fuit variarum Gentium confluxus: qua de causa in eam sæuiit Iudas. Hanc primò expugnauit Iudas anno Græc. 148. viuente adhuc

A Ant. Epiph. lib. 1. c. 5. deinde verò eandem reflorescentem cepit anno Græc. 149. vel 150. sub Ant. Eupatore; imò Salianus contendit eandem esse expugnationem hanc huius capitis cum illa, quæ recensita est lib. 1. c. 5. Nam ibi quoq; contra Timotheum pugnatur contra Carnaim, à Carnaim pergitur ad Ephron, inde ad Bethsan, quæ à Græcis dicta est Scythopolis. Quare ea quæ libr. 1. c. 5. dicuntur vsque ad v. 8. gesta esse sub Ant. Epiphane; quæ verò à v. 8. ad finem narrantur gesta esse sub Ant. Eupatore, licet Script. breuitatis studio hæc non distinguat, nec tempora duorum regum assignet, idque satis est verisimile.

INDE AD CIVITATEM SCYTHARVM (quæ inde dicta est *Scythopolis*) QVÆ AB IEROSOLYMIS SEXCENTIS STADIIS ABERAT] quæ faciunt 75. milliaria Italica, quorum quodque continet mille pas- VERS.29.
B sus, huius enim milliaris octaua pars est stadium, vtpote cōtinens 125. passus, vt dixi superiùs. Porrò Scythæ hanc vrbem restaurarunt, & inhabitarunt. Sita est cis Iordanem in tribu Manasse, eratque Decapoleos maxima. vide Adrichom.

VERS.31. VENERVNT IEROSOLYMAM DIE SOLEMNI SEPTIMANARVM INSTANTE] Intelligit festum Pentecostes, quod dicitur *septimanarum*, quia post septē septimanas, siue post 49. dies à Paschate celebratur proximo die quinquagesimo, Leu. 23. 18.

Vide hìc celeritatem Iudæ Machabæi, qui instar fulminis omnia peruasit. Nam vnius circiter mensis spatio (scilicet à mense Xantico, hoc est Aprili de quo c. 11. v. vlt. vsque ad finem Maij, quo Pentecosten illo anno celebrabant) varijs in locis cæcidit supra centum millia hostium, nimirum ex ca-
C stris Timoth. v. 23. cæcidit triginta millia, ex incolis Carnion v. 26. millia 25. ex Ephron v. 28. totidem. Adde innumeros Ioppitas, & Iamnienses ab eo cæsos v. 6. & 9. & Arabes v. 10. & incolas Casphin v. 16. quos ita trucidauit, vt stagnum duorum stadiorum sanguine fluere videretur.

VERS.33. EXIVIT AVTEM CVM PEDITIBVS TRIBVS MILLIBVS, ET EQVITIBVS 400.) *Exiuit* nimirum Iudas contra Gorgiam: huius enim longè numerosior erat exercitus. Ita Vatab. Salianus, & alij. Vnde colligas subinde Iudam præter pedites, habuisse equites, sed paucos.

VERS.35. DOSITHEVS VERÒ QVIDAM DE BACENORIS] scilicet castris, qui nimirum ad Bacenoris militiæ Ducis castra pertinebat, eumque vt miles sequebatur. Patet ex Græco, licet Gorionides, & ex eo Serarius censeant hunc Dositheum fuisse Du-
D cem exercitus, de quo v. 19. qui Bacenoris fuerit filius, vel nepos.

VERS.36. AT ILLIS QVI CVM ESDRIN ERANT DIVTIVS PVGNANTIBVS] *Esdrin* fuit vnus è Iudæ ducibus, qui cùm diuturnâ pugnâ fatigarentur, Iudas ardēti animo, & voce inuocans Deum, hostes fudit, & pugnæ finem imposuit. Malè ergo codex Basil. pro *Esdrin* ponit *Gorgiam* hostem Iudæ.

VERS.37. INCIPIENS VOCE PATRIA] non quasi Iudas aliàs Græcè sit locutus; hìc verò Hebraicè, quæ lingua ipsi erat patria, sed patria id est animosa, confidenti, forti, excelsa, generosa, clamosa, vt verum decebat Iudam, & Iudæum, inuocans Deum, robur ab eo impetrauit, quo hostes illico prosterneret, vnde explicans subdit: ET CVM HYMNIS CLAMOREM EXTOLLENS FVGAM GORGIÆ MILITIBVS INCVSSIT. Vide quæ de voce patria dixi c. 7. vers. 8. & 27.

PVRI-

VERS. 38. PVRIFICATI] à sanguinis hostium effusione, & cadauerum contactu.

VERS. 39. SEQVENTI DIE (scilicet prima post sabbathum, quæ nobis est Dominica) VENIT CVM SVIS IVDAS VT CORPORA PROSTRATORVM (inter quos erant nonnulli è fortissimis Hassamonæis, ait Gorionides) TOLLERET, ET CVM PARENTIBVS PONERET IN SEPVLCHRIS PATERNIS.] Hic enim est honor, qui militibus cæsis debetur; hoc vltimum est pietatis officium, nimirùm vt corpora eorum religiose sepeliantur, adeo vt apud Romanos aliosque Gentiles sepulturam negligere, vel negare etiam hosti ingens fuerit ignominia, inhumanitas, & barbaries. Vnde. Q. Curtius lib. 5. *Vix vllum*, inquit, *tam solenne munus in bello, quàm humandi suos.*

VERS. 40. INVENERVNT AVTEM SVB TVNICIS (Græca addunt: *ἑκάστου*, id est *vniuscuiusq.*) INTERFECTORVM DE DONARIIS IDOLORVM, QVÆ APVD IAMNIAM FVERVNT (vt dixi v. 9.) A QVIBVS LEX PROHIBET, iubens ea comburi ad abominationem idolorũ, & idololatriæ. Sic enim sancit Deuter. 7. 25. *Sculptilia eorum igne combures, non concupisces argẽtum, & aurum, de quibus facta sunt: neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quod abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fiat Anathema, sicut & illud est; quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum, ac sordes abominationis habebis, quia Anathema est.*

OMNIBVS ERGO MANIFESTVM FACTVM EST OB HANC CAVSAM EOS CORRVISSE] quia soli illi corruerant, qui hæc donaria abstulerant, vt patet ex Græco; cæteri verò illæsi, & viui erant. Hinc collige admirandas, & cælestes fuisse Iudæ victorias, vtpote incruentas, in quibus nemo suorum cæderetur nisi ipse per furtum, aliudue scelus culpam suæ cædis dedisset, Deique offensi custodiam, & protectionem à se auertisset. Vnde hactenus non legimus Iudam post prælium cæsorum corpora sepeliuisse, quia scilicet nemo eorum occubuerat. Discant hic milites à rapinis, & criminibus abstinere. Sic enim Deus eos conseruabit, imò victores efficiet; victoriã enim subinde aufert vnius, vel paucorum scelus; vti abstulit furtum Acbari. Iosue c. 7.

VERS. 42. ROGAVERVNT VT ID QVOD FACTVM ERAT DELICTVM OBLIVIONI TRADERETVR] Græcè *perfectè deleretur.* supponebant ergo cæsos ante mortem de furto pœnituisse, eiusque partem præcipuam scilicet culpam per contritionem deleuisse; quare alteram partem scilicet reatum pœnę post hanc vitam in purgatorio luendæ tantum restare, qui per sacrificia expiandos erat, vt peccatum perfectè deleretur, itaque ipsorũ animæ à pœnis purgatorij exemptæ ad limbum patrum siue ad sinum Abrahæ transferrentur.

Adde nonnullorum peccatum hic non fuisse mortale, sed veniale, tum quia aliqui vtpote rudes, & milites ignorabant legem vetantem hæc idolorum furta, aut certè putabant eam tantùm obligare sub veniali; tum quia nonnulli erant in graui, vel extrema necessitate, in quibus sibi putabant licitum furari ad vitam seruandam, tum quia aliqui parum admodùm rapuerant, quos materiæ leuitas à mortali excusabat. Nam expressè v. 45. ait eos *cum pietate* obdormitionem (id est mortem) accepisse. Erant ergo in statu gratiæ. Denique iustum & pium erat, vt Iudas cum suis æstimaret, & speraret nonnullos ex ijs, vel venialiter tantùm peccasse, vel si mortaliter, pœnituisse, antequàm expirarent; ideoque preces, & suffragia pro defunctis fieri solita eis adhibuisse, vti etiamnum peccatoribus ea adhibet Ecclesia. Omni enim ratione, & modo, quo potest, fidelium animas adiuuare, & pœnis eximere satagit. Hoc enim exigit pietas, & charitas, ipsaque communio Sanctorum.

AT VERÒ FORTISSIMVS (Græcè *γενναῖος*, id est generosus) IVDAS HORTABATVR POPVLVM CONSERVARE SE SINE PECCATO] eò quòd fortitudo eorum cõsisteret in innocentia, & iustitia; Deus enim innocentes, & iustos conseruabat in prælijs faciebatque victores, nocentes verò, & rapaces sinebat vinci, & occidi, vti hic factum esse ipsimet oculis suis videbant, vt sequitur.

DVODECIM MILLIA DRACHMAS ARGENTI (quæ faciunt *mille aureos* si drachmæ fuerunt Atticæ, sin Hebraicæ, faciunt *bis mille aureos*, quibus multæ hostiæ pro peccato coëmi, & offerri poterant) MISIT (Iudas quasi Pontifex) IEROSOLYMAM OFFERRI PRO PECCATIS MORTVORVM] Hinc ergo liquet Iudam Pontificem credidisse Purgatorium, in quo animæ post hanc vitam à culpis expientur. Hæc enim fuit fides synagogæ, & priscorum Iudæorum æquè ac modernorum, vt patet ex eorum Ritualibus, Commentariis, & scriptis, quæ citant Seratius hic, Genebr. Bellar. & alij scribentes de Purgatorio. Idipsum clarè patet ex illo Tobiæ 4. 18. *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue.* vide ibi dicta. VERS. 43.

BENE ET RELIGIOSE (Græcè *ἀστείως*, id est vrbanè, eleganter, pulchrè, scitè, probe) DE RESVRRECTIONE COGITANS] Vrbanum enim, ciuile, honestum, & probum est suos ciues vitã functos precibus iuuare, vt ad beatam resurrectionem, quæ omnis elegantiæ, pulchritudinis, & gloriæ plenissima est, resurgant.

NISI ENIM EOS, QVI CECIDERANT, RESVRRECTVROS SPERARET, SVPERFLVVM VIDERETVR ET VANVM ORARE PRO MORTVIS] Dices: non foret vanum hoc, quia anima, quæ est immortalis à pœnis liberaretur per preces; esto corpus non resurgeret. Resp. quia anima est immortalis hinc exigit corporis resurrectionem. Anima enim naturaliter ad corpus propendet, sicut forma ad materiam. Quare violentus foret status animæ, si in æternum duraret sine corpore. Quocirca hæc duo, scilicet animæ immortalitas, & corporis resurrectio ita connexa sunt, vt qui ponit creditque vnum, ponat credatque & alterum, ac qui tollit, negatque vnũ, tollat negetque & alterum. VERS. 44.

QVI CVM PIETATE (id est in statu gratię certantes, & dimicantes pro vera fide, pietate, & cultu Dei) DORMITIONEM ACCEPERANT] id est occubuerant. Mors enim in Script. vocatur somnus per analogiam, & similitudinem; mors enim est quasi longus somnus, somnus verò est quasi breuis mors; sed maximè mors vocatur somnus ob spem resurrectionis, in qua quasi è somno euigilabimus ad vitam æternam. VERS. 45.

SANCTA ERGO ET SALVBRIS (Græcè *εὐσεβής*, id est pia) EST COGITATIO PRO DEFVNCTIS EXORARE VT A PECCATIS (id est à pœnis peccatorum) SOLVANTVR] Hoc est Epiphonema Scriptoris Canonici, quod fidem Synagogæ priscæ de purgatorio, & suffragiis pro animabus in ea detentis clarè astruit. Hæc ergo fuit fides Ecclesiæ VERS. 46.

ab

ab omni æuo certa, & indubitata.

Sãctum ergo est sacrificium pro defunctis, quia sanctè Deo sancto immolatur. Idem est piũ, tum in animas, quas horrendis Purgatorij cruciatibus, ignibusque liberat; tum in cælites beatosque, quorum numerum, indeq; lætitiam, & gloriam adauget, tum in Ecclesiam, cui nouos apud Deum patronos, & aduocatos conciliat; tum in ipsummet sacrificantem, cui animæ ab ipso liberatæ vicariam gratiam rependent, orantes Deum assiduè pro eius salute. Quare valde pium, & vtile est crebrò orare pro defunctis, idque oranti multa conciliat bona: vti doctè ostendit noster Mart. de Roa libello hac de re edito.

Audi S. Aug. lib. 1. *In Machabæorum*, inquit, *libris legimus, oblatum pro mortuis sacrificium; sed & si nus-*

A *quam in Scripturis veteribus legeretur; nõ parua est vniuersa Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret auctoritas, vbi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur; locum suũ habet, etiam commendatio mortuorum.* Et Damascenus Orat. pro defunctis, *Animaduertite*, inquit, *quid Scriptura sacra de Iuda Machabæo memoriæ prodiderit, nimirùm eum, in Sion regis magni ciuitate, cum populum, cui præerat, ab exteris hostibus cæsum, & truncatum vidisset, sinusq; eorum excutiens condita in ipsis idola comperisset, statim expiandi huiusce sceleris causa, Domino ad misericordiam prompto, atque propenso, pro vnoquoque eorum munera obtulisse, in eaq; re summa pietatis, & charitatis munere perfunctum esse. Vnde etiam factum est, vt diuina Scripturæ, quemadmodum omnibus alijs nominibus, ita hoc quoq; nomine summis eum laudibus euexerit, ac mirificè commendarit.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANt. Eupatôr Duce Lysia bellum contra Judam instaurat cum 110. *millibus peditum, & quinque equitum, ac Menelaum Pseudo-pontificem ex alto præcipitat. Eupatori v.* 10. *Iudas sese opponit, ac inuocato Deo noctu castra eius ingressus multos cecidit. Inde v.* 18. *Eupator Bethsuram obsidet, & deditione occupat. Denique v.* 22, *confligens cum Iuda victus est: vnde audiens rebellare Philippum, pacem à Iuda poposcit, & obtinuit.*

1. ANno centesimo quadragesimo nono, cognouit Iudas Antiochum Eupatorem venire cum multitudine aduersus Iudæam, 2. & cum eo Lysiam procuratorem & præpositum negotiorum, secum habentem peditum centum decem millia, & equitum quinque millia, & elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecentos. 3. Commiscuit autem se illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur Antiochum, non pro patriæ salute, sed sperans se constitui in principatum. 4. Sed Rex regum suscitauit animos Antiochi in peccatorem: & suggerente Lysia hunc esse causam omnium malorum, iussit (vt eis est consuetudo) apprehensum in eodem loco necari. 5. Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggestum vndique habens cineris: hæc prospectum habebat in præceps. 6. inde in cinerem deijci iussit sacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum. 7. Et tali lege prævaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum. 8. Et quidem satis iuste: nam quia multa erga aram Dei delicta commisit, cuius ignis & cinis erat sanctus, ipse in cineris morte damnatus est. 9. Sed rex mente effrænatus veniebat, nequiorem se patre suo Iudæis ostensurus. 10. Quibus Iudas cognitis, præcepit populo vt die ac nocte Dominum inuocarent, quò, sicut semper, & nunc adiuuaret eos: 11. quippe qui lege, & patria, sanctoque templo priuari verentur: ac populum, qui nuper paululùm respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi. 12. Omnibus itaque simul id facientibus, & petentibus à Domino misericordiam, cum fletu & ieiunijs, per triduum continuum prostratis, hortatus est eos Iudas vt se præpararent. 13. Ipse verò cum senioribus cogitauit, priùs quàm rex admoueret exercitum ad Iudæam, & obtineret ciuitatem exire, & Domini iudicio committere exitum rei. 14. Dans itaque potestatem omnium Deo mundi creatori, & exhortatus suos vt fortiter dimicarent, & vsque ad mortem pro legibus, templo, ciuitate, patria, & ciuibus starent, circa Modin exercitum constituit. 15. Et dato signo suis Dei victoriæ, iuuenibus fortissimis electis, nocte aggressus aulam regiam, in castris interfecit viros quatuor millia, & maximum elephantorum cum his qui superpositi fuerant: 16. summoque metu a perturbatione hostium castra replentes, rebus prosperè gestis, abierunt. 17. Hoc autem factum est die illucescente, adiuuante eum Domini protectione. 18. Sed rex, accepto gustu audaciæ Iudæorum; arte difficultatem locorum tentabat: 19. & Bethsuræ, quæ erat Iudæorum præsidium munitum, castra admouebat: sed fugabatur, impingebat, minorabatur. 20. His autem, qui intus erant, Iudas necessaria mittebat. 21. Enuntiauit autem mysteria hostibus Rhodocus quidam

dam de Iudaico exercitu, qui requisitus comprehensus est, & conclusus. 21. Iterùm rex sermonem habuit ad eos qui erant in Bethsuris: dextram dedit: accepit, abijt: 23. commisit cum Iuda: superatus est. Vt autem cognouit rebellasse Philippum Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus, Iudæos deprecans, subditusque eis, iurat de omnibus quibus iustum visum est; & reconciliatus obtulit sacrificium, honorauit templum, & munera posuit, 24. Machabæum amplexatus est, & fecit eum à Ptolemaide vsque ad Gerrenos ducem & principem. 25. Vt autem venit Ptolemaidam, grauiter ferebant Ptolemenses amicitiæ conuentionem, indignantes ne fortè fœdus irrumperent. 26. Tunc ascendit Lysias tribunal, & exposuit rationem, & populum sedauit, regressusque est Antiochiam: & hoc modo regis profectio & reditus processit.

HOc caput collocandum est lib. 1. c. 6. v. 28. Ibi enim vsque ad finem capitis fusè narrantur eadem quę hic. Vnde colligas alium huius libri secundi, alium libri primi fuisse Auctorem, vt liquet ex diuersitate narrandi.

VERS. 2. PEDITVM 110. MILLIA, EQVITVM 5. MILLIA, ET ELEPHANTOS 22.] Dices lib. 1. cap. 6. v. 30. numerantur centum millia peditum, & 20. equitum, & 32. elephanti. Resp. varijs diebus varius fuit copiarum numerus, nunc enim aliæ accedebant, nunc veteres missæ aliò abscedebant.

VERS. 3. COMMISCVIT AVTEM SE ILLIS ET MENELAVS] qui ab Ant. Epiphane constitutus erat Iudæorum Pseudo-pontifex, petens ab Eupatore Epiphanis filio, vt hunc Pontificatum, & consequenter Principatum (tunc enim Pontifex simul erat princeps) sibi confirmaret. vide dicta cap. 4. v. 23. & vlt.

VERS. 4. SED REX REGVM (Deus) SVSCITAVIT ANIMOS ANTIOCHI IN PECCATOREM (id est in apostatam, & patriæ proditorem Menelaum, vt indignans eũ pro meritis castigaret) SVGGERENTE LYSIA HVNC ESSE CAVSAM OMNIVM MALORVM, id est omnium seditionum & bellorũ, quæ Iudæi mouebant Antiocho, eò quòd Menelaum Pseudo-pontificem insolentem, & sacrilegum pati non possent. ita Iosephus.

IVSSIT (VT IIS EST CONSVETVDO) APPREHENSVM IN EODEM LOCO NECARI] puta ex alta turri præcipitari. Sic enim Syri solebant proditores, sacrilegos, & scelestos plectere. de quo plura v. seq.

VERS. 5. ERAT AVTEM IN EODEM LOCO TVRRIS 50. CVBITORVM AGGESTVM VNDIQVE HABENS CINERIS] Videtur Interpres Noster aliud habuisse Græcum exemplar: nam modernum sic habet: *Est autem eo in loco turris 50. cubitorum plena cinere, aggestam habens in fundo cineris copiam. Hæc autem instrumentum habebat rotundum vndique præceps in cinerem. hic sacrilegij reum, & quorumdam aliorum malorum principem, siue excessum habentem, omnes protrudunt in interitum.* Tigurina sic, *eo in loco plena puluere 50. cubitorum turris erat, quæ machinam habebat circumuersatilem, in puluerem vndique decliuem. ibi eum, qui damnatus esset sacrilegij; aut qui aliud quodcumque malum insigne patrasset, omnes protrudebant ad interitum.*

Hoc supplicij genus adinuenit Darius Ochus rex Persarum, vt plecteret coniurationis auctores, quos se ferro nõ occisurum iurauerat. Nam vt ait Valer. Max. lib. 9. c. 2. *Septum altis parietibus locum cinere compleuit, suppositoq; ligno prominente benigno cibo, & potione exceptos in eo collocabat, ex qua somno sopiti in illam insidiosam congeriem decidebant.* Idem docet Ouidius in Ybin.

Vtq; necatorem Darei fraude secundi,
Sic sua succedens denorec ossa cinis.

VERS. 6. INDE IN CINEREM DEIICI IVSSIT SACRILEGVM] Vide hic iustam, congruamque talionis pœnam à Deo vindice Menelao inflictam. Fecit enim eum cineribus profanis obrui, & sepeliri, eò quòd ipse cineres altaris Dei dispersisset, & suis sacrilegijs cõtaminasset, vti expressè dicitur v. 8.

VERS. 9. SED REX (Ant. Eupator) MENTE EFFRÆNATVS (indignans & furens in Iudæos sibi rebellantes) VENIEBAT NEQVIOREM (truculentiorem) SE PATRE SVO (Ant. Epiphane crudelissimo) IVDÆIS OSTENSVRVS.

VERS. 10. QVIBVS IVDAS COGNITIS PRÆCEPIT POPVLO, VT DIE AC NOCTE DOMINVM INVOCARENT] per triduum vt sequitur. Ecce hic est præludium, & quasi origo litaniæ publicæ, siue orationis continuæ, tam noctu quàm diu per 40. imò 72. horas. Hæc fuêre arma spiritualia Iudæ, quibus semper de hostibus triumphauit.

VERS. 14. DANS ITAQVE POTESTATEM OMNIVM DEO] q.d. Iudas se suosque committens, & resignans Dei quasi omnium Domini beneplacito, noctu inuasit castri Antiochi, vt vel vinceret, vel pro Deo & patria occumberet, prout Deus voluisset.

VERS. 15. ET DATO SIGNO SVIS DEI VICTORIÆ] q.d. Iudas suis hoc dedit militare signum, siue tesseram, nimirùm *Deus victor*, vel *Dei victoria*, vel *Deus adiutor*. Hoc enim signũ quasi omen victoriç suis dare solebat, vt patet cap. 8. v. 23. Vnde Iudas Deo duce mox cecidit quatuor millia hostium, cæterosque perculit, vt de obitu cogitarent.

VERS. 18. SED REX ACCEPTO GVSTV AVDACIÆ IVDÆORVM, cùm scilicet gustasset, id est sensisset, & reipsa expertus esset Iudę audaciam, quâ cum paucis in castra sua irrumpere, & quatuor millia trucidare ausus fuerat, veritus, ne plura & maiora auderet, à vi conuersus ad astum, ARTE DIFFICVLTATEM LOCORVM TENTABAT, id est per solertiam, dolum, & proditionem difficiliora ad expugnandum Iudææ loca occupare tentabat. Quocirca,

VERS. 19. BETHSVRÆ &c. CASTRA ADMOVEBAT; SED FVGABATVR, IMPINGEBAT, MINORABATVR] Vatab. *atterebatur*, tum fame, tum morbis, tum ab armis obsessorum æquè ac Iudæ in eum ex improuiso irruentium. Bethsura erat arx munitissima in petra & rupe sita (*Bethsur* enim Hebr. idem est, quod *domus petræ*) vnde Ioseph. lib. 13. c. 9. Bethsuram ait fuisse locum totius Iudææ munitissimum. Erat ad meridiem Ierosolymæ ab ea distans quinque stadijs, hoc est 624. passibus, vt eam contra Idumæorum, aliorumque hostium incursiones defenderet. Quare Antiochus Bethsuram vi expugnare

A nare non potuit, præsertim cum Iudas adesset, & obsessis assiduè alimenta, & subsidia submitteret, vt sequitur.

Vers. 21. ENVNCIAVIT AVTEM MYSTERIA (hoc est arcana, siue secreta) HOSTIBVS RHODOCVS] probabiliter Salianus opinatur mysteria hæc fuisse secretas quasdam vias, & modos quibus alimenta Bethsuræis suggerebantur, quæ perfidos Rhodocus hostibus patefecerit, transfugere ad eos destinans: sed re patefactâ, inquisitus, inuentusque, in carcerem coniectus est. Id ita esse, colligitur ex sequenti versu.

Vers. 22. ITERVM REX SERMONEM HABVIT AD EOS, QVI ERANT IN BETHSVRIS: DEXTRAM DEDIT, ACCEPIT, ABIIT] q.d. rex primò allocutus milites Bethsuræ, vt se dederent ab eis repulsus fuit, eò quòd Iudas per occultas vias obsessis alimenta subministraret. At vbi has vias per Rhodocũ proditorem Antiochus agnouit, & obstruxit, iterum milites allocutus eos iam fame laborantes ad deditionem inflexit.

Vers. 23. COMMISIT (prælium) CVM IVDA: SVPERATVS EST] q.d. Antiochus capta Bethsura perrexit ad vicinam Ierosolymam; sed ibi à Iuda repulsus, & superatus est, vide dicta lib. 1. c. 6. v. 51. ita Sanchez, licet Salianus hæc referat ad quatuor millia in castris Antiochi à Iuda v. 15, cæsa, antequam caperetur Bethsura.

VT AVTEM COGNOVIT REBELLARE PHILIPPVM] cui Ant. Epiphanes moriens anoulum, & diadema tradiderat, filiumq; Eupatorem eum regno commiserat. Hic audiens Lysiam tutorem esse Eupatoris, & regnum administrare, vtrique rebellauit, & Antiochiam occupauit. Quare Lysias vt eum Antiochię obsideret, caperetque & occideret, pacem cum Iuda, & Iudæis petijt, & impetrauit. vide dicta lib. 1. c. 6. v. 14. & 55.

IVDÆOS DEPRECANS SVBDITVSQVE EIS] Vatab. liberaliùs rem exaggerens sic vertit: *Perturbatus suppliciter se summisit Iudæis, intrauit in quascumque conditiones, pacem iniit, sacrificium fecit, honorem detulit templo, locum benignitate prosecutus est, & Machabæum amplexatus est* &c.

ET FECIT EVM (Iudam) A PTOLEMAIDE VSQVE AD GERRENOS (id est Gerrasenos) DVCEM ET PRINCIPEM] Græcè, *Reliquit Iudam belli ducem à Ptolemaide vsque ad Gerrhenorũ principatum*, vt nomine Antiochi quasi prorex illas regiones administraret. Vers. 24.

VT AVTEM VENIT PTOLEMAIDAM, GRAVITER FEREBANT PTOLEMENSES AMICITIÆ CONIVNCTIONEM, INDIGNANTES NE FORTE FOEDVS IRRVMPERENT] Græcè *indignabantur pro eo quod irrita facere voluerant fœdera*, quod nonnulli sic exponunt q. d. Ptolemenenses indignè ferebant quædam ab Antiocho concessa Iudæis, ob quæ ipsi Ptolemenses voluerant fœdera pacis irrita facere. Sed hic sensus non consentit cum Latina vulgata, Vers. 25.

B quæ planè metum rumpendi fœderis Iudæis attribuit. q.d. Ptolemenses indignabantur hoc fœdus ab Antiocho cum Iudæis initum, ac præsertim Iudæ Machabæo, quasi proregi se ab eo subiectos fuisse, eò quòd metuerent ne Iudas, & Iudæi iam potentiores facti insolescerẽt, ac fœdus cum rege initum abrumperent, atque sese quoque & vicinas regiones, vtpote iam Iudæ subditas, secum eidem rebellare compellerent. Erant enim Ptolemenses Iudæorum hostes, vt patet ex eo quod ipsi Ionathan Iudæ fratrem per proditionem captum cum suis occiderint, vt dictum est lib. 1. c. 12. 48.

TVNC ASCENDIT LYSIAS TRIBVNAL (quasi suggestum altum, & eleuatum, ex quo ab omnibus videri, & audiri posset) ET EXPOSVIT RATIONEM cur hoc fœdus initum esset, scilicet quòd expediret, tam regi, quàm ipsis, cum Iuda, & Iudæis, vtpote viris fortissimis, felicissimis, iustissimis, & fidelissimis pacem colere, itaque POPVLVM tumultuantem SEDAVIT. Vers. 26.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius occiso Lysia, & Ant. Eupatore suadente Alcimo proditore mittit Nicanorem cum magno exercitu contra Iudam, & Iudæos; sed is fœdus cum Iuda init: ægrè id fert Demetrius, iubetq; vt Iudam vinctum ad se mittat, Iudas id præsentiens in locum tutum sese recipit; mox Nicanor iram in Iudam conceptam in Raziam magni nominis virum euomit. Sed Razias trina ratione mortem violentam sibi infert, ne in eius manus incidat.

1. SEd post triennij tempus, cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Se-
leuci, cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis ascendisse ad
loca opportuna, 2. & tenuisse regiones aduersus Antiochum, & ducem eius Ly-
siam. 3. Alcimus autem quidam, qui summus sacerdos fuerat, sed voluntariè coin-
quinatus est temporibus commistionis, considerans nullo modo sibi esse salutem, ne-
que accessum ad altare, 4. venit ad regem Demetrium, centesimo quinquagesimo
anno, offerens ei coronam auream, & palmam, super hæc & thallos, qui templi esse
videbantur. Et ipsa quidem die siluit. 5. Tempus autem opportunum dementiæ suæ
nactus, conuocatus à Demetrio ad consilium, & interrogatus quibus rebus & consilijs
Iudæi niterentur, 6. respondit: Ipsi qui dicuntur Assidæi Iudæorum, quibus præest
Iudas Machabæus, bella nutriunt, & seditiones mouent, nec patiuntur regnum esse
quietum: 7. nam & ego defraudatus parentum gloria (dico autem summo sacer-
dotio) huc veni: 8. primò quidem vtilitatibus regis fidem seruans, secundò autem

etiam

etiam ciuibus consulens: nam illorum prauitate vniuersum genus nostrum non mi-
nimè vexatur. 9. Sed oro his singulis, ô rex, cognitis, & regioni, & generi, secun-
dùm humanitatem tuam peruulgatam omnibus prospice: 10. nam, quamdiu su-
perest Iudas, impossibile est pacem esse negotiis. 11. Talibus autem ab hoc dictis,
& ceteri amici, hostiliter se habentes aduersus Iudam, inflammauerunt Demetrium.
12. Qui statim Nicanorem præpositum elephantorum ducem misit in Iudæam:
13. datis mandatis, vt ipsum quidem Iudam caperet, eos verò, qui cum illo erant,
dispergeret, & constitueret Alcimum maximi templi summum sacerdotem. 14. Tunc
gentes, quæ de Iudæa fugerant Iudam, gregatim se Nicanori miscebant; miserias &
clades Iudæorum, prosperitates rerum suarum existimantes. 15. Audito itaque
Iudæi Nicanoris aduentu, & conuentu nationum, conspersi terra rogabant eum, qui
populum suum constituit, vt in æternum custodiret, quique suam portionem signis e-
uidentibus protegit. 16. Imperante autem duce, statim inde mouerunt, conuene-
runtque ad castellum Dessau. 17. Simon verò frater Iudæ commiserat cum Ni-
canore: sed conterritus est repentino aduentu aduersariorum. 18. Nicanor ta-
men audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ
certaminibus habebant, sanguine iudicium facere metuebat. 19. Quamobrem
præmisit Posidonium, & Theodotium, & Matthiam, vt darent dextras atque accipe-
rent. 20. Et cùm diu de his consilium ageretur, & ipse dux ad multitudinem re-
tulisset, omnium vna fuit sententia amicitijs annuere. 21. Itaque diem constitue-
runt, qua secretò inter se agerent: & singulis sellæ prolatæ sunt, & positæ. 22. Præ-
cepit autem Iudas armatos esse locis opportunis, ne forte ab hostibus repentè mali a-
liquid oriretur: & congruum colloquium fecerunt. 23. Morabatur autem Ni-
canor Ierosolymis, nihilque iniquè agebat, gregesque turbarum, quæ congregatæ fue-
rant, dimisit. 24. Habebat autem Iudam semper charum ex animo, & erat viro
inclinatus. 25. Rogauitque eum ducere vxorem, filiosque procreare. Nuptias fe-
cit: quietè egit, communiterque viuebant. 26. Alcimus autem, videns charitatem
illorum ad inuicem, & conuentiones, venit ad Demetrium, & dicebat, Nicanorem
rebus alienis assentire, Iudamque regni insidiatorem successorem sibi destinasse.
27. Itaque rex exasperatus, & pessimis huius criminationibus irritatus, scripsit Ni-
canori, dicens, grauiter quidem se ferre de amicitiæ conuentione, iubere tamen Ma-
chabæum citiùs vinctum mittere Antiochiam. 28. Quibus cognitis, Nicanor con-
sternabatur, & grauiter ferebat, si ea, quæ conuenerant, irrita faceret, nihil læsus à vi-
ro: 29. sed, quia regi resistere non poterat, opportunitatem obseruabat, qua
præceptum perficeret. 30. At Machabæus, videns secum austeriùs agere Nicano-
rem, & consuetum occursum ferociùs exhibentem, intelligens non ex bono esse auste-
ritatem istam, paucis suorum congregatis, occultauit se à Nicanore. 31. Quòd cùm
ille cognouit fortiter se à viro præuentum, venit ad maximum & sanctissimum tem-
plum: & sacerdotibus solitas hostias offerentibus, iussit sibi tradi virum. 32. qui-
bus cum iuramento dicentibus nescire se vbi esset qui quærebatur, extendens manum
ad templum 33. iurauit, dicens: Nisi Iudam mihi vinctum tradideritis, istud Dei
fanum in planitiem deducam, & altare effodiam, templum hoc Libero patri conse-
crabo. 34. Et his dictis abijt; Sacerdotes autem protendentes manus in cælum,
inuocabant eum, qui semper propugnator esset gentis ipsorum, hæc dicentes: 35. Tu
Domine vniuersorum, qui nullius indiges, voluisti templum habitationis tuæ fieri
in nobis. 36. Et nunc sancte sanctorum omnium Domine, conserua in æternum
impollutam domum istam, quæ nuper mundata est. 37. Razias autem quidam de
senioribus ab Ierosolymis delatus est Nicanori, vir amator ciuitatis, & benè audiens:
qui pro affectu pater Iudæorum appellabatur. 38. Hic multis temporibus con-
tinentiæ propositum tenuit in Iudaismo, corpusque & animam tradere contentus pro
perseuerantia. 39. Volens autem Nicanor manifestare odium, quod habebat in
Iudæos, misit milites quingentos, vt eum comprehenderent. 40. putabat enim, si
illum decepisset, se cladem Iudæis maximam illaturum. 41. Turbis autem irrue-
re in domum eius, & ianuam disrumpere, atque ignem admouere cupientibus, cum
iam comprehenderetur, gladio se petijt: 42. eligens nobiliter mori potius, quàm
subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis iniurijs agi. 43. Sed,
cùm per festinationem non certo ictu plagam dedisset, & turbæ intra ostia irrumpe-
rent, recurrens audacter ad murum, præcipitauit semetipsum viriliter in turbas:
44. quibus velociter locum dantibus casui eius, venit per mediam ceruicem:
45. & cùm adhuc spiraret, accensus animo, surrexit: & cùm sanguis eius ma-

effugere. 21. Cùm autem Machabæo nuntiatum esset quod factum est principibus
populi congregatis, accusauit, quòd pecuniâ fratres vendidissent, aduersarijs eorum di-
missis. 22. Hos igitur proditores factos interfecit, & confestim duas turres occu-
pauit. 23. Armis autem ac manibus omnia prosperè agendo, in duabus munitioni-
bus plus quàm viginti millia peremit. 24. Timotheus, qui priùs à Iudæis fuerat su-
peratus, conuocato exercitu peregrinæ multitudinis: & congregato equitatu Asiano
aduenit quasi armis iudæam capturus. 25. Machabæus autem, & qui cum ipso e-
rant, appropinquante illo, deprecabantur Dominum, caput terrâ aspergentes, lumbos-
que cilicijs præcincti, 26. ad altaris crepidinem prouoluti, vt sibi propitius, inimicis
autem eorum esset inimicus, & aduersarijs aduersaretur, sicut lex dicit. 27. Et ita
post orationem, sumptis armis, longiùs de ciuitate procedentes, & proximi hostibus ef-
fecti, resederunt. 28. Primo autem Solis ortu vtrique commiserunt: isti quidem vi-
ctoriæ & prosperitatis sponsorem cum virtute Dominum habentes: illi autem ducem
belli animum habebant. 29. Sed, cùm vehemens pugna esset, apparuerunt aduer-
sarijs de cælo viri quinque in equis, frænis aureis decori, ducatum Iudæis præstantes:
30. ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis suis circumseptum inco-
lumem conseruabant: in aduersarios autem tela & fulmina iaciebant, ex quo & cæci-
tate confusi, & repleti perturbatione cadebant. 31. Interfecti sunt autem viginti
millia quingenti, & equites sexcenti. 32. Timotheus verò confugit in Gazaram præ-
sidium munitum, cui præerat Chæreas. 33. Machabæus autem, & qui cum eo erant,
lætantes obsederunt præsidium diebus quatuor. 34. At hi qui intus erant, loci firmi-
tate confisi, supra modum maledicebant, & sermones nefandos iactabant, 35. Sed
cùm dies quinta illucesceret, viginti iuuenes ex his qui cum Machabæo erant, accensi
animis propter blasphemiam, viriliter accesserunt ad murum, & feroci animo ince-
dentes ascendebant: 36. sed & alij similiter ascendentes, turres portasque succen-
dere aggressi sunt, atque ipsos maledicos viuos concremare. 37. Per continuum au-
tem biduum præsidio vastato, Timotheum occultantem se, in quodam repertum loco
peremerunt: & fratrem illius Chæream & Apollophanem occiderunt. 38. Quibus
gestis, in hymnis & confessionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Israel,
& victoriam dedit illis.

A PRior pars purgati templi à vers. 1. ad 9. ordine temporis collocanda est lib. 1. cap. 4. post v. 35. Cætera huius capitis, imò & capitis 11. ac 12. inferenda sunt lib. 1. c. 16. ante v. 18. Purgatio enim templi facta à Iuda, licet hic post mortem Antiochi Epiphanis narretur, tamen ante eam contigit, nimirum anno Græcorum 148. vt patet lib. 1. c. 4. v. 52. Antiochus verò mortuus est anno 149. Græc. vt dictum est lib. 1. c. 16. v. 16.

Vers. 3. ET DE IGNITIS LAPIDIBVS IGNE CONCEPTO SACRIFICIA OBTVLERVNT] Per ignitos lapides Salianus & Mariana intelligunt silices, & similes, ex quibus inter se collisis facilè ignis excutitur in subiectum fomitem, exceptusque accenditur, vti naturaliter quotidie facimus. Verùm Græcè est *πυρώσαντες λίθους*, id est *ignientes lapides, & ex ijs ignem excipientes.* Silices autem collisi non igniuntur, sed scintillas ignis duntaxat emittunt. Quare veriùs videtur precibus Iudæ, & sacerdotum ignem è cælo euocatum igniuisse lapides, indeque sacerdotes ignem accepisse, quo sacrificia cremarentur. Sic enim ante Iudam fecerat Nehemias, & sic statuerat Deus Leuit. 6. 12. vt igne non communi, sed cælesti, & diuino bestiæ cremarentur, atque hac de causa Iudas festum dati, vel potius redditi à Deo ignis instituit, vt audiuimus c. 1. v. 19. & seq. ita Serarius, Sanchez, & alij. Sic & Gorionides li. 3. c. 13. *Cùm*, inquit, *composuissent ligna non inuenerunt ignem sanctum, sed clamauerunt ad Dominum, & exilijt ignis è lapide, qui erat altari suppositus adijcientes ei ligna. Durauit ille ignis ad captiuitatem tertiam*, quæ facta est à Tito, & Vespasiano cùm templum fuit combustum.

POST BIENNIVM] inchoandum non à profanatione templi, vt volunt nonnulli (ab hac enim fluxerat triennium) sed à principatu Iudæ, vt dixi lib. 1. c. 4. v. 54. ita Serarius, Salianus, & alij. Mirum est nonnullos viros doctos hoc biennium côputare à morte Antiochi: nam Antiochus post templi purgationem, & sacrificationem mortuus est, vt dixi in synopsi capitis.

ET CVM LÆTITIA DIEBVS OCTO EGERVNT IN MODVM TABERNACVLORVM] q. d. celebrarunt festum Encæniorum per octo dies eodem ritu, & plausu quo iuxta legem celebrant quotannis festum tabernaculorum die 15. mensis Tisri, idque in gratiarum actionem, eò quòd Deus eos vrbi Ierosolymę, suisque domibus restituisset, cùm ipsi paulò antè fugientes persecutionem Antiochi in syluis, & montibus delituissent, ibique sibi tu- Vers. 6.
B guria, & tabernacula è ramis arborum construxissent.

PROPTER QVOD THYRSOS, ET RAMOS] Thyrsi erant frondes, & virgulta, quibus milites partâ victoriâ, se, suasque hastas, & arma vestiebant. Hinc apud Gentiles thyrsus erat hasta aculeata hederis obtecta, quam in Orgijs (sacris) Bacchi quatiebant, vnde Bacchus dictus est thyrsigerus. Vers. 7.

HIC (Ant. Eupator filius Epiphanis) &c. CONSTITVIT SVPER NEGOTIA REGNI (id est constituit suum in regimine Vicarium, & Proregem, siue vt Græca habent, Protarchum) LYSIAM. Vers. 11.

NAM PTOLEMÆVS, QVI DICEBATVR MACER] τὸ *nam* innuit Ptolemæū ante Lysiam negotia regni administrasse; sed per calumniā accusatū de proditione Vers. 12.

ditione apud Eupatorem gradu suo excidisse. Hic Ptolemæus videtur esse ille idem, qui c.8.8. vocetur Dux Cælesyriæ, & Phœnicis, misitque Nicanorem contra Iudam, & Iudæos; sed mox videns eorum innocentiam, Deumque pro eis pugnare, cœpit Iudæis fauere, & patrocinari; ideoque accusatus fuit apud Eupatorem quasi proditor, quòd ab eo ad Iudæos defecisse videretur, eò quòd eorũ causam tueretur.

VERS. 13. VENENO VITAM FINIVIT.] In quibusdam Græcis additur Ptolemæum præ infirmitate animi vltrò ad venenum cõfugisse, sponteque illud hausisse, eò quòd calumniam, & infamiam proditionis sibi impactam audire, & sustinere non posset. Non enim firmi magnique, sed infirmi, pusillique est animi frangi hominum dicterijs, ideoque se occidere: fortis enim est hæc omnia viriliter sustinere, & magnanimitate virili superare, iuxta illud Martialis:

Fortiter ille facit qui miser esse potest.

Narrat hunc casum Ptolemæi S. Script. vt significet Iudæos tanto amico, & patrono orbatos fuisse; ideoque nouis cum Eupatore bellis implicitos fuisse.

VERS. 14. GORGIAS AUTEM &c. ASSVMPTIS ADVENIS.] Aduenas vocat milites ex Thracia, Ægypto, Africa, alijsque exteris regionibus conscriptos. Vnde v.24. vocantur *exercitus peregrinæ multitudinis*. Indigenæ enim erant Asiatici & Syri.

VERS. 15. IVDÆI VERÒ QVI TENEBANT OPPORTVNAS MVNITIONES FVGATOS AB IEROSOLYMIS SVSCIPIEBANT, ET BELLARE TENTABANT] q.d. Iudæi aliquot munitiones Gorgiæ, & Antiochianis eripuerunt, in easque admittebant socios suos Iudæos, qui Ierosolyma è suis sedibus ab hoste pellebantur: ex quibus multi ad Iudam cõfluentes eius copias augebant, vt audacter Antiochianos inuaderet, & feliciter sterneret, sicut paulò pòst viginti millia eorumdem prostrauit, ita Sanchez.

Verùm pro *Iudæi* legendum videtur *Idumæi*, vti legunt Codices græci: Idumæorum enim munitiones hæ vocantur v. seq. vult enim significare duos Iudæorum hostes, Gorgiam scilicet, & Idumæos. Sensus ergo est q.d. Idumæi perpetui Iudæorum inimici occuparunt aliquot Iudæorum munitiones, in quas suscipiebant Iudæorum apostatas, & transfugas: nimirum eos, qui à Ierosolymis ob apostasiam, & scelera ad se profugiebant, atque cum ijs *bellare*, & bellum Ierosolymæ, & Iudæis inferre *tentabant*. Sed Iudas Deo inuocato in has Idumæorum munitiones armata manu irrupit, & viginti millia interemit, vt sequitur, ita Serarius, Salianus, & alij.

VERS. 17. VIGINTI MILLIBVS] Græcus habet *nouem millia*.

VERS. 19. IOSEPHO] Hic est Iosephus Iudæ, Ionathæ, & Simonis frater, de quo c.8.22.

VERS. 20. HI VERÒ QVI CVM SIMONE ERANT CVPIDITATE (auaritia) DVCTI &c. 70. MILLIBVS DIDRACHMIS (argenti, quæ si Atticæ fuerunt, faciunt aureos 5833. sin Hebraicæ, duplo plus) ACCEPTIS DIMISERVNT QVOSDAM (hostium in turribus conclusorum) EFFVGERE.

VERS. 21. CVM AVTEM MACHABÆO NVNTIATVM ESSET &c. ACCVSAVIT, QVÒD PECVNIA FRATRES VENDIDISSENT ADVERSARIIS EORVM DIMISSIS] Salutem enim ciuium prodit qui hostes eorũm captos vel iam iam capiendos dimittit: dimissi enim rursum ciues inuadent, spoliabunt, & occident, præsertim vt lytrum, quod pro se soluerunt recuperent.

VERS. 28. PRIMÒ AVTEM SOLIS ORTV VTRIQVE COMMISERVNT (prælium) ISTI (qui erant cum Iuda) QVIDEM VICTORIÆ, ET PROSPERITATIS SPONSOREM CVM VIRTVTE DOMINVM HABENTES] Deus enim Iudæ cum suis oranti indebat certam victoriæ spem: quam augebat virtus, id est probitas, fortitudo, & generositas Iudæ & sociorum, qui parati erant pro Dei lege, & cultu dimicare vsque ad mortem, statuerantque non nisi victores è prælio discedere; sed vel vincere vel occumbere. Græcè est: *sponsorem victoriæ, & prosperitatis cum virtute habentes refugium ad Dominum*: hæc enim duo, scilicet Dei inuocatio, & propria virtus, generosusque animi ad pugnam, aliamue rem perficiendam conatus sunt efficacissima remedia, quæ quasi spondent certam victoriam, & felicem Dei euentum.

ILLI (Timotheani Iudæorum hostes) AVTEM DVCEM BELLI ANIMVM (Græcè θυμὸν, id est animositatem, iram, superbiam) HABEBANT] quia numero suorum militum præfisi despiciebant paucitatem Iudæorum, putabantque se eos vt bolum panis deuoraturos; sed Deus strauit eorum animositatem & superbiam, ostenditque victoriam non à numero, sed à fauore Dei pendere, ac dari.

VERS. 29. APPARVERVNT ADVERSARIIS VIRI QVINQVE IN EQVIS, FRÆNIS AVREIS DECORI DVCATVM IVDÆIS PRÆSTANTES.

VERS. 30. EX QVIBVS DVO MACHABÆVM MEDIVM HABENTES ARMIS SVIS CIRCVMSEPTVM INCOLVMEN CONSERVABANT: IN ADVERSARIOS AVTEM TELA, ET FVLMINA IACIEBANT: EX QVO ET CÆCITATE CONFVSI, ET REPLETI PERTVRBATIONE CADEBANT.] Erant hi quinque Angeli pro Iuda, & populo fideli iussu Dei dimicantes. Sic Angeli pugnarunt pro Theodosio contra Eugenium, dum militum eius tela in ipsosmet iacientes retorserunt, teste Theodoreto li.5.c.24. Sic pro S. Wenceslao, vt habet eius Vita, duellante cum Radislao Duce Curimense pugnauit Angelus, Ducemque perculit, vt prostratus veniam, vitamque peteret. Sic pro Constantino Magno certarunt Angeli, qui vt ait Panegyr. 6. *flagrabant verendum nescio quid vmbone corusci, & cælestium armorum lux terribilis ardebat. Tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipsorum sermocinatio, hoc inter audientes ferebant, Constantinum petimus, Constãtino imus auxilio.* plura exempla recenset Serarius hic pag. 676.

VERS. 32. TIMOTHEVS VERO CONFVGIT IN GAZARAM] Gorionides censet esse *Gazam*, sed alij cum Serario hæc duo distinguunt: vide hic assiduas Iudæ victorias illi à Deo cõcessas præsertim quibus occidit 20. millia Timotheanorum, sicut paulò ante occiderat viginti millia Idumæorum, ac tandem ipsum Timotheum cum Chærea, & Apollophane interemit.

VERS. 35. VIGINTI IVVENES ACCENSI ANIMIS OB BLASPHEMIAM] Vide hic quid efficiat iuuenum animus, & ardor. Vide rursum quàm stultum, & periculosum sit hostium animos, & iras subsannando, & blasphemando irritare, & accendere.

Sic Alexander Magnus, vti narrat Curtius sub finem lib.7. obsidens petram abscissam, & abruptam quam Arimazes Sogdianus cum triginta millibus armatorum insidebat, petensque vt se dederet

tet ab eo irrisus fuit, rogatusque volaréne posset? A quo scommate ictus Alexander: ostendam inquit proxima nocte Macedones etiam volare: quare trecentos iuuenes maximis premijs, & promissis accendit, vt à tergo per loca inaccessa noctu in petram scanderent, cùm ipse à fronte, qua via patebat petram inuaderet. Iuuenes accensi in petram maximis laboribus penetrarunt memores istius dicti Alexandri, *Nihil tam altè natura cōstituit, quo virtus non possit eniti.* Quare perculsus Arimazes se cũ propinquis Alexandro dedidit, qui omnes verberibus affectos sub ipsis radicibus petræ crucibus iussit affigi.

In qvodam repertvm loco] Græcè *latu.* Vers. 37.

Capvt vndecimvm.

Synopsis capitis.

Ivdas, & Iudæi Duce Angelo sternunt ingentem Lysiæ exercitum. Quare Lysias cum eis pacem init. Hinc v. 16. & seq. recensentur tam Lysiæ, quàm Antiochi Eupatoris æquè ac Romanorum litteræ ad Iudæos hac de re data.

1. SEd paruo pòst tempore, Lysias procurator regis, & propinquus, ac negotiorum
præpositus, grauiter ferens de his quæ acciderant, 2. congregatis octogin-
ta millibus, & equitatu vniuerso, veniebat aduersus Iudæos, existimans se ciuitatem
quidem captam Gentibus habitaculum facturum, 3. templum verò in pecu-
niæ quæstum, sicut cetera delubra Gentium, habiturum, & per singulos annos vena-
le sacerdotium: 4. nusquam recogitans Dei potestatem, sed mente effrænatus, in
multitudine peditum, & in millibus equitum, & in octoginta elephantis confidebat.
5. Ingressus autem Iudæam, & appropians Bethsuræ, quæ erat in angusto loco, ab Ie-
rosolyma interuallo quinque stadiorum, illud præsidium expugnabat. 6. Vt autem
Machabæus, & qui cum eo erant, cognouerunt expugnari præsidia, cum fletu & la-
crymis rogabant Dominum, & omnis turba simul, vt bonum angelum mitteret ad sa-
lutem Israel. 7. Et ipse primus Machabæus, sumptis armis, ceteros adhortatus est
simul secum periculum subire, & ferre auxilium fratribus suis. 8. Cumque pariter
prompto animo procederent, Ierosolymis apparuit præcedens eos eques in veste can-
dida, armis aureis hastam vibrans. 9. Tunc omnes simul benedixerunt misericor-
dem Dominum, & conualuerunt animis: non solùm homines, sed & bestias ferocissi-
mas, & muros ferreos parati penetrare. 10. Ibant igitur prompti, de cælo habentes
adiutorem, & miserantem super eos Dominum. 11. Leonum autem more impetu
irruentes in hostes, prostrauerunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille
sexcentos: 12. vniuersos autem in fugam verterunt, plures autem ex eis vulnerati
nudi euaserunt. Sed & ipse Lysias turpiter fugiens euasit. 13. Et quia non insensa-
tus erat, secum ipse reputans factam erga se diminutionem, & intelligens inuictos esse
Hebræos, omnipotentis Dei auxilio innitentes, misit ad eos: 14. promisitque se
consensurum omnibus quæ iusta sunt, & regem compulsurum amicum fieri. 15. An-
nuit autem Machabæus precibus Lysiæ, in omnibus vtilitati consulens: & quæcunque
Machabæus scripsit Lysiæ de Iudæis, ea rex concessit. 16. Nam erant scriptæ Iu-
dæis epistolæ à Lysia quidem hunc modum continentes:
Lysias populo Iudæorum salutem. 17. Ioannes & Abesalom, qui missi fuerant à
vobis, tradentes scripta, postulabant vt ea, quæ per illos significabantur, implerem.
18. Quæcumque igitur regi potuerunt perferri, exposui: & quæ res permittebat,
concessit. 19. Si igitur in negotiis fidem conseruaueritis, & deinceps bonorum vo-
bis causa esse tentabo. 20. De ceteris autem per singula verbo mandaui, & istis, &
his qui à me missi sunt, colloqui vobiscum. 21. Benè valete. Anno centesimo qua-
dragesimo octauo mensis Dioscori, die vigesima & quarta.
22. Regis autem epistola ista continebat: Rex Antiochus Lysiæ fratri salutem.
23. Patre nostro inter deos translato, nos volentes eos, qui sunt in regno nostro, sine
tumultu agere, & rebus suis adhibere diligentiam, 24. audiuimus Iudæos non con-
sensisse patri meo vt transferrentur ad ritum Græcorum, sed tenere velle suum insti-
tutum, ac propterea postulare à nobis concedi sibi legitima sua. 25. Volentes igi-
tur hanc quoque gentem quietam esse, statuentes iudicauimus, templum restitui illis,
vt agerent secundùm suorum maiorum consuetudinem. 26. Benè igitur feceris,
si miseris ad eos, & dexteram dederis: vt cognita nostra voluntate, bono animo sint &
vtilitatibus propriis deseruiant.

27. Ad Iudæos verò regis epistola talis erat.
REX Antiochus Senatui Iudæorum,& ceteris Iudæis salutem. 28. Si valetis, sic
estis vt volumus, sed & ipsi bene valemus. 29. Adiit nos Menelaus, dicens velle
vos descendere ad vestros,qui sunt apud nos. 30. His igitur,qui commeant vsque
ad diem trigesimum mensis Xanthici,damus dextras securitatis, 31. vt Iudæi vtan-
tur cibis & legibus suis, sicut & priùs; & nemo eorum vllo modo molestiam patiatur
de his quæ per ignorantiam gesta sunt. 32. Misimus autem & Menelaum, qui vos
alloquatur. 33. Valete. Anno centesimo quadragesimo octauo, Xanthici mensis
quintadecima die.
34. Miserunt autem etiam Romani epistolam, ita se habentem.
QVINTVS Memmius & Titus Manilius,legati Romanorum, populo Iudæorum sa-
lutem. 35. De his,quæ Lysias cognatus regis concessit vobis,& nos concessimus.
36. De quibus autem ad regem iudicauit referendum,confestim aliquem mittite,di-
ligentiùs inter vos conferentes,vt decernamus,sicut congruit vobis: nos enim Antio-
chiam accedimus. 37. Ideoque festinate rescribere, vt nos quoque sciamus cuius e-
stis voluntatis. 38. Benè valete. Anno centesimo quadragesimo octauo,quinta-
decima die mensis Xanthici.

VERS. 1. LYSIAS PROCVRATOR REGIS (Ant. Eupatoris, qui patri Ant. Epiphani iam mortuo puer successerat,& à Lysia educabatur, regebaturque) ET PROPINQVVS] id est consanguineus siue *cognatus*, vt dicitur v. 35. Lysias audiens à Iuda cæsa esse castra,tam Gorgiæ, quàm Timothei,nonum conscripsit exercitum 80. millium peditum cum equitatu vniuerso & 80. elephantis,quibus se Iudæos, & Iudæam deuoraturum sperabat. Sed Iudas Deũ inuocans Angelum impetrauit,quo duce tota Lysiæ castra cecidit.

VERS. 3. TEMPLVM VERÒ IN PECVNIÆ QVÆSTVM] Destinabat Lysias magnum vectigal templo imponere,ac dona templo oblata, vel tota vel magna ex parte fisco regio addicere, & in suos vsus conuertere, vti delubris Gentilium à tyrannis fieri solet. Hæc autem,& plurima,& pretiosissima erant. Templum enim erat opulentissimum.

VENALE SACERDOTIVM] se scilicet Pontificatum quotannis magno pretio Iudæis venditurum.

VERS. 6. CVM PLETV ET LACRYMIS ROGABANT DOMINVM &c. VT BONVM ANGELVM MITTERET AD SALVTEM ISRAEL.] Vt miserat Mosi, Gedeoni, Manue. Hoc enim Mosi promiserat Exodi 23. 20. dicens: *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat.* Vide ibi dicta: ibi enim omnes Angelorum visiones, & opitulationes Hebræis præstitas recensui.

VERS. 8. APPARVIT PRÆCEDENS EOS EQVES IN VESTE CANDIDA, ARMIS AVREIS HASTAM VIBRANS] Fuit hic S. Michaël Israelis protector, aut certè Angelus inferioris ordinis à Michaele missus ad Iudæorum auxilium, vt quasi dux castra præiret,ac Iudæ, & Iudæis animos adderet, hostes verò metu & formidine percelleret, vti reipsa fecit. Hinc præcessit specie equitis cataphracti aureis armis hastam vibrans vestitus candidis. Candor enim Angelorum puritatem, splendorem, lætitiã, immortalitatem, victoriam, & gloriam significat, vt dixi Ecclesiastæ 9. 8. ad illa: *Omni tempore sint vestimenta tua candida.*

VERS. 9. CONVALVERVNT ANIMIS, ingentes, validosque sumpsêre animos videntes Angelum armatum quasi Ducem suum præire. Sciebant enim Angelum esse inuincibilem, & ab Angelo solo tota castra hostiũ posse prosterni, vti ab eo prostrata fue-

A runt 185. millia militum Sẽnacherib sub Ezechia. Quare ductu Angeli certi de victoria animosè processerunt ad prælium NON SOLVM HOMINES, SED ET BESTIAS FEROCISSIMAS (elephantes) ET MVROS FERREOS PARATI PENETRARE] Angelo enim nil est impenetrabile, nil inuincibile, nil impossibile; imò nil arduum, & difficile. Angelus ergo hos animos,& ardores Iudæ, & Iudæis iniecit, quibus ipsi accensi castra Lysiæ numerosissima, & fortissima illicò vt paleas disiecerunt, & dissiparũt. Nil enim est tam arduum, quod militum ardor nõ perfringat. Quocirca Vegetius docet Duces debere vel maxime hos ardores in militibus excitare, & accẽdere; inde enim certa existit spes, omenque victoriæ. Additque Duci solerter inuestigandũ esse quid de prælij successu sentiant milites pugnaturi, vt si felicem fore augurentur, pugnet; si in-

B felicem, cesset à pugna. Audi Vegetium lib. 3. cap. 12. *Ipsa die qua certaturi sunt milites, quid sentiant, diligenter conuenit explorare. Nam fiducia vel formido ex vultu, verbis, incessu, motibusq; cernitur. Nec confidas, si tyro prælium cupit, inexperto enim dulcis est pugna & noueris te oportere differre si exercitati bellatores metuerint dimicare. Monitis tamen & oratione ducis exercitui virtus crescit & animus: præcipuè si futuri certaminis talem acceperint rationem, qua sperent se facilè ad victoriam peruenturos. Tunc inimicorum ignauia, vel error ostendendus est: vel si ante à nobis superati sunt commemorandum. Dicendum etiam, quibus militum mentes in odium aduersariorum, & ira & indignatione moueantur.*

LEONVM AVTEM MORE IMPETV IRRVENTES IN HOSTES PROSTRAVERVNT EX EIS VNDECIM MILLIA, ET EQVITVM 1600.] Prælium hoc aliud & diuersum est ab eo, quod narratum est lib. 1. c. 4. vnde ibidem alius cæsorum numerus recensetur. Leones enim sunt impauidi & terribiles: vnde teste Plinio clausis oculis in venabula, enses, & hastas irruunt, omniaque disijciunt, & rumpunt. Tales fuere hic Iudas, & Iudæi iuxta illud Iacobi vaticinium Genes. 49. 9. *Catulus Leonis Iuda ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum?* Licet enim Iudas non esset de tribu Iuda, cui à patre Iacobo hoc oraculum datum est, sed ex tribu Leui; tamen ipse loco Iudæ erat Dux omnium Iudæorum, ad quos hoc oraculum pertinet. VERS. 11.

QVI SVNT APVD NOS] vt scilicet visitetis Iudæos vestros cognatos, & amicos, qui apud me in Syria degunt.

VERS. 30. HIS IGITVR QVI COMMEANT VSQVE AD DIEM 30. MENSIS XANTICI (qui Dystrium proximè sequitur, & respondet nostro Aprili) DAMVS DEXTRAS SECVRITATIS] Dat ergo rex Iudæis 15. dies securitatis (nam die 15. eiusdem Xantici scriptæ sunt hæ regis litteræ, vt patet v. 33.) quibus liberè in Syriam descendant; quia necdum pax inter eum, & Iudæos erat conclusa; sed de ea per legatos cum Iudæis tractabatur, eâ verò conclusâ, liberum erat Iudæis quouis tempore in Syriam commeare.

VERS. 31. NEMO EORVM VLLO MODO MOLESTIAM PATIATVR DE HIS QVÆ PER IGNORANTIAM GESTA SVNT] Amnestiam sancit rex eorum, quæ hucusque inter suos, & Iudæos hostiliter gesta fuerant, vt ea quasi per ignorantiam admissa excusata, imò obliterata habeantur.

VERS. 32. MISIMVS (id est remisimus) AVTEM ET MENELAVM (à vobis ad me missum) QVI VOS ALLOQVATVR, referatque ea, quę mecum tractauit, meaque sensa, & dicta vobis renunciet.

A MISERVNT AVTEM ETIAM ROMANI EPISTOLAM] putà Legati, qui à Romanis ad Antiochum mittebantur, qui illi præciperent vt naues, quas supra numerum à Senatu Romano præscriptum habebat, succenderet, & elephantes interficeret, vt Romanis noui belli metum, vel suspicionem adimeret, vti narrat Appianus, & ex eo Sigonius ad annum Vrbis 591. Hi ergo Romanorum legati miserunt pariter ad Iudæos Epistolam, qua significabant vt si quas alias iustas pacis cum Antiocho conditiones cuperent, eas ad se perscriberent: se enim curaturos vt Antiochus eis subscribat. Romani enim, vt rectè obseruat Salianus, facilè supplicibus omnibus iniustè vexatis aderant; quę fuit prima origo potentiæ ipsorum, & incrementi in Sicilia, in Hispania, in Græcia, in Asia, in Africa, & vbique gentium, vt hactenus Romanæ historiæ decursus ostendit. Cùm ergo Iudæi ad Romanorum legatos, qui per id tempus in Syria erat se contulissent, & forrasse iam tum amicitiam eorum, ac societatem ambire se ostendissent, petierunt, vt quæ à Lysia concedebantur, confirmarêt, aliaque nonnulla in suæ gentis gratiam cum Rege transigerent.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DVces Antiochi Eupatoris non obstante pace Iudæos exagitant, Ioppenses ducentos in mare mergunt; Iamnienses similia destinant, sed Iudas vtrosq́ trucidat, & succendit, Arabes superat, Timotheum profligat, vrbes Casphin, & Ephron expugnat, Gorgiam fugat, ac tandem v. 39. pro suis, qui in acie ceciderant, curat sacrificari offerêdo duodecim millia drachmarum.

1. HIs factis pactionibus, Lysias pergebat ad regem, Iudæi autem agriculturæ operam dabant. 2. Sed hi qui resederant, Timotheus, & Apollonius Gennæi filius, sed & Hieronymus, & Demophon super hos, & Nicanor Cypriarches, non sinebant eos in silentio agere, & quiete. 3. Ioppitæ verò tale quoddam flagitium perpetrarunt: rogauerunt Iudæos, cum quibus habitabant, ascendere scaphas, quas parauerant, cum vxoribus & filiis, quasi nullis inimicitiis inter eos subiacentibus. 4. Secundùm commune itaque decretum ciuitatis, & ipsis acquiescentibus, pacisque causa nihil suspectum habentibus, cùm in altum processissent, submerserunt non minùs ducentos. 5. Quam crudelitatem Iudas in suæ gentis homines factam vt cognouit, præcepit viris, qui erant cum ipso: & inuocato iusto iudice Deo, 6. Venit aduersus interfectores fratrum, & portum quidem noctu succendit, scaphas exussit, eos autem, qui ab igne refugerant, gladio peremit. 7. Et cùm hæc ita egisset, discessit, quasi iterùm reuersurus, & vniuersos Ioppitas eradicaturus. 8. Sed cùm cognouisset & eos, qui erant Iamniæ, velle pari modo facere habitantibus secum Iudæis, 9. Iamnitis quoq; nocte superuenit, & portum cum nauibus succendit: ita vt lumen ignis appareret Ierosolymis à stadiis ducentis quadraginta. 10. Inde cùm iam abiissent nouem stadiis, & iter facerent ad Timotheum, commiserunt cum eo Arabes, quinque millia viri, & equites quingenti. 11. Cumque pugna valida fieret, & auxilio Dei prosperè cessisset, residui Arabes victi, petebant à Iuda dextram sibi dari, promittentes se pascua daturos, & in ceteris profuturos. 12. Iudas autem, arbitratus verè in multis eos vtiles, promisit pacem: dextrisq; acceptis, discessere ad tabernacula sua. 13. Aggressus est autem & ciuitatem quamdam firmam, pontibus murisque circumseptam, quæ à turbis habitabatur Gentium promiscuarum, cui nomen Casphin. 14. Hi verò qui intus erant, confidentes in stabilitate murorum, & apparatu alimoniarum, remissiùs agebant, maledictis lacessentes Iudam, & blasphemantes, ac loquentes quæ fas non est, 15 Machabæus autem, inuocato magno mundi Principe, qui sine arietibus & machinis temporibus Iesu præcipitauit Iericho, irruit ferociter

muris, 16. & captâ ciuitate per Domini voluntatem; innumerabiles cædes fecit, ita vt adiacens stagnum stadiorum duorum latitudinis, sanguine interfectorum fluere videretur. 17. Inde discesserunt stadia septingenta quinquaginta, & venerunt in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Iudæos: 18. & Timotheum quidem in illis locis non comprehenderunt, nulloq; negotio perfecto regressus est, relicto in quodam loco firmissimo præsidio. 19. Dositheus autem & Sosipater, qui erant duces cum Machabæo, peremerunt à Timotheo relictos in præsidio decem millia viros. 20. At Machabæus, ordinatis circum se sex millibus, & constitutis per cohortes, aduersus Timotheum processit, habentem secum centum viginti millia peditum, equitumque duo millia quingentos. 21. Cognito autem Iudæ aduentu, Timotheus præmisit mulieres, & filios, & reliquum apparatum, in præsidium, quod Carnion dicitur: erat enim inexpugnabile, & accessu difficile propter locorum angustias. 22. Cumque cohors Iudæ prima apparuisset, timor hostibus incussus est, ex præsentia Dei, qui vniuersa conspicit, & in fugam versi sunt alius ab alio, ita vt magis à suis deijcerentur, & gladiorum suorum ictibus debilitarentur. 23. Iudas autem vehementer instabat puniens profanos, & prostrauit ex eis triginta millia virorum. 24. Ipse verò Timotheus incidit in partes Dosithei & Sosipatris: & multis precibus postulabat vt viuus dimitteretur, eò quòd multorum ex Iudæis parentes haberet, ac fratres, quos morte eius decipi eueniret. 25. Et cùm fidem dedisset restituturum se eos secundùm constitutum, illæsum eum dimiserunt propter fratrum salutem. 26. Iudas autem egressus est ad Carnion, interfectis vigintiquinque millibus. 27. Post horum fugam, & necem, mouit exercitum ad Ephrō ciuitatem munitam, in qua multitudo diuersarum gentium habitabat: & robusti iuuenes pro muris consistentes fortiter repugnabant: in hac autem machinæ multæ, & telorum erat apparatus. 28. Sed, cùm omnipotentem inuocassent, qui potestate sua vires hostium confringit, ceperunt ciuitatem: & ex eis qui intus erant, vigintiquinque millia prostrauerunt. 29. Inde ad ciuitatem Scytharum abierunt, quæ ab Ierosolymis sexcentis stadijs aberat. 30. Contestantibus autem his, qui apud Scythopolitas erant, Iudæis, quòd benignè ab eis haberentur, etiam temporibus infelicitatis quòd modestè secum egerint, 31. gratias agentes eis, & exhortati etiam de cetero erga genus suum benignos esse, venerunt Ierosolymam die solemni septimanarum instante. 32. Et post Pentecosten abierunt contra Gorgiam præpositum Idumææ. 33. Exiuit autem cum peditibus tribus millibus, & equitibus quadringentis. 34. Quibus congressis, contigit paucos ruere Iudæorum. 35. Dositheus verò quidam de Bacenoris eques, vir fortis, Gorgiam tenebat: &, cùm vellet illum capere viuum, eques quidam de Thracibus irruit in eum, humerumque eius amputauit: atque ita Gorgias effugit in Maresa. 36. At illis, qui cum Esdrin erant, diutiùs pugnantibus & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum adiutorem & ducem belli fieri: 37. incipiens voce patria, & cum hymnis clamorem extollens, fugam Gorgiæ militibus incussit. 38. Iudas autem collecto exercitu venit in ciuitatem Odollam: &, cùm septima dies superueniret, secundùm consuetudinem purificati, in eodem loco sabbatum egerunt. 39. Et sequenti die venit cum suis Iudas, vt corpora prostratorum tolleret, & cum parentibus poneret in sepulchris paternis. 40. Inuenerunt autem sub tunicis interfectorum de donatijs idolorum, quæ apud Iamniam fuerunt, à quibus lex prohibet Iudæos: omnibus ergo manifestum factum est, ob hanc causam eos corruisse. 41. Omnes itaque benedixerunt iustum iudicium Domini, qui occulta fecerat manifesta. 42. Atque ita ad preces conuersi, rogauerunt, vt id quod factum erat delictum obliuioni traderetur. At verò fortissimus Iudas hortabatur populum conseruare se sine peccato, sub oculis videntes quæ facta sunt pro peccatis eorum qui prostrati sunt. 43. Et facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Ierosolymam offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, benè & religiosè de resurrectione cogitans. (44. nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret; superfluum videretur & vanum orare pro mortuis) 45. & quia considerabat quòd hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. 46. Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.

IVDÆI AVTEM AGRICVLTVRÆ OPERAM DABANT] Addit Gorionides lib. 3 c. 17. pacem, & quietem Iudæorum durasse per octo menses: interea Iudam Machabeum in quosdam perduelles

A Iudæos animaduertisse: Iudæos, & Macedonas in pluribus Iudææ vrbibus, maximè ad littus maris, simul habitasse, & negotia exercuisse. Sed *Ioppitas & Iamnienses* ea occasione perfidè vsos, in exitium,

tium, & excidium Iudæorum.

Vers.2. Sed ni qui resederant (in Iudæa) Timotheus, et Apollonius, sed et Hieronymus, et Demophon super nos (ita legendum cum Romanis Græcis, non *superbus*, vti legitur Dionysius, & Em. Sa) et Nicanor Cypriarches non sinebant eos in silentio agere, et quiete] Quinq; hi duces Antiochi occupabant multas Iudææ vrbes & Ioppen, & Iamniã, de quibus v.3. & seq. ac Iudęos nõ obstante pace cũ Lysia iam initã infestare pergebant: tum quia huic rei assueuerãt, & ad hoc ab Antiocho collocati iam pridem erant in Iudæa, vt eam vel attererent, vel totam sibi subijcerent, ideoque semper Iudæis fuêre infensi, & infesti; tum quia ex prædis Iudæorum viuebant. Denique miles pacem non amat, vt pote qui in bello spolijs, & rapinis se ditet: quare cùm post bellum initur pax, Duces summè laborare debent, vt militem contineant, alioùe bello, vel labore occupent, ne in seditionem versus, præsertim si stipendia ei plenè non sint persoluta, ipsas Ducis regiones expilet, & vastet, aut ad hostem transfugiat, aut nouũ sibi principem creet, vt in historiis sępè factum legimus, & hoc æuo reipsa vidimus. Quocirca Veget. lib.2. de re milit c.23. docet assiduo labore, vel dimicandi, vel sagittas iaciendi, vel fodiendi, vel currendi, vel castra muniendi &c. occupandum & exercitandum esse militem, ne murmuret & rebellet, aut prædas agat, aut iners & imbellis fiat, *atque ab hac exercitatione*, inquit, *exercitus nomen accepit.* Additque *iuniores quidem & noui milites manè & post meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autem & eruditi sine intermissione semel in die exercebantur in armis. Neque enim longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradidit, sed continua exercitationis meditatio: post quanta volueris stipendia inexercitatus miles semper est tyro.* Causam subijcit: *Nam & velocitas vsu ipso acquiritur corporis, & scientia feriẽdi hostem, seq; protegendi, præsertim si gladijs cominus dimicatur. Illud vero maius est, vt seruare ordines discãt.* subdit deinde alia militum exercitia. *Ad palum quoque, vel sudes iuniores exerceri percommodum est, cùm latera, vel pedes, aut caput petere punctim, cæsimq; condiscunt. Saltus quoque & ictus facere pariter assuescant, insurgere tripudiantes in clypeum, rursusq; subsidere, nunc gestiẽdo prouolare cum saltu, nunc cedentes in terga resilire. Missilibus etiam palos ipsos procul ferire meditentur, vt & ars dirigendi, & dextræ virtus possit accrescere.* Et sub finem hæc addit: *Cæteris autem diebus, si niues tantum pluuiæq; cessarent, exerceri cogebantur in campo: ne intermissa consuetudine animi militum debilitarentur, & corpora. Syluam cædere, portare onera, transilire fossas, natare in mari siue fluminibus, gradu pleno ambulare, vel currere etiam armatos cum sarcinis suis frequentissimè conuenit, vt quotidiani laboris vsus in pace, difficilis non videatur in bello. Siue ergo legio siue auxilia fuerint, exerceantur assiduè.*

Vers.3. Ascendere scaphas] quasi in mari piscaturi, vel lusuri, vel in insulam aliquam vicinam recreationis ergô traiecturi.

Vers.4. Secundum commune itaque decretum ciuitatis] Tota ergo ciuitas decreuerat hac fraude mergere Iudæos, quare tota vt rea à Iuda Machab. v.7. exitio fuit addicta.

Vers.5. Præcepit viris] vt arma caperent, & fratrũ cædem vlciscerentur.

Vers.7. Discessit quasi iterum reuersurus et vniuersos Ioppitas eradicaturus] Græca

A addunt Iudam hoc repentino impetu vrbem vtpote munitam occupare non potuisse: quare portum inuasisse, scaphas exussisse, & quotquot aderant interfecisse, itaque abisse cum voluntate redeundi cum arietibus, & balistis ad vrbem expugnandam, & exterminandam.

Iamnitis quoque nocte superuenit, et portum cum nauibus succendit, ita vt lumen ignis appareret Ierosolymis a stadiis 240.] Iamnia enim distabat à Ierosolymis stadiis 240. id est decem leucis Gallicis, siue triginta milliaribus Italicis: stadium enim est octaua pars milliaris Italici, siue mille passuum, nimirum continens 125. passus: hæc enim est octaua pars mille-passuum. Vers.9.

Porrò milites Iudæ in vicinis Iamniæ locis delubra idolorum expilarunt, indeq; donaria suffu-
B rati sunt, quod lege erat vetitũ, vt audiemus v.30.

Commiserunt (prælium) cum eo Arabes, qui Græcè vocantur *Nomades*, id est pascendis gregibus occupati: eorum enim opes sunt pecudes, & pecora, quibus omnes prouincias successiuè depascuntur: νέμειν enim est pascere. Vers.10.

Caspnin] vrbs est quam Adrichom. collocat in tribu Dan iuxta Iamniam; sed hic locus indicat eam longè vlteriùs ad meridiem versus Arabiam sitam fuisse. Ita Salianus. Vers.13.

Remissius agebant] Græcè ἀναγωγότερον ἀνεχοῦντο, quod Vatab. vertit *peruicaciores se exhibebant.* Ἀνάγωγος enim est contumax, peruicax, indomitus, intractabilis, indoctus, qui disciplina caruit, ac remissè & laxè educatus est; ideoque petulãtior, dissolutior, intemperantior, procacior euasit. Remissa enim & mollis educatio facit cõtuma-
C ces, iuxta illud Ecclesi. 30. 8. *Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps. Remissius* ergo *agebant*, id est voluptatibus suis dediti negligebant, & despiciebant Iudam, eique petulanter insultabant, eò quòd muris suis præfiderent, putarentque se esse inexpugnabiles. Vers.14.

Irruit ferociter muris] eos quatiens, & sternens per incussum arietem, vel balistam. Gorionides tamen asserit Iudam portas oblitiuisse pice, ac spinas è deserto ad easdem aggessisse, itaque incensâ portâ in vrbem penetrasse, ac tandem in vrbe stragem edidisse tantam, vt stagnum larum quaquà versus per duo stadia fluxerit sanguine, quasi aqua. Vers.15.

Inde discesserunt stadia 750.] quæ faciunt 93. milliaria Italica cum sex stadijs, hoc est leucas Gallicas ferè triginta. Vers.17.

D Et venerunt in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Iudæos] Salianus censet locum hunc Characa dictum, eò quòd naturali, aut arte facto insigni vallo munitus esset: χάραξ enim est vallum.

Tubianæi dicti sunt à loco *Tubin* quem incolebant, de quo lib.1. c.5. 13. Quare impertinens est quod scribit Rabanus, & ex eo D. Tho. (si tamen huius commentarij in Machab. est auctor) *Audiui*, inquit, *quemdã Hebræum differentem Tubianæos Iudæos illos nuncupari, qui ex alienigenis conuocati in adiutorium Iudæ venerunt, & dictos Tubianæos, quasi alienis tubis conductos.* Tubianæi enim erant Hebræi, non Latini: quare non à *tubis*, sed à *Tubin* dicti, fortè ab Hebr. טוב *tob* id est bonus, quasi Timotheus Iudęos, qui ab egregia bonitate nomen acceperũt sit persecutus; ideoque à Iuda repressus. Ita Sanchez.

Vers.20. Eqvitvmqve 2500.] Græca habent 1500. sed viginti millia peditum facilè requirebant 2500. equites. Ita Vatab. Salianus, & alij.

Vers.21. Præsidivm (arx siue locus munitus) qvod Carnion dicitvr, ac proinde diuersum ab vrbe quæ *Carnaim*, id est duorum cornuum, siue bicornis dicitur, de qua lib. 1. c. 5. Aliud ergo est prælium, quod hic; aliud, quod ibi narratur. Si quis tamen idem esse velit, contentiosum funem cum eo non traham, imò omnibus ritè consideratis hæc sententia mihi, æquè ac Saliano, videtur probabilior.

Vers.22. Timor hostibvs incvssvs est ex præsentia Dei] Ex iis quæ dicta sunt cap. 10. 29. & 30. & c. 11. 8. suspicari licet S. Michaelem Synagogæ, hoc est Iudæ & Iudæorum protectorem vel per se, vel per Angelos sibi subditos & Iudæ, ac Iudæorum custodes Timotheanis hostibus Iudæorum visibiliter terribili, & minaci vultu apparuisse; imò in eos horrifico impetu irruisse, itaq; eis terrorem, fugam, amentiam, & interitum attulisse. ita Salianus: vnde mox Iudas Angeli ope occidit 30. millia, vt dicitur v. 23. ipsum verò Timotheum viuum cepit v. 24.

Vers.24. Ipse verò Timothevs incidit in partes Dosithei, et Sosipatris (qui erant Duces Iudę Machabæi cum eo, & pro eo pugnantes) et mvltis precibvs postvlabat vt vivvs dimitteretvr, eo qvod mvltorvm ex Ivdæis parentes haberet ac fratres (captiuos, & in potestate sua) qvos morte eivs decipi (fortè legendum *despici*, Græcè enim est ἀλογηθῆναι, id est negligi vertit Vatabl.) eveniret] q. d. si me despicitis, & occiditis, mei pariter Iudæos vestros, quos captiuos detinent, despicient, & in mei sanguinis vindictam eos occident.

Vers.25. Et cvm fidem dedisset restitvtvrvm se eos secvndvm constitvtvm] id est iuxta promissum, & pactum.

Vers.26. Ivdas avtem egressvs est ad Carnion] Græca addunt: *& Atergat ειον*, quod erat fanum Deæ Syrorum dictæ Atargate, ad quod proinde quasi ad asylum multi hostium profugerant; ideoque Iudas eò contendit, ac fanum profanauit, & profugos occidit ad 25. millia. Audi de hac Dea veteres. Plin. l. 5. c. 23. *Hieropolis*, inquit, *Syris vocatur Magog, ibi prodigiosa Atargatis, Græcis autem Derceto dicta, colitur*. Strabo libr. 16. in fine, ait, Atargatam corrupto à barbaris vocabulo dici Atharam, quam Ctesias, inquit, Derceto vocauit. Athenagoras in Apologia ait, hanc Derceto matrem fuisse Semiramidis, lasciuam mulierem, & homicidam, quæ, vt scribit Diodorus in lib. 3. filiam ex lasciuo adolescente susceperit, Venere matre sua lenocinante, filiam columbis nutriendam dederit, ipsa se pudore flagitij in stagnum abiecerit, vbi in piscem versa fuerit, & filia in columbam. Quare, inquit, Syri piscibus abstinent, & templum in stagni littore constituerunt; Derceto facie quidem formosæ mulieris, reliqua parte piscis simulachrum coluerunt.

Vers.27. Movit exercitvm ad Ephron] Græca addunt: *in qua habitabat* (habitare solebat, nam iam erat absens) *Lysias* tutor Ant. Eupatoris, ideoque ad eam magnus fuit variarum Gentium confluxus: qua de causa in eam sæuiit Iudas. Hanc primò expugnauit Iudas anno Græc. 148. viuente adhuc Ant. Epiph. lib. 1. c. 5. deinde verò eandem reflorescentem cepit anno Græc. 149. vel 150. sub Ant. Eupatore; imò Salianus contendit eandem esse expugnationem hanc huius capitis cum illa, quæ recensita est lib. 1. c. 5. Nam ibi quoq; contra Timotheum pugnatur contra Carnaim, à Carnaim pergitur ad Ephron, inde ad Bethsan, quæ à Græcis dicta est Scythopolis. Quare ea quæ libr. 1. c. 5. dicuntur vsque ad v. 8. gesta esse sub Ant. Epiphane; quæ verò à v. 8. ad finem narrantur gesta esse sub Ant. Eupatore, licet Script. breuitatis studio hæc non distinguat, nec tempora duorum regum assignet, idque satis est verisimile.

Inde ad civitatem Scytharvm (quæ inde dicta est *Scythopolis*) qvæ ab Ierosolymis sexcentis stadiis aberat] quæ faciunt 75. milliaria Italica, quorum quodque continet mille passus, huius enim milliaris octaua pars est stadium, vtpote cōtinens 125. passus, vt dixi superiùs. Porrò Scythæ hanc vrbem restaurarunt, & inhabitarunt. Sita est cis Iordanem in tribu Manasse, eratque Decapoleos maxima. vide Adrichom. Vers.29.

Venervnt Ierosolymam die solenni septimanarvm instante] Intelligit festum Pentecostes, quod dicitur *septimanarum*, quia post septē septimanas, siue post 49. dies à Paschate celebratur proximo die quinquagesimo. Leu. 23. 18. Vers.31.

Vide hic celeritatem Iudæ Machabæi, qui instar fulminis omnia peruasit. Nam vnius circiter mensis spatio (scilicet à mense Xantico, hoc est Aprili de quo c. 11. v. vlt. vsque ad finem Maij, quo Pentecosten illo anno celebrabant) varijs in locis cæcidit supra centum millia hostium, nimirum ex castris Timoth. v. 23. cæcidit triginta millia, ex incolis Carnion v. 26. millia 25. ex Ephron v. 28. totidem. Adde innumeros Ioppitas, & Iamnienses ab eo cæsos v. 6. & 9. & Arabes v. 10. & incolas Casphin v. 16. quos ita trucidauit, vt stagnum duorum stadiorum sanguine fluere videretur.

Exivit avtem cvm peditibvs tribvs millibvs, et eqvitibvs 400.] *Exiuit* nimirum Iudas contra Gurgiam: huius enim longè numerosior erat exercitus. Ita Vatab. Salianus, & alij. Vnde colligas subinde Iudam præter pedites, habuisse equites, sed paucos. Vers.33.

Dositheus verò qvidam de Bacenoris] scilicet castris, qui nimirum ad Bacenoris militiæ Ducis castra pertinebat, eumque vt miles sequebatur. Patet ex Græco, licet Gorionides, & ex eo Serarius censeant hunc Dositheum fuisse Ducem exercitus, de quo v. 19. qui Bacenoris fuerit filius, vel nepos. Vers.35.

At illis qvi cvm Esdrin erant divtivs pvgnantibvs] *Esdrin* fuit vnus è Iudæ ducibus, qui cùm diuturnâ pugnâ fatigarentur, Iudas ardēti animo, & voce inuocans Deum, hostes fudit, & pugnæ finem imposuit. Malè ergo codex Basil. pro *Esdrin* ponit *Gorgiam* hostem Iudæ. Vers.36.

Incipiens voce patria] non quasi Iudas aliàs Græcè sit locutus; hic verò Hebraicè, quæ lingua ipsi erat patria, sed patria id est animosa, confidenti, forti, excelsa, generosa, clamosa, vt verum decebat Iudam, & Iudęum, inuocans Deum, robur ab eo impetrauit, quo hostes illico prosterneret, vnde explicans subdit: et cvm hymnis clamorem extollens fvgam Gorgiæ militibvs incvssit. Vide quæ de voce patria dixi c. 7. vers. 8. & 27. Vers.37.

Pvri.

Vers.38. Pvrificati] à sanguinis hostium effusione, & cadauerum contactu.

Vers.39. Seqventi die (scilicet prima post sabbathum, quæ nobis est Dominica) venit cvm svis Ivdas vt corpora prostratorvm (inter quos erant nonnulli è fortissimis Hassamonæis, ait Gorionides) tolleret, et cvm parentibvs poneret in sepvlchris paternis.] Hic enim est honor, qui militibus cæsis debetur; hoc vltimum est pietatis officium, nimirùm vt corpora eorum religiose sepeliantur, adeo vt apud Romanos aliosque Gentiles sepulturam negligere, vel negare etiam hosti ingens fuerit ignominia, inhumanitas, & barbaries. Vnde Q. Curtius lib. 5. *Vix vllum*, inquit, *tam solenne munus in bello, quàm humandi suos.*

Vers.40. Invenervnt avtem svb tvnicis (Græca addunt: ἑκάστου, id est *vniuscuiusque*) interfectorvm de donariis idolorvm, qvæ apvd Ianniam fvervnt (vt dixi v.9.) a qvibvs lex prohibet, iubens ea comburi ad abominationem idolorũ, & idololatriæ. Sic enim sancit Deuter. 7. 25. *Sculptilia eorum igne combures, non concupisces argentum, & aurum, de quibus facta sunt: neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quod abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fiat Anathema, sicut & illud est; quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum, ac sordes abominationis habebis, quia Anathema est.*

Omnibvs ergo manifestvm factvm est ob hanc cavsam eos corrvisse] quia soli illi corruerant, qui hæc donaria abstulerant, vt patet ex Græco; cæteri verò illæsi, & viui erant. Hinc collige admirandas, & cælestes fuisse Iudæ victorias, vtpote incruentas, in quibus nemo suorum cæderetur nisi ipse per furtum, aliudue scelus culpam suæ cædis dedisset, Deique offensi custodiam, & protectionem à se auertisset. Vnde hactenus non legimus Iudam post prælium cæsorum corpora sepeliuisse, quia scilicet nemo eorum occubuerat. Discant hic milites à rapinis, & criminibus abstinere. Sic enim Deus eos conseruabit, imò victores efficiet; victoriã enim subinde aufert vnius, vel paucorum scelus; vti abstulit furtum Achan. Iosue c. 7.

Vers.42. Rogavervnt vt id qvod factvm erat delictvm oblivioni traderetvr] Græcè *perfectè deleretur.* supponebant ergo cæsos ante mortem de furto pœnituisse, eiusque partem præcipuam scilicet culpam per contritionem deleuisse: quare alteram partem scilicet reatum pœnæ post hane vitam in purgatorio luendæ tantum restare, qui per sacrificia expiandus erat, vt peccatum perfectè deleretur, itaque ipsorũ animæ à pœnis purgatorij exemptæ ad limbum patrum siue ad sinum Abrahæ transferrentur.

Adde nonnullorum peccatum hic non fuisse mortale, sed veniale, tum quia aliqui vtpote rudes, & milites ignorabant legem vetantem hæc idolorum furta, aut certè putabant eam tantùm obligare sub veniali; tum quia nonnulli erant in graui, vel extrema necessitate, in quibus sibi putabant licitum furari ad vitam seruandam, tum quia aliqui parum admodùm rapuerant, quos materiæ leuitas à mortali excusabat. Nam expressè v. 45. ait eos *cum pietate* obdormitionem (id est mortem) accepisse. Erant ergo in statu gratiæ. Denique iustum & pium erat, vt Iudas eum suis æstimaret, & spe-

A ratet nonnullos ex ijs, vel venialiter tantùm peccasse, vel si mortaliter, pœnituisse, antequàm expirarent; ideoque preces, & suffragia pro defunctis fieri solita eis adhibuisse, vti etiamnum peccatoribus ea adhibet Ecclesia. Omni enim ratione, & modo, quo potest, fidelium animas adiuuare, & pœnis eximere satagit. Hoc enim exigit pietas, & charitas, ipsaque communio Sanctorum.

At verò fortissimvs (Græcè γενναῖος, id est generosus) Ivdas hortabatvr popvlvm conservare se sine peccato] eò quòd fortitudo eorum cõsisteret in innocentia, & iustitia; Deus enim innocentes, & iustos conseruabat in prælia faciebatque victores, nocentes verò, & rapaces sinebat vinci, & occidi, vti hic factum esse ipsimet oculis suis videbant, vt sequitur.

B Dvodecim millia drachmas argenti (quæ faciunt *mille aureos* si drachmæ fuerunt Atticæ, sin Hebraicæ, faciunt *bis mille aureos*, quibus multæ hostiæ pro peccato coëmi, & offerri poterant) misit (Iudas quasi Pontifex) Ierosolymam offerri pro peccatis mortvorvm] Hinc ergo liquet Iudam Pontificem credidisse Purgatorium, in quo animæ post hanc vitam à culpis expientur. Hæc enim fuit fides synagogæ, & priscorum Iudæorum æquè ac modernorum, vt patet ex eorum Ritualibus, Commentariis, & scriptis, quæ citant Serarius hic, Genebr. Bellar. & alij scribentes de Purgatorio. Idipsum clarè patet ex illo Tobiæ 4. 18. *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue.* vide ibi dicta. Vers.43.

Bene et religiose (Græcè ἀστείως, id est vrbanè, eleganter, pulchrè, scitè, probe) de resvrrectione cogitans] C Vrbanum enim, ciuile, honestum, & probum est suos ciues vitâ functos precibus iuuare, vt ad beatam resurrectionem, quæ omnis elegantiæ, pulchritudinis, & gloriæ plenissima est, resurgant.

Nisi enim eos, qvi ceciderant, resvrrectvros speraret, svperflvvm videretvr et vanvm orare pro mortvis] Dices: non foret vanum hoc, quia anima, quæ est immortalis à pœnis liberaretur per preces; esto corpus non resurgeret. Resp. quia anima est immortalis hinc exigit corporis resurrectionem. Anima enim naturaliter ad corpus propendet, sicut forma ad materiam. Quare violentus foret status animæ, si in æternum duraret sine corpore. Quocirca hæc duo, scilicet animæ immortalitas, & corporis resurrectio ita connexa sunt, vt qui ponit creditque vnum, ponat D credatque & alterum, ac qui tollit, negatque vnũ, tollat negetque & alterum. Vers.44.

Qvi cvm pietate (id est in statu gratiæ certantes, & dimicantes pro vera fide, pietate, & cultu Dei) dormitionem acceperant] id est occubuerant. Mors enim in Script. vocatur somnus per analogiam, & similitudinem; mors enim est quasi longus somnus, somnus verò est quasi breuis mors; sed maximè mors vocatur somnus ob spem resurrectionis, in qua quasi è somno euigilabimus ad vitam æternam. Vers.45.

Sancta ergo et salvbris (Græcè εὐσεβής, id est pia) est cogitatio pro defvnctis exorare vt a peccatis (id est à pœnis peccatorum) solvantvr] Hoc est Epiphonema Scriptoris Canonici, quod fidem Synagogæ priscæ de purgatorio, & suffragiis pro animabus in ea detentis clarè astruit. Hæc ergo fuit fides Ecclesiæ Vers.46.

ab

ab omni æuo certa, & indubitata.

Sanctum ergo est sacrificium pro defunctis, quia sanctè Deo sancto immolatur. Idem est piú, tum in animas, quas horrendis Purgatorij cruciatibus, ignibusque liberat; tum in cælites beatosque, quorum numerum, indeq; lætitiam, & gloriam adauget, tum in Ecclesiam, cui nouos apud Deum patronos, & aduocatos conciliat; tum in ipsummet sacrificantem, cui animæ ab ipso liberatæ vicariam gratiam rependent, orantes Deum assiduè pro eius salute. Quare valde pium, & vtile est crebrò orare pro defunctis, idque oranti multa conciliat bona: vti doctè ostendit noster Mart. de Roa libello hac de re edito.

Audi S. Aug. lib. 1. *In Machabæorum*, inquit, *libris legimus, oblatum pro mortuis sacrificium; sed & si nus-*

A *quam in Scripturis veteribus legeretur; nō parua est Vniuersæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret authoritas, vbi in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum suū habet, etiam commendatio mortuorum.* Et Damascenus Orat. pro defunctis, *Animaduertite*, inquit, *quid Scriptura sacra de Iuda Machabæ memoriæ prodiderit, nimirùm eum, in Sion regis magni ciuitate, cum populum, cui præerat, ab exteris hostibus cæsum, & truncatum vidisset, sinusq; eorum excutiens condita in ipsis idola comperisset, statim expiandi huiusce sceleris causa, Domino ad misericordiam prompto, atque propenso, pro vnoquoque eorum munera obtulisse, in eaq; re summæ pietatis, & charitatis munere perfunctum esse. Vnde etiam factum est, vt diuina Scriptura, quemadmodum omnibus alijs nominibus, ita hoc quoq; nomine summis eum laudibus euexerit, ac mirificè commendarit.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANt. Eupator Duce Lysia bellum contra Iudam instaurat cum 110. millibus peditum, & quinque equitum, ac Menelaum Pseudo-pontificem ex alto præcipitat. Eupatori v.10. Iudas sese opponit, et inuocato Deo noctu castra eius ingressus multos cecidit. Iude v. 18. Eupator Bethsuram obsidet, & deditione occupat. Denique v.22. confligens cum Iuda victus est: vnde audiens rebellare Philippum, pacem à Iuda poposcit, & obtinuit.

1. ANno centesimo quadragesimo nono, cognouit Iudas Antiochum Eupatorem
venire cum multitudine aduersus Iudæam. 2. & cum eo Lysiam procura-
torem & præpositum negotiorum, secum habentem peditum centum decem millia,
& equitum quinque millia, & elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecen-
tos. 3. Commiscuit autem se illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur
Antiochum, non pro patriæ salute, sed sperans se constitui in principatum. 4. Sed
Rex regum suscitauit animos Antiochi in peccatorem: & suggerente Lysia hunc esse
causam omnium malorum, iussit (vt eis est consuetudo) apprehensum in eodem loco
necari. 5. Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggestum vn-
dique habens cineris: hæc prospectum habebat in præceps. 6. inde in cinerem deij-
ci iussit sacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum. 7. Et tali lege præ-
uaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum. 8. Et quidem satis iu-
ste: nam quia multa erga aram Dei delicta commisit, cuius ignis & cinis erat sanctus,
ipse in cineris morte damnatus est. 9. Sed rex mente effrænatus veniebat, nequio-
rem se patre suo Iudæis ostensurus. 10. Quibus Iudas cognitis, præcepit populo vt
die ac nocte Dominum inuocarent, quò, sicut semper, & nunc adiuuaret eos: 11.
quippe qui lege, & patria, sanctoque templo priuari verebantur: ac populum, qui nuper
paululùm respirasset, ne sineret blasphemis rursus nationibus subdi. 12. Omni-
bus itaque simul id facientibus, & petentibus à Domino misericordiam, cum fletu &
ieiunijs, per triduum continuum prostratis, hortatus est eos Iudas vt se præpararent.
13. Ipse verò cum senioribus cogitauit, priùs quàm rex admoueret exercitum ad Iu-
dæam, & obtineret ciuitatem exire, & Domini iudicio committere exitum rei. 14.
Dans itaque potestatem omnium Deo mundi creatori, & exhortatus suos vt fortiter
dimicarent, & vsque ad mortem pro legibus, templo, ciuitate, patria, & ciuibus sta-
rent, circa Modin exercitum constituit. 15. Et dato signo suis Dei victoriæ, iuue-
nibus fortissimis electis, nocte aggressus aulam regiam, in castris interfecit viros qua-
tuor millia, & maximum elephantorum cum his qui superpositi fuerant: 16. sum-
moque metu a perturbatione hostium castra replentes, rebus prosperè gestis, abie-
runt. 17. Hoc autem factum est die illucescente, adiuuante eum Domini prote-
ctione. 18. Sed rex, accepto gustû audaciæ Iudæorum, arte difficultatem locorum
tentabat: 19. & Bethsuræ, quæ erat Iudæorum præsidium munitum, castra admo-
uebat: sed fugabatur, impingebat, minorabatur. 20. His autem, qui intus erant,
Iudas necessaria mittebat. 21. Enuntiauit autem mysteria hostibus Rhodocus qui-
dam

dam de Iudaico exercitu, qui requisitus comprehensus est, & conclusus. 22. Iterùm rex sermonem habuit ad eos qui erant in Bethsuris: dextram dedit: accepit, abijt: 23. commisit cum Iuda: superatus est. Vt autem cognouit rebellasse Philippum Antiochiæ, qui relictus erat super negotia, mente consternatus, Iudæos deprecans, subditusque eis, iurat de omnibus quibus iustum visum est; & reconciliatus obtulit sacrificium, honorauit templum, & munera posuit, 24. Machabæum amplexatus est, & fecit eum à Ptolemaide vsque ad Gerrenos ducem & principem. 25. Vt autem venit Ptolemaidam, grauiter ferebant Ptolemenses amicitiæ conuentionem, indignantes ne fortè fœdus irrumperent. 26. Tunc ascendit Lysias tribunal, & exposuit rationem, & populum sedauit, regressusque est Antiochiam: & hoc modo regis profectio & reditus processit.

HOc caput collocandum est lib. 1. c. 6. v. 28. Ibi A enim vsque ad finem capitis fusè narrantur eadem quę hîc. Vnde colligas alium huius libri secundi, alium libri primi fuisse Auctorem, vt liquet ex diuersitate narrandi.

Vers. 2. PEDITVM 110. MILLIA, EQVITVM 5. MILLIA, ET ELEPHANTOS 22.] Dices lib. 1. cap. 6. v. 30. numerantur centum millia peditum, & 20. equitum, ac 32. elephanti. Resp. varijs diebus varius fuit copiarum numerus, nunc enim aliæ accedebant, nūc veteres missæ aliò abscedebant.

Vers. 3. COMMISCVIT AVTEM SE ILLIS ET MENELAVS] qui ab Ant. Epiphane constitutus erat Iudæorum Pseudo-pontifex, petens ab Eupatore Epiphanis filio, vt hunc Pontificatum, & consequenter Principatum (tunc enim Pontifex simul erat princeps) sibi confirmaret. vide dicta cap. 4. v. 23. & vlt.

Vers. 4. SED REX REGVM (Deus) SVSCITAVIT ANIMOS ANTIOCHI IN PECCATOREM (id est in apostatam, & patriæ proditorem Menelaum, vt indignans eū pro meritis castigaret) SVGGERENTE LYSIA HVNC ESSE CAVSAM OMNIVM MALORVM, id est omnium seditionum & bellorū, quæ Iudæi mouebant Antiocho, eò quòd Menelaum Pseudo-pontificem insolentem, & sacrilegum pati non possent. ita Iosephus.

IVSSIT (VT EIS EST CONSVETVDO) APPREHENSVM IN EODEM LOCO NECARI] puta ex alta turri præcipitari. Sic enim Syri solebant proditores, sacrilegos, & scelestos plectere. de quo plura v. seq.

Vers. 5. ERAT AVTEM IN EODEM LOCO TVRRIS 50. CVBITORVM AGGESTVM VNDIQVE HABENS CINERIS] Videtur Interpres Noster aliud habuisse Græcum exemplar: nam modernum sic habet: *Est autem eo in loco turris 50. cubitorum plena cinere, aggestam habens in fundo cineris copiam. Hæc autem instrumentum habebat rotundum vndique præceps in cinerem, hic sacrilegij reum, & quorundam aliorum malorum principem, siue excessum habentem, omnes protrudunt in interitum.* Tigurina sic, *eo in loco plena puluere 50. cubitorum turris erat, quæ machinam habebat circumuersatilem, in puluerem vndique decliuem. Ibi enim, qui damnatus esset sacrilegij; aut qui aliud quodcumque malum insigne patrasset, omnes protrudebant ad interitum.*

Hoc supplicij genus adinuenit Darius Ochus rex Persarum, vt plecteret coniurationis auctores, quos se ferro nō occisurum iurauerat. Nam vt ait Valer. Max. lib. 9. c. 2. *Septum altis parietibus locum cinere compleuit, suppositoq; ligno prominente benigno cibo, & potione exceptos in eo collocabat, ex quo somno sopiti in illam insidiosam congeriem decidebant.* Idem docet Ouidius in Ybin.

Vtq; necatorem Darei fraude secundi,
Sic sua succedens deuoret ossa cinis.

INDE IN CINEREM DEIICI IVSSIT SACRILEGVM] Vers. 6.
Vide hic iustam, congruamque talionis pœnam à Deo vindice Menelao inflictam. Fecit enim eum cineribus profanis obrui, & sepeliri, eò quòd ipse cineres altaris Dei dispersisset, & suis sacrilegijs cōtaminasset, vti expressè dicitur v. 8.

SED REX (Ant. Eupator) MENTE EFFRÆNATVS Vers. 9.
(indignans & furens in Iudæos sibi rebellantes) VENIEBAT NEQVIOREM (truculentiorem) SE PATRE SVO (Ant. Epiphane crudelissimo) IVDÆIS OSTENSVRVS.

QVIBVS IVDAS COGNITIS PRÆCEPIT POPVLO, Vers. 10.
VT DIE AC NOCTE DOMINVM INVOCARENT] per triduum vt sequitur. Ecce hîc est præludium, &
B quasi origo litaniæ publicæ, siue orationis continuæ, tam noctu quàm diu per 40. imò 72. horas. Hæc fuêre arma spiritualia Iudæ, quibus semper de hostibus triumphauit.

DANS ITAQVE POTESTATEM OMNIVM DEO] Vers. 14.
q. d. Iudas se suosque committens, & resignans Dei quasi omnium Domini beneplacito, noctu inuasit castri Antiochi, vt vel vinceret, vel pro Deo & patria occumberet, prout Deus voluisset.

ET DATO SIGNO SVIS DEI VICTORIÆ] q. d. Vers. 15.
Iudas suis hoc dedit militare signum, siue tesseram, nimirùm *Deus victor*, vel *Dei victoria*, vel *Deus adiutor*. Hoc enim signū quasi omen victorię suis dare solebat, vt patet cap. 8. v. 23. Vnde Iudas Deo duce mox cecidit quatuor millia hostium, cæterosque perculit, vt de obitu cogitarent.

SED REX ACCEPTO GVSTV AVDACIÆ IV- Vers. 18.
DÆORVM, cùm scilicet gustasset, id est sensisset, &
C reipsa expertus esset Iudę audaciam, quâ cum paucis in castra sua irrumpere, & quatuor millia trucidare ausus fuerat, veritus, ne plura & maiora auderet, à vi conuersus ad astum, ARTE DIFFICVLTATEM LOCORVM TENTABAT, id est per solertiam, dolum, & proditionem difficiliora ad expugnandum Iudææ loca occupare tentabat. Quocirca,

BETHSVRÆ &c. CASTRA ADMOVEBAT, SED Vers. 19.
FVGABATVR, IMPINGEBAT, MINORABATVR]
Vatab. *atterebatur*, tum fame, tum morbis, tum ab armis obsessorum ęquè ac Iudæ in eum ex improuiso irruentium. Bethsura erat arx munitissima in petra & rupe sita (*Bethsur* enim Hebr. idem est, quod *domus petræ*) vnde Ioseph. lib. 13. c. 9. Bethsuram ait fuisse locum totius Iudææ munitissimum. Erat ad meridiem Ierosolymæ ab ea distans quinque stadijs, hoc est 624. passibus, vt eam contra Idumęorum, aliorumque hostium incursiones defenderet. Quare Antiochus Bethsuram vi expugnare

nare non potuit, præsertim cum Iudas adesset, & obsessis assiduè alimenta, & subsidia submitteret, vt sequitur.

VERS. 21. ENVNCIAVIT AVTEM MYSTERIA (hoc est arcana, siue secreta) HOSTIBVS RHODOCVS] probabiliter Salianus opinatur mysteria hæc fuisse secretas quasdam vias, & modos quibus alimenta Bethsuræis suggerebantur, quæ perfidus Rhodocus hostibus patefecerit, transfugere ad eos destinans: sed re patefactâ, inquisitus, inuentusque, in carcerem coniectus est. Id ita esse, colligitur ex sequenti versu.

VERS. 22. ITERVM REX SERMONEM HABVIT AD EOS, QVI ERANT IN BETHSVRIS: DEXTRAM DEDIT, ACCEPIT, ABIIT] q.d. rex primò allocutus milites Bethsuræ, vt se dederent ab eis repulsus fuit, eò quòd Iudas per occultas vias obsessis alimenta subministraret. At vbi has vias per Rhodocũ proditorem Antiochus agnouit, & obstruxit, iterum milites allocutus eos iam fame laborantes ad deditionem inflexit.

VERS. 23. COMMISIT (prælium) CVM IVDA: SVPERATVS EST] q.d. Antiochus capta Bethsura perrexit ad vicinam Ierosolymam; sed ibi à Iuda repulsus, & superatus est, vide dicta lib. 1. c. 6. v. 51. ita Sanchez, licet Salianus hæc referat ad quatuor millia in castris Antiochi à Iuda v. 15, cæsa, antequam caperetur Bethsura.

VT AVTEM COGNOVIT REBELLARE PHILIPPVM] cui Ant. Epiphanes moriens annulum, & diadema tradiderat, filiumq; Eupatorem cum regno commiserat. Hic andiens Lysiam tutorem esse Eupatoris, & regnum administrare, vtrique rebellauit, & Antiochiam occupauit. Quarè Lysias vt eum Antiochiæ obsideret, caperetque & occideret, pacem cum Iuda, & Iudæis petijt, & impetrauit. vide dicta lib. 1. c. 6. v. 14. & 55.

IVDÆOS DEPRECANS SVBDITVSQVE EIS] Vatab. liberaliùs rem exaggerens sic vertit: *Perturbatus suppliciter se summisit Iudæis, intrauit in quascumq; conditiones, pacem iniȷt, sacrificium fecit, honorem detulit templo, locum benignitate prosecutus est, & Machabæum amplexatus est* &c.

ET FECIT EVM (Iudam) A PTOLEMAIDE VSQVE AD GERRENOS (id est Gerrasenos) DVCEM ET PRINCIPEM] Græcè, *Reliquit Iudam belli ducem à Ptolemaide vsque ad Gerrhenorũ principatum*, vt nomine Antiochi quasi prorex illas regiones administraret. VERS. 24.

VT AVTEM VENIT PTOLEMAIDAM, GRAVITER FEREBANT PTOLEMENSES AMICITIÆ CONIVNCTIONEM, INDIGNANTES NE FORTE FOEDVS IRRVMPERENT] Græcè *indignabantur pro eo quod irrita facere voluerant fœdera*, quod nonnulli sic exponunt q. d. Ptolemenenses indignè ferebant quædam ab Antiocho concessa Iudæis, ob quæ ipsi Ptolemenses voluerant fœdera pacis irrita facere. Sed hic sensus non consentit cum Latina vulgata, quæ planè metum rumpendi fœderis Iudæis attribuit. q.d. Ptolemenses indignabantur hoc fœdus ab Antiocho cum Iudæis initum, ac præsertim Iudæ Machabæo, quasi proregi se ab eo subiectos fuisse, eò quòd metuerent ne Iudas, & Iudæi iam potentiores facti insolescerẽt, ac fœdus cum rege initum abrumperent, atque sese quoque & vicinas regiones, vtpote iam Iudæ subditas, secum eidem rebellare compellerent. Erant enim Ptolemenses Iudæorum hostes, vt patet ex eo quod ipsi Ionathan Iudæ fratrem per proditionem captum cum suis occiderint, vt dictum est lib. 1. c. 12. 48. VERS. 25.

TVNC ASCENDIT LYSIAS TRIBVNAL (quasi suggestum altum, & eleuatum, ex quo ab omnibus videri, & audiri posset) ET EXPOSVIT RATIONEM cur hoc fœdus initum esset, scilicet quòd expediret, tam regi, quàm ipsis, cum Iuda, & Iudæis, vtpote viris fortissimis, felicissimis, iustissimis, & fidelissimis pacem colere, itaque POPVLVM tumultuantem SEDAVIT. VERS. 26.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEmetrius occiso Lysia, & Ant. Eupatore suadente Alcimo proditore mittit Nicanorem cum magno exercitu contra Iudam, & Iudæos; sed is fœdus cum Iuda init: ægrè id fert Demetrius, iubetq; vt Iudam vinctum ad se mittat, Iudas id præsentiens in locum tutum sese recipit; mox Nicanor iram in Iudam conceptam in Raziam magni nominis virum euomit. Sed Razias trinu ratione mortem violentam sibi infert, ne in eius manus incidat.

1. SEd post triennij tempus, cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci, cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis ascendisse ad loca opportuna, 2. & tenuisse regiones aduersus Antiochum, & ducem eius Lysiam. 3. Alcimus autem quidam, qui summus sacerdos fuerat, sed voluntariè coinquinatus est temporibus commistionis, considerans nullo modo sibi esse salutem, neque accessum ad altare, 4. venit ad regem Demetrium, centesimo quinquagesimo anno, offerens ei coronam auream, & palmam, super hæc & thallos, qui templi esse videbantur. Et ipsa quidem die siluit. 5. Tempus autem opportunum dementiæ suæ nactus, conuocatus à Demetrio ad consilium, & interrogatus quibus rebus & consilijs Iudæi niterentur, 6. respondit: Ipsi qui dicuntur Assidæi Iudæorum, quibus præest Iudas Machabæus, bella nutriunt, & seditiones mouent, nec patiuntur regnum esse quietum: 7. nam & ego defraudatus parentum gloria (dico autem summo sacerdotio) huc veni: 8. primò quidem vtilitatibus regis fidem seruans, secundò autem

etiam

etiam ciuibus consulens; nam illorum prauitate vniuersum genus nostrum non mi-
nimè vexatur. 9. Sed oro his singulis, ô rex, cognitis, & regioni, & geneti, secun-
dùm humanitatem tuam peruulgatam omnibus prospice: 10. nam, quamdiu su-
perest Iudas, impossibile est pacem esse negotiis. 11. Talibus autem ab hoc dictis,
& ceteri amici, hostiliter se habentes aduersus Iudam, inflammauerunt Demetrium.
12. Qui statim Nicanorem præpositum elephantorum ducem misit in Iudæam:
13. dans mandatis, vt ipsum quidem Iudam caperet, eos verò, qui cum illo erant,
dispergeret, & constitueret Alcimum maximi templi summum sacerdotem. 14. Tunc
gentes, quæ de Iudæa fugerant Iudam, gregatim se Nicanori miscebant; miserias &
clades Iudæorum, prosperitates rerum suarum existimantes. 15. Audito itaque
Iudæi Nicanoris aduentu, & conuentu nationum, conspersi terra rogabant eum, qui
populum suum constituit, vt in æternum custodiret, quique suam portionem signis e-
uidentibus protegit. 16. Imperante autem duce, statim inde mouerunt, conuene-
runtque ad castellum Dessau. 17. Simon verò frater Iudæ commiserat cum Ni-
canore: sed conterritus est repentino aduentu aduersariorum. 18. Nicanor ta-
men audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ
certaminibus habebant, sanguine iudicium facere metuebat. 19. Quamobrem
præmisit Posidonium, & Theodotium, & Matthiam, vt darent dextras atque accipe-
rent. 20. Et cùm diu de his consilium ageretur, & ipse dux ad multitudinem re-
tulisset, omnium vna fuit sententia amicitiis annuere. 21. Itaque diem constitue-
runt, qua secretò inter se agerent: & singulis sellæ prolatæ sunt, & positæ. 22. Præ-
cepit autem Iudas armatos esse locis opportunis, ne forte ab hostibus repentè mali a-
liquid oriretur: & congruum colloquium fecerunt. 23. Morabatur autem Ni-
canor Ierosolymis, nihilque iniquè agebat, gregesque turbarum, quæ congregatæ fue-
rant, dimisit. 24. Habebat autem Iudam semper charum ex animo, & erat viro
inclinatus. 25. Rogauitque eum ducere vxorem, filiosque procreare. Nuptias fe-
cit: quietè egit, communiterque viuebant. 26. Alcimus autem, videns charitatem
illorum ad inuicem, & conuentiones, venit ad Demetrium, & dicebat, Nicanorem
rebus alienis assentire, Iudamque regni insidiatorem successorem sibi destinasse.
27. Itaque rex exasperatus, & pessimis huius criminationibus irritatus, scripsit Ni-
canori, dicens, grauiter quidem se ferre de amicitiæ conuentione, iubere tamen Ma-
chabæum citiùs vinctum mittere Antiochiam. 28. Quibus cognitis, Nicanor con-
sternabatur, & grauiter ferebat, si ea, quæ conuenerant, irrita faceret, nihil læsus à vi-
ro: 29. sed, quia regi resistere non poterat, opportunitatem obseruabat, qua
præceptum perficeret. 30. At Machabæus, videns secum austeriùs agere Nicano-
rem, & consuetum occursum ferociùs exhibentem, intelligens non ex bono esse auste-
ritatem istam, paucis suorum congregatis, occultauit se à Nicanore. 31. Quòd cùm
ille cognouit fortiter se à viro præuentum, venit ad maximum & sanctissimum tem-
plum: & sacerdotibus solitas hostias offerentibus, iussit sibi tradi virum, 32. qui-
bus cum iuramento dicentibus nescire se vbi esset qui quærebatur, extendens manum
ad templum 33. iurauit, dicens: Nisi Iudam mihi vinctum tradideritis, istud Dei
fanum in planitiem deducam, & altare effodiam, templum hoc Libero patri conse-
crabo. 34. Et his dictis abiit; Sacerdotes autem protendentes manus in cælum,
inuocabant eum, qui semper propugnator esset gentis ipsorum, hæc dicentes: 35. Tu
Domine vniuersorum, qui nullius indiges, voluisti templum habitationis tuæ fieri
in nobis. 36. Et nunc sancte sanctorum omnium Domine, conserua in æternum
impollutam domum istam, quæ nuper mundata est. 37. Razias autem quidam de
senioribus ab Ierosolymis delatus est Nicanori, vir amator ciuitatis, & benè audiens:
qui pro affectu pater Iudæorum appellabatur. 38. Hic multis temporibus con-
tinentiæ propositum tenuit in Iudaismo, corpusque & animam tradere contentus pro
perseuerantia. 39. Volens autem Nicanor manifestare odium, quod habebat in
Iudæos, misit milites quingentos, vt eum comprehenderent. 40. putabat enim, si
illum decepisset, se cladem Iudæis maximam illaturum. 41. Turbis autem irrue-
re in domum eius, & ianuam disrumpere, atque ignem admouere cupientibus, cum
iam comprehenderetur, gladio se petiit; 42. eligens nobiliter mori potius, quàm
subditus fieri peccatoribus, & contra natales suos indignis iniuriis agi. 43. Sed,
cùm per festinationem non certo ictu plagam dedisset, & turbæ intra ostia irrumpe-
rent, recurrens audacter ad murum, præcipitauit semetipsum viriliter in turbas:
44. quibus velociter locum dantibus casui eius, venit per mediam ceruicem;
45. & cùm adhuc spiraret, accensus animo, surrexit: & cùm sanguis eius ma-

gno fluxu deflueret, & grauissimis vulneribus esset saucius, cursu turbam pertransiit: 46. & stans supra quamdam petram præruptam, & iam exsanguis effectus, complexus intestina sua vtrisque manibus proiecit super turbas, inuocans dominatorem vitæ ac spiritus, vt hæc illi iterùm redderet: atque ita vitâ defunctus est.

HOc caput & sequens connexum est cum cap. 7. lib. 1.

Vers. 5. SED POST TRIENNII TEMPVS] id est tertio anno à morte Ant. Epiphanis, puta anno 150. Græcorum, vt dicitur v. 4. Supponit enim Auctor huius libri 2. Ant. Epiphanem defunctum esse anno 148. Græc. licet enim mortuus sit anno 149. iuxta computum Iudaicum tamen annus hic 149. erat 148. iuxta computum Antiochenum, vt dixi superiùs, ac consequenter annus hic 150. Græc. iuxta computum Antiochenum erat 151. iuxta computum Iudaicum.

DEMETRIVM SELEVCI] Seleucus hic erat senior Antiochi magni filius: iunior verò filius eiusdem erat Ant. Epiphanes. Quare Demetrio vtpote senioris fratris filio debebatur regnum Asiæ, & Syriæ. Demetrius ergo Romæ obses, audiens patruum suum Ant. Epiphanem vitâ functum, petiit à Romanis licentiam redeundi ad suos, regnumque iure sibi debitum occupandi. Verùm Romani illam ei negarunt, eò quòd eum magis metuerent, quàm Eupatorem Epiphanis filium, vtpote puerum. Quare Demetrius clam Româ aufugiens venit in Syriam, vbi à suis in regem coronatus, occisis Eupatore & Lysia, regnum occupauit, vti dixi l. 1. c. 7.

Vers. 3. ALCIMVS AVTEM. De hoc Alcimo Pseudopontifice, & proditore dixi l. 1. c. 7. v. 7. SED VOLVNTARIE COINQVINATVS EST TEMPORIBVS COMMISTIONIS, cùm scilicet Ant. Epiphanes iuberet Iudæos misceri Gentilibus, & à Iudaismo ad Gentilismum apostatare; tunc apostatauit & Alcimus: quare CONSIDERANS NVLLO MODO SIBI ESSE SALVTEM NEQVE ACCESSVM AD ALTARE] tum quia Iudæi eum vt apostatam à templo exclusissent, tum quia Iudas Machabæus iam fungens Pontificatu, & Principatu nullo modo Alcimum quasi æmulum passus fuisset. Quocirca Alcimus rogauit Demetrium, vt Nicanorem contra Iudam mitteret, itaque sibi Pontificatum conferret.

Vers. 4. OFFERENS EI CORONAM AVREAM (quâ nouo regi Demetrio nouum regnum gratulabatur) ET PALMAM, quæ eidem victoriam contra Iudam, cæterosque hostes apprecabatur, ET THALLOS, id est ramos ex olea arbore quibus pacem flagitabat: olea enim symbolum est pacis, sed hæc sacrilegus abstulerat è templo: vnde sequitur: QVÆ TEMPLI ESSE VIDEBANTVR. porrò hi rami, & palmæ æquè ac corona erant ex auro fabrefactæ.

Vers. 6. IPSI QVI DICVNTVR ASSIDEI (Quinam hi fuerint dixi lib. 1. c. 7. v. 13.) QVIBVS PRÆEST IVDAS MACHABÆVS] Hinc patet Iudam religione, & pietate fuisse Assidæum, imò Assidæorum primatem, & principem.

Vers. 18. NICANOR TAMEN AVDIENS VIRTVTEM COMITVM IVDÆ &C. SANGVINE IVDICIVM FACERE METVEBAT] id est prælio decertare, litemque armis definire metuebat: timebat enim à Iuda vinci, & cædi: quare legatos ad eum pacis causâ misit, pacemque cum eo iniit.

Vers. 24. HABEBAT AVTEM SEMPER CHARVM IVDAM EX ANIMO] Græcè ἐν προσώπῳ, id est *in facie*. q. d. Nicanor semper habebat Iudam præ oculis quasi sibi amicum, & familiarem.

ET ERAT VIRO INCLINATVS] id est propensus, & beneuolus in Iudam. Aliqui contrariè explicant τὸ *in facie*, q. d. Nicanor exteriùs simulabat se amicum Iudæ; sed interiùs eum vt Ducem belli fortissimum, cui æquari non posset, oderat, ideoq; suadebat ei vxorem ducere, vt per eam effeminaretur, & spiritus bellicos deponeret; sicut Samson per suam Dalilam effeminatus est, & fortitudine spoliatus. Verùm hic sensus repugnat vulgatæ, quæ ait: *Habebat charum Iudam ex animo.*

ROGAVITQVE EVM (Iudam) VXOREM DVCERE, FILIOSQVE PROCREARE] vt prolem sibi similem procrearet, in eamque suam fortitudinem, & virtutem bellicam transfunderet: nam vt ait Lyricus:

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

in Horat. l. 4. carm. ode 3. Gorionides addit Iudam ex vxore filium masculum genuisse; sed ille videtur mox interijsse æquè ac Iudas, qui sequenti anno in prælio occubuit; nam nulla filij eius in Scripturâ fit mentio.

COMMVNITERQVE VIVEBANT] scilicet Iudas, & Nicanor sibi mutuo erant familiares. Aliter Serarius Græcum ἐγάμησεν, εὐσταθησεν, ἐκοινώνησε βίου vertit, communem egit vitam, siue *communiter viuebat*, scilicet Iudas. q. d. Iudas nil habebat proprium; sed quasi Assidæus, siue Essenus cum sociis viuebat in communi, vti nunc viuunt religiosi.

Vers. 26. ALCIMVS AVTEM &c. q. d. Alcimus Iudæ æmulus apud Demetrium regem accusauit Nicanorem, quod cum hoste suo Iuda fœdus iniisset, eumque REGNI INSIDIATOREM SVCCESSOREM (Græcè διάδοχον, id est vicarium) *suum* (qui scilicet loco suo castris præesset) DESTINASSET] vnde iratus Demetrius iussit Nicanori, vt Iudam caperet, captumque ad se mitteret; Iudam enim regno suo insidiari.

FORTITER (Græcè *generosè*) SE A VIRO (Iuda) PRÆVENTVM] Generosi enim est prudenter præuidere insidias futuras, & pericula, eaque præcauere, ac se, suaque in tuto collocare, vti fecit hîc Iudas.

Vers. 37. RAZIAS AVTEM QVIDAM DE SENIORIBVS (id est vnus è Senatoribus, & primoribus Ierosolymitanis) QVI PRO AFFECTV (pro amore in suos ciues, & patriam) PATER IVDÆORVM APPELLABATVR:

Vers. 38. HIC MVLTIS TEMPORIBVS CONTINENTIÆ PROPOSITVM TENVIT IN IVDAISMO] *Continentiæ* scilicet ab vxore, id est castitatis, aut cælibatus, ita aliqui. Aut potiùs continentiæ, scilicet in vera Dei fide, & cultu. q. d. Razias semper etiam in persecutione continuit se in Iudaismo, & auita religione, nec se cum multis ab ea ad Gentilismum

sub

sub Epiphane apostatantibus commiscuit: Hoc enim significat Græcum ἀμιξίας, id est incommistionis: & hoc notat *τὸ propositum coniunctiæ tenuit in Iudaismo*, nimirum perseuerantiam constantem vsque ad mortem in Iudaismo. vnde idipsum mox explicans subdit: CORPVSQVE ET ANIMAM TRADERE CONTENTVS PRO PERSEVERANTIA in auita Iudæorum religione. Addit Gorionides Raziam professione fuisse Assidæum.

VERS. 40. PVTABAT ENIM SI ILLVM DECEPISSET] Salianus censet legendum *cepisset*, Græcè enim est συλλαβεῖν, id est *si illum comprehendisset*.

VERS. 42. ELIGENS NOBILITER (Græcè γενναίως, id est generosè) MORI POTIVS QVAM SVBDITVS FIERI PECCATORIBVS, ET CONTRA NATALES SVOS (natus ergò fuit Razias nobilibus parentibus) INDIGNIS INIVRIIS AGI] Græcè, *Et propria nobilitate indignè contumelijs affici*. Hic fuit sensus Raziæ, vti fuit aliorum nobilium huius sæculi, qui generosum putant mori potiùs, quàm ludibria indigna pati. Verùm alius est sensus fidelium, & Christianorum, præsertim Apostolorũ, & martyrum. de quibus proinde dicitur Actor. 5. *Ibant Apostoli gaudentes à conspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.*

VERS. 44. VENIT PER MEDIAM CERVICEM] Græcè per medium ventrem. q. d. cecidit in terram non prono capite, sed in ventrem, ita vt mediam ceruicem ad humum allideret. Razias ergo trinà morte se confecit; primò enim gladio se confodit; secundò ex muro se præcipitauit; tertiò ambabus manibus viscera in turbam proiecit.

Quæres An Razias occidendo se peccarit? Suppono ex communi sententia S. August. Lactantij, S. Thomæ, cæterorumque Ecclesiæ Doctorum non licere homini se occidere ad vitandam infamiam, violationem pudicitiæ, peccandi periculum, aliamue ob causam. Ratio à priori est quòd Deus solus sit vitæ nostræ dominus, qui vt eam dedit, sic & repetit, recipitque quando ei libuerit. Quare iniuriam Deo facit, qui se occidit, quia rem Deo propriam, puta vitam suam illi eripit. Vide S. Aug. l. 1. de ciuit. à c. 20. vsque ad 24.

Hoc quoad thesin; nunc ad hypothesin descēdamus, & disquiramus an Razias hic & nunc se occidendo peccarit, an non?

Primò S. Aug. l. 2. contra epist. Gaudentij c. 23. magis propendet eò, vt censeat eum peccasse, præsertim ob Circumcelliones, qui Raziæ exemplum imitantes se ipsos necabant, quasi hoc esset honestum, imò quoddam martyrium. Quare laudari quidem hic Raziam à probitate, continentia, auctoritate, & amore patriæ, non tamen à sui occisione. *Humilitatem*, inquit, *inter manus inimicorum non valens ferre non planè sapientiæ, sed insipientiæ dedit exemplum, non Christi martyribus, sed Donati Circumcellionibus imitandum.* Et inferius: *Vnde illi tanquam homini subrepsit humilitatis impatientia, vt priùs mori vellet, quàm hostibus subijci. Dictum est, quod elegerit nobiliter mori: melius vellet humiliter: sic enim vtiliter. Illis autem verbis historia gentium laudare consueuit, sed viros fortes huius sæculi, non martyres Christi. Dictum est, quod se viriliter de muro præcipitauit in turbas, nec nos dicimus eum hoc fecisse muliebriter, quanquam vos, qui multum exemplo isto profecistis, etiam feminas vestras hoc facere docuistis. Sed fatemur etiam ipsas hoc non facere muliebriter, sed viriliter, non tamen salubriter, quia non fideliter.* Secundò Franc. de Vict. Relect. de Homicidio, & S. Thomas respondēt Raziam non peccasse, eò quòd ex Spiritus S. instinctu voluntariam sibi mortem consciuerit. Sed huius instinctus nulla hic apparet scintilla, præsertim, quia non solet Spiritus S. inspirare, vt quis se occidat ad vitandam ludibrij infamiam, vti fecit hic Razias: hoc enim in se inhonestum, & illicitum est.

Tertiò ergò dico Raziam hic à peccato excusari per ignorantiam inculpatam, quà ignorabat sui occisionem tali casu esse illicitam, imò ipse eam licitam, honestam, nobilem, & generosam esse arbitrabatur, vt dicitur v. 42. Sicut enim olim multi veterum tam philosophorum, quàm Doctorum Ecclesiæ putarunt mendacium quandoq; esse licitum, sic idem censuerunt de sui occisione. Hæc enim fuit sententia Stoicorum, quā sæpius inculcat Sen. ep. 12. 17. 24. 58. 59. 71. 78. Eandem indicat Cicero l. 1. ep. 12. & 22. ac Plinius. Eadem fuit sententia aliquorum Hebræorum apud Ioseph. l. 12. c. 5. Et l. 15. c. 3. Eadem fuit S. Hier. in c. 1. Ionæ versus finem, vbi sic ait: *Vnde in persecutionibus non licet propria perire manu absq; eo vbi castitas periclitatur.* vbi planè indicat quod in periculo castitatis liceat seipsum occidere. Sic S. Ambr. l. 3. de Virg. ante medium, & Euseb. l. 8. hist. c. 12. & 17. & Palladius in Lausiaca c. 150. laudant feminas, quæ se occiderūt ne violarentur. Neq; id tribuunt diuinæ inspirationi, sed laudant factum tanquam honestum ob talē finem. Simili modo D. Soto excusat S. Apolloniā l. 5. de Iustitia quæst. 1. art. 5. in fine; Nam se occidere ob patriæ salutem, aut pudicitiæ custodiam nō est ita euidens esse malum quin inculpatè possit ignorari, & putari esse licitum, vti putarunt viri doctissimi iam citati, quos secutus Cato Romanorum sapientissimus seipsum occidit, ne Cæsari victori se dedens foret ludibrio. Sic ergo & Razias per ignorantiam excusandus videtur à peccato præsertim, quia ipse erat quasi caput Senatus, & princeps Israelis: vnde ludibria illi ab Antiocho irroganda Senatui, & toti Israeli irrogata fuissent; maluit ergo mori, quàm se, totumque Israelem iniurijs, & ludibrio regis idololatræ exponere. Adde potuisse regem fingere Raziam à Iudaismo apostatasse, & ad suam idololatriam apostatasse, quæ res multos Iudæorum commouisset, vt eius exemplum sequerentur, & apostatarent. Insuper poterat metuere Razias, ne acerbitate tormentorum victus cederet Antiocho, & verè à fide apostataret, quod ingens fuisset toti Israeli scandalum. Quare prudenter videbatur sibi facturus, si hæc omnia pericula, & damna voluntariā morte abscinderet. Sic in Historijs Indicis apud Hier. Osorium lib. 8. de gestis Eman. post initium legimus Ioannem Machiadum Lusitanum virum fidelem duos filiolos suos ex pietate occidisse, vt eos periculo Mahometismi, indeq; damnationis æternæ eriperet. Iam enim capiendi erant à Mahometanis, & ab eis in perfidia sua educādi. ita Raziam per ignorantiam excusat Less. l. 2. de iustitia c. 9. dubio 6. num. 23. Idque confirmatur ex eo quòd Razias hic à virtute, & probitate eximia commendetur, qui vtique non se occidisset, nisi id putasset esse licitum, imò honestum, & generosum. Vnde & exspirans v. 46. actum fidei, & spei in Deum elicuit, *inuocans dominatorem vitæ ac spiritus, vt hæc illi iterum redderet* in beata resurrectione.

Supposità hac Raziæ ignorantia heroicus fuit hic eius actus fortitudinis quo se pro honore pa-

tiæ, & auita religione conseruanda occidit, ideoque v.42. de eo dicitur, *eligens nobiliter mori.* Longè enim difficilius est seipsum occidere, quàm necem ab alio illatam sustinere. quare positâ ignorantiâ quod eo casu liceat seipsum occidere, Razias summum fortitudinis actum se non semel, sed tertiò feriendo, & intetimendo elicuit. Natura enim summè amat se suamque vitam: quare generosissimæ fortitudinis est hunc naturæ affectum transcendere, ac sponte pro Deo vitam ponere.

Hinc discant fideles quàm fortiter tormenta, & mortem pro fide, & pietate inflicta sustiuere debeant. Si enim Razias Iudæus obscuram habens resurrectionis fidem & spem, seipsum pro ea occidit, cur non Christianus post Christi aliorumque resurgentium exempla necem pro illo irrogatam vltro amplectatur, cùm certus sit se per illam ad beatam, & æternam vitam transmitti? Fixum enim est illud Christi oraculum, pariter & promissum: *Qui perdiderit animam* (vitam) *suam propter me, inueniet eam.* Matt. 10. 39. Rursum cur non concupiscentiam, & carnem suam mortificet, quam per mortificationem credit viuificandam, & liberandã in cœlis? mortificatio enim est quasi viua quæ-

A dam mors, qua homo carnales appetitus in se viuos per serium voluntatis contrariæ propositum abdicat, & resecat. Vnde hanc resecationem ad viuum sentit, doletque perinde ac si dens sibi euelleretur. Audi S. Amb. lib. 3. de virgin. miris elogijs celebrantem S. Pelagiam virginem quindecim annorum, quæ se cum matre, & sororibus in flumen iniecit, mersitquè ne violaretur: *Consertis manibus, tanquam choros ducerent, in medium progrediuntur alueum, vbi vnda torrentior, vbi profundum abruptius illo vestigia dirigentes. Nulla pedem retulit, nulla suspendit incessum, nulla tentauit vbi gressum figeret: anxiæ cùm terra occurreret, offensæ vado, lætæ profundo. Videres piam matrem stringentem nodo manus, gaudere de pignore, timere de casu, ne sibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hostias Christe immolo, præsides virginitatis, duces castitatis, comites passionis.* Porrò Ecclesia hâs feminas, quæ se pro castitate tuenda occiderunt, colit vt martyres, quia ipsę ad hoc quasi compulsæ fuerant. Vnde cùm ipsæ in eo facto nõ peccauerint, secundùm moralem æstimationem censentur ab ipsis persecutoribus occisæ, & sic sunt martyres. Si quis idem dicere velit de Razia non repugnabo.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NIcanor superbè contemnens Deum, inuadit Iudam, & Iudæos: Iudas visione Oniæ, & Ieremiæ dantis sibi gladium animatus, animat milites; quare Nicanorem prosternit, eiusq; caput & manum muro ex aduerso templi suspendit, ac linguam blasphemam dissectam auibus vorandam proiicit. Denique Iudæi Deo canunt Epicinion, & festum quotannis pro gratiarum actione die 13. Adar celebrandum instituunt.

1. NIcanor autem, vt comperit Iudam esse in locis Samariæ, cogitauit cum omni impetu die sabbati committere bellum. 2. Iudæis verò, qui illum per
necessitatem sequebantur, dicentibus: Ne ita ferociter & barbarè feceris, sed honorem tribue diei sanctificationis, & honora eum, qui vniuersa conspicit: 3. ille in-
felix interrogauit, si est potens in cælo, qui imperauit agi diem sabbatorum? 4. Et
respondentibus illis, Est Dominus viuus ipse in cælo potens, qui iussit agi septimam
diem. 5. At ille ait: Et ego potens sum super terram, qui imperò sumi arma, &
negotia regis impleri. Tamen non obtinuit vt consilium perficeret. 6. Et Nica-
nor quidem cum summa superbia erectus, cogitauerat commune trophæum statuere de Iuda. 7. Machabæus autem semper confidebat cum omni spe auxilium si-
bi à Deo affuturum. 8. & hortabatur suos ne formidarent ad aduentum nationum, sed in mente haberent adiutoria sibi facta de cælo, & nunc sperarent ab Om-
nipotente sibi affuturam victoriam. 9. Et allocutus eos de lege & prophetis, ad-
monens etiam certamina quæ fecerant priùs, promptiores constituit eos: 10. &
ita animis eorum erectis, simul ostendebat Gentium fallaciam, & iuramentorum præ-
uaricationem. 11. Singulos autem illorum armauit, non clypei & hastæ munitione sed sermonibus optimis, & exhortationibus, exposito digno fide somnio, per quod
vniuersos lætificauit. 12. Erat autem huiuscemodi visus: Oniam, qui fuerat summus sacerdos, virum bonum & benignum, verecundum visu, modestum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus sit, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum: 13. Post hoc apparuisse & alium vi-
rum, ætate & gloriâ mirabilem, & magni decoris habitudine circa illum: 14. Res-
pondentem verò Oniam dixisse: Hic est fratrum amator, & populi Israel: hic est, qui multùm orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Ieremias propheta Dei.
15. Extendisse autem Ieremiam dextram, & dedisse Iudæ gladium aureum, dicen-
tem: 16. Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo deijcies aduersarios populi

puli mei Israel. 17. Exhortati itaque Iudæ sermonibus bonis valdè, de quibus ex-
tolli posset impetus, & animi iuuenum confortati, statuerunt dimicare & confligere
fortiter, vt virtus de negotijs iudicaret; eò quòd ciuitas sancta & templum periclita-
rentur. 18. Erat enim pro vxoribus, & filiis, itemque pro fratribus, & cognatis, mi-
nor sollicitudo: maximus verò & primus pro sanctitate timor erat templi. 19. Sed
& eos qui in ciuitate erant, non minima sollicitudo habebat pro his qui congressuri
erant. 20. Et, cùm iam omnes sperarent iudicium futurum, hostesque adessent,
atque exercitus esset ordinatus, bestiæ equitesque opportuno in loco compositi,
21. considerans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatum varium armo-
rum, & ferocitatem bestiarum, extendens manus in cælum, prodigia facientem Do-
minum inuocauit, qui non secundùm armorum potentiam, sed prout ipsi placet, dat
dignis victoriam. 22. Dixit autem inuocans hoc modo: Tu Domine, qui misi-
sti angelum tuum sub Ezechia rege Iuda, & interfecisti de castris Sennacherib cen-
tum octogintaquinque millia: 23. & nunc dominator cælorum mitte angelum
tuum bonum ante nos, in timore & tremore magnitudinis brachij tui, 24. vt me-
tuant qui cum blasphemia veniunt aduersus sanctum populum tuum. Et hic qui-
dem ita perorauit. 25. Nicanor autem, & qui cum ipso erant, cum tubis & can-
ticis admouebant. 26. Iudas verò, & qui cum eo erant, inuocato Deo, per ora-
tiones congressi sunt: 27. manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus o-
rantes, prostrauerunt non minùs triginta quinque millia, præsentiâ Dei magnificè
delectati. 28. Cumque cessassent, & cum gaudio redirent, cognouerunt Nicano-
rem ruisse cum armis suis. 29. Facto itaque clamore; & perturbatione excitata,
patria voce omnipotentem Dominum benedicebant. 30. Præcepit autem Iudas,
qui per omnia corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat, caput Nicanoris, &
manum cum humero abscissam, Ierosolymam perferri. 31. Quò cùm peruenis-
set, conuocatis contribulibus, & sacerdotibus ad altare, accersijt & eos qui in arce e-
rant. 32. Et ostenso capite Nicanoris, & manu nefaria, quam extendens contra
domum sanctam omnipotentis Dei, magnificè gloriatus est. 33. Linguam etiam
impij Nicanoris præcisam iussit particulatim auibus dari: manum autem dementis
contra templum suspendi. 34. Omnes igitur cæli benedixerunt Dominum, di-
centes: Benedictus, qui locum suum incontaminatum seruauit. 35. Suspendit
autem Nicanoris caput in summa arce, vt euidens esset & manifestum signum auxi-
lij Dei. 36. Itaque omnes communi consilio decreuerunt nullo modo diem istum
absque celebritate præterire: 37. habere autem celebritatem tertiadecima die
mensis Adar, quod dicitur voce Syriaca, pridie Mardochæi diei. 38. Igitur his
erga Nicanorem gestis, & ex illis temporibus ab Hebræis ciuitate possessa, ego quo-
que in his faciam finem sermonis. 39. Et si quidem benè, & vt historiæ competit,
hoc & ipse velim: sin autem minùs dignè, concedendum est mihi. 40. Sicut e-
nim vinum semper bibere, aut semper aquam, contrarium est: alternis autem vti, de-
lectabile: ita legentibus, si semper exactus sit sermo, non erit gratus. Hîc ergo erit
consummatus.

Vers. 1. NICANOR &c. COGITAVIT CVM OMNI IMPETV DIE SABBATI COMMITTERE BELLVM] quia præsumebat Iudæos ob quietem religiosam sabbathi à Deo præceptam eo die non pugnaturos; sed permissuros se occidi.

Vers. 5. AT ILLE AIT: ET EGO POTENS SVM SVPER TERRAM QVI IMPERO SVMI ARMA] in sabbatho. Vide hîc Nicanoris blasphemum factum, quo se Deo æquat, q.d. Deus in suo cælo imperet; sed ego impero in terra, iubeoque vos ô Iudæi, quos ego coëgi mea castra sequi, die sabbathi pugnare contra Iudam, & Iudæos contribules vestros: qua blasphemia Iudæorum se sequentium iram accendit, vt illi obedire nollent, ac Dei indignationem in se concitauit, vt à Iuda cæderetur, truncaretur, & suspenderetur: videbatur enim Deum è cælo ad duellandum secum in terra prouocasse.

Athei Duces sua arma faciunt numina. Exempla.

Simili fastu Mezentius Atheus apud Virgil. 10. Æneid. detonat:

A

Dextra mihi Deus, & telum, quod missile libro,
Nunc adsint.

Quod de Capaneo Statius lib. 2. Thebaidos:

Virtus mihi numen & ensis.

& iterum de Capaneo lib. 10.

Ades mihi dextera tantùm:
Tu præses belli, & ineuitabile numen,
Te voco, te solum superum contemptor adoro.

Ceneus hastam suam inter Deos numerari iussit, & per illam iuramentum concipi; vide prouerbium *Cenei hasta*: & apud Plutarchum in Pelopida Alexander tyrannus hastam, quâ Poliphronē occidit, sacram esse voluit, coronis ornauit, & quasi Deum sacrificiis, id est diuinis honoribus prosecutus est. Sic de Nabuchodonosor ait Habacuc c. 1. 16. *Propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit retis suo*, vbi sagenam, & rete vocat eius vires, arma & exercitus. Hæc enim ipse colebat vt sua numina, quasi quæ ipsi tot gentes subegerant.

TAMEN NON OBTINVIT] eò quòd Iudæi ipsi resiste-

resisterent, nollentque sabbatho contra Iudam, A & Iudæos pugnare.

Vers. 9. Et allocvtvs eos de lege et prophetis] q.d. proferens sententias ex S. Script. quibus Deus Iudæis ritè se colentibus, & inuocantibus victoriam promittit Deuter. 28. & alibi.

Vers. 11. Singvlos avtem illorvm armavit non clypei et hastæ mvnitione (vtpote quibus iam erant armati & muniti) sed sermonibvs optimis, et exhortationibvs] Certum enim est eos non inermes, sed armatos prodijsse in prælium.

Exposito digno fide somnio per qvod vniversos lætificavit] Pro ὕπαρ, id est *per quod*, Romana habent ὕπαρ, id est *vera visio*, quæ non tam somnium quàm ipsa veritas erat. Sic Homerus Illiad ρ. ait: οὐκ ὄναρ ἀλλ' ὕπαρ, id est non somnium inane, & falsum, sed solidum & verum. B Ex quo quis opinari posset verè Iudam oculis suis vidisse Oniam, & Ieremiam, ac ab eo realiter accepisse gladium aureum. Verius tamen est contrarium, scilicet hæc omnia per visionem tantùm imaginariam obiecta fuisse menti Iudæ: hoc enim significat vox ὄνειρον, id est somnium. Deinde quia si verè accepisset gladium, vtique eum commilitonibus suis ad eos animandos ostendisset, quod tamen fecisse non legitur. ita Sanchez.

Vers. 12. Oniam qvi fverat svmmvs sacerdos] Onias hic cognomento sanctus notus fuerat Iudæ: vnde eum ex facie & visu Iudas agnouit. Nam Onias ante vndecim annos Pontifex fuerat, sed à fratre suo Iasone emente Pontificatum ab Ant. Epiphane extrusus, ac deinde ab Andronico suasu Menelai occisus fuerat anno Græc. 40. vt dictum C est c. 4. v. 34. Visus est ergò Iudas in somnio sibi videre Oniam sanctum, & zelosum Pontificem orantem pro se, totoque Israele.

Quæres, An sicut animæ patrum in limbo, sic & animæ in purgatorio orent pro nobis? Affirmāt Richar. in 4. dist. 45. ar. 7. q. 3. ad 3. Gabriel in Canonem lectione 58. circa finem, Ioannes de Medina Cod. de Pœnit. tr. de Orat. in quæst. speciali. Negant S. Thomas in 4. dist. 15. qu. 4. art. 5. q. 2. & in 2. 2. q. 83. à 4. ad 3. & art. 9. ad 2. & ar. 11. ad 3. Alensis 4. p. q. 92. mem. 1. ar. 3. Abul. in Matthæum c. 6. q. 87. S. Antoninus 4. p. tit. 5. c. 8. §. 2. Syluest. verbo Oratio §. 3. Nauarr. super c. quando. Ratio est, quòd animæ illæ non cognoscant orationes nostras, quodque sint in carcere ad patiendum pro suis culpis, non ad orandum pro alijs. vnde otiosum & inordinatum videtur eas inuocare. Quare D Franc. Victoria Relect. de Magia n. 17. improbat morem quorundam, qui in angustijs inuocant animas purgatorij. Sed Alphonsus Mendoza quæst. 6. scholast. pag. 846. censet sanctum ac vtile esse eas inuocare. Nam, inquit, siue quamdiu sunt in purgatorio orare pro nobis valeant, siue non valeant, certè cùm inde exeunt, & in cælum perueniunt, tunc preces fundunt, ac orant pro iis, qui se eis commendauerunt, ac eas suffragijs, & precibus iuuerunt. Adde Angelos, qui animas in purgatorio visitant, & solantur, posse eis preces viuentium nunciare, nec passio pœnæ eas ab oratione impedit, quia pœnas has magna patientia, humilitate, & resignatione sufferunt, Deumque assiduè amant & laudant. Vtilius tamen, certiusq; est inuocare sanctos in cælo cum Deo regnantes; tum quia ipsi preces ad se fusas Deo reuelāte certò cognoscunt; A hoc enim ad eorum statum pertinet: tum quia Deum vident, illique sunt in amore, & honore: vnde ab eo impetrant, quæ volunt: tum quia sunt in statu beatitudinis, ac regno, & gloria cælesti triūphantes. vnde ad eorum decus pertinet, vt à nobis inuocentur, nostrisque ærumnis opitulentur. Vide Franc. Suarez l. 1. de Orat. in communi c. 10. in fine, vbi ait probabile esse Angelos custodes preces nostras perferre ad animas Purgatorij. Quare si quis eas inuocat, inquit, piè credens ab illis audiri, nihil peccabit, quia operatur ex pia credulitate, & affectione, & nulli periculo se exponit, quia licet fortasse non ita sit, neque animæ illæ huiusmodi orationes percipiant, nihilominus oratio eius in sinum conuertatur. Et fortasse etiam verum est, animas illas, saltem cùm beatæ fiunt, cognoscere orationes omnes, toto illo tempore ad eas fusas, & eis moneri ad intercedendum in patria pro oratoribus suis. Quapropter, qui in hoc mundo orandi fructum, & deuotionem sentit, non videtur ab illo reuocandus.

Vers. 13. Post hoc apparvisse et alivm virvm ætate, et gloria mirabilem, et magni decoris habitvdine circa illvm] lege etiam potest habitudinem, quia in Græco est μεγαλοπρεπεστάτην ὑπεροχήν, excellenti magnificentia vndique adornatum, quæ gloria index meritorum erat sanctissimi prophetæ, & gloriæ, quæ illi in cælo debebatur.

Vers. 14. Respondentem, verò Oniam. Hinc videtur quod Iudas non agnouerit Ieremiam, vtpote antè quadringentos annos vitâ functum: ideoque rogarit Oniam sibi notum quisnam esset ille vir adeo augustus, & venerabilis, ac Oniam respōdisse: Hic C est fratrvm amator (Græcè φιλάδελφος) et popvli Israel: hic est qvi mvltvm orat pro popvlo, et vniversa sancta civitate: Ieremias propheta Dei.] Præ Isaia, Amos, Iona, cæterisque prophetis apparuit Iudæ Ieremias, quia ipse ingenti zelo per 45. annos prophetans laborauit pro salute Israelis ad impediendum gentis suæ excidium, quod tamen ob scelerum eius enormitatem, & eò quòd suis oraculis, sanisque cōsilijs auscultare nollet, impedire non potuit, quin Ierusalem cum templo à Chaldæis caperetur, & cremaretur. Quocirca dura, & acerba plurima à Iudæis passus fuit Ieremias, quæ in ipsa eius prophetia explicui.

Vers. 16. Accipe sanctvm gladivm (à sancto Deo, & à me benedictum vt pro sancta eius Ecclesia, fide, religione, sancta fortitudine depugnes) mvnvs D a Deo, in qvo deiicies adversarios popvli mei Israel] Non verè, & realiter Ieremias dedit Iudæ gladium, vt dixi. Fuit enim hoc somniū, & symbolica visio, in quâ videbatur Iudæ, quod à Ieremia acciperet gladium, vt per eam Iudas cum socijs ad pugnam animarentur, & cōciperent certam victoriæ spem, eò quòd Deus cum illis, & per illos pugnaret contra impium, infidelem & blasphemum Nicanorem. Sic & gladius hic fuit non ferreus, quo in bello homines vtuntur; sed aureus, vtpote cælestis, & diuinus. Quæ enim Dei sunt, aurea sunt: aurum enim pretiosissimum, & splendidissimum representat nobis Deum, Deique dona augustissima.

Nota τὸ *gladium sanctum*, id est benedictū. Hic enim mos inualuit, vt Duces & milites curent ab Episcopis, & sacerdotibus sua vexilla, & arma benedici;

nedictum vt per Ecclesiæ præces, & benedictionem efficaciora sunt ad victoriam; tum ad abigendas magicas artes, quibus sæpè hostes ope dæmonis se faciunt inuulnerabiles, vti nunc in bello Germanico experti sumus. Sic S. Ludouicus castra ducturus in terram sanctam vexillum ab Episcopo Parisiensi benedictum accepit. Idem fecêre cæteri Duces illius expeditionis asseclæ. Sic Italicus, equis curruque suo à S. Hilarione benedictis, in Circensi certamine vicit aduersarium suum magicis Marnæ Dei sui artibus vtẽtem. Audi S. Hier. in eius vita: *Rogatus* (S. Hilarion) *à fratribus scyphũ fictilem quo bibere consueuerat, aqua iussit impleri, eique tradi, quem cùm accepisset Italicus, & stabulũ, & equos, & aurigas suos, rhedam, carcerumq́; repagula aspersit. Mira vulgi exspectatio: nam & aduersarius hoc ipsum irridens diffamauerat, & fautores Italici, sibi certam victoriam pollicentes, exultabant. Igitur dato signo hi aduolant, isti præpediuntur; sub horum curru rotæ feruent, illi prætervolantium terga vix cernunt; clamor fit vulgi nimius, ita vt ethnici quoque ipsi concreparent. Marnas victus à Christo est.*

In Romano cæremoniali extat benedictio ensis, & militis. Habebant etiam Angli olim ritum consecrandi militem: cuius formam Ingulphus in sua historia describens, ait: *Anglorum erat consuetudo, quod qui militiæ legitimè consecrandus esset, vespera præcedente diem suæ consecrationis ad Episcopum, vel Abbatem, vel Monachum, vel sacerdotem aliquem contritus & compunctus de omnibus suis peccatis confessionem faceret, & absolutus orationibus, & deuotionibus, & afflictionibus deditus, in Ecclesia pernoctaret. In crastino quoque missam auditurus, gladium super altare offerret, & post Euangelium Sacerdos benedictum gladium collo militis cùm benedictione imponeret, & communicans ad eandem Missam sacris Christi mysterijs denuo miles legitimus permaneret.*

Idem recensêt noster Gretserus lib. de benedictionibus c. 49. vbi & ex Baronio recenset Alexandrum II. Pont. misisse vexilla benedicta ad Herimbaldum & ad Wilhelmum comitem Aquitaniæ, quibus ipsi hæreticos, & Haraldum Angliæ inuasorem profligarunt. Vide eundem Gretserum l. 2. de Cruce c. 58. vbi ostendit olim integros exercitus in terram sanctam proficiscentes solere à Pontificibus benedici, & cruce signari, indeque expeditiones illas nuncupatas fuisse Cruciatas sine cruce signatorum. Multæ, inquit, olim expeditiones susceptæ sunt in Palæstinam pro asserenda terra sancta ex Mahometanorum tyrannide, hortatu potissimùm & impulsu Summorum Pontificum, Vrbani II. Paschalis II. Lucij II. Eugenij III. Clementis III. Cælestini III. Honorij III. Gregorij IX. Ducibus Godefrido Bullionio, Cõrado Cæsare, S. Ludouico Galliarum rege, Friderico Imperatore, Philippo Rege Franciæ, Richardo Rege Angliæ, Andrea Rege Hungariæ; alijsque fortissimis, lectissimisq; Principibus & Heroibus, qui instructissimos exercitus ducebant.

Omnes isti cruce insigniebantur, vt eò fidentiùs aduersus crucis hostes dimicarent, & ad omnia pericula crucis, & crucifixi amore promptiores essent. Extat in Romano Rituali precatio de benedictione crucis dari solitæ proficiscentibus in Palestinam defendendæ fidei Christianæ, & terræ sanctæ recuperandæ gratiâ. Quin & Constantinus Magnus signo Crucis è cælis accepto cum hoc lemmate, *In hoc signo vinces*, in labaro crucẽ insculpi

A pis eamque totis castris præferri iussit, vt ipse quasi
cælitus à Deo per crucem benedictus certam daret spem, omenque victoriæ, vti narrat Euseb. & alij in vita Constantini.

Tropol. Nota hic Deũ dum aliquem ad quodpiam officium seligit, eidem dare symbola, & instrumenta ad officiũ illud necessaria, & opportuna. Sic S. Paulus per visum apparuit S. Ioãni Chrysostomo, eique tradidit librum Euangelij vt hoc symbolo ipsum eiusdem prædicatorem post se eximium constitueret. Sic S. Ioannes Apostolus volumen oraculorum accipiens ab Angelo, creatus est propheta, vt futura sub Antichristo prædiceret Apoc. 10. 9. Sic Moses Exodi 4. 17. per virgam accepit à Deo potestatem faciendi miracula & decem plagas, quibus percussit Pharaonẽ, & Ægyp-
B tios. Simili ratione, & modo Deus hic Iudæ tradidit gladium, vt Nicanorem & impios mactaret. Hinc & regibus cùm inaugurantur, datur gladius, vt Ecclesiam, religionem, & iustitiam propugnent, & sceleratos plectant. Hac de causa Iosue inuadẽti Chananæam, Angelus vt eum animaret, apparuit euaginatum tenens gladium quasi illo Chananæos occisurus Iosue 5. 13. Sic Ieremias, & Ezechiel sæpe minantur Iudæis gladium à Deo dandum Nabuchodonosori, vt eorum scelera plectat. Sic Christus rex Regum dicitur habere gladium vtraque parte acutum Apoc. 1. 16. Quin & Traianus Imp. præfecto vrbis à se creato tradens gladium: *Hoc*, inquit, *vtere pro me si mea potestate ritè fungar: sin autem, eodem vtere contra me.*

Alleg. Rabanus per Ieremiam accipit Christum, per gladium aureum S. Script. qua Christus Dia-
C bolum cùm ab eo tentaretur in deserto, prostrauit, ac etiamnum Hæreticos eius asseclas per doctores Ecclesiæ sternit, & profligat. Rursum gladius sanctus est mortificatio, quâ concupiscentias, & vitia carnis, ac spiritus à nobis resecamus iuxta illud Christi, *Non veni pacem mittere, sed gladium* Matth. 10. 34. Quocirca Ieremias c. 48. v. 10. *Maledictus*, inquit, *qui prohibet gladium suum à sanguine.* Ieremias ergo, id est Christus, cuique fideli porrigit hunc mortificationis gladium Dei amore aureum, vt eo trucidet omnes eius hostes, id est passiones & appetitus naturæ corruptæ, Deo, eiusque legi repugnantes.

PROSTRAVERVNT NON MINVS 35. MILLIA] Vers. 27.
Errat ergo Iosephus qui numerat tantùm nouem millia, ac Gorionides, qui 30. millia duntaxat assignat.

COGNOVERVNT NICANOREM FVISSE] Gorio- Vers. 28.
D nides rem paulò aliter narrat l. 3. c. 22. *Vidit Iudas*, inquit, *in ipsa pugna Nicanorem habentem in manu sua gladium euaginatum, clamansq; ait, contra te ò Nicanor. Et cùm curreret contra illum in fortitudine sua virtute, auertit Nicanor humerum suum, & fugit à facie Iudæ, & Iudas apprehendit eum, percussitq; gladio suo, & dissecuit in duas partes, deijciens ipsum in terram.*

Porrò Iudas iussit caput Nicanoris æquè ac manum, quam contra templum minabundus extenderat quasi trophæum non ex arce Sion (quia hanc tenebant hostes) sed ex aduerso templi suspendi; linguam verò eius blasphemam minutim concisam auibus gluttiendam obijci.

FACTO ITAQVE CLAMORE ET PERTVRBA- Vers. 29.
TIONE (Græcè ταραχῆς, id est strepitu, tumultu, plausu) EXCITATA PATRIA VOCE, id est Hebræa lingua canentes Psalmos Dauidicos Epi-

 nicio,

ticio, & gratiarum actioni deputatos: aut *patria*, id est generosa viris fortibus & victoribus congruente voce, ait Salianus, DOMINVM BENEDICEBANT.

VERS. 34. OMNES IGITVR CÆLI (id est cælites, puta, Angeli & homines sancti cælestem vitam in terra agentes) BENEDIXERVNT DOMINVM] Potiùs τò *cæli* refer ad *Dominum*, q.d. omnes Iudæi benedixerunt Deum, qui cæli est Dominus: vnde Græca habent: *benedixerunt Dominum in cælum*, scilicet alta voce clamantes in cælum.

VERS. 37. HABERE AVTEM CELEBRITATEM 13. DIE MENSIS ADAR (id est Februarij, illa ergo die quotannis celebratum est festum in gratiarum actionē ob cæsum Nicanorem) QVOD DICITVR VOCE SYRIACA PRIDIE MARDOCHÆI] id est pridie festi Sortium quod Mardochæus cum Esther instituit celebrandum die 14. & 15. Adar ob memoriam liberati Israelis à nece ei ad Aman per sortes decreta. Esther 9. 17. & 31. Quare Ieiunium, quod pridie festi Sortium Iudęis indictum erat per hoc triumphale ob cæsum Nicanorem festum vel abolitum fuit, vel in aliam diem translatum.

Porrò locus hic ait Ribera l. 5. de templo c. 18. deprauatus est in Latinis, ita enim legendum est, *Habere autē celebritatem tertia decima die mensis (Adar dicitur voce Syriaca) pridie Mardochæi diei.* Hoc verum esse constat ex Græcis codicibus emendatissimis, atque inter eos ex Pontificio, & ex varietate Latinorum, deinde ex sensu ipso, nullam enim vocem Syriacam posuit Auctor huius libri, nisi Adar, & propterea parenthesi vsus dixit, *Adar dicitur voce Syriaca*, quod imitatus Iosephus similiter addidit, *Mensis Adar, vt nostri nominant.* Non ergo nomen festi indicauit, cùm dixit, *Pridie Mardochæi diei*, sed tempus. Sic & Salianus, Vatabl. & alij.

VERS. 38. EGO QVOQVE IN HIS FACIAM FINEM SERMONIS] quia Iudæ Esseno qui fuit Auctor huius libri propositum fuit scribere dumtaxat gesta heroica Iudæ Machabæi vsque ad gloriosam eius victoriam de Nicanore, & institutum hac de re festum, vt Iudæi in Ægypto (ad quos hunc librum scripsit, vt patet ex eius initio) idem festum ibidem celebrent. Hac de causa in eo librum suum hic finit, ita S. Thom.

SIN AVTEM MINVS DIGNE, CONCEDENDVM EST MIHI] Tacitè petit Auctor libri veniam non alicuius lapsus, erroris, vel mendacij (quod absit à Scriptore Hagiographo, qui fuit organum, & instrumentum Spiritus S.) Sed styli, & phrasis, si ea cuipiam minùs videatur elegans, & concinna. Spiritus S. enim ita Scriptoribus Hagiographis assistebat, itaque eos dirigebat vt nusquam à veritate aberrarent, vtque verum omnino sententiam mente conciperent, sed tamē sinebat eos suis verbis, suaque phrasi, & stylo eam conscribere. Quare elegantior, & pulchrior est stylus Isaiæ, quàm sit cæterorum prophetarum, quia ipse vtpote vir nobilis, doctus, & elegans studendo elegantiorem stylum imbiberat: Spiritus S. enim in phrasi Scriptori suo quasi instrumento sese accommodat. Auctor ergo hic licet sit elegans, & facundus; ex modestia tamen petit sibi ignosci si *minùs dignè* (Græcè si *exiliter & tenuiter*) id est minùs digno, graui, & eleganti stylo, quàm historiæ diuinæ dignitas, aut eruditæ legentium aures desiderabunt, scripserit. (Sic S. Paulus vocat se *imperitum sermone, sed non scientia* 1. Cor. 2.) præsertim quia ipse se studio hoc stylo mediocri, & mixto vsum asserit ob causam, quam subdit dicens:

SICVT ENIM VINVM SEMPER BIBERE, AVT SEMPER AQVAM CONTRARIVM EST (apppetitui, stomacho, & sanitati) ALTERNIS AVTEM VTI DELECTABILE, ITA LEGENTIBVS SI SEMPER EXACTVS SIT SERMO, NON ERIT GRATVS] VERS. 40.
Gaudet enim natura hominum varietate iuxta illud:

Amant alterna Camœnæ:

Quare gaudent lectores Scriptoris varietate in stylo, vt subinde eum attollat, grauemque & cultum efficiat, subinde eum deprimat leuemque & minùs cultum politumq; exhibeat. Græcè est: *sicut enim vinum solum bibere similiter autem & aquam rursum, contrarium est, vinum autem aquæ mixtum dulcem, & delectabilem gratiam perficit* (id est gratam affert gustanti delectationem) *ita & præparatio sermonis* (vt grata quadam temperie, & moderatione commistus sit & concinnus) *delectat auditum legentium*, si ab alio legi audiatur, & oculos si ab ipsimet legatur. q.d. sicut vinum meracum semper bibere, aut semper aquam puram, molestum est, & malè sanum: vinum enim nimis calefacit, & inflammat caput, & corpus; aqua verò nimis illud frigefacit, & phlegmata creat: miscere autem aquam vino, mistamque bibere, suaue est & delectabile æquè ac sanum, & vtile; quia aqua vini calorem, & acrimoniam, & vicissim vinum aquæ frigus, & cruditatem refrangit, & temperat, ac ad gratam quandam moderationem redigit: Sic pariter sermo aut nimis grauis, aut nimis exilis lectoribus ingratus est, affertque tædium; ex vtroque verò moderatus, & ad temperiem congruam redactus, gratus est & iucundus. Sic ego simili de causa in hoc libro mediocri stylo, qui grauitatem lenitate temperet, vsus sum: varietas enim æquè ac mediocritas in omnibus rebus cunctis est grata, sapida, & delectabilis: alioquin enim omnium in mundo rerum obrepit satietas, & fastidium, vti ait Cicero, & experientia quotidiana docet.

HIC ERGO ERIT CONSVMMATVS] Græcè, *erit finis, siue consummatio* tam huius libri, quàm totius veteris testamenti, vt lampada tradamus Christo breui successuro, qui est finis, & scopus, ac perfectio, & consummatio legis, & prophetarum totiusque testamenti vtriusque tam noui quàm veteris.

DE

DE LIBRO TERTIO MACHABÆORVM.

Ic liber non est Canonicus; suam tamen habet auctoritatem, & veritatem, parem, imò maiorẽ, quàm habeant Liuius, Curtius, Florus, Salustius, similesque historici. Extat Græcè in Biblijs Complut. & Regijs. Per Catachresin vocatur tertius Machabęorum, quia propriè non tractat gesta Machabæorum, puta Iudæ, Ionathæ, & Simonis fratrum; sed ea, quæ triginta annis ante eos contigerunt: quare ordine chronologico temporis ante librum primum Machabæorum ponendus foret, adeoque ipse non tertius; sed primus vocandus esset.

Narrat enim gesta ab Antiocho Magno (qui fuit pater Ant. Epiphanis, cum quo Machabæi decertarunt) & Ptolemæo Philopatore, qui post Alexandrũ Magnum quartus fuit rex Ægypti, fuitque filius Ptolemæi Euergetis fratris Ptol. Philadelphi. Dictus est Philopator, id est amator patris per Antiphrasin, quia ipse occidit patrem, matrem, fratrem, sororem, & vxorem captus illecebris Agathoclеæ meretricis, ideoque noctes in stupris, dies in conuiuijs absumebat, ait Iustin. l. 29. & 30. Hic Philopator fuit pater Ptol. Epiphanis, & auus Ptol. Philometoris.

Argumentum ergo huius libri tertij est narrare gesta Ptol. Philopatoris cum Antiocho Magno, & cum Iudæis. Initio enim recenset famosum illud præliũ Antiochi cum Philopatore apud Raphiam peractum anno tertio Olympiadis 140. nimirum eodem anno quo Hannibal Romanos apud Thrasymenum locum memorabili victoriâ superauit. Cùm enim Philopator intellexisset ademptam sibi esse ab Antiocho Syriam, coactis suis copijs tam equestribus, quàm pedestribus, assumpta secũ Arsinoë sorore contendit ad vicinas vsque Raphiæ regiones, vbi erant copiæ Antiochi. Commisso acri prælio, cùm fortiùs pugnaretur ab Antiocho, Arsinoë copias obambulans, capillis solutis, cum lachrymis obsecrabat milites, vt sibi opem audacter ferrent, binas victoribus auri minas daturam se singulis promittens. Itaque hostes prælio vinci,

A multosque capi contigit. Post hæc narratur, quemadmodum rex venerit Hierosolymam: cumque intrare Sãcta-sanctorum obsistentibus Iudæis conaretur, ingenti diuinæ potentiæ miraculo castigatus, ab eius loci ingressu deterritus sit. Deus enim, inquit Auct. l. 3. Mach. *eum audacia elatum flagellauit hinc & inde vibrans eum, vt arundinem à vento, adeoq; in solo inutilem, adhuc & membris solutum, nec loqui potentem iusto implicatum iudicio afflixit: vnde & amici timentes, ne & vitam desereret, cito eum eduxerunt maxima perculsi timore: ille autem nequaquam resipuit, tum minis autem acerbis recessit. Perueniens verò in Ægyptũ non solum in infinitis libidinibus perseuerans, sed & blasphemias in templũ euomens* Iudæos miris modis exagitauit: Nam primùm ignominiâ notari Iudæos in Alexandria curauit. Deinde cunctos censeri, & in seruitutem redigi. Mox diro contra eos promulgato edicto, diligenter in tota Ægypto conquiri, mirisque modis vexatos in Alexandriam perduci, vnâ die ab elephantis, ipsomet rege populoque io-
B spectantibus, interficiendos. Verumtamen præsto eis affuit diuina protectio, & non solùm ab atrocissimo illo interitu mirabiliter à Deo erepta gens Iudæorum est, sed etiam verso regis furore in beneuolentiam ab eodem deinceps iucundata, & nouo decreto ad fauorem ipsorum edito in statum pristinum restituta fuit.

Hæc est summa rerum quæ toto l. 3. Machab. fusè enarrantur, eaque consentanea sunt ijs, quæ de ijsdem narrat Iosephus, Pausanias, Iustinus, Appianus & alij: imò ijs quæ de ijsdem ante trecentos annos prædixit Daniel c. 11. v. 10. Quocirca huius libri meminit S. Athanas. in Synopsi, & Euseb. in Chron. imò S. Clem. in l. Apostolic. Canonum canone 84. eum inter libros Canonicos numerat; sed largè sumit nomen *Canonicus*, vt complectatur omnes libros, qui in Biblijs continentur, quales sunt tertius, & quartus Esdræ, ac Oratio Mãnassis.

Porrò liber hic tertius sic orditur: *At Philopator cognoscens ex his, qui redierant, loca, quæ ipse tenuerat, Antiochum abstulisse.*

DE LIBRO QVARTO MACHABÆORVM.

Vartus Machabæorũ, inquit Sixtus Senensis lib. 1. Biblioth. non longè à fine, quem Synopsis S. Athan. inter apocrypha scripta recenset, historiã continet vnius ac triginta annorum, hoc est gesta Ioannis Machabæi, qui à deuicto Hyrcano cognomen Hyrcani accepit. Hic post Simonem, patrem fraude Ptolemæi obtruncatum generis suæ Pontificatum vnà cum principatu ob-

A tinuit; statimque aduersus patris percussorem eduxit exercitum. deinde cum Antiocho rege Syriæ fœdus iunxit: quo defuncto multas Syriæ vrbes vi cepit. Primus omnium Iudæorum ducum stipendijs suis militem externum conduxit: tria millia talenta ex Dauidis sepulchro effodit: cum Romanis fœdus iam à patre initum, renouauit: Antiochum Cyzigenum, Syriæ regem, bello victum fugauit: Samariam Hierosolymitanæ viris æmulam,

æmulam, post integrum oppugnationis annum captam, solo æquauit, inauctisque in ea torrentibus, ipsas quoque deletæ vrbis ruinas, & vestigia cuncta aquarum alluuione sustulit, muros Hierosolymitanos vetustate collapsos instaurauit. Quibus rebus feliciter exactis moritur imperij sui anno trigesimo primo, vir triplici nomine, hoc est sacerdotio, principatu, & prophetiâ clarissimus, anno scilicet ante Christi ortum centesimo, in quo quartus, & vltimus Machabæorum desinit liber. Huic libro suffragatur, & consentit Ioseph lib. 13. Antiq. vnde nonnulli suspicati Iosephum eius esse Auctorem. Sed repugnat stylus, qui in Iosepho est Græcanicus; in hoc autem lib. 4. Mach. A est Hebraicus, & Hebraismis abundat. Verisimile est eum ab incerto Auctore ex libro dierum sacerdotij Ioannis, de quo in calce primi Machabæorum ita scriptum est: *Cætera sermonum Ioannis, & bellorum eius, & bonarum virtutum, quibus fortiter gessit, & ædificij murorum, quos extruxit, & rerum gestarum eius, ecce hæc scripta sunt in libro dierum sacerdotij eius, ex quo factus est princeps sacerdotum post patrem suum.* Extat Græcè, indeque in Latinum traductus est: eius initium est hoc: *Et postquam occisus est Simeon, factus est Ioannes filius eius summus sacerdos pro eo.* Hebræis hic liber quartus æquè ac tertius incognitus est.

INDEX

INDEX
LOCORVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ,
QVÆ HOC IN LIBROS
ESDRÆ, TOBIÆ, IVDITH, ESTHER ET MACHABÆORVM
COMMENTARIO
EXPLICANTVR, AVT BREVITER ELVCIDANTVR.

Prior numerus paginam, secundus columnam innuit, litteræ additæ respondent litteris intercolumnalibus: sicubi littera M adiungatur, in libris Machabæorum quærendum esse, signum est.

INDEX

INDEX RERVM
ET
VERBORVM
MEMORABILIVM,
QVÆ HIS
COMMENTARIIS
CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, secundus columnam innuit, littera addita respondent litteris intercolumnalibus; sicubi vnicus tantùm est numerus, eum ad priorem referri signum est.

Babet

quam-

Equitis

Gra-

HEBRÆARVM VOCVM SYLLABVS.

Cornel. index in lib. Esdr. Nehem. &c.

subinde

S. Mu-

Sert

Tribu-

I N D E X

MATERIARVM MORALIVM

A D

EVANGELIA DOMINICARVM

AC FESTORVM ALIQVOT,

ET FERIARVM

PER ANNVM ACCOMMODATARVM.

DOMINICA I. ADVENTVS.

RVNT SIGNA IN SOLE ET LVNA. Signa tempore Iudæ Machabæi & Antiochi Epiphanis. 2. Macb.cap.5.versu 1.& 4.

VIDEBVNT FILIVM HONINIS VENIENTEM. Cbristus in secundo aduentu sortes impiorum in hac vita exultantium commutabit. Esth.cap.9. v.26.

Iudicij extremi dies erit dies phurim,id est sortium. ibid.

CÆLVM ET TERRA TRANSIBVNT. Mundana quàm sint instabilia, vana & fallacia. Estb.c.7. v.10.1.Macb.c.1.v.8.c.9.v.15. itaque in nulla re mundi lætandum. Esth.c.14.v.18.

DOMINICA II. ADVENTVS.

IOANNES IN VINCVLIS. In quæ coniectus erat, quòd Herodem incestus arguisset. Incestus Cleopatræ & Antiocbi Sedetis multorum parricidiorum causa. 1.Mach.c.15.v.1. Porrò potentia & insolentia magnorum non est metuenda,sed premenda & calcanda. Esth. c.7.v.6.

PAVPERES EVANGELIZANTVR. Pauperes quomodo iuuandi; & in quo se solari queant. Tob.c. 4.v.7.& 23. paupertas præstat diuitiis. ibid. v.23.

ECCE, QVI MOLLIBVS VESTIVNTVR IN DOMIBVS REGVM SVNT. Patet in aula Assueri Persarum regis in cuius conspectum antequàm mulieres admitterentur, integro anno ornari, excoli,oleo myrthino vngi, varijsque pigmentis & aromatibus vti debeant. Esth.cap.2.v.9. & 12.

Porrò Aulici tempestiuè ante casum se ab aula abducant.ibid.c.7.v.10. Mollis educatio & remissa facit contumaces. 2.Mach.c.12.v.14.

IN NATIVITATE DOMINI.

ET ECCE ANGELVS DOMINI STETIT IVXTA ILLOS. Angelorum mira dignatio erga genus humanum. Tob.c.3.v.25. sunt creaturæ & quasi filij Dei.ibid.c.5.v.7.& 18. sunt nobis conciues & contribules. ibid.c.7.v.3.astant Deo septupliciter,& distinguuntur in assistētes & ministrantes. ibid.c.12.v.15.

NOLITE TIMERE: ECCE ENIM EVANGELIZO VOBIS GAVDIVM MAGNVM. Angeli boni apparentis signum est si primò horror incutiatur, deinde consolatio & lætitia ingeratur; mali si contrarium eueniat. Tob.c.12.v.17. *vide v.* Angelus.

ERAT LVX VERA. Christus per quem lux & veritas facta est,adumbratus per Pontificem pontificalibus, in quibus erant Vrim & Tummim, indutus. Esdræ c.2. v.63.

VERBVM CARO FACTVM EST. Christum à Patre fuit missus in carnem vt consolaretur lugentes in Sion. Nehem. pag.28.col 2.lit.c. Incarnatio Verbi fuit opus maximum diuinæ potentiæ & fortitudinis. Iudith.c.13.v.20.

IN CIRCVMCISIONE DOMINI.

VOCATVM EST NOMEN EIVS. Nomina sunt quasi omina rei naturam, virtutem aut proprietatem alquam præsentem aut futuram significantia. Esdr. c 1.v.8. Deus dans alicui nomen,simul dat rem eodem nomine significatā: vt in nominibus Angelorum patet. Tob.cap.5. v. 18.

IESVS Iesus est mel in ore,melos in aure, iubilus in corde. Esth.c.14.v.18. *Vide notata in Indice v.*Iesus Christus.

IN FESTO S. STEPHANI.

ECCE RELINQVETVR VOBIS DOMVS VESTRA DESERTA. De excidio Ierusalem per Nabuchodonosor faciendo vaticinatus est Tobias senior. Tob.c.13.v.11.

IN FESTO S. IOANNIS APOSTOLI.

QVI ET RECVBVIT IN CÆNA SVPER PECTVS EIVS. Quomodo S. Ioannes in vltima cœna Chřsti in eius pectore quasi in sinu recubuerit, patet ex accubitus forma qua olim conuiuæ mensæ accumbebant. Esth c.1.v.6.

Porrò S. Ioannes fuit custos B. Virginis Deiparæ. Iudith.c.13.v.20.

DOMIN.INFRA OCTAVAM NATIVIT.

ET HÆC VIDVA ERAT. Viduarum monita præclara & dotes. Iudith.c.8.v.3.

Porrò viduarum typus & exemplum fuit Iudith.Procem.& c.8.v.3.

REVERSI SVNT IN GALILÆAM. Galilæa alia inferior, alia superior; hæc quoque dicitur Galilæa gentium,& Samaria. Tob.c.1.v.1.

IN EPIPHANIA DOMINI.

ECCE MAGI AB ORIENTE VENERVNT. Cbristo seruierunt omnes Reges & gentes terræ. Tob. c.14. v.6. Magi quomodo per certas herbas & signa maleficij noceant bestijs & infantibus.

fantibus. Tob. c.6.v.8.

AVDIENS AVTEM HERODES REX TVRBATVS EST. Reges, qui sibi suoque apici formidant multosque habent æmulos, omnia tuta timent. Nehem. c.2.v.2. ac præsertim peccatores vrgente malâ furtorum, libidinum aliorumque scelerum conscientià. 1. Mach. c.6.v.4.& c.9.v.6.

Porrò Herodes hic & nepos eius Ascalonita morbo pediculari afflicti fuere. 2.Mach. c.9. v.9.

SCISCITABATVR AB EIS. Sapiens consilia à sapiente perquirat, neque sine consilio aliquid temerè audendum. Tob.c.4.v.19.

CLAM VOCATIS. A secreto pendet felix rei executio. Tob.c.12.v.7. Iudith c.8.v.33

Porrò Principis animus nemini aut paucis cognitus esse debet. Tob.c.12.v.5. Iudith c.2. v.2.

DIDICIT AB EIS. Reges & principes non nimis vni consiliario confidant, sed plures audiant si veritatem scire velint, nec faciles sint in credendo, quod multis damnosum fuit. Esth. c. 16.v.6.

VT ET EGO VENIENS. Fraudulentè mentitur Herodes. Amico ficto non credendum, exemplo Holofernis & Iudith, aliorumque. Iudith c.11.v.1.& seqq. Porrò dolosi sæpe cadunt in laqueos quos alijs pararunt, malumque recidit in auctorem, vti contigit Amano & alijs. Esth. c.7.v.10.

AVRVM, THVS. Aurum reges Persarum voluerunt sibi esse proprium. 1.Mach.c.11. v.58. aurum pretiosissimum & splendidissimum repræsentat nobis Deum, eiusque dona augustissima. 2.Mach. c.15.v.16. *vide notata in indice Rerum Mach. v.* Aurum.

Thus vino immistum cur olim daretur elephâtis ad bibendum. 1.Mach. c.6.v.34.

NE REDIRENT. Cor regum est in manu Dei. Esd. c.1.v.2.& Esth.c.15.v.11.

PER ALIAM VIAM. Viæ Dei sunt Dei ordinationes, consilia, decreta, actiones & opera. Tob. c.3.v.2. viarum præses est S. Raphael Archangelus. ibid.c.5 v.5.

DOMINICA INFRA OCT. EPIPH.

CVM FACTVS ESSET IESVS ANNORVM DVODECIM. Pueritia sit senilis, & senectus puerilis. Tob. c.1.v.4. qualiter pueri à parentibus educandi, & ab infantia instituendi. ibid. & Tob.c.6.v.22. filiorum laus & honor, est honor & laus parentum. ibid.c. 9.v.10. Adolescentes sobrietati studeant. Iudith c.8.v.6.

IN MEDIO DOCTORVM. Doctores Ecclesiæ exprimit canis, Tobiæ iuniori ex Media domum redeunti præcurrens. Tob.c.1.v.9. Doctoris perfecti munia impleuit Esdras. Esdræ c.7.v.9.

PATER TVVS ET EGO DOLENTES. Parentes solliciti pro salute filiorum. Tob.c.1.v.10. & c.9.v.10.& c.4.v.1.& seqq. filij sunt baculus senectutis parentum. Tob.c.10.v.4.

IN HIS QVÆ PATRIS MEI SVNT OPORTET ME ESSE. Dei vocatio expectanda ac deinde sequẽda est. 1.Mach.c.5.v.62.

SVBDITVS. Obedientia quàm sit Deo grata. 1.Machab.c.2.v.52.& Esther.c.2.v.20.

Inobedientia à Deo punita. 1.Mach. c.5.v.56.

CONSERVABAT OMNIA IN CORDE SVO. Secretum, vtpote à quo pendet felix rei executio, celandum. Tob.c.12.v.7. Iudith c.8.v.33.

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

NVPTIÆ FACTÆ SVNT. Nuptiæ Estheris, vtpote fidelis cum Assuero infideli, an fuerint licitæ. Esth. c.2.v.16. nuptiæ sic peragantur vt Deus non offendatur, Tob.c.9.v.12. nuptiæ conuersæ in luctum. 1.Mach.c.9.v.4.

Vxor prudens datur à Deo Tob.c.3.v.7. quomodo sit mariti sui soror. ibid.c.8.v.4. & Esther c.15.v.12.

Coniuges quem finem intendere debeant in copula. Tob.c.6.v.22. sobrij sint, maximè dum generationi vacant. ibid.c.9.v.22. *vide notata in Indice Rerum v.* Coniuges, Vxor.

VINVM NON HABENT. Vt hic Deipara è benignitate est sponsorum miserta; sic & ipsa erga nos est mirè clemens & misericors, protegitque & recipit peccatores ac iustos afflictos ad se confugientes, Esth.c.2.v.7. est virga aurea per quam Deus toti generi humano offensus recõciliatus est. ibid.c.5.v.2. illi quasi matri suæ Christus nil negare potest. ibid. *vide Indicem Rerum v.* S. Maria mater Dei.

AQVAM VINVM FACTAM. Ex aqua olim tempore Nehemiæ factus est ignis. 2.Mach.c.2.v. 22.& 34. Porrò aqua est tribulationis, aduersitatis & mœroris signum. Esther c.10.v.6.

VINVM PONIT. Vinum meracum semper bibere, quia nimis calefacit & inflammat corpus, malè sanum est, ideoque miscendum aquâ. 2. Mach. c.15.v.40. olim illud ad potandum dabatur elephantis. 1.Mach.c.6.v.34.

ET CVM INEBRIATI. Ebrietas à mensis arcenda. Tob.c.9.v.12. est mater malitiæ, virtutisque inimica, fortem virum reddit ignauum. Iudith c.12.v.18. ebrij sunt quasi, imò plus quàm porci. Esth.c.1.v.8.

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

DOMINE PVER MEVS. Serui cur dicantur corpora. Tob.c.10.v.10. in seruitutis signum petebant Persæ aquam & terram. Iudith c.2. v.5.

IN TENEBRAS EXTERIORES. Tenebræ sunt tristitiæ causa & symbolum. Esdræ c.9.v.8. in Inferno probabile est esse vermes corporeos qui carnes damnatorum rodant. Iudith c.16. v.21.

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAM.

IPSE VERÒ DORMIEBAT. Quasi de tempestate nihil sciret. Sic iustus in tribulationibus & aduersis manet immobilis & constans; imò Deo gratias agit & laudat. Tob.c.2.v.12. & seqq. nihil ei accidit mali, nisi disponente Domino. ibid. Porrò aduersa non mouent virum fortem. Tob.c.12.v.13. sed ostendunt in colluctatione virtutem. 1.Mach.c.2.v.53. Itaque in arctis & periculis constituti illico Dei gratiam & opem imploremus. 1.Mach. c.9. v.7.& 18.

DOMINE SALVA NOS PERIMVS: Deus cur immittat hominibus etiam iustis & sanctis tribulationes & afflictiones. Tob.c.2.v.12. & c.12. v.13. 1.Mach.c.9.v.18.

FERIA VI.

Sabbatum est. Sabbati apud Iudæos summa veneratio. Nehem.c.13. v.19.1.Mach. c.2.v. 37.& 2.Mach.c.8. v.26.

DOMINICA II. IN QVADRAGESIMA.

Et ecce vox de nube. Nubes est quasi vestimentum Dei, quòd in nube se absconderet & loqueretur responsa dans ex propitiatorio. Tob.c.5.v.18.

FERIA III.

Qui se exaltaverit humiliabitur, et qui se humiliaverit exaltabitur. Exempla sunt Mardochæus vilis & abiectus exaltatus, & Aman superbus humiliatus. Esth.c.6. & 7.

FERIA IV. POST DOMIN. II. QVADR.

Dic vt sedeant. Honores huius mundi appetentes comparatur pueris papiliones insequentibus. Esther.c.5.v.13.

In Regno tvo. Ambitio regnandi nihil non molitur. Esth.c.1.v.21. est ambientium crux. ibid.c.5.v.13. eius vis.2.Mach.c.4. v.29. *vide Indicem Rerum v.* Ambitio.

FERIA V.

Indvebatur pvrpvra. Purpura apud Romanos alia erat consularis,alia regia. 1.Mach.c.8. v.14.

Epvlabatur quotidie splendide. Conuiuæ arceant à mensa ebrietatem. Tob.c.9.v.12. sint frugales more veterum. Esth.c.1.v.7. non sunt cogendi bibere ad sanitatem, quod est tyrannicum. ibid.v.8. *vide Indicem Rerum v.* Conuiuæ.

Epulandi mos ad sepulchra & memorias martyrum;item in sepultura defunctorum,quorum dubia erat salus per SS. Ambrosium & Augustinum sublatus. Tob.c.4.v.18.

Et nemo illi dabat. A paupere qui faciem suam auertit, ab eo etiam faciem suam auertet Deus. Tob.c.4.v.7.

SABBATO.

Vivendo lvxvriose. Luxuriosus per mulum designatur. Tob.c.6.v.17. Libido vbi ardet, abundant peccata. Tob.c. 3.v.8. est insatiabilis,fastidiosa ac curiosa. Esth.c.2.v.19. quantùm sit vnita cum gula. ibid.c.1.v.11. comes est falsæ religionis. 1.Mach c.1. v.15. *vide indicem Rerum v.* Libido, Luxuria.

DOMINICA III. IN QVADRAGESIMA.

Erat Iesvs eiiciens dæmonivm. Dæmon quomodo fugandus ab energumenis. Tob.c. 6.v.8. dæmonis etyma. ibid.c.3.v.8. ligatur virtutibus septem. ibid.c.8.v. 3.

In Beelzebvc eiicit dæmonia. Impij miracula Dei adscribunt magiæ. 2.Mach.c.4.v.1.

Regnvm divisvm desolabitvr. Ad seditionem populus concitat legum patriarum & religionis auitæ euersio. 1.Machab.c.3.v.29. regna & vrbes ob peccata pereunt. Iudith c.5. v.17. In regno expedit esse vnam religionem. 1.Mach. c.1.v.34.

FERIA IV.

Honora patrem tvvm et matrem tvam. Honor parentibus debitus cōmendatur. Tob. c.4.v.3. Parentum laus & honor, est laus filiorum. ibid.c.9.v.10.

Cornel. Index in Esdram,Tob.Iudith & Esth.

Fornicationes. Fornicatio ab Apostolis nominatim fuit vetita gentibus ad Christum conuersis. Tob.c.4.v.13. fornicarij in ipso amplexu concubinæ à Deo fulgure siderati exemplum. ibid.c.7.v.11.

Blasphemiæ. Blasphemia punita in Nicanore. 1.Mach.c.7.v.34.& 46. Porrò conuicia & contumeliæ etiam turbant iustos & sanctos Tob.c.3.v.1. & 9.

FERIA V.

Quia et aliis civitatibus oportet me evangelizare. Christus nullum laborem pro animarum salute detrectauit; vti olim Nehemias & Esdras pro Israelis bono. Nehem. pag. 29.1.a. item Eliachim sacerdos circuiuit omnem Israel. Quod imitentur Episcopi, Prælati,Principes & alij fideles zelosi. Iudith c.4.v. 11. & Nehem. pag. 29.1.a.

FERIA VI.

Erat autem ibi fons. Fontis & solis analogiæ. Esther c.10.v.6. fons est quasi oculus terræ. ibid.

Da mihi bibere. Ad bibendum aliquem cogere est contra naturam & tyrannicum. Esth.c. 1.v.8.

Adorabvnt Patrem in veritate. Deo seruiendum est in veritate. Tob.c.14. v.10. hanc Deus cupit inesse omnibus nostris actionibus. ibid. c.3. v.2.

Spiritvs est Devs. Deus est spiritus purissimus. Iudith c.15.v.11.

SABBATO.

Mvlierem deprehensam in adulterio. Mulierum aspectus quàm sit periculosus & perniciosus. Iudith c.10.v.14. mulierc formosa illicique nihil illecebrosius. Esther c.1.v.11. feminæ sunt philocosmæ. ibid.c.2.v.12. *vide Indicem Rerum v.* Mulier,Femina.

DOMINICA IV. QVADRAGESIMÆ.

Qvinqve panes hordeaceos. De frugalitate primorum Christianorum. Iudith c.6.v.21. item primorum Persarum, ac Cyri & Augusti. Esth.c.1.v.7.

Fvgit itervm in montem ipse solvs. De solitudine. Iudith c.8.v.5. Christus cur montes conscenderet. Esther c.14.v.3

FERIA II.

Zelvs domvs tvæ. Zelus quàm sit efficax, vt instar ignis omnia consumat.1.Mach.c.2.v.24.

FERIA III.

Ivstvm ivdicivm ivdicate. Iudicium cupit Deus inesse omnibus actionibus nostris. Tob. c.3.v.2. Iudices pecuniâ corrupti. 2.Mach. c.4.v.50.

FERIA IV.

Et linivit lvtvm svper ocvlos eivs. Christus saliuâ suâ & luto liniens oculos cæci nati figuratus per Tobiam filium illuminantem Tobiam patrem per fel. Tob.c.6.v.9.

FERIA VI.

Lazarvs amicvs noster dormit. Mors in Scriptura vocatur somnus ob spem resurrectionis. 2.Mach.c.12.v.44.

Resvrget. De resurrectione corporis. ibid.

DOMINICA PASSIONIS.

Qvis arguet me de peccato. Inter peccata ita constricto vt nullus omnino absque pec-

DOMINICA V. POST PENT.

NON OCCIDES. Occiſio ſuipſius quando licita, quando non. 2.Mach.c.14.v.44. exempla aliquot eorum qui ſeipſos occiderunt, quorum aliqui laudantur, excuſantur alij. ibid.

OMNIS QVI IRASCITVR FRATRI SVO. Ira non ſint iratum quieſcere donec vindictā ſumat. Eſther c.6.v.4. frater fratrem odit & ſupplantat dum agitur de honore & ambitu. 2. Mach.c.4.v.29.

DOMINICA VII. POST PENT.

ATTENDITE A FALSIS PROPHETIS. Hæreticorum communicatio fugienda. Eſdræ c.4.v.3. ſunt hirundines. Tob.c.2.v.11.

QVID HOC AVDIO DE TE. Fama ſæpe maior eſt veritate, ac rem plus iuſto adauget vel detorquet. 1.Mach.c.8.v.1.

DOMINICA IX. POST PENT.

NON RELINQVENT LAPIDEM SVPER LAPIDEM. Similiter de excidio Ieruſalē per Nabuchodonoſor vaticinatus eſt Tobias, Tob.c.13.v.11.

DOMINICA X. POST PENT.

QVI IN SE CONFIDEBANT. Qui ſibiipſi magnus, candidus, & iuſtus apparet, habet albuginem in oculis ſuis. Tob. c.11.v.24.

PROPITIVS ESTO MIHI PECCATORI. Confeſſio ac pœnitentia quæ ex amore ſeruili procedit nō exauditur à Deo. 2.Machab. c.9. v.13. oratio iuſti clauis eſt cæli. Tob. c.3.v.1. orationis fructus. ibid.c.3.v.10.& c.12. v.8.

QVI SE EXALTAT HVMILIABITVR. Idque exemplo Amani. Eſther c.6.v.7.& ſeqq. & Antiochi Epiphanis. 2.Mach c.9. & Arphaxad. Iudith c.1.v.5.

QVI SE HVMILIAT, EXALTABITVR. Exaltatur humilis Mardochæus. Eſth.c.6.v.7.& 8.& c.8. v.15.

DOMINICA XIV. POST PENT.

NONNE ANIMA PLVS EST QVAM ESCA. Animæ quanta ſit dignitas. Tob.c.3.v.25. quid de ea cenſuerit Plato. ibid.c.14.v.5. eſt immortalis. 2.Machab.c.12.v.44. *vide Indicem Rerum v.*Animæ.

DOMINICA XVI. POST PENT.

PRIMOS ACCVBITVS. Accubitus veterum forma. Eſth. c.1.v.6.

OMNIS QVI SE EXALTAT HVMILIABITVR. *Vide notata Dominica X.poſt Pent.*

FERIA IV. QVATVOR TEMP. SEPT.

HOC GENVS NON EIICITVR NISI IN ORATIONE ET IEIVNIO. His medijs Tobias & Sara liberati ſunt ab Aſmodæo. Tob.c.8.v.3.

DOMINICA XVII. POST PENT.

DILIGES DOMINVM DEVM TVVM. Deus eſt amandus ſuper omne amabile. Eſdræ c.10.v.5. ſemper in memoria, intellectu & voluntate habendus. Tob.c.4.v.6. & benedicendus. ibid. v.20.

DOMINICA XIX. POST PENT.

ECCE PRANDIVM MEVM PARAVI. Conuiuium Aſſueri myſticē fuit S. Euchariſtiæ ſimulachrum. Eſth. c.1.v.8.

DOMINICA XXI. POST PENT.

MISERTVS AVTEM DOMINVS. Clementia Dei in Iudæos legis præuaricatores. Eſdræ c.9.v.13. & 15.

OPORTVIT MISERERI CONSERVI TVI. Commiſeratio leuat miſero miſeriam. Tob.c.4.v.7.

DOMINICA XXIV. POST PENT.

VIDEBVNT FILIVM HOMINIS. Iudicij extremi dies, erit dies Sortium. Eſth.c.9.v.6.

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI.

TV ES PETRVS. Deus dans alicui nomen, ſimul dat rem eodem nomine ſignificatam, vt patet in nominibus Angelorum. Tob.c.5.v.18.

ÆDIFICABO ECCLESIAM MEAM. Eccleſiam tam militantem quā triumphantem ædificauit Chriſtus. Arg.in Nehem. pag 29.1.a. Eccleſia Catholica an nulla agnoſcat nomina angelorum præter tria. 3.Eſdr.pag.57.2.a. cœpit in Ieruſalem in Sion, de qua vaticinium Tobiæ. Tob. c.13.v.11. eius typus fuit hortus in quo habitum fuit conuiuium Aſſueri. Eſth. c.1.v.8. & ipſa Eſther. Eſth.c.4.v.16. cur piæ Sanctis veteris teſtamenti celebret feſtum ſeptem fratrum Machabæorum. 2. Mach.c.7. v.18. *vide Indicem Rerum v.* Eccleſia.

IN FESTO S. MATHIÆ.

VENITE AD ME OMNES QVI LABORATIS. Chriſtus eſt Azarias, id eſt adiutor Dei, ad illuminādum & ſaluandum homines cæcos, cuius typus fuit Raphael Archangelus ad Tobiam cæcum illuminandum miſſus. Tob.c.5.v.18.

DISCITE A ME. Exempla animant in rebus arduis. 1.Mach.c.2.v.64.& 2.Mach.c.7. v.28.

SORS CECIDIT SVPER MATHIAM. De ſorte, eiuſq; ſignificatione & definitione. Eſth. c.3.v.7.

IN FESTO ANNVNTIATIONIS B.VIRG.

MISSVS EST ANGELVS GABRIEL. Fuit hic nuncius Incarnationis Verbi & cuſtodiæ B. Virginis deputatus, habetque nomen à fortitudine. Iudith c.13.v.20. hominum prælijs præfectus eſt. Tob.c.3.v.25.

ET NOMEN VIRGINIS MARIA. Quale ſit nomen Maria. Iudith c.13.v.25. illud timent dæmones. ibid.v.10.

AVE GRATIA PLENA. Quanta fuerit gratia & pulchritudo B.Virginis. Iudith c.13.v.10. huius typus fuit Eſther ob pulchritudinem adamata ſuper omnes mulieres. Eſth.c.2. v.17. Porrò clauſa in cubiculo, orationibus, ieiunijs ac gemitibus pro reconciliatione mundi obſecrans Deum meruit Angelum pacis paranymphum excipere. Iudith c.13.v.10.

ECCE CONCIPIES. B. Virgo eſt virga aurea per quam Deus offenſus humano generi reconciliatus eſt. Eſther.c.5.v.2. eſt ſtella Iacob. ibid.c.8.v.15. & fons ſolis. ibid.c.10. v.6. *vide Indicem Rerum. v.* S.Maria.

IN FESTO S.MARIÆ MAGDALENÆ.

MVLIER IN CIVITATE PECCATRIX. Libido vbi ardet, abundant peccata. Tob.c.3.v.8. quantùm graſſaretur apud Aſſyrios & Perſas. Iudith c.12.v.10. eſt inſatiabilis. Eſth. c.2.v.19. muliere formosā illicique nihil illecebroſius. ibid.c.1.v.11.

OLEO CAPVT MEVM NON VNXISTI. Vngendi & vngnenti vſus Perſis adſcribitur. Eſth. c.2. v.12.

IN FESTO ASSVMPTIONIS B. VIRG.

Aſſumptio B.Virginis in cælum, eiuſdemque coronatio figurata per ductionem Eſtheris ad cubiculum regis Aſſueri. Eſth. c.2.v.16.

INDEX MATERIARVM MORALIVM

IN EXALTATIONE S. CRVCIS.

IN FESTO S. MICHAELIS.

IN FESTO OMNIVM SANCTORVM.

IN COMMVNI MARTYRVM.

IN DEDICATIOME ECCLESIÆ.

FINIS.

